

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

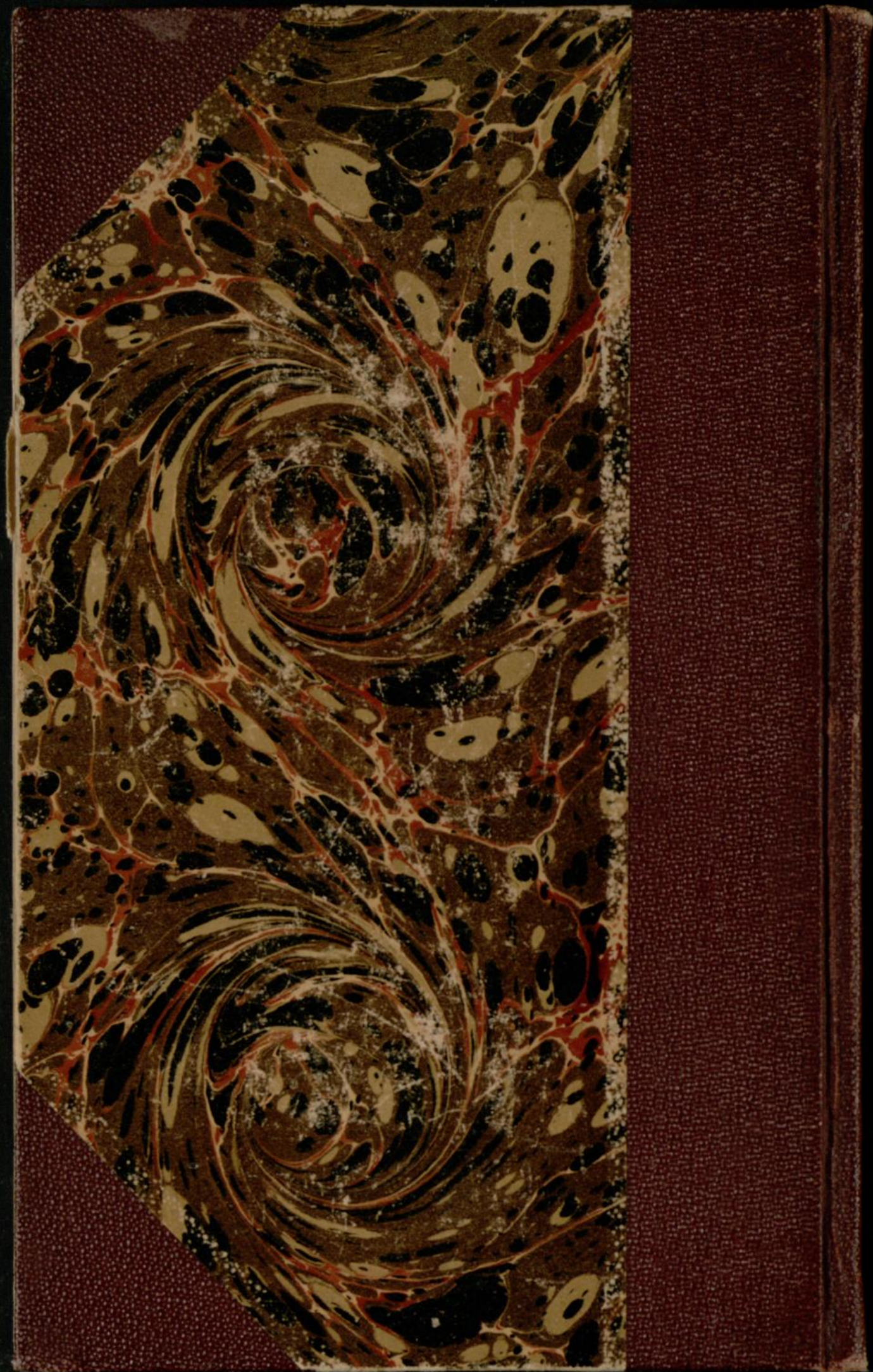
Sefer Ḥaye adam

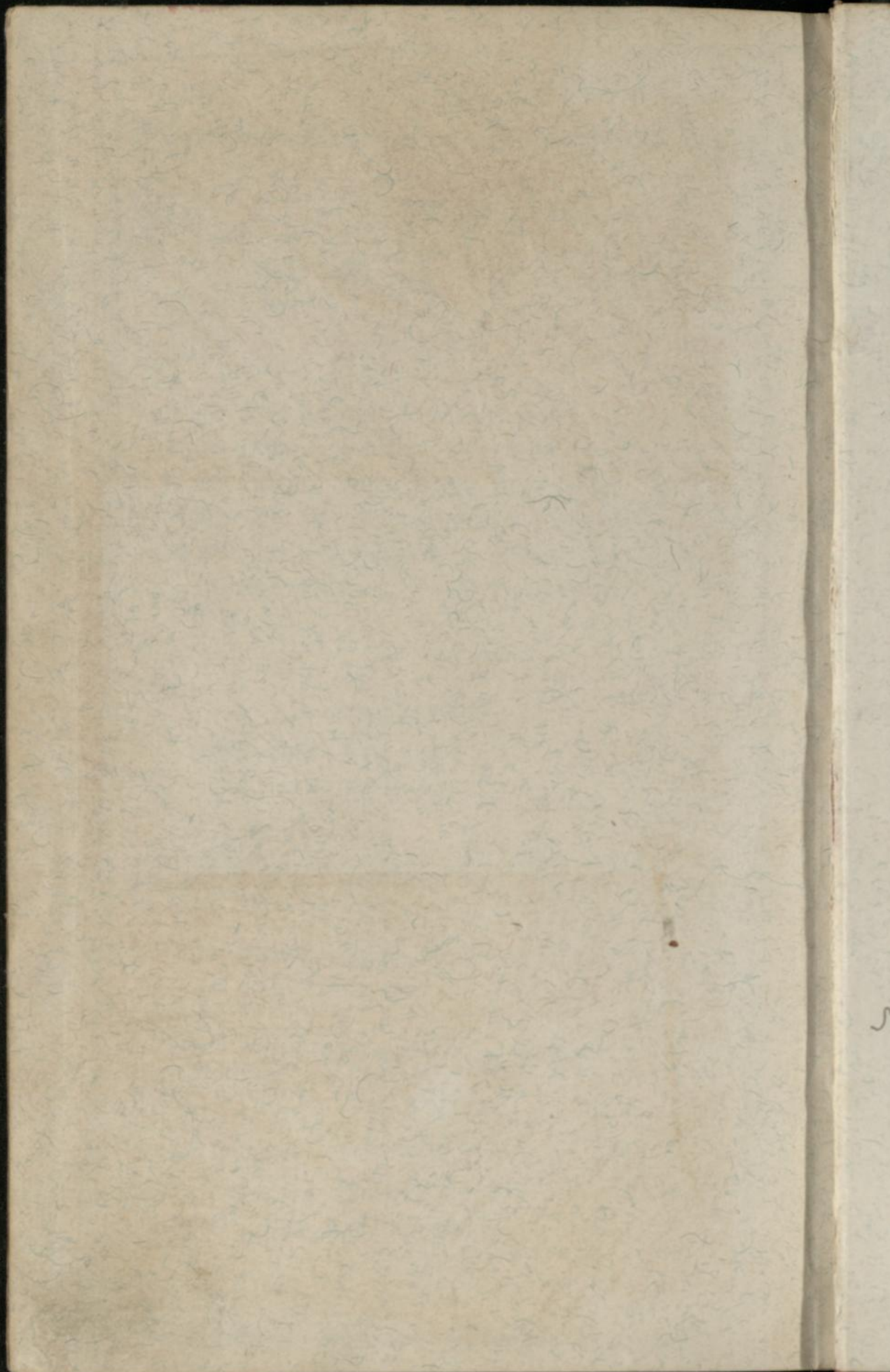
Danzig, Abraham ben Jehiel Michal

מהרבא, גיצנאד

Frankurt a.M., 620 = 1860

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-10937

Decorative border on the left edge of the page.

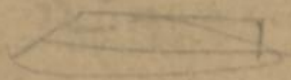
Messel 1876.

ספר

חיי אדם

כולל

כל הדינים הכתובים בש"ע או"ח עם כל ההלכות בספרי
האחרונים מלבד הרבה חדושי דינים שהוציא המחבר מדעתו
על פו הצעות וראיות מתלמוד בבלי וירושלמי ומגדולי
הפוסקים ובמקום שנפלה מחלוקת באיזה דין וחלכה הכריע
בראיות ברורות ואמרות מהורות כאחד מהם למען ידעו בני
ישראל את הדרך אשר ילכו בה ולא יכשלו

עשהו

הרכ המאור הגדול המפורסם

מודר'ר אברהם דאנציג ז"ל מו"צ דווילנא

ניגל מחבר ספר הכנות אדם ונינת אדם.

Messel

נרפס עם הגהה מדויקת וע"פ דפוסי הראשונים

סה

פראנקפורט

שנת תרכ"ב לפ"ק.

Frankfurt a. M.

Berlag der hebr.-antiq. Buchhandlung von J. Kauffmann.

1860.

3 Dem Verlage des Unterzeichneter ist zu haben:

- Schir Jeschurun**, Gottesdienstliche Gesänge, eingeführt in der Synagoge der aeltesten Religionsgesellschaft zu Frankfurt a. M. 3 Abtheilungen. *ir* von J. M. Japhet. fl. 1. 30 kr.
- ש** Die Ge- und Verbote nach der Reihenfolge der Perikopen) zum Gebrauche für Schulen verbessert. fl. 1. 30 kr.
- Eine Sammlung von größtentheils noch unedirten Schriften. fl. 1. 30 kr. = 26 Sgr.
- heutige Land** nach seiner ehemaligen und jetzigen geographischen Beschaffenheit von R. Joseph Schwarz aus Jerusalem, mit Lithographien u. Karten. 1852. fl. 3. 36 kr. = 2 Thlr.
- ספר הישר** Das Buch vom rechten Lebenswandel in hebräisch-deutscher Uebersetzung. 18 kr. = 5 Sgr.
- יחייא** דברי הימים לכני יחייא von Dr. Carmoly. 54 kr. = 16 Sgr.
- כרמי שומרון** und **מסכתות קטנות** ׳ von Raphael K-m. fl. 1. = 17 Sgr.
- הפלת ישראל** Israelitisches Andachtsbuch. fl. 1. 21 kr. = 23 Sgr.
- כבנור** Hebräische Poesieen von J. Unger. 45 kr. = 13 Sgr.
- פרקי אבות** Sprüche der Väter, mit Erklärung von רש"י ור"י יונה 24 kr. = 7 Sgr.
- אדם** auf א"ה eine sehr verbesserte Ausgabe von Abr. Danziger. fl. 1. 45 kr. = Rthlr. 1.
- Johson, J.**, die 5 Bücher Mose, in Deutsche übersetzt. fl. 1. 12 kr. = 20 Sgr.
- — die ersten Propheten, in's Deutsche übersetzt. fl. 1. 12 kr. = 20 Sgr.
- — **אבות** Biblische Geschichte in der Ursprache der heiligen Schrift, nebst biblischen Denk- und Sittensprüchen ꝛc. ꝛc. 45 kr. = 13 Sgr.
- — **הלשון** Hebräische Sprachlehre f. Schulen. 36 kr. = 10 Sgr.
- — **ערך מלים** Biblisch-hebräisches Wörterbuch, mit Angabe der entsprechenden Synonymen. Nebst Anhang: Erklärung der in den rabbinischen Schriften üblichen Abbrüviaturen ꝛc. ꝛc. fl. 1. 30 kr. = 26 Sgr.
- — **שרשי הדת** Lehrbuch der mosaischen Religion. 36 kr. = 10 Sgr.
- תנ"ך** mit hebräisch-reindeutscher Uebersetzung. 4. Basel. fl. 2. 42 kr. = Rthlr. 1. 16 Sgr.
- תוכחת מגולה** Sendschreiben eines Rabbiners (Rapoports) an die Rabbiner-Versammlung zu Frankfurt a. M. 1845. 36 kr. = 10 Sgr.
- Die Juden in Worms**, ein Beitrag zur Geschichte der Juden in den Rheingegenden, von W. Mannheimer. Worms 1842. Früher 36 kr., nur 18 kr. = 5 Sgr.
- אדם** על יד חכמת אדם von Abr. Danzig. fl. 3. 30 kr. — Rthlr. 2.
- אבות** Homilien über die Sprüche der Väter von R. Meisel in Stettin. fl. 3. 30 kr. = Rthlr. 2.
- נבוכים** Zurechtweisung der Verirrten, von Raimonides. Dritte Theil, übersetzt von Dr. Scheyer. fl. 3. 30 kr. = Rthlr. 2.
- נפש האדם** das psychologische System des Raimonides. Eine Einleitungsschrift zu dessen More, von demselben. 36 kr. = 10 Sgr.

J. Messel 1876

ספר

חיי אדם

כולל

כל הדינים הכתובים בש"ע או"ח עם כל ההלכות בספרי האחרונים
מלכר הרבה חרושי דינים שהוציא המחבר מדעתו על פי הצעות
וראויות מתלמוד בבלי וירושלמי ומגדולי הפוסקים ובמקום שנפלה
מתלוקת באיזה דין והלכה הכריע בראיות ברורות ואמרות מהורות
כאחד מהם למען ידעו בני ישראל את הדרך אשר ילכו בה
ולא יכשלו

עשהו

הרב המאור הגדול המפורסם

מוה"ר אברהם דאנציג ז"ל מו"צ דווילנא

ניגל מחבר ספר חכמת אדם וגינת אדם.

נדפס עם הגהה מדויקת וע"פ דפוסי הראשונים

פח

פראנקפורט

שנת תרכ"א לפ"ק

Frankfurt a. M.

Verlag der hebr.-antiq. Buchhandlung von J. Kauffmann.

1860.

Schir
der
שם
phie
הישר
uebe
יחייא
שומרון
ישראל
בכנור
אבות
אדם
Sohlfi
nebl
Sv
übl
ת"נ"ך
מגולה
Die
869
אדם
אבות
בוכים
זוהיה
tu

1703
UNIVERSITÄT POTSDAM
Universitätsbibliothek

ה ק ד מ ה י

אמר המלך והמחבר לכבוד התורה מדבר העצמה מכל כמדבר ולומדיה כחרש הנשבר
ונוטתיה כאנשים ולומדים כמדובר אולי מחזור להחגבר מוקטנס ועד גדולס יתחבר לידע דינים
כתבר כנוטה עלינו מפסוק שמור ושמעת ואז"ל שמור זה הלימוד שאם שנית אפשר שיתקיים הרי
שעיקר לימוד התורה הוא כדי לידע דיניה בפרטיהן ודקדוקיהן ואז"ל גדול הלימוד שמציא לידי
מעשה וכתב תוס' דר"ל שאם בא לימלך אם ילמד תחלה או לעשות אומרים לו שילמוד תחלה שאין
ע"ה חסיד ובי"ד סי' רמ"ז כ' הש"ך ס"ק ה' שבלמוד גפ"ת אינם יולאים ידי לימוד כי עיקר הלימוד
הוא הלכות פסוקות ולזה טרחו ויגעו הראשונים בכל דור וחברו ספרים כ"ח וא' ואני הגבר ראיתי
את התלמה אשר מולאתו כי הגם שרצותיו בעלי הש"ע ערבו לפניו שלחן ערוך בכל המושגים דיני
התורה בכלליהם ופרטיהם מ"מ אין לנו פה לאכול ולהנות מהם כיודע שרנן ישראל הבי' עיקר
חיבתו הוא הבי' שעל העור וכן עיקר חיבור של רמ"א הוא הד"מ ושם ביארו דבריהם ומקור החיים
שהם מוצעים ומפר הש"ע אינו אלא כסימנים לחזור בו בקיטר לאחר שלמד הדין בטור ובי' וכמו
שביאר מחותני הגאון ר' אליהו דבריו בניאוריו ומעולם לא עלה ע"ד הבי' ורמ"א לפסוק הלכה
למעשה מן הש"ע כמש"כ הבי"ח בתשי' סימן פ' ואשר פוסקים ח"ל המורים מן הש"ע מורים שלא
כהלכה כי לא ידעו שרש וכו' וברדים טעמים מלבם עכ"ל ולזאת בימי אליהו רבא (שהי' בזמן רמ"א)
עשה חיבתו על הלבוש שנימו קבש למודם בספר הלבוש שהוא מנאר טעם של כל דין ודין וכן עשו
הט"ז והמ"ח ביאורים לש"ע כדי שלא יהי' כספר החומס והסיפור עוד דינים הרבה שנתחדשו עד
ימיהם והרבה ספיקות אשר נולדו וכו' הי' מספיק למורם שהיו עוסקים תמיד בתורה אם מחמת
גדל חסידותם ואם מחמת שהפרכסה לא הי' קשה כ"כ כמו בזמנינו ועל כולם שהסתפקו א"ע בלחם
ומים כדי ללמוד תורה. ולא וראה מה שכתב העור בא"ח סי' ש"א ח"ל אם באתי לכתוב הל' שנת
תרבה עלי המלאכה וכו' וגם ל"ט מלאכות ותולדותיהם יודעים וא"ל להאריך בהם וכו' ע"כ לא
אכתוב אלא דברים הנריכין עכ"ל ע"ז ידעו כל הלבוש כי איך נהפך הדבר בזמנינו שאחד מאלף
היודע פרטי ל"ט מלאכות ותולדותיהם דאורייתא ודרבנן (זולת המופלגים והם מעטים מאוד) ומי
האיש הנקי בדיני ברטת בפרטן ואפילו בדיני תפלה וכו' ש' בהל' ערויין וחזוין אחד מאלף שילמוד
אותם וכ"ש הדינים הנכתבים בחלק י"ד כמעט אין א' הלמוד אותם אף שהם חובת הטף כיבד
מולחין הבשר וכדורים וריבית וע"ז וי"ג וכהו ומעונן ולא ילבש וכו' וכ"ש הדינים שבין אדם לחבירו
ואיסור יחוד וכו' המפורים בח"מ וא"ע וכמעט שהכל הוא רק כמנהג אבותיהם וכתקיים בט קרא
ותהי יראתם אחתי מלאת אנשים מלומדה וגם כתקיים בט השנש כדכתיב לכן הגני מפליא וכו'
ואזדה חכמת חכמו כי אכתבו עניי הלחן אין לנו מוח להעמיק ולהבין בדברי העור והבי' ואפילו
להבין דברי הט"ז וכ"ש המ"א אם אינו מעיין היטיב בב"ו ואפילו ללמוד ספרי הלבוש שהוא מתוק
לחך אין בט כח מחמת גדל האריות וח"ל לא במרד ובמעל אלא אביר עלינו צע"ה עול הפרנסה
להביא טרף כפשיט ועניות לא הגיחה מדה טובה עד שהגבר בן י"ז י"ח ענה משליך ד"ת אחרי גיו
זה מתוך הדחק והה רווחה ונין כך וכך כפשיט יבישה מלידע דיני התורה ומה כדבר
וכלטק ולמה כעשה שקר כפשיט למר שאנו יודעים דיני הש"ע ולמה חקלקל הנייר לפרט
דברים המקולקלים שראיתי ושמעתי מאותן שמחזיקים עלמם כידעיים ואף שנשעריהם למדו גפ"ת
או אף קלת מש"ע כבר אמרו אם מעזני וכו' ובאשר קרה גם לי שידעתי שהייתי בקי מאוד בחוב
חלקי ב' הש"ע עם המקור ואפ"ה כשהלכתי לפעמים אחי דין שכתתי מקומו כי החולשה צע"ה
גברה עלי ועל טרדת הפרנסה ולזאת לקחתי מוסר ואמרתי הגה ימי הזקנה באים אשר לא אוכל
עד ללאת ולבוא במלחמותה של תורה להוליא הדינים ומקור החיים ושד הכי כאשר חזקן לפני
אחיה דין וכו' אז אקח מועד לשפוט משרים עפ"י עיני בדברי ראשונים וכן יקרני ח"י כמוהם ומשיטת
שמשתיקק אני לתקנת יולאי חלתי אולי אזכה שיכנסו דברי בלבם ואשר ב"ב החפילים ללמוד דיני
התורה אך השער כשל בפניהם.

הקדמה

ואמרתיו אזי בלבי א' מהדברים שהתורה נקנית בהם לעשות כללים כאמורם ז"ל למה נקרא
שום סופרים וכו' ואקח קסת הסופר ועשיתי לי בכל דין ודין כללים וקבלתי כל הדינים המספורים
וכתים זה בכה וזה בכה ועשיתי להם כלל א' וכתבתי כל דין ודין בין המספור בש"ע או בדברי
הע"ז והמ"א וח"ר כי הוא ס' ככבד מחמת שהי' לפניו כל ספרי הראשונים וגם כ"י הרבה (רק שיש
בו ע"ס הרבה מאוד אין מספר) ועוד למאות דינים שאלו לפני ובעני ביתי או מואחרים או שראיתי
אזיה מועשה ונתתי אל לבי האידך יהי' הדין בזה ומשלם לא סמכתי לפסוק שם דין אפי' קל שבקלות
מספרה בלתי ראוי גמורה מש"ס או ספסקים ראשונים וק"ו ממה שכתב הר"ן בסוף פ' הישן שאינו
חולה לסמוך על סברתו בלתי ראוי כ"ס אכתבו אזני הקיר וכמה חיזושי דינים אשר זכיתי למטא
בספרי ראשונים שלא נדפסו בימיהם או שלא היו בידם וכתבתי כל דין ודין בטעמו אם הוא מה"ס
מואזה פסוק ואם הוא דרבנן מואזה טעם ואם הוא מילי דחסידות או מנהג ובמקום שכ' הש"ע י"א
ו"יא אם הוא דבר תורה כתבתי כדעת המחמיר ובדרבנן לקבלה צלת מוקמות דקיי"ל אפי' בדרבנן
לחומרא והכל עפ"י כללי הספסקים בענין הראות או"ה ועפ"י רוב כל דין ודין שלמדתי הייתי רואה
בעלמי כאלו עומד השאל לפני ואני מוכרח להשיב לו הלכה למועשה ואם הוא מחלוקת בין
האחרונים לא כתתי עד מוקם שירי ונגעת להביא ראיות בזהות מש"ס ופוסקים ראשונים לדעת א'
ולתתן כל הקו' שהקשה השני ואם לא השיגה ידו אזי גם בזה הלכתי עפ"י כללי הספסקים ואין ספק
שימלאו בחיבורי הרבה מאוד חיזושי דינים שאינם מואחרים כלל בש"ע ובש"א כליו רק מה שמלאתי
בראיות גמורות מש"ס ופוסקים ראשונים ולא הלכתי בדרך פלפול לתתן קו' בחריפת כ"א עפ"י קו'
האמת וכתבתי מה שחדשתי בלשון וכו' כדי שידעו שלא מלאתי בהדיא והרובה לחלק יחלוק ועשיתי
לו ליון באזהרות עפ"י א"ב למטא המוקם מולא וכאשר יראה המעיין כי כתבתי הכל כמלמד אומן
המלמד עם ילדים רבים שרריך להשיב להם קודם שילמוד עמהם כל המלשעות והקדמות השייכים
לאותו ענין ואז בקל יבין הנער ויחקקו הדברים בלבו כן עשיתי בחיבור זה כאשר יראה
הרואה כי נער בן ט"ו שנים שיכול ללמוד קלה יכול ללמוד מחיבור זה אפילו בלא מלמד וכ"ס
כשיהי' לו מלמד אזי באין ספק שזמון קלר כאשר יתמיד לחזר יהי' בקי בכל החלק א"ח וברוב
חלק הי"ד שמוי שילמוד בש"ע עם האחרונים ילמדך לזה כמה שנים וכ"ס חיזושי דינים אשר לא
כתבארו כלל בש"ע ואחרונים ואקוה לה' שכל מי שיראה ויעיין בחיבור זה בעין יפה יעשה לו לחיד
ויאמר לי הוא עד שיקבע לימודו בחיבור זה כי הסדר הנכון והלשון קל להבין יתנו חן בעיני כל
רואי ובדינים המפורים כע"ד וע"ת ומוקמה יראה הרואה שהי' סיימתא דשמיא בזה שער בן ט"ו
שנים יוכל להיות בקי בהם כמופלגי תורה ובדואי מי שידיו רב לו ללמוד מקור הדין מש"ס ופוסקים
והטור וכו' והש"ע עם האחרונים ודאי אסור לו לסמוך עלי ואני מזהיר ע"ז מאוד כי מה אני יחוש
חלש אך מי שאינו בר הכי טוב לו יותר לסמוך עלי משיסמוך על מה שמדמה דעתו כי אני כתבתי
עפ"י רוב אחר יגיעה ודקדוק גדול בגמ' ובנ"י וספרי ראשונים להבין דברי הש"ע על טורים וגם זה
כתבתי שיראה מוקדם בלוח הטעות ובנשמות אדם כי לפעמים נפל טעות בדפוס ותקלתי בשני
מוקמות אלו וידעתי כי גם למופלגי תורה יגיע תועלת גדול מחיבור זה מחיזושי דינים המואחרים
בזה ויהי' לי לתועלת להקל עליו העיון ומכ"ס שימלא הקדמות אמיתיות לאותו ענין שהוא ענין ואף
אם יחלוק עלי כך הוא דרכה של תורה ואף שידעתי ערכי השפל ובדואי ימלא טעות לא טוב אזכי
מכל המואחרים ובעזר העליון יהיה הטעות מעט מעט וידון אותי לזכות רק שידקדק היטיב
בדברי אולי הוא בטעות ומוקמים אמתנן מה שכ' הר"ן בפסחים שהרי"ף השמיט דיני עכבר לפי
שאינם מטיין וכ"כ הרבה פעמים בש"ע ומכ"ס מלשון העור שהנחתי ולכן השמטתי כל דינים שאינם
מוטים כגון דיני כירה וכו'פח וגדיא וברחא וכן מה שכל אדם אינו מורה לעלמו אלא עפ"י שאלת
חכם כסוי תס"ז וכן ב"ד דיני טהרות ונב"ח ותערובת וכזה הגהג לעשות ש"ח באלו הדינים לא
כתבתי הדינים בח"א רק מה שחנכי ה' כתבתי בחיבור כ"א החיזושים וגם בהם סדרתי אותם
בסדר כסין מאוד והם קיטרוין לענים בש"ת ודינים השכיחים בעניינים אלו אשר הרבה מהם הלגתי
להגאון בעל בית מאיר ולרבנים מופלגים דקהלתינו ואדו לי בכונה וכמה דינים ושער הקטע ב"ד
הוא מוסדר על סו' ק"י והוא בסידור כסין מאוד עד שג' וד' שעת יכול לחזר כל הסיון עם כל
הדינים שיכול ליטול מאותם דינים והכל בראיות מש"ס ופוסקים ראשונים ואחרונים וחלק כ"א
ידעתי בע"ה שגמלאו בו כמה חיזושים ומימותים ויחשלוני שחברתי אותם יפה עפ"י מה שזכתי ה'

למטא בספרי ראשונים אשר יוגעתי בהם ומלאתי והיו כעלמים מעיני הב"י והאחרונים שלא היו בידם אותן הספרים ואנחנו זכינו להם והכל רק מה שנגע לדינא וגם דברי המ"א במקום שהם סתומים בארתיים ופה מלבד מה שזכיתי לתרן בדברי הראשונים ממה שהציגו עליהם ראשונים ואחרונים וכתבתי הכל באר היטיב כדאיתא בס"ח סי' תתקס"ד ח"ל בזהמ"ו שאין חכמה יתירה לריך לפרש הכל כדי שלא יהי' יגע לחשוב וינטל מד"ת וכו' (וקראתי החלק שבו הדינים חיי אדם ע"ש הפסוק כי לא וכו' יחי' האדם כי על כל מולא וכו' והיינו החלק המטה השייך לאיתו דבר כדאיתא בתוספתא אסור להטות צעה"ז עד שיתירו לו המטות ע"ש כי לנו אומה ישראלית אין לנו שום דבר שאין בו חלק לה' כידוע ועוד ע"ש הפסוק אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וחלק ב' שבו בארתי דברי ויש בו חידושי תורה קראתי נשמת אדם ע"ש הפסוק ונשמת וכו' תנינא ועוד כי בתיבות אלו חיי אדם מרומם שם אמו מורתי ז"ל ושם הכיטי של אה"מ ז"ל ושמו ושם עירי כמו שכ' הרוקח שלריך לרמו שמו בספרו ולא הזכרתי שם המוצר לא מחמת ענה אלא עפ"י מה שכ' בס"ח שמוכין לו צעה"ב) ואין מן הראוי להסתכל במוצר הספר אלא במה שכתב בו כי מן התולעת קטן וזללים נגדו המשימון החלזון וזלל תכלת הלנע המוצר והיוקר וכאז"ל חל תסתכל וכו' ואני לא חזרתי ס' זה לעצת מומנו קרדוס כידוע מוגדל הולאות הדפוס והלואי שיהי' ביאה כיניאה וגם לא לקטת שם אחר שאיננו מוכיר שמו רק אולי יזכה ואהי' ממוכי הרבים ויקיים בי אטרה באהלך עלומים ואחה קורא משכיל אם תשים לבך לדעת אותי ושלא לקטער תמונא בעור טרי כמה מרגליות טובות ואם תוכל להשיג עלי או להודיעני מקום שעייתי עשה עמי חסד והודיעני ואעשה כתר לראשי ואם אוכל ליישב דברי מה טוב ואם לאו חי חכמי שאתבסם על שוך ואודה על האמת וכפה מלא אכתוב טעיתי ואם לאו בר הכי אתה ותלמידי דיבה להתכבד בקלנו בדברי רוח דע באמת כי התורה תצבע עלבוכי כי תמוע טוב מנעליו אשר דברי יהיה להם לתועלת ומכלל מונע רבים מלעשות מזה ויפה שתיקוחד וחסום פוך מלדבר כי נכפשך תדבר ומה אחרך להלמדק נפשי כי אף ברוב דברים לא אהדל הפשע מהמקנאים ומהמתגאים לאמר לו לבדו כתבה התורה למורשה ובאמת עדיין לא ראיתי מי שזולא דיבה ח"ו ואדרבה כל יודעי ומכירי המופלגים מופלגים שנת הספר ומעשהו כראוי ליראי ה' ולחושבי שמו ויש מהם שמודיעים לרבים שמתה לקטע לימוד בזה ופשיטא לחך הגערים ודי בזה למי שזולה לדון לכף זכות והדן אותי לזכות יודו משמים לזכות.

ודנה היה בדעתי שלא ליקח שום השכמה כי אין רטני בשם אופן להפליג אותי אחר שידעתי שאין בי דבר להפליג אותי אך אחר שיעקר חיטורי הוא לבערים ובעלי בתים וידעתי כי אלו יתנו עיניהם בראשונה על הסכמות לכן לקחתי הסכמות רק מעמייתי וריעי דקהלתינו אשר יחדיו המתקני סוד זלמ הגאון אב"ד דק"ק גריסק מידי עברו פה נתכבדתי ע"י מר אחיו המה"א והגאון דק"ק פינסק גם עמו המתקני סוד וגם אלו אין רטני להדפיס בלשונם רק ח"י כי אין רטני שיסופו עלי כאשר כבר הזהרתי ע"ז. אחלה ברוב רחמיך הסר מלבי דעת נכזבת לפיכך יראתך גלה בעיני ראית ישמחו חבורי ילמדו את לקחי במתיקות מדברי ירוון כל לימוד נכחת אדני ברוב רחמיך הרני מתורתך דינים כפלאים טה ישועתך גלה טובך לעבדך כל הימים אטרה באהלך עלומים. (אף כי הרבנים הנזכרים האריכו בלשונם לפרסם גדל תועלת הספר הזה הרב המוצר בעשותו הגדולה השמיט מדבריהם כל שנת והלל ולא העתק רק תכלית המוכון וחתימת ידם וגם אלה הם היום למותר באשר חיטרו זה כבר פשט ועבר בכל בתי העברים).

הקדמה אחרונה להרב המחבר

אמר המוצר בזה אקדם לה' אבך לאלהי מרום, כי כל תמונתו עלי, אודה בכל לב ואכבדה שמו לעולם, כי גבר חסדו עלי וקרנני לעבודתו עבודת הקודש ונתן לי חלק כעמה מן הים בתורתו הקדושה והטהורה. מה אני ומה חיי אשר עשה עמי החסד הגדול הזה ועוד גבר חסדו עלי כי הניאני עד הלום לעצת לי שם פשם הגמולים לחבר חבורים ללמד דעת לעם קדש אשר כל איש משתוקק ללמוד בתוכו, וכבר נתקבלו ונחפשו חטריי חיי אדם על א"ח וחכמת אדם על י"ד בכל גבול ישראל ויותר מזה אשר זכני בחיי שהתעוררו כמה מדפיסים לחזור ולהדפיס חבורי ידעתי כי אין בי לא חכמה ולא תבונה ולא כשרון ומעשה כ"א בחסדו הגדול אשר חנן אותי

הקדמה
מספרים
דברי
רק שיש
שראיתי
שקבלת
שאינו
למטא
חמה"ת
ע"י א
בדרכן
רוחה
קת בין
דעת א'
ין ספק
שמלאתי
גפ"י קו
ועשיתי
וד אונן
השיכים
יראה
וד וכ"ש
ח וברוב
אשר לא
לו לחך
יני כל
כן ט"ז
ססקים
כי יחש
כתבתי
וגם זה
י בשני
וטארים
קש ואף
ב אכני
היטיב
בר לפי
שאינם
י אלת
בים לא
י אותם
הלעתי
ע ב"ד
עם כל
ולק כ"א
זכני ה'

הקדמה אחרונה

מתנת חנם. ואין לי אלא לצרף שמו הגדול בכל לב, ארנן בברכה ותהלה ואומר ברוך שהחיינו
וקיימנו לזמן הזה יהי שמו הגדול מטרף מעולם ועד עולם.

והנה כבר כתבתי בהקדמה ערסום ראשון מה ראיתי על ככה ומה הביאני לכך. ועתה
באתי להספיק ידוע שעיקר לימוד התורה הוא לידע משפטים בכל פרטיה כי אמת שהקב"ה שוח
בפלטילא אבל אין זה רק כמו שהאב משתעשע ושוח בשמדבר כמו איהו דבר חכמה אבל אין זה
תכלית אהבתו לבנו רק כשהוא שבו הולך בדרך הישר ומקיים כל מצות אביו כן רטבו ית"ש
כשפלטילא האדם בדברי תורה בדברי השכל. אבל בודאי העיקר הוא רטבו ית"ש לידע מלית התורה. וכל
הש"ך נס"י רמ"ו ס"ק ה' כ' הדרישה יש בעלי בתים נוהגים ללמוד בכל יום גמרא עם תוספות ולא
שאר פוסקים אבל ל"כ שיש ללמוד ספרי הספיקים ודיני התורה דהוה שרש ועיקר לתורתנו וכו'
דכיון שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות לא ילמדו בש"ס לחוד עכ"ל כי התורה כלולה שני מצות,
חלק א' ללמוד תורה כמו שכתוב ולמדתם את נביכם (וכמוהו הרבה) ובהו אין חילוק אם ילמוד
מס' ברכות ומועד או סדר קדשים כי הכל הוא דברי אלהים חיים. והחלק ב' הוא שיהיה הלימוד
ע"מ לעשות כמה שכתוב ושורתם לעשות וכמוהו פוסקים הרבה והנה אין ספק שהחלק ללמוד
ע"מ לעשות הוא קודם לחלק הא' כי בזה מקיים שביהם כי אם לא ילמוד לא ידע מה לעשות וע"מ
אמרו כמוהו וגמרו שהלימוד קודם שהלימוד מביא לידי מעשה ר"ל שידע מה לעשות ולכן הקדמונים
הרי"ף ורא"ש לא חיברו רק על מס' הנסוגות אלא גם כן דברי הרבה דברים דלא שכיחי והיינו לפי
שראו שנתמעטו הלכות וקלרו לנו הדרך לפי האמתנו, ובהו כ"ל לפרש הא דאיתא בב"מ ק"ט שא"ל
ר' אחא ברי' דר"י לרב אשי שקדקק עליו בשמיעה הרבה והציב לו כי מטיית לשמיעת קדשים תא
ואקשי לי פרש"י הכרתי כך שאתה חמוד וידע להעמיק ולהקשות כי מטיית למסכת זבחים שהיא
עמוקה תא ואקשי לי ואתן לב לתרן ע"כ. ופירושו לענ"ד דחוק שהיו אדרבה א"ר ישמעאל סוף
ב"ב הרוגה להחכים יעמוק בדיני מומות שהם כמעין המתגבר. ובהו ח"ש דמליבו כמה פעמים
שהציט האמוראים אלו דייקין כולי האי לא מתנינן ר"ל שהיו חוב על האדם לידע מתחלה דיני
התורה ע"פ פשוטן כדאמרינן למגמר והדר למסבר והיו לריבין לחזר תמיד המשיגות והברייתות
שקבלו מרובם והם הלכות פשוטות והוא היה עיקר הלימוד אללם ולזה אמר אלו דייקין כולי האי
לפלפל לא יהיה לנו פנאי לחזר הלכות פשוטות רק בחיזה זמן אזי דקדקו בשמיעה לפלפל בה
ולקדקק. והנה באותו פעם היה רב אשי חוזר על תלמודו ובהו ר' אחא לקדקק עליו בפלטילא והציב
לו כי מטיית לשמיעת קדשים דאז יהיה עסקי רק בחלק א' דהיינו ללמוד ואז תא ואקשי לי אבל
עכשו אני לריך לחזר על הלכות פשוטות.

והנה שלמה המלך אמר במשלי אם תבקשה ככסף וכו' או תבין יראת אלהים. ולפי פשוטו
ר"ל שילמוד אדם הנהגתו בעה"ז בעטרת הטרף מהנהגתו בנקשת הכסף והואב. ואני יסדתי על
זה דרוש א' ביחוד שהפסוק מטיה שידמה אדם בדעתו נסיעתו לעה"ז כמו שאדם טסע ללייפליג
וחזירתו אחר מיתה כמו שחזר מן היריד וישבת עה"ז כל ימי חייו ידמה לו כימים אשר הוא על
היריד ובכל הנהגותיו אשר יבא בשעת היריד כן יתבאר כל ימי חייו והארכתיו בזה"ו וא"כ לריך
אדם ג"כ להתבאר בלימוד התורה כאשר יתבאר בקניות השחורה על היריד. ואשא משלי ואומר ידוע
שבידי גדול בלייפליג וכדומה באים לשם סחורים גדולים (עבריקאנטען) עם סחורות יקרים
אל נושי מחוקמים בכסף והם וילגים ופרחים אשר אינם ראויים לכל אדם כ"א לשרים ופרתמים
ועשירי עם ויש גם סחורים קטנים מהם עם סחורות פשוטים שאים לכל נפש עניים
ועשירים ויש מהם היושנים בחורים ובמחטאים ואללם כמלא לפעמים ג"כ סחורות יקרי הערך מה
שלא כמלא אפילו אלל הגדולים. כי להיות שהם אינם עשירים כל כך פוגעים את עלמם למטא
איהו דברים וחודשים ומביאים מורחקים ואחר שהם בעלמם ידעי מחשבת לרקום הנגדים
מוסיפים איהו פרח ואשן בנגד שלקחו ובהו מופים מאוד הנגד ומוסיפים חן על הנגד. והנה הקיני'
שבאו לשם העשירים יפנו לסחורים הגדולים לקנות בנגדים יפים ומי שאין בידו מושן הרבה אינו
כפנה לסחורים הגדולים רק להקטנים שמוכרים סחורות פשוטות. והנה היושנים
במחטאות אין אדם כפנה לשם כי נבזים הם בעיניהם והם מונקשים לכל סורו אלי ראו סחורותי
כי טובת הנה (אנדרען) חדשים גם ישנים לפני אל תסתכלו בקנקן. ומקלת הלבו אללם והרדו
כל מיני סחורות ויש מהם שלא מלאו אפילו אלל הסחורים הגדולים. והנה בחיזה ירדוים

כה
מ
ע
ב
ה
ג
י
ה
ו
כ
א
ה
ג
מ
ל
כ
י
כ
א
ו
ה
ז
ב
ר
י
ה
ה

כתפרסם האיש הגבוה הזה עד שאפילו הסוחרים הגדולים הלכו לקנות סחורת' כי סחורת' הוא
 ממה שצדקו מכל הסוחרים הגדולים והוסיפו עליהם כסף. והנה א' מהקונים הקטנים נסע עם
 עשירי עם הקונים רק בגדי משי ורקמה וכל א' סיפר לחבירו מענייני מו"מ שלו וזה יושב כאלם
 ביניהם כי מעולם לא קנה סחורות כאלו ויתעצב אל לבו ויאמר בלבו למה אהיה ביניהם כעני בין
 העשירים הלא גם לי מעות גם אני אקנה מסחורות משי ובגדים יקרים כדי שאוכל לעמוד במקום
 גדולים ולדבר ביניהם. ובבואו לשם וילך אל הסוחרים הגדולים ויקנה שם חזיה חתי' סחורות
 יפים מאוד וישמח בהם וילך גם אל השני ואל השלישי. ולהיות שהוא אינו מבין הסחורות ולכן
 התמהמה על כל חתיכה וחתיכה שקנה כמה שעות עד שלאזה חתיכה שקנה כמעט עבר היריד
 ויתן אל לבו לקנות הסחורות הפשוטות וחסב עם הסוחרים וראה שלא כשאר לו עוד ממון לקנות וגם
 כבר אין פנאי כי כבר הגיע הזמן שסע לביתו. ויהי בחזרתו ויסע בחברת הגנדיים והמה מספרים
 איש לרעהו מענין הסחורות שקנו והוא ג"כ סיפר איך קנה חתי' ממון זה וחתי' ממון זה אך לא
 הגיע אפילו לחלק ק' ממה שספרו הם בזה אשר אינו יודע כלל מה הם הסחורות. ויחזרו לספר
 מהסחורות הפשוטות שקנו והוא יושב כאלם כי מתנייש שלא לקח מהם כלום ויבינו הסוחרים כל
 מחלתו ויאמרו לו אנו מבינים חסרוך כי מגאות לבך היית רוצה לדמות עלמך אלינו ולא חשבת כי
 לנו ממון רב המספיק לקנות הכל וגם אנו מבינים גדולים עד ש"ל לחשוב ולבלות זמן על קניית
 כל חתיכה וחתיכה ושא"כ אתה ואתה עני כשתבא לביתך עם מעט הסחורה היפה והמשובח מי
 יפנה אליך לקנות ממך כי מי שצריך לסחורות כאלו אינו הולך אל הסוחרים הגדולים ויותר מזה
 כשתבא לביתך מסתמא אשתך וכני ביתך ואיהביך ומתיבים ומלפנים זה צריך לבגד פ' זה לבגד פ'
 ואתה אין צורך וצריך אתה לילך ולקנות בחנות אחר וסחורתך מוכחת בקרן וזית אין דורש ואין מנפש
 וכשאר האיש בצושה וכלימה היפך מחשבתו שחשב לקבל כבוד.

והנה הכושל מוכן דרך לימוד תה"ק או שילמוד הדין ממקור החיים מש"ס ושסוקים ראשונים
 ואחרונים בדרך פלפול או שילמוד ש"ע ע"פ פשוט צדדי לידע דיני התורה כי הוא לבל כפש.
 הכה מי שיש לו לב להבין דומה לסוחר גדול שצודאי לא יכנס לקנות מסוחר קטן כי א"ל לבלות
 זמן על כל דבר ויש לו פנאי ללמוד מה שלבו יחסון ואמנם מי שאין לו לב כ"כ וצריך לבלות זמן ע"כ
 דבר ודבר הכה זה דומה לסוחר קטן שאינו מבין ויש לו מעט מעט שכאשר ירטה ללמוד מספרי
 ראשונים ואחרונים יבלה זמנו ולא יאחר בידו רק אחיה דברים וכאשר ישתרג עליו של הפרנסה לא
 יהיה לו פנאי ללמוד פסקי דינים כי"ל לצדק על כ"ד וכי"ל לשמור השבת ואיך יתנהג בכל דיני
 תורה והנה אין זאת רק כי לימודו אינו לעשות רק צדדי שיהיה כקרא למדן ויכול לדבר עם
 המפלפלים ואעפ"כ כאשר מפלפלים בדברים שלא למד יהיה כאלם.

והנה כך אני אומר ידעתי כי הלימוד השלחן ערוך לידע כל מושג הדין ולשאוב ממקור
 החיים כמו שהורה לנו מחותני החסיד אמיתי צביאוריו על ש"ע אשרי לו אך לעמוסי התלחה
 הטורדים בפרנסה ובנפשו יבוא לחשו ידעתי כי אם לבו כלב הארי בחריטת טרדת הזמן יטרודו
 ולא יאחר בידו מחלמה מה יתרון לו אם יודע להקשות ולתרוץ ואפי' נט"י לא גמר וכל שכן הפחותי'
 מערכי לא יבינו לבוא לעומק דבריהם פעם מחמת חוסר הבנה ופעם מחמת שיתקוף עליו תלמודו
 ואם לא יחזור על כל דין ודין וכמה פעמים יהיה יגיש לרוק ומכ"ש הנעלי בתים הסוחרים שעל
 הפרנסה מונח על טארים כמה צריך להטריח א"ע עד שילמוד בש"ע עד הלכות ברכות השחר יודע
 לא פחות מחלי שנה ומוסר עד סוף הלכות ברכות יותר מחלי שנה או שנה ופשיטא ה"ל שנת יותר
 משנה וכן בכל הלכה והלכה ועד שילמוד ב' או ג' הלכות כבר שכת מה שלמד בחלי שנה ראשונה
 ולא זה שכת הפלפול חלא אפילו עיקר הדינים וכל ימיו לא יספיקו לו להיות בקי בש"ע א"ח וכ"ש
 שיעולם לא חבה ללמוד הדינים והרי זה דומה למשל שהוא בס' חובות הלבוש לשיטתו שמוכיח את
 האדם שמתחלה מחויב ללמוד כל דיני התורה ואח"כ צריך לחקור איך לעבוד ה' ולא יבלה ימיו בדינים
 ופלפול ביותר מדינים שא"ל לו דומה לזה לאחד שלמד חזיה שנים מלאכת החייט איך לחתך
 חיתוכים של בגד והאיך לתפור וכשכבר למד היטב כל מלאכתו כפל בדעתו הלא א"ח לתפור בלא
 מוח ובלא מספרים לחתך ואמא לא יהיה לי מספרים ומחט והלך ללמוד מלאכתו ואח"כ שאל לא
 יהיה לי חוטים ולמד לעשות פשתים וכו' היה מבלה כל ימיו עד שהקין מוח ומעולם לא זכה
 לתפור בגד. כך האדם צריך שילמוד תחלה האיך ללמוד ולידע דיני התורה ועיקר הלימוד הוא

ד שהחייב
 ועתה
 ב"ה שמח
 ל אין זה
 וכו' ית"ש
 ערה. ו"ל
 שפית ולא
 יתו וכו'
 וכו' מ"ת,
 אם ילימוד
 ה הלימוד
 לק ללמוד
 בשת וכו'
 הקדמונים
 היינו לפי
 ק"ט שא"ל
 דשים תא
 וים שהיו
 צאל סוף
 ה פעמים
 חלה דיני
 הבריות
 כולי האי
 מפלפל בה
 לא והשוב
 י לי חבל
 פי פשוט
 סדתי על
 ללייפליג
 הוא על
 א"כ צריך
 צורך ידוע
 ת יקרים
 ופרתמים
 עניים
 צורך מה
 אם למחא
 הנגדים
 מה הקוני'
 דנה אינו
 הושבים
 סחורותי
 למ והראו
 י ירודים

הקדמה אחרונה

שמעתי לדי מעשה חבל לבנות כל ימיו בפלסל מעולם אינו יודע איך לעבוד ה' ע"ש. כך חכי אומר
הנה בדור שלי כשהייתי קטן שלא עלה מעולם על דעת האב והאם לדאוג בזה יתפרנס הבן רק
כל ומתם היה שזכה הבן לתורה ומעולם לא עלה ע"ד מי שחננו ה' שיכול ללמוד שיפדוק ממנו
על התורה ולהיות שנה ופירש זה לא עלה לא ע"ד האבות ולא ע"ד הבנים ולזה היו לריבין ללמוד
תחלה קלת חריפות לידע למשקל ולמטרא כדי לידע לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא וכשכבר
קיבל דרך הלימוד למד ש"ס וש"ע ראשונים ואחרונים שזכו תכלית הלימוד אך בימים הללו שצ"ה
כאשר יגדל הבן להיות בן י"ג או ט"ו שנים וליותר בן ח"י או יערידכו על אשתו ובכיו ולדור בדורות
מרווחים וללבוש בגדי משי ורקמה והתורה מונחת בצ"ה בקרן צית והבתי מדרשות בצ"ה בטלים
ואף הלימוד אינו לומד רק אחיה שעות ביום וא"כ מה יתרון לו שלומד טור או ש"ע עם פלסל
האחרונים ולומד דין א' או חגי בלוחן ג' שעות ותיכף כשהולך לחנות בא מלאך וסטרו ואינו זוכר
ממנו כלום לדעת אין זה כ"א כמ"ש ב"א לא יחסן כסיל בתבנה כ"א בהתגלות לבו בכדי שידע לפלסל
עם החכמים שאמרו שהוא למדן מופלג ואפילו לדעתם שהוא לומד למד לקיים מוטת תלמוד תורה
כבר כתבתי שחלק השני ללמוד לעשות הוא קודם למטת לומד. ואין חכי כותב נגד המושכילים אשר
חנן ה' איתם שיש להם לב לדעת ולהבין וחלק להם ה' מתנה טובה בזכרון טוב שאינו שוכח מהר
וחנן להם ה' שיהיה להם מעט פרנסה וכל ימיהם מובלים ומנס בלימוד על חלו ודאי החיוב מוטל
ללמוד כל פסקי דיני הש"ע ומקור החיים מש"ס וראשונים ואחרונים ולפלסל בהם חבל חכי כותב
על עמוסי התלמה הסותרים או אפילו כשאוכלים על שלחן אביהם רק שדעתם שלא לבנות ימיהם
בתורה ה' או מחמת על הפרנסה אשר ישתר על טארו ולא יהיה לו פנאי ללמוד כן והם מובלים
ימיהם אף בשעה ושתיים שמתכונן אל לב ללמוד ולומדים הפלסל וקשות ותירושים ולא נשאר בידם
מאומה. ולכן עתה בנים שמעו לי ותחי נפשכם אשרי אדם אשר יאקוד על דלתותי ללמוד מחיטרי
זה חיי אדם כי מולאי מלא חיים ויפק רטון מה' כי בחיטרי זה ימלא כל דיני הש"ע מוטארים
ע"פ שפרש דבריו כל האחרונים וכל דין ודין ועמנו שלא ילמדך לחפש אחר טעם הדין וידע כל
דין ודין אם הוא מן התורה או מדרבנן או מלא דמורא של מנהג או מנהג של חסימות ומעט
מועיר שכתבתי מחלוקת באזה דין כי כתבתי הכל האריך ראוי לפסק ע"פ הכרעת אחרונים ע"פ
דרכי הסוסקים. והנה עד הלכות שבת מחזיק ערך שלשים דפים וכאשר יקבע לו שיעור בכל יום
לפחות דף א' יגמור אותו בכל חדש והלכות שבת מחזיק בערך כ"ד דפים וחלק על דעתו ודרשו
ללמוד בכל שנת אחיה דפים ויחזור כל דין ודין או כל דף ודף ב' או ג' פעמים זה יכול ללמוד
ולחזור בשעה או שתיים לכל היותר והלכות יו"ט ופסח וכו' ילמוד דבר בעתו ולדעתי בשנה א' יהיה
בקי בכל הדינים כאחד מן המופלגים ואז כשהיה בקי בא"ח יקבע לו שיעור בחיטרי על י"ד לקבץ
על יד דף א' בכל יום ובזמן קלר יהיה בא' מן המופלגים. ואליכס אישים הם הגדולים אשר בארץ
אליכס בקשתי לשם עין עיונס לפעמים כאשר יעיינו באזה דין שינהגו עם חטרי זה כמ"ש
הסותרים הקטנים היושבים בחורים שלפעמים מולאים גם סחורה שלא נמלאת אפילו בחטיות גדולי
כן חכי אומר שימלאו בלתי ספק דברים אשר לא ימלאו רק אחר חיפש רב כי חנרתי חיטרי
מחיטרי גדולים ראשונים אשר לא נמלאו חלל הכל וירושלמי ותוספתא ולפעמים ימלא גם ספרות
חדשות: ולא זה שימלאו חימושים בחיטרי כ"א חלל אפילו בחיטרי חיי אדם ידעתי כי ימלאו
דינים מוחזקים שלא נמלאו בש"ע ואחרונים ואני מולאתי בשאר מחברים ראשונים ואחרונים כי ב"ה
היו ח"י ספרי ראשונים לרוב סוסקים ש"ת והחימושים של ראשונים ונחיי הכותב שספרו לי
מופלגים אראו לבמה מופלגי תורה וחריפים שחזרים בחיטרי זה ואמרו שהוא להם כחזרת שלחן
ערוך שאינם לריכוס להטריח עצמם זמן רב וגם שמולאים בחיטרי כמה וכמה דינים חדשים וחיטרי
זה הוא להם לנגמור ואח"כ יש להם פנאי לעיין בכל דין ודין ולמסדר ואני מעיד שגלו לביתי
לומדים מופלגים ויודעים למשקל ומטרא בשעתא להקשות ולהרן בחריפות ובקפיות ואינם עשירים
וקנו ממני ח"א וחכמת אדם מוטעם הנזכר.

והנה כבר קרה לי כאשר קרה במשל להושבים בערשתות ומחזקים בזמן קלר נתגלה
סחורתם כי טובה היא עד שכלם כפשו אליהם כן ב"ה בזמן קלר זה ח' שנים שגדפם חיטרי זה
חיי אדם וב"א ובמשך ג' שנים שגדפם חיטרי חכמת אדם וב"א נתגלה ב"ה ולכל ישראל היה אור
במושבתם והכל רעים ללמוד בהם וכמעט שאין רב ומו"ץ וטרב בכל קהלות ישראל שאינם קיימים

חיטרי
לזה
(ומה
זה ל
ובקש
כי
להב
השני
ללח
ה' ל
מח
הכנ
דבר
יהי
חיי
דברי
ברוח
הרב
וכו'
במד
חרי
תורה
כבר
בטוב
ובכר
או ל
כעב
מאה
כדאי
לא נ
שבו
והרא
התור
בשם
התור
החסי
במש
ע"מ
מעט
רנע
והיי
שבדי
מוט
באות
להחז

חיבורי כי אמריהם כפחים למצין וערבים לאומעיהם כי ראו התועלת הגדולה המגיע להם מזה לזה התעוררו חזיה מדפיסים בחזיה קהלת לחזור ולהדפיס חיבורי זם וגם חיבורי חכמת אדם (ומאחר שאינו כמלא במדינות הללו כי כולם אזו להם במדינת רוסיה ורבים משתוקקים לחיבור זה לזה התעוררו אנשי לבב להדפיסו פה). והמדפיסים דק"ק ווילנא יל"ו היו מן הזרזים וכשכרם ובקצו מומני למסור להם חיבורי ח"ח המוגה בכתיבת ידי בהגהות מורחבת ובפרט הלכות פסח כולו כי ברפס הראשון הייתי חס על הולאות והולרכתי לקצר ופשיטת הלכות פסח שלא היה בדעתי להכניס ח"ע בפסקי ח"ה וליקח לי שם בין הגדולים כי מזה אני ומה חיי. ואמנם אחר זמן השמים זביתי לחבר חיבורי חכמת אדם על י"ד והיה כשנה בין הלרפתים והלכתי במר כפסי ללחגער שלהם להראש שלהם ואני בחתי בקלה זה והגזל בא לקראתי מקלה השני ובידו הספר ותן ה' לי חן צעיני הראש וזהו להחזירו לי ואח"כ זיכתי ה' להדפיסו ג"כ בדרך נס שההולאה היחה מוחנה עלי וראיתי שג"ה כתקבל מאוד צעיני המופלגים עד שמורים ובאים מוחד חיבורי ולואת הכנסתי ראשי ג"כ והשלמתי כל הלכות פסח ואקוה לה' שיילגני מכל גיאה ואם ח"ו שגיתי בחזיה דבר בטחתי בחסד ה' שהם מיעוטא דמעוטא. כללו של דבר כמעט לא כמלא דף או עמוד שלא יהיה בו הגהות ודינים מחדשים עד שמעט פנים חדשת באו לכאן וגם בגשמת אדם הוספתי כמה שיחזשים ובפרט בהלכות פסח.

ורגה מדי דברי לכתוב בחזיה דרך ישכון אור תורה לאור באור החיים לריכין אנו לברר עוד דברים אשר יסול לב אדם עליו. הלא בלתי ספק כל דברי חז"ל הם כלם אמת ויליב כי דבריהם ברוח הקדש. והנה בפרק שני חכמים איתא ר' מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זכה לדברים הרבה וכו' ומלבשתו עטוה ויראה ומכשרתו להיות לדיק חסיד ישר וכאמן וכו' ומגלין לו רזי תורה וכו' והנה אנו רואין צעיניו שלא כמלא חפילו אחד צעיר וכו' כי אם חדא או תרי בדרא ובפרט במדת ענוה אשר צעו"ה אנו רואים אדרבה הגאיה גברה מאוד עד שכ"ח אומר אני גדול מכל בני דורי (ובאמת הם מוגרים ילה"ר בגפסם כי כל הגדול מחניו וכו') וכי ח"ו כל הגדולים לומדים תורה שלא לשמה הם מלהזכיר כי כלם קדושים ולכן לריכין אנו לברר לקיים כל דברי חכמים: כבר אומר בגמרא לעולם ילמוד אדם תורה שלא לשמה שמוךך שלא לשמה בא לשמה והק' תוס' בסוטה כ"ב ע"ב אי קשיא הא אמרינן בתענית ז' כל העוסק שלא לשמה נעשית לו סם המות ובברכות י"א כל העוסק שלא לשמה כוח לו שלא ככרז ויתרז בתוספת שאם עשה מיראת יסורים או להבנת קיבול שכר זהו שאמרו מוחד שלא לשמה וכו' והייט דתנן אל תהיו כעבדים וכו' אלא כעבדים המשמשים את הרב שלא ע"פ לקבל פרס וההיא דתענית וברכות פיירי דאיט עוסק לא מחאבה ולא מיראה אלא להוסיף על חטאתי פצע שאע"פ שיזדע שעובר לא ימנע מכל תאוות לבו כדאיתא תם שלא יהא קורא ושוכה וצועע באביו וברבו וכו' שגא' שכל טוב לבל עשיהם ללומדיהם לא כאמר אלא לעושיהם עכ"ל. ובפסחים כ' וכוזיר כ"ג ובתענית וברכות שם דנעוסק לעשות רק שכוונתו ג"כ להתכבד ולהכות ומטו זה נקרא שלא לשמה אבל הלמוד להתייחר ולקפח ולקבער והראשנים כתבו דנכלל זה בלמוד כלימוד חזיה חכמה לאלי התורה סם המות ומלא צענין עסק התורה יש מלה ורשות ואיסור. ואמנם גם בלומדים לשמה יש צ' סוגים, סוג א' שאינם עוסקים בשום ענין שבעולם בין אדם לחבירו רק בתורת ה' חפטי וכו' ואם יתן לו איש כל הון ביתו באהבת התורה טו יטו לו כי אהבת תורה עריבה בפיו מדבש וטופת כמו שראינו צעיניו למחותני הגאון החסיד ר' אליהו והגאון החסיד ר' זלמן חתן ר' מייכל פעמים אוקיימום בעלום מה שאמר ר' יעקב במשנה דאבות יפה שעה א' בתשובה ומע"ט צעה"ז מכל חיי עולם הבא ר"ל כי האדם העובד ע"פ לקבל פרס כל ונגמתו לזכות לשע"כ וכוה אפשר שיהיה חזיה שעה שיתרשל שוחצו יהיה לי מעט שכר בפחות אבל כשעובד רק מאהבת ה' שלא ע"פ לקבל שום פרס זה לא יטו ולא יקפוט אף רגע א'. וזה היתה ג"כ כוונת מרע"ה שבקש שיה צעה"ז כחיה ושף כדאיתא במדרש ואת הברכה והיינו שלא היה דעתי כלל על הכאת עה"כ רק חשקו לעבוד ה' בטף וכפש ועכ"פ חיה ועף גם הם עובדים ה' שעשים כעצמם חוה עבודתם כדאיתא בחולין שהשיב גינאה נהרא אתה חולה לקיים מות הטרור ואני עושה מות הטרור. והנה בודאי איש כזה הוא זוכה לכל המעלות ששנו חכמים באותו פרק ואמנם הרבה עמו כרשנ"י וכו' ולריכיים לקבל עליהם של הרגנות וכיולא בו כדי להחיות את נ"ב אך כיון שמכעריהם למדו תורה לשמה מותר לקבל פרס כמו שהאריך בזה הכ"מ

וי אומר
הבן רק
ק מומי
ללמוד
וכשכבר
שבע"ה
בדירות
בעלים
לפלי
בו זכר
לפלי
ד תורה
ס אשר
ח מותר
ב מוטל
י סתב
ימיהם
מבליים
בידם
וחיבורי
בוארים
דע כל
ומעט
ס ע"פ
כל זים
ודרבו
ללמוד
יהיה
לקבן
בארץ
כושל
גדולי
חיבורי
סברות
באו טו
י ב"ה
שח לי
שלתן
וחיבור
לבתי
שירים
כתגלה
ודי זה
ה אור
קנים

הקדמה אחרונה

כפ"ו מהלכות ת"ח ואין זה בכלל אל תעשה עטרה וכו' ועכ"פ כיון שעכ"פ לריכוך לנטל תורתם
 לפעמים צאזר עיניכם ואינם יכולים להיות דבוקים תמיד בתורה לכן אין הכל זוכים לכל המעלות
 שמו חכמים אלא כ"א ואחד לפי דביקותו והבנתו ועכ"פ הם בכלל לומדי לשמה שהיא מטה.
 הסוג הב' הוא שתחלת לימודו הוא כדי שיהיה רב או מ"ץ או דיון ועושה התורה קודם להתפרנס
 בה או כדי שיכל שמו לנורחקים ועושה אותה עטרה להתגדל בה ועכ"פ לומד לידע דיני התורה
 לעשות אע"פ שעושה איסור בזה מ"ע מותר וע"ז אחזר לעולם ולמוד חפילו שלא לשמה וכו' והוא
 רשות. והסוג הג' הלומדים לא לעשות רק לדברי תורה הם להם לדבר חכמה או להתיהר להראות
 שהוא גדול מבני דורו או לקפח ופשיטא כמ"ש תוספת בסוטה שזה נקרא רשע ועליו הכתוב אמר
 ולישע אמר חלקים וזה לך לספר חוקי.

עכ"פ יכל לכו אע"ג שללמוד להתבדד ולהנות הוא בכלל לעולם יעסוק וכו' מחוייב ללמוד
 דוקא ע"ז לעשות וח"ס הלומד מחוייב עכ"פ לעסוק לידע דיני התורה וה' ברחמי יתן חלקו
 ויזכנו ללמוד לשמה וכיון שחט מתפללים בצרכת התורה הערב נא ה"א את דברי תורתך בפינו ובפיות
 עורך בית ישראל ובהיה אבחנו ולא לחינו כולנו יודעי שוך ולומדי תורתך לשמה חני"ה.

ט
 ה
 מ
 נ
 ז
 ז
 ט
 ד
 ו
 פ
 ה
 ז
 ה
 א
 פ
 ד
 א
 ח
 ש
 כ
 ד
 ל
 ע
 ד
 ו
 ב
 ד
 ב
 ה
 ש

על תורתם
ל המעלות
היו מטת,
להתפרנס
כי התורה
וקו' והו'
להרבות
תוב תזור

ייב ללמוד
תן חלקט
וכו וכפיה

ה ע ר ה

להלכות שבת ולהלכות יום כפור

מאת הרב מהור"ר יצחק רוב הלוי באמבערגער נר"ו החונה
בק"ק ווירצבורג והגליל יע"א.

בספר חיי אדם הלכות שבת כלל ס"ח סעיף י"ז ובהלכות יום כפור כלל קמ"ה סעיף
כ"ז כתב דהניך שלשה שבעה ושלשים יום נבי יולדת לענין חלול שבת ואכילה ביום
הכפורים אינן נחשבים מעת לעת, ולפ"ז אם ילדה בשכיעי בהשרי בשעת מנחה
מיד כשמגיע ליל יוה"כ כבר כלו השלשה ימים וכן לענין הוי"ץ והלמ"ד והנה הרב העתיק
כן מדברי התה"ד סי' קמ"ח שהובאו בכ"י וש"ע או"ח סי' תרי"ז ובמג"א סי' ש"ל ס"ק זי"ן.
אמנם שמעתי מהגאב"ד מהור"ר אברהם בניג הלוי זללה"ה בשם רבו הרה"ג החסיד מה' נתן
אדלער הכהן זללה"ה שאין הלכה כן אלא השלשה שבעה והשלשים הנ"ל כולם
מעת לעת הם מתחשבים ובין לענין חלול שבת ובין לענין אכילה ביוה"כ יש להקל ולומר
דאין השלשה כלים עד שעברו שלש פעמים עשרים וארבע שעות מעת הלידה
וכן לענין זי"ן ולמ"ד ושגם בספר אסור והיתר הארוך מקיל כן, ושגם ראיית התה"ד כותים'
פ"ק דגיטין שהיא שרש חומרא הנ"ל איננה מכרעת כלל כנראה להמעין שם דמה שכתבו
התוס' על הא דעירובין דף ס"ח, ודוחק לומר דמעת לעת בעינן והא עובדא הוה חוד
זי"ן של מעל"ע" אין כונתם דהצרכת מעל"ע" הוא דוחק אלא לומר, דהך עובדא
הי' תוך מעל"ע, זה הוא דוחק, מדאמר רבא חכף נשיילי לאמי' וכי' ולא הקר החלה
אם כלו מעל"ע או לא, אבל על גוף הסברא דיש להקל ולהצריך מעל"ע אפשר לומר דלא
פליגי תוס' כלל, וכיון דהרא"ש כמס' בבא קמא פרק מרובה כתב בשם בעל הלכות גדולות
דבעי מעת לעת, אלא שהתה"ד דוחה שחוס' גיטין הנ"ל פליגי עלי', וכיון דלפי המבואר
אין ראוי' מכתת מתתוספת דפליגי על הלכות גדולות פשיטא שצריכין לחוש לדבריו נבי
חששא דפקוח נפש ע"כ חוכן דברי הרה"ג הנ"ל. ולענ"ד יש להוסיף עוד דאפילו לפי מה
שפירש התה"ד כונת התוס' ג"כ דבריו תמוהים במח"כ, שהרי הרב עצמו הרגיש כיון דעל
כל פנים לשיטת ה"ג בעי מעל"ע אף אם התוס' חולקים עליו פשיטא דכיון דאיכא פלוגתא
דרבוותא י"ל בספק נפשות להקל, אלא שדחה, דכיון דפירושו של ה"ג שבסוגי' דעירובין
לענין מעת לעת תלי בפלוגתתו עם הרי"ף והר"י שהובא ברא"ש פ' ר"א דמילה, וכיון
דהתם ליתא לדה"ג, נתרועע היסוד של פסק הרא"ש ע"כ חוכן דברי התה"ד עי"ש
ובמחכ"ח זה אינו, דהרי בתשובת הרא"ש כלל כ"ו ס"ס גימ"ל נראה להדיא שלענין מאי
דפליגי הרי"ף ור"י על ה"ג גם הרא"ש מסכים עמהם ואף על פי כן פשיט בעיני הרא"ש
באותה חשוכה דמעת לעת חשבינן, אלמא דאין זה תלי בזה כלל. ומה שכתב עוד
התה"ד לחזק סברתו מטה דרא"ש עצמו פ' ר"א דמילה פירש דברי ה"ג בענין אחר ממה
שפירשם בפ' מרובה, גם מזה לענ"ד אין ראיה דיש לומר לא משום שהרא"ש סיבר דלא

בעי מעל'ע הדר מפירושו דפ' מרובה, אלא משום דלפירושו דהחם צריך לומר דהתירא
 דניחם לי' אגב וכו' דעירובין הנ"ל הוא מטעם קולא שיש בהוספת מים וכיון דבתשובתו
 הנ"ל הוכיח הרא"ש ממס' מנחות דף ס"ה דגם תוספת מלאכה כזו הוא אסור מדאורייתא,
 על כן חזר מפירושו הנ"ל. ועוד דנראה להדיא שבמח"כ הרב בעל תה"ד אשתמיט מיניה
 לפי שעה תשובת הרא"ש הנזכרת דהלא התה"ד מחלק בין הא דאמרינן כיכמות יום
 הבראתו כיום הולדו דבעי מעת לעת להא דיולדת לענין שבת ויום הכפורים, והרא"ש
 בתשובה הנ"ל יליף להדיא הא מההיא ושוב מצאתי בשו"ח בית אפרים (למהר"ח זלמן
 מרגלית) חלק יו"ד סי' ט"ז שגם הוא הרגיש בקושיה דהרה"ג מה' אברהם בינג בפירוש דברי
 תוספות דגיטין הנ"ל והוסיף שכן נראה במסקנת דברי התוספות דבעי מעת לעת וצ"ע על
 דברי מהרש"ל ופ"י שם, וגם הוכחת התה"ד מפ' ר"א דמילה דחה כהנ"ל, והעלה דלולי
 דברי התה"ד ושנמשכו אחריו האחרונים אי הוי מיקלע עובדא לפניו הי' אומר המקיל
 לא הפסיד דעכ"פ יש בזה דין ס"נ להקל עיי"ש. ולענ"ד פשוט אילו ראה הרב בית אפרים
 דברי האו"ה הנ"ל שהי' תלמידו של הרב תה"ד וההוכחות מדברי הרא"ש הנ"ל ושכבר
 הורו כן הרבנים הגדולים הנ"ל אין ספק שלא הי' כותב שהמיקל לא הפסיד אלא הי'
 כותב שהמחמיר הפסיד דבפקוח נפש פשיטא דלהקל באיסורין שומעין.

דהתורה
 ותשובתו
 גורייחא,
 ט מיניה
 זמות יום
 והראש
 ר"ח זמן
 ש דברי
 וציון על
 ה דלולי
 המקיל
 אפרים
 ושכבר
 אלא הי'

תוכן עניני הכללים.

הכלכות חפלה וברכות

<p>א דין כשיתעורר אדם משנתו ודין מצות הנהגות בכל רגע.
 ב דין נט"י לאחר השינה.
 ג דין טהרת גוף ומלבוש ומקום מכל טינוף.
 ד דין איסור לדבר ד"ת נגד ערוה.
 ה דיני כללים בברכות.
 ו דין עניית אמן.
 ז דין נטילת ידים לחפלה וברכות ענט"י וא"י ואלהי נשמה.
 ח דין שאר ברכות השחר.
 ט דין ברכת התורה.
 י דין תלמוד תורה.
 יא הלכות ציצית.
 יב דין ברכת ציצית.
 יג דין ברכת הפליין.
 יד דין הפליין.
 טו הלכות מזוזה ומעקה.
 טז דברים האסורים משהאיר היום עד שיחפלה.
 יז מקומות שראוי להתפלל בהם ודין קדושת בית הכנסת ובית המדרש.
 יח סדר החפלה מן ב"ש עד ישתכח.
 יט דין איך יתנהג בפסוקי דזמרה כדי להתפלל י"ח בציבור.
 כ דין הפסקות לענות אמן וקדיש וקדושה מב"ש עד חפלה י"ח.
 כא דין ק"ש וברכותיה.
 כב דין הכנת גופו ולבושו ומקומו לחפלה.
 כג דין הכרעות בחפלה י"ח.</p> | <p>כלל
 כד דין חפלה י"ח והזכרת משיב הרוח וזכרנו ומי כמוך וט"מ ויעלה ויבוא.
 כה דין אסור ההפסקה כדיבור והילוך והנצרך לנקבים.
 כו דין לישוב ולעבור נגד המתפלל.
 כז דין חפלה תשלומין וספק התפלל.
 כח דין טעות בחפלה שבת ויום טוב ור"ח.
 כט דין חזרת הש"ץ ומי שראוי להיות ש"ץ.
 ל דין קדיש וברכו ומודים ודין צירוף ודין אם יצאו מקצתן ופריסת שמע.
 לא דין קריאת ס"ת וכבוד ס"ת וספרים.
 לב דין נשיאת כפים ותחנון ולמנצח ועלינו לג. דין חפלה מנחה.
 לד דין חפלה מעריב בחול וכשבת.
 לה דין ק"ש שעל מטתו.</p> |
|--|---|

הלכות נט"י וברהמ"ז

<p>לו דין איזה דבר חייב בנטילת ידים.
 לז דין כלים הכשרים לנטילה.
 לח דין כח גברא.
 לט איזה מים כשרים לנטילה.
 מ דין נט"י לסעודה.
 מא דין הרוצה לאכול ולשתות קודם נטילה ידים איך יתנהג בברכה אחרונה.
 מב דין ברכת המוציא.
 מג דין אוכל דבר בתוך הסעודה.
 מד דין היסח הדעת בסעודה שצריך לכרך מה הלכות סעודה ודין צער בע"ח.
 מו דין מים האחרונים וכוס של בהמ"ז.</p> | <p>כלל
 כד דין חפלה י"ח והזכרת משיב הרוח וזכרנו ומי כמוך וט"מ ויעלה ויבוא.
 כה דין אסור ההפסקה כדיבור והילוך והנצרך לנקבים.
 כו דין לישוב ולעבור נגד המתפלל.
 כז דין חפלה תשלומין וספק התפלל.
 כח דין טעות בחפלה שבת ויום טוב ור"ח.
 כט דין חזרת הש"ץ ומי שראוי להיות ש"ץ.
 ל דין קדיש וברכו ומודים ודין צירוף ודין אם יצאו מקצתן ופריסת שמע.
 לא דין קריאת ס"ת וכבוד ס"ת וספרים.
 לב דין נשיאת כפים ותחנון ולמנצח ועלינו לג. דין חפלה מנחה.
 לד דין חפלה מעריב בחול וכשבת.
 לה דין ק"ש שעל מטתו.</p> |
|--|---|

כלל

מז דין בה"ז והטעה בה.
מח דין ברכת הוי"מ.

הלכות ברכת הנהנין

מט דין ברכת שהכל וכללים בכרכה ראשונה של ברכת הנהנין.

נ כללים בכרכה אחרונה.

נא דין ברכת כורא פרי העץ ובפה"א.

נב דין ברכת רוטב של פירות וירקות.

נג דין ברכת מרקחת שקורין איינגעמאכטן.

נד דין במ"מ.

נה דין ברכת היין ואם פוטר שאר משקין

נו דין עיקר וטפל.

נז דין קדימה בכרכות.

ח דין טעות בכרכות.

נט דין שינוי מקום.

ס דין ברכך ואכל והביאו לו עוד.

סא דין ברכת הריח.

סב דין ברכת שהחיינו והטוב ומטיב.

סג דין ברכות על הראיה ועל השמיעה.

סד דין תפלת הדרך.

סה דין ברכות פרטיות וברכת שעשה לי

נס הגומל.

סו דין חינוך הקטן.

סז דין כבוד ואם אב.

סח חנאים שצריך לידור בכל מצוה.

סט דין קימה והידור וסדר אמירת קרבן

תורה.

הלכות שבת

א דין הכנסת שבת מערב שבת.

ב דין איזה מלאכה מותר להתחיל מערב

שבת ודין הטמנה.

ג דין באיזה ענין מותר ליחן מלאכה

לנכרי מערב שבת.

ד דין להפליג בספינה בערב שבת.

ה דין הרלקת נרות.

ו דין ליל שבת וקידוש של שבת וי"ט.

ז דין ג' סעודות ותענית בשבת.

ח דין הבדלה.

ט דין ל"ט מלאכות בכלל.

י דין החורש.

יא דין הזורע.

כלל

יב הקוצר. יג המעמר.

יד הדש. טו הזורה.

טז הכורר. יז הטוחן.

יח המרקה. יט הלש.

כ האופה. כא הגוזז.

כב המלכן. כג הכנפיץ.

כד הצובע.

כה הטוח והמיסך והעושה ב' נירין

והאורג והפועע.

כו כו הקושר והמתיר.

כז החופר. כט הקורע.

ל הצה. לא השוחט.

לב לג המפשיטו והמעבד והמולח.

לד לה המשרטט המכהק.

לו המחתיך. לו הבותכ.

לז המוחק ודין טקה וממכר.

לט הכונה.

מ דין משה גומות.

מא דין העושה נקב.

מב דין אוהל.

מג דין הסותר.

מד דין בנין וסתירה בכלים ומכה בפשיט.

מה מז דיני מכבה ומבעיר.

מו דין רה"י והמוציא מרשות לרשות.

מז דין המחיצות שעי"י נעשה רה"י.

מט דין רה"ר.

נ דין כרמלית ומקום פטור.

נא דין קרפף.

נב דין על איזה הוצאה חייב.

נג באיזה ענין מותר לטלטל מרשות לרשות.

נד דין מי שהחשיך לו בדרך ומי ששבת

אצלו הפצים והוציא בשבת.

נה דין טלטול בספינה ובהכ"ס.

נו דין דברים שאסור לצאת בהם בשבת.

נז דין שכיתת בהמתו.

נח דין מחמר ודין מי שהשכה לו בדרך

ויש לו בהמה וחפצים.

נט דינים הגוהגים בהמה בשבת.

ס דין עשיית חפציו שאין בהם מלאכה.

סא דברים שאסור לדבר בהם בשבת.

סב דין אמירה לנכרי בשבת.

סג דין נכרי שעשה מלאכה בשביל ישראל.

סד דין על איזה עבד מצווה על שבתתו.

סה דיני מוקצה.

סז דין באיזו ענין מותר לטלטל מוקצה.

כלל

קד דין שמחת י"ט.
קה דיני תחומין.

הלכות חול המועד

קו דין כללים לחה"מ.
קז החורש וכו'.
קח הזורע וכו' והאופה.
קט הגוזז.
קי המלבן וכו' והשוחט.
קי"א הכותב.
קיב דין מקח וממכר.
קיג דין הבונה והסותר.
קיד דין הוצאה.
קטו דין מלאכה ע"י נכרי ושכירת פועלים.
קטז דין צרכי בהמה.
קיז ארוסין ונשואין בחוה"מ.
קיח הלכות ראש חודש.

הלכות פסח

קיט דין כדיקת חמץ.
קכ דין חמץ של נכרי ודין ישראל שמשכן חמץ לנכרי.
קכ"א דין חמץ ותערובת חמץ ונקשה.
קכ"ב דין תערובת חמץ על ידי בישול או מליחה.
קכ"ג דין איסור חמץ בע"פ ולאחר פסח.
קכ"ד דין מכירת חמץ.
קכ"ה דיני הגעלה.
קכ"ו דברים שבאים לדי חטוין ומי פירות.
קכ"ז דין דברים שאסורים משום מנהג.
קכ"ח דיני מצות.
קכ"ט דין ערב פסח.
קל דין הסדר כליל פסח.
קל"א דין ספירת העומר.
קל"ב הלכות תענית.
קל"ג הלכות חשעה כאב ות"צ.
קל"ד דין עט"כ.
קל"ה דין ט"כ.
קל"ו ט"כ שחל בשבת.
קל"ז לעשות זכר לחורבן.

הלכות ר"ה ויו"ב

קל"ח דין ימי הסליחות תג"ה.
קל"ט דין ר"ה.
קמ דיני השופר.

כלל

סו דין בסיס לדבר האסור.
ס"ה דין מקום שמוותר לחלל שבת.
ס"ט דין הולת שאין בו סכנה.
ע דין רחיצת.
ע"א דין תיקון מבוי וחצר.
ע"ב דין עירובי חצרות ושחופי מביאות.
ע"ג דין באיזו ענין צריכים ע"ה.
ע"ד דין אם לא ערבו איזה תקנה שיוכלו לטלטל מכות לבית.
ע"ה דין ישראל ונכרי הררים בחצר ובמבוי.

הלכות עירובין

ע"ו דין עירובי תחומין.
ע"ז דין המערב ברגליו או בפת.
ע"ח דין תחומי כליו ובהמתו.

הלכות יום טוב

ע"ט דין ערב יו"ט וקידוש של יו"ט.
פ דין מלאכות של יו"ט וזורע וחורש וקוצר ומעמר.
פ"א דין דש וחליבת הפרות.
פ"ב דין זורה ובורר ועשיית חמאה.
פ"ג דין טוהן.
פ"ד דין המרקד.
פ"ה דין הלש.
פ"ו דין האופה.
פ"ז דין הגוזז וכו' והקורע.
פ"ח דין הצד.
פ"ט דין השוחט.
צ דין המפשיט.
צ"א דין המולח והמעבד.
צ"ב דין הממחק.
צ"ג הבונה וכו' ומכה בפשיט.
צ"ד דין מבשירי אוכל נפש.
צ"ה דין מכבה ומבעיר.
צ"ו דין הוצאה.
צ"ז דין שביחת בהמתו ושאר דינים בבהמה.
צ"ח דין מלאכה לצורך נכרי.
צ"ט דין הכנה מ"ט לחברו ולחול.
ק דין פירות ודגים שהובאו בי"ט.
ק"א דיני מוקצה.
ק"ב דין ערובי תבשילין.
ק"ג דין י"ט ב' ודין רפואה בי"ט.

נדין

שמיט

שוח
שבת

שבת

דרדך

זכה

י"א

ת"ג

ע"ה

תוכן עניני הכללים

כלל

קמא דין תקיעות והברכות ומי שחייב בהן.

קמב סדר התקיעות.

קמג עשרת י"ח ופירוש הוידוי.

קמד דין ערב יום כפור וחפלה קודם כל

נדרי.

קמה דין יוה"כ.

כלל

קמט הפסולים בד' מינים.

קנ דין פסולי הדם וערבה.

קנא דין אחרונ.

קנב דין שאר פסולים בד' מינים.

קנג דין הושענא רבה ושמיני עצרת ושמחת

תורה.

הלכות סוכה

קמו דיני סוכה.

קמז דין ישיבת הסוכה.

קמח דין לולב וג' מינים.

הלכות חנוכה ופורים

קנד דין חנוכה.

קנה דין פורים.

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ
כא
כב
כג
כד
כה
כו
כז
כח
כט
ל
לא
לב
לג
לד
לה
לו
לז
לח
לט
מ
מא
מב
מג
מד
מה
מו
מז
מח
מט
נ
נא
נב
נג
נד
נה
נו
נז
נח
נט
ס
סא
סב
סג
סד
סה
סו
סז
סח
סט
ע
עא
עב
עג
עד
עה
עו
עז
עח
עט
פ
פא
פב
פג
פד
פה
פו
פז
פח
פט
צ
צא
צב
צג
צד
צה
צו
צז
צח
צט
ק
קא
קב
קג
קד
קה
קו
קז
קח
קט
ר
רא
רב
רג
רד
רה
רו
רז
רח
רט
ש
שא
שב
שג
שד
שה
שו
שז
שח
שט
ת
תא
תב
תג
תד
תה
תו
תז
תח
תט

הלכות ברכות ותפלות.

כלל א.

דין כשיתעורר משנתו ודין מצות הפוגהגות בכל רגע (נ"ע סי' ח' ז').

(א) מצות עשה מה"ת שיהיה אדם דבק תמיד במחשבתו בהקב"ה כדכתיב את ה' אלהיך תירא וכו' וכו' הדבק וכי אפשר לאדם שיהיה דבוק בהקב"ה אלא ר"ל שידבק תמיד מחשבתו בו כדכתיב שויתי ה' לנגדי תמיד והוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים כי אין ישיבת האדם והוא לבדו בכיתו כשישבתו ועסקיו ותנועותיו והוא לפני מלך גדול ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו כדבורו במושב המלך וכ"ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו עומד עליו ורואה במעשיו כדכתיב אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה' מיד יגיע אליו היראה והכנעה בפחד הש"י ובושתו ממנו תמיד (סיון ח'). ואל יחבייש מפני בני אדם המלעיגים עליו בעבודת הבורא ית"ש ועכ"פ לא יתקוטט עמהם והעיקר בעבודת הבורא בהצנע לכת להסתיר מעשיו הטובים מבני אדם והבט נא וראה מה דאיתא בזוהר הק' פ' ח"י ופ' שלח זכאה איהו מאן דאזעיר גרמי בהאי עלמא כמה איהו רב ועילאה בההוא עלמא וכו' מאן דאיהו זעיר איהו רב ומאן דאיהו רב איהו זעיר אך גם בזאת צריך האדם לדעת אם ה"ו פיתוי היצר הוא לכל עשות מעשה טוב מחמת שיהיה בפרהסיא ע"ז נאמר בתחבולות העשה מלחמות ועיין בחובת הלכות שער יהוד המעשה (פ"ה ס') וכשידבק האדם מחשבתו בה' ית"ש בודאי יהיו כל מעשיו לשם שמים כדכתיב בכל דרכיך דעהו ואמרו חכמים כל מעשך יהיו לש"ש שאפילו דברים של רשות כגון האכילה והשתיה וההליכה והישיבה והקימה והתשמיש והשיחה וכל צרכי גופך יהיו כולם לעבודת בוראך או לדבר הגורם עבודתו שאפילו היה צמא ורעב אם אכל ושתה להנאתו אינו משובח אלא יכוין שיאכל וישתה כפי חיותו לעבוד את בוראו. וכן אפילו לישיב בסוד ישרים ולעמוד במקום צדיקים ולילך בעצת חמימים אם עשה להנאת עצמו להשלים הפצו ותאותו אינו משובח אלא עשה לש"ש. וכן בשכיבה אין צ"ל שבזמן שיוכל לעסוק בתורה ובמצות לא יתגרה בשינה לענג עצמו אלא אפילו בזמן שהוא יגע וצריך לישן כדי לנוח מיגיעתו אם עשה להנאת גופו אינו משובח אלא יחבין לתת שינה לעיניו ולגופו מנוחה לצורך הבריאות שלא תטרף דעתו בתורה מחמת מניעת השינה וכן בתשמיש אפילו עונה האמורה בתורה אם עשה להשלים תאותו או להנאת גופו ה"ז מנוגה ואפילו אם נתכוין כדי שיהיה לו בנים שישימשו אותו וממלאי מקומו אינו משובח אלא יכוין שיהיה לו בנים לעבודת בוראו או לכוין שיקיים מצות עונה כאדם הפורע חובו וכן בשיחה אפילו לספר בדברי חכמה צריך שתהיה כוונתו לעבודת הבורא או לדבר המביא לעבודתו כללו של דבר הייב אדם לתת עיניו ולבו על דרכיו ולשקול כל מעשיו במאזני שכלו וכשרואה דבר שיבא לידי עבודת הבורא ית' יעשהו ואם לאו לא יעשהו ומי שנוהג כן עובר את בוראו תמיד (סי' רל"ח) וראיתי לאנשי מעשה שקודם אכילה היו אומרים הנני רוצה לאכול ולשתות כדי שאהיה בריא והוק לעבודת הבורא ית"ש (ועיין

לקמן כלל מ"ה סו' ד') וזש"ה במשלי בהתהלכך תנחה אותך וכשכבך תשמור עליך והקיצות היא תשיחך. ובארתי שכוונת הכתוב שיהיה אדם כמו סומא שא"א לו להלך כ"א ע"י המושך אותו ובאם שילך יחידו יפול ויסתכן כן האדם יהיה בכל מעשיו שא"א לו לעשות איזה דבר כ"א ע"פ התורה. וזש"ה בהתהלכך תנחה אותך ר"ל תתנהג אותך ואפילו בשעה שא"א לו לעסוק בתורה כגון בעת השינה הדע שהיא חמתן עליך מלשון ואביו שמר, ואז תיכף בהקיצותה היא תשיחך תיכף תשיח ותדבר עמך. וכמו שכתב החסיד בחובת הלכות לא יישן כ"א על יצועי אהבתו ואל יקץ כ"א במתקת זכרו ולכן תיכף כשיעור משנתו יאמר מודה אני לפניך מלך חי וקים שהתורה בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך אף שעדיין אין ידיו נקיות כיון שאינו מזכיר שום שם.

(ב) יתגבר על יצרו ויקום ברויזות ואסור לשכוב כך במטתו כמתעצל וע"ז נאמר עד מתי עצל תשכב ונאמר הדלת תסוב על צירה ועצל על מטתו. וידמה בדעתו אלו היה עליו עבודת מלך בשר ודם כמה היה זריו כ"ש עבודת הבורא ית"ש. ראוי לכל ירא שמים להיות מיצר ודואג על חורבן בה"מ ובענין הצות האריכו האחרונים בזה עפ"י ספרי המקובלים אימת זמן הצות (ועיין במ"א סימן ח' סק"ד).

(ג) אף שראוי לכל ירא שמים לעמוד איזה שעות קודם אור היום בחורף וגם בקיץ להתפלל כותיקין עכ"פ חוב גמור הוא לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבהכ"נ כדי שיוכל להכין עצמו ולפנות ולהתפלל בצבור ובנקיות.

(ד) אע"ג שעדיין לא בירך ברכת התורה ואסור לדבר דברי תורה מ"מ מה שיוכל לקיים יקיים, ולכן יפנה מהשבתו לקיים מצות התלויות בלב ויכול האדם לקיים אותם בכל רגע כמחשבה וגם יקבל עליו לקיים כל מצות התורה הן מצות דאורייתא או מצות דרבנן בכל עת שתבוא לידו לקיים ובל הפורק ממנו עול מצוה א' שיאמר שיקיים כל המצות חוץ מזו אפילו היא מצוה קלה ה"ז נקרא מוסר ועליו נאמר ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת ולא נאמר אשר לא יעשה אלא אשר לא יקים ר"ל שאינו מקפיד עליו לקיים כל התורה (ע"ט לר"י).

(ה) ואלו הן המצות התלויות בלב וחיוכן תמיד ולא יפסקו מהאדם אפילו רגע א' וכל זמן וכל רגע שיחשוב בהם קיים מ"ע שאין קצבה למחן שבר של מצות. [ח] להאמין שיש אלוה אחד בעולם שהמציא כל הגמצאות ומחפצו ורצונו היה כל מה שהוא עכשיו ושהיה לעדי עד ושהוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה ולא נחשוב ה"ז שהיה במקרה אלא בהשגחה פרטית כי הוא ב"ה משגיח בכל העולמות וזהו מ"ע דכתיב אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך וכו' ופירושו תדעו ותאמינו שיש לעולם אלוה המשגיח שהרי הוצאתיך מארץ מצרים. [ג] שלא נאמין בשום אלקים זולתו שנאמר לא יהיה לך אלהים אחרים וכו' ואפילו מודה שהקב"ה שולט בכל העולם רק שידמה בדעתו שמסר הגנת העולם למלאך או לכוכב או לאדם ה"ז מודה בעבודת כוכבים ומזלות וכופר בעיקר ובהקב"ה אלא יאמין שהקב"ה בעצמו ובכבודו משגיח בכל העולמות ואין למלאך וכוכב שום כח לעשות דבר בלתי רצונו ולכן נקרא אלהי אלהים. [ג] ליחדו שנאמר שמע ישראל וכו' ה' אחד ופירושו שמע ישראל ודע כי ה' ההויה הכל ברצונו והוא אלהינו המשגיח בכל העולמות הוא ה' אחד בלא שום שיחוף, וענין אמונה זו בג' מצות אלו הוא שיקבע בנפשו שהאמת כן הוא ושאי אפשר בחילוף זה בשום פנים ואפילו אם יראה במופת חותך להיפך ה"ז יאמין שהמופתים הם שקר מוחלט וכמש"כ בפרשת ראה כי יקום נביא וכו' ובא האות והמופת וכו' לא תשמע אל דברי הנביא וכו' כי מגפה ה' אתכם לדעת הישכם

הלכות ברכות ותפלות כלל א

אוהבי' את ה', והאמת מה שקבלנו מאבותינו כי אדם הראשון ראה בהרוש העולם ומסר למתושלה והוא לנה ונה לשם ולאברהם עד משה רבינו ע"ה וגם כמשה רבינו ע"ה לא האמינו בו ישראל מחמת המופתים אלא מחמת שראו בשעת סתן תורה, ולכן לא חמצא שכתוב אצל ישראל מופת אלא ויעש האותות אבל גבי פרעה כתיב תנו לכם מופת. ושם כמעמד הגדול והקדוש והנורא אשר ראו כלם עין בעין יותר מששים רבוא גברים לכד מטף ונשים כמש"כ אתה הראית לדעת כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ופירושו כי אל הוא לשון חזק כמ"ש אילי הארץ ואמר כי ה' הוא כח של כל הכחות כמ"ש הוה לאלהי האלהים ר"ל לכה של כל הכחות (ועיין דבר זה באריכות בפ' ח' מסל' יסודי תורה). ועל ג' מצות אלו, ומכללם להאמין ביציאת מצרים ובכל האותות והמופתים שהראה הקב"ה ע"י משה ובנתינת התורה שבכתב ושבע"פ, כל אשר בשם ישראל יכנה מחויב למסור גופו למיתה אכזריות כמו שקדשו ש"ש אלפים ורכבות מיישראל שלא להכחיש ה"ו דבר קטן או גדול מתורה שבכתב ותורה שבעל פה שהיא הגמרא הקדושה שהיא הפירוש על תורה שבכתב כפי שקיבל משה רבע"ה בהר סיני הפירוש הוה מפי הקב"ה ומסר ליהושע וכן דור אחר דור וכן אנחנו מקבלים עלינו ועל זרעינו ודורותינו למסור גופנו למיתה על אמונה בלא שום פיקפוק ונפשנו ורוחנו ונשמתנו יעלו לשמים למקום מוצבם. [7] לאהוב המקום ב"ה שנאמר ואהבת את ה' וכו' וענין אהבה זו שישים האדם כל מחשבתו וכל מגמתו לאהבת הש"י ויעריך בלבו כי כל התענוגים שיש בעולם מעושר וכןים וכבוד הכל כאין אפס ותוהו נגד אהבתו ית' ופיצד יגיע האדם לאהבה זו הוא על ידי התורה כמש"כ ואהבת וכו' ואח"ו אמר והיו הדברים האלה וכו' שע"י התבוננת בתורה התיישב האהבה בלבו והקובע מחשבתו בענינים הגשמי' ובהבלי העולם שלא לשם שמים רק להתענג ולהשיג כבוד ביטל עשה זו וענשו גדול. [8] לירא מפני ה' ולשום יראתו על פניו תמיד כמ"ש את ה' אלהיך תירא. וענין היראה לידע כי אף שהקב"ה הוא נעלם מכל מ"מ רואה מעשינו ומבין מחשבותינו כי הוא בוחן לב ויודע כל תעלומות כמש"כ אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו. [9] שלא לתור אחר מחשבת הלב וראיית העינים שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם וכו' ואמרו הנביאים אחרי לבבכם זו מינות ואחרי עיניכם זו זנות (נרכות פ"ח). ובכלל מינות הוא כל מחשבות זרות שהם היפוך דעת התורה, ובכלל זנות הוא כל תאות העה"ז שאם יסיה דעתו למלאות תאוותו בדבר א' ומשך מזה שלעולם תחאזה לה. אלו מצות שיכול אדם לקיים בכל הגע (ס' סו"ט) כקמ"ס וס"י כ"ב כ"ו תי"ו תי"ח תל"ג ע"ג) וממילא מקיים עוד מ"ע ולדבקה בו.

(1) יקבל על עצמו בפרטות לאהוב כל א' וא' מבני אדם כגופו כמש"כ ואהבת לרעה כמון ועי"ז יכלול תפלתו בכלל תפלות כל ישראל והיו לאהדים.

(2) כששוכב ערום לא ילבוש חלוקו מיושב דאו בהכרה יגלה גופו אלא יקה חלוקו וכןים בו ראשו וזרועותיו בעודנו שוכב ונמצא כשיקום יהיה מכוסה וידקדק בחלוקו ללבושו כדרכו שלא יהפוך הפנימי לחוץ (סימן ב') ואל יטול חלוקו שתחית מיד השמש וילבוש (סימן ד' מ"א סק"ח).

(ח) כשנועל מנעלו ינעול החלה של ימין ואם יש בו הצעות לקשור או לא יקשרנו עד שינעול של שמאל ויקשרנו ואח"כ יקשור של ימין סימן לדבר תפלין רחשיבות התפלין היא בקשירה על יד שמאל (ט"ו סי' ב' ס"ב ק') לזה חלקו כבוד לרגל שמאל להקדים הקשירה וכשהולץ יתלוץ החלה של שמאל וכשהוא רוחץ וסך ימין החלה וכשהוא רוחץ כל גופו ראש תהלה. (מ"א ב"ס כגמרת).

והקיצות
כ"א ע"י
לעשות
לו בשעה
ומר, ואז
הלכות
תו יאמר
עדיין אין

נאמר
אלו היה
א שמים
י ספרי

זורף וגם
קריאת

ה שיכול
תם בכל
ת דרכנו
המצות
קים את
קמ"ס עליו

רנע א'
להאמין
א עכשו
במקרה
אלהך
זעאתך
אחרים
ה העולם
בהקב"ה
שום כח
ל וכו' ה'
יח בכל
ג בנפשו
ת חותך
ביא וכו'
הישכם

הלכות ברכות ותפלות כלל א ב

(ט) אסור לילך בקומה זקופה ולא ילך בגלוי ראש והכל כדי שיחול עליו יראה ה' ואסור להוציא מפיו דבר שבקדושה בגלוי ראש ואפילו כשמניח ידו עליו לא מהני אבל הנחת יד חבירו מהני (סי' נ' ו"ח).

כלל ב. דין נט"י לאחר השינה (סי' ג').

(א) אסור לילך שלא לצורך גדול בלא נט"י, וכשהאדם ישן אזי מצא רוח רעה מקום להתדבק בו כי כן הפץ וחשק הטומאה להתדבק באיש הישראלי להתטואו אך כ"ז שהאדם ער ורוחו ונשמתו בקרבו א"א לו להתדבק כ"כ אם לא כשמסיר יראה ה' ממנו לגמרי ואז טמא טמא יקרא אבל בעת השינה שרוחו ונשמתו מסתלקים מן האדם ולא נשאר בו אלא נפש חיוני אזי שורים רה"ט עליו וכאשר יעור משנתו והזרת נשמתו אזי רוח הטומאה השורה על הגוף בע"כ הולך לו רק על האצבעות שהם קצוות הגוף ומשם אינו עובר אלא ע"י נטילה ולכן יכין כלי עם מים לפני מטחו וגם כלי ליטול בתוכו דהמים שנוטל ידיו רוח הטומאה שורה עליהם ולכן אסור ליטול על הקרקע במקום שבני אדם הולכין. וגם אסור ליהנות מהן. וחיכה בקומו יטול ידיו ע"ז הסדר, יקה הבלי בימינו ויתנו ליד שמאלו ואז ישפוך מים על יד ימינו ואח"כ יקה הבלי בימינו וישפוך על שמאלו וכן ג"פ וע"י זה בע"כ הולך רוח הטומאה ממנו אבל אם משכשך ידיו בנדר ג"פ ספק אם מהני לרוח רעה כי אפשר כן יסד מלכו של עולם שאינו הולך אלא ע"י עירוי ו"א דוקא בסירוגין. ולא יטול ממי שלא נטל ידיו שחרית (סי' ד').

(ב) אסור ליגע קודם נטילה לפה ולחוטם ולעינים ולאזנים ולפי הטבעת ולא בגניית של שבר כ"א ע"י הפסק בגד משום שרוח הטומאה שורה עליהן (כ"ח ט"ז ח"ר). לפי זה היה משמע דאם נגע באוכלין אסורים וכן הורה מורה א' אך נ"ל מדלא אמר הש"ס סתם יד לאוכלין תקצץ משמע דדוקא בגניית שבר אבל שאר אוכלין עכ"פ בדיעבד אין לחוש וכ"מ בסוף יומא גבי שמאי הוקן (וככדי האכרך המופלג מוה"ר אליה הביא ראיה שכל דבר שאמרו רוח רעה שורה עליו מותר נדיעבד דכ"ז נ"ד סי' ו' כתב הא דאין שחטין נקנה יש אומרים הטעם משום קיסמין כפרשים וממנו ולפי זה אפילו נדיעבד אסור ו"א הטעם משום רוח רעה ולפי זה נדיעבד מותר עכ"ל הכ"י).

(ג) מים שנעשה בהם מלאכה או שנשחטו מראיהו אע"ג שפסולין לנט"י לאכילה כמבואר לקמן כלל ל"ט כשרים לנטילה זו וכן אם אין לו כלי שלם מותר ליטול אף מבלי נקוב וכן אן רער קסטן או אן פואפוז אף שאין כאן כח גברא כמבואר לקמן בה"ל נט"י כלל ל"ח וכן אפילו בפחות מרביעית (ד"ע נ"ט מרדכי וכך כתוב בל"ט נה"ח) דמהני אף לרוח רעה ומ"מ לכתחלה יזהר בבולן אבל לנקות ידים במידי דמנקי כדלקמן כלל ו' לא מהני רק לחפלה אבל לא לרוח רעה כי בת הורין היא ומקפדת דוקא על שלשה פעמים ועיין במ"א (ס).

(ד) דבר הגורם שישרה רוח הטומאה על הידים מספקא לן אם מחמת השינה וא"כ ה"ה הישן ביום חייב בנט"י או שמא הלילה לבד גורם כי בלילה הוא זמן שליטת המזיקין וא"כ אפילו הניעור בלילה צריך ליטול ג"פ או שמא דוקא שניהם גורמים דהיינו הישן בלילה דוקא ולכן מספק בין שניעור כל הלילה או הישן ביום יטול ג"פ בלא ברכה. (ה) עוד קבלו הקדמונים שיש דברים הצריכים נטילה במים דוקא ולא במידי דמנקי אם יש לו מים מזוכנים לפניו כדלקמן כלל ז'. היוצא מכח הכסא ומכח המרחץ והנוטל צפרניו והחולץ מנעליו בידיו ואפילו הם נקיים לגמרי (כדל"ו נ"ט) קכ"ח נ"ח ס"ק

הלכות ברכות ותפלות כלל ב ג

כ"י) והנוגע ברגליו והחופף ראשו והיוצא מבית הקברות ומי שנגע במת ה"ה אפילו לא נגע רק נכנס למת א' או המלוה את המת (מ"א ע"א ס"ק כ"ח) והמפלה כליו אפילו לא נגע בכינה או בגופו והנוגע בכינה והמשמש מטחו והמקוץ דם והמגלח (ס"ט).

(1) אע"פ דאין חיוב נטילה אלא הידים בלבד מ"מ מצוה שירחוק גם פניו כי כל פעל ה' למענהו וכיון שהגוף נברא לעבוד ה' והוא לבוש של הנשמה שהיא נר ה' נשמת אדם מהראוי לכבד הלבוש כמו עבדי המלך ששומרים בגדיהם שנתן להם המלך מכל טינוף כן ראוי לרחוק פניו שלא יהיה עליו שום דבר מאוס וכן במלבושים שלובש האדם ומכ"ש ת"ח צריך לזהר שלא יהיה עליו שום דבר מאוס וטינוף ולא ילבוש בגדים יקרים כי זה מביא את האדם לידי גאווה אלא ילבוש בגדים ממוצעים שלא יתבוה בעיני בני אדם ומכ"ש ת"ח שלא יהיה ח"ו בכלל כל משניאי אהבו מות. והעיקר שכל מה שיעשה האדם הכל ישים מגמתו ומהשבתו שהוא לעבודת היוצר וע"ז אמרו ז"ל כל מעשיך יהיו לשם שמים וכו'.

כלל ג. דין טהרת גוף ומלבוש ומקום מכל טינוף:

(א) כתיב ברכי נפשי וכו' וכל קרבי את שם קדשו וכיון שצריך האדם לברך את השם בכל קרביו אסור לברך עד שינקת הקרבים מצואה ומי רגלים ולכן יבדוק עצמו מגדולים ואם אין שם אדם מפנה ברחוב אבל לא בפני ע"ז אבל להשתין מותר אפילו בפני אשה אם אין לו מקום וכשיכנס לבית הכסא יהיה צנוע ולא ידבר שם ולא ילכו שנים ביהר ויסגור הדלת ואם מפנה בשדה ישב פניו לדרום ואחוריו לצפון ולא יגלה עצמו יותר רק מה שצריך בשביל שלא יטנף הרגלים ולא ירחוק עצמו יותר מדאי שמביא לידי סכנה וחולי ר"ל ויבדוק עצמו היטיב ולא ימהר לצאת כמו שעושי המון העם אלא ישהא שם עד שירגיש בעצמו שא"צ עוד (סי' ג' ד').

(ב) יקנה עצמו היטיב ביד שמאל ולא באצבע האמצעי שכורך עליו תפילין ולא ביד ימין. ואיטר צ"ע (סי' ג' מ"א ס"ק ח'). וירחוק פי הטבעת היטיב במים או ברוק כי צואה כפי הטבעת אע"פ שכשהוא עומד אינו נראה אם נראית כשהוא יושב אסור להתפלל ואפילו כדעבד שעבר והתפלל אפשר דצריך לחזור ולהתפלל ולכן צריך לזהר מאוד (סי' ע"ז).

(ג) וכן יבדוק עצמו ממי רגלים וכשהוא משתין יזהר מאוד שלא יגע בגיד בידו והוא איסור חמור מאוד ואמרו רז"ל כל האוחז באמה ומשתין כאלו מכיא מכול לעולם שדור המבול חטאו והוציאו זרע לבטלה והנוגע באמה הוא בא לידי חימום והרהור ואפילו מי שיש לו אשה אם היא נדה או שהוא בדרך אסור להתחבק באמה וכל אדם אסור אפילו נשוי ואשתו טהורה אם לא על ידי בגד עכ אבל מותר לסייע שלא יטנפו בגדיו ולאחוז בכינים להגביה האמה קצת וזהר שלא יפלו נצוצות על רגליו ואם נפלו צריך לשפשפם (סי' ג') וכל הנצרך לנקביו אסור אפילו בדברי תורה כל זמן שגופו מושקף מן הנקבים (סי' ל"ג).

(ד) כתיב הכון לקראת כו' וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים והכוונה לשמור עצמו מהנקבים שבין רגליו ולכן אסור להתפלל כשמרגיש בעצמו קצת שצריך לנקבים אפילו משער בעצמו שיכול לעצור עצמו שיעור שילך ד' מילין ואפילו אם עי"ז לא יוכל להתפלל בצבור מוטב לו שיהפיל ביחוד בנקיות ואם מתירא שיעבור זמן תפלה

ליו יראת
לא מדני
רוח רעה
או אך כ"ז
ה' ממנו
אדם ולא
עמתו אזי
אין ומשם
ו דהמים
בני אדם
שני ויתנו
מאלו וכן
ספק אם
א' דוקא
א בנינית
לפי זה
ד הש"ס
עבד אין
אזיה שכל
בקה יס
זוים רוח
לאבילה
אף מבלי
הל' נטי'
מדני אף
לל ו' לא
פעמים
ה השינה
ן שליטת
ם דהיני
א ברכה.
א במידי
המרחץ
מ"א ס"ק

הלכות ברכות ותפלות כלל ג

ומשער בעצמו שיכול לעצור עצמו ד' מילין מותר להתפלל (דקיינו עפ"י גירסת ר"י וכו' כ
בתמידה שגורם ואם יכול לעמוד עליו ד' מילין מותר וכו' זה היה ג"כ גירסת רש"י שכ' ד"ה ועד
כמה וכו' מותר להתחיל וכו' עכ"ל (סי' נ"ג).

(ה) אם אינו יכול לעצור שיעור ד' מילין ועבר והתפלל אם לגדולים תפלתו תועבה
דחבי קים להו לחול' דכל שלא יוכל לעצור שיעור זה כבר נהפך המאכל במעויו לצואה
וצריך לחזור ולהתפלל ואם לקטנים בדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל ודוקא תפלת י"ח צריך
לחזור ולהתפלל אבל שאר ברכות בדיעבד יצא ומ"מ אסור לברך או ללמוד כל זמן שהוא
צריך לנקבו והמשהה נקבו וצריך להם עובר משום כל תשקצו (סג).

(ו) כתיב והיה מהניך קדוש וקבלו חול' שהיא מ"ע שאסור לדבר או להרהר
בדברי תורה וקדושה במקום צואה או מבואות המטונפים או כל דבר המסריח כגון צואת
חתולים ושאר בהמה ועוף שידוע שצואתן מסרחת כגון צואת חמור הרבה לאחר שבא
מן הדרך או צואת כלב וחזיר אם נתן בהם עורות וי"א דאף צואת תרנגולת שקורין
אינדישע או ועלשע הינר אבל סתם בהמה ועוף אין צואתן מסרחת ומ"מ דיר בהמות
ולול תרנגולין דינן כצואה וכן פי חזיר אע"פ שהוא נקי בוודאי וכן גרף של רעי ועביט של
מי רגלים דידוע דהעביט מסריח יותר ממי רגלים ממש כל אלו דינן כצואה מה"ח (ז"ל
תר"י עביט של מ"ר אסור לקרות כנגדו דכתיבה דיינין לה ואסור מה"ח בין זה בין מי קשרה
וכיולא ט דככלל יוציך קדוש הוי) ואסור עד שיכסה אותן כמש"כ ושבת וכסיה וכו' ואפילו
בביטוי שאינו קיים כגון שנפל עליו שלג או רוק עבה כל זמן שלא נימוח עד שלא נראה
הצואה מותר ואם כיסה אפילו בזכוכית וכיוצא בו אע"פ שנראה כיון שהוא מכוסה מותר
שהרי הכתוב לא הקפיד רק שיהיה מכוסה (סי' ע"ז ע"ז ע"ח ע"ט).

(ז) אשפה שריחה רע ומים סרוחים שברחובות אם מסריחים דינם כצואה ואסור
מדאורייתא ולכן אותן המקדשים הלבנה ברחובות המסריחים מהצדדים אפילו הם ברהוק
ד' אמות כיון שנמשכים גם מלפניו אסור כמלא עיניו ומכ"ש שצריך להרחיק ד"א במקום
שכלה הריח ומוטב שלא לקדש כלל ולמצוה יחשב להם אם אי אפשר להם לקדש במקום
נקי כא"ל ובדבר הזה תאריכו ימים (סי' ע"ט).

(ח) צואה אפילו מקטן אם אכל מיני דגן ויכול לאכול כזית בכדי שיכול גדול
לאכול אכילת פרס שהוא ג' ביצים אסור ואם אינו אוכל להם רק מאכל מקמח מבושל
משערין כדי שיוכל גדול לאכול מאותו מאכל אכילת פרס. ואמנם אם ידעין בוודאי
שלא אכל דגן איזה ימים בקטן מותר אבל בגדול לעולם אסור (סי' פ"ח נ"ח) ולא יקרא
לכתחלה נגר חינוק דסתם חינוק מטפח באשפה ויש לזהר אפילו בצואת קטן כן ח' ימים
(עיין פ"ח ריש סי' פ"ח).

(ט) אפילו כשהצואה וכיוצא בו כבר נתיבש ואינו מסריח עדיין דין צואה עליו עד
שחזרה יבישה כ"כ שאם יגלגלה התפרך לפרורין דאז הוא כעפר ואז אם אינו מסריח
מותר ואם נקדש מחמת הקור אפ"ה דין צואה עליו (סי' פ"ד) וצואה לחה אפילו אינה
מסריח צריך להרחיק ד"א (סי' ע"ט מ"ח ס"ק י"ג).

(י) ספסל נקוב שמפניו עליו כיון שמוחר לך יש לו דין בית הכסא ואפילו בשעה
שאין הגרף מונח תחתיו ולא מהני מה שיכסה הנקב אלא צריך לכסות כל הכסא (פ"ג
נ"ח). (וכ"כ ב"י וה"פ ומע"ט וע"ז וז"ל וז"ל מה שכתב הורדכי והתירתי להם ל"ל שצוה
להתפלל באותו בית ולא דיינין לכל הבית לנהפ"ס כיון שיש בו בית עושב וכמ"כ ח"ר ונרע מנרף
דאע"פ שהוא נקי דיט כנהפ"ס).

הלכות ברכות ותפלות כלל ג

(יא) מחיצות בהכ"ס אם ריח רע מגיע לו או שהמחיצות אינם גבוהים י"ט לכ"ע אסור ואפילו גבוהים י"ט כל הפוסקים האחרונים אוסרים כדן צואה (סי' ס"ג) ודוקא שהמחיצה נעשה בשביל בהכ"ס אבל אם נעשה בשביל הבית מותר ואפילו הבהכ"ס חדש רק שהומינו לבהכ"ס אסור לקרות בתוכו אבל כנגדו מותר ובהכ"ס ישן אע"פ שפינו ממנו הצואה דינו כבהכ"ס ומרחץ ישן דינו כבהכ"ס והיינו דוקא בית הפנימי שכולן עומדים שם ערומים אבל בית האמצעי שמקצתן עומדים ערומים ומקצתן לבושים אינו אסור רק לדבר דברי תורה ומותר להרהר וליתן שלום. ובבית החיצון שכולם לבושים מותר בכל דבר. אבל הומינו למרחץ מותר אפילו בתוכו (ס"ד).

(יב) כשם שמרחיקין מן הצואה כך מרחיקין מהריח רע אפילו אינה צואה וכל שדרך בני אדם להצטער מאותו ריח נקרא ריח רע ואפילו יש לו חולי שאינו מריח וכן סומא שאינו רואה כיון ששאר בני אדם יכולים לראות ולהריח אסור ואפילו בלילה דינו כביום (סי' ע"ט) ג"ל דדבר שטבעו ריח רע מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרה מחמת עיפוש (כלאי' בירו' אין מדליקין בעטן מפני כבוד השבת שלא תאמר כו"ל וכיוצא רע יחס ענין הרחק ד"ל לפוס כן ג"ל אין מדליקין וכ"מ בסוכה י"ג ע"ט).

(יג) בד"א כשעדיין הטינוף במקומו אבל אם לא נשאר כאן טינוף אלא ריח רע כגון שהעבירו צואה בבית ועדיין נשאר הריח כיון שהוא ריח רע שאין לו עיקר מי שאינו מריח מותר (סי' ע"ט ו"א ס"ק ט') ואפילו המריח א"צ להרחיק אפילו מלפניו רק עד מקום שכלה הריח. ואם העבירו צואה לפניו כיון שאינו מונח במקום אחד יש אומרים דדינו כצואה ממש וי"א דבזה סגי ד' אמות אפילו לפניו (עיין סי' ע"ז ו"ז ס"ז). ופי' חזיר דינו כצואה עוברת אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועיל לו ודינו כצואה עוברת. (יד) כמה צריך להרחיק ד' אמות מכל צד כדכתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חול' שמחנה של אדם הוא ד' אמות מכל צד אבל מלפניו צריך להרחיק כמלא עיניו לכ"ע (רק להרא"ש ס"ל שהו' מדרבנן ולרשב"א הוא מדאורייתא כלקטן סי' ט"ז) וצדדן שלפניו כגון ג' מטען המסריחים הנמשכים לאורך הרחוב י"א דדינו כשלפניו (סימן ע"ט נ"ח) וי"א דדינו כמו הצדדן וסגי בד"א (ח"ד) ומה שרואה בלא הטיית ראשו לצדדן לכ"ע דינו כלפניו. ולא מן הצואה בלבד אלא צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח.

(טו) היחה הצואה מונחת על מקום גבוה י"ט ורחב ד"ט על ד"ט או להיפך שהאדם עומד על אותו מקום והצואה מונח למטה אם אין מגיע לו ריח רע ואינו רואה אותה ואפילו יכול לראותה רק שמעצים עיניו מותר לכ"ע דכיון שהוא ברשות כפ"ע ואינו רואה להדי' אין כאן לא משום מחניך קדוש ולא משום ולא יראה כך ערוח דבר (ע"ט) אבל א"ר כתב דמדברי רשב"א משמע דוקא כשאינו רואה מחמת גובהו של מקום או עומקו אבל עצימת עין לא מהני.

(טז) אבל אם רואה הצואה לרא"ש ותר"י מותר דקרא דולא יראה כך ערות דבר לא קאי כלל על צואה רק על ערוה וכצואה אינו מותר על מחניך קדוש אע"פ שרואה אותה כיון שאינו במהנהגו והרשב"א אוסר דס"ל דולא יראה קאי גם על צואה אם אינה מכוסה כלל אע"פ שאינה במהנהג אסור וכיון שהוא אסור דאורייתא אולתן לחומרא. ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח אם רואה האשפות שברחובות אע"פ שאין מגיע לו ריח רע. וצריך לזוהר בזה בשעת קידוש לבנה דרך חלון פתוח או על ג' מטען אלא צריך עכ"פ שיעצים עיניו ואז אם אין ריח רע מגיע לו מותר (כ"ל דמקום שמסוכן אם הוא אשפה מותר להי' ס"ס שג"ל כרא"ש וי"מ ככון להעצים עיניו מסוית טוב וכו') (יז)

רי"ף וכ"כ
ד"ה ועד
חו' תועבה
ניו לצואה
י"ח צריך
מן שהוא
ו להרהר
כגון צואה
חר' שבא
ת שקורין
ד בהמות
עביט של
ה"ת (ז"ל)
מי משה
ו' ואפילו
לא נראה
מה מותר
ה ואסור
ם כדחוק
א ממקום
ש במקום
כל גדול
ת מבשל
מן כדאי
לא יקרא
ח' ימים
עליו עד
ו מסריח
לו אינה
ו בשעה
סא (ס"ג)
ל שותת
רע שנקף

הלכות ברכות ותפלות כלל ג

אבל להרהר ד"ת מותר לכ"ע כיון שאינו ברשותו דגבי ולא יראה כתיב ערות דבר ודרשינן דיבור אסור הרהור מותר. ואם צואה בבית לא מהני שיוציא ראשו חוץ לחלון דשרינן ראשו בתר רובו ואם הכנים ראשו לחדר שיש בו צואה פשיטא דאסור שהרי הצואה כנגדו וכן הדין לענין ערוה (סי' ע"ד נ"ח).

(יז) חיבה (ומלאוואן) וכיוצא בו עומד בבית גבוה י"ט ורחב במשך ד"ט המפסיק בין האדם לצואה יש להחמיר כדעת המ"א דאעפ"כ אסור אא"כ מפסיק מכותל לכותל אבל אם היו מי רגלים על הארץ או בכלי שאינו גרף בענין שאין בו אלא איסור דרבנן נ"ל דמותר לעמוד נגד המחיצה ולקרוא ולברך אבל לא כנגד האויר דמחיצה הרחב ד"ט חשוב מחיצה להתיר כנגדו. ואם המחיצה הוא יותר מן האויר דהוי עומד מרובה על הפרוץ נ"ל דאפילו בצואה יש להתיר בשעת הדחק נגד המחיצ' ובלבד שלא יראה הצואה. (יח) וכן חריץ המפסיק עמוק י"ט במשך ד"ט ורחבו משפתו לשפתו רחב ד"ט ה"ז כב' רשויות (אע"פ שנחילה סגי עוביו כ"ג ע"י נפ"כ דכלאים נ' ח' נתי"ט ע"ס ד"ה ולחריץ ונ"ע).

(יט) ודוקא שהמחיצה הוא גבוה י"ט ברחב ד' מן הקרקע עד סוף גובה י"ט או אע"פ שפחות מג' טפחים סמוך לקרקע אין בו רחב ד' כגון שעומד על רגלים דקים דאמרינן לבוד אבל שלהן שלנו וכיוצא בו שעומד על רגלים ואין ברחב ד"ט אע"פ שהן גבוהין י"ט לא הוי מחיצה להפסיק וכן דפים הקבועים בכותל (שקורין רעגלן) או טרומנק אע"פ שגבוהים י"ט ואפשר אפילו רחב ד"ט לא הוי רשות לעצמו כיון שאין לו מחיצות המגיעות לארץ.

(כ) גרף או אפילו מי רגלים העומד בין חנור לכותל נ"ל דאסור לעמוד נגד החנור ולקרוא אע"פ שהחנור מפסיק דכיון דהוא מתשמישי הבית בטל לגבי הבית וכן כל כיוצא בו אבל שאר כלי הבית שאינו מיוחד לבית נ"ל דמפסיקים עפ"י האופנים המבוארים בסי' י"ט (עיין סימן כ"ה נ"ע ונ"י ע"ס סעיף י"ט ונסמיון קע"ח נתי"ט ס"ק ה' ועיין נתי"ט ע"ס עכתתי סמיון ה').

(כא) קי"ל כל פחות מג"ט לארץ כלבוד דמי ולכן אם יש אויר מן המטה לארץ פחות מג"ט מותר להעמיד שם אפי' גרף דהוי כמכוסה וכן אם כפה על הגרף כלי אע"פ שיש בצד א' בליטה ומכה זה אין הכלי נוגע בארץ אם הוא פחות מג"ט הוי כלבוד וא"צ שום הרחקה (סי' ס"ז נתי"ט) ומכ"ש אם כסה בחול ואפר או בגד דמותר בסמוך לו ואפי' באותו בית מותר וכן אם הרחיק מהצואה כשיעור המבואר בסי' י"ד (ע"ס).

(כב) הא דמהני מחיצה לצואה דוקא שאינו מגיע לו ריח רע אבל אם ריח רע מגיע לו לא מהני המחיצה ולא כיסוי שגם מן הריח לבד צריך להרחיק ד"א (ע"ט). (כג) יצא ממנו רוח מלמטה אסור ללמוד עד שיכלה הריח ואם לומד עם שאר אנשים ויצא מחבירו לא החמיר חכמים אפילו כשמגיע לו הריח כדי שלא יחבטל מלימוד אבל לברך ולקרוא ק"ש אסור עד שיכלה הריח (ע"ס).

(כד) הוי ידיו מלוכלכות מצואה ואין בו ממש רק חוותא בעלמא ונתיבש כבר עד שאין מסריח מותר אפילו אינה מכוסה (נתי"ט ס"ק ג' סי' ע"ז) דאין שם צואה עליו. (כה) היה צואה על גופו או על ידו אע"פ שהוא מכוסה בבגד אסור דדוקא כשמונח על הארץ מהני כיסוי אבל על גופו כיון דכתיב כל עצמותי תאמרנה וא"כ ה"ז דומה לצואה מגולה ומעצים עיניו עד שאינו רואה דאפ"ה אסור ומ"מ בשעת הדחק יש להתיר ד"א דדוקא דבר שהנשמה תלוי בו דהיינו הפה והחוטם דכתיב כל הנשמה תהלל יה שמחה והחוטם יוצא נשימה ולכן אם מגיע להם ריח אסור שבהם תלוי להלל השם

הלכות ברכות ותפלות כלל ג

אבל שאר איברים לא וא"כ דומה כאלו מונח הצואה בארץ דמהני כיומי (עיין ח"ר סי' ע"ו) וכ"ז בשאר הגוף אבל צואה בפני טבעת אסור לד"ה דבמקומה נפיש' וזחמא טפי ומסריח ביותר ואפילו בדיעבד אם קרא ק"ש צריך לחזור אפילו אינה נראית כשהוא עומד כיון שנראית כשהוא יושב אבל מה שאינה נראית אפילו כשהוא יושב מותר שלא ניתנה תורה למה"ש. ובתפלה צ"ע אם צריך לחזור להתפלל.

(כו) היה צואה על בגדיו ומכוסה מותר, ומ"מ יזהר כל אדם שיהיו בגדיו נקיים, ודוקא בשאר בגדים אבל צואה המדובק בסנדלו כשהוא לבוש אף על גב שנחכסה על ידי עמידתו בארץ כיון שמתגלה בדרך הליכתו וגם הוא בטל לגבי הגוף אסור (ע"ו).

(כז) שכבת זרע י"א דדינו כצואה וצריך לרחוץ מקום הלכלוך בגוף ויש אומרים דחמיר מצואה דאפילו כשהוא על בגדיו יש לרחצו או לפשטו שלא יהיה דבוק בו הטומאה ומכ"ש ח"ו כשנכשל על ידי קרי שתהיה לו גמזכרת עון, כידוע גודל האיסור (ע"ז).

(כח) מי רגלים בשעה שמשחין הוא או חבירו אסור מדאורייתא כמו צואה, (וחס' אינו מלקח רק שתי טיטין כתב הרמ"א נפרק ג' סימן ס"ו דאינו אלא מדרבנן) אבל אחר שנפלו על הארץ או בכלי אינו אלא מדרבנן ולכן הקילו בו שאם יש בכל רביעית מים או שהטיל לתוכו מים בכל פעם שמשחין בין שהשחין הרבה או מעט לא פלוג רבנן ומותר (ע"ו).

(כט) נבלעו בקרקע או בבגד אם עדיין לח כ"כ שאם יגע בהם כידיו ויחזור ויגע בדבר אחר יתלחלה אותו דבר מעט דהיינו טופח ע"מ להטפיה אסור ואם לאו מותר (פ"ג) ומ"מ כיון שאינם בעין אלא שנבלעו בבגד א"צ רביעית אלא כשמנגב ידיו באותו בגד נמצא שהוא טופח מן המים ולא מהם (סי' ע"ג נ"ח ס"ק כ"ה).

(ל) אבל הכלי שמשחין בו חמיר וכן גרף של רעי אם הוא של חרס או עץ אפילו רחוצים יפה ואין בהם ריח רע ואפי' כפאן על פיהם דינן כצואה ואסור מדאורייתא ולא מהני הטלת מים אבל של מתכות או זכוכית וכלי חרס מצופין אבר ורחוצים יפה גם מבחוץ כיון שאינן בולעים אלא מעט ואין בהם ריח רע אין אסור אלא בשעה שהחוק שלהם מגולה לפיכך אם כסה הפה או שכפאן על פיהם מותר. ואם רחוצים יפה מבפנים ואין להם ריח רע אפילו כפיה א"צ ויש להחמיר בכל גרף כמו בבית הכסא סי' פ"ז (וע' ס"ח).

(לא) כיון דצואה מדאורייתא אסור לכן כל ספק שנולד בו אולינן לחומרא ומי רגלים כיון שאינו אלא מדרבנן אולינן לקולא כדין כל ספק דרבנן ולפיכך ספק צואה באשפה אסור דחוקת אשפה שיש בו צואה וספק צואה בבית מותר דחוקת בית שאין בו צואה וספק מי רגלים אפילו באשפה מותר ולעולם אולינן בחר המצוי שאם קטנים בבית מסתמא הטינוף מהם אפילו במי רגלים (ע"ו).

(לב) היה יודע שהיו כאן מי רגלים ונסתפק אם הטיל לחוכן רביעית מים וכיצא בו ג"ל כיון דאתחזק איסורא אפילו בדרבנן אולינן לחומרא ומ"מ בשעת הרהק שיתכבול עי"ז מק"ש ותפלה מותר לסמוך על הפוסקים דאפילו באתחזק איסורא אולינן לקולא (ועיין בכללי ס"ס וזה שכתבתי ע"ז).

(לג) התפלל ומצא צואה אם המקום ראוי להסתפק בו ופשע ולא בדק כיון דתפלה במקום קרבן ובה רשעי' תועבה וכן ק"ש כיון שהיא דאורייתא ואין בו חשש ברכה לבטלה חוזר וקורא אבל בהמ"ז וכ"ש שאר ברכות ג"ל דא"צ לחזור ומשום מי רגלים פשיטא דא"צ לחזור ולברך ואם אין המקום ראוי להסתפק כלל אפילו בתפלה א"צ לחזור (ע"ז) וכן בכל מקום שאסור לקרות אפילו אם אינו אלא איסור דרבנן בק"ש צריך לחזור

ודרשין
דשדין
הצואה

המפסק
לכותל
ודרבנן
חב ד"ט
דובה על
הצואה.
ד"ט ה"ז
ן ול"ע).
ז"ט או
ם דקים
ג"פ שהן
ארזנק)
מחיצות

התנור
ל כיוצא
ים כסי'
ג"ל קס

הארץ
י אע"פ
וד וא"צ
לו ואפי'

ריח רע

ם שאר
מלימוד

בבר עד

דרוקא
א"כ ה"ז

דחק יש
התהלל
ל השם

הלכות ברכות ותפלות כלל ג ד

ולקרות אבל בתפלה כיון שיש חשש ברכה לבטלה דוקא בעבר אדאורייתא, ובשאר ברכות אפילו עבר אדאורייתא א"צ לחזור. ואפילו בתפלה דוקא במזיד (ועיין נ"ל סימן ה' ז' פ"ג וס"ד פ"ה).

(לד) מי שבריו לו שאינו יכול לעצור עצמו מלהפיק מוטב שיעבור זמן ק"ש ותפלה ולא יתפלל ממה שיחפלל בלא גוף נקי ואם עבר זמן תפלה אגום הוא ומתפלל תפלה חשלוּמין כדלקמן כלל ב"ג. ואם יראה לו שיכול לעמוד על עצמו בשעת ק"ש יניח תפילין בין אהבה רבה לק"ש ומכרך עליהם (סי' פ').

(לה) אע"ג דאסור בד"ה במקום מטונף ובמרחץ מ"מ לאפרושי מאיסורא מותר ולכן בע"פ אחר הצות כשרואה שמגלהין במרחץ מותר לומר אין מגלהין דלשון זה אינו לשון הוראה אע"ג דממלא נשמע דאסור אבל אסור לומר בלשון הוראה לומר אסור לגלה דזה הוא תורה (ונש"ע סי' פ"ה קילר במקום גסיה לו להאריך) ואם שואלין איזה דבר תורה אסור להשיב אין משיבין דלא גרע מהרהור אבל במקום דמותר להרהר ואסור לדבר כגון בבית אמצעי של מרחץ שמקצתן עומדים לבושים ומקצתן ערומים דלא אסרו אלא הדבור, מותר להשיב אסור או אין משיבין, דכיון דאינו אומר טעמו של דבר הוי כהרהור [ת].

(לו) אסור ליתן שלום בבהכ"ס ובמרחץ. ואדם ששמו שלום מחלוקת בין הפוסקים י"א דאסור לקרותו בשמו ונכון לבלוע המ"ם ויאמר רק שלו בלא מ"ם רק שיכליע כריבור ויש נוהגין לומר שלון ומבליע המ"ם [ט] וכן נכון להחמיר שלא לומר רחום וחגון דיש אוסרין. (לז) עזרא ובית דינו תקנו שאסור לבעל קרי בין לאנסו ובין לרצונו בלימוד וק"ש ותפלה עד שיטביל עצמו במקוה או במ' סאה אפילו שאובין או לשפוך עליו ט' קבין מים וכיון שלא נתפשטה תקנה זו מפני ביטול פריה ורביה ומפני ביטול תורה לכן ביטלו לתקנה זו ומ"מ אנשי מעשה נוהגין בתקנה זו אם לא שאינו יכול לאונסו.

(לח) יש מקומות נוהגות הגשים שכל זמן שהם בימי נידות קודם ז' נקיים שלהם אינו מתפללות ומברכות וזה מנהג שאין לו יסוד ואפילו במקומות שמחמירי מ"מ מיום א' דסליחות נכנסים לבהכ"ס ומתפללות אבל במדינתנו נוהגין החר לעולם ומברכות ומתפללות ומ"מ לא יסתכלו בס"ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם. ונ"ל שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבילו (סי' פ"ח).

כלל ד. דין שאסור בד"ה נגד ערוה (סי' ע"ד ע"ה).

(א) כתיב ולא יראה כך ערות דבר קבלו חז"ל שהיא אזהרה שאסור לדבר ד"ת נגד ערוה ל"ש כשערותו מגולה או ערוה מאיש אחר ופשיטא מאשה בין א"א בין פנויה ואפילו קטן בן ט' שנים וקטנה מבת ג' שנים ואפילו מקטן בן יומיו יש אוסרין אם לא לצורך מילה.

(ב) כל גופה של אישה מזה שדרכה להיות מכוסה נקראת ערוה ולכן כשמגולה ממנה טפה אסור ברבוי תורה אפילו אינו מסתכל כלל בה ואסור לקרות כמלא עיניו אבל פניה ויריה כפי המנהג שדרך באותו מקום לגלות מידיה לא נקרא ערוה כיון דרגילין בזה אין כאן הרהור וכן פרסות רגליה במקום שדרך לילך יתף מותר אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין בכך כדרך הפרוצות אסור.

(ג) אפילו אינו מסתכל בה ואפילו מכוסה בכגד רק רק שנראית מתוכה ואפילו יש הפסק חלון של זמכות כינו לבין הערוה ואפילו היא בהדר אחר כיון שנראית אסור ואפילו אם מעצים עיניו אם הערוה אינה מכוסה אסור שהרי לא נאמר ולא תראה ערוה

הלכות ברכות ותפלות כלל ד

אלא ולא יראה ר"ל לא יראה הרואה (מ' רש"ף) וכיון שנראית אסור אא"כ מחזור גופו
 ופניו לצד אחר ואז אפילו הוא בסמוך לו מותר שהרי אינו נראה לו ובלילה אע"פ שאינו
 נראה לכל אדם מ"מ אם ביום היה נראה אסור.

(ד) אע"ג דלענין דברי תורה לא נקרא ערוה אא"כ מגולה טפח היינו כשאינו
 מסתכל בה אבל להסתכל באשה אפילו באצבע שדרך להיות מגולה כיון שמסתכל בה
 להנות עובר בלאו דולא תחורו וגו' ואחרי עיניכם. וגדול עונשו מאוד עד שאמרו אפילו
 יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם.

(ה) שערות בנשים ערוה ואסור בד"ת ודוקא מנשואות שיש בהם איסור תורה
 לילך בגילוי (מדכתיב ופרע ראש האשה מכלל שהיא מכוסה) אבל בחולות שמוותרין ודרכן
 לילך בגילוי ראש מותר (ול"ע נכרי' כיון שאין מחסרות לכסות שערן אס דומין לנחלות).

(ו) קול באשה ערוה והיינו בשעה שמומרת אבל דבורה לא מיקרי ערוה ואפ"ה
 אסור לכיון להנות מדבורה שהרי אפילו בבגדיה אסור להסתכל להנות ומ"מ אם הוא
 בדרך והוא אנוס כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאורייתא מותר לקרות ולברך. דאל"כ
 כיון שאנו שרויין בין הנכרים נחבטל מתורה ותפלה וע"ז נאמר עת לעשות לה' הפרו
 תורתך (ג"י נשם מרדכי).

(ז) כל מה שנקרא ערוה אין חילוק בין נשים אחרות לאשהו דאפילו טפח מגולה
 באשתו אסור בד"ת ולכן צריך לזהר בשעה שמינקת ומגלה דדיה דאסור בד"ת וכ"ש
 מאשה אחרת. וי"א דבשוק אפילו באשתו ובפחות מטפח אסור לכ"ע דקרוב לערוה
 יותר משאר איברים.

(ח) אפילו אשה אסורה לקרות ולברך נגד ערות אשה אחרת אבל לנגד שאר
 גוף של אשה יש אוסרין ויש מתירין (עיין ח"ר סי' ע"ה).

(ט) כיון דערוה בראיה חלי רחמנא ומוצינו לשון ראיה בלב כדכתיב ולכי ראה
 הרבה הכמה לכן אפילו כשלבש חלוק כיון שאין הפסק בין לבו לערותו אסור עד שיהדק
 בידו הכתונת בין לבו לערוה והעומד במים צלולין והלב הוא חוץ למים יסתכל בחוץ
 ומותר לברך ולקרות כיון שערותו עכ"פ מכוסה במים רק שיכסה ראשו דאסור לברך
 בגילוי ראש (ועיין כלל א' סי' ז') אבל אם גם הלב הוא במים כיון שהוא עם הערוה
 במים אסור לברך עד שיחבוק ברועותיו תחת לבו. ואם המים עכורין שאין איבריו נראין
 בהם מותר לקרות והוא בחוכן ובלבד שלא יהיה ריחו רע ולא מהני אם מכסה לבו כ"ז
 שערותו מגולה אבל כשהערוה מכוסה אע"פ שלבו מגולה מותר ובלבד שיפסיק בינו
 לערוה (כ"ל דה"ה נחמ"ה ערוה דק חלון או נגד דק וכיוצא בו כיון שהערוה מכוסה מותר
 להעלים עיניו ולברך כן עומע סי' ע"ה נח"א ס"ק ט') ויש לסמוך ע"ז באלו דברים שאינו
 ערוה מה"ח (ועפ"ח סי' ע"ד).

(י) ודוקא לבו אבל שאר איברים הרואים הערוה מותר ולכן אפילו הולך בלא
 מכנסים רק שהגור עצמו בחגורה על חלוקו להפסיק בין הלב אע"פ שירכותיו רואים
 הערוה מותר דל"ש ראיה בשאר איברים ובלבד שלא יגע בשרו באמה אבל אם נוגעים
 בכים מותר (סי' ע"ד ז"י).

(יא) היה ישן עם בניו כמטה א' והם מבין י"ב שנה ובת י"א שנה וכ"ש עם אחר
 וכשר שניהם נוגעים זה בזה צריכין להפסיק מכתניהם ולמטה ולא מדני החזרת גופם
 זה מזה אבל עם אשתו כיון שהיא כגופו אם מחזירים גופם ופניהם זה מזה מותר ונכון
 להחזיר גם באשתו (סי' ע"ג).

ובשאר
 כ"א סיון
 ותפלה
 תפלה
 תפילין
 מותר
 וינו לשון
 גלת דוה
 ה אסור
 וכן בבית
 מותר
 ד [ח]
 ופוסקים
 כדבור
 אוסרין.
 ד וק"ש
 בין מים
 לתקנה
 שלהם
 מיום א'
 תפלות
 לו לבית
 בר ד"ח
 ון פנויה
 אם לא
 שמגולה
 א עיני
 דרגילין
 ושוקה
 ואפילו
 אסור
 ה ערוה

הלכות ברכות ותפלות כלל ד ה

(יב) מדכתיב ערות דבר קבלו חו"ל דרוקא דיבור אסור אבל הרהור מותר נגד ערוה ואעפ"כ אם שמע איזה ברכה אע"פ שמתכוין לצאת בו אינו יוצא דליכא למימר שומע בעונה כיון שאסור לדבר (סי' פ"ה נמ"ח)

כלל ה. דיני כללים בברכות:

(א) לאחר שגופו ולבושו ומקומו טהור יבין עצמו לברך הברכות וצריך האדם לזוהר מאוד שיברך ביראה ובכינה רצויה ושלא יברך ח"ו שום ברכה לבטלה כגון שא"צ כלל לברכה זו או אפילו לגרום ברכה שא"צ כגון שיכול לפטור בברכה אחת וגורם לברך עוד ברכה כגון שהניח תפילין של יד ומפסיק בשיחה ואז חייב לברך עוד הפעם על של ראשו. והמברך לבטלה עובר על לא תשא מדרבנן אבל המוציא ש"ש לבטלה עובר על מ"ע את ה' אלהיך תירא וכתיב אם לא תשמור לצדקה את השם הנכבד והנורא וכו' כי זה הוא מכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כ"א בדרך שבח וברכה מה שמחוייב אבל לא לבטלה וירא ויודעו איבריו בשעה שמוזכר השם ולא שם המיוחד בלבד אלא כל השמות שאינן נמחקין המיוחדין לשמו הגדול ב"ה ואפילו בכל לשון אסור (וכדי להלביב לב אנשים לגדל הזהירות בזה לעתיד קעשה רב. גדול אחד אנגיד ושמע נב"ד של מעלה קול רעם גדול פטו מקום ללדיק"ח שנפטר וקבלוהו בכבוד גדול וכתבו לו ס"ת בורשו ושאלוהו קיימת מה שכתוב בזה ואמר הן קיימת מזה ראשונה שהיא ס"ר לא להכחשך חלל לש"ש ואמר הן אמרו מי מעיד כך ובאו המלאכים שנבראו מהמלות אשר עשה עד אין מספר והעידו בו זה אמר נבראתי ממלה זו וכו' אח"כ הביאו לפניהם ארבעה טורים ושאלוהו קיימת תורה שנע"פ ואמר הן ומי מעיד ובאו המלאכים ככ"ל אח"כ שאלוהו מזהרת מלהוליא ש"ש לבטלה וידוע חזרו ושאלו אשתיק ולא ח"ל ולא מידי והכריזו אחר עדות ובאו גדולים מלאכים לבטלים שחורים והעידו זה אמר נבראתי בזיו פלוגי כשהוליא אזכרות כך וכך בתפלה בלא כוונה וזה אמר כך ויקרעו שמלתם כל הב"ד ש"מ וגם אני קרעתי ואמר טיפה סרוחה איך לא יראתו ונגמ' דינו או לבטל לגיהנם או לחזור ולבטל בגלגול ובחר גיהנם ונגלגול עכ"ל. ואיך לא ישים האדם אל לב להזכיר השם ביראה ופחד ובכוונת הלב) (עיין נח"מ סי' כ"ז להקלל בשם שקרין הנכרים להקב"ה לוקה ומש"כ הש"ך נ"ד סי' קע"ט ס"ק י"ח דבלשון חול מותר למחקו היינו לענין מחיקה לוקה וכן כ' ר' ירוחם כתיב י"ד חלק ח' בהדיא לאפילו בלע"ז חייב לנדומו) והמוציא ש"ש לבטלה חייב נידוי ואפילו השומע חייב לנדותו אם הוציא במזיד ואם נכשל בלשונו והזכירו או שנוכר שכבר בירך ברכה זו יאמר תיכף ומיד בשכמל"ו או יאמר אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ או גדול ומהולל מאד וכיוצא בו ואם אמר בא"י יסיים למדני חוקך דמיוחי בקורא פסוק ואם כבר אמר אלהינו יסיים אלהי ישראל מן העולם ועד העולם ויאמר ג"כ בשכמל"ו ואסור להוסיף שום ברכה רק מה שחיקנו חו"ל ולכן אסור לסיים אחר התחנות בא"י שומע תפלה ומצוה למחוק זה מן הסידורים והמחזורים לאחר תקיעות ברה"ר (רע"ו).

(ב) ג"ל דמותר לומר חצי פסוק אעפ"י שמוזכר את השם ולכן אם קרא וטעה בגנינה וטעמים מותר לקרותו עוד הפעם אף על פי שאינו חוזר כל הפסוק כיון שהוא להשלים הפסוק אבל לומר חצי פסוק בדרך קריאת פסוק אפילו בלא הזכרת השם אסור דכל פסוקא דלא פסקיה משה בחורה אנו לא פסקינן וה"ה בנביאים וכתובים (סי' תכ"ג).
(ג) כל הברכות הערוכות בפי כל ישראל עורא הסופר ובית דינו תקנום ואסור לשנות או להוסיף או לגרוע. ובדיעבד אף אם שינה הלשון כגון שאמר במקום ברכת המוציא בריך רחמנא בלכא דעלמא מארי דהאי פיהא וכיוצא בו יצא ובלבד שיאמר שם

הלכות ברכות ותפלות כלל ה

ומלך עולם ואם לא אמר מלך העולם אע"פ שאמר מלך לא יצא (רי"ד) וגם יזהר שלא יאמר שקר על הדבר שמברך עליו כגון שיברך על הפילין להתעטף בציצית או על פרי אדמה בפה"ע וכיוצא בו וכן במקום שהתקינו לפתוח בברוך אינו רשאי שלא לפתוח ובמקום שאמרו לחתום אינו רשאי שלא לחתום ואם שינה לא יצא דכיון דמשנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות לא יצא אבל אם דילג מאמצע ברכה יצא (סי' ס"ד נ"ז ח').

(ד) כל הברכות נאמרין בכל לשון והוא שיאמר כעין שתיקנו ואפילו בלשון חול (קפ"ט).

(ה) הברכות הם ג' מינין. ברכת המצות, וברכת הודאה, וברכת הנהנין, וכולן מדרבנן חוץ מברכת התורה לפנייה וברכת המזון שהם מדאורייתא. לפיכך בכל הברכות אם נסתפק אם אמרם או לא אזלינן לקולא ואסור לברך דהוי ספיקא דרבנן משא"כ ברכת התורה לפנייה ובהמ"ז לאחריו אם נסתפק צריך לחזור ולברך.

(ו) נ"ל דאפילו יש ס"ס להצריך ברכה כגון ספק אכל כזית או לא ואח"ל לא אכל שמא הלכה דעל בריה אפילו פחות מכזית מברכין (כדלקמן כלל נ"ט) אפילו הכי ספק ברכות להקל.

(ז) ה' דברים מצריכים לחזור ולברך. ג' מהם שייכים רק בין הברכה לעשי' אותן דבר [ח] שלא היה מזומן לפניו ונסתפק שמא לא יבא לידו כלל [ג] אפילו היה מזומן לפניו אלא שנאבד קודם שעשה הדבר שבירך עליו [ג] שהפסיק בדבור בין הברכה לעשיית אותו דבר בדברים שאינן מענין הברכה בכל זה הוי ברכתו לבטלה שלא היה מקום לברכה לחול. וב' דברים שייכים אפילו אם לא היה ברכתו הראשונה לבטלה אפ"ה צריך לחזור ולברך [ח] שינוי מקום (ויסתכל נכלל כ"ט). [ג] היסח הדעת מלעשות עוד ונמלך וחזר לעשותו צריך לחזור ולברך (ויסתכל נכלל כ"ד) ולכן הדבר שמברך עליו יקה בימינו ולא יאחזנו ע"י כלי וכיוצא בו שאין זה דרך כבוד אא"כ הוא דבר שדרכו לאכול בכף וכיוצא בו, בירך ולא אחזו בידו אם היה מזומן לפניו או שידוע בודאי שיביאו לו כיון שכבר בירך יצא אבל אם בשעה שבירך נסתפק שמא לא יבוא לידו כלל צריך לחזור ולברך (רי"ו).

(ח) בירך על טלית ונלקח מידו או שנפסק אחד מציציותיו קודם שלבש וכיוצא בו בשאר מצות וכן בירך על אוכל ונפל מידו ונמאס עד שאין ראוי לאכול ממנו אפילו מקצת וכן בירך על אגוז ומצאו שהוא מעופש אם יש לפניו עוד מאותו מין או אפילו אינו מין זה אבל ברכתן שוין כגון אגוז ותפוח והיה בדעתו בשעת ברכה שילבש גם טלית זה ויאכל גם ממין זה א"צ לחזור ולברך ואם לאו צריך לחזור ולברך (שם ועיין נכלל ס').

(ט) אסור להפסיק בין הברכה לעשיית המצוה או האכילה אפילו בשתיקה יותר מכדי דיבור וכ"ש שצריך לזוהר דרבה שלא ישהא כדי הילוך כ"כ אמה די"א דצריך לחזור ולברך. ובדיעבד נ"ל דאפילו שהיה יותר משיעור הילוך כ"כ אמה אף על פי שהיה שלא לצורך כלל א"צ לחזור ולברך [ט] וכ"ז בנשאר במקומו ושחק ולא דיבר כלום (סז).

(י) בירך בזוית זה והלך לזוית אחרת או שבירך בחדר זה על דעת שיאכל בחדר אחר והכל בבית א' (ר"ל נסיקף ח') א"צ לחזור ולברך אבל בירך בבית זה והלך לבית אחר אפילו היה דעתו עליו בשעת ברכה וכן בירך בחדר זה ולא היה דעתו והלך לחדר אחר אפילו מבית לפארהויו צריך לחזור ולברך ואם המקום שצריך לאכול שם או לשחוט שם וכיוצא בו אינו נקי מותר לכתחילה לברך בחדר הסמוך ע"ד שיאכל וישחוט בחדר אחר ובלבד שלא יהיה בית אחר לגמרי וכ"ז כשלא הפסיק בדבור (וע' עוד לקמן כלל כ"ט) (קפ"י).

זוהר נגד
למימר

האדם

מן שא"צ

דמ לברך

על של

עובר על

א וכו' כי

י"ב אבל

אלא כל

הלכתי לנ

קול רע

דיומת מה

חזרו עי

כנחתי

ושי מעיד

ולא ח"ל

חתי ביום

הב"ד ש"ט

או לחזור

עם ברכה

ה ונש"כ

מן כ' ר'

י"ב נידוי

ד שכבר

ל הארץ

יא פסוק

בשכמל"ז

וח בא"

(י)

א וטעה

ן שהוא

עם אסור

"תכ"ג).

ואסור

עם ברכה

אמר שם

(יא) הפסיק בדבור אם הוא לצורך אותו דבר או אפילו לצורך סעודה אפי' דיבר כמה תיבות א"צ לחזור ולברך כגון שאמר הביאו מלח או לפתן אפי' אין דעתו לטבול מ פרוסת המוציא וכן אם אמר תנו לפלוני לאכול או תנו לכהמה לאכול שגם זה צורך סעודה דאסור לאכול עד שיהן מאכל לכהמה כל זה הוא צרכי סעודה וכיוצא בו בשאר ברכות. ומ"מ לכתחלה לא יפסיק כלל ואם אינו לצורך הנ"ל צריך לחזור ולברך (כס"ק קס"ז ותל"ג) (ואם הפסיק רק בתיבה ח' או ז' ל"ע) ואם הוציא רבים בברכתו צריכין גב השומעים שלא להפסיק עד שיטעמו ואם הפסיקו שלא לצורך אותו דבר צריכין לברך דבוראי לא עדיפי השומעים מהמברך עצמו דדוקא בקידוש והבדלה אם טעם א' יצאו מולם משא"כ בברכה הנרגנין צריכין כולם לטעום ולכן אסורים להפסיק ואפשר מטעם זה נזהגין שב"א מברך לעצמו ומ"מ אם ראובן נטל ידיו ושמעון בירך המוציא ונהכווננו שניהם לצאת ואח"כ נגב ראובן ידיו וכירך ענט"ל לא היו הפסק וא"צ לברך המוציא דברכת ענט"ל הוי צורך סעודה (ס"ח קס"ז נט"ו גמ"ח).

(יב) כל זה שהפסיק בין הברכה לעשיית אותו דבר אבל אם הפסיק בשתיקה באמצע ברכה אם הוא מחמת שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה ומי רגלים ושהה כדי שיאמר כל אותה ברכה מתחלה ועד סוף צריך לחזור לראש הברכה ומשערין כל אדם לפי דיבורו אם בנחת או במהירות אבל אם שתק ברצון או אפילו מחמת אונס אחר אפילו שהיה כדי לגמור כולה א"צ לחזור לראש (עיין גמ"ח ריש סימן ס"ה) ודין זה שוה גם לק"ש הויץ מחפלה שיחבאר לקמן דיש בכלל כ"ה סימן י'.

(יג) ואם דיבר באמצע ברכה אם היא ברכה קצרה כסריכת הפירות וברכת המצות צריך לחזור ולברך לכ"ע אפי' היה לצורך הסעודה. ונראה לו דאפי' לענות קדיש וקדושה אסור לסתחלה וכל שכן דאסור לענות אמן על שאר ברכות. ובדיעבד שענה אמן או קדיש וקדושה צ"ע אם יחזור ויברך אבל בברכה ארוכה כמו ברכת ק"ש ואשר יצר וכיוצא בו מותר לסתחילה לענות קדיש וקדושה ואמן דהאל הקדוש ושומע הפלה (כמו שיתבאר לקמן כלל כ' סי' ג' ד') ואפילו שהיה כדי לגמור את כולה (ת"ח סג). והחילוק שבין ברכה קצרה לארוכה דבברכה קצרה היכף כשאמר בא"י והפסיק לסוף הברכה א"כ אין מקום לסוף הברכה להתחבר עם תחלת הברכה ואמנם כשאמר קדיש וכיוצא בו באמצע י"ל דהוי כמוסיף בשבח המקום או אפשר דאעפ"כ אין מצטרף אבל ברכה ארוכה אין כאן הפסקה ונ"ל דאם דיבר באמצע ברכה ארוכה כשנג א"צ לחזור אלא למקום שפסק (יג' כלל כ"ה סי' ג' נ"ח).

(יד) קודם שיברך צריך לידע איזה ברכה יצריך לברך כדי שבשעה שהוא מזכיר השם שהוא עיקר הברכה יהיה ידוע לו מה שייסיים. ובדיעבד אע"פ שכונתו היה לברך ברכה אחרת כגון שנטל פרי בידו וסבר שהוא פה"ע ולאחר שהזכיר השם נזכר שהוא פה"א וסיים בפה"א יצא וכן כל כיוצא בזה ומ"מ לסתחלה אם צריך לברך ב' ברכות כגון בורא מיני בשמים ובורא מאורי אש וכו' ע"ד שיברך מאורי האש ונזכר שראוי להקדים על הבשמים יסיים מאורי האש ויברך אח"כ על הבשמים כיון שהיה כוונתו לברך בשעת הוכרת השם כיון דלא דלא יצא ולכן מוטב שישנה הברך ויסיים כראוי (ואם נסתפק באמצע ברכה כילד יסיים אם מותר להפסיק אלא ל"ע ועיין לקמן כלל כ"ה סי' ז') (סי' ר"ט).

(טו) אסור לעשות שום מלאכה אפי' דבר קל בשעה שמברך. ונ"ל נאמר ואם תלכו עמי קרי (ס"ח קל"ח סט"ו ונ"ח).

הלכות ברכות ותפלות כלל ה

(טז) צריך להוציא הברכה מפיו ולהשמיע לאוזניו ובריעבד אפי' לא השמיע רק שהוציא מפיו יצא ואם לא הוציא כלל מפיו רק שהרהר בלבו צ"ע ולכן אם הוא אנוס ורחוק לשתות בלילה וכיוצא בו והוא במקום שמוחר בהרהור ואסור בדבור (כלל ע"ל כלל ג') מותר לסמוך ע"ז ויהרהר הברכה בלבו ואם המקום מטונף לגמרי שאסור אפי' בהרהור אוי' יהרהר בלבו שמצטער על שא"א לו לברך וה' יראה ללבב (ע"ן נכ"מ ס"ח מהלכות ברכות שכ' לזשנוע דעת רמב"ם דילא נהרהור לבד ונפ"ח סי' ק"א ס"ק ב' ונסי' קפ"ה ונפ"ז סי' ס"ב וע"ן מה שכתבתי בכלל ג' סי' ס"ח נכ"ח ס"ק ב' דמשמע דעת תר"י דמותר להרהר הברכה).

(יז) כל הברכות כולן יכול א' לברך ולהוציא את האחרים ומצוה מן המובחר הוא דברוב עם הדרת מלך (סי' רל"ח) ואפשר דלא נהגו עכשיו כך מפני שאין הכל בקיאין להתכוון להוציא או מטעם המבואר בסי' י"א ובלבד שיחכוין השומע לצאת והמשמיע להוציא וישמע הברכה מתחלה ועד סוף ויענו אמן ומ"מ אפי' לא ענו אמן יצא (רי"ג) אלא שיש חילוק דברכות השחר וברכות ק"ש וק"ש אין יכולים להוציא בפחות מי' ואז מוציא בין הבקי או אינו בקי (סי' ו' מ"א ס"ק ד' וסי' כ"ט) ובתפלה אינו מוציא אלא דוקא שאינו בקי ושאר כל הברכות יכול להוציא אפי' הבקי ואפי' אין שם אלא אחד (סי' ח').

(יח) כל הברכות אע"פ שזה כבר יצא מותר לברך להוציא האחר שאינו בקי שכל ישראל עריבים זה לזה חוץ מברכת הנהנין שאם הוא אינו נהנה אסור לברך להוציא הברכה אפי' אינו בקי דכיון דאינו יכול לברך לא מהני ואפי' בריעבד שבירך וזה שמע וענה אמן לא יצא כיון שזה בירך לבטלה חוץ מברכת בפה"ג או המוציא אם אין לו יין של קידוש בין דלילה בין דיום כיון שהוא שייך לקידוש שהוא מצוה וחייב להוציא חבירו יכול ג"כ לברך בשבילו בפה"ג או המוציא כיון שזה אינו בקי וכן המוציא של אכילת מצה (קב"ז וסי' רע"ג) אבל כשקידש על היין אסור לברך להם המוציא אע"ג דאכילת שבת מצוה מ"מ אינה חובה כ"כ אבל בשביל קטני' יכול לברך כל הברכות לחנכם במצוה (קס"ז).

(יט) בברכת הנהנין אין א' יכול להוציא חבירו אא"כ קבעו עצמן לזה דהיינו שישבו יחד על השלחן ומ"מ כיון שיש פוסקים דלא מהני קביעות לכל חבר חוץ מפת ויין וי"א דאפי' ב"ן לא מהני (רי"ג) ולכן מנהג פשוט שכ"א מברך לעצמו. ומיהו בין אם קבעו עצמן לשתות מנהג במקצת מקומות שא' מברך ומוציא האחרים וכן במי דבש ושכר במקומות שאין יין מצוי (ט"ז ס"ט) ובריעבד שקבעו עצמן וברך א' אפי' בפירות יצאו וי"א דכפת אפי' לא קבעו יצאו בריעבד (קס"ז) ובתוך הסעודה אפי' לכתחילה יכול א' להוציא אפילו בפירות כיון דמהני הקביעות לפת מהני נמי לשאר דברים.

(כא) וכ"ז לברכה ראשונה שדעתן להתחבר אבל בברכה אחרונה דאדרבה דעתן להפרד אע"פ שהן רבים אין א' יכול לפטור חבירו לכ"ע דאין זימון לפירות דדוקא בבחמ"ז יכול להוציא ומ"מ בריעבד כיון שקבעו עצמן יצאו (רי"ג) ובבחמ"ז אם א' אינו יודע לברך יכול חבירו לברך לו ויכוין להוציא וטוב שיאמר עמו מלה במלה דא"א לכוין ולשמוע (קל"ג).

(כב) כל הברכות כולם יכול אחד להוציא את חבירו ובלבד שהוא מחויב בברכה. הנה מברך חייב מדרבנן והשומע חייב מדאורייתא אינו יכול להוציא אלא א"כ אומר עמו מלה במלה. לפיכך ג' שאכלו כאחד וקצתם אכלו כדי שביעה וא' אבל כוית אין זה שאכל כוית יכול להוציא האוכלים כדי שביעה, וכן מי שהחפיל בע"ש וא"כ כבר יצא ידי קידוש דאורייתא אינו יכול להוציא מי שלא התפלל עדיין כיון שזה מחויב דרבנן וזה

אפי' דיבר
לשבו
זה צריך
בו בשאר
ד' (כס"ח)
צריכין גב
דים לברך
א' יצאו
מטעם זה
בו שניהם
בת ענתי
בשתיקה
מי הנלים
ומשערין
מזה אנוס
(ודין זה
המצוה
וקדושה
אמן או
ד' וכיוצא
ו שיתבאר
בין ברכה
אין מקום
כצע יל'
אין כאן
שפסק
א מזכיר
זה לברך
ד שהוא
ברכות
שראוי
ה כוונתו
ם כראוי
כלל כ"ה
מר ואם

הלכות ברכות ותפלות כלל ה

מחוייב דאורייתא ודוקא כשכולן יודעין לברך ולקדש אבל אם אינו יודעין לברך ולקדש יכול זה להוציאם שהרי אפי' מי שכבר קידש שאינו אפי' מדרבנן יכול להוציא דכ"י עריבין זב"ז אבל בבהמ"ז אעפ"י שזה אינו יודע לברך אינו יכול להוציא אלא א"כ אבל עכ"פ כוזה דכתיב ואכלת וגו' וברכת, מי שאכל הוא יברך (עין נסו' קל"ז נסעיף ד' נמנ"א סס).
 (כב) ודוקא גדול שהוא בר חיובא אבל קטן אעפ"י שהגיע לחינוך אינו יכול להוציא לגדול אפילו בדבר שאינו אלא מדרבנן כגון קריאת המגילה ולהלל משום דגדול אינו אלא א' מדרבנן ובקטן הוי תרי דרבנן דהמצוה גופה אינה אלא דרבנן והקטן אף בשאר מצות אינו אלא מדרבנן ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן.

(כג) ודוקא בהלל ומגילה שא"א בשום ענין שיהא בקטן חד דרבנן אבל גדול שאכל רק כוזה יכול הקטן שאכל ג"כ רק כוזה להוציא כיון שאם יאכל הקטן כדי שביעה לא יהיה בו אלא חד דרבנן וכיון שיש בו צד שלא יהיה בו אלא חד דרבנן יכול להוציא לזה שאינו מחוייב רק מדרבנן (עין מ"א סי' קפ"ו וסי' תרפ"ט) ולפ"ז נ"ל דקטן יכול לקדש למי שהתפלל כבר ואינו יודע לקדש ואפי' אם כבר התפלל הקטן דכ"י שלא התפלל אינו אלא חד דרבנן וכיון שיש בו צד שלא יהיה בו אלא חד דרבנן יכול להוציא למי שהתפלל כבר ואינו מחוייב אלא מדרבנן כמו בברכת המזון.

(כד) כל דבר שהוא מדאורייתא וחייב בוודאי לעשותו רק שמסופק שמא כבר עשה כגון לולב בי"ט ראשון ושבת אם כבר נטל הלולב או לא וכן שופר בי"ט ראשון וכן ספק אם קרא ק"ש או לא וספ' אם בירך בהמ"ז כיון דחיי' לעשות המצוה מחמת ספק חייב גם לברך עלי' אע"ג דלגבי הברכות אינו אלא ס' דרבנן ולכן בס' אם קרא ק"ש חוזר ומברך עם ברכותיה וכן ס' אם בירך בהמ"ז או לא חוזר ומברך אף ברכה ד' אע"ג שאינה אלא מדרבנן אבל אם מחוייב לעשות המצוה מחמת ספק אם חייב בה או לא כגון השוחט הכוי שהוא ס' חיה וצריך לכסות מחמת ס' מ"מ כיון שאינו וודאי שהוא חייב בה וכן קטן שנולד שהוא מרול וכן המל' אנדרונגוט שהוים ס' זכר כיון שהוא ספק אם חייב כלל אעפ"י שחייב לעשות המצוה מ"מ אין מברכין עלי' (כ"כ הפ"א נסס כנה"ג נח"ח סימן ס"ז שהוה הדרך האמיתי ונאמת מילתא דנאמנא הוה שט עתורליס כל הקד') ולפ"ז נ"ל דאם לא היה לו לולב ביום א' והביאו לו בין השמשות אע"ג שהוא ס' דאורייתא יטלנו בלא ברכה דהא הספק הוא אם מחוייב כלל (ואמזר זוכו סוגת הו"א ר"ס תרכ"ג עין בניאורי הגר"א סי' תרפ"ח ונסי' ס"ז אך הו"א כ' נסו' תקפ"ה כריכ"ג דאפילו ספק נטל לולב ביום א' נטל בלא ברכה וזיוס ז' א"ל ליעול כלל זה סותר לנסי' כ' נסו' תרכ"ג).

(כה) כתיב ימלא פי תהלתך ולכן אסור לברך כשיש דבר בפיו ואם צריך לרוק ירוק מקודם שיברך ולכן אותן אנשים שבשעה שמגזיזין תפילין של יד מחזיקין הבית יד של הכתונת בפיהם ומברכין עושין איסור וצריך לזהר בזה.

(כו) אסור לזרוק ברכה מפיו ולברך במהירות אלא יכוין פירוש המלות ויברך בנחת. וז"ל ס"ח סי' מ"ז כשהוא נוטל ידיו או שמברך על הפירות או על המצות השגורות בפיו כל אדם יכוין לבו לברך לשם בוראו אשר הפליא חסדו עמו ונתן לו הפירות או הלחם להנות מהם וצוהו על המצות ולא יעשה כאדם העושה דבר במנהג ומוציא דברים מפיו בלא הגיון הלב ועל דבר זה חרה אף ה' בעמו ושלה לנו כיד ישעיה ואמר יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו ככרוני ולבו רחק ממני ורחי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה. אמר הקב"ה לישעיה, ישעיה ראה מעשה בני כי אינו אלא לפנים ומחזיקים בה כאדם שמחזיק ונודג מנהג אבותיו בידו באים בכתי' ומתפללים לפני תפלות הקבועות

כמו
וכמו
אינו
אור
חב
שם
מד
מש
רא
כמו
נכח
או
יקו
לב
יבר
נ"ל
וש
הג
כת
אם
שא
אב
מב
בני
עונ
נא
עו
נר
סס
וזה
הז
הז
נר
וא
אד

הלכות ברכות ותפלות כלל ה ו

כמנהג אבותיהם לא בלב שלם הם מנקין את ידיהם ומברכים על נטילה ידיים וכו' ועושים ומברכים ברכת המוציא שותים ומברכים כמו שהדבר שגור בפייהם אך בעת שהן מברכין אינן מוחזקין לברכני לכן ע"כ הרה אפו ונשבע בשמו הגדול לאבד הכמת חכמיו היודעים אותו ומברכים אותו כמנהג ולא ככוונה דכתיב בתורה לכן הנני יוסף וכו' ואבדה הכמת חכמיו וכו' לפיכך הוזהירו חכמים על הדבר ואמרו עשה דברים לשם פועלם ומעשה בא' שמת לאחר יב"ח נגלה בחלום לא' מקרובי א"ל בכל יום דנין אותי על שלא הייתי מודקדק לברך ברכת המוציא וברכת הפירות ובהנ"ל ככוונת הלכ ושאלו לו והלא אין משפט רשעים בגיהנם אלא יב"ח א"ל אין דנין אותי בפורעניות חוקים כמו ביב"ח ראשונים עכ"ל.

(כו) ההוגה השם באותיותיו אין לו חלק לעה"כ דהיינו שקורא השם בנקודותיו כמו שהוא. נקוד היו"ד בשבא והה"א בחולם והוא"ו בקמץ (ול"כ מדלא אמר ההוגה השם בנקודותיו ומדלאמר באותיותיו ר"ל שאומר השם בהגרת האותיות כיצדוע לית' והוא השם המפורש) או שאומר האותיות ואפילו רק מקצתו דהיינו יו"ד ה"א אלא יאמר יו"ד קה ויו קה: ויקראנה כאילו כתוב שם אדני ונקודות אדני דהיינו האלף בחטף פת"ח אבל לא בפת"ח לבד או בשב"א לבד והד' בחולם והנו"ן בקמץ ודגיש היו"ד שיהיה ניכר יפה רק ככוונה יכוין לשם הוי"ה ובענין שמות המלאכים אעפ"י שכחבו בשם האר"י ו"ל שאסור להזכירם נ"ל דזה דוקא שלא לצורך אלא שרוצה להזכיר שמותם זה אסור אבל בדרך חפלה ושבח כדמצינו בפיוטים מותר להזכירם דלא עדיף משמות הקדושים וכן שמעתי מפי הגר"א שאמר הפיוטים כמו שנדפסו אך בלק"ת מפורש להדיא לאיסור.

כלל ו. דין עניית אמן (סי' רט"ו וקכ"ד).

(א) כתיב פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים ואו"ל מדכתיב אמונים ולא כתיב אמונה כדכתיב כל דברך אמונה ולכן אמרו אל תקרא אמונים אלא אמונים שעונין אמן על כל ברכה ופי' אמן הוא הקיום שמקיים דברי המברך שהוא אמת. והמבין מה שאמרו בב"מ דף קי"ד דהקדש צריך ברכה מדכתיב ואכלת ושבעת וברכת אם כן הכוונה אמן שיהיה מבורך לא כמו שחושבים פי' ברוך לשון שבה רק שאנחנו מבקשים שיהיה מבורך כידוע א"כ גם אמן פי' כנ"ל [ומצינו ג"כ בגמ' שא"ל הקב"ה לה' ישמעאל ישמעאל בני ברכני] וכשהחינוק עונה אמן מאותה שעה יש לו חלק לעה"ב ומי שאינו עונה אמן עונשו גדול מאוד ולכן כל השומע ברכה מישראל אפילו קטן בשעה שמברך דרך ברכה נאפילו לא שמע כל הברכה רק ששמע שהזכיר השם וסוף הברכה חייב לענות אמן (אף שזדכרי רש"י והרע"ב שזמע דאפילו לא שמע הזכרת השם וותר לעטת אס שמע סוף הזכרה אבל זרז"ש וטור ותר"י ורי"ו ולבוש כ' דוקא אס שמע הזכרת ה' עיין ח"ר סי' רט"ו ול"כ דלא פלגי שהרי כתב הב"י נסיו' קכ"ד דהרז"ש והר"י ס"ל דאפילו לא שמע כלל אלא שזדע חזיה זכרה וותר לעטת וכדמוכח וזכ"ש ח"כ דאס יודע שזה מברך אף על פי שלא שמע הזכרת ה' כיון ששמע סוף זכרה וידע על מה ענה וותר וז"ל הרז"ש והטור דדוקא כששמע הזכרה עיירי שאינו יודע כלל אס זה אומר לשם זכרה אבל קטן שלומד הזכרות ואין אומר בדרך זכרה ח"כ שזמ"ל שזמ"ל ח"כ זכרה שז"ל אסור לענות אמן).

(ב) אין עונין אמן על ברכה עצמו ואפילו אם מסיים הברכה עם הש"ץ אינו עונה ואם הוא מברך ברכה אחרת והש"ץ ברכה אחרת וכן אם מסיים ישחבה או דללוק אחר הלל וכן בערבית ברכת שומר עמו ישראל דהוי סיום ברכת ק"ש בשוה עם הש"ץ

ד ולקדש
 י"י עריבין
 כל עכ"פ
 ג"ל אס)
 אינו יכול
 דבגדול
 זקטן אף
 כל גדול
 שביעה
 להוציא
 לקדש
 כלל אינו
 שהחפלה
 מא כבר
 אשון וכן
 זת ספק
 יא ק"ש
 ד' אע"ג
 או לא
 שהוא
 א ספק
 ס כנה"ג
 ולפ"ז
 זוריתא
 ז תרכ"ז
 סק כעל
 ד לרוק
 בית יד
 ויסרך
 שגורוח
 דוח או
 דברים
 יען כי
 אנשים
 החוקים
 קבועות

עונה אמן דכיון שהוא סיום ב' ברכות הרינו כ"ש וישחבת וכן ברכה ראשונה לקרות הלל והללוך די"א דלעולם אחר סיום ב' ברכות דסליק ענינא עונין אחר ברכת עצמו ולכן עכ"פ יש לסמוך עליהם כשמסיים עם הש"ץ בשהו וכן בברכה אחר ברכת בונה ירושלים עונה אחר ברכת עצמו דשם סיום ברכות דאורייתא (מ"א סי' כ"ח).

(ג) צריך לזוהר מאוד שיאמר אמן שיהיה ניכר כל התיבה שלא יחטוף באל"ף או להכליע הגון וענשו גדול מאוד ואסור לחטוף לענות קודם שיסיים המברך כל הברכה דזהו אמן חטופה ולא יאחר מלענות דזהו אמן יחומה אלא תיכף כשמסיים הברכה יענה אמן ואם הש"ץ מאריך הרבה בנינות בתיבות ואמרו אמן לא ימתין אלא יענה תיכף (סיון קכ"ד).

(ד) כל זמן שרוב צבור עונין אמן חשוב כאלו המברך סיים הברכה כי אמן הוא מצורך הברכה ולכן מותר ליחיד לענות עמהם אבל כשכבר רוב הצבור ענו אעפ"י שקצת יחידים עדיין מאריכין בענייתן הוי כאלו כבר סיים המברך ואסור אז לענות דכל שאיט עונה תיכף אחר סיום המברך נקרא אמן יחומה (סז).

(ה) יזהר כל אדם שישמע הברכה כדי לענות אמן ולא יסמוך על מה שידע איזה ברכה מברכין כי י"א דברכה שבא להוציא רבים כגון תפלה י"ח אסור לענות אא"כ שמע ואם אינו יודע כלל איזה ברכה מברכין אפילו בברכת הנהנין אסור לענות דכיון שא"י על מה עונה הוי אמן יחומה (סז). העונה אמן לא יגביה קולו יותר מהמברך דכתיב גדלו לה' אתי זנרוממה שמו יחדיו.

כלל ז. דין נט"י לתפלה ולברכות וברכות ענט"י וא"י ואלקי נשמה:

(א) כתיב ארחץ בנקיון כפי ואסובבה וכו' מזה סמכו חכמים שאסור להתפלל בן שחרית או מנחה ומעריב עד שיטול ידיו במים עד הפרק הרינו חיבור הוד לזרוע דומיא דכהן המקדש ידיו לעבודה אפילו אין שום טינוף ולכלוך ואפילו היה עוסק בתורה או באמצע סעודה (רמ"א סיון רל"ג) וכ"ש בסחם ידים. ודוקא כשיש לו מים מזומנים לפניו אבל אין צריך לחזור אחריהם.

(ב) כד"א בסחם ידים אבל אם נגע במקום מטונף וכ"ש כשעשה צרכיו צריך לחזור אחר מים עד פרסה לפניו ומלאחריו עד מיל ואם מתורא שיעבור זמן תפלה או שלא יוכל להתפלל עם הצבור (נ"ח סי' רל"ג) א"צ לחזור אחר מים אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקה ואפילו במפה מדכתיב ארחץ דמשמע במים וכתיב בנקיון משמע בנקיון בעלמא ולכן צריך לחלק (לנוט). וכן כשנגע באמצע תפלה י"ח במקום מטונף ינקה ידיו (סי' ל"ג) (ועיין לקמן כלל כ"ג).

(ג) סחם ידים כשרים לתורה ולברכות אבל אם היו מלוכלכות או מזוהמות כגון שנגע בשוק וירך ומקומות המכוסים או שחוכך ראשו ופשיטא כשעשה צרכיו ירחץ ידיו אם יש לו מים מזומנים ואם אין לו ינקה ידיו וכן בהשתין ושפסף (סז).

(ד) לתפלה לכתחילה יזהר ליטול כדון נט"י לסעודה כמבואר לקמן בדין נט"י אבל א"צ רביעית מים לתפלה ומ"מ אפילו לא נטל בבלי אלא ששכשך ידיו בכל יצא ומברך ענט"י אבל אם אין לו מים וצריך לנקות ידיו זה לא נקרא נטילה כלל ומברך על נקיות ידים אבל הטובל בנהר מברך על נטילת ידים (סיון ד') (המ"ח בסיון ד' הניח נט"ע שהרי בסיון קכ"ט כ' ה"ע דאפילו הזעביל ידיו מנכך לעולם ענט"י וז"כ ה"כ ה"ל לברך לעולם ענט"י ולא הננתי כלל שהרי עס הטעם דנכלל וזאתים וזה כמ"כ

ע"ס הט"ז שם הרשב"א וכו"כ הרשב"א בתשובה סימן ק"ן ע"פ"כ הכא שהיאך יברך על הנקיון על טהילת ידים כיון שאינו נוטל).

(ה) אע"ג דקיי"ל דצריך נט"י לכל תפלה מ"מ בזה קיי"ל דאין מברכין ענט"י אלא בשחרית לתפלה כיון שנעשה כבריה חדשה וצריך לקדש עצמו ככהן המתקדש לעבודה ולכן נ"ל דאם לא בירך ענט"י קודם התפלה לא יברך אחר התפלה (לא מנעו' לדעת הר"א"ש דמלך לברך גם במנחה ומערב דס"ל דענט"י לא נתקן רק בשביל התפלה אלא אפילו לרשב"א דקיי"ל כותי' לענין ברכה שלא לברך אלא בשריב כצריה חדשה ולריך להתקדש ככהן לעבודתו משמע דוקא משום שצריך להתקדש זה שייך דוקא בתפלה שהוא במקום קרבן ועוד כ"ל דאז ינותן עד תפלת המנחה ויברך אז ענט"י לכ"ע וב"ע).

(ו) נכון להמתין לברך ענט"י עד לאחר שמנקה עצמו ורוצה להתפלל דאז יוצא לכ"ע אבל כשבירך מקודם ואח"כ יפנה להרא"ש צריך לחזור ולברך ואף דלא קיי"ל הכי מ"מ נכון לומר בזה. (ע"ס צמ"א סק"ח). ועוד מכאן שם בשם הגמרא רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום משום כבוד קונו.

(ז) בשחר אפילו לא עשה צרכיו מברך אשר יצר על מנהגו של עולם (סימן ד') ובכל היום אחר שהטיל מים או שנפנה ירחוץ ידיו ויברך אשר יצר וא"צ לברך ענט"י ואפילו על טפה א' מברך אשר יצר אבל על הפחה אינו מברך וגם א"צ ליטול ידיו דלא בהמוק עם. ואם הטיל מים ב"פ אינו מברך רק פעם א' דלא יהא אלא כאוכל ב"פ שמברך בהמ"ז א' (סימן ז') ונ"ל דוקא שכבר הטיל ב"פ אבל המטיל מים ולא בירך אשר יצר כגון בתוך התפלה ואח"כ רוצה עוד הפעם להטיל מים יברך תחלה ואח"כ יטיל ויחזור ויברך (שהרי לשיטת רמב"ם ופסק הכי בש"ע בסיון קע"ח אפילו באכילה הדיו הכי שצריך תחלה לברך בהמ"ז כיון שכבר הסית דעתו מאכילה ראשונה ואף דלא קיי"ל הכי אלא בהמ"ז ע"ס מ"ט הא דעת הגאון והש"ע דלשולס צריך לברך אשר יצר ב"פ וא"כ צ"ל שצדיק לא הטיל י"ל דכ"ע מודים דלריך לברך מקודם וכפרט שהט"ז פסק ג"כ בש"ע כן נ"ל דמה לכ"ע יברך מקודם).

(ח) אחר שבירך אשר יצר יסמוך לה ברכת אלהי נשמה דכיון שאינה פותחת בברוך ראוי לסמכה לחברתה והמשכים קודם אור היום וברעתו לישן עוד לא יברך ברכה זו עד סוף שינתו ואם לא בירך אותה עד אחר שהתפלל י"ח אינו מברך עוד לאחר התפלה שכיון שכבר אמר מודה מוחים הוא דומה למחזיר נשמות (פ"ח מ"ז) הניעור בלילה או שישן ביום אינו מברך (סימן קל"ח) ומ"מ אם ישן בלילה ס' נישמן שהוא מהלך ק' אמה מברך דבזה טעם מיתה. ואם כבר בירך וחזר וישן בלילה צ"ע אם יחזור ויברך ונ"ל דס' ברכות לחקל.

כלל ח. דין שאר ברכות חשחר (סימן מ"ו).

(א) ברכת הנותן לשכוי לא יברך עד היום אם לא כששמע קול תרנגול מותר לברך אפילו בלילה והמיקל לברך אחר הצות לא הפסיד שהרי מברכין על מנהגו של עולם והרש שאינו שומע לא יברך עד היום (סימן מ"ז).

(ב) יברך שלא עשני ע"א ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה וככל א' יש תוספות שבה שמתחלה מברך ש"ע ע"א שאינו הייב במצות כלל ואח"ז עבד אף דחייב בקצת מצות ואח"ז אשה שהיא מורע ישראל וחייבת בכל המצות ולכן צריך לברך בסדר. ואם הקדים לברך ש"ע עבד לא יברך עוד ש"ע אשה לא יברך עוד ש"ע עבד וכ"ש ש"ע ע"א שיש בכלל מאתים מנה כיון שבירך על החמור כ"ש על הקל (ע"מ"ח).

הלכות ברכות ותפלות כלל ח ט

(ג) אף סומא יכול לברך פוקח עורים שיש לו הנאה שאחרים מראים לו הדרך (פ"ח וח"ר ובמ"ח נסיון מ"ו ס"ק י"ד נראה שיש ט"ס וי"ל להיכרך).

(ד) יברך תחלה מתיר אסורים שכל הלילה היה כמו כפות ואח"כ זוקף כפופים שהוא נגד מה שנוקף ואם בירך תחלה זוקף כפופים לא יברך עוד מתיר אסורים שבבר הוא בכלל (ויזמן מ"ו).

(ה) אם בשעה שאמר בא"י היחה כונחו לברך זוקף כפופים יסיים זוקף כפופים אע"ג דאז לא יוכל לברך מתיר אסורים וכן בשל"ע עכד ואשה וכיצא בו ומכ"ש בשאר ברכות שלא יקפיד על הסדר אלא יסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם (דכא לשיטת רש"י נסיון ר"ט אזל אחר הכוונה וכו' דלא קי"ל הכי אלא דאין הכוונה מפסיד מ"ו לכתחלה אסור לעשות כן).

(ו) ברכת המעביר שינה פותחת בברוך ומסיימת בברוך הגומל חסדים והעונים אמן אחר הגומה מעפעפי טועים כי הכל ברכה א' ולכן צ"ל ויהי רצון בוא"ו. והניעור בלילה אינו מברך ברכה זו ואם חזר וישן שינת קבע חזר ומברך דשינת קבע בלילה על מיטתו לכ"ע הוי הפסק ואם קם באמצע הלילה אדעתא שלא לישן עוד ויברך ואח"כ תקפה עליו שינה א"צ לחזור ולברך (פ"ח סיון מ"ו וסיון מ"ז).

(ז) כשיאמר בלפיכך פסוק שמע ישראל צריך לזרז שיכוין שאינו רוצה לצאת בזה ידי ק"ש אלא כקורא בתורה דאף דבשעת הרחק מותר לקרות ק"ש ואח"כ יאמר יוצר אור ואהבה רבה מ"מ לכתחלה אין לעשות כן אם לא שמתירא שיעבור זמן ק"ש ואז נ"ל שיקרא כל ג' פרשיות של ק"ש ויתכוין לצאת ידי ק"ש (ואף גר"ו חסיד לא היה חוזר רק שמוע ובש"כ י"ל דס"ל למסוק ראשון לכד הוא דאורייתא אבל גמי מה דקיי"ל דכ' בראשית ק"ש דאורייתא גם לר"ך להזכיר י"ו בזמן ק"ש ח"כ לר"ך לקרות כולם).

(ח) כל ברכות השחר עד ב"ש אם לא בירך קודם שהתפלל יכול לאומן אחר שהתפלל חוץ מענט"י ואלהי נשמה וכבר כתבתי דנ"ל דיברך ענט"י בתפלת מנחה.

(ט) הניעור כל הלילה מברך כל ברכות השחר חוץ מענט"י ואלהי נשמה והמעביר שינה. ואם ישן ס' נשמין מברך את כולם. וברכת התורה עיין בכלל הסמוך.

(י) כל הברכות עד פ' וידבר מותר לברך קודם היום אבל פ' קרבנות לא יאמר אלא ביום. והנהגים לומר פ' עולה והטאת ושאר קרבנות לא יאמרו עד אחר פ' התמיד או לאחר התפלה דהא אסור להקריב עד שיקריבו התמיד תחלה ולכן בשבת וי"ט אין אומרים פ' שאר קרבנות דקרבנות יהודי אין מקריבין בשבת וי"ט וכן לא בעיה"כ דבזמן הבית לא היו מקריבין שממעט זמן אכילתן.

(יא) אע"ג דבררים שבכתב אסור לאומן בע"פ מ"מ כל דבר הרגיל ושגור כפי הכל כגון פ' התמיד וברכת כהנים וק"ש ושירת הים מותר לומר בע"פ אבל דבר שאינו שגור כפי הכל כגון תהלים אע"פ שהוא רגיל נמך שלא יאמר בע"פ ולהוציא אחר לכ"ע אסור (סיון מ"ט).

כלל ט. דין ברכת התורה (סיון מ"ז).

(א) כתיב כי שם ה' אקרא הבן גודל וכו' קבלו חז"ל שהיא מצות עשה לברך ברכת התורה לפניה וחקנו ב' ברכות א' ברכת אשר קדשנו שהיא ברכת המצות וא' ברכת הודאה שהיא אשר בחר בנו וכו' וי"א דהערב נא הוא סיום ברכת אשר קדשנו וא"כ י"ל והערב בוא"ו וי"א שהיא ברכה בפ"ע וא"כ י"ל הערב וגם יש לענות לפ"ז אמן

הלכות ברכות ותפלות כלל ט י

אחר לעסוק בד"ת ומנהגנו שלא לענות אמן אחר לעסוק בד"ת גם אומרים והערב בוא"ו אך בכוננות כתב שהאר"י נהג לענות אמן בינתיים.

(ב) צריך מאד לזהר בברכה זו שלא ללמוד עד שיברך ויברך אותה בשמחה גדולה דמצינו שאז"ל על מה אבדה הארץ ויאמר ה' על עובם תורתי ואז"ל שדבר זה נשאל לנביאים על מה אבדה הארץ שישראל היו עוסקים בתורה ומצינו שכל זמן שהיו עוסקים בתורה ויתר הקב"ה על עונותיהם ולכן לא ידעו על מה אבדה והקב"ה הבהן לבכות ידע כי אעפ"י שהיו עוסקין בתורה לא היו עוסקין לשם לימוד התורה אלא כמו שלומדין שאר חכמות ולכן לא ברכו ברכת התורה שלא היתה התורה חשובה בעיניהם ולכן לא הגינה ולכן צריך לזהר מאוד וליתן הודאה על שבחר בנו ונתן לנו כלי המדתו.

(ג) ולכן נכון לברך ברה"ת תיכף אחר יה"ר קודם לעולם יהא אדם דכיון דאנו נוהגין לומר פסוק שמע ישראל ומכוונים כקורא בתורה כדי שיאמר כסדר ברכות של ק"ש קודם לק"ש וא"כ אסור לאומרו קודם ברה"ת (כ"כ הגר"א שנתן לאמרו כאן) או כמו שנוהגין עכשיו לברך תיכף אחר אלקי נשמה.

(ד) תיכף אחר ברה"ת צ"ל איזה פסוקים דאם הפסיק בין הברכה ללימוד צריך לחזור ולברך ולכן נוהגים לומר ברכת כהנים ומשנה אלו דברים וכו' (אף דנש"ע כ' רק דנכון שלא להכסיק כגר הכריע ה"ח ופ"ח וניאורי הגר"א דלינא הוא ודנתיס נכוסס מחד).
(ה) לא בירך עד שהתפלל וכבר אמר אהבה רבה אם למד מיד אחר התפלה אפילו מעט לשם מצות לימוד עלתה לו אהבה רבה במקום ברה"ת אבל אם לא למד מיד בלא שום הפסק אע"ג שאמר כבר ק"ש ותפלה ואשרי כיון שאינו אומר לשם תורה א"כ צריך לברך אח"כ ברה"ת (הסכמת אחרונים ועיין ח"ר).

(ו) אם קראוהו לעלות לתורה קודם שבירך ברה"ת אם אפשר לו לברך קודם שיעלה יברך ויאמר אף רק פסוק א' לבר לשם לימוד ויחזור ויברך בתורה ואם לא בירך מקודם אזי נפטר מברכת אשר בחר בנו ויאמר אח"כ ברכת אשר קדשנו וכו' והערב נא (סי' קל"ט).
(ז) הישן ביום שינת קבע על מיטתו נהגו שלא לברך אבל כל האחרונים כתבו דצריך לחזור ולברך (ח"ר נצט ראשונים ואחרונים ופ"ח נסימן מ"ז מ"ו וכ"כ הגר"א) אבל שינת ארעי על ידיו ואחר מרחץ ובה"כ א"צ לברך (ג).

(ח) ספק אם בירך חוזר ומברך כדין ס' דאורייתא לחומרא (ובתשנית שנת אריה סימן כ"ה כ' ללא יברך רק צרכה ח' והיא אשר בחר בנו וכו' שהיא מעלה שצרכות).
(ט) הניעור כל הלילה א"צ לברך כל זמן שלא ישן (פ"ח סימן מ"ז וניאורי הגר"א)
(י) ואם יכול לשמוע מאחר להוציאו מהיות טוב וכו'.

(י) מותר להרהר בד"ת קודם שיברך דהרהור לאו כדיבור דמי (ד) וכן מותר לפסוק דין בלא נתינת טעם דהוי כהרהור (ובגר"א הכיח נל"ע ודעתו טעה לנכך גם המהרהר בד"ת וכ"ש כשפסק דין ועיין נ"ח).

(יא) אסור לכתוב ד"ת עד שיברך ונ"ל משום דדרך הכותב להוציא מפיו מה שכותב וכ"ש בכותב ס"ת תפילין ומוזזה דחייב להוציא מפיו ושמא יוציא מפיו בלא כוונה אבל המעתיק ספרים בשכר ואין כוונתו כלל להבין מה שכותב א"צ לברך (ט"ז מ"ח).

כלל י. דין תלמוד תורה (ני"ד סימן רע"ו).

(א) מ"ע מה"ת ללמוד תורה שנאמר ושנתם לנכד וכתוב ולמדתם אותם וכתוב והיה עקב השמעון וכיוצא בו פסוקים הרבה ולכן כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה בין

הדרך
בפופים
שבבר
בפופים
בשאר
לשיטת
כתחלה
העונים
הניעור
לה על
ואח"כ
לצאת
יאמר
ק"ש
היה
ברשות
אחר
זעביר
יאמר
ור פ'
בשבת
עיה"כ
בפי
שאינו
לכ"ע
לברך
וא'
דשנו
אמן

הלכות תלמוד תורה כלל י

עני בן עשיר בין שלם בגופו בין בעל יסורים בין בחור בין זקן גדול אפילו עני המחזיר על הפתחים אפילו בעל אשה ובנים חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה בין ביום ובלילה שנא' והגית בו יומם ולילה ומי שאינו יודע כלל לתלמוד יספיק לאחרים הלומדים ותחשב לו כאלו לומד בעצמו ויכול אדם להתנות עם הבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוקו לפ"ע כשכר תורה וכשכר שירותיו.

(ב) עד אימתי חייב לתלמוד עד יום מותו שנאמר ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכל זמן שלא יעסוק בתורה הוא שוכח.

(ג) חייב אדם לתלמוד בכל יום תורה שבכתב שהוא הנ"ך ובמשנה וגמרא ופוסקים ובעלי בתים שאינם לומדים רק ג' או ד' שעות ביום לא ילמדו בגמרא לחוד דבזה אינו יוצא אלא צורך שילמוד דוקא גם ספרי פוסקים כל אחד לפי השנתו (ע"ך ס).

(ד) לפיכך חיקנו הו"ל שיאמר כל אדם בשחרות פ' קרבנות שהיא תורה שבכתב ופרק איתרו מקומן שהיא משנה וברייתא רבי ישמעאל שהוא גמ' כדי שאם יהיה טרוד מאוד או אנוס לא יחבטל עכ"פ מלימוד תורה.

(ה) ח"ח שקול כנגד כל המצות. היה לפניו עשיית מצוה וח"ח אם אפשר למצוה להעשות על ידי אחרים לא יפסיק לתלמודו וא"ל יעשה המצוה ויחזור לתורתו שהלומד ואינו מקיים נוח לו שלא נברא.

(ו) תחלת דינו של אדם על ח"ח ואח"כ על שאר מעשיו.

(ז) לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה דהיינו שיכבדוהו ומה"ג שמחוך שלא לשמה בא לשמה אבל הלומד ע"מ לקנטר ולקפח הבירו נוח לו שלא נברא.

(ח) אין ד"ח מתקיימים במי שמתרפה עצמו עליהם ולא בלומדים מחוך עידון ומחוך אכילה ושתיה אלא במי שממית עצמו עליה ומצער גופו חמיד ולא יתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו וכל היגע בתלמודו בצנעה מתכים וכל המשמיע קולו בשעת תלמודו מתקיים בידו אבל הקורא בלחש כמורה הוא שוכח וברית כרותה שכל הלומד בבהמ"ד או בבהמ"ס לא במהרה שוכח.

(ט) מי שרוצה לזכות בכתרה של תורה יזרזר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהם בשינה ובאכילה ושתיה אלא בר"ת ואפילו בלילות קצרים עכ"פ ילמוד מעט וכל בית שאין ד"ח נשמעים בו כלילה אש אוכלתו.

(י) כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק או שקרא ושנה ופירש להבלי עולם והגית תלמודו ה"ז בכלל כי דבר ה' בזה. ואסור לדבר בשחת חולין והמדרש שחת חולין שהם שחוק וטיוול הילדים עובר בעשה שנאמר ודברת עם ולא בדברים בטלים.

(יא) המבטל את התורה מעושר סופו לבטלה מעוני וכל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר. ונ"ל דר"ל ע"ד הבא לטהר מסייעין לו שאפילו כשיהיה עשיר בין שכבר זכה לתלמוד מעוני סופו גם כן לקיימה כשיהיה עשיר.

(יב) אין לאדם לתלמוד כ"א במשנה גמרא פוסקים ספרי מוסר וכו' יקנה האדם העה"ז והעה"ב. ומ"מ מותר לתלמוד באקראי שאר הכמות ובלבד שלא יהיו ספרי אפיקורסים ואין לאדם לתלמוד הכמות קבלה אלא עד שימלא סריסו בגמרא ופוסקים ויהיה ירא שמים גדול ויושב חמיד ועוסק בתורה אבל בלא זה אסור ומאוד החמיר בזה רבי חיים וויטאל ז"ל. (ועלל מעלת מי שזכה לחדש חידוש בתורה טובה נזכר בכמה מקומות וזהם בהקדמת בראשית. ח"ל תכן בהסיו שעתה לעולה דקוריותא חתחדש משמיה דכ"כ הדין חלה סלקא וחתחדת קמיה דקב"ה וקב"ה נטיל להביא מלה ובסיק לה ועטרי לה בשנעין עיטורין

הלכות תלמוד תורה כלל י יא

וכו' ע"ש ואשרי לי אם מחדש על דרך האמת אבל אם ת"ו מחדש איו חידוש שאינו אמת ומחילת
 על דרך לא טוב בפלסול של הכל גם ע"ז פקח עיניך מזהר והבט כל וראה ח"ל שם ת"ח הו"א
 ללאו אורחי נחזין לאורייתא וחדש מילין ללא ידע על טרייהון כדקא יאות הו"א מלה סלקא וכו'
 ע"ש מזה שגורס בזה ועיין בס' בלק מש"כ מזה ח"ל ואי מלה אחרת הו"ו ליה להו"א כיסופא
 דחזין ליה לבני וכו' ע"ש ודי בהערה ז).

(ג) אמרו חכמים שעמי הארץ שאין להם שום חלק בתורה ואינם מהזיקים ביד
 לומדי תורה אעפ"י שיש בהם מצות ומקבלת נשמתם שכר בג"ע כפי שראוי להם אבל
 גופם אינו עומד בתחיית המתים שנאמר וכי טל אורות טליך מי שיש בידו אור תורה אור
 תורה מחייהו. ועוד אז"ל תורה נחנה בארבעים יום ונשמה נוצרה במ' יום כל המשמר
 תורתו נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר התורה אין נשמתו משתמרת (אינו ר"ל אמת
 ח"ל שהנשמה הקדושה מסתלקת ממוט ולא נשארה בו ח"ל כפי נהמיות) הנא דבי ר"י משל
 לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר כמדומה אחה שאם אחה מאבדה שאני נוטל
 ממך איסר בדמיה אלא נשמחך אני נוטל ממך.

(יד) כשם ששכר ת"ח גדול מכל המצות כך עונש ביטולי גדול מכל העבירות
 ומצינו לכה"מ א' שוויתר הקב"ה על ע"ז וג"ע וש"ד ולא וויתר על עון ביטול תורה שנאמר
 ויאמר ה' על עזבם את תורת ה' והרוצה להנצל מן העונש המר והעון הגדול הזה ואין לו
 פנאי לעסוק תמיד יחזיק הלומדים כפי כחו כדכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה וכשבני
 אדם פוסקים ממלאכתם וממעשיהן והולכין לבתיהם או יושבים בקרנות והם בטילים או
 משיחים בדברים בטילים רעתם רבה וחטאתם כבדה מאוד לפי שהם מכונים התורה
 שאלו היו מאמינים שאין חכלית למתן שכרה למה לא ישיבו רגליהם לבית המדרש ללמוד
 או לקרות מקרא או תהלים הלא האדם זרין ואין בהגליו למלאכתו ועסקיו וידע כי הכל
 הכל ואיך ישכח חיי העוה"ב ולא יתן להם חלק מן הימים או שעה מן השעות אף כי
 בעת שהוא בטל ממלאכתו ובל יאמר בלבו נרא נא את ה' ועת לעשות לה' לקרוא
 בתורה ולתנות צדקות ה' אישם הוא אישם אשם לה' ואז"ל כי זש"ה כי דבר ה' בזה ואת
 מצותו הפר כי זה נאמר על כל מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק שהוא בזה
 דבר ה' ע"כ חייב כל אדם לחקן בביתו מקום וישים לו שם גמ' ומקרא או תהלים או
 שאר ספרי קודש ואפילו בלשון אשכנז אם אינו מבין בלה"ק וכאשר יפנה מעסקיו ומדי
 עברו ממלאכתו יסור שמה לקרות ויכולות הנשים הצנועות למלט נפשן ונפש בעליהן
 ונפש בניהן כאשר יבואו בעליהן ממלאכתם והמה יגיעים ואינם זוכרים לתת חלק מיגיעם
 ומחשבות לבם לתורה על הנשים החוב להזכירם ואל ישימו על נפשם עון ואשמה לבטל
 יומם ולילה מן התורה כי עון זה גדול מכל עבירות שבתורה (ח"ח נסס ר"י) (ועיין בס"ח
 מדויק ת"ח מסימן תקל"ט וז"ל).

כלל יא. הלכות ציצית:

(א) מ"ע מה"ח לעשות ציצית בבגד שיש לו ד' כנפות כשלוכש אותו ולכן תיכף
 משנטל ידיו בשחרית אם כבר האיר היום משיכיר בין תכלת ללבן יתעטף בציצית או
 ילבש טלית קטן ולא ילך ד' אמות בלא ציצית וההורז במצות ציצית זוכה ורואה פני
 השכינה וגדול עונש המבטלים ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים. ולפחות
 זוהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפלה ואפילו כשמחלל בדרך ילבוש טלית גדול ולא
 כמו המון העם. ומצוה לאחוז בציצית ביד שמאלית כנגד לבו בשעת קריאת שמע

זיה על
 שניא
 שבו לו
 ציאו לו
 זי היך
 פוסקים
 ה אינו
 שבכתב
 טרוד
 למצוה
 הלומד
 צמחך
 עידון
 שינה
 בשעת
 הלומד
 אחד
 ל בית
 עולם
 חולין
 תורה
 עשיר
 זאדם
 ספרי
 סקים
 בזה
 קויות
 הכיח
 יעדין

להסתכל בציצית כדי שיזכור כל המצות שנאמר וראיתם אותו וגו' שהראיה מביאה ליד עשייה ולכן נוהגין להסתכל בהם כשמגיע לפסוק וראיתם אותו ונותנין אותן על העינים ומנשקין אותן משום חיוב מצוה (סימן כ"ד).

(ב) ציצית חובת גברא לענין זה שכל זמן שאינו לובשו א"צ להטיל בבגד ציצית אע"ג דכתיב על כנפי בגדיהם קבלו חז"ל דדוקא אם לובשו כמש"כ גדילים תעשה לך על ד' כנפות כסותך אשר חכסה בה ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית אלא על הלבישה והעיטוף ולכן מוכרי בגדים ולובשין להראות להקונים מדהן פטורים. ואם לבשן לפטור המכס אפשר דחייב בציצית (סימן י"ט).

(ג) אינו חייב בציצית אלא ביום דכתיב וראיתם אותו משמע בזמן שיכול לראות ומצותה לכתחילה משיכיר בין תכלת ללבן עד צאת הכוכבים ומ"מ אם לובשו מעלות השחר ובירך עליו א"צ לחזור ולברך (אע"ג דנסימן י"ח כ' רמ"א דנוהגין לברך מעלת השחר עין ח"ר וביאורי הגר"א דאין נכון לעשות כן לכתחלה) אבל קודם עלות השחר המברך מברך לבטלה וכשיאור היום אעפ"כ א"צ לפושטו אלא ימשימש בו ויברך. ואחר שהתפלל מעריב לא יברך ולכן מחטטפים בליל יוה"כ בעוד יום כדי שיוכל לברך (סימן י"ח).

(ד) אין לברך אלא על כסות המיוחד ליום וגם לובשו ביום דיש אומרים דאם אינו מיוחד ליום אע"ג שלובשו ביום פטור דס"ל וראיתם אותו דדרשינן פרט לכסות לילה ר"ל המיוחד ללילה אע"פ שלובשו ביום פטור וכסות יום אעפ"י שלובשו בלילה חייב (וזה דעת הרמ"א) אבל דעת רמב"ם דפרט לכסות לילה ר"ל שלובש בלילה אעפ"י שמייוחד ליום פטור ואם לובש ביום אעפ"י שמייוחד ללילה חייב. ולפ"ז העושה טלית לצורך תסריקין ולפעמים לובש בחייו לרמב"ם חייב ולרא"ש פטור שהרי דומה לכסות המיוחד ללילה שהרי מת פטור ממצות (י"ט).

(ה) מדכתיב על כנפי בגדיהם ולא פירש איזה בגד משמע שכל מיני בגדים חייבים מן התורה אלא דיש אומרים דילפינן כל מקום שנאמר בחורה בגד סתם מבגדים הכתיב ננגעים דשם כתיב בגד צמר או פשתים ולכן ס"ל דדוקא בגד צמר או פשתים חייב בציצית מה"ת אבל שאר מינים אינם אלא מדרבנן ולכן ראוי להדר להיות לו אפילו טלית קטן של צמר שיקיים מצות ציצית כל היום לכ"ע.

(ו) ולכ"ע בגד של עור פטור מציצית אפילו מדרבנן דלא נקרא בגד כלל בשום מקום. ואפילו אם תפור מחתיו בבגד צמר ופשתים פטור דלעולם אולנין בהר עיקר הבגד שהוא העליון בין לקולא ובין לחומרא ואם מקצתו מעור ומקצתו משאר מינים אולנין אחר הרוב ומכ"ש כשכל הבגד הוא של עור רק שעשה הכנפות של בגד דפטור מציצית ואם הבגד משאר מינים והכנפות של עור חייב (סימן י').

(ז) לכתחלה לא יעשה לבגד יותר מן ד' כנפות כדכתיב על ארבע כנפות כסותך ומ"מ אם עשה לה' כנפות או יותר חייבת בציצית מדכתיב אשר חכסה בה משמע כל שמכסה בה ומ"מ לא יעשה לה יותר מן ד' ציצית ויעשה בד' כנפות המרוחקים ביותר זה מזה (סג).

(ח) לא יעשה הטלית ארוך פי שנים כקומת איש דלא כיון שאינו ראוי ללבושו כך אא"כ כפלו לאו בגד הוא ופטור מציצית ואם כפלה יתפרנה ויעשה הציצית בד' כנפות כמו שהיא כפולה.

(ט) שיעור אורך הבגד בארצנו ורחבו כדי שהקטן בן ט' שנים יכסה בו ראשו ורובו וגם הגדול לובשו לפעמים ויוצא בו על פתח הכית ולרחוב (ח"ר) ואינו מתבטא דכפחות

מזה השיעור לא מקרי כסוך אשר חכמה בה ופטור מציצית. ומה שנוהגין האשכנזים שלוקחין חתי' בגד קטן אחד מלפניו ואחד מלאחריו ותופרין בהם רצועות ועושין בו ציצית אין יוצאין בזה ועכ"פ לא יברכו עליהם אלא יברכו בבוקר על טלית גדול ויכונו לפטור גם זה וילכו בו כל היום כיון שמכוונים עכ"פ בזה שלא לבטל מצות ציצית כל היום אבל כל ירא שמים לא יסמוך ע"ז כלל אלא יעשה בגד ממש כל מדינה לפי מנהגו (סימן ט"ז). ובצרפת ראיתי שהבגד הנקרא קאמיזאל או וועסט הוא פתוח מלאחריו ועושין בו ציצית בארבע כנפותיו ואשרי להם רק שצריך לזהר שיהיה רובו פתוח ולכן בטלית קטן שעושין במדינתנו יזהרו בזה לא כמו שעושין החייטין ט"ק ותופרין אותו מן הצדדין ומניחין בו נקב שמכניסים בו הידים ותופרין למטה מהנקב ומניחין רוב פתוח ומודדין רק מתחת הידים וזה טעות גמור כי אז לא נקרא בת ד' כנפות וקרוב הרבה שהמכרך מברך לבטלה ועכ"פ לא עדיף מבגד שחציו פתוח דחייב בציצית ואסור לברך עליו ואסור לצאת בו בשבת (סימן י'). אלא צריך למדוד אף מה שלמעלה מן הידים והנקב חשוב ג"כ כאלו היה סתום ולכן צריך להיות פתוח הרוב מכל הבגד ואם עשה בו ציצית קודם שיהיה רובו פתוח אע"פ שפתח אח"כ הציצית פסולים דכתוב גדילים תעשה וכו' שבשעה שעושה הציצית צריך להיות בהכשר וכיון שנעשו בפסול הם פסולים וצריך להתירם ולהוציאם ולאחר שפתח הבגד יתלה אותם שם כבגד.

(י) כבר נהגו באשכנזי וספרד הואיל ואין בגדיהם עשויין שיהיו ב' ציציות מלפניו וב' מלאחריו ולכן אין עושין בהם ציצית ובאמת כל הטעמים אינם מספיקים לפוטרו ולכן כתבו הפוסקים דירא שמים יעשה קרן אחד עגולה ואז פטור לכ"ע שהכנפות צריך להיות מרובעים ואם הם עגולים פטור דלא נקרא כנף (סימן י' ונמ"ס ס"ק י"ג).

(יא) מוכתיב על ציצית הכנף משמע שהציצית יהיו ממין הכנף דהיינו אם הבגד של צמר או פשתן יעשה של צמר או פשתים ואם של משי או צמר גפן יעשה הציצית משי למשי וצמר גפן לצ"ג וכתוב לא תלבש שעטנז צמר ופשתים וסמך ליה גדילים תעשה לך וקבלו חז"ל למדרש סמוכים שהם הציצית יהיו מצמר ופשתים ומשמע דוקא צמר ופשתים אבל לא משאר מינים וקבלו חז"ל דה"ק קרא דאם עושה ציצית מצמר או מפשתים אוי פוטרים בכל מיני בגדים אבל אם עושה ציצית משאר מינים אינם פוטרים אלא במין הכנף ולכן בטלית של משי צריך לעשות דוקא ציצית או מצמר ופשתים או ממיני דוקא ומטעם זה אסור לעשות מקצת ציצית מצמר ומקצתן ממש דשמא הקפידה התורה שיהיו כולם דוקא או מצמר או ממין הכנף. ומטעם זה י"א דבגד שהוא מצמר ומשי דהיינו שהשתי של צמר והערב ממיני או משאר מינים אין לו תקנה כלל דס"ל דצמר היינו תכלת ודוקא בזמן שהיה תכלת שעושין ציצית מתכלת ופשתים או פוטרים כל הבגדים אבל צמר לבד ופשתים לבד אין פוטרים אלא במינה ומ"מ כדיעבד יעשה לה ציצית של צמר ומטעם זה י"א עוד שאם עושה ציצית של משי או שאר מינים צריכין שיהיו צבועין באותו צבע כמו הבגד כדי שיהיה מין כנף דהיינו אם אדום אדומים ואם ירוק ירוקים ואף דלא קי"ל הכי מ"מ ירא שמים יעשה לו בגד לכן וציצית לבנים (סימן ט').

(יב) י"א דאסור לעשות טלית של פשתן אף שעושה ציצית של פשתים דבזמן שהיה תכלת גורו חכמים שמא יעשה בו תכלת ויכסה בו כלילה. ומ"מ אם אין לו בגד אחר יעשה לו בגד של פשתים וציצית פשתן כדי שלא יבטל ממצות ציצית (סע). וכבר נחפשו המנהג בקהלתנו לעשות טלית של פשתן וציצית של פשתים עפ"י הגר"א.

אה לדי
העניניםציצית
לך על
הלבישה
לפטורלראות
מעלות
הסחר
המכרך
התפללדאם
לכסותהחייב
שמוחד
הצריכין
ללילהבגדים
צבועים
פשתים
אפילוכשום
עיקר
מינים
דפטורכסותך
משמע
ביותרללבשו
כנפותורובו
כנפות

הלכות ציצית כלל יא

(יג) החוטין של ציצית צריך שיהיו נטוין לשמן שיאמר בתחלת הטויו שהוא טויה לשם ציצית ואם לא טויה לשמן פסולים שנאמר תעשה לך לשם הוכך ואם טוין נכרי פסול ובשעת הדחק שאין לו מי שיטוה לשמן יאמר לנכרי שיטוה לו חוטין לשם ציצית והישראל יסייע ג"כ קצת בטויה וגם יעמוד אצל הטויה ויכוין לשם ציצית ולכן אין לקנות ציצית מהנכרי שמא הוא טוין וא"כ הן חוטין בעלמא אבל מותר לשלוח ציצית מופסקין ושזורין ע"י נכרי כיון שאינו נהנה בחליפין ובמקום דאינו נהנה לא היישינן שיעשה להכשיל וכן המוצא ציצית בשוק והם מופסקים ושזורים כשרים (סימן י"א ועיין בסיון כ').

(יד) צריכין שזורה לשמן שנאמר פתיל חכלת שיהיה טויו ושזור כפתילה ואם לא שזרן לשמן פסולין ואם נתפרקה השזורה ונשאר כדי עניבה כשר (סג).

(טו) אין עושין הציצית מצמר גרוע שאין עושין מהן בגד ואפילו בדיעבד פסול שנאמר ציצית הכנף משמע שיהיו הציצית מדברים שעושין מהן הכנף שהוא הבגד (סג).

(טז) מה"ת אין שיעור לאורך הציצית דציצית משמע אפילו כל שהוא (כ"כ הל"ט אבל לא מלאחי זה בטוסקים הראשונים ואלרבה נרמז"ס משמע דדוקא מנין החוטים והכריכות אין להם שיעור מה"ת אבל אורך החוטין הוא מה"ת וכן משמע בבבליה דומיא דלולב ואיך ולכן כ"ל דעכ"פ כדי עניבה הוא מה"ת [עיין במס' פ"ה פ"י י"א משנה ט' נתיי"ט ד"ה כל שהוא] ומדרבנן אורך החוטין הוין מה שמונה על הכנף לא פחות מ"ב גודלן במקום הרחב (והוא לפחות חצי אמה כדלכר או ויילכר) ויכול לעשותם ארוכים יותר ואם ירצה יכול לקצרם אפילו אחר שהטיל ובלבד שישאר י"ב גודלן. ויהיה חוט א' ארוך יותר מהם כדי לכרוך בו וקוראין אותו שמש ואם הוא קצר שאינו מספיק לכרוך בו כל הכריכות יכול לכרוך בחוט אחר מהציצית (סג).

(יז) מנין החוטין שבכל כנף ד' (עיין נרמז"ס ריש הלכות לילית וכו"מ סג ונתי"ט ריש פ' התכלת) דכתיב גדילים ואלו כתיב גדיל משמע ב' חוטין דא"א לעשות גדיל פחות מב' חוטין השתא דכתיב גדילים משמע ב"פ גדיל והיינו ד' ולאחר שיכניסם בבגד וכפלים יהיו שמונה מדכתיב פתיל כעין פתילה שהוא כפול ואם פיתח או הוסיף פסול.

(יח) לכתחלה קודם שיטיל החוטין בבגד יהיו ד' חוטין נפרדין (ט"ז ס"ק י"ד) כדדרשינן גדיל גדילים ואם היו ב' מחוברין והטילים כך בבגד יהתכם קודם שיקשור ואם לא חתך וקשר אפילו קשר א' פסול דכיון דנעשה בפיסול לא מהני מה שיחתוך אותם אחר כך דהוי תעשה ולא מן העשוי בפיסול (סג).

(יט) קבלו חז"ל דבעינן בציצית גדיל והיינו שיהיה מוכרך כמש"כ גדילים תעשה וגם יהיה בו חוטין נפרדים כדכתיב ציצית כמו בציצית ראשי אך מן התורה אין שיעור כמה יהיה כל אחד אלא אפילו לא קשר רק ב' קשרים למעלה סמוך לכנף דבפתוח מב' קשרים לא מקרי קשר (עיין מנחות ל"ט מוס' ד"ה קשר) ויכרוך אפילו רק ג' כריכות ויחזור ויקשור ב' קשרים זה על גבי זה כשר ועל זה יש לסמוך כשאין לו פנאי לעשות כחוקו ומותר לצאת בו בשבת ולכרך אבל מדרבנן צריך לעשות שליש גדיל וב' שלישים פתיל וכיון שהאורך י"ב גודלן יעשה ד' גודלן גדיל שהם הכריכות וישאר ח' גודלן חוטין נפרדים שכך הוא נוי ציצית ואם כרך רובא כשר אבל כרך כולה פסול (סג).

(כ) כיון דמה"ת אין שיעור לאורך הציצית אלא מדרבנן (והיינו כמו שכתבתי בס' ט"ז דכדי עניבה עכ"פ הוא מה"ת) ולכן אם לאחר שהטיל בבגד נפסק כל הענף שהם החוטין הנפרדים ולא נשאר אלא הגדיל והוא שעת הדחק שאין לו ציצית אחרים מותר ללכשו ומ"מ לא יכרך עליו ולא יצא בו בשבת לר"ה ואם נשאר גם מן הענף שיעור ד'

גוד
עכ
גוד
דל
או
לל
גוד
ול
שז
ש
רא
ומ
נפ
בש
קו
לא
מו
וב
מ'
ד
מ
כ
ת
ט
בו
ר
ל
א
ל
ש
ב
ב
א
ה
ל
פ

הלכות ציצית כלל יא

גודלין (ומה שכתבתי שיעור ד' גודלין ונגמורא ופוסקים איתא כדי ענינה ר"ל דמוכח דכרי ענינה עכ"פ הוא פחות מד' גודלין שהרי לר"י שיעור כ"ע הוא וכן הגדיל וכל הגדיל אינו אלא ארבע גודלין ועל כן לרי"ד לומר שהוא פחות מארבע גודלין ולפי שאין לנו בקיאין בכדי ענינה לכן כ"ל דדי בד' גודלין מן הענף אף לרש"י) אעפ"י שנפסקו כולם ואין מזומנים לפניו ציצית אחרים או שיתבטל עי"ז מתפלה וכיוצא בו מותר ללבושו ואפ"ה לא יברך אבל בלא"ה אסור ללבושו ופשיטא לברך אא"כ נשארו ב' חוטין שלימים שהם ד' ראשים שכ"א אורך י"ב גודלין ומן הב' חוטין הנפסקים יהיה נשאר עכ"פ מכל חוט ד' גודלין שהוא כדי ענינה ולכן אם נפסקו ב' ראשים אפילו מצד אחד מהקשר אם לא דקדק בשעת עשיית הציצית שיהיו לעולם ד' ראשים אלו מצד א' של הקשר והד' ראשים אחרים לעולם מצד השני של הקשר או אפילו אם דקדק ונפסקו ב' ראשים מב' צדדים בענין שנוכל לומר שהשני ראשים שנפסקו הם חוט א' וא"כ הרי נפסק חוט א' כולו שלא נשאר בו כ"ע ופסול ומכ"ש כשנפסק חוט א' מה שמונה על הכגד הפסול לכ"ע אפילו בשעת הדחק אבל אם נפסק רק ראש א' כשר אפילו לכתחלה לכ"ע דהא נשאר עכ"פ צד השני וכן אם דקדק בשעת עשייתו שיהיו לעולם ד' ראשים מצד אחד ונפסקו ב' ראשין מצד אחד כשר ומ"מ קודם שיתלה אותם בכגד אסור לתלותם אא"כ כל הד' חוטין הם שלימים שיהיה בו לאחר התליה ח' חוטין אורך כל חוט י"ב גודלין ואם נפסק חוט אחד קודם שתלאן בכגד מותר לקשרו דחשוב כאלו לא נפסק כלל דקשירה הוי חיבור גמור (סימן י"ג וט"ז ע"ז ונמ"א סימן ט"ו).

(כא) גזל צמר ועשה מהם ציצית אע"ג דקנאן בשינוי דמעיקרא צמר ועכשו חוטין מ"מ אסור לברך עליו דהוי מצוה הבאה בעבירה אבל גזל חוטין ועשה מהם ציצית פסולין דכתיב ועשו להם ציצית וקבלו חז"ל דר"ל להם משלהם (סימן י"ח) ולכן אף השואל בגד מחבירו פטור מלעשות בו ציצית ל' יום דעל ל' יום דרך ב"א להשאיל ויותר מזה הוי כמוכרו לו ואם הטיל בו ציצית אפילו בתוך שלשים יום המברך לא הפסיד (ע"ז ע"ז נ"ט מ"ט ור"א ע"ז) ואם נתן לו כמתנה על מנת להחזיר יעשה בו ציצית ויברך ואם השאיל לו טלית מצויצת שאין דרך ללבוש אלא משום מצות ציצית מברך עליו דמסתמא נתנו לצאת בו ונתן לו כמתנה על מנת להחזיר אבל אם הוא בגד שלובשין אותו והוא מלבוש גמור רק כיון שפתוח רובו עושין בו ציצית ולא נעשה בשביל מצות ציצית וכן אם שאל טלית לעלות לחורה שאינו אלא משום כבוד החורה אין מברכין עליו (סימן י"ד נט"ז ע"ז) אבל אם השאיל לו חוטין של ציצית הוי כשלו שהרי לא הדרי בעיניה (סימן י"ח).

(כב) מותר ליטול טלית חבירו בלא דעתו באקראי בעלמא לברך עליו דניהא ליה לאינש לקיים מצוה בממונו ואם היתה מקופלת צריך לקפלה ולא יוציאנה מבית שמונה שם דאפשר שמקפיד עליו והוי גזל וטלית של שותפין חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם (סימן י"ד).

(כג) יעשה נקב בארך ורחב הטלית לא למעלה מג' אצבעות דהיינו ג' גודלין במקום הרחב (ולא נזקק הקלר דהיינו נראש) דלמעלה מג' גודלין לא מיקרי כנף הבגד אלא בגד ולא למטה מבשיעור מקשר האגודל עד סוף הצפורן (נש"ע י"ט וט"ס ודמס עד הכפורן) דלמטה מקשר אגודל לא מיקרי כנף אלא החת הכנף ואם שינה פסול (סימן י"א סע"י ט' וסע"י י').

(כד) אם בשעת העשיה הטיל כדן אלא שע"י הקשירה נתקפל הבגד עד שהוא פחות מקשר אגודל או שנקרע הנקב ולא נשאר בו כשיעור כשר דכתיב ועשו להם

א טווח
 ז נברי
 ציצית
 לקנות
 ופסקין
 הכשיל
 אם לא
 פסול
 (ע"ז)
 הלמט
 כריכות
 קד ולכן
 (הוא)
 הרחב
 ה יכול
 מהם
 כריכות
 ונתיים
 פחות
 יכפלם
 ז י"ד
 ד ואם
 אותם
 העשה
 שיעור
 ח מב'
 ויחזור
 בתקונו
 פתיל
 חוטין
 י נס'
 שהם
 מותר
 עור ד'

הלכות ציצית כלל יא

ציצית על כנפי וכו' לא הקפידה התורה אלא שבשעת עשיה יהיו על הכנף אבל אח"כ אפילו אינם על הכנף כשר (סז).

(כח) תלאן למעלה מג' אצבעות אעפ"י שאח"כ חתך בנקב או שקשר עם החוטין עד שנתקפל הבגד והוא למטה מג' אצבעות פסול דהוי העשה ולא מן העשוי בפסול (סז).
(כז) לא יטיל הציצית בשפת הבגד שקורין זויים שאין בו חוטין ארוגים משתי וערב ולא מיקרי בגד ולכן צריך לחתוך הזויים כי יש בו מחלוקת אם מצטרף לג' אצבעות (סז).
(כז) אע"ג דאם נקרע מהנקב לאחר העשיה כשר כדלעיל (סי' כ"ד) היינו דוקא הציצית שנתלו בהכשר אבל אם רוצה להטיל ציצית אחרות פסול עד שיתפור כאשר נבאר בסמוך.

(כח) טלית מצויצת שנתחלקה לשנים ונשאר בכל חלק הציצית ועכשיו רוצה לתפרם יחד יש להתיר הציצית מחלק האחד ויתפרם ואז יעשה בו ציצית דא"כ הוי העשה ולא מן העשוי לדעת קצת אחרונים (סימן ט"ז נט"ו) וכ"ש כשנקרע הכנף למעלה מג' אצבעות דצריך להתיר הציצית של הכנף ולתפרו ואח"כ יעשה בו ציצית דתיקף כשנקרע בטל מתורת בגד ונפסלו הציצית לכ"ע אבל שאר הציצית לא נפסלו. (סז).

(כט) אם נקרע כל הכנף כחו' ג' אצבעות י"א דלא מהני תפירה לעשותו חיבור (הגר"ח נסיון ט"ז תמוה דתפירה דהוי כפי חיבור וכו' חז"ל חז"ל נדורה שזכי נס"ת התפירה שזכה חיבור להיות נקרא תמימה) וכ"כ המ"א (ע"ן סימן י' סעיף ג' וסעיף ו') ואפשר דשאני בין התיכת בגד גדול להתיכה שהוא פחות מג' (וע"ן נס' כ"ח דפלוס משנה ז' ח' ע"ג נר"ט וכו') וצריך להטיל טלאי על הבגד שיהיה הטלאי יותר מג' אצבעות על ג' אצבעות ואז יטיל בו ציצית אבל הציצית שהיו בו כבר פסול דהוי העשה ולא מן העשוי ואם נשתתף כל שהוא מחובר מותר לתפרו דחשוב עדיין כמחובר. ומ"מ לא יתפור טלית של צמר בחוט של צמר או טלית של פשתן בחוט של פשתן דהיישנין שמה ישאר בחוט התפירה ויעשה מכחו ציצית וכיון שלא נטוה לשמה פסול ומטעם זה יש לזוהר שלא יתפור אפילו בגד של פשתן בחוט של משי כיון דדרך לתפור בפשתן ומ"מ בשעת הרחק מותר לתפור בשל משי. וט"ז בס"ק ה' כתב דאם נקרע רק מהנקב ולמטה אפילו כולו הוי חיבור ומותר לתפרו ובלבד שיעשה בו ציציות אחרות ולכן יש לזוהר כשתופדין סביב הנקב כמו שנוהגין לחיזוק שלא יקרע לא יתפור במין הציצית אלא דוקא בחוט של משי (סימן ט"ז).

(ל) נשים מתרות לטוות ציצית דבפסוק גדילים העשה לך דהרשינו מינה לשם חובך דהיינו הטויה שהרי מיירי בעשיית הגדילים לא כתיב בני ישראל אבל להטילם בבגד י"א דפסולות דכתיב בני ישראל ועשו וכו' משמע אבל לא בנות ישראל וכדיעבד סמכינן אפוסקים המכשירים גם לתלותן דס"ל מדכתיב כ"י ועשו להם משמע שאחרים יעשו להם דהיינו התלייה ע"כ מרבינן נשים והמיעוט דבני ישראל מוקמינן לפסול נכרי ואפילו ישראל עומד ע"ג ומכוין לשמה אפילו הכי פסול דהא אין הטעם משום לשמה אלא מטעם גזירת הכתוב (ח"ר) וקטן היודע לעשות לשמה יש להכשיר כדיעבד כאשר ואם טוון נכרי נתבאר לעיל (סימן י"ג י"ד).

(לא) לכתחלה צריך שיטיל אותם בבגד לשמן ואם הטיל בלא כוונה ואין לו ציצית אחרים או בשבת שא"א להתיר מותר ללבשו ולא יצא בו בשבת ולא יכרך עליו (סז).
(לב) מותר להתיר ציצית מטלית ליתנם בטלית אחר אבל שלא להניחם בבגד אחר לא דאסור לבטל מצות טלית זה ואם רוצה לעשות מהטלית בגד שלא יהיה עוד ד' כנפות מותר ליטלן וכן אם נפסק א' מהחוטין אע"ג דעדיין כשרים או שרוצה לעשות בו

הלכות ציצית כלל יא

ציצית יותר יפים מותר להתיך ולהשליכם (ט"ז ולנט) ונ"ל דל"ד להתיך אלא דאם קשה בעיניו הטירחא להתיך מותר לנתקם ואין בזה משום כל תשחית כיון שאינו עושה דרך השחתה (סימן ט"ז ונמ"א) וראיה גמורה מב"ב ג' ב' דבכ"ב נתן עצה להורדום לסתור בהמ"ק לחירוף בתרא משום דמלכותא לא הררי משמע אע"ג דלית ביה תיוהא מותר אע"ג דסתירת אבן מבהמ"ק הוא דאורייתא וכן מצאתי בס"ח סימן חתע"ט לענין יריעה מס"ח ע"ש ורמב"ם בהלכות מלכים פ"ז כ' דשאר השחתות חוץ מאילן הוא מדרבנן.

(לג) ד' ציצית מעכבין זה את זה שכל זמן שאין בה כל הד' ציצית אין בה מצות ציצית ואסור ללבוש והיוצא בה לר"ה בשבת חייב דציצית אינן במילין לבגד ונחשבין כמשא אבל אם יש בה ציצית כשירין נחשבין כבגד (סימן י"ג).

(לד) כיון שבדק הציצית בשעה שלבש אותו מותר לצאת בו וא"צ בדיקה עוד דמוקמינן אחזקה כדלקמן כלל י"ב סימן א'.

(לה) היה יושב בבהכ"נ וראה שנפסל אהר מן הציצית ומחבייש לישב כך בפני רבים בלא טלית אם הוא שבת מותר ללבוש דכיון דא"א לו לעשות בו ציצית בשבת נמצא שאינו מבטל העשה דקום ועשה בו ציצית ואע"ג דעכ"פ מבטל העשה שלובש בגד בלא ציצית מ"מ כיון שאין זה אלא כשב ואל תעשה שאין עושה בו ציצית וגדול כבוד הבריות שדוחה כשב וא"ת וה"ה בחול כשאין נמצא ציצית בעיר אבל כשנמצאין ציצית בעיר בחול שיוכל לתלותו וא"כ בכל רגע שלובש עובר בקום עשה בו ציצית צריך לפושטו וכ"ש דאסור ללבוש ודוקא טלית גדול שאינו נגאי כ"כ הפשיטה אבל אם נפסק ציצית מטלית קטן והוא בבהכ"נ או ברה"ר דנגאי גדול הוא לפשוט בגדיו בריים ולכן אם בחול צריך למחר לילך לביתו או לבית שלפני בהכ"נ ויפשיטנו וכשבת א"צ למחר לביתו והרואה בחבירו שנפסק הציצית בחול יקראנו לבוא לביתו ולא יאמר לו עד שיבא לביתו ואם אינו מחבייש לישב בלא טלית נכון שלא ללבוש אפילו בשבת ואם ידע מע"ש שנפסל אסור ללבוש בשבת דה"ל לחקנו מאתמול (י"ג).

(לו) חיקף כשנודע לו שנפסל א' מציצית והוא יושב בביתו צריך להסירו דבכל רגע עובר בעשה ולכן אסור לתקן הציצית בעוד לבוש בו אלא יסירנו חיקף.

(לז) טליתות של מצוה המיוחדין להתפלל בהם וכן הקיטיל אעפ"י דמדינא מותר לכנוס בהן לבהכ"ס נכון להחמיר אבל אם לובשו תחת בגדיו מותר ומכ"ש דמותר לישן בו ולשמש מטתו ואסור לקשור דבר בציצית בעודן כשירים ואף לאחר שנפסקו אע"פ שאינן טעונין גניזה מכל מקום לא יורקם לאשפה והמודקק לנגזן חבא עליו ברכה (כ"א).

(לח) טלית שבלה אסור לעשות בו תשמיש מגונה (סימן כ"ב) אבל מותר לעשות ממנה בגד אחר (עיין מ"ח סימן ט"ז ס"ק נ') ואם נקרעה הטלית מלמעלה יכול להשים צד התחתון למעלה והעליון למטה ולא הוי הורדת קדושה ומ"מ בלא מקום הפסד ישים חמיד צד א' על הראש (ועיין מ"ח סימן ח' סק"ו נח"ד).

(לט) אסור לכנוס בציצית מגולין בבית הקברות או בד' אמות של מת דהוי כלועג לרש (כ"ג).

(מ) נכון ליהדר שלא יגרור הציצית על הארץ משום ביוזי מצוה ועוד כי קרוב שיפסלו ולכן יגבהם ויתחבם בחגורו.

(מא) יפריד החוטין זה מזה דציצית הוא לשון בציצית ראשי ר"ל שערות כמו שהם נפרדים ומ"מ אם יבטל עי"ז מלהתפלל בצבור א"צ.

אח"כ
ט"ז עד
(סז)
זי וערב
(סז)
דוקא
כאשר
רוצה
ל"כ הוי
למעלה
דתיקף
חיבור
שמה
אני בין
כ"ג
ת ואז
שת"ר
צמר
תפירה
אפילו
לחפור
מותר
גורגני
לשם
בבגד
מכינו
להם
גראל
שעם
נברי
ציצית
(סז)
בבגד
ד' ד'
ח בו

הלכות ציצית כלל יא יב

(מב) הלוקח הטלית מצויצת מישראל או מתגר נכרי ואומר שהוא לקחן מישראל נאמן דכיון דהוא תגר וגם אין דרך נכרי לעשות ציצית בבגד לפיכך נאמן אבל מי שאינו תגר פסול שמא הוא עשה הציצית. (וג"ל דאין בכלל זה הטליתים שגנבים לפעמים דוחע שהנכרי לא יעשה ליטת נגד שהעיקר הוא הטלית) אפילו למשכן טלית מצויצת לעכו"ם אסור עיין בש"ע סי' כ' דלטעם שמא יתלוה וכו' נ"ל דליחא בזמנה דאינם השודים על ש"ד אבל טעם דזונה אפשר לחוש ונ"ל דהקונה מתיר הציצית ויקשרם עתה.

(מג) נשים פטורות מצויצת מפני שהוא מ"ע שהומ"ג שהרי לילה לאו זמן ציצית ומ"מ אם רוצים ללבוש ולברך יכולין לברך (סימן י"ז) וכן הרין בכל מצות עשה שהומ"ג כגון לולב וסוכה וכיוצא בהן חוץ מתפלין דאם רצו להחמיר על עצמן מוחין בידם דמפני שאינן מחוייבות לא יהיו נזהרין כראוי שלא יפיה ושלא יישן בהם (סימן ל"ט) (דן הקטן עיין לקמן כלל ס"ז).

כלל יב. דין ברכת ציצית (סימן ח')

- (א) קודם שיברך עיין בחוטי הציצית שיהיו הכל שלמין אע"ג דק"ל דכל דבר מוקמינן אחזקתו כיון דעשוין ליפסק לפעמים א"א להעמידן לעולם אחזקתן ולכן צריך לבדוק בכל יום ואז אף שהסירן והסידה דעתו מהם א"צ לחזור ולבדוק ומ"מ אם ע"י הכריקה יחבטל מחפלה בצבור או שקראוהו לתורה א"צ לבדוק ומ"מ נכון לעיין קצת מה דאפשר (סג נמ"א יז ט"ס וכן ל"ל שאין החזקה נטבע וכו' וכדלחרינן בנדרות פ' ה' הלוקח).
- (ב) יכוין בהתעטפו שצוינו הקב"ה להתעטף בציצית לזכור כל מצותיו לעשותם (סג).
- (ג) יתעטף בטלית ובשעה שמניח אותו על ראשו להתעטף בו (כ"ז מלאן כל הטיסקים להנרכה אחר העיטוף אבל ז"ל רוקח כשלקח טליתו להתעטף בו חומר נא"י וע' סוכה ל"ט תוספת ד"ה עגור ולכן כ"ל כמו שכתבתי) מברך מעומד ונהגין העולם לברך קודם העיטוף (סג עיין ח"ה) ואם בירך מיושב יצא (מ"א סימן תק"ט) וסדר עטיפתן כדרך בני אדם שמכסין בכסותן ועוסקים במלאכתן פעמים בכיסוי ראש פעמים בגילוי הראש ונכון שיכסה ראשו בטלית ועכ"פ יעמוד כך מעטף בכיסוי ראש כדי הילוך ד' אמות (סימן ח').
- (ד) נזהגין לברך על טלית קטן על מצות ציצית ועל טלית גדול להתעטף ואם היפך יצא ואפילו לכתחלה יכול לברך על טלית קטן להתעטף אעפ"י שאינו מעטף בו וטוב להניח אותו על ראשו ויעמוד כך מעטף כשיעור הילוך ד' אמות ואח"כ ימשוך מראשו ולבישגו. ואם לבש הט"ק בעוד שאין ידיו נקיות או קודם אור היום כשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך או כשלושב טלית גדול ויברך עליו יכוין לפטור גם הט"ק וא"צ למשמש בציצית (סג).
- (ה) הלבוש כמה בגדים של ציצית בלא הפסק יהיה דעתו בשעת ברכה לפטור את כולם וגם אסור להפסיק ביניהם דאו יצטרך לחזור ולברך והיו ברכה שא"צ. ונ"ל דהלבוש טלית קטן שחייב בציצית לכ"ע ודעתו ללבוש תיכף גם הטלית אסור לברך על שניהם כיון דיכול לברך על שניהם ברכה א' אלא-יברך על ט"ק להתעטף ויכוין לפטור גם הט"ג ובדיעבד שהפסיק בשיתה מעט או שהלך לחוץ ושנה מקומו או שהגיה תפלין ביניהם י"א דלא הוי הפסק ולכן אין לברך מספק ואם הפסיק הפסק גדול או שהיה הבית הבנסת רחוק מביתו ומכ"ש כשלא היה בדעתו מתחלה בשעת ברכה עליהם צריך לחזור ולברך (ויזי שהט"ו הניח נל"ע עיין מ"א ס"ק ט"ו ולק"מ) ומחזור לחדר מדגי דעתו אף לכתחלה (סג).

הלכות ציצית כלל יב יג

(י) הפושט טליתו ודעתו ללבושו מיד אפילו שינה מקומו ואפילו הלך לבהכ"ס כיון דמדינא מותר לילך בציצית לבהכ"ס לא הוי הפסק כיון שלובש אותו טלית עצמו ואם לא היה בדעתו ללבושו מיד אפילו לא שינה מקומו צריך לברך דהוי היסח הדעת ובסתם אם נשאר עליו ט"ק הרי לא הסיה דעתו עדיין מן המצוה וא"צ לברך ואם לא נשאר עליו ט"ק כבר הסיה דעתו וצריך לברך (מ"א ט"ז ח"ב) (ולפי דברי ר' יוחנן שכתבתי נכ"ל כל שהסיר הטלית שלא לפוך הטלית לריך לברך (וכן נהג הגר"ח) וע' מ"א ס"ק ט"ו. וביאורו נכ"ל סי' ח').

(י) נפלה טליתו בלא מתכוין וא"כ כבר נגמרה מצוה הראשון ולכן אם נפלה כולה אעפ"י שנשאר בידו צריך לברך אבל בנפל רוב טליתו בש"ע פסק דא"צ לברך אבל דעת כל האחרונים דצריך לברך ואם נפלה ממנו בחוץ הפלה י"ח אחר שיסיים הפלה י"ח ימשמש בציצית ויברך (ועיין לקמן כלל כ"ג סימן ה').

(ח) הלך בטליתו בלילה י"א דצריך לברך בשחר כיון דלילה לאו זמן ציצית וי"א דא"צ לברך כיון דכסות זה חייב לעולם אפילו בלילה לדעת מקצת פוסקים וספק ברכות להקל ומ"מ נכון לפטור אותה בטלית גדול (אבל המשומש אין מועיל לדעת זה דחוקא לדעת המסכים והש"ע דלריך לברך רק כיון שאין כאן דבר שחל עליו הנרכה ולכן כ' דטוב למשמש אבל להמסקים דא"צ לברך המשומש לא מעלה ומוריד אבל בלבוש קודם אור היום לעיל סימן ד' דזה חייב לברך לכ"ע כיון שפוט כבר בלילה בזה לריך למשמש כדלעיל).

כלל יג. דין ברכת תפילין (סימן כ"ה).

(א) מ"ע מה"ח לקשור תפילין ביד ובראש כמ"ש וקשרתם לאות וכו' והיו לטוטפות ולכן אחר שלבש הטלית יניח תפילין דמעלין בקדש ויניח תחלה הפלה של יד ואח"כ של ראש דכתיב וקשרתם לאות על ירך והדר ולטוטפות וכו' וצריך לזוהר שיהיו מונחים כך בחיק הטלית מלמעלה ותפילין מלמטה כדי שיבוא הטלית לידו ראשון ואם נזדמן לו התפילין תחלה אין מעבירין על המצוה וצריך להקדים התפילין ואח"כ הטלית. ודוקא כשרוצה להניח עכשיו תפילין אבל אם עדיין אינו רוצה להניחם ל"ש בזה אין מעבירין על המצוה (סימן כ"ה מ"א סימן ד' ס"ק ד') ואפילו כשהתפילין עדיין מונחים בכיס מ"מ שייך בזה אין מעבירין וכו' ואם בא לידו כיום של תפילין תחלה צריך להקדימן (ועיין כלל ס"ח נכ"ל סימן ג' מדין אין מעבירין על המצוה).

(ב) ולכן צריך לזוהר ג"כ שיהיה מונח בענין שיפגע בשל יד תחלה ומ"מ לא יניח זה על זה דשל ראש קדושתו יותר המורה משל יד ולכן יניחם זה בצד זה (סי' כ"ח נמ"ח) ואם פגע בשל ראש תחלה אע"ג דאין מעבירין וכו' הבא צריך להעביר על המצוה ולהקדים של יד כסדר שכ' בתורה וקשרתם וכו' והדר ולטוטפות (כ"כ המסקים ול"ע שהרי גם בלובש כתיב אחריו תחילה ואפ"ה כיון שבלובש יש ג' מינים נוטלין תחלה וא"כ ה"כ שלא להעביר על המצוה שהוא מה"ח כמו שכתבתי בכלל ס"ח ח"כ לא היה לנו להגות על קדושת הפסוק ולכן כ"ל דלפי המסקנא נמנחת ל"ו הטעם ג"כ שניח של יד תחילה ע"כ והיו לטוטפות כ"ז שהם בין עיניך יהיו עתים ולכן לריך ג"כ להעביר).

(ג) נוהגין לברך על של יד להניח תפילין ועל של ראש על מצות תפילין וכן נהגו במדינות אלו ויש נוהגין לברך על של יד רק להניח וקאי גם על של ראש ועל של ראש אין מברכין כלל אם נעיהן תיכף (שם).

(ד) בכל המצוה צריך לברך עובר לעשייתן ר"ל קודם שעושה המצוה ולכן יברך על של יד אחר שהניחה על היר קודם שמהרק הקשר דקשירתה היא גמר מצוה ובשל

אל
אין
דומ
ב"ס
על
ציצית
זמ"ג
מפני
הקטן
דבר
צריך
ל"ע
מה
סס
ין כל
סוכה
קודם
ד בני
ונכון
ן ח'
ואם
וטוב
ראשו
משמש
משמש
לפטור
ונ"ל
ד על
לפטור
תפילין
שהיה
צריך
דעתו

ראש קודם שמהדקן על ראשו לאחר שהם מונחים על הראש אבל לא קודם לזה דהוי קודם דקודם (סז).

(ה) אסור לדבר בין תפילין של יד לשל ראש ועבודה הוא בידו שגורם ברכה שא"צ ואפילו המניחן בחוה"מ בלא ברכה אסור להפסיק ולשוח ואפילו לענות איש"ר וקדושה בחול ודאי אסור דגורם ברכה שא"צ ואפילו בחוה"מ יש אוסרין (ח"ר) ואם הפסיק אפילו לאיש"ר וקדושה חוור ומברך דהיינו להמברכין לעולם על ש"ר על מצות צריך לברך כשהסיה על ש"ר לבד להניח וגם על מצות ולהמברכין לעולם רק על ש"ר צריך לברך כשהסיה על ש"ר על מצות ולכן ישחוק ויכוין לשמוע איש"ר וקדושה ואפילו דבר שהוא לצורך תפילין לא יסיה לכתחלה ומכל מקום אם א"א בלא"ה מותר לדבר מה שהוא לצורך תפילין (סז).

(ו) כ"ז שחולץ תפילין אפילו כמה פעמים ביום כשמסיה דעתו מהם שלא להניח חיבה וכ"ש כשחלצן לכנוס לבהכ"ס אפילו הוא בביתו שא"צ לשנות מקומו כלל ואפילו דעתו ללבשן מיד צריך לחזור ולברך דהא אסור לכנוס בהן לבהכ"ס ונ"ל דה"ה כשחולץ שצריך להפיח כיון דאסור להפיח בהן צריך לחזור ולברך אבל אם חולץ בלא שום אונס ודעתו לחזור וללבשן מיד אעפ"י ששינה מקומו א"צ לברך (כ"כ הג"ח וכת"ו וח"ר נכשיטת) ולכן אף שהמ"א כ' דאפשר דבהכ"ס שיה לשאר מקומות לא שבקינן פשיטותא דהני גדולים משום ספיקא דמ"א.

(ז) נשמטו ממקומן וממשמשם להחזירם למקומן המ"א בשם ש"ה כ' דצריך לברך. ונ"ל דהמברך לא הפסיד ויברך ברכה הראויה לאותו תפילין אם של יד או של ראש (סז).

(ח) המניח תפילין ש"י ובירך ובתחלה יהודוק קודם שקשר בקשירה גמורה נפסק הקשר והוצרך לעשות קשר אחר ולא הסיה דעתו א"צ לחזור ולברך ואם כבר גמר הקשירה דכבר נגמר המצוה וא"כ לא גרע כשמשט לעיל בסימן ז' וה"ה בקשר של ראש דינא הכי ודוקא אם אין לו רק הפלה ש"י לבד ואין לו ש"ר אבל אם מניח שתיהן וא"פ ברכה זו דלהניח תפילין לכ"ע קאי גם על ש"ר וא"כ עדיין לא נגמר המצוה שבירך עליו עד שהניח גם ש"ר ולכן אפילו נפסק אחר שקשר ש"י א"צ לברך (ט"ו והגר"ח).

(ט) מותר לברך על תפילין שאולין ולא על גזולין דהוי מצוה הבאה בעבירה.

(י) נ"ל דהמניח תפילין קטנים בביתו והולך בהן לבהכ"ג וחולץ ומניח בבהכ"ג גדולים מספק לא יברך ויותר טוב לברך בביתו על הגדולים ויניחם ויכוין לפטור הקטנים ויניחם. ואז כיון שמניח אותן שבירך עליהן יותר מסתבר שלא לברך עליהן (עין בכלל י"ג סימן ה' נ"ל סימן ח' שכתבתי שם דזה דומה ממש ליוצא מסיכותו ע"ד לכנס בה מיד ולחנות אל גמלים נסיון רי"ג. וכ"כ הו"ח נסיון ח' ס"ק י"ז שכ"ד זכר"ס).

(יא) ברכת על מצות תפילין יאמר בפתח חתה הוי"ו (כ"כ הו"ח ס"ק ט"ו) והביא ראיה מפסוק מצות ה' ברה דקאי על כל המצות וצ"ע שהרי בהרי"א בדוריות דף ד' דמצות קאי רק על מצוה א' וא"כ גם מצות ה' ברה ר"ל כל מצוה ומצוה היא ברה ועוד שהרי ממקומו מוכרע שהרי כתיב מאירת עינים לא מאירות (עין זכר נ"ג דף ר"ג ע"ג במתיבתא עלתה גזעת חסר ו' וכו' ושם דף ר"ז ע"א בן אשתא חתת חסר ו' דכלילן כחד) כ"כ המ"א וא"ר אבל ה"ט' כ' לברך על מצות ועכ"פ המברכין רק ברכה א' על שניהם ואינן שם מברך בפתח לכ"ע (ח"ר).

הלכות תפילין כלל יד

(יב) נוהגין במדינתנו לברך ולהניח בין תפילין של יד ובין של ראש מעומד והמקובלים כתבו להניח של יד מיושב. ול"ג שגם כוונת הזוהר אינו ר"ל דוקא מיושב אלא דר"ל אף מיושב שהרי סוד תפילין וק"ש הוא א' ובהדיא אי' בזוהר תרומה קל"ט ע"ב מחלוקת שמאי והלל וכו' וכמה דאיזדמן ליה לבר נש הכי יימא ונ"ל דה"ה לענין תפילין.

כלל יד. דין תפילין:

(א) מצות תפילין חמורה מאוד ומי שאינו מניח תפילין מחמת שהמצוה אינה חשובה בעיניו נקרא פושע ישראל בגופו ולכן צריך כל אדם לזוהר שיהיו כתיקונן ולקנותן ממי שהוא מומחה ביותר ובעל תורה ויהיה יודע ומכיר בו שאינו מוסר ממון ישראל ביד עכו"ם דזה פסול. לכתוב ויכתוב אותם מי שהביא ב' שערות ואם א"י אוי עכ"פ יהיה בן י"ח שנים דאז מסתמא הביא ב' שערות ועכ"פ כיון שרוב הסופרים אינם לומדים ומדמין מילתא למילתא ויכול להיות שאינו דומה יפה ולכן אני מתנה לעולם עם הסופר שיכתוב לי תפילין באופן שלא יניף עליהן כחול ר"ל שלא ימחוק שום אות ושלא יצטרך לגרור בסכין וכן ראוי לעשות וגם ראוי לבדוק קודם שיניח הפרשיות בבחים כי הרבה מכשולים ראיתי בעיני (וע' ג"ע סי' ל"ט מי הם הפסולים לכתוב וכל הפסול לכתוב פסול לכל תיקון ע"ע).

(ב) דין כתיבת תפילין ועשייתן אכתוב אי"ה בחיבור מיוחד בדין מצות יחידים כאשר יאריך ה' את ימי ויחזק כחי בלי נדר אך כיון שראיתי שהסופרים אינם מדקדקין ונכשלים בכמה דברים לכן אכתוב כאן מה שישגיח כ"א על התפילין מבחוץ דשם ניכר. כל אחר ידקדק היטיב אם הם מרובעים מרובע גמור כפי יכולת אדם והיינו ארכו כרחבו אבל בגובה אין צריך להיות כארכו וכן צריך לדקדק שיהיה התיחורא שהוא מקום מושב התפילין מרובעין רבוע גמור וכן התפירה תהיה מרובע ריבוע גמור וכ"ז הוא הלמ"מ ואם אינו מרובעין פסולים ואם נתקלקל ריבוע צריך לתקן דאינו דומה לציצית לעיל (כלל י"ח סי' כ"ד) דהתם כתיב ועשו להם ציצית לא הקפידה תורה רק על תחלת עשייתן משא"כ תפילין לעולם צריך שיהיו מרובעין ואע"ג שב' בש"ע יש מי שאומר כ"ע מודים בזה וכן דרך הש"ע כשמוצא איזה דבר שאינו מפורש בשאר פוסקים כותב בשם יש מי שאומר וצריך לדקדק מאד בתפירתן כי מחמת שהסופרים עושים נקבים גדולים קצת נמשך החוט לצדדין ועי"ן התפירות אינן שוות אלא זה נכנס וזה יוצא וראיתי הרבה מזה וכן ראיתי סופרים שאם הביח אינו מרובע יש להם מין טיח וטחין עליו והוא כמו סיד ועי"ן נעשה מרובע וזה לא מועיל כלום אלא שהריבוע יהיה מחמת עצמו (ל"ג).

(ג) ידקדק שהשינין יגיעו עד התיחורא ממש ואם לא הגיעו צ"ע ושתהיה תגל השי"ן נראה וראיתי כמה תפילין שהרגל של השי"ן מכוסה ונכנס בתיחורא ויש שאינם מגיעין עד התיחורא ממש וגם צריך לדקדק שהיודי"ן של השינין יגיעו ברגל השי"ן שלא יהיה בו שום הפסק שהרי שי"ן זו הלמ"מ וא"כ כל מה שפסול בס"ת פוסל גם כאן. ומהו שינין של ד' ראשים יש מגדולים שב' שדווקא לא יגיעו היודי"ן למטה כדי שתהא השי"ן שוקע דשי"ן של ד' ראשים הוא נגד השי"ן שנכתב הלווחות שהיה הכתב הלל ומיהו אם אחד נוגע ואחר אינו נוגע פסול ממ"נ (סד).

(ד) הריץ שבין בית לבית של ראש צריך שיגיע עד התפר ואם לא הגיע כשר והוא שיהיה ניכר הריץ כדי שיהיה ד' ראשיה נראין לכל ונ"ל שעכ"פ צריכין שיהיו הד' בחים פרודות זה מזה ולא יהיו מרובקים ולא כמו שעושין הסיפרים שמדבקין ע"י דבק רק שלמעלה עושין סימנים כמו הריץ דצ"ע אם להכשיר אפילו כדעכד וכן תפילין של

הלכות תפילין כלל יד

הגר"א היו פרודות (לפי מה דקיי"ל דע"י הדבק נעשה כאלו היה מחובר שהרי נוגעים בכל יום
שהתפילין נעשין מחתיכות קלף רק שדבקין יחד וז"ל אף דדדיעבד כשר אפילו אם אין החרוץ
ונגיע עד למטה ו"ו היכר עכ"פ נעיקן וכשמדבקין הבתים וטחין את כל הבית נטיח או נגלחין
רק שנטוין חוץ גלחין אפשר דזה לא נקרא היכר כ"א שיהיה היכר ונחמת הבית ולכתחלה
מטיח נעיקן שיהיה החרוץ נוגיע עד למטה ול"ע) והסופרים שטולין עור על הר' בתים ורושמיין
בו חריצין בסבין שהיה נראה כר' בתים פסולים דבהר"א א"י בגמרא ובש"ע סעיף מ"ז
דכשטולה עור על של ראש נעשה של יד (יכ"כ לי הגאון בעל בית מואיר) (סג).

(ה) מצוה שיהיו הבתים שהורות ופשיטא שידקדק שהשיץ יהיה שחור די"א שהוא
הלמ"מ ואמנם השחרות יהיה רק מצבע שחור שאין בו ממש כלל וכן אני מצוה להשחיר
תפילין שלי ושל ב"ב והשומעין לדברי. והמשחירין במין גלאנץ שא"א לקלפו אעפ"י
שיכולין להסיר מן הקלף על ידי פירורין דקים מ"מ אין בידי לפסלם אבל מזה שחדשו
סופרי זמנינו שאני קלפתי כל הגלאנץ מן הבית וצורתו כמו ניד שחור נ"ל דפסול (וכדעת
הגאון דק"ק טן הגדפס נטלע ניסוקה והארכתי מאוד בתשובה).

(ו) אם נפסקו אחד מן הי"ב תפירות כשר ושנים פסול אם זה בצד זה אבל ג'
אפילו החוקים זה מזה פסול (ל"ג).

(ז) רצועת שחרות הלמ"מ גלן אם נתישנו ונתלבנו צריך להשחירן ואם השחירן
נברי פסול (סג).

(ח) אם נפסקה רצועה של יד מה שמקיף הורע ותמחה עד אצבע אמצעי ויכריך
עליו ג' כריכות ובשל ראש מה שמקיף הראש והרצועה של צד ימין עד הטבור ושל
שמאל עד החזה אסור לתפור או לקשור. ואם נפסק לאתר שיעור זה מותר לתפור
ולקשור ובשעת הדחק שאין לו רצועות מותר לתפור אף בתוך השיעור ויתפור מכפנים
שיהיה נראה כשלימה ודוקא בנידן אבל בחוטיין פסול וה"ה דלקשור פסול דכתיב
וקשרתם שחיה קשירה חמה ואם אין לו במה לתפור בשל ראש אם נשאר רק מה
שמקיף הראש והקשר וכן בשל יד מה שקושר בקיבורת יניח בלא כריכה (ט"ז) ושיעור
רוחב הרצועה לפחות כאורך שעורה ואם אינו רחב כ"כ מניחן אם א"א למצוא
אחרת (פ"ז).

(ט) אע"ג דכתיב והיו לטוטפות ודרשינן כל זמן שהם בין עניך יהיו שחים דוקא
ביש לו שניהם אבל אם אין לו אלא א' בין של יד או של ראש או שיש לו מכה בראש
או ביד שא"א לו להניח שניהם מ"מ יניח אותו שיכול ויכריך עליו ברכתו הראויה לו
כדלעיל כלל י"ג אבל אם אפשר להניח שניהם נ"ל דאסור ועיין כלל ס"ח (ועיין
ננ"י סימן כ"ו).

(י) מקום הגחם של יד מרוע שמאל במשך הגבוה ויטה מעט לצד הגוף שכשיכוף
ורועו למטה יהיה כנגד לבו שנאמר על ידכה ומדלא כתיב ירך בלא ה' קבלו חו"ל דכונת
הכתוב כאלו כתיב יד כהה ור"ל ביד שהיא כדה וחש כחה והיא שמאלית ולא יניחנו
בהצי העליון שכלפי בית השחי ולא סמוך לעלנבוגין אלא דוקא במקום שהבשר גבוה
בחיצי עצם התחתון ואם יש לו מכה במקום הגבוה יניחנו סמוך לעלנבוגין או על בשר
הגבוה אף מה שהוא בהצי העליון של העצם שהוא ולא יסדך. ודעת הגר"א דכל מקום
הגבוה כשר ושלא במקום הגבוה פסול לגמרי ומקום הגחם של ראש מתחלת עקרי שער
במצחו ולמעלה וצריך שיהיה כל הבית מונח במקום שיער ואם מניח אפילו מקצתו על
המצח במקום שכלו השערות הוא מדרך הקראים דאע"ג דכתיב בין עניך קבלו חו"ל

הלכות תפילין כלל יד

דהיינו למעלה במקום שיער כנגד העינים והקשר של ראש יהיה מונח מכוון כנגדו בעורף במקום שיער דוקא ואפילו מקצת ממנו לא יהיה מונח במקום פנוי משיער שאין זה נקרא עורף (כ"ז).

(יא) אטר יד אם עושה כל מלאכתו בשמאל מניח בשמאלו שהוא ימין כל אדם והשולט בב' ידיו מניח בשמאל כל אדם ואם כותב בימינו ושאר מלאכות עושה בשמאלו או להפך אזלינן אחר הוד שכותב בו שהיא נחשבת ימין לענין זה ומניח תפילין ביד שכנגדה דכתיב וקשרתם וכתבתם משמע דבאותו יד שכותב יהיה קושר בו ליד שכנגדו ואם אינו יכול לכתוב תלוי באיזה יד שעושה בו שאר מלאכות נקרא ימין (ח"ר) ודוקא כשנולד כך אבל אם הרגיל עצמו אח"כ מחלוקת בין הפוסקים (עיין מ"ח) וגידם שאין לו יד רק זרוע יניח בלא ברכה (עיין סיון כ"ז נמ"ח ס"ק ג').

(יב) יזהר שלא תזוז הי"ד מן הבית של יד וכן יזהר שלא יתהפכו הרצועות כדי שיהיה צד השחור לחוץ ומכ"ש הקשר של יד ושל ראש שלא יתהפך ואם נתהפך נכון להתענות או יתן לצדקה (סג).

(יג) ג"ל דאטר המניח תפילין ש"י ממי שאינו איטר אם יכול לתקן הרצועה והי"ד שתהיה פניה כלפי הבית טוב וא"ל ואין לו תפילין אחרים יניחם כך. וג"ל דאם יכול להוציא הרצועה ולהכניסה מצד אחר כדי שתהיה הי"ד סמוך ללב אעפ"י שאינו יכול לתפוק הקשר של הי"ד שתהיה פניה לצד הבית טוב יותר ועכ"פ לא יחבטל ממצות תפילין עבור זה ויניחם כך.

(יד) לא יהיה דבר הוצץ בין התפילין לגופו בין ש"י או ש"ה. ומ"מ אם יש לו מכה או מיהוש בראש ואם יצטרך לגלות הראש יחבטל ממצות תפילין יש להתיר להניח ש"ה על כובע דקה אבל לא על עבה דאז לא יכול להניח על הראש במקום שמוחו של תינוק רופס ויכסה מפני הרואים ומ"מ לא יברך עליה אלא על של יד ואם יש לו מכה ביד מותר להניח על הרטיה אם לא סגי בלא"ה ולא יברך וילבוש עליו בגד אחר כדי שיכסם דהא כתיב לך לאות ולא לאחרים לאות (כ"כ מהד"ח נסה"ת והביאו ג"כ ח"ה) ודוקא על רטיה דאינו רק אלא משום חציצה אבל על בגד אסור אע"ג שילבוש עליו בגד אחר ואם יש לו מכה במקום שהרצועות מונחים מותר להניחם ולברך אע"ג שיש חציצה בין הרצועות (סג).

(טו) אסור להסיח דעתו מתפילין ולא נקרא היסח הדעת אלא שחוק וקלות ראש וליצנות (ובינינו דף ח' כתב ת"י דה"ס שינה) וזה אסור מה"ח שהרי ילפינן ק"ו מצוין שאין בה אלא אוזרה א' ק"ו תפילין שיש בה הרבה (אך בתוספת דף ח' ע"א כתב דאינו ק"ו גמור דאורייתא אלא מדרכנן וכו' ע"ס) (סיון ע"ד) ובכל עת שזכר מתפילין חייב למשמש בהן ומשמש החלה בשל יד והמנהג לנשק בשעת משמוש ובשעת הנחתן והליצתן משום חיוב מצוה ומשיאמר וקשרתם ימשמש בש"י וכשיאמר ולטוטפות ימשמש בשל ראש אבל מותר לעשות כל מלאכה בעודן עליו דזה לא נקרא היסח הדעת (סיון כ"ח).

(טז) זמן הנחתן משיכיר את הכירו הרגיל עמו קצת כרחוק ד' אמות ומותר להניחם ולברך עד צאת הכוכבים ואם היו עליו מבע"י אין צריך להסירם אפילו בלילה אם הוא ביחודי אבל בפני רבים צריך להלצן שלא יטעו לומר דמותר להניחם לכתחלה בלילה ואסרו חכמים שמא יישן בהם ואם התפלל מערבי מבע"י אין לו להניחם אח"כ כיון שכבר עשה לילה (סיון ל') ומשבת ו"ט אסור להניחן דמתפילין כתיב וקשרתם לאות

הלכות תפילין כלל יד

ושבת וי"ט א"צ אות שהם עצמם אות שאנחנו עבדיו וזה"מ מחלוקת בין הפוסקים ונודעין במדינות אלו להניחן ועכ"פ ראוי זנבן שלא לברך והגר"א נהג שלא להניחן בחד"מ (עיין בביאורי הגר"א סימן ל"א סק"ד). ויחלוץ קודם ההלל (סימן ל"ח).

(יז) ההולך בדרך וא"א לו להניחן מפני הקור מותר להניחן קודם עלות השחר וכשיגיע זמנו ימשמש בהם ויברך ולא היישינן שמא ישן בהם כיון שהולך ברגליו אבל ביושב בעגלה או בספינה אסור (ובמ"א סימן ל' כ' או רוכב וכתיב ח"ר שוא ט"ס).

(יח) מצותן שיהיו עליו כל היום אך מפני שצריכין גוף נקי שלא יפיה בהם ושלא ינהג בהם קלות ראש ושחוק ולכן מקילים בזה ואשרי המקיים כדינו. ומ"מ מי שיש לו חולי מעיים או ביום ששחה משקה המשלשל אסור להחמיר ולהניחן (כ"כ המ"א ובתשובת מ"ע סימן ס' לא כ"כ ועיין בהלכות סוכה כלל קמ"ו סימן כ') וחולה שרעתו מיושבת עליו חייב ואם לאו פטור (סימן ל"ח ובמ"א) ודין חתן ושושביניו מבואר בח"א סוף שער ביה הנשים.

(יט) אבל ביום ראשון אפילו אחר הקמורה אסור בתפילין מפני שנקרא פאר ואכל מעולל באפר. ונ"ל דאם אינו יום המיתה יניח בלא ברכה (ומש"כ הט"ז אינו מוכרח ד"ל דנקבר בלתי יוס) ואם מת בחוה"מ מניח תפילין (מ"א סימן תקמ"ח סק"ה) וכן אם מת ביו"ט מניח באסרו חג (ח"ר). ודין אונן ואכל בק"ש ותפלה מבואר הכל בחכמת אדם (כלל קס"ט).

(כ) תפילין שהיו בחזקת כשרות אין חייב לבדקן לעולם ומ"מ נכון לבדקן ונ"ל פעמים בשבע שנים ואם נפלו למים או שמונחים במקום לח צריכין בדיקה תיכף ואם אין לו מי שיוכל לבדוק ולחזור ולתפור יניחם כך בלא בדיקה (סימן ל"ט סעיף ט') ונ"ל בנפלו למים וכיצא בו יניחם בלא ברכה עד שיכרוק והכל לפי הענין ואם אינו מניחן אלא לפרקים צריכין בדיקה פעמים בו' שנים שמא נתעפשו.

(כא) אסור לשנות מקדושה חמורה לקדושה שהיא קלה ממנה ולכן אסור ליקח רצועה משל ראש לתת בשל יד אם כבר היתה בשל ראש אבל בהומנה לכד לא מיתסרא אבל משל יד מותר לתתה בשל ראש דש"ר קדושה יותר משל יד שרובו של שם נכתב עליו דהיינו השין והקשר הוא ד' ואם נפסקה הרצועה של ראש סמוך לקשר יכול להורידה אעפ"י שמוריד קצת מקדושה שהיא מקום הקשר יהיה תלוי למטה אין זה הורדה דעכ"פ באותה חתיכה יהיה הקשר אבל כשנפסקה של יד הוי הורדת קדושה אלא ימעט בכריכות אם א"א בענין אחר ונ"ל דבעני ומכ"ש במקום ביטול מצוה יש לסמוך על א"ר שכ' בשם זקינו שהתיר (סימן מ"ג במ"א ובח"ר) ואפילו חיק שמיחדו לתפילין והניח בו כבר אפילו פעם אחת אסור להשתמש בו דבר אחר ואפילו צר בזה ע"ד לפנותו מ"מ כיון שעשאו לתפילין וגם צר ביה אסור ואפילו קטן שצר ביה אסור (סימן מ"ג) ואפילו נייר שכתב עליו דברי קדושה אסור להשתמש בהמותר לדבר חול ואם התנה עליו מתחלה להשתמש בו מותר. ודוקא חיק של תפילין מיקרי תשמיש קדושה ופשיטא של ס"ח ושאר דברים המיוחדים לכהב"ג אבל חיק של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק תשמיש מצוה ולכן מותר להניח בו שאר דברים של חול. ונ"ל דאע"ג דנותן לתוכו ג"כ חיק של תפילין מ"מ בשעת הדחק מותר ליתן לתוכו דברים של חול (במ"א סימן מ' ס"ק כ') לא משמע הכי שחייב כ' דגם כ"ס של הטלית מיקרי כליון אך בח"ר ס"ק כ' ג"כ כ"ס רי"ט להקל בשעת הדחק לא מיקרי כליון וא"כ נ"ל דה"ל לענין זה) והמניח ב' זוגות של רש"י ושל ר"ת אסור להניחן בחיק א' רווג א' הוא חול ואם התנה ע"ז מתחלה מותר (סימן ל"ד).

הלכות תפילין כלל יד

(כב) אסור לתלות תפילין ואפילו הרצועות אבל מה שהרצועות תלוין באקראי אין לחוש והבית אפילו באקראי יש להחמיר אבל כשהם מונחים בכיס מותר לתלות הביס (סימן מ').

(כג) אסור להניח שום דבר על הראש כשמונח עליו התפילין אם לא דבר שדרכו בכך כגון הכובע. ודוקא שאינה דוחקת התפילין ואם לאו אף זה אסור (סימן מ"ה).

(כד) אסור להניחן למרגלות המטה או בצדו אפילו הם בכלי חך כלי ואפילו אין לו אשה אבל מותר להניחם מראשותיו. ובלבד שלא יהיה כנגד ראשו שלא יניח ראשו עליהם דאז אסור כמו למרגלותיו ואם אשתו עמו כמטה אפילו אינו רוצה לשמש צריך שיניחם בכלי חך כלי (סימן מ').

(כה) אסור לאכול בהן אכילת קבע אבל אכילת עראי מותר (סימן מ') אבל אסור לישן בהם אפילו שינת עראי שמא יפיה וכן אם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו דהיישנין שמא יפלו ואם הם בנרתיקן מותר אפילו שינת קבע ונוהגין כשנפלו תפילין לארץ בלא נרתיקן להתענות בו כיום וס"ח שנפל לארץ אפילו בנרתיק (סימן מ"ז). ואסור לכנוס בתפילין לבית הקברות או בתוך ד' אמות של מח דהוי לועג לרש ולא למרחץ ולמקומות המטונפים ובמקום שעומדים שם ערומים דאסור לעמוד ערום נגד השם וכ"ש לברכ"ס אבל להשתין בהם מים שלא בברכ"ס במקום דליכא למיחש שמא יפנה בהם מותר לעת הצורך כגון שיחבטל עי"ז מחפלה בציבור ובלבד שיזהר הרבה שלא יבא לידי הפחה ומ"מ לצורך מותר ליקח עביט של מי רגלים בידו אע"ג שתפילין בראשו וראוי לזוהר בזה (סימן מ"ג).

(כו) אם הוא בדרך ואין לו מקום להצניעם והוא צריך לפנות מותר ליחנן בחיקו ובכנרו בענין שלא יהיה שום חשש שיפלו ממנו ואז מותר (סז).

(כז) יוכיין בהנחתם שציונו הקב"ה להניח ד' פרשיות אלו שיש בהם יחוד שמו ויצאת מצרים על הזרוע שהוא כנגד הלב ועל המוח כדי שנוכח המיד ניסים ונפלאות שעשה עמנו שהם מורים על יחודו ולו הכח והממשלה בעליונים ובתחתונים לעשות כרצונו וישעבד לו הנשמה שהיא כמות וגם הלב שהוא עיקר התאוות והמחשבות ומה זכור הבורא ויקיים ולא תחורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם ולכן כתיב בתפילין בין ענין. (כח) היה צריך לתפילין ומוזהר ואין ידו משגת לקנות שניהם תפילין קודמין שהוא חובת הגוף. ומיהו אם אפשר בשאלה מוזהר קודם ופשיטא שקודמת מלקנות ציצית שאינו אלא חובת טלית (סימן ל"ח).

כלל מו. הלכות מוזהר (י"ד מסימן רפ"ה עד סימן רל"ח) ומעקה:

(א) חביבין ישראל שסיבבן הקב"ה במצות תפילין בראשו ובזרועו וציצית בכנרו ומוזהר בפתחו והמקיים ג' מצות אלו ע"ז נאמר והחוט המשולש וכו' לפיכך כשיצא אדם מפתח ביתו ינשק המוזהר (ובואר הקדוש מפלגי מלוד בזה ה"ל פיקודא לויקבע ב"כ מוזהר לתרע"י ללא יבאי ב"כ דוכרנא דקב"ה לעלמין ודא חיה כגונא דנילית כד"ל ורזיתם ארע חכמתם חז וכו' כיון דחזו ב"כ האי דוכרנא חידכר גרמיו' לזעבד פיקודא דזארי' וזח וכו' עכ"ל. הרי מוטל בואר כזכר מלית מוזהר לכן זכר האדם מוטל במוזהר) וישים על לבו להשגיח אם היא כתיקונה.

(ב) מ"ע שיקבע מוזהר על כל בית ובית שיש לו ואפילו יש לו מאה חדרים כלם חייבים במוזהר וכן אם יש לחדר אחר כמה פתחים העשויים לבניסה וציצית אעפ"י שרגל

ונוהגין
ב (עין)

השחר
ליו אבל

שלא
שיש לו
וכתובת
מיושבת
א סוף

ואבל
ח ד"ל
אם מח
ז אדם

ק ונ"ל
ת ואם
(ו) ונ"ל
מניתן

ליקח
הסרא
נכתב
יכול

אין זה
קדושה
לסמוך
והגיה

זו מ"מ
ואפילו
תחלה

ושאר
מצוה
תפילין
ע הכי
החזק
אסור

כאחד מהם כולן חייבין ואפילו אם נחמעטו הדיורין עכשיו וא"צ אלא לפתח אחד כולן
חייבין אבל אם הפתח עשוי רק להכניס דרך שם לפרקים משאות אם יש שם פתח אחר
שחייב כמוזה כדלקמן (סימן כ') אותו פתח שאינו עשוי להכניס ויצאה פטור אבל אם
אינו ראוי למוזה אז אינה אלא כחור והגדולה היא עיקר הפתח (סימן רפ"ו).

(ג) גם שערי הצירות ועירות חייבין כמוזה כדכתיב ובשערך (סז).

(ד) בית השותפים חייב אע"ג דכתיב ביתך המשמע לשון יחיד מ"מ מדכתיב ירט
ימיכם משמע אפילו רבים ודוקא שותפות ישראלים אבל שותפות עם הנכרי וכן חצר
שישראל ונכרי דרים בו פטור ואפילו רובם ישראל שמה יטלוהו הנכרי ויבא לבזון וכן
במקום שמוכרים משקה שקורין שינק שהנכרים מצוים בבית חמוד אם יש לחוש שיגנבוהו
לא יקבע שם מוזה אלא בדרך שא"א להם ליקח אותה (סז).

(ה) אין הבית חייב כמוזה לכ"ע ולברך על קביעתה אלא באלו תנאים. (ח)
שיהא בו ד' אמות על ד' אמות. (ב) שיהיה לו ב' מווחות ומשקוף על גביהם. (ג) שיהיה
להבית תקרה. (ד) שיהיה לו דלתות. (ה) שיהיה הפתח גבוה לא פחות מ"ט ו"א דגם
רחבו צריך שיהיה ד' טפחים (עין סימן רפ"ו נש"ך). (ו) שיהיה עשוי לדירת אדם.
(ז) שיהיה עשוי לדירת כבוד. (ח) שיהיה דירת קבע. ועכשיו נבאר פרטיהם (סז).

(י) אין בו ד' אמות על ד"א לא נקרא בית ופטור ואם ארכו יותר על רחבו ויש בו
כדי לרבע ד' על ד' י"א חייב וי"א דפטור אא"כ שהוא מרובע לפחות ד' על ד' ולכן
יקבענה בלא ברכה או שיברך על פתח אחר שקובע שם ויכוין לפטור גם זה (סז).

(י) אין לו אלא מוזה א' כגון שמצד א' עובר הכותל להלאה מהפתח אם המוזה
מצד שמאל פטור ואם מצד ימין י"א דחייב ולכן יקבענה בלא ברכה ודוקא שהכותל
עובר להלאה מהפתח דאל"כ הוא קצה הכותל במקום מוזה רכל מקום שהכותל כלה
מיקרי מוזה (ט"ו סימן רפ"ו וכן הוא גמרא דף ל"ד נפתחי דקראת דאזרינן עדי כלימא) ואם
יש לו ב' מווחות רק שאין לו משקוף אלא שכופה כמין קשת עליהם או אפילו אין לו
מווחות ג"כ רק הכיפה הולך ומתענג מהארץ אם יש כגובה י' טפחים לפחות ורוחב ד"ט
חייב ואם רוח הרביעית פתוחה לגמרי אע"פ שיש שם עמודים העשויים לחוק התקרה
פטורה שררי אין כאן פתח כלל (רפ"ו).

(ח) היה מקצתו מקורה ומקצתו אינו מקורה אם התקרה לצד הפתח ויש בו ד'
על ד' חייב (רפ"ו).

(ט) י"א דאפילו אין לו דלתות חייב וי"א דפטור ולכן לא יקבע המוזה עד שיחלה
מקודם הדלת ואם קבעה מקודם א"כ לדעת הפוסט אע"פ שאח"כ תלה בו דלת המוזה
פסולה והוי תעשה ולא מן העשוי לכן אם עדיין אין לו דלת יקבענה בלא ברכה וכשתלה
בו הדלת יחזור ויטלנה ויקבענה והנכון שיעשה או מוזה גם בבית אחר אם יש לו
ויפטורנה בכרכה זו (סז).

(י) בהב"ג פטור שאין בה בית דירה ובהמ"ד י"א דחייב כיון שיושבים שם כל היום
דומה לבית דירה ויקבענה בלא ברכה (סז).

(יא) אם אין עשוי לדירה בקביעות פטור לפיכך סוכת התנן בתנן והתנויות שבשוקים
שאין יושב בהם אלא ביום פטור (ז"ל רמב"ם וז"ל גילת לו תנביתא. הסוכה ח' ב' סוכת ל'
יולרים ע"ש נרש"י) וכן מרפסת שהוא דרך לעליות שקורין (גאנג) והגינה ובית שער
שהוא בית קטן שאצל שער החצר שהשומר יושב שם פטורים כיון שאינן מיוחדין לדירה.
ו"א דמרפסת וגינה חייב מדרבנן ואם בית פתוח לא' מאלו חייבים ואם בית שער פתוח

לכית ולהצר חייב שתי מוזהות א' במקום שפתוח לכית וא' במקום שפתוח לחצר וכן אם הוא בין גינה לבית.

(יב) אם אין עשוי לדירת כבוד פטור לפיכך בית הכסא ומרחץ ובורסקי ובית הטבילה פטורים אבל רפת בקר ולולין של הרנגולים ובית החבן והעצים והאוצרות של יין או שאר משקים אם יש להם שיעור בית חייבין דלא נפיש דהמא כ"כ ובמקום שתינוקות מצויין או לפעמים רוחצין בו או שמשמשין בו יכסה המוזהה (ל"ע מ"ג לענין לנגד בחוכה דינו כבית הכסא כדליתא בש"ע סימן ע"ט וח"כ למה לולין חייבין במוזהה).

(יג) אותן פתחים שהם חלוקים ועמוד באמצע די להם כמוזהה א' אפילו יש בעובי העמוד טפח שעמוד זה אינו אלא לנוי. ודוקא כשרלת אחד לשניהם וכשזה נפתח גם זה נפתח אבל כשיש דלת לכל א' לעצמו כמו שיש לעשירים שער קטן אצל שער גדול כדי שלא יהיה השער הגדול פתוח המיד ומשתמשים המיד בקטן ובגדול רק לפרקים ולכן אם יש ביניהם עמוד טפח חייב ב' מוזהות ואם עומד במקצוע מכ' רוחות בצפון ומערב עיין ט"ז וש"ך (סז).

(יד) ארוכה שבין בית לעליה ועולים לה בסולם ועושים סביב הסולם היקף מחיצות ויש בהם צורת הפתח אם עושין למטה או למעלה חייב כמוזהה ואם עשו למטה ולמעלה חייבין בשניהם (סז).

(טו) מרתף שאין בו פתח עם מוזהות לכנס בו אלא שהמוזהות והפתח הם שוכבי' על הארץ נ"ל הפטורה דלא נקרא מוזהה אלא כשעומדת (כדליתא בקי"ח סי' דף כ"ג ע"ג וזה מזהה ויעמוד ונ"ל כ"ג).

(טז) בא לקבעה יניחנה בשפיפת או בכל דבר ויקבענה במקומה ויברך אקב"ו לקבוע מוזהה והקובע כמה מוזהות בכית אחת מברך ברכה אחת לכולן (רפ"ט).

(יז) איזה מקום קביעתה בחוץ הלל הפתח כטפח הסמוך לחוץ כחלילת שליש העליון של גובה השער דכתיב וקשרתם וכתבתם מה קשירת הפילין בגובה של זרוע אף מוזהה בגובה ואם הגינה למעלה מזה כשרה ובלבד שירחיקנה מהמשקוף טפח וי"א דעיקר מצותה מטפח הסמוך להמשקוף עד החלילת שליש העליון ממעלה למטה (עיין סימן רפ"ט בנקה"כ) ואם היה הפתח גבוה הרבה יניחנה כנגד כחפיו אבל לא למעלה מכחפיו בענין שלא יראנה (ומסתברא דזוה לא מיידי תגמול כ"כ הג"ח) ואם הגיחה למטה משליש העליון פסול וצריך לקבעה מימן הנכנס ואם קבעה משמאל פסול ונ"ל דאעפ"י שצריך להחזירה ולהניחה כדון מ"מ לעולם לא יברך (עיין נ"י) ואין חילוק בין שהוא איטר או לא ואפילו כל בני ביתו איטרים לא אולגין בתריהו דדוקא תפילין שהם חובת הגוף אולגין בתר דידיה משא"כ מוזהה שהיא חובת הבית אולגין בתר ימין של כל העולם (סז).

(יח) שני בתים שלכל אחד יש פתח לרה"ר ובמחיצה שביניהם יש גם כן פתח אולגין בתר היצר ציר דהיינו לאותו בית שחדלת נפתח לחיבו הוא הבית ועושין בימין הכניסה שלו ודוקא במקום ששני הבתים הם שוין בהשמשין אבל אם אחד הוא עיקר השמישו לא אשנחין בהיצר ציר דאפילו חדלת נפתח לשני מ"מ מקום שרוב השמישו בו הוא הבית ונתנן בימין שלו וחדר שבין ב' בתים שקורין (פארדוין) אם יש לו פתח לחצר עושין המוזהות כבתים ככ"א מימן כניסת הבית ואם לאו אוי נחשב כחדר לפנים מחדר (ט"ז ססימן רפ"ט) ואפילו אינו רגיל בפתח א' שפתוח להצר אפ"ה דינו כפתח כדלעיל פימן ב' (סז).

הלכות מוזהה ומעקה כלל טו

(ט) כיצד קובעה ימסמרה במסמרים במוזהה הפתח או יחפור בה הפירה ויקבענה שם ולא יעמיק לחפור טפח בעומק דלא הוי על מוזהה אלא חך מוזהה וצריך לזוהר בזה כשעושה חור בכותל החצר להכניס שם מוזהה שלא יעמיק טפח ואם עשה כן פסולה ואם נתנה לפי שעה א"צ לקבעה במסמרים וכורכה מסופה לראשה דהיינו מאחד כלפי שמע ויניחה בשפוע באלכסון ויהיה ראש המוזהה דהיינו שמע לצד פנים של הכית ושיטה אחרונה לצד חוץ ואם לא קבעה אלא תלאה פסולה ולכן צריך לזוהר שיתחוב מסמר מלמעלה וגם מלמטה כדי שלא תהיה תלויה (ס).

(כ) קבעה במוזהה הפתח בעורה תלושה ואח"כ חיברה לפתח פסולה רתוי תעשה ולא מן העשוי (ס).

(כא) בתים הפתוחים לרחוב הנכרים והם גונבים אותם יש לסמוך בשעת הרחק לקבוע המוזהה אחורי הדלת וג"ל דרוקא במוזהה עצמה ולא בכותל ואם הרחיק טפח מחלל הפתח לכ"ע פסול דלא יהא אלא שקבעה במוזהה עצמה בעומק טפח דפסולה כדלעיל בסימן י"ה.

(כב) מוזהה חובת הדר שאם יש לו בית ואין דר בו פטור ממוזהה ואם דר בו אע"פ שאינו שלו אלא ששכרה מאחר ואפילו שכרה מגברי אם ידור בו לאחר שלשים יום חייב דאז הוי דירה קבע אבל בפחות מל' יום פטור ומ"מ אם רצה לקבעה בתוך ל' יום ולברך לא הפסיד (ועיין כלל י"א סימן כ"א לענין טלית גזולה) ובארץ ישראל לעולם חייב מיד. ומיהו אם יש סכנה בדבר שיאמר הנכרי שעושה לו כשפים פטור (סי' רט"ז).

(כג) ואפילו כשיצא מן הכית אם נשאר הכית ביד ישראל אסור לשללה ואם מקפיד על המעות השני צריך לשלם לו ואם שכר הכית מהנכרי או שהשכירו לנכרי נוטלה ויצא כדי שלא תבא לידי בזיון ואפילו אם ביקש הנכרי שיחגרו לו מוזהה ורוצה לקבעו בפתחו אסור ליחנה לו אם לא במקום חשש משום איבה ושירע משום זה לישראל דאז מותר (ר"פ).

(כד) כשהוא יוצא מפתח ביתו אם הוא דר בעליה ישים אל לבו להשגיח אם יש מחיצה סביב המדרגות שיורד בה כדין מעקה (דלע"ז דל"ז) נספרי הניזו הכ"ו נב" י"ח מהלכ' רוצה ח"כ למה כאמר נגד פרט לכנס כ"ל דר"ל המקום שעלין וירדו' זו חבל שאר הדלדו' חייב ללא גרע יומרו) ואם יש לו בור ובאר בחצרו ישגיח שיהיה סביב לו הוליא גבוה י"ט או כיסוי כראוי כדי שלא יפול בו אדם בין שיש בו מים או לא וכן כל מבשול שיש בו סכנת נפשות מ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מ"ע ועבר בלא חשש דמים וג"ל דאין מברכין על עשייתן (דלע"ז דהעושה מעקה מנכד החס נהדיח כתיב ועצית מעקה חבל להסיר המכשולות העיקר הוא ששכר בל"ת כדליתא נספרי חין לי חלל גג מניין לרבות ברות ת"ל לא תשים ודלע"ז דהרמב"ם והש"ע כתבו דעובר מ"ע דהשמר נפשו חין מברכין על עשה וז' שאינה מיוחדת על זה חלל הוא כללית והמדקדק ברמב"ם וטור ודלע"ז נב"י סי' תכ"ג יראה להדיח דכן הוא) ושאר דברים האסורים משום סכנה ביארתי בחלק י"ד שער או"ה כלל ס"ח.

(כה) העושה מעקה לגגו של בית דירה מברך אקב"ו לעשות מעקה (כ"כ הרמב"ם) וג"ל אפילו לדין מברכין לעשות מעקה וכן מוכח בר"ן פסחים ובאבודרהם. ודוקא ביתו או אפילו שותפין אבל בית אוצרות (ומה שק' מוזהה עיין סי' ת"ט סימן תכ"ז) ובקר או בית שאין בו ד"א על ד' אמות אינו נקרא בית דירה ואם יש בה כדי לרבע ד' על ד'

דברים האסורים קודם תפלה כלל טו

דין כדלעיל במוזוה וכן בתי כנסיות ובהמ"ד פטורים שאינם עשוי לדירה. גובה המעקה אין פחות מ"ט ותהיה חוקה כדי שישען אדם עליה ולא תפול.

כלל טז. דברים האסורים משהאיר היום עד שיתפלל (סימן פ"ט).

(א) מצות עשה להתפלל בכל יום כמש"כ ולעבדו בכל לכבבם ואחז"ל איזו עבודה שהיא בלב זו היא תפלה לדעת רמב"ם הוא מדאורייתא ולשאר פוסקים אסמכתא ולכ"ע מזה"ל סגי בפעם אחת ביום ובאיזה נוסח שירצה ובאיזה זמן שירצה ורבנן תקנו מנין התפלות ונוסחתם וזמנם. ומשהאיר היום הוא זמן תפלה שחרית ואפילו אם עדיין נראין כוכבים ברוקע מ"מ נקרא יום כדאיתא בירושלמי ריש ברכות ואע"ג דלכתחלה אסור להתפלל תפלה י"ח עד הנץ החמה מ"מ הצריך לילך לדרך והדבר נחוץ או שאין השירא ממתנת לו וכן שאר דוחק ואונס מותר להתפלל משיעלה עמוד השחר ולכן מע"ה אסור להתעסק בצרכיו אם אין השעה נחוץ לכך וכן לילך לדרך אם אין השעה נחוץ ואסור לאכול ואפי' לשחות קאפפע עם צוקר וחלב וסמכו חכמים דבריהם על פסוק לא תאכלו על הדם ר"ל קודם שתתפללו על דמכם ובוהר מחמיר מאד שאסור לאכול אפילו קם בחצי הלילה ומטעם זה החמירו הפוסקים דאפילו התחיל לאכול קודם עלות השחר דצריך להפסיק אע"ג דבכל דברי דרבנן בהתחיל בהיות א"צ להפסיק הכא שאני כיון שסמכוהו על לאו ולא תאכלו הוי כדאורייתא ודוקא כששוחה בדרך גאווה ותאוה אבל מותר לשחות מים וטע וקאפפע בלא צוקר וחלב ואוכלין ומשקין לרפואה וכל מה שהוא רק ליישב דעתו מותר (סימן פ"ט וע"ג נפ"ח) ונ"ל דאפשר הצריך לאכול מפני חולשת הלב מותר וכן הקם קודם היום ולבו חלש וצריך לאכול ועי' מחבטל מלימודו מותר לאכול.

(ב) אפילו כשצריך לילך לחבירו לאיזה עסק אסור ליתן שלום לחבירו קודם שיתפלל דשמו של הקב"ה שלום ואינו ראוי להזכיר שמו קודם שתתפלל אפילו אם אינו הולך לבית חבירו אבל צפרא דמרא טב בין בלה"ק ובין בל"א מותר אם פגע בו בשוק אבל אם הלך לביתו אף זה אסור (סג).

(ג) אפילו ללמוד אסור אם לא במקום שהשמש קורא לבהכ"נ או שלומד עם אחרים ואם לא ילמדו מקודם לא יהיה להם פנאי אח"כ ובלבד שלא יעבור זמן התפלה אפילו ללמוד עם אחרים (סג) והמבטל תפלה משום לימוד אפילו לומד עם אחרים כל היום כאלו לא למד (יוקת) ונ"ל דאפילו יש לו שיעור קבוע מה שלומד דליכא למיחש שמא ימשך בלימודו אפ"ה אסור (עיין סימן תל"ט והכ"ח כיון שהזמן קצר חסור טפי) ולכן מי שהוא בדרך או דר ביישוב אפילו בקיץ אע"ג שמצוה להתפלל בשעה שהציבור מתפלל מ"מ כיון שאסור ללמוד קודם שיתפלל מוטב שיתפלל תיכף כדי שלא יחבטל מלימודו ובזמן הזה דעובדי דרכים עפ"י רוב אינם לומדים תורה בדרך והיה מהראוי שימתינו עד זמן שהציבור מתפלל מ"מ כיון שנמשך מזה שעובדים זמן ק"ש ולפעמים גם זמן תפלה לכן יזהרו שתיכף בקומם קודם שיעסקו בשום דבר יתפללו ומכ"ש דבקהלות גדולות מתפללים תיכף משהאיר היום וא"כ לעולם הוא בשעה שהציבור מתפלל.

כלל יז. מקומות שראוי להתפלל בהם וקדושת בהכ"נ ובהמ"ד (סימן ל"ג).

(א) המקומות הראוי להתפלל בהם אינן שוין כי אינו דומה מתפלל במקום מקודש למתפלל במקום חול והמקום היותר מקודש בה"ל הוא בית המדרש שלומדין שם כל היום כדכתיב אוהב ה' שערי ציון וכו' ודרשו שערים המצויינים בהלכה מכל משכנות יעקב הם

הפירה
וצריך
שהיה כן
מאחד
הבית
שיתחוב

תעשה
הרחק
טפח
פסולה

דר בו
שלשים
תוך ל'
לעולם
ר"ט.
ואם
לנכרי
ורוצה
שראל

אם יש
נפ"י
הלדני'
זה י"ט
יש בו
ושמור
תשים
ועצית
סיין
מכריכין
תכ"ג
שער

יב"ס
א ביתו
קר או
על ד'

הלכות בהב"נ ובהמ"ד כלל יו

בתי כנסיות אעפ"י שמתפללין בהם ברוב עם והוא הדרת מלך מ"ט יותר הביב לפני הקב"ה מקום שלומדים בו תורה כי אין להקב"ה בעולמו אלא ד"א של הלכה ומכ"ש במקום שהוא לומד בקביעות אפילו לא ייחד אותו לבהמ"ד מצוה להתפלל בו אפילו רק בעשרה משילך למקום אחר להתפלל ברוב עם (סימן ל'). המקום השני הוא בהב"נ שמתפללין בו חמיד וראוי לבחור להתפלל בבהמ"ד ובהב"נ שמתפללין בו יותר רוב עם ואם יש ב' בהב"נ ילך למקום שהוא יותר רחוק האו יש שבר פסיעות (סג). המקום הג' מהמות אונם או הולי קצת ושאר מניעות שאינו יכול להתפלל בבהמ"ד ובהב"נ מתפלל במקום שהוקבע למנין קבוע אע"ג שלא יחדוהו לבהב"נ. המקום הד' שמתפלל בביתו לפרקים בעשרה. המקום הה' שא"א לו להתפלל בעשרה או שהוא בדרך עכ"פ יתפלל בבית שיש בו חלונות אבל אסור להתפלל בשדה אם לא כשהוא בדרך ומכל מקום בשעת הדיק יהדר להתפלל בין אילנות (סד) (וכו מתוך ק' מוסמית ויחזק דכתיב לשון גדה והמפרשים כתבו דר"ל לאילנות שגדה ומתי לי שולחתי כן גב"ה. וכל דהא דדרשו אין יחה חלה תפלה יתא להם ודלא כתיב וילך יחזק לגדה דמתי כ"ו חס לאילנות או לח ולכן דרשו ג"כ לשון תפלה וכוהר גשלת דף ס' משמע לאילנות לא מהכי ולכן אין לסווד ע"ז חס"כ שאין לו נוקם אחר).

(ב) לא יתפלל אחורי בהב"נ אם אינו מחזיר פניו לבהב"נ ואחורי ב"ה הוא לצד מערב (דהיינו כלל שכנגד חזן הקודש) שאם אינו מחזיר פניו לבהב"נ הקהל משתחוים למזרח והוא למערב ונמצא עיקר הקפידה שישתחוה לצד שהצבור משתחוים וא"כ אם עומד במזרח אדרבה לא יחזיר פניו לבהב"נ. וי"א דעיקר הקפידה שיהזיר פניו לבהב"נ ואע"ג שאינו משתחוה לרוח שהקהל משתחוים. ולכן ראוי להחמיר בדברי שניהן שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבהב"נ וגם כשמתפלל בשאר צדדים חזן לבהב"נ יש להחמיר שיהזיר פניו לבהב"נ ואעפ"י שאינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללים מ"מ כיון שאינו מתפלל להיפך לוח לן בה. וכ"ז כשעומד בחצר בהב"נ דניכר לכל אבל אם מתפלל בביתו הסמוך לבהב"נ ופניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל בהב"נ מותר שאינו ניכר שמהזיר פניו מבהב"נ (סז).

(ג) אסור לעבור חוץ לבהב"נ בצד שהפתח פתוח בו בשעה שהצבור מתפללים מפני שנראה ככופר כיון שאינו נכנס להתפלל ואם נושא משא או שלבוש חפילין או שיש בהב"נ אחר בעיר או שיש לבהב"נ זה פתח אחר או שרוב מותר (סז).

(ד) מי שיש לו בהמ"ד או בהב"נ בעירו ומתפלל בביתו בלא שום סבה נקרא שכן רע כי כן דרך שכינים רעים שאין אחר הולך לבית חברו (סז). ומצוה לרוץ כשהולך לבהב"נ או לשאר מצוה אבל בבהב"נ אסור לרוץ אלא ילך באימה (סז).

(ה) אף שמצוה גדולה להתפלל בבהב"נ אם יהיה נכשל שם ע"י חברים רעים בדברים בטלים וליצנות וכיוצא בו (אשר עמוד הפלג הוהר הק' בעגש הוא ח"ל פ' תחמה חוץ לחיצוני בני בנישתח וילין דחול ווי ליה לחצוי פרוזא ווי ליה גרע מהימנותא ווי ליה דלית ליה חולקא בחלחא דישראל לחצוי דהא לית חלחא ולא אשתכח מתון גלית ליה חולקא ניה ולא דחיל מיניה וזכה קלנא נתקונא עלאה דלעילא עכ"ל) או שלא יוכל לשמוע שם קריאת ס"ח והפלת הש"ץ מוטב שיחפול בביתו בעשרה.

(ו) קדושת בהב"נ ובהמ"ד גדולה מאוד ומוזהרים עליהם לרא ממי ששוכן בהם כדכתיב וממקדשי תיראו ולא בית המקדש בלכד אלא כל מקום המקודש ובהב"נ ובהמ"ד נקראים מקדש מעט כדכתיב ואהי להם למקדש מעט אלו בתי כנסיות ובהמ"ד. וכתבו

הלכות בהכ"נ ובהמ"ד כלל יז

הפוסקים דמצוה זו לירא מן המקדש נהגו בבהכ"נ ובהמ"ד מדאורייתא (עיין ס' יראים סימן ע"ד) ולכן אסור לדבר בהם דברים בטילים ואין מחשבין חשבונות אלא של מצוה כגון קופת של צדקה וכדומה ומכ"ש שאסור שם בשחוק וקלות ראש ועליהם נאמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי ומראה בעצמו שאין לו חלק באלהי ישראל ובוזר מפליג מאוד בעונשם רחמנא ליצלו וז"ש בוזר כאלו אין לו אלוה.

(י) נוהגים בהם כבוד לכבדן ולרכבן ומדליקין בהם נרות לכבוד (סימן קכ"א).

(ח) אפילו אם נהגו עדיין בקדושתן שנאמר והשימותי את מקדשיכם ולא כתיב בהיפך זאת מקדשיכם אשימם להראות אף כשהן שוממין מ"מ הם בקדושתן ולכן צריך לנהוג בהם כבוד חוץ מכיבוד וריבוץ ואם עלו בהם עשבים חולשים אותן ומניחים במקומן כדי שיראו העם ותעיר רוחם וישתדלו לבנותם ואם כנאוהו במקום אחר וא"צ עוד למקום זה כ"ז שלא מכרוהו כדן יעשו גדר סביבו שלא יבואו לזלזל שם (ע"ז).

(ט) אפילו בעליה שעל גבי בהכ"נ אסור להשתמש תשמיש של גנאי ובשאר תשמישים מסתפקים הפוסקים ואם בנו מחלה בית דירה ע"ג בהכ"נ נמצא שלא נתקדש כלל מעולם לעליית בהכ"נ מותר להשתמש שם ובלבד שלא ישחמש בו תשמיש מגונה מאד כמינוף וכיוצא בו וגם בזה שומר נפשו ירחק מזה (והט"ז ע"ז כתב שבענין ע"ז הכנה) ואפילו לבהכ"נ בישבו מהני תנאי אם התנו מחלת הבנין להשתמש בו. ומ"מ לתשמיש של קלות ראש כגון לאכילה ושתייה וכיוצא בו לא מהני תנאי (ע"ז).

(י) אסור לסתור דבר מבהכ"נ דכתיב ונתתם את מוכחתם וכו' לא תעשון כן לה' אלהיכם וא"כ עושה ע"מ לחקן ולבנות ודוקא במה שהוא מחובר שייך נתיצה ואפי' לעשות גומא בכותל לסמוך בו הטטענדער אע"ג דאינו דרך נתיצה אין נכון. ועיין בחיבורי ח"א כלל פ"ז סימן ט"ו (קכ"ג).

(יא) אין סותרין בהכ"נ אפילו לבנות אחרת בעצים ואבנים שלה שמא יארע להם אונס אלא בונים תחלה החדשה ואח"כ סותרין הישנה וה"ה אם צריכים לסתור כותל אחד דינו הכי ודוקא שהיא חוקה עדיין אבל אם חרבו יסודותיה או נטו כותליה ליפול סותרים אותה מיד ומתחילין לבנות אותה כמורה ביום ובלילה שלא תרחק השעה ותשאר חרב (ואם יש להם נהכ"נ קטע עיין סימן קכ"ג עה"פ אומר וט"ז עתיר וכ"כ ח"ר) ואם גזר השלטון שלא להתפלל בבהכ"נ זו או שדרו חוץ לעיר ונתיישבו בתוך העיר ונשאר הבהכ"נ שממה מותר לסתרה או למכרה וליקח בדמיה אחרת וכן אם אין תקנה שוב לבנות בהכ"נ על אותו מקום מפני נכרים ויש לחוש שיבנו שם בית ע"א דמותר למכרו דודאי ניתא לכ"ע ולרוחא דמלחא ישאירו מקום עזרת ישראל (כ"ל נ"ח וכ"כ ח"ר שכן הוא נתינת וכו"ס) פנו ויעשוהו גן ירק שאינו מכוער כ"כ (סימן קכ"ג).

(יב) אסור לבנות לבהכ"נ ובהמ"ד כ"א לצורך תפלה או ת"ת ואם היה צריך לקרות את חבירו מבהכ"נ יכנס ויקרא שם איזה פסוקים או איזה תפלה או משנה ואח"כ יקראוהו או ישהה שם מעט כי גם הישיבה בהם מצוה וכ"ש דאסור לבנות בו לקצר דרכו כגון שהיה לבהכ"נ ב' פתחים. ואם לא נכנס בו תפלה לקצר דרכו מותר ואם יכנס בו להתפלל מצוה שיצא דרך פתח האחרת (קכ"א).

(יג) מותר לרוק בהם אך ישפושף תיכף ברגלו וקודם שיכנס יקנה הטיט מעל רגליו ומותר לבנות בו בטקלו וחרמילו (ע"ז).

(יד) אסור לאכול ולשתות ולישן בבהכ"נ אפילו שינת עראי ולצורך בהכ"נ כגון כליל יוה"כ או למצוה אחרת מותר לישן גם לאכול שם ובבהמ"ד אותן אנשים הלומדים

כי לפני
ומכ"ש
פילו רק
בהכ"נ
גם ואם
ום הג'
מתפלל
ל בכיתו
יתפלל
מקום
ע"ז לשח
דכו חן
לח ולכן
ל' ח"כ

א לצד
למזרח
עומד
ואע"ג
יתפלל
החמיר
מתפלל
הסמוך
בו ניכר

תפללים
לין או

נקרא
לרוץ

רעים
תחשה
חי ליה
קח ניה
קריאת

ק בהם
בהמ"ד
וכתבו

הלכות בהכ"ג ובהמ"ד כלל יז

שם בקביעות מותרים לאכול ולשחות ולישן אפילו שינת קבע שלא יחבטלו מלימודם אבל
שאר צרכיו אסור ואפילו ליכנס בהם מפני הגשמים אסור ומי שאינו לומד שם בקביעות
אסור אפילו באכילה (סז).

(טו) אין לנשק בניו הקטנים בהם שאינו ראוי להראות אהבת אהרת זולת
אהבת המקום (ל"ח).

(טז) כופין בני העיר זה את זה לבנות בהכ"ג. ומדינא צריך לבנות אותה בגובה של
עיר ולהגביה אותה עד שתהיה גבוה מכל בתי העיר שמשחמשים בהם (לאספיקי בירגיות
ומגדלים וגגות שאין משחמשים) שנאמר לרומם את בית אלהינו ולפיכך מי שהגביה ביתו יותר
מבהכ"ג כופין אותו להשפילו אך עכשיו שאימת מלכות עלינו ויש בלא"ה בתי נכרים
שבעיר שגבוהים יותר מבהכ"ג לכן אין משגיחין אפילו כשכית ישראל גבוה יותר (ס"ק"ז).
(יז) צריך לפתוח חלונות של בהכ"ג כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדו וטוב שהיו
י"ב חלונות (סימן ל') והבונה כנגד חלון בהכ"ג שכבר החזיקו בו הקהל בחלונות אין
מספיק לו בהרחקת ד' אמות לפי שהוא צריך אור גדול (ועיין במ"א ס"ק ד' וענין
מיתת חלונות לחכ"ג סימן ק"ז).

(יח) אין פותחין פתח בהכ"ג אלא נגד הצד שמתפללין בו באותה העיר כגון
במדינות אלו שאנו מתפללין ומשתחווים כנגד מזרח (דהיינו מפני שאנו יושנים כלל מערבי
על ח"ה) ואו יהיה הפתח במערב כדי שישתחוהו מן הפתח נגד ארון הקדש ואפילו אם
היה הפתח מצד א' וחרכה הבהכ"ג ורצו קצת מנהיגים לעשות הפתח כדינה אין האחרים
יכולים למחות אפילו הם הרוב ואעפ"י שמשנים סדר הישיבה יקוב הרץ ביניהם ועושין
בימה באמצע שעמוד עליה הקורא בתורה כדי שישמעו כלם וכשמתפללי הש"ץ יהיה
פניו כלפי הקדש (סז).

(יט) עכשיו שקונים המקומות בבהכ"ג אין סדר לישיבה והאחרונים כתבו שאין
לעשות מקומות בין הבימה לבין אה"ק בענין שתהיה הישיבה אחוריו להיכל. משמע אבל
אם סדר הישיבה פניהם למזרח שרי וכן נוהגין ולא חיישינן למעם שהמסבך בס"ח
ומשתחוה נראה כמשתחוה לאדם שעומד שם שאין כוונתו בהשתחוואה זו רק לכבוד
התורה (סז).

(כ) מותר לעשות מבהכ"ג בית המדרש אפילו אין מתפללין שם רבים כמו עכשיו
אבל לא מבהמ"ד בהכ"ג רק יחיד בכיתו שיתפלל שם בעשרה (ע' נו"א ס"ק ק"ג ס"ק ח').
(כא) אסור למכור דבר שבקדושה להוריד אותו מקדושתו אלא דוקא להעלותו
לקדושה דקיי"ל מעלין בקודש ולא מורדין (עיין כלל ס"ח). ולפיכך אם מכרו כ"ה יכולים
ליקח בדמיו חיבה דהיינו אה"ק. מכרו חיבה יכולים ליקח בדמיו מטפחת של ס"ח.
מטפחת לוקחין נביאים וכתובים. מכרו ספרים לוקחין ס"ח. אבל איפכא להורידו מקדושתו
אסור ואפילו קנו במקצת דמים דבר שקדושתו חמורה אין יכולין לשנות המותר לקדושה
קלה ואמנם לקנות קדושה כיוצא בו בס"ח אסור לכ"ע למכור ישנה ולקנות חדשה ובשאר
ספרים נוהגים עכשיו היתר וצ"ל דמתחלה שקנה הספר דעתו לכך שבאם שיודמן לו יותר
יפה ימכור זה ליקח היפה אע"ג שלא התנה בפירושו ובבהכ"ג לכתחלה לא ימכרו לבנות
אחרת יפה הימנה ויש מחזיקין בבהכ"ג (סז).

(כב) גבו מעות לבנין בהכ"ג או לבהמ"ד או לקנות חיבה או מטפחת ורצו לשנותן
אין משנין אלא מקדושה קלה לקדושה חמורה משום דכני העיר לא נתנו המעות אלא
אדעתא לעשות דבר זה ואסור לשנותן שלא מדעתן ומ"מ ז' טובי העיר במעמד אנשי

העיר שרי לשנות המעות שהרי נתנו על דעתם. ואם עשו הדבר שגבו אותם בשבילם משני המותר לכל מה שירצו אפילו לדבר הרשות כיון שנעשה בדעת אנשי העיר. ואם כשגבו המעות התנו לעשות הפצם ממותר הדמים אפילו קנו ומכרו וחזרו וקנו קדושה במקצת הדמים מותר להוריד המותר אבל אם לא התנו כשגבו אלא כשמכרו התנו אסור להורידן. ואם קנו במקצת דמים אלו שגבו עצים ואבנים חלה קדושת הדמים על העצים והאבנים ואסור לשנותן רק לקדושה חמורה (סז).

(כג) ואם הביאו עצים ואבנים לצורך בנין בהכ"נ אם באו ליד גבאי אסור לשנותן אעפ"י שינתו אחרים תחתיהם רק לקדושה חמורה כי אם עפ"י ז' טובי העיר במעמד אנשי העיר וקודם שבאו ליד גבאי מותר לשנותן דהיינו ללוותן ולתת אחרים תחתיהם אבל מ"מ לא יוכל לחזור בהם (סעיף ה' וע"ש נט"ז).

(כד) מוכרים בהכ"נ וכן שאר דברים שבקדושה ואפילו ס"ח להספקת תלמידים או להשיא יתום ואפילו יחומה אע"ג דאינה מצווה על פור"מ משום לשבת יצרה שייך ג"כ באשה (מ"ח סק"ט).

(כה) הא דבהכ"נ נמכר הנ"מ של כפרים שאין באים שם אנשים ממקומות אחרים שלא נעשית אלא לבני הכפרים ואפילו בנו אותה משל אחרים דמסתמא נתנו להם שיעשו בהמעות מה שירצו אבל של כרכים שבאים שם ממקומות אחרים אפילו בנו אותה משלהם אינו נמכר דמסתמא בנוהו אדעתא דכ"ע וזכו כל העולם ואם ידוע שלא עשו אלא למעט עם כגון הבהכ"נ שעושין להם חברות החייטים וכדומה יכולין למכור אפילו בכרך ואם נתנוהו משלהם וחלו בדעת היחיד שהוא המתעסק ומצוה בבנינים אז יכול היחיד למכור ובלבד שיהיה זה במעמד אנשי העיר אבל א"צ הסכמת זטה"ע וגם לא מצוי איניש דעלמא לעכב. אבל אם נדבו אחרים לזה אין מועיל מה שתלו הם בדעת היחיד דשמא יש א' בסוף העולם שאין דעתו נוחה בזה אא"כ הוא רבן של כל ישראל כמר בר רב אשי דמסתמא כל ישראל הקרובים והרחוקים סומכים עליו (מ"ח סז ונס"ק ל"ז כ' גס מ"ג דהאיכא שפעמידים עליהם ראשי מנהיגים והכל נעשה על פיהם אף על כרכים יכולין זטה"ע למכור כשנאווה ושלם).

(כו) הא דכ"ה של כפרים נמכר דוקא אם נמכר בהסכמת זטה"ע והיה במעמד אנשי העיר רצה לומר שמתכוונת זטה"ע בפרסום אע"ג ששחקו ולא אמרו בפירוש הן או שקיבלו עליהם בני העיר בפירוש במכר זה כל מה שיעשה היחיד יהיה עשוי או רשאים להוציא המעות לכל מה שירצו אבל מכרו זטה"ע שלא במעמד אנשי העיר אינו המעות נשאר בקדושתן ואסור לשנותן לקדושה קלה. וה"ה לכל דבר קדושה כגון כל כלי בהכ"נ וספסלים ויריעות דמולתו בחר בהכ"נ גרירי ולכן אם מכרו זטה"ע במעמד א"ה בכפרים מותר להשחמש במעות לכל מה שירצו (סעיף ז') וכשרוצין בני הכפר למכור בהכ"נ ע"פ זטה"ע בלא מא"ה יכולין למכור ממכר עולם והלוקח יעשה בו מה שירצה חוץ ממרחץ ובורסקי ובית הטבילה ובית הכסא ובגמ' חשיב בית המים ר"ל לכיבוס ואם מכרוהו זטה"ע במא"ה יעשה הלוקח אפילו ד' דברים אלו דפקע קדושה מיניה לגמרי (סעיף ט') ודוקא בהכ"נ ותשמישיו אבל תשמישי קדושה המבוארים לקמן בסיומן מ"ט דכל אלו נקראים תשמישי קדושה אפילו אם מכרו זטה"ע במא"ה בכפרים בקדושתיהו קיימי ואסור להורידן מקדושתן (סז).

(כז) בנו בית סתם אפילו ממעות בהכ"נ מ"מ אין לו קדושת בהכ"נ לכל מילי וכן אפילו בנאוהו לשם בהכ"נ אינו קדוש עד שיתפללו בו אפילו אורחים דהומנה לאו מילתא

יודם אבל
בקביעות

רת זולת

נגובה של

ז' זירכות

ביתו יותר

ז' נכרים

סי' ק"ז).

זב שיהיו

ונות אין

ד' יוענין

עיר כגון

ד מערבי

פילו אם

האחרים

ע ועושין

י"ץ יהיה

בו שאין

מע אבל

ד בס"ח

ק לכבוד

ז עכשיו

ז' ק ח').

הזעלותו

ז יכולים

ל ס"ח.

קדושתן

לקדושה

ובשאר

לו יותר

ז לבנות

לשנותן

ח אלא

ז אנשי

הלכות בהכ"נ ובהמ"ד כלל ח

היא אבל מ"מ חייבים לקיים נדרם ולעשותו בהכ"נ ואם לפי שעה הקדישו יקיימו הכל כפי מה שאמרו וכן יחיד שבנה בהכ"נ לא יכול לחזור בו. אבל אם עשה מטפחות לס"ת שלו שיש לו בכחו ואין קוראין בו ברכים כל שלא נשתמש בו לס"ת יכול לחזור בו (ס"ק כ"ח) אבל א"ר ב' דגם כזה אין יכול לחזור אבל השוכרים בית ומתפללים בו אין לו דין בהכ"נ ויכול להיות בית דירה למעלה ובלבד שינהגו בבתיים בנקיות (סימן קכ"ד וכו').

(כח) יחיד בשלו כגון שנתן ס"ת לב"ה לקרות בו י"א דמוחר למכרו ולעשות בדמיו מה שירצה. וי"א דבין ס"ת ובין שאר ספרים אסור למסכן אפילו עפ"י זטה"ע במעמד אנשי העיר ואין לו למכור רק ללמוד תורה שיחפרנס בדמיו או לישא אשה אבל אם מתחלה קנה כדי למכרה ומכ"ש אם קנה בחוב מותר למכרה ומ"מ נוהגים עכשיו למכור אפילו ס"ת שנתנו לב"ה לקרות בו ומשתמשין בדמיו והוי כאלו התנה בתחלה שלא תחול עליו קדושת רבים (סעיף י').

(כט) הא השרי למכור ב"ה דוקא כשיש להם ב"ה אחרת (זהו שם להמ"ח לעיל סימן י"ח דאסור למכור כשיש להם ב' ב"ה מיידי שנצטו עכשיו אחרת ולהט"ו וז"ל דמחירין מיידי סכא שיש להם ב' ב"ה נעיר וזו מותרים למכור ח) אבל אם אין להם רק ב"ה זו אסור למכרה אפילו אדעתא לבנות אחרת דהא אפילו לסותרה אסור עד שיכנו אחרת אא"כ חזו ביה תוהא כדלעיל סימן י"א אבל של ברכים אפילו בנאו אחרת אסורים למכור הראשונה דאין בידן להפקיע קדושתה אבל לסותרה שרי דהא אעפ"כ הקרקע והלבנים והסיד נשארו בקדושתם ואסור למכרם ויש מחירין למכור האבנים וכשכנו אחרת טובה מותר לסתור הראשונה ומותר להשתמש בעצים ואבנים של הראשונה (עיין מ"ג סל"ג וז"ל).

(ל) באהרא דלא שכיחי רבים דאתו מעלמא אע"ג דשכיחי רבים עוברים ושבים לפרקים כיון דלא קביעי בעיר אלא עוברים ושבים דרך עראי נקרא כפר אבל מקום דשכיחי רבים מעלמא שבאים להתפלל שם כגון מקום שסותרים מתקבצין שם תדיר לסחורה או במקום שיש שם חכם גדול שמתקבצים שם רבים הצריכים לתורתו ולדון לפניו מקרי כרך דמסתמא אדעתא דכל העולם בנאוהו אבל אם ברור לן דלא בנאו אלא אדעתא דבני העיר לבדו וגם לא סיעו להם אחרים מקרי כפר (מ"ג מ"א ס"ק י"א ועיין לעיל סימן כ"ה).

(לא) כל דבר שבקדושה שמוחר לשנות נמכר בלא הכרזה שהרי מותר ליתן אף במתנה ואין בו אונאה אבל דבר שאסור לשנותו כגון א' שצויה שבית זה יהיה לעניים שיאכלו הפירות וא"כ אין הציבור יכולין ליתן במתנה לאחר א"כ ה"ה דאין מוכרין בלא הכרזה (ס"ק כ').

(לב) יחיד שבנה בה"נ ונתנה לקהל דינה כבה"נ של קהל אבל אם שיר לעצמו בה שום כח אין לה מכר כ"א עפ"י קהל תל פיו או עפ"י יורשיו (סעיף ז').

(לג) אין דבר שבקדושה יוצא לחולין אפילו במקום שמוחר למכור אלא כשיש דבר אחר שהחול הקדושה עליו ולפיכך בה"נ או לבנים תעצום מבח"נ ישן שסתרו יכולין ליתנה במתנה דהיינו עפ"י זטה"ה כמא"ה דאי לאו דהיה להם הנאה מהם לא היו נותנים לו במתנה נמצא דהוי כמכר והקדושה חלה על המעות לפי שעה ואח"כ מותרים להוציא המעות לכל מה שירצו אבל לעיר רהוקה שלא יהיה להם מהם שום הנאה אפילו עושים בדרך ערמה שהם נותנים להם ב"ה והם נותנים להם מעות במתנה אסור וכן יכולים להתליפם באחרים והם יוצאים לחולין אבל אסור למשכנן או לחשבון או להשאיל אפילו ע"י זטה"ה שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתו עליו ודוקא בדרך שמורידן מקדושתן אבל

הלכות בהכ"נ ובהמ"ד כלל יז

מוחר להשאיל אפילו ס"ח לקרוח בה אפילו משל רבים ליחיד ואפילו אם המיעוט מוחין
אינן יכולים לעכב (סעיף י"ח).

(לד) אם בנו ב"ה חדשה וסתרו הישנה עפ"י זט"ה במא"ה פקעה הקדושה מהישנה
והלה על החדשה ורשאים לשנות הישנה לכל מה שירצו דלא גרע ממתנה אבל בלא"ה
אין כח אפילו לזט"ה במא"ה לעשות בו דבר חול שאין כאן דבר אחר שתחול קדושתה
עלה (ט"ז ס"ק כ"ז).

(לה) מי שיש לו חנאי עם הקהל שלא יוכל לבנות בה"נ כ"א הוא זרעו אינו יכול
למכור זכותו לאחר. ודוקא שלא קנה זכות זה במעות אלא שהקהל כיבדו אותו משום
כבודו אבל אם קנה הזכות במעות קנאו לכל זכות שבו ובלבד שלא ימכור אלא למי
שהגון כמוהו (ט"ז ס"ק י"ח).

(לו) גבו מעות לבנין ב"ה ובא להם דבר מצוה מוציאין בה המעות עפ"י זט"ה
במא"ה. קנו אבנים ועצים לא ימכרום לדבר מצוה אע"ג דמדינא שרי לא נכון לעשות
כן אבל לפדיון שבויים אעפ"י שכבר התקינו הכל ונתקנו לבנין ב"ה מוכרים הכל ואם כבר
התחילו לבנות אעפ"י שמן הדין מותר מ"מ לא נכון למכור אלא יגבו לפדיון מן הצבור.
(לז) המתנדב קרקע לבנות עליה ב"ה ולא הניחו נכרים ורוצים הקהל לבנות בית
לת"ח והנודר אמר שלא נדר על דעת זה אם אין הנודר דר באותו עיר יכולין לשנות
אפילו לדבר רשות שהרי נתן על דעת בני העיר ואם דר באותו עיר יכול לעכב דעכ"פ
אדעתא דידיה נמי נתן ומ"מ זט"ה יכולים לשנות (סעיף י"ז).

(לח) מי שהשאיל ביתו לב"ה ויש לו מריבה עם א' מהקהל אינו יכול לאסרה עליו
אא"כ יאסרנה על כל הקהל ודוקא שהשאיל תחלה סתם אבל אם התנה מתחלה שכל
זמן שירצה למחות יכול למחות או שלא השאיל להם בפירוש רק שהניחם לכנס לביתו
הרשות בידו לעשות כמו שירצה. ועוד תיקנו הגאונים שאין אדם יכול לאסור הלקו
מכ"ה ולא מספרים ואם אסר אינו כלום (סעיף ט"ו ט"ז).

(לט) כל מצוה שהחזיק בה איזה יחיד ברצון הקהל אין ליתן המצוה לאחר אפילו
יש קצת טעם ולפיכך מי שהיה בביתו ב"ה ימים רבים אין הציבור רשאים לשנותו מפני
החשד שיאמרו שאין ב"ב מהונגן ועוד שאין רוצה לילך למרחוק לבהכ"נ אף שיש שבר
פסיעות. ומיהו אם רוצים מקצתם להתפלל במקום אחר י"א דרשאיין כיון שעכ"פ נשאר
קצת גם בביתו. וכן בכבוד ומינוי הבא מומן לזמן אינן יכולין לשנות (סעיף י"ז). אבל
אנשים שהחזיקו לקבור מתים אינם יכולים למחות באהרם שבעשיית המצוה כ"א רוצה
לזכות. ואם יש חבורות כמו שיש בקהלות חברה קדישא ג"ח יכולים בני החבורה למחות
עד שיתן להם כמנהגם (ס"ק י"ח). ואדם שהחזיק במצוה כגון גלילה וכיצא בו ואירע
אונס או עוני ונתנו הקהל לאחר ואח"כ העשיר ורוצה שיחזירו לו המצוה אם בשעה שנתנו
הקהל לשני היה סיפוק ביד הראשון לתת מה שהיה נותן בכל שנה ולא הפיץ בה ונתרצה עם
הקהל לתת לאחר איכר זכותו אבל אם כשנתנו לשני לא היה ביד הראשון סיפוק לתת
מה שהיה נותן ועכשיו רוצה ליתן כמה שנתן חוזר למצותו ואין לשנותו אפילו מע"ה לת"ח
אם לא שיש טענה למעורר וה"ה לפרנס שעבר מחמת אונס ואם עבר משררתו מחמת
עבירה אפילו בשוגג אינו חוזר לשררתו (ס"ט סיון קכ"ג).

(מ) אע"ג דמדינא כלי כסף שנהגו להביאם חמיד לב"ה בתנים אינם יכולים
להוציאם לחולין כבר נחפשת המנהג שנשארים ברשות בעליהם דהוי כאלו התנו עליו
מתחלה ברלעיל (סעיף י"ח).

הכל כפי
ס"ח שלו
ס"ק כ"ח
יין בהכ"נ

זוה בדמיו
במעמד
אבל אם
זו למכור
לא תחול

עיל סימן
יירי סכח
למכרה
חזו ביה
זראשונה
ד נשאר
ד לסתור

ם ושבים
כל מקום
ום תריר
תו ולדון
לא כנאו
ס"ק י"ז

ליתן אף
ה לעניים
רין בלא

לעצמו

א כשיש
גרו יכולין
ז נותנים
להוציא
זו עושים
ן יכולים
לן אפילו
נתן אבל

הלכות בהכ"נ ובהמ"ד כלל יו

(מא) ישוב שלא היה להם ס"ח וקראו בס"ח של יחיד ואח"כ קנאו הציבור ס"ח וטען היחיד שכבר החזיק היו חזקה שאין עמו טענה (משמע אבל אם לא מחמת טענה טענת טענה) ומ"מ אין למעט כבוד ס"ח דיהיד אלא יקראו בכל שבת בס"ח א' (סעיף ק"ט מ"ה).
 (מב) מצא דבר שאין לו סימן בחצר ב"ה זכה בו ולא אמרינן דחצר ב"ה קונה להקדש דחצר קונה מטעם יד ואין יד להקדש (מ"א קכ"ד סעיף כ"ג).
 (מג) העושה היכל וכיוצא בבהב"נ ורוצה לכתוב שמו עליו אין הציבור יכולין לעכב עליו.

(מד) אחד בנה ב"ה ורצו הקהל לשתף עמו במעות ולא רצה כדי שיהיה לו ולרעו שם עולם ה"ו שיכלה ורעו (סז).

(מה) המעכב לבנות בהב"נ אפילו יש בהב"נ אחרת בעיר מונע רבים מלעשות מצוה ומ"מ אם הב"ה מכילה אותם אסורים לפרוש. והקהל יכולים לגזור שלא יתפללו חוץ לבהב"נ (סז נ"ח).

(מו) בתים וחצרות שמתקבצים בהם להתפלל באקראי אין בהם שום קדושה. ועזרות וחצרות שלנו שמא כיון שמתפללין תדיר בהם כל זמן שהם נרחקים נעשו קודש. אבל גן ופרדס ואצטבא שסביבה אעפ"י שפתוח לב"ה אין בה קדושה ואם היה פתוח נגד ההיכל יש להחמיר שלא להשתמש בהן (סימן קכ"ד).

(מז) ארון הקודש לא נקרא אלא אם הוא כארגו אבל ארון הבנוי בחומה של בנין או של עץ אין לו דין אה"ק וכ"ש אם הספרים מתקלקלים בהם דמוחר ליטולן ויש לו רק קדושת בהב"נ.

(מח) השמישי קדושה כגון תיק של ספרים ומוזות ורצועות תפילין וארגו שנותנין בו ס"ח או חומש וכסא שנותנין עליו ס"ח דלפעמים נותנין עליו ס"ח בלא מטפתח (דל"כ יש לו רק דין נהכ"כ) ויולין שחולין לפני ההיכל (היינו למכה התלמוד שהיו לפעמים כופלין אותו ומכחין ס"ח עליו נקניטות) יש בהן קדושה וצריך לגונן אבל האידנא דלא נרגו הכי הפרוכת לא היו חשמיש קדושה אלא חשמיש דתשמיש ויש לו קדושת בהב"נ וכן הכלונסים שבו תולין הפרוכת. ומוחר לעשות מפרוכת מכסה שעל השלחן. ודוקא הדבר שמנחין בהן דבר הקדושה בעצמו לפעמים או שנעשה לכבוד ומונח על הדבר קדושה כגון המכסה שעל הקרשים של ספרים אבל אותו מכסה שהוא לשמור אותו מכסה שעל הקרשים לא היו רק חשמיש דתשמיש (סז).

(מט) היכה שמנחין הס"ח עליו תמיד אין עושין ממנו כסא לס"ח להניח עליו לפרקים דהוי הורדה אבל עושין מתיבה גדולה קטנה ומכסה גדול כסא קטן אבל אסור לעשות ממנו שרפרף (ר"ל כסא קטן) לכסא וכן מותר לעשות מוילון גדול וילון קטן או לעשות ממנו כיס לספר חורה אבל אסור לעשות ממנו כיס לחומש וכ"ש שאסור לכרוך מפה של ס"ח בספר הפטורות או בנביאים. ומכסה שפורשן על שלחן אסור לעשות ממנו לפרוש על העמוד שלפני החון (סז).

(נ) הארון וכל מה שעושים בב"ה מועיל בו חנאי להשתמש בו אפילו חשמיש של חול ונהגו ליהנות אפילו במטפחות ומעילים של ס"ח לשאר הנאות דלכ ב"ד מתנה עליהם ואפילו לא התנו היו כאלו התנו. ומ"מ ראוי לכל אדם כשמתנדב איזו דבר או הגזברים כשקונין להתנות שיהיו רשאים להשתמש בהם אפילו דבר של חול (סז).

(נא) המעילים והמטפחות שעל ס"ח שבבהב"נ שנתנו לקהל מותר להשתמש בכל ספר וספר אבל יחיד שיש לו ס"ח בכיתו כיון שנעשה ע"ד אותו ספר ונשתמש בו

הלכות בהב"נ ובהמ"ד כלל יז

אותו ספר י"א דאסור להניחו על ס"ח אחר ועכשיו נוהגין היתר בזה - דלב ב"ד מתנה עליהם (סז).

(נב) נרות של שעה מבית-עכו"ם אסור להדליק בב"ה ונ"ל ה"ה מן השעוה הנוטף מהם דעדיין הוזהרה עליו (עיין סימן י"א נמ"א ס"ק י"ג ונ"ט סימן תרע"ג סק"י) ומומר לעכו"ם או לחלל שבתות שנתן נר או שעה לב"ה אסור להדליקו דדמי לקרבן אבל אם נתן מעות לכתוב ס"ח בשמו מותר (ועיין בחכמת אדם סוף כלל קמ"ו). ונרות של ב"ה אע"ג דמדינא אין משתמשין לאלו לדבר חול כ"א ללמוד ולקרוא לאורו ומכש"כ דאסור להדליק ממנו נר של חול כבר נהגו להקל לצורך גדול דהוי כלב ב"ד מתנה עליו. ודוקא בנרות שנדרו היחידים אבל מה שלוקחין הנבאים נוהגים ליקח כ"א ממנו לביתו כמוצאי שבת ומשתמש בו תשמיש חול דהוי כלב ב"ד מתנה עליו (סעיף י"ג י"ד).

(נג) עיר שאין בה אלא עשרה ואחד מהם רוצה לצאת בימים נוראים כופין אותו לישאר או לשכור אחר במקומו ואם הם י"א ורוצים לצאת שנים ישכרו שניהם אחד בשותפות במקומם ושניהם יפרעו כשזה ואפילו אם אחד עני ואחד עשיר מ"מ יפרעו בשוה שהרי כל אחד מהוויב להעמיד איש במקומו. ושכר החזן על היוצאים כעל הנשארים. ואין חילוק בין אם רוצה לילך זמן ארוך קודם יו"ט או לא כל שלא יחזור כיום טוב. ואם דרים בישוב רק ח' או שוכרין שנים ופורעין חצי לפי ממון וחצי לפי נפשות כי העניים יכולים ללכת למקום אחר והעשירים אינם יכולים להניח ביתם ורכושם. ואם אחד אנוס ממש שאינו רשאי לבוא במדינה פטור אבל אם הוא אנוס מחמת חובת ממון או פשיעה שלא יוכל לבוא צריך ליתן (סימן כ"ה).

(נד) אין כופין לשכור להשלים מנין כי אם בימים נוראים וכגון שאין הסירים כ"א א' או שנים אא"כ מנהג קבוע ומפורסם בעיר לכף לשכור אפילו בחסרון ג' או ד' (סז). (נה) אפילו אין דרים בעיר רק ג' או ד' בעלי בתים ויש להם משרתים ומלמדים למלאות המנין כופין זה את זה לשכור חזן (סז).

(נו) הדרים סביבות הישוב והגילים לבוא לישוב אין צריכין ליתן כלום שאם ירצו ישבו במקומם או ילכו למקום אחר (סז).

(נז) במקום שאין מנין תמיד בבב"נ כופין זה את זה בקנסות שיבואו תמיד מנין לב"ה שלא יתבטל התמיד (סז) ואפילו ללומדים ועי"ז יתבטלו מלימודם כופין דומן תורה לחוד (א"ה נ"ט דרי"ט סז).

כלל יח. סדר התפלה מב"ש עד לאחר ישתבח (סימן כ"ח).

(א) תקנו אנשי כנה"ג שקודם התפלה יאמרו שירות ותשבחות להקב"ה ונקראים פסוקי דזמרה ותקנו ברכה לפניהם והוא ב"ש וברכה לאחריהם והוא ישתבח (סימן כ"ז) ולכן אחר שנתעטף בטלית ותפילין וברך כל הסדר יאמר ברוך שאמר בעמידה ומלה במלה והוא שבת גדול מאוד ויאמר כל פסוקי דזמרה בנחת ובנעימה ולא במרוצה דע"ז נאמר נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה. ומומור לתודה יאמר בשמחה וא"א בשבת וי"ט דאין מביאין בהם נדרים ונדבות ותודה באה נדבה ולא בחה"מ של פסח מפני שמביאין עם התודה י' לחמי חמץ ולא בעי"כ מפני שבזמן בהמ"ק אסור להקריב נדרים ונדבות בעיה"כ שממעט זמן אכילתם ומביא קדשים לידי פסול.

(ב) תקנו חז"ל לומר ג' פעמי' תהלה לרוד בכל יום ומצוה זו מכרעת שאם היה שקול נחשב כרובו זכיות ומכרעת שזוהי בן עוה"כ ולכן חייב לכון בה (ודע שכל מקום שכתב

זכור ס"ח
בה טענת
ד"ט מ"ה).
ב"ה קונה
זר יכולין
לו ולזרעו
מלעשות
יתפלו
קדושה.
זו קודש.
זה פתוח
זמרה של
ישלן ויש
שנותנין
(דל"כ)
ס' כופין
הגו הכי
בנ"ס וכן
א הדבר
קדושה
שה שעל
גיה עליו
כל אסור
קטן או
ד לכרך
לעשות
מיש של
ה עליהם
הגזברים
השחמש
חמש בו

הלכות תפלה כלל יח יט

לריד לבוין ר"ל שיכוין פירוש המלות אבל לא יכוין כוונות ושמות כי בש"ה אכתבו מליכלכים בחטא
 ובלתי ספק המכוון מוקצן בנטיעות ואפילו המומדים כתבי האר"י אינם מנינים רק המלות ולא
 הענין ואפילו א' מאלף לא ימלא שבקי בזה וה' יראה ללבב ופיק חזי מוזן גברא רבא קא מסבד
 מהרש"ל בתשובה האריך בזה הרבה וסוף דבריו לכן אהוני אל תלך בדרך אהם ואין לך עסק
 בנסתרות הנתיבאים כאלו הן יודעים ומנינים הוי התורה ולמוסיה וקלואי שידע הגלוי
 מה יפה כח אל ר"ש מקיטון אחר שלמד סתרי הקבלה אמר שהוא מתפלל כתיבוק בן יומיו וכו' ע"כ
 נהג כדרך ויהיה להם מה שלם אל דע שכל המעשה ידו על התחנה וידינו על העלינה
 עכ"ל רש"ל) ועכ"פ צריך לבוין בפסוק פותח את ידך ואם לא כוין בו צריך לחזור ולאומר
 בכונה. ונ"ל שמחוייב לומר מפסוק פותח וכו' עד סוף המזמור כסדר ואם לא נזכר עד
 שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור מ"מ יאמר אחר התפלה מפותח וכו'
 עד סוף המזמור (הלגש כ' דלריך לומר כסדר וכן מוכח מלשון תר"י שהביא הכ"י בסיון כ"א
 וא"ר כ' דדוקא בק"ש דכתיב והיו כ"ל דלק"מ דכוין שמהו נגו' דלכך תקנו תהלה לדוד ולא הלל
 גדול משום שהוא מסודר עפ"י א"צ וא"כ כ"ל כסדר דוקא).

(ג) ויברך דוד יאמר בעמידה עד לשם הפארתך וא"כ שירת הים יאמר בשמחה
 וידמה בדעתו כאלו באותו זמן עבר הים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו (סג).
 (ד) יזהר מאוד שיאמר י"ג שבחים שבישתבה מן שיר ושבתה עד ומלכות בלא
 הפסק אבל א"צ שיאמר בנשימה א' (הגר"ח וכן משמע בזהר תרומה דף קל"ג) (סיון כ"ג).
 (ה) כשיאמר הש"ץ ברכו וכו' המבורך יענו ברוך ה' וכו' ואח"כ יאמר הש"ץ ברוך
 ה' המבורך לעולם ועד ואחר שיאמר הש"ץ ברוך ה' המבורך לעולם ועד א"צ לענות אמן
 (ועיין בס"מ סיון כ"ז סק"א נ"ח) ואם הש"ץ אמר בלחש ולא שמע ברכו יענה על העונים
 אמן ואם אין שם עשרה בלא הוא אם לא ענה עמהם לא יצא (סיון כ"ז).

כללי יט. דין איך יתנהג בפסוקי דומרה כדי להתפלל יח בצבור (ס' כ"ג).

(א) הרוצה שתקובל תפלתו ידקדק להתפלל עם הצבור דוקא כדכתיב הן אל
 כביר ולא ימאס וכתיב בעת רצון עניחך ואימתי הוא עת רצון בשעה שהצבור מתפלל
 וכל י' נקרא רבים ועיקר התפלה בצבור הוא תפלה יח דהיינו שיחפלו עשרה אנשים
 שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבין הרמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע
 קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידים להתפלל ביחד רק שיהיו י' בבהב"ג והוא טעות
 גדול ולכן חוב על האדם שימחר לבא לבהב"ג שיחזיל עם הש"ץ בכדי שיוכל להתפלל
 כסדר שיאמר מתחלה כל הברכות ופרשת התמיד שהוא בעונותיו עכשיו במקום קרבן
 התמיד של שחר ויתפלל כסדר וההולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון שם ויש לפניו עד
 ד' מילין מקום שמתפללין בו ויכול לבוא שם בעוד היום גדול ולא יצטרך לילך יחודי צריך
 לילך שם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי שיחפלו בו ומכ"ש שלא ישכים לילך מעיר
 שמתפללין בו אם לא עפ"י אופנים הנזכרים (כ').

(ב) כשמחפלו עם הצבור אמור להקדים תפלתו עד שיחפלו הצבור ואפילו רוצה
 לצאת חוץ לבהב"ג אמור אם לא שהוא חולה או אנוס או שהצבור מאריכין בפזוטים
 ומחזירא שיעבור זמן תפלה דאו מותר להקדים יותר טוב שילך או לביתו להתפלל (לטס)
 ועיין מ"א סיון ל' ס"ק כ"ח).

(ג) אפילו אם הוא חולה ואנוס או שדר כישוב במקום שאין בו טנן יכוין עכ"פ
 להתפלל בשעה שהצבור מתפלל בקהלות אם לא שהוא דחוק וע' לעיל כלל ט"ז ס' ג' (סג).

הלכות תפלה כלל יט

(ד) נתאחר לבא ולא אמר עדיין הברכות יאמר עכ"פ ענטי ואלהי נשמה וברכת התורה כמו שכתבנו לעיל (כלל ח' סימן ח') דאם לא אמרה קודם התפלה יש ספק אם יברך אותם (עיין לעין כלל ה"ב) ואח"כ יאמר ברוך שאמר ואם יראה שאם יאמר כל פסוקי דומרה לא יוכל להתפלל י"ח בצבור ידלג מקצת פסוקי דומרה. ועיקר פסוקי דומרה הוא תהלה לדוד עד ואנחנו ולכן אם אין שהות כלל יאמר רק ברוך שאמר כי היא ברכה ראשונה שנחקנה על פסוקי דומרה ויאמר תהלה לדוד עד ואנחנו וכלל היא ברכה ראשונה שנחקנה על פסוקי דומרה ולעולם אסור לומר ברוך שאמר או ישחבב אא"כ שיאמר איזה מזמור ביניהם וההמון שמתחילים מישחבב מברכין ברכה לבטלה (סימן כ"ג).

(ה) כשיש שהות יותר יאמר ג"כ מזמור הללו את ה' מן השמים ואם יש שהות יותר יאמר ג"כ הללו אל בקדשו וכו' ואם יש שהות יותר יאמר מן אשרי עד כל הנשמה ההלל יה הללויה ואם יש שהות יותר יאמר גם ויברך דוד עד לשם תפארתך ואם יש שהות יותר יאמר גם הודו לה' קראו בשמו עד והוא רחום יכפר וידלג עד אשרי ואם יש שהות יותר יאמר גם מן וישע ה' ושירת הים וכל מה שדילג יאמר אחר התפלה רק שאחר התפלה לא יאמר ברוך שאמר וישחבב כי לא נתקנו רק דוקא קודם התפלה (סג).

(ז) נ"ל דבשבת ידלג המזמורים שמוסיפין בשבת מן למנצח עד יהי כבוד ויאמר כמו בחול כי הם תדירים ואם יש שהות יותר יאמר למנצח ולדוד בשנותו ותפלה למשה והם קודמים לשאר מזמורים (כדליתא בזה) ועוד נ"ל דבשבת מחוייב לומר נשמת והיא נקראת ברכת השיר ומוטב שידלג מזמורים ואם אין שהות כלל יאמר ברוך שאמר ותהלה לדוד ויאמר נשמת וישחבב ונ"ל דאסור להתחיל בשבת ישחבב אלא דוקא נשמת וכמדומה ששמעתי כן בשם הגר"א שנשמת נקרא ברכת השיר (כדליתא נע"פ) (סג).

(ח) הנכנס לב"ה ומצא צבור מתפללין אסור לו להתפלל י"ח אא"כ יכול לגמור

קודם שיגיע ש"ץ לקדושה ואם לאו צריך להמתין עד שישמע קדושה וקדיש שאחר התפלה וגם קדיש שאחר עלינו לשבח עכ"פ אם לא שכבר שמע במקום אחר קדושה וברכו וקדישים או שידע שישמע אח"כ ולכן בשחרית אם קשה לו הדבר להמתין עד אחר שיגמרו הצבור כל סדר התפלה ואם יתפלל וימתין בשירה חדשה יהיה זמן גדול ולכן נ"ל דיתפלל ויסמוך גאולה לתפלה (אע"ג דנ"ח נסיון ק"ט כ' דלכתחלה לא יעשה כך להתפלל עם הש"ץ אלא ימתין עד אחר כל התפלה עיין נח"ל דהאריך בזה וכן משמע מכל הסמכים דמוחר ולכן נ"ל דנשחרית מותר לעשות כן להתחיל כדי שלא יהא יזע ויחזק בחמטע ברטות ק"ג וכו"ג דיש לחוש שיזע לשח) ויאמר עם הש"ץ מלה במלה בחזרת תפלתו ולא יאמר אהה קדוש אלא יאמר נקדש את שמך ובשבת מוסף אם לאיזה צורך צריך להתפלל עם הש"ץ יאמר נעריצך וכל סדר הקדושה כמו שאומר הש"ץ ומסיים עם הש"ץ האל הקדוש ואפילו אם הש"ץ חוזר תפלת מוספין והוא מתפלל שחרית אעפ"כ יאמר סדר הקדושה שאומר הש"ץ כי העיקר היא קק"ק והן שוין לעולם (ועיין כלל ל"ד) ואח"כ

מוחר להתפלל בפ"ע רק שיהיה צריך לדקדק שבשינוע הש"ץ למודים שישחה ג"כ עמו וצריך לדקדק שלא יהיה עומד בתחלת ברכה או סוף ברכה דאו אסור לשוח כמ"ש בכלל כ"ג סימן ד' ולכן יוחר טוב שיחפלה כל התפלה מלה במלה עם הש"ץ רק כשהוא תענית צבור לא יאמר עמו ענינו ואפי' במנחה בח"צ אלא יאמר ענינו בש"ת כדין יחיד (סי' ק"ע).

כלל כ. דין הפסקות לענות אמן וקדיש וקדושה מב"ש עד תפלת י"ח:

(א) התפלה נחלקת לד' חלקים (והם נגד ד' עלויות הידועים לזדעי חן) נגד עה"ז ועולם הגלגלים ועולם המלאכים ועולם העליון שבו שכנית עוזו ונגד גוף ונפש ורוח ונשמה ועי"ז מעורר הקדושה שבכל עולם ועולם בכל בחינה שמקושר בו חלק גופו ונפשו ורוחו ונשמתו ועי"ז עולה תפלתו להיות עטרה בראש הקב"ה דהיינו מברכה ענט"י עד ב"ש הוא נגד הגוף ועה"ז ולכן מברכין הברכות שהם הכל על צרכי גופו והעולם. ומב"ש עד יוצר אור הוא נגד עולם הגלגלים וכנגד הנפש שהגלגלים והנפש המיד מזמרים ומשכחים לכבודו יח' כמו שכתוב ברכי נפשי וכו' וכתוב השמים מספרים וכל מזמור הללו את ה' מן השמים וכו' ולכן נחקן כל פסוקי הזמרה לעורר הקדושה דשם. ומן יוצר אור עד יח' הוא נגד הרוח ועולם המלאכים שהן מקדישין שמו יתברך בסדר קדושה ולכן אנו אומרי' יוצר משרתים וכו' ואז כיון שנתעורר' הקדושה בכל ג' עלויות מתפלל י"ח ועומד לפני מס"ה הקב"ה ככבודו ולכן הוא בחשאי כעומד לפני מלך.

(ב) כיון שכל חלק וחלק יוחר גבוה ולכן הן נחלקין בענין הפסקות דעד ב"ש מותר להפסיק בין ברכה לברכה אפילו לדבר הרשות הצורך קצת ופשיטא לכל דבר קדושה אבל מב"ש עד אחר חתונן אסור להפסיק לדבר רשות אפילו לצורך ועבירה גדולה הוא ר"ל (ג) מב"ש עד יוצר אור מותר לענות אמן על כל ברכה שישמע אבל לא ברוך הוא וברוך שמו ומב"ש שאסור לומר ברוך הוא וברוך שמו כברכה שמוציאו ידי חובתו כגון ברכת שופר ומגילה ובכל הברכות שאחר מוציאו אסור להפסיק ולומר ברוך הוא וברוך שמו (זע"ל מרננה) ובלבד שלא יפסיק בין בא"י למלך מהולל וכן הדין בכל הברכות כמבואר בכלל ה' סימן י"ג. וכן לא יפסיק באמצע פסוק אלא במקום דמליק ענינא ומב"ש דמוחר להפסיק לקדיש ולקדושה וברכו ואם צריך להניח תפילין מותר להניחם ולברך עליהם בין פרק לפרק דהיינו בין מזמור למזמור אבל לא באמצע מזמור אבל הטלית יתעטף ולא יברך עליו עד שיסיים ישחבה ואז ישמש בו ויברך. ואם שמע קול רעמים וברקים מותר לברך אפילו באמצע מזמור כיון שאם לא יברך חיקף לא יוכל לברך עוד ומ"מ אם הטיל מים לא יברך א"י דיוכל לברך אחר התפלה ואפשר דדמי לטלית וצ"ע (עיין נכ"ח) ואם הציבור קוראים שמע ישראל יקרא עמהם פסוק ראשון אפילו באמצע מזמור שלא יהיה נראה שאינו רוצה לקבל עול מלכות שמים עם הציבור (סי' כ"ד ס"ה).

(ד) מיוצר אור עד י"ח חמיר יותר ואסור לענות עם הצבור כשקוראים ק"ש אלא יעשה הניגון כאלו קורא ק"ש ולא יאמר התיבות ואם שומע קול רעמים וברקים מותר לברך בין הפרקים דהוי מצוה עוברת אבל לא כשהטיל מים ואם הביאו לו טלית יתעטף ולא יברך עד אחר י"ח אבל מותר לענות על ברכו ויאמר ברוך ה' המבורך ואפילו באמצע הפסוק חוץ מפסוק שמע ישראל וכשכמלו דאסור להפסיק אלא מפני סכנה וכו' וכשאומרים הקהל מודים דרבנן ישחה עמהם ויאמר רק תיבת מודים אנתו לך ולא יוחר ומותר לענות איש"ר עד יתברך ולא יאמר יתברך (ביאורי הגר"א ללא כו"א) וכשמסיים החזן דאמירן בעלמא יענה אמן ושאר אמנים שבקדיש לא יענה שאינו מעיקר הקדיש

הלכות תפלה כלל כ

ועל המברך בתורה יענה ביהל"ו (ואמן כ' המ"ח דיענה ו"ע) ואם קראוהו לעלות לתורה יעלה ויברך אבל לא יקרא הפרשה רק שישמע (מ"ח סימן ס"ו) ובקדושה ישחוק וישמע מהחון ויאמר עם הצבור קק"ק וכו' עד כבודו וישחוק ויענה ברוך כבוד ה' ממקומו ולא יענה ימלוך שאינו מעיקר הקדושה וכששומע ברכה אסור לענות אמן רק אמן דהאל הקדוש ואמן של שומע תפלה יענה ומ"מ לאחר שסיים ברכת יוצר אור או אהבה רבה מותר לענות אמן כשישמע בין מהש"ץ ובין מאדם אחר שמסיים אותה ברכה דאמן היא מכלל אותה ברכה רק אמן על שאר הברכות אסור לענות ואם צריך להניח תפילין מותר להניחם בין פרק לפרק דהיינו בין יוצר אור לאהבה רבה ובין אהבה רבה לשמע וכו' שמע לוהיה אם שמוע ובין והיה לויאמר. ואם לא היו לו תפילין עד שכבר אמר אמת ויציא אעפ"כ מותר לברך עליהן קודם שסיים גאל ישראל (סימן ס"ו).

(ה) אסור להפסיק בין אלהיכם לאמת ואז דינו כאמצע הפרק (סז).

(ו) אע"ג דמדינא מותר להפסיק אפילו בברכה ק"ש בין פרק לפרק לשאל בשלום אדם נכבד ולהשיב שלום לכל אדם ובאמצע ברכה או אפילו באמצע פסוק חוץ מפסוק שמע שואל בשלום מי שירא ממנו כגון אביו או רבו שלמד ממנו עיקר תורתו או ת"ח מופלג בדורו וכ"ש מלך ושלט ומשיב שלום לאדם נכבד כגון שגדול ממנו בחכמה מ"מ בברכ"נ שאין אנו שואלין בשלום הלילה לשאל או להשיב אפילו מדברי תורה ופסוקי דומרה וכ"ש במי שאין דרכו להקפיד (ס"ו).

(ז) בין גאולה לתפלה חמור יותר דאסור להפסיק כלל אפילו לענות קדיש וקדושה ולכן ימתין בשירה חדשה. ונכון שיאמר מלה במלה כדי שסיים עם הש"ץ כדי שלא יצטרך לענות אמן כי יש אומרים דאסור לענות אמן ואם לא היו לו תפילין עד שסיים גאל ישראל מותר להניחם אבל לא יברך עליהן עד אחר י"ח ובטלית אסור אפילו להתעטף רגם העטיפה מיקרי הפסק שצריך תיכף כשסיים גאל ישראל לומר ה' שפתי תפתח וכו'. ולי נראה דאפילו בשירה חדשה אסור לענות (אף שהמ"ח ס"ק י"ח כ' דהוה דקדיש ונתתיים ע"ש כ"ל היינו דס"ל דכיון דגאל ישראל הוא סיוס נרטי וכוונת"כ העור והוה לאמן דשימע תפלה דמותר לענות באמצע ברכה אבל לפי מה שכתב המ"ח בסק"ז דדוקא חוץ דהאל הקדוש ואמע תפלה וס"כ אין חילוק בין חוץ דגאל ישראל לבאר חוץ דדוקא בקדיש וקדושה ימתין בשירה חדשה דאלו מותר לענות באמצע ברכה. ומה שגרסו בש"ע דמ"ח סעיף ז' טור הוא ע"ס דאדרבה העור ס"ל דאפי"ו יחיד ענה על ברכתו וכו' אחר ו"ח דענין חוץ וכו'.

(ח) הא דחמיר תפילין מציעים משום דלכתחלה אסור לקרות ק"ש ותפלה בלא תפילין ואפילו כשיצטרך להתפלל ביחוד מוטב שיחלל בתפילין מתפלת הצבור (מ"ח סימן ס"ו) דהוי כאלו מעיד עדות שקר שאומר וקשרחם והוא לא קשר ומ"מ אם מתירא שיעבור זמן תפלה יקרא ק"ש ויתפלל וכשיודמן לידו תפילין יניחם.

(ט) כבר נחבאר לעיל כלל ה' דין י"ב י"ג אם הפסיק באמצע ברכה דאם שהה כדי לגמור את כולה והיה השווה מחמת שהמקום אינו ראוי או שהוא אינו ראוי צריך לחזור לראש. ונ"ל דבק"ש וברכותיה אם לא שהה כדי לגמור הברכות וגם ק"ש דינו כאלו לא שהה כדי לגמור את כולה וחזור רק למקום שפסק.

(י) נוהגין במדינות אלו לומר פיוטים זולת קצת יהודים שאומרים כל הפיוטים או סליחות לאחר שגמר הש"ץ כל התפלה ובמים שאומרים הלל לאחר ההלל. ואם מתפלל במקום שאומרים אל יפרוש מן הצבור ולא כאותן שלומדים בשעה שאומרים פיוטים

ה ג"כ עמו
במ"ש בכלל
הוא תענית
(ס"ו ק"ע).

לת י"ח:

נגד עה"ו
זוח ונשמה
נפשו ורוחו
עד ב"ש
ומכ"ש עד
ומשבחים
ללו את ה'
זור עד י"ח
אנו אומרי'
עומד לפני

ב"ש מותר
דושה אבל
הוא ר"ל
לא ברוך
ידי חובתו
ברוך הוא
ל הברכות
ליק ענינא
ד להניחם
בל הטלית
ול רעמים
לברך עוד
שליח וצ"ע
או באמצע
כ"ד ס"ה).

ק"ש אלא
קים מותר
ת יתעטף
או באמצע
וכנה וכו'
לך ולא
בשמיים
ד הקדיש

הלכות ק"ש וברכותיה כלל כא

ופשיטא שלא יבוא לידי שיחה ומ"מ אם שכח איזה פייט וגמר הברכה אסור לומר בן
ברכה לברכה (סימן ס"ח).

כלל כא. דין ק"ש וברכותיה:

(א) מ"ע מה"ח לקרות ק"ש בכל יום שחרית וערבית כדכתיב ודברת בם וכו'
בשכבך ובקומך ותקנו לפניו ב' ברכות ולאחריה ברכה א'. ברכה ראשונה היא ברכה
יצר אור והיא ברכה ארוכה (סימן כ"ט) ומוסיפין בה בשבת הכל יודוך וכו' ואם דילג
א"צ לחזור מלבד אם דילג לאל אשר שבת ויחזור לאומרה אחר התפלה. ומ"מ נ"ל שלא
ידלג לכתחילה אפילו כדי להתפלל בצבור שהרי כ"ז נזכר בוזהר (תמוז קל"ג) שנוסח
ברכה כך הוא בשבת (עיין סימן יס"ח) וברכה ב' היא אהבה רבה וגם היא ברכה ארוכה
ומ"מ הסדר אינו מעכב (סימן ס') ומצות ק"ש להרבה פוסקים הוא שיקרא פרשת שמע
ופ' והיה אם שמוע שבהם נאמר ודברת בם ופ' ציצית היא לכ"ע מה"ח כדי להזכיר ציצית
מצרים ותקנו להזכיר בזמן ק"ש.

(ב) הטרוד בהצלת ממונו או שמתירא שיעבור זמן ק"ש מותר לקרות ק"ש ואח"כ
יברך הברכות ויחזור לקרות ק"ש ויכוין כקורא בחורה וכן מותר לקרות ק"ש בלא ברכות
כדי שיוכל להתפלל בעמידה ולסמוך גאולה לתפלה כגון שהוא בדרך ומתירא שיעבור
זמן ק"ש יקרא ק"ש וכשיבוא לאושפיזא יאמר הברכות וק"ש כקורא בחורה ויתפלל
(ס' סימן ס"ו) והעוסק בצרכי ציבור אפילו בהצלת ממונו ואין שם מי שישתדל אלא הוא
לא יפסיק אלא יגמור עסקיהם ויקרא אח"כ אם נשאר עת לקרות. ומ"מ יאמר אח"כ
יצאת מצרים דומנו כל היום וגם בקל יכול לומר אף בשעת העסק שמע ישראל וכו'
ובשכמל"ו ולהרבה פוסקים יוצא בזה (ע').

(ג) זמן ק"ש של שחרית מתחיל משיכיר חבירו הרגיל עמו קצת בריחוק ד' אמות
ואם קרא משעלה עמוד השחר אעפ"י שלא היה אנוס יצא ואם הוא אנוס או שיש
קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמים וצריך להקדים את עצמו מותר
לכתחילה משעלה ע"ה. ונמשך זמנה עד ג' שעות על היום והיינו רביע היום לפי מה
שהוא בין ארוך בין קצר לעולם מחלקין היום ל"ב שעות וחלק רביע ממנו הוא זמן ק"ש
וצריך לדקדק ולזהר מאוד שלא יאחר הזמן כי הוא דאורייתא דכתיב ובקומך ולאח"כ לא
נקרא זמן קימה ואעפ"כ אם בדיעבד עבר זמנה מותר לומר הברכות עד שליש היום שהוא
שעה א' יותר. עבר שליש היום ולא בירך לא יברך עוד הברכות ומחשכין שעות הלל
מע"ה עד צאת הכוכבים (סימן כ"ח).

(ד) ק"ש צריך לקרות באימה וביראה וברתת (סימן ס"ח) וצריך להוציא מפיו
(כדלעיל כלל ה' ס' ט"ז). וקודם שיקרא צריך לכוין שרוצה לקרות ק"ש כדי לקיים מ"ע
דקימ"ל דמצוה דאורייתא צריך כוונה לצאת (סימן ס').

(ה) אסור לרמוז בעינו ולהראות באצבעותיו ופשיטא לעסוק במלאכה ופשיטא
לשאוף טאבאק בשעת קריאת פרשה ראשונה וגם כפ' ב' אסור ואפילו לדבר מצוה.
והנשוא משא קורא ק"ש אבל לא יתחיל בשעה שטוען או פורק והאומגין וכן בעל הבית
שהיו עושין מלאכה בראש שורת הבנין או בראש האילן קורין ק"ש במקומם וא"צ לירד
(סימן ס"ג).

(ו) מותר לקרות ק"ש בין עומד בין יושב ואם היה יושב אסור להחמיר ולעמוד
דהא דכתיב ובקומך אינו ר"ל בעמידה אלא בזמן שדרך בני אדם לעמוד מטמתם אבל

הלכות ק"ש וברכותיה כלל כא

אסור לקרות כשהוא שוכב דאין זה דרך יראה ואם שכב כבר מטה על צדו ממש ואם היה חולה קצת ושורה לו לשכב על צדו ממש מ"מ מחוייב לנטות קצת על צדו. ואסור לקרות פסוק ראשון ובשכמל"ו כשהוא מהלך אבל רוכב או יושב בעגלה מותר (סז).

(ז) כשהציבור קוראים ק"ש חייב לקרות עמהם פסוק ראשון אעפ"י שכבר קרא (ואם עומד נאמלע פסוקי דזמרה או ברכת ק"ש נחנאל נכלל הקודם) וטוב שיקרא עמהם כל ק"ש ויקבל שכר בקורא בתורה וה"ה בכל דבר, שהצבור עוסקין בו אפילו פיוטים יקרא עמהם אעפ"י שכבר אמר ואל יפרוש מן הצבור (סז).

(ח) ק"ש צריך לקרות כסדר ולכן אם קרא ודילג אפילו חיבה א' צריך לחזור לאותו פסוק ויקרא כסדר ולא מהני מה שיאמר הפסוק אח"כ ואם קרא הפרשיות שלא כסדר שהקדים והיה לשמוע אין צריך לחזור ולקרות כסדר אבל אסור לעשות כן (סי"ט).

(ט) טעה ואינו יודע באיזה מקום עומד צריך לחזור ולקרות כסדר מאותו מקום שיודע שכוראי אמר. היה עומד בכתבתם וא"א אם בפ' ראשונה או ב' חזר לכתבתם שבפ' ראשונה ואם כבר התחיל למען ירבו א"צ לחזור דסירכי' נקט ואול (סיון ס"ד) כ"ש אם מסופק אם קרא ק"ש החזר וקורא רהוי ס' דאורייתא ואז ג"כ מברך הברכות אע"ג דלגבי ברכות אינו אלא ספק דרבנן דכיון דחקינו הברכות בשביל ק"ש תקנו לקרות ועם הברכות אבל אם יודע שקרא ק"ש אלא שמסופק אם אמר הברכות א"צ לחזור ולברך בדרך כל ספק ברכות (סיון ס"ז).

(י) מלבד מה שצריך לכוין לצאת ידי ק"ש צריך עוד לכוין בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל וגם בשכמל"ו פירוש המלות ואם לא כיון צריך לחזור לראש ולקרות ק"ש לכ"ע אפילו למ"ד מצות א"צ כוונה דעכ"פ צריך כוונה הלב לקבל מלכות שמים (סי"ט ג).

(יא) יכוין שמע ישראל ר"ל קבלו עליכם ה' שהוא אלקינו שאנחנו מאמינים בו הוא ה' אחד בכל העולמות בשמים וארץ וד' רוחות העולם ולכן יאריך באחד ולא יאמר כמו שאומרים ההמון אַתְּ רַע שדוחקין הרלית כאלו היא בסגול אלא יאמר התיבה בתיקונה רק יאריך בנשימה ואז יכוין ויפסיק מעט ויאמר בשכמל"ו בלחש דוקא ואסור לאומרה בקול רם וטוב שיכוין ג"כ שהוא מוסר עצמו להריגה בשביל אמונה זו. וידמה בדעתו כאלו הוא נשרף עכשיו על קדושת שמו לקיים כי עליך הורגנו כל היום ויחשב לו כאלו עשה בפועל ממש וזאת למודעי שאף שמשלשן זוהר הקדוש בכמה מקומות קשמע שהיויב של מסורת נפש בפסוק זה דוקא בתיבת אחד דו"ל בפ' משפטים ומיוחד להקב"ה בכל יומא למיהוי מיתתי' באחד כגונא דשחיטת בהמה בתריסר בדיקות דסכין ובסכין דאינון אחד וכו' עכ"ל גם בפ' צו ו"ל בכל יום ויום צריך כ"ג לאודרהא בתיוכתא ולממסר רוחי לגביה דיפוק באחד וכו' עכ"ל ובהקדמת תיקונים ז"ל בקיצור והאי איהו רחימו דמרא מאן דמסר נפשי' באחד ברחימו דמארי' וכו' עכ"ל מכל זה משמע שמסירת נפש יהיה בתיבת אחד דוקא אך בלתי אפשרי שיאריך באות ח' דאחד כ"כ עד שיכוין פי' המלה של אחד ולצייר במחשבתו איזה מיתה של מסירת נפש אך בודאי שכוונת הזוהר לממסר נפשו באחד ר"ל אחר שיכוין פי' המלה דאחד וכנ"ל ואחר שישלים תיבת אחד ויגמור מחשבתו הנ"ל או יקבל על עצמו מסירת נפש ולא יחטוף בתות ולא יאריך באלף ויטעים יפה לומר ד' של אחד שלא יהיה נראה כרי"ש (סיון ס"ח).

(יב) אח"כ יפסיק מעט כדי להפסיק בין קבלת מלכות שמים לקבלת שאר מצות ואז יקרא ואהבת וכו' וצריך לקרות בדרוק המלות ובקריאת הטעמים וכדגש וברפה ולדקדק להפסיק בין היום על לבבך ובין היום לאהבה שלא יהיה נראה היום ולא למחר.

לומר כ

בם וכו'
ואם ברכת
ואם דילג
ג"ל שלא
(שנוסח
ה ארוכה
שח שמע
יר יציאתש ואח"כ
א ברכות
שיעבור
ה ויתפלל
אלא הוא
בר אח"כ
דאל וכו'ד' אמות
או שיש
מו מותר
לפי מה
זמן ק"ש
אח"ו לא
ם שהוא
נות הלליא מפז
קיים מ'עופשיטא
ר מצות
על הביח
ג"צ לירדולעמוד
תם אבל

הלכות ק"ש וברכותיה כלל כא

ויטעים יפה העין של נשבע ה' שלא יהיה נראה כה' וא'. ויחזו זיין של תוכרו שלא יהיה נראה כשין תשכרו וכן ז' של זכרתם וידגיש היו"ד של ישראל שלא יהיה נראה אישראל וכן יוד דהויו דלא לשחמע והאו ויפריד בין וזרה לאף ובין חיבה שתחלחה כסוף חיבה שלפניה כגון ככל לבבכם על לבבכם עשב בשרך ואבדתם מזהרה הכנף פתיל אתכם מארץ והם ששים הפסקות שבק"ש שנוכר בכמה מקומות כי הסופי חיבות של אלו עולה במספר קטן ס' והוא עפ"י סוד למה דוקא במ"ק (עשרה עולמות לרמ"ב) וצריך להפסיק בין חיבה שסופה מ"ם וחיבה שלאחריה מתחיל באלף כגון ולמדתם אותם וקשרתם אותם ושמתם את וראיתם אותם וזכרתם את ועשייתם את שלא יהיה נראה כקורא מוחם מה ואפילו במקום שאין שייך טעם זה כגון ועבדתם אלהים אחרים, עיניכם אשר זונים אחריהם, לאלקיעם אני, לאלקיעם אשר, לאלקיעם אני, אלקיעם אמת, וכל אלו הדברים לאו דוקא בק"ש אלא אפילו בקריאתו בתנ"ך ובכל הברכות צריך לדקדק בזה שיהיה ניכר כל אות ואות כי קרוב שיבלע האלף (ע"ה).

(ג) בפסוק ואהבת יכוין לקיים מ"ע אהבת ה' כמו שנחבאר (לעיל כלל ח' סי' ד'). וצריך לאהוב אותו ככל לבבך ר"ל בשני יצריך ר"ל כשיחגבר עליו היצה"ר לפחות אותו לעבירה או מחוייב להתגבר עליו עבור אהבת ה' וינצחנו ויחשוב בלבו איך אעשה דבר זה נגד רצון הקב"ה שאני אוהב אותו ואבגוד בו. ובכל נפשך אפילו נוטל נפשך ובפרשה ב' כתיב ב' פעמים בכל נפשכם הרי ג"פ נגד ג' מיני מסירות נפש שחייב כל א' מישראל כמש"כ ונקדשתי בחוך ב"י וח"ו העובר ולא מסר נפשו ביטל עשה זו וגם עבר על לאו ולא תחללו את שם קדשי וענשו גדול מאוד. וג' מסירת נפש הוא (ח) על ע"ז ג"ע ש"ד אפילו בצניעה ואפילו אם המונגה להנאת עצמו ולא להעבירו על דת מחוייב למסור עצמו למיתה ולא על הכעילה לבד אלא אפילו על חיובו ונישוק של כל העריות או נדה שאין בה אלא לאו אפ"ה הדין דיהרג ואל יעבור. ומוה ימלא רתח ופחד הפושעים בנפשותם ומוזנים עם נדות ועריות ועוברים בשאט נפשם על עבירה חמורה כזה שהדין יורג ואל יעבור (ג) על שאר מצות שבהורה אם הוא בצניעה א"צ ליהרג ומותר לו לעבור אבל אם המונגה להעבירו על דתו ולא להנאתו וגם הוא בפרהסיא שיודעין בו י' ישראלים חייב ג"כ ליהרג ואל יעבור. ומ"מ אפילו בצניעה ואפילו להנאת עצמו חייב אדם ליתן כל אשר לו ולא לעבור על לאו דאורייתא וזהו ובכל מאודך ככל מסוגך אבל לקיים מ"ע אינו מחוייב לפור רק חומש נכסיו (ג) וחייב כ"א להיות כקי בדענים אלו ביד סי' קנ"ז לעת מצוא ח"ו וכל זה יכוין באומרו פסוק ואהבת וכו' ובודאי יחשב לו כאלו קיים בפועל.

(יד) כשאומר וקשרתם ימשמש בהפליין דכל אימת שנוכר בהפליין צריך למשמש בהם (סימן ס"ח).

(טו) בין פרשה ראשונה לשניה יפסיק מעט ויכוין לקבל עליו עול מצות שהם העונשים וכן בין והיה לויאמר יפסוק מעט ויכוין לקיים מ"ע זכירת יציאת מצרים ולא יפסוק בין אלהיכם לאמת ואח"כ מתחיל ויציב ואסור לחזור לומר עוד הפעם אמת (סג). (טז) צריך לכוין שישמע מן הש"ץ כשהחזר ה' אלהיכם אמת כי בק"ש יש רמ"ה חיבות וג' חיבות אלו משלימין לרמ"ה ואם מתפלל ביחוד יכוין לט"ו וז"ל מן ויציב ונכון וכו' שעולים עם הכולל צ"א כמו השם בכתיבתו וקריאתו (סג).

(יז) אף שהזכיר כבר יציאת מצרים בפרשת יציאת חיקנו אנשי כנה"ג ברכה על הגאולה והוא אמת ויציב שהוא על הגאולה שעברה וכשהחזיר צריך לומר הגוסס של אמת ויציב ובערבית הגוסס של אמת ואמונה. ואם טעה והחליף אם עדיין לא אמר

הלכות ק"ש וברכותיה כלל כא

הברכה בא"י גאל ישראל חוזר ואומר כראוי ואם כבר אמר בא"י יסיים גאל ישראל (סימן ס"ז) וכ"כ בהדיא בר' מנוח.
 (יח) צריך להסמיך גאולה לתפלה ואסור להפסיק ביניהן כלל אפילו בעניית קדיש וקדושה ונכון שיסיים עם הש"ץ דאו פטור מעניית אמן וסמיכת גאולה לתפלה עדיף מתפלה בצבור (סז).

(יט) אסור לומר פסוק שמע ישראל ב' פעמים ואם לא כיון בפעם ראשון אע"ג דעושה איסור מ"מ כיון שלא יצא צריך לחזור ולקרוא בלחש (וקי' הט"ז י"ל בק"ל) ונכון שיסיים כל הפרשה ואז יהזור לקרות בלחש (ד"ח דאס קורא כל הפרשה מותר עיין בב"י) ואפילו כשקורא על מטתו ק"ש כמה פעמים כדי שישתקע בשניה לא יכפול פסוק שמע ישראל. והעומדים בשעת יציאת נשמה ואומרים וכופלים פסוק שמע ישראל אפשר שיש למחות בידם. ואפשר כיון שידוע שכוונתם כדי שיצא הנשמה באחד הכל יודעין שאין כוונתם לב' רשויות (וכעין זה כ' הב"י) ופסוק ה' הוא האלהים נוראין לומר ז"פ שהוא שבח למי שדר בו' רקיעים. (ובסמוך ד"ג מדות שזכרנו לומר ובכל זאת אט ליה ועיכינו ליה ל"ע שהרי בהדיא פריך ע"ז בסוכה דהוי כשמע שמע ומשני ה"ק ליה עיכנו מיתלת וע"ג בפירוש המעשה לרמב"ם דאין הכוונה שכיוונו כך לא שזמנת אומריו כך ול"ע אס לא כמע"כ הב"י כיון שכבר נהגו כך לא מחזי כנ' רשויות) (ס"ח ובמ"ח סימן ס"ג).

כלל כב. דין הכנת גופו ולבושו ומקומו לתפלה (סימן ל"ג).

(א) כשיגיע לההלוח לאל עליון יעמוד ויבין עצמו לתפלת י"ח ויסיר כיוונו וניעו וכל דבר המבלבל מחשבתו וישמור עצמו שלא יגהק ולא יפהק (הוסטטן קודער בןהענין) בתפלתו דסימן רע לו. ואם הוא לאונסו יניח ידיו על פיו שלא תראה פתיחתו ואסור לרוק ואם א"א מבלעו בכסותו ואם הוא איסטגים יהפוך פניו לשמאלו וירוק מלאחריו וכל מה שאסור בתפלה אסור אפילו כשכבר סיים י"ח עד לאחר שפסע ג' פסיעות דכ"ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך (מ"ח סימן י"ז).

(ב) לא יעמוד להתפלל סמוך אצל הפתח אלא יכנס שיעור ב' פתחים וישרה שם מעט כדי שתתישב דעתו עליו וכן אחר התפלה ישרה מעט שלא יהיה נראה כמשאוי פשיטא שיוהר שלא ללכת מבהב"ג קודם שיסיימו הקהל תפלתם (ל"ג).

(ג) יקבע לו מקום מיוחד להתפלל שם לעולם כדמצינו באברהם אל המקום אשר עמד שם דהיינו שיקבע לו בהב"ג וגם שם יקבע לו מקום מיוחד לעולם. מיהו כל ד' אמותיו חשוב מקום אחד וטוב כשיכול לקבוע מקום אצל הקיר כדי שיתפלל שמונה עשרה ופניו אל הקיר כדמצינו ביהזקיה המלך דכתיב ויסב את פניו אל הקיר ולא יהיה שום הפסק בינו לבין הקיר וכ"ש שלא יהיה נגד פניו דברים המצויירים על הכותל ואם א"א יסגיר עיניו. ודבר קבוע ומכ"ש כשגבוה י"ט ורחב ד"ט חוצץ מ"מ הספסלים או שטענדער אינם חוצצים (ל"ג) וכ"ז למצוה אבל לא לעכב ואדם אפילו לכתחלה אינו חוצץ (עיין כ"ז בפ"ח סימן פ"ט שהקדש לדרכה כיון דגסה י' ורחב ד' הוי מחילה לעלמו כבר תירץ הגר"א שס"ק ל"א שכ' עיין עירובין ספ"ג וכוונתו דשם דף כ"ז אמרינן מחילת אדרכלין ומחילה שעשי לכתחלה אינו מחילה אך ל"ע דטודאי מדאורייתא הוי מחילה אלא מדרכבנן לא הוי מחילה. ול"ע).

(ד) אסור לעמוד על דבר גבוה כגון כלי או ספסל אע"ג שאינו גבוה י"ט ולא על גבשושית הגבוהה ג"ט דהוי דרך גאווה אבל על עשבים ששומחין כיוה"כ וכיוצא בו ועל

גלא יהיה
 אישראל
 סוף תיבה
 ל' אתכם
 אלו עולה
 להפסיק
 עם אותם
 שותם מה
 שר זונים
 הדברים
 היה ניכר
 סי' ד'
 נות אותו
 שה דבר
 ובפרשה
 מישראל
 על לאו
 ג"ע ש"ד
 ור עצמו
 זה שאין
 נפשותם
 דרג ואל
 אבל אם
 יים הייב
 כל אשר
 ע' אינו
 ג"ז לעת
 למשמש
 שהם
 ים ולא
 (סז)
 רמ"ה
 יב ונכון
 בה על
 שח של
 א אמר

מחצלת מותר ומ"מ ראוי לזוהר שלא יעמוד על שום דבר דמהוי כגאווה ואם המקום גבוה
ג' ויש בו ד' אמות על ד' הוי כעליה וכן אם היה מוקף מחיצות אעפ"י שאין בו ד' על ד'
מותר שאין גובהו ניכר כיון שחלק רשות (ג').

(ה) אסור להתפלל מיושב וכ"ש מושב ואפילו לסמוך על שום דבר אם לא כשהוא
חולה קצת ואם אי אפשר לו להתפלל מ"מ יהררר בלבו שנא' אמרו כלבבכם ואם הוא
בדרך והוא נחוץ לדרך או יכול לעמוד עכ"פ בג' ראשונות וג' אחרונות כדי לקיים הכרעות
והפסיעות מוטב וא"ל יתפלל מיושב ועשה הכרעות מיושב. ואמנם מוטב להתפלל בעלות
השחר וגם מנחה תיכף חצי שעה אחר חצות כדי שיוכל להתפלל מעומד (ג').

(ו) לא יתפלל בצד רבו ולא לאחוריו ולא בפניו כשהוא רבו מובהק שלמד רוב
חכמתו ממנו או גדול הדור. ונ"ל דה"ה אביו אא"כ הרחיק ד' אמות ודוקא כשמתפלל
ביחוד אבל בצבור וסדר ישיבתו כך מותר (ג').

(ז) אסור לאחוז בידו שום דבר בתפלתו רק הסידור שמתפלל בתוכו וירשום
בסידור כל המקומות שצריך בתפלתו כדי שלא יצטרך לחפש. ואם התחיל להתפלל ש"ע
ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור (סימן ל"ז נ"א ע"ג) ואם נפל
ספר על הארץ ומטריד אותו מותר להגביהו כשיסיים הברכה (ס"ג נ"א).

(ח) אסור להתפלל עד שיכסה לבו וכדיעבד יצא ומי שדרכו לילך בתגורה אסור
להתפלל עד שיחגור אע"ג דכשאר ברכות א"צ לזה. ויחטף בנגדים בדרך שהולך לפני
שר ולכן אינו נכון להתפלל בקאפֿטאן ובגד התחתון או בשלאֿפֿראָק כמש"כ הבין לקראת
אלהיך וישים כובע בראשו כדרך שהולך ברחוב ולא ככובע הקטן שחתח הכובע או
שלאֿפֿמיטץ ופשיטא שלא יתפלל ברגלים מגולים אם אין דרך אותו מקום כך לעמוד
לפני גדולים (סימן ל"ח).

(ט) אם נשמט טליתו באמצע תפלתו יכול להחזירו אפילו נפל רובו אבל אם נפל
כולו אינו רשאי להתעטף דהוי הפסק ואם עוקצתו כינה מותר ליטלה כנגדו שלא יתבטל
מהשבתו אבל אסור ליטלה ביד ואם נטלה ישפשף ידו בכותל או בדבר אחר (סימן ל"ז)
וכן אם נגע במקומות המטונפים דהיינו מקומות המכוסין באדם לפי שיש שם מלמולי ויעה
ובן אם חיכך ראשו או שנגע בצואת האוון או בצואת החוטם אם אין לו מים די בנקין
בעלמא ולכן צריך לזוהר שלא ליגע בהם אלא ע"י בגד (סימן ל"ג) ולענין ברכה על הטלית
כשנפלה ממנו עיין לעיל כלל י"ב ס' ו' ואם יש עליו משא יותר מד' קבין צריך להניחו על
הארץ ופחות מזה יפשיל לאחוריו (ס"ג).

(י) צריך להפוך פניו לצד ארץ ישראל ולק"ק שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם.
ולכן אנו שיושבים במערבה של א"י צריכין להתזויר פנים למזרח ואפילו אם אה"ק עומד
בצד אחר (מ"ח). והיושבים במזרח מחזירין למערב והיושבים בצפון מחזירין לדרום
והיושבים בדרום מחזירין לצפון נמצא כל ישראל מתפללים למקום א' דהיינו נגד ירושלים
ובית ק"ק ששם שער השמים שכל התפלות עולות דרך שם. ולכן נקרא בהמ"ק תל
תלפיות ר"ל תל שכל פיות פונים אליו ואם אינו יודע יכוין לבו לק"ק ואם עומד לצפון או
לדרום והזכירו לו אסור לעקור רגליו להפוך למזרח אלא יעקם פניו למזרח ואם א"א
או שעומד פניו למערב יכוין לבו לק"ק ולא יעקור רגליו (ט"ז סימן ל"ד) וכן אם מתפלל
במקום שיש צורות במזרח אסור להתפלל לאותו צד אלא לצד אחר אף שאינו מזרח
ואם תלום שם בנגדים המצוירים יעצים עיניו. ולכן אין נכון לצייר צוירים ככה"כ אלא
למעלה מקומת אדם (סימן ל"ט).

הלכות תפלה כלל כב

(יא) יכוין רגליו זה אצל זה ויכוף ראשו מעט למטה ויסגור עיניו שלא יסתכל בשום דבר וכשמחפלה בסידור לא יגביה עיניו מן הסידור כי המחפלה בעינים פתוחות ומסתכל בשאר דברים מקדים עליו מלאך המות (ט"ו ור"ל שאינו זוכה לראות האכילה נשעת מיתתו רק המה"ט) ויניח ידיו על לבו הימין על השמאל ועמוד באימה ויראה כי השכינה נגד המחפלה וישים אל לבו אף שבלא"ה מלא כל הארץ כבודו מ"מ עכשיו עומדת לנגדו ורוצה לשאול כל צרכיו ואין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כי אם ברצונו י"ת ותפלה כעני בפחה בלב שלם (סימן ל"ה) ויוציא המלות מפיו בלחש כדי שישמע מה שהוא אומר אבל יזהר שיהיה בלחש שאפילו העומד סמוך לו לא ישמע קולו כמש"כ בהנה שפתיה נעות וקולה לא ישמע ואפילו בר"ה וי"כ ואפילו מתפללים כולם בסידורים כי אין הטעם משום שלא יבלבל בלבד אלא טעמים אחרים דתפלה צריכה דוקא בלחש (סימן ק"ח).

(יב) מי שאינו מבין לה"ק וכן הנשים מוטב שיחפלו בלשון שמבינים רק שיחפלו בלב שלם (סז).

(יג) אין עומדים להתפלל מחוץ דין ולא מחוץ פלפול שלא יהא לבו טרוד בה ומ"מ אם עסק והתחילו הצבור להתפלל יחפלה עמהם (ל"ג מ"ח סק"ה). ואם לומד עם אחרים לכתחלה אסור להתחיל אבל אם התחיל כבר ויש לו שהות עדיין להתפלל א"צ לפסוק (ק"ו).

(יד) העוסק בצרכי צבור לש"ש א"צ להפסיק ולהתפלל דעוסק במצוה פטור מן המצוה ואפילו אם עבר זמן תפלה א"צ להתפלל מנחה שתיים לתשלומין כיון שהיה פטור בשעת חובתה (ל"ג מ"ח) (סז ל"א כ"ט) נ"ד סעיף ט"ו ונ"ח סימן ק"ח סק"ח).

(טו) טוב ליתן צדקה קודם התפלה דכתיב אני בצדק אחזה פניך (ל"ג).
 (טז) המשחין לא יחפלה עד שישהה כדי הילוך ד' אמות והמתפלל לא ישתין עד שישהה הילוך ד"א. הרוקק מחמת טיול לא יחפלה עד שישהה כדי הילוך ד"א אבל אם נודמן לו רוק מותר (ל"ג).

(יז) אם נשאר אדם יחידי מחפלה בכה"כ אם הוא בכה"כ שכשרה או אפילו בעיר בתפלה ערבית שמחפלים כלילה חייב חברו להמתין עליו עד שיסיים תפלתו כדי שלא תתבלבל מחשבתו. וטוב להחמיר להמתין אפילו ביום ובעיר. ואם חברו מאריך בתחנונים ובקשות או שהתחיל להתפלל בשעה שלא יוכל לסיים תפלתו עמהם אינו חייב להמתין שהרי מוכח מלחא דאדעתא דהכי נכנס שאינו מפרך (ל"ג).

(יח) שכור אם אינו יכול לדבר בפני המלך אסור להתפלל והיו כאלו עובר כו"ס ואם עבר והתפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו ואם עבר זמן תפלה משלים אותה בתפלה שאחריה כדין שוגג ואונס (לקמן כלל כ"ז) ואפילו התחיל לשחות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות אח"כ מ"מ מיקרי אונס אבל אם יכול לדבר בפני המלך אע"ג דמדינא כיון ששתה רביעית יין בבת אחת אסור לכתחילה להתפלל מ"מ אם מרגיש בנפשו שכבר פג יינו מותר להתפלל לכתחילה. ולכן אין אנו נוהרים בינות שלנו שאין חוקים שמחפלים אעפ"י ששתו רביעית ויחר (סימן ל"ט).

כלל כג. דין הכריעות בתפלה י"ח (ק"ג).

(א) התפלה הוא דומה לשואל בקשה ממלך כ"ו שמתחלה צריך לכתוב ולהשתחוות ולסדר שבתו ואח"כ שואל צרכיו ואח"כ כשרוצה לפטור כורע ומשתחוה עוד ומטל רשות

קום גבוה
ד' על ד'

א כשהוא
אם הוא
הבריעות
לל בעלות
(ד).

למד רוב
שמחפלה

ורשום
פלל ש"ע
ואם נפל

דה אסור
ולך לפני
לקראת
כובע או
לעמוד

אם נפל
א יחבטל
סימן ל"ג
שולי ויעה
די בנקין
ל הטלית
הניחו על

ד ארצם.
ד"ק עומד
לדרום
ירושלים
דמ"ק תל
לעפון או
אם א"א
מתפלל
טו מורה
כ"ג אלא

הלכות תפלת י"ח כלל כג כד

לפטור ממנו וכן ג' ברכות ראשונות הוא סידור שבחו של מקום ולכן צריך לברוע ולהשתחוות בתחלת ברכה ובסוף ברכה דהיינו כשמתפלל ברכה ראשונה שהיא אבות ובסוף אותה ברכה במגן אברהם ומאחה חונן עד שומע תפלה הוא מבקש צרכיו וב' אחרונות רוצה ליטול רשות לפטור ולכן צריך לברוע ולהשתחוות ג"כ בתחלה ברכת מודים ובסוף ברכה שהיא בא"י הטוב שמך.

(ב) כשיאמר ברוך יכרע בכרכיו וכשיאמר אתה ישחה במהירות בפעם א' עד שיתפקקו כל חוליות שבשרדה (ר"ל שמחת הכריעה בלטיס הקשרים של חוליות) ולא יכרע בגופו וראשו נשאר זקוף אלא יכוף גם ראשו ולא ישחה יותר מדאי דהיינו שיהיה פיו נגד חגור של מכנסים שזה הדרך יודיא. וזקן וחולה שצער לו הכריעה כיון שהרכין ראשו ויכיר שהפין לברוע אלא שמצטער דיו.

(ג) כשרוצה לומר ה' יזקוף בנהח שלא ידמה כמשא וכן במודים כשיאמר מודים יכרע וישתחוה ועמוד כך בהשתחויה עד ה' ואז יזקוף.

(ד) אסור להוסיף השתחויות באמצע התפלה בתחלת ברכה או בסופה ולא דוקא כשיאמר ברוך אלא אפילו כשיאמר אתה חונן או השיבנו וסלח וכן בכל י"ח ברכות ואפילו כשמתפלל ובאמצע תפלתו מגיע הש"ץ למודים וצריך הקהל לשחות ולומר מודים דרבנן וצריך גם הוא לשחות עם הקהל מ"מ צריך לדקדק שלא ישחה בתחלת ובסוף ברכה אלא יאמר מתחלה איזה תיבות מתחלת ברכה ואז כיון שהוא אמצע ברכה מותר לשחות.

(ה) המתפלל בכית שיש בו פסילים וצלמים אסור לשחות לאותו צד ואם עומדים במזרח דפוך פניו לצד אחר בתפלתו וכיון נגד ירושלים.

כלל כד. הין תפלת י"ח והזכרת משיב הרוח וטל ומטר ויעלה ויבוא:

(א) קודם התפלה צריך לומר פסוק ה' שפתי תפתח ואסור להפסיק בפסוקים אחרים הנדפסים בסידור כגון כי שם ה' אקרא ואפילו לומר פסוק זה קודם ה' שפתי אסור דאסור להפסיק בין גאולה לתפלה אם לא במוסף ובמנחה מותר לומר פסוקים קודם ה' שפתי כי פסוק זה שייך לתפלה (ק"ח).

(ב) ברכה ראשונה נקראת אבות שמזכירין בה אבות וצריך לומר הרכה לבין בה פירוש המלות כי מצד הדין אם לא כיון באבות צריך לחזור ולהתפלל אך בזמנה"ז בעוה"ק קרוב הדבר שגם בפעם ב' לא יכוין ולכן אין חוזרין. עכ"פ נשמע מזה גודל החיוב ועכ"פ נ"ל אם נזכר קודם שאמר בא"י בסוף ברכה יחזור לומר מאלקי אברהם זכו' (ק"ח). ובעי"ת אומר זכרנו ואם לא הזכיר וסיים הברכה אין צריך לחזור.

(ג) ברכה ב' נקראת גבורות שמזכירין בה גבורותיו של הקב"ה שהוא מודה מתים וכו' ולכן תיקנו בה ג"כ להזכיר בה כימות הגשמים משיב הרוח וכו' שהגשם הוא ג"כ מגבורותיו של הקב"ה ומתחילין להזכיר במוסף של שמיני עצרת עד תפלת מנחה של י"ט ראשון של פסח חוץ הש"ץ שהוא פוסק במוסף (ק"ח) ואם טעה היחיד ולא הזכיר במוסף של פסח א"צ לחזור (דכ"א לדעת הג"י אכילו לכתחילה אין מזכירין). ואם אידר היחיד להתפלל עד אחר שהתפלל הש"ץ מוסף לא יאמר משיב הרוח (מ"ח סימן תכ"ח) ובעי"ת אומר מי כמוך ואם לא אמר אינו חוזר.

(ד) אסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש"ץ קודם התפלה משיב הרוח ומוריד הגשם ולא כמו שנוהגין שמכריזין רק משיב הרוח שזה לא נקרא הזכרה שהרי ביש

הלכות תפלת י"ח כלל כד

מקומות אומרים גם בימות החמה משיב הרוח ואם לא הכריזו אסור לצבור להזכיר עד שישמעו מן הש"ץ חזרת התפלה ונ"ל שאם אמר א' בקול רם בתוך תפלתו מוריד הגשם אף שאסור לעשות כן שהרי לא שמע מן הש"ץ מ"מ מותרים השומעים להזכיר בתפלתם (סז).
(ה) אפילו מי שמתפלל בביתו או הדרים בישבים צריכים להמתין עד זמן שידעו שכבר הכריז הש"ץ בקהילות אבל הבא לכה"כ ומצא ציבור שמתפלל יתפלל ויזכור אעפ"י שלא שמע דמסתמא הכריזו כבר (סז).

(ו) במדינתנו אין אומרים בימות החמה משיב הרוח וכו' ואם טעה והזכיר רק שלא סיים מוריד הגשם א"צ לחזור ואם אמר מוריד הגשם יחזור לאתה גבור. (וכ"ל דלס התחיל רב להזיע מכלכל חיים א"ל לחזור ואם סיים הברכה חזר לראש התפלה) ואפילו היה באותו זמן עצירת גשמים בכל אותה המדינה ומתפלל ומתענים על הגשמים אעפ"כ צריך לחזור דאין שייך להזכיר שבתו של מקום בדבר שהוא קללה בשאר מקומות ואם לא סיים הברכה רק שאמר בא"י יסיים למדני חוקיק וה"ז כאלו עדיין באמצע ברכה וחזור לאתה גבור כדלקמן סימן ח'.

(ז) אם בימות הגשמים טעה ולא הזכיר מוריד הגשם אם לא סיים הברכה יאמר במקום שנוכר ואם סיים ולא התחיל אתה קדוש יאמר משיב הרוח וכו' ואח"כ אתה קדוש אבל אם כבר התחיל אתה קדוש צריך לחזור לראש התפלה כי ג' ברכות ראשונות נחשב כברכה א' (סז).

(ח) כלל גדול בדברים שמתחזרין אותו כגון משיב הרוח וטל ומטר בימות החמה אם לא סיים הברכה חזר לתחלת ברכה וזה הדין אפילו בדברים שאין מתחזרין אותו כגון ועלה ויבא בר"ח ערביה ועל הניסים וכיוצא בו ולא דוקא לתחלת ברכה אלא למקום הראוי ואם כבר אמר בא"י ולא סיים הברכה יאמר למדני חוקיק כדי שלא תהיה לבטלה וא"כ הוא כאלו לא סיים הברכה וחזור לאותה ברכה ודוקא בדברים שמתחזרין אותו אבל בדברים שאין מתחזרין אותו תיכף כשאמר בא"י יסיים אותה ברכה ולא יחזור (ז"ל ריטנ"א בתענית י"ג נ"ס ר' יונה שאפילו אמר בא"י וסיים כקורא בתורה למדני חוקיק כדין כל שרצה לברך ונפלו פירות ופיו וכיוצא בו ונחלף אל סיים ברכתו וחרר לאומרה כראוי אף במקום שאין מתחזרין שאין זו חזרה ואין כן דעת גדולי הספקים אלא כל שהתחיל בתענית חזרם ונחלף ואיך כדרכן במקום שאין מתחזרין אותו אבל במקום שמתחזרין אותו עשה כן וחזר לדינו עכ"ל) ודוקא שטעה והזכיר כגון משיב הרוח או טל ומטר בימות החמה אבל אם טעה ולא אמר מה שצריך לא נ"מ בזה דאם נזכר כשאמר בא"י יסיים כדין ויזכיר תיכף קודם שמתחיל האחרת.

(ט) אם נסתפק בימות החמה אם אמר אם לא מוקמינן אחזקה כל למ"ד יום דמסתמא אמר כמו שרגיל וכן בימות הגשמים אם נסתפק מוקמינן אחזקה כל ל' יום דמסתמא לא אמר ואם אמר צ' פעמים רב להושיע משיב הרוח וכו' וכן בימות החמה אמר צ' פעמים רב להושיע מכלכל חיים כמנין התפלות שיש בשלשים יום ג' תפלות בכל יום וא"כ כבר רגיל לומר כפי הרגלו ולכן אם חזר ומסתפק א"צ לחזור דמוקמינן אחזקה וכן ראוי לעשות בומה"ז שמתפלל בעו"ה בלא כוונה ומצוי להסתפק בכדי שינצל מברכה לבטלה (סימן קי"ד).

(י) ברכה ג' נקראת קדושת ה' שהיא אתה קדוש וחזתם האל הקדוש ואם טעה וסיים המלך הקדוש א"צ לחזור (א"ה נ"ס כ"ג סס"י ק"ח) ובעי"ח מסיים המלך הקדוש ואם טעה וסיים האל הקדוש אם נזכר בתוך כדי דיבור ואמר המלך הקדוש יצא ואם

ד' לברוך
ז"א אבות
צרכיו ובג'
בת מודים

גם א' עד
ולא יברך
שיהיה פיו
יבין ראשו

מר מודים

זפה ולא
י"ח ברכות
מר מודים
לת ובסוף
יע ברכה

ע עומדים

יבוא:

בפסוקים
ה' שפתי
פסוקים

לבוין בה
ה"ז בעו"ה
זכ ועכ"פ
י" (ק"ח).

זה מתים
הוא ג"כ
ה של י"ט
לא הזכיר
אם אידר
מן תפ"ח

ז ומוריד
דרי ביש

לאו צריך לחזור לראש התפלה וה"ה אם מסופק אם אמר צריך לחזור לראש התפלה ואין שייך כאן תקנה הג"ל שיאמר צ' פעמים כי איך יאמר הברכה (תקפ"ג) והגאון מוהר"ר אבלי פאסוועליר נ"י אמר כאן דין מחודש שאם טעה בליל ר"ה ולא אמר המלך הקדוש אינו צריך לחזור כדן טעה ולא הזכיר יעלה ויבא בליל ר"ה שאינו צריך לחזור מחמת שאין מקדשין את החדש בלילה א"כ גם בליל ר"ה הדין כן שאין צריך לחזור עכ"ל הגאון הג"ל.

(יא) ברכה ד' אהה חונן ובמוצאי שבת ו"ט אומרים בה אהה חוננתנו ואם טעה ושכח וסיים הברכה אע"ג דלא התחיל עדיין ברכה שלאחריה אינו צריך לחזור (ל"ד).

(יב) ברכה ט' היא ברכת השנים והיינו כדן עלינו וצריך להזכיר בה בימות הגשמים ותן טל ומטר לברכה ומתחילין בתפלת ערבית של יום ס' שאחר תקופת תשרי ויום התקופה הוא בכלל ס' יום וכדיעבד היינו אם התפלל ושכח טל ומטר מונין מעת לעת (פ"ח). ולפ"ז כיון דאין תקופת תשרי נופלת אלא בג' שעות או בט' שעות בלילה או ביום לעולם א"צ לחזור בתפלת מעריב ראשונה כיון שעדיין לא נשלם ס' יום מעת לעת וכן אם התקופה נופלת ביום א"צ לחזור אפילו בתפלת שחרית להתפלל קודם ג' שעות ביום וכשנופלת בט' שעות כיום ומתפלל מנחה קודם ט' שעות ג"כ א"צ לחזור ופוסקין לומר ב"ט של פסח (ק"ז).

(יג) אם לא אמר ותן טל ומטר אם נזכר קודם שהתחיל ברכה שאחריה שהוא תקע בשופר אומר ותן טל ומטר ואח"כ תקע בשופר ואם כבר התחיל תקע ונזכר קודם שומע תפלה א"צ לחזור אלא שואל בשמע קולנו שהיא ברכה שומע תפלה ואם סיים גם שומע תפלה ולא התחיל רצה אומר ותן טל ומטר ואח"כ רצה ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל רצה אם לא עקר רגליו חוזר לברכת השנים ואם עקר רגליו חוזר לראש שבת טל ומטר ונזכר קודם שומע תפלה בענין שאומרה בשומע תפלה אם מהענה יקדים לומר טל ומטר ואח"כ ענגו דוה חמור טפי שהרי אם שכח טל ומטר חוזר משא"כ בענגו (סז).

(יד) טעה בימות החמה ואמר טו"מ אם נזכר אפילו לאחר כדי דיבור יתחיל מתחלת ברכת השנים ואפילו לא חזר לתחלת הברכה רק שחזר ואמר ותן ברכה וכו' וסיים הברכה יצא כנ"ל ואם כבר אמר בא"י יסיים למדני חוקיך כדי שלא יהיה לבטלה ויחזור לתחלת ברכה כדלעיל סי' ח' ואם כבר סיים כל הברכה ואפילו גמר כל הי"ח רק שנוכר קודם שעקר רגליו נ"ל דא"צ לחזור רק לברכת השנים ואם כבר עקר רגליו חוזר לראש התפלה ואם מדינה אחת כמו ספרד בכללה ואשכנז בכללה צריכים מטר ויש שם עזירת גשמים וטעה יחיד ושאל גשמים א"צ לחזור (סימן קי"ז סעיף ג') ול"ד לסימן ו' דשם שאני כדאיתא שם אבל לכתחלה לא יאמרו אותה בברכת השנים רק כמנהג שהוש"ץ קובע תפלה בברכת שומע תפלה וכבר נדפס בסידורים אבל לא יאמר רק ותן טל ומטר אלא דוקא בנוסח התפלה וגם זה לא יאמר הש"ץ רק לצורך גדול. ובשבת ור"ח ו"ט מוכרין י"ג מדות ואומרים מומורי תהלים של מטר כדאיתא בסידורים (ח"א).

(טו) כל מקום שנכתב עקר רגליו י"א דחיקף כשמיים יהיו לרצון ואין דעתו לומר תחנונים עוד הוי כעקירת רגליו (מ"ח נסיון תכ"ט) ולי נראה דעקירת רגליו ר"ל עקירת רגליו ממש.

(טז) ברכה י"א השיבה שופטנו וחותרם מלך אוהב וכו' ומעית חותרם המלך וכדיעבד יצא (תקפ"ג).

הלכות תפלת י"ח כלל כד

(יז) ברכה י"ב ולמלשינים ואל יאמר ומלכות זדון אלא והודים מדורה העקר שהם אפיקורסי ישראל ואל יאמר וכל עושי רשעה אלא וכל הרשעה. ברכה י"ד שהיא ולירושלים בט"ב אומרים בה במנחה נחם ואם לא אמר אומרה בשומע תפלה וחוחם רק בשומע תפלה ולא מנחם ציון ואומרה אחר עננו דעננו חריר וכל ההדיר קודם ואם לא אמר יאמר במודים קודם ועל כולם ואם לא אמר יאמר אחר שים שלום בלא חתימה ואם לא אמר כלל א"צ לחזור (תקכ"ו).

(יח) ברכה ט"ז נקראת שומע תפלה ואם מתענה יאמר כאן עננו ומסיים שומע תפלה אפילו בת"צ וא"ל אמר כיון שסיים הברכה אינו חוזר ואומרה ומ"מ יאמרנה קודם אלקי נצור בלא חתימה (תקס"ה).

(יט) ברכה זו היא כוללת ולכן יכול להתפלל בו כל מה שצריך אך שלא יתבטל עי"ז מלענות קדושה ולכן יותר טוב לקבוע תפלות הצריכים לו קודם יהיו לרצון כדי כשיצטרך לענות קדושה או ברכו יכול לומר יהיו לרצון תיכף ונכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביהוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש החורה מפיו וזרעו וזרעו ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה' באמת ושלא ימצא פסול ח"ו בזרעו וכל מה שיודע בלבו שצריך לו (מוצאת ר"י ל"ס) ונ"ל דאם אינו יודע לדבר צחות בלה"ק יאמרנה אף בלשון אישכנו רק שיהיה מקירות לבו ויותר טוב מלאומרה בלה"ק בלא כונה דהא תפלה היא בכל לשון אבל בשאר ברכות אם רצה להוסיף צריך שיהיה דוקא מעין אותה ברכה כגון שיש לו חולה בתוך ביתו יוסיף בברכת רפאנו ואפילו באמצע הברכה רק שישאל דוקא בלשון יחיד ויתחיל בתחילה הברכה ואח"כ יוסיף (וע"ז נס"ע סימן קי"ט עד מדין סוספה) ובשלש ראשונות ואחרונות אסור להוסיף שום דבר ודוקא צרכי יחיד אבל צרכי צבור מותר ולכן נוהגים בכל המקומות לומר פיוטים אפילו בג"ר ואחרונות (קי"ג).

(כ) דילג ברכה א' מאתה חונן עד שומע תפלה או ששינה בה בענין שצריך לחזור אין צריך לחזור אלא מאתה ברכה שטעה בה ומשם יגמור כסדר דוקא אבל לא מהני שיכלול אותו ברכה בשומע תפלה דהא צריך להתפלל י"ח כדאמרינן חמני סרי תיקון (ודלג כפ"ח בסיון קי"ט סעיף ג' ודבריו תמוהים) ודוקא שטעה אבל אם דילג במזיד חוזר לראש.

(כא) המתנמנם בתפלתו או מסיבה אחרת ואינו יודע באיזה ברכה עומד אם בג' ראשונות חוזר לראש התפלה ואם בג' אחרונות חוזר לרצה דג"ר ונ"א נחשבים כברכה א' אבל אם עומד באמצעות נ"ל דמתחיל מברכה שיודע בודאי שלא אמרה אבל מה שמסתפק א"צ לחזור וצ"ע.

(כב) ברכה י"ז היא רצה ונקראת עבודה שמתפללין בה על העבודה שהחוזר ובר"ח וחה"מ אומרים בה יעלה ויבא ואם שכח או אפילו אם מסתפק בחוה"מ בין בערבית ושחרית ומנחה ובר"ח בשחרית ומנחה אם סיים כבר הברכה של המחזור או אפילו רק בא"י מסיים המחזור שכינתו לציון ואומר יעלה וכו' ואח"כ מודים ואם התחיל כבר במודים עד שלא עקר רגליו חוזר לרצה ואם עקר רגליו חוזר לראש התפלה אבל בר"ח ערבית בין שר"ח יום אחד או ב' ימים אם שכח וסיים הברכה המחזור שכינתו או אפילו שאמר רק בא"י א"צ לחזור לפי שלא היו מקדשין החודש בלילה (סימן תכ"ג וסימן ח').

(כג) שכח יעלה ויבא בשחרית ולא נזכר עד אחר שהתפלל מוסף א"צ לחזור ולהתפלל שחרית (סימן קכ"ז מ"א ס"ק ג').

ש התפלה
(כ"ג) והגאון
אמר המלך
צריך לחזור
צריך לחזור

ואם טעה
(ל"ד).

בה בימות
ופת תשר
מונין מעת
נות בלילה
יום מעת
ל קודם ג'
א"צ לחזור.

יהיה שהוא
זכר קודם
ואם סיים
נזכר עד
זר לראש.
גנה יקדים
משאל'

זר יתחיל
ברכה וכו'
ה לבטלה
ה"ח רק
רגליו חוזר
יש שם
לסימן ו'
ק כמנהג
ד רק וז'
ובשבת
ח' (ד').
נתו לומר
ל עקירה

ם המלך

הלכות תפלת י"ח כלל כד

(כד) ברכת י"ח מודים אנחנו וכו' וכו' בתחלה וסוף כמו שכתבנו כלל כ"ג
ובחנוכה ופורים אומר בה על הניסים בכל התפלות ובעשיית אומר וכתוב. ובכל זה אם
טעה ולא הזכיר כיון שסיים הברכה או שאמר רק בא"י א"צ לחזור ואינו מזכיר עוד.

(כה) ברכה י"ט נקראת ברכת כהנים לפי שהש"ץ מתחיל ברכה זו אלהינו וכו'
ואומר ברכת כהנים וזהו מתקון שלמה המלך ע"ה וא"א או"א רק בזמן שראוי לב"כ ולישא
כפים (רמ"א סימן קכ"ז סעיף ב') (וכ' בשו"ת מה"ג ששנהג שלא לומר או"א בנית אבל וטעמו
מפני שהאבל אינו נושא כפיו לכך או"א אללו או"א. וכ' ע"ז בספר דגול מרכבה ח"ל ולעכ"ל תימה
דא"כ לפי דברי רמ"א נסימן קכ"ח דאבל כל יב"ח אינו נושא כפיו א"כ לא יאמר אללו או"א וכן
כאבל ומתפלל בכה"כ לפני העמוד לא יאמר או"א לכן נראה לפענ"ד דלא כשכנה"ג דמה נזכר
שהאבל אינו נושא כפיו הלא אם עלה לא ירד ואפילו אם לא עלה עדיין אם קראוהו לעלת עובר
בעשה אם אינו עולה וא"כ לא גרע ומנחה בזה"כ ובתענית אף שאין בו כ"כ מ"מ אומרים או"א
הואיל ואם עלה לא ירד כמזכיר רמ"א סימן קכ"ט סעיף ב' עכ"ל ד"מ) ובזמן שהש"ץ אומר
ברכת כהנים דהיינו שהרית ומוסף ובתענית צבור גם במנחה אומרים שים שלום ובערבית
ובמנחה של כל יום אומרים שלום רב ובעי"ת אומרים בספר חיים ואם לא אמר כיון
שסיים הברכה או רק בא"י אינו חוזר ונ"ל דבזה ראוי לומר בספר תיקף כשסיים המברך
את עמו ישראל בשלום קודם יהיו לרצון כיון שכבר גמר התפלה. (דהא לר"ת לעולם אומרים
בסוף ברכה אפילו ברכה שאין מחזירין אלא דהחולקים סוגרים כיון דא"ל לחזור א"כ הוי הפסק
באמצע תפלה מה שאין כן כאן). ואם אמר בשחרית שלום רב או במנחה שים שלום יצא.
(כו) לאחר שסיים המברך את עמו וכו' נכון שיאמר תיקף יהיו לרצון וכו' כי פסוק
זה שייך ל"ח ואח"כ יאמר אלהי נצור וכל מה שרוצה להתפלל ויחזור לומר יהיו לרצון
וטוב לקצר בהחתונים כדי שיוכל לפסוע ג' פסיעות קודם שיענה קדושה (קכ"ג).

(כז) אם צריך לענות קדיש וקדושה מותר לענות אף כשלא אמר עדיין יהיו לרצון
אך אם אפשר יאמר מקודם יהיו לרצון כי י"א דאסור לענות קדיש וקדושה קודם
יהיו לרצון (סד).

(כח) לאחר שסיים כורע ופוסע ג' פסיעות בכריעה א' כעבר הנפטר מרבו ויפסע
ברגלו שמאלית תחלה כדי שיהיה נראה שאינו ממחר לפסוע ושיעור הפסיעות אלו
לפחות כדי שיתן עקב בצד גודל ולא יפסיע יותר מג' פסיעות ולא יפסיע פסיעות גסות
ויפסיע ברגל שמאל תחלה פסיעה קטנה ובשל ימין פסיעה גדולה ואח"כ בשמאל כדי
שישוה רגלו השמאלית להימנית (א"ח סימן כ"ח אך הוא כ' תחלה ימין) (קכ"ג).

(כט) אחר שפסע ג' פסיעות והוא עדיין בכריעה זו קודם שיוקף יהפוך פניו
לשמאלו ואומר עשה שלום במרומוי ואח"כ יהפוך פניו לימינו ויאמר הוא יעשה שלום
עלינו ואח"כ ישתחוה לפניו ויגמור ויוקף ויאמר יה"ר שיבנה וכו' (סד).

(ל) במקום שכלו הפסיעות יעמוד ולא יחזיר פניו לצבור עד שסיים הש"ץ תפלתו
שלא יחשדוהו שדילג בתפלתו ולא יחזור למקומו עד שמגיע הש"ץ לקדושה או לפחות
כשתחיל הש"ץ התפלה והש"ץ יעמוד כדי הילוך ד' אמות קודם שיחזור למקומו להתפלל
בקול רם וכן יחיד המתפלל בקול רם וכן יחיד המתפלל יעמוד במקום שכלו פסיעותיו
כשיעור זה קודם שיחזור למקומו וכשאומרים פיוטים יכול לחזור כשמחיל הש"ץ להתפלל
(כ"י נסימן קכ"ג).

(לא) בשעת הדחק כגון שהוא בדרך במקום שירא שיפסיקוהו עוברי דרכים או
שירא שיעבור זמן תפלה או חולה מתפלל ג' ראשונות ואח"כ אומר מעין י"ח והיינו

שאומר נוסח זה הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, וחסלת לנו להיות גאולים, ורחקנו ממכאובנו, ודשננו בנאות ארצך, ונפוצותינו מארבע תקבין, והתועים על דעתך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידך, וישמחו צדיקים בבנין עירך ובחקן היכלך, ובצמיחת קרן לדוד עבדך ועריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא אתה תענה ברוך אתה ה' שומע תפלה. ואח"כ יאמר ג' אחרונות וצריך להתפלל מעומד אבל כמוצאי שבת וי"ט שצריך לומר הבדלה וכן בימות הגשמים שצ"ל טל ומטר אין מתפללין הביננו (ק"י) ומ"מ בחולה או שעת הדחק גדול יכול להתפלל אף בימות הגשמים או במ"ש ולקצר בכל ברכה כדלקמן כלל כ"ה ס' א"ב. וזו נוסחה יאמר תחלה ג' ראשונות כדרכו ואח"כ במ"ש יאמר אתה הונחנתו למדע תורתך וחברילנו ה' אלהינו בין קודש לחול בין אור לחושך בין ישראל לעמים בין יום השביעי לששת ימי המעשה והננו מאתך וכו' ובחול יאמר אתה הונן לאדם דעת חננו מאתך דעה בינה והשכל בא"י חונן הדעת, השיבנו אבינו לתורתך וההזירנו בתשובה שלימה לפניך בא"י הרוצה בתשובה, סלח לנו אבינו כי מוחל וסולח אתה בא"י חנון המרבה לסלות, ראה נא בענינו וגאלנו מהרה כי גואל חוק אתה בא"י גואל ישראל, רפאינו ה' ונרפא כי אל מלך רופא נאמן אתה ברוך אתה יי רופא חולי עמו ישראל, ברך עלינו את השנה הזאת ותן טל ומטר לברכה על פני האדמה וברך שנתינו כשנים הטובות בא"י מברך השנים, תקע בשופר גדול לחרותינו וקבצנו יחד מארבע כנפות הארץ בא"י מקבץ נדחי עמו ישראל, השיבה שופטינו כבראשונה ומלוך עלינו אתה ה' לברך וצדקנו במשפט בא"י מלך אוהב צדקה ומשפט, ולמלשנים אל תהי תקוה וכל אויבך מהרה יכרתו ותכניעם כמהרה בימינו בא"י שובר אויבים ומכניע זדים, על הצדיקים ועל החסידים ועלינו יהמו רחמך ושים חלקנו עמהם לעולם ולא נכוש כי כך בטחנו בא"י משען ומבטח לצדיקים, ולירושלים עירך ברחמים תשוב ובנה אותה בקרוב וכסא דוד מהרה לתוכה תבין בא"י בונה ירושלים, את צמה דוד מהרה תצמיח כי לישועתך קוינו כל היום בא"י מצמיח קרן ישועה, שמע קולנו וקבל ברחמים וברצון את תפלתנו כי אל שומע תפלות אתה בא"י שומע תפלה, ואח"כ אומר ג' אחרונות ומסיים המברך את עמו ישראל בשלום יהיו לרצון וכו' עושה שלום וכו'.

כלל כה. דין אסור הפסקה בתפלה בדבור והילוך והנצרך לנקבים:

(א) אסור להפסיק בתפלה י"ח בדבור אם לא משום חשש סכנת נפשות וגם בזה אם יוכל להנצל על ידי שיקצר כל ברכה וברכה כגון שיאמר סלח לנו אבינו כי מוחל וסולח אתה בא"י וכו' וכן כולם או אם אפשר שיברח משם מוטב שיקצר או שיברח אבל משום הפסד ממון אסור (ק"ד).

(ב) כבר נתבאר לעיל כלל ג' ס' כ"ה דהנצרך לנקבו אסור להתפלל ואימתי שצריך לחזור ולהתפלל אפילו בדיעבד ואם נתעוררה תאוה לו באמצע תפלתו בין לגדולים או לקטנים אסור לצאת אם יכול לעצור עצמו עד שיגמור י"ח ואם א"ל לו לעמוד עד אחר תפלה נ"ל דאם יכול לקצר כל ברכה וברכה כדלעיל סימן א' יקצר ואם לאו מותר לו לצאת ולפנות רק שלא יפסיק בדבור (כנ"ל דכ' הנ"ח וז"ל דמוטב לקצר מלחו ממקומו ח"כ ה"ה הכח) (סימן ל"ב).

(ג) הנה צריך להפסיק לעצור עצמו אם אפשר וא"ל אם מתפלל בביתו ילך לאחוריו ד' אמות ומפיה וממתין עד שיכלה הריח וחוזר למקומו (נ"ח וז"ל נ"ס רוב פוסקים ללא כש"ע וכן נשמע בגמרא לפי גירסת שלנו דגרסינן ונתחיל ממקום שפסק ונראה דל"ג נ"ח ד וחוזר

הלכות תפלה כלל כה

ומתפלל אלא וחרב ובלתי שגח קמוס גרסינן חחר להתפלל ומדקדמין חחר כיון שלא מתרחק לכן כ' רש"י דר"ל לחקוק שפסק אך מיה שב' ח"ר דכן הוא בסמוך ס' כ"ד כלל דלא יוכח מידיו ואומר רבון העולמים יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים גלוי וידוע לפניך הרפתנו וכלימתנו הרפה וכלימה נהיינו רמה ותולעה במוותינו ומתפלל ממקום שפסק. ואם מתפלל בצבור דא"א לו להרחיק ד"א כיון דאז ניכר הבושה אינו אומר רבון וטוב שיהרהר בלבו (סימן ק"ג ועיין ח"ר).

(ד) יצא ממנו רוח לאונסו ממחין עד שיכלה הריח ומתחיל ממקום שפסק (בסימן ק"ג גמ"ח ס"ק ח' כ' דאפילו שיה כזי לגמור כולה אין לריך לחזור לראש דהא אם חלה ומתפלל עיד וכו' שיהי כ"ז שלא כלה הריח אסור להתפלל כדאיתא ס' סימן ע"ט וכ"כ רמ"א כחן להדיח כג"ה וכ"כ בש"ע סימן ק"ד סעיף ה' ואפשר דכוונת המ"ח שיה אחר שכלה הריח מותרין ע"ד).

(ה) אם באמצע תפלתו מטפטפים טיפות מי רגלים ממנו לאונסו אם הבגד העליון לא נתלכלך אפילו בק"ש א"צ לפשוט בגדיו כיון שהמ"ר מכוסים אבל אם גם הוא נתלכלך בק"ש צריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ"פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר אבל בתפלה שא"א לזוז ממקומו יתפלל כדרכו כיון דאין איסורו אפילו לק"ש ולתורה אלא מדרבנן ומ"מ בשעה שמטפטף צריך להפסיק. ומ"מ לכתחלה אסור להתחיל להתפלל אך מי שיש לו חולי המטפטף תמיד וא"כ לעולם לא יוכל להתפלל יתיר עכ"פ שיתחיל להתפלל בשעה שאינו מטפטף אעפ"י שיטפטף באמצע התפלה רק בשעת הטפה יפסק וכל זה שלא נפלו מ"ר על הארץ אלא שנבלעו בבגדיו.

(ו) אבל אם נפלו על הארץ או שהשתחן חינוק בבהב"נ ישחוק עד שיביאו לו מים או ירחיק ד' אמות דכל זה לא מיקרי הפסק אבל אסור להפסיק בדיבור להביא לו מים כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן (עיין גמ"ח סימן ע"ח דלרש"י ח"ג להרחיק כלל) ואם מתירא שמה ישהה כדי לגמור את כולו וא"א לו להרחיק ד"א כגון שא"א לו לעבור נגד המתפלל מותר להתפלל כיון שכבר עוסק בתפלה ויסמוך על הרשב"א (סימן כ' סעיף כ"ז וכ"כ המ"ח ע"ס). ואם מי רגלים שותחין על בשרו פוסק עד שיכלו מלשותח ואפילו נפלו על הכתונת והם טופח להטפיה כיון שהם מכוסים. ואם הם מגולים בק"ש צריך להסיר בגדיו אבל בתפלה שאסור לזוז ממקומו מתפלל כדרכו (סימן ע"ח).

(ז) נ"ל דאם חינוק טינף בבהב"נ באמצע תפלה אם יש לו בגד לכסותו אסור להפסיק ואפילו לזוז ממקומו ואם אין לו או שעכ"פ יהיה ריח רע ירחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח או יצא לבית אחר ואם גם אחרים עומדים שם ומתפללים ואינם יודעים מזה נ"ל דאם א"א בענין אחר להודיע להם אלא בדיבור מותר להפסיק בדיבור להצילם מאיסור דאורייתא ומוטב שיעשה הוא איסור קל דהיינו איסור דרבנן להפסיק בתפלה משיעשו אחרים איסור דאורייתא להתפלל במקום מטונף (עיין גמ"ח סימן ח').

(ח) ש"ץ המתפלל וצואה בבהב"נ או בבית שמתפללים שם אפילו הצואה לאחרי צורך לשחוק עד שיוציאנה שמאחר שהוא מוציא רבים וא"א שלא יהא מן הקהל בחך ד' אמות של הצואה ובעיני דעת שומע ומשמיע אך בפסוקי דזמרה מותר לומר כדרכו שהרי עכשו אינו מוציא אחרים בזה (סימן ע"ח).

(ט) העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעייין שם בספר (כן עשוהו ידגרי ת"י וזמ"ח ס' סימן כ"ז) דלא גרע מהשתחן חינוק בסימן ו' ואם מותר לשאול הדין צ"ע ונ"ל דמותר.

הלכות תפלה כלל כה כו

(י) בתפלה אינו פוסק לא לקדיש ולא לקדושה אלא ישחוק ויכוין למה שאומר הש"ץ ונחשב כעונה לענין שיצא ומ"מ לא הוי הפסק ואפילו קראוהו לעלות לתורה אסור להפסיק ואם הפסיק צ"ע אם חוזר לראש (סימן ק"ד נמ"ז ס"ק ח') ונ"ל דדינו כמו בסמוך בסימן י"א.

(יא) אם הפסיק בדבור במוזר חוזר לראש ואם לא חוזר והשלים התפלה מחזירין אותו (נמ"ז וס"ח) ואם בשוגג כגון שנכשל בלשון או שסבר שמוותר להפסיק וכן במקום שמוותר להפסיק כגון משום סכנה חוזר לתחלת ברכה שהפסיק בה ואם הוא בג' ראשונות חוזר לראש ובג' אחרונות חוזר לרצה ונ"ל דבדעבד אם לא חוזר לתחלת ברכה כיון שסיים הברכה אינו רשאי להזכיר וכ"ש אם כבר השלים תפלתו (ועיין בסמוך סימן י"ג).

(יב) ואם הפסיק כדי לגמור כל ה"ח מרישא לסיפא בין שהיה ההפסק בדבור או מחמת דבר אחר אם היה באונס ופשיטא אם המקום אינו ראוי שיהיה שם טיטף וכיצא בו חוזר לראש ואפילו לא הפסיק בדבור אלא בשהיה לבד אבל אם ברצונו שחק או אפילו דיבר בשוגג דינו ככסוף סימן י"א (סימן ס"ה נמ"ז ס"ז).

(יג) נ"ל דה"ה הטועה ומוזכר מאורע שאר ימים בתפלה דינו כאלו שח ככל מה שנחבאר (ועיין לקיטן כלל כ"ח סימן י"ב).

(יד) הא דאמרינן דאם הפסיק בג"ר או בג"א דחוזר לראש דוקא כשסיים כבר הברכה אבל אם הפסיק באמצע ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה ברכה כגון שהפסיק באתה גבור חוזר לאתה גבור וכיצא בו כן נ"ל דכל באמצע לא נקרא חזרה אלא היקון הלשון.

כלל כו. דין לישוב ולעבור נגד המתפלל:

(א) אסור לישוב בתוך ד' אמות של המתפלל מכל צדדיו ומלפניו טוב לזוהר להרחיק כמלא עיניו מפני שנראה כאלו חביו מקבל עליו מלכות שמים והוא אינו מקבל ואם עוסק בעניני תפלה אפילו בפרק אזהרו מקומן או אם הוא איש הלש וצער לו לעמוד אפילו אינו עוסק אלא בשאר דברי תורה אפילו אינו מעניני תפלה מותר לישוב כיון שעוסק בדברים קדושים אבל הרחוק לא מהני ואם ידוע שהיושב הוא חולה וא"א לעמוד אפילו אינו עוסק בתורה מותר (נש"ע סי' ק"ג).

(ב) אפילו אם ישב קודם שעמד זה להתפלל צריך לקום ודוקא במקום שיש רשות למולם להתפלל כגון במזן קטוע ופשיטא בכהכ"נ אבל בכיתו אם ישב כבר אינו צריך לקום שזה בא בגבולו ומ"מ מידת חסידות הוא אפילו בניתו לעמוד (ס"ז).

(ג) אסור לעבור נגד המתפלל מלפניו בתוך ד"א שלו אבל מן הצדדין מותר בין לעבור בין לעמוד ונ"ל דמלפניו לא מהני כמה שעוסק בתורה או בדברי תפלה והטעם כדי שלא יתבלבל מחשבת המתפלל ול"נ דהטעם משום דהמתפלל השכינה כנגדו ואסור להפסיק בניו לשכינה ומטעם זה המתפלל ובני אדם מתפללין אחוריו אסור לפסוע הפסיעות אחר י"ח עד שיגמור האחרון אפילו אם האחרון התחיל להתפלל אחריו ולא נקרא בא בגבולו ואפילו אם האחרון מאריך בתפלתו דאדרבה זה שפוסע הוא בא עכשיו בגבולו (ס"ז ס"ז).

(ד) נ"ל אם המתפלל עומד בצד א' מדבר שהוא קטוע גבוה ורחב ד' כדלעיל כלל ט"ז סימן י"ז מותר לישוב בצד השני והא מפסיק רשות אבל לעבור מצד השני אפשר אם אינו גבוה כ"כ שלא יוכל להסתכל בצד השני אסור ויותר נ"ל דגם זה מותר שדרי חוץ לד' אמות מותר אעפ"י שמסתכל (עיין ראש ס' ת"ה סי' ד' ונגמרת דף כ"ז ע"ה).

כלל כו. דין תפלת תשלומין ומוספין ודין ספק התפלל:

(א) אסור להתאחר להתפלל שחרית רק עד שליש היום שהם ד' שעות כפי אורך הימים שאם היום ארוך ט"ז שעות מחלקין אותו ל"ב חלקים והם שעות זמניות וכן אם היום קצר מחלקין ל"ב חלקים שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איהרו אותו מלהקרב לאחר שליש היום וחשבינן מעלות השחר (סימן פ"ט).

(ב) עבר אפילו במוזד ולא התפלל בד' שעות יכול להתפלל עד חצות ונ"ל דדוקא עד חצות. עבר חצות היום ולא התפלל אין לו תשלומין ולא נקרא מוזד אלא כשיושב בטל ואינו מתפלל (נ"ט מ"ח ס"ג).

(ג) אבל אם טעה שהיה סבור שיש לו עוד זמן להתפלל או שהיה סבור ואפילו התחיל לשהות אחר שכבר הגיע זמן תפלה שהיה סבור שהיה לו שעות אח"כ אעפ"כ מקרי אונס או שהיה טרוד בצורך ממונו שלא יבא לידי הפסד דזה נקרא צורך מצוה אע"ג דלכתחלה אסור לבטל תפלה בזמנה משום הפסד ממון ונ"ל דאפילו היה טרוד לקנות ולמכור סחורתו כל זה מקרי אונס (כן מוכח מהראיות שהביא בת"ד והביאם הגר"ח. וכן כ"ל עוד ראיה מודרש ריש כלבים הלכה אדם מישראל שלא התפלל שחרית וכו' או מקנה שהיה עושה לרכיז וכו') ומשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה לה כגון שלא התפלל שחרית מתפלל מנחה שתיים לא התפלל מנחה מתפלל ערבית ב' ואם הוא ש"ץ יוצא במה שחזר התפלה בקול רם. לא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתיים. ודוקא באלו שהיה אונס אבל אם ביטל בידים לא מהני תשלומין (סימן ק"ח).

(ד) כשמתפלל ב' צריך שיכוין שהתפלה הראשונה לשם הוי"ו שהוא זמנו והשניה לשם תשלומין מה ששכח ובריעבד שטעה והתפלל ראשונה לשם תשלומין יצא דהא אין כאן היכר איזו היא לתשלומין וכן אם טעה בראשונה כגון שלא אמר טל ומטר ונזכר לאחר שהתפלל התשלומין מתפלל תפלת של הוי"ו שעתא אע"ג שמתפלל אותה אחר התשלומין (סימן ק"ח מ"ח ס"ק ב').

(ה) יזרח מאוד שתיכף לאחר שסיים תפלת הוי"ו בעוד שעוסק בתפלתו יתפלל התשלומין ולא יפסיק בנידון רק באמירת אשרי דהיינו כשמתפלל שחרית או מנחה שתיים יאמר בין תפלה לתפלה אשרי וגם תחנון ולא ישהה יותר ויתפלל תיכף תפלת התשלומין (ח"ר סימן ק"ח ס"ק ד') ואם מתפלל ערבית שתיים לא ישהה בין תפלה לתפלה רק כדי הילוך ד' אמות (סג) ופשיטא דאסור במלאכה ואפילו ללמוד כי י"א דאפילו בריעבד אם לא התפלל תיכף לא יכול עוד להתפלל ובריעבד שלא התפלל תיכף או שלא נזכר עד אחר שהתפלל שעה או שתיים יסמוך על הפוסקים ויכול להתפלל אעפ"י שאינו עוסק עכשיו בתפלה. ומ"מ נ"ל דאסור להתפלל תפלת תשלומין רק עד חצות היום שמשם ואילך אינה זמן תפלת שחרית וכן במנחה דוקא כל זמן שמוחר להתפלל מנחה (סג עיין נכ"ח סימן ח').

(ו) טעה ולא התפלל ערבית ולא נזכר או שעבר ולא התפלל לתשלומין עד חצות היום וכן טעה ולא התפלל שחרית ועבר זמן מנחה ולא התפלל תשלומין לא יכול עוד להשלים בתפלה האחרת דאין תשלומין אלא בתפלה הסמוך כגון מערבית לשחרית ומשחרית למנחה וממנחה למעריב אבל אם טעה ולא התפלל שחרית אעפ"י שכבר התפלל מוסף יכול להשלים במנחה דזה מקרי תפלה הסמוכה (סג).

(ז) כשמתפלל תפלת התשלומין אינו מתפלל רק תפלת י"ח אבל ק"ש וברכותיה אין להם תשלומין.

הלכות הפלה כלל בו

(ה) זמן הפלה מוסף תיכף אחר שחרית ואין לאחריה יותר מעד סוף שבע שעות ואם התפלל אחר ז' שעות נקרא פושע ואעפ"כ יצא שזמנה כל היום ואפילו התפלל כבר מנחה יכול להתפלל מוסף ואם לא התפלל מוסף עד שהגיע זמן מנחה קטנה יתפלל מנחה תחילה ומ"מ בצבור נוהגין להקדים לעולם מוסף למנחה ואם הוא סמוך לערב ואין שהות להתפלל שתיהן יתפלל של מוסף דמנחה יש לה תשלומין (רפ"ו וע"ג נב"ח).

(ט) לא התפלל מוסף כל היום אין לה תשלומין בערבית דהיאך יאמר את מוסף יום פלוני הוה כיון שכבר עבר היום (סימן ק"ח).

(י) טעה ולא התפלל מנחה בע"ש מתפלל ערבית ב' של שבת אע"ג שבאה לתשלומין של חול מ"מ כיון שעכשיו הוא שבת מתפלל אותה ג"כ של שבת ומ"מ אם טעה והתפלל השניה שהיא לתשלומין של חול יצא (מ"ח ס"ג י"ג) ונ"ל דאם הקדים של חול לשל שבת לא יצא שהרי יש כאן היכר שהקדים התשלומין ואם נחבין בראשונה לשם שבת פשיטא דלא יצא (סג).

(יא) טעה ולא התפלל מנחה בשבת מתפלל במ"ש ב' של חול ואומר אתה חוננתנו בראשונה שהיא הפלת חובה אבל לא בשניה שבאה לתשלומין דהבדלה א"צ לומר אלא פעם א' ואינו דומה לסימן י' ומ"מ אם הבדיל בשניהן או לא הבדיל בשניהן או אפילו הבדיל בשניה ולא בראשונה רק שנחבין בראשונה שהיא הפלת חובה רק ששבת בה הבדלה יצא אבל אם נחבין בראשונה שהיא לתשלומין ולא אמר בה הבדלה ובשניה נחבין להפלת חובה ואמר בה הבדלה כיון שגילה דעתו בתפלתו וגם אמר הבדלה שמוכח שהתפלל הפלת חוב אחר התשלומין צריך לחזור ולהתפלל לתשלומין. אך י"א דא"צ לחזור ולהתפלל (סג).

(יב) טעה ולא התפלל מנחה בערב ר"ח מתפלל ערבית ב' ומוזכר בשניהם יעלה ויבא כמו בסימן י' ואם אמר באחד מהן יעלה ולא אמר בשניה דינו שזה כמו בהבדלה בסימן הקודם לזה דגם ביעלה ויבא בר"ח בלילה א"צ לחזור (ט"ו ומ"ח סג).

(יג) טעה ולא התפלל ערבית בר"ח מתפלל שחרית ב' ומוזכר בשניהן ר"ח ואם לא הזכיר בשניה שהיא לתשלומין דערבית א"צ לחזור כיון דאפילו אם היה מתפלל בערבית ושבת א"צ לחזור א"כ לא יזוה חמור התשלומין מאלו התפלל בזמנה וכן אם טעה ולא התפלל מנחה בר"ח ור"ח הוא ב' ימים ומתפלל ערבית ב' השניה לתשלומין של מנחה אפילו לא הזכיר בה ר"ח א"צ לחזור כיון דאפילו בעיקר ההפלה דערבית א"צ לחזור בשביל יעלה ויבא ק"ו מה שהוא עכשיו לתשלומין (פ"ח דלא כמ"ח וכ"כ נז"כ דדברי מ"ח אינו מוכרחים).

(יד) זה הכלל לעולם אוליגן בתפלת תשלומין לקולא כגון שלא התפלל תפלת שחרית של שמיני עצרת ומתפלל מנחה ב' ועכשיו צריך לומר משיב הרוח ושבת ולא הזכיר בתפלת התשלומין משיב הרוח א"צ לחזור כיון שבאה לתשלומין תפלה שלא היה מוזכר בה. (טו) טעה והתפלל ערבית עם הצבור מבט"י ונזכר שלא התפלל מנחה כיון שהיה שוגג או שסבר דמותר להתפלל ערבית קודם מנחה מתפלל אח"כ לתשלומין ואם הוא ר"ח מוזכר בה ר"ח (מ"ח סק"ו).

(טז) טעה ולא הזכיר יעלה ויבא כמנחה של ר"ח ואם כן אף כשמתפלל ערבית לתשלומין לא ירויח כלום שהרי כבר עבר ראש חודש ואינו מוזכר עוד וכן אם טעה במנחה של שבת והתפלל י"ח ולא הזכיר של שבת וא"כ לא ירויח במה שיחזור ויתפלל י"ח בערבית הכריע בש"ע שם שיכול להתפלל בנרבה אך כבר כתבתי בסימן הסמוך כיון

בתפלה נרבה צריך שיהיה בטוח שיכוין בה מרישא לסיפא ובמה"ז אפשר שאין מצוי איש כזה.

(יז) ספק התפלל או לא חוזר ומתפלל ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבתי ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל ונזכר שכבר התפלל אפילו באמצע ברכה פוסק. ונ"ל דכיון דצריך להתנות דבאם לאו תהיה לנדבתו ולכן בשבת וי"ט דא"א להתפלל תפלה נדבה התפלה הוא במקום קרבן ובשבת וי"ט אסור להקריב קרבן נדבה וכן במסופק אם התפלל מוסף של ר"ח שהיה שעיר הטאת וחטאת אינו באה נדבה (עיין סימן ק"ד) אפילו בספק התפלל אסור לחזור ולהתפלל ועוד נ"ל דכונן הוה אסור להתפלל נדבה שהרוצה להתפלל בנדבה צריך שיהיה מזכיר את עצמו וריו וזהו ואמיד בדעתו שיכול לכונן בתפלתו מראש ועד סוף אבל אם לא יכול לכונן יפה קרינן ביה למה לי רוב זבתיכם כדאיתא בכל הפוסקים ובש"ע שם וידוע שבמה"ז אפילו אחד מאלף לא ימצא ולפ"ז נ"ל דגם בספק התפלל אסור לחזור ולהתפלל דא"א לו להתנות (עיין לקמן כלל כ"ד נ"ח סימן ג' מה שכתנתי שם עפ"י פוסקים מאזניו ותרזה שהוה הנכון).

כלל כח. דין מעות בתפלת שבת וי"ט ור"ח (סימן רס"ז).

(א) אומרים ויכולו בתפלה ערבית להעיד שהקב"ה ברא עולמו ומ"מ אם לא אמר א"צ לחזור. ודוקא שכבר סיים ברכה מקדש השבת אבל קודם לזה חוזר לויכולו (סימן רס"ח).

(ב) טעה והתחיל אתה חונן בין בערבית שהרית ומנחה וכן לכל הברכות של חול כיון שהתחיל בה אפילו חיבה אחת גומר אותה ברכה ומתחיל תפלת שבת אבל במוסף פוסק אפילו באמצע ברכה אפילו באתה חונן דבשאר תפלות מדינא היה ראוי להתפלל י"ח אלא דלא אטרחהו רבנן ולכן כל ברכה שהתחיל גומר אבל במוסף דמדינא א"צ להתפלל רק שבע ברכות ולכן פוסק (ח"י הסכמת המוספים) ודוקא שכבר אמר אתה חונן אבל אם אמר רק חיבת אתה בערבית ומנחה ומוסף דר"ח ושבת דגם תפלת שבת מתחיל אתה אע"ג דכוונתו היה לומר אתה חונן כיון שלא אמר עדיין חיבת חונן מסיים קדשת או אחד או יצרת אבל בשחרית אם היה כוונתו לומר אתה חונן אע"ג שלא אמר רק אתה כיון שגם חיבת אתה לא שייך לתפלה זו וגם כוונתו היה לשל חול גומר אותה ברכה של אתה חונן ומתחיל ישמח אבל אם ידע שהוא שבת ושלא בכוונה התחיל חיבת אתה יאמר ישמח משה דלא גרע מאלו התפלות בשחרית אתה קדשת דיצא (סי' רס"ז).

(ג) טעה והתחיל תפלת שבת זו כוונתו להתפלל בערבית ישמח משה וכיצא בו אם נזכר באמצע פוסק ומתחיל בתפלה הראוי ואם סיים הברכה מקדש השבת יצא חוץ ממוסף שאם התפלל תפלה אחרת ולא הזכיר מוסף דלא יצא (ס).

(ד) טעה והתפלל במוסף תפלת שחרית צריך לחזור כיון שלא הזכיר מוסף אבל אם הזכיר מוסף אפילו התפלל כל תפלת חול רק שאמר בה ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא בין בר"ח ושבת וי"ט (זה שאין' המ"ח בסימן תפ"ו י"ל דלא' ל"י ולא י"ח משא"כ הכא) ונ"ל דאם טעה ולא הזכיר של מוסף בקדשת היום או יאמר בעבודה כשיאמר והשב את העבודה יאמר ונעשה לפניך בתמידי היום ובקרבן מוסף דכיון שא"צ לקבוע ברכה בפ"ע אע"ג דלכתחלה צריך להזכיר בקדשת היום מ"מ בדעבר שסיים הברכה א"צ לחזור אלא יזכיר בעבודה וצ"ע. אבל אם נזכר קודם שעקר רגליו

צריך לחזור לקדושת היום (כדמזמזע בירושלמי שהניח הרא"ש נפ' מי שמתו דדוקא בעבודה) ויזכיר מוספין במקומו כדאיתא לעיל כלל כ"ד סימן י"ג. ואם נזכר קודם שהתחיל רצה יאמר ונעשה לפניך קרבן מוסף כדן בכל הדברים שחייב לחזור קודם שהתחיל בכרכה אומרה (סז).

(ה) טעה והתפלל מוסף קודם לשחרית יתפלל אח"כ שחרית ותפלה ראשונה יחשב במקום מוסף (רפ"ו נמ"ל סז ונ"ל הטעם שהרי התמידין אין יעבדין המוספין).

(ו) טעה והתפלל של חול בשבת או ביו"ט אם עקר רגליו חוזר לראש ואם לא עקר רגליו מתחיל בקדושת היום וא"צ לחזור לראש ונ"ל דאפילו נזכר קודם מודים לא מהני שיאמר יעלה ויבא ויזכיר קדושת היום דלכתחלה צריך לומר ברכה לקדושת היום ומ"מ בדיעבד שהזכיר קדושת היום בעבודה יצא כיון דמן הדין גם בשבת וי"ט ראוי ל"ח אלא דלא אטרחוהו רבנן ולכן בדיעבד יצא (סימן רס"ח).

(ז) בימות החמה טעה והתפלל של חול בשבת והזכיר גשם ובברכת השנים הזכיר ג"כ גשם ולאחר שסיים הברכה נזכר שהוא שבת חוזר לראש וא"צ להזכיר עכשיו הברכות של חול שהתפלל וכן אם לא הזכיר משיב הרוח אלא שבברכת השנים הזכיר טל ומטר אם לא סיים ברכת השנים א"כ כיון שהתחיל הברכה צריך לומר כתיקונה ומתחיל בדרך עלינו ומסיים וחוזר לשל שבת אבל אם כבר סיים הברכה א"צ לחזור לתחלת הברכה דכיון דאין דינו כאלו הוא באמצע ברכה ואם כן אדרבה הוי כאלו לא התחיל לגמרי ולכן מתחיל בשל שבת (כנ"ל דלח כיוו שראיתי נב"ה בסיון קי"ז סק"ז נצט הלק"ט ע"ד).
(ח) אם נסתפק אם התפלל של שבת או יו"ט חוזר לראש דמסתמא אמר כמו שהוא רגיל ונ"ל דבר"ה וי"כ אם יודע שאמר ובכן חן ומסתפק אם סיים המלך הקדוש א"צ לחזור דמסתמא אמר כשיגרא דלישנא.

(ט) כ"ט אם טעה וסיים מקדש השנת וחזר בו תוך כדי דיבור וסיים מקדש ישראל והומנים יצא אפילו לא היה סבור שהוא יו"ט (סימן תכ"ו נמ"ל).

(י) יו"ט שחל בשבת מסיים מקדש השבת וישראל והומנים ואם חתם מקדש ישראל והשבת והומנים או שלא חתם בשל שבת אלא רק מקדש ישראל והומנים אע"ג שהזכיר של שבת באמצע או שלא חתם רק מקדש השבת לכד או אפילו שאמר מקדש השבת וישראל ולא אמר והומנים כל זה לפרי חדש מיקרי שינוי מטבע בכרכה וצריך לחזור ואם לא עקר רגליו חוזר לאתה בחרתנו ואם עקר רגליו חוזר לראש (סימן תפ"ו) ול"נ דא"צ לחזור דכל ברכה שמוזכר בה ב' דברים וסיים באחד מהן כן שהחם במה שהוא עיקר הברכה ובין שחחם במה שכלל בה יצא.

(יא) אם מסופק אם חתם גם בשל שבת נ"ל דלכ"ע א"צ לחזור (דכ"ה יש אומרים דאבינו טלחי ח"כ לחזור עיין פ"ח סז וגם הו"א כ' דנמקדש ישראל לכד ילא וזע"ג דלח נח"ה דכ"ו להלכה עיין ח"ר מ"ו נספח יש להקל וכ"ש לפי מה שכתבתי נמ"ל) (סי' ב').

(יב) ר"ח וחז"מ שחל בשבת ולא חתם במוסף אלא מקדש השבת יצא לכ"ע דכיון דאינו קובע ברכה לעצמה בערבית ושחרית ומנחה לא המיר כולו האי (פ"ח סז).

(יג) טעה והזכיר מאורע שאר ימים בתפלה אם בשוגג אינו חוזר ואם במזיד דינו כמפסיק בדברים בטלים (לעיל כלל כ"ה סי' י"ח) ואם נזכר באמצע ברכה כגון שהתפלל של שבת כ"ט וכיוצא בו פוסק אפילו באמצע ברכה ואם סיים תפלתו חוזר לראש.

(יד) טעה בערבית של שבת ולא הזכיר בה משיב הרוח וכיוצא בו או אפילו לא התפלל כלל ומכיון כשאומר הש"ץ ברכה א' מעין שבע מראש ועד סוף מלה במלה יצא

הלכות תפלה כלל כח כט

משום התפלה ערכית רשות הקילו בה ואח"כ יאמר עושה שלום ופוסע ג' פסיעות ודוקא עם הש"ץ אבל לכתחלה אסור להתפלל ברכה אח' מעין ז' ובדיעבד צ"ע אם יצא (סימן רס"ח) ושבת וי"ט כיון שהש"ץ אינו מזכיר של יו"ט צריך לחזור ולהתפלל (ח"ר ס).

(טו) טעה בשמיני עצרת ואמר את חג הסוכות הזה נ"ל דאם כבר עקר רגליו אינו חוזר.

(טז) טעה במוספין והזכיר של יום אחר וכן בסוכות שאמר ביום א' דחוח"מ מה שאינו שייך כלל לאותו יום כגון שאמר ביום הרביעי אם לא סיים הברכה יתחיל מפ' הקרבנות ואם סיים הברכה א"צ לחזור (דכא אפילו לא אמר הפסוקים של קרבנות רק שאמר ונעשה לפיך קרבנות המוספין ולא וזה שהזכיר של יום אחר הוי כדון בסעי' י"ג).

(יז) טעה בר"ה ולא אמר ובכן תן כיון שסיים כדן יצא דלא נזכר בגמ' ואם סיים בא"י מקדש ישראל יום הזכרון ולא אמר מלך על כל הארץ נ"ל דא"צ לחזור. ובמוסף שאומר פסוקי מלכות צ"ע ונ"ל דא"צ לחזור.

(יח) יו"ט שחל להיות במוצאי שבת ואמר באתה בחרתנו ותודיענו ואם לא אמר אין מחזירין אותו.

כלל כט. דין חזרת הש"ץ (סי' קכ"ז) ודין מי שראוי למנותו לש"ץ (סי' כ"ג).

(א) הש"ץ חוזר התפלה וצריכין הכל לשמוע ולענות אמן על כל ברכה וברכה ואם אין ט' שומעים ועונין הרי כל הברכות שמברך הם לבטלה ועונשו גדול מאוד ולכן צריך כל אדם לשחוק ואפילו ללמוד אסור בשעת חזרת הש"ץ וי"א שמחוייבים לעמוד בשעת חזרת הש"ץ ואם יש רק ט' השומעים וא' מהם ישן יש לזהר להקיצו כדי שישמע וה"ה כשמתפלל ימתין עד שיסיים ובדיעבד אם א"א מצטרף ודוקא א' (סימן כ"ה).

(ב) צריך לעמוד במקומו כדי הילוך ד"א קודם שיחזור למקומו ואח"כ יחזור וצ"ל אדני שפתי תפתח אבל יהיו לרצון אינו חייב לאומרו שהרי יאמר בקדיש תתקבל צלותהון אבל הנכון שיאמר.

(ג) כל מקום שיחיד חוזר ומתפלל מחמת טעות בתפלה גם ש"ץ חוזר בתפלה החזרה חוץ מאם שכח יעלה ויבא בר"ה שחרית אין מחזירין אותו אם כבר סיים כל התפלה ואם נזכר קודם שסיים יתחיל רצה וה"ה בשחרית של שבת וי"ט ודוקא בשחרית שיש ב' דברים א' שהרי יתפלל מוסף וזכיר בו קדושת היום ועוד שהיא טורח הצבור אבל בשאר תפלות לעולם חוזר (סימן קכ"ז).

(ד) ואם טעה בתפלה שהתפלל בלחש אם טעה בג' ראשונות חוזר כמו יחיד ובשאר הברכות אפילו בג' אחרונות אינו חוזר מפני טורח צבור אלא סומך על התפלה שיתפלל בקול רם ואפילו בג' ראשונות אם לא נזכר עד שסיים תפלתו א"צ לחזור (סימן קכ"ז) והסומך על הטור אפילו בג' ראשונות ואינו חוזר לא הפסיד (ח"ר ס).

(ה) בתענית צבור הש"ץ אומר בין גואל ישראל וכן רפאנו עננו ומסיים העונה בעת צרה כצ"ל (לפי מה שכ' הכלנו שיש בו ס"ג תיבות) ואם שכח והתחיל רפאנו ונזכר קודם שהתם ברכת רפאנו אומר עננו ואח"כ רפאנו ואם לא נזכר עד שאמר בא"י אף שלא אמר עדיין רופא חולי אסור לאומרו עוד אלא יאמר עננו בשומע תפלה כחיד ויחתום בא"י שומע תפלה (ח"ר נטסאחזוניס ללא כמ"ח) ואם שכח גם בש"ח או אחר שסיים המברך את עמו ישראל בשלום יאמר עננו בתחיתם ברכה העונה בעת צרה ואם אמר עננו קודם ראה נא צריך לחזור ולאומר אחר ראה נא (סי' קי"ט) דאסור לשנות הסדר שתקנו חז"ל.

(ו) ש"ץ שנחלש באמצע תפלה ולא יוכל לגומרה יעמוד אחר במקומו ומתחיל מתחילת ברכה שטעה זה אם באמצעות ואם היה בג' ראשונות מתחיל לראש ובג' אחרונות מתחיל רצה ולכן בר"ה ויו"כ שלפעמים נחלש הש"ץ באמצע הפיוטים ועומד אחר תהתיו צריך לזוהר שיתחיל העומד מתחילת ברכה מאתה בחרתנו ולא יחזור לומר הפיוטים ואם בג"ר או אחרונות דינו כמו שכתבתי (סימן קכ"ז) ואם נשתתק בברכת יוצר אם אחר שענו הקהל קדיש כברכה אהרת דמי (סימן כ"ט) ומתחיל השני לאל ברוך וכו' ונ"ל דדין זה הוא במקום שהש"ץ מוציא הצבור אבל לדין א"צ.

(ז) ש"ץ שהוא כהן ובאמצע התפלה נודע שמת אחר כנתיים הסמוכים אם אפשר לסתום הפתחים וחלונות של בהב"ג או של בית שהמת שם ואעפ"י שיש עוד טומאה דרבנן (עיין בחכמת אדם כלל קכ"ט סימן ה') א"צ להודיע להש"ץ עד שיגמור הפלתו (ועיין ב"ד סימן שע"ב) אבל אם א"א לזוהר בזה צריך לצאת אפילו באמצע תפלה (מדברי הש"ך ב"ד סימן שע"ב ושמוע לכאורה דכנתיים הסמוכים לאהל המת אין בו חלא איסור דרבנן וכבר הז"ו ע"ז המ"א בסיון שמ"ב ס"ק ב' דאם יש חור טכח לכ"ע הוי דאורייתא ע"ש שהצריך בראיות ברורות וכדליתא בש"ס וברמב"ם. ול"כ ג"כ הש"ך לא כיון לזה ע"ש רק שהלשון אינו מוזקק ודלא כאל"ר בסיון קכ"ז שנוטף אחר הש"ך).

(ח) ש"ץ צריך שיהיה הגון ואיזה הגון שיהא ריקן מעבירות ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו ושיהיה עניו ומרוצה לעם שיסכימו לתפלה ויש לו נעימה שמושך הלב וקולו ערב ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים וזה בשאר ימות השנה (ט"ז) אבל בחענית צבור צריך עוד שיהיה רגיל כדי שלא יטעה ומטופל בבנים קטנים ואין לו עושר ויש לו יגיעה בשדה שמתוך כך יתפלל בלב שלם ולא יהיה בכניו וב"כ וכל קרוביו והנלוים עליו בעל עבירה אלא יהיה ביהו ריקן מן עבירות וטוב שיהיה ג"כ זקן ממש (תקע"ט) וראוי לש"ץ שיהיו בגדיו ארוכים שלא יראו רגליו ויכנס לבה"כ ראשון ויצא אחרון וראוי להדר אחר צדיק בן צדיק כי אינו דומה תפלת צדיק בן צדיק וכו' וראוי שלא יהיה בו מום.

(ט) אם אין מוצאין מי שיהיו בו כל המדות האלו יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ומע"ט. ואם יש כאן עם הארץ וקולו נעים והעם חפצים בו וכן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים הקטן הוא קודם (סז).

(י) אין ממנין אלא מי שנחמלא זקנו ואעפ"י שלא נחמלא זקנו כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו כשר הלכך בן כ' שנה אעפ"י שאין לו זקן ממנין אותו או אפילו רק בן י"ח שנים ויש לו זקן מעט כשר (סז) וכו' מפני כבוד הצבור ואפילו אם רצו הצבור למחול על כבודם אין ראוי להם לעשות כן לכתחלה ובתענית לא מהני נחמלא זקנו רק שיהיה לו זקן ממש (סז נמ"ח). ודוקא להיות ש"ץ קבוע או לעיתים ידועים אבל באקראי משהגיע ל"ג שנים יכול לירד לפני התיבה ואפילו אם מינהו הקהל שיהיה הוא מוכן להתפלל באם שלא יהיה החון כבה"כ אין איסור כלל שהרי אפשר שלא יבוא לידי כך ואם אין שם מי שיוודע להיות ש"ץ כ"א בן י"ג שנה ויום אחד מוטב להיות הוא ש"ץ משיחבטלו לשמוע קדושה וקדיש (ט"ז סז) אבל פחות מ"ג שנים אין לירד לפני התיבה כלל אפילו להתפלל ערבית ואפילו יגיע ביום השבת לכלל י"ג שנים אם מתפללין ערבית מבעוד יום דהא עדיין לא נכנס לכלל י"ג שנים עד הערב אבל כשמתפללין כלילה מותר כיון שמתחיל היום שגולד בו שזה נקרא כבר בן י"ג שנה ויום אחד. ויש מקומות שמקילין בזה אפי' קודם י"ג שנים להתפלל ערבית כיון שאין מחזירין התפלה וא"א קדושה.

ודוקא
(סימן)

רגליו

מ"מ מה

ל"מ מ"פ

ש"מ

ס"מ

במוסף

אמר

(ג')

הוא

צריך

בשעת

ג' וה"ה

ד' וע"ל

לחתור

תפלה

ים כל

ג' חרית

הצבור

יחיד

תפלה

(סימן)

העונה

ונזכר

י"א אף

ביחוד

ש"מ

עגנו

חז"ל.

(יא) כל אלו הדברים היינו שלא למנותו לתחלה אבל אין מעבירין אותו מפני זה. וכשיוצא עליו שם רע עתה והוא קלא דלא פסיק (עיי' ב"ב כ"ג ע"ב) כעור סימן י"ח ע"ב קרא קלא ל"פ) אפילו יחיד יכול למחות להעבירו. וכל שכבר העבירוהו ועמד כך ימים ושנים בהסבמת הקהל ורוצים למנותו הוי עכשיו כתחלת קבלה ואפילו המיעוט יכולין למחות (ע"ג).

(יב) מי שעבר עבירה בשוגג כגון שהרג נפש בשגגה וחזר בתשובה מותר להיות ש"ץ דלא מקרי אין פרקו נאה אלא דוקא שהיה מועד לעשות דברים שאינן מהוגנים אבל מי שבא לידו שגגת מעשה ומתחרט ה"ז צדיק גמור לכל דבר. ואם עשה במזיד ועשה חשובה מחלוקת בין הפוסקים אם זה נקרא פרקו נאה ורמ"א כ' רפסול. ואם עבר באונס לכ"ע מותר (ע"ג).

(יג) ש"ץ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו שקולו ערב ה"ז מגונה ואם מחמת ששמח לבו על שנתן הודאה להש"י חבא עליו ברכה רק שיתפלל בכבוד ראש ויעמוד באימה וביראה ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עושה מפני טורה הצבור (ע"ג) וכ"ש החונים המנגנים ומאריכים בנגונים עליהם נאמר נתנה עלי בקולה ע"כ שנאחיה (ע"ג).

(יד) פוחח והוא מי שבגדו קרוע וזרועותיו מגולים לא ירד לפני התיבה. סומא או גר מותרים לירד לפני התיבה.

(טו) ש"ץ קבוע יורד לפני התיבה ולא ימתין עד שיאמרו לו אבל שאינו קבוע יסרב מעט אבל לא יותר מדאי אלא פעם ראשונה מסרב ופעם ב' מכן עצמו כמו שרוצה לעמוד ובפעם ג' ירד ואם האומר לו הוא אדם גדול אינו מסרב לו כלל דאין מסרבין לגדול (ע"ג).

(טז) אם טעה ש"ץ וצריכים להעמיד אחר תחתיו אותו שמעמיד תחתיו לא יסרב (ע"ג).

(יז) אין מסלקין חזן מאומנותו אא"כ נמצא בו פסול ואפילו נשבע שלא ילך עוד בדרכים אלו עד שישוב בתשובה שלימה. אבל אין מסלקין אותו משום רגון בעלמא כגון שיצא עליו שם שנתפס עם זונה או שמסר אדם ומ"מ יש להושיב ב"ד על כך אבל אם באו עדים בזה מעבירין אותו. וש"ץ שהוא שוחט לא יתפלל בנגדים הצואין ומסריחין ואם אינו רוצה להחליף בגדיו כשעת התפלה מעבירין אותו וטוב שיחליף בגדיו תמיד כשהולך בין הבריות שלא יהיה בכלל המשניאים. וש"ץ המגבל פ"ז או שמתן בשירי נכרים שמנגנן בהם לע"ז ממתין בידו ואם אינו שומע מעבירין אותו. וש"ץ שקבלוהו לכל ימי חייו שהוקין ורוצה למנות בנו לסייעו לפרקים אעפ"י שאין קול בנו ערב כקולו אם ממלא מקומו בשאר דברים בנו קודם לכל אדם ובלבד שלא יהיה קולו משונה ואין הצבור יכולין למחות בידו דמסתמא ע"ד כן קבלוהו שאם לפעמים לא יוכל להתפלל שימנה אחר תחתיו וא"כ בנו קודם שבכל המנויים בניהם קודמין חוץ מחכם הממונה להרביץ תורה או לדין (ע"ג).

(יח) אפילו יחיד יכול לעכב ולומר איני רוצה שפלוני יהיה חזן אם לא שכבר הסכים עליו מתחלה וכן הדין בכל המנויים אבל אם קבלו לזמן ונשלם הזמן לא מקרי הסכים עליו דעכשיו הוי קבלה חדשה ועכשיו הולכים אחר רוב פורעי מס אפילו פסולי קורבה בניהם ויש מקומות שממנין י"א או י"ג אנשים והכל לפי מנהג המקום. והמ"א כ' דהא יחיד יכול למחות זה דוקא בזמניהם שהיה הש"ץ מוציא הרבים י"ח בתפלתו דאין נעשה שלוחו בע"כ משא"כ עתה שכלם בקיאים רק הש"ץ הוא לפיזטים אעפ"י

הלכות תפלה כלל ל

שאומר קדיש וברכו אין כ"כ קפידא. ואפילו למ"ד יחיד יכול למחות אבל בא בטענות פסול אין יכול למחות דיש לחוש לפגמו (סז).

כלל ל. דין קדיש וברכו ומודים ודין צירוף ואם יצאו מקצתן ופריסת שמע:

(א) תקנו אנשי כנה"ג. לומר בכל יום קדיש וקדושה וסמכו על פסוק ונקדשתו בתוך בני ישראל וכל דבר שבקדושה אין פחות מ' ולכן א"א קדיש וקדושה וברכו בפחות מ' גדולים ואפילו בשעת הרחק אסור לצרף קטן וכן לענין קריאת התורה (א"ר) וחרש המדבר ואינו שומע או שומע ואינו מדבר הן כפקחין ומצטרפים ובלבד שיבין מה שעונים אבל מי שאינו שומע ואינו מדבר ה"ה כשוטה וקטן (כ"ה ונפ"ח סז) וצריכין שיהיו כולם במקום א' והעומד בתוך הפתח ממקום סגירת הדלת ולחוץ הוא כלחוץ ואינו מצטרף ואם מכניס ראשו ורובו לפניו מצטרף עמהם וה"ה אם עומד אפילו אחורי בהכ"נ כיון שמכניס ראשו ורובו לפניו מצטרף (כ"כ הב"י וז"ל שם א"ח דמראה פנים לחוד מהני וכמע"כ נש"ע ל"ל דכוונתו ג"כ שמכניס ראשו ורובו לשם דאל"כ קשה מ"ש מחלל גדולה שהרי גם שם מואים ז"ל אע"כ דוקא כשוכניס ראשו ורובו) ולכן כשיש בית ולפנים הימנו הדר אם אינו פרוץ במילואו המתפלל שם הוא כאלו מתפלל ביחודי ובתשובה רב"ז סימן תר"נ מצאתי שכ' שזה דוקא לענין צירוף אבל שיהיה כמתפלל עם הצבור אם אין להדר פתח אחר רק דוקא דרך הבית הגדול חשוב כמתפלל עם הצבור ולענין לענות קדיש וקדושה ק"ל דאפילו מדיחה של כחול אינה מפסקת ואם מפסיק טינף או ע"ז י"א דאסור לענות ונ"ל דאיש"ר וקדושה יענה דהוי רק פסוקים אבל ברכו לא יענה (סימן כ"ה).

(ב) כל דבר שדינו כיו"ד כתפלה וקריאת התורה ונשיאת כפים וקדיש וברכו והתחילו ב' ויצאו מקצתן גומרין אותו ענין אעפ"י שלא נשארו י' אבל לא מתחילין מה שהוא ענין אחר ומ"מ הוציא עושה עבירה ועליו נאמר ועובי ה' יכלו אה"כ נשארו עשרה. ולפיכך אם התחילו יוצר אור ב' וקודם שהתחיל הש"ץ תפלה בקול רם יצאו מקצתן לא יתחיל שהוא ענין בפני עצמו אבל אם כבר התחיל אפילו רק באבות יגמור כל התפלה וגם הקדיש שלאחר וכן לציון דשייך לתפלה שהרי אומרים התקבל צלותהון וכו' אבל אין קורין בתורה שהוא ענין בפ"ע (סימן כ"ה) ואם התחילו לקרות ב' ויצאו יגמרו הקריאה אבל לא יוסיפו מו' קרואים ואין אומרים מפטיר שהוא ענין בפ"ע (א"ר רס"י קכ"ח) ונ"ל דג"כ אין הכתנים נושאים כפיהם שהוא ענין בפ"ע ואם התחילו הכתנים בנ"כ ויצאו יגמרו אבל הקדיש שאחר עלינו אין אומרים שאינו אלא מנהג ובערבית אם התחילו ברכו ב' יאמר הקדיש שלאחר ק"ש דשייך לק"ש וברכותיה דהכל שייך לברכו אבל לא קדיש שאחר התפלה ואפילו שהתחילו כבר התפלה ב' שהרי מותר להתחיל אף בלא י' (סי' כ"ה וע"ש נט"ו נשכ"ח) ונ"ל דה"ה אם אמרו פסוקי דומרה וישתכח ויצאו לא יאמר קדיש ופשיטא ברכו שהוא ענין בפ"ע. כללו של דבר לעולם לא יגמרו או יאמרו קדיש אלא על דבר שהיה צריך להתחיל דוקא ב' ואם יש עשרה ביחד רק שאחד מהם מתפלל ש"ע או שהוא ישן מצטרף עמהם.

(ג) אם התפללו כ"א וא' ביחוד ואח"כ נודמנו יחד אסור לומר קדיש וקדושה שכבר פרה מהם חיוב זה ולכן צריך לזוהר מה שנוהגין לפרוס על שמע ולומר קדיש וברכו שיהיה עכ"פ אחד שלא התפלל עדיין דאל"כ איך יאמר ברכו ואין א' שיבדך אבל אם יש א' שצריך להתפלל אזי נוהגין לפרוס על שמע אפילו מי שכבר התפלל אבל יותר טוב שזה שצריך להתפלל יפרוס ע"ש (ס"ט) ובערבית אין נוהגין לפרוס על שמע כיון

מפני
ח זכ
ד כד
שיעוט
להיות
וגנים
מזוהר
ואם
שמח
אימה
זונים
ומא
קבוע
כמו
דאין
לא
עוד
כגון
אם
יחזן
מיד
זירו
לכל
אם
אין
פלל
ועה
ברי
קרי
זול
ו"א
לתו
פ"י

הלכות תפלה כלל ל

שא"א רק ברכו לכד בלא קדיש. ויש נוהגין גם בערביה לפרוס על שמע לכד בערביה
 דשבת ויו"ט אין פורסין על שמע דמסתמא הכל באים קודם ברכו גם בשבת ויו"ט בשחרית
 ובכ"ו וה' בשחרית אין לפרוס ע"ש שישמעו מן העולים בחורה (ולענין חס וקלמן כגד קראו
 בתורה עיין לקמן בדין קריאת התורה).

(ד) כשיאמר החזן קדיש לא יאמר פסוק ועתה יגדל ומכ"ש במקום שאסור
 להפסיק ויענה איש"ר וכו' עד יחברך בכל כחו בכל כוונתו ובכל איבריו ר"ל שיאמרנה בכל
 לב ונפש ולא רק כמוציא בשפתיו ולכו כל עמו וגם לא יענה בקול גדול שלא יגביה קולו
 יותר מהאומר קדיש כמ"ש דאין העונה אמן רשאי להגביה קולו יותר מהמברך (ח"ו).
 ומטעם זה יש להזהיר להקורא בס"ח שעונה אמן בקול שלא יגביה קולו יותר מהמברך
 ויכוין לשמוע מש"ץ עד דאמירן בעלמא ואז יענה אמן (כ"ז).

(ה) בקדיש חייב לברוע ה' פעמים א' כשיאמר יתגדל ויתקדש ב' כשיאמר איש"ר
 ג' כשיאמר יחברך ד' כשיאמר שמיה דקוב"ה ה' כשיאמר ואמרו אמן. והגר"א בכיאותיו
 סימן כ"ז סק"י כ' שאין לברוע כלל בקדיש ע"ש. ועוד נהגו לברוע ולפסוע ג' פסיעות
 ואח"כ אומר עושה שלום כמו אחר תפלה י"ח (סג). ויש לומר דקודשא ולגוה באתנחתא
 ואח"כ בריך הוא לעילא וכו' (י"ח נאס סג"מ) ובכיאורי הגר"א סק"ח הבריע ש"ל דקוב"ה
 ולגוה באתנחתא ואח"כ לעילא וכו'.

(ו) מצוה יותר לענות איש"ר מקדושה וברכו ואם יש ב' בתי כנסיות ילך ויענה
 קדושה דשם ישמע גם קדיש שאחר התפלה ואסור להפסיק באיש"ר כשישמע קדושה
 ולהפיק צ"ע (מ"ח ר"ס כ"ז).

(ז) אסור לומר קדיש רק אחר פסוקים או תפלה או לימוד (סימן כ"ד) ודוקא
 כשהיו י' בשעת אמירת הפסוקים והלימוד אבל אם לא היו שם י' אעפ"י שאח"כ באו י'
 אסור לאומרו עד שיאמרו עכ"פ ג' פסוקי' (מ"ח סי' רל"ד וסי' ס"ט וכ"כ ח"ר סי' כ"ה וסי'
 תקפ"ח נאס כלטו ללא כט"ו נסי' נ"ה) ואסור לומר ב' קדישים זה אחר זה אם לא בהפסקת
 מזמור אבל ב' בני אדם מותרים לומר קדיש בחד וכשם שאסור להרבות בברכות כך
 אסור להרבות בקדישים וא"א קדיש דרבנן כ"א על תורה שבע"פ ולא אחר פסוקים ולכן
 אומרים ברייתא דר"ח בן עקשיא וכו' ואפילו ב' הלומדים אומרים קדיש כשיש י' אפילו
 מי שלא למד מותר לומר כמו בפריסת שמע (סימן ס"ט).

(ח) כשיאמר הש"ץ ברכו עונין אחריו ברוך ה' וכו' ואם לא שמע מהש"ץ ברכו
 רק שמע מהקהל שעונים עונה אחריהם אמן ואחר שעונים הצבור ברוך וכו' לעולם ועד
 יענה הש"ץ ג"כ ברוך וכו' ולא יענה אמן אחר הצבור שאומרים ברוך וכו' לעולם ועד וכן
 הצבור אין עונים אמן אחר שסיים הש"ץ ברוך וכו' לעולם ועד (וע' כלל י"ח סי' ה') (כ"ז).
 (ט) ישמע מהש"ץ נקדש עד קדוש וכו' ואז יענה קק"ק ואח"כ ישמע מהש"ץ
 לעומתם וכשמסיים יאמרו עונה ברוך וכו' ואח"כ יאמר הש"ץ וכדברי וכו' עד לאמר ואז
 יענה ימלך כן הוא המנהג הנכון וכן נהג הגר"א אך לא נוהגין כן ולא יחטוף לענות
 מקודם שסיים הש"ץ. ויגביה עצמו מעט למעלה וגם יסתבל מעט למעלה בשעה
 שאומרים קדושה (קכ"ה).

(י) כשיגיע הש"ץ למודים חייבים הכל לשחות עמו כמו השתחויות שבי"ח ואומרים
 מודים דרבנן והוא מודים אנחנו לך שאתה הוא ה' וכו' וכשיאמר ה' יזקף עצמו ומסיים
 בלא שם רק ברוך אל ההודאות וכשיאמר ברוך ישחה ג"כ ונ"ל דכשיאמר אל יזקף
 (ועיין בכיאורי הגר"א) וי"א כל הגוסס בשחה (קכ"ז).

הלכות קריאת התורה כלל לא

(יא) יש לזוהר שיכוין לומר קדושה שביוצר וקדושה של ובה לציון בצבור די"א דאסור לומר ביחוד (כ"ט).

(יב) הבא לבהב"נ או שסיים תפלתו והצבור עונין איש"ר או קק"ק כל זמן שלא סיימו מותר לענות עמהם רק לא יאמר חיבת אמן כי אסור לומר אמן רק תיכף אחר שסיים הברכה או הקדיש אלא יתחיל יהא שמיה וכו' (ועיין כלל ו' סימן ד') (סימן קכ"ד).

כלל לא. דין קריאת ס"ת וכבוד ס"ת וספרים:

(א) קריאת התורה בצבור הוא מתקנות משה רבינו ע"ה ותקנות עזרא (סי' קל"ה) חוץ מקריאת פ' זכור שהוא דאורייתא ולכן בני הכפרים צריכים לקבץ עשרה או לבוא לעיר לשמוע פ' זכור ובשעת הדחק יש לסמוך על מה שישמע בפורים פ' ויבא עמלק (מ"א סימן תרפ"ט).

(ב) אסור לצאת בשעה שקורין בתורה אלא בין גברא לגברא אם צריך הרבה אבל לדבר אסור אפילו בין גברא לגברא ואפילו להורות או לפרש איזה דבר אסור. ואפי' בשעת קריאת הפטרה אסור דכתיב ובפתחו עמרו כל העם ר"ל ששתקו (סי' קי"ז).

(ג) מותר לישב בשעת קריאת אפי' העומדין על הבימה כיון שהס"ח מונח במקומה ומ"מ בשעה שהמברך אומר ברכו שהוא דבר שבקדושה ראוי לעמוד. ובשעה שמגביהין אותה ומכ"ש כשנושאין אותה מחוייבין לעמוד עד שתגיע למקומה ואעפ"י שאינו רואה אותה ויש מחמירין לעמוד בשעת הקריאה וכן עשה מהר"ם. (ועיין בניאורי הגר"א סימן קמ"ז סק"ט) (סז).

(ד) אסור לאחוז ס"ת ערום בידים אם לא ע"י בגד המפסיק.

(ה) הקורא בתורה צריך לקרות עם המקרא מלה במלה בלחש ולא יקראו שנים אלא או שיקרא העולה והש"ץ ישתוק או להיפוך דתרי קלא לא מישתמע ומ"מ צריך העולה לקרות עם הש"ץ כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אלא שיקרא בנחת שלא ישמע לאזניו ומ"מ אם משמיע לאזניו ליכא למיחש דהא גם בתפלה תקנו בלחש ואפ"ה משמיע לאזניו ה"נ כן. ואם אין שם מי שבקי בקריאה ומעמידין א' מי שמקרא לקורא לא יאמרו שניהם בכת אחת אלא לאחר שגמר המקרא המלה יאמר הקורא. וכבר נתבאר לעיל כלל כ' ס"ד שאם עלה לס"ת במקום שאסור להפסיק אזי לא יקרא עם המקרא רק ישמע ממנו (סימן קמ"ח).

(ו) הקורא וכן החזן הקורא צריכין לעמוד ואפילו לסמוך עצמו בשעה שקורא בתורה אסור ואם הוא בעל בשר מותר לסמוך מעט ובדיעבד שקרא מיושב יצא.

(ז) נוהגין שהגבאי או הקונה מצות עומד אצל ס"ת וזה נקרא סגן כדי שיהיו ג' היינו שהסגן כביכול במקום הש"ץ שהוא מצוה לקרות לכל מי שירצה. והקורא במקום משה והעולה הוא המקבל במקום כל ישראל (סז).

(ח) אין הצבור רשאים לענות אמן עד שתכלה מפי המברך ואין הקורא רשאי לקרות עד שיכלה אמן מפי הצבור ואפי' יש מאריכין באמן שהרי צריכין כולם לשמוע (סז).

(ט) העולה למגדל עולה בפתח שהיא לו דרך קצרה ממקומו וירד מהמגדל בדרך אחר שהיא לו כדרך ארוכה ואם ב' הדרכים שוין עולה בפתח שהיא לו דרך ימין וירד בפתח שכנגדו וכן הדין בחזן כשמולך הס"ת (סז).

(י) הקורא בתורה צריך לאחוז בידו העמודים של ס"ת ולא ילך משם עד שיעמוד שם זה שקוראין אחריו (סז). והמנהג להמתין עד שיחזיל השני הברכה ומפני

שבהליכה לא יוכל לשמוע הברכה נוהגים המדקדקים להמתין עד שיסיים השני הברכה האחרונה.

(יא) צ"ע אם כולם שמעו קריאת התורה ויש איזה ב"א שלא שמעו אם מותר לקרות עוד הפעם בשבילם. ול"ד לפריסת שמע בסיון ס"ט דהתם כל יחיד מחויב באותה ברכה אבל הכא החיוב רק שישמע קריאת התורה וחכמים הקטו שיברך משום כבוד הצבור וי"ל דלא תיקט אלא בשביל הצבור חייבין בקריאה אבל לא בשביל יחידים וצ"ע. (יב) קודם הברכה פותח ורואה מאיזה מקום יקרא ומברך בעת שהס"ת פתוח ברכת אשר בחר בנו וכדי שלא יאמרו ברכות כתובות בתורה יעצים עיניו אבל לא ידפוק פניו לצד אחר ואם טעה והתחיל ואמר אשר נהן אם נזכר עד שלא סיים הברכה יאמר אשר בחר ואם כבר סיים כל הברכה יברך לאחריה אשר בחר וכו' ואחר הקריאה גללו וסוחמו ומברך וא"צ לכסות בסודר רק בעת שאומרים קדיש אחר הקריאה וצריך שיברך בקול רם כדי שישמעו ויענו והמברך בלחש ולא שמעו קרוב להיות ברכתו לבטלה (סיון קל"ט).

(יג) הגולל ס"ת יעמידנו על החפר שמו יקרע נחמת התודוק שמהדק ולא יקרע אלא החפר ומי שנוחנין לו להגביה הס"ת וגם לגלול אם א"א לעשות שניהם יגביה שהוא עיקר הגולל ויתן לאהר לגלול אבל אם נתנו להושיט המעילים ולגלול גלול ויתן לאהר להושיט (סיון קמ"ז).

(יד) המפטיד לא יתחיל בברכות עד שנמר הגולל כדי שלא יהיה הגולל טרוד לשמוע הברכות (סז).

(טו) כשמתפלל בבית אסור להביא לשם ס"ת לקרות בו אבל אם יחדו לו מקום אפילו רק ליום א' מותר ואם הוא אדם חשוב או חולה יש מחזירין בכל ענין. וי"א דוקא אדם חשוב וחולה מותר (ר"ח) ובפ' זכור יש להקל אפילו אינו חשוב או חולה (סי' קל"ה) ונ"ל דאפשר גם בפ' פרה (עיין ו"א סיון תרפ"ה).

(טז) ביום שיש ב' ס"ת מנהגנו להוציאם כא' אבל לא יפתח השניה ולא יסרו המפה עד שיגוללו הראשונה (דברי המ"ח בסיון קמ"ז ס"ק י"ז עיין בכלל ס"ח נכ"ח סיון ב' זכריו ל"ג) ואין מסלקין הראשונה עד שכבר דגיתו הב' על השלחן ומניחין אותה קודם קדיש וביום שיש בו ג' ס"ת מניחין שלשתם כדי שיאמרו קדיש על כולם (סיון קמ"ז) ולא נהגו כן רק שיאמרו הקדיש בשעה ששתייהן מונחות על השלחן.

(יז) מ"ע מה"ת לקדש את הכהנים כדרכיב וקדשתו וקבלו חו"ל שר"ל לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליתן לו מנה יפה ראשון (כן פי' הרמ"א נגדו"ס) ומ"מ אם רצה הכהן לחלוק כבוד למי שגדול ממנו הרשות בידו (סיון ר"ח) אבל לענין לקרות בתורה בברכ"ג תקטו חו"ל שאין הכהן יכול למחול אלא דוקא כהן קורא ראשון ואחריו לוי ואחריו ישראל כדי שלא יבוא הדבר לידי מחלוקת שב"א יאמר אני גדול ואקרא ראשון (סיון קל"ח) ואמנם זה שייך דוקא בברכ"ג דמסתמא יש שם רבים ולכן אפילו במקום מנין מצומצם ג"כ לא פלוג רבנן ובסעודה דמסתמא ליכא רבים ולכן אפילו יש שם כסעודות מילה וחתונה לא פלוג רבנן ויכול הכהן למחול על כבודו ואע"ג דאם כהן נושא גרושה וכיוצא בו חייבין הב"ד לכופו שאני התם דמחלל קדושתו אבל דברים שלא ניתן לכהן אלא משום כבודו בידו למחול על כבודו (ועיין נט"ז סי' קכ"ט ס"ק ל"ט וי"א סז וי"ט גיטין ס"ה סי' כ"ב). ומטעם זה מותר להשתמש בכהן אם מחל ע"ז (ססי' קכ"ח). ועיר שכולה כהנים אם ישראל א' ביניהם אותו ישראל קורא ראשון מפני דרכי

הלכות קה"ת כלל לא

שלום ואם יש ג"כ לוי קורא כסדרן כהן לוי ישראל ואח"כ שאר הכהנים ואם אין שם ישראל כדי סיפוקם או שאין שם ישראל כלל קורא כהן אחר כהן וה"ה בעיר שכולם לויים (ועיין בש"ע סימן קל"ה סעיף י"ב בט"ז וי"ח).

(יח) ומטעם זה מפני המחלוקת לכן המנהג הפשוט שאפילו כהן ע"ה קודם לקרות לפני הכם גדול ישראל ואפילו אינו יודע לקרות כלל אין מדקדקין בכך ואע"ג שארז"ל כל ח"ה שמקדים לכהן ע"ה חייב מיתה שמבזה התורה היינו בימיהם אבל בזמנינו כיון שכן המנהג אין כאן ביוזי (סי' קל"ה. ח"ל יש"ש גיטין סי' כ"א כל ירא שמים יזכר שלא יהיה סגן לקרות לכהן ע"ה לפני ת"ח אם יכול לקרות נמי כהן חזר. וכך נעל עבירות או שכוף רשע מפרסם נראה פשוט אף לאותן דס"ל שעולה לדוכן ע"מ אין ראוי להקדימו ולקרותו בערה קודם ת"ח ואין ח"ה גדול מזה אלא במקום סכנה עכ"ל).

(יט) אם ס"ה פתוח והכהן קורא שמע או ברכותיה במקום שאסור להפסיק לכתחלה אין לקרותו וקורין ישראל במקומו ואין ממתניין עד שיסיים מפני כבוד הצבור דכיון שאינו ראוי להפסיק אין כאן פגם דהכל יודעים שהוא מפני שאסור להפסיק ובדיעבד אם קראוהו המנהג שמפסיק מפני המחלוקת. ומ"מ לא יקרא עם החזן רק שישמע ממנו ואפילו שהה כדי לגמור את כולה מתחיל ממקום שפסק כדלעיל כלל ה' סימן י"ב ומכ"ש שלא יפסיק לומר לחזן למי שבירך (סי' ס"ז נמ"ז ס"ק ח') אבל אם עומד בפסוקי דומרה מותר לקרותו ואם עומד בתפלה אפילו קראוהו אסור לעלות וכן תענית בה"ב וכיוצא בו שקורין ויחל אם אין הכהן מתענה ילך הכהן מבהב"ג ומ"מ אם אינו רוצה לצאת וכן בכל דבר שמנהג לקנות במעות כגון מי שיקרא ראשון בתחלת התורה בראשית כיון שכבר נתקן מנהג זה לכבוד התורה אם אין הכהן רוצה לצאת קורין ישראל במקומו (סימן קל"ה) ודוקא בתענית בה"ב רידוע דיש הרבה שאינן מתענין א"כ ליכא פנמא ונ"ל בתעניות הבתובים שהכל מתענים ואירע שהכהן מחמת חולי אינו מתענה יש בו משום פגם וצריך לקרות הכהן כן נ"ל (וכן משמע מלכרי הנ"י בסימן קל"ה והנ"י סמ"ח נס' תקס"ז ס"ק ט') ואפילו בבה"ב דוקא במנחה אבל בשחרית כיון שבלא"ה קורין בתורה אעפ"י שקורין ויחל אין לחוש ומ"מ בדיעבד אם קראוהו לעלות יעלה אפילו במנחה (סי' תקס"ז נמ"ז נס' הנ"ח ס"ק ח') ונש"כ הט"ז שם שיש חשש נרכה לנטלה כ"ל דלימא דהנרכה היא עמוס כבוד הלטרי) אם היה הכהן אבל ואין שם כהן אחר מותר לקרותו בשבת דהוי מילי דפרהסיא ומ"מ טוב יותר שיצא מבהב"ג (קל"ה).

(כ) אם כבר התחיל הישראל לברך וכבר אמר בא"י הוי התחלה ולכן אעפ"י שבא כהן א"צ הישראל להפסיק אבל אם אמר רק ברכו לא הוי התחלה ומ"מ כדי שלא יתבייש הישראל יעמוד שם בתיבה עד שישלימו כהן ולוי ואז יקרא וכן אם היו כהן ולוי בבהב"ג וקרא בכהן שני במקום לוי שסבור שאין שם לוי אם כבר התחיל בא"י אינו מפסיק (ע).

(כא) נוהגין שאין קורין כהן או לוי למנין ד' אפילו ע"י הפסק ישראל אבל אחר שנשלם המנין יכולים לקרות כהן או לוי ובמדינתנו אין נוהגין לקרותו אלא לאחרון או מפטיר אבל בתענית לא יעלה למפטיר שהוא ממנין הקרואים אא"כ אין שם ישראל היודע להפטיר ומותר לקרות כהן אחר כהן לאחרון ולמפטיר ובמקום דחק ולצורך קורין כהן אחר כהן בהפסק ישראל ואומר החזן אעפ"י שהוא כהן וכן בלוי אחר לוי ע"י הפסק ישראל ומ"מ אין מנהגינו כן וכי"ט אם קראו כהן חמישי יעמוד שם ויהיה המפטיר חמישי והוא מפטיר ואם א"א כיון שעלה לא ירד (עס ח"ד).

השני
מותר
מאותה
כבוד
וצ"ע.
פתוח
ידפוך
יאמר
גוללו
שיבירך
בטלה

יקרע
שהוא
לאחר

טרוד

מקום
דוקא
(קל"ה)

יסירו
יוון כ'
קודם
(ולא

דבר
דריים)
לענין
ראשון
גדול
ולכן
אפילו
דאם
יבדים
ק' ל"ט
(סס')
דרכי

הלכות קה"ת כלל לא

(כב) אם קרא החזן כהן או לוי ואינו שם לא יקרא אחר בשם אלא יעלה מעצמו משום שלא יאמרו שרבהן ההוא הוא פגום ומ"מ לכן של הכהן מותר לקרות בשמו דאין כאן פגם דאם האב פגום א"כ גם הבן אינו כהן אבל לאכיו של זה לא יקרא בשם דיש פגם ד"ל שהאב נשא הללה וא"כ הבן אינו כהן (מ"א ס"ק י"ח) ואם מתפלל מותר לקרות אחר ההכל רואין שהוא משום שעומד בתפלה (סג).

(כג) הקורא בתורה ונשחחק העומד יתחיל ממקום שהתחיל הראשון אפילו לא שדה כדי לגמור כולה (כל"ל נמ"א ס"ק ז') דאם יתחיל ממקום שפסק ולא יברך א"כ פסוקים הראשונים נתברכו לפניהם ולא לאחריהם והאחרונים נתברכו לאחריהם ולא לפניהם ואפילו בזמנ"ו שהש"ץ קורא דינא הכי דמה שהש"ץ קורא חשוב כאלו העולה קורא. ודוקא שנשחחק אבל קרא מקצת פסוקים ודיבר אפילו דברי חול לא היו הפסק וא"צ לחזור ולברך (ק"י).

(כד) אין קורין בתורה פחות מ' פסוקים דהיינו ב' קורין ג' ג' וא' קורא ד' חוץ מ'פ' ויבא עמלק בפורים שאין בו אלא ט' פסוקים דא"א בענין אחר ולכן כ"א קורא ג"פ. ובדיעבד בשאר ימות השנה אם קראו רק ט' פסוקים יצא דלא גרע דיעבד בשאר ימות השנה מלכתחלה בפורים אבל אם קראו פחות מ' פסוקים כגון שקראו שנים ג' ג' והשלישי קרא רק ב' פסוקים צריך השלישי לחזור ולברך לפניה ולקרות ד' פסוקים ומברך לאחריה דכל שקרא פחות מג"פ היו ברכתו לבטלה ואינו נחשב לקריאה כלל ומ"מ בחול ובמנחה בשבת דאסור להוסיף על מנין הקרואים לא יקרא אחר אותן הפסוקים אלא זה שקרא פחות הוא יקרא ואם הכהן או הלוי קרא פחות מג"פ צריך זה שקרא כ"פ לחזור ולקרות מפסוק שקרא תחלה ויקרא כסדר י"פ וצ"ע ואם קרא השני או הג' פסוק א' למפרע כיון שעב"פ קרא ג' פסוקים אעפ"י שבין הכל לא קראו רק ח' פסוקים יצא כמו בר"ח (קל"ז).

(כה) אם קראו בין כולם י' פסוקים אלא שדלגו פסוק אחד באמצע בחול ובמנחה בשבת דאין קפידא רק שיקרא י"פ א"צ לחזור אבל בשבת דע"כ צריך להשלים כל הסדר ולכן אם דילג אפילו חיבה א' (מ"א סימן רפ"ב) אפילו כבר השלים מנין הקרואים ואפילו כבר התפלל מוסף צריך לחזור ולקרות אותו פסוק שדילג ושנים עמו ויברך לפניה ולאחריה ובשבת א"צ שיקרא זה שקרא תחלה בטעות כיון דמותר להוסיף על מנין הקרואים (סימן קל"ז).

(כו) פרשיות המועדים דינם כמו מנחה בשבת שהרי כבר קראו הפרשיות בשבתות שלהן ואפילו בקרבנות המוספין שקורין למפטיר או בתה"מ סוכות אם דילג פסוק א' דינו הכי אבל אם טעה במוספין ולא קרא כלל או שביום א' דחזה"מ קרא ביום ב' לכד או ביום ב' קרא ביום ג' לכד וכיוצא בו ד"ל דשמא היום יום ג' או ד' צריך לחזור ולקרות בברכה (סג מ"א) ובפרשה פרה אם לא סיים כל הפרשה כמו שתקנו אם כבר גלל הס"ח נמצא שהסיח דעתו מלקרות עוד חזור ומברך לפניה ומתחיל הפרשה אף מה שקרא כבר וגומר ומברך לאחריה אבל אם לא גלל רק שביד באחרונה א"צ לברך לפניה כיון דברכה אחרונה היה בטעות לא היו היסח הדעת (ט"ו) וכן כ"ל דלא כח"ד עיין בסמוך).

(כז) הא דאמרינו דאם קרא ב' פסוקים צריך לחזור ולברך לפניה ולאחריה היינו דוקא שנוכרו אחר שקראו כבר איש אחר או שגללו כבר הס"ח אבל אם עדיין לא קראו לאחר רק שביד ברכה אחרונה א"צ לברך לפניה אלא קורא פסוק אחד ומברך לאחריה (כ"כ הט"ו ס"ק ד' וכן כ"ל שהרי כ' הט"ו נסיון ק"ן ס"ק ג' דאם טעה וביד ב"א כיון שדעת

היה לשתי עור מיד ח"ל לברך בתחלה ה"ה הכח שהרי זה כשניכר תחלה דעתו היה לקרות כתיקון חכמים ג"פ חלל זה סטר שכבר קרא ג"פ וחזרה עמש לשם וכדלעיל סימן כ"ג ודלא כח"ר (כן כ"ל) ואפילו אם כבר קראו אחר רק שלא התחיל לברך עדיין ונזכרו יקרא הראשון ואם לא קראו למפטיר ג"פ דינו כשאר קרואים (שם נח"ר).

(כח) לכתחלה לא יקרא בתורה השני מה שקרא כבר הראשון דלמה יברך השני עוד הפעם ואפילו אם ירצה להוסיף על מה שקרא ראשון וכדיעבד אם הוסיף השני אפי' רק ב' פסוקים עולה מן המנין ואם לאו אינו עולה מהמנין חוץ מנסוכות שקורין בפרי ההג שקורא הב' מה שקרא כבר. ובשמחת תורה שנוהגין לקרוא פרשה א' להרבה ב"א דהיינו בשביל שב"א רוצה לזכות במצות התורה ביום השלמחה ה"ל כאי אפשר בענין אחר (שם).

(כט) הקורא לא ישיר בפרשה פחות מג' פסוקים (פרשה היינו פתחה או סתומה חבל לא מה שהעולם קורין ס' דהיינו שני שלישי והוא טעות גמור) משום היוצאין שמא יצא א' מבה"ב ויאמר שהעולה אחריו לא יקרא אלא ב"פ הנשארים וכן לא יסיים עם הראשון ב"פ אחר הפרשה דאז יתחיל השני ב"פ סמוך לפרשה ושמה יכנס א' בבהכ"ג ויאמר שזה שקרא לפניו לא קרא אלא ב"פ ואפילו המפטיר לא יתחיל ב' פסוקים לאחר הפרשה כגון שיש פרשה בסוף של ה' פסוקים אלא יקרא כולה ומ"מ בדיעבד אם כבר בירך ב"א א"צ לחזור ולקרות וגם הקורא אחריו אין צריך לקרות למפרע דדוקא לכתחלה חששו משום הנכנסים והיוצאין אבל לא בדיעבד אבל אם קרא אותו שלפני אחרון עד ב' פסוקים צריך האחרון להתחיל פסוק א' למפרע דא"א לקרות ממה שאינו מענינו של יום (מ"א סי' קל"ח וכ"כ ח"ר) ומ"מ פרשה שאינה רק ב"פ מותר לשיר בתחלה ולהפסיק שם. ותמיד יתחיל ויסיים בדבר טוב ולא בדבר רע וטובות או רעות עובדי כו"ם לא מקרי טובה או רעה בדבר זה ולא יסיים במי שעשה מעשה רע וכן מי שהוא עור או פסח וכיוצא בו לא יקראנו לאותו פרשה שלא יתבייש.

(ל) בירך על התורה והזכירותו שלא הראו לו פרשת היום בין שכבר התחיל לקרות או לא אם הוא בפרשה אחרת לגמרי או אפילו באותו סדר אלא שצריך לגלול ממקום למקום צריך לחזור ולברך אבל אם פרשה זו הראו לו לקרות ג"כ מגולה לפניו א"צ לחזור ולברך דדעתו על כל מה שמגולה (ט"ז) וג"ל דכיון דדעתו על כל מה שמגולה לפניו ולכן אפילו הראו לו מסדר שבוע העבר כיון שגם מסדר של שבוע זו מגולה לפניו דכיון דדעתו על כל מה שמגולה א"צ לחזור ולברך (כן משמע מט"ז סי' ק"מ ס"ק ד' שכ' שהראו לו ס' אחרת וכו' והולך לגלול וכו' משמע אפילו ס' אחרת לגמרי דוקא כשצריך לגלול) ג"ל דאם טעה ובירך על של חובת היום במוספין יקרא תחלה המוספים ואח"כ פ' היום (שהרי נסימן תרפ"ד תוס' נט"ז שם על רמ"א וכ"כ המ"א נסימן ק"מ. ונתייזן דיקן י"ל דגם רמ"א מודה דזמן ייזר זה דומה לתפילין של יד וש"ר).

(לא) כל חיבה שהיא קרי וחיוב הלכה למ"מ שתהא נכתבת כך ונקרית בענין אחר וכן הנקודות והטעמים הכל הוא הלכה למשה מסיני ולכן צריך שיהיה הקורא בקי בדקדוק הטעמים וכ"ש בנקודות ומ"מ אם טעה בנינות או בניקוד שאין הענין משתנה עי"ז אין מחזירין אותו אבל אם משתנה הענין כגון חלב חלב יעשה יעשה אם ואם אהרן הן מחזירין אותו ומ"מ אם אין באותו מקום מי שידע לקרות כדן קורין ומברכין ומפטירין או שמקרא לו אחר (סימן קט"ג עיין בטור וכו' נסס המדרש הקובל לאהרן כ"ן ול"ע שהתם' נע"ז דף כ"ג ובהג"א נס' כמה אזה הביאו זה והתם קאי על הלומד בדרך לימוד

הלכות קה"ת כלל לא

אבל בקריאה שזכרין עליו מכלן ול"ע). ונ"ל דכל זה דוקא בשלא בירך עדיין ברכה אחרונה או אפילו בשבירך לענין שצריך הקורא לקרות אותו פסוק עוד הפעם אבל כשכבר גמר הקריאה להוציא ס"ת ולחזור ולברך נ"ל דא"צ (שהרי הטור כ' דל"ל לחזור אפי' לאהרן הן וכו"כ נב"ח וכו' דלכתחלה מחזירין היינו אם אין כאן חשש ברכה אבל לחזור ולברך סמכין על הטור). (לב) אין קורין בתורה אלא כשהיא כתובה כתיקונה כדן ס"ת המבואר בהלכות ס"ת ואפילו כתובה בהלכתה ונמצא בה ג' טעויות אסור לקרות בה עד שיגיהנה כי היא מוחזקת במוטעה (י"ד סי' רע"ט) ונ"ל דה"ה בנמצא בה ג' אותיות נפסקים. ואם נקרעה בה יריעה כל זמן שלא תפרה אסור לקרות בה ואפילו לא נקרעה אלא תוך ב' שיטין ונ"ל דה"ה אפילו בשיטה א' ואם תפרה או שדבק עליה מטלית אפילו יותר מג' שיטין כשרה וכן אם היה נקב והגיה עליו מטלית וכתב מקצת אות על המטלית ומקצתו על היריעה פסול (י"ד סי' רע"ט ונש"ך כ' שם דלא כרמ"א שם) דבענין תורת ה' תמימה ומ"מ נ"ל דוקא לכתחלה אין לקרות בה אבל אם באמצע הקריאה נמצא שנכתב על המטלית אין להוציא אחרת כיון שהט"ז מכשיר אפילו לכתחלה (עיין נ"ד). וכן אם נקרעו התפירות מן יריעה אחת שהרי זה כאלו אינו אחת אא"כ נשאר שם ה' או ו' תפירות או רוב היריעה נשארת תפורה.

(לג) אם נמצא טעות בס"ת הכריעו האחרונים (עיין מ"א סי' קמ"ג וביאורי הגר"א) דבמקום שאין מנהג קבוע אם נמצא טעות באמצע הקריאה אפילו לא קרא עדיין ג' פסוקים יקרא הטעות בע"פ (ואע"ג דדברים שנכתב אסור לאמרן נע"ס כיון שז"ל אלא את ה' או תיבה ה' שאין לו משמעות כלל לבדו לא מקרי דברים) וישלים ג"פ ומברך באחרונה ומוציאין אחרת ומשלימין כגון הקרואים ואם הוא פחות מג"פ סמוך לפרשה דאסור להפסיק או שהוא שלישי בחול או בר"ח וחזה"מ רביעי דאסור להוסיף (וכי' דנחת וסירת היס חו' פסוקים האחרונים שנותרה כ"ע ח"ר) ישלים הפרשה בס"ת הפסול ולא יוציא אחרת ויברך אחריו אבל בשבת האחרון כיון שמותר להוסיף מותר להפסיק שיקרא אחר בס"ת הכשר ואפילו היה האחרון כהן מותר לקרות אחריו כהן או ישראל (ח"ר) אבל במקום שנקבע מנהג עפ"י רמ"א אוי אם קרא כבר ג' פסוקים או אפילו שהחזיל תיבה א' בפסוק הג' יגמור אותו ויברך אחריו ואם הוא ב"פ סמוך לפרשה יקרא עד הפרשה אבל אם לא החזיל עדיין פסוק ג' יפסוק ולא יברך אחריו ומוציאין אחרת ואינו מברך לפניו וגומר קריאתו בס"ת הכשר אפילו לא נודע הטעות עד אחר שקראו אחר הטעות איזה פסוקים א"צ שיחזילו בשניה למפרע כי כל מה שקראו קודם שנודע הטעות יוצאין בד"עבד (מ"א) ואפילו נודע כבר שס"ת זו פסולה ושכחו והוציאוה וקראו בה מה שקראו קראו ויוציאין (ח"ר) ונ"ל דיש לנהוג כמש"כ הט"ז והמ"א דאם נמצא הטעות בשביעי לאחר שקרא ג"פ אוי ישלים הפרשה וגם הוא מפטיר ולא יאמר קדיש לאחר השביעי אלא לאחר הפטירה ואם כבר אמרו קדיש אוי יקרא המפטיר ג"פ בס"ת הפסולה ולא יברך על קריאת התורה אבל כשמוציאין ב' ס"ת ונמצא הטעות בשניה כיון דהוא חובת היום דינה כמו בכל קריאות ומוציאין ס"ת אחרת אם נמצא הטעות קודם שקרא ג"פ (עיין נמ"א סי' קמ"ג ס"ק ד' ונסי' רפ"כ ס"ק ט"ז) ואם לאחר שקראו שבעה וכבר בירך באחרונה ועדיין לא קראו כל הסדרה מצא טעות באמצע הסדרה נראה לי דלכ"ע צריך להוציא אחרת שהרי על כרחך צריכין להשלים כל הסדרה ויקראו בשניה בברכה ויכולין להוסיף כשאר שבתות. אם נמצא הטעות לאחר הברכה בתחלת הקריאה נ"ל דאין צריך לחזור ולברך (עיין נ"ד סימן רע"ט נט"ז).

הלכות קה"ת כלל לא

(לד) הא דמוציאין אחרת דוקא שנמצא טעות גמור כגון רהבה במקום רחבו ירדנה ירדנו הוא והיא כשב כבש וחמשתיו חסר י' בין ה"ו לוא"ו אע"ג דנוכל לקרות כאלו כתיב ביו"ד כיון דדרשינן מיניה של חמשיית הרבה הוי כטעות גמור וכן מאין יבמי דצ"ל חסר יו"ד דדרשינן מיניה מרכתיב כאן חסר י' ופסוק וזרע אין לה כתיב מלא י' ולכן דרשינן עיין עליו וכן בכל דבר שס"ת נפסלה בה אבל משום חסירות ויתרות כגון אבותינו חסר ו' וכתוב מלא וכיוצא בו א"צ להוציא אחרת דאין אנו בקיאים בלא"ה כ"כ בחסירות ויתרות שאפשר שגם בספר שיוציאו יש בו מלא במקום חסר ואם חסר תיבה או אות שבו דאי חסר כגון אבותינו ונחסר א' מהאותיות או שנכתב ב' אותיות או תיבות שבו דאי א' מיותר הוי טעות (ח"ר) ור"מ בתשובת נ"ב מ"ת כ' שנמצא אשר תקראו אותם שצ"ל אחם חסר ו' דדרשינן אפילו מזידין וכו' א"צ להוציא אחרת משום דס"ת שלנו איננו בקיאים בחסר ויתר נמצא ה"ה בכל אלו א"צ להוציא משום חסירות אא"כ נרגש במבטא כגון והנה תומם בבטנה שאם כתב מלא באל"ף צריך להוציא אחרת שנרגש במבטא משא"כ כשכתב מלא י' א"צ דאינו נרגש ואם כתב מגרשיהם במקום מגרשיהן או להיפך א"צ להוציא אחרת (מ"א נ"ג) והח"צ חולק ונ"ל כדבריו דדוקא בחסירות ויתרות אין בקיאים אבל אם חסר אפילו קוצו של י' פסולה ונ"ל דפשיטא אם נכתב גרשם גרשן דפסול (עיין נ"ע נ"ג) ונ"ל דלצ"צ ה"ה בגרשם בן לוי דלפעמים נכתב בנו"ן ולפעמים כמ"ם אבל בגרשם בן משה נ"ל לכ"ע הוי טעות ואם אין כאן ס"ת אחרת ישלים ז' קרואים ונ"ל דאין להרבות ברכות במקום פלוגתא ויגמור כל הסדרה עם זה שנמצא הטעות כאמצע קריאתו ויברך אחר גמר כל הסדרה ברכה אחרונה עכ"ל ואם הומש א' שלם בלא טעות כיון שאין אחרת אפילו לכתחלה נותר לקרות באותו חומש חובת היום אבל לא יוציאנה למנחה שאינה חובה כ"כ.

(לה) אם נדבקה אות לאות אם נשתנה צורת האות לגמרי צריך להוציא אחרת אבל אם לא נשתנה לגמרי בענין דמהני לגרור ביניהם בין שנדבקה בראשה או באמצעיתה או בסופה כיון שא"צ לעשות מעשה בגוף האות קי"ל כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו ודינו כאילו היה כבר נגרר ואפילו בשבת שא"א לגרור מכה איסור שבת מ"ט כיון שאינו מחמת הספר אלא איסור שבת רביע עליו א"צ להוציא אחרת (ט"ו) נ"ג הנ"ל נס' ל"ג ומש"כ הט"א נס' קמ"ג ועי'ו הרשנ"א וכו' כוונתו דלא היה לו לנ"ל לכתוב דכדאי הוא הרשנ"א ח"ל הטעם דלא קי"ל כרשנ"א נ"ה דלא מכשיר ח"ל בסופה כדאייתא נס' ל"ג ח"ל סנ"א ז' עכ' הרשנ"א ח"ל ככ"ע) (ג) וביתור אות או תיבה צ"ע אם שייך גם בזה כל הראוי לבילה וכו' ובנ"א כתבתי בשם א"ר דגם בזה אמרינן הראוי לבילה ונ"ל דמ"ט כיון דאינו אלא משום דכדאי רשב"א לכן לא יקראו אלא ז' קרואים והו' יהיה מפטיר ומ"מ נ"ל דביתור אות דוקא ביתור אות מתחלת התיבה או בסופה כגון ויאמר וכיוצא דבזה שייך ראוי לבילה דבחול היה גורר האות אבל אם הוא באמצע תיבה כגון ויאמר שאם היה מגרר האות היתה נחלקת התיבה ופסול בזה לא שייך ראוי לבילה. ונ"ל דאם נטף שעוה על אות או תיבה כיון דהעיקר דתיבה א' מותר לקרות בע"פ כשר וא"צ להוציא אחרת (דע"כ אין שום פסול לס"ת שהרי נתמליין כשר כדאייתא נמ"א נסיון ל"ג ואי ח"י ח"ל שלם כסדקין וא"כ ה"ל כל הראוי לבילה וכו' ויאסור שנת רביע עליה וע' נהל' שנת נמלכת עותק נכ"ל סי' ב'). (לו) לאחר שגמרו הפרשה בשבת וי"ט אומרים קדיש ואח"כ קורין המפטיר אבל במנחה שבת ותענית צבור במנחה שהמפטיר הוא ממנין הקרואים אין אומרים קדיש עד לאחר שהכניסו הס"ת בהיכל דכשלמא בשבת וי"ט דאומרינן אחר המפטיר אשרי וא"כ

הלכות קה"ת כלל לא

הקדיש שלפני י"ח קאי על אשרי שלעולם צ"ל קדיש קודם שמונה עשרה אבל במנחה בשבת ות"צ שאומרים אשרי קודם הקריאה וא"כ אין כאן הפסק וההפטרה שייך לקריאה ואינו הפסק לכן אומרים אחר מפטיר (סיון רפ"ה ורל"ג) ובמנחה שבת במקום שאין ס"ת אומרים אחר ובא לציון ואני הפלתי ואח"כ קדיש ומתפללין ש"ע.

(לו) סומא אע"ג ד"א דאסור לקרות לתורה שהרי אסור לקרות אפילו אות א' שלא מן הכתב מ"מ כבר נהגו כאוחזי הפוסקים דבומה"ז שהש"ץ קורא מותר לקרות. ומ"מ סומא עם הארץ ראוי שלא לקרותו ומ"מ גם כזה אין מודקדקין דמסתמא יכול לקרות עם הש"ץ (קל"ט סעיף ג' נמ"ח).

(לח) מי שהמיר אביו אם הוא גדול שכבר הורגל לקרותו בשם אביו יקראו בשם אביו שלא לביישו ואם לא הורגל אזי יקראו בשם אביו אביו ושחוקי קורין בשם אביו אמו ויותר נכון לקרותו כמו שקורין לגר בן אברהם (סז) ויכולין לקרות ב' אחים זה אחר זה והבן אחר האב ואין ימניחין אלא בשביל עין הרע. ונהגו שאם צריכין לקרות שניהם אין קורין השני בשמו אלא אומרים יעמוד מפטיר או ששי וכיוצא בו (קמ"ח).

(לט) קטן שרגיע לחינוך ויודע לחתוך האותיות בטוב מנהגנו שאין קורין אותו אפילו לאחר שהשלימו מנין הקראים ואפילו אין שם כהן אלא קטן אין קורין אותו דמצות עשה וקדשתו אינו אלא בגדול אלא קורין אותו למפטיר ואפילו בד' פרשיות אבל להיות הוא מקרא אינו יכול עד שיביא ב' שערות (סיון רפ"ג נמ"ח).

(מ) נוהגים לקרות שבעה ולגמור עמהם הפרשה וחוזר וקורא עם המפטיר מהן שקרא השביעי ולפי שאין המפטיר ממנין העולים בשבת וי"ט ואינו קורא בתורה אלא מפני כבוד התורה ע"כ מפסיקים בקדיש בין קריאת השבעה למפטיר ובשבת וכי"ט מותר להוסיף ובחול דאסור להוסיף לפיכך המפטיר הוא השלישי ואם לא נמצא מי שיודע להפטיר אלא א' מאותם שכבר עלו אם לא אמרו עדין קדיש יפטיר מי שעלה בשביעי ולא יאמרו קדיש אחריו רק אחר ההפטרה ואם כבר אמרו קדיש אזי זה שעלה למפטיר צריך לחזור ולקרות בתורה ויברך בתחלה וסוף אבל כשיש מי שיודע להפטיר לא יפטיר מי שעלה כבר (רפ"ג) ואם קראו למפטיר מי שאינו יודע יכול אחר לאומרה אבל לכתחלה אסור לעשות כן (רפ"ד). ואמנם הגר"א הגהג בקהילתנו לאחר שתיקן לכתוב נביאים וכתובים על קלף ובגלילה כס"ח ואם כן הוא מוציא כל הצבור בקריאת ס"ח ולכן אפילו לכתחלה העולה הוא מברך בתורה ומברך ברכת הפטרה תחלה וסוף והקורא בס"ח הוא קורא ההפטרה.

(מא) אם טעו וסיימו הפרשה עם הששי ואמרו קדיש א"צ לקרות עוד אחר אלא יקרא עם המפטיר מה שקרא עם הששי דק"ל מפטיר עולה למנין שבעה (רפ"ג).

(מב) חייב לנהוג כבוד גדול בס"ח ומצוה ליהדר לה מקום ולכבד המקום הרוא ולחדרו ביותר ולא ירוק כנגד ס"ת ולא יעלה ערותו ולא יפשוט רגלו ולא יחזיר אתורו אא"כ גבוה ממנו י"ט אלא ישב לפניו בכבוד ראש וכיראה ופחד שהוא העד הגאמן על כל באי העולם ויכבדנו כפי כחו (ג) (רמב"ם ו"א ע"ד י"ד ס"ו רפ"ג) ובשעה שמוציאין ומכניסין הס"ח מצוה לכל מי שעוברת לפניו ללוותה עד מקומה וכן המגביה ודגולל ילכו ללוותה.

(מג) בשאר ספרים ראוי לו להחמיר שלא ישב בשוה להן ועכ"פ יהיה מונח על איזה דבר אבל בס"ח נ"ל דאפילו מונחת באה"ק והאה"ק עומד על ספסל אסור לישוב על הספסל ועכ"פ בעינן גבוה ג"ט ואם הס"ח מונח על כלי אחר ולא על הספסל שיושב עליו צריך שתהיה גבוה ממנו טפח (לח כ"ד כ"ד שכ' ט"א רק מעידת חסידות) (ד) ואסור

הלכות קה"ת כלל לא

להניח ספרים ע"ג קרקע ואפילו על המדרגות שלפני אה"ק. ומ"מ אם המקום דחוק מותר לישב בשוה עם ספרים בשעת הרחק.

(מד) אסור לתלות ס"ת אפילו כשעומדת באה"ק ותולה האה"ק אסור וג"ל דאפילו כשאה"ק מחובר ביתידות לכותל אסור. (ה)

(מה) אין זורקין כתבי קדש ואפילו הלכות ואגדות ואסור להפוך אותם על פניהם ואם מצאו הפוך צריך להפכו.

(מו) אין להשתין מים בפני ספרים ולעת הצורך עכ"פ יהיו מונחים גבוהים י"ט. (ועיין נכ"ל כלל ג' סי' ג').

(מז) אין לקנות מפות ומעילים שנשתמש בהם הריוט לתשמיש קדושה ומ"מ בדיעבד שעשה מותר (סי' קמ"ג ועיין ח"ר) וכ"ש מדברים שנשתמש בהם לע"ז רבוה אפי' בדיעבד אסור וצריך למכרן ולקנות אחרת ואפילו נר של בהכ"ג או ללמוד בו אסור לעשות אפילו משעוה הנוטף מנרות של ע"ז.

(מח) אסור להשתמש בספר להנאתו כגון להגין בפני החמה או כדי שלא יראה חבירו מה שעושה אבל אם השמש זורחת על הספר שלומד בו מותר להגין בספר אחר להיות לצל כיון שאינו עושה להנאתו (ס"ח סי' תתק"ד וג"ע דזה סותר למש"כ נסי' תתק"ג) וכן להניח ספר תחת ספר שלומד בו כדי להגביה יש להתיר ואם מונח ספר אחד לכ"ע מותר להניח ספר אחר עליו (סי' קכ"ד נמ"א ס"ק י"ד). לא ישרטט קונטרס על הספר שהקונטרס עדיין אין בו קדושה אבל לכתוב עליו מותר ואיני קונטרס או שום דבר אחר בספר ופשיטא לכתוב בו השבונות ולא ינסה בו הקולמוס וצריך למחות בקושרי ספרים שמדבקין בלוהות הספרים כתבי קודש והמאבד כ"ק עובר בלאו דלא תעשון כן לה' אהיכם (מ"א ע"ס ס"ק ט').

דין הורדה מקדושה לקדושה יתבאר בכלל ס"ח.

(מט) מצות עשה על כל איש מישראל לכתוב לו ס"ת ואפילו ירש מאביו מצוה לכתוב לו משלו שנאמר ועתה כתבו לכם השירה הזאת וקבלו רז"ל שר"ל התורה שנכתבה בה השירה ואפילו יש לו הרבה ס"ת אינו רשאי למוכרו ואפילו אין לו מה יאכל רק ע"י הרחק אם לא ע"י שאלה למ"ץ (י"ד סי' ר"ע).

(נ) י"א דבזמ"ז המ"ע הוא לקנות מקרא משנה גמרא ופוסקים והם קודמין לכתובת ס"ת דדוקא בימיהם שהיו לומדים בע"פ מחוץ הס"ת אבל בזמננו יותר טוב ללמוד בספרים הנדפסים. וי"א דעכ"פ איכא ג"כ מ"ע שיכתוב לו ג"כ ס"ת וירא שמים יוצא ידי כולם אם ידו משגת ואם אין ידו משגת ויבוא עי"ז לידי ביטול תורה שאין לו ספרי גמ' ופוסקים נ"ל דלכ"ע הם קודמים לס"ת דבודאי תלמוד תורה חשוב יותר מכתובת ס"ת שהרי מוכרין תורה ללמוד תורה וג"ל דהספקת לומדי תורה קודם לכתובת ס"ת ודלא כהרמון שחושבים שכתובת ס"ת מצוה שאין למעלה ממנה ובוה לבד קונים העה"ב ואינם נותנים להספקת לומדי תורה כלל והם בחשך ילכו ומכ"ש שמפורים בשעת נתינת הס"ת לברכנ"ס בסעודות וריבוי נרות הוצאות מרובות ואלו ישמעו לדברי הכמים בודאי יותר טוב לפזר לעניים. לומדים.

כלל לב. דין נשיאת כפים ותחנון ולמנצח (סימן קכ"ח).

(א) מ"ע מה"ח שיברכו הכהנים את העם שנאמר כה תברכו ואין נשיאות כפים בפחות מ' וכהנים מן המנין מדכתיב כה וכו' בני ישראל וילפינן מהא דכתיב ונקדשתי בתוך ב"י והתם ילפינן דאין פחות מ' (כ"כ הר"ן במגילה וע"ש בר"ן עכ"ל אטעכתא וכו')

הלכות נ"כ כלל לב

ע"ג אם כוננו ג"כ על נ"כ ומדאורייתא אפילו נפחות מ"ו וז"ע) וכל כהן שאין לו מדברים המעכבים ואינו עולה לדוכן עובר בעשה ואינו עובר אא"כ שאומרים לו ליטול ידיו לדוכן או לעלות או כשהש"ץ קורא כהנים אבל בלא"ה אינו עובר שנאמר אמור להם ות"א כד ימרון להון ואינו עובר אלא כשלא בירך עדיין באותו יום אבל אם כבר עלה לדוכן פ"א באותו יום אע"ג שמוחר לעלות לדוכן אפילו בצבור א' אפילו כמה פעמים ביום מ"מ אינו עובר בעשה.

(ב) ברכת כהנים אינו אלא בלה"ק ובעמידה ובנשיאת כפים ופנים כנגד פנים ובקול רם לא גדול ולא קטן אלא בינוני וכ"ז הוא מן התורה ודרשו מן הפסוקים שזהו שאמר בתורה בה תברכו (עיין ח"ר שר"ל שהראה הקנ"ה למשה הא"ך נושאין כפיהם למעלה כמו שאמרו על החדש הזה לכם).

(ג) ששה דברים מונעין נ"כ הלשון והמומין והעבירה והשנים והיין וטומאת ידיים וכ"ז אינו אלא מדרבנן (ואפילו יין שלמדו מדסמך כגשג ברכת כהנים לכזיר לומר מה מיר חסיר ביין אף כהן מנכ"ד מ"ו אינו אלא אסמכתא כדאיתא בהדיא בתענית כ"ז). הלשון כיצד, העלגים שאין קוראין האותיות כתיקונן או שהוא כבר פה וכבר לשון שאין דבריו ניכרים לכל והקורא לשבולת סבולת (רמב"ם ר"ל שקורא לשון ימין שמאל כסמך) ומ"מ במדינות רוסיא שרגילים הרכה בזה אינו מעכב (ט"ז).

(ד) המומין כיצד, מי שיש לו מום בפניו או בידיו שהם עקומות או עקושות ומי שריריו יורד על זקנו או שעניו זולפות דמעות וסומא אפילו בא' מעיניו לא ישא כפיו מפני שהעם מסתכלין בו ואם הוא דש בעירו שרגילים ומכירים אותו שיש בו מום ואפילו אינו עירו רק שבא לשם להיות סופר או מלמד ומשרת כיון שהיה שם למ"ד יום חשוב דש בעירו ומוחר אבל אם בא לעיר באקראי אפילו שהיה שם ל' יום אסור (פ"ח ח"ר דלא ככ"ח) ומ"מ ג"ל בזה אם היה בבהב"ג בשעה שקוראין כהנים ועקר ברצה יעלה וכן אם היו ידיו צבועות לא ישא כפיו ואם רוב העיר מלאכתו ככך מותר ואם מנהג המקום שהכהנים משלשלים הטלית על פניהם ומכניסים ידיהם תחת הטלית מותר בכל המומין דאז לא יסתכלו אבל אם אין המנהג כן אעפ"י שרוצים הכהנים עכשיו לשנות מנהגם אסור דמ"מ כיון שרואים שמשנים מנהגם יסתכלו בהם.

(ה) עבירה כיצד, כהן שהרג את הנפש אפילו בשוגג כ"ז שלא עשה תשובה אסור דכתיב ובפרשכם כפיכם וכ"ו ידיכם דמים מלאו אבל אם הרג בשוגג ולא מת מיד ה"ל דמת אח"כ מחמת שהרוח בלכלתו וכ"ש אם מל תינוק ומח דאיכזב ג"כ לשם מצוה מותר. וכהן שהמיר ועשה תשובה מותר ופשיטא אם אנסו אותו. וכהן שנשא גרושה או חלוצה לא ישא כפיו ואין נודגין בו קדושה אפילו לקרות לתורה ראשון ואפילו גרשה או מתה פסול עד שידור הגאה על דעת רבים מהנשים שהוא אסור בהן (עיין מ"ח ס"ק ל"ט) וכן אם נטמא למח שאינו משבעה קרובים פסול מכל מעלות כהונה עד שישוב ויקבל עליו שלא יטמא עוד למתים ומי שיש לו בת שזנתה או שהמירה דמסכתא ג"כ זנתה אין מחויבים לקדשו לפתוח ראשון שהיה לו להרגילה מקטנותה שלא חזנה אבל מ"מ נושא כפיו וכ"ש אם כהן הוא עו פנים ורשע בשאר עבירות שמוחר לישא כפיו. החלל דהיינו הגולד מגרושה או חלוצה אינו נושא כפיו (מ"ח ס"ק ס"ג).

(ו) השנים כיצד, קטן שהוא פחות מ"ג שנים או שידוע בודאי שלא הביא עדיין ב' שערות (עיין ח"ר וילא כמ"ח דהא אינו אלא מדרבנן) אינו נושא כפיו בפני עצמו אבל עם כהנים גדולים נושא ללמוד ולהתחנך אבל מי שהביא שתי שערות במדינתו שאין

הלכות נ"כ כלל לב

נ"כ אלא בי"ט מותר לישא כפיו אפילו בפ"ע דאין זה אלא אקראי אבל במדינות שנושאין בכל יום לא ישא בפ"ע עד שיגיע לשנים שראוי למלאות זקנו.

(ז) היין כיצד, שחה רביעית יין בכח אחת לא ישא את כפיו שחה בכ' פעמים או שנתן לחובו מעט מים מותר ואם שחה יותר מרביעית אעפ"י שהוא מזוג ואפילו שחאו בכמה פעמים אסור עד שישיר יינו מעליו ואפילו שחה שאר דברים המשכרים כגון י"ש ומי דבש פלוגתא בין האחרונים ולכן ראוי שלא ישתה קודם נ"כ שום דבר המשכר (ח) ועכ"פ בכהן שחלש לבו ולא יוכל לישא כפיו אם לא יטעום דבר מותר לקדש על רביעית יין שיתן לחובו מים או שישחה בכ' פעמים ומכ"ש הלענין קידוש א"צ לשחות רק מלא לוגמיו ומכ"ש דמותר לקדש בכהאי גוונא על מי דבש או שיטעום מעט י"ש כדי שלא יבטל מ"ע. (ט)

(ח) טומאת ידים כיצד, כהן שלא נטל ידיו אסור וי"א דאפילו נטל ידיו שחרית אעפ"כ צריך לחזור וליטול ולברך וי"א דכל שלא נגע במקום מטונף ולא הסיח דעתו מותר לסמוך על הנטילה דשחרית ואפילו אם נטל אינו מברך וכן נהגו ולכן לא מקפידים ג"כ על הפסק שבין נט"י לנ"כ יותר מהילוך כ"כ אמה ולכן כל כהן יזהר בעצמו שלא יגע ולא יסיח דעתו ויחזור ויטול ידיו עד הפרק דהיינו חיבור היד לזרוע ואם א"א לו ליטול ידיו עכשיו כגון שאין לו מים מותר לסמוך ע"ז ולישא כפיו אבל כשנגע במקום מטונף דצריך נט"י מדינא אסור לו לישא כפיו עד שיטול ידיו אלא שנהגו שאף בזה אין מברכין ענט"י. והלוי יצוק המים ואם אין שם לוי יצוק בכור פטר רחם ואם אין שם בכור יטול הכהן בעצמו. ואם הלוי חכם והכהן עם הארץ כתב המ"א שיש בזה מחלוקת אבל ע"ה וא"ז כתבו להדיא דאפ"ה צריך הלוי ליצוק על ידיו.

(ט) כהן שהוא אבל בתוך שבעה כגון קובר מתו ברגל מדינא ולמנהגנו בתוך שלשים על שאר קרובים או כל יב"ח על אביו ואמו אסור ויצא מבהב"נ ואפילו אין שם כהן אלא הוא ומ"מ אם לא יצא מבהב"נ חייב לעלות ואם הוא אונן יזהר מאוד לצאת דאפשר שאפילו הוא בבהב"נ אסור לעלות ונ"ל דאם נודע באמצע נ"כ שמח לו מח ונעשה אונן א"צ להודיע לו עד שגמור דאינו אלא מדרבנן כיון שאינו בשמחה (לא נמלא דין זה דאונן כרמ"ס ושאר פוסקים אלא שמהר"ם טיקטין כ"כ וכבר השיגו מה"א נס"ק ס"ד) אבל כשנודע שיש שם טומאת מת צריך שיצא אפילו באמצע שהרי נ"כ אינו דוחה טומאה (כדליתא בהדיא ביהושעלמי ריש פרק מי שמת ונב"מ גבי חכידה כה"ק ועיין לעיל כלל כ"ט) ואם יש גוסס שם נ"ל דמותרים לכנוס לנ"כ (עיין ב"ד סי' ע"ג).

(י) אסור לכהנים לעלות לדוכן במנעלים שמא תפסוק לו רצועה ויקשרנה בעוד שחביריו מברכים ויאמרו שהוא בן גרושה אפילו במנעלים שאין להם רצועות אסור דלא פלוג רבנן. ונכון שיצניעם תחת הספסלים שלא יהיו מגולים ואם הם מחוברים עם המכנסיים לכ"ע מותר.

(יא) אין נ"כ אלא ביום דומיא דעבודה ובשעת הפלה. ודוקא בשחרית ובמוסף ובנעילה ביה"כ אבל לא במנחה ביה"כ שמתפללין בעוד יום גדול כמו שאר ימים וגזרו מנחה יזה"כ אטו מנחה של כל השנה ואז אסור לנ"כ דשכיחא שכרות אבל במנחה של שאר העניות כיון שאין בהם נעילה מתפללים סמוך לחשיכה ואינו דומה למנחה של שאר ימים ולכן נ"כ. ובמדינותינו המנהג שאין נ"כ אלא ביו"ט בין שחל בחול או בשבת ויש מקומות שאינם נ"כ אפילו ביו"ט שחל בשבת והוא טעות. ואף שנהגין כן משום שחוששין שאין נ"כ אא"כ שטובלין לקריין ואינן רוצין לבטל עונתן אין כדי בזה לדחות מ"ע

הלכות ג"כ כלל לב

ומוטב שיהיו ג"כ אף ששמשו ולא יבולין לחזור ולטבול וכ"ש מה שחושבין שהוא איסור גדול לשמש ובאין עי"ז לחטא והוא טעות שאין בו איסור כלל רק שהחמירו על עצמן.

(יב) כל כהן שאין רוצה לעלות לדוכן יצא קודם רצה מבהב"ג ועמוד שם עד אחר שקרא החזן כהנים ואז מותר לכנוס. ומ"מ נוהגים שלא לכנוס לבהב"ג עד שיגמרו ג"כ שלא יאמרו שהם פגומים אבל הפסולים א"צ לצאת דאין כוננתו על הפסולים ואפילו אמרו לו עלה אינו עובר (מ"א סק"ד).

(יג) סדר ג"כ כך הוא. ימלו ידהם קודם רצה ובדיעבד אף לאחר רצה (ח"ר) עד חיבור היד עם הזרוע וקודם הנטילה יחלצו מנעליהם או אם אפשר שלא יגעו במגעלים או מותר לחלוץ אף אחר הנטילה ולכתחלה כשמתחיל הש"ץ רצה כל כהן שבבהב"ג נעקר ממקומו לעלות לדוכן ובדיעבד עכ"פ קודם שמיים הברכה ואף אם לא יגיע שם עד שמיים הש"ץ רצה או מודים (ח"ר) שפיר דמי (וכ"ל ראה לדגריי מסוטה ל"ח דפרק על ש"ן והא לא עקר ומשני דכיידי מרחא ופא התם אינו הולך לדוכן עד אחר מודים) אבל אם לא עקר רגליו עד שמיים רצה (ח"ר) אפילו מחמת אונס כגון שהיה עומד בחפלה שוב לא יעלה ואינו עובר בעשה במה שהש"ץ קורא כהנים כי אין כוננתו רק על הפגומים משא"כ על האנוסים ומ"מ אם עלה לא ירד (מ"א סק"י רדנ"ז) (ולא מהגי שיטת קל"ת כמו גבי ש"ן נסעיף כ' דהתם זוקא חס אין שם כהן שלא יתטל כ"כ דלא כפ"ח ואם אין שם כהן אחר והוא עומד בחפלה בחמת ימיו קל"ת כדי שזיכל לישא כפיו ואם לא עקר מרחא ל"ע חס אינו עובר כשקרא הש"ן כהנים ח"כ אפשר דחוב לעלות) דכתיב וישא אהרן וכו' וירד מעשות ר"ל לאחר שנשא כפיו גמר מעשות ש"מ שנ"כ בעוד העבודה בידו (ג) ולא מקרי עקירה אלא מה שעוקר רגליו לצורך ג"כ אבל מה שבא לבהב"ג לא מקרי עקירה ומ"מ אם עקר רגליו מביתו כדי לעלות לדוכן הוי עקירה (ומש"כ המ"א ס"ק י' נש כ"כ דחס היה ביתו סמוך לבהב"ג כ"ל דל"ד חלף דהעיקר חס היה העקירה לילך לבהב"ג להתפלל לו רק לנ"כ).

(יד) לאחר שאמרו מודים דרכן עם הצבור אומרים ירמי"א שחאה ברכה זו שצויתנו לברך את עמך ישראל ברכה שלימה ולא יהא בה מכשול ועון מעתה ועד עולם ומאריכים בחפלה זו עד שיכלה הש"ץ ולך נאה להודות כדי שיענה הצבור אמן גם על ברכתם וי"א עד שיסיימו הצבור אמן כדי שיהיה הברכה תיכף לחפלה זו.

(טו) עומדים בדוכן פניהם כלפי היכל ומ"מ אפילו במקום שאין שם ס"ח יש ג"כ ואחוריהם אל העם ואצבעותיהם כפופים עד שהש"ץ מסיים ברכת מודים ואז החזן אומר בלחש או"א עד מלח כהנים ואז אומר בקול רם כהנים ומסיים עם קדושך כאומר בלחש כך נוהגין במדינות אלו. והגר"א הנהיג כדעת הפוסקים שהחזן א"א כלום אלא שאיש אחר קורא כהנים ומ"מ הקריאה אינו מעכב ואז מחזירים הכהנים פניהם כלפי העם ואם אין שם אלא כהן א' אינו קורא לו כהנים דכתיב אמור להם משמע לשנים ומ"מ מחוייב לעלות לדוכן ומכרד אלא ד"א דיהיד אינו אלא מדרבנן מדכתיב להם וי"א דאפ"ה חייב מה"ח אלא שהפסוק ממעט רק הקריאה ואם יש עמו קטן אף שהוא פחות מבן י"ג יקרא כהנים דהא יש נוהגין לקרות אפילו יחיד (עיין ס"ח וז"ר).

(טז) בעוד שפניהם כלפי היכל מתחילין לברך ברכת אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה לאפוקי אם כולם שונאים לכהן או שהכהן שונא לעם לא ישא כפיו (מ"א ס"ק י"ט) ובאמצע הברכה מחזירין פניהם כלפי העם (כי י"א שיאמרו כל הברכה ומניין להיכל וי"א להיפך לכך הכריעו האחרונים ללחש ודי שניהם).

הלכות נ"ב כלל לב

(יז) מגביהים ידיהם כנגד כתפותיהם ומגביהים יד הימנית מעט למעלה מהשמאלית ופושטים ידיהם וחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות ה' אורים דהיינו שמדבקין יחד ב' אצבעות וא"כ בין ב"א לב"א אור א' ובין האצבעות לגודל אור א' וא"כ בכל יד ב' אורים ואור בין גודל לגודל ולכן צריך לזוהר אף שמגביה קצת ידו הימנית שלא יבטל האור שבין גודל לגודל ולא יגעו ב' גודלים זה לזה כדי שיהיה אור ופורשים כפיהם כדי שיהא חוץ כפיהם כנגד הארץ ואחורי ידיהם כנגד השמים ולא זקופים כשזה למעלה.

(יח) לאחר שסיימו הברכה עונין הצבור אמן ואז החזן מקרא להם מלה במלה ולא יקריא בע"פ אלא מתוך הסידור כדי שלא יתבלבל דכתיב אמור להם וקבלו חז"ל דר"ל שאחר יקרא להם מלה במלה. ונוהגין במדינות אלו שאפילו תיבת יברכך מקרא להם אע"ג דכזה ל"ש טעות וכשסיימו הכהנים וישמרך עונין הצבור אמן וכן אחר פסוק ב' בויוונך וכן בפסוק ג' בשלום.

(יט) אלו תיבות שהכהנים הופכים בהם לדרום וצפון יברכך וישמרך אליך ויחנך אליך לך שלום שתיבות אלו הם לנוכח ולא ינגנו כב"כ אלא נגון א' שלא יתבלבלו.

(כ) ואח"כ מתחיל הש"ץ שים שלום ואז הכהנים מחזירים פניהם להיכל ואומרים רבון העולמים עשינו מה שגזרת עלינו עשה אתה מה שהבטחתנו השקיפה ממעון קדשך מן השמים וברך את עמך את ישראל ומאריכים בחפלה זו עד שיסיים הש"ץ ברכת שים שלום כדי שיענו הצבור אמן על שניהם ולכן בר"ה ויו"כ שמאריכין אחר ב"כ בניגונים ופיוטים לא יתחילו לומר הרבון עד לבסוף כדי שיסיימו עם הש"ץ הברכה ואם אינם יכולים להאריך כ"כ יאמרו אדיר במרום וכו' עד שיסיימו כאחד.

(כא) אין הכהנים רשאים להחזיר פניהם עד שיתחיל הש"ץ שים שלום ואינם רשאים לכוף אצבעותיהם עד שיהוו פניהם ואינם רשאים לעקור משם עד שיסיימו הצבור לענות אמן על ברכת שים שלום.

(כב) כשמחזירין פניהם בין בחפלה ובין בסוף לא יחזירו אלא דרך ימין דהיינו אם עומד ופניו למזרח יחזיר פניו לדרום ואח"כ למערב ואחר נ"כ שעומד ופניו למערב יחזיר פניו לצפון ואח"כ למזרח.

(כג) כשירדו מן הדוכן לא יגעו במנעליהם ואם נגעו יטלו ידיהם.

(כד) אין הש"ץ רשאי לענות אמן אחר ב"כ והאידנא שמתפללין מתוך הסידור ולא היישינן שמא יתבלבל מותר לענות אמן אחר ב"כ דהיינו בסוף כל פסוק דלא מיקרי הפסק שזהו צורך חפלה אבל אחר ברכת אקב"ו לא יענה דאין זה מהתפלה (ח"ד) אבל מ"א ס"ק כ"ט כ' דגם אמן זה הוא צורך חפלה ופשיטא שלא יאמר המקרא הרבון שאומרים הצבור שלא יבא לדי טעות אפי' אם אין הש"ץ מקרא א"א אחר מ"מ לא יאמר.

(כה) לכתחלה משתדלין שיהיה הש"ץ ישראל וכשהחזן כהן יעמוד ישראל אצלו ויקרא כהנים ויקריא לכהנים ב"כ והחזן עומד ושוק ומתחיל שים שלום.

(כו) אם הש"ץ כהן אם יש שם כהנים אחרים לא ישא את כפיו ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו דאז צריך לעלות אבל מה שקורין כהנים כיון שלא עקר ברצה אסור לעלות דאין כוונת הקורא רק על מי שאינו עומד בחפלה. ואם אין שם כהן אלא הש"ץ כיון שמתפללין מתוך הסידור ול"ח שמא יתבלבל שלא יוכל לסיים שים שלום ולכן כדי שלא יתבטל נ"כ יסמוך על הנטילה שנטל קודם החפלה ויעקור רגליו מעט ברצה ויאמר עד ולך נאה להודות ואז יעלה לדוכן ויקריא לו אחר ואח"כ חזור ומסיים שים שלום.

איסור

מן.
שם עד
שיגמרו
ואפילו

(ח"ד)

א יגעו
כל כהן
גם לא
יה ל"ח

(זוידים)

עומד

דק על

שיטת

שם חזן

ח ל"ע

יורד

מיקרי

ומ"מ

שם סיה

(ג"כ).

כה זו

עולם

ש על

יש

החזן

אמור

אלא

כלפי

שנים

ו"א

פחות

של

דכחן

העם

ללח

הלכות נ"כ כלל לב

(כו) אין המקרא שקרא הבהנים רשאי לקרות כהנים עד שיכלה מפי הצבור אמן שעונים אחר ברכת מודים ואין הבהנים רשאים להתחיל ברכת אקב"ו עד שיכלה דיבור קריאת כהנים מפי הקורא ואין המקרא רשאי להתחיל חיבת ימרכך עד שיכלה אמן מפי הצבור שעונים אחר ברכת אשר קדשנו ואין הבהנים רשאים להתחיל בחיבה עד שתכלה החיבה מן המקרא ואין הציבור עונים אמן עד שתכלה ברכת מפי הבהנים.

(כח) כהן שנשא כפיו והלך לברכה"ג אחרת יכול לישא כפיו פעם אחרת. וכהן שלא התפלל עדיין והצבור הגיעו לג"כ נושא כפיו ואח"כ מתפלל. ואם מתירא שיעבור זמן תפלה ילך לחוץ ויתפלל ואם אמרו לו לעלות הייב לעלות אף שיעבור זמן תפלה תתפלל דרבנן ונ"כ מו"ח ואם מתירא שיעבור זמן ק"ש יקרא עכ"פ פסוק ראשון.

(כט) בשעת נ"כ לא יביטו ולא יסיחו דעתם אלא יהיו עיניהם כלפי מטה כמו בתפלה והעם יכונו לברכה ויהיו פניהם נגד פני הבהנים ולא יסתכלו בהם כדי שלא יסיחו דעתם אבל ראיה בעלמא מותר דדוקא בזמן המקדש שהיו מברכים בשם המפורש והשכינה היה שורה על ידיהם היה אסור אפילו ראיה בעלמא משא"כ בזמננו"ו ומ"מ נוהגין גם עכשיו וזכר למקדש ואין רואין בהם כלל וגם הבהנים לא יסתכלו בידיהם ע"כ נהגו לשלשל הטלית על פניהם וידיהם חוץ לטלית וכן עיקר (א"ר ג"ס רנ"ז) ויש מקומות שנהגו שידיהם בפנים מן הטלית שלא יסתכלו העם בהם.

(ל) עם שאחורי כהנים אינם בכלל הברכה אבל מלפניהם ובצדיהם דהיינו צדדין שלפניו אפי' מחיצה של ברזל אינה מפסקת אבל צדדים שלאחריהם כגון אותם העומדים בכותל מזרח והארון הקודש בולט קצת והכהנים עומדים לפניו אינן בכלל הברכה ולכן צריך לזוהר שילכו ממקומם למקום הפנוי שיעמדו עכ"פ בצדי הבהנים ואם א"א לזו ממקומו הוי כאנוס וה"ז בכלל הברכה.

(לא) בשעה שמברכין אין לומר שום פסוק אא ישחקו וכונו לברכה אך כשמנגנין וישמך ויהונך שלום נוהגין לומר הרבון שהוא טוב למי שחלם לו חלום רע ויכון שיסיים עם הבהנים כדי שהצבור יענו אמן גם על תפלתו. ומה שנוהגין העולם שאומרים ב"פ הרבון ובחיבת שלום אומרים יה"ר נ"ל שמי שחלם לו באותו הלילה עכ"פ יותר טוב שיאמר גם הפעם הג' הרבון (עין א"ר). ובמקום שאין עולין לדוכן וחלם לו חלום שלבו דואג לא יאמרנו לשום אדם אלא בשעה שהש"ץ אומר שים שלום יאמר רבון הג"ל ויסיים עם הש"ץ ואם לא גמר עדיין הש"ץ יאמר אדיר במרום וכו'.

(לב) בהכ"ג שכולה כהנים אם אין שם אלא י' כולם עולים לדוכן למי מברכין לאחיהם שבשרות אבל נשים וטף לא חשיבי לברכה לחודיהו אבל הם בכלל הברכה ומי עונה אחריהם אמן נשים וטף ואם יש יותר מעשרה החזירים מעשרה יעלו ויברכו והעשרה עונים אחריהם אמן דאע"ג דאם העונים ישראלים סגי אפילו בפחות מי' אבל כיון שהעונים כהנים לא חשיבי בפחות מעשרה.

(לג) אסור לדבר בין תפלת י"ח לתפלת אפים (שיטה תקננת ב"ט דף כ"ט ע"ג ד"ס לא שניק למיכפל על אטוהי וק' וכי מעמוד חלבו כל הזים לשזור חלם זהיתה תשללתו עד שהמטיק בדבור לאחר תפלת י"ח וזו אפילו אם יטול על פניו לא תקנול תפלתו כי הנפילת אפים הוא גמור כתיקון"ג י"ח כידוע לזדעי חן). וכבר נהגו ליפול בשחרית לצד ימין ובמנחה לצד שמאל. והגר"א כתב שהעיקר לעולם על שמאל ונ"ל דאף שנוהגין כרמ"א אם מתפלל בבהכ"ג ובבהמ"ד אסור לשנות משום לא התגודדו. מ"מ נ"ל דבמנחה אפילו המנח תפילין יפול על שמאלו אפילו כשמתפלל ביהוד. ונפילת אפים הוא מיושב ואם א"א אף

בעמידה ואין נ"א אלא במקום שיש ס"ח. והיושב בחצר בהב"נ או בעזרה שלפני בהב"נ ופתח בהב"נ פתוח היו כאלו יש שם ס"ח וה"ה בשעה שהצבור אומרים תחנון אפילו הוא בחדר הסמוך לבהב"נ. א"א תחנון כלילה ולא בבית האבל ואפילו אחר שילך לביתו א"צ לאומרו דתחנון הוא דוקא סמוך לתפלת י"ח אבל והוא רחום יאמר אח"כ בכיתו ונוהגין שאפילו והוא רחום אין אומרים אח"כ בכיתו אפילו באבל (סיון קל"ח נט"ז סק"י) וכ"ז דוקא בבית האבל א"א תחנון שלא להגביר הדין אבל כשהאבל מתפלל בבהב"נ או בבית אחר אין הציבור נגררין אחריו ואומרים תחנון (ח"ל נשס כ"ג) במילה ובחתן א"א תחנון ובמילה בתפלת מנחה אוליגן אחר המנהג (קל"ח) ובא"ר הכריע דאם מתפללין מנחה בבית התינוק קודם הסעודה או באמצע סעודה א"א תחנון אבל לאחר ברכת המזון אומרים תחנון. ונ"ל דכל זה כשמתפללין אצל התינוק אבל כשמתפללין בבית אחר אעפ"י שהבעל ברית שם אומרים תחנון אפילו קודם הסעודה (וכ"מ מלשון כל הספיקים שכ' חלל התינוק ואל תתם ו"ש בשחרית ואפילו מתפללין במקום אחר וי"ש מנחה מליט כוונתו כי נ"א ס"ק י"ח נשס חג"מ נשצט שחרית ח"ל חז כרחמים ונמנחה אומרים לדקדק) ומ"מ נ"ל פשוט דבעל ברית וסנדק ומוהל א"א לעולם במנחה אפילו לאחר ברהמ"ז דיו"ט שלהם הוא.

(לד) ואומרים אשרי ולמנצח ואפי' בימים שא"א תחנון מלבד בר"ה והנוכה ופורים שני ימ"ם ופורים קטן ג"כ ב' ימים וע"פ וערב יוה"כ וט"ז בשבט וט' באב וט"ו באב ויש אומרים שט"ו באב אומרים למנצח (וע' נפ"מ ח"ת). ואל ארך אפים ביום שאומרים למנצח אומרים אל ארך אפים וכשאין אומרים למנצח א"א ג"כ א"א. ובית האבל יש מחלוקת אם אומרים למנצח לטעם משום דכתיב והפכתי חגיכם לאבל מה חג שבעה וכו' א"א למנצח ולטעם שמה"ד מתוח אומרים והמנהג שלא לומר (וע' נפ"מ ח"ת סי' קל"ח ס"ק י"ד נט"ז). (לה) ואומרים עלינו לשבח וצ"ל באימה ויראה ברתת וזיעה כי כל צבא השמים שומעים והקב"ה עומד עם פמליא של מעלה וכולן עונין ואומרים אשרי העם שכבה לו והושע תיקנו בשעה שכבש ירחו והתם שמו למפרע ע' עלינו ש' שלא שם ו' ואנחנו מורעים ה' הוא אלקינו.

כלל לג. דין תפלת מנחה (ל"ג רל"ג).

(א) תפלת המנחה תיקנו נגד חמיד של בין הערבים וזמן שחיטתו כשר אחר הצות דיום. ומ"מ עיקר זמן הקרבנות היה בט' ומחצה ולכן זמן תפלת מנחה לכתחלה מט' שעות ומחצה ולמעלה והרצפה לאכול או לעשות מלאכה ויש לחוש שמא ישכח להתפלל מותר לכתחלה להתפלל מנחה גדולה והוא משש שעות ומחצה. וכבר כתבתי שחושבין השעות זמניות בין היום ארוך או קצר מהלקין אותו ל"ב חלקים וגם כזה מחלוקת אם מחושבין מעמוד השחר עד צאת הכוכבים או מהנץ החמה עד שקיעתה ונמשך זמנה לכתחלה עד שעה ורביע קודם הלילה. וכדיעבד או בשעת הדחק מותר להתפלל עד סמוך לצה"כ דאף על גב דבעיר נראה שהוא כמעט לילה הרבר ידוע שבשרה עדיין הוא יום רק מחמת גובה הבתים נראה כלילה.

(ב) לכתחלה יזהר שלא להתחיל דבר שצריך שהיה מרובה אפילו סמוך למנחה גדולה כגון לכנוס לסעודה גדולה דהיינו סעודת חתונה וברית ופדין הבן וסעודת יו"ט וכיוצא בו וכן בירידים שטרודים בקניית ומכירת סחורה לא יתחילו לעסוק במו"מ עד שיתפללו מנחה מו' שעות ומחצה ולמעלה ומ"מ אם התחילו א"צ להפסיק אם יש שהות ביום עוד להתפלל וכן לזוהר שלא להתחיל אפילו סעודה קטנה סמוך למנחה קטנה

הלכות תפלת מנחה כלל לג

והעולם נהגו להקל במקום שהשמש קורא לברכ"ג בסעודה קטנה סמוך למנחה קטנה ואפילו בסעודה גדולה סמוך למנחה גדולה אבל ס"ג סמוך למ"ק לכ"ע אסור ולא מדעי לסמוך על קריאת השמש ויש להחמיר בס"ג אפילו סמוך למנחה גדולה וכשיגיע זמן מ"ק צריך להפסיק אע"ג שעוד היום גדול אם יודע שתמשך סעודתו עד הלילה שמו ישכח וכ"ש במקום שיש לחוש שמו ישחבר.

(ג) אם נמשכה תפלת מנחה עד הלילה לא יאמרו תחנון דעד הצות תגבורת דינים אבל באשמורת הבוקר כיון שהוא אחר הצות אומרים. וכן צריך לזוהר שלא להמשיך מנחה עד לילה שאז אין אומרים תתקבל כיון שהוא יום אחר (סימן רכ"ד נמ"א) אבל בין השמשות אומרים וכן תחנון (ט"ז סי' קל"ז).

(ד) מי ששהה ולא התפלל מנחה בע"ש ויו"ט וכבר קיבלו הקהל שבת ויו"ט לא התפלל מנחה באותו ברכ"ג אלא ילך לחוץ ברכ"ג והתפלל של חול (ואע"ג דלענין מלאכה נגזר אחר הנינו כדליתא נס"י רס"ג סעיף י"ב י"ג ל"ל דתפלה קיל טפי דמן הדין גם בשבת רח"ל להתפלל י"ח רק מפני כבוד השבת לא אטרחוכו רבנן וכיון שלא קיבל עדיין שבת אוקמוס חדינא וזה מסולק ק"י הפ"ח נס"י רס"ג סס"י ט"ז) ואם כבר קיבל שבת עמהם לא יוכל להתפלל של חול אלא יתפלל ערבית שחיים של שבת.

(ה) ואם בא לברכ"ג סמוך לקבלת הצבור שבת אעפ"י שלא יוכל לגמור תפלת מנחה קודם שיקבלו שבת אין בכך כלום הואיל והתחיל בהיתר (סי' רס"ג).

(ו) כבר ביארנו בכלל ז' דגם להתפלת מנחה ומעריב צריך נט"ו אע"ג שאינו יודע שום לבלוך ואפילו עומד מלימודו או מחוך סעודתו ודוקא שהמים מוזמנים לפניו ואם עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים ואעפ"כ א"צ לברך ברכת ענט"י ואם מתזרא שיעבור זמן תפלה לגמרי או שלא יוכל להתפלל בצבור או ינקה ידיו בכל מידי דמנעי (וכאן מתוקן מה שהק' הט"ז נס"י רל"ג דברי הש"ע אהדדי נס"י ל"ב דנסי' רל"ג עיירי להדיא נסתם ידים כדכתב אף על פי שא"י שם לבלוך ולכן דוקא במוזמן המים לפניו אבל נס"י ל"ב עיירי נעשה לרכיו ולכן פסק דלריך לחזור אחר מים).

(ז) הבא לברכ"ג ומצא שהצבור כבר מתפללין ואי אפשר לו לגמור קודם שיאמר הש"ץ קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה ומורים וקדיש כמו שהר"ן בכלל י"ט סימן ח' יעבור זמן תפלה יתפלל עם הש"ץ מלה במלה כמו שנתבאר שם. וכן אם רוצה להתפלל מעריב עם הצבור ואם ימתין עד אחר הורח הש"ץ יצטרך להתפלל ערבית ביחוד יתפלל מנחה עם הורח הש"ץ (סי' כ"ט ונמ"א).

כלל לד. דין תפלת מעריב בחול ושבת:

(א) אם בא לברכ"ג והצבור מתחילין להתפלל מעריב והוא לא התפלל עדיין מנחה יתפלל בעוד שהצבור אומרים ק"ש וברכותיה ואח"כ ישהה עכ"פ כדי הילוך ד' אמות ויתפלל תפלת י"ח של מעריב עם הצבור וכשיגיע זמן ק"ש יקרא ק"ש וברכותיה אבל לא ימתין להתפלל מנחה כשמתפלל ציבור מעריב דוה לא הוי תפלת בצבור כיון שאינו שוין (ותויה על ה"ח סי' ק"ט ס"ק ב' ש' שיתחיל קודם קדיש כדי להתפלל בנצטר דתפלה בנצטר עדיף מצי"ר מלבד מה שהג"ע עליו א"ר דאינו מוכרח קשה הא אפשר לקיים שניהם ויעשה כמו שכתבתי להתפלל בעוד שהצבור אומרים ק"ש וברכותיה והתימה שה"ח נעלמו כ"כ נס"י רל"ז ס"ק ג').

(ב) מצות עשה מן התורה לקרות ק"ש ערבית שנאמר וכשכבדך. ותקנו ב' ברכות לפניה וב' לאחריה וגם תקנו תפלת ערבית נגד הקרבת איברים ופדרים וזמן ק"ש של

הלכות תפלת מעריב כלל לד

ערכית משעת יציאת ג' כוכבים בינונים ואם מסופק צריך להמתין עד שהוא ודאי לילה וכל אדם יחמיר על עצמו דאף שהציבור מקדימין מ"מ תיכף ביציאת כוכבים יקרא כל ג' פרשיות ק"ש בלא ברכות ולא יסמוך עצמו על ק"ש שקורא לפני מטחו אפילו אם מנהגו לקרות כל ק"ש דשמא חחטפנו שינה ושמא ישכח לכיין לצאת ידי ק"ש דכיון דק"ש הוא מ"ע דאורייתא קי"ל דבעי כוונה לצאת. ואשרי האיש המתפלל מעריב בזמנו בציבור (סימן רל"ה).

(ג) אם הציבור מקדימין להתפלל יתפלל עמהם וחוזר וקורא ק"ש בלא ברכות כמו שנתבאר סימן ב'. ואם הציבור כבר התחילו ק"ש ואינו יכול לגמור ק"ש וברכותיה יתפלל עם הציבור ואח"כ יאמר ק"ש וברכותיה דאף על גב דאינו סומך גאולה לחפלה מכל מקום כיון דבערבות בלא"ה אין סומכין גאולה לחפלה שהרי מפסיקין בברכת יראו עינינו טוב יותר להתפלל בצבור ואם יכול לקרות קריאת שמע וברכותיה ולדלג ברוך ה' לעולם ידלג ויתפלל עם הצבור ויאמר ברוך ה' לעולם עם הברכה של יראו עינינו אחר התפלה (סי' רל"ו).

(ד) אם הצבור מקדימין בקיץ להתפלל קודם שעה ורביע לצאת הכוכבים לפי השבון שעות זמניות מוטב שלא יתפלל עמהם ויתפלל בזמנו ביחידות ואפילו כדיעבד צריך לחזור ולהתפלל. ומי שרגיל להתפלל בלילה וטעה והתחיל ברכות קריאת שמע עם הצבור מבע"י יגמור כדי שלא יברך לבטלה ובלילה יקרא קריאת שמע בלא ברכות ויתפלל (רל"ה).

(ה) לכתחילה מצותה מיד בצאת הכוכבים ואם אין לו פנאי כגון שלומד עם אחרים זמנה עד הצות. עבר ואיחר אפילו כמוד קורא עד עלות השחר ואם היה אנוס או שכור או הולך וכיוצא בו קורא לאחר ע"ה קודם נץ החמה ואז לא יאמר רק ק"ש וב' ברכות שלפניה ואמת ואמונה אבל השכיבנו לא יאמר דלאחר ע"ה אין זמן שכיבה ואם היה אז אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים או שאר דברים כדלעיל כלל כ"ג סימן ג' לא יקרא או ק"ש פעם ב' לצאת בה ידי חובת ק"ש של יום שמאחר שעשה לאותה שעה לילה א"א לחזור ולעשותה יום אלא צריך או להמתין לקרות ק"ש של יום עד אחר הנץ החמה (סימן כ"ח).

(ו) חצי שעה קודם זמן ק"ש אסור להתחיל לאכול אבל טעימה בעלמא מותר ואם התחיל צריך להפסיק ויקרא ק"ש בלא ברכות דדוקא בק"ש שהוא מן התורה צריך להפסיק אבל לברכות וכן לתפלה שהוא מדרבנן א"צ להפסיק ולאחר שגומר סעודתו קורא ק"ש וברכותיה ומתפלל. ודוקא שכבר התחיל לאכול א"צ להפסיק לתפלה אבל אם לא התחיל לאכול אף על פי שכבר נטל ידיו צריך להפסיק ואם כבר ביד ענט"י יאכל המוציא ויפסיק דאכילה המוציא לא חשיב כהתחיל לאכול (ח"י) אבל אם התחיל קודם לחצי שעה אין צריך להפסיק ואם יודע שחמשך סעודתו עד הלילה אפילו התחיל קודם צריך להפסיק וכן הדין בכל דבר שהוא מן התורה אם התחיל בהיתר דהיינו חצי שעה קודם הזמן א"צ להפסיק ואם התחיל באיסור דהיינו פחות מחצי שעה צריך להפסיק אבל במצוה שהיא מדרבנן אפילו התחיל באיסור א"צ להפסיק (סי' פ"ט מ"א ס"ק ט"ו ונסי' רע"ז ס"ק"ו ונסי' תל"ח ונסי' תרכ"ב ונסי' רל"ה) חוץ מתפלת שחרית דאפילו התחיל לאכול קודם עלות השחר צריך להפסיק כיון דאסמכתה אקרא דלא תאכלו על הדם כדלעיל כלל ט"ז. וכשיגיע הזמן אסור להתחיל ללמוד כשלומד ביחידות אבל בצבור מותר וחצי שעה קודם אפילו ביחיד מותר כדי שלא יבטל מלימוד כ"ב.

זה קטנה
לא מדני
שיגיע זמן
לה שמא
תגבורת
הר שלא
ל"ב כ"ח
ח"ט לא
ין תלמי
שבת ר"ז
זה חזית
תפלל של
דר תפלה
אינו יודע
פניו ואם
שיעבור
זה מתוק
תם יום
די בעש
שיאמר
סימן ח'
להתפלל
דר תפלל
ין מנהג
אמת
אבל לא
אינו שון
לה נלמד
בשה כמו
ס"ק ג'
ברכות
ק"ש של

(ז) אחר מעריב אין אומרים תחנון. ומי שהוצרך להתפלל חיכה אחר מנחה מעריב עם הציבור ולא יכול לומר תחנון נ"ל שלא יאמר תחנון אחר מעריב כיון שכבר עשאו לילה ובא"ד כתב שיאמר אחר מעריב אם הוא עדיין יום (וג' כלל ל"ג סי' ג').

(ח) מעריב של שבת י"א דאפי' הנהגים להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבע"י ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליו הוי כלילה. ומ"מ צריך לקרות קריאת שמע בלילה בזמנה ולכן יזהר להתחיל ולאכול חצי שעה קודם צאת הכוכבים ומ"מ אם תאב לאכול מותר לאכול אף בתוך חצי שעה כיון שכבר קרא קריאת שמע עם הציבור ומ"מ יזהר לקרות אחר אכילה (סי' רס"ז נמ"ז וס"ז ע"ג). ומ"מ הנהג כן יזהר להתפלל מנחה קודם פלג המנחה שלא יהיה ב' דסתרי.

(ט) בשבת לא יסיים שומר עמו ישראל אלא יסיים הפורים סוכת שלום וכו' ובדיעבד יצא (ח"ד ע"ג נ"ג כל טו).

(י) טעה כלל שבת במעריב בענין שצריך לחזור ולהתפלל ע' לעיל כלל כ"ח סי' י"ד. (יא) הש"ץ אומר ברכה אהת מעין שבע ואפילו בשבת שאחר יו"ט או יו"ט שחל בשבת אומרים אותו ואין מזכירין של יו"ט. ודוקא במקום שיש מנן קבוע אבל כשמתפללים באקראי בעלמא אפילו בבית החנים או אבל א"א אותו וכשקובעין על איזה ימים כמו על הידירים מקרי קבוע (ט"ו סי' רס"ח) וי"א דלא מקרי קבוע אלא במקום שיש ס"ח ואם הל' י"ט ראשון של פסח בשבת אין אומרים אותו דלא נתקן אלא משום מוקין ובפסח הוא ליל שמורים ובעשרת ימי תשובה אומר המלך הקדוש ואם אמר האל הקדוש אם נזכר קודם שסיים יתחיל מן המלך הקדוש ואם סיים הברכה חוזר לראש (ח"ד הלכות ר"ה) ופ"ה כתב דאינו צריך לחזור וצריך עיון (ועיין נכסות ח"ס).

(יב) מנהג בכל ישראל שאומרים אחר קבלת שבת קודם תפלת עריכת פרק כמה מדליקין והטעם עיין בש"ע סימן ר"ע. ויום טוב שחל להיות בשבת או שבת אחר יום טוב וכן בשבת חול המועד אין אומרים אותו.

כלל לה. דין קריאת שמע שעל ממתו (ר"ט).

(א) בלילה כשהולך לשכב צריך לקרות קריאת שמע לפחות פרשה ראשונה ויש קורין כל ג' פרשות. ולכתחלה יקרא או יושב או עומד ואם כבר שוכב יטה על צדו ויקרא ויאמר יושב בסתר ופסוקי דרחמים כמו שנרפס.

(ב) צריך לברך ברכת המפיל ולא היישינן שמא לא יוכל לישן רק ליזדר שלא יאכל וישחה ולא יפסיק אחר הברכה ולכן אם צריך לשמש ממתו יקרא עכ"פ פרשה ראשונה של קריאת שמע ויברך ברכת המפיל אחר התשמיש.

(ג) יש מברכין ברכה זו קודם קריאת שמע ויש מברכין אחר קריאת שמע.

(ד) הישן ביום אינו צריך לברך ברכה זו אף על גב שגראה שהוא ברכת הנהגן מ"מ אי אפשר לברך ביום דהיישינן שמא לא יוכל לישן אבל בלילה אפילו לא ישן כלל לא הוי לבטלה דיש אומרים דחקנו אותו על מנהג העולם כמו ברכות השחר כן נראה לי. ועוד כיון דאסור לישן ביום כדאיתא בש"ע סימן ד' א"כ לא שייך לתקן ברכה ע"ז ואפילו למי שצריך לישן כדאיתא בש"ע סימן רל"א מ"מ לא פלוג ועוד דלא שייך לומר המפיל חבלי שינה וכו' דדוקא בלילה דאיברא לשינתא מה שאין כן ביום שאדם מגרה בעצמו השינה. וקודם שישן ביום יאמר ויהי נועם וכו'.

הלכות ק"ש על המטה כלל לה

(ה) צריך לזוהר מאוד להרגיל עצמו לשכב על צדו דוקא. ואיסור גדול לשכב פרקדן דהיינו ששוכב על גבו ופניו למעלה וטוב שירגיל עצמו לשכב על צד שמאל. ויהרהר בחורה עד שישן ואז נגע לא יקרב באהליו. ויש קוראין פרשה ראשונה כמה פעמים עד שישקע כשינה וראוי שלא לכפול פסוק ראשון דהיינו פסוק שמע ישראל. וראוי לכל אדם להתורה קודם השינה וז"ל הזוהר הקדוש פרשה וישב כד אויל ב"נ בכל יומא בעי ליה לאסתמרא מחוכי בכל יומא ויומא כד אתי ליליא בעי לאסתכלא ולמברק בכל מה דעבד כל ההוא יומא בגין דייחוב מינייהו ויסתכל בהו חריר בגין דייחוב קמיה מאריה כד"א והטאתי נגדי חמיד וכו' ועוד רבות כהנה בזה הק' פרשה נשא וז"ל ח"ח בשעתא דבני נשא דמיכין וטעמין טעמא דמותא ונשמחא סלקא לעילא קיימא באתר דקיימא ואתבחנו על עובדה דעבדה כל יומא וכחבין לה על פתקא מ"ט בגין דנשמחא סלקא לעילא ואסתידת על עובדיו דב"נ ועל כל מלה ומלה דפיק מפומיה בגין דההוא מלה דאפיק ב"נ מפומיה סלקא ובקעא רקיעין וקיימא באתר דקיימא עד דאויל ליליא ונשמחא סלקא ואהיד ליה מלה ואעיל לה קמיה מלכא הה"ד משוכבת חיקך שמור פתחי פיך וכו'.

דין איך יתנהג בתשמיש המטה מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל קב"ח:

כלל לו. הלכות נט"י לסעודה ודין איזה דבר חייב בנט"י (קכ"ח).

(א) כיון דידים עסקניות הן ונוגעים בכל דבר וכזמן שהיה נוהג טומאה וטהרה והכהנים אכלו תרומה היו צריכין ליטול ידיהם קודם אכילת תרומה לפי שמוזהרים מלטמא אותה ולכן גזרו נט"י אפילו בסתם ידים לתרומה וכדי שיהיו רגילין הכהנים בזה גזרו ג"כ על כל האוכל פת שאסור לאכול עד שיטול ידיו ברביעית מים וכל המזולזל בנט"י נעקר מן העולם ומצוה זו מסייעה שמי שזהיר בה ואין שאר מעשיו מעכבים היא מסוגלת שיהיה עשיר ושלמה המלך ע"ה וב"ד תקנו נט"י לסעודה.

(ב) ה' כללים נאמרו בדין נט"י (ח) איזה דבר חייב בנטילה (ג) שיהיה הכלי כשר לנטילה (ג) שיבאו המים מבח גברא (ד) שיהיה המים ראויים לנטילה (ה) כיצד דין הנטילה. ונבאר פרטיהם: דבר שחייב בנטילה כיצד, לא הצריכו נטילה אלא לפת שמברכין עליו המוציא שהוא חיי נפש שא"א להיות בלעדו אבל לפת שאין מברכין עליו המוציא כגון אלו שמברכין עליו בורא מ"מ אם אינו קובע סעודתו עליו אינו צריך נטילת ידים אבל כשקובע סעודתו עליו וא"כ הוא דומה לפת וצריך לברך המוציא צריך ג"כ נט"י. (ג) ומטעם זה האוכל פת פחות מכביצה כיון דא"א דאינו מקבל טומאה יטול ידיו ולא יברך משום ספק ופחות מכזית יש אומרים דא"צ נטילת ידים (ט"ו והגר"ח) ויא' דיינו כפחות מכביצה (ל"ח מ"ז ח"ר) ואם הפת הוא טפל לד"א מבואר בכלל נ"ו סימן ג'. (ד) דבר שטיבולו במשקה והוא עדיין לח ואפילו אם אינו נוגע במקום המשקה כשהיה נוהג טומאה וטהרה היה צריך נטילת ידים מדינא אך עכשיו העולם נודגין להקל בזה אבל כל ירא שמים יזהר בזה ויטול ידיו ומכח ספק לא יברך. ואין קריו משקה אלא ז' אלו והם סימנם י"ד שה"ט ד"ם דהיינו יין דם בהמה ועוף אבל לא של דגים (ומיידי שלדך לאכול משום רמזה נחולי ש"ס ט סכנה) שמן הלב טל דבש מים ואפילו אינו מטביל אלא קצה א' צריך נט"י.

(ה) מיני מרקחת שמטנגים בדבש נ"ל דיש חילוק דאם קנה הדבש ועדיין הוא מעורב בשעוה והתיכו ע"מ כן כדי לטגן בו א"כ מעולם לא היה עליו שם משקה וא"צ

הלכות נט"י לסעודה כלל לו

נט"י אבל הקונה דבש שכבר מהותך מן העושים משקה מעד וידוע שהם מהחבים כדי לעשות משקה צריך נטילת ידים אע"ג שמטגן בו אוכל כן נ"ל (דמ"א כ' דל"ג כט"י והט"ז כתב לדרך נט"י וכס' נה"ל קנחות ל"א כ' כיון דקרוז לא הוי משקה ע"ג ועיין בתשובת מהר"ט סי' ע"ז).

(ו) מיני טיגון שמטגנים בחמאה לא מיבעיא כשהחמאה קרושה דאז אין שם משקה על החמאה דחלב שנקפה הוי אוכל ולא משקה אלא אפילו כשעדיין החמאה חם והיא צלולה דמיקרי משקה אפ"ה א"צ נט"י דכיון דחמאה הוי אוכל רק כשחוזר ונימוח חוזר להיות משקה וכיון דעכשיו באה לתקן אוכל קי"ל דמשקה הבא לתקן אוכל הוי אוכל ודוקא שלא נימוח החמאה עד שהניח לתוכו האוכל דתיכף בא לתקן האוכל קודם שנעשה משקה אבל אם נימוח מקודם נ"ל דצריך נט"י. (ועיין נכ"ח).

(ז) יין שרף שנחערב במים לפי מה שכתבתי לקמן בהלכות פסח סימן י' דאפילו נכבשו בתוכו פירות כמו קירשען וכיוצא בו מ"מ הוא ספק אם הוא מי פירות ע"ש ואפילו יש בו מים הרבה (ע' נמ"א סימן תס"ג) (ד) ואם כן פירות שנכבשים בתוכו ספק אם צריך נט"י ועל פירות מבושלים כיון שמברכים על הרוטב בפה"ע אין עליו דין משקה (ח"ד).

(ח) דברים שאין דרך ליגע בו אלא לאכול בכף כגון מיני חבשיל א"צ נט"י אבל מה שדרך ליגע בו אעפ"י שאוכל בכלי לא מהני וכן אפילו אם אחר נתן המאכל לתוך פיו לא מהני וצריך האוכל ליטול ידיו אבל המאכל א"צ נט"י (קס"ג). ואסור להושיט פרוסה למי שיודע בו שלא נטל ידיו ואפילו אם הפרוסה של האוכל וכן אסור להושיט למי שיודע שלא יברך ברכת הנהנין וכן למומרים וכ"ש דאסור להושיט להם דבר איסור או לסייען לשום דבר שאסור לעשות (מ"א סי' קס"ג וש"ו).

(ט) בשר צלי אם צלו אותו בלא מים רק לחלוחית של עצמו א"צ נט"י אבל אם יש רוטב גמור צריך נט"י והוי כדבר שמיבולו במשקה (ומ"כ תוס' חולין ד"ה ונאכלין וס' ח"כ לקדרה וסודחה נמי פירות ל"ע דמשמע להדיא דרוטב לא מקרי משקה. ולגבי דמסתפינא כ"ל דכל"ל בתוס' ח"כ סודחה נמי פירות ור"ל דיל"ל ללגי וגם ללגי בני סדסה ועיין בר"ן ונתתי דשנ"א או י"ל דמ"כ תוס' ח"כ לקדרה ר"ל כמו ללי קדר ונתבשל בלא מים רק רוטב של עצמו) (ע' מ"א סימן קכ"ח ס"ק י').

(י) לא גזרו רק על האוכל אבל השוחה אפילו נוגע במשקין טהגין שלא יטול ידיו.

כלל לו. דין כלים הכשרים לנטילה (קכ"ט).

(א) סמכו חז"ל דין נט"י וטהרתם לטהרת מי חטאת וכשם שצריך למי חטאת כלי כדכתיב ונתן מים חיים אל כלי וצריך כח גברא כמש"כ ולקח ונתן והמלאכה פוסלת במים (כמוטאר כ"ז תוס' פרה) כך בנט"י צריך כלי וכח גברא ושלא נעשה מלאכה במים לפיכך אין נוטלין לידים אלא בכלי וכל הכלים כשרים ובלבד שיהיו עשויין לקבל משקה אבל כובעים של לבדין (אקורין הט Kapelus) אפי' מעור והם קשים שיכולים לקבל משקין כיון דאין אלו כלים גמורים להשתמש בהם וגם שאין עשויין לקבל משקין אסור ליטול בהם הידדים וכן כיסוי כלים כיון שאין תחלת עשייתן לקבל ואם הוא בדרך ואין לו כלי נ"ל דיטול ולא יברך. ומ"מ יאכל ע"י מפה דהיינו שיכרוך ידיו במפה כדי שלא יגע באוכלין (נכ"ע סי' קכ"ט ותיר נשעת הדחק והאחרונים אסרו ונפרט שאין לך עכשו לעוברי דרכים לשעת נהס). (ב) הכלי צריך להחזיק רביעיות לפחות. וישתדל שלא יהיה בו שום נקב לא מיבעיא נקב כבונם משקה דהיינו אם ישימו אותו על משקין יכנסו בו משקין דרך הנקב

שהוא גדול קצת רבנקה כזה י"א דאינו נקרא כלי כלל אף שמחויק רביעית מן הנקב ולמטה אלא אפילו אם אין בו אלא נקב כמוציא משקין שהוא נקב קטן מאוד אם הוא בתחתית הכלי שאינו מחויק רביעית מהנקב ולמטה י"א ג"כ רפסול לגמרי. ומ"מ אם אין לו כלי אחר אם הנקב רק כמוציא משקה ונשאר מהנקב ולמטה רביעית מותר ליטול בה ואם הוא ככונס משקה אם הנשאר מהנקב ולמטה מחויק רביעית סמוכין על הפוסקים דמהנקב ולמטה לא נחבטל מתורת כלי ומ"מ מה שלמעלה מהנקב ודאי אינו כלי ולכן יטול דרך הנקב (ועיין נכ"ח סימן א').

(ג) אפי' סתם הנקב בסמרטוטין או דבר אחר לא מהני (א) א"א א"כ שחיקולו ברזא שקורין צאפען דזה נקרא תחלת תיקונו ואז מותר ליטול דרך הברזא (ט"ז ל"א כמ"ח).
 (ד) שבר כלי שמחויק רביעית אין עליו דין כלי א"כ יחדו לתשמיש ומקבל רביעית שלא במסומך דהיינו שאין צריכין לסמוך אותו כדי שלא ישפכו המשקין ואז אם אין לו כלי אחר מותר (מ"ח ס"ק ג') וג"ל דאם יש בו נקב קטן אפילו רק כמוציא משקה כיון דבלא"ה הוא שבר כלי אין נוטלין בו אפילו אין לו אחר (עיין נ"י וט"ז ונכליס פ' ד' מ"ב).
 (ה) כלי שיש לו ברזא למטה שקורין האנדפאם או מן הצד שקורין קראהגען כיון שתחילת תיקונו כך מיקרי כלי רק שצריך להחזיר הברזא או השרויף בכל שפיכה כדלקמן כלל ל"ח סימן א'.

(ו) כלי שיוצא ממנו דר שקורין גיסקאן דהיינו שצד א' יותר גבוה משאר הכלי אסור ליטול ממנו דרך הדר דאין זה כלי אבל כלי שיש לו שנויף הוא כלי גמור (סימן קכ"ט מ"ח ס"ק ד').

(ז) כלי שנסדק מצד א' אעפ"י שאינו אלא כמוציא משקה אין ליטול בו אלא בשעת הדחק (ט"ז נס"י קכ"ט ס"ק א' גס הנ"ח) וי"ל דגרע מנקב שסופו שיבקע כולו דוגמא לדבר בסימן תקפ"ו סעיף ח'. (ועיין נפריה סוף פ"ה השוקת גחלקה וכו' התוי"ט גס כ"מ שאין עיס חללים מהסדק ופכי שחירס נטיט אבל אם נחלים לא היו כלי ע"ע).
 (ח) לא יתן מים לחבירו בהפניו וה"ה אם נטל ידו א' לא יקח בה מים וישפוך על היד האחרת שאין נוטלין אלא מן הכלי.

(ט) הבא בספינה וכיוצא בו ואין יכול לטבול ידיו בים וגם אין לו כלי שלם ליטול בו יקח כלי שניקב ככונס משקה ודולה בו מהים ומטביל ידיו בתוך הכלי והואיל דהמים נוטפין דרך הנקב ה"ז כאלו היו המים מחוברים למי הים וה"ז כאלו מטביל ידיו בים וה"ה בדולה בדלי נקוב ככונס משקה מן הבאר ואע"ג דלענין טבילה קי"ל דנצוק לא הוי חיבור לענין נט"י אולעין לקולא. ומ"מ אם יש לו כלי שלם לא יעשה כן ד"א דגם לנט"י לא הוי חיבור.

(י) אבנים הקבועים בכותל ועשה להם בית קיבול וברזא אין נוטלין מהם לידים דלא היה עליו שם כלי בתלוש אבל אם היו כלים מתהלה ואח"כ קבען מותר.

כלל לח. דין כח גברא (סימן קכ"ט).

(א) כשם שהמים צריכין שיבואו מתוך כלי כך צריכין שיבואו מכח גברא דהיינו שיבואו ע"י שפיכת אדם אבל חבית מים שנפל הברזא ממנו אין נוטלין ממנו לידים שאין כאן כח נותן. ואם אדם הסיך הברזא ממנו מותר ליטול ידיו ממנו רק שצריך להבנים הברזא חמיד בכל שפיכה ושפיכה שהרי לא עשה שום מעשה בגוף החבית רק שהסיר ממנה המונע המים לצאת וא"כ לא מיקרי כח גברא רק שפיכה ראשונה.

הלכות נט"י לסעודה כלל לח לט

(ב) אבל אם הט"ה חכית פתוחה על צדה מותר ליטול ממנו כ"ז שמקלחת שדרי עשה מעשה בגוף החכית שע"י הטייתו מקלח המים וכן אם הט"ה חכית על ברכיו וע"י שמנענע בברכיו יצא המים מותר ליטול ממנו.

(ג) הכנים ידיו בכלי של מים אפילו יש בו מ' סאה אם יש לו מים אחרים יגב ידיו ויטול ואם אין לו אפילו אין בו מ' סאה כשר ומ"מ לא יברך על נטילה זו ונ"ל דיאכל במפה. ודוקא כשאינו מחובר לקרקע שעכ"פ היה הנטילה בכלי אבל אם הכלי מחובר לקרקע אין כאן נטילה כלל וגם לא מיקרי טבילה דטבילה לא שייך בכלי דהוי שאובין.

(ד) לפיכך אסור לטבול ידיו ברעקאסטען אם נפסק הקילוח מן הרער אבל בזמן שמקלח שם מים מן הרער מותר לטבול ברעקאסטען דע"י הקילוח נחשב כל המים שבקאסטען כאלו הוא מחובר למים שבנהר דלענין נט"י קי"ל דניצוק הוא חיבור כדלעיל בכלל הקודם וא"כ עכ"פ הוי טבילה לידים אבל אם יהויק ידיו תחת הקילוח מן הרער לא יועיל דאין כאן נטילה וגם טבילה לא הוי דטבילה לא מיקרי אא"כ הכנים ידיו במים (ח"ו). ולפ"ז אסור ליטול ידיו מן פומפע דאין כאן כלי.

(ה) טבל ידיו במעיין אפילו הוא קטן הרבה רק שמכסה המים לב' ידיו די בזה דמעין מטהר בכל שהוא אבל אם אינו מעין רק בור שירדו בו מי גשמים בשעת הדחק מותר לטבול בו ידיו אעפ"י שאין בו מ' סאה ודוקא כשהן מכונסין בבור אבל אם הם זוחלין ע"ג קרקע אפילו יש בו מ' סאה נסתפקו הפוסקים אם מהני בהם טבילת ידים וכן מ' סאה שאובין שבקרקע לרמב"ם אין מטבילין בהם ידים ולראב"ד מטבילין.

כלל לט. דין המים הראוים לנט"י לסעודה (ק"ט).

(א) המים שנוטלין בהם הידים צריך שלא יהיה נשתנה מראיהן הן מחמת המקום או מחמת דבר שנפל לתוכן אבל אם נשתנו מחמת עצמן כגון המים העומדים בכלים באויר זמן ארוך ונעשו ירוק כשרים ואם חזרו לברייתן אפילו נשתנו מחמת דבר אחר כשרין.

(ב) עשה בהם מלאכה כגון שהריח בהן כלים מלוכלכים או ששרה בהן ירקוח או הריח ירקוח או שהעמיד בתוכם כלי עם משקה אם בשביל שיצטנן או כלים שנתבקעו כדי שיחבכו (מ"ח) או שמודד בהן מדות או ששרה בהם פת אפילו נתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לכלי זה כיון דניחא ליה עכ"פ הרי המים נעשו כשופכין ופסולים אבל אם לא רצה כלל לשרות או להריח ונפל לכלי של מים כשרים. ומ"מ אם יש לו מים אחרים יטול בלא ברכה. ונ"ל דגם בנתכוין לשרות בכלי אחר ונפל לזה אע"ג דהויכ ליטול ידיו שנית מ"מ לא יברך. (א)

(ג) הריח בהם כלים מודחים ונקיים או שנתן לתוכן דגים חיים שלא ימותו ואפילו מת הדג שם (ח"ו) או שהעמיד לתוכן משקה צונן שלא יחמו או שטבל בהן ידיו ולקח מהן בחפניו כדי לטוח פני הלחם והגלוסקאות כיון שהמים לא נעשו בהם מלאכה כשרים וכן אם הגיח בתוכם ירקוח נקיים לנמרי רק כדי שישארו לחים כשרים כדיעבד (מ"ח).

(ד) שתחה מהם בהמה או חיה או עוף כשרים אבל כלב וחזיר פסולים דמאס אם לא בשעת הדחק.

(ה) אין לו מים מותר ליטול ידיו בשכר ושאר משקין ואף בזה משום ביזוי אוכלין שכיון שצריך לזה ואינו כדרך איבוד וגם אין בהם משום שינוי מראה (עז).

הלכות גט"י לסעודה כלל למ מ

(ו) חמי האור אם הם חמין מאוד שהיד סולדת בהם לכתחלה אין ליטול בהם ואם אין לו אחרים מותר ליטול בהם.

(ז) מים מלוחים וסרוחים ומרים אם אין הכלב יכול לשתות מהן פסולים דבטלו מחורת מים אבל מותר לטבול בו ידיו ודוקא כשהם בקרקע דאין טבילה בכלים ואם הם עכורים מחמת טיט אם הכלב יכול לשתות כשר גם לנט"י ואם לאו פסול אפילו לטבול ידיו ומי הים כשרים לנט"י דכשמרתוחן ראויין לכלב (ו"ל דר"ל לאחר שירתח והן משמע להדיא נרדכ"ז).

(ח) אסור ליטול ידיו במים שנטל בהם שכבר נעשו שופכין אבל אם החב ידיו במים כשרים לנטילה.

(ט) אם אין לו כלי מותר לטבול ידיו בנהר או במקוה וכן בשעת הרחק שאין לו מים מותר לטבול ידיו בשלג המונת על הארץ אם יש בהם מ' סאה כשהוא מחובר ושובב על הארץ ואעפ"י שהוא נמוך ומכרך ענט"י וא"צ לברך על טב"י דכיון דמכרך על נטילה ידים כש"כ טבילה אבל אסור ליתן שלג בכלי וליטול בו ידיו אא"כ ריסקו שנעשה מים. והמטביל ידיו במים הפסולים לנט"י מברך על טבילת ידים אבל הטובל במים הכשרים מברך ענט"י (מ"א סעיין ק"ט) ואם נתערבו מים פסולים במים כשרים אולינן אחר הרוב (סיין ק"ס סק"ו) ואם נטל יד א' וטבל יד א' כשר ומכרך ענט"י לכ"ע.

(י) אין המלאכה פוסל במקוה ובמעין. ונ"ל דה"ה בשתה מהן כלב או חזיר (כיון דיש מקילין לגמרי) וכן אין שניו מראה פוסל במטביל ידיו במקוה שיש בו מ' סאה (עיין ב"ח).

(יא) כל ספק בנט"י לקולא כגון שהוא מסופק אם נעשה מלאכה במים או לא ספק אם נטל ידיו כשיעור אם לא ספק אם היה עליו דבר החוצץ או לא ספק אם הכלי שלם או לא ואפילו יש בהן כל הגך ספיקות וכן כל מחלוקת הפוסקים אולינן לקולא. וכן כל כיוצא בו כיון שנט"י הוא מדרבנן אולינן בספיקא לקולא וה"ה אם נסתפק אם נטמאו ידיו לאחר הנטילה (סיין ק"ס).

כלל מ. דין גט"י לסעודה (ק"א ס"ג).

(א) שיעור המים לנט"י לא פחות מרביעית לכל יד דבזה לא יצטרך לזוהר בהרבה דברים שצריך לזוהר ואין כל אדם בקי בזה וכוה יוצא כל הספיקות והגוסל בשפע יחברך. ומ"מ יש לנהוג דאפילו אם נטל כל יד מרביעית ישפך עליהם מים שניים (כדעת הראש"ד הניאו ה"א ס"ג) נוטלין לנט"י בין על גבי כלי ובין על הקרקע.

(ב) ישפך רביעית מים על היד בבת אחת עד הקנה של זרוע דהיינו האצבעות והיד ולפחות עד סוף קשרי אצבעותיו בטקום שמחזורים ליד (סיין ק"א) ולכן אין ליטול ידיו מכלי שפיו צר שאין המים יורדין בבת אחת (ק"א מ"א ס"ק ה') והט"ז כ' סק"ה דכל זמן שאין פוסק מלזוב מיקרי שפיכה אחת אעפ"י שאינו בא בבת אחת.

(ג) נטל ידו אחת מרביעית ונגע בשניה קודם הנטילה או שאדם אחר נגע בידו בעוד שהם לחות צריך לנגב ידיו ולחזור וליטול שהיד מקבל טומאה מיד האחרת ומ"מ נ"ל שאם כבר בירך ענט"י ונזכר יחזור ויטול ידיו ולא יברך (עיין סי' ק"א ס"ג ס"ק ז' וס"ק ח'). ונ"ע וסק"א ועיין ח"ר ס"ק י"ג. (א)

(ד) לאחר שנטל ב' ידיו ישפשפם ביחד ויגביהם נגד ראשו כמ"ש שאו ידיכם וכו' ואז יברך ענט"י קודם הגיבוב דכ"ז מקרי עובר לעשייתו דגם הגיבוב הוא צורך נטילה

הלכות נט"י לסעודה כלל מ

דאסור לאכול קודם הניגוב שכל האוכל קודם ניגוב כאלו אוכל לחם טמא ולא ינגב ידיו בחלוקו שקשה לשכחה ואם טבל ידיו או ששפך רביעית בבח אהת א"צ ניגוב ומ"מ יש בו משום מיאוס. וי"א דוקא במטביל א"צ ניגוב אבל בנוטל מרביעית אפילו נתן על כל יד רביעית צריך ניגוב ואם לא בדרך קודם הניגוב ספק אם יכרך לאחר הניגוב קודם המוציא ולאחר שכרך המוציא אין מברך לכ"ע (ס' קנ"ח).

(ה) צריך ליהדר מחצצה שלא יהיה טיט או עפר תחת הציפורן מה שיוצא הוץ לכשר אבל מה שהוא תחת הציפורן נגד הכשר אין חוצץ כיון שהוא דבר מועט אין דרך כ"א להקפיד ע"ז אבל שלא כנגד הכשר הכל מקפידין ואף שהוא אינו מקפיד בטלה דעתו אצל כל אדם ובשאר היד הכל חוצץ אם הוא דבר הנדבק (קס"ח).

(ו) אפילו דבר שמכסה כל היד אם דרכו בכך אינו חוצץ כגון מי שהוא צובע ודיו צבעות וטבח ומוכר שומן ויש דם ושומן על ידו (נמ"ח סק"י יש ט"ס וכל"ס ס"ס י"ח דנחיס) כיון שכל אותן בני אומנות אין מקפידין אינו חוצץ וכן מי שכותב חמיר ואצבעותיו מלוכלכים בדיו אינו חוצץ ואם אין אומנתו בכך חוצץ וצריך להסור הטבעות ואם היה רפוי כדיעבד עלתה לו נטילה (סז).

(ז) היה לו מכה בידו ורטיה עליה אינו חוצץ וצריך ליטול רביעית בבח אהת ואם אינו יכול ליטול ידיו כלל מחמת חולי יכרוך ידיו במפה (סז).

(ח) מי שנהפחמה ידו משחרות קדרה וכיוצא בו בשבת נ"ל דאם אין בו ממש רק חוותא בעלמא או אפילו יש בו ממש רק שהוא במיעוט היד מותר ליטול ידיו ובלבד שלא ינגבם דהוי כמוחק רק ימתק עד שיתנגבו ממילא. ואם הוא בענין שמקפיד עליו אפילו במיעוט היד חוצץ ואם אין בו רק חוותא בעלמא אפילו ברוכ היד אינו חוצץ. (כ)

(ט) מותר לשכור הקרח בשבת כדי ליטול מים ליטול את ידיו (ע"ד).
(י) י"א רבעי כוונה לנטילה לפיכך מי שנטל ידיו מפני שהיו מלוכלכים או אפילו לדבר שטיבולו במשקה אם נטל כדון נט"י כיון שי"א דא"צ נטילה אעפ"י שלא הסיח דעתו ורוצה לאכול פת יחזור ויטול ידיו אבל לא יכרך דשמא הלכה כ"א דלא בעי כוונה לנטילה (קנ"ח).

(יא) אם הוא כדרך ואין מים מצוים לו לפניו ברחוק יותר מן ד' מילין ולאחריו מיל מותר לו לכרוך ידיו במפה ואוכל בלא נט"י ואם הוא מסופק אם ימצא בד' מילין והוא רעב הרבה יכול ג"כ לאכול ע"י מפה וההולך במקום סכנה שירא לחפש אחר מים מותר לאכול ג"כ במפה ושומרי גנות ופרדסים וכיוצא בו כלאחריו דמי והיושב בביתו צ"ע אם דינו כלפניו (מ"ח קס"ג) ול"ג פשוט דרמי כלאחריו וז"ל ירוש' הלה פ"ב שומרי גנות מה את עבד כלפניהן או כלאחריהן נשמענה מן הדא האשה יושבת וקוצה חלתה ערומה הדא אישה לא בחוך ביחה יושבת ותימר אין מטריחין עליה אוף הכי וכו'.

(יב) יש עוד תקנה בשעת הרהק כגון שנוסע בדרך בעגלה עם נכרים ואין ממתנינים עליו שימצא מים אוי בשחרית בשעה שנוטל ידיו לחפלה או אפילו באמצע היום נוטל ידיו כדון ואינו מברך ענט"י ומחנה שיהיה נטילה זו עולה לו כל היום ואז מותר לאכול כשירצה רק בתנאי שישמור ידיו שלא יגע במקום מטונף אלא ישים ידיו בבחי ידים שקורין האגדשה (אע"ג דבעינן תיכף לנט"י סעודה זה חקף כשנוטל ידיו לאכילה ואוכל תיכף חבל כשאיט טטל ידיו לאכילה לא בעינן תיכף) וכשנוטל ידיו לאכילה ואכל והחנה שתעלה לו נטילה זו אף לאחר שעה כששמר ידיו ולא הסיח דעתו י"א דמהני והכל לפי שעת הרהק רק שצריך בכל זה והירות וריווח שלא יסיח דעתו משמירת ידיו

ולכן אין לסמוך ע"ז אם לא ברוחק גדול. וגם במקום שמועיל תנאי אעפ"כ אם נמצא מים יטול ידיו ולא יברך (סי' קס"ד) ומוזה נ"ל שיצא הטעות להמון עם שנטולין ידיהם פעם אחת ועי"ז אוכלין כל היום ושחים רעות עושין אחד שמסיחין דעתם וא' שאינם מברכין ברכת המזון ולזה לא מהני תנאי.

(יג) העושה צרכיו ורוצה לאכול כיון דאסור להפסיק בין הנטילה לברכת ענט"י וגם אסור להפסיק בין נט"י להמוציא לכן יטול ידיו שלא כדין נט"י ויברך אשר יצר ואח"כ יטול כדן ויברך ענט"י ואם נטל ידיו כדן יברך תחלה ענט"י ואח"כ א"י ויסמוך על הפוסקים דס"ל דא"י לא הוי הפסק דומיא דגביל לתורא בכלל ה' סי' מ"א (מ"ח ס"ג) אבל כשעשה צרכיו באמצע סעודה שא"צ לברך המוציא יטול כדן ויברך ענט"י ואח"כ א"י (סי' קס"ה).

(יד) מי שנגע באמצע סעודה בשוק ויך ומקומות המכוסים באדם או שחכך ראשו או שהשתין צריך לחזור וליטול ידיו וא"צ לברך ענט"י אבל העושה צרכיו או שנגע בטינוף ממש או שנגע במי רגליו צריך לברך (סי' קכ"ח קס"ד ק"ע). (ג)

(טו) בכל מקום שצריך לברך המוציא באמצע סעודה כדלקמן כלל מ"ד מחמת היסח הדעת צריך ג"כ נט"י אבל א"צ לברך בהמ"ז אא"כ הלך והפליג או שהסיח דעתו באמת מלאכול (סי' קס"ד קע"ח).

(טז) המתפלל בתוך הסעודה י"א דצריך נט"י (מ"ח) וי"א דא"צ (ח"ר) וכן נ"ל אם אין מים מזומנים לפניו ועכ"פ נ"ל דלא יברך (סי' קע"ח). (ד)

(יז) המתנמנם באמצע סעודה פחות מוס' נישמן א"צ נטילה ואם יותר אפילו ביום צריך נט"י ג' פעמים משום רוח רעה כדלעיל כלל ב'. ומ"מ אפילו נאנם בשניה זמן מה אפילו ערך שעה א"צ לברך על הנטילה (ס"ג). (ה)

(יח) נגע ביד א' במקום מטונף א"צ ליטול אלא אוחו יד ואפילו באמצע סעודה (כן משמע במסחים קט"ז תוס' ד"ה כל שטיטלו וכו' ונתיי"ט פ"ג ידיים מ"ח ובסימן ק"ע) ומברך ענט"י.

(יט) נגע בשערות ראשו ולא חיכך הראש א"צ נטילה אבל המחכך ראשו צריך נט"י (כן מוכח סי' קס"ב סעיף ח' מדברי רמ"א וכ"כ ח"ר).

(כ) נ"ל דהנגוע באמצע סעודה בס"ח או בחפילין או ברצועות או במגילה מן המגילות הנכתבים על קלף כדן צריך ליטול ידיו שהרי כל אלו מטמאין הידים כמבואר בש"ע סי' קמ"ז במ"א שם אך כיון שלא מצאתי דין זה בפוסקים יטול ידיו ולא יברך.

כלל מא . דין הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י איך יתנהג בברכה אחרונה:

(א) הרוצה לאכול ולשתות קודם נט"י לסעודה אם הם מדברים שצריך לברך עליהם בתוך הסעודה כגון פירות ואכל ג"כ פירות בתוך הסעודה ומכוין עכשיו בברכה זו לפטור מה שיאכל בתוך הסעודה וא"כ הוי לצורך הסעודה לכן מותר אף לכתחלה לאכול ולשתות כמה שירצה וא"צ לברך אחריהם דברכת המזון יפטור הכל כמו שפוטרת מה שאוכל בתוך הסעודה (עיין נכ"ח (א) ותבין כל הכלל הזה).

(ב) ואם לא יאכל פירות בתוך הסעודה או שהם דברים שכלא"ה א"צ ברכה בתוך הסעודה כגון מיני לפתן ופרי אדמה שדרך לאוכלן מחמת הסעודה כגון Bulwa שקורין ערדאפפועלן וקטניות או כל מיני משקין חוץ מיין ולא יאכל מינים אלו בתוך הסעודה או שלא ישחה בתוך הסעודה צריך לברך ברכה אחרונה על מה שאכל או שחה קודם נט"י דכיון שלא יאכל וישחה בתוך הסעודה הרי כבר עקר דעתיה מלאכול ולשתות וגם

הלכות ב"א וברכת המוציא כלל מא מב

אין ברכתו בא לפטור בתוך הסעודה וא"כ אין שייכין לסעודה כלל ואפילו לא בירך ב"א קודם נט"י צריך לברך בתוך הסעודה (עיין נכ"י סי' תע"ג) אם לא שבירך בהמ"ז על כוס שאז ישחה כשיעור ויכוין לפטור גם אלו אבל אם יאכל גם בסעודה מיני לפתן זה או שישהה וא"כ י"ל דא"צ ב"א אף ע"ג דא"צ לפטור מה שיאכל וישחה מ"מ כיון דלא עקר דעתיה ממינים אלו הבל נחשב לאכילה א' וכשם שבהמ"ז פוטר מה שאוכל בתוך הסעודה יפטור גם אלו וגם י"ל כיון שאינו צורך לסעודה כלל צריך לברך ב"א אע"ג דלא עקר דעתיה דברכת המזון אינו פוטר בנ"ר ולכן צריך לזוהר שיאכל וישחה פחות מכשיעור. ואם אכל ושתה כשיעור מחוייב לחזור אחר ברכת המזון שישהה או יאכל כשיעור כדי שיברך ב"א ויכוין לפטור גם זה (סי' קע"ד פ"א ס"ק י"ד).

(ג) שחה יין וישחה ג"כ בתוך הסעודה ומכוין לפטור אותה מותר לשחות כשיעור וא"צ ב"א ואם אין לו יין בתוך הסעודה צריך לזוהר לשחות פחות מכשיעור ואם שחה כשיעור אפ"ה לא יברך ב"א דכיון דיין מגרר גריר וממשך תאות המאכל הוי צורך סעודה. ונ"ל דה"ה ל"ן שרף וכן אם היה צמא מאד עד שאין לו תאוה לאכול מחמת הצמאון דינו כמו יין.

(ד) אבל מיני מזונות כגון קובען, לעבוקובען, ברייא ולא יאכל ממינים אלו בתוך הסעודה או שמפסיק הרבה עד הסעודה צריך לברך ב"א ואם לא בירך עד שברך ברהמ"ז בריעבד ברהמ"ז פוטר כדלקמן כלל נ' סימן י"א ואם יאכל גם בתוך הסעודה כמו בשבת שאוכלין דייסא ומולייתא וכן בחול ורצה לאכול מאותו סין קודם נט"י כיון דלא עקר דעתיה נ"ל דמותר לכתחילה לאכול כשיעור וא"צ לברך אחריו דבזה לכ"ע בהמ"ז פוטר מינים אלו (ונסי' רמ"ט נמ"א סק"ו וזמנע דלריך לנכך וי"ל דהתם לא היה אוכל באמצע סעודה ויכי תזמנת וא"כ עקר דעתו).

(ה) הא דמותר לאכול קודם המוציא דווקא שאין בדעתו לאכול תיכף אבל אם השלחן ערוך והלחם לפניו אסור לגרום ברכה שא"צ אלא יברך המוציא על הלחם ויפטר שאר דברים (סי' רי"א פ"א ס"ק ט') ולא מהני מה שמכסה הפת דבזה לא מהני רק כשמברך על היין לקדש שלא יראה הפת כושחו אבל מה שגורם ברכה שא"צ לא מהני כיוסו.

כלל מב. דין ברכת המוציא (קס"ז קס"ח).

(א) לחם גמור מברכין עליו המוציא אפילו הם פרוזין קטנים כמצה כתושה ואם אכל מהם כזית מברך ברהמ"ז ולא נקרא לחם אא"כ יש בו ו' תנאים (ב) שיהיה הקטח מן ה' מיני דגן (ג) שלא יהיה נילוש רק במים לבד (ג) שלא יהיה ממולא או נילוש בתוכו שאר מינים (ד) שיהיה כלילתו עבה (ה) שיהיה עב קצת (ו) שיהיה נאפה בתנור או באילפס בלא משקה. ואם חסר א' מן אלו תנאים יחבארו דינם לקמן כלל נ"ד.

(ב) עירב קמח שאר מינים עם קמח של ה' מיני דגן ועשה ממנו פת אם יש בקמח של ה' מינים כדי שיאכל ממנו כזית דגן בכדי אכילה פרס שהוא חלק שמינית או חשיעית מברך עליו המוציא ולאחריו ברהמ"ז ואם אין בו זה השיעור כתחלה מברך המוציא כיון שיש בו טעם דגן ולכסוף על המחיה (ואע"ג דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא מ"ט לחומרא חייבין לדעת החולקים ומ"ט לענין על המחיה אין לחם כ"כ כיון שאינו מברך רק ברכה א' וזה א"ל להגסת הגר"א ועיין כלל כ' נכ"א סי' ו' וזף שהמ"א כ' נסי' ר"ד ס"ק ט"ז דאפילו לקולא אמרינן טכ"ע מה"ת ורמ"ה נסי' תל"ג ס"ב אינו עוכר דיל' דשאני אירי כדאיתא

עס ביוצאמי והמ"ח גופא מסק עס לחומרא דנעמי כוית נכדי אכילת פרס) ואם עשה מהם חבישול אם יש בו כוית בכדי אכילת פרס מברך במ"מ ועל המחיה ואם אין בו כוית בבא"פ יברך במ"מ ואחריו בורא נפשות (סימן ר"ח) ואלו העושים רעציסניקעס (Rozczynianie) טעראיטונג, טערטע) דהיינו קמה רעצקי שקורין ראָנגען ומערבין בו קמה מה' מינים ובלילתן רכה ואח"כ אופין אותו באילפס מכשילין רבים וצריכין להודיע להם שלא יעשו כן (ועיין כלל כ"ד סי' ז' וסי' ט').

(ג) לחם גמור שבישול או טיגן בחמאה אפילו העביר ממנו כל תואר לחם כגון שעירבו בביצים ודבש ואח"כ בישלו אם היה בכל פירור כוית קודם הבישול וגם לאחר הבישול נשאר בו כוית כל דין לחם עליו וכ"ש כששורה פת בשכר כיון שבכל החיכה כוית. (ד) פירורין פחות מכוית שבשולן או טגנן או שראן במשקה מבואר דינם בכלל נ"ד סי' י'. (ה) מצוה לברך המוציא על מה שחשוב יותר משום הידור מצוה ולפיכך אם היה מונח לפניו ב' מיני פת ורצה לאכול משניהם אם היה א' שלם אפילו הוא קטן וגם הוא פת קיבר שקורין שווארץ בראָד והשני נקי וגם הוא גדול יותר מן השלם והוא פרוסה מצוה לברך על השלם וכ' גלוסקאות הדבוקים יחד שנאפו ונחתך מן הא' והב' נשאר שלם יפריד החיכה מן השלימה כדי שיראה שהיא שלימה ואעפ"י שחיהיה קטנה ממה שהוא עכשוו שלם עדיף ולא יבצע במקום שהיתה דבוקה ששם נראית כפרוסה אלא ממקום השלם (סי' קס"ח).

(ו) היו שניהם שלימים או שניהם פרוסים מברך על הגדול ביותר אם היו שניהם נקיים או ששניהם קיבר אבל אם היה א' מהם נקי אעפ"י שהוא קטן והשני גדול והוא קיבר מברך על הנקי שהוא חשוב יותר ממעלת גדול ואם שתיהן נקיות וזו לכנה יותר מזו מברך על הלכנה יותר ואם השניה גדולה יש להסתפק (מ"ח סק"ח).

(ז) א' פת חיטים וא' פת שעורים או דגן מברך על של חיטים אפי' הוא קטן ופרוסה ושל שעורים גדול ושלם דחיטים כתיב ברישא בקרא חטה ושעורה וירא שמים מברך על שניהם כיון דשל השעורים שלם אבל כששניהן פרוסים מברכין לעולם על של חיטים ודוקא חיטים ושעורים דשניהם מין שבעה אבל חיטים ופת שיפון או כוסמין א"צ להגיח פרוסה בחוך שלימה כיון שאינו מין שבעה לכל דבר וכן פת שעורים ופת כוסמין מברך על של שעורים דכוסמין אינו מין שבעה (מ"ח סק"ג) ואפילו שהכוסמין יפים (עס סעיף ד').

(ח) זה הכלל חיטים קודם לכל ואחריו מעלת שלם ואחריו מעלת נקי ואחריו מעלת גדול ועיין עוד מדין קדימה בכלל נ"ז.

(ט) פת נכרי נקי ופת קיבר ישראל אם איננו נזהר מפת נכרי כיון שיש לכל אחד מעלה מברך על איזה שירצה ואם אין דעתו לאכול בכל הסעודה רק פת נכרי אעפ"י שבני ביתו יאכלו הקיבר כיון שהוא הכצוע צריך לברך על פת נכרי הנקי ואם אחר מיסב עמו יבצע כל אחד על פת אחד. ואם הוא נזהר מפ"ג מסלק הפ"ג מן השולחן עד לאחר ברכת המוציא. ואם אורח שאינו נזהר מיסב עמו על השולחן ואינו יכול לסלקו כיון דמצוה על בעה"ב לבצוע וגם הנקי הוא חביב עליו רק שמניח מפני פרישות התירו לו חכמים לבצוע על הנקי לכבוד האורח וכיון שהותר לבצוע עליו הותר לו לכל הסעודה דבפת כיון שהוא עיקר חיותו של אדם חששו חכמים משום איבה (ולכן אין ללקוח מה ללאר חיסורי דמקנן) ואם הפת נקי אינו חביב עליו כלא איסור פ"ג א"צ להקדימו.

(י) כל זה כשרוצה לאכול משנתן אבל אם אינו רוצה לאכול אלא מאחד יבצע עליו ואין לחוש לשני מה שחשוב יותר.

הלכות ברכה ראשונה כלל מג

(יא) יקה הפת בב' ידיו בשעת ברכה. ומצוה להביא על השלחן מלח לטבול בו פרוסת המוציא ויחתוך סביב הפת מצד העליון ומצד התחתון כדי שיהיה ממקום שקדם בישולו שאנו מסופקין באיזה צד מקדים. וקודם הברכה יחתוך מעט כדי שאם יאהו בפרוסה יעלה שאר הכבר עמו דאל"כ חשוב כבר כפרוסה ואפילו אם מברך על פרוסה יעשה כן כדי שתהיה יותר גדולה בשעת ברכה ואח"כ מברך ואחר הברכה יפריד מה שהתך כדי שתכלה הברכה בעוד שהפת שלם ובשבת פשיטא שצריך לזוהר שלא יחתוך הפרוסה קודם שיברך דאו לא יהיה לחם משנה. ויטעים היטיב ה' של המוציא ויתן ריוח קצת בין לחם מן הארץ שלא יבלע המ"ם ונתון פרוסה מן החתיכה שחתך לפני כל אחר ולא יזרוק כדלקמן כלל מ"ה ולא יתן ביד האוכל אלא יתן לפניו (ק"ס) ואסור להפסיק בין הברכה עד לאחר שיאכל המוציא ואם הפסיק מבואר לעיל כלל ה' ט' י'.

(יב) אם מוציא רבים בכרכו יאמר ברשות רבותי אעפ"י שהוא הכנה"ב או הגדול דמדינא בעה"כ או הגדול כסעודה בוצע מ"מ הוא מדרך ענה ולא היו הפסק דהוי כצורך ברכה אבל א"א סברי אלא על היין כדלקמן כלל ג"ה (ס"ז).
(יג) שכח לברך ברכת המוציא אם נזכר באמצע סעודה מברך ואם לא נזכר עד שנזכר סעודתו אם יש לו חתיכת פת יברך ואם לאו לא יברך (ס"ז).

כלל מג. דין ברכה לאוכל דבר בתוך הסעודה (סי' קע"א קע"ח).

(א) כיון שלחם עיקר חיי האדם לפיכך אם קבע עצמו לאכול לחם וברך עליו הרי כל מה שיאכל בתוך הסעודה ודברים הרגילים לבוא בתוך הסעודה מחמת הסעודה לאכול לשבוע כגון בשר דגים לפתן דייסא מיני לביבות חוץ מפירות אפילו אכלן בלא פת נעשה הבל טפל לפת וא"צ לברך עליהן (סי' קע"ז). ואפילו אם שלחו לו מנחים אחרים דברים שמלפתין בו פת ולא היה עליהם דעתו כלל שלא היה יודע שישלחו אע"ג דמדינא ראוי לברך עליהם מ"מ המנהג שלא לברך דמסתמא דעת האדם על כל מה שיביאו לו וכן אין צריך לברך על כל מיני משקין דכיון דא"א לאכול בלא שתיה א"כ המשקים נעשים טפל לפת ואפילו משקה מעד (ט"ז סי' קע"ז) חוץ מן-היין כיון שהוא חשוב ולכן צריך לברך עליו בתוך הסעודה ואם בירך עליו קודם הסעודה והיה דעתו או שרגיל בכך לשחות בתוך הסעודה יין א"צ לברך בתוך הסעודה ולכן המקדש על היין קודם נט"י והיה בדעתו לשחות א"צ לברך (סי' קע"ז).

(ב) היתה עיקר סעודתו על דברים אחרים ואוכל ג"כ פירות אין הפירות נעשין טפל אלא בזמן שאוכלו עם הפת אבל כשאוכל בלא פת אעפ"י שאכל כבר קצת עם פת אעפ"כ צריך לברך על אלו שהרי אין דרך לקבוע סעודה על פירות וגם הוא לא קבע סעודתו עליהן אבל ברכה אחרונה א"צ לברך שבהמ"ז פוטר כל מה שאוכל בתוך הסעודה. וראוי לזוהר שיברך על הפירות תחילה קודם שיאכלם עם הפת כי יש בזה כמה חלוקי דינים די"א דאפילו אוכל תחלה וסוף עם פת אם אוכל באמצע בלא פת צריך לברך ויש מסתפקין בזה כיון דאוכל תחלה וסוף עם פת. ובדעתך עכ"פ יאכל גם לבסוף עם פת.

(ג) פירות מבושלין עם בשר שקורין אַפּפּעל = פלומען = געמיס, וכדומה נ"ל דא"צ לברך שהן נעשין טפילה לבשר והבשר ללחם (נמ"א סי' קע"ז משמע דס"ל לזריך לברך וכ' בס"ס האגור שאזוי כה כן. ועיינתי באגור שלא כ"כ אלא בקובע סעודתו על הפירות כמו שאכתוב

בסי' ה' אכל כחן נעשה הפירות טפל לבשר וכמו שכתב המ"ח בסי' קע"ד ס"ק ט' ולכן כלל דל"ג לברך וכן מכתב העולם).

(ד) פירות מבושלין בלא בשר וכן פירות שממלאין אוזות צלזין נ"ל דצריך לברך ידוע דאין נעשין טפלה לבשר אלא שממלאין כדי שיהן טעם בפירות.

(ה) אם קובע סעודתו רק על פירות או גורגען או צנון ובצל וכדומה יזהר שמתחילה יאכל פת עם הפירות ואז אף שאח"כ יאכל בלא פת א"צ לברך כיון שמתחילה קבע סעודתו עליהם (נמ"ח סימן קע"ז ס"ק ג' יש ט"ס וכל"ל ואם מתחלה לא היו לו דברים אחרים ללפת נהן הפת אלא חלו הפירות לבד ומתחיל ללכת נהן את הפת ואח"כ אוכל וכו' כל"ל).

(ו) האוכל לימאנע מלוחים בתוך הסעודה בלא בשר זה בא להמשיך תאות המאכל ולכן א"צ לברך וכן כלל זה בכל דבר שאוכל ושוחה להמשיך תאות המאכל וכן השוחה יין שרף בתחילת הסעודה או באמצע ונ"ל דאפשר ה"ה גורגען מלוחים א"צ לברך דזה נקרא צורך סעודה (מ"ח סי' קע"ד ס"ק י"ח).

(ז) יאגדעש (Jagoda, חיינע בעערע) מרוקחים שדרך לאוכלן עם בשר אם אוכלן אח"כ בלא בשר רק בפ"ע נ"ל דדינן כשאר פירות וצריך לברך. ועכ"פ יזהר שגם לבסוף יאכלם עם בשר ופת ואז אף שבאמצע אוכל בלא בשר א"צ לברך כדלעיל (סי' ז').

(ח) אם אוכל בתוך הסעודה מיני טאָרטען הגעשין במילוי פירות כמו אַפּפּעל פּלאָדען וכדומה זה בא מחמת הסעודה וא"צ לברך ואין להחמיר וליקח קצת מן המילוי ולברך עליהם דהוי ברכה לבטלה שהן נעשין טפילה לעיסה (סי' קס"ח מ"ח ס"ק כ"ג וס"ק ט"ו). פיראגיש (Pirog קוֹצֶטן, וויינענברוד) הממולאים בבשר ודגים וגבינה או שנילוש במי ביצים או אותן שנילושין בלילחן עבה וטוגנן אח"כ כיון שדברים אלו הם ספק לחם לכן א"צ לברך (סי' קס"ח מ"ח ס"ק מ"ד).

(ט) שמאליץ - קובען, לעבקובען, קיכליק, אם אוכלן מחמת רעבון א"צ לברך ואם אוכלן להענוג וקינוח סעודה כתבו האחרונים דצריך לברך במ"מ. והט"ז כ' שם דאין תלוי בדעתו אלא כפי שדרך העולם לאכלן אם אכל רק מעט ממנו להענוג א"צ לברך ול"ג דהוי ס' ברכה שהרי רוב הפוסקים כ' דכסנן הוא רק מצד המלוי אלא דהב"י כתב דמספק נוחנים על כולם דין כסנן והיינו שלא לברך המוציא אלא במ"מ וא"כ כיון דכל אלו הוי ספק שמא הן לחם גמור וא"כ היאך יברך בתוך הסעודה אטו אם אוכל פת להענוג יברך עליו בסעודה משום שלא היה דעתו ע"ז בשעת המוציא. ולפ"ז נ"ל דראוי לאדם בשעת המוציא לכין בהמוציא לפטור כל הדברים שאוכל ממינים אלו.

(י) טאָרטען שנעשין מצוקר ושקדים וגם ממולאין בהם וכיוצא בו וכן אותן דברים שנילושין בשמן ונטוגנן בשמן וכיוצא בו אפילו היה כלילחן עבה כמו הויזבלאז וכיוצא בו שידוע שכו' אוכלין רק להענוג ולא נקרא לחם כלל צריך לברך (מ"ח ס"ק י"ח) ונ"ל דגם הט"ז נתכוין לאלו (הויזבלאז) ועכ"פ לא יצא מכלל ספק ברכה.

(יא) כל דבר שאוכל או שוחה לעכל המזון צריך לברך ולכן אם שוחה יין שרף לאחר האכילה ידוע שכוונתו רק לעכל ולכן צריך לברך עליהם דרוקא שאר מיני משקה נעשה טפל לפת משא"כ אלו שאין באין אלא לעכל (מ"ח סי' קע"ד ס"ק י"ח וסי' רי"ג) ונ"ל דה"ה כששוחה קאפּע דעתו לעכל.

(יב) הא דאמרינן דברכת המוציא פוטרת הכל דוקא כשרוצה לאכול פת אבל אם אינו רוצה לאכול פת ומכ"ש כשאוכל פחות מכוית טוב יותר שיברך על דברים

ובול בו
שקדם
יאחזו
פרוסה
יד מה
יהחך
א ויהן
שחחך
לפניו
לעיל
ל"ב או
הפסק
א נזכר
ד עליו
סעודה
לא פת
אחרים
ימדינא
שיביאו
משקים
וב ולכן
ל בכך
י והיה
נעשין
גם פת
א קבע
בתוך
ש בזה
לא פת
כל גם
דא"צ
ברך וכ'
לכתוב

אחרים ולא יאכל פת אם לא בשבת וי"ט שמחוייב לאכול כזית פת והוי דבר חשוב שאו
אעפ"י שאין ברצונו לאכול פת מ"מ כיון שהוא מצוה נעשה כמו שקובע סעודתו על הפת
ופוטר הכל (ת"א סי' קע"ז ס"ק א' וסי' קע"ד ס"ק י"ג וסי' קע"ח).

כלל מר. דין היסח הדעת בסעודה שצריך לברך (קע"ט).

(א) משנטל ידיו במים אחרונים אסור לו לאכול או לשנות וגם אסור להפסיק
בדיבור התיכף לנטילת ידים אחרונים צריך לברך ברכת המזון ואם רוצה לאכול או לשנות
צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה שכבר הסיח דעתו וצריך לחזור ולטול
ידיו כדי שתהיה תיכף לנטילה ברכת המזון ומ"מ לכתחילה אין לעשות כן.

(ב) אפילו לא נטל ידיו עדיין רק שאמר הב לן ונברך הוי נמי היסח דעת ואם
רוצה לשנות צריך לברך ברכה ראשונה ואם רוצה לאכול בזה יש מחלוקת אם צריך
לברך אם לא ודווקא כשאמר בעה"כ הב לונברך והמסובין הסכימו לדבריו אבל אם א' מן
האורחים או ב"ב אמר הב לן נברך לא הוי היסח הדעת ומותר לכולם לאכול ולשנות עוד
אם לא מי שגמר בדעתו שלא יאכל וישתה עוד.

(ג) אם לא נטל ידיו וגם לא אמר הב לן נברך משנטל הכוס לברך ברכת המזון
דינו כאלו נטל ידיו וצריך לברך ב"ר על מה שיאכל או ישתה.

(ד) בכל מקום דאמרין דהוי היסח הדעת אם רוצה לאכול פת צריך לטול ידיו
אבל א"צ לברך על נטילת ידים (סי' קע"ט ת"א ס"ק ג') כדלעיל כלל מ' סי' ט"ז.

(ה) המתפלל בתוך הסעודה או שישן בסעודה שינת עראי אע"ג ששהה משך
זמן לערך שעה כיון שנאנס בשינה לא מיקרי הפסק וא"צ לברך המוציא ואם ישן על
מטתו שינת קבע משמע דהוי הפסק. (א)

כלל מה. דין הלכות סעודה ודין צער ב"ח:

(א) אסור לאדם לאכול כלום עד שיתן מאכל לבהמה ועופות שמונתן עליו דכתיב
ונתתי עשב בשדך לבהמתך והדר ואכלת ושבעת (ועיין לעיל כלל ה' סי' י"א חס הוי הפסק
בין ברכת המוליד לזכילה) ואם צריך לשנות האדם קודם דכתיב והשקית את העדה
ואת בעירם (סי' קס"ז) ומדת חסידות שיתן לתרנגולים לאכול ולא יסמוך על מה שימצאו
באשפות וכן חתול שמגדל בכחו ואסור לצער בע"ח דכתיב לא תראה את חמור אהיך וגו'
הקם חקים וגומר והיינו משום צער ב"ח ומכל מקום כל דבר שצריך לצרכי ב"א מותר
ולכן מותר למרוט נוצות של אווזות חיות ומ"מ העולם נמנעים דהוא אכזריות (זה"ע סי' ה').

(ב) לא יאכל הך רעבתנות ולא יאחז המאכל בידו א' ויחלוש ממנו בידו הב'
ולא ישוך פרוסה ויניחנה על השולחן או יתננה לחבירו או לתוך הקערה שמה הוא מאוס
לחבירו ולא ישתה מכוס ויתן לחבירו לשנות ולא יאחו אדם פרוסה כביצה בידו ויאכל
ממנה ולא ילקט פירורין ויניח ע"ג השולחן (סי' קע"ט).

(ג) הנכנס לבית כל מה שיאמר לו בעה"ב יעשה ואם הוא דבר של כבוד אין
דרך ארץ לעשות מיד עד שיפציר בו מעט ואם הבעה"ב הוא גדול אפילו בזה אין מסרבין
כלל אלא יעשה תיכף (ס"ט וע"ג עד הרבה דברי מוסר בסעודה).

(ד) יודר מאוד לומר דברי תורה על השולחן שכל שולחן שלא אמרו עליו דברי
תורה כאלו אכלו מוכחי כחים (עי' נכ"א) (א) סי' על משנה ז' ג' שצ"ל ולא אמר וכו' ותראה
הענין הגדול בשאין אומרים ל"ת ומהאכר שאומרים ל"ת) ועכ"פ יאמר איזה מזמור. ומנהג

טוב לומר אחר ברכת המוציא מזמור לדוד ה' רועי שהוא תורה וגם תפלה על מזונותיו כדאיתא בזוהר דאסור לאכול עד שיחפלה עד מזונו (ס"ק ס"ז נא"ר).

(ה) יזהר מאוד בפירורין שלא יזרקם דקשה לעניות וכוזוהר מחמיר מאוד אלא יכניסם ויחן לעופות (ס"י קע"ח).

(ו) ואסור לנהוג בזיון באוכלין לפיכך אסור לזרוק אוכלים במקום שימאסו ואפילו אגוזים ושקדים אבל במקום שלא ימאסו מותר אבל פירות רכים שנמאסים מחמת זריקתן אפילו במקום נקי אסור ופת אסור לזרוק אפילו במקום שלא ימאסו ואין מניחין עליו בשר חי ואין מעבירין עליו כוס מלא שמא תשפך ואין סומכין בו הקערה אם היא מלאה מדבר שאם יפול על הפת ימאס ומותר לאכול דייסא בפת במקום כף והוא שיאכל הפת אח"כ ומ"מ כיון שיש בוה ג"כ קצת בזיון שמשמש מעשה עץ באוכלין לכן המדקדקים אוכלין בכל פעם שמכניסין לתוך פיהם מעט מן הפת עם הדייסא והנשאר מן הפת אח"כ אוכלין אותו בעצמן. ולא ישב אדם על קופה של נצרים שמלאה פירות כיון שהיא נכפפת והאוכלין נמאסים אבל בקופה של עץ שאינו נכפף מותר. ואם אוכלים מונחים על הארץ צריך להגביהן. ולצורך נטילת ידים שאין לו מים כיון שהוא מצוה מותר ליטול במשקים וה"ה מים אחרונים (ס).

(ז) הקונה פירות מן הנכרים המוכרים נרות וזיף אסור לאכלם כי אם כשקלוף או שידיה אותם שידוע שהנכרי אוהוון בידים מלוכלכין כחלב ושאר איסורים והנסיין יעיד ע"ז שכשיניח אותם במים יהיה ניכר שהמים יהיה שמן.

(ח) יזהר מאוד שלא להניח על השולחן ספר שלא למד בו איזה ימים דידוע שיש בהם חולעים קטנים הרבה ויבוא לדי איסור ח"ו ואפשר ג"כ סכנה כדאמרין מקק דספרי סכנתא והם חולעים.

(ט) כל דבר שמביאין לפני האדם שיש לו ריח צריך ליתן ממנו להשמש דבר מועט ולא מהני כזה שום חנאי ואפילו במשרתים שלנו ודוקא בשמש שעומד ומשמש בסעודה אבל אם מיסב עמו על השולחן א"צ ומדת הסידות ליתן מכל מין ומין ואסור ליתן לשמש פרוסת פת אא"כ יודע שנטל ידיו דהיישין מתוך טרדתו ישכח מליטול ולא יתן לאכול אלא למי שידוע בו שיברך ויש מתירין דדוקא בנטילת ידים שעושה האיסור חיכה מה שאין מן בברכה ויש מקילין אם נוהן לעני בחורת צדקה. והשמש אם א"י אם יתנו לו לשחות צריך לברך על כל כוס וכוס אם לא שהיה דעתו מתחלה על כל מה שיתנו לו (קס"ט).

כלל מו. דין מים האחרונים וכוס של בהמ"ז (ק"פ קפ"ח קפ"ג קפ"ג).

(א) יזהר כל אדם ליטול ידיו קודם בהמ"ז וזה נקרא מים אחרונים וא"צ ליטול אלא עד פרק ב' מן האצבעות דהיינו ב' פרקים שלמעלה מזה לא יגיע הלכלוך מן המאכל וישפיל ידיו כדי שתרד הזוהמא והמכרך הוא נוטל בראשונה עד ה' ואם המסובין רבים מתחילין מן הקטן ונטילין דרך ישיבתן ואין מכבדין במים אחרונים וכיון שמגיע לחמשה האחרונים יטול המכרך תחלה (ס"י קפ"ח).

(ב) אם אין לו מים מותר ליטול בכל מיני משקים ובכל מיני מים אעפ"י שפסולים לנט"י ולא ירחץ במים חמוין שאין מעבירין. הוזהמא (ס).

(ג) אין נוטלין ע"ג קרקע אא בכלי מפני שרוח רעה שורה עליהן ואם אין לו כלי מותר ליטול תחת השולחן במקום שאין עוברים בני אדם. ולכתחלה יגב ידיו קודם שיברך (ס).

הלכות כוס של ברהמ"ז כלל מז

(ד) אין להסיר המפה והלחם עד אחר ברכת המזון. וצריך שיהיה פת מונח על השולחן בשעת ברהמ"ז אבל לא יביא פת שלם ואם מונח פת שלם המיקל ואינו מסירו לא הפסיד דרוקא לכתחלה אסור להביא דגראה בעורך שלחן לע"א אבל אם כבר מונח מותר ונודגין לכסות הסכין בשעת ברכת המזון או להסירו (סי' ק"ט).

(ה) אם המסובין הם ג' חייבים לברך ברכת המזון על כוס אם הוא באפשר על היין מצוה מן המובחר ואם אין לו יברך על שאר משקין שהם חמר מדינה ששותין באותו מקום. ובשעת הדחק אף על קוואם (Kwas הוא זייערע ויאגדע קוואם הוא נענערען זייערע או נענערען ויין) שהוא שתייה עניים בכל השנה אבל לא על יאגדע קוואם או עפיל קוואם וכ"ש לאקרין (סי' קפ"ג).

(ו) הכוס לא יהיה פגום ואם הוא פגום יכול לחקן במעט שאר משקין שנוחין לתוכו ואפילו ע"י מים ובלבד שלא יהיו פגומים (סע).

(ז) הכוס שמברכין עליו צריך שיהיה שלם ואפילו אם נשבר הבסיס שלמטה פסול ואפי' פגימה בשפת הכלי פוסל אם חסר כל שהוא וכן נסדק אפי' לא חסר אם לא בשעת הדחק. ושעון הדחה מכפנים ושטיפה מבחוץ כדי שיהיה נקי ויהיה מלא ומקבל בשתי ידיו ולא יחזיק אותו בשתייהם אלא נותנו בימינו ומגביה טפה מן השולחן כדי שיראו אותו כל המסובין ולא יסיה דעתו ממנו ולכן יסתכל בו חמיד ואיטר יד יקה בימין ידיה שהוא שמאל כל אדם (סי' קפ"ג).

(ח) משנתנו הכוס למברך לא ישיח המברך וכן המסובין ראוי שלא ישוחו ומכ"ש שאסור להפסיק בשום דיבור בשעת ברהמ"ז. וקדימו לסיים כל ברכה קצת קודם המברך כדי שיענו אמן (סע).

(ט) אחר ברכת המזון יברך על כוס שבירך עליו ויטעום המברך כמלא לוגמיו שהוא רוב רביעית עכ"פ. ומצוה שישתה רביעית שלם כדי שיוכל לברך ברכה אחרונה ומשגרו לאשתו אפילו לא אכלה עמהם (ססי' ק"ג).

(י) אע"ג דבקידוש י"א דלא מהני שתייה אחרים אלא דוקא המקדש צריך לטעום כדלקמן כלל ו' בהלכות שבת בדין קידוש אבל בשאר דברים לכ"ע אם אין המברך רוצה לטעום יטעום א' מהמסובין כשיעור ול"ג דהטועם הוא יברך כמש"כ המ"א ואין שתייה ב' מצטרפין ומ"מ מצוה שיטעמו כל המסובין. ובדעבד אם שתו בין כולם מלא לוגמא יצאו (סע).

(יא) גדול מברך ואם רצה ליתן רשות לקטן לברך רשאי ואם הגדול מוציא ליחה שקורין הוסטען יברך אחר והג"מ שאין שם אורח אבל יש שם אורח מברך האורח אעפ"י שבעה"כ הוא גדול ממנו כדי שיברך לבעה"כ (א) ואם בעה"כ נותן הכוס לאורח לברך ואינו מברך מקצר ימיו דכתיב ואברכה מברכך וזה לא רצה לברך לבעה"כ ואם הבעה"כ רוצה לוותר על ברכתו ולברך בעצמו או לאחר שמשלם לו בעד מוזנות דזה א"צ לברך לבעה"כ רשאי (כ"א).

כלל מז. דין בהמ"ז והטועה בה (קפ"ה קפ"ו קפ"ז קפ"ח).

(א) כשאוכל לחם שמברכין עליו המוציא חייב לברך אחריו ברכת המזון והוא מ"ע מדאורייתא והם ג' ברכות. הראשונה נקראת ברכת הון והיא הון את העולם וכו' ומסיים הון את הכל. והשניה נקראת ברכת הארץ והיא נודה לך וכו' ומסיים על הארץ על המזון. השלישית נקראת בונה ירושלים והיא רחם נא וכו' ומסיים בונה ירושלים.

ולפי שכאן מסיים ג' ברכות שהם דאורייתא לכן התקינו חכמים שיענו אמן אפילו אחר ברכת עצמו וברכה רביעית נקראת הטוב והמטיב והוא האל אבינו רוענו וכו' ומסיימת ומכל טוב תמיד אל יחסרנו והשומע שהמברך מסיים אל יחסרנו צריך לענות אמן כי כאן הוא סוף הברכה. והרחמן הוא אינו אלא מנהג (א) (סי' קפ"ח קפ"ט).

(ב) לפי שברכת המזון הוא דאורייתא לפיכך כל ספק שיסתפק בו הייב לברך כדין כל ספק דאורייתא לחומרא. ונשים הם ספק אם הייבות מה"ח מדרכיב על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ משא"כ כהנים ולוים אע"פ שאין להם חלק מ"מ יש להם ערי מגרש וי"א משום שלא ניתן להם ברית ותורה מ"מ אם אכלו כדי שביעה ונסתפקו אם ברכו ה"ל ספק דאורייתא וצריכין לברך ונ"ל אם לא אכלו כדי שביעה א"צ להחמיר (דכו"ס ס"ט שם ס"ט כנר נרבו ואת"ל ללא נרבו שם הלכה כמ"ד דנעיקן כדי שביעה מדאורייתא ודף דמדנבנן אכתי חייבין מ"מ ה"ל ספק דרבנן. ועיין ש"ך בכללי ס"ט. אבל נאכלו כדי שביעה א"ל ס"ט שם פטורין מדאורייתא דאיבעיא ללא נפשת אינו כנס בגדר ספק כמס"ל ספ"ח ס"ט) (סי' קפ"ו).

(ג) מדרכיב ואכלת ושבעת י"א דאינו חייב עד שישבע ולכן אם אכל כדי שביעה לכ"ע חייב מדאורייתא וי"א דושבעת דקרא היינו שחיה אבל אכילה הוי בכזית ולכן אם אכל כזית ואינו צמא לשחות או שצמא ושחה חייב מדאורייתא וי"א דושבעת היינו כביצה שעל כביצה חייב מדאורייתא. ונ"מ אם מסתפק אם בירך דאם אכל כדי שביעה חייב בודאי לברך מספק ואם לאו למאן דס"ל דאינו אלא מדרבנן הוי ככל הברכות דמספקין לקולא ומ"מ ראוי לירא שמים שיטול ידיו ויברך המוציא ויאכל כזית ויברך ברכת המזון דלכ"ע באכל כזית חייב לברך עכ"פ מדרבנן ומב"ש באכל כביצה דדעת גדולי ראשונים דחייב מדאורייתא (סי' קפ"ו).

(ד) כיון דברכת המזון דאורייתא החמירו בו שהאוכל פת אסור לצאת ממקומו עד שיברך ברכת המזון וצריך לברך מיושב דוקא ולא מעומד ולא מהלך ואם אכל בדרך כשהוא מהלך מותר לברך ג"כ במהלך שאין דעתו מיושבת עליו ונ"ל דאם אכל מיושב אפילו בדרך צריך לברך מיושב (כן נמשע סי' קפ"ג סעיף י"ח).

(ה) היה לו איזה מניעה שלא יוכל לברך במקום שאכל מותר לילך לזוית אחרת באותו חדר ואפילו הוא בית גדול. ונ"ל דמותר אפילו במקום שאינו רואה מקומו הראשון כגון אחורי חנור או אחורי פאראווא: (שירם) (כן נ"ל מזה שכ' המ"ח נסי' קפ"ח ס"ק ה' ומ"ג המ"ח ריש סי' קפ"ד והוא כשרואה מקומו ל"ע דוודאי משמע דמפכה למכה אפילו אינו רואה מקומו מותר ואפ"ר דכוננו דאפילו מחדר לחדר כשרואה מקומו כדאיתא ריש סי' קפ"ה).

(ו) נ"ל דאפילו במניעה קטנה מותר לברך בד' אמות שאכל דכל ד' אמות חשוב מקום אחד (כן נ"ל מזה שכתב המ"ח נסי' ג' ס"ק ל"ד לענין קביעת מקום לתפלה).

(ז) היה דעתו מתחילה בשעת ברכת המוציא שיברך ברכת המזון בחדר אחר מותר לברך שם אפילו לא יאכל שם כלום ולכתחילה לא יעשה כן אם לא שיש לו מניעה שלא יוכל לברך בחדר זה (מ"ח ריש סי' קפ"ד).

(ח) אם רוצה לילך לבית אחר לגמרי והיה דעתו לזה בשעת ברכת המוציא מותר ובתנאי שיאכל שם מעט פת וא"צ לברך על מה שיאכל וישחה שם כמבואר בכלל נ"ט. ואם לא היה דעתו מתחילה לכך אסור לצאת אפילו כשירצה לאכול שם וצריך לברך ברכת המזון קודם שיצא (סי' קע"ח נמ"ח ס"ק ח').

(ט) עבר ויצא אם יש לו שם פת אפילו פחות מכזית יאכל שם וא"צ לברך המוציא ולא על מה שיאכל וישתה שם ויברך שם ברכת המזון ואם אין לו שם פת כלל אם יצא במזיד צריך לחזור למקומו הראשון לברך ברכת המזון ומ"מ על מה שיאכל וישתה כאן משאר דברים א"צ לברך ברכת ראשונה וכן כשחוזר למקומו הראשון א"צ לברך על מה שיאכל וישתה ואפילו אכל ביחיד כדאיחא כלל נ"ט. ואם יצא בשוגג בשעת הדחק א"צ לחזור למקום הראשון ויברך במקום השני (ט"ז סי' קפ"ד וכ"כ ח"ד) ונ"ל דבררך אפילו אכל באושפיזא ויצא בשוגג א"צ להחמיר כלל. (ב)

(י) עבר ויברך במקום השני אפי' יצא במזיד יצא ואם הוא רחוק ממקום הראשון שיש לחוש שעד שיחזור ישהה שיעור עיכול אף לכתחילה יברך במקום שנזכר (עיין ט"ז וח"ד ומ"ח סי' קפ"ד).

(יא) בירך במקום שהיה ראוי להסתפק בו שמא יש בו צואה ולא בדק ואח"כ מצא צואה כתב א"ר רביון דברהמ"ז דאורייתא צריך לחזור ולברך. ול"ג דא"צ (עיין לעיל כלל ג' סי' ל"ג. ואם הפסיק באוכל הנכרה מוציא בכלל ה' סי' י"ג).

(יב) יברך קודם שישתכר. ובריעבד אפילו כשהוא שכור יכול לברך (סי' קפ"ה).

(יג) יברך באימה ויראה ובכוונה ובשמחה. ונ"ל הוה"ק פרשת ויקהל כתיב טוב עין הוא יבורך ודאי בעינא טבא בחדוה ולאן איהו למננא לברכא בחדוה דהא מההיא ברכתא ומההוא חדוה נתן מלחמו לדל אתר דאצטרך לאחנא מכל סטרין וכו' מילין אילין לא אחמסרו אלא להכימין למנדע ארחא דאורייתא וכו' מהבא אוליפנא כל מאן דמברך ברכת מזונא כדקא יאות בחדוה ברעותא דלכא כד סליק מההוא עלמא אתר אחקנא ליה גו רזין עלאין בהיכלין קדישין זכאה איהו ב"ג דנטיר פקודא דמריה וידע שבחי דלהון עכ"ל. וכ"ש דאסור לעסוק במלאכה וישים כובע על ראשו ואסור להפסיק ואם שח במזיד צ"ע אם יחזור לראש (נמ"ח סי' קפ"ג ונסי' ק"ד) וצריך להוציא מפיו ולהשמיע לאזניו כדלעיל כלל ה' סי' ט"ז.

(יד) יש נוסחאות ברכת המזון הקצר שיש לסמוך עליהם רק שיורר לומר בריח ותורה בברכת הארץ ומלכות בית דוד בבונה ירושלים ואם לא אמר חזר לראש. (ג) ונ"ל דאפילו יודע בודאי שבירך ברכת המזון ומסתפק אם אמר בריח ותורה צריך לחזור (כמו שאכחתי נמ"ח סי' ג' דלסתוספת הוא עכ"ל ע"ג).

(טו) צריך להזכיר מעין המאורע בבונה ירושלים דהיינו בשבת רצה ובי"ט וחזו"מ ור"ח יעלה ויבוא (סי' קפ"ח).

(טז) טעה ולא הזכיר של שבת וכבר סיים בונה ירושלים אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית ברוך אתה יי מקדש השבת. ואם לא אמר רק ברוך אתה יי נ"ל דיסיים למדני חוקך כדי שלא יצטרך להוסיף ברכה ואח"כ יזכיר מעין המאורע כדלעיל כלל כ"ד סימן ח' וסיים כדן (סג).

(יז) טעה ולא הזכיר של יו"ט אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם שנתן ימים טובים לישראל לששון ולשמחה את יום חג פלוני הוה ברוך אתה יי מקדש ישראל והומנים ואם הל' יו"ט בשבת ושבת רצה וגם יעלה ויבוא אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה לעמו ישראל באהבה לאות ולברית וימים טובים לששון ולשמחה את יום חג פלוני הוה בא"י מקדש השבת וישראל והומנים. ואם אמר רצה או יעלה ויבוא ושבת השני אומר הברכה ששבת (סג).

(יח) אם כבר התחיל ברכה רביעית צריך לחזור לראש ברכת המזון. ונ"ל דלא מקרי התחלה עד שאמר בא"י אמ"ה האל אבל אם לא אמר רק בא"י אמ"ה אע"ג שכונתו היה על הטוב והמטיב יסיים אשר נתן וכו' (וראה לזה מסימן רס"ח סעיף ג' במ"א ע"ס ומדוקק לישאל דגמרא אבל פתח הטוב והמטיב) (ד) (ע"ס).

(יט) כ"ז שלא סיים בונה ירושלים אע"ג שאמר בונה יאמר רצה או יעלה ויבא ומסיים חיבת בונה ירושלים אמן כ"כ א"ר בשם תו"ט בשם מהר"ש (ול"ע דמסימן תרס"ב משמע חיפכא. ועוד דל"כ אפילו אמר ג"כ טובה ירושלים רק שלא אמר עדיין אמן כיון דאמין הוא טרך ברכה א"כ עדיין לא עקר סיים. ויותר היה כראש שיאמר טובה ירושלים רלה והחליטו דעכ"פ הוא ברכה כדלעיל כלל כ"ד סי' כ"א משא"כ נא"י טובה רלה והחליטו דאין זה לשון ברכה כלל וגם עיקר הדין ל"ע) (ע"ס).

(כ) טעה ולא הזכיר ר"ח אפילו בלילה אע"ג דכתפלה א"צ לחזור מ"מ כיון שאינו אלא תוספת ברכה אין חילוק ולכן אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב דהיינו האל אינו כדלעיל סימן י"ח אומר בא"י אמ"ה שנתן ראשי חרשים לעמו ישראל לזכרון ואינו חותם ואם כבר אמר האל וכו' א"צ לחזור.

(כא) בחוה"מ דינו כמו ביו"ט אלא שיאמר אשר נתן ימים קדושים לעמו ישראל דהוה"מ לא נקרא י"ט. וגם לענין זה אינו כיו"ט דאם כבר התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש ודינו כר"ח. וכן האוכל סעודה ג' או יותר בשבת יש לו ג"כ דין זה כר"ח דאם התחיל כבר בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש דבכל מקום שאינו מחוייב לאכול פת דוקא עד שלא יצא ידי סעודה בענין אחר אלא דוקא בפת דהיינו שבת ב' סעודות ובי"ט ב' סעודות אבל סעודה ג' בשבת שבשעת הדחק יוצא במיני תרגימא וכן חוה"מ או ר"ח אין חוב לאכול דוקא פת ולכן אם התחיל בהטוב והמטיב א"צ לחזור לראש בהמ"ז אבל כשנזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב שדינו שיאמר ברוך שנתן אין חילוק ולעולם יאמר נוסחא א' בברוך תהלה וסוף ואפילו אכל כמה סעודות בשבת לעולם מברך בפתיחה והתימה. (ה)

(כב) בכל אלו שכתבנו דצריך לחזור אם היו ג' א"צ לזמן דכבר יצאו ידי זימן.

(כג) דין ר"ח שחל בשבת ושבת יעלה או רצה ודין התחיל לאכול בער"ח או בר"ח ונמשך עד הלילה כ"ז חמצא בהלכות ר"ח כלל קט"ו.

(כד) היה אוכל בשבת וחשבה אם לא התפלל ערכית אומר רצה ואם כבר התפלל אינו מזכיר רצה דהוי תרתי דסתרי וכן הדין בר"ח וחטובה (סס"י קפ"ח) ואם לא התפלל רק שאמר המברך וכו' צ"ע אם יזכיר רצה ונ"ל דיוזכר (כמ"כ סמ"א סי' רע"א ס"ק י"ד).

כלל מח. דין ברכת הזימון (קל"ג עד סי' ר"ח).

(א) ג' שאכלו ביחד חייבין בזימן והוא מ"ע מדרבנן. ואם מכינהו אקרא כי שם ה' אקרא הבו גדול וכו' דהיינו א' אומר לשנים הבו וי"א דברכת הזימן הוא מה"ח (ל"ט סי' קל"ט) דהיינו שיאמר א' נברך שאכלנו משלו והם עונים ברוך שאכלנו וכו' ובטובו חיינו והוא חוזר ואומר ברוך שאכלנו וכו' ולא יאמר מטובו חיינו דמשמע מקצת טובו. ומצד הדין ראוי שהמברך לבד יברך והשומעין ישמעו ויכוונו לצאת אך לפי שברכת המזון מה"ח היישין שמה יפנו מחשבתם ולא ישמעו ולכן מוטב שכל אהרד ואחד יברך עם המברך בלחש מלה במלה ויקדים מעט לסיים כל ברכה כדי שיענה אמן (סי' קפ"ג)

ולכן צריך המברך לברך בקול רם כדי שישמעו המסובין אבל מה שהעולם נודגין שכל אחד ואחד מברך לעצמו זה לא נקרא כלל ברכת הוימון ולכן עכ"פ יזהרו לברך עמו בלחש מלה במלה עד הון את הכל דעד שם הוא ברכת הוימון (סי' ר') והטוב והישר כשיודע במסובין שיכוונו לדברי המברך שיודיע להם שיכוונו לצאת וגם הוא יכוין להוציאם ואז יאמר המברך לבר עד הון את הכל והם ישמעו ויכוונו לדבריו ויענו אמן וכשסיים יאמרו כולם מן נודה לך (סי' קל"ה) ואם היו שנים אוכלים מצוה לחזור אחר שלישי להצטרף עמהם לוימון (סי' קל"ג) ואפילו גמרו כבר השנים לאכול אלא אם היו נוחגין להם לאכול איזה דברים לקטנה היו אוכלין חייבין ליהן לו לאכול כדי שיצטרף ואם אין רוצה לאכול פת המנהג שנוחגין לו כוס לשחות חוץ ממים וי"א אפילו מיט דעכ"פ הוא בכלל אכילה (מ"ח סי' קל"ז) או מיני פירות ויאכל כזית או ישחה רביעית בפעם א' ואז מצטרף לוימון ודוקא קודם שנטלו ידיהם במים אחרונים וקודם שאמרו הב לן נברך אבל אח"כ אינו מצטרף ומ"מ מצוה שישלו ידיהם ויברכו המוציא כדי לצרפו לוימון אע"ג דכלא"ה אין לעשות כן כדלעיל כלל מ"ד סימן א' משום מצוה שאני (יל"ע דנסי' קע"ט כ' דדוחק לחלק משם מטה) וזה שמצטרף עמהם צריך לברך אח"כ ברכה אחרונה על מה שאכל ושחה ואם בירך ב"א קודם שזימנו שוב אינו מצטרף עמהם כיון שלא אכל אלא עראי (סי' קל"ז ואינו דומה לסי' ד').

(ב) ג' שישבו לאכול וברכו ברכת המוציא אפילו כ"א אוכל מכברו ואפילו לא אכל עדיין כזית פת אינם רשאים לחלק כיון שקבעו עצמם בתחלת סעודה ואפילו רוצה לגמור סעודתו קודם שיגמרו האחרים אבל אם לא קבעו עצמם בתחלת סעודה אלא שהאחרים כבר אכלו אפילו רק כזית ובא הג' וקבע עמהם אם גמר סעודתו עמהם חייבין לזמן אבל אם רצה לגמור סעודתו קודם להם כיון דלא התחיל עמהם וגם לא גמר הסעודה עמהם רשאי להלק ולברך בפני עצמו (ט"ז סי' קל"ג ס"ק ו' ומ"ט תמיה לי למה לא כ' הנ"י חילוק זה וז"ל כ' דלמ"ל להנ"י לא סגנתי שהרי כ"כ שס סעיף ב' וכ"כ מ"ח נ"ט הנ"י נסי' ר' ס"ק ב') ואם היה אנוס או מחירא מהפסד ממון אפילו קבע עצמו עמהם בתחלה מותר לגמור סעודתו קודם להם ויברך (ח"ר דלא כמ"ז נסי' ר') אבל אם אין הדבר נהוץ צריך להחמיר (עיין מ"ח סי' ר').

(ג) שכחו ובירך כ"א לעצמו או אפילו ברכו רק ב' מהם אינם יכולים לזמן עוד אבל אם שכח א' ובירך בפ"ע יכולים לזמן עליו אחר שיגמור ברכת המזון ויכול לענות ברוך שאכלנו משלו והם יוצאים ידי זימון אבל הוא אינו יוצא (סי' קכ"ד).

(ד) ג' שאכלו יחד והלך אחד מהן וזימן עם חבורה אחרת אין יכולין לצרפו עוד לב' הנשארים וי"א דעכ"פ יכולין לצרף עמהם אחד מן השוק (לנ"ט וח"ר סי' קכ"ד) אבל מרשב"א משמע דפרח לגמרי מהם הוימון ולא יועיל אפילו לצרף עמהם אחר (ועיין נ"י ס"ס קל"ג נ"ט הנ"י ויש להקל).

(ה) ד' שאכלו ביחד על שלחן אחד ושנים אכלו על שלחן אחר יכול א' מן הד' להצטרף עם הב' ולזמן עמהם ואם כבר זימנו הג' הנשארים פרח זימון מן האחד ואינו מצטרף אבל אם היו ב' חבורות ובכל חבורה ג' אין רשאי אחד להצטרף עם חבורה ב' דאז ישארו כאן ב' ולא יוכלו לזמן (כן מוכח נסי' קכ"ג).

(ו) אין חיוב זימון הל' אא"כ אכלו במקום קבוע ביחד אבל אם היו אוכלין מפוזרין אפילו כולם אוכלים סבכר אחד ובשעה אחת ובבית אחד אינו מצטרפין כיון שלא קבעו מקום יחד. ולכן נהגו עובדי דרכים שלא לזמן בבית גברי (ועיין הטעם נרמ"ח סי' קכ"ג).

סעיף ג') מ"מ אם קבעו עצמם אין נכון (סי' קל"ג) וכשיש נכרים בבית יאמר בחך הרחמן הוא יברך וכו' כלנו בני ברית וכו'.

(ז) היו יושבין בעגלה ואכלו בקביעות צ"ע אם מצטרפים (א) וג"ל דבמקום ספק בג' זמנו אבל בעשרה יש לחוש להזכרת שם לבטלה אבל בספינה לכ"ע מצטרפין (סי' קס"ז מ"ח ס"ק כ"ז).

(ח) ב' חבורות שאוכלין כ"א על שולחן שלו אם מתחילה קבעו עצמן שיצטרפו יחד אפילו הם כב' בתים אם מקצתן רואין אלו את אלו או שיש שמש אחד המשמש לשני הבתים ויכולין לשמוע ברכת המזון מצטרפין ואם לאו אפילו הם בבית אחד אינם מצטרפים כיון שכל חבורה אוכלת על שולחן בפ"ע (סי' קל"ה מ"ח) אבל דעת הרבה אחרונים דבבית אחד מצטרפין אפילו לא נכנסו מתחלה לכך וג"ל לסמוך עליהם שלא לבטל מצות זימון כמו שכתבתי בסימן ה'.

(ט) ג' שאכלו כאחד ושנים מהם רוצים לברך ברהמ"ז אעפ"י שהג' אינו רוצה מונעין עליו בין עונה בין אינו עונה אבל אחד אין יכול לכוף לב' שיפסיקו לו וא"צ להפסיק מאכילתו אלא עד שיסיים המברך ברכת הזימון שהוא עד הן את הכל ומותר לאכול אח"כ בלא ברכה ראשונה אם היה דעתו שיאכל עוד ואם לא היה בדעתו לאכול ואוכל חייב לברך ברכה ראשונה (י').

(י) זה שהפסיק לשנים יכול להפסיק כמה פעמים כגון שמתחלה אכלו ג' והפסיק להם אחד ואח"כ באו ב' אחרים ואכלו עם האחד יכול זה להפסיק עוד הפעם לשנים אלו דלא שייך לומר פרח זימון מיניה כיון שנצטרפו עמו שנים שלא זמנו יכולים לזמן עליו וכן פעם ג' ויותר אבל אם היו חמשה בחבורה אחת והפסיק אחד לשנים שוב אינו יכול לזמן עם שנים מהנשארים דפרח זימון מכולם (ועיין לעיל סי' ד' בשם רש"מ) אבל אם היו שבעה או שמונה והפסיק אחד לשנים מהם יכול להפסיק פעם ב' וה"ה ששה דהא נשארו ג' וזולתו ואם היו עשרה והפסיקו ג' לשבעה א"צ להפסיק רק עד שאמרו ברוך אלהינו ואם אכלו אח"כ עם שבעה אחרים יכולים לזמן בשם דבאמירת ברוך אלהינו לש' פרח זימון דכל בי עשרה שכינתא שריא וה"ה אם יש ה' שהפסיקו מצטרפין עם ה' אחרים לברכת אלהינו (סי' ר' נמ"ח).

(יא) עשרה שאכלו כאחד חייבין לברך בשם ולומר נברך אלהינו שאכלנו משלו והם עונים ברוך אלהינו וכו' (ולא יאמר לחלטיט) ולפיכך אינן רשאים לחלק ואפילו לברך ג' כיון דחייבין לברך בשם (סי' קל"ג).

(יב) אם טעה ולא אמר אלהינו אם עדיין לא ענו אחריו יהזור ויזמן בשם ואם גם העונים טעו ולא אמרו אלהינו אין יכולים לחזור ולזמן (סע).

(יג) אפילו היו רק שבעה שאכלו פת וג' שאכלו פירות או ששתו כ"א רביעית משקין אפילו מים כענין שמחויב לברך ברכה אחרונה יכולים לזמן בשם ויכולים לומר שאכלנו דשתיה בכלל אכילה אבל ששה שאכלו פת אינן יכולים לזמן בשם דרובא דמינכרא בעינן ושאר דיני צירוף הכל שוה עשרה לדין ג' (סי' קל"ז ונמ"ח ס"ק ו').

(יד) אעפ"י שבמקום שהם י' ויותר אינן רשאין לחלק מ"מ בסעודות גדולות שיש הרבה כ"א אם אינן יכולים לשמוע מן המברך עכ"פ עד הן את הכל אע"פ שעכשו כולם מברכין ברהמ"ז מ"מ מוטב שזמנו ג' משלא ישמעו ברכת הזימון (סי' קל"ג).

(טו) עשרה שאכלו כאחד וצריך א' לילך לדבר מצוה כ' המ"א דמותר לזמן בג' ולי צ"ע (ב) וג"ל דדוקא כשנשארו י' אבל כשלא נשארו י' אסור לצאת אפילו לדבר מצוה (סי' קל"ג).

הלכות ברכת הוימוץ כלל מה

(טז) י' שאכלו כא' וקרמו ג' וברכו לעצמם אעפ"כ יכולים לזמן עליהם בשם (א"ר ר"ס קל"ד).

(יז) הנכנס אצל המברכין בזימון או שהיה שם ולא אכל שם כלל (וע' לעיל סי' נ') כשהמברך אומר נברך שאכלנו משלו עונה ברוך ומברך שמו תמיד לעולם ועד. ואם נכנס וכבר אמר המברך רק שהעונים אומרים ברוך שאכלנו משלו עונה אחריהם אמן. ואם המסוכים הם י' ומזמנין בשם אומר ברוך אלהינו ומברך שמו תמיד לעולם ועד. ואם כבר אמר המברך עונה אמן (סי' קל"ח).

(יח) האוכל דבר איסור אעפ"י שאין איסורו אלא מדרבנן נחלקו הפוסקים אם מברכין עליו מ"מ לכ"ע אין אכילתו נחשב לקביעות ולכן אין מזמנין עליו אבל אם אכל דבר איסור במקום סכנה מברכין (סי' קל"י).

(יט) ג' שאכלו כל א' מכברו וא' נזוהר בפת נכרי וא' אינו נזוהר וכן א' מהם כהן אוכל חלה אעפ"י שזה שנזוהר אינו יכול לאכול עם השנים וכן הישראל עם הכהן מ"מ כיון שזה שאינו נזוהר יכול לאכול עם הנזוהר וכהן עם ישראל מצטרפין אבל אם הכהן אוכל חלה ונזוהר מפת נכרי והישראל אוכל פת נכרי אינם מצטרפין שהרי שניהם אין יכולים לאכול מכבר אחד ואע"ג דיכולין כולן לאכול לחם אחר זה לא מהני רק דוקא שיכולין לאכול מלחם זה שאוכלין. ואם א' אוכל חלב וב' בשר המנהג שיברך זה שאכל חלב לפי שהוא יכול לאכול עם האוכלים בשר אבל אם א' אכל גבינה קשה וב' בשר אין מצטרפין כלל ואע"ג דיכולים לאכול מלחם א' בלא בשר וגבינה דדוקא לאכול גבינה עם הלחם שאוכל בשר אסור אבל לחם לבד אם אינו מלוכלך מהם נראה דמותר מ"מ כיון שאינם יכולים לאכול הלחם עם החבשיל שאכלו לכן אינם מצטרפין. ומ"מ כיון דיש חולקים ברין זה דבשר וגבינה ג"ל דמצטרפין. ומ"מ אם זה שאוכל חלב אינו שותה יין או שאין כאן אלא שבר חרש והוא אינו שותה חרש מוטב שיברך זה שאוכל בשר בכוס מלברך בלא כוס (סג).

(כ) נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם ואם רצו נשים לזמן בפני עצמן רשות בידן ואם אכלו עם אנשים חייבות ויצאות בזימון שלנו אעפ"י שאינן מבינות. וקטן שהגיע לעונת הפעוטות דהיינו בן ט' או י' ויודע למי מברכין הב"י בש"ע פסק דמצטרף בן לג' ובין לעשרה ודוקא א' ולא שנים ואע"ג דבתפלה אינן מצטרפין אפילו אחד שאני החם כיון דלא מצי פטר נפשיה מיניה אבל ברכת המזון דאי בעי לא אביל מצי לאצטרופי אבל אנו נזוהין דאין מצטרף כלל עד שיהיה בן י"ג שנים ואז א"צ לבדוק אחר שערות דסמכינן על החוקה כיון שהגיע לשנים מסתמא הביא שערות אבל לחוציא אחרים בבהמ"ז אינו מוציא עד שיהעו בודאי שהביא שערות דבראורייתא לא סמכינן אחזקה זו. וחרש המדבר ואינו שומע וכן מי שאינו שומע גמור אם מכוונים ומבינים מצטרפין לזימון אעפ"י שהחרש אינו שומע הברכה (ועיין לעיל כלל ל' סי' ח') ומי שנדודו על עבירה אין מזמנין עליו (קל"ט).

כלל מט. דין ברכת שהכל וכללים בכרכה ראשונה של ברכת הנהנין:

(א) כתיב לה' הארץ ומלואה וא"כ הכל הוא כמו הקדש וכמו שאסור להנות מהקדש כ"א לאתר פדיון והגהנה מהם בלא פדיון מעל בקדשי ה' כן אסור להנות מעה"ז בלא ברכה והיא הפדיון והגהנה בלא ברכה כאלו מעל בקדשי ה' ולפיכך תקנו אנבה"ג לברך על כל דבר ודבר שנהנין ממנו. וכמו שחייב אדם לברך בכל זמן ויום לפי ענינו

כדכתיב ברוך ה' יום ודרשו הו"ל דר"ל בכל יום ויום הן לו מעין ברכתו דודאי אין מהראוי לברך בשבת ברכות הראויות לפסח וכיוצא בו כן צריך לברך על כל דבר ודבר ברכתו הראוי לו ולכן תקנו הו"ל לברך על כל מין ומין לפניו והם ששה. המוציא, כמ"מ, בפה"ג, בפה"ע, בפה"א, שהכל. וצ"ל נהיה בסגול שהוא לשון בינוני וכן הם כל הברכות ולא בקמץ תחת היו"ד שהוא לשון עבר (סי' ר"ד מ"א ס"ק י"ד). ואין מברכין אלא על דבר שיש בו ממש והגוף נהנה ממנו ולכן אין מברכין על קול ערב ולא על רחיצה וסיכה שאין נכנסין לגוף (מ"א סי' רט"ז).

(ב) אעפ"י שברכת שהכל נהיה היא כוללת הכל שמודה לה' שהוא ברא הכל, ולכן בדיעבד על כל דבר ודבר אפילו על פת ויין אם טעה וברך שהכל יצא, לא יאמר אדם למה לי טורח זה ללמוד דיני ברכות אלא על כל דבר שאסתפק אברך שהכל אסור הו"ל דבר זה ואמרו שמחוייב לילך אצל חכם וילמוד הברכות. ואסור ליהנות מעוה"ז עד שיודע בכירור איך לברך בפרט על כל דבר אם לא במקום שיש פלוגתא בין הפוסקים וא"א להכריע (ססי' ר"ג ור"ד) והטעם נ"ל כי אם נאמר על מלך א' שיש לו הכל בארצו אין מחוייב מזה שלא יחסר בו שום דבר פרטי כי הכל נאמר על הרוב (וכו"ל אין למדין מן הכללות) ולכן אין זה שבח גמור לברך שהכל אלא צריך לפרט הדבר. ומה שתקנו ברכת שהכל הוא רק על דברים שאינם חשובים וכוונתו דאפילו דברים הפחותים האלו הם כדברו ובהשגחתו (ועיין פרשת עקב נכסוק חרץ לא תחסר כל זה נרמז'ן ע"ס) ונ"ל דלכן מברכין כשנועל מנעליו שעשה לי כל צרכי לפי שהוא דבר פחות. ואם מסופק אם בירך או לא אם מותר לומר בריך רחמנא ולא יאמר השם עיין בחיבורי ש"צ שער משפטי ארץ פ' י"א בב"א סימן ו'.

(ג) על דבר שאין גידולו מן הארץ כמו בשר הנים גבינה חלב דבש וכן על כל מיני משקין, ואפילו סחט פירות להוציא המשקין, וכן דבש הוב מן החמרים דכל זה הוא זעה בעלמא ולא נקרא פרי חוץ מן היין ושמן דאלו נקראו פרי, ועל המלח או מי מלח ועל מרק של בשר ועל שקדים מחוקים שאוכלים אותם כשהם רכים בקליפותיהן דלא נטעי אדעתא דהבי כיון שהם ראויים לאכול כשנגמר הפרי, מברך שהכל (ר"ג) ועל קמח אפילו של חיטין לא שנא נטחון דק לא שנא נטחון קצת ויש בו טעם של חיטין לא שנא קמח קליות (ר"ח) ועל שבר חמרים ושבר שעורים ועל מי שעורים (סי' ר"ג) על כולם מברך שהכל חוץ מן היין. וכן כל דבר שנחלקלל קצת כגון פת או חכשיל אף שהוא מה' מינים ונחלקלל קצת ועכ"פ ראוי לאכילה וכן יין שהחמיץ אבל עכ"פ ראוי לשתייה קצת כגון שעירבו במים דאם אינו ראוי כלל לשתייה אינו מברך כלום דמזיק, ועל כמדין ופטירות שקורין שוועממע שאלו גדילין מן האויר וכן פירות שלא הגיעו עדיין לרחבשל כ"כ עד שיהיו דרך אכילתן בכך (עיין לקמן כלל כ"א סי' ז') או דבר שאינו עיקר הפרי כמו קליפת הקטניות והגרעינים של פירות אם היו מרים החלה או דבר שאין ראוי לאכול אלא למצוץ הקיורה שבהם מברכין שהכל ואחריהם בורא נפשות (ר"ד).

(ד) אסור להפסיק בדיבור אפילו בשעה שהוא לועס עד שיבלע דהא על הלעיסה א"צ ברכה כלל כבסמוך. ואם בלע אפילו דבר מועט א"צ לחזור ולברך אבל אם לא בלע עדיין כלל צ"ע (מ"א סי' קס"ז ס"ק ט"ז) ונ"ל דאפילו לא בלע רק הטעם שמצץ בפיו מן הלעיסה א"צ לברך דבסימן ר"י מיירי מטעמת א"צ ברכה שאין כוונתו לאכילה כלל אלא לטעימה (ומע"כ המ"א ע"ס וס"ה לועס ופלט היינו שאין כוונתו לאכילה דלשוו המלך מזהר דבר הקיורה שיש בו לא יברך כדליתא בסי' ר"ג סעיף ט"ז).

הלכות ברכת הנהנין כלל מט

(ה) הטועם התכשיל אם צריך מלח וכיוצא בו ופולט ואינו בולע כלום א"צ לברך ואם בולע יש ספק כיון שאין כוונתו לאכילה. ולכן ראוי לזוהר שיחזקין להגות ממנו בתורת אכילה ויבלע מעט ויברך עליו (סי' ר"י).

(ו) ברכה ראשונה אין לה שיעור שאפילו אוכל או שותה כל שהוא רק שנהנה מכנו חייב לברך (סג).

(ז) אפילו אוכל ושותה לרפואה אם הוא מתוק עד שנהנה ממנו מברך ברכה הראויה לאותו מין (ואם הם מרים מ"ג: לנכך כלל) ואפילו הוא דבר איסור כיון שעכשווית התירה לו התורה (סי' ר"ד עיין ס"ח סג).

(ח) ואם אנסוהו לאכול אע"ג דההיך נהנה מכנו מחלוקת בין הפוסקים אם יברך (סג נמ"ח) ונ"ל דנפת וכיוצא בו דבהמ"ז הוא מה"ת יברך וה"ה בגול חייטין וטתנן ואפאן דאיסור לברך ברכה ראשונה דע"ז נאמר בוצע ברך אבל ברכת המזון צריך לברך כיון שנקנאן בשיניו ואפילו גזל לחם דכשאלם כבר קנאן בשיניו (עיין סי' קל"ז נמ"ח).

(ט) נכנס לו דבר בגרונו ושותה משקין לבלעו או החיכה פת וכל דבר שנהנה מכנו צריך לברך אבל אם שותה מים כיון שאין נהנה ממנו וגם אינו שותה לצמאו א"צ לברך (סג).

(י) שכח והבנים אוכלין לפיו בלא ברכה אם הוא דבר שאף אם יפלוט אותו לא יהיה מאוס יפליטנו לידו ויברך עליו דכתיב ימלא פי תהלתך ואם הוא דבר שנמאס מסלקו לצד א' ומברך דאיסור לאכר אוכלין ואם הוא משקין שא"א לסלקו לצדק ולברך אם יש לו עוד משקין יפליט אלו לאיבוד ואם אין לו והוא דחוק על זה המעט שבתוך פיו בולעו ויברך אח"כ ברכה ראשונה. ולא דמי לדלעיל כלל מ"ב סי' י"ג דכיון דנוכר בעודו בפיו דומה קצת לעובר לעשייתו (קע"ג) ולא יברך ב"א דלא מצינו ב' ברכות סמוכות זו לזו ואם הוא יין שלהרבה פוסקים ב"א שלו הוא דאורייתא ושהה רביעית יברך גם ברכה אחרונה (מ"ח סי' קע"ג).

(יא) היו לפניו ב' מינים כגון אגוז וחפוח שיכול לברך על א' ולהוציא גם השני איסור לברך על ב"א וא' שגורם ברכה שא"צ אבל אם הם ב' מינים כגון בפה"ע ובפה"א או שהכל אע"ג דכדיעבד אם בירך על כולם שהכל או שבירך על פ"ו העין בורא פ"ו האדמה בדיעבד יצא מ"מ לכתחילה איסור לעשות כן אלא יברך על כל אחד ואחד בפני עצמו (סי' ר"ח ט"ו ס"ק י"ו) ואפילו שחה יין ויברך בפה"ג ואכל ענבים אע"ג דאם נתכוין לפטור הענבים יצא מ"מ לכתחילה לא יעשה כן אלא יברך על ענבים בפה"ע ומ"מ בדיעבד אם נתכוין לפטור פוטר בין בברכה ראשונה ובין באחרונה כדלקמן כלל נ'.

(יב) היו לפניו ב' דברים שברכתן שוות יברך על החשוב ונפטר שאינו חשוב ואפילו לא היה מכין לפטור אותו אלא בסתם אבל אם בירך על זה שאינו חשוב אם כיון לפטור גם החשוב יצא אבל בסתם צריך לחזור ולברך על החשוב דאינו כדון שיפטור שאינו חשוב לחשוב דרך גרמא (סי' ר"ז נמ"ח ס"ק י"ח וסי' ר"ו ס"ק ח') ואם טעה ויברך על שאינו חשוב והיה בדעתו לפטור החשוב ונוכר לא יאכל מן החשוב תחלה כיון שבירך על שאינו חשוב (סג נג ס"ח).

(יג) כשיש בידו אגוז אחד וכיוצא בו לא יברך עד שיפתחה דשמא התלע הגרעין ואינו ראוי לאכילה כלל ונמצא שבירך לבטלה (סג סי' ר"ו ס"ק ד').

(יד) היה בדעתו שיאכל עוד ושכח ויברך ב"א ורוצה אח"כ לאכול עוד א"צ לברך ב"ד שהרי לא הסיח דעתו (מ"ז סי' ק"ן ס"ק ג') אבל אם היה סבור שאין לו עוד לאכול

צריך לברך ואם בירך ברכת המזון נ"ל הצריך לחזור וליטול ידיו ולברך המוציא אעפ"י שהיתה בטעות ברכת המזון הוי הפסק (ועיין ברכות מ"ב תוספות ל"ה ותכא דמי שזכח לאכול חסיקיון ואמר הב לן וכנרך אינו היסח הדעת לאכן אחכא דרחמנא סמכינן משמע כל אל"כ אעפ"י שהיה בטעות הוי היסח הדעת ול"ל דדוקא הב לן וכנרך הוי הפסק וכן ברהמ"ז שהרי לכ"ע לריך לברך על כוס של ברהמ"ז אבל ב"ח ס"ל להמ"א ללא הוי הפסק מלד עלמו וגם ל"ז דמי לכפל טלימו דהתם אולא ליה מטינו ומ"מ ל"ע מכל סברא זו ועיין מ"א ס"א ס"ק ח').

(טו) דין אם אחד מוציא הכירו מבואר לעיל כלל ה' סי' י"ח.

כלל נ. דין כללים בברכה אחרונה (סי' ר"ח ר"י).

(א) כתיב בתורה ואכלת ושבעת וברכת וזהו מ"ע מן התורה לברך אחר אכילת לחם לכ"ע. ולדעת הרבה פוסקים גם על ז' מינים וכיון שמצינו מ"ע דאורייתא לברך אחר הנאתו תקנו אנשי כנה"ג לברך על כל דבר שאכל ברכה אחרונה והם ג'. ברהמ"ז, וברכה אחת מעין ג', וכורא נפשות. ודין ברכת המזון נחבאר בכלל מ"ו.

(ב) ברכה אחת מעין ג' היא ברכה על המחיה או על הגפן או על העץ לפי שהיא כוללת בברכה אחת מעין ג' ברכות שנבדלו דהיינו נגד ברכה א' הן את הבל אומרים כאן על המחיה או על הגפן או על העץ ונגד ברכה שניה שהיא על הארץ ועל המזון אומרים כאן ועל ארץ חמדה טובה וכו' ונגד ברכה ג' שהיא בונה ירושלים אומרים כאן ובונה ירושלים ונגד הטוב והמטיב שהיא ברכה ד' בברכת המזון אומרים ג"כ כי אתה ה' טוב ומטיב ואעפ"י שיש בברכה זו מעין ד' ברכות נקראת מעין ג' לפי שעיקר ברהמ"ז מן התורה הם רק ג' ברכות והטוב והמטיב היא מדרבנן.

(ג) ברכה זו מעין ג' מברכים על המינים הבתובים בפרשת עקב ארץ חטה ושעורה וגפן ותאנה ורימון ארץ זית שמן ודבש ובתר הכי כתיב ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם ואכלת ושבעת וברכת וא"כ על לחם בוודאי חייב לברך מן התורה שהרי כתיב בהדיא. ואמנם יש מחלוקת אם מצוה זו קאי גם על פסוק ראשון וא"כ המצוה לברך ברכת המזון על כל שבעת המינים ומה שהפסיק התורה ביניהם וכן לחם לאשמועינן דעל לחם יברכו שלש ברכות שלימות ועל השאר מינין רק ברכה אחת מעין ג' או שיל' דדוקא על לחם מברכין ברהמ"ז ועל שאר מינין א"צ לברך אחריו כלל מדאורייתא ולכן הפסיק התורה ביניהם לבין לחם ועכ"פ מדרבנן חייב לברך. וחטה ושעורה דקרא היינו דוקא כשעשה מהם קמח ועשה מהם חבשיל (סי' ר"ח) ודבש היינו תמרים ונמצא האוכל חבשיל מקמח חטה ושעורה ומכללם שבולת שתעל שקורין האפער ושישן הוא קאין וכוסמין הוא שפעלט וכלן הם מן חטה ושעורה ולכן העושה מהן חבשיל או שלש אותן בשמן או שומן ושאר מי פירות כמו שנכתוב לקמן בכלל נ"ד מברך על המחיה ומסיים על הארץ ועל המחיה. ואם שותה יין מברך על הגפן ועל פרי הגפן וכו' ומסיים על הארץ ועל פרי הגפן או על הארץ ועל הפירות (ובנימוקי הגר"א סי' ר"ח ס"ק ל"א הכריע שהעיקר למי"ס כן). והאוכל ענבים בין לחים בין יבשים והם צמוקים שקורין ראזינען בין גדולים בין קטנים או תאנים ורמונים וזחים תמרים מברך על העץ ועל פרי העץ ומסיים על הארץ ועל הפירות. ואם אוכל מפירות האלו שגדלו בא"י בין שאכלן בארץ ישראל או שהביאן לחוץ לארץ מסיים על הארץ ועל פירותיה (סי' ר"ח).

(ד) בדעבד שטעה ובירך על היין ומסיים על הגפן ועל פרי הגפן ולא הזכיר על הארץ יצא (סי' ר"ח מ"א ס"ק י"ז ועיין נכ"י) ונ"ל דאם מברך על היין ברכת על העץ ועל

הלכות ברכת הנהנין כלל ג

פרי העץ בדיעבד יצא (א) וה"ה אם בירך על ענבים בפה"ג וכן אם בירך על ענבים ברכה אחרונה על הגפן ועל פרי הגפן יצא (ועיין נכ"ח).

(ה) אבל מיני מזונות וגם פירות הנזכרים ושחה יין יכלול מולם בברכה א' ויקדים על המחיה שהוא ממין שעושין מהן לחם ויאמר על המחיה ועל פרי הגפן ועל העץ וכו' וחותם בא"י על הארץ ועל המחיה ועל פרי הגפן ועל הפירות. ואם לא הזכיר ועל פרי הגפן כבר כתבנו דיצא. ואם לא הזכיר גם על המחיה רק שסיים בא"י על הארץ ועל הפירות צ"ע (דהכל טו כ' נסס ר"מ מקולי ח"ל יש לחתום כל ברכה מעין ג' בין של מזונות בין של פירות בא"י על הארץ ועל הפירות וכן דעת ר"מ מקולי עכ"ל וכ"כ ש"ג וכ"כ בא"ח וכ"כ רמב"ם. ול"ע שלא כמלא זה לא נרמז"ס ולא נסת"ג ואדרבה נרמז"ס וסת"ג מוצא שחתם על המחיה ועל הפירות. וכל שיש ט"ס בכל זו וא"ח וכל בין של יין ובין של פירות ע"ש היטב).

(ו) אע"ג דקי"ל ספק ברכות להקל אבל ברכה א' מעין ג' כיון דיא' דהיא מדאורייתא ולדעתם אם מסופק חייב לברך מספק כמו בהמ"ז דהוי ספק דאורייתא ולכן יזהר שיאכל עוד כזית או שישחה רביעית יין כדי שיוכל לברך בא' מעין ג' ויכלול בו גם המין שאכל או שחה מקודם וע' בסמוך סי' כ'. (ב) ונ"ל דדוקא כשאכל כדי שביעה דאז הוי ספק דאורייתא וראוי ונכון שכשיושבין במסיבה ושוחזן יין או שאוכלין מדברים שמברכין עליו ברכה א' מעין ג' אע"ג דלכתחלה אין ראוי שיפטור א' את חבריו בברכה אחרונה כדלעיל כלל ה' מ"מ אם יש אנשים שלא יברכו או מחמת בושה שאינן יודעין לברך מצוה על א' שיאמר שיכוונו למי שירצה להוציא ואז יברך בקול רם ויכוין להוציא לכל מי שירצה.

(ז) ברכת בורא נפשות רבות מברכין על כל דבר מאכל או משקה חוץ מו' מינים הנזכרים. ולא יאמר על כל מה שבראת אלא על כל מה שברא (כ"כ נסמך הנסיר נהדיח דמים עקלוד ד' כ"ח ע"כ נסמך וכל"ה סף פ' עקב כ' שיצא' שנרצח. והג"ח נביאוריו סי' ר"ז סק"ד כ' שהעיקר לומר שנרצח וגם הכריע העיקר לסיים נסס גם לדיך לומר חי העולמים נלירי) (סי' ר"ז).

(ח) אין ברכת בג"ר פוטר ברכה א' מעין ג' וכן להיפוך ואפילו ברהמ"ז אין פוטר אבל אכל מפרי העץ מו' מינים ואכל ג"כ משאר פה"ע כיון שמברך על העץ וכו' וגם מסיים על הארץ ועל הפירות וזה כולל גם שאר פרי העץ רק מפני שאינן חשובים כ"כ לא קבעו עליהם ברכה זו ועכשיו מברך בלא"ה ברכה זו פוטר (סי' ר"ח).

(ט) שחה יין ואכל פירות משאר מינים אם סיים על הארץ ועל פרי הגפן צריך לברך בג"ר לכ"ע ואם סיים על הארץ ועל הפירות במ"א מבוואר דלא יצא וצריך לברך ג"כ בג"ר כיון דבהתחלת ברכה הזכיר פרי הגפן. ול"ג דהוי ספק ברכה, (ג) וה"ה באוכל פרי האדמה ובירך על העץ או על הגפן רק שחתם על הארץ ועל הפירות הוי ספק ברכה ואם שחה יין ושאר משקין יחבאר לקמן בכלל ג"ה סי' ד' ה'.

(י) ברהמ"ז אין פוטר ברכה א' מעין ג' ואע"ג די"ל ק"ו השתא מעין ג' פוטר כ"ש ג' ברכות שלימות דאין אנו יודעים למה תקנו חכמים כן (ויכעין זה כ' חס' נכסחים) שהרי ברכה שדינה שלא לחתום בברכה אם חתם בברכה לא יצא ולא אמרינן דיצא שהרי עכ"פ אמר כפי תקנת חכמים ונאמר דמה שסיים הוא לבטלה אלא כך תיקנו חכמים שאפילו מה שאמר כהוגן כאלו לא אמר. ודוקא שלא בתוך הסעודה דאל"כ ברהמ"ז פוטר הכל (סס).

(יא) ודוקא בשאר פירות אבל דברים שנעשים מקמח או דייסא שקורין (Kasza כרייז) בין מחיטים או משעורים ושיכולת שועל ושיפון או שאכל תמרים או ששתה יין וטעה וכירך בהמ"ז יצא שכל דברים אלו הם זייני וסועדים הלב רק דלכתחלה לא רצו לתקן בהמ"ז ובדיעבד יצא ואפילו לא אמר רק ברכת הון לבד יצא ואם נזכר עד שלא חתם ברכת הון יתחיל ועל שהנחלת לאבותינו וכו' ויסיים ברכה מעין שלש (ואף שצ"ע סי' ר"ח סעיף י"ז כ' דנהמ"ז אינו סטר דייסא כנר תמס עליו הנס"ג והפ"ח. ואני אומר שמוכס נעלם דברי ר"ן בפסחים גבי נ"ל של ד' כוסות שכ' להדיא נסס הגאונים דנהמ"ז סטר לדייסא). ונ"ל דה"ה כל חבשיל שנעשה מה' מיני דגן וכ"ש בוטטער - קובען ושמאלץ קובען, וכיוצא בזה דפוטר.

(יב) אע"ג דברכה ראשונה צריך לברך אפילו על דבר קטן אבל ב"א בין שאכל פת או א' מה' מיני דגן או כל דבר מאכל א"צ לברך אמ"כ אבל כוזה ועל משקין בין יין בין שאר משקין ואפילו יין שרף שמיישב דעתו של אדם אפילו כמעט אפ"ה אין מברכין ברכה אחרונה אמ"כ שחה רביעית. אך כיון די"א דעל משקין ג"כ מברכין על כוזה כמו אוכלין לכן ראוי לזוהר שישחה או פחות מכוזה או רביעית ומכ"ש בין דאפשר דב"א שלו הוא דאורייתא (מ"א סי' ר"י). ושיעור רביעית הוא כמעט מלא ב' קליפות מביצת תרנגולת והוא שיעור ביצה ומחצה ושמעתי בשם הגדולים שהנהיגו שיעור רביעית יהיה חמשים מקווארט ווילנר (סי' קכ"ט ומ"א סי' ר"י) ושיעור כוזה הוא חצי ביצה (סי' תפ"ו) נמצא שיעור כוזה כשליש רביעית.

(יג) אבל מעט ושהה וחזר ואכל אם אין מתחילת האכילה הראשונה עד סוף אכילה אחרונה בכדי אכילת פרס שהוא שיעור ג' ביצים מצטרף ומברך ואם לאו אינו מצטרף (סי' ר"י נמ"ח).

(יד) שחה מעט ושהה וחזר ושחה מעט נ"ל דאין מצטרף. (ד)

(טו) שחה משקין חמין כמו טהע וקאפע אע"פ שכן דרך שתייתן נ"ל דא"צ לברך אחריו. (ה)

(טז) אבל חצי זית מה' מינים וחצי זית משאר מינים מברך בג"ר. וכן פחות מכוזה פת ודבר אחר מברך הברכה ששייך למין הפחות (מ"א סז) וכל האוכלים מצטרפים לכוזה. (יז) אבל חצי זית ושחה חצי זית או אפילו שחה פחות מרביעית אין מצטרפין (מ"א סז) וכל המשקים מצטרפים לרביעית. ונ"ל אפילו אם טבל המאכל במשקה אינו מצטרף (וע"ג ביומא בתוס' ישנים דדוקא לעבין ישנן דעת אמרינן אכארי אוכלין וכו' וכמ"ג הנ"ל לעבין רוטב וללח כוונתו מדכרו דכוה מצטרף ליתחא).

(יח) דברים שנכתב בכלל נ"ב שמברכין על הרוטב כמו על הפרי צ"ע אם מצטרפין חצי זית מהאוכל וחצי זית מהרוטב (עיין מ"א סי' ר"י).

(יט) יש לזוהר שלא יאכל דבר שהוא כברייתו דהיינו קטנית א' ואגוז א' וכן כל פרי שהוא אינו גדול ככוזה דכיון שהוא דבר חשוב י"א דמברכין ב"א אעפ"י שאינו ככוזה. ואם חלקו מקודם עד שלא נשאר שלם ואכלו כבר נחבטל מחשיבותו (מ"א סי' ר"י נסס ע"ח).

(כ) שחה יין בכוזה ואם כן הוא ספק אם יברך ב"א כיון שהוא פחות מרביעית וכן שחה יין ונסתפק אם בירך ב"א ואין לו יין מותר לו לאכול כוזה מדברים שמברכין עליו על המחיה ויכלול בחוכה ג"כ על הגפן אע"ג דלכתחילה היה אסור לשחות דבר שהוא מסופק אם הוא יין וכיוצא בו כדי לכלול בעל המחיה וכיוצא בו מ"מ כיון שכבר

הלכות ברכת הנהנין כלל נ

אבל או שתה והוא מסופק ואין לו מאותו המין לחקן יכול לכלול מספק (סי' ר"ח ט"ז)
סק"ט וכ"כ ח"ר סע.

(כא) אע"ג שבכל דבר שיש בו מה' מיני דגן מברכין במ"מ כמבואר לקמן כלל
נ"ד סי' ט' אבל ברכת על המחיה היה ראוי להחמיר אא"כ שיש באותו מאכל כ"כ שיאכל
כזית קמח בכדי אכילת פרים והעולם לא נהגו לדרקק בזה ומברכין על המחיה ויש להם
על מי לסמוך (סי' ר"ח). (ו)

(כב) ומ"מ נ"ל דרוקא כמו לעבוקבען שידוע שהעיקר הוא להטעים הקמח והעיסה
אבל מיני גרויפען שמבשלין עם בולבעם (Bulwa ערדוןפצען) וקטניות דוקא כשאכל
כזית בכא"פ מברך על המחיה ואין א' בטל לחבירו.

(כג) עד אימתי יכול לברך ב"א או בהמ"ז עד שיתעכל במעיו ושיעורו אחר
האכילה כ"ז שאינו רעב ואחר אכילת פירות כ"ז שאינו תאב לאכול פירות ולאחר שתיה
כ"ז שאינו צמא. ואם אכל מעט ואין אנו בקיאים לידע אם הוא רעב כ"כ כמו מקודם
לכן ראוי שיאכל דבר אחר ויברך ב"א שאז נפטר גם אכילה ושתיה הראשונה ואם הסיח
דעתו מתחלה שלא לאכול עוד צריך שיברך ברכה ראשונה על מה שיאכל. וכן אם
שהה שיעור עיכול צריך לברך ברכה ראשונה על מה שיאכל וישתה (סי' קפ"ד).

(כד) לכתחלה אסור לאדם לצאת ממקומו עד שיברך ברכה אחרונה שמה ישבח
ובדיעבד יברך במקום שנוצר. ורוקא בדברים שאינו מברך אלא בנ"ר אבל בדברים
שמברכין אחריהם ברכה אחת מעין ג' יש ספק די"א דאפילו אם יצא צריך לחזור במקום
שאכל ולברך שם כדלעיל כלל מ"ז סי' ט' לענין ברהמ"ז. ומ"מ בשעת הדחק יברך במקום
שנוצר אפילו אם יצא במזיד ואעפ"כ יש להם דין פת דחשבינן ליה כאלו היה עדיין
במקום הראשון ואם רוצה לאכול במקום השני וכ"ש אם חזר למקומו הראשון אם הם
מדברים שלא היה צריך לברך עליהם אילו לא יצא אף עכשיו א"צ לברך עליהם ברכה
ראשונה (מ"ז סי' קע"ח ס"ק י"ג) ועיין כלל נ"ט ובכלל מ"ז.

(כה) כיון די"א דברכה א' מעין ג' היא דאורייתא לכן ראוי להחמיר בכל החומרות
שנהגו בבהמ"ז לברך מושב ולא מעומד ובכל הדברים המבוארים בכלל מ"ז (סי' קפ"ג).
(כו) דין אם אחד מוציא חבירו מבואר לעיל כלל ה' סי' כ"ג.

כלל נא. דין ברכת בפה"ע ובפה"א (סי' ר"ז ר"ה).

(א) על פירות הגדלים באילן מברכין בפה"ע ועל פירות הארמה והם כל מיני
ליפתן וירקות ועשבים מברכין בפה"א ומיני אילן יחבאר לקמן סי' ט'. ואין מברכין ברכה
זו אלא עפ"י ששה הנאים. (ב) שיהיה דרכו לאכול כך אם חי חי ואם מבושל מבושל
אבל אם אין דרך לאכלן חיין ואכלן חיין וכן מבושל מברך שהכל. (ג) שיהיה פרי חשוב
לאפוקי תפוחי יער וכיוצא בו. (ד) שיהיה עיקר הפרי לאפוקי שרכישי קטניות וכן בכל
דבר דלא נטעו אינשי אדעתא דהכי וכיוצא בו. (ה) שיהיה כבר נגמר הפרי שרוב בני
אדם אוכלין אותן לאפוקי אם לא בשלו כ"צ שאינן נאכלין אלא ע"י הדחק. (ו) במיני
עשבים כיון שעשבים אינם חשובים ולכן אם אינן גורעים ע"י בני אדם אינן חשובים
לקרות פרי. (ז) שיהיה ניכר במקצת מהות הפרי אבל אם רסקו כ"כ עד שאינו ניכר
לכל מה הוא אינו חשוב פרי.

(ב) אין מברכין בפה"ע או בפה"א אלא על דבר ששוב לאכול אותו חי וגם שדרך
בני אותו מקום לאכלן כך חיין אבל על דבר שאין דרך בני אותו מקום לאכלן חיין אעפ"י

שהן טובים לאכול אף שלא ע"י הרחק. נ"ל דמברכין שהכל דאינו חשוב לקרות פרי. וכל מיני ירקות וקטניות ימישים ידוע שאין דרך לאכלן חיין וקטניות לחים וירקות כבושים כמו עשב שקורין זוער קרויט דהרכן לאכלן חיין ומיני לפת ריבען ומערין וכצלים וצנון שקורין רעטיק אף שהם טובים ג"כ חיין מ"מ נ"ל דתלי ג"כ אם דרך באותו מקום לאכלן חיין ואם אכלן עם לחם ע' בכלל מ"ג. (א) אבל דברים שטובין חיין יותר ממבושלין ואדרבה ע"י הבישול נשתנה לגרועותא אילו בשלן לברך במים אע"ג דאם בשלן עם בשר הם טובים יותר מחיין כיון דאז אין הם העיקר אלא הבשר לכן מברכין עליהן כשהן מבושלין שהכל. אבל אם הם העיקר כגון שטנגן בשומן ובדבש וכיוצא בו מברכין אף כשהן מבושלין ברכתן הראויה (סי' ר"ס נמ"ח דלא כט"ז ועיין כלל נ"ג סי' ס"ו ח') דמה לי אם מבשל במים או בדבש (וכן משמע דעת הגר"ח בניאריו ע"ע).

(ג) אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא על דברים חשובים בין שגדילים ביער או בשרה מאליהן כמו אגוזים ערדבערען ומעלאנען אבל מינים גרועים כמו תפוחי יער או וואלד בערען ומה שקורין באשכנז בוך עקר וכיוצא בו מברכין שהכל אפילו לאחר שבשלים (סי' ר"ג נט"ז ע"ע).

(ד) עשבים הגדילים בלא זריעה אפי' הם טובים לאכול כמו עשב שקורין Szezaw שהן עלין חמוצים (ובל"א קורין ווירנאפער) ואפילו לאחר שבישלים שהוא מאכל שרים מברכין שהכל דאינו חשוב כ"כ לפרי. ועל עשב שקורין פאליטרון אם זורעין אותו צ"ע דאינו חשוב. ואם אוכל פאליטרון עם שבר כנהוג. אם בירך על השכר או בחוד הסעודה א"צ לברך על הפאליטרון שהוא טפל לשכר ואם בירך עליו שהכל מקודם יחביון לפטור גם השכר. אבל על שאטען וכיוצא בו שנזרע מברכין בפה"א (ב) (ע' טור סי' ר"ד נסע ראב"ד).

(ה) אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא על דבר שהוא עיקר הפרי אבל מה שאינו עיקר הפרי יורד מדרגה א' דאם הוא פה"ע מברך בפה"א ואם הוא פה"א מברך שהכל (סי' ר"ג ע"ג נמ"ח ס"ק י"ז) ולכן השרביטים שקורין שאטען של קטניות אפילו הם מתוקים אם אכלן בפ"ע בלא הקטניות כיון שאינו עיקר הפרי מברך שהכל (ג) ול"ד לקליפה דידוע דאינו נאכלין אלא ברכותן ואח"כ נתקשו והט"ז כתב דעל צוקרשאטען מברך בפה"א וצ"ע. (ו) גרענין של פירות אם הם מתוקים מתחלה בש"ע הבריע לברך בפה"ע ואם הם מרים מתחלה אין מברך כלום ואם מתקן ע"י האור מברך שהכל דגרענין מתוקים מתחלה נקרא פרי משא"כ המרים לא נקרא פרי כלל. אבל שקדים המרים כשהן קטנים דאז עיקר אכילתן הקליפה ואינה מרה מברכין בפה"ע אבל כשכבר הם גדולים ואז הם מרים אין מברכין עליהם כלל דאזוקי מוסיף אבל אם מתקן ע"י אור או ד"א מברך בפה"ע שהרי באמת הם פרי אלא כשהם במרירותן מוסיף ולכן כשמתקן מברך בפה"ע אבל גרענינים מרים אינם פרי כלל (סי' ר"ג). (ד)

(ז) הפירות בקטנן כל זמן שהן חמוצים אע"ג דמקצת כ"א אוכלין אותו כך בש"ע פסק שאם נאכל ע"י הרחק מברכין בפה"ע וצ"ע. ונ"ל דאין מברכין אלא שהכל אם לא שבשלן או מתקן באור. (ה) ואם אין נאכלין כלל מחמת חמיצתן לכ"ע אין מברכין עליו כלל. ואם מתקן באור או ע"י טיגון מברך שהכל. ולכן כל מיני פירות שמרקחין בדבש בעוון קטנים מאוד וידוע שאז אינו ראוי לאכילה כלל וכלל מברך רק שהכל. ועל ענבים מדינא אין מברכין עליו בפה"ע עד שיהיה כפול הלבן דקודם לזה נקרא בוסר וכיון שא"א בקיאות בשיעור פול הלבן לכן אין מברכין עד שיהיה גדול ביותר. ולכן במדינות אלו שלוקחין ענבים בליל ר"ה לברך שהחיינו ומברכין בפה"ע צריך להודיע שלא יברכו לבטלה

הלכות ברכת בפה"א ובפה"ע כלל נא

אלא יברכו בפה"א. וכן על זיתים קודם שגדל הנץ סביבם וחרוכין קודם שנראה בהם שרשראות מברכין בפה"א (סי' ר"ג).

(ח) מיני בעערען (Jagoda) שמוצצין מהן המשקה וזורקין הקליפה כ' המ"א סי' ר"ג ס"ק א' לברך שהכל ולי צ"ע. (ו) ומנהג העולם לברך בפה"א אבל אותן הגדילים באילן ומוצצין אותן נ"ל דיברך שהכל שאין האוכל ראוי כלל כמו אלו שקורין Kalina (קלוינקע) וכיצא בו. (ט) לא נקרא עץ אלא מה שנשאר הענף גם בחורף ואח"ז מוציא עלין מן ענף זה שנשאר ואפילו הוא רק קבוע של פשחן אבל אם כלה כל הענף ולא נשאר רק השרש מה שהוא טמון בארץ אע"ג שנחקשה הענף כמו עץ בימות החמה כיון שכלה לגמרי בחורף לא נקרא עץ כלל. ואמנם יש מינים שהענף כלה לגמרי בימות החורף ומ"מ נשאר מן השרש למעלה בקרקע כמו ערדבעערען הגדילים בנגות על אלו הפוסקים מהולקים אם נקרא פרי עץ או לא. ולכן פאזימקעש ובל"א ערדבעערען וכיצא בהן אעפ"י שגדילים על גבעולין גבוהין כמין אילן רק בחורף נכמשין אלו הגבעולין ולשנה יוצא מן השרש וגבעולין אחרים מברכין בפה"א ובדעבד שבירך על אלו מיני בפה"ע יאכל א' כדי שלא יברך בודאי ברכה לבטלה אבל לא יאכל יותר עד שיברך על ד"א שברכתו בפה"א או דבר שברכתו שהכל ופאזימקעש שגדילים ביערים פשיטא דאסור לאכול יותר עד שיברך על ד"א. ומה שגדל על אילנות קטנות אף שנבתן פחות מג' טפחים כמו יאגרעש שחורים כ' המ"א לברך בפה"ע והעולם נוהגין לברך בפה"א דלא חשיבי כ"כ פרי. ועל agrest ובל"א קלאסטהרבערען אף שגדילים על קוצים נהגו העולם לברך בפה"ע אבל על פרי אדום שגדל על קוצים וקורין בל"א האגע פוטין וכ"ש על מיני פלוימען וקירשין שגדל על אטרים וקורין בל"א שלים קערשין ובלשון פולין פיאניצעש מברכין שהכל שאינן חשובין וגם שגדילים על אטרים. ועל מעלאגען כ' הט"ז לברך בפה"א ואני ראיתי בעיני שהראו לי העצים שגדילים עליהם והם אילנות ממש ומתקיימים כמה שנים וא"כ אין ספק שמברכין בפה"ע (סי' ר"ג). (י)

(י) אין מברכין בפה"ע ובפה"א אלא כשניכר במקצת שהוא פרי אבל אם רסקו עד שאינו ניכר כלל מה הוא מברכין שהכל. ואם רוב דרך אכילה אותן פירות הוא ע"י ריסוק אף לכתחלה מברך ברכתו הראויה ולכן המאכל שמבשלין מדלועין שקורין קירביז וכן אינגבער ושאר בשמים שחוקים שאוכלין עם צוקער כיון שדרכן בכך מברכין בפה"א או כדן אותן בשמים (ר"ג) וכן קטניות שריסקו לגמרי ואינו ניכר כלל וכן מיני גרויפין שעושין מן ראנגען והוא דק כקמח וכן רעזישניקעש (טאָרטען) שעושין מקמח זה מברך שהכל אבל קטניות שמעבין בכף וכן ראנגען ברייא כיון שניכר תוארו מברכין בפה"א (ר"ג ור"ח). (ח)

(יא) על אורז או דוחן מבושלים שקורין הידז או ריז או שטתגן ועשה מהן פת כ' הט"ז לברך שהכל ובשלה משמע להדיא שמברכין בפה"א וכן נ"ל. (ט) ולאחריו לכ"ע מברך בנ"ד ובעל נפש לא יאכל תבשיל או פת של אורז ודוחן שנחמטו אלא בתוך סעודה ד"א דעל תבשיל של אורז שנחמט מברכין במ"מ אלא ד"א דאורז הוא ריז וכן בסוגיא דעלמא ו"א שהוא הידז ולכן אין לאכלו אלא בתוך הסעודה (ר"ח).

(יב) דבר שברכתו בפה"ע או בפה"א רק מחמת שנתרסק או מחמת שאינו עיקר הפרי או שלא נגמר הפרי ירד ממעלתו ומברכין עליו לכתחלה שהכל מ"מ כדעבד אם בירך עליו ברכתו הראויה לאותו מין יצא (מ"ח סי' ר"ג). מה שכתב על הט"ח דל"כ למה כ' המסקים דהיכא דיש ספק נפרי אס הוא עיקר הפרי יברך בפה"א דילא בדיעבד הא לוי"ח להיפך כמי יל"א כ"ל דלק"מ דזה הו' כלכתחלה כיון שחלה לברך ומסתבר

יותר לברך בפס"א שכלל זה ג"כ פה"ע אבל בדיעבד שטעה בחמת ילא שהרי לא אמר עקר שהרי הוא מן העז).

(יג) עירב ב' מינים שאין ברכותיהן שוין כגון בפה"ע עם בפה"א וכיוצא בו אע"פ שבא ליתן טעם הולכין אחר הרוב ומברך עליו. ודוקא בענין שאין ניכר אבל אם כ"א ניכר לעצמו ואינו נעשה לטפל מביך עליו כ"א ברכתו הראויה לו (מ"א סי' ר"ד ס"ק כ"ה).
(יד) על אגוז מוזקאט שקורין מוזקאט נוס מברך בפה"ע ועל צימרינד בפה"א ועל פלפלין וזנגויל רטובים בפה"א אבל האוכל לפלפלין וזנגויל יבש וכן נענגעלכען שאין דרך לאכלם כך אינו מברך כלום (סי' ר"ג) ואם עירב בשמים שחוקים עם צוקר הבשמים עיקר ומברך עליהן ברכת אותן הבשמים (סי' ר"ג).

(טו) על צימרינד שכוססין אותו ומבלעו רק הטעם ופולט הצימרינד ולאקריין האלין או לאקריין פלעצכען נ"ל דמברכין רק שהכל ואם אינו מבלעו כלל אלא רק שלועם ופולט אינו מברך כלום (מ"א נס"י ר"י) ועל צוקער נהוג עלמא לברך שהכל אבל במצין קני צוקר נ"ל דמברכין בפה"א. (י)

(טז) השוחה שמן זית כמו שהוא אינו מברך עליו כלל משום שמויק ואם עירב עם שאר דברים א"כ הוא טפל ואם יש לו מיוחד שיעיקר כונתו משום השמן אלא שמערבים בש"ד כדי שלא יזיק לו וא"כ השמן הוא העיקר אפילו הוא פחות מן הש"ד מברך בפה"ע. ואם עיקר כונתו לשחות מפני הצמא אלא שאגב נוחן לתוכו שמן לרפואה מברך רק על השחיה שהכל. ומי שיש לו שלשול ונתן לתוך המשקה אגוז מוזקאט שברכתו בפה"ע או צימרינד דינו כשמן (סי' ר"ג סעיף ד' ובמ"א ע"ל ד').

(יז) אחד מהמשה מיני דגן שגדל בעציץ שאינו נקוב ועשה ממנו פת אינו מברך עליו המוציא לחם מן הארץ דאינו נקרא ארץ (כדליתא בירושלמי כלאים ספ"ו) אלא מברך עליו במ"ט ומ"ט מברך עליו ברהמ"ז (כדליתא בנרסות ריש פ' ג' שכלו בחכל טבל דמוקי לזרע בעלין שאינו נקוב ועיין במ"א סי' קס"ח ס"ק ט"ז ונ"ל דה"ה דחין סנדך בפס"א ללא נקרא אדמה אלא המחומר כדליתא בחולין קל"ט נמצא קן נראש של אדם וכו' ע"ש ברש"י) ואמנם על פירות האילן צ"ע אם מברך בפה"ע אם מיקרי פרי וגם אם נקרא עץ (ועיין מה שכתבתי במ"א סוף הל' ט"ב).

כלל נב. דין הוטב של פירות וירקות (סי' ר"ג).

(א) המבשל ירקות לאכילה מברך גם על הרוטב בפה"א דאע"ג דעל מי פירות כשחטמן מברך שהכל כדלעיל כלל מ"ט סי' ג' י"ל דיותר יוצא טעם הפרי ע"י בישול משיוצא ע"י הדריכה והמחיטה או י"ל שאני במי פירות שאין לו טעם הפרי (כח"ש וסי' ר"ג נט"ו סק"י) אפילו אם שוחה הרוטב בפ"ע ואפילו אם בישל הירקות עכשיו שלא לצורך רק שצריך להמים לרפואה אפ"ה כיון שדרך אותן ירקות לעולם לבשולן לצורך אכילה ולכן גם הרוטב דין ירקות יש להם (סי' ר"ג). (א)

(ב) ועל ראסיל שהוא הרוטב של גורגען וכיוצא בו שאין דרך כלל לשחות הרוטב אלא שכובשין רק לצורך הגורגען שיחמיצו ושופכין הרוטב אם רוצה לשחותו אינו מברך אלא שהכל דבטלה דעתו. וכן במדינות שדרך לכבוש מוריקעש כדי שיחמיצו הגורגען ושוחין הרוטב כמו משקה כיון שהוא לצורך שחיה מברכין רק שהכל. ובמקום שדרך לטבול בו פת במי גורגען ורוצה לשחות מברך על המים בפה"א והולכין אחר מנהג רוב העיר כן נ"ל (ואע"ג דנש"ע לא נזכר רק ירקות שנשגן ברי נס"י ר"ג כתב שצריך לו נשגן

הלכות ברכת בפה"א ובפה"ע כלל נב

א"כ משמע (ג) דע"י שריה ג"כ יולא טעם הכרי יותר מע"י סחיטה וכן משמע עוד שם בני שריית עכבים ותלכים וכו'.

(ג) ירקות שדרך לכבשן או לבשולן לאכול הירקות וגם לפעמים מבשלין רק הרוטב כמו במדינה זו שכובש בוריקעש לצורך הביורקעש וגם לפעמים מבשלין רק הרוטב לבד לכאורה נראה שמכרכין בפה"א שהרי אין דרך כלל לשתות הרוטב וא"כ הוי כמו ירקות לאכול או אפשר כיון שעושין ג"כ לצורך המשקה אע"ג דאין דרך לשתות בדרך שחיה אפשר דמכרכין שהכל. ויותר נראה לברך בפה"א דהא מבשלין כדי לטבל בו הפת וכן נ"ל (סז).

(ד) על רוטב של פירות שאין עומדין לבשל רק לאכלן חיון לכ"ע מברך רק שהכל ול"ד לירקות הרובן אכילתן ע"י בישול משא"כ פירות ואמנם על פלוימען יבשים ועל קירשען ידוע שבמדינות שיש פלוימען וקירשין לרוב נטעי להו אדעתא דהכי ליבשן ולבשולן כתבו האחרונים (כס"י ר"ג) לברך על הרוטב בפה"ע. ועל הרוטב של געפרענגלטע קירשען במדינה שגדילים מעט מועיר י"ל דלא נטעי אדעתא לבשולן אלא לאכלן בעין וא"כ ראוי לברך שהכל ואפשר דנטעי גם לבשולן. ולכן ראוי לומר שלא ישתה הרוטב לבד רק מברך על הפרי בפה"ע וכיון לפטור גם הרוטב שנעשה טפל. ועל אפפעל-וויין, בעערען-וויין לכ"ע מברך רק שהכל דהא אין עושין רק לצורך מימיהו וגם אין עומדין לכך ובוה לכ"ע מברך שהכל ועל מי שריית צמוקין אפילו בשערדיין הצמוקים מעורבים במים אם מסך היין לשתותו מברך בפה"ג אבל אם כונתו לאכול הצמוקין וגם לשתות המים כדרך שאוכלין שאר פירות עם הרוטב נחלקו הפוסקים אם מברך בפה"ע או שהכל ולכן בתחלה יסד שהכל אך יש כפך בכרכה אחרונה ולכן ירא שמים לא ישתה אלא בחוד הסעודה או יאכל פרי כו' המינים כדי שיצטרך לברך ברכה מעין ג' וגם ישתה מים שיברך שהכל ולכסוף בנ"ר (ס"י ר"ג).

(ה) מזהו כ"ז כשמישל במים לכך אבל אם בשלם עם בשר או דברים אחרים א"כ עיקר הטעם ברוטב מן הבשר ונשתנה הרבה טעם הירקות והפירות אינו מברך על הרוטב רק שהכל ופשיטא יין שרף שנוהגין לחוכו פירות שיתנו טעם ביי"ש דאינו מברך רק שהכל שעיקר הטעם הוא היי"ש. וה"ה אם בישל הירקות בחומץ או בכארשט כיון שנשתנה טעם הירקות מברך על הרוטב רק שהכל (ט"ז נס"י ר"ה אך שדנרז סק' מלאה אין לו הכנה מ"מ הדין אמת כפי שכתבתי הטעם).

(ו) על קטניות שמעכן לגמרי דרך כלי מנוקב וכן ראנגען-ברייא שעשה מכנו זופא בהרבה מים כיון שאין זה דרך אכילה מברך שהכל. אף לפי מה שכתבתי לברך על ראנגען-ברייא בפה"א דוקא כשהעיקר הם הגרויפען אבל כשהעיקר הם המים א"כ הם בטלים לגבי המים ואינו דומה לגרויפען של ה' מינים בכלל נ"ד דה' מינים חשובים ואינם בטלים.

(ז) דין רוטב של גרויפען ולביבות מכואר לקמן כלל נ"ד סי' ט"ז ט"ז י"ז יח.

כלל נג. דין ברכת מרקחת שקורין אינגעמאכטן (ר"ג ר"ג ר"ה).

(א) כל מיני פירות שמתנגנין בדבר אם הם גדולים כ"כ שיהיו עכ"פ ראויים לאכילה ע"י הדחק מברכין בפה"ע אבל אם הם עדיין אינן ראויין כשהן חין אפילו ע"י הדחק כמו אגוזים רכים המתנגנין בקליפתן הירקות וכן שאר מיני פירות אינו מברך אלא שהכל (ע"ן לעיל כלל כ"א סי' ז' וכו' ס"ז ס"ז) (ר"ג).

- (ב) כל מיני לפתוח מערין ריבין גורקען רעטיך גרען אינגבער מברך בפה"א (א) דכיון שהם העיקר הדבש נעשה טפל להם (ועיין לעיל כלל כ"א סי' ב') (סי' ר"ד).
- (ג) פירות הגדילים באילני סרק כמו בארבעארקעש מברך שהכל שהרי לעולם אינם ראויים לאכילה אלא על ידי שמרקחין אותן בדבש והוי בבני אסא בס' ר"ג וכן אותן שקורין בל"א האגע פוטן מברך שהכל.
- (ד) על שורש מעשנים הגדילים באגמים שקורין אייער ובל"א קלכום מברכין שהכל דאינו אלא שורש ועוד דהוי עשב הדברא וע' לעיל כלל נ"א סי' ד'.
- (ה) אגרעסט שקורין קלאסטהער בערען וכן פורעצקיש שקורין זיאנעזטרובען וכן מעלאנען וערדבערען וכיוצא בו כשהן שלימים בפה"ע ובפה"א ואם מרוסקין לגמרי שהכל כדלעיל כלל נ"א סי' י'.
- (ו) על קליפת פאמראנץ הט"ז וא"ר כ' בפה"א והמ"א כ' בפה"ע וכן נראה לי (סימן ר"ב).
- (ז) כמיהן ופטרויות שקורין שוועממע בין מבושלין בין מרוקחין שהכל שאינו גדל רק מאויר.
- (ח) על וורדין שקורין אינגעמאכטע ראזען אם אינן שחוקים ומרוסקים לגמרי מברכין בפה"א דאע"ג הגדילין על עץ כיון שהעלין אינו עיקר הפרי אלא הורע שלהם הם העיקר (סי' ר"ד).
- (ט) פלפלין וזנגויל רטובים (ז"ל נמדינתנו) או המרוקח בדבש או בצוקר אעפ"י שרקחן ביבישתן מברך בפה"א אע"ג שהם מין אילן מ"מ פלפלין לא נטעי עיקר נטיעתו אדעתא דהכי וזנגויל אינו עיקר הפרי ואפילו רקחו נכרים מותרים שהרי נאכלין חיין ע"י חערובת צוקר אבל שאר כל מיני פירות או ירקות וכן עלי וורדים כל שאינו ראוי לאכול אותו הי אם בשלן או רקחו נכרי אסורים משום בשול נכרים (סי' ר"ג).
- (י) ערדבערען כטרינה זו שדרכן לרסק אותן לגמרי ראוי לברך בפה"א (ועיין לעיל כלל כ"א סי' ח' וסי' י').

כלל נד. דין במ"מ (סי' קס"ח ור"ח).

- (א) ה' מיני דגן כיון שהם חשובים שנשתבח בהן א"י כדכתיב ארץ חטה ושעורה ולכן קבעו הו"ל להן ברכה בפ"ע ואמנם חשיבתן אינו אלא כשעשה מהם תבשיל. ולכן ה' מיני דגן שהם חשים שעורים שכולת שועל שקורין האפער שיפן שקורין קארן מוסמן שפעלט אם אכל הגרעינין היין או קלויים באש או אפי' שבישל שעורים כמים והן עדיין בקליפתן או אפי' נבחשים רק שהם שלימים ולא נחמעכו כלל אינן חשובין ומברכין בפה"א. ויש לזהר שלא לאכול מהם כזית אלא בתוך הסעודה משום כפך איזה ברכה אחרונה דכיון דבירך בפה"א יצטרך לומר בב"א על האדמה ועל פרי האדמה וברכה זו לא מציינו ועל המדהה א"א לברך דלא שייך אלא כשבורך במ"מ וכדיעבד שאכל כזית יברך בורא נפשות (סי' ר"ז).
- (ב) כתש אותם במכתשת והסיר קליפתן כמו שעורים שקורין גאנעלאך ונחמעכו ונדבקו יחד ע"י הבישול וכן כל מיני גרויפען גערזט או האפער גרויפען שידוע שהם נחלקים ע"י הכתישה ולא נשארו שלימים וכן ברייא של דגן כ"ז לפי שנהלקו ע"י כתישה אפי' לא נדבקו יחד ע"י הבישול וכן כל מיני מאכל שעושין מקמח של ה' מינים הנזכרים ובשלן כמים או בשאר משקין ואפילו אותן שכלילתן עבה רק שחותך העיסה לפרוזין קטנים

הלכות ברכת במ"מ כלל נד

כמו נודעלן שאין בכל אלו תואר לחם ואין בכל חתיכה כזית ומכ"ש אם בלילתן רכה אפי' אכל הרבה כדי שביעה מברך החלה במ"מ ולכסוף על המחיה (עיין מ"ח סי' ר"ח ובפ"ד ע"ס ס"ק ה') (וע' לקמן סי' ו').

(ג) לש עיסה בשמן רבש חלב שומן וחמאה או שאר מי פירות ואפילו נתן לחוכו ג"כ מעט מים או שלש העיסה במים לכד אלא שעשה ממנו כמו פלאדען או טארטען ומילא בחוכו פירות או אפילו לש במים לכד וגם לא מילא בשום דבר רק שנגלגל את העיסה דק כמו הויזבלאזען או קיכליך שלנו ואופן אותם בחנור ואוכלין אותן רק לקינוח כ"ו נקרא פת הבאה בכיסנין ואינו לחם גמור כדלעיל כלל מ"ב סי' א' דלחם גמור אין בו א' מן תנאים אלו. ולכן אם אכל מהם פחות מן ד' ביצים (דיז מן האחרונים שכתבו ג' או ד' ביצים הוא שיעור סעודה כמו לענין עירובין ולכן לכתחלה יזהר בזה אך שזעתי מפה קודם הגר"ח שלא נראה לו אלא כמו שכ' בס' ד' ע"ש ע"ל שהיא סעודת ערב ולהר"ם) מברך במ"מ ולאחריו על המחיה וא"צ נט"י (סי' קס"ח).

(ד) אכל מהם שיעור שדרך שאר בני אדם לקבוע עליו סעודה קבוע דהיינו סעודה ערב וצהרים (כ"כ ע"ל) (א) והיינו שאם אכל מהם בלא ליפתן ישער שאלו אכלו אחרים שיעור זה בלא ליפתן היו שביעים ואם אכל עם דבר אחר ללפת ישער ג"כ אלו אכלו אחרים עם דברים אחרים ללפת ואפילו אכל אותן בלא ליפתן ושבע ממנו ואלו אכלו אחרים בלא ליפתן לא היו שביעים כיון שעכ"פ אם היו מלפתן אותן עם דברים אחרים היו שביעים והוא ג"כ עכשיו שבע ולכן צריך נט"י ומברך המוציא ובהמ"ז ואפילו אם אכל כבר מעט ונמלך לאכול כדי שביעה צריך נט"י והמוציא וברכת המזון אבל אם אין בדעתו עתה לאכול אלא מעט אע"ג דבין הבל יהיה כשיעור ויברך אחריו ברהמ"ז מ"מ א"צ נט"י והמוציא כיון שלא יאכל כשיעור (סי' קס"ח ובמ"ח).

(ה) אם לש העיסה במי ביצים בלא מים או שלש במים ומילא בבשר ודגים וגבינה שקורין פיראג, קובען, וידוע דהרב"ם אלו בלא"ה באים ללפת הפת וי"ל דאין מבטלין העיסה מתורת לחם ואינו דומין לפירות דאין דרך ללפת בהן פת ויש סברא לומר דאעפ"כ אינו דומה ללחם גמור ויש לו ג"כ דין כסנין ומכא ספק ראוי לכל ירא שמים שלא יאכל אפי' פחות מכזית כ"א בתוך הסעודה וכדיעבד או שאינו רוצה להתמיד על עצמו ואכל פחות משיעור ג' ביצים (הייט לחימה) מברך במ"מ ועל המחיה (סי' קס"ח מ"ח ס"ק מ"ד) ואם אכל כדי שביעה יעשה כמו בסמוך בס' ו'.

(ו) אם לש עיסה בלילה עבה במים ואח"כ טגנה בשמן או רבש או שנשלה אם יש בכל חתיכה כזית אפשר דזה הוא תואר לחם וא"כ יש בזה ספק ד"ל כיון שהיה עיסה בתחלה אעפ"י שנשלה או טגנה אעפ"כ תורת לחם עליו וא"כ אפילו יאכל אחר הבישול אפילו פחות מכזית מברך המוציא גם י"ל כיון שמעולם לא היה לחם גמור וא"כ כיון שנשלה או טגן בטל מתורת לחם לגמרי ואפילו יאכל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחיה. ולכן ראוי לזהר שלא יאכל רק בתוך הסעודה או שיאכל עכ"פ כזית מלחם גמור כדי שיברך המוציא ובהמ"ז וא"צ לברך על עיסה זו. וכדיעבד אם אכל פחות מג' ביצים יברך על המחיה ואם אכל כדי שביעה מחויב לישול ידיו ולברך המוציא על לחם גמור ויאכל כזית כדי שיברך ברהמ"ז (ומכ"כ בס' ה' דוקקת אחוה"ס כ' דיז להס דין כסנין לגמרי אבל הכא לא הכריעו פ"ט). אך נוהגין אף לכתחלה לברך במ"מ ועל המחיה אם לא אכל כדי שביעה (ב) ודוקא שיש בכל חתיכה כזית אבל אם אין בכל חתיכה כזית לא עדיף מלחם גמור בס' י' אבל לעיל בס' ה' בלש במי ביצים (כמו אלו שקורין אייער-

ניגל) אין חילוק אם יש בכל אחד כזית או לא דדוקא בבישול י"ל דמבטל מתורת לחם משא"כ באפיה דאדרבה ע"י האפיה נעשה לחם רק מצד הביצים י"ל דמבטל מתורת לחם וא"כ אין חילוק אם יש בכל אחד כזית או לא (סז).

(ז) ואם לש העיסה כלילה רכה במים ואח"כ אפה בתנור או אפילו שאפה במחבת בלא משקה כעיסה שאופין ממנו מולייתא (סקורין גליגשע) ואף שמערכין בו קצת ביצים זה בטל כרוב במים ואף שמושהין המחבת במעט חמאה וכיצא בו שלא חשרף העיסה זה לא חשוב כלום וא"כ הוי לחם גמור ומברכין המוציא וברחמ"ו ואפילו טגנו בשמן ואפאו אח"כ דינא הכי אך אם דקין מאד אוי בודאי אין לחם דין לחם אלא דין כסנין (כליתא כס' ג') אבל אם אין דקין מאד ראוי שלא לאכול כדי שביעה אלא בתוך הסעודה דאף שממלאין אותן אחר האפיה בכבינה ומטגנין בחמאה זה אינו מועיל לבטל מתורת לחם והסופגנין (סקורין פאמפיקעס או שירנילקעס) שבליחתן רכה אפילו אם נילושין במים כיון שמתגנין אותן בחמאה ושומן אפ"י אבל כדי שביעה מברך במ"מ ועל המחזה. והויבלאזע דהיינו שמגללין עיסה הנלוש במים כלילתה עבה ואח"כ מטגנין במשקה יש לו דין המבואר בס' ו' ואם נילוש ג"כ במשקה או שהם דקים מאוד דינן כמו בס' ג' (סז). (ח) אבל מאחד מכל מינים אלו בתוך הסעודה תמצא בכלל מ"ג ס' ח' ט' י' על איזה מהם מברך אפילו בתוך הסעודה (סז).

(ט) ה' מיני דגן (בין גרויפן או גאגליך) שבישל עם שאר מינים כדרך שמבשלין גרויפן עם בולבעש וגאגליך עם בעערען אע"ג דהמין אחר הוא הרוב כיון שיש בו עכ"פ כ"כ מן ה' מינים אלו בענין שא"א לומר שנחבטל לגמרי מברכין במ"מ על הגרויפן אמנם על שאר המינים צ"ע שהרי כיון שהם עומדים בפ"ע ואינן מעורבין וגם אינו ידוע אם זה מה שמבשלין ביהר דיינו שיתנו ה' מינים טעם בשאר המינים דשמו איפכא הוא שהקטניות יתנו טעם בגרויפן וג"ל שצריך לברך אבל אם נתמעכו ומעורבין אעפ"י ששאר המינים הם הרוב וכן פפאנגעקווען מקמח שמטגנין עם ביצים וגבינה כיון שיש בו עכ"פ קמח ליתן טעם מברכין במ"מ אבל אם נתן בו רק קמח לדבק בעלמא וכן לפתן שלפעמים נוחנין בו קמח לדבקו נעשה טפל ומברך על העיקר וכן טארטען שעושיין משקדים וצוקר וביצים עם מעט קמח לדבק בעלמא בטל במיעוטו כיון שהוא מעורב. ולענין ברכה אחרונה מבואר כלל ג' ס' כ"א כ"ב (ס' כ"ג מ"ח) וע' לעיל כלל מ"ב מ"ג מ"ד עירב קמח עם קמח של שאר מינים.

(י) פירורי לחם שאין בכל פירור כזית שבשלין אעפ"י שעדיין עליהן תואר לחם ואף שנפחו ע"י הבישול או שנדבקו יחד ע"י הבישול עד שנעשה מכל פירור כזית מברך במ"מ ואפילו אכל כדי שביעה ובלבד שלא יהיה שום פירור שיהיה כזית קודם הבישול וגם עכשו יש בו כזית דע"ז מברך המוציא כדלעיל כלל מ"ב (ס' קס"ח). (ג)

(יא) אם לא בישלן אלא ששראן במשקן ואפילו במים או במרק או כדבש ונשתנו אם לא נשאר בהם תואר לחם מברך במ"מ ואפילו אכל כדי שביעה אבל אם עדיין עליהם תואר לחם כיון שלא נתבשלו עדיין דין לחם עליו בכל הדינים ואם נשתנו המשקן מצורתן מחמת הפירורין כידוע שאין בהם תואר לחם ואם שרה בין אדום מברך במ"מ. וכל זה אם אין בכל פירור כזית אבל כיש בהם כזית אפילו אין בו תואר לחם מברך המוציא (סז).

(יב) קנעדרל שעושיין ממצה כחושפה או מלחם מפורר ומערכין אותן בשומן וביצים וחלב וחזרין וגובלין ומבשלין או מטגנין אותן אע"ג שחזרו קודם הבישול להיות

הלכות ברכת במ"מ כלל נד

בכ"א כוזה מברך במ"מ ואפילו גבלו בדבש ואפה בתנור כמו לעבוק דכיון שגבלו תחלה במשקין ועבר הימנו כל תואר לחם קודם שהורו וגבלו ומ"מ יש להחמיר בלעבוק ואם גבלו במים יש לזוהר לעשותן פחות מכוח כן נ"ל דלא כמ"א שהגיה בצ"ע (ד) (סז).

(יג) פירורי לחם קטנים שנותנים לשכר חם ואין כוונתו רק ליתן קצת קיוהה בשכר א"צ לברך כלל על הפירורים דבטלים לגבי השכר ואם הפירורין בעין ויש בהן ממשות אין בטילים וצריך לברך גם עליהם (סי' קס"ח נמ"א ס"ק ל').

(יד) קמח של א' מה' מיני דגן שבשלו עם מים או משקין עד שהוא עב קצת אעפ"י שא"צ ללועסו עכ"פ זה הוא דרך אכילה ומברך במ"מ ועל המחיה ואם הוא רך כדי שתהיה ראוי לשחיה מברך שהכל וכו' לפיכך וז"ל שישקן מקמח קלי שמטגנין הקמח בחמאה ושופך עליו מים הרבה מברך שהכל (סי' ר"ח סעיף ו') שאין זה דרך אכילה אלא דרך שהיה.

(טו) לביבות שבשולן במים (פערפיל מדעלן קנעדעל) ודומיהן אם אוכל הלביבות עם המרק יברך רק על הלביבות והרוטב בטיל לגביהו ואם אינו אוכל הלביבות ורוצה לשחיה המים לבד נ"ל שהוא ספק וראוי לברך על מעט לביבות במ"מ וגם יברך על דבר אחר שבכחו שהכל ויאכל עכ"פ כוזה מן הלביבות וגם מן הדבר אחר יאכל או ישחה כשיעור כדי שיברך על המחיה וגם בנ"ר ואם אין לו ד"א יברך על הרוטב שהכל. (ה)

(טז) אם בישל רק מעט לביבות ועיקר כוונתו רק בשביל המים והרוטב כמעט צלול בזה אין המים בטילים ללביבות ומברך על המים שהכל ועל הלביבות במ"מ וגם כזה יותר טוב שיברך שהכל על דבר אחר (ע"ג נכ"ח).

(יז) האפער = גריין וגערז = גריין במדינתנו ידוע שחלק כל גרעין לשנים ולכן אין ספק דמברכין עליהן במ"מ והמים שנהכשל בהם דינן כמו לביבות בס' ט"ז ט"ז (כ"ז) מואר נש"ע סי' קס"ח וז"ל נמ"א ונסי' ר"ה נמ"א ס"ק ו' ונסי' ר"ז נמ"א ס"ק ז'.

כלל נה. דין ברכת היין ואם פוטר שאר משקין (סי' ר"ג וקע"ד).

(א) על היין בין שהוא חי או מבושל או קונדיטין דהיינו שנתנו לחיכו דבש ובשמים ונ"ל דה"ה מה שקורין ווערמוט = וויין שהוא מר (סי' ר"ג סכרי לענין י"כ דינו כיון לכל דבר ע"ג נכ"ז) ואפילו אם מריח כחומץ כיון שיש לו טעם יין חמרא הוא ומברך בפה"ג אבל אם נתחמץ כבר שיש ב"א נמנעין לשחיה מפני חמיצותו מברכין עליו שהכל ומ"מ אין אנו בקיאים בזה ולכן אם אינו חמוץ מאוד או יברך על יין נמור תחלה כדי שיוכל לברך תחלה וסוף כברכת היין (ר"ז).

(ב) שמרי יין שנתן עליהם מים אע"ג שבזמניהם שהיה יינם חזק אם נתן בו ג' מדות ומצא ד' מדות מוכח מילתא שהיה עדיין בשמרים יין והוי כיון מווג ומברכין בפה"ג אבל יינות שלנו שאינן חזקים לעולם מברכין שהכל. וה"ה אם עצרו התרענים כבית הבר ואח"כ נתנו עליהם מים דינו כשמרים אבל אם לא נדרשו אלא ברגל אפילו אם לא מצא מים יותר ממה שנתן או אפילו בפחות אפ"ה מברך בפה"ג דיון הוא והמים נבלעים בזנים וכמה שיצאו יש בו הרבה יין (ר"ז).

(ג) יין שנתערב במים אם אין בו אלא א' משהה במים ודאי בטל דאע"ג דקיל טעם כעיקר דאורייתא מ"מ לא השיב טעם לברך בפה"ג ואם יש בו יין יותר אם דרך אנשי מקומו למווג אותו כ"כ מברך בפה"ג וא"ל בטלה דעתו וכן אם נתערב בשאר משקין

הלכות ברכת היין כלל נה

אם נתערב כ"כ עד שנפגם טעם היין מברך שהכל ובשכר חאנים שאינו מפסיד כ"כ אולינן אחר הרוב (ר"ז).

(ד) כשם שפת אם קבע עליו פוטר כל מיני מאכל כן הקובע עצמו לשחות יין אעפ"י ששותה גם שאר משקין א"צ לברך עליהם לא ברכה ראשונה ולא ברכה אחרונה. ודוקא שהיו המשקין עומדין לפניו בשעה שברך על היין או עכ"פ שהיה בדעתו לשחות משקין אבל בלא"ה אפילו קבע עצמו לשחות יין ביון די"א דבזמן הזה אין קביעות ליין א"כ היו ספק ברכה (עיין נכ"א סי' קע"ד סעיף ז' וסי' ר"ח נמ"א ס"ק כ"ד).

(ה) שחה יין בדרך עראי כוס א' או ב' ואין בדעתו כלל למשוך עצמו ביין וגם לא היה בדעתו כשעה שברך על היין לשחות שאר משקין צריך לברך על שאר המשקין אמנם לענין ברכה אחרונה יש להסתפק (דנסייון ר"ח ס"ק כ"ד משמע שאפילו שחה כוס א' פוטר וכן משמע להדיא בשל"ה ע"ג נמ"א ולפי מה שאכתוב נכ"א אכי מסופק בדיון זה).

(ו) המקדש על היין ודעתו לשחות י"ש או קאפ"ע המ"א כ' דא"צ לברך על המשקין ולי נראה דצריך לברך ולכן הנכון שיכוין שלא לפטור המשקין ואעפ"כ יברך שהכל על מעט צוקר ויכוין לפטור גם המשקין. (א)

(ז) כשמברך על היין בתוך הסעודה להוציא אחרים בברכתו יאמר סברי רבותי ר"ל תנו דעתכם לשמוע ולצאת כיון שטרודין באכילה כדי שיפסקו מאכילתן ולכן משום לא פלוג אומרים לעולם סברי וי"א דוקא על היין משום שלפעמים מביא יללה לעולם ולכן אומר סברי ר"ל שאני סובר שיין זה הוא לברכה ולא לקללה ובבהכ"נ ובברהמ"ז הולכין אחר המנהג אבל אין אומרים ברשות על קידוש והבדלה כיון שהוא דבר שבחובה ועיין לעיל בדיון המוציא (ועיין נסי' קע"ד ונכ"א רסי' קס"ז).

כלל נו. דין עיקר וטפל (סי' רי"ג).

(א) כל דבר שהוא עיקר אכילתו עכשיו ואוכל עמו או לאתרוי איזה דבר לטפל וכ"ש אם הם מעורבים שאז הולכין אחר הרוב והרוב הוא העיקר ובחמשת מיני דגן הם העיקר כדלעיל כלל נ"ד מברך על העיקר ופוטר את הטפל וא"צ לברך עליו לא לפניו ולא לאתרוי ודוקא עפ"י ד' תנאים (ב) שיהיה דעתו עליו בשעת ברכה או שרגיל בכך (ג) שאוכל הטפל באותו מעמד לאפוקי אם הלך בנתיים לחדר אחר (ג) שאין כוונתו כלל לאכילת הטפל ואינו אוכלו אלא בשביל העיקר (ד) שאוכל העיקר תחלה ולכן אם הלש לבו ואוכל דג מליח או צנון ובצל וכדי לבטל טעם החריפות אוכל גם מעט פת או דבר אחר וכן השותה י"ש ואוכל אתרוי מעט פת מברך על העיקר וא"צ לברך על הטפל ודוקא שהיה דעתו על זה בשעת הברכה או אפילו שלא היה בדעתו בפירוש רק שרגיל בכך ואוכל העיקר תחלה ולכן אפילו לא היה הטפל בשעת ברכה והביאו לו אח"כ מ"מ א"צ לברך על הטפל אבל אם אינו רגיל בכך וגם לא היה בדעתו בפירוש או שאכל הטפל קודם שאכל העיקר או אפילו שהיה דעתו אלא שהלך אחר הברכה לחדר אחר ליקח הטפל בענין דהוי שינוי מקום כדלקמן כלל נ"ט צריך לברך גם על הטפל (סי' רי"ג).

(ב) כל זה כשאין כוונתו לאכול הטפל ואינו אוכל אותו רק להפג המרירות אבל אם כוונתו ג"כ בשביל הטפל כגון ששותה י"ש ואוכל ג"כ לעבוקבוען או מרקחת אע"ג דנראה שאחר עיקר והשני טפל כיון שכוונתו לאכילת שניהם א"כ אין זה טפל לזה וצריך לברך על העבוקבוען או המרקחת תחלה שהם חשובים ואח"כ מברך על הי"ש אף שהי"ש חביב עליו כדלקמן כלל נ"ז (סז). (א)

הלכות עיקר וטפל כלל נו

(ג) אם הטפל הוא פת ג"ל דאם אוכל פחות מכביצה א"צ נט"י ואם כביצה יטול ידיו ולא יברך ענט"י (דנפחות וכנילה כלל"ה י"א שאין לריך נט"י ולכן כלל להכריע כן ע' סי' קכ"ח).
 (ד) הרוצה לשחוח יין ואוכל תחלה כדי שלא ישחה אליבא ריקנא ואם היה מברך על היין תחלה היה נפטר האוכל מטעם טפל אך כיון שאוכל הטפל תחלה צריך לברך עליו י"א שמברך עליו ברכתו הראויה לאותו דבר וי"א שמברך רק שהכל כיון שהוא טפל הפסיד ברכתו הראויה לו ואם ברכת העיקר הוא שהכל כגון ששוחה י"ש וברכת הטפל היא ברכה אחרת לכ"ע כיון שאוכל טפל תחלה מברך עליו שהכל כברכת העיקר וא"צ לברך עוד על העיקר (רי"ג).

(ה) כששוחה באמצע הסעודה ואוכל עמהם איזה דבר למחוק השחיה אע"ג דלולי השחיה היה צריך לברך עכשיו טפל לשחיה וא"צ לברך ולכן על העשב שקורין פאליטרון א"צ לברך דהוא נעשה טפל למשקה והמשקה לסעודה (כ"ט מ"ח סי' קע"ד ס"ק ט' נ"ס ה"ג).

כלל נו. דין קדימה בברכות (י"ח).

(א) מצוה לעולם להקדים לברך על החשוב יותר מפני השיכותו או על החביב מפני חביבותו ואנו בני אשכנז קיי"ל כהפוסקים דמה שהוא רגיל להיות חביב עליו אפילו אם עתה הפץ במין הב' נקרא חביב לענין זה (אבל הרמב"ם ס"ל דחביב נקרי מה שחשיב עליו נחית מעם).

(ב) חשוב לענין זה הוא על א' מג' אופנים (ח) ו' מינים הנזכרים בשבח א"י בפרשת עקב בדכתיב ארץ חטה ושעורה גפן והוא מולל בין ענבים לחים או יבשים או יין, תאנה, ורמון, זית, ודבש הוא חמרים. וכיון שנשחבת בהן א"י הם חשובים יותר משאר מינים (ג) דבר שברכתו מבוררת יותר על מין פרטי שבוה הוא שבת יותר להקב"ה שמראה כזה השגחתו בפרטית כגון ברכת המוציא שהוא מיוחד רק לפת וכן במ"מ או בפה"ג וכן בפה"ע ובפה"א שהם מבוררים יותר מברכת שהכל שהוא מולל כל המינים (ג) בו' מינים הנזכרים יש ג"כ א' חשוב מחבירו שכל מה שמוקדם בפסוק הוא יותר חשוב מחמאוהר.

(ג) הא דאחד מוקדם לחבירו דוקא כששניהם לפניו ורוצה לאכול משניהם אבל אם אינו רוצה לאכול משניהם או שמין החשוב אינו לפניו א"צ להמתין (עיין לקמן כלל ס' סי' ז').

(ד) הא דא' מוקדם לחבירו דוקא אם ברכותיהם שוין כגון ענבים וחפוחים וכיוצא בזה דכיון דצריך לברך על א' מהם ולפטור את חבירו יש כזה השיבות אבל אם אין ברכותיהן שוין כגון צנן וזית שבכחותיהם בפה"ע ובפה"א שצריך ע"כ לברך על כל אחד ואחד אין כאן השיבות כלל ומברך על איזה שירצה אפילו השני ממין ז' וגם חביב (רי"ג) וי"א דלעולם אזלינן בתר החביב (רימ"ס) ודוקא כשאין ברכת האחד מבורר מחבירו אבל כשברכת אחד מבורר כגון במ"מ וכן בפה"ג וכ"ש המוציא זה מוקדם לכל דבר חוץ מקדימת הפסוק.

(ה) לפיכך היו לפניו מיני פירות וברכותיהם שוין ואין ביניהם מין ז' מקדים החביב ואם יש ביניהם מין ז' אפילו הוא חצי פרי מקדים לברך על מין ז' אעפ"י שהב' שלם וחביב עליו ומ"מ אם שניהם מין ז' או שניהם אינם מין ז' מקדים השלם ואם א' חביב וא' שלם שלם עדיף ואם אין ברכותיהם שוין אפילו היה א' ממין ז' כגון צנן וזית אין

כאן קדימה כלל ועכ"פ יברך על מין זה שהוא חביב עליו עכשיו (דבזה יולא לכ"ע שהרי לרמז"ס לעולם אוליין אחר החניב לו עכשיו ואפילו לרא"ש שמנך על איזה שירלה מ"מ הנרירה בידו) ונ"ל דאם ברוב הפעמים הפ"ע חביב לו אף שעכשיו רוצה יותר וחביב לו הפ"א יותר טוב שיקדים לברך על פה"ע (שהרי לנה"ג לעולם נפה"ע קודם שהיא מבוררת יותר מנפה"א וגם נתניב קי"ל כרא"ש דאוליין אחר רוב פעמים וכן אם הוא עכשיו חניב לו עכ"פ להרמז"ס זה היו חניב ובהלטרף דעת נה"ג ראוי להקדים נפה"ע).

(ו) וכל זה בשאחד מין ז' דאין לזה חשיבות רק מצד שהוא מין ז' וכיון שאינו יכול לפטור בברכתו מין הב' לא מקרי חשיבות כלל כמה שיקדים לברך עליו כיון שגם על הב' צריך לברך (עיין מ"א ס"ק נ') אבל בו' מינים גופא הכתובים בקרא מין ההכתוב אקדימה אנו נמי מקדמין אעפ"י שצריך לברך על שניהם.

(ז) ולכן כיון שלא כלל הכתוב כל ז' מינים ביחד אלא שחלק לשנים דכתיב ארץ חטה ושעורה גפן תאנה ורמון ארץ זית שמן ודבש והפסיק הכתוב בין רמון לזית והתחיל ארץ זית זכו' להורות שמה שסמוך לארץ בתרא הוא חשוב יותר ממה שמאוחר לארץ קמא ולכן זית קודם אפילו לתבשיל של שעורים אע"ג שברכתו היא מבוררת שהיא כמ"מ מ"מ קדימת הפסוק הוא מוקדם למעלה זו של מבוררת לכד וכיון דזית א' לארץ בתרא ושעורים הוא ב' לארץ קמא זית קודם וכ"ש שקודם לגפן ותאנה ורמון דאפילו חמרים שהוא דבש שהוא ב' לארץ בתרא קודם להם והוא דקודם זית לגפן דוקא לענבים אבל זין קודם לזית אע"ג שהוא מוקדם בפסוק דחשיבות היין היא גדולה מאוד וגם ברכת מבוררת דוחה קדימת הפסוק אבל כמ"מ אפילו משעורים דוחה מעלת היין שגם ברכת כמ"מ היא מבוררת ועוד שמוקדם בפסוק (מש"כ המ"א נגס הנהת לבט ונרכת כמ"מ קודמת לזין ר"ל אפילו דשעורים ומש"כ חזית קודם לנרכת כמ"מ ר"ל דשעורים ומש"כ אך כמ"מ לפי שהיא חסכה ר"ל אפילו דשעורים וכ"כ נהדיא נכנס ולפ"י מש"כ נסדר המעלות כמ"מ של חיטין הוא ט"ס אלא כ"ל כמ"מ ר"ל אפילו דשעורים). היו לפניו זין ותבשיל שעורים וזית צ"ע מה יעשה דהא זין קודם לזית ושעורים קודמין לזין וזית קודם לשעורים. ונ"ל שיסלק א' מן השולחן (כדליתא נסי' קס"ח סעיף ה').

(ח) קדימת הפסוק הוא קודם לכל ואחריו ברכת מבוררת שהחשיבות הוא מחמת הברכה ואחריו מעלת מין ז' ואחריו מעלת שלם ואחריו מעלת חביב נמצא סדר המעלות. המוציא, כמ"מ אפילו מתבשיל של שעורים או שבולת שועל ושיפון שהם גם כן מין שעורים, נפה"ע זית, חמרים, ענבים, תאנה, רמון. נפה"א ובפה"ע קודמין לשהכל, נפה"ע ובפה"א אוליין בתר החביב אפילו בצנן וזית. ברכותיהן שזין אוליין בתר מין ז' והמוקדם בפסוק מוקדם לברכה. שניהם אינן מין ז' אוליין בתר החביב. ברכת אכילה ושתיה קודמין לברכת רית. ברכת אשר יצר קודם לכל הברכות שהיא תדיר (מ"א ססי' קע"ה). תבשיל של חיטים קודם לשעורים. שעורים ודגן או שבולת שועל שעורים קודמין דכתיב בהדיא בקרא. שבולת שועל ודגן ג"ל דשבולת שועל קודם (דאפילו לענין כלאים הם מין שעורים מש"כ דגן שהיא זיטין דהוי כלאים נשעורים כדליתא ריש כלאים). אבל דבר שמתעון ברכה א' מעין שלש וגם דבר שצריך לברך כנ"ר דדינו שאין ברכה א' מעין שלש פוטרת כנ"ר כמבואר בכלל נ' מברך החלה ברכה א' מעין שלש ואח"כ כנ"ר כדמשמע כמ"א סי' ר"ב ס"ק כ"ו.

(ט) הא דיש מעלה למין ז' דוקא כשכבר נגמר פרוי אבל כ"ו שלא נגמר הפרוי אין לו דין קדימה דלא משתבח קרא במידי דלא חזי (מ"א) ולכן אלו זיתים רבבושים

הלכות טעות בכרה'ג כלל נח

שבמדינתנו שקורין Oliwka (ז'ויטע) שכמדומה שהם שלא נגמר פריז אין להם קדימה
כן נ"ל. וכן הבוסס חטים אין בו קדימה.

(י) כשמקדש בשבת על היין צריך לכסות הפת כדי שלא יראה בושתו וה"ה
בשחרית כשאוכל מ"מ.

כלל נח. דין טעות בברכות:

(א) טעה ובירך על הלחם במ"מ יצא אבל אם בירך המוציא על שתכשיל שנעשה
מה' מיני דגן לא יצא כן נ"ל (עיין בכ"א סי' א').

(ב) ודוקא על תכשיל שזה שקר שהרי אינו לחם כלל אבל אם בירך המוציא
על שמאלץ-קובען ובוטטער-קובען וכדומה או על כל המינים המבוארים כלל נ"ד סי' ג'
ה' ו' נ"ל דיצא.

(ג) נ"ל דאם בירך במ"מ על כל דבר יצא דבלשון תורה הכל נקרא מזון חוץ
מומים ומלה. (ב)

(ד) בירך על פה"ע בפה"א יצא ולהיפוך לא יצא דאין שייכות לפרי אדמה לעץ
(ג) ואם מסופק אם הוא פרי אדמה יברך בפה"א.

(ה) על כל דבר ואפילו פת ויין אם בירך שהכל יצא ולכן אם מסופק באיזה דבר
אחר שלמד ובקי בהלכות ברכות רק מחמת מהלוקת הפוסקים לא נתברר ברכתו הראויה
יברך עליו שהכל (סי' ר"ג ור"ד).

(י) קודם שיברך צריך לידע ולכוון איזה ברכה צריך לברך כדי שכשזכיר השם
שהוא עיקר הברכה יהיה ידוע לו מה שייסיים כמו שכתבנו כלל ה' סי' י"ד בד"א לכתחלה
אבל בדיעבד אם לקח כוס בידו וסבר שהוא יין ובירך השם על דעת לסיים בפה"ג ונזכר
שהוא מים וסיים שהכל א"צ לחזור ולברך דמשום טעות בכוונה א"צ לחזור ולברך וכ"ש
אם לקח בידו כוס יין וסבר שהוא מים ובירך על דעת לומר שהכל ונזכר מסיים אפילו
לכתחלה בפה"ג שהרי אפילו אם סיים שהכל יצא כדאיתא בסו' ה' (ר"ט).

(י) בירך על כוס מים בפה"ג ותוך כדי דיבור נזכר וסיים שהכל וכך היה אמירתו
בפה"ג שהכל יצא ואפילו אם טעם הבוס בנתיים רק שלא שהה יותר מכדי דיבור שהוא
שלום עליך רבי (סג).

(ח) נ"ל דאם בירך על כוס וסבור שהוא יין ואמר בפה"ג ונמצא שהוא מים או
שאר משקין ויש יין לפניו על השולחן כיון שהיה דעתו לשחות יין יקח תיכף היין וישתה
וא"צ ברכה כיון שהיה לפניו וגם היה דעתו לשחות יין אע"ג שלא היה דעתו רק לשחות
כוס אחד ואפילו שהה יותר מכדי דיבור בשתיקה רק שלא דיבר כמו שכתבתי בכלל ה'
סי' ט' (בא"ר סי' ר"ט כ' נ"ג א"ח דלריך לברך והגיה נ"ל. דרוקח כ' כל היין שנשלתן נגנח
דברכתא הוא ולפי מה שכתבתי לעיל כלל ה' סי' ז' ח' ט' וע"ש בכ"א נ"ל דאין ספק כלל דא"צ
לחזור ולברך ועיין לקמן הלכות שנת כלל ו' סי' י"ז) (סג).

כלל נט. דין שינוי מקום (סי' קע"ח).

(א) כל האוכל ושחה כשיעור לכתחלה אסור לצאת עד שיברך ברכה אחרונה
במקום שאכל או שתה דשמה ישבת מלברך ולכן יותר כל אדם שתיכף כשגמר בדעתו
שלא לאכול ולשתות עוד באותו פעם שיברך תיכף ב"א ולא יעסוק בשום דבר עד שיברך
כי קרוב לודאי שישבת מלברך. מיהו בדיעבד אם יצא למקום אחר א"צ לחזור למקום

הלכות שניו מקום כלל נט

ראשון אלא מברך ב"א במקום שנזכר ודוקא בדברים שאינם חשוכים אבל פת ויין ופירות שהם מז' מינים נתבאר בכלל נ' סי' כ"ד ובכלל מ"ו.

(ב) ומאחר שאין טעונין ברכה במקומן וא"צ לחזור למקומו הראשון וא"כ תיכף כשיצא ממקומו כבר נתבטל קביעתו ולכן אם רוצה לאכול או לשחות אפילו מאותו המין שאכל כבר צריך לברך עליו ברכה ראשונה ולא מיבעי אם רוצה לאכול במקום השני אלא אפילו חוזר למקומו הראשון אעפ"כ צריך ב"ר אבל א"צ לברך תחלה ברכה אחרונה על מה שאכל אלא ברכה אחרונה שיברך על אכילה שניה תעלה לו ג"כ על אכילתו הראשונה. (ג) ודוקא כשהיה אוכל מתחלה ביחידי אבל אם היה אוכל או שותה עם חבורת אנשים והיה הוא צריך לצאת ושאר החבורה נשארו במקום הראשון כיון שדעתו לחזור אצל בני חבורתו אעפ"י שיצא כשחוזר אצל חבורתו א"צ לברך על מה שיאכל ב"ר דעריין לקביעתו הראשון חוזר אבל אם רוצה לאכול או לשחות במקום אחר שהלך צריך לברך תחלה דהא-כאן לא מהני קביעת חבורתו שהרי אינם אצלו.

(ד) הא דאמרינן מחמת שניו מקום צריך לברך דוקא כששינה מקומו לחדר אחר אפילו מחדר זה לחדר שכנגדו או מבית לעליה וכ"ש לבית אחר לגמרי או שיצא לרחוב העיר ואפילו לחצר אבל אם שינה מקומו באותו חדר שאכל בזוית זה והלך לזוית אחרת אפילו הוא טרקלק גדול לענק זה חשבין כל הבית כאלו היה מקומו שאכל וא"צ לברך ואפי' לא היה בדעתו מתחלה בשעה שבירך לשנות מקומו לזוית אחרת אעפ"כ א"צ לברך. (ה) הא דאמרינן דמחדר לחדר צריך לברך דהוי שניו מקום דוקא כשלא היה דעתו מתחלה בשעת ברכה לשנות מקומו אבל אם היה דעתו בשעה שבירך לילך באמצע אכילתו לחדר אחר לאכול או לשחות שם א"צ לברך אבל לבית אחר לגמרי לא מהני דעתו. כללו של דבר מבית לבית אחר לגמרי ואפשר אפילו כשהולך לחצר אעפ"י שחוזר למקום הראשון וגם היה דעתו בשעה שבירך אעפ"כ צריך לברך. ומחדר לחדר מהני דעתו אפילו לא יחזור למקומו הראשון. ומפינה לפינה באותו חדר אפילו הוא גדול א"צ אפילו דעתו. ולענין פת ושבעת המינים יתבאר לקמן סי' ט"ו.

(ו) ג"ל דאפילו הלך לפתח הצירו וכ"ש מחדר לחדר ויכול לראות שם מקומו הראשון אפילו אינו רואה אלא מקצת מקומו דרך פתח או חלון אפילו לא היה דעתו מתחלה לא מיקרי שניו מקום (כן כ"ל חסי' קע"ח ס"ק נ' וחסי' רע"ג סעיף א' ונתיב' שס ס"ק ג' וכ"ל ראיה לדבריו מנתיב קי"ח ע"ב על מתכתיבין ובשילהי. ככל הרוצה אר"ס הוזה שחמו לא הוזה טולו חלא הוזה מקלתי בני ר"ס עומד והוזה יושב ואינו הוזה עמי וכו' ע"כ וכ"ל דלענין זה מיקרי הוזה). (ז) כ"ז שאמרנו דא"צ לברך דוקא שהיה כוונתו לאכול עוד אבל אם יצא ע"מ שלא לאכול ולשחות עוד וודאי דצריך לברך שהרי אפילו לא יצא כלל צריך לברך שהרי נמלק. (ח) ג"ל דאם היה סובר שצריך לצאת ומחמת זה גמר בדעתו שלא לאכול עוד ואמר לו שא"צ לצאת אפילו לא בירך ב"א ג"ל דצריך לחזור ולברך אע"ג דלא הוסיף דעתו מרצונו דהא רצונו היה שיאכל עוד אלא מחמת טעות שסבר שצריך לצאת אפ"ה מיקרי היסח הדעת (כנ"ל מזה שכ' העוסטת ברכות מ"ג וכתבתי לעיל כלל מ"ט סי' י"ג וכו' גם התי"א עודה שהרי עכ"ס גמר בדעתו שלא לחזור) ואם בירך ברכת המזון הוי היסח הדעת לכ"ע שהרי מטעם זה צריך לברך על כוס ברהמ"ז ולא מהני דעתו.

(ט) אם בירך על איזה דבר בחדר ולא אכל ממנו והלך לחדר אחר אע"ג שלא הפסיק בדיבור אעפ"כ צריך לחזור ולברך אם לא שהיה דעתו לכך בשעה שבירך (עיין בא"ר בשם נ"א נסי' קע"ח) כדלעיל כלל ה' סי' י'.
קדימה
וה"ה
געשה
מוציא
סי' ג'
חוק
לעץ
דבר
אויזה
דשם
תלה
נזכר
כ"ש
פילו
רתו
הוא
או
תה
זות
ה'
נכח
א"כ
נה
תו
ד'
ום

הלכות שנוי מקום כלל נט

(י) ונ"ל דה"ה אם אחו האוכל בידו ובידך עליו כאן ואוכל והולך לחדר אחר אם לא היה דעתו מתחלה לכך צריך לחזור ולברך דכל פתיחה ופתיחה הוא דבר אחר והראשונה כבר נאכל (עיין מ"ח סי' רי"ז ס"ק ג' ונסי' תל"ט נמ"ח סע).

(יא) הולכי דרכים מותרים לאכול בדרך הליכתם אם היה דעתם מתחלה לכך בשעת ברכה וכן ללקוט פירות ולאכול אע"ג שאינם רואים מקומם הראשון בין מחמת שהאילנות מפסיקים ובין מחמת ריחוק הדרך אעפ"כ אין צריך לברך. (א)

(יב) היה מלקט במקום אחד לאכלם כאן ונמלך להולך עמו ולאכלם בדרך כ"ז שרואה מקומו הראשון א"צ לברך ובמקום שאינו רואה בין מחמת הפסק אילנות (לדמרינן מנחיים קי"ח חז"ל שאמרו ולא הפסיק בידו לניט ונ"ל דה"ה כאן) בין מחמת מרחק הדרך צריך לברך וה"ה אם בירך כשעמד על הארץ ונמלך וישב בעגלה אם לא היה דעתו ע"ז דצריך לברך ואפשר דבוה לא מהני דעתו דהוי כמבית לבית כדלקמן סי' י"ד דדוקא אם הבל במקום שאינו מוקף מחיצות רק מחמת שאינו רואה מקומו הוי כמחדר לחדר אבל בוה י"ל דהוי כמבית לבית וצ"ע (ועיין נכ"ח) וראו שמים יזרח במקום שאין מוקף מחיצות שיהיה דעתו מתחלה לכך.

(יג) היה אוכל בגן שמוקף מחיצות כיון שבידך על אילן א' א"צ לברך על כל מה שיאכל באותו גן אפי' אינו רואה מקומו. ודוקא בסתם אבל אם נמלך צריך לברך. (יד) היה אוכל בגן זה והלך לגן אחר הוי כמבית לבית ולא מהני דעתו (עיין כ"ז נכ"ח).

(טו) פת וה"ה כל ד' מינים כיון די"א דגם הם טעונים כ"א במקומן כמו שנחבאר בכלל נ' סי' כ"ד לכן אם עבר ויצא למקום אחר א"צ לברך שם כ"ר על כל דבר שלא היה צריך לברך במקום הראשון דחשבינן ליה כאלו יושב במקומו הראשון וכ"ש כשחוזר למקומו הראשון ואין חילוק בוה אם אכל לבדו או שאכל עם חבורה. ולענין באיזה אופן מותר לילך למקום אחר ובאיזה מקום יברך בהמ"ז נחבאר בכלל מ"ז.

(טז) ודוקא שאכל כוזה פת דצריך בהמ"ז במקומו אבל אם אכל פחות מכזית אפילו פת דכיון דא"צ כ"א כיון שיצא ממקומו יש לזה דין שאר דברים הגזבר בכלל זה וצריך לברך על מה שיאכל. ואם לא שהה בין אכילה ראשונה לשניה בכדי אכילת פרס מצטרפין וצריך לברך ברכה אחרונה (מ"ח סי' ר"י סס"ק ח').

כלל ס. דין אכל פירות והביאו לו עוד (סי' ר"י).

(א) היה אוכל פירות בדרך עראי ובידך עליהם ואכל מהם והביאו לו עוד אם היה דעתו מתחלה על כל מה שיביאו לו אפילו אכל כבר כולם א"צ לברך ואם נמלך ממש שלא היה דעתו מתחלה רק לאכול אלו ונמלך לאכול עוד אפילו עדין לפניו צריך לברך (מ"ח סי' קע"ט ס"ק ו') ובסתם כל זמן שמונח לפניו עוד מדראשונים יש פלוגתא י"א דצריך לברך וי"א דא"צ לברך ואם אכל כבר כולם אם קבע עצמו לאכילת פירות א"צ לברך דאינו מסיח דעתו כל זמן שמיסב על השלחן ואם אכל רק בדרך עראי צריך לברך לכ"ע ואין חילוק בין אם הביאו לו ממין ראשון או מדבר שברכתן שוין כגון אגוזים וחפודים (סי' ר"י) ובמקום שיש ספק ברכה יש לחקן שיברך על מעט צוקר שהכל ויפטור גם אותו הדבר דאפילו בחוד המעודה צריך לברך על צוקר.

(ב) הביאו לו פרי שחשוב ורחיב עליו יוחר מן הראשון צריך לברך לכ"ע אם לא היה דעתו מתחלה לפטור גם זה בפירוש דאינו ברין שיפטור האיט חשוב לחשוב דרך גררא

הלכות ברכך ואכל והביאו לו עוד כלל ס 135

א"כ נתכוין דאפילו היה מונח לפניו מתחלה דינו הכי כדלעיל כלל מ"ט סי' י"א (סי' ר"ו ורי"ח).

(ג) בירך על שכר ונתכוין על כל מה שיביאו לו מברכת שהכל א"צ לברך על דגים ובסחם אפילו עדיין לפניו עוד שכר צריך לברך על דגים שזה הוא מין אחר לגמרי ולא דמי לאגוזים ותפוחים שעכ"פ הכל מין פירות (מ"א סי' כ"ו).

(ד) בירך על הלחם והביאו לו עוד לחם אעפ"י שלא היה דעתו מתחלה על זה וגם לא נשאר לפניו אפילו הכי אינו צריך לברך דמסתמא דעתו לאכול לשובע אבל אם היה בדעתו רק לאכול בדרך משל ב' גלוסקאות ולא יותר ואח"כ נמלך ממש שיאכל עוד צריך לברך אפילו עדיין לפניו עוד מהראשונים (ט"ז סי' קע"ד ס"ק ו' ומ"א סי' קע"ט ס"ק ו').

(ה) כל זה לא מיירי אלא באדם שאוכל משלו אבל אם אוכל על שולחן אחרים כיון שבירך על מין א' פוטר כל מה שיביאו לו עוד אפילו לא היה לפניו עוד מהראשונים דהכל תליא בדעת בעה"ב אם לא שנמלך ממש ואם לא היה בדעת בעה"ב ליתן להם יותר רק לבקשת האורחים נתן להם עוד נראה לי דאין צריכין לחזור ולברך (נמ"א סי' קע"ט ס"ק ו' ושם ד"א לנרד שכ' דלחכא דנעה"כ סמוכין שידעו שיתנו להם כ"ל ע"ש וכסי' ר"ז נמ"א ס"ק ו' מה שהגיה הרי"ף שכ' כיון שתלוי בדעת בעה"ב אינו עשה היסח הדעת).

(ו) דין אם בירך על הפרי ולא היה מזומן לפניו ודין אם בירך עליו ונאבד מידו או שאינו ראוי לאכילה ע' לעיל כלל ה' סי' ז' ח'.

(ז) מי שבא לסעודה ונתנו לו כוס ובירך עליו ואחר כך נתנו לו עוד כוסות אם המנהג כן מסתמא דעתו על מולם ואם לאו צריך ברכה על כל אחד ואחד (סי' קע"ד).

כלל סא. דין ברכת הריח (סי' רט"ז רי"ז).

(א) אסור להגות מריח טוב עד שיברך קודם שריח בו ויטול בידו הימנית אבל לאחריו א"צ לברך והנאה מועטת היא.

(ב) אם הוא פרי שראוי לאכילה אע"ג שאינו ראוי לאכילה אלא ע"י תערובות מ"מ כיון שעיקרו לאכילה מברכין אשר נתן ריח טוב בפירות (כן הוא הטוסה בכל המסקים ולא הכותן. עיין ח"ד) כגון אגוז מוסקאט וצטראן ואראנג ואתרוג בשאר ימות השנה. ודוקא שנתכוין להריח בו אבל אם אינו מתכוין להריח רק כשאוכל אותו בא לו ג"כ ריח טוב א"צ לברך על הריח. ואם אוכל וג"כ מריח כ' א"ר בשם ע"ח דיברך בפה"ע ואח"כ על הריח דברכת אכילה קודמת ע"ש. וכ' הסמ"ג ונראה דמ"מ יאכל מיד שלא יהיה הפסק ואח"כ יברך להריח.

(ג) על צימדרניד י"א מברכין אשר נתן וי"א בורא מיני בשמים (עיין ח"ד).

(ד) על נעלקען מברכין בורא מיני בשמים דאע"ג שהוא פרי מ"מ כיון שאין ראוי לאכילה כלל ואין אוכלין אותו אפילו ע"י תערובות (ח"ד ס"ט) וכנראה לי דאיהו שהרי כל דבר שאינו אוכל נס"ע חלף שנתכוין אותו בקדמה ליתן טעם או ריח לא הוי אוכל כלל לא לענין טווחת אוכלין ולא לענין מעשר שני שאסור לקטוהו בכסף מעשר שני כדעת ריב"ז בעוקלין סרן שלישי מ"ה וכ"ס הרמב"ם ס"ט וז"ל איך שידך לנרד עליו ולהזכיר שם פרי אך ל"ע שהרי הרע"ב כ' שם על ראשי בשמים שהוא חגו מוסקאט וכנראה שהוא נפרש מה שכ' הרמב"ם חגו הטוסס חבל אינו מוכרח דמוסקאט אוכלין אותו על ידי תענושת מה שאין כן נעלקען שאפילו על ידי נישל אין אוכלין אותו).

הלכות ברכת הריח כלל סא

(ה) על ורד שקורין ראָוען ועל מי ווהר, ראָוען = וואַסער, מברכין בורא עצי בשמים דעיקרו אינו עומד לאכילה אלא להריח ולא שייך לברך הנותן ריח טוב בפירות (וכחן לריך עיון על פירוש הרע"ב בכלאים פרק שביעי מ"ח שכ' אשנת המלך ראָוען והר"ש שם כ' שאינו יודע מה הוא) ופולפלין ונגוויל אין להריח בהם דיש אומרים דאין מברכים עליהם וכ"כ בא"ר סי' רצ"ו בשם פסקי החוס'.

(ו) אם הוא מין עשב או ירק מברכין בורא עשבי בשמים (העי' נחיריק והגיה"ת בליר"י ט"ז) ואם הוא מין עץ מברכין בורא עצי בשמים וסי' מה הוא עץ או ירק אם הקלה הוא קשה כגבעול של פשתן נקרא עץ ואף שיש בו ענפים שהם עדיין ירוקים ורכים לא איכפת לן (א"ג ס"פ כ"ח) ודוקא שמוציא עליו מן העץ ומתקיים משנה לשנה (כ"י נסח רש"א הניחו מ"ח) ואותן שהגבעול לעולם רך מברכין עשבי בשמים ועל העשב שקורין לאַוענדעל כ' א"ר די"א דמברכין עצי בשמים (וכחן חלפי דיוח ע"ג נרש"י שאם שבלת כרד שקורין *espicanardi*) וכן על ראָומאַרן עצי בשמים (א"ג) וי"א שהוא סימלוק (ברכות מ"ג).

(ז) על מיני מים המריחים אם ידוע שהם מעצי בשמים מברכין בורא עצי בשמים כמו ראָוען = וואַסער ואם ידוע שהם מעשבים מברכין עשבי בשמים ואם מסופק מברך בורא מיני בשמים ודוקא שיש בהם המין של הבשמים גופא אבל אם בשלו אותן במים או שמן וקלטו רק הריח כגון שסינגן והוציא הבשמים ראוי שלא להריח בהם ומי שאינו רוצה להחמיר יברך במ"ב (ולריך להזהיר שניסו הכיפירים לוקחים מיני שפירטום הנורחיים להריח בו ואינם מברכין כלל וזאת מה שאספין על נגד פשתן שיריח בו זה אסור לעולדין ריח נגד) אבל אותן שפירטום שקורין שלאק = וואַסער אין מברכין כלל שאינה מריח כלל.

(ח) היו לפני מינים הרבה יקדים ברכת נותן ריח טוב בפירות ואח"כ בורא עצי בשמים ואחר כך עשבי בשמים ואחר כך בורא מיני בשמים ואפילו אם המאוחר חביב עליו יקדים מה שברכתו מבוררת חוץ מעצי בשמים ועשבי בשמים שאין אחד מבורר מחבירו ולכן יקדים החביב ועל כולם אם בירך בורא מיני בשמים יצא ואפילו אם בירך שהכל יש אומרים דיצא (רי"ד).

(ט) בירך על עצי בשמים עשבי בשמים לא יצא וצריך לחזור ולברך וכן להיפך אבל צריך לדקדק שאם נשאר השורש בארץ זה נקרא אין לדעת קצת פוסקים כדלעיל כלל נ"א סי' ט'.

(י) אין מברכין אלא על דבר שעומד להריח אבל אחריו כל ימי החג שאינו עומד להריח וכן על פת אף על פי שמריח ריח טוב אין מברכין עליהם (כן הוא הכרעת הגר"ח) ומ"מ ראוי להחמיר שלא להריח באחריו של מצוה כשנטלו לצאת בו די"א שצריך לברך וכן אין מברכין על בשמים שנכנס בהם לבית הבסא או להעביר הוודמא וכן מוגמר שמגמרין בו את הכלים שלא נעשה להריח בעצמו רק לתת ריח בכלים. וכן בשמים שמונחים בחדר לסחורה אעפ"י שמתכוין להריח אין מברך עליהם דאינו עומד להריח כלל.

(יא) הנכנס לחנות של בשמים או אפ"מ עק ונתכוין להריח מברך במ"ב דכתנות עומדין להריח דניהא ליה לבעל החנות שיריחו בני אדם כדי שיקטו מידו.

(יב) נכנס ויצא אם היה דעתו מתחלה לחזור אינו צריך לברך ואם הסיח דעתו או שיצא ושהה זמן מרובה או שנכנס לחנות אחר צריך לברך (עי' כלל י"א נ"א סי' ח' מה שכתבתי שם).

(יג) ריח שאין לו עיקר כגון שהיו בשמים מונחים בכלי וקלט הכלי הריח ואין בו ממש א"צ לברך (ועיין מ"א סי' ר"ז ומ"ז סי' ר"ז).

(יד) אסור להריח בבשמים המיוחדים לאשה וכ"ש כשאוחזת בידה או תלוי בצוארה.
 (טו) מוגמר דהיינו שמשוימין דבר המריח על גחלים להריח מברכין עליו משיעלה העשן קודם שיגיע לו הריח כמו בכל ברכת הנהגין אבל לא יברך קודם שעולה העשן ואם המוגמר מין עץ מברך עצי בשמים ואם של עשב עשבי בשמים ואם של שאר מינים במ"ב. ודוקא שמעשן בשביל להריח אבל מה שמעשנין לבטל הסרחון אין מברכין עליו כלל.

כלל סב. דין ברכת שהחיינו (רכ"ג: כ"ד כ"ה) וברכת הטוב והמטיב (קע"ה).

(א) על שמועות טובות שטובות לו לכד מברך שהחיינו ואם לו ולאחרים מברך הטוב והמטיב לפיכך אם ילדה אשתו זכר מברך הטוב והמטיב ואם מתה אשתו בלדתה מברך שהחיינו (רכ"ג).

(ב) אם קנה כלים חשובים שמשחמש בהם הוא ובני ביתו מברך הטוב והמטיב ואם קנה לו לבד ולבני ביתו לבד כל אחד מברך שהחיינו ואם קנה או בנה בית אפילו יש לו כיוצא בו מברך שהחיינו (אע"פ שמשתמש ג"כ הוא ובני ביתו וא"כ היה ראוי לברך הטוב והמטיב כדלעיל כראש לי דשאני הכא שאם מחוייב ליתן בית לאשתו ובניו מה שאין כן בקנה כלים חשובים שמשחמש בהם בני ביתו שאין זה מלד החיוב כן כראש לי לתת ק"ו הל"ח ע' נא"ר). ומברך בשעת הקנין אע"פ שעדיין לא נשחמש בו שאין הברכה אלא על ידי שמחה הלב שהיא שמח בקנייתו ונראה לי דלפי זה הכל תלוי בשמחה האדם שאם שמח בקנייתו כגון עני ששמח בקנייתו על השגת ידו או אפילו לא קנה רק הסחורה ואח"כ יתקן ויעשה ממנו בגד יברך בשעת קנייה (כמש"כ הט"ו) ואם אינו שמח בקנייתו כגון עשיר ואינו שמח רק בלבישתו או מברך בשעה שנגמר (כמש"כ המ"ח) ואם הוא מלבוש כשלוכשו מברך מלביש ערומים מקודם ואחר כך מברך שהחיינו ואם לובש בשחרית יכול לפטור הברכה מ"ע במה שמברך בבה"ש מ"ע ואם קנה טלית שמחעטף בו מברך שהחיינו בשעה שעושה בו ציצית ואם לא בירך בשעת עשייה מברך בשעת עיטוף ראשון ואם מברך הפיץ וחזר וקנה אותו אין מברך שאין זה שמחה (סי' רכ"ג).

(ג) על דבר שאינו חשוב אצלו אין מברך עליהם והכל לפי מה שהוא אדם שאם הוא עני ושמח בזה מברך (ס).

(ד) עני שניתן לו בגד שחשוב לו כמתנה מברך הטוב והמטיב ואינו מברך שהחיינו שהוא טובה גם לנותן ששמח שזכרו ה' ליתן צדקה (ומה שהקשה הגאון החסיד דאם כן גם הנותן יברך כראש לי דכיון דאין הנאה עמי לדידי אך ל"ע סוף פסחים גבי פדיון הבן קאמר כהן מברך דקמטי הנאה לדידי ולפ"י היה לכהן לברך הטוב והמטיב וע"כ מדמברכין שהחייט ש"ע שאני הבן מברך. ונראה דהתם טלחי לא מברכין שהחייט על המתנה ולא מלינו בכל מתנות כהנה רק על המתנה מברך ושפיר איבעי ליה) (ס).

(ה) קנה ספרים המ"א כ' דא"צ לברך דמצות לאו ליהנות נהנו ובשם ברכת רמ"מ כ' לברך ונ"ל דאם היה מהדר אחר זה הספר ושמח בקנייתו דמברך שהרי ברכה זו רק על השמחה ולא על התשמיש (ס).

(ו) הרואה את חבירו שחביב עליו הרבה ושמח בראייתו אם הוא ל' יום שלא ראה אותו מברך שהחיינו ואפילו אם גם הוא שמח בראייתו או שיש אנשים הרבה אין שייך לברך הטוב והמטיב דאין זה טובה אלא שמחה ואם ראה אותו לאחר י"ב חודש

מברך מחיה המתים ולא שהחיינו ואם הוא גם בן חכם גדול מברך שחלק מחכמתו ליראיו כדלקמן כלל ס"ג סי' ח' (סי' רכ"ט).

(י) אם לא היה מכיר מעולם אותו אדם אעפ"י שמכיר אותו ע"י שכתב לו איגרת אינו מברך על ראייתו (סז).

(ח) על פירות המתחדשים משנה לשנה מברך שהחיינו ונוהגין שלא לברך עד שעת אכילה (וכנראה דמברך מחלה שהחיינו ואחר כך ברכת אכילה דנראה דאין לברך אף שאינו אוכל א"כ ברכה זו קדמה) (ס"ג ח"ח סי' רכ"ט ס"ק ז' נמ"ח) ואם לא בירך בשעת אכילה ראשונה אינו מברך עוד (נ"ח רמ"ז) ואין מברכין עד שיגמור הפרי וטוב למאכל ואפילו מין פרי א' בשמן כגון מיני תפוחים אלא שחלוקין בטעמן או שחלוקין במראה כגון תאנים לבנות ושחורות או קירשען וייקול מברכין על כל מין ומין (וע' נחמ"ר ע"ג פ"ט דדין זה ל"ג).

(ט) נוהגין שאין מברכין שהחיינו על ירקות וכן מיני לפתות שדרך להטמין אותם בבורות ואינו ניכר בין חדש לישן (וטעם זה חלש) ונ"ל שהקילו בו מפני שברכת שהחיינו הוא רשות ויותר נראה שהירקות ומיני לפתן מצויים ואין לאדם שמחה כ"כ בהם לכן נהגו להקל.

(י) אין מברכין שהחיינו על מצוה אלא בדבר שקבוע לו זמן כרגלים או שיש שמחה בפדיון הבן אבל על עשיית שאר מצות אפי' לא עשה מעולם מצוה זו אין מברכין (הסכמת האחרונים דכ"י ספק ברכה ע' נ"ד סי' כ"ח נש"ך ופ"ח) (וע' נחמ"ר ע"ג פ"ק פ"ק י"א סי' כ' מה שכתבתי סז).

(יא) מת אביו והניח ממון ליורשו אם יש לו אחים מברך הטוב והמטיב וא"ל מברך שהחיינו מלבד ברכת דין אמת.

(יב) כשנחתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו הכמים לברך על ריבוי יין הטוב והמטיב שלא ימושך אדם אחר היין ויזכור שכצרו בדמיהם כרמיהם. ואין מברכין ברכה זו אא"כ כששנים שותים דרבי משמע הטוב לו והמטיב לאחרים ואין מברכין אלא על שני יין כגון ששתו תחלה מין א' והביאו להם יין ממין אחר אעפ"י שאינו יודע אם הוא משובח מן הראשון אבל אם יודע שהוא גרוע אין מברך ואם היו שניהם לפניו בשעה שביד בפה"ג ויודע איזה הוא הטוב יברך עליו בפה"ג שהוא העיקר ואינו מברך או על הב' הטוב אבל אם הוא מסופק איזה מהן טוב מברך על השני הטוב וה"ה שעבר וביד על הגרוע בפה"ג יברך על הב' הטוב ואם שתו תחלה יין אדום והביאו להם יין לבן אע"פ שהוא גרוע מברכין שהלבן יותר בריא לגוף ואם שתו תחלה יין לבן והביאו להם יין אדום אם הוא משובח יותר מברך אבל בסתם אינו מברך. ואם אין שותה היין השני אלא א' אין מברכין.

(יג) האורח שמיסב אצל בעה"כ אם הבעל הביח נותן הקנקן על השלחן ושותה מי שירצה אם כן כולן שווין כאלו יש להם היין בשותפות ומברכין אבל אם הבעה"כ נותן לכ"א כוסו אין מברכין אבל האיש עם אשתו ובניו כיון שהיבב במונותיהם היו כאלו היה להם שותפות ביין ומברכין.

(יד) אם לא ברכו קודם שתיה יכולין לברך אחר שתיה (נ"י ונ"ח ופ"ח) ונ"ל עכ"פ כ"ז שעוסקין עוד בשתיה.

(טו) אם היו מסובין לשותה בלא קביעות סעודה א' מברך ומוציא את כולם אבל אם היו מסובין בסעודה כ"א מברך לעצמו שמא יקדים קנה לושט כשענו אמן.

כלל סג. דין שאר ברכות שמברכין על הראיה ועל השמועה (רכ"ז ר"ל).

(א) הרואה אילנות טובות ובריות טובות נאות אפילו עכו"ם אומר בא"י אמ"ה שכבה לו בעולמו ודוקא פעם ראשון כשרואה אותם ולא יותר לא עליהם ולא על אחרים אלא אם כן היו נאים מהם (וגרסה לי מה שאין לנו טהגין לברך ברכה זו וכן שאין לנו מברכין על טעי וכנס משום דאין מברכין אלא בפעם ראשון שהשינוי גדול עליו כדאיתא בש"ע סי' רכ"ה וכבר כתב המ"א שם רדב"ז גבי שהשינוי אם לא בירך באכילה ראשונה שב אינו מברך וגרסה לי דה"ה בכל הברכות דכמו דהתם הברכה הוא על השמחה וכבר עברה ה"ה בטולם וכיון שאנו תגילין תמיד בזה אין לנו שינוי גדול).

(ב) כשרואה אילנות מלבלין ולא דוקא בניסן מברך בא"י אמ"ה שלא היסר בעולמו כלום וברא בו בריות טובות ואילנות טובות להנות בהם בני אדם ואם לא ראה עד שכבר יש בהם פירות אבל אין ראויין עדיין לאכילה מ"מ יברך אבל אם כבר גדלו הפירות עד שראויין לאכילה אין מברכין ברכה זו כן ג"ל (א) (רכ"ז).

(ג) על הימים ועל ההרים הגבוהים המפורסמים בעולם מחמת גבהם מברך בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית.

(ד) הרואה קשת אומר בא"י אמ"ה זוכר הברית נאמן בכריחו וקיים במאמרו ואסור להסתכל בו ביותר (ומלפני בספר א' שמו נעלם מומי שאין להגיד לחניו שיש קשת מטעם מוליא דבה).

(ה) הרואה חמה בתקופתה והוא מכ"ח לכ"ה שנה ותקופת ניסן או בתחילת ליל ד' או כשרואה אותו ביום ד' בבקר אומר בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית ומצותה לכתחלה בבקר ובדיעבד עד ג' שעות ביום ובשעת הדחק עד חצות (א"ר שם מע"ט) והיתה שנת חקע"ג ותהיה א"ה שנת תר"א ה' יזכנו לברך אותה בירושלים בקבוץ גלויות.

(ו) הרואה מלכי א"ה מברך בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לבשר ודם (משמע נגמרה דאף סומא מברך מ"א וכתב הפ"ג שכל ברכות הראיה אין הסומא מברך רק על המלך דכיכר כטרו אף לסומא וכו' וסוף דבריו שאפשר דוקא סומא שראה עיניו אבל סומא מנטן אנו אף המ"א שיהא שאינו מברך וכלאוי שסומא יברך בלא שם ומלכות) ומצוה להשתדל לראות המלך אפילו נתבטל מלימודו אבל אסור לעבור או לבטל אפילו מצוה דרבנן בשביל זה.

(ז) על רוחות הם סערות גדולות שאינן מצויין תמיד וזה אינו מתחיל בלילה ועל הדיקין שגראה כאלו כוכב רץ ממקום למקום ועל הברקים ועל הרעמים אם הם חכופים יחד מברך על שניהם בא"י אמ"ה עושה מעשה בראשית או בא"י אמ"ה שכחו וגבורתו מלא עולם ואם ראה הברק בכתחלה נוהגין העולם לברך עושה מעשה בראשית ועל הרעמים שישמע אחר כך שכחו וגבורתו. ומ"מ אם הרעם בא תוך כדי דיבור לאחר הברק נראה לי דאין מברך עליו (עיין א"ר) ועל הבלעזין שהם בלא רעם כלל רק מחמת חום שמעתי שאין זה ברקים הגזורים בנ"מ ואין מברכין עליו וכל זמן שלא נתפורו העמים די לו בברכה א' ואם נתפורו העמים מברך עוד הפעם.

(ח) הרואה חכם גדול בתורה מישראל מברך בא"י אמ"ה שחלק מחכמתו ליראיו הרואה חכם גדול בחכמת העולם מברך בא"י אמ"ה שנתן מחכמתו לב"ו (אע"ג דכוסין הזה אין לנו דין ת"ח מ"מ לענין זה אף בזמן הזה מי שהוא מוכלג בתורה מברך עליו ברכה זו וכן מוכח בטור שכ' על ברכות חכם הרז' דאין לנו מי שהיה בזמן הזה מוכח אבל ברכת שחלק מחכמתו שיך אף בזמן הזה וכ"מ בש"ע שכתבו).

(ט) אם לא בירך חוץ כ"ד מראיית הברק או הרעם אינו מברך כלל דעל מהיכרך. (ב)
 (י) הרואה מרקולים או שאר ע"ז או מקום שנעקרה ע"ז או בכל או ביתו של
 נבוכדנצר מברכין כמבואר בש"ע (נסי' רכ"ז) והרואה מקום שנעשו בו נסים לאבותינו
 כגון מעברות הים ומעברות הירדן ומעברות נחלי ארנון ואשתו של לוט וכיוצא באלו
 מבואר נוסח הברכה בש"ע (סי' רי"ח ונסי' רכ"ד). והרואה בכנ"ס בישובן ובתי ע"ז בישובן
 מבואר בש"ע (סי' רכ"ד ס"י).

(יא) הרואה קברי ישראל מברך בא"י אמ"ה אשר יצר אתכם ברין וכו'. ועל קברי
 עכו"ם אומר בושא אמכם וגו'.

(יב) על שמועות רעות מברך ברוך דיון האמת ודוקא כשמצטער על אותה שמועה
 וראוי לברך על תלמיד חכם שמת וראוי להצטער ולככות ולברך בשם ומלכות והייב אדם
 לברך על הרעה ברעת שליטה ובנפש הפצה כדרך שמברך על הטובה כי הרעה לעוברי
 השם היא שמחתם וטובתם שכיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת
 רעה זו הוא עובר השם שהוא שמחה לו (סי' רכ"ב).

(יג) מברך על הטובה הטוב והמטיב אף על פי שירא שמא תבוא לו רעה ממנו
 כגון שמצא מטמון וירא שמא ישמע המלך ויקח כל אשר לו וכן מברך על הרעה דיון
 האמת אף על פי שחבוא לו טובה ממנה כגון ששטף נהר שדרו אף על פי שאחר כך
 הוא לו לטובה שהשקה את שדרו (סג).

(יד) הרואה את הכושי או נגס או שאר בני אדם שהם משונים ואת הפיל ואת
 הקוף מברך בא"י אמ"ה משנה הבריות.

(טו) הרואה אדם שנשתנה ונעשה חגור או שנקטעו ידיו או שנעשה סומא
 ומצטער עליו מברך עליו בפעם ראשון שראה אותו דיון האמת.

(טז) כל הדברים שמברכין על הראיה אם רואה אותם בתוך ל' יום אינו מברך
 וכן כשרואה אותו מלך אבל אם רואה מלך אחר אפילו בתוך ל' יום מברך.

(יז) כ' הב"ח בשם ס' האשכול השמר לך לראות קניאות של עכו"ם וה' מחולתם
 או שום דבר שמחתם ואם תשמע קול עכו"ם מחנגין ושמהים האנה והצטער על חורבן
 ירושלים ותחפלל להקב"ה עליהם וע"ז נאמר אל תשמח ישראל אל גיל כעמים מלבד
 שיש בכל זה מושב לצים ואפילו הוא של ישראל ואמרו חז"ל במס' ע"ז י"ח ע"ב דרש
 ר"ש בן פוי אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה ההולך לטריטואות ולקרקסאיות
 פרש"י פלטין וכל דבריהם כשהן נאספים לשחוק וללצון וברוך חטאים לא עמד זה שלא
 עמד בקנגיון פרושו צידת חיה ע"י כלבים וכל מעשיהם שחוק ושמחה וכמושב לצים לא
 ישב שלא ישב בתחבולות נ"ל דר"ל כמו שעושין שקורין בלאגורער שהוא מרקד על החבל
 וכן שאר מעשים שעושים ע"י החבולות מכל זה נשמע גודל האיסור שעושין האנשים ההולכין
 לבתי שחוק והיתול שקורין קאמערדע וראדוטע וע' שם בגמ' גודל האיסור של ליצנות ובעו"ה
 אנשי דורנו אפילו הלומדים אינם נוהרים מזה ומדברים דברי ליצנות ואין לו לאדם רק
 לדבר ברברי תורה או משא ומתן שהוא חיוו כמו שאמרו שם שמא יאמר אדם הואיל
 ולא הלכתי לטריטואות ולקרקסאיות אלך ואתגרה בשינה ת"ל ובחורתי יתנה זימם ולילה.

כלל סד. דין תפלת הדרך (סי' ק"י).

(א) היוצא לדרך לאחר שיצא כבר מעיבורה של עיר דהיינו ע' אמה לאחר
 שכלו כל הבתים מתפלל תפלה ונהגה ידוע ויאמר הכל בלשון רבים שתחליכנו

לש
שון
או
ואם
אם
פרס
פרס
אף
רצת
שדו
שהו
יש
שתו
זה
זה
ירצו
שעו
או"א
מבר
שתו
לחפ
אפי
לבו
ויהר
שיק
הלכו
שש
כל
חנם
שיה
ויבק
רופא

לשלום וכדומה חוץ ותתנני לחן ולחסד שאומר בלשון יחיד ומסיים ברוך אתה יי שומע תפלה.

(ב) ראוי שיסמוך אותה לאיזה ברכה כגון שיאכל או ישחה איזה דבר ויכרך ב"א או שיטיל מים ויכרך אשר יצר ויסמוך אליה תפלת הדרך ואם אפשר יאמרנה בעמידה ואם יושב בעגלה יאמרנה בישיבה וכלכד שתהיה העגלה עומדת דרוכב כמהלך דמי אך אם א"א מותר בהליכה.

(ג) אין מתפללין תה"ד אלא אם יש לו לילך עכ"פ פרסה ואפילו הלך כבר כמה פרסאות ושבת ולא התפלל כשיש לו עוד לילך פרסה יאמרנה אבל אם אין לו לילך פרסה א"צ לכרך ומכל מקום יאמרנה בלא ברכה לבסוף ואם הדרך מקום מסוכן ביותר אף על פי שהוא פחות מפרסה מכרך ואין אומרים אותה רק פעם א' כיום ואם היה רצונו ללון ונמלך צריך לחזור ולהתפלל.

(ד) אם פגע בדרך בכרך גדול שמצויים שם מושלים רעים ומחפשי עוונות וע"ג שדרין שם גם כן יהודים ואף שיש שם שופטים שאינן הורגין אלא בדין אפילו הכי כיון שהוא איש נכרי שם שמא לא יודמן מ"י שילמוד עליו זכות. ונראה לי דהוא הדין אם יש חשש הפסד ממון. קודם שיכנס יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתכניסני לכרך זה לשלום נכנס בשלום יאמר מודה אני לפניך ה' א"א שהכנסתני לכרך זה לשלום. בקש לצאת יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוציאני מכרך זה לשלום יצא בשלום אומר מודה אני לפניך ה' א"א שהוצאתני מכרך זה לשלום. ואם ירצה יוסיף עד ומכל אורב בדרך בלא החימה. ונראה לי דאם אין משתהא מכרך רק שעובר דרך הכרך יכול הכל בכ' תפלות דהיינו קודם שיכנס אומר יהי רצון מלפניך ה' א"א שתכניסני ותוציאני מכרך זה לשלום וכשיצא אומר מודה וכו' שהכנסתני והוצאתני מכרך זה לשלום כן נראה לי ואם הוא דר בכרך נראה לי שאינו אומר יהי רצון וכו' שתוציאני רק כשיצא אומר תה"ד כדלעיל סי' א' (א) ודוקא כרך גדול אבל בעיר א"צ לתפלות האלו. ומכל מקום נראה לי דהכל לפי הענין שאם יש מקום שיוכל להעליל עליו אפילו בכפר יתפלל תפלות אלו (סי' ר"ב).

(ה) כל הירא לדבר ה' ילמוד תורה על הדרך כאמרם המדלך בדרך ומפנה לבו לכטלה מתחייב בנפשו אבל לא ילמוד דבר שצריך עיון ואם יושב בעגלה מותר. ויזהר כל אדם שיהיה לו פת אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת כי כמה פעמים שיקרה מקרות ר"ל בדרך.

(ו) ראוי לכל ירא שמים שיקח עמו ציצית בדרך שמא יפסל א' ויתבטל מצוה.
(ז) הגבנם לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה' א"א שלא אבשל בדבר הלכה שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא וכיצאיתו אומר מודה אני לפניך ששמת הלקי וכו'.

כלל סה. דין ברכות פרטיות וברכות שעשה לי נם והגומל זכרכות גשמים:

(א) הגבנם להקין דם אומר יהי"מ ה' א"א שיהיה עסק זה לי לרפואה כי רופא חנם אתה וכן קודם שיאכל או ישחה איזה דבר לרפואה יתפלל תפלה זו ולא יחשוב שיהיה איזה דבר לו רפואה אלא ע"י הבורא יהי"ש ולכן ע"י תפלה זו ישים בטחונו בו ויבקש ממנו שתהיה לו לרפואה ולאחר שהקין דם אומר ברוך אתה יי אלהינו מלך העולם רופא חולים (ט"ז וכה"ג).

הלכות ברכות פרטיות כלל סה

(ב) הנכנס למוד גרנו של תבואה או לחשוב סחורות של חנותו אומר יהי רצון מלפניך י"א שתשלח ברכה בכרי הוזה או בסחורה של החנות הוזה וכשהחזיל למוד אומר ברוך מלך העולם השולח ברכה בכרי הוזה ולא יאמר בשם כי יש אומרים דלא נחקן ברכה רק כשמודך להפריש מעשר ואם מודד ואח"כ בידך ה"ז תפלת שוא (סי' ר"ל).

(ג) מי שנעשה בנו בר מצוה כשקורא בתורה פעם ראשון מברך בא"י אמ"ה אשר פטרני מענשו של זה (כ"כ מהרי"ל שזכר נשם ומלכות עפ"י המרדכי וכ"ה במדרש ריש פרשת תולדות. וזעפ"י שזכר לא נזכר שם ומלכות חיבו רחיש שהרי גם בכל הברכות שזכרות פרק הרוזה לא נזכר ואפ"ה לכ"ע מברך נשם ומלכות וכ"כ הגר"א שכן עיקר ושמעתי שכן נהג. ובד"ו כ' תחלה שק' על מהרי"ל שלא מלא ברכה זו בנמרה וזת"ו כ' שאלו כן במדרש וכפי הגרסה מרש"ל בתשיבה סי' ס"ד נראה דדוקא ברכה שלא נמלא בנמרה ומדרש אין הגאונים יכולים לתקן. ועיין בט"ז בח"א סי' מ"ו ולפי מה שכתנתי בכלל ה' סיון א' דלכ"ע המברך ברכה לשם ברכה אעפ"י שהיא לנטלה עכ"פ אין כאן לא תשא ופשיטא לתום' אלא דאסור להסיף ברכה וכיון דמחבר ברכה זו במדרש ומהרי"ל עשה הלכה למעשה וכן הגר"א לכן המברך חיבו מפסיד).

(ד) מי שנעשה לו גם באיזה מקום כגון שנפל עליו אבן וכיוצא בו או שעבר עליו עגלה טעונה שבררך הטבע שימות ע"י זה והוא ניצול מן המיתה כשיגיע לאותו מקום משלשים יום לשלשים יום חוץ מיום שראה וחוץ מיום שעומד בו (מ"א ס"ק ד') (א) מברך ברוך שעשה לי גם במקום הזה וכל יוצאי יריכו גם כן מברכין שעשה גם לאבי במקום הזה אפילו אותן שנולדו קודם לכן ואם נעשו לו ניסים הרבה בהגיעו אל א' מהמקומות שנעשה לו גם צריך להזכיר כל שאר המקומות ויכלול בברכה א' אבל יוצאי יריכו א"צ להזכיר שאר מקומות אבל אם באו עליו גנבים או שנפל אבן או ברזל סמוך לו אע"פ שהיה בסכנת מיתה אילו נפל עליו אינו מברך שעשה לי גם אבל האחרונים הסכימו לברך הגומל ויש מגדולי אחרונים שאמרו שמי שנעשה לו גם מברך ג"כ הגומל תיכף כשניצל ובכל ל' יום מברך שעשה לי גם וכ"כ ריב"ש סי' ל"ז וכ' בש"ה שראוי לומר פ' תודה (להלן סוף כלל ס"ט) (סי' רי"ח ורי"ט).

(ה) אם נעשה לו הגם בעליה והוא דר בבית אם לא יכנס לאותו עלייה עד לאחר ל' יום מברך שעשה לי גם (ח"ר נשם מהרי"ט להלן וכל דמלינו במדרש רבה שזסף להלן להלן כטר לברך משמע שיברך באיזה מקום וכן במדרש נסלע המחלקת שירד דוד וזכשו מגמליהם לברך משמע שיעמוד באיזה מקום) (ס).

(ו) ד' צריכין לברך ברכת הגומל יורדי הים כשעלה כבר למקום חפצו והולכי מדברות כשיגיע לשוב וחולה שנתרפא והולך על בוריו וחבוש מחמת נפשות שיצא מבית אסורים ויזהר לברך דוקא בפני עשרה מלכד המברך ולכתהלה יזדר שיהיו שנים מהם ח"ח. ואם בידך בפהות מעשרה יחזור ויברך בפני עשרה בלא שם אבל על חמיהושין כגון מיהוש הראש וכיוצא בו רק שאינו חולי הבולל כל הגוף אינו מברך (ועיין ש"ת רזח" ח"ג סי' קע"ג) ולא נקרא חולה אא"כ נפל למטה לא פחות מג' ימים. וראוי שלא לארר ג' ימים רק יברך תיכף כשיכול ואפילו מצא ביום ג' יברך בפני עשרה בלא ס"ת ואל ימתן עד יום ה' ומ"מ אם אחר יכול לברך כל זמן שירצה וגם נשים ראיות לברך בפני עשרה.

(ז) אם הם בצער מחמת עצירת גשמים אפילו במדינות אלו וירדו גשמים וירדו כ"כ שרבו על הארץ שיעלו עליהן אבעבעות מן המטר וילכו זה לקראת זה מברכים

עליהם ומה מברך אם אין לו שדה אומר מודים אנחנו לך ה' אלהינו על כל טפה וטפה שהורדת לנו ואלו פיננו מלא שירה כים ולשוננו רנה וכו' עד הן הם יודו ויברכו וישבחו את שמך מלכנו ברוך אתה ה' אל רוב ההודאות (ר"ל נמוז הסוללות) ואם יש לו שדה ואין לו שותף בשדה זו אפילו יש לו שותף נכרי מברך שהחיינו. ואם יש לו שדה בשותפות עם ישראל מברך הטוב והמטיב מה שאין כן באין לו שותפות אע"ג שיש גם לאחרים שדות אין מברך הטוב דמ"מ אינם שותפין בטובה זו. ואם יש לו אשה ובנים אם נקרא שותפות הש"ך כ' דהוי שותפות זמ"א כ' דלא מיקרי שותפות בגוה. ואם לא ראה שירדו גשמים רק ששמע אם אין לו שדה אינו מברך כלום דברכת מודים לא נתקן רק כשרואה ואם יש לו שדה בלא שותפות מברך שהחיינו ובשותפות הטוב (ע' רכ"א ובמ"ח).
(ח) דין ברכות על נסים שנעשו לאבותינו מבואר בש"ע (סי' רי"ח).

כלל סו. דין חינוך הקטן (כח"ז שו"ג).

(א) אם יש לו בנים קטנים יחנכם במצות והיא מ"ע מדברי קבלה כמש"כ חנוך לנער עפ"י דרכו ומאוד הוזהר שלמה בם' משלי על חינוך הבנים ואם לא יוסר בדברים יבנו בשבט כמו שכתובים שם פסוקים הרבה אך לא יבנו מכות אכזריות כמו השוטנים אלא בשבט ורצועה ואע"פ שמה"ח אין הקטן בכלל עונשים כדכתיב איש או אשה אשר יעשו מכל הטאת האדם וגו' וקבלו חו"ל הלמ"מ שלא נקרא הזכר איש עד שיהיה בן י"ג שנים שלימות דהיינו אם נולד בא' בניסן לא נעשה בר מצוה עד שיגיע א' בניסן משנת ה'ד' (מ"ח סי' כ"ג ס"ק י"ג ועיין ביבמות ^{דף ע"א רס"י ד"ס וימוך}) ואם נולד באדר בשנה פשוטה או במעוברת ונולד באדר ב' ובשנת י"ג הוא מעובר אינו נעשה ב"מ עד אדר ב' אבל אם נולד במעוברת באדר א' ובשנת י"ג נמי מעוברת נעשה ב"מ באדר א' (כ"כ ח"ד נסח תשו' ר"י טוכן נהדיף ללא כמ"ח. ומה שהק' במ"ח מערכין דנעיקן שנה תמימה כ"ל דלק"מ שהרי שם דף ל"א ח"י מה"ד התם כתיב תמימה וכו' קמ"ל דגמרי' שנה שנה וכו' ור"כ הכא ללא כתיב תמימה ולא ג"ש מ"ל שיהיה תמימה ועיין במ"ח ס"ב מהל' אישית הל' כ"ח ומי שגולד ביום ח' דר"ח כסליו וכשנעשה ב"מ חסון חסר ור"ח אינו חלף יום אחד אע"ג דנאמת יום ח' דר"ח הוא שייך לחסון מ"מ לא נעשה ב"מ כ"ט לחסון חלף בר"ח כסליו) וע' עוד מדינים אלו סי' נ"ה. ולא נקראת הנקבה אשה עד שתהיה בת י"ב שנים שלימות כמו הזכר אלא שמקדמת שנה א' ואף שיגיעו לכלל שנים לא נעשו גדולים עד שיביאו ב' שערות במקום הערוה שכן קבלו חו"ל הלמ"מ והוא מכלל כל השיעורין שקבלו חו"ל הלמ"מ (תש' מהר"ל) ואמנם קי"ל כיון שהגיעו לכלל שנים חזקה שהביאו ב' שערות ולכן אפילו אם אנו רואין שאין להם ב' שערות חיישינן שמא היו להם אלא שנשרו שכן דרך השערות הללו לנשור לפעמים מכה כחישות ולפעמים מכה שמנענית. ומ"מ לא סמכינן על חזקה זו לגמרי אלא דריינינן ליה בספק ולכן אולנין תמיד לחומרא בכל דבר שהוא מדאורייתא ובדרבנן לקולא מ"מ מדרבנן חייב לחנכם.

(ב) וחייב האב לחנך את בנו ובתו (עיין מ"ח סי' שו"ג וכ"כ תו"ט ביומא נהדיף) וי"א דגם בהאם שייך מצות חינוך וחייב לחנכם בכל המצות בין מדאורייתא ובין מדרבנן כל מצוה ומצוה לפי דעתו של הבן. ולכן משהתחיל לדבר מלמדו תורה דהיינו פסוק ראשון שבק"ש ופסוק תורה צוה לנו ובהמ"ו. היודע להתעטף שיהיו ב' ציצית לפניו וב' לאחוריו ולאחור הציצית בידיו בשעת ק"ש (י"ח) חייב להנכו בציצית. היודע לשמור הפילין שלא יפית ושלא יישן בהם חייב לקנות לו הפילין ועכשיו נחפשט המנהג להניח ב' או ג'

13

הלכות חינוך הקטן כלל סו

חדשים קודם הזמן (ס' סי' ל"ח). היודע לנענע חייב כלולב וכשהוא בן ה' או ו' שנים שאינו צריך עוד לאמו חייב בסוכה וכשיכול לאכול פת מאכילין אותו כזית מצה (רמ"ס) וכן בכל מצוה ומצוה חייב לחנכו והכל לפי דעת הקטן.

(ג) ב"ד א במ"ע אבל להפרישם מאיסורא אפילו לא הגיעו לחינוך רק שהחנינוך הוא בר הבנה חייב האב והאם להפרישם מאיסורא ולגעור בהם אפילו רק איסור דרבנן בדכתיב חנוך לנער עפ"י דרכו (כ' הו"א נ"א ח"ה דוקא מיתוק דבר הנגה חבל לאו בר הנגה ל"ל נה דהא יונק אפילו מנהמה טמאה ולא הננתי רחיה ו' שהרי נהדיח חנוכיין בינמות קי"ד להנעם נשום דתינוק וסוכן הוא חבל חלב ש"מ חדרבה דנמוידי דלאו מסוכן חסור אפילו לאו בר הנגה אך י"ל דוקא ליתן לו בידים מ"מ אינו רחיה כלל) ואפילו מן השבותים של שבת וי"ט וחוו"מ מבוילן צריכין להפרישם אבל על אחרים אין חיוב להפרישם דקי"ל קטן אוכל נבילות אין אחרים מצווין להפרישו אלא די"א דזה דוקא בקטן שלא הגיע לחינוך אבל בקטן שהגיע כבר למצות חינוך אע"ג דמצות חינוך אינו חל על אחרים היינו דוקא לחנכו במ"ע אבל להפרישו מאיסורא כיון שהגיע כבר לכלל שנים שאביו חייב לחנכו מצוה על כל אדם להפרישו מאיסור. וי"א דלענין זה החיוב על אחרים שאם האב שם ואינו מוחה בידו אם הוא איסור דאורייתא מוחין באב שיפרישו ואם הוא איסור דרבנן אין מוחין ביד האב וי"א דדוקא להפרישו מאיסור אין ב"ד מצווין אבל לחנכו במ"ע גם ב"ד מצווים לחנכו (ועיין נס"י תר"מ נ"ח).

(ד) וכל זה דוקא אם הקטן עושה מדעתו אבל אם הקטן עושה על דעת גדול כגון קטן שבא לכבות דליקה בשבת שיודע שדבר זה נוח לאביו או לאחרים צריכין להפרישו. ומ"מ אם נפל לאדם איזה דבר ברה"ר מותר להוליד שם קטן אפילו בנו ובלבד שלא יהיה שום ידיעה לקטן שמוליכין אותו שם להגביה דא"כ עושה לדעת גדול אלא יוליכנו שם לטייל ויגביה הרבה שיהיה סוכר שמצא מצואה (ע"ע).

(ה) וכן ראוי לכל אדם להפרישם בדברים שבין אדם לחבירו כגון על הגניבות ועל הגזיקין ולהכותם על זה וקטן שננב אם הקרן בעין מחזירין לבעלים ואם אינו בעין פטור בדיני אדם אף לאחר שיגדיל אבל הוא בעצמו חייב לצאת ידי שמים (ח"מ סי' ע"ט ונ"ח נ"ח סי' ע"ג) וכן אם הכה אביו ואמו או שעשה שאר עבירות בקטנותו טוב שיקבל עליו איזה דבר לחשובה וע"ז נאמר גם בלא דעת נפש לא טוב (ועיין נס"ח סימן תרכ"ג).

(ו) וכל זה לענין לאפרושי מאיסורא אבל לכ"ע אסור ליתן לתינוק לאכול דבר איסור שאסור מן התורה או לצוותו לעשות איזה איסור תורה ולגדולי פוסקים דבר זה הוא אסור מן התורה וילפינן לה מדכתיב בשרצים לא תאכלום וקרא יתירה הוא וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכלום לקטנים וכן בדם כתיב כל נפש טמא לא תאכל דם וקבלו חז"ל דר"ל לא תאכל לקטנים וכן בטומאת כהנים כתיב אמור ואמרת וקבלו חז"ל אמור לגדולים שיאמרו לקטנים והנה בג' מצות אלו לכ"ע אסור מה"ת אלא דגדולי הפוסקים ס"ל דמכאן אנו למידין לכל התורה כולה דכל איסורי תורה אסור להאכילם או לצוותם שיעברו (כ"ע על הלש"ט ט"ז נפשישות דחין למידין ואינו רק מדרבנן שהרי הרמב"ם ורשב"ן ושאר פוסקים ס"ל דהוי דאורייתא וכ"כ תוס' ספחים דף ס"ח ע"א ולא מלינו נהדיח מי שחולק ע"ז ולרוב פוסקים ה"ה דאסור להאכילם אם איסור דרבנן או לצוותם לעבור על איסור דרבנן ויש מתירין להאכילין איסור דרבנן כיון דעכ"פ אין מצווין להפרישם אפילו מאיסור דאורייתא עכ"ל נגזל דכל ישראל חייבים להפרישם ולכן ס"ל דזהו י"ג ג"כ קולח לקטנים ונ"ע שהרי מוכח מיתרשמי

הלכות חינוך הקטן כלל סו

הנביא הנ"ל סי' פ"א דתינוק וינק מפני הסכנה לאחר כ"ד חודש ש"מ דאם אין בו סכנה
אסור אע"ג דאינו חלף מדרבנן וכ"כ הש"ך שם בהדיא וכ"ש אם אינו חולה כלל ול"ע אח"ז
מצאתי בתשובת רשב"א סי' צ"ב שנשאל ע"ז וע"ש מה שחירץ ואין לסמוך ע"ז אלא
לצורך גדול ומ"מ אשת כהן מעוברת מותרת לכנוס באוהל מת ותינוק שישן באוהל המת
א"צ להקיצו (ועיין בחיבורי חכמת אדם כלל קכ"ט).

(ז) ולכן אסור ליתן לתינוק דבר מאכל של אסור אפילו לשחוק בו שמא יאכלנו
דהו כמאכילו בידים.

(ח) ואסור לומר לנכרי שיתן דבר אסור לתינוק כמו בכל איסורין דאמירה לנכרי
אסור ואם הנכרי מאכיל אותו דבר אסור אם הוא אסור דאורייתא וקטן שהגיע לחינוך
אף אחרים צריכין למחות ואם הוא אסור דרבנן יש לסמוך על המקילין דאין אחרים
צריכין למחות כלל (וכ"כ דרשב"א ור"ן מתירין אפילו להאכילן בידים כדלעיל) אבל האב
צריך למחות (ומה שכתב"ה בס"א כ"ז דח"ל למחות עיין כ"ז דל"ז דל"ז דל"ז דל"ז דל"ז דל"ז
לנ"ד דנשמע דאפילו האב ח"ל להפריש וס"ל כשיטת הפוסקים דל"ש חינוך חלף נמ"ע חלף לפסק
הש"ע חייב האב למחות וכן מלמדי נח"ר).

(ט) ואם התינוק חולה יש לסמוך על הפוסקים דמתירין איסור דרבנן לקטן ואע"ג
דנכריא לא סמכין עליהו מ"מ בחולי שאין בו סכנה עכ"פ מותר לומר לנכרי שיאכלנו
ואם צריך לחמץ בפסח אם אפשר שיוליך הקטן לבית הנכרי ושם יאכילנו מוטב ואם
א"א לו להוליך אותו לשם אז יביא הנכרי החמץ לביתו ויאכילנו בביתו ואם לפעמים לא
יהיה הנכרי שם יתן לו תינוק ישראל אבל גדול אסור ליגע בחמץ. וכיצד יאמר לנכרי
בענין שלא יהיה החמץ שלו עיין בהלכות פסח כלל קכ"ד סי' כ"א.

(י) כל דבר שאין בו איסור מצד עצמו אלא שהיום גורם אין בו מצות חינוך
ולפיכך מותר ליתן לתינוק לאכול קודם קידוש אע"ג דחייב לחנכו בקידוש ולכן א"צ לחנכם
להתענות בת"צ ואפילו בת"ב אבל אסור ליתן לו לאכול חוץ לסוכה דרוקא בקידוש שהוא
כמו איסור לאו שאסור לאכול קודם קידוש כזה קיל אבל לעבור על עשה אסור ליתן לו
(עיין תה"ד סי' כ"ד ות"א סי' תר"ט).

(יא) ביה"ב פחות מבן ט' שנים שלמים אין מתנבין כלל חוץ מנעילת הסנדל
שאין בוה צער לתינוק כלל וגם רחיצה בחמץ שאין נוהגין בזמן הזה בלא"ה לרחצם.
ומ"מ נראה לי דרחיצת עינים שהוא צער גדול א"צ להחמיר עליהם ואפילו אם רוצה
להחמיר ולהתענות מוחין בידו אפילו הוא בריא וחוק ומבן ט' שנים שלימות מתנבין אותו
לשעות שיחענה שעה א' יותר ממה שרגיל לאכול בכל יום ולפי כה הבן מתנבין אותו
יותר לשעות. בן י"א שנים שלמים בין לזכר או לנקבה אם הם בריאים וחזקים משלימין
מדרבנן אבל ככחושים ואינם חזקים אין משלימין כלל. בן י"ב שלימות לנקבה ובן י"ג
שנים שלימות לזכר משלימין מדאורייתא אפילו לא הביאו שערות כדלעיל סימן א'
ואפילו הוא כחוש ורך אם לא עפ"י שאלת רופא ודינו כגדול לכל דבר ודוקא
ביה"ב אבל בשאר העניות אעפ"י שהוא בן י"ג שנים אם לא הביא ב' שערות
אינו צריך להתענות מה"ה ומ"מ נ"ל דוקא אם בדקו ולא מצאו אבל בלא בדיקה
אמרינן חזקה שהביא.

(יב) אע"ג דבכל התורה נקרא קטן עד שיהיה בן י"ג שנים שלימות כדלעיל מ"מ
לענין נדרים והקדשות גז"כ הוא שבן י"ב שנים שלימות לזכר ובת י"א שנים שלימות
לנקבה דוה נקרא מופלא סמוך לאיש ר"ל שהוא סמוך להיות איש נדריהם והקדישן דל

הלכות חינוך הקטן כלל סו

מה"ח וקבלו חז"ל דלכן כתיב איש או אשה כי יפליא לנדור וכו' ר"ל כי יפרש ור"ל שיודע לפרש לשם מי נדר והקדיש דא"ל דר"ל כשהוא איש דאז אף שאינו יודע לשם מי נדר הוי נדר אע"כ דר"ל שהוא סמוך לאיש והיינו השנה הסמוך לפרקן בין לזכר או לנקבה דאז אם יודעין לשם מי נדרו והקדישו נדריהם נדר ואם לא ידעו אין בנדריהן כלום ואין סומכין מה שבדקו אותן תחלת השנה אלא כשנדרו במושך שנה זו בודקין אותן אם ידעו אבל קודם שנת י"ב לזכר וי"א לנקבה אעפ"י שיודעין לשם מי נדרו והקדישו אין בנדריהן והקדישו כלום ומ"מ גוערין בהן ומכין אותן שלא ילמדו לשונם בנדרים ושבעות ואם נדר דבר קל שאין בו עינוי נפש אומרים להם שיקיימו נדרם ושבעותם כדי שלא ירגילו בזה (י"ד סי' רל"ז) וכן הדין אם קבלו על עצמן תענית דינו כנדר ולכתו עד י"ב שנים וששה חדשים יכול האב להפך נדרה אבל לא לקטן. וכל דיני הפרה מכוארים בהלכות נדרים ובחיבורי חכמת אדם כלל ק"ג.

(יג) חינוך יונק עד סוף ד' שנים לבריא וה' לכחוש ואם פרשו אותו ג' ימים מעת לעת לאחר כ"ד חודש שלא מחמת חולי אסור להחזירו אף על פי שהוא חולי שאין בו סכנה ככל איסורי דרבנן (ועיין לעיל סי' ז' ח') אבל אם פרשו אותו מחמת חולי מותר להחזירו כיון שלא פירש מדעת להפרישו ובחוק כ"ד חודש אפילו הפרישו מתוך בוריו ימים רבים מותר להחזירו עד תשלום כ"ד חודש אך כיון שכבר הפרישו פעם א' אסור להניקו אחר כ"ד חדש (י"ד סי' כ"ח).

(יד) מינקת ישראל שצריכה לאכול מאכלי איסור לרפואה לא יניחנה להניק אלא ישכור אחרת.

(טו) קטן בן ו' שנים או פחות יוצא בעירוב אמו אעפ"י שלא הניחה כשכיל הקטן. כד"א בזמן שאין האב בעיר אבל כשהאב בעיר והוא קטן חריף ובריא דאז אינו נגדר אחר האם משהוא בן ד' שנים ואם הוא חולה או שאינו חריף אף בן ה' נגדר אחר אמו ויוצא בעירובה יותר מזה צריך לערב עליו ודוקא בעירוב האם אבל בעירוב האב לעולם אינו יוצא שאין התינוק נגדר אחר אביו לעולם לכן יש להחמיר לכתחלה (ע"ה"ק ק' ל"ט ע"ג) ולעת הצורך משום צערא דינוקא נראה לי דיש לסמוך דמותר לצאת אף בעירוב האב עד בן ו' שנים וגם בשנת ו' מותר לילך בעירוב האם אפילו כשהאב בעיר (סי' תי"ד עיין כ"ז נע"ה"ק וז"ל. וגם נזכרין ל"ע לשיטת רש"ח ור"ן דמותר להאכילין איסור דרבנן וז"ל למה לרדך לעיונו ואי אחי לאשמועינן מוטעם חינוך עירוב שיהא מוטעם מדרבנן לא ה"ל לחומר האי לישנא דיוצא בעירוב אמו אלא ה"ל לערב כשנילו ול"ע).

(טז) קטן שמת לו מת ואביו או אמו קיימין אם כבר הגיע לחינוך מקרעין לו כדון קרעיה ואם מת אביו או אמו של קטן אעפ"י שהן קטנים ביותר מקרעין להם מפני עגמת נפש שיבכו הרואים שאף הקטן הוא אבל (י"ד ע"ג נפרישה).

(יז) קטן שמוצא מציאה אעפ"י שאין לקטן זכיה מ"מ תקנו חכמים שאסור לגזול ממנו מפני דרכי שלום. ודוקא מציאה שאין דעת אחרת מקנה לו אבל שכירות של קטן וג"ל דה"ה אם נתן לו אחר במתנה הוי גזל גמור ויוצא בדיינים (ח"ט סי' ר"ע).

(יח) דין עדות בקטן לענין איסורים כתבתי ברין נאמנות נכרי וקטן בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ב ע"ש. ודוקא כשהוא קטן עדיין אבל כשהוא עכשיו גדול נאמן לומר וזכרתי כשהייתי קטן היינו מהלכין עד כאן בשבת וה"ה בשאר איסורי דרבנן (ח"ט סימן ע"ט ח"ט סימן ל"ה).

כלל סז. הלכות כבוד אב ואם (י"ד סי' ר"מ רמ"ח).

(א) אם יש לו אב או אם ישתדל לעסוק בצרכיהם שהוא מ"ע מה"ת והיא חמורה שבחמורות (כדליתא ניוטל' ריש פאה) וצריך האדם שיכבד אביו ואמו ויירא מפניהם וצריך לזוהר מאוד בכבודם וכמוראם שהוקש כבודם ומוראם לכבוד ומורא של המקום ב"ה רשם כתיב כבד את ה' מהונך ה"נ כתיב כבד את אביך כתיב את ה' אלהיך תירא וה"נ כתיב איש אמו ואביו תיראו ושלשה שותפין הם באדם המקום ב"ה ואביו ואמו ואמרו חז"ל בזמן שאדם מכבד אביו ואמו אומר הקב"ה מעלה אני עליהם כאלו דרתי ביניהם וכבדוני ובזמן שמצער אביו ואמו אומר הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם שאלמלא דרתי ביניהם ציערוני ופשיטא שצריך לאהוב אותם כגופו שהרי הוא בכלל ואהבת לרעך כמוך אלא שבאביו ואמו הוקש אהבתם לאהבת המקום כדאיתא בזוהר חצא בגברא דאשתדל בחר אבוהי ואמיה דרחים לון יתיר מגרמיה ונפשוה ורוחיה ונשמתייה וכל עלמא דהוי ליה חשיב ליה לאין למעבד כיה רעותא דאביו ואמיה עכ"ל ואמרו ז"ל דכל מצות הבן על האב והאם הוא פרעון חוב שהבן חייב לפרוע לאביו ולאמו הטובה שנמלוהו ומי שאינו מכבדם נקרא רשע דכתיב לזה רשע ולא ישלם וא"כ בכלל הפרעון שיאהוב אותם אהבה עזה כדרך שהיו אוהבים אותו ולא יהיו עליו לטורח ולמשא ואם אין אדם מכבד אביו ואמו גורות קשות באות עליו כדכתיב בכבוד המקום יען כי נגש העם הזה בפיו ובשפתיו כבדוני ולכו רחוק ממני הנני יוסיף להפליא וכו' וכיון שהושוה כבודם לכבוד המקום א"כ גם העונש שוה ולכן כמו המקלל השם בסקילה ה"נ מקלל ואביו ואמו בסקילה (עיין כ"ז טעור וגם' תרידיס נמ"ע התלויות נלב).

(ב) יסבר פי דוברי שקר האומרים שאינם צריכים להחזיק טובה לאב ואם כי להנאת עצמם היו מכוונים וממלא גולד וכיון שגולד מהם נתן הקב"ה הטבע שהאב והאם יגדלו בניהם כטבע כל בהמה חיה ועוף שמגדלים בניהם ואין הבנים מחזיקים טובה לאבותיהם יתאלמון וישתחקון ויתחרשו כדכתיב תאלמנה שפתי שקר כי הם בעצמם מעידים עליהם שהם כבהמה ולא חלק ה' להם לב לדעת ולהבין וע"ז אמרו חכמים כל הזופר בטובתו של חבירו סוף כופר בטובתו של הקב"ה דלדבריהם גם אינם צריכים לכבד ולירא מהמקום ב"ה כיון שאנחנו מעשי ידיו של הקב"ה מהראוי להיטיב ולחמול על מעשי ידיו ואין ספק שהאומרים כן שהם כופרים בלכם.

(ג) הביכוד הוא כמחשבה וכמעשה וכדיבור. במחשבה כדכתיב נבזה בעיניו נמאם ואת יראי ה' יכבד והיינו יכבד במחשבה דא"ל שכלבו ובעיניו הם נבזים רק שמכבד אותם בדברים א"כ הן שוין בעיניו כמודו שהרי גם הוא נבזה בעיניו אע"כ דר"ל שמכבדם כלבו שהם חשובים בעיניו וכלבו דהיינו שידמה בעיניו שהם גדולים ונכבדי ארץ אף שבעיני שאר בני אדם אינם חשובים כלל וזהו עיקר כיבוד שאל"כ הרי כתיב בפיו ובשפתיו כבדוני ולכו רחוק ממני כמו שכתבתי.

(ד) במעשה כיצד חייב לכבדם בגופו ובממונו להאכילם להשקותם להלבישם ולעשות כל צרכיהם כדאיתא במכילתא כבד את אביך שומע אני בדברים ת"ל כבד את ה' מהונך והוקשה כבודם למקום אמור מעתה מאכילם ומשקם מלבישם מכניסם ומוציאם וכל מה שיהיה להם בסבר פנים יפות שאפילו מאכילם בכל יום פטומות והראה להם פנים זועפות נענש עליהם וכן להיפך אפילו מטחינם ברחיים וכוונתו לטובה כדי שינצלו אבותיו מדבר קשה מזה ומדבר פיוסים על לבם ומראה להם שכוונתו לטובה

ושאי אפשר לו לפרנסם בענין אחר עד שיתרצו לטחון נוהל העולם הבא וחייב לשמשם כעבר המשמש לרבו (ועיין בקיבוץ קף ל"ח בתוס' ד"ה כגד וד"ה וטורה).

(ה) בדיבור כיצד היה צריך שום דבר בעיר ויודע שישלימו חפצו בשביל אביו אע"פ שיודע שנ"כ יעשו בשבילו לא יאמר עשו לי דבר פלוני בשבילי אלא יאמר עשו בשביל אבא כדי לתלות הכבוד באביו ואם מסופק בדבר הרשות בידו לעשות כמו שירצה. ואם יודע שיש לאביו שונאים בעיר לא יבקש בשביל אביו שאין זה אלא גנאי לאביו כיון שלא יעשו בשבילו.

(ו) חייב לכבדו אפילו אחר מותו שאם אמר דבר שמועה מפיו אומר כך אמר אבא מורי הרני כפרת משכבו וכן כשחותם עצמו חותם הב"מ. וכל זה דוקא בחוץ י"ב חודש ולאחר י"ב חודש אומר ז"ל וכן הקדושים שנוהגים לומר הוא מטעם כיבוד אב ואם שמהוייב לכבדם במוחם.

(ז) חייב לעמוד מפני אביו ואמו כמלא קומתו. ונ"ל דדינו כרבו מובהק (נסי' רי"ב) דהיינו משיראהו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו או עד שישב ואינו חייב לעמוד אלא שחרית וערבית אם לא בפני אחרים שאינן יודעים שכבר עמד בפניהם וי"א דאפילו ק' פעמים ביום חייב ואם הם בעליה והבן למטה בקרקע א"צ לעמוד לפניהם כיון שהם ברשות בפ"ע.

(ח) איזהו מורא לא יעמוד במקום המיוחד לו לעמוד שם בסוד וקנים עם חבריו להתיעץ מפני שנראה שהוא מחשיב עצמו מכלל אנשי העצה ומשוה את עצמו לאביו ולא יעמוד במקום המיוחד לאביו להתפלל שם ולא ישב במקום המיוחד לו לישב שם בכחו אלא יעמוד לפניו כעבד לפני רבו ולא יסתור את דבריו ואם אביו חולק עם אחר בין בדבר הלכה או בשאר ענינים לא מיבעיא שלא יאמר שנראין דברי פלוני דא"כ סתור דבריו וכ"ש שלא יאמר אין האמת כדברך אלא אפילו אם נראין לו דברי אביו לא יאמר בפניו נראין דברי אבא שזה זילותא לאביו שמראה שדעתו מכרעת יותר מדעת אביו אלא אם יש לו תשובה לדברי החולק ישיב לו ודוקא בפניו אבל שלא בפניו מותר לומר נראין לי דברי אבא שאדרכה זה כבוד לאביו ואפי' לחלוק על אביו מותר שלא בפניו ומיהו אם יש אחר שסובר כדעת אביו והוא רוצה לחלוק על סברת אביו כיון שיש אחר לא יזכיר שם אביו אלא יאמר דעת אותו האחר דסובר כאביו (ט). ולא יקראנו בשמו לא בחיו ולא במוחו אלא אומר אבא מארי ואמי מורת. היה שם אביו כשם אחר והוא שם פלאי שאינם רגילין בו שלא בפניו יש מתירין וכן אם הוא שם שרגילין בו הרבה ב"א כגון אברהם יצחק וכו' וכיוצא בו יש מתירים לקרות בהן אחרים אפילו בפניו ויש אוסרין בפניו ומ"מ עכשיו מקילין בו דמסתמא אביו מוחל.

(ט) מי שנטרפה דעת אביו ואמו ישתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחמו. ואם א"א לעמוד מזה ילך לו ויעמיד אחרים לנהגם כראוי כדי שלא יבואו לידי בזיון.

(י) ראה את אביו שעבר על דברי תורה לא יאמר לו אבא עברת על ד"ת אלא יאמר לו אבא כך וכך כתיב בתורה כאלו שואל ממנו ולא כמוהו והוא יבין מעצמו ולא יחבייש ואם אמר שמועה בטעות לא יאמר לו טעות ואפילו בדבר הלכה לא יאמר לו לא תתני הכי.

(יא) עד היכן מוראם וכיבודם היה הבן לבוש בגדי חמדות ויושב בראש הקהל ובאו אביו ואמו וקרעו בגדיו והבוהו על ראשו וירקו בפניו וכן אפילו נטלו כים של זהובים שלו והשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצטער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא ישחוק

וירא ממי שצוה כך ומ"מ יכול לחבעם לדין שישלמו לו מה שהזיקו לו וי"א דקודם שהפסידוהו לו יכול הבן למנעם שלא יפסידו אעפ"י שיש להם במה לשלם כדי שלא לטרוח למיקם בדינא ודיינא ומ"מ אחר שכבר הפסידו לו אסור להכלימם דמאי דהוי הוי ואם אין להם במה לשלם לכ"ע מותר למנעם שלא יפסידוהו דהא אינו חייב לכבדם אלא משלהם כדלקמן סימן י"ב. ודוקא במקום שיש הסרון כים אבל אם רוצה להעביר ממנו ריוח בעלמא אסור לכ"ע למנעם ולצערם ולא עוד אלא שאפילו אביו ואמו ישנים ומפתחות הנחתו של בן תחת ראשיהם אסור להקיצם משנתם אעפ"י שע"ז יפסיד הרבה (ט"ז ס"ק י') אבל אם בא ריוח לאביו ואם לא יקיץ אותו יותר מצטער מפני מניעת הריוח מצוה להקיצו מאחר שאביו שמח בזה וכן כשמקיצו ללכת לבית הכנסת או לדבר מצוה שכולם חייבים בכבוד המקום (ס"ח סי' ע"ז).

(יב) זה שמאכילם ומשקם משלהם אם יש להם ואם אין להם ויש לבן כופין אותו וזן אותם משלו בתורת צדקה ולכן אע"ג דאין כופין על מצות כיבוד משום דהוי מ"ע שמתן שכרו בצדו למען יאריכון ימך דמשמע דאין לו בעה"ז אלא עונש זה שאינו מאריך ימים מ"מ בזה כופין אותו דלא גרע אביו משאר צדקה דכופין על הצדקה ואסור ליתן צדקה לעני אחר דאביו קודם לכל אדם ואם ידו משנת ומפרנס אביו ממעות צדקה שלו תבא מארה עליו שמכזה אביו ואם אין לבן א"צ לחזור על הפתחים להאכילם אבל דעת מקצת פוסקים דדוקא כשאין לו כלל אינו צריך לחזור על הפתחים ליתן לאביו אבל כל מה שיש לו צריך ליתן לאביו אף על פי שיצטרך לחזור על הפתחים ולכ"ע חייב לכבדו ולשרתו בדבר שאין נותן ממון משלו אם יש לבן פרנסת אותו יום אעפ"י שע"ז בטל ממלאכתו ויצטרך למחר לחזור על הפתחים אבל אם אין לבן פרנסת אותו יום לא מחוייב לבטל ממלאכתו ולחזור על הפתחים או להתענות אותו יום וא"צ אפילו לכבדו בגופו.

(יג) אמר לו אביו לעבור על דברי תורה בין מ"ע ובין ל"ח אפילו מצוה מדרבנן לא ישמע לו דכתיב איש אמו ואביו תיראו וגו' אני ה' מולכם חייבין בכבודי לפיכך היו מצוים לו שלא ידבר עם פלוני ושלא ימחול לו והבן היה רוצה להתפייס מיד אין לו לחוש לצואת אביו שאסור לשנוא שום יהודי אם לא שראה שעובר עבירה.

(יד) אמר לו השקיני מים ויש לפניו לעשות מצוה עוברת אם אפשר למצוה שחעשה ע"י אחרים כגון קבורת המת ולויה וכיוצא בו אם כבר התחיל באותה מצוה צמור שהעוסק במצוה פטור מן המצוה ואם לא התחיל בה יניח המצוה ויעסוק בצרכיהם ואם אין שם אחרים לעשות והשעה עוברת יעסוק במצוה ויניח כבודם ואם אין זמן המצוה עוברת יעסוק בכבודם ואח"כ יעשה המצוה.

(טו) תלמוד תורה גדול סביבד אב ואם לפיכך אם הבן רוצה ללך למקום אחר ללמוד שהוא בטוח שיראה סימן ברכה בלימודו והאב מוחה בו שמתירא שיבא שם לדי עלילות א"צ לשמוע לאביו וכן אם האב מוחה בבן לישא אשה שחפץ בה א"צ לשמוע לאביו ומי שאמרה לו אמו עשה כך ולבסוף בא אביו ואמר מי אמר לך לעשות כן לא יאמר לו אמו אף שיקללו פן יבעוס אביו על אמו (ס"ח סי' ע"ז).

(טז) כיבוד אב קודם לאם להקדים שהרי היא חייבת בכבוד בעלה ואם גירשה שניהם שוים. ולעולם אין חילוק בכל דבר בין אב לאם.

(יז) אחד האיש ואחד האשה חייבים בכיבוד ובמורא אב ואם אלא שהאשה אם הבעל מוחה פטורה ובלא"ה חייבת (ול"ע להסתיקס לכיבוד חמיו הוא דלוריימת למס כטורה שהרי גם הוא חייב כדלעיל להאב קודם לאם עממי גס היא חייבת בכבוד בעלה).

הלכות כיבוד אב ואם כלל סו

(יח) ממוזר חייב בכבוד אביו ואמו וכמוראם ואפילו אביו רשע ובעל עבירות חייב וי"א רכל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב לכבדו ומ"מ אסור לצערו.

(יט) כל המכזה אביו ואמו אפילו בדברים אפילו ברמיזה הרי זה בכלל ארור מפי הגבורה שנאמר ארור מקלה אביו ואמו וע"ז אמר שלמה ברוח הקדש במשלי עין תלעג לאב וחבבו ליקחת אם יקרוהו עורבי נחל ואמר ליקחת אם ר"ל כי דבר רגיל שדברי נשים הם שטוח וכ"ש כשהיא זקנה שדבריה דברי שטוח ולכן אמר שאפילו המכזה לזקנת אם (וליקחת ר"ל חסיפת כי מחמת הזקנה נעשים כעשר קמטי' זה ע"ז) אפ"ה עונשו גדול. וכ' כס' ההרידים וז"ל ומעשה היה בימינו באיש שהיה זן את אמו רק שהיתה קלה וכוזיה בעיניו לפי שנשאת לאיש אחרי מות אביו והאיש הזה הלך דרך ים ונהרג והושלך לים וחפשו היהודים לבקשו ומצאוהו על שפת הים ועין אחת מנוקרת שנקרוה העורבים עכ"ל. (כ) אסור לאדם להכביר עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול.

(כא) המכה לבנו גדול י"א כשהוא בן כ"ב שנים וי"א בן כ"ד שנים ונראה לי דהכל לפי טבע הבן ואפי' פחות מזה מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור וכו' א"א יזכחנו בדברים. (כב) חייב אדם לכבד אשת אביו אעפ"י שאינה אמו כ"ז שאביו קיים דכתיב כבד את אביך לרבות אשת אביך וכן חייב לכבד בעל אמו כ"ז שאמו קיימת דכתיב את אמך לרבות בעל אמו אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם ומ"מ דבר רגיל לכבדם וסמ"ק כ' דכתיבהם חייב מדאורייתא ולאחר מיתה מדרבנן.

(כג) חייב אדם לכבד אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו ובין מאמו מדכתיב ואת אמך וי' יחירה ואפילו הקטן הוא גדול בתורה יותר מן הגדול. ומ"מ אסור לגדול לבנות להקטן כיון שהוא ת"ח צריך לשאת פניו לתורה ואם אינו נושא פנים לתורה הרי אינו עושה מעשה עמו ואינו חייב לכבדו.

(כד) חייב אדם לכבד חמיו וחמותו שהרי רוד קרא לשאול אבי שהיה חמיו והייב לכבדו כמו שאר זקנים וחשובים.

(כה) חייב אדם בכבוד אבי אביו ולכן אם אין לאביו לפרנס אבי אביו כיפינן לכן הבן לפרנס אבי אביו כדינו שחייב לאביו אלא דחייב בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו. (כו) אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אא"כ האב בן תורה דבלא"ה אסור להשתמש בבן תורה.

(כז) המקלל אביו או אמו אפילו לאחר מיתתן חייב סקילה אם הוא בעדים והתראה אחד האיש ואחד האשה שקללו ודוקא שקללן בשמות המיוחדים אבל קללם בכינוי אינו חייב אלא בלאו ולוקין כדין המקלל אחד מישראל.

(כח) המכה אביו או אמו ועשה חבורה חייב הנק וכלא חבורה אינו אלא בלאו ולוקין כדין המכה א' מישראל.

(כט) היה קוץ תחוב לאביו לא יוציאנו שמא יבא לעשות בו חבורה וכן אם הוא רופא לא יקוץ לו דם ולא יחוך לו אבר אעפ"י שמתכוין לרפואה. בד"א שיש שם אחר שיוכל לעשות אבל אין שם אחר והוא מצטער ה"ה מקוץ וחוחך כפי מה שירששו לעשות.

(ל) בחנא דבי אליהו איתא כבד את אביך וסמוך ליה לא תגאף ללמדך שאם נשא אדם אשה והיא אינה מכבדת אביו ואמו הרי הוא כאלו גואף כל ימיו כבד ולא תגנוב שאם יש לאדם בנים וכנות בתוך ביתו ואינם מכבדים אביהם ואמם כאלו גונב נפשוח (ע"ן כס"ח מסימן תקס"ח עד תקפ"ז ומס' גל"ה עד סמ"ז).

יניח
לעני
של
ח"ה
דא
דל"ה
דב
בוה
חמ
תדי
א'
ולע
רמז
וכ"ס
היום
ולכן
לא
ק"ש
שלא
ימי
שבר
במצ
וכו'
להר
מפנ
מצו
מש
שע
המו
בס"ז
רא
יכס
הש
אכס
אי
ע"י
עני

כלל סח. דין תנאים שצריך לזהר בכל מצוה ומצוה:

(א) קי"ל אין מעבירין על המצות ר"ל מצוה שתבוא לידו תחלה יעשנה ולא יניחנה מפני שרוצה עכשיו לעשות אחרת ואח"כ יעשה זה וכ"ש שיניחנה לגמרי כדי לעשות אחרת והוא איסור מה"ת שנאמר ושמרתם את המצות קרי ביה המצות בחזק שלא תחמיץ ותישן (כ"כ תוס' ב"מ ז' ע"ב) וצ"ל ל"ג כהדין ועיין מש"כ המ"א סס"י קמ"ו והרדב"ז נמשכנו ח"א סי' תקכ"ט כ' שהיא דרכן ונעלם ממנו דברי תוס' שם וכ"כ תוס' ב"מ ז' ע"ב) וכ"ש ראסור להחמיצה ולעשותה אח"כ ח"ש אל תחמיצנה לזמנה. וזה נחלק לג' תנאים (ב) דל"ש דאין מעבירין אלא כשרוצה לעשות כ' מצות כגון שרוצה להניח טלית ותפילין רבאיזה שיפגע תחלה צריך לעשות אבל אם אין לו פנאי לקיים שניהם רק א' לא שייך בזה אין מעבירין אלא אדרבה אזלינן אחר המצוה דחמירה כגון ציצית ותפילין תפילין חמירה שהיא קדושה ביותר וגם חובת הגוף וכן כל כיוצא בזה או א' תדירה וא' אינה תדירה כ"כ יעשה התדיר דקי"ל תדיר עדיף (כ"כ תוס' ב"מ ז' ע"ב) וכן אם מצוה א' עוברת ומצוה הב' אינה עוברת יעשה העוברת (וכן מוכח בקדושין כ"ט ע"ג ולפחות ננו ולעלת לרגל ר"א יעלה וכו' שז' מטה עברת וכו' וחכ"א יפדה שגאמר נכור בניך חסדה וכ"כ רמב"ם נפ"א מהלכות בכורים הל' ד' וז"ל דוקא התם דכתיב קרא חבל נאמר מוט מודים חכמי' וכ"כ המ"א נס"י תרכ"ז) ואפילו אם יש לפניו מצוה דאורייתא לעשות היום רק כשיעשנה היום לא יוכל למחר לעשות מצוה דאורייתא אחרת שהיא חמורה מזו מצוה דלמחר עדיף ולכן נ"ל בעו"ה באיש חיל יהודי שצריך לילך על משמר שלו בעי"כ וכיוצא בו אלא דאז לא יוכל להניח תפילין באותו יום ולעומת זה יוכל למחר ביה"כ להתענות או אפילו משום ק"ש דלמחר ויכול להתליף המשמר עד למחר לא אמרינן אין מעבירין על המצות ומוטב שלא יקרא היום ודוקא בזמן מועט יום או יומים בזה לא שייך שמא ימות אבל באיזה ימים צ"ע דאפשר דחיישינן שמא ימות (א) וכ"כ מ"א רס"י כ"ה ראה מילקוט דאפי' מליל שבת עד מוצאי שבת לא משהינן. (ב) ול"ש אין מעבירין אלא במצוה שעוסק בו אבל במצוה שאינו עוסק בו כגופו אלא אחרים עוסקין בו. ואעפ"כ הוא מצוה משום ברוב עם וכו' מותר להניח מצוה זו ולילך במקום אחר לראות שהרי גם שם יעשה מצוה כן הוא להדיא ביומא ע' דאמרינן הרואה פר ושעיר הגשרפין אינו רואה כה"ג כשהוא קורא לא מפני שאינו רשאי וכו' ופרך פשיטא ומשני דה"א משום דר"ל אין מעבירין וכו' ומאי מצוה ברב עם וכו' קמ"ל פרש"י כיון שהוא אינו עוסק בו. (ג) אע"ג דשהו מצוה לא משהינן כדאמר מצוה שבאה לירך אל תחמיצנה דוקא כשיכול לעשות המצוה עכשיו כמו שעשה לאחר זמן אבל אם אינו יכול לעשות עכשיו כמו למחר דאם ימתין יעשה מן המוכתר מוטב שימתין יום או יומים כדי לעשות מן המוכתר כ"כ בש"ע סי' תכ"ו אבל בס"ח כ' דאם יכול לקיים תיכף אף שאינו נאה כ"כ יקיים תיכף (ועיין נפ"א סי' ח').

(ב) שלא תהיה המצוה בזויה עליו ויש בזה ג' תנאים (ח) שלא יעשנה בקלות ראש ובדרך בזו וילפינן מדכתיב ושפך את דמו וכסרו בעפר וקבלו חז"ל דר"ל כמה ששפך יכסה דהיינו כשם ששחט ביד כך יכסה ביד ולא דוקא ביד אלא ע"י כלי שהרי גם השחיטה היה ע"י כלי אלא לאפוקי שלא יכסה ברגל שהוא דרך בזיון (נשנת כ"ג נרש"י אטסין דטלסו דס' משמע שהיא דרשה גמורה מדאורייתא) (ג) שלא תהיה בזויה עליו מצד איכות עשיית המצוה ומכבד גופו יותר מן המצוה כגון שמתירא שיחלכלך ידו או גופו ע"י המצוה ולכן לובש בתי ידים על ידיו (כמו שטחה העזרה על כה"ג דכריך ידיו נשיאלי ועניד עבודה ועיין נפ"א סי' תרכ"א סעיף ז')

הלכות והירת המצות כלל סח

ולכן אסור להשתמש בציצית כ"ז שהם קבועים בטלית (סי' כ"ח) וכן אסור להסתפק מניי סוכה (תרס"ז) ולאכול האחרוג או להריח בהדס של לולב (תרנ"ג) ולהשתמש בנר חנוכה ואפילו להדליק נר של חול מנר של חנוכה אסור (תרע"ד) ואפילו מנר של בית הכנסת אסור מדינא אלא שנוהגין להקל דלב ב"ד מתנה עליה (קנ"ד) וכ"ז הוא כדי שלא תהיה המצוה בויה עליו.

(ג) אין עושין מצות חבילות שלא יעשה ב' מצות כאחת שמא לא יוכל להודיר בשתיהן (והוא מדרבנן כמש"כ תוס' נהד"ח סוטה ח' וכדמוכח שם דנין לר"ג ונין לר"י עמ"ס דכתיב אותה ול"ק מנעם אין עושין חבילות ואפילו לר"ג דלריש טעמא דקרא היינו שלא יהיה לכה גס. ואם נחתר להכח למכ"ז ב' דברים לעשות נהס ב' מ"ט כגון להניח ב' ילדים בבת ח' למולן או ב' כוסי' לכרך עליהן נהמ"ז ח' נרס' ע' נמ"ח ססי' קמ"ז שכ' דלרמב"ם נותר ולתוס' אסור). (ב) (ד) העוסק במצוה פטור מן המצוה וילפינן מדכתיב ובלכתך בדרך בלכת ריך הייב אבל דמצוה פטור דאל"כ לכתוב בשבת ובלכת. ודוקא שצריך לטרוח אחר האחרת כגון שלוחי מצוה בסוכות דפטורים מן הסוכה אפילו בלילה אעפ"י שאינם הולכים בלילה מ"מ אם יצטרכו לטרוח אחר סוכה בלילה יחבטלו עי"ז משליחותם (תר"ם) וכן החופר קבר למת או המשמר המת אעפ"י שאינו מתו אעפ"י שגח מעט פטור מק"ש ותפלה אבל אם ימצא סוכה עשויה במלון וא"צ לטרוח כלל חייב בסוכה וכן אם היו ב' המשמרים או ב' החופרים וסגי בא' אזי זה משמר וחופר וזה קורא ואח"כ זה משמר וחופר וזה קורא (סי' ע"ח) ולרמב"ם והגאונים אפילו אין צריך לטרוח אחר שתיהן פטור (סי' ל"ח מ"ח ס"ק ע') ואינו פטור העוסק במצוה אלא כגון בשעה שמחזיר אבדה לבעליה או שמחזיר אחר אבדת חבירו שימצאנה אבל אם כבר מצא האבדה והניחה בכיתו אעפ"י ששומר אותה ועושה מצוה מ"מ לא הוי עוסק במצוה (סי' ל"ח).

(ה) הידור מצוה שנאמר זה אלי ואנוהו (נסוכה ריש לולב הגזל עמ"ס תרס"ז דהוי דאורייתא וכ"מ בשנת קל"ג וכ"מ בחי' רא"ו על הסמ"ג הל' לולב ותוס' שם עמ"ס דהוי אלא למטה לכתחלה) ולכן צריך בכל מצוה לעשותה בכל כחו שתהיה נאה מה שאפשר ואחז"ל הידור מצוה עד שליש במצוה י"א שאפילו קנה כבר אחרוג או שאר מצוה שראוי לצאת בו בצמצום ואח"כ מצא אחרת מצוה להוסיף עד שליש מלגו בדמי ראשון ולהחליפו כזה ואם חבירו אינו רוצה להחליף רק דוקא למכור א"צ לקנות מין שכבר קנה וי"א דאם כבר קנה א"צ להוסיף כלל רק כשיש לפניו ב' וא' ביוקר מחבירו שליש יקה ההדור ויוסיף שליש והמוסיף יוסיפו לו בעה"ב (תרנ"ז) ובכלל זה שיבחר המין המשובח והמעולה הראוי לאותה מצוה בדכתיב מבחר נדרוך.

(ו) זריזין מקדימין למצוה. דבר שמצותו מיום יקדים בבוקר לעשותו כדכתיב וישכם אברהם בבוקר. וכן דבר שמצותו בלילה יקדים בתחלה הלילה ולכן ראוי להתפלל ערבית מיד ביציאת הכוכבים ואפילו אם ימתן אזי יעשה ברב עם מ"מ מוטב להיות מן הזריזין ומקדימין (כדליתא להדיא נר"ה דף ל"ג ע"ג מ"ג הלל דנראשין וכו').

(ז) מצוה בו יותר מבשלוהו (ל"ע חס הוא יעשה המטה לא יהיה מוארך כ"כ כגון המטה לכתוב לו ס"ת ואין מכתבו מוארך ואם ישטרסו סופר יהיה מוארך אזה עדיף וכו"ע נמשכת מבי"ע סי' מ"ט). (ח) שיעשה כל המצוה ולא מקצתה כדכתיב כל המצוה וגו' תשמרון לעשות פרש"י בשם המדרש אם התחלת במצוה גמור אותה ואח"כ המתחיל במצוה ואינו גמורה קובר אשתו ובניו כדמצינו ביהודה שהתחיל בהצלת יוסף ולא גמרה. ומ"מ אם נאנס ולא גמרה מעלה עליו הכתוב כאלו גמרה.

(ט) צריך שיכוין לצאת במצוה זו כדק"ל מצות צרישות כוונה. ודוקא מצוה דאורייתא אבל דרבנן יצא אפילו בלא כוונה (מ"א סי' ס') ונ"ל דזה דוקא בקורא ק"ש בדרך לימודו (ע' זנח"ס נ' ע"ג וע"ג נח"ס ד"ה סתם חשה) וכן שכפאורו לאכול מצה והוא היה סבור שהוא יום חול או שהיה חוקע לשיר וכיוצא אבל אם קורא ק"ש בדרך שאנו קורין בסדר התפלה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אעפ"י שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אעפ"י שאינו מכוין (ע' סי' ט"ז וסי' תרע"ה וע' נח"ס סוכה מ"ג ד"ה אמר חב"י ונטור נס"י ס' ונסי' תרכ"ח) ואפילו למאן דס"ל מצות אינן צריכות כוונה הנ"מ בסתם אבל אם כיון בפירוש שלא לצאת בו ודאי דאינו יוצא בע"כ (כ"כ ח"ס נסוכה ק"ל וכו"כ הר"א"ש והטור שיכוין שלא ללכת עד שיבדק [והש"ג כ' חס לא כתכוין ללכת עד שיבדק וכו'] והביאו המ"ח סי' תרכ"ח ס"ק י"ג והש"ג דהא י"א ח"ל כוונה ונחמת כוונת הש"ג בלתי ס' כמו שכ' ח"ס ור"א"ש ח"ל שהקולמוס פלט שלא בדקדוק) וי"א דאפילו למאן דס"ל מצות א"צ כוונה דוקא בדבר שיש בו מעשה אבל בדבר שאין בו אלא אמירה לכ"ע צריכה כוונה (עיין נב"י נס"י ס' ונסי' תקפ"ח ונפ"ח ס').

(י) שלא תהיה מצוה הבאה בעבירה כגון שגול ציצית או מצה או לולב או שאר מצות (עיין סי' י"א וסי' תרמ"ט) והוא מדאורייתא דכתיב אדם כי יקריב מכם להוציא את הגזול והרבה הוזהרו להרחיק בדבר שלא יהיה שום גול במצוה דאל"כ נעשה קטיגור (ועיין מש"כ נכ"ל נכלל ג' סי' ז').

(יא) כל מצוה שיוכל לעשות בחבורה ויעשה בחבורה ולא ביחיד כדכתיב ברכ עם הדרת מלך (כדליתא נפסחים ס"ד ונימוס ע') ואחז"ל אינו דומה מרובים העושים מצוה למיעוט שעושים. ובמנחות ס"ב ע"א משמע דשלשה היו רב עם.

(יב) שירדק לעשות המצוה בכל פרטיה ודקדוקיה כדאמרין (זנח"ס נ"ב) שירי דם שירי מצוה ומעלה עליו כאלו לא כיפר.

(יג) השמחה הגדולה במצוה. ופירש האר"י ז"ל שזה שכתוב תחת אשר לא עבדת וגו' בשמחה ובטוב לבב מרוב כל ר"ל שלא שמחה בעבודה יותר מאלו מצאת רוב כל תענוגים ואבנים טובות ומרגליות ואמרין אלא מחוך שמחה של מצוה.

(יד) שירוצו וירדוף אחר המצוה כדכתיב ונדעה נרדפה וכו' וכתוב דרך מצותיך ארוץ. ואמרו מצוה לרוץ לכהכ"נ ולכהמ"ד וה"ה לכל המצות ויטריח הרבה במצוה ולפום צערא אגרא (ועיין כ"ז נספר תלדים).

(טו) שהיה ממתין ומצפה מתי תבוא לידו המצוה לקיימה דכתיב ושמרתם לעשותם ר"ל המתינו לעשותם כמו ואביו שמר את הדבר.

(טז) שלא יעשה מצות בהגם אלא יקנה אותם כשכר שלם כמש"כ ויאמר דוד לארונה וכו' ולא אעלה עולות לה' חנם וכוונה מחמיר מאוד בזה.

(יז) שיעשנה מאהבת ה' לא לשום פניה ולא לשום הנאה שבעולם וגם שלא יעשנה כאלו הוא חייב בדבר ורוצה לפטור ממנה והוא עליו כמש"א אלא יעשנה מאהבה שאפילו לא היה מצווה בה היה משתוקק לעשותה לעשות נחת רוח להקב"ה שרצונו בזה.

(יח) שיעשנה מיראה ואפילו מצוה המושכלת כמו צדקה וכיבוד אב וגזל ועריות שהן דברים שהשכל מחייב לא יעשנה או יעובנה מחמת שהשכל מחייב אלא יעשנה או יעובנה עבור יראת ה' שהוא צוה על זה (כדליתא אל יאמר אדם אי חפשי בחויר חלף חפשי ואני שנשמים ס"ה על-י).

הלכות זהירות המצות כלל סח

(יט) חייב לקיים המצוה אפילו אם צריך לפור ע"ז עישור נכסיו (א"ר נסס ר"י)
ועד חומש אבל יותר מחומש מנכסיו א"צ לפור אפילו מצוה עוברת. ודוקא במ"ע אבל
לעבור על ל"ח חייב ליתן אפילו כל ממונו קודם שיעבור כמש"כ ובכל מאודך (סי' תרכ"ז)
ואם צריך לעקור מביתו לילך לעיר אחרת לקיים המצוה צריך-עיון. (ג)

(כ) כל מצוה שאין לה דורש ואין מי שיבקש אותה תדרשנה לפי שהיא כמת
מצוה שהמצוה מקטרגת ואומרת כמה גרועה אנכי שנתעלמתי מכל וכל (ס"ח סי' ק"ה).
(כא) מעלין בקודש ולא מורדין דכתיב את מחותות החטאים וכו' וקדשו ר"ל כיון
שכבר נתקדשו אסור להורידן ולכן תשמישי קדושה נגנזין כגון מזוזה ותפילין ורצועותיהן
ותיק שלהם וכ"ש כל תשמישי ס"ח אבל תשמישי מצוה לאחר שנגמר מצותן נורקין כגון
ציצית וסוכה וכיוצא בהן ומ"מ יש ליזדר שלא לעשות מהם תשמיש של גנאי וכן טלית
של מצוה שבלה לא יעשה בו תשמיש מגונה וטוב לגנון או לשרפן ולכן אסור להניח
באה"ק שאר ספרים וטלית ותפילין וכ"ש קופה של צדקה ופשיטא המעות שבחוכו ויריעות
פסולים נוהגים להניח שם וצ"ל דלב ב"ד מתנה ע"ז ולא נקרא אה"ק אלא שעשוי כמין
ארגו שלא נעשה אלא לכבוד התורה אבל שעשוי בחלל הכותל בין שהכותל של אבנים
או של עץ י"א דלא מיקרי אה"ק וכ"ש אם הספרים מתקלקלים שם שלא ירד עליו
קדושת אה"ק כלל ואם יש חור בברכ"ב מותר להניח שם אה"ק שיסתום החור מפני
טומאת מת אם אין מניחין שם לעולם רמ"ש אם מונח כאן או כאן ומה שנהגו הקוששים
ספרים שחוחכין מן הגליונים של ספרים ראוי להזהיר שלא יחכו יותר ממה שכבר החכו
בפעם ראשון דבזה י"ל דמתחלה לא נתקדש רק מה שצריך לספר משא"כ פעם ב' (עיון
סי' קכ"ד וסי' גכ"ד נמ"ח ס"ק כ"ד) וגם לא יתלו על תשמישי ס"ח אותן מטבעות שיש
עליהם שם בן ד' שטבעו אותו לשם ע"ז וגם לא יחזיקם ברשותו אלא יחזיקם מיד (כ"ח
וט"ז סס ס"ק ט"ז).

(כב) קי"ל בכל התורה דעשה רוחה ל"ח אבל אינו רוחה ל"ח ועשה אע"פ שגם
זה הוא עשה ול"ח לא מהני (עיון נ"מ דף ל' נרש"י וברי"ף סס) ודוקא במקום שאינו יכול
לקיים שניהם אבל במקום שיכול לקיים שניהם אין העשה רוחה ל"ח ודוקא דבאותו רגע
שעובר הל"ח מקיים העשה כגון מילה בצרעת וסדין בציצית שעקירת הל"ח וקיום העשה
באין בפ"א אבל אם צריך לעקור הלאו קודם לזה אפילו רגע א' אינו רוחה ודוקא בענין
שלא ידחה הלאו ולא יעשה האיסור אבל אם אעפ"כ צריך לדחות הלאו אעפ"י שאינו
מקיים העשה עכשיו מ"מ רוחה (וכן מלמדי נהליא נחי' רש"א שנת ריש פ' ר"א דמילה
שמתרן כזה קי' תוס' סס ד"ה גלא נרש"י) ודוקא בעשה רוחה ל"ח בעינין בעידנא אבל עשה
חמור רוחה עשה הקל ממנו אע"ג דבעידנא דעקר הקל עדיין אינו מקיים החמור (פסחים
כ"ט ע"א תוס' ד"ה אתי עשה ועיין מנחות מ' ע"א וביבמות דף ה' ו' ובתוס' סס אכל עשה דרביס
שז' מיליא רביס לא בעינין בעידנא. סי' תמ"ז מ"ח ס"ק כ').

(כג) אסור להוסיף על איזה מצוה מן המצוות שנאמר לא תוסיף ודוקא שעושה
בכוונה להוסיף כגון שיאמר שמה שאנו יושבין בסוכה בשמע"צ וכן מה שאנו אוכלים
מצות כיום ח' ש"פ אע"פ שכ' בתורה רק ז' ימים יאמר שבאה כן הקבלה עפ"י תורה שבע"פ
שהתורה ציוותה לישוב בסוכה ולאכול מצה ח' ימים ויחכו לישוב בסוכה ולאכול מצה כרי
לקיים מצות התורה וכן כשיניח ב' זוגות תפילין של רש"י ור"ח בבת אחת ויאמר ששניהם
כשירים וכן המצוה מן התורה עפ"י תורה שבע"פ ה"ז עובר אבל אם יושב בסוכה ואוכל
מצה כיום ח' משום ספיקא דיומא וכן כשיניח ב' זוגות תפילין של רש"י ור"ח אפילו בכ"א

מחמת ספק שמא זוג א' הם פסולים וכן כל כיוצא בזה אין כאן משום כל חוסיק ואם יניח ב' זוגות חפילין של רש"י או של ר"ת בבת אחת וכן כשיטול ב' לולבין כשרים בבת אחת ה"ז עובר אפילו אינו מתכוין להוסיף דק"ל לעבור בזמנו א"צ כוונה אבל שלא בזמנו צריך כוונה דוקא לעבור וכן כשמוסיף לעשות ה' ציצית או ה' חוטין או ה' פרשיות או בתים בחפילין ה"ז עובר אבל מותר לעשות מצוה א' אפילו ק' פעמים ביום דאע"ג דמה"ת כשהגביה ד' מינין שבלולב פעם א' ביום יצא מ"מ מותר ליטלן אפילו מאה פעמים ביום ובודאי אם יאמר שבאה הקבלה דמה"ת חייב כלולב כל היום ה"ז עובר וכן כל כיוצא בזה אבל רשות לב"ד לעשות סייג לחורה בכל דבר ואפילו לעקור מ"ע או ל"ח לפי שעה (יבמות ז') והעובר על דבריהם עובר בלאו דלא חסור וכו' וכשם שאסור להוסיף על המצות כך אסור לגרוע כגון לעשות ג' ציצית וג' מינים בלולב (ועיין ברמב"ם סוף ב' מהלכות ממרים ובסמ"ג לחין ס"ד ובחיוב ס' תכ"ד ובא"ח ס' ל"ד ובמ"א ס"ק ג' ובר"ה דף כ"ח ומהדרין ע"ח ועירוכין ל"ה ועיין במה שכתבתי בכלל בהלכות סוכה בדיון ד' מיכין שגולב וי"א לחפילו לעצור בזמנו נעו כוונה למ"ד מלת לריכות כוונה עיין מ"א ס' תרכ"א ס"ק כ"ו וע"ש בא"ר זכ' בשם הרא"ש פ' לולב הגזל דליחא וכדעת הש"ע).

(כד) מצוה שיש לה ענף שכאשר ירצה לעשות מצוה זו צריך לעשות מקודם מצוה אחרת אעפ"י שבדיעבד אינו מעכב אם יש שום אפשרות שיעשה הענף אסור לעשות המצוה עד שיעשה מקודם הענף אבל אם אין שום אפשרות לעשות מקודם הענף כיון שאינו מעכב מותר לעשות המצוה (גיטין כ"ח ע"כ תוס' ד"ה והא נעו סמיכה).

(כה) שומר מצוה לא ידע דבר רע ר"ל שמחוייב כשירצה לעשות איזה מצוה שלא יעשה אותה בחפזן ובפתאום רק שישמור וימתין (כמו ולצו שור את הדבר) ויתיישב בדבר היטיב איך יעשה וכ"כ בפסח כיון שהיו צריכין לאכול בחפזן משום חפזן דשכינה בא לזהיר וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים וכו' (עשרה מאמרות מאמר ח"ה ח"ג פ' י"א ע"ש) ונ"ל שזהו ג"כ מש"כ ושמרתם את המצות וזהו שיסדרו לומר הנני מוכן ומזומן לקיים וכו' ור"ל שכבר אני מוכן ומזומן וזהו הבין לקראת אלהיך ישראל ר"ל שתכין עצמך מקודם ולא בפתע פתאום. וכבר בחנתי בנסיון שכאשר עשיתי מצוה בפתאום לא קיימתה כראוי לכן צריך לזהר בזה.

כלל סט. דין קימה והידור בפני חכם ובפני זקן:

(א) ישחרל לקיים מ"ע לקום מפני כל חכם אפילו אינו זקן אלא יניק שאינו אפילו בן י"ג שנים אלא שהוא מופלג בחכמה משאר העם אע"ג שאינו מופלג מהכמים שכדור אלא כיון שמופלג בחכמה משאר העם והוא גדול ממנו וראוי ללמוד ממנו.

(ב) וכן מ"ע לקום מפני שיבה דהיינו בן ע' שנים אפילו הוא עם הארץ ובלבד שלא יהיה רשע. ואפילו זקן נכרי מהדרין אותו בדברים ונותנים לו יד לסומכו.

(ג) מאימתי חייב לקום טפניהם משניעו לחוך ד' אמותיו דאז מוכח מילתא שמפניו הוא עומד אבל קודם ד"א אין היכר ואין כאן הידור ויקום כך עד שיעבור מכנגד פניו וי"א עד שיעבור ממנו ד' אמות.

(ד) וצריך לקום מלא קומתו ודוקא בסתם בני אדם או בשוין בחכמה אלא שהשני הוא זקן אבל חכם אפילו הוא ילד א"צ לעמוד בפני הזקן מלא קומתו אלא יקום מעט כדי להדרו כיון שהוא ילד חכם יותר מהזקן אין לו להתכוות לקום מפני הזקן.

הלכות קימה והידור בפני חכם וזקן כלל סט

(ה) וכן ב' חכמים וכו' זקנים א"צ לקום א' מפני חברו אלא יעשה לו הידור ואפי' הרב לתלמידו יעשה לו הידור קצת.

(ו) אסור להעצים עיניו ממנו קודם שיגיע לחוך ד"א כדי שלא יצטרך לקום מפניו כשיגיע לחוך ד"א וע"ז נאמר ויראת.

(ז) אין עומדין מפניהם לא בבהכ"ס ולא במרחץ בחדר שכולם עומדין ערומים שאסור ליחן שלום (עיין ע"ך ס"ק ג') דכתיב תקום והדרת קימה שיש בה הידור אבל בבית אמצעי של מרחץ וכ"ש בבית החיצון חייב.

(ח) אין בעלי אומנות חייבים לעמוד בפני ת"ח בשעה שעוסקים במלאכתם דמקשיני קימה להידור מה הידור אין בו חסרון כיס ה"נ קימה שאין בו חסרון כיס. ואם הוא עוסק במלאכת אחרים אסור להחמיר על עצמו לעמוד אבל בשעה שהוא עוסק בתורה חייב.

(ט) החכם מוזהר שלא יכוין לעבור בפני הצבור כדי שיעמדו מפניו ולהטריחם אם אפשר לו להקיף וזכות הוא לו.

(י) גדול הרור ומפורסם בדורו למפלג בחכמה יותר משאר חכמי הדור דינו כאלו הוא רבו מובהק וצריך לעמוד מפניו כמלא עיניו ואינו יושב עד שיתכסה מעיניו או עד שישב (אזר דיניס הטובים נרע מובהק מנאר בי"ד סי' רמ"ג ולפי שאין שכיח בזמן הזה רע מובהק לכן לא העתקתי).

סדר אמירת קרבן תורה לארבעה שצריכין להודות:

ראוי ונכון שיפריש לצדקה העשיר לפי עשרו והרל כפי השגת ידו שיהי כשהיה בית המקדש קיים היה צריך להביא כבש או עז או עגל או פר או פרה וא"כ לא מסתבר שע"י חורבן מקדשנו ירוח שלא יהיה חוטא נשכר ולכן יפריש כפי השגת ידו כפי שווי א' מהבהמות הנזכרים ויחלק ללוטרי תורה וזוהר שלא יאמר המעות האלה יהיו לתודה דא"כ אין להם תקנה במה"ז אלא יאמר הריני נוהן זאת לצדקה ויה"ר שיהיה נחשב כאלו הקרבתי תודה וכך עשיתי בשנת תקס"ד שנעשה לי הנס מחמת שריפת הפולפער. ולפי שבזמן הזה אין לנו אלא שיח שפתותינו לכן תקנתי אז סדר הקרבנות התורה דהיינו תחלה אמרתי פ' תורה דפרשת צו וזאת תורת זבח השלמים עד ואם נדר וכו' ובפרשת ויקרא ואם זבח השלמים עד כל חלב וכו' לא תאכלו ואח"כ נוסח זה. וכך היתה עבודת התורה מביא פר או פרה שהיא מכן ל' יום עד בן ג' שנים או כבש או עז מכן ל' יום עד בן י"ב חודש ואם נתעברה השנה נתעברה לו או איל מכן ל' יום עד בן כ"ד חודש נמצא יכול להביא פר או פרה עגל או עגלה איל או רחל גדי או גדיה שעיר או שעירה ואם הביא מיום ח' כשר (מונ"ס ס"א מסל' מע"ק וע"ש נכ"ס סכ' דנכדר ומלכה יותר לכחלה מיום ח'). ומביא הבהמה לעורה ומקריש אותה שם וקודם שחייטה היה מביא עשרים עשרון סולת וחצי לוג שמן ועושה מעשרה עשרונים עשר הלוח חמץ וכיצד מחמץ מביא שאור כדי חימוץ ונותנו לחוך המדה וממלא המדה ומודד כל עשרון ועשרון בפ"ע במדה של עשרון שהיה במקדש ומן עשרה עשרונים הנשארים עושה ל' הלוח של מצה כל הלוח שוות עשר הלוח מכל מין י' הלוח מאפה תגור וי' הלוח ריקים וי' הלוח מורכבות. כיצד היא המורכבת חולטה כרותחין ואופה אותה מעט ואח"כ קולה אותה ברכיעות הלוג שמן על האלפס וכיוצא בו כדרך שקולין המופגנין. וכיצד עושה החלות כולל הסולת בשמינית הלוג שמן ולש בפושרין ואופה. כיצד מעשה הרקיקין לש את הסולת בפושרין

ומושחין בשמינית הלוג שמן אחר אפייתו ולאחר שקרמו כולם פניהם בתנור סומך ב' ידיו על הקרבן ובכל כוחו ובשעת סמיכה אומר עליו דברי שכה. ונ"ל שהוא מומר לתורה. והסמיכה תהיה בעזרה דוקא בכל מקום בעזרה ואם הכורת אנשים הביאו קרבן א' בשותפות כולן סומכין עליו כזה אחר זה ולא כולם בכ"א ותיכף לסמיכה שחיטה. ולכתחילה שוחטין בסכין שהוא כלי שרת ושחט ישראל או כהן וקבל הכהן הדם במזרק שהוא כלי שרת וצריך לקבל כל הדם כיצד הוא עושה אוהו הסימנים בידו ומוציאן עם הוורדין לתוך המזרק ושוחט שנים או רוב ב' כדי שיקבל הדם כולו בכלי ומגביה הסכין למעלה כדי שלא ירד הדם ממנה אלא מן הצואר ודם שבסכין מקנחו בשפת המזרק ובדיעבד אפילו לא קבל רק כדי הוייה כשר וצריך העובר שתהיה מחשבתו לשם הזבח ולשם בעליו בשעת זביחה ובשעת קבלת הדם ובשעת הולכת הדם ובשעת זריקה ואח"כ הולך הדם למזבח ולקח הכהן המזרק שבו הדם וזורק ממנו במזרק ב' זריקות על ב' זוויות המזבח באלכסון מחצי המזבח ולמטה על קרן מזרחית צפונית ועל קרן מערבית דרומית ומכוין כשזורק הדם על הקרן שיהיה הדם מקיף על הזוויות כמין גם כדי שיהיה שתי מתנות שהן ד' ושירי הדם היה שופך על יסוד דרומי ואח"כ מפשיט העור והעור הוא לבעלים כיצד הוא מפשיט נוקבו מחוך ערקובו ותולה ומפשיט ואם היה שור מפשיטו בלי תליה ולאחר ההפשט מוציא האימורין החלב שעל הקרב ובכללו הלב שעל הקיבה וכל החלב שעל הקרב ושתי כליות וחלב שעליון עם החלב שעל הכסלים ויותרת הכבד ומעט מן הכבד עם היוותרת ובכשבים מוסיף גם האליה תמימה עם החוליות מן השדרה עד מקום הכליות ונותן כמנים ומנתח את הבשר ומפריש החוה והיא כל הרואה את הקרקע למעלה עד הצואר למטה עד הכרס וחותר עמה ב' צלעות אילך ואילך ומפריש שוק הימין והוא ב' אברים מעורים זה בזה דהיינו עצם אמצעי ועצם העליון המחובר לגוף. ונותן החלבים ע"י הבעלים וחוה ושוק למעלה וב' כליות ויותרת הכבד למעלה מהם וד' לחמים מן המ' חלות למעלה וכהן מניח ידיו תחת ידי בעלים ומולך ומביא מעלה ומוריד במזרחה של מזבח. ואם היה קרבן בשותפת א' מניף ברשות כולן. ואחר שמניפין מולח האימורין ומקטוין ע"ג המזבח והחוה והשוק וד' חלות נאכלים לכהנים לאחר הקטרת האימורין ושאר הלחם עם שאר הבשר נאכלים לבעלים. ואח"כ יאמר או"א גלוי וידוע שבזמן שבה"מ היה קיים כשנעשה נס לאדם היה מביא תודתו ומקריב לפניך ועכשיו שחרב בה"מ יהר"מ שתהא אמירה זו חשובה ומרוצה לפניך כאלו הקרבנו לפניך קרבן תורה כהלכתה כמו שנא' ונשלמה פרים וכו' ויהר"מ ה"א מלך רחמן שתשוב ותרחם וכו'.

הלכות שבת.

כלל א. דין הכנסת שבת מערב שבת (סי' ימ"ט).

(א) שבת קודש הוא האות הגדול והברית שנתן הקב"ה לישראל למען ידעו כי ששת ימים עשה ה' כל מה שברא בשמים ובארץ ושבת ביום השביעי והוא יסוד האמונה לידע שהעולם הוא מחודש וכיון שברא הכל הוא ארון על הכל ואנחנו עבדיו ומהוייכים לעשות רצונו ולעבדו בכל גופנו ונשמחתו וממונינו כי הכל שלו. והזהירה התורה על שמירת השבת יב פעמים וא"ל כל המשמר את השבת כאילו מקיים כל התורה כולה

וכל המחלל את השבת כאלו כפר בכל התורה כולה וציוחה התורה לזכור בכל יום ויום את השבת כמו שכתב זכור את יום השבת ור"ל להיות זוכר תמיד השבת כדי לקדשו ולענגו ולכן היה שמאי הזקן אומר על כל דבר נאה שקנה זו לשבת ואם מצא נאה הימנה אבל הראשונה והגויה השניה וכן בכל יום אך הלל הזקן שהיה מדתו במדת בטחון וכדי לחזק בטחונו לא היה נוהג כן אלא שהיה בוטח שיזדמן לו נאה לכבוד שבת ועכ"פ מורה בשאר כל אדם ופשיטא בדבר שאינו שכיח לקנות כשיזדמן לו דבר שלא יהיה נפסד או יניח אותו לשבת וכן כשמונין מנין הימים יהיו מונין על שם השבת דהיינו יום ראשון בשבת ויום שני בשבת וכן כולם כי קדושת השבת הוא נמשך לכל יום כי הוא המרכז האמצעי שכל ימי השבוע יונקים ממנו יום א' ב' ג' נקראין אחר השבת שהם מקבלים קדושה משבת העבר ויום ד' ה' ו' נקראים קודם שבת כי מושפעים ומקבלים קדושה משבת הבאה. ולכן ההולך במדבר או שנשבה בין הנכרים ואינו יודע מתי הוא שבת מונה ו' ימים מיום שנתן אל לבו ושכחתו ומקדש השבועי בקדושה והבדלה ואם יש לו ממה שיחפרנס אסור לו לעשות מלאכה כלל בכל הימים עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום אפילו ביום שמקדש בו כדי פרנסתו מצומצמת מפני פקוח נפש שאם לא יעשה מלאכה ימות ואם יש לו לחם או שאר דברים הנאכל חי אסור לו לבשל אבל מותר לילך אפילו ביום שמקדש בו לפי שתחומין אינו אלא מדרכנן והתירו לו כדי למחר לצאת מהמדבר אבל שאר איסור דרכנן אסור. היה יודע מנין הימים שיצא בו כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי לציאתו אבל אינו יודע כאיזה יום יצא מותר לעשות כל מלאכות ביום שמיני לציאתו שביום כזה יצא מכיתו דבודאי לא יצא בשבת וכן ביום ט"ו וכיום כ"ב וכן לעולם (סי' צ"ד) והטעם לפי שקדושת שבת מתפשט בכל יום ולכן כל יום שישבות מ"ט יש בו מקצת קדושת שבת.

(ב) ולכן מצוה להשכים בבוקר בע"ש להבין צרכי שבת כדכתיב והיה ביום הששי והבינו משמע תיכף כשהיה יום הששי יבינו ואם לא ימצא לקנות כלום לאחר התפלה יקדים לקנות מקודם ובלבד שיקרא ק"ש קודם (סי' רכ"א נח"ל ודבריו ל"ע כיון שכ' זהו מה"ל ח"כ כיון שהיא עובדת למה לא יבעל גם ק"ש שכרי לרכי שבת עוקדת וקיי"ל תדיר ועוקדת שין וכמו שכתבתי בהלכות נכרות כלל ס"ח וגם ע"כ שכ' שלא יפחש מן הלטר מה ענין זה לזה. ועכ"פ כ"ל דחס יש לו חזק דבר לאכול בשבת חסר לבעל חמלה וכ"כ ק"ש).

(ג) מצוה על כל אדם שיכין הוא בעצמו ג"כ שום דבר לצרכי שבת לכבדו אע"ג שיש לו משרתים כדמצינו בהרבה אמוראים ומהם ילמוד כל אדם ובפרט בימים הקצרים ומכ"ש כשרואה שכבר הוא סמוך לשבת שאז הוא מחוייב לעסוק בכל כחו וראיתי אנשי מעשה גדולי תורה שהיו מכבדין הבית בעצמן בימים הקצרים כדי שלא יתחלל שבת וזה חוב גמור על כל אדם וכל שכן אם אין לו מי שיכין או שהשליח אין לו פנאי ולא יאמר לא אפגום כבודי כי זה הוא כבודו שמכבד השבת (סי' ר"ג).

(ד) המנהג בכל ישראל לאפות לחמים לכבוד שבת ומלבד הטעם כדי שחטול האשה חלה שבע"ש נברא אדה"ר שהיה חלתו של עולם עוד יש ט"א כדי לאכול פת ישראל ולכן הגוהנין לאכול פת פלטר של נכרי בחול מ"ט יש לזדר שבשבת יאכל דוקא של ישראל (רמ"ג).

(ה) ירבה בבשר ודגים ומטעמים כפי יכלתו וישחיו הסכין שוהו הכל מכבוד השבת וידמה ברעתו כאילו יבא אליו להתאכסן מלך בשר ודם כמה היה מכבד הבית ומציע המיטות וכ"ש שבת מלכתא (סי' ר"ג).

(ו) העושה מלאכה בע"ש ממנחה ולמעלה אינו רואה סימן ברכה מאותו מלאכה וי"א דדוקא ממנחה קטנה ודוקא בדרך קבע אבל בדרך ארעי מותר ולצורך שבת מותר כל היום אפילו לתקן בגדי חבירו אם אינו נוטל שכר ומותר להסתפר כל היום אפילו בשכר דניכר לכל שהוא לצורך השבת ומותר לכתוב אפילו אגרת שלומים ומכ"ש ספרים דרך למודו אבל אסור לכתוב לחבירו בשכר וצריך להזהר מאוד הבעלי מלאכות שכמה פעמים נמשך מלאכתם עד שחשך (סי' רנ"ח).

(ז) מדינא אסור לילך בע"ש יותר מג' פרסאות ועכ"פ צריך כל אדם לזוהר מאוד שיכנס לאושפיזא בעוד יום גדול כדי שיכולין להכין צרכי שבת בשבילו כי כמה מכשולים באים עי"ז שבעל אושפיזא או אפילו בכיתו כשבא סמוך לשבת מוסיפין לבשל בשבילו ומחללין שבת ומכ"ש שכמה פעמים יכשל שיתאחר בדרך עד שחשכה ממש וכמה חילול שבת יש בהוצאה והכנסה ויציאה מחוץ לתחום ושבתת בהמתו ולכן כ"ז ישים האדם אל לבו ולא יסתנו היצר לומר עוד היום גדול והדרך טוב (סי' רמ"ט).

(ח) מי שמרגיש בעצמו שאם לא יאכל בע"ש לא יחלוש בשביל זה מצוה שלא יאכל אפילו סעודה הרגיל בה בחול אבל מדינא מותר ומ"מ מצוה למנוע מלקבוע סעודה אפילו מה שרגיל בחול מט' שעות ולמעלה אבל סעודה שאינו רגיל בחול אפילו סעודת מצוה אסור לעשות בע"ש אם אפשר לעשות ביום אחר אבל מה שזמנה בע"ש כגון מילה בין בזמנו או שלא בזמנו ופדיון הבן בזמנו מותר ונ"ל אפילו שלא בזמנה (א) ומ"מ נכון להקדימה בבקר כדי שיוכל לאכול סעודת שבת לתיאבון (סג).

(ט) אין להתענות בע"ש כדי שלא יכנס לשבת כשהוא מעונה אא"כ הוא אסטניס שאם יאכל ביום לא יהיה אוכל כלילה ולכן המקבל עליו להתענות תענית יחיד יתנה בפירוש בשעת קבלת תענית שלא יאכל ויחזיק שלא יאכל ויחזיק שלא יאכל עד צה"כ אלא תיכף לאחר יציאתו מכהכ"כ יאכל. ולענין יאהרצייט אם הל יאהרצייט הראשון בע"ש לא יאכל ואז לעולם כשיחול בע"ש א"צ להשלים אבל אם הל בחול והשלים א"כ כבר קבל עליו להשלים או אפילו הל בע"ש צריך להשלים ואם הוא חלש והתענית קשה עליו המיקל לא הפסיד אם אינו משלים (ע"ז) ונ"ל שיתיר נדרו ואז מותר לכ"ע (סי' רמ"ט).

(י) מצוה לרחוץ כל גופו ויטבול ואם א"א לו עכ"פ ירחץ פניו ידיו ורגליו בחמין בע"ש ומצוה לחוף ראשו ולטול צפרניו בע"ש ויזהר לשרוף הצפרנים או לקבץ והזורקן רשע ולא יקוף צפרני ידיו ורגליו ביום א' (סי' ר"ס).

(יא) נ"ל דאע"ג דמצוה להתפלל להתחלה מנחה בזמן מנחה קטנה אבל בע"ש לא מבעיא אם נכנס למרחץ די"א דאסור לכנוס לאחר הצות עד שיתפלל ואפילו אם אינו נכנס למרחץ ראוי להקדים להתפלל מנחה כדי שיהיה פנוי בעת קריאה לכהכ"כ שלא יצטרך לילך מביתו עד שיזרו את כ"ב שידליקו נרות בזמנם כי הנשים מחעצלות בכך ומתאחרות והרבה פעמי' באים לידי חילול שבת ומכ"ש המשרתת ולכן ישגיח על זה לזרז. (יב) חייב אדם למשמש בבגדיו ע"ש קודם השיכה שלא יחוב בו מחט ובשקים התפורים כבגד שמא מונח בו דבר מוקצה או שאר דבר ויצא בו לרשות הרבים.

כלל ב. דין איזה מלאכה מותר להתחיל בע"ש:

(א) מותר להתחיל במלאכה בע"ש סמוך לחשיכה אעפ"י שאינו יכול לנומרה מבע"י והיא נגמרת מאלה בשבת ודוקא בדבר דליכא למגור בו שיבוא לידי מלאכה דאורייתא ולכן מותר ליתן צמר לצבוע ביורה סמוך לחשיכה אם היורה אינה על האש

הלכות שבת כלל ב

והיא טוח בטיט אבל אם היא על האש אסור שמא יחתה בגחלים ואפילו אינה על האש
אם אינה טוח בטיט אסור שמא יגיס בה בכף וחמנים בקדירה אפילו אינה על האש
חייב משום מבשל ואפילו כשהוא מבשל כל צרכו יהיה חייב משום צובע וכן כל
כיוצא בזה (כ"ג).

(ב) הא דגורנין שמא יחתה דוקא בדבר שהחתוי מועיל לו ולא יזיק אבל אם הוא
דבר שהחתוי יזיק לו מותר אפילו אם הוא אצל האש (ס' כ"ד).

(ג) אסרו חכמים לבשל בתחילה סמוך לחשיכה דבר שרוצה לאכול בשבת שמא
יחתה בגחלים למחר בשולן (עיין ס' כ"ג מ"ח ס"ק ד' וס' כ"ד ס"ק כ' וס' כ"ז ס"ק כ')
ואפילו אין צריך לזה לשבת אסור דגורנין שמא ימלך לאוכלו בשבת ויחתה ומ"מ דבר
שא"א לאכול בלילה כגון בשר חי מותר ליתן סמוך לחשיכה ממש ולכן אסור להרכיב
פת בתנור א"כ יקרמו פניה דהיינו כל שפורסה ואין חוטין נמשכין ממנו וכן פשטידא או
פלאדן כדי שיקרום פניה ויתבשל מה שבתוכה קודם שבת היינו קודם בין השמשות אע"ג
שלא יקרום פניה קודם קבלת שבת וצ"ע (א) וכן כל דבר שאינו נאכל חי אלא ע"י הדחק
כגון תפוחי יער ובצל וכיוצא בו אסור להניחו על האש א"כ יש שהות קודם בהש"מ
שיבשל כחצי בשולו דאז לא חיישינן עוד שיחתה בגחלים בשבת דבלא"ה יתבשל אבל
דברים הנאכלין חיון כגון פירות וחלב וכיוצא בו לא חיישינן שיחתה וכל זה על האש או
תנור שאינו טוח בטיט אבל בתנור שטוח בטיט כמו שאנו נוהגין מותר ליתן הכל דבזה
לא חיישינן שמא יפתח הסתימה ואם עבר ונתן בשונג ואין לו מה יאכל מותר ובפת
אסור להוציא מן התנור יותר ממה שצריך לשבת ומ"מ לא יוציא ברחת דמחוי כעובדן
רחול אלא בסכין וכיוצא בו ואם במזיד בין כפת בין שאר דברים אסור עד מוצאי שבת
(ס' כ"ד סעיף ח') ומזה תראה שעוברי דרכים שנתנין יורה עם דגים לבשל סמוך
לחשיכה שצריכין ליהרר שעכ"פ יתבשל קודם חשיכה חצי בשול ואם לאו אסורין לאכול
בשבת (ס).

(ד) כשבא ליטול הקדרה בשבת מן האש אם הקדרה עומדת על גחלים הבעתים
בענין שא"צ להזיז הגחלים אם אין לו נכרי מותר הישראל ליטלו אבל כשהגחלים מונחות
סביב הקדרה וכשיטול הקדרה יזיז הגחלים ונמצא טבעיר התחתונות ומכבה העליונות
אסור ע"י ישראל אבל ע"י נכרי מותר כיון שאין כוונת הנכרי להבעיר ולכבות אע"ג דהוי
פסיק רישיה מותר ע"י נכרי (כ"ג).

(ה) גם אסרו חז"ל להטמין אפילו בע"ש בדבר המוסיף הכל ובשבת אסור להטמין
אפילו בדבר שאינו מוסיף הכל והכל משום גזרה שמא ירחיח אך הטמנה שלנו בתנור
אפילו אינו טוח בטיט שרי לכ"ע דלא נקרא הטמנה אלא כשנוגע הדבר שמתמין בו בגוף
הקדירה מלמעלה ולמטה ובכל צדדיו אבל בתנור אינו נוגע בקדרה וגם מה שנוהגין
להטמין קאפע בגומא שעל התנור ומכסין בבגדים מלמעלה דאף שאינו נכון לדעת כמה
פוסקים ומצריכין להגיה עכ"פ דף על הקדירה ואח"כ לכסות בבגדים אמנם יש להם על
מה שיסמוכו ולכן אין לאסור דס"ל דכיון דבכל שעה התנור מתקרר וגם ל"ש למיגור
שמא יטמין בו כולו כיון שאין ראוי להטמין בו אבל אם נתן בגומא חול שהוא דבר
המוסיף הכל אע"פ שאין מטמין כולו בתוכו רק ששולי הכלי עומד בתול ולמעלה מכוסה
בבגדים על הקדירה אסור כיון דחול מוסיף הכל גורנין שמא יטמין כולו והמטמין בדבר
המוסיף הכל אפילו בדיעבד אסור לרוב הפוסקים אם היה במזיד ואם היה בשונג וכבר
נתבשל כל צרכו אף על פי שהוא מצטמק ויפה לו מותר אבל אם לא היה נגמר כל

בישולו אסור אפילו בשוגג אפילו לאחרים עד מוצאי שבת (סי' רנ"ז) וכל זה כשהטמין לצורך לילה אבל אם הטמין לצורך מחר בדיעבד יש להחיר ולסמוך על הפוסקים דכל שהטמין לצורך מחר לא חיישין שמא יחתה ומ"מ אם רגיל בכך אסור (סי' רנ"ז).

(י) אסור לכרוך בשבת קדרה עם מאכל חם בכרים וכסתות והיא בשבת אסור לכ"ע להטמין אפילו בדבר שאינו מוסיף הבל (ב) ודוקא כשהמאכל עדין בקדרה שבישלה אבל אם פינן לקדרה אחרת מותר לכרוך וכן אם היה מוטמן כולו בבגדים מע"ש מותר להחזירו או ליחננו בכרים וכסתות אפילו בכלי ראשון (סע).

(י) יש שפותחין התנור כלילה וזה איסור גמור דשמא יש קדרות שלא נתבשל עדיין כל צרכן וע"י שסוחמו אח"ז גורם בישול לכן אסור אפילו להוסיף בגדים על התנור כי על ידי זה גורם חימום ובישול ואפילו ע"י נכרי אסור לסחמו. ואם סתמו ישראל או הוסיף בגדים אפילו בדיעבד אסור המאכל ואם נכרי סתמו אפשר דיש להחיר בדיעבד המאכל כיון שבלאו הכי היה מתבשל מלבד שיש עוד איסור מכבה ומבעיר כשיש איש בתנור כדלקמן במלאכת מבעיר (ססי' רנ"ט) וכן צריכין לזוהר כשמעמידין בקאכעל של תנור בית החורף קא"ע או שאר דברים אע"פ שכבר הוא מבושל וכ"ש אם עדיין לא נתבשל וסוחמין הקאכעל צריך לזוהר שאם נפתח משחשיכה שלא יסתום בשבת כל זמן שאינו חם כל צרכו ובדברים חיון עד שיהיה מבושל דידוע דעל ידי הסתימה הוא נתבשל.

(ח) אסור להטמין כלי עם משקין צונן בכלי שיש בו חמין אע"ג דאינן חמין כל כך שיהיה שייך בישול אם מטמין כולו בתוכו הוי הטמנה ואסור (ט"ז רנ"ז) וכ"ש דאסור לדגיה בתוכו כשהוא חם כ"כ שיכולין הצונגין להתבשל ואז אסור אפילו אינו מטמין כולו בתוכו.

(ט) שאר דינים שבש"ע שבסימן רנ"ג עד סימן ר"ם מבוארים לקמן בכלל כ' במלאכת אופה.

כלל ג. באיזה ענין מותר ליתן מלאכה לנכרי בע"ש (סי' רמ"ד רמ"ה רמ"ו רנ"ב).

(א) אסרו חכמים להניח לנכרי לעשות מלאכת ישראל בשבת וסמכו זה על פסוק כל מלאכה לא יעשה בהם משמע אפילו ע"י נכרי. ודוקא למסור לו המלאכה בשבת או עפ"י אופנים שנבאר אבל ליתן לו מע"ש מותר ולכן פוסק אדם עם הנכרי על המלאכה בע"ש אפילו סמוך לקבלת שבת ואע"פ שהנכרי עושה המלאכה בשבת ודוקא עפ"י אופנים אלו. (ב) שלא יעשה בבית ישראל שעכ"פ יוציא הכלים מבית ישראל קודם השבת. (ג) שיפסוק לו שכר וזה נקרא קצין. (ד) שלא יהיה שכיב יום אלא בקבלנות. (ה) שלא יהיה לו המלאכה בשבת ואפילו לומר לו ראה שאני צריך למלאכה זו תיכף אחר שבת והוי כמייחד מלאכתו לשבת. (ו) שיהיה דוקא מלאכת תלוש ולא יהיה לצורך מחובר כלל וכ"ש מלאכת מחובר עצמו. (ז) שלא יהיה מפורסם שמלאכה זו היא של ישראל זה (כ"ל שכל שידוע ל' ב"ה נקרא מפורסם, שש"י כ"ה ע"ג רמ"י ד"ה וסוף גיבור) אם הנכרי עושה המלאכה במקום מפורסם. (ח) שלא ירוח הישראל במה שעושה הנכרי המלאכה בשבת. (ט) שלא יהיה הנכרי מושכר לו לשנה לעשות לו תמיד מלאכה. ונבאר כל פרט ופרט באריכות. (ב) (אופן ח') שיוציא הכלים קודם השבת מביתו של ישראל. אע"ג שפסק עמו כבר, שאם יצא בשבת עם הכלים מיחיו כנותן לו בשבת ושוכרו בשבת ולכן אפילו הניח הכלים בבית מיוחד שבביתו וייוחד המקום לנכרי אפ"ה אסור (עיי' בס"י רנ"ב נמ"ח ס"ק ד' דנשאלה י"י להקל ביחוד ל' מוקדם חבל הכא כלל לכ"ע אסור וגרע מוכירה מחזירי רמ"ח סע ע"ג)

ולכן מי ששכר נכרי להוליך סחורתו צריך להוציאו מביטו קודם שבת אבל אסור להניחו
ליקח מביטו בשבת (סי' ע"ג).

(ג) (אוסן ג') קצץ. ר"ל שיאמר לו שיתן לו שכר כראוי או שהדבר ידוע שלעולם
נחתין שכר על מלאכה (א) זו אעפ"י שלא קצץ עמו כמה שכר יתן לו דכיון שהנכרי
ידוע בוודאי שיתנו לו שכרו ואם כן כשעושה המלאכה בשבת בשביל עצמו עושה כדי
למדה להשלים מלאכתו. וה"ה אם הנכרי מתחיל ואומר לישראל הן לי מלאכה זו ואני
עושה לך בחנם ידוע בוודאי כבר קיבל הנכרי הנאה מישראל והיו כנותן לו שכר אבל
אם הישראל מבקש מן הנכרי לעשות לו בחנם אע"ג דמסתמא הנכרי עושה בשביל
הנאה שקיבל או שיקפל מישראל מכל מקום מיהוי שטורח בשביל ישראל ונכון להחמיר
בזה אם לא במקום צורך (סי' רמ"ז) אבל כשהנכרי מסופק אם יתנו לו שכר כלל ואלו
היה יודע שלא יתנו לו שכר לא היה עושה בחנם א"כ מיהוי כשלוהו של ישראל ואסור
לכולי עלמא ומיהו דווקא בערב שבת אם אין שהות לגמור המלאכה קודם שבת אבל
אם יש עדיין שהות לגמור קודם שבת מותר לכ"ע אפילו בלא קצץ ובד' או בד' אע"פ
שהיא מלאכה שלא יוכל לגמור קודם שבת יש מתירין דרוקא בע"ש מיהוי כשלוהו (סי'
רנ"ג נמ"ח) ויש לסמוך עליהם ואם היא מלאכה ניכרת שהיא של ישראל יש להחמיר
אם לא לעת הצורך ושליחות איגרת היו מלאכה ניכרת שהיא של ישראל אם היא בכתב
יהודית (סי' רנ"ג נמ"ח סק"ס).

(ד) (אוסן ג') שלא יהיה שכיר יום אלא בקבלנות. ופירש קבלנות שמקבל עליו
לעשות מלאכה זו בעד סך כך וכך. ונ"ל דה"ה אם שוכרו שבעד שבוע א' נותן לו כך
וכך בין יעשה בשבת או לא דאל"כ הוי כאלו מצוה לו שיעשה בשבת.

(ה) (אוסן ד') שלא ייחד לו מלאכתו בשבת. דאל"כ הוי אמירה לנכרי שבות ואין
חילוק אם אומר לו בשבת או שאומר לו קודם השבת שיעשה מלאכה בשבת אלא יתן
לו סתם וכיון שרשות לנכרי לעשות מתי שירצה אף כשעושה בשבת אינו אלא למדה
להשלים פעולתו ולכן אסור לתת לנכרי מעות מע"ש לקנות לו בשבת ואפילו אינו אומר לו
בהדיא לקנות בשבת אך שהדבר ידוע שאי אפשר לקנות אלא בשבת שאז הוא יום
השוק. אבל בד' וה' מותר לתת לו בסתם אף על גב שיודע שיקנה בשבת וכן מותר לתת
לו בערב שבת אם אפשר לחשיג בשאר ימים וכלכד שלא יאמר לו קנה בשבת. ומותר
לומר לנכרי בערב שבת קנה לעצמך ואקח ממך אחר שבת (סי' ע"ג) ואתן לך ריוח (עיין
סי' תמ"ח) ועיין לקמן כלל ק"א סי' ג' דבדיעבד מותר אם קנה הנכרי בשבת (יוע"ף סי'
ע"ג נעלם דין זה).

(ו) (אוסן ה') שהיה דוקא מלאכת תלוש אבל מלאכת מחובר אפילו עומד
במקום דאין ידוע שהוא שלו אסור לפיכך הפוסק עם הנכרי לבנות לו חצר ובית או לקצור
שדהו אם היתה המלאכה במקום שיש לחוש שיבואו שם יהודים בשבת אעפ"י שהוא
דר בין הנכרים כיון שיש קרוב למלאכה זו יהודים בתוך תחום שבת אסור לו להניח
לנכרים לעשות המלאכה בשבת אעפ"י שקצץ עמהם שכר בקבלנות ומותר מדינא מ"ט
אסור מפני הרואין שאינם יודעים ויחשדוהו שהם שכירי יום וזה אסור מדינא ואפילו
לקצור שדה שדרכו לתנו באריסות דהיינו שהנכרי עובד ונותן למערה"ם מתצה או שלישי
וזה מותר מדינא גם חשד ליכא שהרואים יאמרו שהוא אריס ולצורך עצמו עושה בשבת
ואם כן היה לנו להתיר בקבלנות שהרואים יאמרו שהוא אריס מכל מקום אסרו חכמים
בקבלנות דהא דהתירו לתת באריסות היינו דוקא כשהאמת כן הוא שנותן לו באריסות

אבל כשלא נתן לו באריסות כיון שראו אחר כך שהיהודי נוטל כל החבואה ואם כן ידעו שלא היה ארים ויחשדוהו שמסתמא שכר הנכרי כדרך לשכור דהיינו שכיר יום ומכל מקום כיון דאינו אלא מפני חשד אם היחה המלאכה חוץ לתחום וגם אין עיר אחרת בתוך תחום של מקום שעושין בו מלאכה מותר שהרי לא ידעו כלל יהודים אם עושה הנכרי מלאכה בשבת ואסור לכתוב אפילו בדב"ב בשבת אף על גב דהוי צורך מצוה ושל רבים (רמ"ד).

(י) ובדיעבד שעשה נכרי מלאכתו מלאכת מחובר אם היו שכירי יום דזה אסור מדינא אסור להשתמש באותו בית לו לעולם ולאחרים בכדי שיעשו מדינא (ועיין בא"ר שדעתו מטה להקל) ונכון להחמיר לעולם אפילו לאחרים אלא שימכור לנכרי ואם שברם בקבלנות דאו מדינא מותר רק שאסור משום מראית עין יש לסמוך בדיעבד להתיר מידו אם התנה עם הנכרי שלא יעשה מלאכתו בשבת והנכרי עשה בע"כ למדור להשלים מלאכתו אין לחוש כלל (סג).

(ח) מתוך זה נחבאר דאסור לשכור נכרי אפילו בקבלנות לפנות וכלו מחצר דהוי מלאכה דאורייתא ואפילו לפנות הרחוב דהוי של רבים ואיכא למימר דבשל רבים ליכא חשדא מכל מקום גם כזה יש לאסור (ועיין בגמרא ט"ז דין משה גומות ס"א ח') (ב).

(ט) מלאכת תלוש לצורך מחובר כגון לפסול האבנים ולחקן קורות וכיוצא בו לצורך בנין שהוא בתוך התחום (לט"ז) אם הוא מפורסם שהוא של ישראל אעפ"י שהנכרי עושה בביתו דינו כמחובר לכל דבר. ומכל מקום בדיעבד במקום הפסד יש לסמוך ולהתיר לשקעם בבנין (כ"ז ס"א רמ"ד וע"ז בא"ר ובספר דגול מרצבה כתב ח"ל כלענ"ד דאיסור זה דוקא כשהאבנים והקורות הם של ישראל וכתנס לאזען נכרי לתקנם ולסתתם אבל אם הנכרי מסתת אבנים של ויהקן קורות של ישראל עשה עמו קבולת על הכל והנכריה ביד הנכרי לסתת אבנים אחרים ולסתתק אלו לעלו חפילו עשה האזען לטרך ישראל אם אינו בנינו של ישראל חפילו מפורסם שעשה לטרך ישראל חפ"ה מותר זהו עדיין לא נקרא מלאכת ישראל וכו' ע"ז).

(י) (אזען ו') מלאכת תלוש אינו מותר אלא דוקא כשהנכרי עושה בביתו ואפילו אם הדבר ניכר וידוע לכל שהוא מלאכת ישראל אבל אם הוא ידוע שהיא מלאכת ישראל והנכרי עושה במקום מפורסם אף זה דינו כמחובר ודוקא בדבר שכבר נקרא שם ישראל עליו אבל נכרי שעושה מנעלים וכיוצא בו לישראל או עגלה הדשה אעפ"י שהוא ידוע ומפורסם שעושה לישראל זה אין צריך למחות בידו שהרי עדיין לא נקרא שם ישראל עליו שאם ירצה הנכרי ימכור אותו לאחר ויעשה לישראל אחרות ואמנם כל דבדברים שידוע שמנהג כל בני העיר ליתן בקבלנות כמו כלים לכובס וכלי עגלה וכיוצא בו אעפ"י שידוע שהוא של ישראל והנכרי עושה במקום מפורסם כגון ברחוב מותר דלא גרע ממרחץ ותגור לקמן ס"א י"ג (ג) ובביתו של ישראל הכל אסור ולא מדיני שום היתר כדלקמן ס"א כ"ז דמיהוי כשלוחו שצוהו לעשות בשבת (ועל זהו חפילו בקבלנות היה יין דין שיעשה חלף שלף ישמע לו כליתת בהגמ"ר וכיון שהיה בנינו ודלתי חסור).

(יא) מתוך זה נחבאר דאסור ליתן איגרת על הפאזט בשבת אלא דוקא מע"ש דעל הפאזט הוי קצץ דאף שאינו משלם כאן מכל מקום יצטרך לשלם למי שנשתלח לו ואם שולח על ידי שליח מיוחד בעיני נמי קצץ או לעת הצורך אף כתנס ולפי שרבו הדיעות בעושה כתנס לכן יותר טוב שלעולם יאמר לנכרי ליתן לו שכר או יין שרף והוי כקצץ כיון שקיבל עליו שיהיה זה שכרו (עיין ב"ד ס"א קע"ז) ונ"ל דאסור ליתן איגרת לנכרי

המכירו אפילו בקצץ שהוא יתן האיגרת בשבת על הפאזט שהרי מיחד מלאכתו בשבת ואפילו במקום שיש עירוב מכל מקום לא גרע ממה שאומר לנכרי שישכור לו פועלים בשבת דאסור כדאיתא בכלל ס"ב וצ"ע (ועיין במל"מ ס"ז הל' ט' שכ' דאפילו חמירה לנכרי כע"ס נדנר שאינו חלף תדרגנן חפ"ה אסור וידיתי רחיה נזכירת פועלים) ומכל מקום ג"ל דבהפסד יש להתיר בכה"ג דהוי שבות דשבות במקום פסידא דמוחר ודוקא בענין נתינה לנכרי אבל אין ללמוד מזה לבנות בקבלנות בכה"ג שהרי כיון שהוא בביתו של ישראל ומפורסם יאמרו שהוא שכיר יום משא"כ באיגרת שהוא דבר של צינעה.

(יב) (חיפן ז') שלא ירויח הישראל כמה שהנכרי עושה בשבת. לפיכך מי שיש לו מרחץ שרוחצין בו או תנור שאופין בו בשכר אסור מדינא לשכור נכרי להחם ולהסיק אפילו כששכרו לחדש ולשנה וכן אסור מדינא להשכיר אותם לנכרי שיתן לו בעד כל יום ויום סך ידוע שהרי הישראל מרויח על ידי זה שמסיקין בשבת. וכיון שהמנהג להשכיר ע"ד זה מרחץ ותנור אסור חכמים אפילו להשכירם לנכרי בהבלעה דהיינו שיתן לו בעד כל שבעה או בעד כל חודש כך וכך בין יסיק בשבת או לו אעפ"י שאין לו ריוח לישראל כלל כמה שמסיק בשבת מפני הרואים שיחשדוהו ששכר הנכרי או שהשכיר לנכרי לימים כיון שכן הוא המנהג.

(יג) ודוקא במרחץ ותנור שהם של ישראל דכיון שמפורסם הדבר שהם של ישראל איכא חשד אבל אם הם של נכרי שהישראל שכרם מנכרי ואפילו כבר ישב בהם הישראל (עיין ח"ד) או אפילו קנאם מנכרי אלא שלא ישב בהם מעולם ולא נקרא שם ישראל עליו מעולם או שהמרחץ הוא בבית דירה שאינו דר שם ואין רוחצין בו כלל יהודים אחרים אלא בני ביתו ושכניו והם יודעים שהשכיר המרחץ ותנור לנכרי מותר דאין כאן חשד (ועיין ח"ד שמתיר אפילו סוף נתינו חס חין רוחצין ב' חלף נ"ב).

(יד) וכן אם נחפרסם הדבר שאין דרכו לשכור פועלים אלא להשכירם לנכרי לשנה או שמנהג אנשי מקומו כך מותר. אבל אסור לשכור פועלים לחודש או לשנה דהוא מכל מקום יש ריוח לישראל. ומכל מקום אין ללמוד מזה להתיר להעמיד תנורי בית החורף אע"ג שמפורסם הדבר שדרך לשכור בקבלנות לעולם שהרי ידוע דדוקא עשיית התנור עושין בקבלנות אבל המסייעים בדריכת הטיט וכיוצא בזה דרך הוא לשכרם בשכיר יום ואם כן אף שישכירם הכל בקבלנות אסור כדלעיל סי' ו' וכ"ש כשהוא בביתו שדר או שצריך ליטול ממנו מפתח דהכל אסור כדלעיל (ססי' י').

(טו) ולכן דבר שהמנהג כך להשכיר לנכרי בין שמשכירו שיתן לו חלק החצי או שליש בשדה ובין שמשכירו לחתן לו בעד כל שבעה כך וכך ונכרי יטול כל הריוח כרחיים בימים קדמונים שהיה המנהג כן מותר שלא יחשדוהו כיון שהמנהג כן אבל אסור לשכור הנכרי שיעשה מלאכה כרחיים אפילו בשכרו לחדש ולשנה ושיטול היהודי כל הריוח דכיון שהישראל מרויח במלאכתו בשבת אסור מדינא כרחיים ובשדה אסור משום חשד כדלעיל סימן ו' (ועיין נש"ע סי' ת"כ נט"ז ע"ש לענין כרחיים).

(טז) ומה תדע שישאל שיש לו ברוהויו או זאלינע או היטטע שעושין בו זכויות והם דברים שהישראל מרויח ע"י המלאכה בשבת וא"כ דינם לפי מנהג אנשי המקום כמרחץ ותנור או כרחיים ודוקא שהגוף ברוהויו וכדומה שייך לישראל אבל אם הגוף הוא של נכרי רק ששכר מנכרי אף על פי שהכלים והעצים הם של ישראל מותר לשכור פועלים נכרי בקבלנות דהיינו כשחששו לי כך וכך שטר או זכויות וכיוצא בו תקחו כך וכך אבל אין היתר לשכור הנכרי על שבת וחודש דמ"ט מרויח

במלאכתו ואין לו היתר אלא בקבלנות (ר"ל בתשביה סימן ק' הביאו המ"א סימן רמ"ד ס"ק י"ז).

(י"ז) וכן ישראל המהזיק המכס ושוכר הנכרי לקבל המכס בשבת מותר בקבלנות דהיינו שאומר לו לכשתגבה ק' דינרים אתן לך כך וכך דאע"ג דהוי פרהסיא וגם שקובע לו מלאכה בשבת מ"מ משום פסידא התירו ואם חושש שיגנוב מותר להושיב שומר ובלבד שיהיה נזהר שלא ידבר עמו בשום עסק וכן יוכל להשכיר לו המכס לכל השבתות ונכרי יקח הריוח של כל השבתות דוה דומה כאלו לקח ממנו סחורה (וע' מ"א ס"א ס"ק י"ח).

(יח) לפי המתבאר אין תקנה למי שיש לו ברויהו וכווצא בו אא"כ שימכור אותו לנכרי ויפרסם הדבר שמכר אותו לנכרי והנכרי יעשה אותו באפותיקי מפורש בתורת משכון ואז כיון שנתנוף של נכרי אף שהכלים יהיו הכל של ישראל דינו כמו שנחבאר בסוף סימן ט"ו שיכול לשכור גוי בקבלנות דהיינו שמכל סך יתן לו סך כך וכך. (ד)

(יט) ודע דהיכא שביארנו דאסור מדינא או אפילו בדיעבד אסור ליטול השכר ואפילו אם אפה הנכרי בתנור של ישראל בע"כ ונתן לו פת בשכרו אסור לקבל ממנו אבל במקום דמדינא מותר אלא שאסור משום מראית העין מותר בדיעבד.

(כ) (סימן ח') שלא יהיה הנכרי מושכר לו לשנה לעשות כל מלאכתו או לעשות לו חמיד מלאכה מיוחדת דאז הישראל מרויח במלאכתו כמה שעושה בשבת דאל"כ יחבטל המלאכה יום אחד ואסור לכ"ע אבל כשאינו מושכר לו לעשות חמיד רק למלאכה מיוחדת וכשיש לישראל מלאכה זו עושה וא"ל יושב ובטל לרמב"ם מותר להניחו לעשות המלאכה עפ"י האופנים המבוארים לעיל ולראב"ד אסור ועכ"פ בר' וה' מותר ליתן לו המלאכה אעפ"י שיודע שעושה בשבת (סס"י רמ"ז נמ"א).

(כא) כל הדברים האמורים הוא כששייך המלאכה לישראל לבדו אבל ישראל ונכרי שיש להם בשותפות שדה או תנור ומרחץ ורחיים וכווצא בו או שהם שותפין בסחורה דכזה ליכא חשדא כיון שיוודעין שיש לנכרי חלק בו אם הם עוסקין בעצמן במלאכה כל א' ביומו (עיין נמ"א ס"י רמ"ה) יתנו בתחלת השיתוף שיהיה שכר השבת לנכרי לבד וישראל יטול יום א' כנגדו בחול וכן גבי שדה יתנו שהנכרי יחרוש ויקצור בשבת ויטול בשעת קצירה כנגד עמלו בשבת וישראל כנגד עמלו בחול דכיון שהתנו לא הוטל על הישראל מעיקרא לעשות בשבת ואם כן אין הנכרי שלוחו. ואם לא התנו והוא הפסד גדול מותרים לחלק סחם וכ"ש במקום ששניהם עוסקים ביחד כל ימי החול ובשבת עוסק הנכרי לבדו דמותר לחלוק עמו כל השכר הנכרי אדעתא דנפשיה עביד כיון שאין המלאכה מוטלת כלל על ישראל לעשות שיאמר לו כיון שאני לא עסקתי במלאכה לא היה לך ג"כ לעסוק.

(כב) מותר להשאיל כלים לנכרי ואפילו כלים שעושים בהם מלאכה כגון כלי מחרישה וכווצא בו בע"ש וכן מותר להשכיר כלים שאין עושין בו מלאכה ובלבד שלא ישכירם לשבת לבדו ואפילו חדר לדור בו דאסור ליטול שכר שבת אלא ישכירם על איזה ימים ושבת מכללם בהבלעה ובלבד שיצא מכיתו קודם שבת שהרואה אותו שיוצא מכית ישראל יחשדוהו שהנכרי הלוחו או מכר לו בשבת (רמ"א ס"י רמ"ז מ"א סק"ז) ולפ"ז אפילו בעיר שמותר לטלטל בכלו אסור אבל יש אומרים דשאלה לנכרי אינו אסור אלא משום שהרואה סבור שהישראל צוה לו להוציאו ולפ"ז בעיר שמותר לטלטל מותר ויש לסמוך ע"ז לעת הצורך אפילו בשבת וכן מותר להשכיר אפילו כלי שעושין בו מלאכה בר' וה' אע"ג שהנכרי יעשה בו מלאכה בשבת שאין אנו מצווין על שביחת כלים אלא רבע"ש

הלכות שבת כלל ג

אסור כיון שנוטל שכר על זה ואם לא היה יכול לעשות גם בשבת לא היה נוהג לו שכר כ"כ א"כ מחויי בשלוחו. ועיין לקמן בכלל פ"ב.

(כג) יכול ישראל ליתן לנכרי מעות להתעסק בהם ואעפ"י שהנכרי נושא ונותן בשבת הולק עמו כל השכר בשוה מפני שאין מלאכה זו מוטלת על ישראל כלל וגם אין העסק ניכר ממי הוא אבל אם גם הישראל מחוייב לעסוק דינו כמו בסימן כ"א.

(כד) מותר לישראל ליתן סחורה לנכרי למכור אם קצץ לו שכר ובלבד שלא יאמר לו מכור בשבת.

(כה) ישראל ונכרי שיש להם בהמה בשוחפות יזהיר ישראל את הנכרי שלא לעשות בה מלאכה בשבת ואם יעבור ויעשה תהיה אחריות עליו ואפילו מאונסים ויכתוב כן בערכאותיהם לפרסם הדבר וא"כ אף אם עושה בה בשבת אינה כהמת ישראל שהרי הנכרי חייב באונסים. ועיין עוד לקמן כלל ג"ז כל פרטי דינים כיצד יתנהג עם בהמתו להשכירה. ודין מי שהחשיך לו בדרך יתבאר לקמן כלל ג"ח.

(כו) מותר ליתן חיטים ברחיים של מים ע"ש קודם חשיכה ולא היישינו להשמעת קול שיאמרו רחיים של פלוני טוהנת בשבת ודוקא שהנכרי הטוהן הוא מושכר בקבלנות כענין שנתבאר לעיל באיזה ענין מותר ליתן לנכרי לעשות המלאכה ודוקא במקום פסידא אבל בלא"ה אסור משום השמעת קול והוי זילותא דשבת אם לא שהשכיר לנכרי ואם הרחיים של נכרי פשיטא דאין להושי ובלבד שלא יעמוד הישראל שם דאו מחויי בשלוחו. ולצורך הפסח מותר לישראל להיות עומד שם לראות שלא יתחמץ וכן מותר להושיב שומר שלא יגנוב הנכרי ובלבד שלא ידבר עמו בשום עסק (ט"ז סס"י רמ"ד).

כלל ד. דין להפליג בספינה מע"ש (סי' רמ"ח).

(א) אין מפליגין בספינה על הים פחות מג' ימים קודם שבת דהיינו מיום ה' ואילך שכל ג' ימים ראשונים יש להם צער גדול כמש"כ יחוננו וינעו כשכור ועי"ז יחבטל מעוננו שבת. ודוקא לדבר רשות אבל אם מפליג לדבר מצוה מותר אפילו בע"ש דקיי"ל העוסק במצוה פטור מן המצוה ומ"מ צריך לפסוק עם הנכרי שישבות בשבת ואף שהנכרי לא ישמע לו אח"כ בשבת כיון שפסק עמו כך אין בכך כלום ואם א"א לו לפסוק יש אוסרין ויש מתורין (א) (עיין ט"ז) אבל בשבת אסור להפליג שהרי א"א לו לפסוק עמו ולפי שהעולם חושבין הכל לדבר מצוה בין לסחורה להרויח ואפילו לקבל פני חבירו לכן נוהגין להפליג אפילו בשבת ע"ד שנכתוב בסימן ג' ואין להקל בזה וכ"ש כשהספינה הולכת בשבילו בשבת אבל להפליג על הנהרות שאין שם צער ובלבד הדעת מותר להפליג אפילו בע"ש ודוקא שאין ידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע הנהר הוא פחות מי"ט אע"ג דיש ספק שמא הוא פחות מי"ט ואז אסור להפליג משום שיצא חוץ לתחום בשבת מ"מ משום ספק אזלינן לקולא ואמרינן מסחמא גבוה י"ט דתחומין הוא דרבנן וסד"ר לקולא וכיון שהספינה גבוהה י"ט מקרקע המים קי"ל דכמים אפילו חוץ לי"ב מיל לכ"ע אין תחומין מן התורה דאין דומה לדגלי מדבר ואם כן לעולם למעלה מעשרה טפחים הוי ספק דרבנן אבל אם ידוע לנו שמקרקע הספינה לקרקע המים פחות מעשרה טפחים או במקום שידוע לנו שיצטרך הישראל לעשות מלאכה בשבת אפילו בנהרות אסור להפליג מיום רביעי ואילך דמיום רביעי שייך כבר לשבת אבל קודם שלשה ימים דהיינו מיום ג' מותר להפליג בכל מקום בין בימים ובין בנהרות ואפילו יודע שיצטרך לעשות מלאכה בשבת או שאין גבוה י"ט וא"כ יוצא חוץ לתחום דיום ג' הוא אחר שבת והוי התחיל

בהוחר (במ"א ס"ק ז' י"ט וכו"ל ומדברי תוספות ד' ק' ד"ה גמירי אין ראיה להם כחצו וכו') (המ"א כ' דאפילו יושב למעלה מן' אסור לניחא תשמישיה כמ"ג סי' ת"ד וד"ר השיג עליו שהרי נהדיא אמרינן בעירובין מ"ב ל"א בספיכה משמע ללעולם לא ניחא תשמישיה ובמ"ב לא עיין גם דרש"י פי' גם דהוי קופלת ולא מועטם ללא ניחא תשמישיה ומ"ט אם ידוע שמקרקע הספיכה לקרקע הנהר פחות מ"ט ויכול ללאת מ"ט בלא חוכם יש להחמיר שאסור ללאת בשבת חוץ לתחום) (ב).

(ב) אפילו במקום שהבהמות מושכות הספינה מותר להפליג בע"ש עפ"י התנאים שבסימן א' ולא גורעין שמא ירחוק זמורה כיון שהבהמות הולכות ברחוק ממנו.

(ג) היכא דמותר להפליג בע"ש אם נכנס בה מע"ש ולא יצא ממנו אע"ג שהספינה מפלגת בשבת מותר ולא אסרו בזה כמו לשוט בשבת כדלקמן כלל מ"ד דכיון שנכנס בה מע"ש הוי ליה כביתו והעולם נהוגין שנכנסין לה מע"ש ויושבין שם עד שתחשך ועושין שם קידוש ואוכלין מעט כדי לפרסם הדבר שקנו שם שביחה ואם לא יוכלו לעשות שם קידוש אינו מעכב וחוזרין ולגין בכתייהם דהוי לו כביתו ומותר לכנס בו בשבת וכשיצא ולן בביתו א"כ קנה שביחה ביתו ולכן כשנכנס ע"ד להפליג ומפליג דינו כיצא לדעת בכלל ע"ז סימן כ"ח כ"ט וכשיבא ליבשה אין לו אלא ד' אמות ואפילו בי"ט שחל בע"ש מותר לקנות שביחה זו דאין זה כמו שביחת עירוב שיתבאר בהלכות תחומין לקנות לו רשות דשביחה זו אינו מועלת לו אלא לענין שיהיה מותר לכנוס בה בשבת ואם לא היה שם עד שתחשך אסור לכנוס לספינה כלל אפילו לישיב בה לבד כדלקמן כלל מ"ד סימן ב' ג'. ואם קנה שביחה בספינה זו מכל מקום אסור לכנוס לספינה אחרת. וראיתי מקומות שבהכ"ז שלהם הוא מעבר הגרר ושולחין השמש לקנות שביחה על הפראם (זיבערפֿורטטיין) בשביל כל אנשי העיר וזה טעות הדא רזה אינו דומה כלל לקניית שביחת תחומין ועוד שהרי גם בתחומין אי אפשר לערב על ידי שליח ברגל כדאיתא בהלכות עירובין וצריך להודיעם שהם טועים אלא כל אחד ואחד שרוצה ללכת לבית הכנסת צריך לקנות שביחה אם לא שנסמוך על דעת מ"א שכתב ר"ש סימן תרל"ט (עיין מה שכתבתי בגמרת אדם ר"ש הלכות סוכה).

(ד) ספינה שיש בה ישראלים רבים ויש להם בתים מיוחדים צריכים לערוב

ולשכור רשות מבעל הספינה הנכרי או להכליע בשכר הספינה (שפ"ג).

(ה) שאר דיני ספינה מבואר בדין הוצאה כלל נ"ה ובדין תחומין כלל ע"ז.

כלל ה. דין הדלקת נרות (סי' רס"ג רס"ד).

(א) יודר לקבל שבת מפלג המנחה ולמעלה שהוא שעה ורביע קודם הלילה כל יום אחר שעותיו ומי שמחמיר על עצמו לקבל ב' שעות מן היום קודם הלילה (וכדעת ר"מ דבין השמשות מתחיל קודם משתקע החמה) אשרי לו וקדוש יאמר לו אבל קיבל עליו קודם לזה אין בקבלתו כלום. וכל אדם חייב על כל פנים לפרוש ממלאכה לפחות חצי שעה קודם הלילה כי צריך להוסיף מעט מחול על הקודש בין בבנייתו בין ביציאתו והוא מ"ע מה"ת וילפינן מדכתיב ביה"כ ועניתם נפשותיכם בתשעה לחדש וכו' תשבתו שבתכם ואמרינן וכי בט' מתענין וכו' אלא שצריך להוסיף מחול לקודש ומדכתיב תשבתו שבתכם ילפינן דכל מקום שנאמר שבת כמו שבת וי"ט צריך להוסיף זמן תוספת זה הוא קודם בין השמשות והעושה מלאכה בתוספת שבת עובר על עשה והעושה בין השמשות חייב באשם תלוי שאו הוא ספק לילה ואפילו מסופק אם כבר הגיע בין השמשות אסור (סי' רס"ח) ובזמן מועט מאד יכשל ח"ו ולכן יהיה כל אחר נזהר מאד שלא יכנס ח"ו בספק

איסור כרת ולכן ימדר לקבל מה דאפשר ומכל שכן כימים הקצרים שנפתאום חשקע החמה ויוצאין הבוכבים נמצא שחילל שבת ועל כל פנים לא יתאחר חצי שעה כי בין השמשות עם חוספת שבת עולה כמעט לחצי שעה (סי' רכ"ג).

(ב) אע"ג דנהגין שאין מקבלין שבת אלא במזמור שיר או בכריכו מ"מ לא חלי כזה דאפי' לא יתפלל כלל מ"מ כיון שהוא ערך חצי שעה קודם הלילה ממילא חל עליו שבת ואסור במלאכה אלא דקודם לחצי שעה חלי אם קבל עליו במזמור שיר ליום השבת או כתפלה או כשהדליק נרות. והמון עם טועין מאד ועושין מלאכה עד הלילה וחושבין שכיון שלא אמרו מזמור שיר וכו' עדיין אינו שבת והם מחללים שבת ועונם גדול ואי איישר חילי הייתי מתקן שתיכף כשסיימו מנחה בבהכ"נ או ילכו השמששים ברחובות לחבריו הדליקו הנר כמו שהמנהג בק"ק פראג ולחקן שמו שאינו מדליק תיכף בהכרות השמש אסור להדליק יותר כי ראיתי גודל המכשלה שמדליקין בלילה.

(ג) ועוד ראוי לחקן שמוכרי נרות לא ימכרו נרות תיכף לאחר שהשמש קורא לבהכ"נ למנחה כי ראיתי שבין השמשות קונים נרות וה' הטוב יכפר.

(ד) המתפלל הפלה שבת מבעוד יום חל עליו שבת בע"כ ואסור בעשיית מלאכה ואפילו אם התנה שאינו רוצה לקבל שבת. ונ"ל דה"ה אם אמר מזמור שיר או הדליק הנר בכונה לקבל עליו שבת (סי' רס"ג).

(ה) בעיר שיש בה ציבור וכבר קבלו עליהן רוב הקהל אף על פי שעדיין הוא יום גדול מ"מ חל השבת על המיעוט ג"כ בע"כ ואסורים בכל מלאכות וחמור מוכן השמשות דאפילו לצורך מצוה אסור בכל השבותין (סי' רס"ח נט"ח ס"ק י') מלבד שבות דאמירה לנכרי במקום מצוה דמוחר (ועיין נט"ו ת"ר נט"ז ע"ג) ומ"מ בעיר שיש בה שני בתי כנסיות אין א' נמשכת לחברתה ואפילו אדם שבא לעיר אחרת וכבר קבלו אנשי העיר שבת אף על פי שעדיין הוא יום גדול חל שבת עליו ואם יש עליו מעות הולך לחדר ומניחו ליפול כמבואר לקמן בדין מוקצה.

(ו) אפילו דבר שהוא משום שבות אסור בין השמשות אם לא דבר שהוא נחפו וטרוד כגון שאין לו כלים מותר להטבילם ואין מפרישין חלה שררי יכול לאכול ולהניח עד יום א' חתיכה ולהפריש ביום א' ומערכין עירובי חצירות שאם לא כן לא יוכל לטלטל אבל לא עירובי החומין דהוי כמקנה רשות אבל מותר לומר לנכרי להדליק נר לצורך שבת ולהדליק יאררציטליכט שהעולם חושבין זה לצורך גדול. וכן יאמר לנכרי לעשות אפילו מלאכה גמורה לצורך חול אם הוא הפסד מרובה אבל בלא"ה אסור אפילו לומר לנכרי ודוקא בין השמשות או אפילו חצי שעה קודם הלילה שאז כבר קבלו בכל העולם שבת אבל יחיד שקבל עליו שבת בעוד יום גדול מותר לומר לנכרי לעשות כל המלאכות אפילו שלא לצורך מצוה רכיון שעדיין הצבור עושין בעצמן מלאכה ל"ש להחמיר על זה שלא לעשות אפילו ע"י נכרי (סי' רס"ח נט"ח ס"ק ו') כרעס נצ"ע נטעית כי זה איך לקיון על דברי רמ"א מי שקבל שבת שעה או נ"ל ולא עוד אלא שמותר לומר לחבירו שעדיין לא קבל שבת שיעשה מלאכה בשבילו ומותר להגות מאותו מלאכה ובין השמשות של מוצאי שבת נתבאר לקמן בדין הבדלה (סי' רס"ג).

(ז) כשיגיע סמוך לקבלת שבת יסדר שולחנו ויציע המטות ויתקן כל עניני הבית ויהיה עומד כך כל השבת. וישחדל שיהיו לו בגדים נאים לשבת כפי שאפשר לו ואפילו אם הוא כדרך לבדו ובבית נכרי מ"מ ילבוש בגדי שבת כי אין המלמשים לכבוד הרואים כי אם לכבוד השבת וישמח בכיאת השבת כיוצא לקראת מלך ויהיה מפה על השלחן

החת הפת ומפה אחרת על הפת זכר למן ולא יסיר המפה העליון עד לאחר הקידוש והתחנתה יהיה מונח כל השבת (סי' רס"ג) וקצת מקומות עושין פשטידיא זכר למן (רס"ג).
 (ח) יהיה נוהר מאד בהדלקת נרות בזמנו והמצוה חל בין על אנשים או נשים ואפילו אם אין לו מעות צריך לשאול על הפתחים כדי להדליק והוא קודם מלקדש על היין ואפילו אם לא יהיה לו רק לחם מוטב שלא יאכל יותר ויקנה נר לשבת (רס"ג).

(ט) האשה קודמת למצות הדלקה מפני שהיא כבתה נרו של עולם ואפילו היא סומא חדליק וחברך וטוב שיברך הבעל ואם אוכלת במקום שיש בלא"ה נרות לא חברך ונוהגות ללבוש מקודם בגדי שבת ואשרי להם וגם צריכות להתפלל מנחה חהלה דאל"כ כיון שכבר קיבלה שבת צריכה להתפלל ערבית ב' אמן בימים הקצרים שמתאחרים לישב בתנות ואחר כך רוחצות ולובשות ובין כך יבואו ח"ו לספק חילול שבת לכן טוב להזהיר להם שיקדימו לבוא לרחוץ וללבוש וכשמתאחרת מצוה יותר שתדליק כך במלבושי חול מלבוא ח"ו לספק חילול שבת ואם הבעל רואה שמתאחרת מצוה גדולה שהוא ידליק הנרות ולא ישגיח בקטנת אשתו ומצוה גדולה יותר לישב בחושך מלחלל שבת ח"ו. ואם רואה שהוא קרוב לבין השמשות ופשיטא ספק בהש"מ מצוה גדולה שלא ידליק אלא יצוה לנכרי להדליק ואשרי השם דרכיו הכל לשם שמים ועכ"פ סמוך לחשיכה יורו האיש לאשתו ויאמר לה להדליק נרות (נ"ע דהרמב"ם נפ"ה לא כ' רק שזכיר הדליקו את הכר ולא כת' כזאתי' גלגל דברים לריך לומר עשרתם וכו' ונ"ע).

(י) צריך להדליק בכל החדרים שמשחמש שם דגר שבת הוא משום שלום בית שלא יכשל בעץ ואבן. ומי שהוא אצל אשתו כיון שהיא מברכת על הנרות בחדר אחד א"צ לברך על הדלקת שאר החדרים אבל אם האיש בדרך וכן בחורים הלומדים ויש להם חדר צריכין להדליק ולברך. ואם אין לו חדר מיוחד וגם אין לו אשה צריך להשתתף בפרוטה. ועל הידיים שמתאכסנים הרבה בעלי הבתים בחדר אחד ישתתפו כולם וידליק אחד ויברך ויחזיקו להוציא כולם בברכתו וגם יכונו כולם לצאת בברכתו (סי' רס"ג).

(יא) מברכין קודם הדלקת הנרות והמנהג שאשה מדלקת ואחר כך פורשת הידיים ומברכת שבהדלקה זו מקבלת שבת ואם תברך תחלה לא תוכל להדליק דברכה היא תחלה והדלקה ובשעת הצורך תוכל להתנות שאינה מקבלת שבת בהדלקה זו ואז תוכל לברך קודם הדלקה ואפילו תנאי שבלב סגי ואם האיש מדליק א"צ להתנות מ"מ טוב להתנות ומ"מ אף שלא התנה האשה או האיש המדליק מותרין שאר בני הבית במלאכה עד שיקבלו שבת ויא' דמ"מ אסור ליגע בנרות שהדליקה כיון שכבר אצלה הם מוקצה אבל בי"ט ג"ל דראוי ונכון שילמד כל אדם לאשתו שתברך קודם הדלקה רק כיון שאין חכמה לאשה לכן נוהגות לעולם לברך אחר הדלקה (ונסמך דגל ורננה כ' ונ"ל לטיות שני"ט תנך קודם הדלקה וכו' ע"ע) (א).

(יב) נוהגים שמברכין הרבה נשים בפית אחד דכל מה שמוסיפים אור יש בה שמחה יתירה ועכ"פ לא יברכו שנים במנורה אחת וגם בזה נוהגין לברך (וכ"כ ח"ד).

(יג) יש נוהגים להדליק עשרה נרות ויש מדליקין ו' ועכ"פ ראוי שלא לפחות מב' נרות נגד זכור ושומר ויעשה נרות יפים. ואשה ששכחה פעם אחת להדליק חדליק כל ימיה נר אחד יותר ממה שהזחה רגילה וכן אם שכחה כמה פעמים חדליק חמיר נר אחד יותר והדבר הוא משום היכר שתהא זעורה מכאן ולהבא ולכן אם נאנסה ולא הדליקה א"צ להוסיף. וא"ר כ' דלאו דוקא שתוסיף נר אחד אלא שתוסיף מעט שמן או נר אחד יותר ארוך. ויעשה נרות ארוכים שיהיו דולקות עד הלילה להשתמש בו כלילה

ולפחות שידלקו כל זמן אכילה אבל אם הם קצרות שאינן דולקות עד האכילה וכן המדליקים בבית ואוכלים בגנות ובחצר ואינן דולקין בבית כלילה שישחמש בהן הוי ברכה לבטלה ולא קיימו המצוה ואין לאדם לאכול אלא במקום הנרות כי הוא מעונג השבת. ואם מצטער הרבה לאכול בבית מפני הזבובים וכיוצא בו מותר לקדש ולאכול בחצר אעפ"י שהנרות בבית כי הנרות נצטוו לתענוג ולא לצער (סג). ואם משחמש כלילה בבית מברך על הדלקתן (כ"ט וי"ט) כ"ס ע"ג ד"ס הדלקת הדלקה אפילו כשאינו אוכל (סג) היא מטה).

(יד) צריך להדליק במקום שרוצה להשחמש שם לאכילה ועיקר הדלקה חלוו בנרות שעל השלחן. ולכתחילה יזהר שלא לטלטל הנרות ממקום למקום וכשצריך לכך אף כשבידך והדליק על השלחן מותר לטלטל ולהניחם במקום אחר באותו בית דכל הבית הוי מקומם אבל הנשים שמדליקין בסוכה בחג ומטלטלין לתוך הבית לא יפה עושין (סג).

(טו) אין עושין פתילה לנר של שבת בין נר שעל השולחן בין כל נר שמדליק בבית מדבר שהאור אינו נאחו בו אלא נסרך סביבו והשלהבת קופצת כגון צמר ושער וכיוצא בהם אלא מדבר שהאור נחלה בו כגון פשחה נפוצה ובגר שש וצמר גפן וקנבוס וכיוצא בהן. ואם הדליק בדברים האסורים אסור להשחמש לאורו אפילו תשמיש שאינו צריך עיון שמא יטה. וי"א דאם יש נר אחד מדברים המותרים מותר להשחמש לאור האחרים אפילו הנרות עומדות בחדר אחר כיון שיש במקום א' נר כשר יזכור ולא יטה. וכן דבר שאפשר בלא נר מותר לעשות אפ"י אצל הנרות האחרים ולצורך שבת יש להקל בדעבד (ס"ו רס"ד).

(טז) כרך דבר שמדליקין בו על דבר שאין מדליקין בו אם נחמין להעבות (פ"ט לעשותה עבה) הפתילה כדי להוסיף אורה אסור שמא ידליק בהם בפני עצמן ואם נחמין להקשות הפתילה כדי שתהא עומדת ולא תשלשל למטה מותר ומותר לכרוך דבר שמדליקין בו על גבי גמי או קש כדי ליתן הפתילה בעששית ואפילו אם נחמין להעבות הפתילה דבזה כיון דלא חזי לפתילה ליכא למגור. ונותנין גרגיר של מלח וגרים של פול על פי הנר בערב שבת כדי שיהא דולק יפה בשבת (סג).

(יז) אין מדליקין נר לשבת אלא משמן הנמשך אחר הפתילה ולפיכך אין מדליקין בופת ולא בשמן העשוי מצמר גפן ולא בשעורה ולא בחלב וכן אין מדליקין בעטרן מפני שריחו רע ויניחנו ויצא וחובה לאכול אצל הנרות ולא בצרי מפני שריחו נודף שמא יסתפק ממנו ונמצא מתחייב משום מכבה ואפילו נתן מעט שמן וית בשמנים אלו אפ"ה אין מדליקין בהם דגורנין דלמא אחי לאדלוקי בעיניהו. ושאר כל השמנים חוץ מאלו מדליקים בהם ומ"מ שמן זית מן המוכחר ואם אין לו שמן זית מצוה בשאר שמנים (סג).

(יח) הא דאין מדליקין בשעורה וחלב היינו להניח חתיכת חלב ויניח הפתילה בתוכו אבל אם כרך סביב הפתילה כנרות שלנו מדליקין בהם (סג).

(יט) אין צריך להכתוב הפתילה (פ"ט ע"ג) הנתיב יסל על דבר שאינו נשקף לגמרי ג"ס לא קיים לגמרי אל תחלט עוננו ג"ס מרעס זונתן וזכנתן) ומ"מ נהגו להדליק הפתילה ולכתותה כדי שתהיה מחורכת ותאחו בה האור יפה ואף בנר שברוך עליו חלב או שעור עושין כן (סג).

(כ) אין מדליקין בסמרטוטין ר"ל בלאי בגד פשתן הנסים אפילו מחורכים ואין מדליקין על השלחן בנר ישן של חרס (סג).

(כא) המדליק צריך שידליק רוב מה שיוצא מן הפתילה מהנר וכן בנרות שלנו צריך להדליק רוב היוצא. ונכון להדליק מתחלה ולכבות בע"ש כדי שתהא נוח לדלוק וזה יעשה האיש.

(כב) נותנים כלי תחת הנר לקבל ניצוצות מפני שאין בהם ממש ואעפ"י שנופלים לתוך הכלי הם כבים מיד וא"כ אין כאן איסור מבטל כלי מהיכנו אבל אין נותנין כלי תחת הנר לקבל בו שמן המטפטף רביון דאסור להסתפק משמן המטפטף כמבואר בדיני מוקצה ונמצא מבטל הכלי מהיכנו ואסור ליתן כלי עם מים תחת הנר כדי שיפלו הניצוצות בתוכו ויכבו ואפילו מע"ש אסור שמא יעשה כן בשבת ובשבת קרוב לבא לידי כיבוי אם יגביה הכלי בשעת נפילת הניצוצות אבל מותר ליתן בע"ש מים בנר כדי להגביה השמן כיון שאינו מכין כלל לכבוי וגם אין המים בעין אבל ליתן בע"ש מים לתוך הקנה שעומד בו נר שעוה או חלב כדי שיכבה כשיבא עד המים אסור דהא מתכוין לכיבוי והאש נופל לתוכו ממש והמים בעין והם תחת האש (סי' רס"ה מ"ח) ובמקום צורך יש להתיר בזה ולסמוך על הפוסקים דרוקא כשהמים בכלי אחר אסור שמא יעשה כן בשבת ורוקא בשנותן לאחר שהנר דולק כבר אבל אם נותן קודם שהדליק הנר וכ"ש באותו נר עצמו ל"ש למיגור שיעשה כן בשבת שהכל יודעין שאסור ליגע בנר הדלוק (וע' ח"ר נשס הכלט).
(כג) נר שהיה דולק מע"ש צריך לכבותה ולהחזיר ולהדליק כדי שיהיה ניכר שהוא לכבוד שבת (סי' רס"ג).

כלל ו. דין ליל שבת וקידוש (סי' רע"א ע"ג ע"ג).

(א) דין תפלת מעריב נתבאר לעיל בהלכות תפלת כלל ל"ד. וכבר נתבאר שם סימן ח' שאף שנהגין כל ימי החול להתפלל מעריב בזמנו מ"מ מי שתאב לאכול ופשישא משום שלום בית יכול להקדים בליל שבת להתפלל עם הצבור מפלג המנחה ואילך. ומותר לקדש ולאכול מבע"י דכיון דמצוה להוסיף על הקודש נחשב כלילה ומבואר שם דמחויב לקרות ק"ש בזמנה ולכן יזהר להתחיל לאכול חצי שעה קודם צה"כ ומיהו אם חאב לאכול מותר להתחיל אפילו בתוך חצי שעה כיון שכבר קרא בבה"כ (מ"א סי' רס"ז וסי' רל"ה ור"ר סי' רס"ז).

(ב) אם התחיל לאכול מבע"י נכון שיאכל עכ"פ כזית משחשיכה כדי שיהיו כל הנ' סעודות בשבת עצמה כדכתיב אכלוהו היום ומ"מ אם א"א לו יכול לגמרה מבע"י כיון דחשבען ללילה (סי' רס"ז).

(ג) אם רוצה לקבל שבת מבע"י ולקדש ולאכול ולהתפלל ערבית בלילה רשאי (מ"א סי' רע"א סק"ה) (ועה שהקשה המ"א נסיון רס"ז דהיאך יולא בקידוש שעושה מבע"י למ"ד מוס' שבת דרבנן דהא קטן אינו מוליא גדול אע"ג שיבא אח"כ לגבי חיוב דאורייתא ע"ש ולי ל"ע שז"ט חזוה כלל דהתם כיון שאיט עברך בעלמנו והקטן אינו מחוייב ולכן אינו מוליא חזוה אצל הכא שפיר יולא ט כיון שהוא בעלמנו עברך אעפ"י שעדיין לא הגיע זמן חיוב דאורייתא ודעוה לסיון חרמ"א כשניכר שהחייט בשעת עשיית הסוכה א"ל לברך זמן על י"ט אע"ג שלא הגיע הזמן עדיין כיון שהסוכה הוא נחמית חג. ע"ש נכ"י נשס תוס' ור"ש ור"ן).

(ד) מ"ע מה"ת לקדש את השבת מדכתיב וזכור את יום השבת לקדשו ר"ל וזכרהו וזכרת שבת שהוא יום קדוש ומ"מ בקידוש שאמר בתפלה יצא וקידוש על היין ובמקום סעודה אינו אלא מדרבנן ועיקר הקידוש בלילה בכניסת השבת ואם לא קדש כלילה כן בשוגג כן במזיד מוקדש והואך כל הלילה וכל היום מלבד ויכולו שאינו אומר אלא דוקא

הלכות שבת כלל ו

כשמקדש בלילה שאז היה תכלית מעשה שמים וארץ וכל אחד מחייב לומר ג' פעמים ויכולו דהיינו א' בחפלה וא' לאחר החפלה וא' בקידוש (סי' רע"ז).

(ה) נשים חייבות בקידוש מדאורייתא אע"ג דהוי מ"ע שהזמ"ג משום דאיתקש וכו' לשמור כיון דאיתנהו בשמירה דכל מצות ל"ח א' האישה חייבת איתנהו נמי בזבירה והאישה יכולה להוציא את האישה אבל קטן אינו יכול להוציאה אשה ומכ"ש כשהאשה לא התפללה דאו חייבת מדאורייתא ואפי' בן י"ג שני' אינו יכול להוציא עד שידע שהביא ב' שערות. ונ"ל דאם האישה כבר התפללה דאו אין הקידוש אלא מדרבנן כיון שהוא בן י"ג שנים יכול להוציאה (ע' נדון חייך קטן) (סז) (ועיין בהלכות נרסות כלל ה' סימן כ"ג).

(ו) יכול אדם לקדש לאחרים אעפ"י שאינו אוכל עמהם ואפילו כבר קדש וכבר יצא וקיי"ל דכל שאין מחויב בדבר אין מוציא מ"מ כיון שזו מצוה המוטלת על כל ישראל וכל ישראל עריבין ולכן יכול לקדש בשבילם אם אינו יודעים לקדש ויכול ג"כ לברך בפה"ג על כוס של קידוש או אם מקדש על הפת יכול לברך המוציא בשבילם (ועיין לעיל כלל ה' סימן י"ח) ובלבד שיכוין המקדש וכן השומע לצאת בזה. ואע"ג שהמקדש לא יטעום כלום אין בכך כלום דאע"ג דבשאר ברכות הנהנין אינו יכול להוציא אא"כ אוכל ג"כ כיון שברכה זו צורך לקידוש שהיא מצוה ובמצוה יכול להוציא אע"ג שכבר יצא ואם עדיין לא קדש אסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו (סי' רע"ז).

(ז) מצוה לקדש על יין או יין צמוקים ובלבד שיהיה בו טעם יין והמברכין על יין צמוקים שאין בו אלא מתיקות בעלמא וטעמו כמים מברכין לכטלה ואין יוצאין ידי קידוש ומקדשין על יין מבושל ולכן מותר לבשל הצמוקים ולסנן היין ולקדש עליו ואם הוא כבר נחמטין אע"ג דריחא חמרא אין מקדשין ויותר מאוד שלא יהיה היין מגולה ובריעבד כל זמן שלא הפיג טעמו מותר לקדש עליו. ומ"מ נ"ל דרוקא במקום שהיין בוקר דלא קפדי כולי האי בגילוי מועטת אבל המקדש על השכר יותר בזה. ולא יקדש על יין שעלה בו קרום לכן שקורין קאניק עד שיסננו (סי' רע"ז).

(ח) אם אין שותה יין מחמת נדר וכיוצא אין לו לקדש על היין על סמך שישתה המסוכין דרוקא אם המסוכין אינם יודעים לקדש מותר לקדש בשבילם ואז מותר ג"כ לברך בפה"ג בשבילם והם ישתו כדאיתא בסיומן ו' משא"כ כשיודעים בעצמם לקדש היו כמו כל ברכות הנהנין דאסור לברך בשביל חבירו אא"כ כשהמברך יטעום ולכן יקדש על הפת (סז).

(ט) אם אין לו יין המנהג פשוט לקדש על הפת ואפילו כשהשכר או י"ש הוא חמר מדינה כיון ד"א דאסור לקדש על שאר משקין חוץ מין (סי' רע"ז).

(י) אפילו אם אין ידו משנת ואם יקנה יין לקידוש לא יהיו לו צרכי סעודה אלא פת חריבה מצוה יותר לקנות יין כיון שיאכל פת אבל אם אין לו אפילו פת יקנה פת דאין קידוש אלא במקום סעודה ועוד דהא חייב לאכול פת. ומותר לקדש אף על כזית פת אם אין לו יותר (סז).

(יא) אם אין לו אלא כוס א' יקדש עליו בלילה ואם יכול למזוגו אין יקדש גם בשחרית על היין דנפשו של אדם קצה בשכר אבל הבדלה לכ"ע יכול להבדיל על השכר אם הוא חמר מדינה (סז).

(יב) יקדש תחלה ואח"כ יטול ידיו לאכילה כדי שלא יפסיק בין גט"י להמוציא אבל בני ביתו נוטלין קודם הקידוש ומ"מ אם טעה ונטל ידיו תחלה יכול לקדש על היין ולא היו הפסק כיון דאסור לאכול בלא קידוש א"כ הוי צורך סעודה (סז).

(יג) צריך להדיח כוס של קידוש וטעון כל מה שטעון כוס של בהמ"ז כמבואר לעיל כלל מ"ו ולא יהיה פגום. ויכול לעמוד בשעת הקידוש וטוב יותר לישב ויסתכל בכוס ובגד בשעת הקידוש וצריך לומר ויכולו ואם שכח ויכולו אומרו באמצע הסעודה על כוס ואם אין לו כוס אומרו בלא כוס וצריך שיכסה הלחם בשעה שמקדש בין בלילה ובין ביום שהרי ברכת המוציא או במ"מ קודם לברכה בפה"ג כמבואר בהלכות ברכות כלל נ"ז ואפילו אם כבר קדש מ"מ יכסה הלחם וזכר למן שהיה מכוסה מלמטה ומלמעלה (סג).
 (יד) קידש וקודם שטעם הפסיק בדיבור בדברים שאינם לצרכי סעודה כלל חוזר ומברך בפה"ג אבל א"צ לחזור ולקדש אבל אם הפסיק בדבר שהוא לצרכי סעודה ופשטא במה שהוא צורך קידוש א"צ לחזור ולברך (סד).

(טו) צריך לשחות מכוס של קידוש כמלא לוגמיו דהיינו כל שיסלקנו לצד א' בפיו יראה מלא לוגמיו והוא רוב של רביעית. ולכתחילה יזהר המקדש לטעום מלא לוגמיו ה"א דלא מהני שתיית אחרים דדוקא המקדש צריך לשחות מלא לוגמיו ובדיעבד אפילו טעם א' מן המסובין כמלא לוגמיו יצא ואין שתיית שנים מצטרפין ובדיעבד אפילו אם שתו כל המסובין רק כמלא לוגמיו יצא (סי' רע"ב מ"ח ס"ק ט'). ואם לא טעמו כלל ושחה אחר שאינו מן המסובין את הכוס צריך לברך על כוס אחר בפה"ג וא"צ לחזור ולקדש כדלקמן בסימן ט"ז (סז).

(טז) וה"ה אם נשפך הכוס קודם ששחה ממנו הוא או אחר מן המסובין הוי כאלו קדש בלא כוס ולכן יביא כוס אחר ומברך עליו בפה"ג ושחה וא"צ לחזור ולקדש והוי כאלו קדש על כוס זה כיון שעכ"פ שוחה יין ואם היה בדעתו בשעת ברכה לשחות יין יותר אין צריך לברך בפה"ג אלא ישחה כוס אחר בלא ברכה וכל זה שלא הסיח דעתו בנתיים אבל אם כבר יצא ממקומו בנתיים קודם שטעם מכוס אחר צריך לחזור ולקדש רשתיית הכוס מעכב (מ"ח ו"ד) (סז).

(יז) קידש על כוס וסבר שהוא יין ונמצא שהוא מים יחזור ויקדש דעכ"פ מדרבנן צריך לקדש על כוס יין. ומ"מ אם היה דעתו לשחות יין יותר אעפ"י שאינו עומד על השלחן אין צריך לברך שנית בפה"ג רק לקדש ובלבד שלא יפסיק בדיבור. ונ"ל שאם היה שבר אם הוא במקום שהוא חמר מדינה א"צ לקדש שנית אלא יברך שהכל וישחה (ומלתי כן נה"ר). ודוקא שלא היה יין מוכן לפניו על השלחן אבל אם היה מוכן לפניו ודעתו לשחות ממנו אין צריך לברך בפה"ג ולא קידוש והוי כאלו קידש על היין (ט"ז סס"י) רע"א ועיין ח"ר שכ' דלמסר דגם מ"ח מודה בזה) ואם לא היה בדעתו לשחות עוד יין נ"ל דלא מהני שעומד לפניו (ח"ל רדב"ז בתשכ"ח ח"ג סימן תל"ז ויותר נראה שחוקף אחר קידוש יכלע על הפת ויעלה כשו יין) (סז).

(יח) גם בשחרית צריך לקדש על כוס של רביעית ומצוה מן המובחר לקדש על היין גם בשחרית. ואם תביכ לו יין שרף יזהר שיהיה הכוס מחויק רביעית וישחה מלא לוגמיו ומ"מ אם אירע שנשפך וכיוצא בו אין צריך לחזור ולקדש ודי בברכה הפת ואם אין לו יין ושאר משקין יכול לקדש על הפת ואפילו אין לו פת א"צ להמתין אם דחוק לאכול (מ"ח סס"י רפ"ט ו"ד סי' רפ"ז).

(יט) קידוש של יום אינו חל עד אחר שהתפלל שחרית שהרי קודם שהתפלל אסור לאכול ולכן מותר לשחות מים וכיוצא בו קודם שחרית בלא קידוש אבל קודם מוסף אסור לטעום עד שיקדש ומותר להמקדש לשחות כוס יין ולאכול מיני מזונות ואפי' מעט פת רק שלא יסעוד סעודה ואם הוא חלש מותר אף לאכול סעודה קודם מוסף (סס וסי' רפ"ז).

פעמים
 דאיתקש
 זגרו נמי
 שהאשה
 הביא ב'
 א בן י"ג
 (ג'
 ש וכבר
 ישראל
 בפה"ג
 כלל ה'
 כלום
 כ' כיון
 דין לא
 על יין
 קידוש
 א כבר
 בד כל
 קפדי
 לה בו
 שישחו
 ר ג"כ
 ש הוי
 יקדש
 ה הוא
 אלא
 דאין
 פת
 ג גם
 שבר
 אבל
 הוי

הלכות שבת כלל ו

(כ) קידוש בין ביום ובין בלילה אינו אלא במקום סעודה ממש ומ"מ אם קידוש בפניה זו ונמלך לאכול בפניה אחרת כאותו הדר אפילו הוא גדול הרבה אין צריך לחזור ולקדש וי"א אפילו ברואה מקצת מקומו דרך הלון אפילו מבית לחצר אין צריך לחזור ולקדש ואם היה בדעתו לאכול בהדר אחר שכאותו בית מהני אבל מבית לבית אחר לגמרי לא מהני אפילו היה דעתו וצריך לחזור ולקדש שם אם לא שאכל במקום ראשון קצת כדלקמן (סי' רע"ג).

(כא) צריך לאכול במקום סעודה לאלתר שיהיה דעתו לאכול לאלתר כאן ואפילו אם אירעו אחר כך איזה אונס שהוצרך לשהות איזה זמן מ"מ כיון שלא יצא בנתיים אין צריך לחזור ולקדש אבל אם אין דעתו לאכול מיד אלא שדעתו להפסיק בדברים אחרים וגם הפסיק אפילו לא יצא ממקומו ואכל במקום שקידש מ"מ צריך לחזור ולקדש אבל אם היה דעתו לאכול בבית אחר ונמלך ואכל במקומו יצא (סז).

(כב) מקום סעודה לענין קידוש אפילו לא ישחה אלא רביעית יין שהייב עליו ברכה אחרונה וכ"ש מיני מזונות סגי אבל פירות לא מהני וכן שכר אע"ג שמקדשין עליו לא מיקרי סעודה שאינו סועד הל"ב (וה"ג. כ' לח"ט סי' טו' וס' וס' לסמוך עליו בשחיתות אם חלש לו קלח וכ"ל ח"ד) (סז).

(כג) אם קידש בביתו ושמע שכנו ומחבין לצאת בקידוש של זה אם גם הפקדש מחבין להוציאו יצא (סז).

(כד) משקיבל עליו שבת אעפ"י שהוא יום גדול עדיין או בספק חשיכה דאו חל שבת אסור לטעום כלום עד שיקדש ומ"מ מותר לרחוץ פיו במים כיון דאינו מבין להנאת טעימה ואפילו היה יושב בסעודה ואוכל צריך להפסיק דהיינו שפורס מפה על הלחם ומקדש. ואם מקדש על הפת אין צריך לברך המוציא לכ"ע דכיון דלעולם מברכין המוציא קודם קידוש ואם כן לא הפסיק כלל להצריכו לברך וכן כשמקדש על היין והיה שותה יין תחלה אין צריך לברך לכ"ע נפה"ג דאין כאן עדיין הפסק כלל אבל כשקידש על היין י"א דצריך לברך המוציא דהקידוש היה הפסק כיון שע"י הקידוש היה אסור באכילה ומ"מ כיון שי"א דאין צריך לברך המוציא דס"ל דקידוש לעולם לא היו הפסק ספק מריכות להקל. ואם כבר נטל ידיו במים אחרונים או שאמר הב לן ונברך לכ"ע צריך לברך המוציא וגם נפה"ג (סי' רע"ה).

(כה) ודוקא בסתם שלא אמרו דבר אבל אם אמרו בואו ונקדש ואם כן כיון דע"י אמירה זו נאסר להם לשחוח משיחורו לשחוח יין צריכין לברך דהוי כהיסח הדעת אבל על כוס של קידוש א"צ לברך שהרי מזה לא הסיח דעתו שהרי אמרו בואו ונקדש. ולפי שיש בזה דיעות הרבה ראוי שלא יבנים עצמו לספק ברכות ויברך בהמ"ו קודם חשיכה (סז).

(כו) אדם ששכח לקדש עד לאחר שברך ברכת המוציא אם עדיין לא טעם המוציא יביא לחם משנה ויקדש וא"צ לחזור ולברך המוציא וגם לא יקדש על היין אפילו הוא מזומן לפניו כרי שלא יפסיק בין המוציא לאכילה אבל אם כבר אכל פרוסת המוציא יכול לקדש על יין אם יש לו וא"ל מקדש על הפת ולא יברך המוציא וכן אפילו אכל כבר ולא קידש אימתי שנוצר בלילה מקדש וצריך לאכול מעט כדי שיהיה קידוש במקום סעודה (סז).

(כז) בלילה אם אין לו פת ולא יין לקדש עליו ויש לו פירות וכיוצא בו אם מצפה שיביאו לו פת או יין ימתין איזה זמן ומ"מ א"צ להמתין יותר מחצות (מ"ח ס"ו רפ"ט) ואם הוא חלש ג"ל דאין צריך להמתין ויאכל מה שיש לו בלא קידוש (ע"ט נתי"ח).

(כח) כימי הגמרא היו נוהגין לקדש בכתי כנסיות וכתי המדרשים להוציא האורחים שאכלו שם ועכשיו אע"ג שאין אוכלין שם אורחים מ"מ נוהגין לקדש ואם יש שם תינוקות יתן לתינוק ואם אין שם תינוק ישחה המקדש שיעור רביעית בנת אחת כדי שיהיה נחשב לסעודה כדלעיל סימן כ"ב ויברך ברכה אחרונה (סי' רס"ט).

כלל ז. דין ג' סעודות ותענית (רע"ד).

(א) כל אדם מישראל בין איש או אשה חייבים לאכול בשבת ג' סעודות וסמכו אקרא דכתיב ג' פעמים בפרשת המן היום דהיינו א' בלילה וב' ביום ואם נאנס בלילה ולא אכל יוכל להשלים ביום וגדול עונש המבטל אחת מהן (סי' רנ"ח).

(ב) וחייב אדם לבצוע בכל סעודות שבת אפילו אוכל הרבה פעמים על ב' ככרות שלימות וכו' למן דכתיב לקטו לחם משנה ואוחו שניהם בידו בשעה המוציא ובצוע א' מהן ורבים נוהגין לחתוך שניהן. ואם מקפיד על הוצאה עושים ג' חלות גדולות וג' קטנות ובכל סעודה בצוע על א' גדולה וא' קטנה ומן הגדולה יבצע פרוסה גדולה לכבוד שבת שמראה שהוא רוצה לאכול הרבה וי"א דכסעודת מנחה סני בפת א' אם אין לו דביום ו' ירד לכ"א ב' עומרים ומכל עומר עשו ב' ככרות הרי ד' ככרות אכל א' בע"ש וא' כלל שבת וא' בשחרית וא"כ לא נשאר לסעודה ג' רק ככר א' ומ"מ אם אין לו פת שלימה אינו מעכב ויכול לקדש אפילו על כזית פת (סז). ונכון לנהוג שזה שבצוע יכוין לפטור בכרסת המוציא כל המסובין וגם יאמר להמסובין שיכונו לצאת בכרסתו כדי שכולם יצאו בלחם משנה וכשמוציא אחרים או יאמר ברשות רבותי אעפ"י שהוא הבעה"ב או הגדול והוא מדרך ענוה.

(ג) חייב לאכול פת בכל סעודה מג' סעודות וירבה בבשר ומעדנים כפי יכלתו ולכתחלה יאכל פת יותר מכביצה דוה נקרא סעודת קבע אבל כביצה נקרא עראי ולפחות חייב לאכול כזית פת ואפילו בסעודה ג' זוהר מאוד לאכול פת דוקא ולכן זוהר כל אדם שלא למלא כריסו בשחרית כדי שיוכל לקיים מצות סעודה ג' שעונש המבטלה גדול מאוד. וזמן סעודה ג' הוא דוקא לאחר הצות והאוכל קודם לכן לא יצא ואם נמשכה סעודת שחרית עד לאחר הצות יפסיק הסעודה ויברך בהמ"ז ויטיל קצת או יאמר איזה מזמור ויטול ידיו ויברך המוציא ויסעד שאם ימתין עד אחר מנחה תסתם האיטומכא ויאכל אכילה גסה. ואם יודע שאפשר לו לאכול אחר מנחה יתפלל החלה עם הצבור ויאכל אחר מנחה וכן ראוי לעולם לכתחלה לאכול לאחר שהתפלל ומ"מ אם אכל קודם שהתפלל יצא. ומי שא"א לו כלל לאכול כזית פת בסעודה ג' בשעת הדחק יש לסמוך לצאת במיני מזונות ולפתוח בבשר ודגים ואם אין לו כל זה עכ"פ יאכל פירות אבל כ"א חייב לדחוק עצמו לאכול עכ"פ כזית פת וע"פ שחל בשבת אזי יקיים במיני טיגון שעושין ממצה כתושה או בבשר ודגים או פירות (רנ"ח).

(ד) אסור להתענות בשבת לשם תענית אפילו זמן קצר ואפילו שלא לשם תענית אסור עכ"פ להתענות עד הצות. ואע"ג דמצד הדין מותר להתענות תענית הלום בשבת אם נפשו ענומה עליו כמבואר בש"ע (סי' רס"ח) מ"מ יותר טוב שלא להתענות ויקבל עליו להתענות ב' ימים כחול ומכ"ש אם הוא גברא דלא קפיד בחלום או שהתענית רע לו ומצטער הרבה בו יותר ממה שמצטער מפחד החלום אסור להתענות בשבת וגם בחול אינה מצוה. והמתענה בשבת אומר עננו אחר סיום תפלתו בלא ברכה ויאמר הרבון אחר תפלתו כמו בחול ומשמע מכל הפוסקים דתענית אסור בשבת מדאורייתא (עיין

הלכות שבת כלל ז

נסי' תרל"ט סעיף ו' וע"ג נגמ' ופסקים) דכתיב מקרא קדש וזהו מכלל קריאת קדש או מדכתיב אכלוהו היום.

(ה) אין צועקין ולא מתרעין על שום צרה בצבור חוץ מצרה מוזנות ועיר שהקיפה אויבים או נהר וספינה המטורפת בים או לחולי שיש בו סכנת היום וזעקים ומתחננים וכן נהגו לומר מצלאין בשבת אבל יחיד שאירע לו מאורע וצריך לרחמים יבקש ויפול על פניו ביחוד דהא אפילו תענית מותר בשביל חלום וכשמברכין מי שבירך לחולה שאין בו סכנה יאמר שבת היא מלועוק וכו' (רפ"ח).

(י) אעפ"י שהאכילה בשבת היא מצוה מ"מ מי שמויק לו האכילה אינו חייב לאכול (סג).

(י) מצוה להרבות בפירות ומגדנים ומיני ריח כדי להשלים ק' ברכות ומצוה לענגו בכל דבר שהוא לו לעונג שנאמר וקראת לשבת עונג (ר"ג).

(ח) יו"ט שחל בשבת יעשה סעודה קודם ט' שעות. ומ"מ בדיעבד יאכל אפילו לאחר תשעה שעות.

(ט) חייב כל אדם להשלים הפרשיות עם הציבור שנים מקרא ואחד תרגום ולכתחלה ישלים עד המנחה ובדיעבד עד יום ד' בשבת דיום א' ב' ג' מיקרי לאחר שבת ובדיעבד עכ"פ עד שמחת תורה שאז משלימים הציבור ואם שכע מש"ץ פעם א' נחשב לו לקריאה אבל אסור לסמוך לכתחלה על זה (רפ"ה).

(י) אע"ג שמצוה לענג השבת בכל מיני עונג מ"מ לא ימשוך כל היום בזה אלא שחרית מתפללין וקורין ומתפללין מוסף ואוכלין ומתענגין באכילה ומי שרגיל לישן מעט יישן מעט ואחר כך קובעים ללמוד. ופועלים ובעלי בתים שאינם עוסקים בתורה בכל ימי השבוע מחייבים לעסוק יותר בתורה בשבת מאותן הלומדים כל השבוע ואחר כך מתפללין מנחה ואוכלין סעודה ג' וחוזרין ללמודם או בתהילים ולא יאמר אישן בשבת כדי שאוכל להיות ניעור במ"ש דהוי כמבין לחול (ר"ג).

(יא) דיני תפלות שבת והטועה בהן כבר מבואר בהלכות תפלה. ודין טעות בכהמ"ז מבואר בהלכות כהמ"ז. ובאמירת אב הרחמים יש מנהגים שונים. והמנהג הפשוט כשיש חתונה ומילה או כיום שאין אומרים בו תחנון אין אומרים א"ה מלבד בימי ספירה אפי' כשיש חתונה ומילה מ"מ אומרים מפני הגזירות שהיו אז כדאיתא ביוצרות אבל אם חל ר"ח אייר בשבת אין אומרים וכן כשמברכין ר"ח אב א"א (סי' רפ"ד).

כלל ח. דין הברלה (נסי' רל"ג עד סי' ע"ז).

(א) מאחרים תפלת ערבית כדי להוסיף מחול על הקודש ואסור לעשות שום מלאכה עד שיראו ג' כוכבים קטנים רצופים ולא מפורדים שאין אנו נקיאין בכינונים ורצופים מטעם תוספת שבת ואם הוא יום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו (רל"ג).

(ב) מי שהוא אנוס יכול להתפלל של מוצאי שבת בשבת מפלג המנחה ולמעלה ויכול להבדיל מיד אבל לא יברך על הגר ואסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים ומ"מ ימתין מלקרות ק"ש עד צאת הכוכבים (סג).

(ג) מתפללין ואומר אתה חוננתנו בתפלה ואם לא אמר כיון שאמר בא"י אעפ"י שלא אמר עדיין חונן הרעת א"צ לחזור שררי יבדיל על הכוס ועכ"פ אסור בכל מלאכה עד שיבדיל (רל"ד).

(ד) טעה ולא אמר אתה חוננתנו ואין לו כוס בלילה להבדיל אם נזכר קודם שומע תפלה יאמרנה כש"ח ואם שכח גם כש"ח אם סובר שלא יהיה לו כוס גם למחר צריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה אכל אם שכח להבדיל בתפלה בט"ב אע"ג שאינו מבדיל על הכוס בלילה וגם למחר מ"מ כיון שמבדיל במוצאי ט"ב א"צ לחזור ולהתפלל (סג).
 (ה) שכח הבדלה בתפלה וגם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה אע"ג שאם הבדיל בתפלה וטעם קודם שהבדיל על הכוס מותר להבדיל על הכוס הבא כיון שטעם ולא הבדיל בתפלה צריך לחזור ולהתפלל (סד).

(ו) אפילו אם הבדיל תחלה על הכוס מ"מ צריך להבדיל בתפלה (סד).

(ז) מי שאין לו יין או שכר להבדיל יכין להבדלה שעושה הש"ץ (רנ"ה).

(ח) אע"ג דלא גזרו על השבותין בין השמשות כדלעיל כלל ה' סי' ו' דוקא בע"ש אבל במ"ש אפילו בה"ש אסור בכל מה שאסור בשבת אפילו אמרה לנכרי דכין רכבר אחזק שבת מספיקא לא נפיק מקדושתיה (מ"ח סימן שס"ג וסימן שס"ד וסימן שס"ה וסימן שס"ו וסימן שס"ז וסימן שס"ח).

(ט) יש לזוהר לשחות מים מן נהרות בין מנחה למעריב בשבת ואבל חוץ י"ב חודש על אביו ואמו זוהר טפי (ונתום' מסחים ק"ה ל"ה והג"מ דאכלו ונתאו' רש"א סי' אלף קי"ט משמע דמים אפילו בניית אסור לכל אדם וכו' ע"ש בגמרא).

(י) מי שמתאחר להתפלל במ"ש בלילה מותר לומר לחבירו ישראל שכבר התפלל והבדיל לעשות לו מלאכתו להדליק לו נרות ולכשל לו ומותר להנחות ממלאכתו (סס' רס"ג).
 וכן בשמיני של פסח שאכל מבעוד יום ונמשכה סעודתו בלילה והוא עדיין לא התפלל ולא הבדיל מותר לאכול חמץ והוא באמת הוא לילה רק שאסור במלאכה עד שיבדיל אבל חמץ אינו תלוי בהבדלה (חנ"ח נמ"ח).

(יא) כשם שמצוה לקדש שבת בכניסתו בדברים דהיינו קידוש כך מצוה לקדשו בדברים ביציאתו דהיינו הבדלה ולרמב"ם הוא מ"ע מן התורה בכלל זכור ולשאר פוסקים הבדלה דרבנן (סי' רנ"ז).

(יב) נשים חייבות בהבדלה כשם שהחייבות בקידוש. אך י"א דהבדלה אינו תלוי בשמירת שבת ואם כן אינו בכלל כל שישנו בשמירה וכו' והוי מ"ע שהזמ"ג ופטורות וגם אין בה עשייה אלא ברכה לכד ולכן אין הנשים רשאות להבדיל לעצמן אלא ישמעו הבדלה מאיש ומש"ה אסור לאיש שכבר הבדיל להבדיל כשביל נשים כיון שהן פטורות ומ"מ המנהג שמבדילות לעצמן כמו בשאר מ"ע שהזמ"ג דפטורות ואפ"ה מברכות (סז).
 (יג) הבדלה אינו אלא על יין או שכר וכיוצא בו מה שהוא חמר מדינה אפילו Kwas (זיירע) בשעת הדחק חוץ מן המים ולא על הפת חוץ מי"ט שהל במ"ש ראובן הקידוש אומר גם הבדלה על הפת (סז).

(יד) כוס של הבדלה יזוהר בו גם כן בכל הדברים שצריך כוס של בהמ"ז ולא יהיה פגום (סז).

(טו) אם אין לו דבר להבדיל עליו וגם אינו מצפה שיהיה לו למחר די לו בהבדלה שבתפלה וגם יאמר המבדיל בין קודש לחול ומותר או אפילו לאכול ואם מצפה שיהיה לו למחר יש אוטרים דאסור לאכול עד מחר. ומ"מ כשהוא תאב מאוד לאכול יכול לסמוך ולאכול אחר שהבדיל בתפלה ואומר המבדיל (סז).

(טז) כיון שהגיע ספק חשיכה או שהתפלל מבע"י אסור לאכול עד שיבדיל ודוקא להתחיל ולאכול אבל אם היה יושב ואוכל מבע"י אין צריך להפסיק כלל ומותר לו לאכול

ולשתות כל זמן שירצה ואפילו אמרו בואו ונבדיל רק יש אומרים דלשתיה כיון שאמרו בואו ונבדיל הוי כהיסח הדעת וצריך לחזור ולברך על השתיה ולכן יש לזוהר בזה ומ"מ בדיעבד נ"ל דלא יברך דספק ברכות להקל (רנ"ט).

(יז) ודוקא כשהיה יושב ואוכל אבל אם לא אכלו רק שקבעו עצמן לשתיה כיון שהוא ספק חשיכה צריך להפסיק ואסור לשתות ודוקא שאר משקין אבל מים מותר לשתות (ועיין לעיל סימן ט') (סז).

(יח) וכל זה כשהתחיל קודם חצי שעה ללילה דעדיין לא הגיע זמן ק"ש אבל אם התחיל באיסור דהיינו בתוך חצי שעה ללילה ואם כן כיון דק"ש דאורייתא וצריך להפסיק ולקרות ק"ש ולהתפלל אם כן כבר חל עליו חובת הבדלה ואסור לאכול עד שיבדיל (סז).

(יט) יש לזוהר שלא להבדיל באמצע הסעודה או באמצע השתיה כי יש מחלוקת אם צריך לחזור ולברך על כוס של הבדלה ואפילו אם מבדיל על השכר באמצע אכילה יש אומרים דצריך לברך. ואם יש לו צורך להבדיל מ"מ לא יברך (מ"ח נס"ח) אם שתה כבר יין אבל אם לא שתה יין יבדיל על היין ויברך עליו לכ"ע (סז).

(כ) כשהיה אוכל וחשכה לו שאמרנו שאין צריך להפסיק גומר סעודתו ומברך בהמ"ז [על הכוס] ומותר לשתותו ומי שאינו נזוהר בכל השנה לברך על כוס גם עתה אסור לשתות. ודוקא בודאי חשיכה אסור אבל בספק חשיכה נ"ל דמותר לשתות כוס של בהמ"ז אפילו מי שאינו נזוהר (לפי מ"ש המ"ח סי' רנ"ט ס"ק ח' וגמ"ק ג' דאפילו בספק חשיכה הבדלה קובעת ואסור להתחיל לכ"ע ח"כ אפילו בספק חשיכה אסור לשתות לוי שאינו נזוהר אבל הט"ו נס"ק ח' כתב דלרמ"א בספק חשיכה מותר להתחיל וכ"כ ח"ר ואם כן יש לסמוך עכ"פ לשתות כוס של בהמ"ז בספק חשיכה אפילו לוי שאינו נזוהר).

(כא) טעה ואכל קודם הבדלה יכול להבדיל אחר כך (סז).

(כב) שכח ולא הבדיל במ"ש מבדיל עד סוף יום ג' דכל זה שייך לשבת ודוקא המבדיל אבל על נר ובשמים אינו מברך אלא במ"ש דטעם של בשמים כדי להשיב הגפוש שנשמטה יתירה הולכת ממנו וגם הגר משום שנברא במ"ש וזה שייך דוקא במ"ש. ומי שמתענה ג' ימים ולילות ישמע הבדלה מאחרים או יבדיל ויתן לשתות לתעוק וכן נכון לעשות (סז).

(כג) אסור לעשות שום מלאכה קודם שיבדיל ואם הבדיל בתפלה אעפ"י שעדיין לא הבדיל על הכוס מותר. ואם צריך לעשות מלאכה קודם שהבדיל בתפלה אומר המבדיל בין קודש לחול בלא ברכה ועושה מלאכה ובי"ט שחל במ"ש אומר המבדיל בין קודש לקודש וכו' ברוך המבדיל בין קודש לקודש (ח"ו) וכן צריך לומר אדם בתוך ביתו לנשים שיאמרו כך קודם שידליקו נרות. וכל אדם יזוהר שלא להדליק נר אפילו כשהבדיל בתפלה עד אחר סדר קדושה אבל טלטול בעלמא מותר (סז).

(כד) כשהוא מבדיל אפילו להוציא אחרים אע"ג דמדינא צריך הסיכה או ישיבה מ"מ אפילו הגדולים לא נהגו כך דכיון דקובעין עצמן לצאת ידי הבדלה מדיני גם לין ונטל היין בימינו בשעה שמברך על היין וכשמברך על הבשמים נוטל אותן בימין שכל דבר שמברכין עליו צריך לאחוזו בימינו ומ"מ נוטלין גם הבשמים בשמאלו וכן כשמברך על הבשמים נוטל היין בשמאלו (כלאחריו) ממרח מסדר כו"ט אכסא וכן נ"ל). (רנ"ז).

(כה) אם אין לו בשמים אין צריך לחזור אחריהם ומותר לברך על פלפלין שקורין ענגלישער פפֶּעפֶּער אבל סתם פלפלין הוי ספק ברכה (רנ"ז).

(כו) מי שאינו מריח לא יברך על הכשמים אפילו כשמוציא אחרים גדולים אם לא שמוציא ב"ב הקטנים שהגיעו לחינוך.

(כז) כיון שהיה אסור להדליק נר כל השבת כאלו נתחדש עתה ברייתה כמו שהיה בו ימי בראשית ולכך תקנו חכמים לברך על האור במ"ש בורא מאורי האש ואין צריך לחזור אחריה אלא כשרואה במ"ש מברך ואם לאו אינו מברך (רל"ח).

(כח) מצוה לברך על אבוקה והוא נר שיש לו ב' פתילות או ב' נרות קלועים ביחד ואם אינם קלועים עכ"פ ירכיבם זה מזה דאל"כ לא היו אבוקה דכל אחד עומד בפ"ע (סג).

(כט) נוהגין להסתכל בצפרני ידיו ולא יראה פני האצבעות ויכוף האגודל בפנים.

(ל) אין מברכין על הגר עד שיאוחזו לאורו דהיינו שיהיה סמוך לו בכדי שיוכל להכיר בין מטבע מדינה זו למטבע מדינה אחרת.

(לא) אין מברכין אלא על נר שלא נעשה בו עבירה ואפילו הדליקו בשבת לצורך

חולה מברכין עליו שלא נעשה בו עבירה אבל נר שהדליק נכרי אפילו הדליק בשבילו אסור שהרי היה אסור לישראל לצוות לנכרי להדליק (נח"י כ' דדוקא לחולה שיש בו סכנה

שחזר לישראל בעלמו להדליק אבל אם אין בו סכנה חזרה לנכרי שהדליק נר בשבילו ול"כ דל"כ דהתם אין היתר לישראל לטות לנכרי אבל הכא עותר לישראל לטות שדליקו. ואע"פ דעותר לומר

לו הדלק לך נכך בשבילך מ"מ אין זה בדרך לומר אלא אזהרה בעלמא משא"כ לטרך חולה שאין בו סכנה) ואפילו בדיעבד לא יצא (מ"ח סג).

(לב) אין מברכין על הנרות שדולקין בבית הכנסת שאינן עשויין להאיר רק לכבוד.

(לג) סומא אינו מברך על הגר דבעי' עד שיאוחזו לאורו אבל שאר הבדלה מברך.

(לד) נר העומד בפנס שקורין לאטערנע של זכוכית מברכין עליו אבל אם עומד

בפנס של ברזל שיש בו נקבים שאינן יכול' לראות השלהבת אין מברכין עליו.

(לה) מצוה להרבות קצת בנרות ולומר זמירות ולהזכיר אלהיו הנביא כדי שיבא

ויבשר לנו (רל"ד) ולא יפשוט בגדי שבת עד אחר הבדלה.

(לו) אשרי למי שמקיים סעודה רביעית כפת והיא נקראת סעודה מלוה מלכה

ולמי שא"א לו לאכול פת עכ"פ יאכל מיני מזונות וזהו חוב גמור (סג).

(לז) במוצאי י"ט בין במוצאי יו"ט לחול בין במוצאי יו"ט לחוה"מ מבריל בתפלה

כמו במוצאי שבת אלא שאינו מברך על הגר ולא על הכשמים וכל דינו כמו בהבדלה

במ"ש. וי"ט שחל להיות במוצאי שבת אומר ותודיענו באתה בחרתנו ואם שבת אין

מתחירין (תל"ח).

כלל ט. דין ל"ט מלאכות בכלל ובאיוזה ענין חייב עליהן:

(א) צוה בוראנו ויוצרנו שלא לעשות מלאכה ביום השבת כדכתיב וביום השביעי

שבת לה' אלהיך לא תעשה כל מלאכה וקבלו חז"ל שלא נקרא מלאכה אלא אלו שהיו

כמשכן (א) שהיו צריכין למלאכת המשכן והם הזורע והחורש והקוצר והמעמר והרש

והזורר והבורר והטוחן והמרקד והלש והאופה או מבשל וכל מלאכות האלו היו נצרכים

לסממנים שהיו צובעין בהם את היריעות (ב) הגוזז הצמר המלכנו המנפצו הצובע

(ג) והטווה והמיסך והעושה ב' בתי גירין והאורג ב' חוטין והפוצע ב' חוטין הקושר

והמתיר (ד) החופר ב' תפירות והקורע ע"מ לתפור ב' תפירות כל זה היה כמשכן לצורך

היריעות הצד צבי (ה) השוחטו המפשיטו המולת עורו (ו) והמשרטטו (ז) והמתקן והמתכו

כל זה היה במלאכת עורות אילים ועורות תחשים שהיו משרטטין החלה להשוותן ולתתן

הצדדים. הכותב ב' אותיות והמוחק ע"מ לכתוב ב' אותיות שכן היו כותבין על קרשי המשכן לידע איזה קרש בצפון ואיזה בדרום. הבונה והסותר שהרי כך היה העמדת המשכן וסותרין אותו אעפ"י שהיה רק לפי שעה גם זה נקרא בנין. המכבה והמבעיר והמכה בפטיש היה במלאכת צורפי זהב למשכן. והמוציא מרשות לרשות.

(ב) כל אלו המלאכות אינו חייב עד שיעשה כדרך שעושין אותה מלאכה אבל אם עשה ע"י שינוי זה נקרא כלאחר יד ופטור כיצד החורש והחופר אינו חייב עד שיחרוש במחרישה או במרא וחצינא וכן קוצר עד שיקצור בכלי או שיתלוש בידו וכן בורר עד שיכרור בכלי המיוחד לכרור בו וטוחן שיטחון ברחיים או במכתשת (ח) לפיכך היה גורר כלי ועשה חריץ בקרקע אעפ"י שנתכוין לכך פטור וכן אם תלוש בפיו ובירר בכלי שאין דרך לכרור בו וטוחן בכף או בקתא דסכינא וכן כולם פטור. ומ"מ נ"ל דבין שעשה בימינו או בשמאלו חייב חוץ מהכותב דפטור בשמאל (וראיה מתוספתא פ"י העלם בין נימינו ובין נשחטו כ"ז חייב).

(ג) כל אלו מלאכות הם אבות וכל הדומים להם בדמיון הם התולדות והעושה בין אב או תולדה כמזיד והתרו בו חייב סקילה ובלא תזראה חייב כרת ובשוגג חייב חטאת וחכמים גזרו בכל דבר הדומה קצת למלאכה שלא יתהלך לו ויבוא להתיר מלאכה גמורה והעובר מלקין אותו מלקות מדרות ומנדין אותו.

(ד) ואינו חייב עד שיכוין לעשות מלאכה אבל אם אינו מכוין כלל למלאכה אעפ"י שאפשר שע"ז יהיה נעשה מלאכה שאילו כיון לה היה חייב מ"מ מותר לעשות. הדמיון, הרי העושה חריץ בקרקע חייב משום חורש אם מכוין לכך ואעפ"כ מותר לגרור ע"ג קרקע מטה וספסל לצרכו אע"פ שאפשר שעושה חריץ כיון שאין כונתו לכך מותר (ט"ז נס"י רע"ח) וזהו שאמרו בכ"מ דבר שאינו מתכוין מותר.

(ה) בד"א בענין שאינו פסיק רישיה אבל אם הוא פסיק רישיה ולא ימות (י"ל כמו שח"א לפסיק ראש ולא ימות כן ח"א לדבר זה לעצת אס לא שיעשה מלאכה זו) כגון שנטל ידיו במים על זרעים דאע"ג דאינו מכוין מ"מ הוי פסיק רישיה שהרי ודאי יצמחו על ידי זה ולכן אע"ג שאינו מכוין לזה חייב.

(ו) ודוקא דהוי פסיק רישיה דניחא ליה כגון בקרקע שלו דניחא ליה שתצמח אבל בשדה של חברו דלא איכפת ליה אם תצמח או לא לדעת רוב הפוסקים עכ"פ אסור מדרבנן ודעת הערוך דמותר כיון שאינו מכוין (סי' ע"ב). ופ"ר בשאר איסורין חוץ משבת דעת הרא"ש דלכ"ע אסור ומשמע מדאורייתא דדוקא בשבת דבעינן מלאכת מחשבת משא"כ בשאר איסורין (עיין נרד"ש סוף פ' י"ג דשבת ונמ"א סי' ע"ד ס"ק כ').

(ז) אפילו אם מכוין לאותו מלאכה אלא שא"צ לחכליתיה והיינו מלאכה שאינו צריך לגופה לרמב"ם חייב ובלבד שאינו מקלקל ודעת הרבה פוסקים דפטור. והרמיון החופר גומא וא"צ אלא לעפרה שהמלאכה הוא הגומא וחייב בבית משום בונה ובשדה משום חורש וכיון דא"צ לגומא הוי משא"ל וכן המכבה עצים דולקים מפני שחם עליהם וכיוצא בו הרי א"צ לחכלית המלאכה שהרי א"צ לכיבוי בשביל עצמו אלא שצריך לעצים אבל המכבה כדי לעשות מהן פחמין ה"ז צריך לגוף המלאכה שהרי א"א לעשות פחמין אם לא שיכבה.

(ח) ואינו חייב עד שיכוין לדבר זה אבל אם היה מתעסק כגון שנתכוין לחתוך זה וחתך אחר או להדליק נר זה והדליק אחר פטור דמלאכת מחשבת אסרה תורה והרמב"ם בפ"א כ' שהחייב (וע"ש נרד"ל שחמה עליו וע"ש נלח"ט) אבל אם נתכוין לחתוך זה שהיה

סבור שהוא תלוש ונמצא שהוא מחובר לרש"י הוי שונג וחייב ולחוס' כיון דלפי מחשבתו הוא דבר היתר לכ"ע הוי כמתעסק ופטור ולא נקרא שונג אא"כ נתכוין להתוך מחובר זה אלא שסבר דמלאכה זו מותרת או ששכח שהיום שבת (כרימית י"ט ע"ג נרש"י וחוס' ומרמז"ס חין הכרע ובהלכות שגגות פ"ה הל' ו' משמע דס"ל כרש"י).

(ט) אינו חייב עד שיעשה כל המלאכה לבדו מתחלה ועד סופו אבל אם עשה רק מקצתה כגון שפשט ידו לחוץ והפץ בידו ובא חבירו ולקחהו מידו נמצא שהראשון עשה עקירה והשני עשה הנחה שניהם פטורים אלא שאסור לעשות כן מדרבנן. וכן אם שנים עשו מלאכה אחת בפעם אחת כגון שאחזו בקולמוס וכתבו ביחד ב' אותיות (רמז"ס פ"ח) ונ"ל דה"ה אם אחזו בנר והדליקו דפטורין דמ"ש. וכ"ז קבלו חז"ל מדכתיב ואם נפש אחת תחטא בעשותה וקבלו דה"ק העושה כולה ולא העושה מקצתה ודוקא נפש אחת אבל לא שנים (ונ"ל דזו גרע מחלי זיעור דאסור עכ"פ מס"ת) ודוקא כשכל אחד מהם יכול לעשות מלאכה זו בלא סיועת חבירו אבל אם אין אחד מהם יכול לעשותה לבדו בלא סיועת חבירו שניהם חייבין. ואם אחד יכול ואחד אינו יכול זה שיכול חייב והשני אינו אלא כמסייע וק"ל מסייע אין בו ממש. אבל אם התחיל לעשות מלאכה גדולה ולא עשה אלא מקצתה כיון שעשה כשיעור חייב כגון שצריך לכתוב איגרת כיון שכתב ב' אותיות חייב וכן כל כיוצא בזה.

(י) בכ"מ שנזכר פטור ר"ל פטור מדאורייתא ואין בו חיוב אבל עכ"פ אסור מדרבנן ונפקא מיניה לענין לעשותו ע"י נכרי כדלקמן (כלל ס"ג סימן ו'). ושומר כללים אלו כי הם נצרכים לכל הלכות שבת ואל תשכח כי לא אכפול הדברים.

(יא) כל העושה מלאכה מן המלאכות האסורות מדאורייתא כגון המכשל בשבת וכן כולם אם במזיד אסור לו לעולם ולאחרים מותר למ"ש מיד. ואם בשונג או ששכח או אומר מותר אסור בו כיום לכל אדם ולערב מותר מיד אפילו לו אע"ג דאם נכרי עשה מלאכה צריך שימחץ למ"ש בכדי שיעשה מ"מ בישראל העושה דמילתא דלא שביח הוא לא גזרו רבנן להמחץ בכדי שיעשה (ז"ח). ודוקא בדבר שנעשה מעשה כגוף הדבר שנשתנה מכמות שהיה כמכשל וכיוצא בו אבל המוציא מרשות לרשות שלא נשתנה הדבר מכמות שהיה אם בשונג מותר אפילו לו אפילו בו כיום ואם מזיד אסור אפילו לאחרים עד מ"ש מיד. ומ"מ יש להחמיר בכל איסור תורה כמו מכשל ואם עשה מלאכה דרבנן נ"ל אם בשונג מותר אפילו לו ואפילו בו כיום ואם במזיד אסור אפילו לאחרים עד מוצאי שבת מיד. ודוקא במה שנעשה ע"י ישראל דלא נחשדו ישראל על השבתות אבל נכרי שעשה בשביל ישראל אפילו איסור דרבנן אסור אפילו לאחרים עד מ"ש בכדי שיעשה חוץ מדבר שכא מחוץ לחתום כמו שביארנו בדין מלאכה שנעשית ע"י נכרי דקנסו חכמים שמא יאמר לנכרי לעשותו (וע' במלכת חופה גכ"ח סי' י') (ט) ומ"מ בדבר שיש מתירין לכתחלה אף דלא קי"ל הכי מ"מ בדיעבד מותר (סי' רנ"ד ע"ח ס"ק י"ח).

(יב) המהלל שבת בשונג אפילו באיסור דרבנן יתענה מ' יום ואפילו אינם רצופים ולאחר התענית אסור בכשר ויין ואם אינו יכול להתענות יתן בעד כל יום כפי השגת ידו. ועכ"פ לא יפחות בעד כל תענית ח"י גדולים פולגיש ומלבד זה יתן לצדקה כפחות שבכשבים או שבעזים באותו עת שהרי כשהיה בהמ"ק קיים היה חייב חטאת ולא יהא חוטא נשכר ויהיה שלא יאמר שנתן זה עבור חטאת רק שיאמר שבמקום חטאת נתן זה לצדקה. ותענית של מ' יום הנ"ל הוא אפילו עבר במזיד במקום שהיה מפחד שמא יבוא לו סכנה

הלכות שבת כלל י יא

כגון שהיה דליקה וחפר גומא להטמין מעות אבל העובר כשאט נפש למלאות תאוותו צריך כפרה וחשובה יותר ויותר כי ה"ז חייב סקילה או עכ"פ כרת ולכן צריך תשובה שלימה (סי' ע"ד ועיין בפסקי מהרא"י סי' ס').

כלל י. החורש:

(א) החורש הוא האב. וכיון שכוונת החורש לרפויי ארעא דאז טוב לזריעה וגם כוונתו להשוות הגומות וליפותו כדי שיהיה המקום שווה ולכן החופר בשדה או שעשה חריץ או שהיה שם תל קטן והשפילו או שהיה שם מקום נמוך והשוה אותו וכן כל המשוה גומות במקום הראוי לזריעה חייב משום חורש וכן כל מה שעושה ליפות הקרקע הוא תולדת חורש וחייב בכל שהוא (רמב"ם פ"ח).

(ב) אסרו חז"ל לפנות בשדה שנהרשה ועומדת לזריעה בשבת שמא יבוא להשוות גומות ובשדה חבירו אסור אפילו בחול מפני שדריסת הרגלים מוזק לשדה ומפסידו (ע"כ ונמ"ח ס"ק ט').

(ג) המזבל שדרו נ"ל רהוי חורש ונ"ל דחייב (א) והמסקל אבנים ליפות הקרקע נמי נ"ל דחייב וצ"ע.

כלל יא. הוורע (נסי' ע"א).

(א) כוונת הוורע להצמיח ולכן כל דבר שכוונתו להצמיח הוא תולדה לוורע וחייב ואפילו אין כוונתו לכך כגון השופך מים ע"ג זרעים וכוונתו רק ליטול ידיו כיון שהוא פסק רישיה דבוודאי יצמיח ולכן אם הוא בנגה שלו דניחא ליה חייב ובנגה של חבירו אע"ג דלא איכפת ליה עכ"פ אסור כמבואר לעיל כלל ט' ולכן יש להחמיר שלא לאכול בנגה בשבת אם משתמש שם במשקין דבקושי יש לזוהר בזה ועוד יש עוד איסור אחר דהיינו טלטול בנגה שהיא יותר מע' אמה בארבה ורחבה כדלקמן כלל נ"א אבל מותר להשתין ע"ג זרעים וי"א דאף יין מותר דכ"ז שורף הוורעים ואינו מצמיח (סג).

(ב) השורה היטים ושאר זרעונים במים כדי שיתרכבו ויצמיחו כדרך ששורין קטניות קודם הזריעה וכן השורה תבואה לעשות מהן מאלץ וידוע דכוונתו להצמיח חייב ואפילו בגרגיר אחר. ונ"ל דחייב משנתן למים חייב (ולא כו"ח) (א) אבל מותר לשרות תבואה לבדהמתו דאין כוונתו רק להתרכך וכל כל כיוצא בזה שאין כוונתו להצמיח כלל וגם לא יבא לידי הצמחה אבל יש לזוהר להשליך זרעים לתרנגולים במקומות הלחים וירידת גשמים אלא כשיעור שיוכלו לאכול כיום או יומים ולא יותר דאע"ג דאין כוונתו להצמיח כיון דבוודאי אם יהיה מונח שם זמן הרבה יצמיחו אם לא במקום דריסת רגלים דאז לא יבואו לידי הצמחה (סג).

(ג) מותר להעמיד בשבת במים ענפי אילנות שהוכנו מאתמול שאינם מוקצים ובלבד שלא יהיה בהם פרחים ושושנים דאז אסור שנפתחים ע"י המים ודוקא כשעמדו מאתמול כבר במים אבל לא יתן לכתחלה אם לא עמדו מאתמול וגם אסור להוסיף מים ופשיטא להתליף דטורה לתקוני מנא ובז"ט מוסיפין ובחז"מ מחליפין (סג).

(ד) צרור שעלו בו עשבים וכן זרעים שהם בכלי מנוקב שהיתה מונחת על דף וכיוצא בו בענין שהיה הפסק בינו לבין הקרקע והגיהם על הארץ חייב משום זורע שררי ע"י עמידתו בארץ הצמח מלחלוות הקרקע (רמב"ם פ"ח הלכה ד') ואף שהוא כמו גבשושית של עפר נ"ל דאין חילוק בין גבשושית לכלי מנוקב וכיון דז"א דכל כלי חרס דינו

בנקוב ו"א להיפך דכל כלי עץ דינו כנקוב וא"כ כל הכלים הוי ספק דאורייתא וצריך להחמיר בכולן (אבל לרש"י ותוס' שנת ס"ח אינו חלל מדרבנן) (שי"ב ושל"ז).

(ה) החותך ענפים מן האילן כדי שיגדיל יותר ויחעכה אם א"צ לעצים חייב משום זורע שהרי כוונתו להצמיח ואם צריך ג"כ לעצים חייב אף משום קוצר אבל בחותך עשבים ושאר ירקות מן המחובר כדי שהנשאר יגדלו יותר טוב אעפ"י שאינו צריך למה שחותך אלא משליכם אעפ"כ חייב ב' כן נ"ל (ב).

כלל יב. הקוצר:

(א) הקוצר דבר ממקום גידולו בין שקצר ביד או בכלי חייב ובפיו אסור (א) ואפילו אינו מחוברין לקרקע אלא שגדלין על עצים החלושים כמו כמהין ופטרויות שקורין שוועממע וכן עשבים הגדילים על הדלי ששואבין בו מים וכן צרור שעלו בו עשבים החולש מהן חייב (סי' של"ז).

(ב) כלי מנוקב אפילו מן הצד (רש"י שנת ל"ה) שיש בו זרעים ומונח על הקרקע והגביהו והניחו על דבר המפסיק בינו לקרקע ונמצא שהפסיק יניקתו מן הארץ שמריח הארץ הוא גדל יותר גם זה מיקרי עוקר דבר מגידולו וחייב משום קוצר ולרש"י ותוספות חייב מדרבנן. וכבר כתבנו לעיל כלל י"א סימן ד' מחלוקת הפוסקים שיש אומרים דכל כלי עץ דינו כנקוב ויש אומרים כל כלי חרס ואם כן כל הכלים אפילו שאינם מנוקבים אפילו עומדים עכשיו בבית ועליה הוי ספק דאורייתא והתולש מהן הוי שגגת חטאת ואילן שגדל בכלי שאינו מנוקב אפשר דחייב לכ"ע (עיין על"מ ס"ח מהלכות בכורים הלכה ט' וי"ד סי' רל"ד דחייב בעללה) ואם הכלי מלא עפר או שמקצת עליו יוצאין חוץ לעציץ לכ"ע הוי מחובר (ועיין עוקלין סוף ס"ג) אבל התולש זרעים מכלי שאינו נקוב פטור דגרע מכמהין ופטרויות דהוי עכ"פ גידולי קרקע משא"כ זה לא נקרא גידולי קרקע כלל דאין דרך זריעה שם (מ"א סק"ח).

(ג) מיני פרחים ועשבים שתוחכ בעפר מע"ש כדי שיהיו לחים להריח בהם מותר לאחזם בעלים ולהוציאם ולהחזירם והוא שלא השרישו וגם אינו רוצה בהשרשתן ואינו מכין כלל להזריעם (של"ז).

(ד) בצלים שדרבן להשתרש בעליה שיש בו עפר ונשרשו שם וגם הוצה בהשרשתן התולש חייב אע"ג שכל הבצל מגולה ואין דרך גידולן בכך אבל אם נפלה עליהן מפולת ונתכסו האמרות של הבצלים והעלין מגולין כדרך גידולן אפילו אינו רוצה בהשרשתן חייב (מ"א ס"ק י"ג).

(ה) התולש פירות מן האילן אע"פ שכבר הם יבישים אם העוקצים עדיין לחים חייב לכ"ע ולרמב"ם אפילו אם גם האילן יבש לגמרי וכבר נתייבשו גם הפירות ועוקציהן חייב (ב) ולכן אסור לעלות באילן אפילו יבש לגמרי ואפילו אין בו פירות ולא ענפים דליכא למיחש שמא יתלוש ואפילו בימות החמה שניכר שהוא יבש מ"מ לא פלוג רבנן אבל התולש עשבים יבישים לכ"ע פטור (ג) (סג).

(ו) אסור להשתמש באילן כלל ליקח מנה שמונח עליו או ליתן עליו דבר ואפילו אם סל תלוי עליו דהוי צדדין אסור ליקח דבר מן הסל תלוי ביהד התקוע באילן הנה נקרא צדי צדדין דאז מותר ליקח מה שמונח בסל אבל לא הסל עצמו ואסור להשען באילן אם הוא דק שמניד על ידו אבל אם הוא עב מותר אבל מותר לילך ע"ג עשבים אפילו לחים וכן מותר להשתמש בהן דלא גזרו אלא על אילן (ומש"כ הט"ז סימן

הלכות שבת כלל יג יד

ש"ק נ' כגד דחה לומר נח"ר וכן תלמידי נריטב"ל ללא כט"ז) ואם עלה באילן במזיד בשבת
 אסור לירד עד מוצאי שבת דקנסוהו חכמים ומותר ליגע באילן ובלבד שלא ינידנו (סז).
 (ז) מטעם זה אסור פירות הנמצאים תחת אילנות בשבת דילמא נפלו היום ואסרו
 אפילו בטלטול שמא יעלה ויתלוש.

(ח) אסור להריח בפרי שהוא מחובר שמא יאכלנו אבל מותר להריח בשושנים
 וכיצא בו כיון דאינו ראויין לאכילה רק להריח והרי יכול להריח בו במחובר לא היישינן
 שמא יתלוש (ש"ז).

(ט) ואסרו ג"כ מטעם זה לרכוב ע"ג בהמה ולהשתמש בהמה או לישב בקרון
 ובהמה מנהיגה והכל שמא יתחוך ענף מאילן להכות בהמה שתלך (ד).
 (י) אסור לרדות דבש מכורת דדומה לתלוש ודוקא אם דבוק לכורת אבל אם
 נתלוש מערב שבת מותר לרדותו כדי לאכול דבש הדבוק בו מסביב. ולענין דבש הצף
 מבואר במלאכת דש סימן ט' (סי' ע"א).

כלל יג. המעמר:

(א) אין עימור אלא בגידולי קרקע. וענין העימור הוא שמאסף שבליים או פירות
 או עצים במקום גידולן ועושה אותם צבור אחד כמו שדרך לעשות בתבואה אבל שלא
 במקום גידולן אע"פ שהן גדולי קרקע מותר לקבצם דלא אחי למטעי להחזיר אף במקום
 גידולן במקום לא יחליף (סי' ע"ט) ולכן מותר לקבץ פירות שנתפורו בבית או
 בחצר במקום אחד ונתון אפילו לתוך הסל (ונענין ללא נתערב כגון עמר ולחמת דלו אסור
 מטעם טורר כמו שגזר מולאכת טורר ז"ה) אבל אם נתפורו א' הנה וא' הנה אסור לקבצם
 לתוך הסל דהוי עוכרא דחול דאיכא טרחא יתירא אלא מלקט ואוכל (סי' ע"ה).
 (ב) אסור לקבץ שום דבר במקום גידולן אפי' אינו גידולי קרקע כגון מלה במקום
 שחופרין בו המלה דמחליף בגידולי קרקע (סי' ע"ט).
 (ג) המקבץ פירות אפילו שלא במקום גידולן עד שנדבקו יחד או שתלאן בחבל
 ועשאו נוף א' חייב דגם זה מלאכת עימור שקושר עמרים (א) (סז).

כלל יד. הרש

(א) הרש כגרוגרת חייב ובפחות מזה אסור מדאורייתא ככל איסורין שבתורה
 דק"ל חצי שיעור אסור מזה"ח ואין דישה אלא בגדולי קרקע. מלאכת הדישה ידוע שהיא
 לפרק האוכל ולהפרידו מן השבלין והשרביטין וכן כל דבר שדרך לפרק ולהבדילו מדבר
 שנבלע בו חייב ולכן אסור לפרק הפולין שקורין Bob (בן הנג) מן השרביטין אפילו מה
 שרוצה לאכול לאחר וכן קטניות שכבר נתקשו השרביטין שקורין שאטען עד שאינם ראויים
 לאכילה ואפילו למלך בראשי אצבעותיו יש להחמיר ואם עדיין השרביטין לחים וראויים
 לאכילה מותר לפתחן כדרך דכיון דגם השרביט אוכל הוי כמפריד אוכל מאוכל וכן יש לומר
 מלהוציא האגוזים מקליפה ירוקה שעליהן וכן השומשמן מן הקליפה (א) ודוקא דברים
 שדרך דישה בכך משא"כ כשקולף אגוזים מקליפתן הקשה וכן שאר פירות מקליפתן וכן
 לפרק המוח מן העצמות בכל זה לא שייך בו דישה שהרי אין דשין אותן (ע"ט).
 (ב) הסוחט זיתים וענבים וצמוקים חייב משום דש שהרי כל אלו עומדין למשקין ואף
 הצמוקים אע"פ שעומדים לאכילה מ"מ כיון שסוחט למשקין שם יין עליו והרי כ"ז דומה
 ממש לדש דמכח הסחיטה מפריד המשקה מן התרץ כמו הגרענים מן השבלין (ב) (ע"ט).

(ג) שאר פירות שאין דרך כלל לסחטן כיון דזה מתכוין להוציא משקה י"א דמחייב (ע"ז) ולכן צריך לזוהר שלא לסחוט שום פרי ומכ"ש אם סוחט פירות שדרך מקצת מקומות לעשות מהן משקה כמו תפוחים ובעערען באשכנו שממלאין מהם חביות לאלפים למשקה ואלו היה בשאר מדינות תפוחים לרוב כמו החם היו גם כן עושין מהן משקה ולכן אסור לב"ע ואפילו לסחוט על האוכל יש אומרים דחייב חטאת (ר"ח נמוספות שנת) אבל בש"ע פסק דמוחר לסחוט אפילו אשכול ענבים לחוד קדרה שיש בה חבשיל דמשקה הבא לאוכל כאוכל דמי ונכון לזוהר בספק איסור דאורייתא (ג) (ע"ז).

(ד) בש"ע מתיר לסחוט לימאנע שקורין ציטראן קודם שנכבשו לחוד המים לשחות עם צוקער כיון שאין דרך לשחותו לבדו וכל זה בזמן הש"ע אף שהיו סוחטין ציטראן למאות ולאלפים לא היה רק לטבל בו בשר ושאר מאכלים אבל בזמננו שידוע שממלאים חביות למאות לשחות עם פונש וכן בכל מקום ומקום סוחטין למשקה פונש צריך עיון גדול אם מותר לסחוט בשבת כדלעיל סימן ב' ואינו מועיל ההיתר לדין דהוא איסור דאורייתא. ועכ"פ יש לזוהר שיסחוט מקודם ע"ג צוקער דהוי כמשקה הבא לאוכל וגם זה צ"ע (ד) (ע"ז).

(ה) פירות וירקות שנכבשו במשקה כמו לימאנע מלוחים וגורגען או שנחבשלו וסחטן אם הוא צריך למשקה אפילו סוחט לתוך האוכל יש אומרים דחייב דדרך לסחטן וכ"ש הסוחט לימאנע המלוחים לתוך השכר יש אומרים כיון שכבר נבלע המשקין בפירות הוי כמשקין של עצמו ופטור ועכ"פ לכ"ע אסור לסחטן ואם אינו עושה רק לחקן המאכל ואינו צריך כלל למשקין היוצאין כמו שדרך לסחוט הירק שקורין שלאטין לאהר ששרו אותן במים וכן גורגען חייך שדרך לחתכן לחתיכות וסוחטין להוציא מימיהן והמים הולך לאיבוד מותר לסחוט אפילו לכתחלה דלא דמי לדש דהתם צריך לחבואה ולמשקין שיוצא (ע"ז). (ו) וכן מיני טיגון שנבלע בו שומן הרבה מותר לסחטו דאינו דומה לסי' ה' דשם נבלע בו משקין משא"כ בשומן דמעיקרא אוכלא והשתא אוכל אבל בשר שנבלע בו משקין לא יסחוט לצורך משקין (ע"ז).

(ז) וכן פת ששרה בין ושאר משקין אסור לסוחטו ואפילו למצוין בפיו יש אומרים דאיכא חשש איסור דאורייתא ודינו כמו כסימן ה'. ובא"ר הכריע כמ"ש בספר יראים בשם רבי בנימין דבענבים אסור ושאר דברים מותר.

(ח) החולב חייב משום מפרק דבהמה הוי נמי גדולי קרקע לענין זה אם חולב לשחיה חייב ואם חולב לתוך קדרה של אוכלין עד שנבלע חיכה באוכל יש מחלוקת אם חייב (עיין נ"ח סי' ג') ומ"מ מותר לומר לנכרי לחלוב הבהמות משום צער בע"ח דהוי איסור דאורייתא לא גזרו חכמים על איסור אמירה לנכרי (ע"ז).

(ט) אשה שמצטערת מרוב חלב שבדדיה מותרת להוציא החלב על הקרקע דאז הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה אבל אסור לקבל החלב בכלי ליתן לחינוק אא"כ התינוק חולה ומסוכן וכן אסורה לקלח על איזה כאב דאז הוי צריכה לגופה (ע"ז) (ועיין לקמן נדון רפ"ה נ"ג).

(י) חלות דבש שריסקו מע"ש אם הוא עדיין מחובר בכוורת אע"ג דאסור לחלוש החלות כדלעיל במלאכת קוצר סימן י' מ"מ מותר לאכול דבש הצף ע"ג והזב ממנו בשבת ומכ"ש כשכבר תלשן אבל אסור לסחטן ולרסקן אפילו אם נתלשו והוציאו חוץ לכוורת ואם רסק אפשר דחייב דהוי כדש ואם לא רסקן מע"ש אף דבש הזב ממנו אסור דגורגן שסא ירסק. ודבש הצף בכוורת לעולם מותר (ה) (סי' ע"ח).

בשבת
(ע"ז)
ואסור
שנישנים
חיישין
בקרון
בל אם
הצף
פירות
שלא
במקום
ית או
אסור
קבעם
מקום
בחבל
חורה
שדיא
מדבר
מה
אחים
אחים
לזוהר
ברים
וכן
ואף
זמנה
(כ')

(יא) אסרו הכמים לרסק השלג והברד לשבור אותם לחתיכות קטנות כדי שיוזב מהם מים דרומה לסחיטת פירות העשויין למשקין אבל מותר ליחנם לכוס של מים והוא נימוח מאליו ואפילו לרסק בידים לתוך כוס של מים מותר דלא גזרו אלא כשסוחט המים ויהיה בעין ולכן מותר לשפוך חמין על צוקער אעפ"י שנימוח וצוקער מותר לרסקו אפילו בידים כיון שלעולם אוכל הוא (עיין ר"ן סוף פ' נ"ח) וכן מותר ליחן שומן על מאכל חם אעפ"י שנימוח שם הוה לא נקרא בעין (ח"ר סי' ע"ח ועיין כלל כ' סי' ז' וסי' כ') ומותר לשבור הקרח כדי ליטול מים לשחות וליטול ידיו ולהשתין בתוך השלג טוב לזוהר אם אפשר (סי' ע"ב).

(יב) בגד שנבלע בו יין ושאר משקין הסוחטו חייב משום דש ולכן אם נשבר כלי עם משקין אסור לתת לחוכן בגד כדי שיבלע בו המשקה לסוחטו ואפילו אם דעתו להמתין לסוחטו עד מוצאי שבת אסור דגזרינן שמא יסחוט בשבת כיון שעושה בשביל המשקה אבל אם נשפכו יין ושאר משקין על כלי עץ מותר לנקותו ולקנחו במפה ול"ג שמא יסחוט דכיון דמשליך המשקין לאיבוד אין בו איסור דאורייתא ומ"מ אסור לסחוט ול"ד לסימן ה' דהתם ל"ג משום שהוא לאכילה לצורך שבת אבל אם נשפך מים אסור לקנחו במפה שמקפיד עליו דחיישינן שמא יסחוט ודחייב משום מלכו (כדלקמן במלאכת וילן סימן נ' ועי"ג כוס דיקים מדין נגד ליחן עליו מים) אבל בשאר משקין חוץ ממים לא שייך בו ליבון שאין דרך כביסה בשאר משקין אלא דסחיטתו אסור משום דש וזה ל"ש אלא כשצריך למשקן משא"כ במים אפילו כשסוחט המים לאיבוד מ"מ יש בו משום ליבון (עי"ג ע"ב).

(יג) ולכן מותר לסגן יין ושאר משקין הצלולין בענין שלא יהיה בו איסור בורר כדלקמן במלאכת בורר סימן ז' וכן מי שיש לו מיוחד הכולל כל הגוף בענין שלא יהא בו איסור משום רפואה כדלקמן מותר לשרות בגד ביין והלב ושאר משקין ולא גזרינן שמא יסחוט כיון דאין דרך לסוחטן לצורך המשקין וגם לא שייך בו כיבוס דא"א לנקות הבגד ע"י סחיטה זו אבל לא במים דשייך בו ליבון ומכיון שנתן עליו מים הוי כיבוס (סי' ע"ט נמ"א ס"ק י"ח).

(יד) ויתים וענבים שנחרסקו מע"ש משקים היוצאים מהם מותר שדרי אפילו לא יסחוט מ"מ יוזב היין. ואפילו אם לא נחרסקו מע"ש אם יש יין בגיזה שהענבים בחוכה אעפ"י שהענבים מתבקעים בשבת בגיזה מותר לשחותו בשבת שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיזה אע"ג דהוי דבר שיש לו מתירין כיון שלא היה ניכר קודם שנתערב ולא היה עליו שם יין כלל ולכן בטל. וה"ה דמותר לתת ענבים בתוך היין שיתבקעו ויוציאו יינם. וכן הרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות חמר מותר למשך מהם ולשתותם וכן אפילו לא נתן עליהם מים והיין מתמצה וזב מאליו מותר לשחותו כיון שנחרסקו מע"ש ונ"ל דצמוקים שחתכו ונתן עליהם מים וסוחטן בשבת חייב לכ"ע דהא לא אתי ממילא כידוע. ומ"מ נ"ל דאם נתן הצמוקים והיין לתוך משמרת או סודר מע"ש ומסתגן והולך בשבת אפ"ה מותר לשחות מאותו יין בשבת ודוקא שהסודר או המשמרת מגיע עד היין שבבלי בענין שתיכף כשיצא מן המשמרת אינו ניכר כלל ובטל כדלקמן כלל (ס"ה ח"א ח"א).

(טו) אסור להרוק מוכין כפי הפך כשהוא לח משום סחיטה וכן חבית שפקקו בפקק של פשתן יש לזוהר שלא יעמיד כלי תחת החבית בשעה שסוחט ואז אפילו נסחט מהיין כיון שהולך לאיבוד אינו דומה לדש (ע"ב).

הלכות שבת כלל טז טז

(טז) ספוג אין מקנחין בו א"כ יש לו בית אחוזה דאז אפשר בלא סחיטה
אבל אם אין לו בית אחוזה א"א בלא סחיטה ואע"ג דאינו מתכוין לסחוט מ"מ היו
פסיק רישיה (סז).

כלל טז. הזורה:

(א) הזורה ברחת לרוח חייב ולכן אסור לרוק לרוח שהרוח יפזר אותו ודומה
לזורה (ז"ט) (א).

כלל טז. הבורר (ז"ט).

(א) הבורר פסולת מתוך האוכל אם האוכל מרובה על הפסולת חייב (א) אפילו
בורר בידו לאכול לאלתר דזה הוא מלאכת ברירה ממש לברור המועט מתוך המרובה
וכשם שאסור לבשל לאכול לאלתר כך אסורים כל המלאכות אפילו לאכול לאלתר ואם
היה הפסולת מרובה על האוכל אסור לברור הפסולת לכ"ע דהא עכ"פ הפסולת אסור
בטלטול ודעת רוב הפוסקים דחייב דלעולם דרך ברירה הוא לברור פסולת מאוכל וי"א
דבזה אפילו הבורר האוכל מן הפסולת חייב דכיון דהפסולת מרובה דרך ברירה לברור
המועט מן המרובה ולכן ג"ל להחמיר כשהפסולת מרובה על האוכל דאסור לברור אפילו
האוכל ומכ"ש הפסולת (ב).

(ב) כשהאוכל מרובה על הפסולת מותר לברור בידו מן האוכל מה שרוצה לאכול
באותה סעודה או סמוך לסעודה דכיון דאין זה דרך ברירה לברור האוכל כיון שהוא
מרובה אלא להיפוך וגם אינו בורר בכלי שדרך לברור בו ולכן מותר אבל אסור לברור
בשום כלי כמו שנוהגין להניח הקטניות בטעללער וכדומה לזה אסור. ואם בורר בכלי
מיוחד כגון כנפה וכברה אפילו לא בורר רק מה שצריך לאכול תיכף חייב שזה דרך
ברירה דבכלי אין חילוק אם בורר אוכל מתוך הפסולת או להיפך דלפעמים בוררין האוכל
ולפעמים הפסולת שאם הפסולת דק ואוכל גם נופלין הפסולת דרך נקבי הנפה ולהיפוך
להיפוך לכן לעולם חייב.

(ג) הבורר אפילו אוכל מפסולת אפילו בידו לאכול בסעודה אחרת כגון שבייר
שהריות לאכול במנחה חייב שהרי זה בורר ממש דדוקא מה שרוצה לאכול לאלתר לא
מיקרי ברירה אם בורר האוכל בידו אבל מה שאין צריך לאכול לאלתר חייב. נמצא
הכלל שאינו מותר לברור רק שיהיו בו ד' תנאים (ה) שיהיה אוכל מרובה על הפסולת
(ג) שיברור האוכל מתוך הפסולת ולא להיפוך (ג) שיברור דוקא בידו ולא בכלי (ד) שלא
יברור רק מה שצריך לסעודה זו ודוקא סמוך לסעודה.

(ד) ולפיכך צריכין לזהר כשמונח לפניו קטניות או שאר פירות ויש בהם מתולעים
ומעופשים וכן פירות שנפלו לארץ ונתערבו בעפר וצורות זוהר שלא יברור רק מה שצריך
לאותה סעודה שרוצה לאכול תיכף ולא יותר דאז חייב וגם יזהר שיברור דוקא האוכל
מתוך הפסולת אבל לא להיפוך וכן כשמתקנן הירק שקורין שלאטין ויש בהם עלין
מעופשין צריך לברור העלין הטובים מתוך המעופשין אבל לא להיפוך דאז היו בורר
פסולת מאוכל אם הוא פסולת גמור חייב ואם ראוי לאכול ע"י דחק עכ"פ אסור מדרבנן
(מ"א ס"ק ג').

(ה) אפילו ב' מיני אוכלין או ב' מיני בגדים וכלים אסור לברור מין אחד מחבירו
(כ"כ ה"ט והג"ח ר"ח ונשנת ע"ד קאן דעניד חלתא וכתב רש"י זימור הקנים וכו' ברר היסית

ה'ו ציר) דזה שרוצה עכשיו לאכול או להשתמש בו מיקרי אוכל והשני נקרא פסולת וצריך לברור זה שרוצה עכשיו לאכול ולהשתמש בו מיד ולהיפוך חייב הטאת אבל כשרוצה לברור חתיכות גדולות מקטנות לא שייך בו ברירה כלל אפילו ב' מינים אם בורר משניהם יחד הגדולות מן הקטנות אבל כשהיו קצת מהם אינם טובים כ"כ כמו חתיכות האחרים כגון שנקדחו מכה הבישול איזו חתיכות דגים ורוצה לברור אותן שלא נקדחו אפילו במין אחד או שבישל ב' דגים ממין אחד ביחד ודג אחד הוא חי והדג הב' מת ורוצה לברור זה מזה בודאי גם כזה שייך ברירה וצריך לברור זה שרוצה לאכול עכשיו ודמי ממש לעלין מעופשין בסימן ד' וצריכין לזוהר בסעודות שמונחים כמה מיני עופות יחד ובוררין להניח למוצאי שבת שיבררו אלו שרוצין לאכול עכשיו ולא להיפוך ובשר צ"ל ומכושל הוא ב' מינים לענין זה (וכן משמע בת"ד) (ג) ומ"מ נכון להחמיר אפילו במין א' בגדולות מן הקטנות שיברור מה שרוצה לאכול עכשיו (ט"ו ס).

(י) אסור ליחן דבר מאכל שמעורב בו פסולת לחוך המים כדי שיפול הפסולת למטה או שיצוף הפסולת למעלה דהוי בורר.

(י) יין ושאר משקין חוץ מים הצלולין וכן משקה שקדים כתושים מע"ש מותר לסגן בסודרים ובלבד שלא יעשה גומא בסודר לקבל היין משום שינוי ודוקא שהן צלולין לגמרי בלא שמרים או שדרך רוב ב"א לשחות כך ואינו מסגן רק מפני קסמין שנפל לחוכו דכיון דראוי לשחות כך לא הוי בורר אבל אם הם עכורים ומסגן אותם כדי שישארו השמרים למעלה זה בורר ממש וחייב (ודין סיטון מים נכאר אי"ה במלאכת מלכן) (ד).
(ה) בשעת הדחק מותר לסגן יין ומשקין שאין בהם שמרים רק שנפלו בו קסמין אפילו בכלי שעשוי משערות כמו גפה אבל אם יש במשקין תולעים נ"ל דאסור לסגן וצ"ע (ה) אבל מותר לשחות ע"י מפה לכ"ע דל"ש בורר אלא כשבורר קודם האכילה אבל לא בשעת האכילה ושחיה ומים שיש בהם תולעים נכאר לקמן במלאכת מלכן וצריך לסגן בקערה כדי שלא תהיה חלל טפח מן המשמרת לקרקעית הכלי משום שינוי או שיחזיק המשמרת בידו.

(ט) כששותין קא"ע צריכין לזוהר שלא ישפוך כל הצלול מן הקא"ע השחוק דהוי כבורר ומכ"ש כשאינו שותה עכשיו רק שמסגן לבו ביום ומכ"ש כשמסגן ע"י כלי שיש בו נקבים קטנים דאסור אפילו כוונתו לשחותו חיכה ואפשר שחייב וכן כשמערה שבר מן השמרים צריך לזוהר בזה שכשמגיע סמוך לשמרים או סמוך לקא"ע השחוק או ישאר מעט שבר וקא"ע צלול בחוך הקא"ע השחוק ובחוך השמרים ופשיטא דאסור לערוח שומן מהמאכל דהא השומן הוי כפסולת ופסולת מחוך האוכל אסור לכ"ע אלא אם כן שמערה גם כן מהרוטב.

(י) מסגנת שנתן חרדל לסגנו מותר ליחן בה ביצה אף על פי שהחלמון יורד למטה עם החרדל והחלבון נשאר למעלה וידוע שהחלבון אינו טוב למאכל ואם כן הוי כבורר אפ"ה מותר כיון שאין עושה זה לאכול החלמון אלא שיתן מראה בחרדל אבל אם רוצה לאכול החלמון אסור לברור אותו מהחלבון ולפיכך אסור לברור החלמון מן החלבון על ידי שמערה מקליפה לקליפה ומכ"ש ע"י כלי כדי לטרוף אותו ולשפוך לחוך הקא"ע במקום חלב כמו שנוהגין (כענין אין ט' מש"ס מנגל עיין במלאכת מלכן סי' ג') דהוי בורר אבל מותר ליקח החלמון בידו דהוי בורר אוכל לאלתר וכיד דמותר (ע' נמ"א ס"ק ט"ו ודגריז כ"ע עי"ש ח"ע) וכן אסור לקלוט Smiotana (רזוהט) מן החלב רק מה שרוצה לאכול עכשיו ולא יקח הכל אלא יניח מעט סמוך לחלב אבל לבו ביום אסור (מ"א סי' מק"י) ומ"מ אם

חושש שמא יפסיד מותר ע"י נכרי דלא היו בורר ממש דשניהם אוכל הם כיון שמנית מן הזמין אטאנא ואינו לוקח הכל אבל ליקח כל הזמין אטאנא אפי' ע"י נכרי אסור.

(יא) אסור להעמיד החלב במקום חם כדי שתעשה גבינה דזה היו בורר וכן אם נתן החלב הקפוי בשק וכדומה ומי החלב נוטפין כמו שעושין גבינה חייב משום בורר והעושה גבינה חייב משום בונה (עיין לקמן במלאכת טנה) וכן אסור ליתן חומץ וכ"ד בחלב כדי שתעשה Serwatka (אוקוקטן) דזה בורר ממש.

(יב) כשנופל זבוב במאכל או משקה לא יסיר הזבוב דהוי בורר פסולת מאוכל אלא יקח קצת גם מהאוכל או המשקה עמו ויזרוק (ט"ו).

(יג) אסור לקלוף שום ובצל וכל מיני פירות כגון אגוזים ושקדים וכיוצא בהם אלא מה שצריך לאכול באותו סעודה אבל לסעודה אחרת אסור ולכן כשמטמינין רגלי בהמה ובשהרית כשהם עדיין חמין מתקנין בשומים ומלח כדי לאכול במנחה אסור לקלוף השומים רק מה שצריך לאכול שחרית דהוי בורר ואם הם חמים כ"כ שהיד סולדת בו אסור משום מבשל כדאיתא לקמן במלאכת אופה (מ"ח סס"י אכ"ח) ועיין עוד במלאכת טוחן (סימן ג').

(יד) קמח של מצות שנשחן אחר האפיה ומעורב בו חתיכות מצות וכיוצא בו הם כב' מינים ואסור לברור אם לא מה שצריך לאכול חיקף וברור אותו המין שרוצה לאכול אבל לא להיפך (סי' תק"ד נמ"ח סז).

(טו) כשנתן שומשמן ואגוזים ברבש לא יקבצם בידו ר"ל שמקבץ יחד האגוזים ועי"ז מפריד הרבש טכחון דהוי בורר (עיין מה שכתנתי נזה במלאכת לש ס"ו ו' וניארתמי ט זכרי סמ"ח).

כלל יז. הטוחן (אכ"ח).

(א) כל השוחק חבלין וסממנין במכתשת ה"ז טוחן וחייב (רמב"ם פ"ח) ולפיכך הצריך לדרך פלפלין וכיוצא בהם ליתן לתוך המאכל בשבת ה"ז כותש ביד הסבין וכיוצא בו ואפ"ה לא יניחם במכתשת דהוי עובדא דחול כיון דררכו בכך בחול אלא יניחם בקערה וכיוצא בו וידוכם בקתא של סבינא דהוי שינוי גמור וכן מלח הגס אסור לדרך במכתשת אלא ע"ג השולחן ובקתא של סבין (א) (ח"י דלא כמ"ח זי"ט).

(ב) המחחק ירק וצנן וכ"ד דק דק חייב משום טוחן ולכן אסור לחתוך בצלים ליתן לתוך המאכל אלא דוקא סמוך לסעודה דלא מיקרי טחינה מה שטוחן ואוכל חיקף כדאיתא לעיל במלאכת בורר. ומ"מ יזהר שלא יחתוך דק דק מאוד אלא בחתיכות גדולות קצת והחותכים הבעלים והצנן דק דק שעה או שתיים קודם הסעודה קרוב הרבר לומר שחייב והבעלים אסורים כאכילה וגם דאו אסור משום בורר כדלעיל במלאכת בורר (סימן י"ג) (סז).

(ג) אסור לגרור גבינה על רייבאייזען דכיון דמלאכתו בכך הוי טוחן אבל מותר לחבו בסבין דק דק בשעת אכילה וכן מותר לחתוך בשר קשה אעפ"י שא"א לו ללעוסו אא"כ חותכו לחתיכות דקות כיון שרוב כ"א יכולים לאכול כך ואין חותכו א"א בסבין (ב) (סז).

(ד) מותר לפרר לחם אפילו דק דק הואיל דכבר נטחון אין טחינה אחר טחינה ויש ליהדר דוקא לאכול לאלתר דלמקצת פוסקים גם בזה חייב (ג) (סז).

(ה) המפרר חתיכה עץ שטרקב ועושה ממנו פולפער וכן המפרר צרור עפר חייב משום טוחן (אכ"ח ע"ד).

הלכות שבת כלל יח יט

(י) ולכן כשיש מעט טיט או צואה יבשה על בגדו אסור לשפשפו או לגרור בצפורן להסירו דהוי טוחן אבל אם אין שום ממשות הצואה רק המראה מותר לגררו ולהסירו להתפלל בנקיות וכשעדיין הטיט לח מותר לשפשפו מכפנים להסירו. ונ"ל כשהבגד שחור ומקפיד עליו אף זה אסור דהוי מלכך כמו שנבאר במלאכת מלכך (סי' ע"ג).

(י) הנוסר עצים שצריך לנסורת שלהן והשף מחכות שקורין פיילען חייב בכל שהוא והמחתך עצים דק ועושה אותם קטנים אם דקדק מהן כדי לכשל בגרוגרת מביצה חייב (ד) (רמב"ם וי"א סי' ע"ד ס"ק ע"ד).

כלל יח. המרקד:

(א) המרקד כדי להוציא הפסולת חייב משום מרקד ולכן צריך למחות ביד הנותנין מספוא לסוסים שנותנין השבולת שועל בכברה וכוברין להוציא המוץ ולנקותו דהוה מלאכה דאורייתא ואם מרקד מצה טחונה וכיוצא בו שצריך עכשיו לאכול מעט מן הקמח הדק חייב משום מרקד דהחתיכות הגדולות נחשבין כפסולת.

(ב) אם אין בו פסולת כלל כגון קמח ממצה טחונה ישנרבק קצת ורוצה להפרידו אע"ג דל"ש בו טחינה דאין טחינה בפת שכבר נטחן מ"מ אסור לרקדו אבל אינו אלא מדרבנן (א). וע"ע אם מותר ע"י שינוי (ועיין נסי' תק"ו).

(ג) מותר ליטול מאכל לכהמה בכברה וליתן לחוד האבוס אעפ"י שהמוץ נופל דרך נקבי הכברה כיון שאינו מחביין לכך (ב) (שכ"ד).

כלל יט. הלש (סי' שכ"א שכ"ד).

(א) הלש בגרוגרת חייב ובפחות מזה אסור מה"ח כדן כל חצי שיעור דאסור מדאורייתא ואינו חייב עד שיגבל. ודוקא בדבר שהוא בר גיבול כגון קמח ועפר וטיט אבל דבר שאינו בר גיבול כגון אפר וחול תיכף משנתן בו מים והו גיבולו וחייב וי"א דאפי' בקמח וכיוצא בו חייב תיכף משנתן בו מים וי"א דאדרבה דבר שאינו בר גיבול קי"ל דאפילו אם מנבלו אינו חייב וקי"ל לחומרא כיון שהוא מידי דאורייתא ולכן צריך לזדר שלא ליתן מים לחוד המורסן אפילו כשצריך ליתן לכהמה ועופות ואפילו נתן כבר בו מים מע"ש אפ"ה אסור לגבל כדרכו אלא מעביר בו מקל בשחי וערב ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב ומותר אח"כ לחלקו לכלים הרבה ומ"מ בשעת הרחק יש להחיר ע"י נכרי שהגביר יתן המים בשבת ויגבל ע"י שינוי (א) (שכ"ד).

(ב) וכן הירדל וקרין ושאר מיני טיבולים שלא נתן בהם חומץ מע"ש אסור ליתן בהם חומץ בשבת ולעשות בלילה עבה אלא ישנה ויתן תחלה החומץ בכלי ואח"כ יתן לתוכו החרדל והקרין ולא יעשנה בלילה עבה אלא ישפוך חומץ הרבה שתהיה בלילתו רכה ואז לא נקרא לישנה וגם לא יערב בכף אלא בידו או שינענע הכלי עד שיתערב (סג).

(ג) וכן כשנותנין מצה כתושה כקמח במשקה מעד יזרר שלא יהיה בלילתו עבה אלא רכה ויתן הקמח תחלה ואח"כ המשקה ולא להיפך דמסתמא בחול היו עושין להיפך ליתן הקמח לחוד המשקה והכל לפי מנהג המקום ישנה בשבת (ב) וגם לא יערב בכף אלא באצבעו או שמנענע הכלי עד שיתערב (סג).

(ד) לא ישחין ע"ג טיט (סג) ונ"ל דה"ה כשמכסה מי רגלים בחול ואפר וכשיתן מעט יהיה מתערב במ"ר והוי כמו לישנה ומנתינת המים חייב ל"א ולכן יתן הרבה אפר וחול ואז לא ניכר כלל הלישה.

הלכות שבת כלל כ

(ה) הנותן זרע פשתן או שומשמן במים חייב משום לש מפני שמתערבין וניתלין זה בזה ככל דבר הגילוש (ג) (סי' ע"ט).

(ו) כשנותן שומשמים ואגוזים בדבש לא ידבקם בידו די"א דהוי כמו לישא (ד) והמדבק כדי להפריד הדבש הדבוק מבחוץ הוי בורר כדלעיל במלאכת בורר (סימן ט"ו) (ע"ט).

כלל כ. האופה (סי' ע"ח).

(א) האופה את הפת או המכשל את המאכל או סממנים או מים וכל דבר אפי' נאכל כשהוא חי כגון פירות וחלב והמתוך שעוה וחלב וזפת וכיוצא בהן או אחד ממיני מתכות שהתיך אותם כמו שמהבין בכלי (א) עד ששופכין אותו כמים ועושין מהם כלים כידוע וכן כלי של טיט שנתנו בתנור ונעשה כלי חרס והנותן חתיכות עץ בתנור כדי שהתיכש (ב) וידוע שיוצא ממנו לחלוהית חייב משום מכשל. זה הכלל בין שריפה דבר קשה או שהקשה דבר רך חייב משום מכשל (רמב"ם ה"ח סי' ע"ח).

(ב) אפילו לא בישל על האש ממש אלא בדבר שנתחמם מן האש כתנור וכיוצא בו אפילו חימם בגד אצל האש וצלה בו ביצה חייב כאלו בישל על האש ממש. ולפיכך המניח פירות או מים על התנור או בתוך הקאכל לאחר שהסיקו התנור ונתכשלו שם חייב (ע"ט).

(ג) כלי ראשון (פי' הכלי שנתחמם בו על האש) אפילו לאחר שהעבירו מעל האש מכשל כל זמן שהיד סולדת בו לפיכך אסור ליתן בכלי ראשון שום דבר בשבת ולא עוד אלא דאפילו אסור לערות מכלי ראשון על דבר דשייך בו בישול דעירוי מכשל כדי קליפה ואם עירה על בשר צלי או על לחם צריך לקלוף דהקליפה אסור לאכול בשבת דיש בישול אחר צלי ואחר אפייה כדלקמן סימן י' ודוקא על דבר יבש אסור אבל מותר לערות מים חמין במים צונגין או להיפוך וכתנאי שיהיו המים צונגים הרבה מאוד יותר על החמין שלא יהו באפשר שיחבשלו רק שיפיגו צינתן דכיון דהצונגים מרובין ומתערבין תיכף מבטל חמימתן ונ"ל דבצונן לחמין דוקא ששופך בשפיכה גדולה אבל בפעם אחת אבל מעט מעט אסור לערות שהרי מכשל תיכף ומה יועיל מה שמצטנן אח"כ (וכו' וסלק תמיכה כ"ח סי' ע"ח ס"ק ח').

(ד) כלי שני (פי' הכלי שעירה לתוכו מכלי שצטנו בו חיכו וצטל אפי"ו חס היד סולדת ט) ואמנם כיון דיש דברים המכבשלים אפילו בכ"ש ואין אנו בקיאים יש להחמיר שלא ליתן שום דבר דשייך בו בישול אפילו בכ"ש כ"ז שהיך סולדת בו ולכן יש לזוהר במלה ובצלים בשבת שלא ליתן בקערה וכ"ש לערות עליהם מכ"ר (ע"ט) ואם הוא רוחח כ"כ עד שהיך נכויה בו נ"ל דלכ"ע מכשל (עיין בחיטוי שער ל"ג ס"ג). ואם נתן מלה אפילו בכלי ראשון אפילו כשעדיין הקדירה על האש מותר המאכל דהמלה בטל לגבי המאכל ואע"ג דמידי דעביד לטעמא לא בטיל שאני הבא דהוי זה וזה גורם דמסתמא נמלה גם בע"ש ואע"ג דהוי דבר שיל"מ כיון שנתבטל מקודם שנאמר בטל דנימוח מיד ואין נחבשל מיד לדעת האומרים דצריך מלחא בישולא כבשרא דתורא (וע"ג נמ"ח ע"ח ס"ק ל"ח). ואם הוא מלה שנעשה ע"י בישול פשיטא דיש לסמוך להתיר דאין בישול אחר בישול (ע"ט נמ"ח).

(ה) חתיכת בשר רוחח וכן כל דבר גוש כל זמן שהי"ס"ב ולא הניחו בכ"ש מכשל ואם כבר הניחו בכ"ש כ' המ"א דאעפ"כ מכשל ולכן אסור לטוה שום ובצלים על הרגלים

בצפורן ולהסירו
גד שחור
חייב בכל
מביצה
הנותן
מלאכה
מח הדק
להפרידו
ינו אלא
מין נפל
ראסור
פר וטיט
א דאפי'
אל קי"ל
ד לזוהר
בו מים
כלי כדי
ג"י נכרי
אור ליתן
ח"כ יתן
בלילתו
ב (ע"ט)
חו עבה
להיפך
רב בקף
וכשיתן
ה אפר

(עקורין מיסכאגנע) כל זמן שהי"ב וכן בשר צלי אסור לטוח אותו וכן אסור ליתן חתיכת בשר רוחח ברוטב צונן דכיון שהוא דבר שאינו מתערב מבשל כחי קליפה וצ"ע (ג) (סז).
 (ו) אחר שכתבנו הדברים המכשלין נבאר דברים השייכים בהן בישול דבר יבש שכבר נתבשל מע"ש ל"ש בו בישול דאין בישול אחר בישול ואפילו הוא עכשיו צונן לגמרי ומותר לשרותו בהמין אפילו בכלי ראשון ואם לא נתבשל מע"ש אסור לשרותו ואפילו בכ"ש דמיהווי כמבשל אבל מותר לערות עליו מכ"ש להדיתו ואם הוא דבר קשה שא"א לאוכלו כלל בלא שריה השורה אותו בשבת חייב ונ"ל דאפילו בצונן וצ"ע (ד) וכן אסור להדית דבר שא"א לאוכל כלל בלא הרחה והמדיח חייב דבישול אינו תלוי לא בכלי ראשון ולא בכ"ש אלא לפי דבר המבשל (מירדכי) אבל מותר להדית דג מלוח שקורין הערינג במים צוננים (ט"ז) שגם קודם הרחה ראוי לאכילה (סז).

(י) מיהו בדבר יבש שנתבשל ועכשיו ע"י השריה בחמץ או כשיתן נגד המדורה יהיה נימוח יש מתירין דכיון דנתבשל כבר והוא יבש אעפ"י שיהיה נימוח מותר ולפ"ז מותר ליתן מלח שנתבשל וכן צוקער אפילו בכלי ראשון וכן מותר ליתן פשטידא שיש בו שומן הרבה כנגד המדורה אפי' במקום שהי"ב (מ"א ס"ק מ') וי"א דהא דאמרין דכיבש שנתבשל ל"ש בישול דוקא לענין לשרותו בחמץ שעדיין יהיה נשאר יבש אבל כשיהיה נימוח א"כ הוי דינו כדין דבר לח שנצטנן דאסור משום בישול (לטז וט"ז סי' כ') ולפ"ז צריך ליתן הצוקער דוקא בכ"ש ואפי' לערות עליו מכ"ר אסור ובספר תוספת שבת בשם חשו' פ"מ כתב דמותר ליתן הצוקער אפילו בכלי ראשון ואין בו משום בישול כיון דכבר נתבשל ודינו כמלח שנעשה ע"י בישול ע"ש (ועיין מ"א ס"ק ל"א) (ה) וכן אסור ליתן פשטידא במקום שהי"ב כ"י יש להקל במקום הצורך (סז).

(ח) חבשיל שנתבשל כל צרכו כל זמן שהוא רוחח שהיה סולדת בו אעפ"י שכבר שינה קצת מרתיחתו אין בו משום בישול לכ"ע. ואם נצטנן י"א דאפילו נצטנן לגמרי ל"ש בו עוד בישול כיון שכבר נתבשל פ"א אין בישול אחר בישול וי"א דחייב משום מבשל ולכ"ע במתק מיני מתכות אפילו מאה פעמים חייב משום מבשל ול"ש כזה אין בישול אחר בישול (עיין נ"א נס"י ה') (סז).

(ט) חבשיל שלא נתבשל כ"צ אפילו בעודו רוחח חייב משום מבשל ולכן אסור להוציא בכף המאכל מן הקדירה שנמצא מגיס (כ"ל מהסך המאכל) וכל המגיס הוי כמבשל אבל בחבשיל שבישל כ"צ מותר ומיהו כליל שבת כשהקדרה על האש אסור להוציא שום דבר מהקדרה ד"א דהוי מגיס אפילו בישל כל צרכו כיון שעדיין הוא על האש (סז).

(י) אע"ג דאין בישול אחר בישול וכן אין צלי אחר צלי ואפיה אחר אפיה אבל י"א דיש צלי אחר בישול ויש בישול אחר צלי וכן אחר אפיה ולכן אסור ליתן דבר שנתבשל ואין בו רוטב כלל נגד המדורה במקום שהי"ב (ו) דאז נעשה צלי. וכן אסור ליתן בשר צלי או פרורי פת ברוטב שהם בכלי ראשון שהרי יתבשלו עכשיו וי"א דפרורי פת אסור לדיעה זו ליתן אפילו בקערה שהיא כ"ש כמו שכתבתי (נס"י ד') דיש דברים המתבשלים אפילו בכלי שני (סז).

(יא) דברים שכתבנו דיש בהם משום בישול אחר בישול ומכ"ש בדברים חיים כפירות ומים לא מבעי שאסור להניחם כנגד המדורה או על התנור ועל הלכזבו שקורין געומז או אפילו על כלי אחר העומד אצל האש או לסמכו בצדי התנור לאחר שהוסק התנור אפילו עדיין התנור קר ובכל מקום שיכול להתחמם ועמוד כ"כ עד שתהיה הי"ב

דוה הוי מבשל ממש אלא אפילו אם אין דעתו כלל לחמם רק להפיג צינתם אפ"ה אסור להעמיד במקום שאם יניח אותו זמן רב יכול להתחמם כ"כ עד שיהיה היס"ב רחישנין שמא ישכח או שיהיה לו עסק וישכח ויתבשל שם ויהיה חייב אבל מותר להעמיד אפילו כנגד מדורה שהנכרי הדליק בשביל עצמו או בשביל ישראל מפני הצינה וכיוצא בו שהדליק בהיתר או על התנור ובקאכל לאחר שכבר נצטנן התנור במקום שאף אם יעמוד שם זמן רב לא יבוא לידי בישול (סז) וכן אם קדרה או יורה עומד על האש ממש או סמוך לאש ממש מותר ליתן עליו מאכל כל זמן שלא נצטנן או דבר יבש בענין דלא שייך בו בישול כיון דהקדירה מפסקת דינו כמו נגד המדורה (ע"ח) וה"ה אם השכים וראה שהקדירה תבשילו וירא שיקדירה יותר מותר לכתחלה להסירו ולהעמיד שם קדירה ריקנית (וכלל של תהיה קדירה חדשה כלקמן כלל פ"ו) ואז ישים הקדירה שנתבשל בתוכה ע"ג קדירה זו דכיון דקדרה מפסקת עדיף מכירה גרופה וקטומה (סי' רכ"ג).

(יב) אפילו דברים שאין בו משום בישול אם מניח על התנור לאחר שהוסק צריך להניח איזה דבר תחת הקדירה משום היכר שמא יחמה בגחלים אע"ג דהמעויבה מפסיק וה"ה לתוך הקאכל אבל על לבבו שקורץ גוימו שסביב התנור או לסמוך בדופני התנור א"צ להניח דבר המפסיק (רכ"ג סעיף ג').

(יג) דבר שנתבשל כבר ואפילו רותב ושאר משקים אם לא נצטנן לגמרי נהגו להקל להניח נגד המדורה קצת רחוק מן האש ואע"ג שאין דבר מפסיק בינו לבין האש כיון שהצריכו חכמים להרחיק קצת מן המדורה אית ליה הכרא אבל אצל האש ממש אסור וה"ה על התנור או בקאכל אפילו לאחר שהוסק מותר ע"י דבר המפסיק (י) ואם אינו מניח שם להיות היס"ב אלא רק כדי להתם קצת נ"ל לכ"ע מותר אפילו נצטנן לגמרי ול"ג בזה שמא ישכח ויעמוד שם עד שהיס"ב כיון די"א דאפילו נצטנן לגמרי ל"ש בישול ויש לסמוך על זה כשהוא צורך גדול ובלבד שיוהר מאד שלא יניח לעמוד שם זמן הרבה שלא יבא לידי ספק חטאת אבל להניח כדי שתהיה היס"ב אסור (ח) וכל דבר יבש לגמרי אעפ"י שחוא שקמן כמו בשר צלי שמן וכן מיני מולייתא אעפ"י שכשיחמם יהיה זב ממנו קצת שומן מותר אבל בשר מבושל כבר מבואר בסימן י' דאסור דהוי צלי אחר בישול (ע"ח).

(יד) ולכן נהגין להחזיר בשבת המאכלים לתוך התנור שמטמינין בו כיון שהן עדיין חמין אבל אם נצטננו לגמרי אסור ופשיטא אותן מאכלים שלא הטמינו בתנור ואפילו יבש לגמרי בלא רותב כגון צלי וכיוצא בו ואפילו לתנור שאפו בו מע"ש ולא הטמינו בו ולא נשאר בו רק הכל מועט אפ"ה אסור אם נצטנן לגמרי דה"ל כמניח לכירה לכתחילה וזה אסור אפילו במקום שלא יוכל לבא לידי בישול וגרע מסימן י"ג כנגד המדורה דמותר דבר יבש אפילו נצטנן לגמרי דהתם יש היכר מה שצריך להרחיק מן המדורה משא"כ הבא שאין היכר כלל ואפשר דאפילו אם יתן דבר המפסיק לא מהני דבתוכה כיון שכן דרך בישול אסור (וכסי' רכ"ג סעיף ג' משמע דנדבר המפסיק מותר ונמ"ל ס"ק ל"ה משמע ללא תהני) ולפ"ז כ"ש דאסור להעמיד מאכל בתוך תנור בבית החורף אפילו רחוק מהאש דבתוכו הכל אסור (ע"ג נכ"ח) (ט) אבל מותר להעמיד שם קדירה ריקנית ולהעמיד המאכל עליו בענין דלא יהיה שייך בו בישול כדלעיל סימן י"א דכיון שאינו עומד בקרקעית התנור לא מיקרי תוכה (כיוצא בסי' רכ"ג ס"ק כ"ג) ויש לסמוך על זה לצורך חולה קצת כן נ"ל וכל דבר שמותר נגד מדורה ה"ה כאן כנ"ל.

(טו) כל דבר של ישראל אסור אסור ג"כ ע"י נכרי ומ"מ נהגו שהנכרי מעמיד תבשיל אף שהוא צונן לגמרי על התנור או לתוך הקאכל קודם שהוסק התנור דאע"ג

הלכות שבת כלל כ

דלישראל אסור דהוי כאחד נותן את הקדירה ואחד נותן את האור דהראשון פטור אבל אסור מ"מ ע"י נכרי מותר כיון דאין כוונת הנכרי בהכערת האש בחוך התנור להחם התבשיל אלא עיקר כוונתו להחם הבית ואף דהוי פסיק רישיה מ"מ לא מחמרינן באיסור אמירה לנכרי דאינו אלא שבות בדבר שאין הנכרי מכין להדיא לעשות אותו דבר (י) (ס"ט רנ"ג).
 (טז) אבל אחר שהוסק התנור אסור אפי' ע"י נכרי דהא דעתו רק להחם התבשיל ואפילו ע"י דבר המפסיק אם הוא צונן לגמרי וכדיעבד שהניחו הנכרי בתנור אפילו לאחר שהוסק מותר בדיעבד כיון די"א דאין בישול אחר בישול אפילו נצטנן לגמרי ונ"ל דכדיעבד אפי' אם הישראל נתנו על התנור מותר (יא) אבל אם חממו אצל אש אפי' הדליק הנכרי האש בשביל עצמו אסור אפילו בדיעבד לו ולכל ישראל עד מוצאי שבת כדלעיל כלל ט' סימן י'. וכל זה בדבר שנחבשל כבר אבל דבר שלא נחבשל אסור אפילו ע"י נכרי אפילו קודם שהוסק שהרי נחבשל בשבת בשביל ישראל (סז).

(יז) ולכן השפחות נכריות שמדליקין אש בשבת לצורך עצמן לבשל לעצמן ומחממין הקאפע לצורך ישראל אצל האש אסור אפילו בדיעבד דידוע דעכ"פ מדליקה האש גם לצורך ישראל ואסור להנות מאותו האש (כדלחיתא נמימן רע"ז ולקמן כלל כ"ג) ואפילו הדליק בשביל עצמו מ"מ אסור שהרי לכ"ע אסור לישראל לחממו אצל האש עכ"פ מדרכנן ונכרי שעשה איסור דרכנן בשביל ישראל אסור.

(יח) אם נתן הנכרי מים בשבת בכלי הקבוע בתנור שקורין Bania וכוונתו רק כדי שלא תפסד הכלי מחמת האש אפילו נתן המים אחר שהוסק התנור מותר להנות מאותו מים ואם כוונתו כדי שיחבשלו המים דומה לסימן ט"ו (סס"י רנ"ג נח"א).

(יט) כשמדחין כלים במים רותחין לא יערה המים על הכלים משום בישול אלא ישפוך הרותחין לכלי אחר ואח"כ יניח הכלים בתוכו (סז).

(כ) קדירה עם רוטב ונקרש השומן וכן משקה שנקרש מחמת הקור מותר להעמיד נגד מדורה במקום שא"י להיות היס"ב כדי שימס השומן והקרה אם הוא לצורך השבת. ולהניח שומן על תבשיל שהוא חם ע"י סי' ד' ובנ"א שם (ועיין במלאכת דש סי' י"ח) ואם הניח פשטידא והשומן זב לחוץ יש להחמיר שלא לאכול השומן דכיון שהוא בעין הוי כגולד ומ"מ במקום צורך יש להתיר ומותר לישראל להניח הפשטידא קודם שהוסק התנור כיון דיש מתירין אפילו אח"כ ואין לעשות כן בפני ע"ה (סי' ע"ח).

(כא) אסור לטרוף ביצים בקערה דנראה שעושה כדי לשלם בקדירה וכן אסור לטרוף כל דבר וכן אסור לטרוף הריפות ורוטב וכשר ביחד ומוסיפין חמין ומערבין הרבה בכף עד שיעשה הכל גוף אחד אבל מותר לגמור שחיקת הריפות בכף לאחר שהסיר מן האש (סי' עכ"ח) והא דאסור לטרוף היינו דוקא לטרוף בכח (נ"ח ע"כ וכ"כ רש"י דף קמ"ח ע"א) כמו שדרך שטרופן ביצים ליתן בקדירה או לעשות פפאגוקבען אבל אם מערב עם מעט משקה כדרך שעושין לשחות עם קאפע מותר ובלבד שיוזר שלא ישפוך על החלמון מכ"ר דאז הוי בישול ואפילו בכ"ש צריך לזוהר כדלעיל סימן ד' וכ"ש ביצים שבחימום קל מתבשל (מ"ח סי' עכ"ח ס"ק כ"ד ונרשס רש"י ק"ט וע"ס ע"כ דף ק"ט ד"ה פעמעי ועיין נח"א ס"ק כ"ח ונ"ל להוכיח משם דאם חס כ"כ איכולין לגלגל בינה אסור תאם ביטול דרש"י כ' ע"כ ד"ה שריקי טו"ח לטוח אמן ונילים וטולגלין וכו' ובלבד שלא יהיה חתח כדי לבטל עכ"ל וקאס כיון דאין חתח לזה כ' רש"י בינים וטולגלין ולא כ' סתם בינים ש"ע דאפילו אינו חס כ"כ ט"ע צריך ביטול בנייה אך בדף קל"ט ע"כ ריש ד"ה וטחכין וטעמ דנכ"ש מותר) ולכן צריך לזוהר שיהיה רק פושרין. ועיין לעיל במלאכת בורר סימן י' כיצד יעשה בענין שלא יהיה בורר.

הלכות שבת כלל כא כב

(כב) דיני הטמנה בשבת וכן להטמין כלי עם שכר בכלי שיש בו חמין שקורין Bania מבואר לעיל כלל ב' ונשמט משם בס' ה' בענין שמטמנין הקאפע בחול ראוי לעשות כן שיטמין הכלי עם הקאפע בחול ובלבד שלא יטמין כולו רק הציו או שלישייתו ואח"כ יכפה עליו קדירה בענין שלא תגע הכלי בקדירה רק יהיה אויר בין הקדירה להכלי ואז יכול ליתן על הקדירה בגדים או כרים מה שירצה כיון דאין ההטמנה למעלה נוגע בכלי שיש בו הקאפע.

כלל כא. הגוון:

(א) הגוון צמר או שער מן בהמה וחיה בין מן החי או מן המת ואפילו לאחר שהופשט חייב אבל התולש שער מבהמה חיה פטור דאין דרך גיזה בכך (ואצ"ג דזומה נמי לזלזלכת קולר דהא עוקר דבר מגידולו כמו שכתבנו במלחכת קולר מ"ו אין דרך קליטה בעור חלא דוקא נכלי) והתולש שער מעורות המת כ' הט"ו סי' של"ו בשם הירושלמי דחייב שדרכן בכך גם לתלוש (א) ולכן צריך לזהר כשנדבקו השערות מבגדי עורות שלא יתקם דאיכא חיוב הטאת וכן לא יקח כינים מעורות שועלים וכיוצא בו משום שמנתק מן השערות (ט"ו סי' אל"ו ונמ"ח סי' ע"ו).

(ב) התולש נוצה מעוף בין חיה בין מטה חייב דאורחיה בכך והוי גוון (סג).

(ג) לפיכך אסור לתלוש קליפות בשר מבשרו דהוי כעוקר דבר מגידולו ואפשר דחייב נמי איכא דאפשר דאורחיה בכך (ב) (ט"ו סג).

(ד) הגוטל ציפרניו או שערו או יבלת ביד פטור ובכלי חייב ואין חילוק בין אם נוטל לעצמו או נוטל לחבירו ואשה שצריכה לטבול ושכחה ליטול ציפורן עיין בחכמת אדם (כלל קי"ט סי' י"ז) (ג) ומ"מ ציפורן שפרשה רובה וכן ציצין שהם כמין רצועות דקות שפרשו מעור האצבע סביב הציפורן כלפי מעלה ומצער אותו מותר ליטלן בידו אבל לא בכלי דכיון דפרשו רובן הם כתלושין ובמקום צער לא גזרו רבנן (ע"ט) אך כיון שנחלקו הפוסקים בציצין מה הוא כלפי מעלה ולכן אפי' פרשו רובן אסור ליטלן אפי' ביד (אכ"ח).
(ה) אסור לסרוק במסרק בשבת ואפילו באותן שקורין בירוט משערות שא"א שלא יעקרו שערות (ע"ט).

(ו) המלקט שערות לבנות מראשו מתוך השחורות כדי שלא יהיה נראה כוקן אפי' לקט שער אחד בידו חייב ואפילו בחול חייב משום לא ילכש גבר וכו' (ע"ט).

כלל כב. המלכין (בסי' ע"ח ע"ג).

(א) המכבס בגד צמר או פשתים או שאר מינים בדרך כיבוס חייב ולא נקרא כיבוס אלא כשמשפשף צד אחד על השני בדרך הכובסין (זנחיס ל"ד) ואעפ"י שהיה נקי לגמרי והסוחט הבגד ולא שפשף נמי חייב שהסחיטה היא מצרכי כיבוס (רמב"ם פ"ט).

(ב) שריית הבגד כמים כשיש עליו לכלוך הוי נמי ככיבוס וחייב ולכן חינוק שהשתין על הבגד או שיש לכלוך אחר אם ישפוך עליו מים חייב אבל מותר ליטול ידיו וכיון שאין על הידים רק מעט מים מותר לקנח ידיו במקום השתן דכיון דקניעה ידים הוא בדרך לכלוך ולא בדרך כביסה כלל וגם שאין על הידים רק מעט מים לכ"ע לא אמרינן בזה שרייתו והוי כיבוס וכשאדם נוטל ידיו ורוצה לנגב במפה טוב ג"כ לנער ולזרוק מידיו בכח המים כדי שלא ישאר עליהם רק מעט מים ואז מותר לנגב לכ"ע דבמים מרובין י"א דאפי' כשהוא דרך לכלוך אמרינן שרייתו והוי כיבוס ואנו אין בקיאין כמה הוא מרובין (א) (ע"ט).

(ג) אם אין בבגד שום לכלוך י"א דאפ"ה שרייתו והו' כיבוסו וחייב וי"א כיון שהבגד נקי לא אמרינן שרייתו והו' כיבוסו ופטור ומ"מ לכ"ע אסור ליתן עליו מים מדרכנן דגורנין שמא יסחוט ולכן כשגשפך מים על השולחן וכיוצא בו אסור לקנחו בבגד שמקפיד עליו דאע"ג דהוא ג"כ דרך לכלוך מ"מ אם יש עליו מים מרוכזין חיישינן שמא יסחוט. וכן לא יגב במפה כוסות שפיהן צר דמחמת דוחקו נסחט המים (סז).

(ד) ולכן מים שיש בהם חולעים או קסמין אע"ג דמוחר לסנן במשמרת או נפה העשויו לכך עפ"י אופנים המבוארים במלאכת בורר סי' ד' אבל אסור לסנן במפה דאסור משום ליבון ולי"א הוא חייב ומ"מ בשעת הדחק שאין לו מה לשתות מותר לשתות ע"י מפה דבמעט סודר שבפיו לא חיישינן לליבון או משום סחיטה ואפילו יש בו חולעים ושאר דברים דאסורים משום בורר מ"מ אין דרך ברירה אלא קודם שיאכל וישתה אבל הבא אין בורר אלא שמעכב הפסולת לכנוס לפיו בשעת שתיה לא מיקרי בורר ומ"מ נ"ל שלא ישתה דרך בית יד מכתונת שלו דכזה חיישינן יותר שמא יסחוט שמצטער בלבישתו (ב) (ז"ט).

(ה) בגד שנשרה במים אסור לטלטלו דחיישינן שמא יסחוט וכן אסור לעבור בבגדיו במים בשבת או אפילו במקום שיכול להחליק ולפול במים שמא יסחוט (ז"ט).

(ו) היה הולך בשבת וירדו גשמים על בגדיו ונשרו במים אין צריך לפשטן אלא מותר לילך לכיתו וכשפושטן אסור לשטחן אפילו בכיתו כדי שיתייבשו דהרואה יחשוד אותו שכבס בשבת ואפילו בחדרי חדרים אסור דלא פלוג רבנן ואפילו אם היו לחים רק מן זיעה אפ"ה אסור לשטחן וכ"ש דאסור לשטחן נגד האש. ואפי' אם לבוש בהם אסור לעמוד נגד האש במקום שהים"כ דשייך בו בישול וליבון אבל במקום שאים"ב מותר לעמוד שם כשהוא לבוש בהם (סז).

(ז) נ"ל דברים המלפפין בהם תינוקות שקורין וינדעלן מותר לשטחן בכיתו שיחנגבו ואפילו בחמה בחצר דכיון היש עליהן גם צואת הקטן אם כן מוכח שלא כבסן (ג) ואפשר אפילו אין עליהם צואה אם לא נשרה כולו במים דהכל יודעין שדרך התינוקות להשתין וצ"ע. ובלבד שלא ישטחן נגד התנור במקום שהים"ב.

(ח) בגד שיש עליו טיט או צואה אם הוא לה מותר לגררו בציפורן או בסכין וכן מותר לשפשפו מבפנים דאין זה דומה לליבון אבל לא מבחוץ דדומה לליבון ואם נתייבש כבר הכל אסור דהוי כטוחן וע"י נכרי מותר דהא אין צריך לעפר הגטחון והוי משאצ"ל. ואם יש בו רק מראה צואה מותר לגררו בסכין וציפורן להתפלל בנקיות אבל אם נפל דבר מאכל על בגדו מותר לקלפו (סז).

(ט) המנער בגד שחור וחדש מן הטל ושלג שירד עליו אם מקפיד שלא ללבשו בעודן עליו חייב דהרי הוא כליבון וכן בגד חדש אפילו אינו שחור שנשרה במים אסור לנערו לפי שבגד חדש מתקצר במים וע"י הניעור נסחט המים והוי כיבוס וכן אסור לנער בגד חדש שחור שמקפיד עליו מן האבק ועפר שעליו ופשיטא על ידי כלי שקורין בירוט (או מוצטלקע) ולפי שלא ידענו עד כמה נקרא חדש לכן צריך ליותר בכלום (כ"כ ניעות דב"ש וי"א כ"סן) ועיין עוד במלאכת מכה בפטיש סי' מ"ו. ולהסיר הגוצות בידו מ"א אוסר. (י) בגדי פשתן וכיוצא בהן שמתקשים לאתר הכביסה וע"י שמשפשים בידיו ומרכך אותן מצהצה ומחלקן אסור לשפשפו בשבת וכ"ש דאסור לגלגל אותן ע"י כלי כמנהג אבל חלוק מותר לשפשפו בידים שאינו מחזקין רק לרככו ומנהג העולם כשאר בגדי פשתן לכסכסן בידים (סז).

(יא) כל מה שכתבנו לעיל בבגד דשרייתו זהו כיבוסו לא שייך בעורות לפיכך מנעל או כלי של עור שיש עליו טינוף מותר ליתן עליו מים לרחצו אבל מ"מ שייך בו כיבוס ולכן אסור לכבסו בדרך הכובסים דהיינו שמשפשף צד זה על צד זה (ד) וכן אין סחיטה בשער מדאורייתא (סז).

(יב) מותר לטבול בשבת ובלבד שלא יסחוט השערות ול"ג שמא יסחוט דל"ש בו ליבון וגם לא הוי תולדה דדש כיון שהמים הולך לאיבוד (ועיין לקמן נדון רחילה מדין סחיטת עזר) ומותר להסתפג בבגד ולהביאו לכיתו ולא גזרין שמא יסחוט כיון דא"א בלא נגוב לא גזרו.

(יג) מי שנחלכלך ידו בטיט לא יקנח בדבר שמקפיד עליו ואפילו במפה שמקנח בה ידיים שמא יבוא לכבס המפה.

(יד) אסור לתקן בית יד של בגדים ולשברם לשברים בדרך שמחנקין בחול הבגדים כשמכבסין אותן (שקריין פאלבין ונל"ח פאלטען) (סימן תקי"ט ונרמז"ס פ' כ"ג ונמ"ח סימן ע"ב סק"ח).

כלל כג. המנפץ:

(א) הסורק צמר או פשתים או שאר דברים כמו שסורקין הפשתן והצמר או כמו שנופצין הצמר לעשות הלכדין והמנפץ הגידין דהיינו שחובט במקל על הגידין עד שעושה אותן כחוטין לטוות אותן כמו שהסופרים עושין כל זה קרוי מנפץ וחייב אבל המנפץ גבעולי פשתן וקנבוס חייב משום דש שדרי מוציא הפשתן והקנבוס מן הגבעולין (סמ"ג) ונ"ל דחייב שחים (וכעין זה כתב המ"מ פ"ט הל' י"ד) האי מאן דנפיק סיב או גמי או הוצין חייב משום מנפץ (מקח נשס ירו') ונ"ל דר"ל המחלק סיב וכו' לחוטין חוטין. ויותר נראה שר"ל כמו שעושין בגידין הנוכר.

כלל כד. הצובע (סי' ע"ב).

(א) הצובע בצבע המתקיים חייב אבל צבע שאינו מתקיים כלל היינו שמעבירו לשעתו אין זה צובע כ"כ הרמב"ם ולסמ"ג חייב כיון (א) שרצונו בזה שיחקיים לפי שעה (ע"ד נמ"ח).

(ב) אשה שצבעה פניה וידיה אע"ג דהצבע הוי דבר שאינו מתקיים לרמב"ם פטור אבל אסור ולסמ"ג חייב כיון דררין בכך (עיין נל"ח הנ"ל) (סז).

(ג) נ"ל דמוכרי דגים שדרכן לצבוע אוני הרג בדם כדי שיהיו נראין שניצודו היום או אמש וכן האומנן שדרכן לצבוע מיני מתיקות וכן מוכרי יין שדרכן לצבוע היין שיהיה לו מראה טוב חייב לסמ"ג (עס נל"ח).

(ד) העושה עין צבע כגון שנתן סמנים במים לרמב"ם חייב ולראב"ד פטור עד שיצבע בהם (ב) ונ"ל דלכ"ע אם צריך לצביעות המים כמו שדרך לצבוע המים ולשפוך בכלי זכוכית לנוי חייב לכ"ע אם חיקן הצבע בשבת דהרי כבר נגמר הצביעה (ס"סימן ע"ב נמ"ח).

(ה) כתב הש"ע אין צביעה באוכלין. ונ"ל דלפי זה אפשר דמותר ליתן ברכוס לחבשיל אע"ג שהחבשיל נצטבע וגם לפ"י מותר ליתן ברכוס למים מה שצריך לאכילה דמ"ש וכן מותר לשרות פת בין ארום. וכל זה צ"ע גדול לענ"ד דיל"ל כיון דדרך לצבוע בברכוס לכ"ע אסור (ג) (סז).

הלכות שבת כלל כה בו כז

(ו) יש לזוהר כשאוכל פירות הצובעין כמו קירשען וכיוצא בו שלא יגע בבגד מפני שצובעו וכ"ש בבגד אדום. וכן אם יצא דם מחוטמו או שהחך באצבעו ויוצא דם לא יקנה בבגד מפני שצובעו ומ"מ כשהוא דחוק יש להקל (סס"ו) ש"ך וע"ש נמ"א ס"ק כ"ד).

כלל כה. הטווה והמויך העושה ב' גירין והאורג והפוצע:

(א) הטווה אורך ד' טפחים (כ"כ) המונח"ס שהוא מפרט רחב הסיט דל"י במגנה יס"א ד"ט) מכל דבר הנטוה חייב א' הטווה את הצמר או פשתן או נוצה או שערוה או גידין וכן כל כיוצא בזה ונ"ל דלאו דוקא בכלי אלא אפילו ביד שהרי כך הדרך לטוות ביד ג"כ (ומקרא מלא הוא בידיו טו) (רמב"ם פ"ט) והשוחר חייב משום טווה (הקח נשס והשלמי ולא מלא כן ונ"ל שזו שאמר הל"ן לענין עומד חייב משם טווה ואפשר דנ"ל נשור).
(ב) העושה את הלכד (אקורין פִּיזִין) ה"ז תולדת טווה וחייב (רמב"ם פ"ט) (א) ולראב"ד משום בנין.

(ג) העושה נפה או כברה או סל או סבכה או שארג מטה בחבלים ונ"ל דה"ה בקש ובכל דבר ה"ז תולדות עושה גירין ומשיעשה ב' בתים חייב (פירש"י נפ' י"ג ננפה וס' הכך לאו גירין משם אלא משרש ומרכיב חוט א' נשתי מלמטה ואחד מלמעלה ומעמיד השתי נקן כתיקו) (ועיין בתו"ט פ' י"ג מ"ב ד"ה בכירין).

(ד) דרך האורגן שמוחתין החוטין תחלה באורך חזיעה וברחבה ושנים אוחזין זה מכאן וזה מכאן ואחר שובט בשבט על החוטין ומתקן אותם זה בצד זה עד שתעשה כולה שתי או ערב ומתיחת החוטין כדרך האורגין נקרא מיסך וכשכופלן אותה ומתחיל להכניס השתי בערב נקרא אורג.

(ה) המיסך חייב והשובט על החוטין עד שיתפרקו ויתקנם ה"ז תולדת מיסך.

(ו) המדקדק את החוטין ומפרידן בעת האריגה ה"ז תולדת אורג והקולע נימון ושערוה וכל דבר ה"ז תולדת אורג (ס"ו) ש"ג מ"א ס"ק כ') (ב) ודוקא בתלוש אבל הקולע שערוה ראש במחובר אינו כאורג דאין דרך אריגה במחובר בראש וגם אין סופה להתקיים (תוס' דף ל"ד ע"ב הביאו מ"א ס"ו) ש"ג ועיין במלחמת נגין בכל"י ס"ו ט').

(ז) הפוצע ב' חוטין לרמב"ם שמוציא השתי מן הערב או להפוך ולראב"ד שהחך ב' חוטין אחר האריגה מן המסכת חייב (כ"ז) מלא נרמב"ם) וצריך להזהר לרופאי ישראל שצריכין חוטין נפרדין ולוקחין חתיכות בגד פשתן ומפרידין החוטין והיו מלאכה דאורייתא.

כלל כז בו כז. הקושר והמתיר:

(א) הקושר או מתיר קשר של קיימא והוא מעשה אומן כגון קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי מנעל ומגדל שקושרין הרצענים בשעת עשייתן וכן כל כיוצא בזה חייב לכ"ע. ויש אומרים דכל קשר שעשוי להתקיים זמן ארוך מיקרי של קיימא. ואם קשר ב' דברים ביחד כדרך שקושרין ב' צידי חגורה זה עם זה או לא מיקרי קשר אלא כשעשה ב' קשרים זה ע"ג זה דאל"כ לא יתקיים אבל אם עשה קשר בראש א' של חוט או משיחה או בגד וכן אם הגיח ב' צידי החוט או הבגד ביחד ועשה קשר א' דזה יוכל להתקיים לעולם זה מיקרי קשר של קיימא.

(ב) קשר העשוי להתיר בכל יום לא מיקרי קשר ומותר לקושרו ולהתירו ומ"מ כיון ד"א שכל קשר שקושרין אותו בקשר מהורק שיכול להתקיים כך לעולם מיקרי של קיימא כן אין להתיר שום קשר אלא במקום צער אבל מה שאין דרך להתיר בכל יום כמו

הלכות שבת כלל בו כו

הבחונת שמחליפין משבת לשבת אסור לקשור ולהתיר. ומ"מ אם דרך לעשות עניבה ובלא כוונה נקשר דינו כקשר שעשוי להתיר בכל יום וכל קשר שמוחר להתירו אם אינו יכול להתירו מותר לחתכו ולנתקו רק שלא יעשה בפני ע"ה שלא יקל יותר.

(ג) כל קשר שלפעמים נמלך ומבטלו לזמן ארוך אף על פי שתחלה עשייתו לא היתה לזה אסור דשמא ימלך הלכך אסור לקשור רצועות שבמכנסים אפילו דעתו להתירו באותו יום שהרי רגילין להניחם שם תמיד.

(ד) הכובס שקשר בית הצואר ובתי הידים של כחונת אם הוא רגיל להתירו בכל יום מותר להתירו או לנתקו אם אינו יכול להתיר (אע"ג שהוא לא קשרו ושמו דעת הטבס שימקין ימים רבים כ"ל דמותר לדבר דתלוי במחשבה אין אדם אוסר דבר שאינו שלו כמש"כ תוס' בינמות פ"ג ע"ג אבל הר"ש פ"ג דכלאים ומנה"ה חולק ע"ז דאף דתלוי במחשבה יכול חניו לאסור ואינו דומה לקשר של לזמן) דכיון דעשוי להתיר בכל יום ה"ה כאלו לא נקשר כלל אבל אם אינו רגיל להתירו בכ"י ופתחו חייב (ונכתוב במלכות קורע ח"ה).

(ה) כלים שקושרין אותן בחבל ומשיחה מותר להתיר או לחתכו בסכין דהרי עשוי להתיר וכן מותר לחתוך ולנתק כל מיני אוכלין שקשרן במשיחה דפסיקת תלוש מותר כשאינו נעשה ע"ז כלי (סי' ע"ד) ונ"ל דפלאשען של יין ושכר שסוחמין אותן וכורכין במשיחה מותר לחתוך אותן בסכין אבל אסור לנתק או לחתוך זוג מנעלים התפורין יחד דאין חילוק בחפירה בין של קיימא לאינה של קיימא. ויש מתירין גם בזה רק שלא יקל בפני ע"ה.

(ו) אם נשמטו רצועות מנעליו או בגדיו במקום שדרך לקשור בראשן אסור להרוחצין ומכ"ש במנעלים חדשים ומכנסים דאסור להכניס רצועות לתוכן אפילו בלא קשר של קיימא דהוי מתקן מנא ואפילו כישנים אם הנקב צר ויש טורח בהכנסתם נמי אסור (ועיין לקמן ג"ל ג"ל נכ"ל).

(ז) הכופל חבלים חייב משום קושר והמפרידן ואינו מכיון לקלקל חייב משום מתיר (א).

(ח) אוכלי בהמה מותר לקשור בהן בשבת דל"ש בו קשר של קיימא. ונ"ל דדוקא בגמי לה וכיוצא בו דכשיתייבש חנתק אבל קש וכיוצא בו וכן בעלין של לולבין דלא מינתק דינו כחבן (כן משמע בגמרא ק"ד וקכ"ז ע"ג ע"ג נרש"י ונמסכה ל"ג ועיין נס"י תרכ"א).

(ט) כל קשר שלא נעשה לקיום זמן ארוך מותר להתירו ע"י נכרי דהוי שבות דשבות אם הוא לצורך שבת הרבה.

(י) עניבה מותר דלאו קשר הוא ואפילו אם הוא עושה קשר אחד למטה ואם כונתו שיעמוד כך זמן ארוך אסור לעשות קשר למטה אלא דוקא עניבה. ואפילו עניבה ע"ג עניבה מותר ואפילו לזמן ארוך.

(יא) לצורך יש להתיר אם נפסק החבל מן הדלי ששואבין בו מים לקשור בדלי חנוכה וכיוצא בו דבר שאינו מבטל שם בוודאי לעולם ומ"מ זהר שלא יעשה קשר שהוא מעשה אומן.

כלל כח. התופר (סי' ע"ט).

(א) התופר ב' תפירות וקשר ב' ראשי החוט יחד אפילו בקשר א' או שקשר שני ראשי החוט מכאן ומכאן כדי שלא תשמוט חייב משום תופר (א) ואם לא קשר פטור שהרי לא יתקיים כלל ואם תפר יותר מב' תפירות חייב אף שלא קשר.

הלכות שבת כלל כח בט

(ב) המותר חוט של תפירה דהיינו דבר שדרכו לכפלו בקמטים ע"י חוט ונפרד קצת ומושך החוט ומהדקו חייב משום תופר וצריך לזרז בזה הרבה וה"ה דאסור לנתקו ומצוי מאוד דלפעמים יפרוד מקום התפירות של ב' חתיכות (שקירין נזוטה) ומהדקין ע"י החוט וזה איסור דאורייתא וכן אותם שיש להם נקבים בבגד וע"י חוט או משיחה מכניס בהם ומחברים יחד חוששני לו מחטאת אפילו אם היה כבר המשיחה בו מע"ש ומהדקו בשבת עי"ז אבל דבר שדרכו בכך לעולם להדקו או לרפותו תמיד כשלוכשו וכשפושטו כיון שיש בבגד נקבים רחבים קצת מותר אבל אם מניח לפעמים כך מהודק אסור.

(ג) אסור למתוח חוט של תפירה כדי שלא יהיה כוויץ (ב).

(ד) מוכין שנפלו מכרים וכסחות וה"ה נוצות שנפלו מכרים מותר להחזירם אבל אסור ליתן מוכין ונוצות לכתחלה לכר וכסת שמא יתפור וי"א הטעם דעושה אותן כלי עי"ז.
(ה) המדבק ניירות בדבק וכיוצא בהן חייב משום תופר והמפרק חייב משום קורע (ועיין במלאכת הקורע).

כלל כט. הקורע ע"מ לתפור (סי' ע"ח).

(א) הקורע הוא מאבות מלאכות. ודוקא כשהוא לתקן כגון שקורע על מי שחייב לקרוע עליו דמתקן בקריעה זו שעושה מצוה וכן הקורע בחמתו שעושה נחת רוח לצורו כל זה לשיטת רמב"ם דמלאכה שאינה צריכה לגופה חייב (כ"כ הרמב"ם נפ"י וחז"ל לשיטתו חז"ל להסמיקים כד"ש פטור דהוי משאל"ל ואינו חייב בקורע אלא בקורע ע"מ לתפור).

(ב) המפרק ניירות שדבוקין זו בזו וכן עורות שדבוקין ע"י דבק וכיוצא בו ולא נחבין לקלקל חייב משום קורע (א). ומ"מ אם נדבקו דפים להדרי ע"י שעה או בשעת הקשירה מותר לפותחן כיון דלא נעשה לקיום.

(ג) מי שנסתכבו בגדיו בקוצים מפרישן בצינעה ובנחת שלא יקרע ואם נקרע נקרע וכן מותר ללבוש בגדים חדשים ואם נקרע נקרע שאינו מחבין לקריעה ופוצעין אגוזים במטלית ואין חושש שמא תקרע כיון שאינו מחבין (רמב"ם ס' כ"ג) (תשובה לי למה כ' הש"ע דין זה דפליגת אנחיס נפ"י תק"ן לענין י"ט ולמה לא כ' לענין שבת).

(ד) כלים שכרכו סביב פיהם בבגד או עור וברכין במשיחה מותר לקרען שאינו אלא מקלקל ומותר לצורך שבת (מ"א סי' ע"ד ס"ק י"ד).

(ה) אין קורעין את הגייר מפני שהוא כמתקן כלי (רמב"ם ס' כ"ג) (ב).

כלל ל. הצד (סי' ע"ח).

(א) הצד דבר שכמוני ניצוד כגון כל בהמה חיה או עוף חייב ואפילו היה ישן או סומא חייב דעביד להשמט כשמרגישין יד אדם אבל חולה או זקן פטור דניצוד ועומד הוא ואינו חייב אא"כ צדן למקום שניצודין בו כגון כל מיני עופות ובהמות והיות אם הכניסן אפילו לחצר אם אינו גדול כ"כ עד שיכול ליקח אותם שם בריצה א' שאינו צריך לישב בנחיים חייב (כ"כ הכ"מ נ"ש הוטרס"ס וכ"מ בר"ן אג"ל רש"י פירש דמטא נחל שחיה נפגע אחת שהיא שחה עליו לעיניו ואין לו להשמט מטא וכ"ל דכן משמע לשון הרמב"ם ח"ל הכלב שח"ס יבא לקחתו לא יסיה נריך לרמף אחריו) אבל צפור דרור אפילו הכניסו לבית פטור דעד"ן אינו ניצוד שם שנשמט מוויח לוויח ומכ"ש כשהחלן פתוח דפטור.

(ב) צפור שנכנס לבית דרך הלון הפתוח אע"ג שאינו ניצוד שם מ"מ אסור לסגור החלון או לסתום החור (א) וג"ל דבזמן הקור שיש צער צינה או צער אהר מותר לנעול

אם אין כוונתו רק להציל מן הקור כיון דאין בו צידה דאורייתא אע"ג דהוי פסיק רישיה בדרבנן אבל בשאר חיה ועוף רשיך בו צידה דאורייתא אסור אע"ג שאין מכין כלל דהוי פסיק רישיה (עיין נ"י).

(ג) כל בהמה חיה ועוף אע"פ שכל מינן בני תרבות וגם הם היו בני תרבות וגדלו בין אנשים מ"מ אם מרדו וברחו ואינן חוזרין לבית בערב אלא לנין בשדה כאוויזים ובר אוויזים שלנין על המים ואינן חוזרין לבתיהם ואפילו סוס ופרה שמרדו ותרנגולים שמרדו הצדן בשבת חייב ולכן אם קנה תרנגולת מחדש ואינה רגילה כלל בביתו ואם תצא לא תחזור עוד לבית אלא תנקר באשפה הצדה חייב ואם יצאה מן הבית אסור לצודה אפילו ע"י נכרי. וא"ר כ' בשם ת"ט והסכים עמו דבאינן באין לכלוכן אפילו הם בבית ונפתח הדלת אסור לסגרו אע"ג שכבר הוא ניצוד שייך בו צידה ודלא כמ"א. ונ"ל דכ"ש כשהם בכלוב ונפתח פתח הכלוב בענין שלא היה משתמר שם עוד אסור לסתום הפתח.

(ד) אוויזין ותרנגולים וחתול וכל בהמה וחיה שכבר הורגלו בבית וממילא יהורו לביתם בערב אף כשיצאו מן הבית הרי הם כניצודים ועומדים ולא שייך בהם צידה לפיכך אם יצאו מן הבית וחושש להם שלא יגנבו אם אינן עשויין להשמט מידיו אלא תיכף נוח לתפשם כמו שיש מן התרנגולים שתיכף היא יושבת ונוח לתפשה וא"צ לרדוף אחריה כלל מותר לדרוח אותה מאחריה שתכנס אבל לא יאחו בכנפיה מפני שטבען שמגביהים עצמן מהארץ ונמצא מטלטל מוקצה ושאר בהמה ועוף אם הוא במקום שמוותר לישא או בחצר מותר לאחוז בצווארין ובצדדין ולהוליכן לבית שאין בטבעם שיגביהו עצמן מן הארץ ובלבד שלא יגביהם ולא יטלטלם שכל בע"ח הם מוקצים ואם אינו נוח לתפשם שנשמטין מתחת היד וצריך לרדוף אחריהם אע"פ שיבואו לכלוכן לערב אסור לצודן ואם נכרי או תינוקות קטנים צדין אותן א"צ למחות בידן (מ"א נ"א אגדה) ונ"ל דמותר לומר לנכרי שיצודם דהוי שבות דשבות וגם נ"ל דמותר לעמוד בפניה שלא תברח כדי שממילא תחזור לבית ודוקא באלו שכבר הורגלו בבית דאין בהם צידה דאורייתא (ב) וגם מותר לדרוחן עד שתכנס לבית גדול שאינו יכול להשיגה בשחיה א' דאין כאן צידה דאורייתא.

(ה) המשסה כלב בדבר הניצוד עד שהוא עיף ואז לוקח אותו חייב ופשיטא כשהוא בעצמו רודף אחריו עד שנעשה עיף ולקח אותו דחייב וכן לפעמים שארנבת חולה מונח על הדרך אע"פ שאינו יכול לזוז ממקומו מחמת חולי אסור ליקח אותו דהוי צידה וי"א דחייב (עיין נ"מ פ' י') (ג) ובלא"ה יש בו איסור מוקצה ואפילו בחול אסור לצוד בכלבים משום מושב לצים ואינו זוכה לשמחת ליתן (ש"ס ונ"א סק"ה).

(ו) דבר שאין במינו ניצוד כגון זבובים ויתושין ודבורים וכיוצא בהן אפי' צדן לצורך פטור ומ"מ אסור לצודן מדרבנן ולכן יזהר אדם טרם שיסגור תיבה או כלי שיראה להפריח מקודם הזבובים שיש שם אך א"צ לדקדק כ"כ שלא ישאר בו רק שיפרח מה שנראה (ד ה).

(ז) עכבר שהוא דבר שבמינו ניצוד ריש מין עכברים שמושמשין בעורן ולכן אע"ג שבמדינתנו אין משתמשין בעורן לרמב"ם חייב אע"ג דהוי משאצ"ל ולכן אסור להעמיד מצודה שיצודו בו העכברים (כ"כ ה"א ס"ק ט' וה"ל לפרש דדוקא לרמב"ם אבל להסמקיס כ"ש אפילו אם יהיה ניטוד בשעת פרישתו פטור).

(ח) פ"עושים והן הבינים השחורים הקופצים אע"ג דאין במינו צידה מ"מ אסור לצודן (ו) אם לא שהם על בשרו ועוקצו דמשום צער מותר לצודה ולזורקה אבל אסור

הלכות שבת כלל לא

להרגה דחייב משום נטילת נשמה כמו שנבאר במלאכת שוחט וגם לא ימללנה (ועיין במלאכת השוחט כ"ח סי' ט').

(ט) הנוטל דג ממקום שצריך מצודה לצוד אותו אפילו המקום הקטן חייב (ועיין עוד במלאכת השוחט סי' ז').

כלל לא. השוחט (נסי' ט"ו).

(א) השוחט חייב ולא דוקא שוחט אלא הנוטל נשמה מכל מיני בהמה חיה ועוף ודג ושרץ ורמשים שהם פרין ורבין או הנתהוין מן העפר כמו הפרעושים בין כשחיטה או בנחירה או בהכאה או בהניקה חייב משום נטילת נשמה ולכן אסור להרוג שממית (עקירין טפינגע) אעפ"י שאומרים שסכנה לאכול מ"מ לא ברי היזיקא שיוכל לכסות המאכלים וכ"ש דאסור להרוג שאר שקצים ורמשים או תולעים שנמצאים בפירות (ט"ז).

(ב) לפיכך אם העלה דג מספל של מים אעפ"י שכבר ניצוד ועומד מכיון שיכש בו כסלע בין סנפידיו חייב (א) דאפילו אם יחזירנו למים לא יוכל עוד לחיות ולכן אסור לומר לנכרי ליקח דג מחבית מים אעפ"י שירא שימות (ט"ז) ולפי מש"כ בג"א דלכ"ע א"א לבא לדי חייב וא"כ מי שהניח דגים חיים לתוך ספל מים כדי שלא ימותו בענין דלא שייך בו צידה וכן הרופאים המחזיקים עלוקה (עקירין Piiawka בןוטעגע) וצריך להחליף המים בכל יום דאל"כ ימותו כיון דמוזנותו עליו ג"ל דמוחר להחליף המים אך כיון שהם מוקצים מותר ע"י נכרי ובי"ט בדגים מותר לישראל בעצמו להחליף.

(ג) הבינים שהם נולדים רק מן הזיעה מותר להרגן דלא נקרא בריה ולכן המפלה ראשו מותר להרגם אבל כמפלה בגדיו אסור להרגן דשם מצוים ג"כ פרעושים ושוא יהרוג ג"כ פרעושים אבל מותר למוללן בידיו וג"ל דאסור לרוק אותם במים ולכן בלילה כשאינו יודע אם הוא כנה או פרעוש אסור למוללו אלא יורקנו (ס"ג) (ב ג).

(ד) העושה חבורה עד שנצטרך הדם בין באדם ובין בהמה אם הוא בדרך נקמה חייב לרמב"ם דמשאצ"ל חייב וגם מקלקל לא הוי דהא עושה נחת רוח ליצרו והמקוץ דם לאדם או לבהמה חייב לכ"ע דכיון דמקוץ לרפואה הוי מלאכה הצריכה (מ"ח ס"ק ט"ז ונסי' עכ"ח ס"ק ג') ומ"מ מותר לבעול בתולה בשבת אע"ג דעושה חבורה דדם בתולים הוא מפקיד פקיד כאלו מונח בבלי (ר"פ ט"ז).

(ה) המוצץ דם בפיו מן חבורה חייב ולכן אסור למצוץ דם שבין השינים (ס"ג).

(ו) המדבק שרץ עלוקה (עקירין Piiawka בןוטעגע) להוציא דם וכן המניח צוקואלבע על המכה להוציא ליחה ודם ספק אם חייב ועכ"פ אסור אבל הדוחק את המכה ומוציא דם חייב (עכ"ח) (ד).

(ז) כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי כגון כלב שוטה וכיוצא בו נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו ושאר מזיקין כגון נחש ועקרב מקום שאין ממתין אם רצין אחריו מותר להרגן ואם לאו אסור אבל מותר לדרסם לפי תומו בדרך הילוכו אפילו במתכוין אלא שמראה בעצמו שאינו מתכוין וכן מותר לכוף עליהם כלים. אמנם נמלים ושאר שקצים ורמשים אסור לדרסן אף דרך הילוכו.

כלל לב לג. המפשיט והמעבד והמולח (עכ"ח).

(א) המפשיט מן העור כדי לעשות קמיע חייב והמפרק דוכסוסטום מעל הקלף ה"ז תולדות מפשיט (רימ"ס) אבל הקולף עור מעובד נתבאר לקמן במלאכת ממחק.

(ב) אחד המולח את העור או שמעבירו בדבר שדרך לעבדו חייב (שכ"ז) (א).
 (ג) הדורים על העור ברגלו עד שיתקשה או המרככו בידו ומושכו ומשוה אותו
 בדרך שהרצענין עושין ה"ז תולדת מעבד וחייב (סז).
 (ד) לפיכך אסור ליתן העור בבית הדריסה וזה אסור מדרבנן (עיין בהל' יו"ט
 במלכות מעבד).

(ה) המרכך עור בשמן ה"ז מעבד וחייב ולכן צריך לזהר שלא למושוח מנעל חדש
 בשמן רחייב ואפילו במעט שמן ואינו מבויץ לצחצחו אסור (לרמב"ם ושא"י סי' שכ"ו) ומ"מ
 גם ישנים אסור וכ"ש בזהמ"ז (ז"ל תוספתא פ"ד אין מגרדין מעלים ישנים אבל סכין אחת
 עכ"ל. ומ"מ כלל לחסור בזהמ"ז דכפישו עמו הארלים ויסוכו גם חדשים).

(ו) אע"ג דאין עיבוד באוכלין להתחייב עליו מ"מ אסרו רבנן אפילו כל מידי דמי
 לעיבוד ולכן אסור לעשות מי מלח הרבה ליתן לתוך הכבשים או כמו שנוהגין ליתן לחמאה
 כדי שלא תסרח אבל יכול לעשות מעט מה שצריך לאותה סעודה (שכ"ח).

(ז) וכן אסור למלוח איזה חתיכה צנון ובצלים וכיוצא בו אפי' לצורך אותה סעודה
 דהוי כמעבד ופשיטא גורקען חיין אלא מטביל במלח חתיכה חתיכה ואוכל אבל ביצים
 ובשר מבושל וכיוצא בו שאין המלח מועיל להן מותר למלחן לאכלם באותה סעודה אבל
 להניחם לסעודה אחרת גם זה אסור (סז).

(ח) אסור לכבוש כבשים דהוי כמעבד. וי"א משום דכבוש הוא כמבושל אע"ג
 דודאי אין בו חיוב שאינו תולדת האור מ"מ אסרו חכמים וכן אסור לשפוך יין ושאר
 משקין לכלי שיש בו חומץ כדי שגם זה יהיה חומץ דרומה לכבוש כבשים (סז).
 (ט) אין למלוח ביחד הרבה פולין וקטניות שנתבשלו בקליפתן דהמליחה מועלת
 להן ואפילו לאלתר אסור (סז).

(י) אסור למלוח בשר או דג חי אפילו במקום הפסד וכן אסור להדיח הבשר
 שהל' יום ג' שלו בשבת משום דהמים מרכך הבשר והוי כעיבוד ומ"מ נ"ל במקום הפסד
 מותר ע"י נכרי (סז) (ב).

(יא) המין טיבול (שקריין איזעריע) שעושין מחתיכת צנון ובצלים וכן שלאטין מותר
 למלוח כיון שנותן חיכה בחוכו שמן מחליש כח המלח (סז).
 (יב) אע"ג דאין עיבוד באוכלין היינו מה שהוא אוכל גמור אבל דבר שאינו אוכל
 גמור כמו חלב ושומן וכיוצא בו י"א דחייב משום מעבד (רא"י ור"ן נפ"ק דנילה).

כלל לד לה. המשרטט הממחק :

(א) כשרוצה לתחך עור או נייר או שאר דברים משרטט תחילה כדי שיכוין
 חיכוכו, וכן המשרטט כדי לכתוב אפילו רק ב' אותיות תחת אותו שרטוט חייב וכן חרשי
 עצים שמעבירין חוט של סיקרא ע"ג הקורה כדי שינסר בשוה וכן כל דבר שמשרטטו בין
 בצבע ובין בלא צבע הרי זה משרטט וחייב (רמב"ם סוף פ' י"א).

(ב) המעביר שער או צמר מעל העור אחר מיתה עד שיחליק פני העור חייב
 משום ממחק וכן השף בידו על העור המתוח בין העמודים כמו שעושין הסופרים בעיבוד
 הקלף חייב משום ממחק (רמב"ם פ' י"א ושא"י סי' שכ"ז במ"א).

(ג) הקולף מן העור חייב משום ממחק לפיכך אין מגרדין בסכין או בציפורן מנעל
 בין חדש ובין ישן מפני שקולף העור אבל מותר לקנחו במעט חרס הראוי לטלטל ואם
 אין לו והוא מטונף מותר לקנחו בקורה אבל לא בכותל של בנין דמיהוי כמוסיף על הבנין

הלכות שבת כלל לד לה לו

ובשעת הדחק גם זה מותר. והברזל שהוא לפני בהכ"נ אם אין לו חוד אלא שהוא עב ורחב בראשו אם א"א בענין אחר מותר לקנח בו (ז"ב).

(ד) הממרח רטיה חייב וכן שעוה או זפת וכיוצא בהן מדברים המתמרחין עד שיחלוק פניהם חייב משום ממחק (רמב"ם פ' י"א ו"ע סי' שכ"ח) לפיכך אסור ליתן שעוה או שמן עב בנקב חבית לסתמו ואפילו רק להכניסו לתוכו בלא מירוח דגורנין שמא ימרח ואם מירח בשעוה או חלב חייב (א) (ח"ד גמס ראשון נסי' ז"ד) וכן בבצק שייך מירוח. (ועיין סי' ע"ח נט"ז ס"ק י').

(ה) כשם שאין עיבוד באוכלין כך אין ממחק באוכלין ולכן מותר להחליק האוכל בשבת הואיל ואפשר לאכול בלא זה ולכן מותר להחליק חמאה ותפוחים על הלחם אבל דבר שא"א לאכול בלא מירוח כמו שיש בו עיבוד דרבנן עכ"פ כך אסור משום ממחק מדרבנן (ז"ע ססי' שכ"ח נמ"ח).

(ו) הממרט נוצה מן הכנף ועל ידי זה נעשה הכנף חלק בלא שער חייב משום ממחק (ב).

(ז) מותר לשפשף כלים אפילו בחול וכיוצא בו אע"ג דזימנין גריד מן הכלי והוי ממחק מ"מ כיון דלאו פסיק רישיה הוא הוי דבר שאינו מתכוון אבל כלי כסף באבן היין (וויינטטין) אסור שממחק ודאי וכן אין חופפין כלים בחוקה במלח שנמס עי"ז והרי זה דומה לריסוק שלג וברד בכלל י"ד סי' י"א אבל הדחה בעלמא אפילו במלח מותר שדרי נמחה ממילא (סי' שכ"ג) הרמב"ם כ' הטעם מפני שדרך האומנין ללבן הכלי ולצחצחו בזה והוי כגמר מלאכה (פ' כ"ג הל' ז' ועיין עוד לקמן במלאכת מכה נפטיע) (ג).

כלל לו. המחחק:

(א) המחחק עור או כל דבר שאדם מחחק ומקפיד על מדתו בין עץ או מתכות או אפילו נוצות של עוף כיון שמקפיד על מדת ארכו ורחבו וחוחך בכוונה חייב אבל החוחך דרך הפסד או בלא כוונה למדתו אלא כמתעסק או כמשחק פטור (רמב"ם פ' י"א).

(ב) המחחק מן העור כדי לעשות קמיע חייב והוא שיחכוין למדת ארכו ומדת רחבו (ז"ל רמב"ם וזוהי משמע להדיא דאף שאינו מקפיד ליפית הגד ולקלעו חייב וא"כ יש נזקק ומוזכר שיכול לנצל לידי חיוב כגון שמוכר גד ומקפיד שיהיה ארכו כרחבו וכיוצא בו שיהיה ארכו ומדתו כך וכך חייב).

(ג) נ"ל דאין מלאכת מחחק באוכלין (א) ודוקא דבר שהוא מאכל גמור ואפילו אוכלי בהמה כגון עשבים וחבן אבל אם קיטם עלין כיון שהענף אינו מאכל בהמה שייך בו ג"כ מחחק ואפילו באוכלין ממש דוקא כשעושה ממנו כלי בתחלה ל"ש תיקון כלי וכן מחחק אבל אם מתקן כלי בדבר אוכל כגון שיש נקב בכלי ונוטל חתיכה לפת וחוחכו לפי מדת הנקב שייך בזה האוכל מחחק וגם תיקון כלי (עיין נכ"ח).

כלל לז. הכותב (סי' ע"ט).

(א) הכותב בדיו או בכל דבר המתקיים ע"ג קלף או נייר ועל כל דבר המתקיים אפילו לא כתב רק כ' אותיות חייב ולרמב"ם אפילו לא כתב אותיות אלא רשם ב' רשימות בדבר המתקיים ועל דבר המתקיים ככותל ובשטר כדרך שהצירים רושמים חייב (סימן ע"ט).

הלכות שבת כלל לו לח

(ב) הכותב על בשרו חייב אע"פ שחמימות בשרו מעברת הכתב לאחר זמן ה"ז דומה לכתב שנמחק אבל המסרט על בשרו אע"פ שיצא דם פטור שאין דרך כתיבה בכך ונ"ל דאם חקק בבשרו חייב (א).

(ג) הקורע על העור או נייר וכיוצא בו צורת אותיות חייב משום כותב אבל הרושם כתבנית כתב פטור. ורשימה בעלמא שאין בו שום חמונת כתב על הנייר אסור דמתקיים ובקלף שהוא קשה ט"ז מחיר והמ"א בשם הב"ח אוסר (ועיין נא"ע סי' קכ"ה נב"ט ס"ק ו').

(ד) אסור לכתוב באצבעו במשקין על השולחן ועל החלונות כשהם לחים וכן בחול ובאפר דאע"פ שכותב בדבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים מ"מ מדרבנן אסור אבל מותר לרשום כמו אותיות באויר דהיינו שמוליד אצבעותיו באויר או על השולחן כמו אותיות כיון שאין רישומו ניכר כלל.

(ה) לרוב הפוסקים הכותב בכל כתב ולשון חייב וא"כ אסור לומר לנכרי לכתוב אגרת. ואפשר במקום הפסד גדול כגון לצורך חולה או לצורך מצוה יש לסמוך על המתירים ע"י נכרי וגם בזה צ"ע ובלא"ה אין להקל כלל (סי' ע"ז ועיין נא"ע ר"ס קכ"ז ונב"ט ס"ט).

(ו) אסור לחבר אותיות של כסף לפרוכת וכיוצא בו. ונ"ל דיחברים ע"י מחט דרך ב' נקבים לכך דאז לא הוי חיבור דלא יתקיים שהרי יפול וגם זה יעשה ביד שמאל דהכותב בשמאל פטור דאין דרך כתיבה בשמאל (ב) ואם הוא איטר אזי שמאל שלו הוא כימין של כל אדם והשולט בב' ידיו חייב בשתייהם (ס"ט).

כלל לח. המוחק:

(א) המוחק ע"מ לכתוב ב' אותיות חייב ואפילו לא מחק אלא משטוש דיו אם יש במקומה לכתוב ב' אותיות חייב (ע"ט) (א).

(ב) נפל דיו או כל דבר לח על ספר לא ילחכנו דמוחק (ח"ר נש"ס ס"ח).

(ג) נטף שעוה על ספר על אות א' אסור לסלקו דהוי מוחק ומב' אותיות חייב (כ"ח ע"א ולי נ"ע) (ב).

(ד) עונה שכתוב עליה. אותיות או צורות ממני צבעים אסור לשברה דהוי כמוחק אבל אם כתב עליה במשקין או בדפוס מעצמה מותר דהוי דבר שאינו מתקיים על דבר שאינו מתקיים אע"ג דבשאר כתיבות גם זה אסור למוחק משום כבוד עונג שבת ל"ג (עיין ע"א סי' ע"ט וזכ"ל לק"ט).

(ה) ספר שכתוב על הגליון אותיות וצריך לו בשבת ואין לו אחר מותר לפתחו ולסגרו דאין בזה משום מוחק וכותב (רמ"א נתיבנה וע"ז ס"ט).

(ו) כיון שכותב ומוחק הוא מאבות מלאכות גזרו חכמים דאסור לקנות ולמכור לשכור ולהשכיר בשבת וי"ט שמא יכתוב ולכן אסרו א' המוכר בפה או במסירה ומשיכה בין במשקל או במדה ובמנין ובמדידה בין שמורד ביד או בכלי ואפילו לדבר מצוה אסור (עכ"ל) ומטעם זה אין עושין פדיון הבן בשבת וי"ט דא"א ליתן לכהן אפילו שומא (ע"ט) ואסור לעשות קנין בשבת דהוי מקח וממכר ומ"מ התירו לשכיר מרע שביקש לקנות ממנו על צוואתו דבש"מ הקילו שלא חטרוף דעתו עליו שיתירא מאחר שלא רצו לקנות ממנו מסתמא לא יקיימו צוואתו. מיהו י"א דדוקא כשמהלק כל נכסיו דקיי"ל דמתנת ש"מ בכל נכסיו א"צ קנין וא"כ הקנין שלא לצורך כלל רק להפיס דעתו שהרי אפילו בלא קנין קנו משום דרכי ש"מ ככתובין ומסורין וי"א דאפילו היכא דבעי קנין כגון שאינו אלא מתנה

במקצת נכסיו אפ"ה התירו חכמים בש"מ (עיין נח"מ סי' רנ"ל וננה"ג שם סי' ה' ונל"ח סי' זל"ט). הנושא את האלמנה אסור לבא עליה ביאה ראשונה בשבת וי"ט דהוי כקונה קנין בשבת דחופת אלמנה אינו קונה ליורשה ולמעשה ידיה ואינו קונה אלא ע"י ביאה משא"כ בתולה נקנה ע"י חופה (ועיין נחמות אדם כלל קכ"ט). אין דנין בשבת וי"ט שמא יכתוב ומהאי טעמא אין חולצין ואין מיבמין ואין כונסים ואין מקדשין ולא מקדישין ולא מעריכין ולא מפרישין תרומות ומעשרות והלה ואין מגרשין בשבת וי"ט אפי' אם הגט כבר נכתב והובא ע"י שליח והכל משום שמא יכתוב. וכולם אם נעשו שוגגין או מוזדין או מוטעין מה שנעשה נעשה וקיים. וכיון שאין דנין ה"ה שאין חופסין להבניסו לבית הסוהר למי שנחתיב איזה עונש שלא יברח דוהו בכלל דין וכ"ש שאין מלקין ואם יברח יברת. בשעת הדחק כגון שאין החתן והכלה יכולים להשוות ביום ו' ומחמת קטטה נמשך עד הלילה ובחור שלא קיים פריה ורביה וכבר הבנינו צרכי סעודה ויש הפסד גדול וביוש לחתן וכלה התיר רמ"א בתשובתו להיות החופה בשבת והוא עצמו סדר הקדושין מפני שגדול כבוד הבריות ואמנם במקום שאין שם כל התנאים הנזכרים אין להתיר ופשיטא שיהיו נזהרים לכתחלה שלא יבוא לידי כך.

(ז) לפיכך אסור למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח אא"כ שממעט או מוסיף מעט דאז לא מקרי מדידה גמורה וכן מותר למדוד והלוקח נוטל המדה של מוכר לביתו ופשיטא כשהלוקח מביא מחוך ביתו כלי ואומר לו מלא לי כלי זה ולמחר ימדוד או אפילו כלי המיוחד למדה ואומר לו מלא לי כלי זה אבל לא יאמר לו תן לי מדה פלונית או תן לי בכך וכך מעות וכן ראוי לכל ירא שמים לזהר בזה והעולם נוהגין היתר גם בזה דאינם מחבונים רק להודיע למוכר כמה הוא צריך ואף היתר זה לא שייך אלא בשכר וכיצא בו שמדתו ידוע אבל לומר תן לי בעד איזה גדולים תפוחים וכיצא בזה דא"א לומר שמודיע לו כמה צריך שהרי אינו יודע כמה תפוחים יתן בעד גדול אלא יאמר תן לי ב' תפוחים וכיצא בו (שכ"ג) ואפילו בדבר מאכל וצורך שבת אם אומר בלשון לעו יאמר תן לי ואחזיר לך ואם אומר בלה"ק או יש חילוק דלשון שאלה משמע שיוחזר לו מיד ולשון הלויני משמע לזמן מרובה וסתם הלואה היא לי יום מדינא גזרינן שמא יכתוב אך במדינתנו דגם הלואה מותר לחבוע לאלתר אין חילוק. וכשלוה בשבת דבר מאכל וזה אינו מאמינו מותר ליתן משכון ולא יאמר הילך משכון דהוי עוברא דחול. וכ"ז דוקא לצורך אכילה אבל בלא"ה אסור ליתן משכון ואפילו בלא משכון אסור ללוות או לפרוע ומ"מ אם לזה בשבת וי"ט ניהנה לחבוע לאחר שבת וי"ט (סי' ע"ו וסי' תקכ"ה).

(ח) אסור לחשוב עם המוכר שיאמר לו תן לי מדה וכבר לקחתי כך וכך וזה אסור לכ"ע וכן בסכום דמים שאומר לו תן לי בעד ג' גדולים וכבר מגיע לך ב' גדולים וכיצא בו (סז).

(ט) מה שנוהגין שכותבין שם האיש ויש לו פתקאות שכתוב עליהם סכום מעות או סכום המדה ומניח פתקא אצל שם האיש לידע כמה לקח יש לאסור שהרי אסור לעיין בפתקאות האלו ולכן ראוי להניח שם גרעינין לסימן ופשיטא דאסור לעשות נקבים במחט וכיצא בו לסימן דאפשר דחייב כרושם רשומים וגבאי צדקה נוהגין היתר על ידי פתקאות דמדמין לחשבונות של מצוה דמותר בשבת (סז) (ג).

(י) עוד הרכה דברים שאסרו חכמים בענינים אלו ונכתוב אותם אי"ה בכלל דברים האסורים בשבת משום דבור.

(יא) אין לשחוק שום שחוק שדרך לכתוב ואפילו בדרך צחוק שמא יכתבו ולהרויח הכל אסור דהוי כמקח וממכר (של"ח).
 (יב) אסור להטיל גורל ואפילו ע"י נכרי שמא יכתוב ואפילו אם החלקים שוין ועם בני ביתו והוא נותן להם משלו מותר וכן מותר להטיל גורל מי יאמר קדיש או מי שיעלה לתורה (סי' שכ"ג נמ"ח).

כלל לט. הבונה והסותר ומכה בפטיש (כס"י ע"ג ע"ד ע"ז).

(א) כל מה שהייב משום בונה כשסותר אותו דבר אם הוא ע"מ לתקן חייב משום סותר. ויש בזה כמה חילוקים בכללן ואח"כ נבאר פרטיהם (א) הבונה כל שהוא חייב (ב) העושה אהל טפח חייב אבל פחות מטפח לא נקרא אהל (ג) המחזיר דלת או הלון בבנין שבקרקע חייב (ד) המשוה גומות בביתו כגון שהיה גומא ומלאה עפר או שהיה תל והשפילו חייב (ה) החופר גומא בקרקע ואפילו בעפר וחול התלושין מקרקע וצריך להגומא חייב (ו) העושה נקב כלול של חרנגולים שהוא להכניס אור ולהוציא הכל אם הלול מחובר לקרקע חייב (ז) העושה כלי מתהלתו או שנשבר וצריך אומן להחזירו ולתקנו חייב משום בונה וי"א משום מכה בפטיש דאין בנין בכלים (ח) החוקע עץ בעץ בין שחקע במסמר או בעץ עצמו עד שנתאחדו יחדיו חייב משום בונה (ט) המכניס יד לקרדום או שהכניס יחד קטן בין שהוא מעץ או ברזל בתוך הבית יד של קרדום (שקדין פערקיינט) כדי שתהיה מהודק יפה בקרדום וכיוצא בו חייב משום בונה והמסירו חייב משום סותר (י) אפילו בדבר מאכל שייך בנין כגון המגבן גבינה וכיוצא בו ולא דוקא גבינה אלא אפילו המדבק פירות ומכין לעשותם בעל תמונה ארוך או מרובע חייב משום בונה (עין מ"ח ס"ס ע"ט וס"ס ע"ט וכרמ"ס פ"ו ועין ריש הל' י"ט) אלו הן עשרה כללים ועכשיו נבאר פרטיהם בע"ה יח"ש.

(ב) הבונה כ"ש בין בנין של עץ או של אבנים אם מחובר לקרקע ואפילו לא חיבר האבנים בטיט ובסיד אלא שהניה האבנים זה עג"ז והניה עפר בניניהם ובשורה העליונה שאין צריכה לחזוק כ"כ אפילו לא נתן עפר כמו שעושין מחיצות סביב השדות חייב (מ"ח סי' ע"ז).

(ג) העושה נקב בקרקע הבית שיצאו המים חייב משום בונה (מ"ח ס"ז).
 (ד) כיון דהבונה בנין קבוע חייב גורו חכמים ואסרו אפילו בגין עראי ולכן אסור לעשות אפילו מחיצה של סדין ולא נקרא מחיצה אא"כ כרכו מלמעלה ומלמטה שחובל לעמוד ברוח מצויה דכל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה לא הוי מחיצה לשום דבר ולא אסרו אא"כ המחיצה בא להתיר איזה דבר שבלא המחיצה היה אסור כגון שצריך לעשות מחיצה בפני הנר או בפני ספרים שעומדים מגולים כדי לשמש מטחו או שנפל מחיצה שלישית מסוכתו או שצריך להפסיק בין רה"י לרה"ר כדי לטלטל דכיון דבלא המחיצה היה אסור והמחיצה מתיר ודומה לבנין ולכן אע"ג דלא הוי רק בנין עראי מ"מ אסור מדרבנן אבל אם אינו בא להתיר כלל רק לצניעות או שתולה בגדים המצויירים סביב המטה וסביב הכתלים לנוי בעלמא אע"ג שכורך אותם מלמעלה ולמטה שלא יגורו אין זה מחיצה כלל ומותר לעשות בשבת ולכן אסור להעמיד שידעוואנגר להתיר [התשמיש] בפני ספרים או נר דיכול לעמוד ברוח מצויה אבל מותר לתלות ווילון בפני הפתח והחלונות אם אינו כורך מלמעלה ולמטה בענין שהם נעים ונדים בפני רוח וגם אינו מעכב העוברים וכ"ש דמותר לכסות ספרים בכיסוי בעלמא ואפילו כלי בתוך כלי להתיר

התשמיש דלא הוי מחיצה כלל ואם היה כבר מחיצה טפח מע"ש מותר להוסיף ולכן שידעוואנד שעומד מופשט טפח מע"ש מותר לפושטו כולו אבל אם היה מקופל אעפ"י שקפולו יותר מטפח לא מהני שהרי לא נעשה זה בשביל מחיצה (עיין לקמן דין אהל סימן ג' מה שכתתי בזה ואם ילכו תוקפו עליו עיין דין מכה נפשיט כ"ל סי' ה') (רי"ט סי' ט"ז).

(ה) כשם שאסור לעשות בנין עראי כך אסור להוסיף על בנין קבוע חוספת עראי ולכן החדרים שאין תשמישן תדיר כמו שיש בכפרים וקושר בה דלת וכשהוא יוצא שומטה ומשליכה לארץ ונשאר כך פתוח ימים הרבה ולפעמים שנעול נשאר כך נעול כמה ימים וא"כ כשנעול בו בשבת דומה קצת שמוסיף על הבנין ולכן אם ניכר שהוא דלת כגון שניכר שהיה בו ציר אעפ"י שעכשיו אין בו ונ"ל דה"ה אם יש היכר נקב באסקופה שהציר סובב בו מותר לנעול בו אם הוא קשור בפתח אעפ"י שנגרר על הארץ ובלבד שלא יחזיר הציר למקומו דזה בונה ממש וחייב רק שינעול בו כך אבל אם אינו קשור כלל אעפ"י שיש לו ציר אסור לנעול בו ואם יש אסקופה על הארץ בענין שאינו עומד על הארץ אעפ"י שאינו ניכר שהוא דלת ואפילו אינו קשור מותר לנעול בו וכן אם גבוהים מן הארץ אעפ"י שאין שם אסקופה מותר דכיון שעכ"פ הדלת מחובר מקרשים הרבה ניכר קצת שהוא דלת וכיון שאינו קובעו בציר וגם אינו עומד על הארץ אינו דומה לבנין כלל ומותר לנעול אף שאינו קשור כלל כן נ"ל (סי' ט"ז).

(ו) היה שם רק דף אחד ואינו מחובר מקרשים הרבה כיון שאין ניכר כלל שהוא דלת ואדרבה כן דרך לסתום החורים בדף ולכן אפילו גבוה מן הארץ ויש לה אסקופה ואפילו יש לו ציר אסור לנעול בו (סז).

(ז) וכ"ז בפתח שנעלין אותו לימים הרבה אבל פתח שעשוי לכנסם וליצא בו תדיר נעלין בו לעולם בין שעשוי מקרשים הרבה או מרף א' דלא מחוי כלל כבנין (מ"ח ס"ק ח') (א).

(ח) וכן החלונות הפתוחים שסותמין בדף או בר"א אם דרך אותו חלקן לפתוח ולסתום תמיד אפילו הוא דף א' מותר רק ששהיה מחשבתו מע"ש לסתום נדבר זה. ואין חילוק אם החלקן הוא בכותל הבית או למעלה בנג דניכר לכל דאין זה בנין אלא סתימה לפי שעה (סז ס"ק ח') (ב).

(ט) נ"ל הא דבעינן דעתו מע"ש היינו דוקא ברבר שדרך לבטל שם אבל דבר שאין דרך לבטלו לעולם אלא לפי שעה כגון בגד וכיוצא בו מותר לסתום בו אפילו לא היה דעתו עליו מע"ש (כדאיתא בסוכה כ"ח דדבר שאינו מובטל אפילו לר"א דאסור נפקק החלקן עתיר בזה וכ"כ תוס' סוף פ' כל הכלים ד"ה טקקין).

(י) נגר שנעלין בו ותוחבין אותו באסקופה למטה או למעלה או כמו שלנו שעושין חור בכותל אצל הדלת ותוחבין שם חתיכת עץ אם לא חקנו ועשה בו מעשה והבינו לכך אסור לכ"ע לנעול בו דאפילו בטלטול אסור ואם הבינו לכך ונעול בו תמיד יש להסתפק דאפשר דאפ"ה אסור לנעול בו אא"כ קשור בדלת כמו נגר ואם הוא כלי גמור נעלין בו אעפ"י שאינו קשור כלל (כ"כ הג"י) וכן אם הוא מחובר לדלת ומושכין אותו ותוחבין בחור מותר לכ"ע (עיין מ"ח הכלים מ"ג בדברי הרע"ב) (סז).

(יא) וכ"ז כשתוחב הנגר בחור אבל מותר לישול קורה המוכנת לכך אפילו היא גדולה כיון שיש תורת כלי עליה ומותר לסמוך בה הדלת דכיון דאינו תוחב בחור אינו דומה לבנין כלל (סימן ט"ח סעיף ב' ונרמז"ס פ' כ"ז).

(יב) קורת הבית שנשברה מותר לסמכה בדבר שהוא כלי ממש ובלבד שלא יהיה בחזק אלא בענין שיכול לטלו משום דאסור לבטל כלי מהיכנו וגם זה דוקא בשביל שלא חרד הקורה יותר אבל אסור להגביה דהוי בונה ממש וחייב ונדבר שאינו כלי אעפ"י שהוא מוכן לתשמיש מ"מ אסור אפילו לסמכה דרוסה לבונה כיון שהוא דבר שדרך לבטלו שם (ט"ג).

(יג) המחזיר דלת או הלון בבנין שבקרקע בצירים שלהן חייב ואפילו בצירים של ברזל שלנו שיכול לטלן ולהחזיר בלא שום אומנות חייב הנוטלן והמחזירן ולכן אסור אפי" ע"י נכרי לטול החלונות והדלת דהוי סותר בנין קבוע ופשיטא החלונות שקבועים כך בלא צירים כלל והם סתומים לעולם דחייב ואינו רומה לסימן ד' דהתם דרכו בכך לפתוח ולנעול משא"כ אלו שהם סתומים לעולם (ועיין עוד לקמן דין בנין בכלים ס' ד') (ג).
(יד) אותן חנויות שנועלין בקרשים ויש במקומם חקיקה למעלה ולמטה שהקרשים נכנסים בו אין להם דין ציר כלל ומותר לטלן ולהחזירן.

(טו) הדלתות שיש להם ב' צירים אחד למעלה ואחד למטה וכנגדן יש ב' חורים א' באסקופה העליונה וא' בתחתונה והצירים נכנסים בהם המחזירם חייב משום בונה ואם יצאו הצירים ממקומם אסור לדוחקו להחזיר הציר למקומו אפילו אינו מגביה או משפיל האסקופה אלא שנשארים במקומם אפ"ה אסור ולא מבעיא ציר העליון דבוה שייך בנין אלא אפילו נשמט התחתון אסור לדוחקו להחזירו (ועיין לקמן ס' המזכר) (סז).

(טז) נוטלים עצים הסמוכים לדופני הסוכה ומסיקין בהם כיו"ט ודוקא שסמכם אחר שנגמר הדופן עם הסכך אעפ"י שסמכן לעבותה אבל אם סמכן בתחלת עשייתה לעבותה או לחזקה אסור אעפ"י שאינו ארוג עם הדופן וה"ה אם זרק חבילות על הסכך דאינו בטילות לגבי סכך וא"כ לא הוי מוקצה כיון שלא התיר החבילות לא בטלה דעתו שרוצה להשתמש בהן אבל אם הניח עצים על הסכך בטילות לגבי סכך וא"כ כשנוטל הוי סותר (מקי"ח).

כלל מ. הבונה (ודין מצה גומות).

(א) היה לו חל בכיתו ונטלה וכן גומא וסתמה חייב משום בונה ולכן אסור לפנות הונל שבחשוב ושכחצר דהוי איסור דאורייתא ואפילו על ידי נכרי (ס' רמ"ד נמ"ח) (א).
(ב) החופר גומא בין בקרקע עולם ואפילו בחול ועפר החלושין או באשפה אם צריך למקום הגומא חייב משום בונה ואם אין צריך לגומא אלא לעפרה אסור מדרבנן ולכן אלו המטמינים מעות בשעת הסכנה באשפה חייב שהרי צריך לגומא. וצריך לזוהר כשנוטלין חול המונח בקופה בשבת שאינו מוקצה לפור בבית לנוי או לכסות רוק וצואה שיטלו בענין שלא יעשו גומא אעפ"י שאינו מכין כלל לעשות גומא וא"צ לגומא מ"מ הוי פסיק רישיה ואפילו בדרבנן אסור אלא יטול בשוה או שהחול הוא דק כ"כ שתיכף כשנוטל החול נופל לחוד הגומא וסתמה וכן אסור להוציא דבר החשוב בקרקע הבית אעפ"י שאינו צריך לא לגומא ולא לעפר שמא יבא להשוות גומות אבל במקום דל"ש משום אשוויי גומות מותר להוציא ולכן מותר להוציא צנן וכיוצא בו הטמון בחול ועפר החלושים המוכנים בענין שאין בו מוקצה דאע"ג דנעשה גומא מ"מ מותר שהגומא נעשה ממילא ובפירות וקמח וכיוצא בו לכ"ע ל"ש גומא (מ"ח נסי' תל"ח ס"ק ל"ב ועיין בהל' יו"ט בהל' גומה מה שכתבתי בהל').

(ג) אסור לכבד הבית אפילו מרוצף באבנים או בקרשים דגורנין אטו שאינו מרוצף דשייך בו שיווי גומות וע"י נכרי מותר. ואם מכבד ע"י בגד או כנף אוז מותר אפילו ע"י ישראל דהוי שינוי גדול וכן מותר לרביץ הבית במים בשביל שלא יעלה אבק (סימן ע"ג).

(ד) אוצר של תבואה או של כרי יין אעפ"י שמותר להסתפק ממנו שהרי אינו מוקצה מ"מ אסור להתחיל בו לפנות ואם התחיל לפנות מע"ש מותר לפנות אפילו לדבר רשות. ולדבר מצוה כגון לצורך אורחים וכיוצא בו מותר אפילו להתחיל לפנות ובלבד שלא יפנה את כולו דשמא יבוא להשוות גומות (ב) ולא מיקרי אורחים אלא שנתארחו אצלו בביתו או בבית אחרים אבל כשזימן חברו שיסעוד אצלו לא מיקרי סעודת מצוה. וכן אסור להוריד חביות של יין מן העגלה אם לא לצורך אורחים ואם צריך לשתות ממנו בשבת ימושך שם ממנו ואם א"א מותר לפרקו כיון דלא שייך בעגלה אשווי גומות (ע"ג) וכן אסור לצדד חביות על הארץ שמא יבוא להשוות גומות (ע"ג).

(ה) אסור לגרוף אבוס של בהמה אפילו של כלי דגורנין שמא יהיה אבוס בקרקע ואתי לאשווי גומות (סי' ע"ז).

(ו) מותר לגרור ע"ג קרקע מטה וספסל ואפילו הן גדולים ולפעמים עושין חריץ בארץ דהוי דבר שאינו מתכוין אבל גדולים מאוד שבוודאי עושין חריץ והוי פ"ד אסור (ע"ג).

(ז) לא ישפוף כרגלו רוק על גבי הקרקע דמשהו גומות אבל מותר לדרוס עליו בלא שפשוף (סי' ע"ז).

(ח) חצר שנתקלקל במי גשמים יכול לזרות בו חבן וכל דבר שאינו מבטלו ובלבד שיעשה ע"י שינוי אבל דבר המבטלו אסור דהוי כמוסיף על הבנין שהרי משהו גומות ואם אין כוונתו לתקן החצר אלא לפותו או לכסות דבר מיאוס מותר לכסות. ונ"ל דוקא במקום שדרך לפנות החצר אבל במקום שאין דרך לפנותו אסור (ס"ו ע"ג עיין לעיל סי' ב' ונכ"ט ע"ג).

(ט) אסור לשחוק באגוזים ותפוחים ע"ג הקרקע משום אשווי גומות אבל ע"ג שלחן מותר ואין מוחץ בתינוקות ונשים דמוטב יהיו שוגגין ואל יהיו מזידין (סי' ע"ח).

כלל מא. דין העושה נקב (סי' ע"ז).

(א) העושה נקב כל שהוא והוא עשוי להכניס ולהוציא חייב אבל אם עשוי רק להכניס או להוציא בלבד אינו אלא מדרבנן דכל פתח שאינו עשוי להכניס ולהוציא אינו פתח והעושה נקב להכניס אור ולהוציא הכל החיוב משום בונה. ואם הוא להכניס ולהוציא שאר דברים אינו חייב משום בונה דכל הפתחים והחלונות שבבנין הוא להכניס אור ולהוציא הכל ואמנם החיוב הוא משום מכה בפטיש שהוא ג"כ אב מלאכה דכל דבר שנגמר בו המלאכה חייב משום מכה בפטיש ואפילו בכל שהוא שכן דרך לעשות נקב כ"ש להכניס בו מחט לפתוח מנעול קטן. וחיוב זה דמכה בפטיש אין חילוק בין בקרקע או בכלים לכ"ע (א).

(ב) סבין התקוע כמותל אם היה הנקב כבר רחב קצת מותר להוציאו בשבת וא"ל אסור להוציאו דא"א שלא ירחיב קצת הנקב (ע"ג).

(ג) אין נוקבין בחבית נקב חדש ואפילו להרחיבו אסור אבל פותחין נקב ישן ובלבד שלא יהיה הנקב למטה מן השמרים ששם כיון שכל כובד המשקה עליו צריך סתימה

מעליא והוי כנקב חדש אבל מן הצד פותחין ודוקא שלא סתמו בענין שתהיה סתימה יפה מהודקת אבל בחבית של עץ שמהרקים העץ בחווק בנקב וחוככים ראשו על דעת שלא להוציאו הוי כנקב חדש ואסור. ולכן מותר לנקוב במגופה שסותמין בה הכלי זכוכית (שקורין טטופסעען) ואפילו בכלי המתוקן לכך או בסכין להוציאו (שי"ד סעיף ו').

(ד) ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאו מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשחות בשבת ובלבד שלא תהיה נגד השמרים דאז נקרא נקב חדש (סז).

(ה) סכין התקוע בספסל ובכל דבר שאינו מחובר מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מכויץ להוסיף בנקב. ואם היה תקוע בחבית והוא נכנס מעבר לעבר בענין שכשיוציאנה עושה פתח לחבית אסור להוציאו אא"כ כבר הוציאו פעם א' מבע"י שכבר נתרחב קצת (סז).

(ו) כשם שאסור לפתוח כל נקב כך אסור לסתמו ולא מיבעיא בדבר המתמרח כשעוה וזפת וטיט דכזה חייב משום ממרח כדלעיל במלאכת ממחק ובאפר יש בו משום לש כדלעיל במלאכת לש וכן בדבר דשייך בו סחיטה כנגד וכיוצא בו דחייב משום דש או מלבן ועכ"פ שייך בו שמא יסחט ואפילו אם היה לו שעוה מוכן מע"ש בענין שאין בו משום מוקצה ורוצה להניחו בנקב לסתמו בלא מירוח אסור שמא ימרח אלא אפילו לסתמו בקש ותבן וכיוצא בו אסור אם המשקה יוצא דהוי כמתקן כנא וע"י נכרי מותר. ואם נתרועע החבית הרבה וצריך תיקון מותר לקרות לנכרי אעפ"י שע"ז יבין הנכרי ויתקן (ועיין לקמן כלל ס"ב סי' ה') (סז).

(ז) מותר ליתן קנה חלול (שקורין העבער) או ברזא בנקב החביות להוציא היין אעפ"י שלא היה בו מעולם כיון שכבר מתוקן לכך (סז).

כלל מב. הבונה ודין אהל (ט"ז).

(א) העושה אהל קבע טפה חייב משום בונה ואפילו בכלים (רי"ף וריב"ס) ודוקא כשעושה גם המחיצות בשבת אפילו רק ג' מחיצות (רש"י בחי' שבת 77 קל"ח) ודוקא שהמחיצות והאהל צריך לצל או להשתמש שתחתיו כנון מטה שמשתמש תחת המחיצות ואע"ג דמשום המחיצות אינו חייב שהרי הם רק מחיצות עראי מ"מ החיוב הוא משום אהל (כ"י ס"ס ט"ז כ"ס ט"ז) וכ"כ הט"ז ע"ס ס"ק י"א וי"א ע"ס ס"ק כ"א) אבל אם אין שם רק ב' מחיצות אע"ג שעשאן בשבת וגם צריך לאויר שתחתיו וכן אם היו שם מע"ש המחיצות או שאין צריך לאויר שתחתיהן פטור אבל אסור מדרבנן (סז).

(ב) לפיכך הוילון שתולין סביב למטה ויש מהם שמקיף המטה מג' צדדים וגם למעלה יש אהל אסור לפרוס בשבת מדאורייתא ואפילו על ידי נכרי. ואם אינו מקיף רק ב' צדדי המטה ע"י ישראל אסור מדרבנן דהא צריך לאויר שתחתיו לצניעות וע"י נכרי הוי שבות דשבות ושרי (סז).

(ג) ולכן אסור לפרוס הסדין על העגלות דאע"ג דהמחיצות כבר נעשות ואינו אלא עראי וכן על עריסה של קטן שמתוקן שם חשוקים (שקורין רייפֿע) ואם היה כבר פרום מע"ש ברובח טפה מותר למשוך כולו דהוי תוספת אהל עראי ומותר. אבל הכריכה מה שהסדין מוכרך יחד אע"ג דעגול הכריכה מחזק כמה טפחים לא מהני שהרי הכריכה לא נעשה בשביל להיות לאהל וא"כ הרי עושה אהל בתחלה (ועיין לקמן בדיני מוקלה כ"ל יתנסג לכסות הסחורה) וכן אם החשוקים קרובים זה אצל זה ואין בין א' לחבירו ג' טפחים או שמסורג בחבלים וכן מטה שמסורגת בחבלים פחות מג"ט מותר דהוי כסתום אבל אם

יש יותר מג"ט אסור לפרוס עליו סדין בשבת דבמטה צריך לאויר שתחתיו להניח שם
מנעליו (סז).

(ד) אם אין שם מחיצות או אפילו יש ב' מחיצות ואין צריך לאויר שתחתיו כגון
רגלי שולחן שלנו מותר ליתן עליהם השולחן וכן כסא שמקפלן אותו מותר לפתחו אבל
להניח השולחן על תיבה פרוצה או על חבית פתוחה מלמעלה אסור וכן תיבה שמכסים
אותה בכסוי שלה אם אינה מחוברת בה אלא שמסדין אותה כולה וכן אותן תיבות
שנעשין בענין שמושכין המכסה צריך לזוהר שלא ימושך כל הכסוי דהוי כסותר אהל
וכשמחזיר עושה אהל אלא יניח מכוסה קצת דהוי כתוספת אהל. ובסעודות גדולות
שמניחין שלהנות על חביות צריכין לזוהר שיהפוך צד החביות הפתוח לצד הקרקע ועל צד
הסתום יניח השולחן וכן יש לזוהר שלא לכסות חבית של מים אם היא חסרה טפח דהוי
כאהל אא"כ אינו מכסה כולה. ומ"מ נ"ל דא"צ למחות המכסה חבית של מים שיש להם
על מי שישמכו וכן בחיבה ומטה (שקורין טַוֵּבְבֵּינְק) שיש לו כיסוי ואינה מחוברת בו
שהרי להראב"ד ורשב"א אין בכיסוי כלים משום בנין וטעם דחבית אסור מפני שגראה
כמשמר ר"ל כאלו מסנן מן הפסולת וגם האחרונים מחלקים דאם הבלי עומד במקומו
מותר אם לא כשמטלטלין אותו ממקום למקום דהוי כעושה המחיצות ג"כ (עיין נב"י וט"ז
סז) וטיש קאזטלען שנשמט כולה מן השולחן אם יש בעומק הללה טפח אסור להחזירה
שעושה אהל.

(ה) במקום שסוחמין נקב שהעשן יוצא בכר של חבן וכיוצא בו יש להסתפק כיון
שיש לו מחיצות בפ"ע הוי כעושה אהל בחללה ואסור (נסי' ט"ז נמ"א ס"ק ז' מסתפק נזה
ולכאורה ל"ע שהרי נפקק החלון חפ"י בארונה שנגג מותר כמש"כ שם ס"ק ח' וז"ל דהתם הארונה
אינו מחזיק אלא מקלט בגג אבל כגון הנקב מחזיק כל רחב המחיצות וכו' כאהל).

(ו) אע"ג דאין אהל בלא מחיצות מ"מ אם נעשה לצל אסור ולכן יש אוסרין ליתן
בראשו בשבת ברייטל או קאפלוש (Kapelusz הוט) כיון שכולט טפח וכ"ש דאסור
להחזיק בידו להיות לצל על הראש מזה שקורין דעקעל או פֶּאַרְאַזְאַל (זירס) להציל מן
הגשמים או מן החמה שהרי עושה אהל בחללה (סי' ט"א סעיף מ').

כלל מג. דין הסותר (ט"ז).

(א) הסותר כל שהוא חייב והוא שיסתור ע"מ לבנות ואם סתר דרך השחתה
פטור לכ"ע והסותר אהל קבוע או שפרק עץ תקוע ה"ז סותר וחייב והוא שיחבוין לתקן
(רמב"ם פ"י). וה"ה הפורק ברזל התקוע בעץ חייב ולכן דלת שנאבד המפתח אסור להסיר
הצירים של ברזל או להסיר ולשבור המנעול אבל מותר לפתחו ע"י מחט או סכין או
מסמר ואם הדלת קשור בחבל מותר לקשרו ולהחירו דאינו קשר של קיימא דדרכו בכך
לקשרו תמיד בכל יום אבל אם הוא עשוי להתקיים שלא להסיר בשבת אסור לחתוך
החבל או לנתקו כיון שהוא דלת המחובר לבנין שבקרקע הוי סותר ואפילו ע"י נבוי אסור
ועיין לקמן כלל צ"ג מדין סותר (סז).

(ב) מותר לפתוח התנור ששורקין אותו בטיט שאינו עשוי להתקיים כלל רק עד
למחר ולא הוי בנין כלל (רי"ט).

כלל מז. דין בנין וסתירה בכלים ומכה בפטיש (ט"ז).

(א) אין בנין וסתירה בכלים. וכלי שהוא מחזיק מ' סאה שהוא אמה על אמה
ברום ג' אמות אם הוא לפי שיעור הוזה דינו כבנין ממש ואין נידון כלל ככלי אלא כאהל

קבוע אבל פחות משיעור זה דינו ככלי לפיכך דלת של חיבה ושאר כלים שקשור בחבל אם אין יכול להחזירו מותר לחתכו דזה מיקרי סתירה גרועה ולא גזרו בכלים וכן המחזור הפרקים של כלי שנתפרק אם אינו מהדק אע"ג דאסור מ"מ אין בו חיוב כיון שהדיוט יכול להחזירו אבל העושה כלי גמור חייב אף בכלים משום בונה או משום מכה בפטיש ליש פוסקים (ע"ד).

(ב) ולכן מפתח של כלים שנאכד אסור לשבור הצירים, או המנעול דהוי כסותר ואסור מדרבנן. ולקבוע צירים או מנעול בכלי לכ"ע אפילו על ידי נכרי אסור דהוי מלאכה דאורייתא חיקן מנא משא"כ בשובר דהוי מקלקל בסתירה (סז) (א).

(ג) כלי שלם אפילו עשוי מקליפות עץ אסור לשברו וכן חביות קטנות שמחוברים הנסרים ע"י חשוקים של עץ (אקורין רייב"ע) אסור להסיר החשוקים דהוי סותר כלי ומיהו אינו אלא מדרבנן שהרי אינו סותר ע"מ לתקן ויש להחזיר ע"י נכרי ואם קשור בחבלים מותר אפילו ע"י ישראל שאינו חיבור גמור (סז).

(ד) כל העושה דבר שע"ז נגמר המלאכה חייב משום מכה בפטיש. לפיכך מיני כלים שהדלתות שלהם יש להם ב' צירים אחד למעלה ואחד למטה וכנגדן יש חור אחד למעלה וחור אחד למטה והצירים תקועים בהם וע"י זה נפתחים ונסגרים וכן יש דלתות בחצרות ודיר של בדומות אף בזמנינו העשויים כך והמחזור דלת של בנין הקבוע בקרקע בציר שלהן חייב ובכלים אסור להחזיר דגורנין שמא יתקע במקבות וגרון וחייב משום מכה בפטיש ואפילו בצירים שלנו שהם מברזל אסור להחזיר דלתי הכלים דגורנין שמא יראה שהציר אינו תקוע יפה ויחבר אותו במסמרים. ונ"ל דמותר ליטול הדלת של כלים מן הציר שלנו ע"י נכרי דאין זה סתירה גמורה שהרי אינו שובר כלום וגרע משבירת צירים בסימן ב' אבל בכנין של קרקע כבר כתבנו בשם האחרונים דחייב (ב) ואם נשמטו הצירים מן החורים שבאסקופה אפילו לא יגביה או ישפיל הקורות שבו החור אלא יניח הדלת שיעמוד כך ברפיון אסור שמא יתקע ובכלים אם יצא ציר התחתון מותר לדוחקו במקומו דאין כאן בנין כולי האי אבל אם יצא העליון א"כ ה"ה נופל לגמרי והוי בנין יותר אפילו בכלים אסור לדחוקו להחזירו (סי' ע"ג).

(ה) כל הכלים שהם של פרקים שנתפרקו אם דרכם להיות רפויים תמיד מותר להחזירם אבל אם דרכם להיות מהודקים בחוזק אסור להחזירם אפילו בלא הידוק שמא ידק והמהדק חייב משום מכה בפטיש ואין בכלל זה הכלים שהכסוי שלהם עשוי עם שרויבע דזה עשוי מתחלה לפתחו ולסגרו תמיד אבל מה שאין דרכו לפרוק תמיד אעפ"י שנעשה ע"י שרויבע י"א דחייב ופשיטא היכא שיש לחוש שיחבר במסמרים ומקבת דאסור אפילו אם דעתו עכשיו שהיה רפוי (אף ארש"י ור"ן סוף כירה כ' גזירה שמה יתקע ע"י יחימות וכ"כ נריש כל הכלים אבל נעיוהנין פרש"י וכ"כ שם ר' יצחקן דאפילו רק מכהקו חייב וכ"מ נרמז"ס וכ"כ להדיא בסמ"ג ובסמ"ק ובאמת זה זה איתא) (סז).

(ו) ספסל שנשמט א' מרגליו או ב' אסור להחזירם שמא יתקע בחוזק וגם אסור לסמכו על ספסל אחר מהאי טעמא אא"כ כבר ישב עליו כך מע"ש דכיון דלא תקע מע"ש ל"ג שיתקע היום ודוקא שהרגל הנשמט ראוי להחזירו דאז שייך לגזור אבל אם נשבר או נאכד ל"ג שמא יעשה רגל אחר בשבת ולכן מותר לסמכו לספסל אחר ולכן נ"ל דמותר להניח דף על ספסלים או על חתיכת עץ שהבינים מע"ש לכך כדאיתא בכלל ס"ז סימן ו' דל"ש בזה שמא יתקע (סז סי' ע"ח).

(ז) מכבש של ב"ב (דהיינו מה שקורין פרעטטע) והם ב' לוחות זה על זה והבגדים ביניהן מתידין אותו ליטול ממנו בגדים לצורך שבת אבל לא כובשין אותו שהוא צורך חול ושל אומן אסור מפני שהוא תחוב בחזקה והתרתו דומה לסתירה ולכן אפילו היה מותר מע"ש אסור ליטול כלי מתוכו גזירה שמא יבוא להתיירו (סי' ע"ג ומ"ח). ונ"ל דאם היה מותר מע"ש לצורך הרבה מותר (עיין בטור וב"י).

(ח) אסור להכניס רצועות במנעלים או מכנסים חדשים דהוי תיקון מנא ואפילו בישנים אם הנקב צר ויש טורח להכניסו (ז"ו) (ועיין לעיל דין קושר).

(ט) מחט שנתעקמה אסור להשוותה וכן סכין שנפגם אסור להשחזו דהוי תיקון מנא (ועיין לעיל דין קושר).

(י) אסור לאשה לקלוע שערות ראשה דרמי לבנין וה"ה דאסור לסתור דרמי לסותר (ג) (סי' ע"ג סעיף כ"ה) אבל הקולע נימון בחלוש חייב משום אורג (כלעיל במלכת אורג).

(יא) הגודל פתילה הוי תיקון מנא (כן משמע בבבלי וברמב"ם ככל' י"ט) ונ"ל דהיינו כשהיה מתוקן כבר רק שמקשה אותה אבל העושה פתילה מצמר גפן חייב משום טוח (ועיין לעיל במלכת אורג ובמלכת קושר סי' ז' מה שכתבתי ע"ס).

(יב) הצר צורה בכלי אפי' בלא צבע אפי' מקצתה חייב משום מכה בפטיש (רמב"ם).

(יג) הנוטל מן הבגד קסמין וקשין התחובין בו מן האריגה וקשרים הנשארים מהאריגה חייב משום מכה בפטיש שזו גמר מלאכתן ודוקא כשעושה לפות הבגד אבל אם נפל דבר מאכל על בגדו מותר לקלפן. וכן אסור להסיר השלל (שקורין שטריגוניק, רייהֶןֶדען) שעושים החייטים בתחלת התפירה כדי לחבר החתוכים ואפשר דחייב (סי' ע"ג מ"א ס"ק ה').

(יד) המנער טלית חדשה שחורה כדי לנאותה ולהסיר הצמר הלבן או הצהוב הלבן הנחלה בה כדרך שהאומנין עושין חייב דהוי מכה בפטיש ואם אינו מקפיד מותר (ד) וצריך לזוהר בזה במדינתנו שכולם לובשין שחורים (ע"ס).

(טו) המפיד מורסא דהיינו שפוחת השחין או המכה אם כדי להרחיב פיה כדרך שהרופאים עושים שמחקנין לה פתח חייב דהוי גמר מלאכה ואם מתכוין רק להוציא לידה שיש בה עכשיו ואינו חושש אם תחזור ותסתום מיד ה"ז מותר דאע"ג דממילא נעשה פתח במקום צער ל"ג כיון שאינו מתקיים כלל (שכ"ח).

(טז) נ"ל דהעושה פתילה (שקורין לעפצען) לתחוב בפי הטבעת מחלב וכורית וכיוצא בו ואפילו מנייר שכורך אותו ומקשה אותו (עיין סי' י"ח) חייב שהרי עושה כלי אם לא לחילה שיש בו סכנה אבל מה שעושין מתחכת לפת כיון שהוא מאכל בהמה אין בו משום תיקון כלי כדלקמן סימן י"א (ועיין לעיל כלל ל"ג סי' ג').

(יז) אין מטבילין כלים חדשים דכיון דאסור להשתמש בו הוי כמתקן מנא (ה) ואם הוא כלי שראוי למלאות בו מים ימלא מים מן המקוה או נדר במקום שיש עירוב ועלחה לו טבילה ולא יברך דא"כ יהיה מוכח שעושה משום טבילה וא"ל יתנו לנכרי במתנה ויחזור וישאל ממנו דה"ל כלי של נכרי דמותר להשתמש בו בלא טבילה. ואם לא נמלך וטבל מותר להשתמש בו. ונ"ל דאם א"א לו בא' מאופנים הללו ויתבטל ע"ז מאכילה שבת כדאי הוא הב"י לסמוך עליו ומותר להטביל לכתחלה (שכ"ג).

(יח) אסור ליטול קיסם לחצוץ בו שיניו שמא יקטמנו ואם קטמו כיד פטור ובסכין חייב דהוי תיקון כלי (ועיין במלכת מתקן) אבל קש וכיוצא בו שהוא מאכל בהמה אין

בו משום תיקון כלי ומותר לקטום אפילו בסכין וכן מותר לקטום עצי בשמים ביד אפילו הם קשים כעץ כדי להריח בהם (סי' שכ"ג). ולהצוץ בו שיניו נראה מדברי רמב"ם דדינו בקיסם (עיין נכ"ח כלל ל"ז).

(יט) אסור להשמיע קול של שיר בשבת בכלי וכיוצא בו אפילו להכות באצבעו זה על זה או על הלוח להשמיע קול או לקשקש באגוז וכונן לחינוק שלא יבכה ולא מטפחין יד על יד ולא מרקדין וכולם גזרה שמא יתקן כלי שיר ולכבוד התורה מותר לרקד ולטפח ובלאחר יד מותר לטפח ומ"מ אין מוחין ביד העושין כן לחינוק שלא יבכה די"א דבומה"ז לחתא גזרה זו שמא יתקן כלי שיר דאין אנו בקיאיין בזה. ומטעם זה יש מתירין לנכרים לנגן בכלי שיר לכבוד החתן וכלה ויש מקילין יותר לומר לנכרי לתקן כלי שיר דעיקר שמחה בחופה היא דוקא בכלי זמר ובקצת מקומות נהגו איסור אפילו לומר לנכרי לנגן דיש לשמח החתן במאכל ובמשחה ובשיר כפה וכפיוטים ומ"מ אם בא הנכרי ונגן מעצמו אין מוחין בו. זוג המקשקש לשעות ע"י משקולת (סקירין ווינדראוהר) מותר לערכו מע"ש שיקשקש בשבת דידוע לכל שהעמידו מאתמול. ולפי מה שכתב רש"י בעירובין דף ק"ג רבשנפסק נימא ומגלגל היתר שלמעלה עד שמארזך ומגיע ליחד של מטה וכורכה בו היו אב מלאכה דמתקן מנא ע"כ ולפ"ז אסור להעריך וואנדראוהר (סקירין חוי"לניעהנ) שזה דומה ממש לזה וא"כ אסור ג"כ לומר לנכרי להעריכו אך בשעה שהוא ערוך אפשר דלא שייך זה ויש להתיר על ידי נכרי לצורך מצוה ודוקא בשעה שהוא ערוך כן נ"ל (ועיין סי' ס"ק ד'). ומותר לצפצף כפה. ואסור להכות בשבת על הדלת בברזל הקבוע בו אע"פ שאינו מכין לשיר כיון שהכלי מיוחד לכך (ע"ל ח).

(כ) אין שטין על המים שמא יעשה לו כלי ללמוד לשוט בו וכן אסור לעבור במעבר (סקירין פרונסן) מזה הטעם ואסור לכנוס בספינה אם לא שקשורה ביבשה או שעומדת על הקרקע (סי' ע"ט) ואם צריך לעבור במעבר למצוה עוברת וא"א בענין אחר וכן מי שיש לו חוב אצל נכרי והוא ברי הויקא אם לא יעבור בשבת בספינה אפשר שיש לסמוך ולהתיר (סי' ע"ט).

(כא) מדריחים כלים לצורך היום כגון כלילה לסעודת שחרית ושחרית למנחה ולאחר שאכל סעודה ג' לא ידוה דהוי כתיקון כלי לצורך חול וכלי שתיה מותר כל היום דאין קביעות לשתייה ומ"מ לא ידוה כלי זכוכית בשבולת שועל להצהירו ביוהר כיון דבלא"ה הן נקיים הוי טרחא יתירה. וכשם שמותר להדיח כך מותר לחוף ולשפשף אפילו בחול כדלעיל כלל ל"ה סימן ז' וע"ש (שכ"ג).

(כב) אין מפרשין חלה בשבת דהוי כתיקון מנא. ואם שכח מלהפריש מע"ש בחוץ לארץ מותר לאכול ומשייר חתיכה א' ולמחר מפריש מחתיכה זו חלה (ע"ל ט).

(כג) הגורר עץ כל שהוא חייב משום מכה בפשיט (רמב"ם פ"י) ולרש"י בגורר החיוב משום ממוק (עיין לעיל במלכות מוחק סי' ו') (והמ"ח נסי' תנ"ט ס"ק י"ג כ' דגרייה הוי שנת ותמה עליו נא"ר דברמב"ם כ' דחייב. ונ"ל דאין ספק שיש ט"ס בדברי המ"ח ונ"ל דהקדמה הוי שנת שהרי גם במהרי"ל לא נזכר חלה הקדמה).

(כד) בגד לבן וחדש דהיינו כל זמן שלא נחכבם ולבש אותו בשבת ודעתו לחזור ללבושו בשבת זו ואין לו אחר מותר לקפלו באדם א' דאז אינו תיקון כלי כ"כ אבל אם כבר נחכבם פעם אחד דהוי כבגד ישן או בבגד צבוע או אפילו לבן וחדש אלא שיש לו בגד אחר שיכול ללבושו ואפילו אינו יפה כראשון או כב' בני אדם שאז מתקפל בטוב או אפילו באדם א' אלא שמקפל על השולחן או ספסל דאז הוי כב' בני אדם אסור

לקפל דרומה לחיקון מנא ודוקא כדרך קיפולו הראשון אסור אבל אם מקפלו שלא כדרך קיפולו הראשון הכל מותר ודוקא שרוצה ללבושו בשבת דאל"כ הכל אסור.

כלל מה מו. המכבה והמבעיר (בסי' ע"ד).

(א) המבעיר כל שהוא חייב והמכבה כ"ש לעשות פחמין חייב לכ"ע שהרי צריך לגוף הכבוי אבל המכבה מפני שהוא חס על העצים ועל הפתילה שלא לעשות פחמין לרמב"ם חייב ולשאר פוסקים פטור דהוי משאצ"ל ומ"מ חמור משאר אסורין דרכנן כיון דיש בו צד חיוב לכ"ע (שנת מ"ד תוס' ד"ה דכל היכא ע"ע).

(ב) המחמם ברזל חייב משום מבעיר אבל המכבה גחלים של מתכות לכ"ע אין בו חיוב דל"ש בו כבוי רק י"א דאם כוונתו להקשות הברזל חייב משום מצרף דהוי גמר מלאכה והיינו מכה בפטיש ומ"מ מיחם שפינה ממנו מים חמין מותר ליתן לחיבו מים צוננן מרובים כדי להפשירן ולא אמרינן דהוי מצרף כיון דאינו מתכוין לכך ולא אמרינן דהוי פסיק רישיה שכיון שאינו מתכוין לכך א"כ אינו עושה כלי (עיין נמ"ח סי' ע"ח ס"ק ל"ז ונרמז"ס פרק י"ג נמ"מ ונלח"מ ע"ע) לפיכך התירו לכבות גחלים של מתכת שמונחים בר"ה כדי שלא יזוקו בהם רבים אבל גחלים של עץ אסור לרמב"ם דהוי איסור דאורייתא. (ג) בענין דליקה שנפלה בשבת ח"ו יען כי בעו"ה עכשיו בהולים מאוד להצלת ממונם ואם לא ימצאו דרך היתר יצילו בדרך איסור ולכן אכתוב הדעת היותר מקילים עפ"י דין ואח"ו אכתוב לשון או"ה והביאו גם כן א"ר אף שלענ"ד הוא נגד כל הפוסקים ולא נמצא בשום פוסק כדבריו והבותר יבחר ולא אני.

(ד) הבית שבו הדליקה כיון שהם בהולים מאוד חששו חכמים שאם נתיר לו להציל כמו בחול יסברו שמוותר לחלל שבת משום הצלת ממון וגם חששו שאם נתיר לו להציל בחצר כיון שדומה קצת לרה"ר שדרים בו הרבה בעלי בתים אע"ג שערבו יתירו גם בר"ה ולכן אסרו חכמים להציל רק מזון כדי הצורך וכלי תשמישו הצריך לשבת ודוקא לחצר שערכו בו ובגדים כיון שיכול ללבושם התירו ללבוש כל מה שיכול ואז מותר אפילו לרה"ר ופושט וחזור ולבוש ומוציא וגם אחרים מותרים להציל בשבילו בדרך זה בין אוכלין בין מלבושים וכל זה כשצריך להציל לחצר של רבים אבל אם מציל לחצרו אעפ"י שהוא מגולה מ"מ כיון שאין אחרים דרים בו או כשמציל לבית חבירו שעירב עמו כיון שאינו דומה כלל לרה"ר שהרי הוא מקורה מותר להציל שם כל מה שירצה מדברים המותרים לטלטל (כל זה הוא לפי דעת ספר התרומה).

(ה) כל כתבי קדש מותר להציל אפילו לחצר חבירו ואפילו אינה מעורבת ואפילו למכוי שיש לו לחי ולא נשתתפו בו ואם היה מונח בתיבה מעות וגם כ"ק מצילין הכל כדין כ"ק וכ"ו בבית שיש בו הדליקה.

(ו) הבתים שאין הדליקה בהם רק שסמוכים לדליקה כיון שאינם בהולים כ"כ ואדרבה אם לא נתיר להם להציל יחללו שבת ואם נתיר להציל יצילו בהיתר ולא יבואו לכבות ולכן התירו חכמים להציל אפילו מעות ולא חיישינן לאיסור מוקצה במקום הפסד ומותרים לטלטל ולהציל ברה"י ואפילו ברה"ר מותר לטלטל פחות פחות מארבע אמות דהיינו שבכל פחות מד"א יעמדו ובלבד שלא יוציאו מרה"י לרה"ר.

(ז) ונ"ל דאפשר דלפ"ז גם אחרים חוץ מבעל הבית ואשתו ובניו מהבית שהדליקה בו שהם בהולים אבל אנשים אחרים שאינם בהולים כ"כ מותר להם להציל בשבילו ואפי' מעות דאין בו אלא איסור מוקצה אבל אסור לטלטל בשבילו בכרמלית.

(ח) אבל באו"ה כלל נ"ט סימן מ"א ובהגהות שם כתב ח"ל כ' במרדכי פ' כ"כ כשהדליקה בביתו יכול להציל כל דבר שלא יבא לכבות (א) דאי לא שריח ליה אתי לכבויי והיינו אפילו אין בו סכנה כן כתב ר' ברוך. ועתה בזה הזמן שאין לנו רה"ר (היינו לשיטת הרב ססקיס). אלא כרמלית אם נפלה דליקה בביתו בשבת יכול להציל כ"ד שלא יבא לכבות מפני שאדם בהול על ממונו וכ"ש אם נפלה דליקה בחצר אחר דעדיף טפי ויכול להציל כל דבר ואפילו מעות ושאר דברים המוקצים יכולין להציל במקום פסידא ואין לחוש לאיסור מוקצה וכו' ודוקא באיסור דרבנן אבל לחפרן בקרקע ולחלל שבת בשום מלאכה דאורייתא אבות או תולדות עבור ממון כלל לא עכ"ל או"ה וכתב בהגה"ה ומאחר דטעמא מפני שאדם בהול על ממונו שמא יכבה היינו דוקא הוא בעצמו ובניו ואשתו אינן צריכין לחוש לאיסור כרמלית ותחומין וחצר שאינה מעורבת אבל הכירו דל"ש האי טעמא ודאי אסור להוציא ומיהו באיסור מוקצה דלית ליה שורש בדאורייתא כלל נראה דמותר לכל אדם לסייעו לטלטל ולהוציא לחצר אפילו אינה מעורבת וגם להוציא לכרמלית מסופק שם דאפשר דמותר לאדם אחר לסייע אותו ע"ש עכ"ל (וכל דכיוז לע"ז כי לא נמלץ כן בכה"מ ובש"ס ועיין בנ"ח ובמ"ח).

(ט) מותר לקרות לנכרי' ולומר כל המכבה אינו מפסיד שכרו ומכ"ש כשמכבים מעצמם שא"צ למחות להם ואפילו הנכרים המושכרים אצלו לשנה מותר להניחם לכבות אבל קטן ויודע שניחא לאביו אסור להניחו לכבות.

(י) טלית שאחו בו האור מותר ליתן עליו בצד האחר יין ושאר משקין כדי שתגיע האור להמשקין ויכבה מאליו אבל אסור ליתן עליו מים דשרייתו זהו ליכנו כדלעיל במלאכת מלבן.

(יא) נר דולק שנפל על השולחן מותר לנער השולחן ואפילו הניחו על השולחן מדעת וא"כ הרי השולחן כסים לדבר איסור מ"מ במקום הפסד סמכין על הפוסקים דלא הוי בסיס כיון שאין דעתו שיהיה מונח שם כל השבת כדלקמן כלל ס"ג וכן ניצוצות שנפלו רק שלא יכוין לכבותו ואם אפשר ע"י נכרי לא יעשה ישראל ואם היה נר של שמן אסור לנערו דבודאי מכבה ומבעיר (רע"ז).

(יב) אסור לפתוח דלת או חלון נגד נר דולק כשהוא קרוב להם שמא יכנו הרוח ואפילו אין רוח כלל דפתיחת הדלת גורם רוח כידוע אבל מותר לסגור דלת וחלון. ופשיטא דאסור לפתוח דלת וחלון כשמדורה של עץ קרוב להם אפילו אין שם אלא רוח מצויה דהרוח מבעיר המדורה וגורנין שמא יפתח ברוח שאינה מצויה ואז יבעיר בוודאי (סז).

(יג) ולכן אסור לפתוח התנור שמטמינין בו מאכלים לצורך מהר אם עדיין יש אש בתנור דע"י פתיחתו מבעיר וכ"ש התנור של בית החורף וה"ה שאסור לסתמו דע"ז הוא מכבה (ס"י רכ"ט).

(יד) אסור להשתמש לאור הנר דבר שצריך עיון קצת בגון לפלות כליו מכינים ולכדוק ציצית ומכ"ש לקרות בספר. ודוקא ביחודי שמא יטה הנר אבל אם שנים קורין בספר אחד או שאמר לאחר מבני ביתו להשגיה עליו שלא יטה מותר. ובנר של שעוה וחלב שלנו שהוא כרוך על הפתילה יש מקילין דל"ש שמא יטה אך יש להחמיר שמא ימחוט ולרמב"ם הוי כבוי דאורייתא. ונר של חלב מהותך (עקירין וזואפע) אפשר דשייך בו שמא יטה ומ"מ אם קורא ע"פ רק שלפעמים מעיין קצת בספר להזכיר איזה דבר מותר (רע"ה). מותר לכפות כלי על הנר בשבת כדי לשמש מטתו רק שיניח מעט אויר בין כלי לנר שלא יהא נכבה (רע"ז).

(טו) כל מה שכתבנו דאסור לכבות דליקה דווקא במקום שאין לחוש כלל בשום אופן לספק נפשות אבל אם ספק שיוכל לבא לידי סכנה א' נעור או ישן חולה או חינוק מותר לכבות הדליקה דאין דבר עומד בפני פיקוח נפש וצ"ע לדין דל"ל רה"ר אם מוטב להוציאו לרה"ר דגם זה אינו אלא מדרבנן או מוטב לכבות הדליקה (ח"ר סי' שכ"ט) (והמ"ח ר"ט סימן שכ"ט כ' דמוטב לבטל ול"ע שברי סוגי' דעלמא סמקיס דזוה הזמן לית לן כה"ר וז"ל ג"כ אינו אלא דרבנן והאיסור של כיצוי תמור יותר משאר איסור דרבנן כמו שכתבתי לעיל סימן ח').

כלל מזו. דין רה"י והמוציא מרשות לרשות (סי' שמ"ה).

(א) ד' רשויות לשבת והם רה"י ורה"ר וכרמלית ומקום פטור וכללא הוא רה"י אינו אלא דבר שהוא גבוה לפחות י"ט ורחב ד' טפחים על ד"ט. ורה"ר הוא מקום מעבר לרבים והוא רחב ט"ז אמה ומפולש משער לשער וכרמלית הוא דבר שנבנה יותר מג' טפחים מן הקרקע והוא פחות מי"ט גובה ורחב לפחות ד"ט ומקום פטור הוא כשאינו רחב ד"ט אע"פ שהוא גבוה יותר מי"ט אבל כל שהוא פחות מג"ט לקרקע הרי הוא כקרקע ומעכשיו נבאר פרטי כל אחד ואחד.

(ב) איזו רה"י מקום מוקף מחיצות כמו שכתבנו בכלל הסמוך בדין מחיצות והם גבוהים עכ"פ י"ט ורחב ד"ט על ד"ט ואפילו כלי או עמוד גבוה י"ט ורחב ד' על ד' הוי רה"י דאורייתא.

(ג) י"א דבעינן חלל ההיקף שיהיה רחב ד' על ד' מלבד המחיצות וי"א דגם המחיצות מצטרפות אם הם בריאים כ"כ שיכולין לכסותן ולהשתמש עליהן (רש"ח) (א).

(ד) תל ברה"ר גבוה י"ט ורחב ד"ט אם הוא משופע עד שבמשך ד' אמות כבר הוא גבוה י"ט הוי רה"י דלא נחא תשמישא אבל אם במשך ה' אמות מגביה י"ט כיון שזה נוח להילוך עדיין הוא רה"ר והוא ד' טפחים על ד' טפחים.

(ה) וכן חריץ שמתלקט עמוק י' טפחים במשך ד"א הוי רה"י ואפילו היא מלאה מים דמים אין מבטלין מחיצה אבל בשעת הקור שנקרשין המים ולא נשאר משפת הקרח גבוה י"ט במשך ד' אמות בטלו המחיצות דקרח מבטל מחיצה (ועיין ע"ה כלל כ'). ודוקא בנהרות שאין ספינות עוברות אבל כשהספינות עוברות אעפ"י שלא נקרש אם אין חמדרון גבוה י"ט עד המים לא הוי מחיצה דאתו רבים ומבטלי מחיצה (שם) נמ"א ס"ק ל') ודוקא מים אין מבטלין מחיצה וה"ה דברים שאדם מסתכל ורואה בחוכו אבל פירות מבטלין מחיצות ולרשב"א דוקא דברים שאסור לטלטל מבטל (מ"א סי' שמ"ה ס"ק י').

(ו) כלי גבוה י' טפחים ורחב ד' על ד' העומד ברה"ר הוי רה"י ואפילו עומדת באויר כעגלה העומד על גלגלים וכן בכלים העשויים בכפרים לייבש הגבינות וחלוי על עץ גבוה אעפ"י שתחתיו רה"ר מ"מ בתוך הכלי ועל גביו הוי רה"י (עיין מ"א סי' רס"ז).

(ז) חורים שנכתלים שכלפי רה"י אפילו הם מפולשין לרה"ר דינם כרה"י אך י"א דאם הם למטה מי"ט ומפולשים לרה"ר דינם כחורי רה"ר שנבאר בדין רה"ר (כ).

(ח) אויר רה"י עולה עד לרקיע ואפילו נעץ קנה ברה"י גבוה ק' אמה אע"ג שאין בו רחב ד' הוי רה"י.

(ט) המחיצות עצמן אף על פי שהן דקים ואינם רחבים מ"מ על גביהן רה"י דאם כחן יפה לעשות ההיקף שבפנים לרה"י כ"ש שהן עצמן יש להם כח זה.

(י) לרוב הפוסקים כשיש ג' מחיצות או אפילו רק ב' מחיצות ובשלישית העמיד לחי שהוא קנה דק הוי כמחיצה וא"כ יש כאן ג' מחיצות והוי רה"י דאורייתא והזורק לתוכו מרה"ר או להיפך חייב ולרמב"ם ג' מחיצות אפילו שלימות אינו רה"י דאורייתא והזורק לתוכו פטור עד שיעשה ברוח רביעית לחי ומ"מ לדברי הכל אסור לטלטל אפילו על ידי ג' מחיצות בלא לחי רק כד' אמות כדין כרמליה כאשר נבאר בדין כרמליה.

(יא) זיו והוא נסר הכולט מן הכותל גבוה י"ט מהארץ לרשב"א הוי רה"י דאורייתא אע"ג דדבר שאין לו מחיצות אחר רבים ומנטלי מ"מ אלו כיון שהוא רחב ד' על ד' הוי כחורי רה"י. ועכ"פ אסור להשתמש עליו מדרבנן ודינו כדין כרמליה ואם חלקן הבית שהוא רחב ד' על ד' פתוח לו הוי כרה"י אף מדרבנן ויתבאר עוד בסמוך (ועיין עוד בסיון ע"ז) (ג).

(יב) הלמ"מ דהיכא דיש מחיצות אמרינן גוד אסיק כאלו המחיצות עולים עד לרקיע ואמנם מדרבנן דוקא כשהמחיצות ניכרות לאותן שעומדין למעלה אבל אם הם מכוסות ברעפים שנמצא שהחוד של המחיצה מכוסה לא אמרינן גוד אסיק ולכן גגין שלנו וכן לפעמים יש בנין נמוך ועליו גג אע"פ שגבוה י"ט ורחב ד' טפחים ויותר דמדאורייתא הוא רה"י גמור גם על הגג מ"מ מדרבנן יש לו דין כרמליה ואסור לטלטל ממנו לרה"י וכן להיפך ואסור לטלטל עליו יותר מד' אמות ואע"ג דלמעלה מ"ט לא הוי כרמליה אלא מקום פטור כיון דלא מציינו דבר שהוא רחב ד' ויהיה מקום פטור לכן נחננו חכמים על זה דין כרמליה ואם יש מן הבית חלקן או פתח פתוח שהוא רחב ד' על ד' פתוח אליו נחשב לרה"י אפילו מדרבנן (ועיין עוד סי' ע"ז) (ד).

כלל מח. דין המחיצות שעיי"ז תהיה רה"י (סי' ע"ז).

(א) המחיצות שעיי"ז תהיה רה"י אפילו הן מקש וחבן או קנים בין שהעמיד הקנים לאורך וזה נקרא מחיצות שתי ובין שהעמידן לרוחב וזה נקרא מחיצות ערב ולא עוד אלא אפילו לא סמך הקנים זה אצל זה אלא שהרחיקן זה מזה ואין בין אחד לחבירו ג"ט דהלמ"מ דכל פחות מג"ט אמרינן דהוי כלבוד ומחובר זה לזה והוי כאלו סתום לגמרי ואפילו העמיד ד' קנים כד' זווית וקשר בהם חוטים לרחבן רק שאין בין חוט לחבירו ג"ט והן גבוהין י"ט ובהקיפן לא יותר מכית סאתים הי"ז מחיצה גמורה ואפילו מדרבנן מותר לטלטל בתוכו וכן אם חולה סדין וכורך מלמטה ומלמעלה בכדי שיוכל לעמוד ברוח מצויה שלא יעור כל זה הוי מחיצה גמורה.

(ב) אפילו אם היה חל גבוה קצת והעמיד עליו מחיצה עד להשלים י"ט הוי מחיצה גמורה כיון שבפנים רואה מחיצות י"ט.

(ג) אפילו מחיצה של בני אדם העומדים סמוכים זה לזה ואין ביניהם ג' טפחים הוי מחיצה אפילו כשהם מהלכים ואסור לעשות כן בשבת אם הם יודעים שעומדים שם לשם מחיצה אבל כשאינם יודעים כלל שנאספו לשם מחיצה מותר אע"ג דהאדם המקבצן הוא יודע כיון שהוא רק מחיצת עראי מותר אבל כשיודעים איכא זילותא דשבת (רע"א נע"ק דף ט"ו והט"ו כיון לדעת) ולכן כשעומד במקום מטונף וצריך לברך אם הוא בחול מותר לעשות מחיצות בני אדם אע"פ שיוודעין שהעומדו לשם מחיצה (דברי סוף ס"ק י"ד מטאריס נלח"ו ס"פ ט"ז באורך).

(ד) היחה אויר בין המחיצה ובין הקרקע ג' טפחים אינה מחיצה והוי מחיצה חלויה וכל מחיצה שהגדיים בוקעין תחתיו אינו מחיצה אבל כל שהוא כפחות מג"ט

הלכות שבת כלל מח

אפילו משהו אמרינן לכוד והוי מחיצה. כל מחיצה שאינה יכולה לעמוד ברוח מצויה אינה מחיצה.

(ה) מחיצה שנעשה ע"י צורת הפתח הוי מחיצה. ודוקא בחצר ומבוי אבל בבקעה לא מהני כשכל ד' רוחות ע"י צורת הפתח (כן הוא נטור ובש"ע סי' ס"א כלפס נטעות) ודוקא ביותר מעשר אבל עד עשר אמות מהני אפילו בבקעה (עיין ברא"ש שנת פ"ק סימן י"ד) אבל אם יש פרצות במחיצות אפילו הרבה פרצות מותר לתקן ע"י צורת הפתח ואפילו כשהפרצות יחירות מעשר אמות.

(ו) מהו צורת הפתח קנה מכאן וקנה מכאן וקנה או חוט על גביהן ובלבד שיהיו הקנים גבוהים עכ"פ י"ט ולא יהיו מרוחקים מן הארץ ג"ט וצריך שיהיו הקנים שלמטה מכוונים ממש נגד הקנה שלמעלה ואם הרחיק אפילו כ"ש פסול ואעפ"י שאין קנה העליון נוגע בקנים שלמטה אלא גבוהים מהם הרבה כשר (ס"ג).

(ז) היה מפסיק בין הקנים שלמטה לשל מעלה גג הבולט פסול עד שיעשה נקב נגד הקנים שלמטה (ט"ז וא"ל נסי' ס"ג) (א).

(ח) צריך שיהיה הקנה או החוט שלמעלה דוקא על ראשי הקנים שלמטה אבל אם קשרו מן הצד אפילו סמוך לראשן בענין שכולט מן הקנים שלמטה קצת על הקנה שלמעלה פסול דאין פתח כזה אלא המשקוף מונח על המזוזות (ב).

(ט) היה פרוץ יותר מעשר אמות ומחמת סבה א"א לו לעשות צורת הפתח יכול לתקן בענין זה שירחיק מהכותל קצת ויעמיד שם פס שהוא רחב יותר מהאוויר שהניח כדי שיהיה העומד מרובה על פרוץ דאל"כ אמרינן אתי אוירא דהאי גיסא ואויר של הפתח ומבטל לפס העומד ולכן לעולם בעינן שיהיה העומד מרובה מצד א' מן הפרוץ ואז א"א להפרוץ לכטלו ואם בין הכותל לפס פחות מג"ט הוי כלבד ולא נחשב כפרוץ כלל ואפי' אם אין בפס ג"ט רק שהוא פחות מן הפרוץ מ"מ לא אמרינן בזה אתי אוירא ומבטלו (כלמוכח נסי' ס"ג נמ"א ס"ק ה' ול"ע ועיין עד לקמן גדון תיקון המזוזות נמ"א סי' ג') (ג).

(י) קנים הללו אם ירא שהרוח או שארי דברים יפיל אותם מותר לעשותן על ידי סיד מחוי רק שיהיה בו ממשות קצת עכ"פ כחוט אבל מראה סיד לבד ומכ"ש רושם בנחר (סקורין קריידע) או שאר צבע לא מהני.

(יא) ג"ל צורת הפתח שהעמיד רחוק מהכותל לא אמרינן אתי אוירא ומבטל ליה שצוה"פ נחשב למחיצה גמורה כן ג"ל (כלאיתא נסי' ס"ג סעיף י') ואם הרחיק הצוה"פ מן הכותל ד"ט צריך להעמיד אצל הכותל לחי שהרי יש פרצה בראשה (ד).

(יב) מחיצה הנעשית בשבת ע"י נכרי שלא בשביל ישראל מותר לסמוך עליו ואם נעשה ע"י ישראל אם מחיצה זו היא לחלוק רה"י כגון שהיתה תחלה רה"ר והעמיד שם מחיצה אפילו אינה מחיצה של קבע כגון שהעמיד שם שידעוואגד וכיוצא בו אם בשוגג מותר ובמודע אסור ואם היתה בלא"ה רה"י אלא שנעשה להכביל ברשויות דרבנן אפילו במודע מותר. ונ"ל שהעושה מחיצה במודע בפני הנר או ספרים לשמש מטתו מותר כיון דאינו אלא מדרבנן ונ"ל דאסור לומר לאחר לפשוט השיידעוואגד אע"ג שהאחר אינו עושה להתיר שאינו יודע שצריך להתיר התשמיש ואינו דומה למחיצות ב"א כסימן ג' שאין דרך לעשות מהם מחיצה משא"כ בכלים שדרך לעשות מהם מחיצה. (וכן משמע מלפני רש"י עירובין פ"ד ע"ב ד"ה שלא לדעת ומכ"ש לפי מה שזכרנו המ"מ נדעת הרמב"ם ע"ש כלפ"ס שלא לדעת ר"ל לדעת העושה וא"כ נכדית איתא נכדיתא אבל לא כלים).

(יג) אפילו לא ידע מאתמול שיש כאן מחיצה ונדע לו בשבת מותר לסמוך עליו.

הלכות שבת כלל מט

כלל מט. דין רשות הרבים (שמ"ה).

(א) איזהו רה"ר מקום שהוא רחב ט"ז על ט"ז אמה (א) כשוקים שבעירות וזה נקרא פלטיא ואפילו יש חומה לעיר מכל הצדדין אם השערים מכוונים זה כנגד זה ואין הדלתות ננעלות בלילה הוי רה"ר ואם ננעלות בלילה הוי רה"י רק שצריכה עירוב וכל זמן שלא עירבו יש לה דין כרמליח שאין רה"ר אלא הנמסר לרבים בכל שעה (ב).

(ב) כל מקום שהוא מקורה אינו רה"ר שאינו דומה לדגלי מדבר.

(ג) מבואות הרחבין ט"ז אמה אעפ"י שמקצתן מתקצרין ואין בו ט"ז אמה ה"ז רה"ר שא"א לרה"ר להלקט במלקט לפיכך המבואות המפולשין לרה"ר ארכן לאורך רה"ר אעפ"י שאין ברחבן ט"ז אמה הרי זה רה"ר גמור היה ארכן מפולש לרוחב רה"ר אינו רה"ר ואלו הן מבואות המפולשין לרה"ר שאמרו חכמים בכל מקום (כ"ז הוא לשון רש"א נעה"ק).

שהמבוי הוא נגד פלושו וא"כ בני רה"ר הולכין דרך המבוי אעפ"י שהמבוי אינו רחב אלא איזו אמות אעפ"י כן נחשב כרה"ר אבל לרוחב רה"ר דהיינו כזה:

דאין בני רה"ר בוקעין דרך המבוי אינה רה"ר.

(ד) מבואות הרחבים י"ג אמה ושליש וב' ראשיהן מפולשין לרה"ר הוי רה"ר ודוקא כשכני רה"ר עוברין דרך המבוי (ג).

הלכות שבת כלל מט

כזה

(ה) היערות לרמכ"ם היו רה"ר ולשאר פוסקים היו כרמליה. וי"א כשהדרכים עוברים דרך היער או אף היער היו רה"ר דאז דרך רבים לכנוס ביער (כן מירן הג"ח).
(ו) הדרכים שעוברים בהם מעיר לעיר אם רחבן ט"ז אמה דינו כר"ה וזהו סרטיא ונ"ל אפילו הדרכים העוברים דרך היערות לכ"ע.

(ז) תל ברה"ר שנוח להלוך כגון שאינו משופע כל כך ואינו מתלקט גבוה י"ט אלא בהלוך ה' אמות היו רה"ר ואם מתלקט בחוץ ד' כתבנו בדין בה"י (מ"ז סי' ד') שדינו כרה"י.
(ח) כלי העומד כר"ה אם אין גבהו י"ט ורחבו ד' היו רה"ר דבטל לגבי רה"ר דכלי אין חולק רשות דרבנן לעצמו להיות כרמליה ומקום פטור אא"כ גבוה י"ט ורחב ד' דאז היא רה"י דאורייתא.

(ט) חורים שכבתלים שכלפי רה"ר ואינם מפולשים לפנים אם נמוכים מג"ט לקרקע בטל לרה"ר ואם גבהו ג' ופחות מד' דינו כמקום פטור ואם רחב ד' דינו ככרמליה ואם גבהו י"ט ורחב ד' היו רה"י.

(י) כל דבר שהוא כר"ה ואינו גבוה ג"ט אע"ג שאין דורסין עליו כגון אשפה וצואה אפ"ה היו רה"ר דכל פחות מג' בטל לקרקע דא"א לר"ה ללקטו ולהחליקו במלקט ואם גבוה ג"ט כיון דלא דרסו עליו רבים אם אין ברחבו ד' היו מקום פטור ואם רחב ד' היו כרמליה. היה גבוה ט' טפחים ועד י' כיון דראוי שישתמשו בו רבים דאינו נמוך ביותר ולא גבוה ביותר ולכן י"א דדינו כרה"ר (רש"ח) וי"א דדוקא כשמשתמשין עליו רבים או היו רה"ר ואין חילוק בין רחב ד' או לא.

(יא) בד"א בעמוד וכיוצא בו דניחא תשמישיה אבל גומא כרה"ר אם אינה עמוקה ג"ט בטלה לר"ה ואם עמוקה י"ט ורחבה ד' היו רה"י ופחות מי"ט אע"ג דמשתמשין בו רבים כיון דתשמיש זה אינו אלא בדוחק שצריך לשחות עצמו לכן נידונין לפי רחבן שאם רחבה ד' היו כרמליה וא"ל היו מקום פטור. ודע דבכל זה אין חילוק בין שהגומא מליאה מים או ריקנית (ועיין כלל מ"ז סי' ה').

(יב) אויר ר"ה אינו רק עד י"ט אבל למעלה מי"ט היו אויר מקום פטור אבל אם נעץ קנה ובראשו כלי שגבוה י"ט ורחבו ד' אע"ג שתחתיו רה"ר מ"ט הבלי הוא רה"י (נמ"א סי' עמ"ה ס"ק ב' י"ט ט"ס שכ' גם מה שמתמוז היו רה"י ועיין עיחנין לג' ע"א תוס' ד"ה דהר ועיין בניאורי הגר"ח).

(יג) דעת הרבה פוסקים דכומה"ז אין לנו רה"ר כיון דילפינן מדגלי מדבר וא"כ בעינן שהיו עוברים בו ס' ריבוא וזה לא נמצא עכשיו ודעת גדולי פוסקים הראשונים דאף כומה"ז יש רה"ר ולכן כל ירא שמים יחמיר על עצמו אך אין בנו כח למחות ביד

הסומך על המקילין אך צריך לזהר שגם לחומרא ינהוג כן כמו שנבאר לקמן בסמוך והמיקל בשניהם ה"ז נקרא רשע.
(יד) המעביר חפץ ד' אמות ברה"ר חייב ולכן אסרו חכמים להעביר גם כן ד' אמות בכרמלית.

כלל נ. דין כרמלית ומקום פטור (סי' שמ"ה).

(א) איזו היא כרמלית מקום שאינו הלך לרבים כגון הימים ונהרות ודבר המוקף מחיצות ד' על ד' ואין גובה המחיצות י"ט וגומא שאינה עמוקה עשרה טפחים ומבוי שיש לו ג' מחיצות ולא עשו תיקון ברביעית וכלי המחובר לקרקע ועמוד ברה"ר ותל ברה"ר והם יותר מג' טפחים עד י"ט או ע"ד שנחבאר בדין רה"י כ"ז הוא כרמלית והוא דנהר הוי כרמלית דוקא כשהמים עמוקים י"ט ורחב ד' אבל בפחות מזה בטלים לרשות שהם עוברים בתוכו (עירונין פ"ז במשנה ורש"י טז ועיין בש"ע סי' שמ"ה).

(ב) וכן ז"ו או נסר הבולט מן הכותל ואין חלון פתוח לו אם אין גבוה י"ט ורחבו ד' הוי כרמלית ואם גבוה י"ט ורחבו ד' אע"ג דהוי רה"י דאורייתא לרשב"א כדלעיל בדין רה"י סימן י"א מ"מ מדרבנן דינו ככרמלית וכן גגין שלנו דינן ככרמלית כדלעיל בדין רה"י סימן י"ב.

(ג) חורי כרמלית אינם ככרמלית אלא נידונין לפי גבהן ורחבן.

(ד) אויר כרמלית עד י"ט דינו ככרמלית ולמעלה מי"ט דינו כמקום פטור. וכימים ונהרות מודדין משפת המים ולמעלה אבל לא מקרקעית המים.

(ה) כללו של דבר כרמלית הוא מקום שגבוה יותר מג' ורחבו לא פחות מד"ט אבל פחות מג' לקרקע דינו כרה"ר ופחות מד' הוי מקום פטור ואם גבוה י' הוי רה"י.

(ו) מקום פטור הוא מקום שאין בו ד' על ד' וגבוה מג' ולמעלה אפילו עד לרקיע וכן חריץ שהוא פחות מד' על ד' ועמוק יותר מג' ודבר המוקף מחיצות ואין בהיקף עם המחיצות ד' על ד' הוא מקום פטור והכלל לעולם לא נקרא מקום פטור אא"כ אינו ברחבו ד' על ד'.

(ז) בד"א שהוא מקום פטור כשעומד ברה"ר אבל כשהוא בכרמלית או שהוא בין רה"י ובין כרמלית או בין רה"ר ובין כרמלית דכיון דגם כרמלית אינו רשות לעצמו מש"ה אמרינן מצא מין את מינו (כן הוא הכרעת רמ"א נסי' שמ"ז וכן משמע נסי' שמ"ה) ודין אסקופה שלפני בית ודין גאנקים שבקרעצמעם לקמן כלל נ"ג סימן י"ד ט"ו.

כלל נא. המוציא. דין קרפף (שכ"ח ונסי' שמ"ג).

(א) כבר כתבנו שכל מקום שהוא מוקף דינו כרה"י מדאורייתא אפילו הוא כמה מילין אלא שחכמים גזרו שכל מקום שהמחיצות לא נעשו לדור בתוכו כגון ההיקף שמקיפום השדות וגנות ופרדסים וכיוצא בו שאין המחיצות אלא לשמור מה שבתוכן אם הוא רק ע' אמה וב' שלישים אוך ברוחב ע' אמה וב' שלישים שהוא בית סאתים ואפי' אינו מרובע ובלבד שלא יהיה ארכו יותר משנים ברחבו אמה שלימה (ד"מ וס"ד) דינו כרה"י לכל דבר ומותר לטלטל בכלו ואם הוא יותר מבית סאתים זה נקרא קרפף שלא הוקף לדירה ואין מטלטלין בו אלא כד' אמות כדן כרמלית דכיון שהוא גדול כ"ב ואינו עשוי לדירה מיוחדת ברה"ר (ש"ז).

(ב) אע"ג דמדאורייתא הוא רה"י גמור וא"כ היה מן הדין שיהיה אסור להוציא מקרפף זה לכרמלית אעפ"כ התירו חכמים לטלטל ממנו לכרמלית בתוך ד' אמות דאל"כ יחשבו שהוא רה"י גמור ויבואו לטלטל בכלו ואע"ג דגם זה אינו אלא מדרבנן דהא באמת הוא רה"י גמור וא"כ מ"ש שהתירו איסור דרבנן זה לטלטל ממנו לכרמלית היינו טעמא דיותר שכיח לטלטל בתוכו מלהוציא ממנו לכרמלית דזה אינו אלא במקרה אבל לטלטל בתוכו הוא תדיר ואחי למיחלף ברה"י ויטלטלו גם ברה"י חוץ לארבע אמות לפיכך אסרו לטלטל בכלו והתירו לטלטל ממנו לכרמלית בתוך ארבע אמות (סז).

(ג) קרפף שלא חוקף לדירה אע"ג שהוא רק בית סאתים או פחות מזה אע"ג דיותר לטלטל בכלו מ"מ אסור להוציא כלי בית לתוכו אפילו ששניהם שייכים לאדם א' אע"ג דבחצר מותר זה גרע מחצר. ודוקא כלי ביתו אבל מותר להוציא כלים ששבתו בחצר לקרפף וכלים ששבתו בקרפף לחצר דלענין זה הם שוין אע"ג דחצר מוקף לדירה מ"מ כיון שאין תשמישו קבוע שזה בזה לקרפף (סז ונט"ז ס"ק ח' וסי' ע"ג).

(ד) רחבה (היא חלר קטן) שאחורי הבתים אם אינו אלא בית סאתים דינו ממש כחצר לכל דבר ואין לו דין קרפף כלל ואם הוא יותר מבית סאתים דינו כקרפף. ומיהו בזמיה"ז אין נ"מ כ"כ בזה שהרי גם בקרפף אם הוא מוקף לדירה דינו כחצר ומהו מוקף לדירה כגון שכנה בה בית דירה קודם שהוקף או שפתח לו פתח מביתו ואח"כ הקיפו או אפילו אם הקיפו קודם שפתח לו פתח אך פרץ בו פרצה ביותר מ' אמות והוי כאלו אין שם היקף ואח"כ יחזור ויגדור עד שיהיה הפתח פחות מ' אמות ה"ז מוקף לדירה ועכשיו בזמיה"ז מסתמא עושין כן דמתחלה פותחין פתח לבית ואח"כ עושין להיקף ונמצא דכל מה שסמוך לבית דהיינו שנכנסין לה דרך פתח מן הבית ואפילו יש גורן וכיוצא בו מפסיק בין הבית לבין ההיקף מ"מ נקרא מוקף לדירה ואין לו דין קרפף כלל אבל אם אין נכנסין לה מפתח הבית אלא שעומד סמוך לבית אע"ג דדעתיה עליהם רוב האחרונים אוסרים וס"ל דדינו כקרפף (ע"ח).

(ה) גנה שנוטעין בה אילנות והיא במקום שהוקף לדירה דינה כחצר דאילנות אינן מבטלין דירה אבל אם זרע בה זרעים וירקות אפילו זרע בחצר הזרעים מבטלים הדירה ודינה כקרפף שלא הוקף לדירה ואולינן בתר הרוב דלעולם המיעוט בטל לגבי הרוב (סז).

(ו) לפיכך מי שיש לו גן ירק בחצרו ואין שם מחיצה בין הזרעים ובין החצר אם הזרעה הוא רוב החצר הוי כאלו נזרע כולו ודינו כקרפף שלא הוקף לדירה שבארנו דינו ולכן אם כל החצר הוא רק ב' סאתים אסור להוציא כלי הבית לחצר אפילו למקום שלא נזרע בו שאף החלק שלא נזרע הוי כאלו נזרע בו כיון שהרוב נזרע אבל מותר לטלטל כלים ששבתו בתוכו בכלו ואפילו בחלק הנזרע (אף שהט"ז נסי' ע"ח ס"ק ד' כתב דאפילו נזרע מיעוט עכ"פ מוקם הזרע אסור ל"ל דכנתו להוציא כלי הבית דאלו כלים ששבתו בתוכו לא יחא גרע מכל קרפף שהוא בית סאתים דיותר לטלטל בתוכו כדאיתא שם בש"ע סעיף ח' וכ"כ הא"ר בשם הרמב"ם ועכ"ל דיותר לטלטל בתוכו דלא כט"ז ולדעתו גם הט"ז נתכוין רק על כלי הבית) ואם היקף החצר הוא יותר מבית סאתים כיון שהמיעוט בטל לגבי הרוב דינו של כל החצר כאלו נזרע כולו ואסור לטלטל בו רק ד"א כדן כרמלית (סז).

(ז) ואם מקום הזרעה הוא מיעוט החצר וא"כ לא נתבטל עכ"פ חלק החצר שלא נזרע אלא מקום הזרעה אסור דשם נתבטל הדירה ולכן אולינן בתר מקום הזרעה דאם הוא רק ב"ס דינו דיותר לטלטל בכלו וממנו לחצר ובלבד שלא יטלטל כלים ששבתו

בבית לחוכו וזהו דינו של חלק הזריעה. וחלק החצר שלא נזרע כיון שהוא הרוב וא"כ אינו בטל למקום הזריעה י"א דאעפ"כ אסור לטלטל בחוכו כלי הבית דלענין זה מיקרי החצר פרוץ למקום האסור שהרי בחלק הנזרע אסור לטלטל בחוכו כלי הבית והרי אין מחיצה בין החצר ובין מקום הנזרע ויש מתירין בזה לטלטל מבית לחלק החצר כיון שרובו לא נזרע לענין זה בטל הזריעה לחצר ויש להקל לצורך דהוי מלתא דרבנן (cc).

(ח) ואם מקום הזריעה יותר מבית סאתים אע"ג שאינה אלא מיעוט החצר מ"מ כיון שחלק הנזרע דינו כהיקף יותר מב"ס אסור לטלטל בחוכו אלא בד' אמות כדין כרמלית וא"כ הוי חלק החצר פרוץ לכרמלית ואסור לכ"ע לטלטל אפילו בחצר אלא בד' אמות (דברי המ"ח סי' ע"ח ס"ק י"ד ל"ע ליצטט כי כרחה ט"ט ע"ס דכל מה שכתב הוא הכל נהיסק עיין כ"מ ונכ"י cc).

(ט) ואם יש מחיצה בין חלק הנזרע לשאר החצר וא"כ אין חלק אחד שייך לחבירו כלל וא"כ חלק החצר דינו כחצר ומוחר לטלטל בכלו וממנו לבית ומקום הנזרע הוא נידון לעצמו שאם הוא רק ב"ס מותר לטלטל ממנו לחצר ומחצר לו חוץ כלי בית דאסור כדלעיל סימן ג' ואם חלק הנזרע יותר מב"ס דינו ככרמלית ואסור להוציא ממנו לחצר וכן להיפך דחצר דינו כרה"י גמור וזה דינו ככרמלית דדוקא עד ב"ס דינו כחצר. ודינו כמו בסימן ב' (cc).

(י) ובכל זה אין חילוק אם הם שייכים לאדם אחד או לב' בני אדם ובין עירבו או לא עירבו דכל מה שאסור אפילו הם של אדם אחד אסור (cc).

כלל נב. המוציא. דין על איזה הוצאה חייב (ע"י ע"ח ע"ט).

(א) המוציא מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י בין על ידי הליכה או שהושיט או שורק וכן המעביר ד' אמות כרה"ר חייב מדאורייתא והמוציא ומכניס מרה"י לכרמלית ומכרמלית להם והמעביר ד' אמות בכרמלית פטור אבל אסור מדרבנן (ע"י).

(ב) אינו חייב עד שיעשה עקירה ברשות זה ויניח ברשות האחר וכן כמעביר אינו חייב עד שיעקור מתחלת ד' ויניח כסוף ד'. עקר ולא הניח או הניח ולא עקר כגון שהיה עומד בפנים ופשט ידו לחוץ וחפץ בידו ונטלו חבירו העומד בחוץ או שהעומד בחוץ פשט ידו עם חפץ לפנים ונטלו מידו זה העומד בפנים שנמצא זה עוקר וזה מניח פטור אבל אסור ואינו חייב עד שיעקור ממקום רחב ד' על ד' ויניח על מקום שהוא ד' על ד'. וידו של אדם נחשב כאלו הוא ד' על ד'. ולפיכך אף להמתירין לשלוח נכרי להביא דברים הנצרכים לו כמו שנבאר בדין אמירה לנכרי סימן ז' צריך לזוהר שלא יתן הכלי ליד הנכרי וכן כשמביא לא יקבלנו מידו אלא שהנכרי יניחנו על השולחן או על דבר אחר וכן כשיש מילה במקום שאין עירוב והנשים נושאין החינוק ע"י התשטה מו"ו לזו צריכן לזוהר שלא יוציא הישראל החינוק מן הבית ולא יכניסנו לבהב"ג דמרשות לרשות אפילו כ"ש אסור ולא יקח החינוק מיד הנכרי אלא הנכרי יקח החינוק בבית ויוציאו לחוץ ויניח אותו ביד הישראל ולפני בהב"ג לא יתן הישראל החינוק ליד הנכרי דא"כ עושה הנחה אלא הנכרי יקח מיד הישראל ויכניס לבהב"ג ויניח אותו ביד הישראל וכן בכל דבר שנותן ליד הנכרי לא יתן אותו לידו אפילו חתיכת לחם שמא יוציאנו הנכרי ונמצא הישראל עשה עקירה אלא יניח לפניו ואם יצא אינו הושש ועיין לקמן בכלל ס"ב (ע"ח).

(א) עקר בע"ש והניח בשבת פטור. היה הולך מע"ש ועמד לפוש וא"כ כבר נחבטל עקירה ראשונה אם חזר והלך בשבת הרי עשה עקירה בשבת דעקירת גופו כעקירת הפץ דמי וכשיחזור ועמוד חייב (ש"ח ש"ט).

(ד) בר"א שאינו חייב עד שיניח בזמן שהוא ברשות א' ופשט ידו לרשות אחר דכיון דידו אינו ברשות שהגוף שם לא מיקרי הנהה מה שהוא בידו אבל פשט ידו לרשות אחר ועקר שם הפץ והביאו אצלו ואפילו לא עקר מן הקרקע אלא מיד חברו דידו של אדם חשוב כאלו היה ד' על ד' חייב אעפ"י שלא הניח דכיון דידו באותו רשות שגופו שם הוי כאלו מונח ע"ג קרקע שהרי הגוף עומד וכן אם הוציא כלי בידו והניח ליד חברו שעומד בחוץ או שהכניס בידו כלי והניח ליד חברו שעומד בפנים חייב וכן במעביר ד"א ברה"ר (ש"ח).

(ה) אינו חייב אלא כשהוציא כדרך שכני אדם מוציאין כליהם כגון בידו בחיקו על כתיפו וכיוצא בו. הוציא שלא כדרך המוציאין כגון בפיו וברגלו פטור ואם הוציא אוכלין בפיו חייב שדרך הוצאתו בכך ואם הוציא מעות וכיוצא בו תפורין בכגדים פטור שאין דרך הוצאה בכך אבל היוצא במעות הצרורים לו בסדינו חייב (סי' ז"ח סעיף ל"ג).

(ו) ואינו חייב עד שיוציא כל החפץ אבל אם היה תיבה וכיוצא בו והוציא מקצתה ומקצתה עדיין בפנים פטור ואפילו חזר אח"כ והוציא כולו פטור שהרי בטלה עקירה ראשונה וכן ברה"ר אם הגביה קצה א' והוציאה איזה אמות ועדיין קצה האחר בתוך ד' אמות מונח על הארץ אעפ"י שחזר והגביה צד השני אפילו כמה אמות פטור עד שיוציא כל החפץ בבית א' (רמב"ם פ' י"ג) אבל אם היה גורר בארץ בין מרשות לרשות או ד' אמות ברה"ר חייב (סי' ש"ח גמ"ח).

(ז) וכן אינו חייב עד שיוציא החפץ לגמרי מידו אבל כל זמן שמקצת החפץ בידו כגון שאוחזו הפץ בידו ברה"י והניחו ברה"ר דכיון דאגרו בידו פטור (ש"ח).

(ח) הגושא אדם חי פטור שהחי נושא את עצמו ואפילו כשהוא לבוש במלבושיו דהם בטלים לגבי הגוף. ודוקא גדול שיכול לילך ברגליו אבל קטן שאינו יכול לילך ברגליו כלל וכן גדול שהוא חולה או כפות חייב לפיכך אסור לגרוור קטן ברה"ר וכ"ש לשאת אותו אפילו יכול לילך ברגליו אבל מותר לאחוזו בידיו והוא ילך ברגליו דהיינו עכ"פ שיגביה רגל אחת ויניח השניה על הארץ ולא גורו כזה שמא יגביה אותו משום צערא דקטן ואפילו בכרמלית אסור מה שאסור (סי' ש"ח).

(ט) הוציא חינוק אעפ"י שיכול לילך ברגליו אע"ג דפטור על הוצאתו דחי נושא עצמו וכגדיו טפילים לו אבל אם היה כים תלוי עליו וכיוצא בו שאינו צורך תשמישו אינו בטל אפילו לגבי קטן וחייב על הכים (כן מוכח ברמב"ם פ' י"ח הל' ט"ז י"ז וע"ש בחי' רמב"ם) צ"ע הקמיעות התלויים על הקטן אם בטל לגבי קטן שאינו קמיע מומחה רק שהנשים עושין כן ואומרים שהוא שמירה לחינוק (וע"ש במ"א ס"ק כ"ז). וע"ש בעטרת זקנים כשם חשו' רש"ל סימן ס"ז דמחיר בכרמלית.

(י) ודוקא אדם חי פטור אבל המוציא בהמה או עוף חייב ולכן אסור לאחוז בעזרתו להוליכן ברה"ר שמא יגביה וישא אותם ואז חייב (ס"ז).

כלל נג. דין באיזה ענין מותר לטלטל מרשות לרשות:

(א) כבר בארנו שהמוציא מרה"י לרה"ר או מרה"ר לרה"י בין ע"י הליכה או שהושיט או שורק חייב מדאורייתא וכן המעביר ד' אמות ברה"ר חייב מדאורייתא אבל

מהם לכרמלית או מכרמלית להם פטור מדאורייתא אבל חכמים אסרו להוציא מהם לכרמלית וכן מכרמלית להם וכן אסרו לטלטל בכרמלית יותר מד"א כדין רה"ר אבל מכרמלית לכרמלית אחר מותר להכניס ולהוציא ובלבד שלא יוציא חוץ מד' אמות וכן מותר להוציא מרה"י או מרה"ר ולהניחו במקום פטור וכן להיפך אבל אסרו חכמים לחלוף מרה"י לרה"ר דרך מקום פטור דהיינו ליקח חפץ מרה"י ולהניחו במקום פטור ויחזור להניח ברה"ר או שיעמוד הוא על מקום פטור ויקח חפץ מרה"י ויניחנו ברה"ר דאע"ג דמה"ל מותר כיון שכבר היה מונח במקום פטור וכן כשהוא עומד על מקום פטור נמצא כיון שהגיע החפץ אצלו הוי כמונח על הקרקע דעמידה חשוב כהנחה בין לענין חיוב וכן לענין פטור כמו שנבאר אי"ה בכלל נ"ד סימן א' וב' מ"מ גזרו חכמים שאם נחיר לו זה יבא להתיר ג"כ ויקח חפץ מרה"י וילך עמו לרה"ר דרך מקום פטור וכיון שהוא הולך הליכה לאו כהנחה דמי ואז חייב מדאורייתא שהרי עקר מרה"י והניח ברה"ר כדלקמן והמוציא או מושיט או זורק מרה"י לרה"ר דרך מקום פטור חייב מדאורייתא ולכן גזרו אפילו בעומד ומרה"ר או מרה"י לכרמלית דרך מקום פטור או אפילו מחצר לחצר שלא עירבו דרך מקום פטור יש אוסרין ויש מתירין (אמ"ו וסי' שע"ב וס"כ רמ"א כדעת הסוסיין).

(ב) בור ברה"ר עמוק י' ורחב ד' אסור למלאות ממנו מים בשבת אעפ"י שרוצה לשחות שם אצל הבור שהרי חיכף כשמוציא מן הבור כבר הוציא מרה"י לרה"ר ואפילו יש מחיצה סביב הבור גבוה י"ט ורוצה להעמיד הדלי על שפת המחיצה ונמצא הדלי יהיה עומד תמיד ברה"י שהרי בארנו כדין רה"י סימן ט' שהמחיצות ג"כ רה"י אפ"ה אסור הגורנין שמא יעמיד הדלי ברה"ר דכיון שהוא צריך לשחות קרוב הדבר שיוציא הדלי לרה"ר והוי מוציא מרה"י לרה"ר דרך מקום פטור דהיינו למעלה מ"ט דחייב ומ"מ בזמ"ה ד"א דאין לנו רה"ר אין להחמיר בזה ובלבד שזוהר שלא יעקור הכלי להניחו בארץ דאז מוציא מרה"י לכרמלית דרך מקום פטור ואסור לדעת האוסרים בסימן הקודם ואפילו להמחמירין דגם לנו יש רה"ר הא י"א דל"ג אלא בשחיה בכלים נאים א"כ אין להחמיר (סימן ע"ג).

(ג) אבל בור ברה"ר סמוך לרה"י ואין בין הבור לרה"י ד' טפחים וא"כ לא דרסו בה רבים והוי מקום פטור ולכן אפילו אין חולית הבור גבוה י"ט מותר למלאות מרה"י אבל אם הוא רחוק ד' טפחים וא"כ הוי שם רה"ר אם יש לבור מחיצה גבוהה י"ט וגם החלון הוא גבוה י"ט וא"כ מוציא מרה"י לרה"י דרך מקום פטור שהרי למעלה מ"ט ברה"ר הוי מקום פטור מותר למלאות דרך החלון אבל אם אין המחיצה גבוהה י"ט נמצא מטלטל מרה"י לרה"י דרך אויר רה"ר ואף על פי שאגדו בידו אסור ואם שניהם בדיוטא א' אסור (סי' ע"ד וע"ג נמ"א ועיין סי' י"ח).

(ד) אשפה ברה"ר שנבונה י"ט ורחבה ד"ט אם היא של רבים מותר לזרוק לה מרשות היחיד הקרוב לה וא"צ עירוב כיון שאין שם דוורין ולא חיישינן שמא יתגלגל מן האשפה לרה"ר ואתי לאתויי דמסתמא אין זורקין לשם רק דברים שא"צ להם אבל אם האשפה של יחיד אסור משום דיחיד עשוי לפנות האשפה ויבואו לשפוך שם כדרכו ונמצאו מוציאים מרה"י לרה"ר (ס"ז).

(ה) עגלה שעומדת ברה"ר גבוה י"ט ורחב ד' מלכד הגלגלים כחבנו כדין רה"י סי' ו' דהוי רה"י ולכן אסור לעמוד ברה"ר ולהניח חפץ בתוך העגלה או ע"ג או ליקח מהעגלה לחוץ שהרי מוציא מרשות לרשות וכן אסור להכניס ראשו בתוך העגלה ולאכול

הלכות שבת כלל נג

ולשתות שם מהמאכל ומשקה שמונח בעגלה אף על פי שמכנים ראשו ורובו דאע"ג דאין בזה חיוב דפיו של אדם נקרא מקום פטור ול"ש נמי לגזור בזה שמא יחליף כדלעיל סס"י א' דהבא א"א לאכול אא"כ יניח בחוך פיו מ"מ אסור דגזרינן שמא יוציא האוכלין והמשקין לחוץ דכיון דצריך להם גזרינן וה"ה שאר כלים המונחים בעגלה אסור לטלטל בעגלה אם הם כלים שצריך להם בשבת אבל כלים שאין צריך להם בשבת מותר לטלטל שם אע"ג שהוא עומד ברה"ר דלמה יוציא אותם כיון שאין צריך להם וכל זה כשהעגלה גבוה י"ט בלא הגלגלים ורחב ד"ט (עיין סי' רס"ז וסי' ע"ן).

(י) אין העגלה גבוה י"ט אעפ"י שעם הגלגלים גבוה י"ט כיון שאינו רה"ר הרי זה בטל לרשות שעומד בו כדלעיל בדין רה"ר סימן ח' וא"כ מותר להוציא מן העגלה לארץ ובלבד שלא יוציא חוץ מד' אמות דהוי מעביר ד"א ברה"ר או בכרמלית. וי"א דהוי כרמלית דהא קבוע שם (עיין נמ"ס סס"י רס"ז) אך לפי שלדעת הרבה פוסקים דכומה"ז אין לנו רה"ר וכל רה"ר שלנו יש לו דין כרמלית אין למחות ביד הנוהגים להכניס ראשם לחוך העגלה ולאכול ולשתות שם אפילו אם העגלה גבוה י"ט והוי רה"ר דאורייתא דאע"ג דאף לפי"ז עכ"פ אסור להוציא מן העגלה דא"כ מוציא מרה"י לכרמלית וכן להיפך מ"מ לא גזרינן אם מכנים ראשו שם דשמא יוציא האוכלין לחוץ דהא אפילו אם יוציאין אין כאן אלא איסור דרבנן ואף דהרבה פוסקים ס"ל דאף בזמנה"ז הוי רה"ר נ"ל דיש להקל דהא י"א דאפילו ברשויות דאורייתא אינו אסור אלא בשתיה בכלים נאים.

(יז) זיו ונסר שהוא לפני החלון אע"פ שאינו רחב ד' אם הוא בפחות מג' לחלון דאמרינן לבוד והחלון משלימו לד' וכן הגגין ולפניהם רה"ר אסור להשתמש עליהן אלא דוקא בכלי זכוכית או דברים שאם יפלו יתטנפו או ישברו ולא יהיו ראויים עוד להביאם אבל בשאר דברים אסור להשתמש שם. אע"ג דהוי רה"י כמו שנתבאר בדין רה"י (סי' י"א וסי' י"ג) מ"מ מדרבנן אסור שמא יפלו למטה וישכח ויביא אותם ונמצא מוציא מרה"ר אבל אם לפניהם כרמלית כגון שדה וכיוצא בו מותר להשתמש בכל דבר כיון דאפילו יביאם אינו אלא איסור דרבנן. ולפי"ז להפוסקים דכומה"ז רה"ר שלנו יש לו דין כרמלית מותר להשתמש בכ"ד ולכן אין למחות ביד הנוהגין היתר וירא שמים יחמיר על עצמו (שמ"ה ע"ג).

(ח) וכן מותר לפשוט ידיו ולקבל בתוכו מי גשמים היורדים מן הגג או מן צנור הקבוע בגג ובלבד שיקבל באויר דאז הוי מקום פטור וצריך לדקדק שלא יגע בגג או בצנור לקבל המים דבזה יש הרבה חילוקי דינים וגם צריך לזהר שלא יניח ידיו למטה מג' טפחים סמוך לארץ לקלוט שם דכיון שידיו חוץ ג' לארץ הוי כמונח על הארץ והוי עוקר מרה"י לרה"ר (סי' ע"א) (א).

(ט) בליטה היוצאת מן הכותל כמו גג על הפתח וכמו הגגין שעושין על החנויות שחללים באויר ויש מקומות שעומדים על עמודים אסור להוציא מן הבתים לחוץ וכן להיפך דאע"ג שאין תחתיו רה"ר דלא מציעו רה"ר מקורה כדלעיל בדין רה"ר סימן ב' מ"מ כיון שאין לו מחיצות הוי כרמלית ומה תיקונן שאם יש להם עמודים לצד הרחוב יעמיד גם קנים לצד הבתים ויהיה להגג שעליהם כרין מחיצה שנעשה ע"י צורת הפתח שנתבאר בדין מחיצות כלל מ"ח סימן ה' ואם הם של בתים רבים א"צ לעשות לכל בית ובית אלא יעשה תיקון זה בשני הקצות אך צריכין לערוך ערובי הצירות ואז מותר להכניס ולהוציא מן הבתים לתחת הגגין וכן להיפך. ובין כך ובין כך אסור להוציא ולהכניס מן רה"ר תחת הגגין וכן להיפך (שמ"ז).

(י) אסקופה שלפני הבתים אם הם בלא מחיצות כלל כגון הנמשכים לפני הפתח לצד הרחוב אם גבוהין י' ורחבין ד' דינן כרה"י ואם אינן גבוהים י' ורחבין ד' דינן ככרמלית ואם כן אסור להכניס ולהוציא מהבית לאסקופה וכן להיפך וכן ממנו לרה"ר יש לזוהר לפי דעת הפוסקים דגם עכשיו יש לנו דין רה"ר ואפילו אין ברחבין ד' וא"כ הוא מקום פטור מ"מ כיון דקי"ל דבזמתי' אין לנו רה"ר וא"כ הרחוב שלנו יש לו דין כרמלית וא"כ כיון שהוא דבר שאינו חולק רשות לעצמו ועומד בכרמלית בטל לגביה כמו שנחבאר בדין כרמלית בסימן ז' ואם כן אעפ"כ יש לאסקופה זו דין כרמלית ואסור להוציא ולהכניס מן הבית לאסקופה וכן להיפך (שמ"ז).

(יא) ואפילו אם האסקופה תחת המשקוף ואם כן יש לו מחיצות דהיינו עובי הכתלים והמוזות ופי תקרה יורד וסותם אסור להוציא מן הבית לאסקופה דידוע דמוזות הפתח והמשקוף עפ"י רוב אין בו רחב ד' ובפתחות מד' קי"ל דלא אמרי' פי תקרה וכו' (ואפילו לפעמים יש ברחבין ד' וא"כ יש לומר פי תקרה יורד וסותם גזרינן שם לא ידקדק יפה) ומה שהוא חוץ לפתח כשהפתח נעול שייך לעולם לחוץ וא"כ לא מיבעי כשהאסקופה אינו גבוה ג' דיש לו כל דין רה"ר אפילו כשהפתח פתוח אלא אפילו כשהאסקופה גבוה ג' כיון שאין ברחבו ד' אם כן בטל לרה"ר שלנו דדינו ככרמלית (סז).

(יב) ולכן צריך לזוהר כשפותח פתח ע"י מפתח והנכרי מביא אותו יזוהר שלא ליקח מהנכרי המפתח עד שיעמוד הוא והנכרי תחת המשקוף ואז יניח הנכרי המפתח ליד הישראל אבל לא יקח הישראל מידו כדי שלא יעשה עקירה או הנחה כמו שנחבאר בכלל נ"ב סי' ב' אלא הנכרי יניח המפתח ביד ישראל ויפתח המנעול אבל לא יפתח הדלת עד שיסיר המפתח ויקח הנכרי מידו דאם יפתח והמפתח עדיין במנעול נמצא שהכניס המפתח מכרמלית לרה"י או לרה"ר ואסור להכניס מרשות לרשות אפילו כל שהוא (סז).

(יג) אם המפתח מונח בפנים אסור להכניס ידו ולהוציא המפתח דא"כ יוציא מרה"י לכרמלית או לרה"ר אבל מותר לפתוח במפתח שמונח בפנים אם המנעול בפנים שהרי אינו מוציא כלל ולא חיישינן שמא יוציא המפתח לחוץ דלמה יוציא כיון שאין צריך לו מבחוץ כלל (ס"ז).

(יד) ומטעם זה הגאנקהש (Gancke גאנקה) שסמוכים לבתי האושפיזא (סקורין Karcznia ווירטוהויז) והגג נשען על עמודים אע"ג דיש שם מחיצות הבית וגם הדלת שנכנסין לאורות סוסים שקרין שטאלל אם אין הדלת נעשה בענף זה שאף שאם פותחין אותו מ"מ נשאר צורת הפתח כדן שנבאר בדין מחיצות אסור להוציא מן הבית לגאנקה דכיון דאין להפתח של השטאלל צוה"פ אע"ג דהדלת נעול מ"מ דלת לא הוי מחיצה גמורה (כדליתא בס"ז ס"ז גמ"א) והעמודים שכנגד מחיצות הבית ידוע שאין שם צוה"פ כי הקורות המונחים שתי וערב לא נשאר בחללן גבוה י"ט כדן פתח וגם דהוי צוה"פ מן הצד כדלעיל כלל מ"ח סימן ח' וגם אין רוחב התקרה ד"ט ואז לא אמרינן פי תקרה יורד וסותם ואם כן אין כאן אלא מחיצה אחת או ב' אבל כשיש צוה"פ לדלת שבשטאלל וא"כ יכול לחקן הצד שכנגד הדלת להעמיד קנה אצל מחיצות הבית או כשיש בליטות לצד הבית דנחשב כלחי ואם כן הקורה שעליהם הוי צוה"פ וצד של העמודים לא גרע מלחי משהו משני צדדים אם אין בארכן יתר על י' אמות ואז מותר לטלטל מן הבית לגאנקה וכן להיפך אבל בלא"ה אסור. כללו של דבר אם אין לו ג' מחיצות אפי' ע"י צוה"פ והרביעית ע"י לחי משהו אסור לטלטל מן הבית לחוכו ומתוכו לבית (כ"ז תמלל בס"ז).

(טו) דרך בעלי אושפזיכנא (סקורין קרענאנע) שבשבת מעמיד הנכרי מים על הקורה שהעמודים של גאנג נשען עליו ומשם נוטלין הידים ומשחמשין לכל צרכיהם וצריכין לזוהר כזה הרבה שאם לא נעשה כדן בגאנג כמו שבארנו בסימן י"ד או הקורה הזו כיון שאין ברחבו ד' אע"ג שגבוה יותר מג"ט מרה"ר בטילה לרה"ר שלנו שהיא כרמלית וא"כ אסור לטלטל המים יותר מד' אמות כדן כרמלית וגם צריכין לדקדק מאוד דלפעמים יש בגאנג כדן צוה"פ והוא לא ידע וא"כ כיון שיש לגאנג דין רה"י וא"כ אסור להוציא מקורה זו לרה"ר אפילו לדין דאין לנו רה"ר מ"מ הוי כרמלית ומכ"ש להפוסקים דאף כזה הומן יש לנו רשות הרבים ואם כן פשיטא דאסור דאם הגאנג כרמלית וגם קורה זו רחבה ד"ט עכ"פ היא כרמלית ומכ"ש דשמוא יש צוה"פ בגאנג והוי רה"י ואו חייב ולכן צריך לזוהר מאוד בזה. ומי שאינו בקי היטיב בכל הדינים מחוייב להחמיר שלא יוציא ויטול ידיו חוץ לגאנג וגם לא לפנים דוה אינו מוכרח שהדלת לא תהיה מחיצה דרך לחומרא אמרינן שאינו מחיצה גמורה (סז).

(טז) נהר או אמת המים העוברת בחצר אעפ"י שיש לחצר מחיצות וגם מחיצה על המים וגם מעבר השני של הנהר כיון שאין המחיצות נעשין כשביל המים ולכן אם המים עמוקין י"ט ורחב ד"ט א"כ דינן ככרמלית ואסור למלאות מהן לחצר שהרי מוציא מכרמלית לרה"י אא"כ יעשה לה תיקון המכואר בש"ע ריש סימן שצ"ו דהיינו שיעשה מחיצה גבוה עשרה טפחים בכניסה וביציאה ויהיה טפח ממנו משוקע במים וא"צ שיהיה מחיצה שלימה לרחבה אלא אפילו מחתיכות הרבה ובלבד שלא יהיה ג"ט בין אחד לחבירו דאז אמרינן לבד ואם הנקבים שהגהר נכנס ויוצא אינם רחבים ג' אפילו מחיצה אין צריך ומ"מ מותר לטלטל בחצר ולא אמרינן שנפרץ במלאות לכרמלית שהרי החריץ והמדרון גופא נחשב למחיצה אם הוא משופע כ"כ שמתלקט עמוק י"ט כמשך ד' אמות כמו שבארנו ברה"י סימן י"ב י"ג ואפילו אם ליכא מחיצה בעבר השני מן הנהר מותר לטלטל בחצר. ואם אין במים גבוה י"ט או שאין ברחבו ד"ט מותר למלאות ממנו אם העמיד מחיצה לצד השני ומוקף מכל ד' צדדים דאז בטיל לרשות שעומד בו כדלעיל כלל נ' סימן א' (ס"ז ע"ג).

(יז) אם ליכא מחיצה מצד השני של הנהר רק שמדרון החריץ הוא נחשב למחיצה או כשנקרשין המים ואין משפת המדרון עד הקרח גבוה י"ט המתלקט מתוך ד"א אע"פ שהוא עמוק מאה אמה תחת הקרח בטלה המחיצה דרוקא מים אין מבטלין מחיצה כדלעיל כלל מ"ז סי' ה' ואז אסור לטלטל גם בחצר (עיין נס"י ע"ג מ"ח ס"ק ל"ח).
(יח) מותר ליטול חפץ ברה"ר ולהעבירו פחות מד' אמות ולהניחו שם אבל כשרוצה לטלטל ד' אמות אף על פי שניח בחוך ד' אמות אסור (סי' ע"ג) אע"ג דע"י ב' בני אדם מותר על פי האופנים שנבאר כלל נ"ד אבל ע"י אדם אחד אסור אם לא כמי שהחשיך וכיוצא בו שנבאר שם אבל ד"א מותר שכל אדם יש לו ד' אמות מצומצמות ברה"ר שזה מקומו של אדם ג' אמות כנגד גופו ואמה לפשוט ידיו ומודדין לכל אדם כאמה שלו ואם היה נגם באיבריו מודדין במדה כינונית (ע"ט).

(יט) וכן מותר לעמוד ברה"י ולטלטל ברה"ר חפצים שאינם צריכים לו בשבת ולהניחם ממקום למקום כדלעיל סימן ג' ד'. ובלבד שלא יעבירם ד' אמות ברה"ר ואם העביר ד"א חייב (ע"ג).

(כ) שני בתים בשני צדי רה"ר והם של אדם אחד או של שנים וערכו (עיין מ"ח נחזה ענין שיכולין לערב דהא אין פתח ביניהם שיכולין לטלטל מה לזה) אם שניהם שוים

מותר לזרוק מזה לזה למעלה מעשרה דהוי מרה"י לרה"י דרך מקום פטור ואם אחד גבוה מחבירו (וכ"ל דה"ס נשין דק שלריך לאמן ידיו) מותר לזרוק כלי חרס וכיוצא בו שאם יפלו ישברו אבל דברים אחרים אסור דחיישינן שמא יפול ואחי לאחויי ונמצא מוציא מרשות לרשות ולמטה מי"ט אפילו כלי חרס אסור לזרוק ואם זרק פטור (שכ"ג) אבל המושיט מרה"י לרה"י ורה"ר באמצע אם הם עומדות זה כנגד זה כגון ב' גזוזטראות שקורין גאנגע שא' הוא בצד אחד של רה"ר והב' בצד השני שכנגדו וכן ב' עגלות גבוהות י"ט שעומדות ברה"ר זה כנגד זה פטור אבל אסור אבל אם הם עומדות זה אחר זה בצד אחד דהיינו ככותל אחד המושיט חייב אפילו למעלה מעשרה טפחים שכך היה במשכן שהיו ב' עגלות עומדות זה אחר זה ברה"ר ומושיטין הקרשים מזה לזה אבל זריקה במשכן לא מצינו וגם לא מצינו זה כנגד זה שלא היו מושיטין הקרשים זה כנגד זה אלא מזה לזה שלפניו (שמ"ז נמ"א) בד"א מרה"י לרה"י דרך רה"ר אבל מרה"י לרה"י דרך כרמלית למעלה מי"ט מותר לכתחלה אפילו להושיט אפילו בדיוטא א' דהיינו שעומדים זה אחר זה דהוי אויר מקום פטור (שכ"ה ע"ש נמ"א ס"ק י"א) ולמטה מי"ט נ"ל דאסור דהוי אויר כרמלית.

(כא) היה עומד ברה"י ובידו הפץ ארוך כסדין וכיוצא בו ונתחגלגל מידו וקצה השני עדיין בידו אם הגיע הקצה השני למטה מן י"ט סמוך לארץ ונח שם על איזה דבר לא מיבעי' להפוסקים דגם בזמה"ז הוי רה"ר דאסור להביא אצלו דגורנין שמא לא יהיה אגודו בידו ואפ"ה יביאנו וחייב אפילו להפוסקים דדין רה"ר שלנו ככרמלית ואגודו בידו אפ"ה אסור להחזירו כיון שקצה השני נח כבר אבל אם לא נח כלל אלא תלוי באויר אפילו אם הוא כבר למטה בפחות מי"ט דהוי אויר כרמלית מכל מקום מותר להביאו אצלו להסוברים דרה"ר שלנו כרמלית (שכ"ג).

(כב) לא יעמוד אדם ברה"י וישתין ברה"ר ברה"ר וישתין ברה"י וכן לא ירוק ואם השתין זרק חייב ואפי' הוציא פיו ואמתו לאותו רשות ואפי' לכרמלית אסור וכן לא ילך ד' אמות ברה"ר או מרשות לרשות ורוקו בפיו אם כבר תלשו בפיו ממקום למקום (ע"ז) (ב). (כג) פשט ידו לחוץ עם הפץ לרה"ר בין בשוגג בין במזיד מותר לו להחזירו עד שלא הניח שם ולא קנסו אותו אפילו במזיד דשמא לא יוכל להחזיק ידו פשוטה לחוץ עם החפץ כל השבת וישליכנה מידו ויבוא לידי חיוב. ונ"ל דאם הוא סמוך לחשיכה כמ"ש במזיד קנסינן ליה. אך כל זה ברה"ר דאורייתא אבל לכרמלית מותר בכל גווני וכיון דבזמה"ז להרבה פוסקים אין לנו רה"ר וא"כ לעולם מותר להחזיר (סי' עמ"ח).

כלל נד. דין מי שהחשיך לו בדרך ויש אצלו חפצים ומי ששכח חפצים אצלו והוציא בשבת:

(א) מי שכח בדרך וקדש עליו היום וחבילתו על כתפו ירוץ עד שמגיע לביתו ולא ילך בדרך הליכה דאז כיון שאין לו היכר שמא ישכח ועמוד ואז כבר בטלה עקירה ראשונה וכשיחזור וילך הרי עקר בשבת וכשיחזור ויעמוד הרי עשה הנחה ג"כ בשבת וחייב אבל כיון שלא התירו אלא שירוצן יש לו היכר שאסור לו לעמוד וכשיגיע לביתו לא יעמוד אפילו רגע אחד אלא יחזיר אחוריו לחצרו וישליכנו דרך אחוריו לחצרו או לביתו והוי הנחה שלא כדרכה ודוקא בדבר שהוא מושא כתבילה ואין דרך לרוץ כתבילה וא"כ הריצה הוא היכר אבל אם יש אצלו כים מעות וכיוצא בו דבר קל שדרך לרוץ בהם ואם כן אין הריצה היכר לא התירו ומכל מקום בשעת הרחק אף בזה יש להתיר ע"י ריצה (סי' רפ"ו).

הלכות שבת כלל נד

(ב) ואמנם יותר טוב כשיש אצלו דבר קל שיתן הבים לחבירו וילך בו פחות מד' אמות ויהזור הוא ויטול ממנו וילך פחות מד' אמות וכן עד שמגיע לביתו ואז יורקנה מאחוריו כמו שכתבנו ואם הוא יחידי יכול ג"כ להוליך אותו תמיד פחות פחות מד' אמות ובלבד שיניח הבים על הקרקע או שישב בכל פחות מד"א דעמידה לא השיבא הנחה כיון שהכל בהליכה אחת אם לא כשצריך לפוש ולנוח דאז העמידה השיבא הנחה דאף על גב דבלא החשיך בדרך לא התירו לטלטל בענין זה כשהוא יחידי דשמוא יטעה ויעביר ד"א מ"מ כיון שאדם בהול על ממונו ואם לא נחיר לו יבוא לידי חילול שבת ולכן התירו בענין זה וכן אם מצא כתבי קדש שמונחין בכויין וא"א לו לשמרם עד הלילה מותר להביאן ע"י טלטול פחות פחות מד' אמות (סי' ע"ח) אבל לטלטל ע"י ב' בני אדם בטלטול פחות פחות מד' אמות מותר לכל דבר הצורך ואפילו מקום רהוק ובלבד שלא יוציא החפץ חוץ מתחום שלו (ע"ט).

(ג) שאר דינים הנוהגים למי שהחשיך בדרך כשיש עמו עגלה יחבאר בכלל נ"ח.
(ד) שכח כיסו עליו והוציאו בשבת אם הוא במקום המשתמר אסור להביאו לביתו ע"י התירים הנוכחים דרוקא במי שהחשיך התירו ואם מתירא שיגנבו שם גם כן מותר להוליכו פחות פחות מד"א ואם מתירא שירגישו ליסטים בזה מותר לרוץ. ונ"ל דמותר לומר לנכרי שישמרנו ויבין מעצמו ויביאנו לביתו. ונ"ל עוד דמותר לומר לנכרי שיביאנו לביתו כיון דסוגיא דעלמא כדעת הפוסקים דכומה"ז אין לנו רה"ר והוי שבות דשבות במקום פסידא (סי' רס"ז) ונ"ל דיותר טוב לומר לנכרי לטלטל ע"י התירים דלעיל (א).

(ה) היה בדרך ויש לו מעות בכיסו אם יכול להפקידן או להצניען אסור להחזיק בכיסו דהרי הם מוקצים ואם מתירא שמא יגולוהו ממנו יתפרנו בכגדיו וישב בביתו ולא יצא בהם חוץ לעירוב דאע"ג דהוי הוצאה כלאחר יד מ"מ מדרבנן אסור ואם ירא שמכח שלא יצא כל היום ירגישו בני הבית שיש לו מעות ויגזלו מותר לצאת בהם כיון שאין כאן איסור דאורייתא דאין דרך הוצאה בכך להפרם ואם לא נחיר לו בכך יבוא לידי איסור דאורייתא ויוציא כדרכו ובמקום פסידא התירו (סי' ע"ח סעיף ל"ג) אבל צורחין בכיסו בכגדו לא מהני כדלעיל כלל נ"ב סימן ה'.

(ו) ואם מחפשין אחר מעותיו לגזלם נ"ל דמותר להוציאן למבואות שלנו שאין לנו רה"ר אפילו בידים (ב) אפילו אינן חפורין בין מעות או סחורותיו אם א"א ע"י נכרי דאם לא נחיר לו יבוא לחפור גומות להטמין (א"ר נ"ס ת"ט) (וכן אם היו המעות צק ופיו קצו למעלה מותר לחתך הצק וליטול המעות אבל לא יתיר הקצר) (א"ר נ"ס ת"ט סימן ע"ד) ואם אפשר שלא יעשה עקירה והנחה כגון שאחד יעמוד בפנים וחבירו מבחוץ יקח ממנו רק שזוהר שזה שמוציא לא יניח ליד חבירו ואח"כ ילך גם הוא לחוץ ויקח מיד חבירו ויטלטלנו כך פחות פחות מד"א כדלעיל סימן ב' או שזורקנו לחוץ דרך כחפיו מאחוריו דהוי הוצאה כלאחר יד (ע"ט) (ג).

(ז) וכן אם הסחורה בתיבה וכיוצא בו או יוציא מקצתה לרה"ר ולא יוציאנה כולה אלא תהיה עדיין מקצתה בפנים דאינו חייב עד שיוציא כולו בבת אחת ואז לאחר שנחה מעט כך יהזור ויוציא כולה ובלבד שלא יגרר אלא תמיד תנוח מעט ואם אפשר שאיש אחר יוציא קצה הב' טוב יותר כדלעיל כלל נ"ב.

(ח) או אם אפשר שיקשור ברגליו או שיניח החפץ בסנדליו דכ"ז פטור והתירו במקום פחד פתאום במקום שיש לחוש שיבוא לידי איסור דאורייתא דאדם בהול על ממונו.

(ט) ונ"ל דאף שכחתי דטוב יותר לעשות ע"י ב' אנשים דוקא מי ששייך למעותיו כגון בניו ושותפו או שיש גם לחבירו מעות וסחורה ואם זה לא יסייע לזה אף זה לא יסייע לזה ומשרתיו נ"ל דגם הם חשוכים בכני' ביתו שגם הם כהולים כידוע אבל מי שאינו שייך כלל לזה אעפ"י שמוחר לטלטל מוקצה בשביל חבירו להציל אבל לא נחיר לו הוצאה אפילו באיסור דרבנן כדלעיל (כלל מ"ה).

(י) וכל זה דוקא בממונו שכבר הוא בידו דאדם כהול לאבד ממונו אבל אם מצא מעות ושאר דברים המוקצים אסור להגביהן ואפילו לומר לנכרי דזה לא נקרא פסידא. ואשרי הגבר אשר יבטח בה' לכוף יצרו לעזוב בשביל מצות ה' (מכר"ל).

כלל נה. דין טלטול בספינה ובהב"ס (סי' ע"ה).

(א) ההולך בספינה אם אין מחיצות הספינה גבוה י"ט מותר למלאות מן הגהר דגם הספינה היא כרמלית כיון שאין בגבהו י"ט ומותר לטלטל מכרמלית לכרמלית ואם הספינה גבוה י"ט ומשוקעת במים עד שלא נשאר משפת המים עד שפת הספינה י"ט אסור למלאות שהרי מוציא מכרמלית לרה"י וכן אסור לזרוק שום דבר מהספינה למים אבל מותר לשפוך מים או מה שהוא רוצה לזרוק על שפת הספינה וממילא נופל למים דכיון דאין זורק להדיא למים ורק מכחו בא לא גזרו בזה כיון שנחזין בתוך כך על שפת הספינה או צדדי הספינה אבל למלאות מים שא"א בדרך זה אסור אא"כ יעשה דף ר' על ר' ויעשה בו נקב וממלא דרך הנקב והקילו חכמים בזה דאמרינן גוד אחית דהיינו כאלו מהחוד ירדו מחיצות מכל צדדי הדף למים והיו כאלו היו מחיצות עד המים וזה לא הקילו רק בספינה שא"א לעשות שם תקונים כמו בביתו וכן אם אינו רוצה לזרוק על דופני הספינה יזרוק דרך הנקב. ואם משפת המים עד שפת הספינה נשאר י"ט וא"כ כשהוא ממלא ע"כ צריך להגביה קצת למעלה מדופני הספינה וא"כ הוא מטלטל מכרמלית לרה"י או איפכא דרך מקום פטור לפיכך הקילו חכמים שיוציא זיו כל שהוא חוץ לספינה משום היכר בעלמא ומותר אפילו למלאות (סימן ע"ה) ואפילו לדעת האוסרין להחליף ברשויות דרבנן דרך מקום פטור (כדלעיל כלל כ"ג סי' א') הבא כיון שיש היכר מותר.

(ב) ספינות של אדם אחד או אפילו של ב' בני אדם וערכו יחד כדן עירוב וסמוכים זה לזה בפחות מד' טפחים וגם קשורים בענין שאין לחוש שמא ינודו זה מזה מותר לטלטל מזה לזה אפילו אם אין משפת המים לראש הספינה י"ט אבל אם יש בניהם ד"ט שהוא שיעור כרמלית (עיין נס"י ע"ד) אפילו הם של אדם אחד אסור לטלטל מזה לזה אם יש ממים לראש הספינה בפחות מ' טפחים וכן אם אינם קשורים דחיישינן שמא ינודו ויתרחקו אבל למעלה מ'ט מותר לטלטל אפילו על ידי הושטה ואפי' כשעומדות זה אחר זה דאע"ג דמרה"י לרה"י דרך רה"ר על ידי הושטה חייב (כדלעיל כלל כ"ג) הבא שאין בניהם אלא כרמלית מותר כיון שמטלטל למעלה מ'ט שהוא אור מקום פטור ואפילו אינו קשורים ואם לא ערכו יחד תליא בפלוגתא דלעיל אם מותר להחליף ברשויות דרבנן דרך מקום פטור (ובזה ח"ל לנמוק כמ"כ תוס' ק"ח ע"ג ד"ה משיטא דאפילו נבל אדם א' לעולם נענין קצות דאל"כ חיישינן שמא יתרחקו יותר מד"ט ויחיה כרמלית עמסיק בנייהם) (ע"ג).

(ג) הולכי ספינות כשרוצים לעשות צרכיהם ישבו במקום המשוטה דשם אינה גבוה י"ט ודינה ככרמלית ומוציא מכרמלית לכרמלית (ע"ג).

(ד) וכן בית הכסא הכולט ותלוי באויר והצואה נופלת למים או לחפירה לחוץ לעיר ויש בה יחור מבית סאתים והוא שיעור מקום שארכו ורחבו ע' אמה וב' שלישים על ע' אמה וב' שלישים בין שהוא מרובע או ארוך וקצר רק שהוא לפי חשבון זה ואז הוא ככרמלית וא"כ אם יפנה שם הרי מוציא מרה"י לכרמלית יתקן בענין זה שיעמיד דף או קנה פחות מג"ט סמוך לנקב והוי כלבוד לנקב והוי כחורי רה"י בכדי שתפול הצואה עליו קודם שיפול למטה או כשבהכ"ם עשוי כך שהצואה נופל על הופניו קודם שיפול למטה מותר ואע"ג דמכחו נפל לכרמלית לא גזרו בזה רבנן (סז).

(ה) ומטעם זה נהגו לשפוך שופכין בחצר אפילו הרבה ואפילו החצר קטן מאוד אעפ"י שיוצאין דרך נקב לרה"ר כיון דרה"ר שלנו יש לו דין כרמלית והוי כחו בכרמלית כיון שנחין מקודם בחצר ובלא"ה גם כן מותר כיון שאינו מכין לכך שיצאו ויכלין לבלוע בחצר ואע"ג דיש אוסרין אפילו ברה"ר שלנו מ"מ סומכין על המקלין (סי' ע"ג ונט"ז ס"ק ס"ה) והרועה להחמיר על עצמו אם יש בחצר ד' אמות על ד"א שהוא שיעור שמחוקת סאתים מים שאדם עשוי להשתמש בכל יום שיכלע בחוכו אפילו אינו מרובע אלא ארוך וקטן כגון שארכו שמונה אמות ורחבו ב' אמות או אפילו קטן אלא שהוא ימות הגשמים שאין אדם מקפיד על לבלוך חצירו ואינו מתכוין שיצאו לחוץ מותר לשפוך בו כל מה שירצה אבל בחצר קטן וכימות החמה צריך לעשות גומא שתהא חללה מחוקת סאתים דהיינו חצי אמה על חצי אמה ברום ג' הומשי אמה בין אם יעשנה בפנים בחצר או בחוץ אלא שמבחוץ צריך לכסות בנסרים כדי שתהא מקום פטור דאל"כ בטלה לרה"ר ואם עמוק הוי כרמלית אבל כשהיא מכוסה ופיה ברה"י הוי חורי רה"י ויפלו המים מידו למקום פטור ואז יכול לשפוך בו כל מה שירצה אפילו נתמלאה מע"ש שופך לחוכה כיון שעשה כתיקון חכמים (סז ע"ע).

(ו) ברה"ס שהוא בין ב' בתים שלא עירבו דינו ככרמלית ואסור לפנות שם ער שיעשה כתיקון הנזכר (נסי' ד').

(ז) וכל זה לכתחילה אבל כשעשבר התיקון בשבת או ששכחו ולא עירבו הבתים או שלא היה לו באפשר לעשות תיקון הנזכר מותר לו לפנות שם דגדול כבוד הבריות והחירו חכמים לעשות איסור דרבנן משום כבוד הבריות שלא יתבזו (ע"ה).

(ח) ונ"ל להקל גם כן באם ששכח ולא הכין מע"ש דבר לקנה בו או שהכין ונטלו משם או במקום שאף שיכין יקחוהו אחרים מותר להוציא מרה"י לכרמלית כפי מה שצריך לקנה ובלבד שלא יוציא אפילו לרה"ר שלנו דיש אוסרין אפילו לכרמלית (א).

(ט) ואם הוא יכול להזמין לו מאתמול בענין שימצאנו בשבת או שלא עשה לכתחילה תיקון במקום שאפשר לעשות אסור (כ"ז תמלח נסי' ע"ג וסי' ע"ה). ושאר דינים הנהוגים בהולכי ספינה מבואר לעיל כלל ד' ולקמן כלל ע"ו.

כלל נו. דין דברים שאסור לצאת בהם בשבת (סי' ע"ה).

(א) כתיב אל יצא איש ממקומו ביום השבת וקבלו חז"ל הפירוש מפי משה רבינו ע"ה שר"ל שאל יוציאו דבר מרשות לרשות והיינו דוקא מה שהוא בדרך משא שנושא אותו אבל מלבושיו לא נקראו משא וה"ה לכל החכשיטין שדרך האדם לישא אותם בדרך מלבוש מותרין דבטלן לגוף וחז"ל גזרו על מקצת חכשיטין שראו בחכמתן שדרך בני אדם להסירן ולהראות לחבריהם או מה שהוא נוח ליפול מעליו וחששו שמא יעבירם בידו שלא כדרך מלבוש ד"א ברה"ר או שיכניסם לרה"י ולכן אסרו לצאת בהם (ע"ה).

(ב) ואמנם עכשיו שאין דרך להסיר ולהראות וגם שאין שומעין ההמון לקול מוכיחיהם וגם שאין לנו רה"ר גמור בזה הזמן ולכן הסכימו הפוסקים שלא למחות למי שירצה לצאת בתכשיטין בין איש ובין אשה רק שיהיה דרך מלבוש וגם שלא יוציאו יותר ממה שצריך להם. ואמנם תכשיט כמחטין וכיוצא בהם שבדברים אלו בוודאי ישמעו ולא יצאו במחטין רק מה שצרכין להעמיד קשוריהם אבל לא מה שתחוב כנגדיהם כמו בחול ומכ"ש שלא ישאו כנגדיהם טאשענאווהר שאין זה דרך מלבוש (סז).

(ג) יש מקומות שנוהגים שעושיין מפתח של כסף לסגור הבית וחולין הנשים אותן על צואריהם לתכשיט ומה טעו ועושיין חיק לבריללען וזה אסור שהרי הבריללען הם משא. ולשאת הבריללען על החוטם במקום שאין עירוב אסור דילמא נפיל ודומה ממש להיגר במינן ו' (סז).

(ד) כל דבר שהוא מלבוש לאחד אף על פי שאין דרך בני אדם ללבוש כגון הבגדים הקשים כשקים וכיוצא בו שהרועים לובשים אותן מפני הגשמים מותר לכל אדם ללבוש אפילו בלא גשמים אבל דבר שאין שום אדם לובשו כגון חיבה וקופה ומחצלת אסור להוציא אפילו דרך מלבוש (סעיף כ"א) וכן לבדים הקשים (סעיף ל"ב) וכן מה שהוא מלבוש לאיש אסור לאשה לצאת בו ומה שהוא מלבוש לאשה אסור לאיש דנשים עם בפני עצמן וכן מה שהוא תכשיט לאיש אסור לאשה וכן להיפק. לפיכך המוציא תפילין בשבת בכזוין במקום שאין משחמרין מכניסין זוג זוג דרך מלבוש עד שיכניס כלם אבל אשה אסורה להכניסן שאין זה מלבוש גמור רק שהוא תכשיט לאיש ולכן אשה שיצאה בטלית מצוייצת חייבת אבל דבר שהוא מלבוש גמור לאיש מותר גם לאשה (סעי' ע"ג נ"ח) ומה שהוא מלבוש לעניים מותר אף לעשירים ולכן מותר לאשה להתעטף בחתיכת בגד פשתים דרך מלבוש דהיינו שמכסה ראשה ורובה רחוי לעניים אבל על הצעיף לבד להציל מטינוף הגשמים אסור אבל אם כוונתה להציל שלא יצטרו אותה הגשמים אעפ"י שניצלת עי"ז גם מטינוף מותר. ונ"ל דאיש אסור לכסות הכובע עם טאשענטוך אבל מותר לתת כובע בראשו להציל מטינוף הגשמים.

(ה) הנשים הקושרות חתיכת בגד שלא תחלכלך בדם נדוחה אסור דאינה אלא להציל מטינוף ואסור אם אינה דרך מלבוש אבל מה שקושרות כדי שלא תפול הדם על בשרה וחבאיב לת מותר וכן כמוך הקשור ומהודק באונה ובפלפל וגרגיר מלח ובכל כושם שנתנה לפיה בע"ש ואם נפל אפילו ע"ג כלי לא תחזיר דמחוי כמכין להוציא (ע"ג). ויוצאת באבן תקומה דהיינו אבן ידוע שלא תפיל את הולד וכתב הט"ז שהוא מה שקורין שטערנשוש וכן כמשקל ששקלו כנגדו ואפילו לא נתעברה עדיין.

(ו) החיגר או חולה שעמד מחליו שא"א לו כלל לילך בלא מקל מותר לילך במקל בידו אבל אם אפשר לילך בלא מקל רק שהוא להשען עליו שילך יותר בטוב אסור. וכל זה במקום שאין עירוב אבל במקום שיש עירוב מותר אם הוא צורך קצת אבל בלא צורך כלל איכא זילותא דשבת (סז).

(ז) מי שאסור בכבלים הוי אצלו מלבוש ומותר לצאת בו (סז).

(ח) מי שיש לו מכה בידו או בשאר הגוף ונתן עליו רטיה מע"ש מותר לצאת בו וכן מותר לחרוך על הרטיה סמרטוטין להחזיקו שלא יפול וקושרו ומתירו ברה"ד ואם נפל הרטיה ממנו אסור להחזיר כדלקמן כלל ס"ט סימן ט' אבל אסור לחרוך על הרטיה דבר שהוא חשוב אצלו כמו שעושיין שכורכין הטאשענטוך וכיוצא בו על הרטיה שכיון שהוא דבר חשוב לא בטיל לגבי רטיה משה"כ סמרטוטין שאינו חשוב בטל לגבי רטיה. י"א

הלכות שבת כלל נו

דמוחר לכרוך על המכה דבר שאינו מרפא אפילו אם כורך רק כדי שלא ישרטו בגדיו
המכה דבטל לגבי המכה ואפילו חתך באצבעו בשבת ולא היה עליו מע"ש. ודוקא דבר
שאינו חשוב אבל דבר חשוב כמו טאשענטוך נ"ל דלכ"ע אסור דלא בטיל לגבי מכה והוי
משאוי ויש אוסרין אם אינו בא אלא להגן שלא ישרוט (cc) (א).

(ט) מותר לצאת בטלית ודוקא כשמחטטף בו דרך מלבוש אבל אם מקפלו כך
סביב צוארו כיון שאין זה דרך מלבוש במדינתנו אסור (cc).

(י) מותר להגביה קצת בגדיו כשיש רפש וטיט שלא יתלכלך בגדיו אבל להגביה
לגמרי אסור ולכן במקום שאין עירוב אסור לקפל הטלית ולהניח על כתפו דהויצא בטלית
מקופלת הייב אלא יתעטף בו גופו ואף שיגביה קצת מותר (cc).

(יא) במדינות שנוהגין לחגור בשני חגורות זה על גב זה שקורין אונטערגירטעל
כדי שיהיה נראה שחגור בחגור עב להחנאות אפשר דאין למחות אבל הנהגים כשצריכים
ללכת לשוק וכורכין הטאשענטוך על החגור זה אסור לכ"ע שנראה לכל שמערים להוציא
הטאשענטוך ואלו שכורכין הטאשענטוך תחת הבגדים על המכנסים אפשר שיש להתיר
דכיון דלפעמים כשהחוט המחבר ומהרק המכנסים רפוי קושרין אותו לפי שעה אף
בטאשענטוך וא"כ לא יחשדו אותו שכונתו להערים ולהוציאו ומ"מ גם בזה אני חוכך
מאוד דכיון דאין דרך מלבוש בכך ואין דרך לחגורו כלל וא"כ אסור להוציאו ואותן
הכורכין הטאשענטוך סביב צוארן במדינות שאין מנהג לכרוך סביב הצואר נ"ל דאין זה
דרך מלבוש ומ"מ כיון שלפעמים כורכין בשביל הקור אפשר שאין למחות אם כורכין
אותו בדרך מלבוש. אבל מה שכורכין פעם א' והקצוות תלויים למטה נ"ל דאיסור גמור
הוא אך ככל זה כיון שידוע שאין שומעין ונעשה להם כהיתר מוטב שיהיו שונגין ועכ"פ
יודיעו להם שיכרכו סביב הצואר בדרך מלבוש או על המכנסים תחת בגדיו אבל על
החגורה אין כפק שאסור (ב).

(יב) ראוי לירא שמים להתמיר שלא לילך בהאנדרשהען שמא יצטרך למשמש
בגופו וישא אותם בדיו ויש מחמירין גם במופף שחוחב בו ב' ידיו ויש מתירין בזה משום
שכשיצטרך ישאר על יד השניה.

(יג) היוצא בטלית שיש בו ציצית א' או ב' פסולים חייב שהציצית אין נוי לבגד
ולא צריך לבגד אלא כל זמן שכולן כשירין כיון שמצותו בכך ואסור ללבוש הבגד בלא
הציצית או הם צורך הבגד משא"כ כשאין כשירים דאז אף אותן שלא נפסלו מ"מ הם
פסולים דהא אסור ללבוש אם לא שיש בו ד' ציצית. ואע"ג שהציצית הם רק חוטין
בעלמא ולא חשובין כלל ואם לא מחמת מצותן לא איכפת לאדם אם נפסקו או לא
וא"כ מהראוי שיהיו בטלים לבגד מ"מ כיון דרעתו של אדם לחקו ציצית שנפסל ולהשלים
עליהם ונמצא שהן חשובין אצלו ולכן אינם בטלים לבגד ולכן חייב.

(יד) ולכן צריך אדם ליהרר כשנפסק לו רצועה מרצועות בגדיו שקישר ב' הצדדים
ומצד א' נשאר הרצועה וכן זוג קרסים שנפסק קרם א' אפילו שהן משיחה או
חוט ברזל בעלמא ואין חשוב כלל אצלו הרצועה והקרם מ"מ אסור לצאת באותו בגד
כיון שרעתו להשלים ולחקן צד שנפסק זה ישאר במקומו וא"כ הוא חשוב אצלו ואינו
בטל לבגד ואם הרצועה הוא ממשי וכיוצא בו שהוא דבר חשוב אפילו אין דעתו להשלים
מ"מ אסור לצאת בו כיון שחשוב אינו בטל (ג) ואם אינו חשוב כגון משיחה וקרם
בעלמא וגם אין דעתו להשלים עליהם אוי בטל לגבי הבגד ומותר לצאת בו.

(טו) כל דבר המחובר לכסות ודרכו להיות מחובר בו בטל לגבי בגד ומותר לצאת בו כגון הכיסין התלויים בו אבל אם חיבר שם דבר שאין דרכו בכך אסור וכמקום שגזרו שכל יהודי ישא חתיכת בגד (ג'ע"ב) וכדומה מותר לצאת בו ואפילו אינו תפור בו רק מחובר קצת. ולכן אותן הקאפעש Kapa (סקורין קפֿטֿטור) שהוא כמו כיס ותלוי בבגד מאחוריו לכסות בו הראש בשעת הגשמים מותר לצאת בו אבל אם יתפור בבגד טאשענֿג טוך וכיוצא בו נ"ל דאסור דדוקא במדינות ובזמן הש"ע שהיה דרכן בכך היה מועיל כשתפרו אבל כומה"ץ שידוע שאין אחד שיחפור טאשענֿגטוך בבגד ואינו שייך כלל לבגד אסור אפילו הוא תפור. ונ"ל דכל דבר שדרכו בכך אפילו רק קשור בו בקשר של קיימא אעפ"י שאינו תפור מותר וכ"ד שאין דרכו בכך אפילו תפור אסור ולכן לא מהני מה שקושרין טאשענֿגטוך בחגורה והטאשענֿגטוך תלוי בצדו כיון שאין שייכות להגורה עם הטאשענֿגטוך לא שייך לומר דבטל הטאשענֿגטוך לגבי החגורה ואפילו הפירה לא מהני כיון דאין דרכו בכך אבל אם קשרו וחוגר בו סביב הגוף מותר דהוי כחגורה ארוכה כן נ"ל בדעיים אלו דהכל לפי הזמן (ד) והאחרונים כתבו דקשר של קיימא לא מהני אלא דוקא תפירה וצ"ע (ועיין בש"ג שסניב המרדכי דף ע"ט ע"א סי' ה').

כלל נו. דין שביחת בהמתו (סי' ע"ה).

(א) כתיב למען יגוח שורך והמורוך וכו' (התם) ריש כ' נמה נהמה לתני דשניתת נהמה חיכו אלא עשה דלמען יסוח ולא דל"ת כל מלאכה וכו' קאי על מחמר וכ"כ הרמב"ם בפ"ק אכל הר"ן פ"ק דע"ז וריב"ש סי' כ"ד וכ"כ הכ"מ משמע דגם שניתת נהמות הוא בלאו אלא דלכ"ע אין לוקין וכ"כ הלבוש שהיא לאו ובתנאים השיגו נא"ד וכ"כ רש"י פ"ק דע"ז דף ע"ז ד"ה גזרה נהדיח) הרי התורה הזהירה שגם בהמת ישראל תנוח בשבת ולא בהמה בלבד אלא אפילו עופות וכל בעלי חיים ולכן אסור להניח לבהמתו שחצא בדבר שאינה לה לשמירה דהוי משא וכן בדבר שאינה אלא לגוי אסור אבל בדבר שצריכה לשמירתה הוי כמלבוש לאדם ומותר לצאת בה.

(ב) לפיכך אסור להניח הסוס לצאת באוכף שעליו (סקורין וזוטטען) ולא באותו שקורין Chomato (קוואט) ולא עוד אלא אסור אפילו להניח עליו האוכף והחאמאטא אפילו בהצירו שנראה כאלו רוצה להטעין עליו משא וכן אסור ליטול ממנו האוכף בשבת שהוא טורח שלא לצורך אך אם יודע שבעל העגלה לא יציית מוטב שלא ימחה בידו דמוטב שיהיו שוגגין וכו' וטוב לעשות ע"י נכרי.

(ג) מותר הסוס לצאת ברסן (סקורין לויסן) או כמה שקורין Obroz (הזן;ובזנד) אבל בשניהם אסור דדי לה בא' ואף שהחבל ארוך מותר לכרוך סביב צוארה דמשחמרת בזה שאם תברח יתפסנה בחבל אבל שור ופרה שאינן צריכין שימור אסורים לצאת בחבל סביב צוארם ואם טבעם לברוח וצריך לשמירה מותר.

(ד) אם רואה שהקור מוזק לסוס מותר ליתן עליו בגד לחממו ובלבד שלא ישען עליו דהוי משתמש בעלי חיים וכן מותר לפרוק המשא מן הבהמה משום צער בעלי חיים ובלבד שלא ישען עליה ואם המשא מוקצה מכנים ראשו תחת המשא ומסלק לצד אחר והוא נופל מאיליו משום צער בעלי חיים.

(ה) מותר לצאת באגד ושאר דברים שמונה על המכה.

(ו) אסור לצאת בזוג שקשור ברסן ואפילו בחצר אסור אם לא פקק הענבל ומשמיע קול.

(י) מותר למשוך הסוס בחבל שבסמן ובלבד שלא יצא החבל למטה מידו טפח שנראה שנושא חבל וגם שלא יתלה החבל שבין הרסן ובין ידו עד למטה למפח מן הארץ אלא יכרוך אותו סביב צוארו.

(ח) אין התרנגולים יוצאין ברצועות שקושרין ברגליהן לסימן או שלא תשבר כלם ונ"ל דאם קושרין רגליה כדי שלא תוכל לברוח וכן סוסים שרועין בשדה וקושרין ב' רגלין יחד כדי שלא יוכל לברוח מותר דכל מה שעושה לשמירה הוא לה כמו מלבוש ובלבד שלא יקשור עקוד או רגול ועקוד היינו שיקשור יד עם רגל ורגול היינו שקושר א' מרגליה כלפי מעלה שלא תלך רק על ג' שזה צער גדול לבהמה כן נ"ל (מדתני' לא עקוד ולא רגול דוקא וכן בתרנגולים שכתב הסמקיים שהוא לסימן או שלא לשטר הכלים משמע אבל בשביל שלא תנחם מותר.

(ט) מה שקושרין פי העגל והעזים כדי שלא תינק אסור לצאת בו.

(י) מי שיש לו משרת נכרי ורוכב על הבהמה בשעה שמוליך להשקותו א"צ למחות ובלבד שלא יתן בגדים עליה אבל הרכיבה לא הוא משא דאדם נושא את עצמו ואינו אסור לישראל אלא משום שמא יתחוק ומורה או משום צער בעלי חיים וכיון שעושה זאת להשקותה והוא נכרי מותר.

(יא) אין מותר על תחום בהמתו לפיכך אם היתה חוץ לתחום שלה קורא לה והיא באה אבל אסור להביאה בידו דאין לה אלא ד' אמות.

(יב) מותר למסור בהמתו לרועה אף אם יוציאה חוץ לתחום אבל בשבת אסור למסור לו ע"מ שיוליכנה חוץ לתחום אבל בסתם מותר ואם מוליכין שוורים למקום אחר למכור אסור למסור להם בשבת והיו כמתנה עמו להוליך חוץ לתחום אבל אם נתנו לו מע"ש מותר אפילו אם יוליכנה חוץ לשלש פרסאות.

(יג) אסור להשכיר או להשאיל בהמתו לנכרי אם יודע שיעשה בה מלאכה בשבת אפילו אם מתנה עמו שתננה בשבת כי אין הנכרי נאמן על זה כיון שהוא שכורה או שאולה אצלו לא מרתח הנכרי משא"כ במוסר לרועה כסימן י"ב הדרועה מרתח לעשות בה מלאכה אבל יכול להשכיר או להשאיל ולהתנות שיחזירנה לו קודם שבת (סי' רמ"ז).

(יד) אם התנה עמו להחזירה קודם שבת ועכבה בשבת יפקירה אף בינו לבין עצמו קודם השבת דבדיעבד אוקמי אדאורייתא דהפקר בינו לבין עצמו הוא הפקר ויש מתירין להשכיר על איזה ימים כדי שתחזיה גם שבת בהבלעה על ידי שיפקיר בפני שלשה בני אדם דכיון שהדבר מפורסם אין כאן חשד כיון שהכל יודעין שהפקיר (מ"א גמס ג"ח) ומ"מ בעל נפש יחמיר בכ"ז בין בשכירות ובין בשאלה (סג).

(טו) אם ישראל שכר בהמה מנכרי מצווה ג"כ על שכירתו דשכירות הוא ספק אם קניא או לא ומ"מ מותר או להשכירה לנכרי ממ"ג ודוקא ששכר הבהמה אבל אם שכר נכרי שיוליך לו משא למקום פלוני אם כן לא שכר הבהמות שהרי הנכרי חייב במזונות ובאחריות ולא שכר דוקא בהמה זו אם כן פשיטא דאינו מצווה כלל על שכירתו (סג).

(טז) אין רוכבין ע"ג בהמה דגורנין שמא יתחוק ענף מן אילן להכותה ואם עלה ירד דמפני צער בהמה לא קנסינן (ט"ה) וגם בלא"ה יש בו איסור שכירת בהמה דכתיב למען ינוח.

כלל נח. דין מחמר ודין מי שחשכה לו בדרך ויש לו בהמה
וחפצים (סי' רס"ו).

(א) כתיב לא תעשה מלאכה אתה ובהמתך וקבלו חז"ל דר"ל מלאכה שנעשה בשותפות על ידי אדם ובהמה דהיינו שמחמר אחר הבהמה ומנהיגה על ידי קולו וכיוצא בו ואין חילוק בין אם היא בהמת ישראל או אפילו בהמת נכרי אף על פי שאינו מצווה על שביחתה מ"מ לאו דמחמר שייך גם כה (א) לפיכך מי שכא בדרך וחשכה לו ע"ש אם הסוסים של נכרי וגם בעל העגלה נכרי יורד מהעגלה ויניח כל החפצים מעליו בעגלה. ויזהר שלא יגעור בבהמה שתלך מקולו או שאר דברים שמחמתו הולך הבהמה כדי שלא יעבור על לאו דמחמר.

(ב) ואם בהמות של ישראל או שכר הבהמות מנכרי דשכירות קניא לחומרא וחשכה לו ירד מן העגלה. ואם יש שם נכרי המנהיג הבהמות יפקירנה כדי שלא יעבור על שביחת בהמתו דאע"ג דבביתו אין לסמוך על ההפקר, ועכ"פ מדרבנן אסור, בחשכה לו החירו לו אפילו לכתחלה (ב).

(ג) ודוקא שהנכרי אינו מושכר לו כלל או שמושכר לו רק להנהיג הסוסים דאז אין הישראל מרויח כ"כ שאף שהנכרי לא יסע עם הסוסים בשבת לא יצטרך לעשות בו מלאכה אחרת ושרי (לדעת רמב"ם לעיל כלל ג' סי' ה') אבל כשהנכרי הוא שכירו לכל המלאכות לא מהני אם מוכרו לו שהרי אסור לעשות מלאכה בשביל הישראל אלא א"כ מכר לו גם הסחורה והעגלה או שיבטל השכירות מהנכרי ג"כ (נמ"א ססי' רמ"ו).

(ד) ואף לאחר שעשה כל התירים הללו שמכר הכל לנכרי או הפקיר צריך לזהר מאוד שלא יתנו לנכרי שום דבר מהחפצים שלקחו מן העגלה בע"ש כיון שחזרו וזכו בהם ואסור ליתן לנכרי בשבת ואפילו אם ימכרו הכל גם החפצים ויחזור הנכרי וישאל החפצים לישראל הא אפי' חפצים של נכרי אסור ליתן לו להוציאם ומכ"ש שיש כאן משום מראית עין שהכל יודעין שהם חפצים של ישראל ולכן לא מהני שום תקנה אלא שימסרו הכל לנכרי מע"ש ויבטל השכירות מן הנכרי שלא יהיה בוד שכירו וימכור הסוסים לנכרי.

(ה) צריך לזהר שחיה המכירה עפ"י דין תורה דהיינו הסוסים כמשיכה ולפחות במסירה ומשיכה דוקא בחצר של שניהם. ואם נתן בעל אכסניא רשות לשניהם להשתמש שם הוי כחצר של שניהם. ומסירה אינו קונה שם אלא דוקא בר"ה כמבואר (נמ"א סי' קנ"ז קנ"ח) וגם יתן לו הנכרי כסף כמבואר (ני"ד סי' ע"ב) די"א דמשיכה אינו קונה בנכרי וי"א דכסף אינו קונה ולכן צריך שניהם ויהיה מתנה עמו שמקנה לו בכסף זה שנתן לו (אויפגאב). ויזהר שיפסוק דמים של כל סוס וסוס דכלא פיסוק דמים אינו נקנה לו לא כמו שעושין ההמון שאומרים לנכרי אני מוכר לך הסוסים דזה אינו קנין כלל אלא צריך לפסוק דמים של כל אחד ואחד לבדו ויתן לו אויפגאב והשאר יזקוף עליו במלוה וגם לא יתנה עמו שמוכר לו לשבת לכד אלא מכירה חלוטה ולא יסמוך אדם על מכירה אם לא על ידי מורה הוראה שיכתוב לו שטר מכירה כדין ולכן נ"ל דכיון דבזמנא שאין שומעים לקול המורים ואם לא נתיר להם בדרך היתר יעשו בדרך איסור ורוב הסוחרים וכפרט בעלי העגלות אינם בני תורה לחיות בקי בדינים לכן יותר טוב להורות להם שיפקירו הבהמות ויפקירו בפני שלשה בני אדם מע"ש ויתנו שאפילו כשיקח בידו כליל שבת אינו רוצה לזכות בו עוד אלא שיהיה הכל של נכרי ויזהרו שלא יקחו מן העגלה מה שדעתם שיקח הנכרי בשבת אלא כל מה שלקחו מן העגלה ישאר בידם עד מוצאי שבת ויבטלו גם השכירות של נכרי ואף שכל זה הוא דחוק ורחוק ובקושי גדול כיון שאין

שומעין מוטב שיעשו בדרך היתר מה דאפשר ובדבר קל ישמעו לקול המורים. ונ"ל עוד לעשות תקנה שיצטרך הבע"הג ליקח בכל ע"ש כתב ורחום משלשה בני אדם שהפקיד בפניהם כדי שיזכור להפקיד (ג).

(ו) ודע מי שחשכה לו והעגלה באה בשבת אם באה בשבת מחוץ לתחום אסור לטלטל הדברים שבעגלה חוץ לד' אמות ואם יש בה אוכלין ומשקין אסורין לאותו שבת כדין דברים הבאים מחוץ לתחום בשביל ישראל כמו שנבאר בכלל ס"ג וכלל ע"ו וע"ה.

(ז) וכל ההחזרים הנ"ל לא שייך אם יהודי הוא מנהיג הסוסים שאם הוא מנהיג הסוסים לכד עובר משום מחמר ומכ"ש שאם הוא הרוכב עובר גם על שבות דבריהם ולכן יש להזהירו שיניח כל חפציו בעגלה לאחר שהפקיד הכל וילך ברגליו אצל הסוסים ולא ישמיע קולו לגעור בסוסים ויותר טוב שיעמדו במקומם וישלחו למקום הסמוך ויביאו משם נכרי שיביא העגלות למלון וכזה יסולקו מכל המכשולים וכל זה כשהוא בתוך התחום אבל למי שהחשיך חוץ לתחום אין לו היתר כלל אם לא במקום סכנה.

(ח) ודע דכל זה אם לאיזה סיבה נעשה לו עיכוב וקידוש היום אבל אם במזיד מהלך בע"ש נקרא רשע וצריך כפרה וסליחה כדין מחלל שבת.

(ט) מי שחשכה לו והוא הרוכב על החמור צריך לירד והרוכב חוץ לתחום עובר גם משום תחומין (סי' רס"ז).

כלל נט. דינים הנוהגים בבהמה בשבת (סי' עכ"ד).

(א) אע"ג דאסור לעשות רפואה לאדם בשבת כדלקמן כלל ס"ט דגורנין משום שחיקת סממנים אבל בבהמה אינו כהול כ"כ ולא גורנין ולכן מותר לעשות רפואה בשבת ולפיכך אם אכלה הבהמה הרבה מותר להרציה בחצר כדי שתתייגע וכן מותר להעמידה במים שחצטנן וכן מותר לסוך מכתה בשמן אם עדיין לא נתרפאה המכה אבל אסור לעשות בשביל בהמה שום מלאכה דאורייתא או דרבנן אפילו היא מתה אבל מותר לומר לנכרי להקין לה דם ולעשות לה שאר רפואות. ודוקא כשהיא חולה אבל להקין לסוס כדי שיאכל יותר אסור (סי' עכ"ד) (א).

(ב) כבר כתבנו במלאכת מרקד שאין כוברים המאכל שנותן לבהמה בכברה והוא מלאכה דאורייתא אבל מותר ליטול בכברה ונותן לפניו אע"ג שהמוץ נופל מאיליו מותר כיון שאינו מכין ואין עושה פעולה לזה בידים.

(ג) לא ימדוד השעורין לפני בהמתו אלא משער באומר הדעת.

(ד) דיני גיבול מורסן כתבתי במלאכת לש סימן א'.

(ה) האגודה של חבן שקושרים בכ' ונ' מקומות אם אינן קשר של קיימא מותר להחזירו ולהניח לפני בהמה אבל אסור לשפשף בידים כדי שיהיה נוח לאכול דאסור להטריח בשביל בהמה מה שתאכל בלא"ה אבל מה שאי אפשר לה לאכול בלא"ה מותר.

(ו) אסור לחתוך חבן דק דק (שקורין Sieczka הוקסענ) ואפילו ע"נ נכרי אסור דהוי כטוחן. ונ"ל דבדיעבד אם עשה נכרי מותר ליתן לבהמה דאין בזה אלא איסור דרבנן דהא בלא"ה ראוי החבן למאכל בהמה (ועיין לעיל במלאכת טוחן כ"א סי' נ').

(ז) מותר ליתן מזונות לפני בהמה ועופות שמוזנות על האדם אבל אסור ליתן לפני דבורים ויונים שבשובך שאין מזונותן עליו.

(ח) מותר להעמיד הבהמה על עשבים מחוברים כדי שתאכל מן המחובר דלא אסרה תורה שביתת בהמתו רק בדבר שיש לה צער ואדרכתה בזה יש לה ניות. אבל

נברי שתלש עשבים בשבת אסור להעמיד בהמתו אצל העשבים ממש דגורנין שמא יטלטל בידיו ויחן לה אבל מותר לעמוד בפניה שלא תוכל לנטות ותצטרך לאכול מהם ואם ליקט בשביל ישראל או מילא מים עיין לקמן בדן אמירה לנברי סימן ח'.

(ט) אסור לגרוף האבוס אפילו הוא כלי דשמא יהיה אבוס בקרקע ויבא לידו השוויית גומות ואסור לסלק התבן מלפניו שיש שכבר נמאס ואינו ראוי לאכילה.

(י) בהמה שנפלה לגומא שכחצר וירא שמא חמות שם אפשר יש לסמוך על הש"ג להתיר טלטול מוקצה דאין לה שרש מן התורה משום צער בעלי חיים. ואם הוא בכרמלית ופשיטא ברה"ר דיש שם ג"כ איסור הוצאה אסור להוציאה בידים וע"י נכרים לכ"ע מותר להוציאה אפילו ברה"ר משום צער בעלי חיים דהוי דאורייתא (עיין ג"ע סי' ע"ה. ג"ע פ' מפנין עתיר להוליכה בידים אס ח"א צענין אחר ומדמה זאת לחלב על ידי נכרי ול"ע דהתם דוקא ע"י נכרי מותר).

(יא) מותר לומר לנברי שיחלוב בהמות בשבת משום צער בעלי חיים והחלב אסור בו כיום אפילו בטלטול אלא הנברי יעמידנה במקום המשתמר (ע"ה).

(יב) מותר לומר לנברי להמרות האוונות פעם א' כיום משום צער ב"ח. ואם ליבא נברי שרי ע"י ישראל וטוב לעשות ע"י קטן (סג נ"ח).

(יג) כל הדברים שנתבאר וככלל צ"ז סימן ה' ו' דמותר ב"ט לעשות לבהמה לילדה ולסעדה אסור בשבת (ע"ג).

כלל ס. דין עשיית חפציו שאין בהם מלאכה (סי' ע"ו וע"ז).

(א) כתיב וכבדתו מעשות דרכך שלא יהא הלוקך בשבת כמו בחול לפיכך אין לרוץ בשבת כ"א לדבר מצוה ואפילו בחול לא יפסיע פסיעה גסה דהיינו יותר מאמה ומ"מ בחורים המתענגים בקפיצתם ומרוצתם וכן לראות כל דבר שמתענגים בה מותר. היה הולך והגיע לאמת המים יוכל לדלג ולקפוץ עליו ומוטב שידלג ממה שיקיפנה מפני שמרכה בהולך ואם אינו יכול לדלג מוטב שיקיפנה משיעבור במים שמא יבא לידו סחיטה (ע"ה).

(ב) ומצוה חפצך דרשו חז"ל חפצך אסורין אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה לפיכך אסור לאדם להלך בחפצו בשבת אפילו בדבר שאינו עושה שום מלאכה וגם אינו מדבר שום דבר אם הדברים ניכרים שעושה כן בשביל חפצו שיהיה מוכן לעשות במוצאי שבת אבל אם אינו ניכר כלל וגם אינו משלים חפצו בשבת רק שמוזמן א"ע שיהיה מוכן למ"ש מותר (סי' ע"ז). לפיכך אסור לאדם להלך בתוך שדותיו וגנותיו לראות מה הן צריכין ואך הן פירותיהן וכן שאר נכסיו וכן לא ישייל למצוא סוס וספינת או עגלה לצאת בהן למחר שדרי זה עוסק בחפצו בשבת ואע"פ שאינו ניכר כלל אסור (א).

(ג) וכן אין מתשיכך על התחום לשבור פועלים או לתלוש פירות או אפילו אם יש שם פירות תלושין להביאן רק שהם מוקצה או להביא עגלה וכיוצא בו מכלים האפורים לטלטל בשבת או להביא בהמות ועופות קטנים שא"א להם שילכו אא"כ יטלטלם בידים וזה אסור בשבת וכיון שמחשיך בסוף התחום וישב שם עד שתחשך ניכר הדבר שהלך לשם כדי שיהיה מוכן לעשות חפצו כמ"ש ונמצא שהלך לעשות חפצו מה שא"א לו להשיג בשבת (סג).

(ד) אבל מותר להחשיך אפילו בתוך התחום להביא כמ"ש בהמה גדולה שאפשר לה ללך ברגליה שכיון שיש צד חיתר להביאה בשבת אע"פ שעומדת חוץ לתחום שיקרא

לה ותבא אליו שאין אדם מוזהר על בהמתו שלא תלך חוץ לתחום ובלבד שלא יביאנה בידו כמבואר בכלל ע"ח וכן מותר להחשיך להביא פירות התלושין מערב שבת שאין בהם מוקצה וכיוצא בו שגם כזה יש צד היתר להביאן בשבת ע"י מחיצות בני אדם וכיוצא בו וכן מותר להחשיך להיות מוזמן ללכת חוץ לתחום לשמור שם פירות שהרי מותר לשמור פירות בשבת אם הם בתוך התחום ואין זה כעוסק בחפציו שלא נאסר אלא לקנות לעצמו חפצים שאין עתה מצויים או להשתכר ולהרויח ולהטפל בהבאה שחבא לידו אבל לשמור ממונו שכבר בא לידו שיעמוד כמו שהוא מותר (רמב"ם ס' כ"ד הלכה ח') ואף שיתלוש אח"כ ג"כ פירות מותר כיון שלא היתה כוונתו לכך (סז).

(ה) וכן מותר לטייל בגנתו שהיא בתוך התחום לתלוש פירות או במקום שיש שם בעלי עגלות וספנין שהוא בתוך התחום ומקום שדרך בני אדם לטייל שם אף מי שאינו צריך לשכור אותם ולכן אף שכוונתו שימתין שם עד שתחשך ולשכור אותם או לתלוש פירות מותר שכיון שדבר זה אינו ניכר כלל הוי כמו הרהור בעסקיו דמותר ואינו דומה לטיול למצוא עגלה וספינה כסימן ב' דהתם עוסק בעסקיו ממש אבל הבא אינו עוסק עכשיו בעסקיו כלל שהרי כבר יודע שיש שם עגלה וספינה רק להשכיר אותם וכיון שאינו ניכר מותר וכן מותר לילך לעיר שהיא בתוך התחום כדי שיכול לעסוק במלאכתו להפוך וכיוצא בו תיכף משחשיכה (סז).

(ו) כללו של דבר אם הוא עוסק בעסקיו אסור אפי' אינו ניכר והוא בתוך התחום. ואם אינו עוסק בעסקיו אלא רוצה להמתין עד שחשיכה אם ניכר אסור ואם לאו מותר. ודוקא בתוך התחום אבל חוץ לתחום וא"כ מה שיעשה בסוף התחום עי' ניכר שרוצה לעסוק בעסקיו אם הוא דבר שאין לו היתר לעשות בשבת אסור כן הוא דעת רוב הפוסקים אבל דעת המ"א דאפילו לעיין נכסיו אינו אסור אא"כ ניכר (סז).

(ז) מדכתיב עשות חפציו משמע דוקא חפציו אסור אבל חפציו שמים מותר ולכן מותר להחשיך על התחום אם צריך לדבר מצוה וכן יכול לומר לחבירו שיחשיך לדבר מצוה שילך למקום פלוני ליקח שם צרכי מצוה ואם לא מצאת במקום פלוני לך למקום פלוני ואם לא מצאת במנה קה במאתים דכיון דצרכי מצוה הוא מותר ובלבד שלא יחשוב עמו שלא יאמר כבר מגיע לך כך ועכשיו מגיע לך כך וכן אסור לומר לו ובלבד שלא תתן יותר מסך זה דאמירה זו אינה אלא להנאתו והוי חפציו ואפילו השליח נכרי אסור לומר לו שיביא היום ואם הביא דינו כדאיתא בכלל ס"ב אבל מותר לומר לו שילך היום להביא למחר (סז).

(ח) חשוכי את הפועל לשמור לו או שאר דבר המותר בשבת אסור לו לקבל שכר שבת בפני עצמו וכן המשכיר בהמה לחבירו או כלים אסור לו לקבל שכר שבת אבל אם שכרו לשבוע או לחודש מותר לקבל בהבלעה. והחונים המשכירים עצמם להתפלל לשבתות וי"ט לבר חשבינן זה לצרכי מצוה ולכן המנהג להקל אעפ"י שיש לפקפק אך מה שנודגים הסוחרים לשכור יהודי לשמור העגלות מן גניבה הדבר קשה אך הסוחר עובר על לפני עור כיון שיודע שודאי יקבל שכר שבת ולכן ראוי שיתנה עמו שישמור גם ביום ערב ש"ק ובמוצאי ש"ק איזה שעות דאז הוי כשכר שבת בהבלעה ומ"מ אם מנבה לו כשלא ישמור לא הוי בהבלעה (עיין בתוספת ס"ד ע"ג בתוספת סז) (סז).

(ט) נכרי שבא ליטול משכוננו מישראל בשבת וישראל אהר רוצה להיות ערב יש אומרים דאסור משום ממצוא חפציו ובין השמשות יש להתיר (מ"ח סי' שכ"ה). ואם

הנכרי רצה להחליף משכון בשבת מותר ובלבד שיוציאנו הנכרי דרך מלבוש כמבואר לקמן כלל ס"ב סימן י"ג.

(י) אסור למדוד שום דבר ומדידת מצוה מותר ודוקא כשאינו לצורך מקח וממכר אבל לצורך מקח וממכר אפילו לדבר מצוה אסור (סי' ע"ז) ומותר לשער עפ"י אומדנא למראה עיניו איסור בששים (כן הוא נתיב"ד ונתיב"ה) אפילו נתערב מע"ש ולא נודע לו עד שבת וכן יבש ביבש שנתערב מותר להשליך אחד דאינו אלא חומרא (סי' עכ"ג מ"א ס"ק י"ד) ונ"ל דוקא לצורך השבת.

(יא) יש מחמירין ליתן לחבירו מחנה דרמי למקח וממכר שהרי יוצא מרשותו ואפילו לחייב לחבירו ליתן לו כך וכך אבל צדקה מותר (סי' ע"ו).

(יב) אסור ליתן משכון לחבירו אלא אם כן הוא לצורך מצוה או לצורך שבת ולא יאמר לו הילך משכון אלא נותן סתם (סע).

(יג) אין לזון ואין פורעין בשבת ואין שמין דבר בשבת כמה הוא שוה (ועיין כלל ל"ח סי' ז') ומי שנשבע לפרוע לחבירו ליום פלוני והגיע הזמן בשבת יתן לו מטלטלין ששוין בוודאי כדי חובו או יותר דשוה כסף ככסף וכיון שעושה כן לקיים שבעתו הוי חפצי שמים. ואם נשבע שיפרע לו דוקא במעות אם יש לו מעות יתן לו ע"י נכרי ואם אין לו מעות יאמר לנכרי לשום או יקח כלי אחר ויאמר זה כוה אם הם שוים ואז לאחר שבת ישומו אותו והמשאיל לחבירו דבר מאכל בשבת או שפורע לו דבר מאכל המגיע לחבירו לא יאמר לשון הלוואה ופריעה אלא תן לי או החזר לי וכן הפורע יאמר הנני מחזיר לך או הילך אבל שלא לצורך השבת אסור ליתן משכון ופשיטא ליתן מחנה או להקנות בקנין גמור אגב סודר דכל זה דומה למקח וממכר (סע) ולהשאיל לנכרי בשבת מבואר לעיל כלל ג' סימן כ"ב.

(יד) אע"ג דאין נותנין חרם בשבת מ"מ חכם לכבודו או למי שחילל השבת מותר לנדותו. וכן מותר לקרות מתוך הכתב מי שהוא מוחרם עפ"י ב"ד משום חובותיו דב"ז הוא מצרכי רבים וכן מותר להתיר חרמי צבור אעפ"י שאינו לצורך שבת (ועיין נתיב"ד סימן ע"ז).

(טו) מציעין המטות לצורך השבת ליפות הבית אבל לא משבת למוצאי שבת (ס"ב) ואין להביא יין להבדלה בשבת אם לא שא"א להשיג במ"ש.

(טז) מפירין נדרים בשבת דהיינו הבעל לאשתו וכתו נערה אפילו נדרים שאינן לצורך השבת דאם לא יפר היום לא יוכל עוד להפר אבל אין מתירים נדרים אא"כ הם לצורך השבת ואפילו היה לו פנאי להתיר מע"ש ושלא לצורך השבת אסור. וכן לכל דבר מצוה אף על פי שאינו לצורך השבת מותר דהוי חפצי שמים. ולכן אם נשבע על דבר והגיע הזמן כשבת יוכלין להתירו על ידי פתח וחרטה (סי' עמ"ח).

כלל סא. דברים שאסורין לדבר בהם בשבת (נסי' ע"ז).

(א) מדכתיב וכנדרתו וכו' ודבר דבר ש"מ שלא יהיה דיבורך של שבת כדיבורך של חול הילכך אסור לומר דבר פלוני אעשה למחר או סחורה פלוני אקנה למחר ואפילו בשחת דברים בטלים אסור להרכות ואפילו ספרי חכמות גדולי הפוסקים אוסרים ללמוד ואסור ללמוד בשבת וי"ט זולת דברי תורה ולכ"ע אסור לקרות במליצות ומשלים של שיהת חולין ואפילו אין בהם דברי חשק ואף כחול אסור משום מושב לצים ועובר משום אל תפנו אל האלילים לא תפנו אחר דעתכם שדברים האלו מושבין לבו של אדם

ומבטלין ממנו יראת שמים ומכ"ש ההולכים לבתי טרטיראות שקורין קאמאדיע אוי להם ולנפשותם דמגרי יצר הרע בנפשם וכ"ש הקורא בדברי חשק דמגרי יצר הרע ולכן כל אדם ירחיק מהם בחול ומכ"ש בשבת (סי' ע"ז). ובקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת ומ"מ לא יאמר לו כדרך שאומר בחול אלא אומר לו שבת היא מלועוק ורפואה קרובה לכא ורחמיו מרובים ושבתו בשלום. וכן מותר לנחם אבלים.

(ג) אסור לשכור פועלים ואפילו לעשות המלאכה אחר שבת ואפילו לדבר מצוה אסור דאע"ג דמותר לדבר בחפצי שמים כגון השבונות של מצוה ולחשוב מה שצריך לסעודת מצוה ולפסוק צדקה ואפילו להקדיש כלי לכהו"כ אע"ג דדמי למקח וממכר מ"מ כיון דהקדשות דידן אין בו מעילה ויש לכל ישראל חלק בהן; א"כ לא יצא מרשותו לגמרי. וכן מותר לפקח על עסקי רבים ולשוך התינוק וללמדו ספר וללמדו אומנות דכל זה היו חפצי שמים. מ"מ אסור לשכור מלמד או לפסוק שכירות דכ"ז הוא כמקח וממכר וזה אסור אפילו לדבר מצוה ולא הותר אלא לשאלו אם רוצה להשכיר עצמו והתפקחות בדברים אלו וכן כל שבות אסור אפילו לדבר מצוה (סז).

(ג) מי שיש לו חוב אצל נכרי ונודע לו בשבת שילך מן העיר ואפשר שלא ישוב עוד מותר לילך בשבת לקבול לפני המושל שיפרענו דבמקום פסידא לא גזרו (פ"ד סס' ע"ז) ואם צריך לעבור בספינה קטנה והוא הפסד ברור אם לא יעבור אפשר דיש להתיר (עיין בהלכות סוכה נ"ח ועיין לעיל כלל מ"ד סי' כ') וכן נכרי שהיה חפוס בשביל יהודי שחייב לו מותר לומר להמושל לקבל ערבות מנכרי אחר אבל לא יאמר לו שיכתוב זאת בערכאות (פ"ד סז) ונ"ל דאם מעצמו כותב אין לחוש ונ"ל דמיירי דאל"כ יבא לדין פסידא עיין לעיל כלל ל"ז סימן ה' (סז) (א).

(ד) אסור לחשוב חשבונותיו ואפילו לצורך אחר אפילו אם כבר עברו אם עדיין יש צורך בו כגון שלא סילק עדיין שכר פועלים ומחשב אם מגיע להם או כמה מגיע להם אבל חשבונות שאין בהם צורך כלל לא לו ולא לאחר מותר ומ"מ מטעם שיחה במילה יש לאסור (סז).

(ה) מדכתיב ודבר דבר אמרו חז"ל דיבור אסור והרהור מותר אלא משום עונג שבת מצוה שלא יחשוב כלל בעסקיו והוא בעיניו כאלו כל מלאכתו עשויה ולפיכך מותר לומר לחבירו או לנכרי הנראה וטוב בעיניך שתוכל לעמוד עמי לערב אעפ"י שמחוקך כך מבין שצריך לו לערב לשוכרו דאינו אלא כהרהור אבל לא יאמר לו היה נכון עמי לערב דזה דבור ממש (סז).

(ו) יכול לומר לחבירו לכתך פלוני אני הולך למחר בא עמי ובלבד שלא יזכיר לו שכירות ואפי' אינו פוסק שכירות אלא אפילו להזכיר שם שכירות אסור (כדמוכח מס' נ' ללמודו לזמנות) דכל דבר שיש למצוא צד היתר בשבת מותר לומר והרי יש צד היתר ללכת אפילו כמה פרסאות אלו היה שם בתים סמוכים זה לזה או מחיצות של בני אדם אבל אסור לומר לכתך פלוני אני רוכב או נוסע בעגלה למחר שהרי אין שום צד היתר לרכוב ולנסוע בעגלה (סז).

(ז) וכן מותר לומר לחבירו הבא לי דבר זה למחר שהרי יש צד היתר להביאו ע"י מחיצות אילו היה שם ואפילו אם הוא מונח חוץ לתחום (ב) אבל אם הדבר מוקצה אפילו הוא בתוך התחום אסור שהרי אין היתר להביאו בשבת ומכ"ש כשהפירות מחוברין אפילו הם בתוך התחום אסור לומר להביא דאע"ג דמותר להחשיך כמו שנתבאר בכלל

הקודם סימן ד' דהתם האיסור משום עשיית הפציו וכיון שאינו ניכר ואינו אומר דבר לא מקרי הפציו אבל הבא הדבור הוא האיסור (ט"ו) ומ"א (סז).

(ח) שטרי הדיוטות דהיינו שטרי חובות וחשבונות אסור אפילו לעיין בהם שאסרו חכמים לעיין וכ"ש לקרות בשום דבר כדי שיהיה לבו פנוי לקרות בתורה וי"א גם לעיין באגרות שכבר קרא אותם ואם מקפיד על אגרת להשתמש בו כדרך הסוחרים המניחים אגרותיהם במקום מוצנע שלא יאבדו אם כן הם מוקצה ואסור לטלטלם. ואגרת שנשתלחה לו ואינו יודע מה כתוב בה מותר לעיין בה הולא יקרא בפיו. וזהו שלא יאמר לנכרי לפתחה אלא יאמר שלא יכול לקרות וממילא יבין הנכרי לפתחה. וזהו שאם באה מחוץ לעירוב שלא יקחנה מיד הנכרי אלא הנכרי יניחנה על השולחן (ועיין לעיל במלכת קורע נכ"א סי' ג') ופשיטא דאסור לקרות הכתב שתחת הצורות (סז).

(ט) אסור לקרות מחוך הכתב כמה אנשים שזימן לסעודה או כמה כלים ומאכלים הבין דשמא ימחוק וגם שמא יקרא בשטרי הדיוטות. ודוקא לבעל הבית אבל השמש הקורא דליכא למגור שמא ימחוק כבר נהגו להתיר (עיין לעיל במלכת מוחק סי' ג' נכ"א) וסבירא להו דלא גזרו בזה משום שמא יקרא בשטרי הדיוטות כיון דהוא צרכי מצוה וכ"ש דמותר לשמש להכריז כרוז בבית הכנסת מחוך הכתב (סז).

(י) במקום פסידא מותר לדבר צרכיו בין עם ישראל ובין עם נכרי (נ"ח נמצנה סי' קמ"ו ועיין נכ"א סי' ב').

(יא) בענין הכרות מצוה בבהב"ג והכרות יין וקרקעות עיין כסימן ש"ו ריש אוסרין ויש מהירין ובמקום שנהגו היתר אין למחות בידם.

כלל סב. דין אמירה לנכרי בשבת (סי' ע"ז).

(א) כל דבר שאסור לעשות או לדבר אסור ג"כ לומר לנכרי לפיכך אסור לומר לנכרי לשכור לו פועלים שיעשו מלאכה אחר שבת. ונ"ל דאפילו לומר לו בשבת שישכור פועלים לאהר שבת אסור (סז) (א).

(ב) ואפילו לומר לו קודם שבת לעשות איזה דבר שאסור לישראל לעשות בשבת אסור ואפילו אם אינו אומר בפיו אלא שמרמז לו בידיו או שאומר לו בלשון שיבין כגון שרוצה שיסיר הפחם שכראש הנר ואומר לו קנה חוטמך כדי שיבין הנכרי אסור כיון שאומר לו בלשון ציווי אבל מותר לומר לו שלא בלשון ציווי כגון שאומר הבית חושך וכן כשרוצה לקרות אגרת התומה יאמר איני יכול לקרות וכל כיצא בזה (ט"ו) ומ"א) וכן מותר לומר לו אהר השבת למה לא עשית כך בשבת כדי שיבין שבשבת הבאה יעשה כך (סז).

(ג) ודוקא בדבר שאין גוף ישראל נהנה ממנו כמו פתיחת אגרת וכן מותר לומר לנכרי למה לא כבית הנר כדי שיכבה בשבת הבאה וכל זה אינו צריך למחות בידו מלעשות אבל אסור לומר לו למה לא הדלקת נר בשבת שהרי אפילו הדליק מעצמו אסור לישראל להגות ממנו אבל מותר לומר לו למה לא הרבית נרות או הוספת שמן בנר כדי שיעשה כן לשבת הבאה כדלקמן בכלל שאח"כ סימן ד' (ב).

(ד) אסור לומר לנכרי הילך בשר או ד"א ובשל אותו לצרכך כיון דאסור לישראל לבשל אסור לומר לנכרי ודוקא כשהבשר של ישראל אבל מותר לומר לו בשל בשר שלך וכן נכרי שהביא הפציו לבית ישראל בשבת אפילו הן דברים המוקצין ואפילו הביאם לישראל מותר לומר לו הניחן בזוית זו (סז).

(ה) סחורה הנפסדת בשבת ע"י גשמים או ד"א או שנחרטע חבית של יין ותלך לאיבוד מותר לקרות נכרי אעפ"י שיודע בוודאי שהנכרי יציל ממונו ויחקננו דכיון שהיא היוק הבא פתאום לאדם והוא אינו מצוה לנכרי התירו וכן מותר לומר כל המציל אינו מפסיד (עיין נסי' ג' וסי' ז') וגדולה מזה התירו במקום הפסד דמותר לישראל לעשות מלאכה דרבנן כלאחר יד דהיינו על ידי שינוי. ודוקא בצנעה במקום שאין רואין אותו אבל בפרהסיא או במקום רואין אסור לישראל עצמו אפילו בשבות כלאחר יד דאף על גב דכל שאסור מפני מראית עין אפילו בחרי חדרים אסור דוקא בדבר שאם יראו יחשדוהו שעושה איסור דאורייתא אבל בדרבנן מותר בצנעה (ט"ז סי' רמ"ג וכ"כ תוספת) (סימן ג' ע"ג).

(ו) דבר שאינו מלאכה ואינו אסור לעשות בשבת אלא משום שבות מותר לישראל לומר לעשותו בשבת דהוי שבות דאמירה לנכרי אינו אסור אלא משום שבות וגם המלאכה בעצמה אינה אלא איסור דרבנן דהוי נמי שבות ודוקא במקום הפסד גדול או לצורך מצוה או במקצת חולי אבל בלא"ה אסור אפילו שבות דשבות ואמירה לנכרי במלאכה דאורייתא אפילו במקום מצוה כגון להדליק נר ללמוד ולהתפלל וכיוצא בו אסור ולא התירו אלא שבות דשבות (סי' ע"ג) ויש נוהגים היתר גם בזה עפ"י דעת מקצת פוסקים ומוטב שיהיו שוגגין וכו' (מ"ח סי' רע"ו) ויש שרוצים לומר שאפילו לדאוסרים לומר לנכרי להדליק הנר ללמוד אבל כשהדליק מעצמו מותר ללמוד באמרם מצות לא ליהנות נתנו כבר כ' הריב"ש סימן שפ"ז בשם הרמב"ן דזה לא שייך אלא כעין תקיעות וטבילה כדאיתא בגמרא דבר שאין הגוף נהנה ממנו כלל אבל כשהגוף נהנה ממנו כגון ללמוד או לאכול בפני הנר אסור דעכ"פ הגוף נהנה ודבר ידוע שהגוף נהנה מן הנר אף כשלומד.

(ז) ולפיכך אסור לומר לנכרי להביא שכר וכיוצא בו דרך רה"ר ואפי' ברה"ר שלנו אף אם נאמר דאין לנו רה"ר והוי שבות דשבות שלא התירו אלא לצורך גדול ומ"מ אם אין לו לשחות כלל בשבת אפשר דשרי דכיון דישראל היה יכול לילך לשם לשחות לא מהני מעשיו דנכרי כ"כ אבל בלא זה אף שהוא רוצה להתענג לכבוד שבת אסור (ג) אבל מחוץ לחחום אסור אפילו בדיעבד (סי' שכ"ה).

(ח) וכן נכרי שליט עשבים אפילו בשביל ישראל אם הוא בעגן שהבהמה היתה יכולה לילך שם בעצמה לאכול מן המחומר מותר לומר לנכרי שיאכילנה לבהמתו אם אין לה מה לאכול וכן אם אין לה מים מותר לומר לנכרי למלאות מן הבור אעפ"י שמוציא מרה"י לכתמליח משום צער בע"ח אבל בלא"ה אסור. ודוקא פעם א' ביום (ד) (ועיין לעיל כלל כ"ט סי' י"ח דמותר לומר לנכרי לחבוט הכהמות בשבת) (סג).

(ט) מותר לומר לנכרי ליטול נר דולק ולילך עמו דאינו אלא טלטול וגם הנכרי צריך לו (סי' רע"ו).

(י) בארצות הקרות מותר לומר לנכרי להבעיר מדורה ולהחם הבית דהכל חולין אצל צנה ומכ"ש בשביל קטנים וכשאין הקור גדול ראוי לזהר לצורך גדולים והעולם נוהגין היתר (ה) ומ"מ אסור לומר לו להסיק אחר הצות היום כדי שיהיה חם במ"ש דשבות קרובה התירו אבל לא לצורך מחר. אך י"ל כיון דחשבינן קור לחולי מותר (סג).

(יא) מותר לומר לנכרי לחקן את העירוב שנתקלקל בשבת כדי שלא יבואו רבים לדי מכשול וכדאי הוא בעל העיטור (נסי' רע"ו) לסמוך עליו להתיר שבות דאמירה אפי' במלאכה דאורייתא במקום מצוה דרבים (ת"ש נ"ט תש' מ"ט).

(יב) נכרי המביא תבואה לישראל בחובו והישראל נותן לו המפתח לאוצרו והנכרי מודד ומונה לשם יש מתירין דנכרי במלאכת עצמו עוסק דאינו של ישראל עד אחר המדידה ונ"ל שהישראל מותר לעמוד כמדירה שלא יטעה אותו ובלבד שלא ידבר עמו כלום מזה אבל אם התבואה של ישראל אסור לומר לנכרי לפנתו וה"ה בכל מוקצה דעכ"פ הוי שבות דשבות וכן מותר לישראל לעמוד בשעה שחולכים בהמתם או שעושים גבינות ליקח מהם אחר שבת כיון שעדיין אינו של ישראל (סס"ז ע"ז כדלעיל כלל ג' ס"ו כ"ז).
 (יג) נכרי שיש לו משכון ביד ישראל ובא ליקח בשבת בין שמניח המעות או שמניח משכון אחר מותר להחזיר לו דאין זה מקח וממכר וטוב שלא יגע ישראל במשכון כלל ודוקא כשהוא מלבוש דאז ילבשנו הנכרי או במקום שמותר למלטל אבל במקום שאין עירוב כיון שהוא ממושכן ביד ישראל מחזי כחפצו של ישראל וכשיוציא הנכרי בשבת מחזי שהישראל צוה לו להוציאו אבל חפץ של נכרי שאינו ממושכן כלל לישראל מותר להניח לנכרי שיוציאו שהרואה יאמר שהנכרי הבניסו ומוציאו אבל אם הנכרי בחוץ לא ישיט לו הישראל אפילו כשפושט ידו לפניו דהרואה שהנכרי עומד בחוץ ומוציא יאמר שהישראל נתן לו (עכ"ה).

(יד) מותר ליתן לנכרי מוונות שאפשר שיאכלנו כביתו אבל הרבה או שארי דברים אסור ליתן לו ובכל ענין אסור ליתן ליד הנכרי שא"כ הרי הישראל עושה עקירה לצורך הוצאה וזה אסור (עז).

(טו) לצורך מצוה כגון להוציא חמץ מכיתו או שהנכרי אלם או משום דרכי שלום מותר ליתן לפניו או לשלוח ע"י נכרי ובלבד שלא יתן לחוך ידו שלא יעשה עקירה (עז).
 (טז) נכרי שקנה סחורה מישראל בע"ש ובא ללקחה בשבת אם אינו לצורך גדול יש לאסור ליתן לו להוציא אפילו במקום שיש עירוב שיחשדוהו שמכרה לו בשבת (ס"ו רמ"ז נמ"ז ס"ק ו' ונסי' עכ"ה ס"ק ד') (ועיין לעיל כלל ג' ס"ו כ"ב).

(יז) אסור לומר לנכרי שילך חוץ לתחום בשבת אחר קרובי המת שיבואו להספידו אבל חולה דתקף ליה עלמא ואמר שישלחו בעד קרוביו מותר לשכור נכרי לשלחו (סימן ע"ז).

כלל סג. דין נכרי שעשה מלאכה בשביל ישראל:

(א) נכרי שעשה מלאכה לעצמו בשבת אם הוא דבר דלא שייך בו מוקצה וגם ל"ש בו שמא ירבה בשביל ישראל וגם אינו דבר רגיל ותדיר שנחוש שאף שלא ירבה בשבת זו מכל מקום מרגילו שלשבת הבאה ירבה בשביל ישראל מותר לישראל ליהנות ממנו בשבת לפיכך נכרי שהדליק נר בשביל עצמו או שהימם הכית בשבילו מותר לישראל להנות ממנו דלא שייך שמא ירבה דנר לאחד נר למאה וגם לא חיישינן שלא ירגילו לשבת הבאה להדליק בשביל ישראל לבדו דזה לא חיישינן דדוקא שמא ירבה חיישינן אבל לעשות בשבילו לא חיישינן. וכן אם מילא מים לשחות מכור רה"י מותר לישראל לשחות דאין דרך להרבות דבריו אחר דולה הרבה אבל נכרי שהדליק מדורה בשבילו יש אוסרין להתחמם נגדו דכיון שהוא יושב אצל הנכרי נעשה כמכירו ואז חיישינן שיחתה האש להתקרב לישראל ויש מתירין גם בזה (ס"ו עכ"ה וס"ו רע"ז).

(ב) נכרי שבישל מים או טהעע וקאפֿע בזה יש חשש שמא ירבה לבשל ולכן אם מכירו אפילו שלא בפניו אם יודע שהישראל צריך לזה אסור ולא עוד אלא אפילו לא הרבה בשבילו אסור דמרגילו לשבת הבאה [כיון שהוא דבר שצריך תדיר ואפילו אינו

ותלך
 שהווא
 אינו
 עשות
 אותו
 פ' על
 יראו
 (ספ"ה)
 מותר
 משום
 במקום
 שבות
 תפלל
 עפ"י
 אפילו
 אמרם
 כעין
 נהנה
 נהנה
 נ"א
 ס' אין
 מהני
 אבל
 היתה
 גם אין
 מוציא
 (ועיין)
 הנכרי
 חולין
 העולם
 במ"ש
 (ס'
 רבים
 ה' אפי'

מכירו אם אמר הנכרי בפירוש שעושה בשביל ישראל או שמעשיו מוכיחים שעושה לצורך שניהם וכ"ש לצורך ישראל לבד אסור. ונ"ל דאם ישראל מתאכסן בבית הנכרי בשבת והנכרי אינו יודע כלל בישראל ששוחה טהעע וקאפע בשבת זמכ"ש כשאומר הישראל בפירוש שאינו שוחה קאפע בשבת או מותר לשחוח הקאפע שעושה הנכרי לעצמו לדעת המתירין פת שאפה הנכרי שנכתוב בסימן ג' ובלבד שלא יהיה שום ערמה בדבר שלא יבין הנכרי כלל שרצונו לשחוח.

(ג) נכרי פלטר שאפה פת בשביל נכרים אם הוא בענין שאין בו חשש מכל מה שנזכר בסימן א' ב' לצורך מצוה או שאין לו פת אחר לכרך המוציא ואינו יכול לשאול מחבירו מותר אבל בלא"ה אסור דיש אוסרין בכל ענין משום נולד שהרי אתמול לא היה ראוי לאכילה והמתירין ס"ל דל"ש מוקצה ונולד בדבר שגמרו בידי אדם שהרי הטחינה והאפיה נגמר על ידי בן אדם והאוסרים ס"ל דרוקא במוקצה שייך טעם זה אבל זה הוי נולד ונ"ל דה"ה לקאפע ומכ"ש אם נטחן הקאפע בשבת (עיין נכ"י) ואם נתן מעות להנכרי לכ"ע אסור שהרי עשה בשביל ישראל (סג).

(ד) נכרי שעושה מנעלים על המקח וכיוצא בו אם הוא ידוע שאינו עושה בשביל ישראל מותר ללבשם אם הנכרים מביאים לבית ישראל (עיין נכ"י סי' רנ"ב שהק' סא חין מביאין כלים מניית האומן ונ"ל דלכך מדקדק בג"ח לכתוב ולקחם מחמת ר"ל לאסקי מניית האומן) או שהם נמכרים בחנות של נכרי ובלבד שלא יקחם מבית האומן דאסור להביא כלים מבית האומן שיחשדוהו שצוה לו לעשות בשבילו בשבת וגם צריך לזהר שלא יתן מעות לנכרי דזה הוא עוברא דחול וגם שלא לקצוב עמו המקח רק שיקחם סחם ואעפ"י שידוע שהאומן עשן בשבת דאין בזה משום מוקצה כיון שנגמר בידי אדם (סי' רנ"ב).

(ה) ואם עשן בשביל ישראל והישראל קצץ שכרו מע"ש או שידוע המקח ועשן בשבת אעפ"י שעושה בשביל ישראל מ"מ כיון שהנכרי אינו עושה רק להשלים פעולתו ולהשתכר מותר (א) שהרי אין זה דומה לנר שהדליק דאפילו קצץ אסור כדלקמן סימן ו' שזה הנאתו מיוחדת דוקא לשבת אבל מנעלים וכיוצא בו אינו מיוחד דוקא לשבת אע"ג דיש פוסקים דאסור ללבשן בשבת מ"מ אם אין לו אחרים וצריך ללבשן בשבת יש לסמוך על המתירין ובלבד שלא יקחם מבית האומן. ואם יש לחלוח שעשן מע"ש אפי' היה חסר תיקון מועט להדליקו וכיוצא בו מותר לכ"ע דהא היה יכול ללבשו בלא"ה (סג).

(ו) אבל נכרי שהדליק נר בשביל ישראל כיון דאינו ראוי רק לאותו יום אעפ"י שקצץ שכר לנכרי אסור לכל ישראל להשתמש לאורה ואפילו הדליק בביתו לצורך ישראל והביאו לישראל אסור ומ"מ אם הדליק אין מחייבין אותו לצאת מן הבית וגם א"צ להפך פניו רק ממדת חסידות אלא דצריך למחות כיון שהעצים והנר של ישראל ה"ז כאלו אומר לו לעשות ואם הנכרי רגיל לעשות כך בעל כרחו יגרשנו מביתו ואם מיחה וגלה דעתו שאינו רוצה בזה יש מתירין (נ"ח ומ"ח סי' רע"ז) ול"ג דאסור (ובכרי שהדליק נר בשביל חבירו שנקט מוטו להדליק וחבירו כותבו ה"ס לטוב ישראל יש להקל לטוב מוטו ועיין נפמ"ג סי' רע"ז ונ"ל סק"ה) ואם הדליק במסיבה שישראל ונכרים יושבים שם מסתמא אדעתא דכולם הדליק ואסור אם לא שיש הוכחה שהדליק העיקר בשביל הנכרים אבל אם הנכרי המדליק משתמש לצורכו אעפ"י שאנו יודעין שמדליק גם בשביל הישראל אפ"ה מותר דכיון דהוא עצמו משתמש בו העיקר הוא בשביל עצמו ואפילו ברוב ישראל מותר משא"כ בשביל אחרים דהיינו מסיבה של נכרים וישראל צריך דוקא הוכחה שהדליק בשביל הנכרי אבל אם עיקר הדלקה הוא בשביל ישראל אעפ"י שגם הוא

משחמש בנר כגון שישראל אמר לנכרי שילך עמו והדליק נר אע"ג שגם הנכרי משחמש בו מ"מ עיקר הדלקה היה בשביל ישראל ואסור ואם היה נר דולק ובא נכרי והדליק עוד נרות מותר להשתמש בעוד שהראשון דולק וה"ה אם הרבה עצים להמתירין במדורה בסמין א' ולאחר שכבה אסור ונ"ל דבמקום צורך יש לסמוך ומותר להשתמש אף לאחר שכבה הראשון וגם א"צ למחות בהנכרי המרבה נרות וע' לעיל בכלל הקודם (נכ"ז סי' ב').

(ז) ישראל ונכרי שיושבין בבית אחד והדליק נכרי הנר אם רוב נכרים מותר מחצה על מחצה אסור (ב) ואם יש הוכחה שהדליק לצורך הנכרים אפילו ברוב ישראל מותר (סי' רע"ו).

(ח) שפחות שמדליקות נר להדיח הכלים וכיוצא בהן יש להתיר להשתמש לאורה שכיון שלא עשתה רק לצרכה ולא לצורך ישראל אע"ג שעשתה להדיח כלים של ישראל כיון שמחוייבת להדיחן ה"ל לצרכה (ט"ז ס"ג).

(ט) נכרי שלקט עשבים ונתנו לכהמת ישראל אין צריך למחות בידו כיון שאין גוף הישראל נהנה ממנו ואם רגיל בכך צריך למחות בידו ואם הוא שעת הדחק שאין לישראל עשבים נ"ל דמותר לומר לנכרי שיאכיל לכהמתו אפילו אם לקטן לצורך ישראל כיון שהבהמה היתה יכולה לילך לשם ולאכול מן המחומר. וכן במילא מים מן הנהר במקום שיכולה הבהמה לילך ולשתות אע"ג שמילאן נכרי בשביל ישראל מותר ולענין לומר לנכרי ללקט עשבים בכל ענין אסור דהוי מלאכה דאורייתא ולומר לו למלאות מים מבאר נמי אסור ואם אין לכהמה שום דבר לאכול לא שבולת שועל או שאר תבואה אין למחות באלו שאומרים לקצור עשבים דמוטב שיהיו שוגגין ועוד משום צער בע"ה אבל אם אפשר להשיג שבולת שועל אעפ"י שצריך לפזר הרבה דמים ואפילו שצריך הנכרי להביאו דרך רה"ר שלנו אסור לומר לקצור עשבים דאינו אלא שבות א' אבל להביאן הוי שבות דשבות ואמנם בין לומר למלאות מים וכ"ש לקצור עשבים אסור יותר ממה שצריך לאכול פעם א' ביום בלבד (ג) כדלעיל כלל נ"ט (עכ"ה) וע"י ישראל לעולם אסור.

(י) נכרי שצד דגים בשבת או ליקט פירות המחומרים לצרכו אפילו אינו מכיר אסורין אפילו בטלטול שהרי אפי' פירות הנושרין מעצמן בשבת אסורין שמא יעלה ויחלוש וכן אפילו ניצוד מאליו אסור שהרי הם נולד ומ"מ למוצאי שבת מותרין מיד ולכן צריכין לזוהר שלא לקנות מן הנכרים פירות כל זמן שיש במינן במחומר אפילו בעיר שכולה נכרים וידוע בודאי שלא נעשה מלאכה בשביל ישראל (עכ"ה).

(יא) אבל נכרי שעשה מלאכה בשביל ישראל אם הוא מלאכה דאורייתא אסור לכל ישראל ליהנות מאותה מלאכה עד מ"ש בכדי שיעשו אותה מלאכה ואם הביא ממקום רחוק רוכב על סוס א"צ להמתין אלא בכדי שיביא רוכב ואם מהלך מהלך כדי שלא יהנה ממלאכת שבת ועוד דגורנין שיאמר לנכרי שיעשה כן בשבת כדי שיהיה מוכן לו למ"ש ויש מחמירין שאם הוא דבר שאין דרך לעשות כלילה צריך להמתין ביום א' בכדי שיעשו (סג).

(יב) אע"ג דק"ל ספק דרבנן לקולא כיון שהוא דבר שיש לו מתירין שהרי למ"ש יהיה מותר אוליגן גם בספיקו לחומרא ולכן אפילו ספק אם נלקט וניצוד בשבת או מע"ש אסור לנו ביום אבל למ"ש מותר מיד וכן אפילו אם ידוע בודאי שנעשה בשבת אלא שיש ספק אם עשה בשביל ישראל אם לצורך מצוה מותר מיד דמספק לא מחמירין להמתין נחול בכדי שיעשו אבל בלא"ה יש להחמיר כדעת הפוסקים דאף כזה צריך להמתין בכדי

שיעשה (סז) ונ"ל דאם הוא ספק אם ניצוד ונלקט היום וגם ספק אם הוא לצורך ישראל
לכ"ע אין צריך להמתין בכדי שיעשה.

(יג) נכרי שהביא דורן לישראל או שהביא למכור הו' דינו כודאי נלקט בשביל
ישראל דמסתמא מביא מן המשובחין ומ"מ הכל לפי הענין אם ניכר שאינו לחים כראוי
ללקוט באותו יום (זכ"ה).

(יד) נכרי מסיח לפי תומו שפירות אלו נלקטו מאתמול מותר לסמוך עליו כיון
דאיסור זה אינו אלא מדרבנן. ודוקא שאינו יודע בטיב ישראל שאם נלקט היום אסורין
לו דאז אינו נאמן (סז).

(טו) דבר שאין בו חשש מלאכה אלא שהובא מחוץ לתחום אם הוא בעיר
שרובה נכרים דמסתמא לצורך הרוב מביא או שידוע שהביאו בשביל עצמו מותר אפילו
בו יום ומ"מ אסור לטלטל חוץ לד' אמות אם אין העיר מוקף מחיצה או שתקנו אותה
בצורת הפתח כדין דאז נחשב כל העיר כד"א אבל בתוך ד"א מותרין אפילו באכילה
כמבואר לקמן כלל ע"ח (סז).

(טז) ואם בא בספינה ויודע שכבר היה בע"ש בספינה אע"פ שהספינה הלכה כמה
פרסאות בשבת לא נקרא מחוץ לתחום דמסתמא המים גבוהים י"ט ומספקא לן אם יש
איסור תחומין למעלה מי' טפחים וקי"ל דספק דרבנן לקולא אבל אם אינו יודע שדיו
מע"ש בספינה כמו הספנין המביאין מיני דגים יבשים (זקורין פ'אנדערקט או פ'אינדערן)
בספינה בשבת הו' כספק אם באו מחוץ לתחום כיון שהיו ביבשה בכניסת השבת קנו שם
שבתה ונמצא שיצאו חוץ לתחום ודינו כשאר דברים שבאו מחוץ לתחום (סז).

(יז) ואם הובאו בשביל ישראל אסור לו ולבני ביתו עד מ"ש וי"א דצריך להמתין
גם כן במ"ש בכדי שיעשו. ודוקא באכילה אסור אבל מותר לטלטל בתוך ד"א ולאחרים
מותרים אפילו באכילה בשבת דכיון דתחומין אינו אלא מדרבנן לא אסרו אלא למי
שנעשה המלאכה בשבילו ולפ"ז ה"ה בכל איסור דרבנן דינו הכי וי"א דדוקא בתחומין
מותר לישראל אחר דבלא"ה אינו איסור הכולל לכל ישראל דאף שהוא חוץ לתחומו של
זה הרי הוא בתחומו של ישראל אחר ומ"מ אחרים אין צריכים להמתין בכדי שיעשו
באיסור דרבנן כיון דיש מתירין לגמרי (סז).

(יח) אם הביאו בשביל שנים אסורין להתליף (מ"א סז ס"ק י"ז).

(יט) אורחים המתאכסנים בביתו וסמוכים על שולחנו באותו שבת הם כבני ביתו
ואם זימנן במקרה בביתו אסור אבל בכיתם דינם כאחרים (מ"א נס"י תקט"ז ס"ק ו' ועיין
לקמן כלל ק').

(כ) ספק אם באו מחוץ לתחום אם הוא נכרי השרוי עמו בעיר ופירות מצויים
לו בעיר אעפ"י שיש לו פירות ג"כ חוץ לתחום מותר אבל אם הוא נכרי שאינו שרוי
בעיר הזאת או אפילו כודאי באו מחוץ לתחום רק שמשופק אם הביאם בשבילו אסורין
עד מ"ש ואע"ג דכל זה אינו רק ספק דרבנן אסור כדין דבר שיש לו מתירין (ט"ז סז)
ואז מותרין מיד לכ"ע דמחוץ לתחום קיל מספק נלקט וניצוד (סז).

(כא) נכרי שהביא שכר ושאר דברי מאכל דרך רה"ר אעפ"י שיש לו דין כרמליה
מ"מ ראוי להחמיר לירא שמים שלא ליהנות ממנו באותו שבת אם לא שהוא צורך גדול
ומיהו למ"ש מותר מיד דלא אהני מעשיו כ"כ בדבר שהוא חוץ לתחום (ועיין לעיל ג"ד
חמירה לנכרי) וי"א דמותר אפילו לכתחלה לומר לנכרי להביא ועכ"פ לא יפה עושין
המשלחים ע"י נכרי מגדלים לאורח ולחתן חוץ לעירוב (סז).

(כב) אם נודע לנו שיש כאן נכרי אחד שהביא מחוץ לתחום ולא נודע מי הוא אסור לילך לביתם או לשוק במקום שמוכרין לקנות מהם דהוי קבוע וכמחצה על מחצה וה"ל הכל דין ספק מחוץ לתחום אבל מה שחוזרים למכור בכתיים מותר לקנות דאמרינן כל דפריש מרובה פריש וכן אם קנה שם נכרי והביא לו מותר ובלבד שלא לקח בפניו (י"ד סי' קי"ד) אבל אם הוא ספק אם אחד הביא מחוץ לתחום נ"ל דמותרין ואפילו דברים חשובין (כיוצא ב"ד סי' ק"י ג"כ ס"ק ס"ג ונמ"א סי' תקי"ג) ודוקא לצורך גדול אבל בלא"ה מחמירין אפילו בס"ס בדשיל"מ.

(כג) פירות הטמונים בקרקע דבעי מרא וחצינא להוציאן אע"פ שהם תלושין כדרך שנוהגין להטמין לפתוח כחורף בבור אם הוציאן נכרי לצורך ישראל אסור שהרי עשה מלאכה בשביל ישראל אבל אם הוציאן לצורך עצמו מותרין ואין בהם משום מוקצה הרי זה דומה לנעול את ביתו (סי' תקי"ח) וכ"ש אם נפתח הבור מאיליו וכיוצא בזה שהרי לא נעשה שום התחדשות בפירות אלא שהיו מונחים במקום שלא היה לו באפשר לבא לשם.

כלל סד. דין על איזה עבר מצווה על שביתתו (סי' ע"ד).

(א) כתיב למען ינוח וכו' ועבדך הרי שאדם מצווה על שביתת עבדו. ודוקא שקניו לו קנין עולם ומל וטבל או עב"פ שקבל עליו ז' מצות כ"נ ואם לא קבל עליו שום מצוה ועדיין הוא נכרי גמור י"א דמצווה עליו מדאורייתא ואסור לכל ישראל אפילו מי שאינו רבו לצוות לעשות לו מלאכה אפילו מלאכה דרבנן ואפילו צרכי חולה שאין בו סכנה אסור לעשות על ידו ודינו כדן בהמת ישראל ואפילו עשה מלאכה מדעתו אסור להנות מאותו מלאכה בשבת ויש אומרים דדינו כנכרי כיון שלא מל ולא טבל ולא קבל עליו ז' מצות וישראל מומר דינו כישראל ואסור לומר לו לעשות מלאכה אפילו בענין שמותר לנכרי. ואסור לומר לצדוקי לעשות מלאכה ביום טוב (מ"א סי' ע"ד ס"ק ח').

(ב) נכרי גמור שלא קניו לו רק שהוא שכיר אצלו אפילו לזמן ארוך אין אדם מצווה על שביתתו ואפילו רבו ומ"מ אם עושה מלאכתו בבית ישראל דבר שאין שייך לישראל כתיקון מלבושיו וכיוצא בו נ"ל דמותר לכ"ע להניחו אבל אם מכשל לעצמו בעצם של ישראל י"א דצריך למחות בידו דאל"כ מחוי כאלו הוא שלוהו (א).

כלל סה. מוקצה (סי' ע"ח ע"ט ע"י).

(א) ד' מיני מוקצה הם (א) מוקצה מחמת מיאוס (ב) מוקצה מדעת (ג) מוקצה מחמת איסור (ד) מוקצה מחמת מצוה.

(ב) מוקצה מחמת מיאוס כגון גר חרס ישן שהדליקו בחול ושפור של עץ שחולין בו דגים וכלים הצואים אע"ג דיש אומרים דבי"ט אסור (פ"ח סי' תל"ה) דוקא בי"ט משום דקיל והחשמיש מצוי ואתי לזלוילי להוציא אף אבנים וכיוצא בו שלא לצורך כלל לכך החמירו חכמים אבל בשבת מותר לטלטל כל זה דאין אדם מקצה מדעתו דבר הראוי לו להשתמש בו כיון שיש עליו תורת כלי.

(ג) מוקצה מדעת נהלק לט' אופנים וגם מזה התירו לטלטל בשבת קצת מהם אע"ג דאסרו בי"ט והם ד' אופנים שהתירו בשבת. (ח) דבר שראוי למאכל אדם ובהמה אעפ"י שהקצה אותו מדעתו מלאכול בשבת מחמת שאינו מאכל אדם אלא ע"י הרחק כגון דגים שמלחו בע"ש וכן בשר חי רך ואוכלין אותו ע"י הרחק אפילו לא נמלח כלל (ע"ח סעיף ל"ח ל"ב).

(ג) שראוי לאכילה אפילו בלא דחק אבל הקצה מדעתו לאכלן מטעם שהקצה אותן לסחורה אע"פ שנחנן לאוצר וכן ביצים שנחנן תחת חרנגולת לגדל אפרוחים אבל עדיין הם ראויים לאכילה ואפילו חטים שזרען בקרקע דאעפ"י שדחאן בידים ונחמון לזרעה כיון שעדיין לא נשרשו וראויים לאכילה אין הקצאתו כלום דדעתו של אדם לחזור ולמלך לאכילה (ע"י) (א).

(ג) דבר שראוי למאכל בהמה אך מע"ש לא היה מוכן לכך כגון בהמה ועוף שמתו בשבת אע"פ שבהש"מ עדיין היו בריאים (סי' שכ"ד דנמשכת בהש"מ אפילו זי"ט מותר) ובשר חי שנסרח בשבת דאע"ג דמאחמול לא היה עומד לכלבים דמה דחוי לאדם אינו נותן לבהמה מ"מ מותר בשבת לטלטל (ע"פ ס).

(ד) דבר שראוי להשתמש בו אלא שנשתנה בשבת ממה שהיה והוי כעין נולד שנבאר לקמן מ"מ כיון שאינו מעשה חדש גם זה מותר בשבת כגון כלים שנשברו בשבת ואינו ראוי למלאכתן שהיו קודם השבירה ומ"מ ראויים לכסות בהם (ע"פ סעיף ו') וכן נכרי שעשה כלים מעצים (ס"ט מ"ח ס"ק ע"ו ועיין נמ"א סי' תקפ"ו) (ב) ועצמות רכים שנחפרקו מן הבשר ואחמול היו מחוברין לבשר והיה דינן כבשר ועכ"פ עכשיו ראויין לכלבים (ע"פ סעיף כ"ט) אך י"א דכלי שנשבר הוי נולד גמור ודינו כדלקמן (ח) א"כ ראוי לקבל בחובו איזה מאכל או משקה מעין מלאכתו הראשונה כגון שברי עריבה לצוק לחובו מקפה ושברי זכוכית לצוק לחובו שמן (סי' ע"ח סעיף ו') ולדבריהם גם בנכרי שעשה כלי אסור גם בשבת.

אלו ד' אופנים מותרים בשבת ואסורים ב"ט.

(ה) למעלה מזה דברים שעומדים לאכילת אדם או לתשמיש ואמנם כיון שבשבת אינו ראוי אפילו ע"י הדחק ולכן קי"ל דאפילו בשבת אסורים לטלטל כגון דגים שלא נמלחו כלל (ונשבת אסור למולחן) ושומן של בהמה אעפ"י שכבר הוא מהוהך ובשר קשה שאינו ראוי לאכול חי (ואע"ג דכל זה עכ"פ ראוי לכלבים כיון שהם ראויים למאכל אדם לחזר זמן און דעתו ליתנו לכלבים וא"כ הקלה דעתו מננו מע"ש) (ס"ט נמ"א ס"ק כ"ז).

(ו) למעלה מזה דברים שאינם מוכנים כלל לתשמיש אדם ולא לאכילת אדם ובהמה אע"ג דלפעמים משתמש בהם דרך עראי מ"מ כיון שלאחר התשמיש תיכף זורקה וזה נקרא מוקצה מגופו כגון אבנים ולבנים העומדים לבגין אפילו לאחר שגמר הבגין אם סדרם זה ע"ג זה גלי דעתיה דעדיין דעתו עליהם לבגין אבל אם כבר נגמר הבגין ולא סדרן אזי יש תורת כלי עליהם שדרך ב"א להשתמש בהם לסמוך או לכסות דבר כלבנים (ס"ט סעיף י"ז) ותתיכות ברזל ותתיכות זכוכית ותתיכות עץ אע"ג שראויים לכסות בהם לא מהני כיון שאין עליהם תורת כלי (סעיף ז') ומעות ואפילו דינר זהב (א"ח"כ נקב אומס ויחדן לתכשיט סי' ע"ג ונמ"א ס"ק מ"ה) ועצים וקנים וקורות ונצות של עופות ועורות של בהמה בין לחין ובין יבשין בין מבהמה גסה חזי ליטול עליו עיין שבת מ"ז ע"ח בגלילת שט) וצמר (מש"א"כ נא"י מקום הש"ע דעורות גסה חזי ליטול עליו עיין שבת מ"ז ע"ח בגלילת שט) וצמר ופשתן מנופץ שאינו ראוי לשום תשמיש ונסרים של אומן שעומדים למלאכה (מש"א"כ של נעה"ג דמותריס) ועפר וחול אפילו אם אינו מחובר לקרקע ושברי כלים שאינם ראויים עוד לשום תשמיש או שדרך בני אדם שלא להשתמש בו עוד כגון מחט שניטל עוקצה או חורה דאע"פ דעדיין ראוי ליטול בו קוץ מ"מ אינו חשוב ואדם זורקו לאשפה. ומת וכל בעלי חיים אפילו בהמות ועופות שיש לו בחוץ ביתו וקליפי אגוזים וקליפי ביצים ועצמות הקשות שאינם ראויים אפילו לכלבים אעפ"י שנחפרקו כבר מהבשר מע"ש (סי' ע"ח) וחבן

מוסרח שאינו ראוי עוד אפילו לאכילה ותשמיש בהמה ואפילו ביו"ט אם הוא ג"כ לח שאינו ראוי אפילו להסקה (סי' תקי"ח) ודלתות הבית והחלונות או אפילו של כלים המוקצים אע"פ שהם כלים כיון שאינן מוכנין כלל לתשמיש ולכן בין נחפרקו מע"ש או בשבת לעולם הם מוקצים וכן סולם של עליות הגדולות שהן דומין לדלתות הבית (ע"ה סעיף ח' וסעיף י"ט).

(י) למעלה מזה ג' מיני מוקצה חמורות מזה דאפילו ר' שמעון דלית ליה מוקצה כלל מודה באלו דאסורים. (מין ח') מוקצה מחמת חסרון כים דהיינו שמוקצה אדם מדעתו מלהשתמש בהם מפני שמקפיד עליהם שלא יתקלקלו או שלא יתלכלכו או כלים המיוחדים לסחורה ומקפיד עליהם כגון כל דברים היקרים או אפילו אין דמיו יקרים כגון גיזי צמר אם נתנם לאוצר לסחורה ומקפיד עליהם (ע"ה וסי' רל"ט וע"ה נמ"ח) (אבל אם אינו מקפיד אפילו נתנו לאוצר ועומד לסחורה מותר חזן מדבר מאכל ומסקה דאע"פ דמתכן לאוצר מותר כמו שכתבנו בס' ח') ואפילו כלי סעודה כגון קערות וכלי זכוכית וסכינים ונ"ל דדוקא בחנוני שאין דרכו להשאיל כלים אבל מי שדרכו להשאיל כלים חדשים אין בהם מוקצה אע"פ שנתנן לאוצר שהרי אינו מקפיד עליהם וכן צמר גפן ופשתן וצמר סרוק העומד לסחורה או למלאכה ונתנן לאוצר ומקפיד שלא יטנפו וכן כלי אומנות שמקפיד עליהן שלא יפגמו וכלי בעלי בתים שמקפיד עליהן כגון סכין של סופרים ושל מילה ושחיטה ונייר העומד לכתובה ואגרת שמקפיד עליו לשמרו (סי' ע"ה) וכלים היקרים שאינו משתמש בהם כלל (רמב"ם פ' כ"ה) וכן כל דבר שמחמת חסרון כים ואסור לכ"ע. וי"א דגם כלי המיוחד למענות לכד וכבר הניח בו מעות כחול אע"פ שנטלו היו מוקצה מחמת חסרון כים אא"כ עשה בו נקב שאינו ראוי עוד למענות (סי' ע"ה).

(ח) (מין ז') וגם בזה לכ"ע היו מוקצה והוא גמור שנעשה מעשה חדש כגון אפר שבכירה שהוסק בשבת ע"י נכרי (סי' תל"ח) דמעיקרא עצים והשתא אפר ואפילו הוא חם עדיין וכי"ט אע"ג שכל זמן שהוא חם אינו מוקצה דעדיין ראוי לצלות בו ביצה אבל אם נצטנן כבר היו נולד. וכיצה הגולדה בשבת וי"ט (מלבד איסור הכנה). וחלב שנחלב בשבת וי"ט לקערה ריקנית (מלבד איסור דש). ונ"ל דמים הנוטפין מאילנות בימי ניסן אסור לשחותן בשבת משום נולד (עיין ריש גילה בתוס' דס' מ"א נעיני מידלע בליע) ונ"ל דאפילו יש כבר כלי עם מים מע"ש שנוטף לחוכו אפ"ה אסור ולא אמרין דבטל כיון שהוא דשיל"מ (ואינו דומה לסי' ע"ה דהתם העכנים מונחים בגיגית ומיכף כשזלף מתערב משא"כ כאן מיכף כשזלף מן האילן ניכר ואם כן כבר אסור).

(ט) (מין ג') דבר שמקצה אותן מדעתו ומדחה אותן בידים לזמן עד שיהיו ראויים ונאותים לאותו דבר ובהש"מ עדיין אינו ראוי וגם נדחה ממה שהיה ראוי וזהו נקרא מוקצה דגרוגרות וצמוקים שמניחין ליבשן וטבע פירות אלו שמשעה שמתחילין להתיבש עד שיתיבשו לגמרי הם מוסריחים ואינן ראויין לבלום לכן אם בין השמשות לא היו עדיין יבשים אע"ג שבשבת כבר נתיבשו לגמרי אסור וכן כיעים שהניחן תחת חרנגלות וכבר נסרחו (שנת מ"ה בתוס' דס' וי"א דגם מוקצה דבעלי חיים הוא דומה לזה וגם בזה לכ"ע היו מוקצה ואין בו מחלוקת כלל (סי' ע"ה).

(ד) מוקצה מחמת איסור נחלק לשני אופנים (א) מחמת איסור בעצמו (ב) מחמת איסור מלאכתו. (האופן הא') מחמת עצמו כגון פירות הנושרין או שתלשן נכרי או קטן ורגים שנצודו אפילו היו המצודות פרושות מע"ש ועי"ט ובשבת נצודו מאליהן ואפילו

אם ספק אם נתלשו וניצוד בשבת וי"ט ודג שהיה בספל של מים שכבר הוא ניצוד ונמלה הנכרי מן הספל ובהמה ועוף ששחטו לחולה שיש בו סכנה ומותר השמן שבנר שהיה דולק בהש"מ ונכבה ובנין שנפל בשבת אפילו היה רעוע ועומד ליפול בהש"מ דאע"ג דאז אין בו איסור דאורייתא בסתירתו מ"מ איסור דרבנן יש בו (סי' תקי"ח) וחלב שנחלב בשבת אפילו לחוך קדרה שיש בו אוכלין דאסור לחלוב בשבת משום דש (עיין במלאכת 67). וכיצה שנולדה בשבת וי"ט גזרו בו חכמים משום ביצה שנולדה בי"ט אחר שבת או שבת אחר י"ט דזה אסור מדאורייתא משום הכנה וכן כל כיוצא בזה שהיה אסור בהש"מ מחמת איסור אפילו דרבנן אע"ג שעכשיו נסתלק האיסור. וכלי זכוכית שיש בו חול ויוצא החול דרך נקב קטן בשעה או ב'. וכלי שרוואין בצל כמה שעות על היום הדומה למדידה ונ"ל דאין בכלל זה מה שקורין אוהר דבוה ל"ש כלל שום מדידה ואפילו הוא צריך לידע כמה שעות על היום לענין ק"ש או לימוד מ"מ לא הוי מדידה של מצוה שהרי המדידה עצמה אינו מצוה (מ"ח ס"ק ע"ח) וי"א גם בגד שעטנו (סי' ע"ח ס"ק ע"ד). (אופן ז') מחמת מלאכתו כגון כלים המיוחדים למלאכה שאסור בשבת כגון מכתשת ורחים וקורנס (סקורין הנזכרים) וקרדום שמבקעין בו עצים ומרא שחופרין בו ומכבדות שמכבדין בו הבית ושופר ומנורה אע"פ שלא הדליקו עליו אותה שבת אבל נר שהדליקו בו באותה שבת אסור לטלטל כדין בסיס לקמן (ועיין סי' רע"ט סעיף ו' ונמ"ח) ונרות בין של חלב או של שעוה ופתילות מצמר גפן וכן כל כיוצא בזה (ע"ח ס"ק ל').

(ה) מוקצה מחמת מצוה כגון נוי סוכה אע"פ שיכול ליטלן בלא שום איסור מלאכה כגון שתלאן בלולאות ושמן המטפטף מן הנר בשבת וי"ט (רס"ה) כיון שהקצה למצותן בהש"מ אע"ג שכבר נפל הגוי וכבה הנר איתקצאי לכולה יומא ומוקצה זה נוהג אפילו בחול המועד לענין להנות מהן אלא דבשבת וי"ט אסור בטלטול ובחזו"מ מותר בטלטול דאיסור טלטול אינו אסור אלא בשבת וי"ט (תרל"ח).

(ו) כלל אמרו במוקצה שכל דבר שהיה מוקצה בהש"מ והיה אסור בטלטול בהש"מ אמרינן מגו דאיתקצאי בהש"מ איתקצאי לכולי יומא ואם היה ראוי בין השמשות ואיך דבר שנתקלקל בו ביום וחזר ונתקן בו ביום חזר להיותו דאין מוקצה לחצי שבת (סי' ע"ה).
(ז) ועוד כלל אמרו שכל דבר שהיה מונח עליו המוקצה בין השמשות אע"ג שהוא כלי שמלאכתו להיתר נעשה בסיס לדבר האיסור ודינו כאלו היה הוא המוקצה ולא נקרא בסיס אלא עפ"י אופנים שנבאר לקמן אי"ה כלל ס"ז.

(ח) ועוד כלל אמרו כשם שאסור לטלטל המוקצה כך אסור ליתן כלי שיפול בו המוקצה וזה נקרא ביטול כלי מהיכנו (סי' רס"ח) שהרי על ידי שנותן הבלי תחת המוקצה אסור לטלטל הבלי ודומה כאלו חיבר שם בסיד (ק"מ נ"ג נר"ה).

(ט) ועוד כלל אמרו כ"ד שהקצוהו הבעלים שלהם מחמת שאינו חשוב אצלם מחמת שהוא עשיר הוי מוקצה אף לעניים דמוקצה לעשיר הוי מוקצה אף לעניים לפיכך תחית הרס שנשברה אם לא זרקה לאשפה מותר לטלטל אם ראוי לכסות בו אפילו מונחת בה"ר במקום שאין כלים מצוים אבל אם זרקה לאשפה אע"פ דאצל עני חשוב הוא כיון שהבעלים בטולה מתורת כלי אסור לכל אדם. ודוקא תחית הרס שהיה עליו תורת כלי אבל אבנים ועצים כיון שלא היה עליהם תורת כלי אע"פ שראוי לכסות בהם אסור לטלטל אא"כ עשה בו תיקון קצת. ואין חילוק בין כלי שנשברה בשבת או בחול כל זמן שלא זרקה לאשפה דלעולם מותר לטלטל כדלעיל אלא בזרקה לאשפה יש חילוק

דאם נשברה בחול וזרקה בשבת מותר לטלטל כיון שבין השמשות היה תורת כלי עליו (ע"ה סעיף ז' ובמ"ח).

כלל סו. דין באיזה ענין ותיקון מותר לטלטל מוקצה והטעם למה

אסרו מוקצה:

(א) המוקצה אעפ"י שאסור בטלטול יש מהם דברים דמהני בהם מחשבה מע"ש ויש מהם שצריכין איזה תיקון ויש מהם דלא מהני שום תיקון ויש מהם שא"צ אפילו מחשבה. וטעם החילוקים בדיניהם הוא עפ"י הטעם שאסרו חכמים לטלטל דבר מוקצה ואעפ"י שאין בו שום גררא דמלאכה לא דאורייתא ולא דרבנן והטעם שאסרו כ' הרמב"ם וז"ל ומה אם הזוהירו הנביאים שלא יהא הלוקך בשבת כשל חול ולא שיחת שבת כשל חול ק"ו שלא יהיה טלטול שבת כטלטול של חול כדי שלא יהיה בעיניו כיום חול ויבא לתקן ולהגביה כלים מפנה לפנה ומבית לבית ולהצניע אבנים וכיוצא בו שהרי יושב בביתו בטל ומבקש דבר להתעסק בו ונמצא שלא שבת ובטל הטעם שכ' בתורה למען ינוח ועוד כשיבקר ויטלטל כלים שמלאכתן לאיסור אפשר שיתעסק בהם מעט ויבא לדי מלאכה ועוד מפני שמקצת העם הם טיילין ויושבי קרנות וכל ימיהם הם שוכתים ממלאכה ואם יהיה מותר לילך ולדבר ולטלטל כשאר הימים נמצא שלא שבת שביחה הניכרת ולפיכך שביחה בדברים אלו הוא שביחה השהו בכ"א ומפני זה אמרו שלא יטלטל אלא כלים הצריך להם עכ"ל. והראב"ד כ' הטעם משום גדר הוצאה ואמנם עם כ"ז לא זכינו לדעת טעם שחלקו חכמים לאסור מוקצה א' יותר מחבירו כאשר נבאר פרטיהם. ונ"ל להוסיף עוד טעם שבין שראו חכמים לאסור המוקצה מטעמים הנוכחים סמכו דבריהם על פסוק והבינו את אשר יביאו דאיכא מאן דיליף בגמ' מפסוק זה דמוקצה הוא דאורייתא כיון שלא היה מוכן מע"ש ולכן אף דלא קי"ל הכי מ"מ סמך גדול סמכו על פסוק זה שלא לטלטל אלא מה שהוא מוכן מע"ש או ממילא או שהכין במחשבה או במעשה לכל דבר לפי חשמישו וזהו הטעם עצמו דאמרין מגו דאיתקצאי לכהש"מ איתקצאי לכולי יומא דכיון דלא היה מוכן בע"ש נשאר באיסורו ולכן חלקו חכמים בדבר ואמרו.

(ב) כל כתבי קדש ואוכלין ומשקין אעפ"י שייחדן לסחורה כיון שהם לצורך שבת לא רצו לגזור ולכן אפילו לא הזמין לא במחשבה ולא בדיבור מותר לטלטלן שהם דברים שמצוה לעסוק בהם או להתענג ואפילו שלא לצורך כלל אלא לפנותן ממקום למקום מותר חוץ מן התפילין דכיון דאסור להניחן בשבת אסור לטלטלן אלא לצורך כגון שלא יפלו (סי' ע"ח סעיף ד').

(ג) כלים שמלאכתן להיתר או אפילו לאיסור ולהיתר כגון קערות וסכינים וכוסות וקררות אעפ"י שמבשלין בו מ"מ דרך להשתמש בו בלא בישול וכל כיוצא בזה שאין אדם מוקצה דעתו מלהשתמש בהם ולכן כולם הם מוכנים מותר לטלטל רק שרצו חכמים לגזור שלא לפנותן ממקום למקום משום טרחא יתירה כמו שבארנו ולכן אם עושה לצורך הבלי שלא יגב או שלא יפסד מקור וחום וכיוצא בו מותר לטלטלו ולהעמידו במקום המשחמר (סו). ומ"מ כלים הנעשים מפרקים או שיש בהן הריצים הדומין לפרקים אסור לטלטלו דשמא יפול ויתפרק ויחזירנו ונמצא עושה כלי בשבת אא"כ דרך אותו כלי להיות רפוי כדאיתא במלאכת בונה (סי' רע"ט).

(ד) כלים שמלאכתן לאיסור (כמו שאר לעיל כלל ס"ח סי' ד') דמהם מקצה דעתו מחמת איסורן וגם דיש לחוש שמא יבוא לעשות מלאכה בהן אסרו לטלטל אפי' לצורך

הכלי שלא יפסד ויגנב ולא התירו אא"כ הוא צורך לשבת כגון לפצוע בו אגוזים ולכסות בהן כלים ולפתוח בו דלת ותיבה וכיוצא בו לצורך שבת או אפילו אינו צריך לגוף הכלי אבל צריך למקום הכלי להשמישים אלו אינו מקצה מדעתו שהרי גם בחול לפעמים משתמש בהם לצורך גופם או מקומם ואפילו אם עכשיו עיקר כוונתו לצורך הכלי כיון שעכ"פ מטלטלו לצורך גופו ומקומו מותר דאין כאן מקום לגזור (ע"ח סעיף ג').

(ה) לפיכך מנעל חרש מותר לשמטו מעל הרפוס אע"פ שהרפוס מלאכתו לאיסור כיון דשם כלי עליו מותר לטלטל לצורך מקומו דהיינו המנעל ואין חילוק בין ליטול הרפוס מחדך המנעל או המנעל מן הרפוס וכן חלוק שכבסו ותחבו בו קנה אם הקנה היא כלי מותר ליטלו מתוכו ואם אינו כלי שומטו מן הקנה אבל אסור ליטול הקנה ממנו כיון שאין עליו תורת כלי דינו כעצים ואבנים (לעיל ו') (ע"ח סעיף י"ד).

(ו) דברים שהם מוקצים מחמת חסרון כים (כמוצאר לעיל כלל ס"ה ז' ח' ט') כיון שמקפיד עליהן מלהשתמש בהם בחול שום תשמיש וא"כ מקצה אותן מדעתו לגמרי וכן מוקצה מחמת נולד או מחמת דרדויה בידיים וכן כל דבר שהוא מוקצה מחמת שאינו ראוי לשום תשמיש (כמוצאר לעיל ו') וכן מוקצה מחמת מצוה כיון שכ"ז אדם מקצה מדעתו לגמרי אפילו לצורך גופו או מקומן אסור ואין לך מוקצה שיהיה מותר לצורך גופו ומקומו אלא כלים שמלאכתן לאיסור כיון שיש תורת כלים עליהם ולא מקצה אותם מדעתו לגמרי אבל כל השאר מקצה לגמרי (ע"ח).

(ז) לפיכך אם מכין אותם מותר לטלטלן ואמנם לא הכל שוין בדיון הרבנה דמוקצה מגופו (המוצאר בחופן ו') אם מיהרו להשתמש הרי עי"ז דינו ככלי ולכן אם הוא תשמיש שדרך ליחד דבר זה לתשמיש זה כגון אבן שדרכו בכך ליחד לפצוע בו אגוזים סגי ביחד לזה מע"ש אע"פ שאינו מיהרו בהדיא להשתמש בו לעולם ואם רוצה להשתמש בו דבר שאין דרך ליחדו לכך כגון שרוצה לכסות בו כלים ולסמוך בו דלת ולהכות בו ברזא שדברים אלו הם רק במקרה ואינם תדירים ואף שישתמש בזה לפעמים תיכף אחר התשמיש וזרקה דהרופה ליחד עץ ואבן למלאכות אלו מחליקו ומתקנו כידוע ולכן לא מהני אם מיהרו להשתמש לשבת זו אא"כ יחדו לכך לעולם ואפי' במחשבה בעלמא סגי וכ"ש כשעושה בו מעשה ומגלה דעתו לעשותו כלי ואז דינו ככלי שמלאכתו להיתר (סעיף כ"א) ודוקא סתם אבנים אבל אבנים המונחים על הכירה מותר לטלטלן בלא שום רבנה דמסתמא מיוחדין לתשמיש (מ"א סי' רנ"ט) ולפיכך אסור לטלטל העצים העגולים שנסרו לשרפה לישב עליהם אם לא שתקנם מע"ש לכך כיון דאינם עומדים לישיבה או שסדרם מע"ש וישב עליהם מע"ש (מ"א ס"ק מ').

(ח) וכן עפר וחול הצבור בזוית בחצר או בבית מותר לטלטלו דכיון דעברו זה הוא הומנתו לתשמיש אבל אם הוא מפוזר בטל לקרקע ואסור בטלטול ולכן מותר ליטול פירות הטמונים בחול הצבור (ע"ח סעיף ל"ח) ומותר לטלטל אפר כירה שהיה שם מע"ש אבל מה שהוסק בשבת אסור דהוי נולד (סי' ע"ז מ"א ס"ק ח') וכן מותר לחתוך ענף מן הדקל מע"ש להניף בו להבריח הוטיבים וכיוצא בו כיון דיהדרו לכך עשאו כלי גמור (ע"ח סעיף מ"ח) אבל אסור ליקח ענף מן המכבדות שהרי הוא מוקצה ואפילו נטל גברי אסור לטלטלו.

(ט) וכן מוקצה מחמת חסרון כים מהני הומנה להשתמש בו רק שצריך ליחדו לעולם לתשמיש ולא מהני יחוד לשבת זו לכד ולכן הרופה להניח צמר גפן ופשתן שיחוק

לסחורה על מכתו צריך יחוד לעולם או שימשה בשמן ואם לא יחדן לסחורה סגי במחשבה מע"ש וכן עורות לחים ובישין וכל כיוצא דינן שוה (סעיף כ"ד כ"ה).

(י) ודוקא לדבר שראוי להשתמש בו קצת לכסות בו וכיוצא בו מהני יחוד אבל לדבר שאינו ראוי לכלום כגון שיזמין גרוגרות וצמוקים קודם שיחבישו שאינם ראויים לכלום באותו זמן וקליפי ביצים ואגוזים ועצמות יבישים וכיוצא בו לא מהני להו מחשבה ואפילו הזמנה בפה וכן מטבע אם לא שיעשה מעשה דמוכח שעומד לתשמיש כגון במטבע שינקוב אותה דראוי לתלות בצואר בתו ואפילו עצים ואבנים אם עושה בהם מעשה המוכיח שרוצה להשתמש בו דעי"ז נעשה כלי ואע"ג שאין מיחדו לעולם סגי בזה וכבר כתבנו כלל נ"ט סימן י' דין בהמה שנפלה לגומא אם מותר להוציאה.

(יא) מוקצה מחמת מצוה הוא כל דבר שהקצה למצוה בין בחול ובין בשבת וא"כ אסור להנות מהן וכיון דאסור להנות מהן לכן בשבת וי"ט אסורין בטלטול אבל בחול ואפילו בחוה"מ ל"ש איסור טלטול ואיזה דבר הוא מוקצה למצוה כגון נר של שבת ונר של יו"ט (א) ונוי סוכה ואתרוג ולולב והדרם וערבה ואפילו הערבה שנוטלין בהושענא רבה ונר חנוכה בכלל זה אסור להסתפק מהן משום ביטול מצוה וכ"ש מנר שדולק בשבת וי"ט דאסור משום מכבה ואפילו להנות מהן בענין שאין בו ביטול מצוה אפ"ה אסור משום בזוי מצוה דכיון שהקצה למצותו כל משך מצותו הם אסורים.

(יב) לפיכך מותר השמן שבנר וכן שמן המטפטף אסור להנות מהן כל השבת ואפילו לאחר שכבה הנר דמסתמא הקצה השמן שידליק (רע"ט) וכן נוי סוכה אסור להנות מהן אפילו בחוה"מ ואפילו לאחר שנפלו דכיון שתלאן נחבטלו לסוכה ואיכא בזוי מצוה (סי' תרל"ח נב"י נגס ר"ן דלא כיוש"כ תוס' נשנת כ"ב וע"ש נמכרש"ל ונט"ז סי' כ"ח) וכן אתרוג אסור להנות כל ז' ואפילו נפסל אחר שעשה בו המצוה (דל"ר כ' הזמנה לאו מלחא) והט"ז אוסר תיכף אחר בהש"מ ובח"ל אסור גם בח' (תרס"ה) וכן ציצית כשהן בכשרות אסור לקשור בהם שום דבר משום בזיון (כ"ח) ונר של בהבנ"ם עיין כלל י"ז.

(יג) כל דבר אינו אסור אלא למה שהקצה אותו דהיינו אתרוג לא הקצה אלא מאכילה ולכן מותר להריח בו מן הדין רק לפי שנחלקו אם מברכין עליו כיון שאינו עומד להריח יש למנוע מלהריח בו בשעת נטילתו אבל באמצע היום או בשבת מותר להריח בו ולברך עליו וההדרם שאינו עומד אלא להריח נמצא שהקצה אותו מלהריח ולכן אסור להריח בו ואפי' בשבת שאין נוטלין הלולב מ"מ כבר הקצה לכל ז' (תרכ"ג ע"ש נמ"ח) וכן אם תלה פירות בסוכה לנוי אסור לאכלן ומותר להריח בהן ואם תלה בה עשבות המריחים נ"ל דאסור להריח בהם (ומש"כ המ"ח סי' תרל"ח דאם סיכך בהם יש ומירין להריח היינו דוקא נסיכך נהן דאפשר לסכך נעליים כמש"כ שם מ"ח נגס ר"ן מש"כ בתל"ה נה) וכן אסור לטלטל הלולב בשבת. ונ"ל דלא מבעי' לצורך גופו דאסור כיון שכבר הקצה למצוה אלא אפילו לצורך מקומו אסור דהוי כאבן (ב).

(יד) הפריש אתרוג סתם לו' ימים אסור לדירן גם בח' הפריש לכל יום א' אסור לאותו יום כולו ומותר למחר (תרס"ה) ומותר לכתחלה להתנות על אתרוג שיהיה כולו ליום א' ושאינו בודל כל בהש"מ של ב' ואילך (וכ"ל לפי מה שכתב המ"ח סי' תרל"ח דהיכא דליכא סתירת אהל מוכי תנאי אס כן חל"ל איני בודל כל נהש"מ) הפריש לשאר ימים דחסר כשר מותר לאכול ממנו ובלבד שנשאר בו כשיעור לצאת ואפי' בלא תנאי דמתחלה לא הקצה אלא כשיעור (כ"כ המ"ח סי' תרמ"ט ס"ק י"ט וכו' דנלא תכחי וסתמא הקלה כולו).

(טו) בני סוכה מהני תנאי דהיינו שעומד מבע"י ואומר אני מתנה שאיני בודל מהם כל בין השמשות או לאכלן כל זמן שארצה וא"כ גם בהש"מ בכלל שהרי גם בהש"מ מותר ליטלן (תל"ח) אבל תנאי אחר כגון שיאמר אני מתנה עליהם לאכלן למחר דכיון דחלה הקדושה עליהן בהש"מ אסורין כל ז' דסוכה נוהג בלילות כבימים משא"כ אחרונ דכל יום הוא מצוה בפ"ע ובשמן המטפטף והנותר בנר לא מהני אפי' תנאי זה דע"כ אסור בהש"מ משום איסור כיבוי דהמסתפק מן הנר חייב משום מכבה ומ"מ מותר לאחר השבת והנותר משיעור הדלקה בנר חנוכה כגון שכבה אסור לעולם וצריך לשורפה בפ"ע דאגב חביבות הנס מקצה לגמרי שלא להנות ממנו (תרע"ג).

(טז) אם טלטל המוקצה לצורך גופו או מקומו כ"ז שעודו בידו מותר לטלטלו ולהניחו באיזה מקום שירצה (ס"ס רס"ו ור"ס ש"ח ועיין נס"י רס"ז נמ"א ס"ק י"ט שהק' משנת ל"ה וזה שתירן אינו מספיק דעכ"פ קשה מר"י בר חנינא שאמר שזעמי וכו' ואיך הוכיח מזה שזא שאני הכא כיון דעדיין בידו ולכן דין זה ל"ע).

כלל סו. דין בסיס לדבר איסור (ש"ט ש"י ש"א).

(א) כבר כתבנו שהמניח דבר מוקצה אפילו על כלי שמלאכתו להיחר דין הכלי כמוקצה גופו ואמנם אינו נעשה בסיס אלא עפ"י ז' אופנים. (ה) שיהיה מונח עליו בהש"מ דאו אמרינן מנו דאיתקצאי לבהש"מ איתקצאי לכולי יומא אבל אם הניח הנכרי או קטן או אפילו הוא בעצמו בשוגג בשבת אע"ג דכל זמן שהמוקצה מונח עליו אסור לטלטל הכלי מ"מ לאחר שהוסר המוקצה ממנו אין עליו דין בסיס עוד ומותר לטלטל וי"א דאפילו כעודו עליו מותר לנער המוקצה ממנו. (ג) לגדולי הפוסקים לא נעשה בסיס אא"כ היה דעתו שיהיה מונח שם כל השבת אבל אם דעתו שלמחר יטלנו נכרי לא הו' בסיס ויש לסמוך ע"ז במקום פסידא אבל בל"ז קי"ל כגדולי הפוסקים דאפילו דעתו לסלק הו' בסיס כיון שבהש"מ היה מוקצה עליו. (ג) דוקא כשהניח עליו בכונה אבל אם שכח אפילו שהניח עליו בחול בכונה והיה דעתו לסלקו קודם שבת ושכח לא הו' בסיס. (ד) שיהיה מונח המוקצה על כלי שלו או על של חברו שנתן לו רשות אבל אם הניח מוקצה שלו על כלי של חברו שלא ברשות קי"ל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו ומ"מ אם נתן ראובן מוקצה של שמעון בכלי של שמעון הו' בסיס דמסתמא ניחא ליה לשמעון שלא יבא לידי הפסד. (ה) שיהיה מונח שם המוקצה בשביל שיתיישב עליו בטוב אבל מנה שמניחין בדרך אקראי כמו שרגילין להשיב בחיבה חפצים אלו על אלו מפני שאין לו ריוח לפנות לכל חפץ מקום בשולי החיבה לא הו' בסיס ונ"ל דאף לסברא זו החיבה הו' בסיס שהרי עכ"פ היה דעתו שיונח בחיבה אלא שהכלים שבתוכה שהמוקצה מונח עליו לא הו' בסיס ויש חולקין וס"ל דהו' בסיס. (ו) שיהיה מונח על עיקר הכלי אבל כים התפור כנגד ומעות מונח כים כיון שאינו על עיקר הכנגד לא הו' הבגד בסיס. (ז) לא מקרי בסיס אלא כשמונח עליו דבר איסור בלבד אבל אם מונח עליו גם דבר הותר וההיתר חשוב אצלו יותר מן האיסור לא הו' בסיס. ודוקא שחשוב לו אבל אם איש חשוב לו אע"ג דלאחרים חשוב לא נקרא חשוב.

(ב) החילוק אם הוא בסיס או לא הוא זה דכל מקום דהו' בסיס אסור לטלטל הכלי אפילו לצורך גופו ומקומו ואפילו לנער ממנו המוקצה דהו' רק לטלטל כלאחר יד אפ"ה אסור שהרי הכלי גופו נעשה כאלו הוא עצמו המוקצה ובמקום דלא נעשה בסיס אם צריך להשתמש בגופו של כלי או שצריך למקום הכלי מותר לנער המוקצה דהו'

מלטל כל אחר יד ואם א"א לנער שמתירא מהפסד הכלי או אפילו מהפסד המוקצה מטלטל הכלי עם המוקצה למקום הצריך לו וכן אם צריך למקומו מטלטלו ועודו עליו שכיון שצריך למקומו א"א לו לנער שם (סי' ע"ט) (א).

(ג) הא דשרינן ניער דוקא כשצריך הכלי המותר או מקומו אבל בשביל הפסד המוקצה אסור לנער (עיין מ"א סי' ע"ט ס"ק ה' וסי' ע"י ס"ק י"א מה שכתב נ"ס הב"ח ופי' איכא הפסד בשיעור ור"ל שיפסיד המוקצה וכן הוא נהדיח בנ"ח).

(ד) עפ"י הכללים המבוארים נחברר שכשהדליקו מנורה על שולחן אסור לטלטל השולחן שהרי השולחן הוא בסיס למנורה ונרותיה אם לא שהיה מונח על השולחן בהש"מ לחם דאז הוי בסיס לאיסור והיתר חשוב יותר מהאיסור שהרי צריך לסעודת שבת. ונ"ל דהוה הטעם שמקפידות הנשים להניח הלחם על השולחן קודם הדלקת נרות (וכו' מסולק תמיכת הט"ז נסי' ע"י סק"ח) ואם אינן נביאות בנות נביאים הן ואם נפל נר דולק על השולחן ומתירא שלא תדלוק השולחן אעפ"י שלא היה לחם על השולחן מותר לנער כיון שאין דעתנו להניח המנורה כל השבת ובמקום הפסד סמכינן ע"ז כדלעיל סימן א' בדין ב' (סימן רע"ז).

(ה) המנורה שהדליקו בו נר שבת נעשה בסיס לנרות ולכן אסור לטלטל המנורה אף לאחר שיכבה אפילו לצורך גופו ומקומו אע"ג דשאר כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטל בכה"ג זה אסור כיון דבהש"מ היה אסור לטלטל בכה"ג משום הנרות ומ"מ נוהגין לטלטלו למחר ע"י נכרי וסומכין בזה על דעת האומרים שלא נעשה בסיס כיון שלא יהיה עליו כל השבת ומ"מ אם הנר מאוס עליו ביותר המיקל לטלטל ע"י ישראל לא הפסיד מידי דהוי אגרף של ריעי (סי' רע"ט).

(ו) וכן ג"כ מותר לנער המפה שמונח עליו קליפי אגוזים ולא אמרינן דהוי בסיס משום שלא היה עליו בהש"מ ועוד דאפילו בשעה שמניחן שם אינו הושש להיכן יפלו ודוקא ניער אבל אסור להגביה המפה עם הקליפין ואם יש ג"כ פת על המפה מותר להגביה המפה ולטלטל עם הקליפין ולזרוק הקליפין דכיון דקליפין אינן חשובין כלל בטלילים לגבי פת ואפילו לא היה שם פת מותר להניח שם פת כדי לטלטל אגבן הקליפין (מ"א סי' ע"ח ס"ק כ' ועיין ב"ח ע"ג תוספת ד"ה עשה ועיין ט"ז ס"ס ע"י ס"ק ח').

(ז) כבר בארנו שאם היה בסיס לאיסור ולהיתר אם היה ההיתר חשוב יותר אזי בטל האיסור לגבי ההיתר ואם האיסור חשוב לו יותר בטל ההיתר לגבי האיסור ולכן חובה שיש בה דבר המותר לטלטל וגם מעות אם המעות אינם עיקר וצריך לטלטל החיבה עם הדברים המותרים אם אפשר לו שיקח משם הדברים המותרים לא יטלטל החיבה ואם א"א לו לטלטל אלא ע"י כלי זו שאם יקח אותם מן החיבה ימאסו או שיפלו לארץ ויטנפו אם יכול לנער המעות מן החיבה ינער ואם א"א לנער מפני הפסד כדלעיל סי' ב' או שצריך למקום החיבה מותר לטלטל החיבה כמו שהיא ואין צריך לנער (ע"ז).

(ח) היה האיסור וההיתר שניהן חשובין או שניהן אינן חשובין נ"ל דאסור (ע"ז) (ב).

(ט) כים המיוחד למעות התפור בבגד אם אין בתוכו מעות בטל לגבי הבגד ומותר ללבושו ואם שבח מע"ש ויש בו מעות ילך למקום המשתמר וינער שם הכל זמן שהמוקצה בידו אינו מחוייב להשליך מידו תיכף אלא מותר לילך למקום שירצה להניחו שם (ועיין בכלל הקודם סי' ט"ז ע"ז ע"ז זה ל"ע) ואם א"א לו לנער מ"מ מותר לטלטל הבגד כיון שהמעות אינו על עיקר הבגד וא"כ בטל הכיס לבגד אבל אסור ללבושו שמא יצא בו לרה"ר ואם הוא בדרך עיין לעיל כלל נ"ד סי' ה' וה"ה אפילו הניח בכיס מעות בכוננה מותר לטלטל

הבגד אבל אסור להכניס ידו בכיס דהכיס הוא מוקצה כדן בסים אבל בשכח מותר להכניס ידיו בתוכו דלא נעשה בסים כדלעיל (סז).

(י) וכ"ז בכיס החפור בבגד וכן תיבה שבשולחן (שקורין טייטשוב) המיוחד למעות וכיוצא בו ועשוי בענין שא"א להוציאו לגמרי מן השולחן וא"כ נתבטל לעיקר הבגד ולשולחן אבל כים מעות הקשור בבגד וכן התיבה אם יכולין להוציאו לגמרי מן השולחן וא"כ כל אחד ואחד כלי בפ"ע לא נתבטל לבגד ולשולחן ואסור לטלטל הבגד והשולחן שהרי הם נעשים בסים למעות אא"כ יש בחיובם ג"כ דבר היתר החשוב כדלעיל סימן ז' ח'. ונ"ל דאם יש בתוכו רק איזה פרוטות בטילים לגבי הבגד דאין אדם מטל בגדו ושולחנו בשביל איזה פרוטות (ג).

(יא) נ"ל דאם הטיש שובלאדע חלוי בשולחן ועשוי להניח בתוכו לחם וסכינים ואירע שהניח בו מעות אפילו אין בו לחם וסכינים אע"ג דהטיש שובלאדע ודאי אסור לטלטל אבל מותר לטלטל השולחן שהרי גם הטיש שובלאדע הוא כלי שמלאכתו היתר וא"כ נעשה השולחן בסים לאיסור ולהיתר ומכ"ש כיון שאין המעות על עיקר הכלי וצ"ע. ואם הטיש שובלאדע קבוע ברגלי השולחן ואינו חלוי בשולחן נ"ל דמותר לטלטל השולחן עם הרגלים אעפ"י שאין דף השולחן קבוע ברגלים ומכ"ש כשמחובר עד שא"א לטלטלו בלא רגלים אבל הרגלים לכד אסור לטלטל (ד).

(יב) מטעמים שכארנו נתבאר שלא אסרו מוקצה אלא בטלטול אבל בנגיעה מותר כשהוא לצורך דבר המותר ובלבד שלא יניח אותה בידים לפיכך מותר לישב על אבנים וקורות גדולים שאינם זזים ממקומם מחמת ישיבתו (סי' ע"ח מ"ח ס"ק מ"ז) וכן מותר ליגע בשולחן ועמוד אעפ"י שנרות קבועים בו אבל אסור ליגע במנורה חלויה וכן בביצה שנולדה שמא יתנדנד קצת אבל מותר לכפות עליו כלי אם לא נוגע בו ואם דבר היתר מונח על המנורה מותר ללטנה משם אעפ"י שע"ז יתנדנד המנורה דהוי טלטול מן הצד כמו שנבאר בסימן שאחר זה וכן מותר לטלטל מוקצה ע"י נפיתה (ע"ח).

(יג) לא אסרו לטלטל אלא כדרכו בידים אבל טלטול מן הצד דהיינו שאין מטלטל המוקצה בידו כגון שהטמין פירות בדבר מוקצה וגם מקצתו מגולה או שיוכל לחשוב בו דבר וליטלו בענין שא"צ לטלטל המוקצה בידים נוטלו ושומטו אע"ג דע"ז נופל המוקצה ממנו כיון שאין צריך כלל להמוקצה אבל כשכולה טמונה בו אסור לטול שהרי צריך לפנות המוקצה ואם המוקצה הוא כלי שמותר לטלטלו לצורך מקומו אפילו כולו טמון בתוכו מותר לפנות ודוקא כשצריך לדבר היתר אבל לטלטל לצורך המוקצה שלא תפסד אפילו בטלטול מן הצד אסור (סי' ע"ח).

(יד) אם אינו צריך לטלטל בידים כלל אלא בגופו או ברגליו אפילו בשביל דבר המוקצה מותר דזה לא נקרא אפילו טלטול מן הצד ולפ"ז כשנר חלב וכיוצא בו מונח על הארץ מותר לדחפו ברגליו ויש אוסרין (ע"ח מ"ח ס"ק ז') (ה).

(טו) מתוך זה יתבאר דמה שנוהגין למכור בשבת ולקבל המעות בכלי או שגוררין בסכין מלבד הרעה הגדולה של מקח וממכר כמה סמיות עינים יש דדוקא כשמטלטל היתר והמוקצה נופל מאליו מותר ודוקא לצורך דבר המותר אבל הבא שאין כאן אלא לצורך המעות אין שום ספק שהוא איסור גמור (ו).

(טז) נוטל אדם את בנו בחצר אעפ"י שיש בידו אבן אם התינוק יש לו געגועין על אביו ואינו יכול להיות בלא אביו ואם ישלך האבן מידו יצק התינוק דכיון שיש בו חשש חולי התירו אבל בלא"ה אסור ודוקא אבן אבל אם בידו מעות או שאר דבר מוקצה

שמקפיד עליו אעפ"י שהמעות ביד התינוק רק שאותו התינוק בידו והתינוק מהלך ברגליו
אסור רהישישני דלמא נפיל ואחי לאחויי. (בלבט בתנן- לאחויי ד' אמות וע"כ הוא ט"ס
חלא שיטפיה לזיכא דהא מיירי בחלך כח"ט רש"י דברה"ר אסור לשאת התינוק אלא ר"ל
לחתי לאחויי שיטול הדיכר). ויש מתירין גם בזה ולא אסרו אא"כ נושא התינוק עם
המעות דיאמר כשם שמוחרר לטלטל המעות כשהוא ביד התינוק ה"נ מותר לטלטל המעות
בשביל התינוק (סי' ע"ט).

(יז) כל דבר שיש לחוש שיווקו בו רבים או תינוקות אפילו מונח ברה"ר מותר
לטלטל בפחות פחות מד' אמות וכן אם נשבר כלי זכוכית בבית וכיוצא בו במקום שיש
לחוש שיווקו בהם בני אדם מותר לטלטל להוציאו (ע"ה סעיף 4 י"ח).

(יח) מה בשבת נוהגין להגביה אותו מעל הכרים ע"י ככר אף במקום שאין לחוש
שיסריח ויש למהות בידם רק לשמוט הכר מתחתיו (מ"א סי' ע"ה) ובמקצת מקומות נוהגין
להעצים עיניו ולישר איבריו שלא יתעקמו ואומרים דאיתא בזה"ר שהוא סכנה וכ"ז אין לו
שורש עפ"י הדין ואף בזה"ר לא נזכר סכנה אלא בעינים וא"כ ליישר האיברים אין לו שום
סמך. ואם הוא מלוכלך בטיט וצואה עד שמאוס בעיני רואיו מותר לטלטלו ע"י ככר או
תינוק או ע"י כסותו ולהצדו במים בידו אבל לא ע"י מפה משום סחיטה אבל בלא"ה אסור
אפילו ע"י נכרי ואסור לטלטל המת לצורך כהנים או לצורך מצוה אפילו ע"י ככר ותינוק
אבל ע"י נכרי מותר או בטלטול מן הצד דהיינו להפכו ממוטה למטה אפילו ע"י ישראל
ודוקא אם הקרובים רוצים אבל א"י לכופין להוציאו מן הבית אם לא שהכהן חולה שאינו
יכול לצאת מן הבית כופין הקרובים להוציאו כדי להציל הבהן מאיסור ואם הוא נפל דליכא
משום כבוד כופין הקרובים להוציאו מן הבית בשביל כהנים עפ"י אופנים המבוארים
(סימן ע"ה).

(יט) היתר זה ע"י ככר או תינוק לא מציינו אלא כמת אבל לא בשאר דברים
המוקצים מגופו אבל כלי שמלאכתו לאיסור יש מתירין לטלטלו ע"י ככר או שיניח עליו
שאר דבר היתר אם הושש שיפסיד במקום זה ויוכל לטלטלו למקום אחר שהרי גם
בהש"מ היה לו היתר עכ"פ לטלטלו לצורך גופו ומקומו אבל המנורה שהדליקו עליה נרות
בהש"מ אע"פ שהוא כלי כיון שהדליקו עליו בהש"מ נעשה כמוקצה מגופו ולכן אפילו אם
הניח עליו דבר המותר מע"ש כדי שיהיה בסים לאיסור ולהיתר לא מהני שהרי ידוע
שהנר חשוב לו בלילה יותר מדבר שמונח על המנורה (ט"ז סי' ע"ה) וכן סחורה שירדו
עליה גשמים בשבת אסור לטלטל ע"י ישראל אפילו ע"י ככר ולכסותה אם יש נכרי מוטב
ואם לאו מותר הישראל לכסות (ע"ה).

(כ) ודוקא בהפסד שאינו בהול עליו כירידת גשמים שיוכל לקרות לנכרי לטלטל
או לכסותו בעצמו אבל היוק שבא פתאום על אדם כגון דליקה או שמתירא מגנבים
וגולנים מותר לטלטל אפילו מעות ע"י ככר או דבר המותר ויש מתירין אפילו בלא דבר
המותר (סי' ע"ד סעיף 3' וסעיף י"ח).

(כא) כל דבר מטונף כגון רעי וקיא וצואה בין של חרנגולים וכיוצא בהם אם הם
במקום דריסת רגלי ב"א או שמאוס לו מותר לסלקו לצדדין או להוציאם לאשפה אפילו
בלא כלי ואם אינו במקום דריסת רגלים אלא שירא שהתינוקות יתלכלכו בו אסור
להוציאו אפילו בכלי או לסלקו אלא יכפה עליו כלי. ומ"מ אם כלי מלא וא"א לפנות עליו
מותר להוציאו לאשפה ולהחזירו משום כבוד הבריות (סי' ע"ה).

הלכות שבת כלל סו

(כב) כשהוציא גרף של רעי או עביט של מי רגלים כל זמן שעדיין בידו מותר להחזירו כדן כל מוקצה שבעודו בידו מותר לטלטלו למקום שירצה ולאחר שהניחו מידו אסור להחזירו דמאוס כ"כ דלא הוי למידי אא"כ נותן לתוכו מים ובלכד שיהיו המים ראויין לבהמה דאל"כ גם המים הם כגרף עצמו וכיון שהמים ראויים מותר לטלטל הכלי אגב בדלעיל (סז).

(כג) בזמ"ז מותר לזמן הנכרי ואם השקוהו יין מותר לטלטלו אפילו נשאר בו פרוי הפת שנשרה ביין האסור בהנאה מ"מ בטלים לגבי הכוס ומותר להדיחו אח"כ דאינו אלא כמסיר גרף של רעי ולכן איסור שנגע בהיתר או כלי מותר להדיח כיון שגוף הכלי הוא מותר אינו רק להסיר האיסור ואינו דומה להטביל כלי דהתם גוף הכלי אסור. (כד) כשזורדים גשמים על דברים המוקצים עד שנמאס הבית מותר להוציאן ואפילו אם היו מונחים במקום שאינו משתמש שם אם יהיה לו פסידא מותר לקבוע דירתו שם כגון לרבנים שולחנו או מטתו שם כדי שתמאס לו ואז מותר להוציאן וכן עכבר שנמצא באוכלין מותר לזרוק לחוץ (סז).

(כה) כבר כתבנו דאסור לבטל כלי מהיכנו דהיינו שיקח כלי שמותר לטלטל וליטנו תחת המוקצה שיפול בתוכו דכיון דאז אסור לטלטל כלי ההיתר דומה כאלו חברו בטיט (דף מ"ג נר"י) ולכן אסור ליתן כלי תחת תרנגולת שיפול הביצה לתוכה ואפילו נותן כלי תחת מוקצה על מנת שישמט תיכף הכלי מתחתיו אסור דאפילו לפי שעה אסור לבטל כלי מהיכנו ומ"מ במקום הפסד מרובה מותר אפילו לבטל לכל השבת (סי' רס"ו) אבל מותר לכפות כלי על המוקצה שלא תפסיד ובלכד שלא יגע הכלי במוקצה שמא יגענע אותה (סי' תקי"ג) ולכן כופין סל לפני אפרוחים כדי שיעלו וירדו וכל זמן שהן עליו אסור לטלטלו ואם היו עליו בהש"מ אעפ"י שירדו אסור לטלטלו.

(כו) נותנין כלים תחת הדלף שדולף דרך התקרה וכיוצא בו בשבת ואם נחמלא שופכו ומחזירו למקומו והוא שיהא הדלף ראוי לרחיצה אבל אם אינו ראוי אסור שאין מבטלין כלי מהיכנו ואם נתן כלי תחת דלף שאינו ראוי לרחיצה ומאוס עליו מותר לטלטלו עם המים המאוסים כדן גרף של רעי (לעיל סי' כ"ח) אבל לכתחלה אסור ליתן שם הכלי כדי שיהיה כגרף ויוציאנו שאין עושין גרף של רעי לכתחילה (ע"ל) ונ"ל דבמקום צורך גדול יש לסמוך על הטור דמתיר אפילו באינו ראוי (ועיין נט"ז).

(כז) לטלטל מוקצה לצורך מצוה אם ע"י טלטול זה מקיים המצוה כגון ששחט ביו"ט וצריך לכסות ואין לו עפר מוכן מותר אבל אם אינו כך אלא שע"ז יוכל לקיים המצוה אח"כ אסור כגון שירדו גשמים על סוכתו וכבר פסקו הגשמים ועדיין מטפטף ולכן אם אינו יכול לאכול בסוכה אסור לנער הסכך כדי שיפלו המים למטה לא מבעי להגביה הסכך ולטלטל אסור משום סתירת אהל אלא אפילו להכות עליו בידו אסור שהרי נענע בידו והוי טלטול ממש ואסור שררי אינו מקיים ע"ז המצוה אלא שהוא מכשירי מצוה ולכן אסור אבל להכות עליו במקלות שאינם מוקצים הוי טלטול מן הצד ומותר (כדלעיל סי' י"ג י"ד) ואפי' אם ע"ז מקיים המצוה דמותר דוקא בסתם מוקצה אבל אם הוא מוקצה מחמת גזירה כגון לולב שנחלש ביום טוב אפילו על ידי נכרי כיון דכל מחובר אסור שמא יעלה ויתלוש אסור ליטלו אפילו ביו"ט ראשון ואע"ג דבעידנא דמטלטל מקיים המצוה ואפילו בסתם מוקצה ומקיים המצוה דמותר דוקא אם בעידנא דמטלטל מקיים המצוה אבל אם הטלטול קודם אסור ולכן אסור לטלטל חמץ שנמצא ביו"ט של פסח כדי לבערו (ועיין נסי' תמ"ז).

כלל סח. דין מקום שמוותר לחלל שבת (סי' שכ"ח).

(א) כל חולי שיש בו סכנה מחויב כל אדם לחלל שבת בשבילו בכל מלאכות ובלבד שזהא הרפואה ידוע עפ"י מומחה או שידוע לכל שהיא רפואה בדוקה ומוחר לככות הגר כשביל שישן החולה שיש בו סכנה (רע"ח).

(ב) כשמחללין שבת על חולה שיש בו סכנה אם אפשר לעשות בלא דיחוי ובלא איחור ע"י שינוי או ע"י נכרי עושין אבל במקום דיש לחוש שיתעצל הנכרי או יתאחר כשיעשה ע"י שינוי. אסור לעשות ע"י נכרי אלא ע"י אנשים גדולים מישראל וכל הזרין לחלל ה"ז משובח ואסור לשאול כלל אלא כיון שידוע שצריך לדבר זה ע"י רופא מומחה או מה שידוע לכל שצריך לו חייב לחלל שבת ואם רצו י בני אדם לעשות דבר א' להביאו שכ"א לא ידע מחכירו יש להם שכר טוב.

(ג) כל מכה של חלל מהשניים ולפנים ושניים עצמם בכלל דהיינו שנתקלקל אחד מאיברים הפנימיים מחמת מכה או בועה וכיוצא בזה אפילו אין כאן מומחה וגם החולה אינו אומר כלום אעפ"כ מחללין שבת.

(ד) מכה שע"ג הירד וע"ג הרגל ומי שנשכו כלב שוטת ואפילו אם הוא ספק אם יש בו סכנה ה"ה כמכה של חלל.

(ה) מכה שנעשית מחמת ברזל ושחין הבא כפי הטבעת. וכן כל מיני חולי שבא לו קר וחם בפעם אחד (שקורין טוידערין) מחללין עליו שבת אבל קדחת הרגל ר"ל שידוע שאין בו סכנה כלל אין בכלל זה ואסור לחלל שבת על ידי ישראל ומ"מ כל צרכיו נעשה על ידי נכרי.

(ו) כל חולי ומכה שהרופאים אומרים שהוא סכנה אעפ"י שהוא מבחין מחללין ואפילו רופא אחד אמר צריך ואחד מכחישו הולכין להקל ומכ"ש כשהחולה אומר שצריך אעפ"י שהרופא אומר אין צריך שומעין לחולה אם לא שהרופא אומר שתרופה זו יזיק לו אין מחללין. אבל בסתם שאין כאן מומחה והחולה אינו אומר כלום כיון שאינו מכה של חלל אין מחללין עד שיאמר אחד מהם שצריך חילול או שיאמר שהוא סכנת נפשות.

(ז) אבל מכה של חלל אין צריך אומד ואפילו אין שם בקיאיין והחולה אינו אומר כלום עושין כל מה שרגילין לעשות לו בחול ומשמע אפילו אין בו סכנה במניעת הדבר הוא (כל"ל נמ"ח סק"ד ועיין סי' ט') ודוקא בסתם אבל כשיודעין ומכירין באותו חולי שממתין ואין צריך חילול אפילו מכה של חלל אסור לחלל שבת (עיין נ"ח סי' ג') אעפ"י שאינו רופא מומחה אלא סתם ישראל שאומר שמכיר חולי זה וצריך לחלל עליו שומעין לו ודוקא כשאין רופא מומחה מכחישו ודוקא סתם ישראל אבל נכרי שאינו מומחה אין מחללין על דבריו אם אינו מכה של חלל.

(ח) אם החולה אינו רוצה לקבל התרופה כופין אותו.

(ט) חולי שיש בו סכנה שצריך לחממו ואפשר לחממו בכגדים י"א כיון שהוא מסוכן אעפ"י שאפשר לחממו בלא"ה מותר לעשות מדורה ויש אוסרין. ומ"מ נ"ל דאם הדבר בהול יש לסמוך על המקילין.

(י) היה צריך לבשר לאלתר ויש כאן בשר טרפה או נבלה נותנין לו נבלה ואין מאחרין עד שישחטו ואם אין הדבר בהול כ"כ שוחטין לו ואין נותנין לו נבלה כיון דכלא"ה רחוי שבת אצל החולה אצל שאר מלאכות ועוד דאכילת איסור נבלה וטרפה בכל כזית וכזית חשוב איסור חמור יותר מחילול שבת בפעם אחד אבל כשצריך להחם יין ואין הדבר בהול מחממין ע"י נכרי (ע' ח"ר שכ' נ"ס רד"ז) דאם אין החולה קן מועט שיאמר

לכבדו לכבוד ע"ש ואמנם ל"ע דזכו דוקא לטעם ר"ש אבל לטעם ר"ן ל"ש שבתו שאיסור זה חמור משבת ול"ע).

(יא) נ"ל דאם אין הדבר בהול אין מבשלין ועושין שאר מלאכות רק מה שצריך עכשיו בצמצום אבל אם הדבר בהול אין מוקדקין בכך שלא יבא לידי דחוי ועכוב (סימן שכ"ח סעיף ט"ז).

(יב) מי שרוצים לאנסו לעבור עבירה גדולה אין מחללין שבת כדי להצילו. ודוקא שרוצים לאנסו לעבור פעם אחד אפילו עבירה חמורה מאוד אבל אם רוצים לאנסו להוציאו מכלל ישראל ולהמיר אותו מצוה על כל אדם לחלל עליו שבת אפילו במלאכה דאורייתא להשתדל בהצלתו ואפילו הוא ספק שמא לא תועיל בהשתדלותו כמו ספק פיקוח נפש דכמו שמחללין שבת על חולה דאמרינן מוטב שיחלל שבת אחד כדי שישמור שבתות הרבה ה"ה הכא ודוקא כשרוצים לאנסו אבל אם הוא פשע ורוצה להמיר אין מחללין עליו באיסור דאורייתא דהיכא דפשע אין אומרים לאדם חטא בשביל שיזכה בחייו ומ"מ באיסור דרבנן כגון ללכת חוץ לתחום ולרכוב ע"ג סוס אליה רבה מחיר (סי' ע"ז) (ועיין בסיומן רס"ז נמ"א ע"ש לענין רכיבה).

(יג) וכ"ז בגדול אבל אם שמע שרוצים לאנסו בנו הקטן צ"ע אם מותר לגדול לחלל עליו שבת כמו בפיקוח נפש או שמא כיון שעכשיו כשהוא קטן אין מצווין עליו להפרישו אסור לחלל. ונ"ל דבאיסור דרבנן מותר ובדאורייתא עיין נ"א (א).

(יד) ולהציל את הצבור נמי מותר לחלל שבת. (עיין מ"א ס"ס ע"ז סכ"ה כי מראש דר"א שחזר ענדו אינו מוכח אלס באיסור עשה ול"ע) ודוקא להציל מגזרה שגזרו ח"ו לבטל מצוה אבל להצילם מסכנת נפשות אפילו בשביל יחיד וקטן מצוה לחלל שבת וכן בכל דבר שיש לחוש שיבא מזה סכנה מותר לעבור איסור דאורייתא לחלל שבת ומכ"ש דמותר לכבות דליקה במקום שיש לחוש שיויק זקן או חולה או ילד וכיוצא בו (ע"ז).

(טו) מי שנפלה עליו מפולת ספק חי ספק מת מחללין שבת ומפקחין הגל ובודקים עד חוטמו. ואם לא הרגישו בחוטמו חיות או ודאי מת לא שנא אם פגע בראשו תחלה ל"ש פגע ברגליו תחלה לעולם מפקחין עד חוטמו ואפילו מצא עליונים מתים לא יאמר כבר מתו תחתונים אלא מפקח שמא הם חיים עדיין (עכ"ח).

(טז) יולדת היא כחולה שיש בה סכנה ומחללין עליה שבת לכל מה שצריכה קוראין לה מילדת במקום למקום ומרליקין לה נר אפי' היא סומא ואעפ"י שיכולין לעשות לה בלא נר דשמא תרגיש שלא הרליקו ותחלש דעתה ומ"מ כיון שכאב היולדת הם דברים טבעיים ואין אחת מאלף שמחה מחמת לידה ולכן כל מה שיכול לעשות ע"י שניו עושין ומשעה שמרגשת קצת ואפילו בספק מותר לקרות המילדת ואפילו מחוץ לתחום אבל לחלל בשאר דברים אסור עד שתשב על המשבר או משעה שהדם שותת ויורד או משעה שאין בה כח להלך עד שחברותיה צריכין לשאת אותה בורע וכיון שנראה בה אחד מכל אלו מחללין עליה שבת (ע"ל).

(יז) כל ג' ימים ראשונים אפי' אמרה אינה צריכה מחללין עליה שבת ולא חשבינן מעת לעת אם חברותיה אומרות שצריכה אפילו ליכא חכמה ורופא עושין לה שהדברים שעושין לחיה בהול ידועים הם. אפילו אוכלת מאכל בריאים אמרינן שאינה מרגשת לשעתה ואם תאכל צונן תסתכן. אבל אם חכמה ורופא אומרים א"צ שומעין להם שהרבה יולדות שאין עושין להם חמין בכל יום. וכן נוהגין עכשיו שאוכלין חמין של אתמול (מ"ח). מג' ועד ז' אם אמרה אינה צריכה ואפילו שחברותיה אומרות צריכה אין מחללין

אבל אם רופא אומר שצריכה מחללין (נמ"ח סי' ע"ב סק"ט יש ט"ס וכרשם שלא במקומו ח"א דקאי על מג' ועד ז' וכו' כמו שכתבתי) ומז' ואילך ה"ה כחולה שאין בו סכנה ומותר לעשות צרכיה ע"י נכרי עד שלשים יום (סז).

(יח) עושין מדורה לזולת כל שלשים יום ואפילו בתקופת חמוז אם יש לה צער צנה שידוע שמסוכנת בצנה (סז).

(יט) לפדות חבירו משביה אם יש לחוש אפילו בספק שמא יחבטל נ"ל דאין ספק דמותר למנות המעות בידו ממש דאם התירו איסור מוקצה משום הפסד הבא פתאום (כדלעיל במלכת חכנה כלל מ"ז ונהלצה כלל כ"ג) כ"ש אבידת גוף חבירו אמנם אם הדבר ברור שלא יחבטל עד למחר אסור למנות המעות וכיוצא בו (ועיין נב"י ובד"מ ס"ס תקמ"ד שכתב דכח"מ מותר לזנות משמע דשצנת אסור וכו' דמייירי שאין חשש כלל שיתבטל ועיין בפסחים פ' האשה וכן מ"י שהנתיחהו להחליפו מבית האסורין דעכו"ס דאיכא למיחש משום נמלך וביותר לדעת היושלים שהניחו סס תוספת).

כלל סט. דין חולה שאין בו סכנה ורפואה בשבת (סי' עכ"ח).

(א) חכמים גזרו מלעשות רפואה בשבת אפילו דבר שאין בו משום מלאכה או שמוכנת מע"ש דאם נחיר לו לעשות רפואה המוכנת מע"ש יטעו לומר שמותר לשחוק הסממנים בשבת וחייב משום טוהן ואם ימרח רטיה הייב משום ממחק ואמנם לא השוו גזרותיהם בזה אלא שחלקו לפי הענין יש שאסרו לגמרי ויש שהתירו ע"י נכרי דוקא ויש שהתירו אפילו ע"י ישראל הבל לפי הענין.

(ב) מי שיש לו מיהוש בעלמא רק שיש לו איזה כאב והוא מתחוק והולך ככריא אעפ"י שיש לו קצת צער אסור לעשות לו שום רפואה אפילו ע"י נכרי (א).

(ג) לפיכך מי שחושש בשיניו ומ"מ הולך ככריא שדרך רפואתו ליקח חומץ בפיו כיון דמוכה מלחא שעושה לרפואה שאין דרך לשחות חומץ לכן אסור ליקח חומץ בפיו ולפלוט וה"ה יין שרף לא ישהנו בפיו ויפלוט ואפילו לשהות ואח"כ יבלע אסור ובמקום צער גדול אפשר לסמוך ביי"ש דמותר לשהותו ולבלוע אח"כ או אפילו להפליטו כיון דיי"ש הוא משקה גמור לכל לא מחוייב כ"כ לרפואה (כ"כ ח"ר נשם הגמיי' פ' כ"א וש"ג סוף ח' גרזים) וכ"ש דאסור ליתן על השן נעגעלכען או שפיריטום וסובין חמין דכ"י מוכח שהוא לרפואה אם לא דכאיב ליה טובא שמצטער כל גופו כדלקמן סימן י"א (עכ"ח).

(ד) וכן החושש בגרון שאין לו אלא מיהוש בעלמא שיודעין שבוראי אין בו סכנה כלל ודרך לערערו במיני משקין אסור להפליט ואם הוא משקה שדרך לשחותו דינו כמו חולי שן בסיומן ג' (סז). ומי שיש לו חטטין בראשו אסור לסוך בשמן וכן משום צער אחר כיון שבמדינתנו אין סכין בשמן מוכח שהוא לרפואה (סי' עכ"ז נט"ז).

(ה) ומ"מ דברים שלא נעשה לעולם ע"י סממנים מותר כגון החושש במעייו מותר ליתן עליהם כוס שעירו מכנו חמין אעפ"י שעדיין יש בו הבל וכן מותר להחם בגדים וכלים לתת על בטנו ואם מחמם כלי בדיל ועופרת מותר להניחו אפילו סמוך למדורה במקום שיש לחוש שמא יהיה ניתך דאף אם ניתך הוא דבר שאינו מתכוין ומקלקל (עכ"ח) ויהרר שלא יתן על בטנו כלי עם מים חמים רותחים ודבר זה אף בחול אסור מפני הסכנה (עכ"ח) וכן מי שנשחבר מותר לסוך כפות ידיו ורגליו בשמן ומלח כיון דדבר זה אינו רפואה כלל ומותר לכפות כוס מים על הטבור ולהעלותו שעושין לחולי (שקורין געבןראוטטער קפוניק) ומותר להקיף בטבעת או בכלי כרי שלא תחפשט הנפוח וכן מותר לדחוק חבורה

הלכות שבת כלל סט

בסכין שלא תחפשט וכן מותר להגביה ערלת הפה (אקורין זעפכטען uvula) שנפל לגרון. ורוקח אוסר כזה. ומותר ליטול הקיץ במחט וכלכד שיוהר שלא יוציא דם דאו עושה חבורה (זכ"ח).

(ו) מי שנגפה ידו או רגלו אסור לצומחה בחומץ ויין שרף ואם הוא מעונג אף בין אסור אבל בסתם אדם מותר בין ואם נעשה ע"י ברזל או ע"י יד ורגל מותר הכל כדלעיל כלל הקודם (סז).

(ז) מי שנשמטה פרק ידו ופרק רגלו ממקומו אעפ"י שיש לו קצת צער לא ישפשפנו הרבה בצונן אבל מותר לחבירו למשוך אותו כדרך שעושין בחול (ח"ד גסס רוקח) אבל עצם שנשבר מהוירין השבר לכ"ע כדלקמן.

(ח) בזמה"ז שאין דרך לרחוץ העין בין אסור לרחוץ בשבת בין ורוק חפל ואפילו אם שרה התיכת בגד מע"ש אסור ליחטו ע"ג העין בשבת ואם משים מים בחוף פיו ורוחץ בכל צדדים אף שמעורב בו רוק חפל מותר לרחוץ בו עיניו וכן אם לא יוכל לפתוח עיניו יכול ללחלחן ברוק חפל דאינו רפואה אלא לפתוח עיניו (ח"ד) ובכל ענין מותר להניח רטיה וכיוצא בו על העין או על מכה מע"ש אעפ"י שהוא מונח כל השבת (סז).

(ט) רטיה שנפלה ע"ג קרקע או שהסירה כמויד לא יחזירנה נפלה ע"ג כלי או שהוחלקה ממקומה יחזירנה דכיון דמילתא דל"ש הוא ל"ג ומגלה מקצת רטיה ומקנח פי המכה וחוזר ומגלה קצה השני ומקנחה וכלכד שלא יקנח הרטיה שהוא ממרח ומכה שנתרפאה נוחנין עליה רטיה שאינה רפואה אלא שמשמרה שלא יסרוט בבגדיו וכן מותר להניח התיכת בגד יבש חדש שאינו מרפא או אפילו ישנים שכבר היה על המכה אבל בגד ישן שלא היה על מכה מעולם אסור שהוא מרפא וכן מותר להניח עלים על העין או מכה לקרר אבל עלים שמרפאים אסור ומעבירין גלדי מכה וסכין אותם בשמן אבל לא בחלב מפני שנימוח (סז).

(י) אשה שמצטערת מרוב חלב שבדדיה מותר לקלח החלב מדדיה לארץ דכיון דהולך לאיבוד אינו דומה לדש אבל לקבל החלב בכלי ליתן לחינוק או לקלח על אדם שאינו חולה אלא שנשף בו רוח רעה ואין לו צער כל כך אסור אבל מותר לקלח בפי התינוק כדי שיאחו התינוק הדר וינגק (כ"כ זש"ל) וכל זה הוא בכריא שיש לו מוחוש.

(יא) חולה שחלה כל גופו או שיש לו כאב גדול ומצטער עי"ז כל גופו אעפ"י שהולך כנפל למשכב דמי ומותר לעשות כל רפואות ע"י נכרי ואפילו דברים שיש בהם מלאכה דאורייתא ולכן אם כואב לו השניים מותר להוציאן ע"י נכרי אבל ע"י ישראל אסור והוי מלאכה דאורייתא דהחובל לרפואה חייב ומותר שיעוה לנכרי שיעשה לו רטיה וכ"ש דמותר להניח עליו לכתחלה (מה שהאריך הט"ז נענין הולאת האן כנר תירן הש"ך נ"ד נקס"כ סי' קל"ח דנאיסורי שנת קי"ל מסייע אין ט מונע) ומותר לעשות ע"י נכרי כל מלאכות דאורייתא ופשיטא שמותר לו לשחות כל מיני רפואות וכלכד שיעשה הנכרי. ופראשקעס Proszek (אקורין פון צער כגון רחבכרברער) וכיוצא בו שמערבין במים נ"ל דאסור ע"י ישראל לעשותו כלילתו עבה דהא י"א דכדבר שאינו בר גיבול משנתן מים חייב כמו שבארנו במלאכת לש ולכן יעשנה נכרי.

(יב) ולעשות ישראל דבר שאינו אלא מדרבנן יש מחזירין אבל דעת רוב הפוסקים דאסור אלא יעשנו ע"י שינוי וכן נ"ל. ואם א"א ע"י שינוי ולא ע"י נכרי מותר לעשות כדרכו ק נ"ל.

(יג) ואם יש בו סכנת אבר לכ"ע מותר אפילו ע"י ישראל כדרכו בדבר שאין בו אלא מלאכה דרבנן ואפי' אינו חולה כלל אבל מלאכה דאורייתא אפי' יש בו סכנת אבר אסור חוץ מסכנת עין שמתללין עליו שבת דסכנת עין הוא סכנת נפשות. וכל דבר שמותר לעשות ע"י ישראל בחולה שאב"ס נ"ל דאפילו יכול לעשות ע"י נכרי מותר (ועיין בכלל הקודם לזה על איזה מכה מתללין שנת).

(יד) עין שישותח ממנו דמעות או דם מתחלה החולי שיש בו סכנה וכל דבר שמתחפף בחולי שמא יש בו סכנה מתללין שבת דהוי סכנת נפשות (או"ס).

(טו) כל דבר שמותר לישראל מותר אף לישראל אחר לעשות לחולה וכל דבר שאסור אסור אפי' ע"י החולה.

(טז) חולה שאין בו סכנה מותר לומר לנכרי לבשל לו אפי' דברים שאסורים משום בישולי נכרים ומ"מ מה שנשאר למ"ש אסור אפי' לחולה עצמו וכשבת אסור לבריא והבלים צריכים הבשר ואפילו כלי חרס כיון דעיקר איסורו אינו אלא מדרבנן דיו אם מנעילו ג"פ וכדיעבד אם בישל בו ויש רוב בתבשיל מותר והמיקל שלא להגעיל כלל לא הפסיד ונ"ל דהישראל לא יתן המאכל בקדרה דאחר נוהן את המים ואחר שופח הקדרה הראשון פטור אבל אסור (ועיין נילס דף ל"ד) ודוקא בישולי נכרים התירו ודוקא בשבת דהוי היכר אבל אסור להאכילו שום דבר איסור ואפילו איסור דרבנן או מוקצה בין בחול בין בשבת ועיין בנ"א. ולעשות זופפע מיין עיין בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ו סימן י"א דיש למצוא היחר אם צריך החולה לכך הרבה. דמותר לומר לנכרי לעשות תבשיל לקטן שאין לו מה לאכול דסתם צרכי קטן בחולה שאין בו סכנה דמי ומותר להאכילו מוקצה בידים אם אי אפשר בענין אחר (סג) ועיין בהלכות ברכות כלל ס"ז בדין חינוך קטן.

(יז) אסור לשום פתילה (זקריין לעפעען) בפי הטבעת כדרך שנוהגין למי שהוא עצור אלא בשינוי שיאחזנה בב' אצבעות וכ"ש דאסור לעשות הפתילה מחלב או זיף או מנייר ומכל דבר אלא א"כ יש בו סכנה כמבואר בדין מכה בפטיש סימן ט"ז וכן לעשות קליסטיר ואפי' הוכנה מאתמול ולא יערב מים ושמן כדרך שעושין אלא הנכרי ישפוך הבל לתוך הכלי וטוב לעשות הכל ע"י הנכרי או שיעשה הישראל בשינוי (סס"א ע"ח נמ"א).

(יח) אדם בריא מותר לשחות משקין אע"פ שאין דרך בריאים לשחותן ודוקא כששותן לצמא או אכל אם כוונתו לרפואה אסור אבל דברים שדרך בריאים לאכול ולשחות אע"פ שמתכוין לרפואה מותר.

(יט) מי שיש לו מורסא שיש בו ליחה ודם או מכה אפי' הוא בריא מותר לפתוח אותה כדי שיצא הליחה והדם אם יש לו צער מזה ודוקא כשאינו חושש אם יסתם תיכף אבל אם כוונתו שיהיה פתוח חייב כדלעיל במלאכת בונה אבל אסור לחוך שהין שע"י החיכוך מוציא דם שנבלע בבשר (כ) דאינו דומה לליחה ודם שהוא כנוס במורסא משא"כ דם איברים שהוא נבלע וא"כ עושה חבורה ואם היה כבר נקב במכה ונסתם קצת אפי"ה אסור לפותחה וכ"ש להרחיבה ואותן שיש להם פֶּאָנְטָאָנְעֶלְלֶע מסתפק במ"א אם מותר ליתן לחוכו קטניות כדי שישאר פתוח ומותר להחליף הבגד שעליו דאם לא מחליף יסריח אבל אסור ליתן עליו רטיה ואם יודע שמוציא דם כשמקנחה לא יקנחנה דהוי פסיק רישיה (ועיין נמ"א ס"ק כ"ג).

(כ) צפוף שפרשה ומצער אותו מותר ליטלן ביד אם פרשו רובן דהוי כחלושין ולא גזרו רבנן (עיין לעיל במלאכת גזוז סי' ג' ד' נאזה ענין מותר לדיקן).

הלכות שבת כלל סט ע

(כא) דין העושה חבורה ושאסור למצוץ דם בפיו מן החבורה ודם שבין שיניו ושאסור לדבק עלוקה שחמצוץ דם ושאסור להניח צוגזאלבע וכיוצא בו דברים המושכים דם ופשיטא לרחוק בידיו על המכה להוציא דם והעושה כן חייב עיין במלאכת השוחט כלל לא סימן ד' ה' ו'.

(כב) אם מצטער מרוב מאכל ורפואתו להקיא מותר לחשוב ידו לגרונו להקיא אבל ע"י סמים אסור וכ"ש דאסור לשחות דברים לשלשל מעיו ובחולי שאין בו סכנה הכל מותר. (ג) אסור להניח בגד על המכה שיוצא דם ממנו מפני שהדם צובע הבגד וכ"ש בבגד אדום (עיין לעיל במלאכת טבע) אבל מותר ליתן עליו קורי עכביש (א"ר נ"ט תו"ט ללא כו"ח).

(כד) מותר לאכול שרפים ולגמוע ביצה חיה להנעים הקול.

(כה) דין מילה בשבת מבואר בחבורי חכמת אדם (כלל קמ"ט).

כלל ע. דין רחיצה בשבת (ס' זכ"ו).

(א) אסרו חכמים לכנוס למרחץ בשבת מפני הבלגן שהיו מחממין חמין בשבת ואומרים מע"ש הוחמו לפיכך גזרו שלא לכנוס אפילו רק להזיע ואפילו לעבור במרחץ במקום שיכול להזיע אסור ולכן הטובלים בשבת אסורים לעמוד במרחץ במקום שיכולים להזיע ואסור לרחוץ אפילו בחמין שהוחמו מע"ש ואפילו לשפוך המים על גופו להשחטף אסור אבל מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו או שאר איבריו בחמין שהוחמו מע"ש ובלבד שלא ירחוץ רוב גופו ואשה שלובשת לבנים בשבת וי"ט מותרת לרחוץ במקומות המטונפים ובלבד שלא תרחוץ בבגד שלא תבא לידי סחיטה (ס' זכ"ו) ולפיכך במקום שנוהגין להחם המקוה צריכין לזוהר שלא יהיו רק פושרין דאל"כ אסור לטבול בו (ועיין בחטרי חכמת אדם כלל קכ"ב).

(ב) מותר לשוף ידיו במורסן ובלבד שלא יתן עליהם מים רק שישוף ידיו רטובות בהם ואז מותר לכ"ע (ועיין לעיל כלל י"ט ס' ה' ועיין ט"ז ומ"ח) אבל אסור לשוף ידיו במלח וכ"ש בבורית (סקורין זיין) כיון דנימוח היו כגולד וכמו אין מרסקין שלג במלאכת דש (זכ"ו).

(ג) הנוטל ידיו אסור לחמם אצל האש אחר נטילה לא מבעיא במקום שהים"כ דאסור משום כישול ואפילו במקום שאין הים"כ דהוי כחמין שהוחמו בשבת דאסור ברחיצה אפי' ידיו לבד (ס).

(ד) הרוחץ בגדר גופו או ידיו צריך שינגב גופו או ידיו יפה כשעולה מן הגדר שלא ישארו מים עליו ויטלטל ד' אמות בכרמלית ומ"מ אין מותר לרחוץ בגדר לתענוג אלא דוקא לצורך טבילה מצוה כנדה שאירע ליל טבילה בע"ש ולא היה באפשר לטבול מקודם וכן מי שראה קרי ליל שבת אבל בלא"ה כבר נהגו לאסור עפ"י פוסקים (א).

(ה) מותר לטבול בשבת ולקנח א"ע בכחונת או בגד אחר ומותר להביאו לביתו ולא גזרינן שמא יסחוט (ס' ז"ח סעיף מ"ח).

כלל עא. דין תיקון מבוי וחצר (ס' זכ"ג).

(א) כבר בארנו במלאכת הוצאה דמקום שיש לו ג' מוחיצות אעפ"י שמדאורייתא מותר לטלטל בבולו מ"מ חכמים אסרו לטלטל בו עד שיעשה תיקון בריבועית אחר חצר ואחד מבוי.

(ב) והלכו חכמים בכ"א אחר השמישו כיון שתשמישי החצר הוא בדבר צנוע ראוי לעשות ולו מחיצות יותר סתום ממבוי שתשמישו אינו צנוע מפני שיש בו דוורים הרבה ולכן תיקנו שחצר שפרוץ במלואו מג"ט עד עשר אמות עושה כצד א' פס רחב ד' טפחים או אם ירצה לתקנו משני צדי הפרצה די בשני פסין שכל אחד משהו וקיי"ל דלחי משהו הוי מחיצה וא"כ הוא כאלו היה לו ד' מחיצות ואע"ג דלחי א' הוי מחיצה מ"מ הצריכו בחצר ב' לחיין מטעם שכתבנו כדי שיהיה יותר סתום או פס ד' (סג"ג).

(ג) היה שם מחיצה גמורה ונפרצה במלואה ונשתתיר משני צדדי הפרצה משהו מכאן ומכאן לכתחלה יש לחוש לאיסור עד שישאר טפח דרוקא אם מעמיד שם לכתחלה סגי במשהו דיש היכר שהעמידו שם להיתר מה שאין כן בנשתתיר ממילא אין היכר כ"כ. ומ"מ אם הוא לצורך ג"ל דיש לסמוך על דעת המקילין דגם בנשתתיר סגי אפי' במשהו. וה"ה אם נשתתיר מן הכותל רחב ד"ט מצד א'. וכ"ז בחצר (סג) (א).

(ד) אבל מבוי העמידו חכמים אדינא דבלחי א' משהו סגי וכל שכן יותר ובלבד שלא יהיה רחב ד' אמות אם המבוי רחב יותר משמנה אמות דד"א הוי שיעור מבוי ואין כאן היכר כלל ולכן צריך לחי אחר ולהעמידו בצד האחר או שיעשנה מעט עב או דק מהבליטה כדי שיהיה ניכר שהוא לשם לחי דאע"ג דלחי משום מחיצה מ"מ היכר קצת בעינן אבל אם פתח המבוי רק ח' אמות וכ"ש בפחות אף בלא לחי אחר מותר דעכ"פ הוי פרוץ כעומד וקיי"ל דפרוץ כעומד מותר אבל אם העמידו לשם לחי דאית ליה קלא שתקנו לחי למבוי אפי' רחב ד' אמות הוי לחי אבל סמכו עליו לא מהני (סג).

(ה) כל לחי ופס שאמרנו לא יהיה גבהו פחות מעשרה טפחים ויהיה חזק ומהודק שלא יגוד ברוח מצויה ולא יהיה רחוק מן הכותל ג' טפחים דאל"כ אתי אוירא דהאי גיסא ואויר הפתח ומבטלו (ב) ואפי' היה הלחי יותר מג' טפחים דל"ש לומר אתי אוירא ומבטלו כיון שהעומד מרובה מהאויר שבצד א' מ"מ י"א דצריך לחי אחר (ג) וצריך שלא יהיה גבוה מן הארץ ג"ט דכל מחיצה שהיא ג"ט מן הארץ לא נקראת מחיצה.

(ו) אפי' לא היה הלחי קנה שלם מחובר יחד אלא שבתי שברים או אבנים או קורות היוצאים מן הגדר זו למעלה מזו בפחות מג"ט הוי לחי. ואפי' לא העמיד אותו לשם לחי אלא שנודמן לו שם מאליו כשר ובלבד שייסמכו עליו מע"ש אבל לא סמכו עליו מע"ש כגון שהיה שם לחי אחר ונפל בשבת ובאים עכשיו לסמוך על זה לא אבל אם לא היה שם לחי אחר מע"ש אעפ"י שלא סמכו עליו בפירוש כאלו סמכו עליו אבל אם בפירוש לא סמכו עליו כגון שלא טלטלו בשבת העבר ע"י לחי זה לא הוי לחי.

(ז) אפילו אם אין נראה הלחי בחוץ ובפנים כגון שיש קצת בליטה בכותל ואותה בליטה נראית רק לאותן העומדין בפנים ולא להעומדים חוץ למבוי או שנראית להעומדים בחוץ נגד הלל המבוי ואינה נראית להעומדים בפנים כשר.

(ח) עוד יש חילוק בין מבוי לחצר דבחצר אין אוסר בה פרצה אלא ביותר מי' אמות או שנפרץ במלואו שלא נשארו גפופין מן הצדדין ואין חילוק אם נפרץ למקום דבקעי בו רבים או לא (ד) אבל במבוי אם נפרץ א' מהכתלים שבצד ארכו אם נשאר מן הכותל לצד ראשו פס רחב ד' טפחים דהוה שיעור סוף מבוי (ר"ל דתחלת ענבי לריך שיסיה ארכו ד' אמות וזקא כדלקמן סי' ט' אך כזה שכבר היה עליו זס ענבי אלא שגפלה סגי כפס ד"ט. ואם לא נשאר פס ד"ט א"כ הוי כתחלת ענבי ולריך שיגשה פס רחב ד' אמות) וא"כ כיון שלא נתבטל שם פתח מן מבוי זה ולכן אינו אוסר פרצה זו אא"כ ביותר מי' אמות דעד י' אמות נחשב לפתח ומבוי לא נפסל בפתחים הרבה ואין לחוש שמא יקצר בני

רה"ר דרכם וילכו דרך פרצה זו וא"כ אין להם היכר של לחי דכיון שנשאר שם מבוי על משך זה לא נתבטל תורת לחי ופתח ממבוי זה. אבל אם לא נשאר פס ד' טפחים א"כ נתבטל תורת לחי ופתח ממבוי זה ובני מבוי יקצרו דרכם ללכת דרך הפרצה ולכן אפילו אין בפרצה רק ג' טפחים אוסר. ומ"מ אפילו בנשאר פס ד"ט דאינו אסור עד עשר אמות דוקא ולא בקעי בו רבים כגון שנפרץ למקום מקולקל בטיט וכ"ש אם נשתתירו מן היסודות דעכ"פ מעכב הלוך הרבים אבל בלא"ה אוסר בפרצה ד"ט. ומבוי שנפרץ בראשו ממש דהיינו בכוחל שבו הפתח אם מחוקק בקורה והקורה מונח מכותל לכוחל אין צריך תיקון אבל אם יש שם אצל אחד מן הצדדים פס והקורה מונח על הפס ונפרץ שם בפס ד' טפחים צריך לחי אצל הפרצה דקורה ע"ג מבוי בעינן ואינו דומה לנפרץ מצדו דלעיל דאוסר בפרצה ג' טפחים דשאני ראשו כיון דמבוי שאין פתוח בראשו ד"ט א"צ תיקון אעפ"י שבחוכו רחב הרבה (ס"ה נמ"א סק"ג ואע"ג שסמ"ג ס"ג כ' נש"ע דעה ח' נסתם ג' טפחים כנר כתב נל"מ כדעת י"א והתימה שלא הגיה נש"ע).

(ט) בד"א דבחצר פרצתו כ"א אם אינו במלואו דוקא שהיה העומד הנשאר עכ"פ כמו הפרוץ אבל אם היה הפרוץ מרובה על העומד כל שהפרצה יותר מג"ט צריך לתקן בבנין או בצוה"פ דלעולם לא הוי רה"י עד שיהיו לו ג' מחיצות ואח"כ ישיר רוח ד' (ע"ק ו' ע"ב).

(י) כל התיקונים שבארנו הוא דוקא כשהפתח או הפרצה עד עשר אמות שנחשב לפתח אבל אם הפרצה יותר מעשר אמות בין בחצר ובין במבוי ואפי' יש לה גפופין משני הצדדין לא מהני עד שיעשה שם צורת הפתח שבארנו דינו כלל מ"ח ודע דלא נקרא מבוי להתירו בלחי או בקורה שנבאר לקמן אא"כ שיהיה ארכו עכ"פ ד' אמות מרווחים או יותר ויהיו פתוחים לתוכו עכ"פ ב' הצרות ולכל חצר ב' בתים לפחות ולא יהיה ככל פתח פחות מד' טפחים רחבו ושהיו דיורים אוכלים בכל בית אע"פ שבאחד דר האב ובשני הבן והבן מקבל פרס מאביו כיון שאוכל בביתו נדונים כשנים ואפילו באחד נברי ובאחד ישראל ויהיה ארכו יותר על רחבו ואם חסר א' מאלו דינו כחצר ואינו נותר אלא בפס ד' או ב' לחיין או צוה"פ (ס"ה).

(יא) חצר שארכו יתר על רחבו דינו כמבוי וניתר בלחי וקורה אע"פ שאין חצרות ובתים פתוחים לתוכו הואיל ואינו קרוב לרה"ר אלא פתוח למבוי והמבוי לרה"ר (ס"ה).

(יב) עוד יש חילוק בין חצר למבוי שהמבוי עקום כמין דלח כזה דינו כאלו היה מפולש בעקמומית וצריך צוה"פ בעקמומיתו ובשני ראשיו לכל א' לחי או קורה או שיעשה צוה"פ לכל א' משני ראשיו ובעקמומית יעשה לחי או קורה ואם הוא כמין ח' צריך צוה"פ בשני עקמומיות ולחי או קורה בשני ראשיו וכן אם יש מבוי גדול והרבה מבואות קטנים יוצאים מצדדים אפי' אינן מכוונים זה כנגד זה עושה לכל שכל צורת הפתח מצד אחד ולחי או קורה מצד השני אבל בחצר שהוא עקום כמין ד' או ח' אין צריך שום תיקון בעקמומיתו (ס"ה) (ה).

(יג) ומתוך מה שבארנו יחבאר לנו שהעייירות שלנו שאין חצרות פתוחים לתוכו רק שבכל המבואות הבתים פתוחים לתוכה יש לה דין חצר. ומ"מ אם נפרצה למקום שרבים בוקעים בו כדלעיל סימן ח' צ"ע אם נידונין בחצר או כמבוי וכיון דבקעי בו רבים דינו כדלעיל במבוי (ס"ה) נמ"א סק"ד) ואם העיר מוקף חומה ורוצין לתקן המבואות שדרים בה יהודים אם המבואות רחבים יותר מעשר אמות במקום שרוצין להעמיד התיקון צריך צוה"פ דוקא שהרי אפי' בחצר כשפרוץ למקום האסור לה צריך צוה"פ אבל אם

במקום שרוצין להעמיד התיקון אינו רחב מעשר אמות אע"פ שהמבוי באמצע יותר מי' אמות מ"מ הכל הולך אחר הפתח והמקום שמעמיד התיקון שם הוא הפתח וא"כ די' בב' פסין משהוין כדין חצר וא"צ ג"כ לתקן בעקמומית דאין זה אלא סילוק דיוויין היהודים מן הנכרים ואין כאן פרצה לרה"ר או לכרמלית כיון שמוקף חומה אבל אם אין חומה סביב א"כ לכ"ע פרצה לכרמלית וצריך צוה"פ מצד אחד ומצד השני כשאינו רחב מי"א סגי בב' פסין משהוין דממ"ג מותר בין שהיה עליהם תורת חצר או מבוי ואם חצירות פתוחים לתוכה יש לה דין מבוי לגמרי כמו שנארנו (סי' ט"ז) (ו) ומ"מ נ"ל דגם אפי' עיר שאינו מוקף חומה ויש שם בתים וחצירות פתוחים למבואות כמו שהוא בק"ק ויילנא אעפ"כ אם א"א לעשות תיקון בעקמומית יתקן רק בכל המבואות הפתוחות לרה"ר בצוה"פ כדין וכצד השני בלחי אף שא"א לעשות בעקמומית שום תיקון (ועיין נכ"ח).

(יד) נ"ל דב' לחיין צריך להעמידן זה כנגד זה ואם העמידן שלא מכוונים פסול אבל בצוה"פ אפילו באלכסון מהני. ומ"מ בשעת הדחק יש לסמוך גם בלחיין אף זה שלא כנגד זה (י).

(טו) מבוי או עיר שצדה א' נהר או ים (ח) אם שפת הנהר או ים משופע שבתוך שיפוע ד"א כבר גבוה י"ט א"כ נחשב המדרון הוה למחיצה וא"צ שום תיקון ואפי' כשהמים נקרשין שהרי אנו אין צריכין לעומק המים כיון שהמדרון עד המים גבוה י"ט אבל אם אין המדרון שיפוע כך אלא שבתוך ד"א אינה גבוה י"ט וא"כ נוח להלך א"כ אין המדרון נחשב למחיצה ומ"מ עומק המים גופה נחשב למחיצה כיון שיש בעמקו י"ט אך כשנקרשין המים לא נחשב או כמחיצה. ודוקא בנהר שאין ספינות עוברות בתוכו דאל"כ כיון דהוי מחיצה הנעשה שלא ע"י אדם אחר רבים ומבטלי מחיצה וצ"ע (ט) וכשיש גשר על הנהר אעפ"י שאינה רחב יותר מעשר אמות א"כ הוי כפרצה דכיון דבקעי בה רבים דינו כדלעיל סימן ו' בפרצות מבוי (י) וצריך לעשות שם תיקון ואם דרך הנהר להתייבש בימות הקיץ אסור לטלטל בלא תיקון אפילו כשלא נתייבש דחיישינן שמא יתייבש עליו וכן כשנקרשין בחורף בטלה המחיצה. ומיהו משמע דוקא בדרכו להתייבש אזי אף בזמן שהוא מלא מים אסור דחיישינן שמא יתייבש ולא אדעתא אבל מחמת שנקרש בימות החורף לא גזרינן דהכל נקרש בפעם א' (כן משמע נמ"ח וכ"כ בתו"ש שם טו"ת שז יעקב וכ"י) ונ"ל דדוקא שאין שפת הנהר עמוק י"ט לאחר שנתייבש אבל אם לאחר שנתייבש אפ"ה נשאר שפתו עמוק י"ט מותר לטלטל בלא תיקון כדלעיל ריש הסי' (ס).

(טז) וכ"ז דוקא שהנהר סמוך לבתים בתוך י' אמות אבל אם המדרון או הנהר רחוק יותר מי"א מן הבתים נמצא שפרוץ מצדו יותר מי"א וצריך לעולם תיקון מן מצד וכן אם הנהר המקיף אינו עמוק עשרה טפחים כדין בשפתו הסמוכה לבתים בתוך י"א אע"פ שמצד השני הוא עמוק עשרה לא מבעי' שאם רחב יותר מעשר אמות דפשיטא דאסור שהרי פרוץ מצדו אלא אפילו אינו רחב י"א אסור שמא יבואו לטעות ויאמרו דמותר לטלטל כמפולש בלא תיקון שלא יעלו על דעתם שההיתר מפני המדרון שמעבר הנהר ומיהו יש אומרים דלא גזרינן (א).

(יז) אם פתח המבוי רחב יותר מעשר אמות וא"א או שאינו רוצה להטריח בעשיית צוה"פ יכול להעמיד קנים אצל כותל א' פחות מג"ט מן הכותל וכן כל קנה מחבירו והוי כאלו היה הכל סתום ומכ"ש כשיעמיד פס שלם עד שיחמעט הפתח של מבוי מעשר אמות ואע"ג דהמבוי נשאר רחב הרבה כיון שהפתח אינו רחב מי"א דינו כאלו היה כל המבוי רק י"א וצריך להעמיד שם לחי דפס זה לא מהני משום לחי שהרי לא נעשה

לשם לחי ואין כאן היכר קצת דאע"ג דלחי הוי משום מחיצה מ"מ היכר קצת בעינין (רי"ט
 סי' ע"ג סעיף ל"ג ל"ד).

(יח) עוד יש הבשר אחר למכוי הפתוח ברוח רביעית או אפילו המפולש מכי
 צדדים שיעשה צוה"פ מצד א' ודינו כסתום וברוח רביעית יניח קורה שרחבה טפח ע"ג
 הבתלים ואמנם כיון שאין שאין מנהגינו לתקן בקורה לכן לא אכתוב פרטי דיניה. והרוצה
 לעיין מבואר בסימן שס"ג (יב).

(יט) אעפ"י שקורה המונחת למעלה מעשרים אמה לא מהני דקורה משום היכר
 ולמעלה מעשרים אמה ליכא הכירא אבל צוה"פ ולחי מהני אפילו כשכותלי מכוי גבוהים
 יותר מעשרים אמה דצוה"פ ולחי הוי כמחיצה גמורה.

(כ) מכוי שנפלו תיקונו בשבת אם העיר אינו מוקף חומה אסור לטלטל בו דכיון
 דליכא מחיצות לא אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה אבל אם העיר מוקף חומה כדן
 בלא פרצות רק שתקנו המבואות לסלק דירת היהודים א"כ כיון שכל העיר דינו כחצר
 שהרי מוקפת חומה אעפ"י שנפל עכשיו בשבת התיקון אמרינן הואיל והותר למקצת השבת
 הותר לכל השבת ואם היה קרוב לודאי שנכרים ישברוהו בשבת אסור לאחר שנשבר.
 ספק אם נשבר מע"ש או בשבת מותר דהוי ספק דרבנן ולקולא. וכבר בארנו בכלל
 אמירה לנכרי דמותר לומר לנכרי לתקן בשבת אע"ג דהוי מלאכה דאורייתא כדי שלא
 יבואו רבים לידי מכשול. וזהו דין המכוי. ודין החצרות כשנשבר תיקון המכוי בשבת יתבאר
 בכלל שאח"ז סימן כ' (סי' ע"ה).

(כא) חצר שנפרץ בפרצה האוסר לכרמלית בשבת כיון שאין כאן מחיצות לא
 אמרינן שבת הואיל והותרה הותרה (סי' ע"ז).

(כב) רשות הרבים עצמה אינה ניתרת אלא בדלתות י"א דבענין כ' דלתות דדלת
 לא חשיבה כמחיצה גמורה וי"א דסני בדלת אחד וכצר השניה או לחי או קורה וגם יש
 מחלוקת די"א דוקא אם ננעלת בלילה וי"א אעפ"י שאינו ננעלת רק שיהיו ראוי לנעול
 שאם משוקעת בעפר מפנה אותן ומתקנן שיהיו ראוי לנעול ואחר שעשה תיקון הדלתות
 חשובה כולה כחצר א' ואין מבואותיה צריכין תיקון (ע"ז). ומ"מ לדין לאותן הפוסקים
 דאין לנו בזמננו רה"ר כדלעיל כלל מ"ט סימן י"ג א"כ אין נפקא מינה בזה כן ג"ל.

כלל עב. דין עירובי חצירות ושתופי מבואות וברכתו (סי' ע"ז עד ע"ח).

(א) תקנו חז"ל דאע"ג שהמבואות והחצרות כתיקונן כמחיצות גמורות מ"מ אסור
 לטלטל בהם מן הבתים לחצרות ומחצרות לבתים וכן מן הבתים למכוי אא"כ ערבו יחד
 שלפי שהמכוי הוא כמו רה"ר וכן החצרות נגד הבתים הוא כמו רה"ר שכיון שהבית מיוחד
 לאחד והחצר משותף לכל הדירים בחצר מחוי כרה"ר ואם יהיה מותר לטלטל בלא עירוב
 יבאו לטעות דמותר לטלטל ג"כ מן רה"ר לרה"ר ולפיכך תיקנו שכל הבעלי בתים שבחצר
 יתערבו יחד דהיינו שכ"א יתן קצת לחם ויתנו הכל ככלי אחד דוקא ויניחו הכל בבית א'
 כיון שדעתו של אדם נגרר אחר המקום שמאכלו שם הוי כאלו דרים בבית זה ונמצא
 הוי כאלו לא דר בחצר זה אלא אחד ואח"כ יתערבו כל החצרות יחד ויניחו הכל בחצר
 אחד ונמצא כאלו אין במכוי אלא חצר אחד. ולפי שאין מערבין אלא בכבר שלם שלא
 יבואו לידי מריבה שזה יתן פת שלם וזה החיכה וגם יש עוד חילוקי דינים הרבה לפיכך
 המנהג הפשוט בכל קהלות שהשמש גובה מכל בעלי בתים מעות (ואפילו ע"י קטן אבל לא
 ע"י נכרי מ"ט סק"ט וכ"ל דוק כשנתכנס פת אבל לפי מנהגו אין חילוק) ובמקצת מקומות

ביצים ואע"ג דמדרינא אם השמש נחתום ונותן הלחם לא מהני כמה שהבעלי בתים נוחנים לו מעות או ביצים דקיי"ל מעות אינו קונה מ"מ כיון שמנהגנו שהשמש נותן להרב או לחזן שיזכה בעירוב לכל בני העיר הרי זיכה להם ע"י אחר ומכ"ש כשאינו נחתום ואינו מוכר משלו ה"ז כאלו עשו אותו שליח לערב וזה מהני (סי' ס"ט) ואז השמש קונה קמח או נותן משלו מצה לפי שאינו מתעפש מרר כמו לחם המין שמתעפש במהרה ואפי' אם אינו עושה מצה מכל הקמח אפי' הו"י עירוב דלא גרע נואלו אחד מזכה לכולם ואדעתא דהכי נתנו קמחם והשמש יתן העירוב להרב או לאחר ויזכהו לכל הקהל על ידו ואם שכח ולא זיכה מ"מ מותר שכיון שגבה מכל בני העיר א"כ נעשה העירוב ממילא ומ"מ רשאי לברך כיון שלא חל העירוב עד שבת. ולפ"ז למנהגנו שמערבין בע"פ אם שכח ולא זיכה עד י"ט ובי"ט אסור לזכות יערב בע"ש ומ"מ אם שכח לזכות עד שבת מותר לטלטל דמסתמא אדעתא דהכי נתנו קמחם (ס"ז ונמ"ח) ועולה זה המצה במקום עירוב הצירות ושחוף מכואות ומניחין המצה בכית הכנסת (ס"ז) ואם נשבר המצה לאחר שהניחו אפי' קודם שנכנס שבת ראשונה אם נשאר בו כשיעור כשר כיון דבשעת הנחה היה שלם (סימן ס"ח).

(ב) וראוי להשגיח תמיד על העירוב שמא נתעפש עד שאינו ראוי לאכילה או שמא התליע בחולעים (שקירין איזנבן) ולכן יש אנשים שמערבין בכל ע"ש בפת שלהם ומזבין ע"י אחר לכל בני הקהלה וכן הדין בכל יהודים הדירים בשני בתים ובית או הצר בנייהם צריכים לערב יחד או שאחר יערב משלו ויזכה לשני וצריך המזכה שלא יקפיד אם יאכל הבירו מפת שעירב בו ולכן לא יערב בפת שחקן לצורך שבת שאם מקפיד מליחן לו נמצא שאין לחבירו חלק בזה ובטל השיחוף (ס"ז).

(ג) המזכה בעירוב משלו יכול לערב אף בפרוסה שהרי אין כאן איבה וגם ראוי שיודיע להם שמערב בשבילם דלפעמים יש למצוא שאינו יכול לערב בלא דעתו ויש בזה הילוקי דינים (עין סימן ס"ח) וע"י שמודיע יוצא לעולם ומיהו כשמערב לכל העיר א"צ לזה.

(ד) המזכה משלו צריך שיזכה ע"י אחר ואם יש שם איש אחר לא יזכה ע"י אשתו ולא ע"י בנו וכתו אם הם סמוכים על שלהנו אפילו הם גדולים וכ"ש ע"י עבדו ושפחתו הבנענים אפי' הם גדולים אבל עבדו ושפחתו העברים אפי' קטנים מזכה על ידן דאע"ג דקטן אין לו זכות במידי דרבנן קטן זוכה לאחרים ולא ע"י בתו אפי' אינה אוכלת משלו כ"ז שלא בגרה ואם אין שם אחר מותר לזכות ע"י כולם חוץ מבנו וכתו הקטנים הסמוכים על שלהנו דידן כידן. וגדול שיש לו אשה אעפ"י שאוכל על שולחן אביו מזכה על ידו אפי' לכתחלה דאז עושה הכל אדעתא דנפשיה ולא ע"ד אביו וצריך הוזהר להגביה הפת טפח כדי שיקנה בהגבהה זו (ס"ז).

(ה) בשעה שמזכה העירוב מדרך אקב"ץ על מצות עירוב ואומר בהדין יהא שרי לנא לאפוקי ולעיולי מן הבתים לחצר ומן החצר לבתים ומכית לבית ומן הבתים למבוי וממבוי לבתים לכל בתי החצרות ולכל מי שיתוסף בעיר הואת (ס"ז). ואם מערב לכל שבתות השנה יאמר לכל שבתות השנה ולכל ימים טובים. ואם אסור לטלטל במבוי רק שמערב ערובי חצרות אצ"ל ומן הבתים למבוי (ס"ז).

(ו) אם זיכה משלו ע"י אחר אעפ"י שלא בירך ולא אמר בהדין אינו מעכב ומותרים לטלטל אבל אם לא זיכה ע"י אחר אעפ"י שבירך ואמר בהדין אסורים לטלטל כן נ"ל. ואינו רומה לדלעיל סי' א' דהתם נהנו כולם ונעשה העירוב ממילא משא"כ כאן.

(ז) אם אין האיש בבית או אפי' כשהוא בביתו ואינו רוצה לערב אשתו מערכת ונותנת חלק בעירוב אבל אין יכולה לזכות משל בעלה שהיא חתן כל הפת אפי' אם אינו בביתו ומ"מ ממונותיה או אם ידוע שאין הבעל מקפיד בדבר מועט מותרת וגם לזכות (ז"ט) וע"ש עוד הלוקי דינים בזה.

(ח) שיעור העירוב אם הם י"ח ב"ב או פחות סגי שיהיה ערך כחצי ביצה לכל אחד ואחד ואם הם יותר מי"ח אפי' אלף ויותר סגי בככר שהוא כשמונה ביצים וכדיעבד אפי' רק כששה ביצים (ז"ט) וככל מיני מאכל מערבין ומשתחפין ואפי' ארבעה וחמשה מינים מצטרפין למזון ב' סעודות ומערבין בפת אורז ועדשים אבל לא בפת דוחן שזה אינו ראוי לאבילה (ז"ט) ולא בעדשים וחטים שאלו אינן נאכלים חיין ולא בכמהין ופטוריות וכן מערבין בכשר חי אלא דכחי צריך שיהיה בו מזון ב' סעודות ובצלי או מבושל א"צ רק כדי ללפת בו פת מזון ב"ס. זה הכלל כל שמלפתין בו פת שיעורו כדי ללפת בו פת מזון ב"ס וכל שאין מלפתין בו פס שיעורו כדי לאכול ממנו ב"ס ויין חי לא הוי לפתן ושיעורו ב' רביעיות וכן שיעור שאר משקין. משתחפין בכ' ביצים אפי' חיין בשני רמונים בה' אפרסקים בלטרטא ירק בין חי בין מבושל אבל לא בעלי בצלים ולא בתכלין ובשעת הרחק אפי' בתכלין ונ"ל לא בפלפלין (עיין ז"ל סי' ק"ח נקד"כ וכוונתו דף פ"א ע"ב בתוספת ז"ט). ולטרטא האמור בכ"מ הוא ב' רביעיות ועוכלא הוא חצי רביעיות (רמב"ם פ"א מהלכות ערובין) (ז"ט).

(ט) העירוב צריך להיות קיים בין השמשות ויכול לאכלו כשהוא חשיכה ודאי. ואם סועד והוא לילה ודאי יבצע עליו בלילה או יבצע עליו שחרית אם הוא לחם שלם כיון דאיתעביד ביה מצוה חדא. ספק אם היה קיים בין השמשות או לא מותר דאוקמינן אחזקתיה אבל אם ספק אם הניחו עירוב או לא דלא היה לו חזקת היתר מעולם ואפילו אם הניחו רק שהיה מונח במקום שא"א ליטלו אא"כ יעשה מלאכה דאורייתא ה"ז כנאכד שהרי אי אפשר לאכלו אבל אם נתנו בחיבה ואבד המפתח כיון דאפשר לשבור החיבה או להסיר הצירים דאין זה אלא מלאכה דרבנן קי"ל דל"ג על השבת בהש"מ (ז"ל) (א).
(י) מערבין ע"ח בין השמשות ובשעת הרחק אפי' כבר קבל עליו שבת כל זמן שהוא יום והוא חוספות שבת ואם הל' י"ט בע"ש אין מערבין ואם הל' י"ט יום ה' ו' ונזכר ביום ה' מניח ומתנה אם היום קודש אין בדברי כלום ואם היום חול יהיה זה עירוב לשבת ולמחר ביום ו' יאמר על אותו פת אם היה אתמול קודש ולא היה בדברי כלום יהיה זה עירוב מהיום ואם היום קודש הרי ערבתי מאתמול ודוקא בכ' י"ט של גלויות אבל ברה"א לא יכול להתנות דקדושה אחת היא (ז"ל).

(יא) אפילו לא עירבו מותר לטלטל בכרהב"נ לא מבעיא כלים ששבתו בתוכו אלא אפי' אם הביאו שם בשוגג כלים מן הבתים מותר לטלטל ככולו דאינו בית דירה ואינו אוסר (נמ"א סי' ז"ט ס"ק י' ויש ז"ט וכו"ל אפילו בגגה יחיד וכו' וא"כ יש ז"ט איחזיק וכו' לריכין לערב ע"ש שאר בני חלר כן הוא ב"ב).

(יב) אין החצרות והבתים יכולים לערב יחד אא"כ יש ביניהם פתח או חלון שיוכלו לטלטל מזה לזה דרך הפתח או החלון והפתח והחלון שבין החצרות צריך שיהיה עכ"פ ד"ט על ד"ט ויהיה קצחו אפי' משהו בתוך י"ט לארץ ואז מותר לטלטל אפי' דרך פתחים קטנים ולא יהיה סריגה בחלון דסריגה מכטל החלון ובפתחות מד' על ד' לא מהני עירוב ואסור לטלטל כלים ששבתו בבית מחצר זה לזה דרך חורין ומ"מ לפני מטהגנו שעושן העירוב והשיתוף יחד כדלעיל סימן א' הרי נעשו כלם כאילו היו חצר א' ולכן אפילו אין

הלון בין החצרות מותר לערב ולטלטל כלי בית מזה לזה (כמ"ט כ' רז"י נעונוין ע"א ע"ג ד"ה מערבין ללא כמ"א סי' שע"ג ס"ק ג' וכבר השיגו ותמה עליו בספר אה"ע).

(יג) אבל בתים ועליות (נעה"ק אוסר ונא"ר הגיה נל"ע) הסמוכים זה לזה ולא ערבו בחצר אם יש ביניהם פתח או הלון שהוא ד"ט על ד"ט אעפ"י שהוא למעלה מ"ט לארץ יכולים לערב דביתא כמאן דמליא דמי (סז).

(יד) חריץ שבין ב' חצרות עמוק י"ט ורחב משפתו לשפתו ד"ט אם נתן נסר לארכו של חריץ במשך ד"ט עד שנחמעט עי"ז מרוחב ד"ט או שנחן נסר משפתו כמין גשר ורחב הגשר ד"ט הוי כפתח ויכולין לערב יחד וא"ל אין אוסרין זה ע"ז וגם אין יכולין לערב יחד (סז).

(טז) מרפסת (סקרין גזונג) שהוא דרך לעליות הפתוחים לה ועומדת בחצר ועולים לה בסולם ובני העליות יורדים ממנה לחצר ועוכרים לרשות הרבים אינם אוסרים על בני החצר דסולם תורת פתח עליו והוי כב' חצרות ופתח ביניהם שאם רצו מערבים יחד ואם רצו כל א' מערב לעצמו. ובלבד שיערבו כל בני מרפסת לעצמן כדי שתהא רגל המותרת במקומה אבל אם לא ערבו בני המרפסת לעצמן א"כ הם אסורים לטלטל במקומן ורגל האסורה במקומה אוסרת ג"כ שלא במקומה כדלקמן סוף כלל ע"ג סימן י"ט.

(טז) אם לא ערבו יחד וערבו לעצמן ויש בחצר חל או עמוד שהוא משותף בין שניהם כל שלוה תשמישו בנחת ולזה בקשה לא מקרי רק רשות לזה שתשמישו בנחת ואם שניהם שוין הן בנחת כגון ששניהם משתמשים ע"י פתח או שלשניהם הוא בקשה א"כ רשות שניהם שולטת בו ואוסרין זה על זה. ואיזה הוא קשה בין שהמקום ההוא גבוה ממנו י"ט נמצא שצריך לזרוק או שהמקום ההוא נמוך ממנו י"ט וצריך לשלשל לשם כל זה הוא קשה ולכן אם התל והעמוד אינם גבוהים י"ט וגם למרפסת אין גבוה י' דהוי לשניהם בנחת דכל פחות מ' הוי בנחת הרי שניהם אסורים להוציא לשם כלי הבתים ואם הם גבוהים מקרקעית החצר י"ט וכתוך עשרה למרפסת והם בתוך ארבעה טפחים למרפסת וא"כ לבני מרפסת הוא בנחת ולהצר הוא בקשה ולכן בני מרפסת מותרין ובני חצר אסורין. ואם היה רחוק מהמרפסת ד"ט או יותר אעפ"י שגבוהים י"ט מן החצר ולתוך י"ט למרפסת הוי לשניהם בקשה דהיינו לבני החצר ע"י זריקה בגובה ולמרפסת מכח הפלגה ד' טפחים ולכן שניהם אסורין אבל אם הוא מופלג מן המרפסת ד"ט וגם גובה י"ט מותר לבעל החצר שאין אדם אוסר דרך אויר (ועיין כ"ז נס"י שע"ה נמ"א ונמ"י).

(יז) בור שבין ב' חצרות שלא ערבו אסור למלאות ממנו בכלים של בית אא"כ עשו תיקון דהיינו שיעשה מחיצה עשרה טפחים למעלה מן המים וצריך שיהיה טפח מן המחיצה יורד בתוך המים או שיעשה המחיצה כולה בתוך המים רק צריך שיהיה טפח יוצא ממנה למעלה מן המים כדי שתהיה ניכרת רשות זה מרשות זה. או אם עשו על פי הבור קורה רחבה ד' טפחים זה ממלא מצד הקורה וזה ממלא מצד השני דלא אויל דלי יותר מוד' טפחים ואע"ג דעריבו מיא מתחת הקורה קל הוא שהקילו חכמים במים אבל מותר למלאות בכלים ששבתו בחצר ובלבד שלא יכניסם לביתו כדלקמן סימן כ"א (שע"ו).

(יח) בור שבאמצע שביל שבין ב' חצרות י"א דאם מופלג מכותל זה ד' טפחים ומכותל זה ד"ט ואין החצרות פתוחות לשביל בפתחים רק שמשתמשים דרך חלונות וא"כ כיון שהוא מופלג כ"כ הוי תשמישן רק דרך אויר ואין אדם אוסר דרך אויר ואין צריבין שום תיקון אבל אם אינה מופלגת אלא בפחות מד' טפחים הוי תשמישן בנחת ואוסרין זה על זה וי"א דאפי' החצרות פתוחות לשביל כיון שאין ממלאין רק דרך חלונות ולכן כן

שהיו מופלגות זה מזה ד' או בפחות מכאן כיון שאין משתמשין רק דרך אור השביל ולא דרך הפתחים א"צ שום תיקון (ועיין בב"י סי' ע"ג).

(יט) בור שבין ב' הצרות שחצר א' דר בו נכרי וחצר א' דרים בו כמה ישראלים בשעת הדחק יש לסמוך על הרא"ש דבין יש ביניהם פתח או חלון ורחב ד' על ד' בתוך י' או פחות מד' על ד' למעלה מי' ממלאין ממנו וא"צ לשכור מנכרי כיון שאין לנכרי הריסת רגל עליהם אינו אוסר (ב"י ב"ש ר"ט ע"ג).

(כ) דין בית הכסא שבין ב' הצרות או בתים שלא ערבו נתבאר לעיל כלל נ"ה.

(כא) כיון דאמרינן התקנו ע"ה דנחשב כאלו כולן דרים בבית ובחצר שמונה שם העירוב לפיכך צריך שיהיה העירוב מונח במקום שיכולין כולן להביא העירוב אצלם בהש"מ לפיכך לפי מנהגנו שמניחין העירוב בבהב"ג אם לא תקנו המבואות שבעיר ואין פתח לחצר בהב"ג עכ"פ שני בתים שדרים בתוכם ב' בעלי בתים שיש ביניהם פתח או חלון שהוא ד' על ד' אין בעירובן כלום והמכרך מברך לנטלה (סי' ע"ג נ"ט ו"מ סוף סי' ע"ג).

(כב) ולפיכך אם נשבר תיקון המבוי מע"ש אותן הבתים שיכולין להביא אצלן העירוב מותרין לטלטל אבל שאר החצרות והבתים אסורים לטלטל מבית חבירו או בחצר שב' בעלי בתים דרים בו ואפי' לא נשבר אלא התיקון מהמבוי שבהב"ג בתוכו ושאר מבואות שבעיר לא נשבר תיקונם אפ"ה כולם אסורין שהרי אין יכולים להביא העירוב אצלם (ע"ג).

(כג) וכן אם נאבד או נתעפ"ש או התלע העירוב בע"ש ולא נודע עד שבת בענין שלא עשו עירוב אחר אסור לטלטל בכל החצרות והבתים (ע"ג).

(כד) אבל אם נשבר תיקון המבוי בשבת אפי' בעיר שאינה מוקף חומה אע"ג דאסור לטלטל במבוי כדלעיל כלל הקודם סימן כ' מ"מ מותרים כלם לטלטל בחצרותיהם ובבתים אע"ג דאין יכולים להביא העירוב אצלם דבזה אמרינן שבת כיון שהותרה הותרה לכל השבת וכן אם ערבו כדן שהיה פתח או חלון ביניהם ונסתם החלון בשבת מותר כיון שהותר למקצת השבת ומותרים להשתמש דרך גובה הכותל וחורים שביניהם ואפי' אם עירב לשנה ונסתם הפתח בחול ונפתח בשבת ואפי' אם סתם בכוונה אפ"ה כיון שנפתח בשבת מותר כיון שהיה ראוי בע"ש לפתוח שהרי היה עומד לכך שיהיה פתוח ואם נפסק הצוה"פ קודם שבת ותקנו אותו בשבת אם אמרינן דהזר הערובי חצרות למקומו עיין נ"א סי' א' ב' (וכל זה תולד נ"מ ס"ס ע"ה סקט"ו ונסי' ע"ד) ואם הל' יום טוב יום ה' ו' מהרי"ק מתיר אפי' נשבר ביום ה' ומ"א אוסר אפי' היה יו"ט ראשון ביום ו' ונשבר ביום ו' (מ"א סי' ע"ג ס"ק ד' ו"ג).

(כה) מה שהצריכו לערב ע"ה הוא כדי שיוכלו לטלטל כלי בית לחצר ומחצר לבתי החצר השני אבל כלים ששבתו בחצר מותר לטלטל בחצר ואפי' מחצר זה לחצר חבירו וכן מחצר לקרפף שלא הוקף לדירה כמבואר לעיל בדין קרפף כלל נ"א ולמבוי שמתוקן כדן דכיון דכל אלו אין תשמישן תדיר לא הצריכו חכמים לעירוב (ג) ולכן אפי' לא ערבו בחצרות ולא נשתתפו במבוי מ"מ מותר לטלטל כלים ששבתו בחצרות או במבוי מחצר למבוי וממבוי לחצר ומחצר לחצר ובלבד שלא יטלטל כלים ששבתו בבתים למבוי (ע"ג).

(כו) אם הניחו העירוב באחד מבתי החצר הבית שמניחין בו העירוב א"צ לתת חלק לעירוב (ע"ו).

(כז) כיון שיש הרבה חילוקי דינים כשכולן נותנין חלק בעירוב מה שא"צ לכל זה אם א' מזכה לכולן לכן הרוצה לזכות רבים וגם להתיר עצמו יערב משלו וזכה לכלם על ידי אחר כמבואר לעיל בכלל הקודם.

(כח) חצר הפתוח לב' מבואות אם נחנו השני מבואות שתופן בחצר זה בכלי א' ה"ל כולן כאחד ומוחרין כלם לטלטל אף במבוי אבל אם בני החצר הוליכו עירובן לשניהם מותרים כל אחד לטלטל ממנו למבוי וממבוי לתוכו אבל אסור לבני מבוי זה לטלטל כלי הבית למבוי האחר דרך החצר אבל כלים ששבתו במבוי עצמה מותר לטלטל כדלעיל סי' כ"ה ואם לא שיתף עם שום אחד מהם אם הוא רגיל עם שניהם לצאת ולבא בחול דרך עליהם אסור על שניהם. ואם הוא רגיל עם האחד ועם השני אינו רגיל אותו שרגיל אסור ושאינו רגיל אינו אסור ואם שיתף עם אותו שאינו רגיל הותר הרגיל לעצמו אם שיתפו ביניהם וכן אם היה רגיל עם שניהם ושיתף עם אחד מהם מותר השני שהרי סילק עצמו ממנו ואם המבוי שרגיל בו שיתפו ביניהם ואותה שאינו רגיל לא שיתפו והוא לא שיתף לא עם זה ולא עם זה דוחים אותו אצל שאינו רגיל ויסתלק מאותו שרגיל כדי שיהא מותר כיון שהוא אינו מפסיד בדבר שהרי לא שיתף עמהם ויש ריח לאחרים שעל ידי זה יהיו מותרים כופין אותו על מדת סדום (סי' ע"ג).

כלל עג. דין באיזה ענין צריכים ע"ח (סי' ע"ג).

(א) כבר בארנו דשני בע"כ הדרים בכ' הדרים צריכין לערב יחד ע"ח ואם לא ערבנו אסורין להוציא מבית לבית ואם יש פְּאָרְהוּי ביניהם אסורין להוציא כלי הבית לפְּאָרְהוּי וכן להיפך וכן אם יש להם חצר בשוהפופות אסורין להוציא מבית לחצר ולהיפך ואמנם אין אסורין זה ע"ז אלא עפ"י י' חנאים שנבאר (ב) שלא יהיה א' בית שער לחבירו ובית שער הוא כשהבתים א' לפנים מחבירו ואין לפניו דרך לצאת לחצר או לרה"ר אלא דרך בית החיצון וקיי"ל דבית שער לא נקרא דירה לענין זה וכן אכסדרה ומרפסת שנחצר אינו אסור על בני החצר שאינם חשוכים דירה (ע"ג סעיף ח'). וכן סוכת החג כתג ואעפ"י שיש לבית שער או לסוכה ד' דפנות גמורות וחקרה. אבל הדר בבית התבן בבית העצים בבית הבקר ובית האוצרות כל אלו חשוכים דירה ואסורים (ע"ג). אם השכיר או השאיל חדרו לחבירו ויש לו בו תפיסת היד ליתן שם כלי' להניח בחדר שהשכיר או השאיל דברים שא"א לפנותן בשבת בין מחמת כוכרן או מחמת שהן מוקצין וא"כ נחשב כאלו שניהם דרים בחדר א' ואינן אסורין דה"ל השוכר או השואל כאלו הוא אורה אצל בעה"ב (סעיף ג') ולפיכך גם הם מותרים להוציא מבתיהם לחצר אע"פ שלא נחנו עירוב וכן סתם הב"י וי"א דווקא כשאין דורות בחצר אלא הם אבל כשיש דורות אחרים וא"כ צריכין האחרים לערב עכ"פ עם הבע"ב ולכן אם מניחין האחרים העירוב בבית בעה"ב או השוכר או השואל א"צ ליתן לעירוב וכ"ש אם הבעה"ב מוכה משלו לכל בני החצר כדי בזה אבל אם הבעה"ב מוליך עירובו אצל האחרים אומרים מינו דהני אסרי הני נמי אסרי. ואם אין הבתים שלו לא קנייות ולא שכורות ולא מושאלות אלא שיש לו בתן דברים המוקצין אסורים זה על זה שהרי הוא אינו כבעה"ב והם אינם אורחים (ע"ג סעיף ג') (ג) כ"ש אורה גמור שנחארה בחצר אפי' בבית בפ"ע כל שאינו קובע דירתו שם אלא לשלשים יום שאינו אסור (סעיף ד'). (ד) שיהיה כ"א אוכל בחדרו אבל אם כולן אוכלים בבית אחד כל אחד על שלחנו אעפ"י שישנים כ"א ומשתמשין כל השמשין בחדר בפ"ע אינו אסור דקיי"ל מקום פיתא גורם ר"ל אם חלוקין באכילה או אסורין. גם בזה יש חילוק כמו כסימן ב' אם העירוב בא אצלן או שהם מוליכין העירוב באחד משאר בתי החצר או שאין דורות אחרים בחצר. (ה) שיהיה לכל הדר מחיצות גמורות לאפוקי אם חלקו חדר אחד במחיצות שאין מגיעות לפחות מג"ט-לחקרה או אפילו מגיעות לחקרה

אלא שהם מחיצות גרועות מסדינים וכיוצא בהם אם מוליכין העירוב לבית אחר יש ג"כ החילוק כמו בסי' ב' ואם אין דיוורין אחרים בחצר אין צריכין עירוב כלל כיון שהם מחיצות גרועות (סעיף ג'). (ו) שיהיה החדר מושכר לחבירו אבל אם השאל לחבירו הדר ואופה ומכשל בבית המשאל אעפ"י שאוכל בחדרו משלו מ"מ אמרינן אדעתא דהכי לא השאל לו וכיון שגם עושה כל צרכיו בבית המשאל נעשה כאורח (ס). (ז) שלא יהיה נגרר דעתו אחר חבירו כגון בן אצל אביו ותלמיד אצל רבו ועבד ואשה אף עפ"י שיש לכל אחד חדר בפ"ע אעפ"י שאין שום שייכות לאביו ולרבו ולבעל לחדרם וגם אוכלים בחדרם אם האב והרב והבעל נוחנין להם פרס דהיינו שנותנים להם מאכלם בין מאכל או מעות לקנות מאכלם נחשבים כאחד מבני ביתו ואם הם דרים בחצר לכדם אינן אוסרין ואם יש גם דיוורין בחצר דינם כמו שמבואר בסימן ב'. (ח) שלא יהיה להם שום שוחפת בפת אבל אם יש להם פת א' בשוחפות בא' מן הבתים ואפי' בבית החסן ובית הבקר (טקיון טטוון) סומכין עליו משום עירוב אבל אם מונח בחצר לא שהרי העירוב צריך שיהיה מונח דוקא בבית אבל לא בחצר (סי' ט"ז סעיף י"ח). (ט) שידור בו חבירו בשבת אבל אם הניח ביתו והלך לשבות בחצר אחרת אעפ"י שבשבת חזר כיון שבשעת קניית העירוב לא היה דר כאן והסיה דעתו מלדור כאן קי"ל דירה בלא בעלים לא הוי דירה. (י) ג"ל שבת שאין בו ד' אמות על ד"א הדר שם א"צ עירוב ואינו אוסר וצ"ע. ומעכשיו נבאר פרטיהם.

(כ) הא דאמרינן דבית שער לא הוי דירה דוקא כשיש שני הדרים בפנים אבל אם אין רק הדר אחד לא חשיב כולי האי שנאמר דהוי בית שער לחדר א' דבית שער דיהיד לא שביה בית שער. וג"ל דאפילו יש לפנימי כמה חדרים ולחיצון חדר אחד כיון שאין דר בחדרים הפנימים אלא בעה"ב א' נקרא החיצון בית שער דיהיד ואוסר (ט"ע סעיף ג') (א).

(ג) בעה"ב שיש לו הרכה חדרים בחצרו והשאלין או השכירם לאנשים אחרים אם שייר לעצמו רשות שיכול להניח שם בקביעות מטלטלין שלו אפי' אין לו רשות רק בפנה א' ולא בכל הבית והניח שם בבתיהם דברים שאין דרכן ליטול בשבת בין מחמת כובדן שיש טורח לפנותן או שהם דברים המוקצים ה"ז כאלו דר עמו בבית והשואל והשוכר נחשבין רק כאורחים ואינן אוסרין ומותר לטלטל להם ולבעה"ב בחצר בלא עירוב ומ"מ אם יש ג"כ דיוורין אחרים בחצר שאוסרין על בעה"ב ומניחין העירוב אצלם כדלעיל סימן א' אמרינן מגו דהני אסרי הני נמי אסרי וצריכין לערב אבל אם אין לבעה"ב תפיסת הוד בביתם כגון שאין לו רשות להניח מטלטליו בביתם אעפ"י שאינן מקפידין זה ע"ז מ"מ כיון שלא שייר לעצמו זכות זה או אפי' ששייר לעצמו זכות זה והניח שם דברים שאפשר שיצטרך בעה"ב להשתמש בהם בשבת או להוציאן מביתם מחמת איזה סיבה לא הוי הגך אורחים לגבי בעה"ב וצריכין לערב (ס) כן ג"ל (ב).

(ד) בד"א דמהגי תפיסת הוד כשהיו הבתים שלו קנייות או שכורות אבל אם שכר בתים מנכרי אדעתא דהכי בשבילו ובשביל חבירו אעפ"י שהאחד לבדו שכר מן הנכרי ונתרצה שידור חבירו אצלו הרי הוא רק כשליח מחבירו לשכור ולא יכול לסלק את חבירו ולא מהני מה שיש לו בו תפיסת הוד אם לא ששכר מתחלה הבתים בשבילו לבד ואח"כ השכיר לחבירו ושייר בו תפיסת הוד (עיין גנ"י נ"ס מהר"ן) וכ"ש דלא מהני תפיסת יד אם כל א' קנה או שכר או שאל בית לעצמו (ס).

(ה) אורח שנתארח בחצר אפי' שכר בית בפ"ע ואוכל בפ"ע אם לא נתארח אלא לשלשים יום או פחות אינו אוסר על בני חצר והוא והם מותרים בלא עירוב ואפי' הם

אורחים הרבה וכ"א דר בבית בפ"ע ודוקא כשיש שם בעה"ב א' שדר שם בקבוע דנעשים כלם אורחים לגביה ובטלים אבל אם אין שם בעה"ב כלל רק שכולם אורחים וכ"א יש לו חדר בפ"ע שאוכל שם אפי' אינם נחים שם רק שבת א' אוסרים זה ע"ז וצריכין לערב (סס כסי' ע"ע וסי' ע"פ).

(ו) ולכן הסוחרים הנוסעים ונודמנו לשבות בעיר המוקפת חומה וישראל א' דר בו בקביעות והאורחים מתאכסנים כ"א בבית בפ"ע ואוכלים שם לא מבעיא אם מתאכסנים באותו חצר שהישראל דר שם אעפ"י ששוכרים החדרים שבחצר מן נכרי בעל החצר דאמרינן שכלם בטלים לגבי בעל הבית ונעשו כולם אורחים ואינן אוסרין זה ע"ז ולא על בעל הבית ולא בעה"ב עליהם ואפי' אם מתאכסנים בחצר אחרת מ"מ אמרינן דכולם בטלים לגביה ואז מותרים לטלטל אפי' בכל העיר אם העיר מוקף חומה או שנתקן כדן תיקון מבואות ואם דרים באותו עיר ב' בעלי בתים וא"כ עכ"פ אסורים הבעה"ב לטלטל בעיר כדן חצר שיש בו ישראלים אא"כ שכרו מכל נכרי ונכרי כדלקמן כלל ע"ה וא"כ אם מתאכסנים בחצר של נכרי או ערבו ושכרו מן הנכרי בעה"ב נ"ל דהאורחים אוסרים זה על זה (ואם אין העיר מוקף חומה וזו מתאכסנים בחצר אחרת ל"ע אם אעפ"כ צריכין דכעשו כולם אורחים) (סז) (ג).

(ז) ואם אין ישראל דר באותו עיר והאורחים יש להם לכ"א חדר ששכרו מן הנכרי ואוכל שם ואין להם שותפות בלחם שאוכלים אעפ"י שכלן מבשלים בבית הנכרי כיון שכ"א אוכל בחדרו צריכין לערב ואמנם אם לא שכרו החדרים מן הנכרי אלא שהנכרי משאיל להם לכל אחד חדר בפ"ע ואפי' אופין ומבשלין כל אחד בחדר שלו צ"ע אם צריכין לערב. וכ"ש כשאופין ומבשלין כלן בבית הנכרי צ"ע ונ"ל דיערבו בלא ברכה (ד). ובריעבד נ"ל דבאופין ומבשלין יחד ובענין המבואר בכלל ע"ה סימן י"ג מותרים לטלטל (ויצין כנ"א סי' ד' וסי' ח').

(ח) וכ"ז מדינא אבל ירא שמים ראוי להחמיר על עצמו שהאורח לא יוציא כלי ביתו לחצר או לעיר אבל הבעה"ב הדר שם בקביעות לכ"ע מותר להוציא מכיתו דאין האורח אוסר על בעה"ב (י"א סי' ע"פ) (ה).

(ט) ודע שבמקום שצריכין לערב יחד צריכין ג"כ לשכור הרשות מן הנכרי כדלקמן כלל ע"ה.

(י) בית גדול שחלקוהו במחיצות אם אין המחיצות מגיעות לתקרה אפילו הם מחיצות קבועות וגמורות אפ"ה נחשבים כאלו הן רק חדר א' לכל דבר ואם המחיצות מגיעות לתקרה או אפי' רק לפחות מג' לתקרה ויש עוד דיוורין אחרים בחצר כיון דעכ"פ צריכין לערב אם מניחין העירוב באחד מבתים שבחצר צריך כל חדר וחדר ליתן עירוב ואפי' אם המחיצות רק מסדינים וכיוצא בו רק שעשוי בענין שיכולין לעמוד ברוח מצויה ואם אין דיוורין אחרים בחצר א"צ לערב כלל כיון דהמחיצות אינן מחיצות קבועות נחשב כאלו הכל חדר א' שהתקרה מחברן ואם היו מהיצות גמורות וקבועות מנסרים וכיוצא בו ומגיעות לפחות מג' לתקרה אפי' אין דיוורין אחרים בחצר נ"ל דצריכין לערב ויערבו בלא ברכה (י) ואם יש ג' מחיצות גמורות ורוח רביעית פתוחה לגמרי יערבו בלא ברכה ואם יש שם ציה"פ חשוב דירה גמורה (ע"ע) (י).

(יא) בעה"ב שיש לו סופר או מלמד וכיוצא בו שהשאיל להן בית בחצרו אפילו לזמן ארוך אעפ"י שאוכל וישן שם ועושה שם כל צרכו אם אופה ומבשל בבית בעה"ב

הרי הם כבני ביתו וא"צ לערב דכיון דאיכא חרתי שמשחמשים בצרכי אכילה בכית בעה"ב
וגם הבית אינו מושכר להם רק מושאל להם מסתמא לא השאלום אדעתא שיאסרו עליו
אבל אם החדר מושכר לו אעפ"י שהוא מקבל פרס מבעה"ב לא מהני אא"כ יש לבעה"ב
הפיסת היד בבית כדלעיל סימן ג' (סז).

(יב) ודוקא כאלו שאין נגרר דעתם אחר בעה"ב לא מהני מה שמקבלים פרס
מבעה"ב אבל בן המקבל פרס מאביו והלמיד מרבו ואשה מבעלה ועבד מרבו אעפ"י שיש
לכ"א הדר מיוחד שאופה ומכשל שם ואוכל וישן שם לא מבעיא אם אוכלין ממה שמכשל
האב והבעל והרב דא"צ לעירוב אלא אפי' אם רק מקבלין מעות לקנות בהם צרכי אכילה
אעפ"כ נחשב כאלו דרים בחדר א' ונחשבים מבני ביתו דאלו נגרר דעתם אחר מי
שמספיק צרכיהם (סז) (ח).

(יג) כללא דמילתא ב' שכנים שדרים בבית אחד ואין שם דיוורין אחרים בחצר
אם אין המחיצות מגיעות בפחות מג"ט לתקרה אינן אוסרין זה על זה. ואם מגיעות
לתקרה או ב' בתים גמורים אם השכיר הדר א' לחבירו אעפ"י שאופה ומכשל הכל בבית
המשכיר ואפי' ג"כ מקבל פרס ממנו על הוצאתו אוסרין זה על זה (עיין סי' י"ח) אא"כ
שהתנה עמו ושייר לעצמו זכות שיכול להניח שם חפציו הכבדים שא"א לפנותן בשבת או
דברים המוקצין (עיין סי' ג') דאז כיון שיש לו חפיסת היד נחשב כאלו הוא דר שם. או
כשאוכלין כולם בבית א' אעפ"י שב"א אוכל על שולחן בפני עצמו וגם לפעמים פורסין
וילון לפניהם כשרוצין לעשות דבר צנוע כיון שאין שם מחיצה בקביעות ואעפ"י שב"א ישן
בחדרו אינם אוסרין (סי' ח'). וכן אצל אביו אפי' אוכל וישן בחדר בפני עצמו אם מקבל
פרס מאביו בין לחם בין מעות אינו אוסר (סי' י"ג). ואם משאל הדר לאחד ואופה
ומכשל בבית המשאל כיון דיש ב' דברים אחד מסתמא לא משאל לו שיאסור עליו ועוד
שמכשל ג"כ בביתו לעולם אינו אוסר.

(יד) נ"ל דהדר בבית שאין בו ד' אמות על ד"א אינו אוסר (ט) ואם יש בו כדי
לרבע ד' על ד' נ"ל דיניח בלא ברכה (י).

(טו) אע"ג דלכתחלה צריכין לערב דוקא בפת מ"מ נ"ל דאם מכשלין יחד קדרה
א' סומכין ע"ז משום עירוב בדעבד אם שכחו ולא ערבו אבל אם עשו דבר מאכל יחד
וחלקו ובשלו כ"א בקדרה לכר אינו מועיל דהעירוב שהם שוחפין בו צריך להיות בכלי א'
דוקא בין השמשות (יא).

(טז) המזמין שכיניו הדרים עמו בחצר וכמבוי ומסוכים שם ואוכלים מבעוד יום
וקדש עליהם היום אעפ"י שאוכלים משל בעה"ב וק"ל דצריך לזכות דוקא ע"י אחר מ"מ
כיון שאוכלים עכשיו בביתו והזמין הוא כאלו זכו כולם בפת וסומכין עליו באותו שבת
משום עירוב (ס"ז סעיף י"א כ"כ הב"י) שם נזכר דאע"ג דהמ"מ חולק ק"ל הלכה כדנתי
המיקל בעירוב וכ"ז שם תוס' כ"כ דף ע"ג) אבל אם אינם מסוכים שם מע"ש נ"ל דאע"ג
שהזמין שיאכלו עמו בשבת לא אמרינן דהוי כזכו בו (דאל"כ ק' ממתניתין דמי שזימן אלו
אורחים לא יזליכס וכו' אה"כ זכר להם ענותיהם מעיז"ט אע"כ כיו שחלקתי).

(יז) אחד מבני חצר שהניח ביתו והלך ושבת בחצר אחרת אפי' היתה סמוכה
לחצרו והסית לבו מביתו שאין דעתו לחזור לביתו בשבת בין שהלך בע"ש או בשבת ולא
עירב אינו אוסר ואפילו אם הוזר בשבת אינו אוסר דאין דרך ישראל לשנות דירתו בשבת
ואם כן אמרינן הואיל והותרה הותרה (ע"ה) משא"כ בנכרי כדלקמן (כלל ע"ה סי' כ"ה).
ואם מת א' מבני החצר בשבת אם ערבו אפי' ירשו א' מבני השוק אינו אוסר ואם לא

ערבו אם ירשו א' מן השוק בין שמת בשבת או בערב שבת כל זמן שאינו בא לדור עמהם אינו אוסר אבל אם בא לדור עמהם אוסר דרוקא כשרר בחצר זה והלך לו אמרינן דכבר הסיח דעתו משא"כ בזה שלא דר כאן. וא' מכני חצר שהיה גוסס אעפ"י שאינו יכול להיות בו ביום אוסר עד שיערבו בשבילו ואפי' מת בשבת אוסר ואעפ"י שערבו אוסר שאין העירוב ראוי להתקיים כל השבת דרוב גוססין למיתה. וקטן אעפ"י שאינו יכול לאכול כוית אוסר (ע"ז).

(יה) כבר כתבנו שהחכמים אסרו להוציא מן החצרות למכוי אעפ"י שהעיר מוקף חומה או שתקנו המבואות כדן אפילו הכי אסור להוציא למכוי אם לא שישתחפו יחד הבתים או החצרות הפתוחים למכוי ולפי שאין מנהגנו לעשות שיתוף לבד כי העירוב שאנו עושין בפת אנו סומכין עליו משום עירוב ומשום שיתוף ולכן אינו מן הצורך להאריך בזה אך דע ככל משפטי חצר לענין הבתים כן הוא דין המכוי לחצרות כי המכוי לחצרות כחצר לבתים ולכן אם יש רק חצר א' במכוי אפי' הרים בו הרבה בעלי בתים כיון שערבו יחד או אם אינן צריכין לערב מותרים להוציא מן הבתים והחצרות למכוי ואם לא ערבו בחצרות מ"מ מותר לטלטל במכוי כלים ששבתו בתוכו. כללו של דבר שהחצר נחשב למכוי כבית לחצר בין שדרר בכל החצר בעה"ב א' או שדרים בתוכו הרבה בעלי בתים נחשב כאלו היה רק בעל הבית א' (ע"ז ע"ז ע"ז).

(יט) קי"ל רגל האסורה במקומה אוסרת ורגל המותרת במקומה אין אוסרת כגון שני חצירות זו לפני זו והפנימית אין לה פתח למכוי ודריסת הרגל שלה רק דרך החיצונה ויש פתח ביניהם ולכן אם רצו מערבין יחד ואם לא ערבו יחד אלא שערבה פנימית לעצמה ולא החיצונה או שעירבה כ"א לעצמה ושכח אחד מן החיצונה ולא עירב א"כ הוי כלא עירבו מ"מ הפנימית מותרת והחיצונה אסורה שאין החיצונה יכולה לאסור עליה שאין לה דריסת הרגל עליה. ואם ערבה החיצונה ולא הפנימית או ששכח א' מפנימית ולא ערבו שתיהן אסורות שכיון שלא ערבו הפנימית הוי רגל האסורה במקומה ואוסרת עם דרי"ה שלה על החיצונה ואם ערבו זו לעצמה וזו לעצמה כל אחת מותרת במקומה. עירבו ביחד ונתנו עירובן בחיצונה ושכח א' בין מן הפנימית בין מן החיצונה ולא עירבו שתיהן אסורות עד שיבטל רשות כדן א' מבני חצר ששכח ולא עירב. ואם נתנו עירובן בפנימית ושכח אחד מן הפנימית ולא עירב שתיהן אסורות דל"ל בחיצונה אחרא לרשא ותשמש שהרי אין העירוב אצלם אבל אם שכח אחד מן החיצונה ולא עירב הפנימית מותרת דיכולה היא להסתלק מהחיצונה דאחרא לרשא ותשמש ואע"ג דגם החיצונה ערבה עמה ודומה כאלו יש לחיצונה דרי"ה בפנימית מ"מ חוכל הפנימית לומר לתקוני שהפתיך ולא לעותי. ואם יחיד דר בפנימית או רבים שאינם צריכים לערב כמו שנחבאר לעיל אפי' הרים שנים בחיצונה וערבו השנים יחד אין היחיד שנפנימית אוסר עליהם דהוי רגל המותרת במקומה וה"ה ג' חצירות זו לפני זו ויחיד בכל אחת דהוי רגל המותרת במקומה אינו אוסר ואם היו ב' בפנימית ולא ערבו הוי רגל האסורה במקומה ואוסרים על היחידים (ע"ז).

כלל עד. דין אם לא עירבו. איזה תקנה שיוכלו לטלטל

מבית לבית (סי' ע"ט ע"ז).

(א) אם לא ערבו יש תקנה שיבטל א' לחבירו ואפי' הם רבים כחצר יבטלו כלם רשותם לאחד ואם כן כל החצר שייך לזה שנחבטל לו וכולם נחשבים כאוורחים וכבר כתבנו שאורח אינו אוסר ואף שלפי מנהג הקדמונים שכל אחד ואחד מבני החצר היה

נותן פת לעירוב יש חילוקי דינים אם ערבו כלם ושכח אחד ולא עירב מ"מ לפי מנהגנו אין דין זה מצוי בינינו דמנהגנו שאחד מוכה לכולם וא"כ מ"מ"נ אם ערבו הרי כולם מותרים ואם לא ערבו צריכין כולם לבטל לאחד אבל א"א לבטל רשות לשנים שכיון שלא ערבו אף אלו השנים אוסרים זה על זה ולכן לפי מנהגנו אין חילוק אם דרים הרבה בע"כ בחצר או שדרים בו רק שנים ולכן אם שכחו ולא ערבו בחצר יבטלו כלם רשותם לאחד לזה שצריך להוציא מבתיהם לחצר או אפילו מביתו לחצר וכן ב' הצירות ופתח ביניהם או ב' בתים וחורבה ביניהם יכולים לבטל לאחד ולעולם המבטלים אסורים ומי שנחבטל לו מותר (ע"פ).

(ב) וכיצד הוא הביטול שיאמר כל אחד רשות ביתי וחצרי קנויה לך או מבוטלת לך וצריך לפרש בהדיא רשות ביתי ואם לא אמר רק רשותי מבוטלת לך אין הבית בכלל רק החצר וא"כ אסור להוציא מביתו של המבטל שהרי הבית נשאר ברשות חברו. ומותר לבטל אפי' בשבת שאין זה כמקח וממכר דאין זה רק שמסלק עצמו מרשותו (ע"פ).

(ג) אעפ"י שביטלו הרשות לאחד מהם וכל הבתים והחצר שייכים לזה שנחבטל לו והם נחשבים כאורחים מ"מ אינו דומה לאורח ממש לא מבעיא אם רבים דרים בחצר דלא שייך לומר שרבים יהיו אורחים לנגד יחיד אף על גב דאורחים ממש אפילו הם הרבה נחשבים כאורחים היינו מפני שבאמת אין להם שום זכות בחצר משא"כ הבא שבאמת הבתים והחצר שייך להם לא שייך לומר שיחשבו אורחים ממש שלא יוכלו לחזור ולהחזיק ברשותם ואפי' אם רק שנים דרים בחצר שלא נעשה זה שביטל כאורח ממש דיחיד לגבי יחיד לא נעשה כאורח ממש מטעם שנחבאר ולכן המבטלים אסורים להוציא מבתיהם לחצר ואפי' מבית חברו שביטל לו אע"ג שאין הבית שלו באמת ולגבי בית חברו הוא כאורח ממש מ"מ כיון שבחצר יש לו ג"כ חלק וא"כ כשהחזר ומוציא לחצר הרי חוזר ומחזיק ברשותו ואפי' אם כבר החזיק חברו מי שנחבטל לו לא מהני (מ"א סי' ע"ט ס"ק ז') אבל מותר להכניס מחצר לבית חברו (ע"פ) דבזה ל"ש לומר שחוזר ומחזיק דדוקא אם מכניס לרשותו הוי חזרה אבל מה שמוציא מרשותו אין כאן חזרה (ט"ז סי' ע"א ס"ק ג') אבל זה שנחבטל לו מותר להוציא ולהכניס בין לביתו ובין לבית חברו שהרי הכל הוא רשותו שהרי נתן לו חברו רשותו.

(ד) לא היה שם חצר אלא ב' בתים ופתח ביניהם ולא ערבו יבטל א' לחבירו וזה שנחבטל לו מותר להכניס ולהוציא כרצונו ואפי' המבטל מותר להוציא מביתו לבית חברו שהרי הכל של חברו ואינו דומה לדרים בחצר כפי הקודם דהמבטל אסור ש"ה דבין דיש לו חלק בחצר וא"כ אם יוציא לחצר חוזר ומחזיק ברשותו שבחצר אבל הבא כיון שאין לו רשות בבית חברו אף שמוציא מרשותו אין זה חוזר ומחזיק אבל אסור להכניס מבית חברו לביתו דאז חוזר ומחזיק בביתו ואם יש פְּאָרְהוּיִן ביניהם דינו כדן חצר (ע"פ).

(ה) אם יש לזה המבטל חדר פתוח לביתו צריך לבטל גם רשות החדר ואז מותר לטלטל מבית לחדר ולהיפך דהוי הכל כחדר אחד (ע"פ) ואם לא ביטל בהדיא גם רשות החדר אסור להוציא מחדר לביתו שהרי הבית הוא רשות חברו שהרי כבר בטלו לחבירו וא"כ כשמכניס לביתו חוזר ומחזיק (ע"פ).

(ו) אם גם זה שביטל רשותו צריך להוציא ולהכניס אוי' לאחר שעשה זה שנחבטל לו צרכו יחזור זה ויבטל רשותו לזה שביטל לו בראשונה ודינו שוה כמבואר.

(ז) י"א דביטול רשות שייך דוקא בחצר שערכו בו אלא ששכח אחד או רבים מלערב אבל אם לא ערבו כלל לא מהני דא"כ לא יערבו לעולם ותשכח חזרת עירוב

א"כ ישאיר לעצמו הדר אחד שלא יבטל וטוב להחמיר לכתחלה (עיין סימן שפ"ח סעיף ד').

(ח) המבטל רשותו והוציא מביתו לחצרו בשוגג אינו אוסר במויד אוסר א"כ כבר החזיק זה (שפ"ח).

כלל עה. דין ישראל ונכרי הדרים בחצר ובמבוי (סי' שפ"ג שפ"ג שפ"ד).

(א) גזרו חכמים שאם שני בעלי בתים הדים בחצר שדר בו נכרי אעפ"י שערכו יחד אסורין לטלטל עד שישכור הרשות מן הנכרי ודוקא בדרך שכירות אבל אם הנכרי יתן לו במתנה רשותו לא מהני שהנכרי לא ירצה להשכיר שיאמר בלבו כיון שאני רוצה ליתן לו במתנה רשותי ואעפ"כ אינו רוצה מסתמא מחכוין לכשפים ועי"ז שיהיה אסור בטלטול בכל שבת לא ידור עמו ויצא ולכן לא גזרו אלא דוקא במקום שדריים ב' ישראלים שצריכין לערב יחד דכיון דהם ב' בעלי בתים שכיח שידורו עם נכרי שאינם מתיראים ממנו כיון שהם שנים אבל אם ישראל אחד דר בחצר עם הנכרי כיון דזה דבר שאינו שכיח דבלא"ה מתירא ישראל אחד לדור עם הנכרי ובמילתא דל"ש לא גזרו ולכן אפילו אם מתאכסן גם ישראל אורח אצל הנכרי מותר לטלטל (שפ"ג ונסי' שפ"ח).

(ב) ולפיכך אסרו ג"כ בחצר שישראל ונכרים שרויים שם ובית אחד של ישראל הוא בחצר אחרת סמוך לבית ישראל זה ואין לו פתח לחצר של נכרי וישראל זה אלא שיש ביניהם חלונות ד' על ד' שיוכלו להכניס מביתו של זה לזה אינם יכולים לערב יחד דרך חלונות כדי שיוכל להוציא כליו דרך בית ישראל שדר בחצר עם הנכרי שאעפ"י שישראל זה הדר עם הנכרי מותר לטלטל בחצר שהרי אינו דר שם בחצר אלא ישראל אחד אפ"ה אסור. כמה דברים אמורים כשאין להם פתח מזה לזה אבל אם יש פתח בין בית ישראל זה לזה וא"כ אפי' לא יערבו יחד שכיח שזה הולך אצל זה דרך הפתח ואם כן בלא"ה אינו מתירא לדור עם הנכרי ולכן מותר שיערכו יחד וא"צ לשכור מן הנכרי כיון שאין דר שם אלא ישראל א' ויש אוסרין אפי' בזה (שס סעיף י"ט).

(ג) וכן חצר שישראלים ונכרים דרים בו והיו חלונות שהם ד' על ד' טפחים פתוחות מבית ישראל זה לזה וערכו דרך החלונות אעפ"י שמוותרים להוציא מביתו לביתו דרך החלונות מ"מ אסורים להוציא מבית לבית דרך הפתחים שהרי הנכרי אוסר עליהם עד שישכיר דאע"ג דערבו יחד לא נעשה ע"י כך כיהוד במקום נכרי (סעיף כ' וע"ג זנ"ג).

(ד) לא חלקו חכמים אם יש לישראל אחד בני בית מרובים או שהוא לבד וכן לא חלקו בשני ישראלים אם הם לבדם בלא בני בית או אם רבים הם רק הלכו בזה לפי חילוק הדירין אם הם חלוקים לגמרי ברשותם אפילו הם רק ב' אנשים שאוסרים וע"ז וכן אפילו אם יש בני בית הרבה לאחד כיון שאין שם אלא בעה"ב א' ולפיכך אם אינם אוסרין וע"ז כגון אם דרים שניהם בבית אחד וכן האב ובנו רב ותלמידו כמו שנחבאר לעיל כלל ע"ג סימן י"א י"ב כיון שכלם נחשבים כבני בית אחד אפי' במקום נכרי אינן אוסרין אבל לא מהני אם יש לישראל אחד בבית הכירו תפיסת הוד דאע"ג דמהני לענין זה שאינן צריכין לערב כדלעיל שם סימן ג' מ"מ במקום נכרי נחשבין כשני בעלי בתים וכן לא מהני שייבטלו כלם הרשות לאחד כדי שיהיה כאלו היה רק יחיד ויהיה הוא מותר והם אסורים דא"כ יעשו כך בכל שבת ויאמרו עירוב מועיל במקום נכרי (שס סעיף נ').

(ה) בר"א דנכרי אוסר דוקא כשדר עם הישראלים באותו חצר או אפי' ב' חצרות הפתוחות זו לזו ודריסת רגל שלו רק דרך חצר של ישראל כגון ב' חצרות באחד הדים

הלכות שבת כלל עה

ב' ישראלים ובאחד דר נכרי ודריסת הרגל של נכרי אינו רק דרך הצר של ישראל וכוה יש לחוש שילמדו ממעשיו ולאסור אבל כשאין לנכרי דריה"ר אלא כל הצר יש לו פתח לעצמו לרה"ר אע"ג דיש ביניהם ג"כ פתח מותרין להכניס ולהוציא מחצר לחצר דרך פתח וחלון ואין הנכרי אוסר עליהם וכדלקמן סימן כ"ז (שס סעיף ג' נמ"ח).

(י) מותר לשכור מכנו בשבת ונותן לו בעד השכירות איזה דבר מאכל או משקה או כלי ואומר לו השכיר לי רשותך שאין זה כמקח וממכר אלא מתנה בעלמא להתיר לטלטל או שיאמר לו תשכיר לנו הצרך ולמהר ניתן לך שבר, ואפי' במעט פלפלק ובפחות משוה פרוטה (שס"ג).

(י) צריך שיאמר השכיר לי רשותך אבל אם אמר לו תן לי רשות שאוכל לטלטל בחצר ומכוי לא מהני (א).

(ח) אין הנכרי אוסר אא"כ שהביח קניו לו או ששכרו או שנכנס בו בשביל שיש עליו חוב ואפי' אינו דר בו בקביעות אך שהוא רגיל לבא אעפ"י שעכשיו אינו כאן מ"מ כיון שרגיל לבא אפשר יבא בשבת ויאסור ול"ש בזה לומר שבת כיון שהותרה הותרה כיון שאינו ראוי להתקיים כל השבת ולכן אוסרין מיד (שס"ג שפ"ד).

(ט) היה הבית של ישראל והישראל השכיר או השאיל בית לנכרי בחצרו אינו אוסר עליו שלא השאיל או השכיר ביתו לנכרי שיאסור עליו ונ"ל דאפי' הישראל המשכיר אינו דר בחצר זה רק שהשכיר בתי החצר לישראלים אחרים ולנכרי אעפ"כ אינו אוסר דגם בזה אמרינן שלא השכיר בית לנכרי שיאסור על הישראלים (שס"ג) (ב).

(י) שוכרין מאשתו או משכירו ולקטו (פרש"י שכיח שכיח לענות כל הענה לקטו ליעות הקטיר) ואפילו אם מוחה (שס).

(יא) אם שכירו ולקטו יש לו רשות לקחת שכיר שיהיה לו רשות להשתמש בכל הבית ה"ל זה שכירו דשכירו כאלו היה שכיר של בעה"ב ויכולין לשכור מכנו (ג"י ס"סין ע"ח) (ג).

(יב) אם א"א להשכיר בענין שנחבאר יתקרב לו אחד ואפילו מי שאינו מכני החצר (ד) עד שישאיל לו רשותו שהוא לו רשות להניח בו דבר ויניח בו איזה דבר בע"ש כדי שיעיף יקנה הרשות (ה) דאל"כ במה יקנה רשותו ואף שלא יהא מונה שם בשבת כיון שיש לו רשות להשתמש בכיתו הרי הוא כשכירו ולקטו ויכול הוא להשכיר רשות הנכרי ואם הוא א' מכני החצר לכתחלה אעפ"י שערבו יחד בחצר ישכיר ג"כ לבני החצר רשות הנכרי ומ"מ אם לא השכיר כיון שערבו יחד סגי שזה דומה כאילו השאיל המקום בשביל כולם (סי' שפ"ג סעיף י"ג).

(יג) אעפ"י שיש לנכרי חדרים הרבה ולא נתן רשות לישראל להשתמש רק בבית אחד או אפי' בזוית אחד כיון שעכ"פ הנכרי יכול להשתמש גם בזה המקום שנתן לישראל וכ"ש שיכול ג"כ לסלק הישראל א"כ הנכרי הוא הבעה"ב והישראל הוא כשכירו ולקטו (מ"ח נשס ב"ח וקמ"י ועיין לעיל כלל ע"ג סימן ז' ונ"ל שס סימן ד'). אבל אם הנכרי אין לו רשות להשתמש ברשות שהשאיל לישראל וגם הישראל אין לו רשות להשתמש בכל הבית ובשאר הבתים א"כ לא הוי הישראל כשכירו ולקטו ואינו יכול להשכיר כמו בסיומן שאחר זה.

(יד) ואם הנכרי השכיר בית לישראל ונסתלק לנמרי מבית זה שהשכיר וגם לא יכול לסלק את הישראל עד שיכלה הזמן לא מקרי שכירו ולקטו וצריך לשכור רשות מן הנכרי ולא מועיל שכירות הבית לענין שכירת העירוב שהרי לא השכיר לו רק בית מיוחד

ולא רשות כל החצר וכן נכרי וישראל שהם שותפין בבית לא מיקרי הישראל שכירו שהרי שניהן שוין בבית ואין זה יותר עיקר מזה (נ"ח) אבל רמ"א כ' דוקא כשיש לכ"א דירה בפני עצמו אבל אם הם שותפין בחדר אחד הוי כשכירו וצ"ע (סז).

(טו) אם שכרו מן הנכרי סתם כ"ז שאין הנכרי חוזר מהני וכל זמן שאינו מחזיר הדמים לא מהני חזרתו ואם שכר ממנו לזמן מרובה אינו יכול לחזור עד כלות הזמן (מ"ח) ואפילו שכר או מכר הבית לאחר בתוך הזמן די בשכירות ראשון שהרי כבר מכר רשות זה (ל"ז) (סז).

(טז) שכר ממנו סתם וחזר בו הנכרי בשבת אעפ"י שמחזיר הדמים אינו חזרה אם כבר החזיק בו ישראל (נ"ח סי' ע"ג ס"ק ז').

(יז) נ"ל דאם שכר ממנו סתם ומכר או השכיר לאחר צריך לשכור מהשוכר והקונה (עיין נב"י בשם תשנית רש"א נבי גזנר המלך) ואם מת צריך לשכור מן היורש (ט"ז).

(יח) שכר משכירו ולקטו לזמן אעפ"י שסלקו חוץ הזמן או שמת מותר עד הזמן שהרי אנו חושבין השכיר כאלו שכרו מכעה"ב אבל אם שכר ממנו סתם כיון שנסתלק או מת נחבטל השכירות (ע"ג).

(יט) נכרי שהשכיר ביתו לנכרי אחר אם לא יכול לסלקו וגם אין לו שום תפיסת יד להניח שם שום כלי צריכין לשכור מן השוכר אבל אם יכול לסלקו או שהשאיר לעצמו שום תפיסת יד שוכרין מהמשכיר (סז).

(כ) בכל מקום שנחבטל השכירות מן הנכרי צריכין לערב מחדש (סז).

(כא) כבר כתבנו שדין חצר למכוי כבתים לחצר ולכן אם העיר מוקף חומה או שנחנק כדון ואין שם אלא חצר א' שדרים בו יהודים אפ"י הם בע"כ מרוכבים כלם נחשבים כבעה"ב אחד ומותרים לטלטל בכל העיר אבל אם יש שני חצרות אפילו אין דר בחצר אלא בעה"ב אחד מ"מ כיון ששני ישראלים דרים באותו עיר צריכין לשכור הרשות מכל נכרי בעה"ב שדר באותו עיר אפ"י ערבו יהודי דבמקום נכרי לא מהני עירוב וה"ה ב' נכרים שדרים בב' בתים בחצר צריך לשכור מכל נכרי ונכרי ודוקא כשיש לכ"א בית דירה בפ"ע. ונ"ל דה"ה אם הם שותפין בבית רק שכ"א משתמש בשלו ואין לחבירו רשות להשתמש בחלקו אע"ג שדרים בהדר א' צריך לשכור מכא"א כדלעיל סימן י"ד (סי' ע"ח).

(כב) אין מספיק לשכור הרשות משר העיר לענין לטלטל בחצרות שדרים בו נכרים אם אין רשות להשר להשתמש בבתי הנכרים אפילו בשעת מלחמה אלא עפ"י יועצי המדינה כיון שאין הבתים שלו ומ"מ מועיל לענין זה לטלטל במכוי ולהוציא מחצירות שאין הנכרי דר שם שהרי הדרך הוא של שר העיר ויכול לסלק כל הנכרים משם אבל מותר לשכור מהממונה של מלך שהרי יש רשות להמלך להושיב אנשיו וכלי מלחמתו בבתי בני העיר שלא מדעתם מדינא דמלכותא וא"כ כל עבד מעבדיו הקטנים הוי כשכירו ולקטו שהרי הממונה הוא במקום המלך. ונ"ל דוקא מהממונה ע"ז כמו זה שקורין פאליצייא שידוע שכל דבר המלכות נעשה על ידו ואפ"י מהמשרתים שלהם שהרי יש להם רשות לקח משרתים שעל ידיהם נתקיים כל צווי המלך אבל מאנשי חילותיו אפילו הראש שלהם נ"ל דלא מהני במקום שהוא אין ממונה ע"ז (ע"ג) (טז).

(כג) דין אורחים ששבתו בעיר שדרים בו יהודים ונכרים או שמתאכסנים בבית נכרי מכא"ר לעיל כלל ע"ג סימן ה' ו' ז' וכבר כתבנו שם דבמקום שצריכין עירוב צריכין לשכור ג"כ מן הנכרי (ע"ג נב"א סי' ד').

(כד) נכרי אכסנאי אם נכנס שלא ברשות אינו אוסר לעולם ואם נכנס ברשות או שיש לו חוב על הבית דהוי כנכנס ברשות אם הוא רגיל לבוא אוסר מיד ואם אינו רגיל אינו אוסר אלא לאחר שלשים יום ואנשי היל המלך שנכנסו בבתי יהודים אפילו בחדרים בפ"ע אם יש לבעלי הבתים באותן מקומות שנכנסו כלים שאסור לטלטלם בשבת אינם אוסרים עליהם (והמ"ח סי' שפ"ד כתב דה"ה חס"י להם רצת להניח כלים בחדרים אין אוסרים והניח חזיה וסי' שפ"ג סי' ח' ול"כ דל"ד דהתם הוי כשכירו ולענין זה מהני שיכול לסטר וממנו חבל לענין שלא יאסר לריך דוקא כלים שאסור לטלטל וכדליתא נסי' ש"ע סעיף ב' ול"ע) ודוקא כשמתאכסנים עפ"י דינא דמלכותא ולכן אפי' נכנסו בחזקה שלא ברשות אוסרים כיון דהוא דינא דמלכותא אבל אם משנים מחוק שנתן המלך כגון שיש ע"ז ממונים (שקרוין קנאוינויערע) ועל פיהם אינו יכול להתאכסן שם רק שהוא עושה בחזקה ה"ז כשאר נכרי בחזקה ואינו אוסר (ובזה לק"מ קו' המ"ח סי' שכ"ד וקו' הט"ז נקל"י יש לתרץ ואינו זומה כלל להשיל לו בית דהכח אינו תלי ברטנו) ומ"מ לא עדיפא משאר נכרי ואם אינו רגיל אינו אוסר בפחות מל' יום (שפ"ד).

(כה) אם אין הנכרי בכיתו אינו אוסר ויערבו ויהיו מותרים ואם בא הנכרי בשבת אוסר והעירוב בטל ול"א שבת הואיל והותרה דאין סופו להתקיים לפי שעתידי הנכרי לבוא בשבת ואפי' הוא במקום רחוק שמה הלך בחול עד שיבא בשבת ומ"מ בזה מהני שישכור ממנו הרשות אפי' בשבת ואח"כ יבטל האחד לחבירו אבל בביטול לחוד לא מהני במקום נכרי דלפעמים הנכרי איננו רוצה להשכיר ואז אינו מועיל ביטול לחוד לא מהני במקום מאותו חצר או מבני דלעולם יעשו כן ולכן אפי' כשרוצה להשכיר לא פלוג רבנן ואמרו דלעולם לא יועיל ביטול במקום נכרי רק דוקא אחר שכירות ויהיה היחיד מותר וכ"ש אם מת הנכרי בשבת שיבטל א' לחבירו ויהיה היחיד מותר (שפ"ג) ואם הלך מע"ש למקום רחוק ונתיאש לגמרי מבית זה ועפ"י סיבה חזר בשבת אמרינן בזה הואיל והותרה הותרה ואינו אוסר (ט"ז ריש סי' שפ"ח וסי' שפ"ג נ"ח).

(כו) ישראל מומר או רשע שמחלל שבת בפרהסיא אפי' אינו מחלל אלא באיסור דרבנן ה"ה כנכרי ולא מהני עירובו ולא ביטול רשות עד שישכיר (ח) ומיהו משים פעם אחת לא מקרי מומר לחלל שבתות ואם מחבייש לחלל בפני אדם גדול לא מקרי בפרהסיא (ח"ר בעיחנין דף ס"ט) ואם אינו מחלל אלא בצנעה אפי' באיסור דאורייתא ה"ה כישראל. וצדוקים בזמנ' אף על גב שמחללין באיסורי דרבנן דינם כישראל לענין זה דאנוסים הם דמעשה אבותיהם בידיהם (שפ"ה).

(כז) נכרי הדר במבוי ויש לו חלקו אחורי ביתו פתוח לבקעה או לקרפף אפילו אין בו אלא ד' על ד' אינו אוסר אפי' מכנים ומוציא דרך המבוי דהוי כפתח שנכבוי כאינו רגיל דניהא ליה יותר באותו שפתוח לו מאחוריו לברו שיש לו אויר והוא שיש בבקעה או בקרפף יותר מסאתים אבל אם אין בו אלא סאתים קטן הוא ולא ניהא לו בו ואם פתוח לדירה צ"ע (ט) וישראל שיש לו פתח למבוי ופתח מאחוריו לקרפף ושבת ולא עירב אם הקרפף רק סאתים אע"ג דאין ראוי לו שהרי אסור להוציא מבית לקרפף כדלעיל כלל נ"א מ"מ כיון דמותר לטלטל בתוכו ניהא ליה בו אבל אם הוא יותר מסאתים אוסר לפי שאינו ראוי לו כלל שאפילו בתוכו אסור לטלטל ולכן אם הוקף לדירה דאז ראוי לו אפילו יותר מסאתים אינו אוסר. (וכן סתם הנ"ל נ"ע). וי"א דאם הוקף לדירה גרע ואפילו בית סאתים אוסר שכיון שהוקף לדירה אין בו אויר ואינו הפץ להסתלק בשבילו מן המבוי (שפ"ט).

כלל עו. דין עירובי תחומין:

(א) כתיב אל יצא איש ממקומו יש מגדולי הפוסקים דס"ל דהו אזהרה שאל יצא בשבת חוץ לג' פרסאות. וכוונת הכתוב ממקומו ר"ל מקום מחנה ישראל שהיה ג' פרסאות וי"א דאינו אלא אסמכתא וכל תחומין אינו אלא מדרבנן ששלמה וב"ד גזרו שאסור לצאת בשבת חוץ לב' אלפים אמה ואם אינו יודע היכן כלים מהלך ב' אלפים פסיעות בינונית שכל פסיעה נחשב לאמה דהיינו אורך ב' רגלים שכל רגל נחשב להצי אמה ובין רגל לרגל הצי אמה (ע"ו).

(ב) אלפים אמה של תחומין אינן עגולות אלא מרובעות כדי שיהא נשכר את הוויות ונמצא משתכר בכל זווית ח' אמה שכל אמתא בריבוע אמתא וחרי חומשא באלכסונה ונמצא אלכסון של ב' אלפים נתוסף עליהם ד' אלפים חומשין שהן ח"ת אמה ונמצא מגיע לכל זווית ח"ת אמה. ואמנם יש מן הגאונים סוברים כי לעולם רשאי להלך אלפים וח' מאות אמה במדה האלכסון ואפילו הולך אל עבר פניו כגון שהוא בשדה או לעבר פני העיר ויש מי שהורה שאין לו אלפים וח"ת אלא כשהולך באלכסון תחומי העיר או תחום מקומו אבל במהלך אל עבר פניו או לעבר תחומי העיר אין לו אלא אלפים (מ"מ ר"ט פ' כ"ז וע"ק). ונ"ל דבשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על המקילין שהרי אפילו לענין טלטול ד"א ברה"ר דהוא דאורייתא לכ"ע אפ"ה כ' הב"י בסימן שמ"ט בשם הראב"ד דבשעת הדחק מותר הן ואלכסונן וא"כ כ"ש בתחומין דלכ"ע אינו אלא מדרבנן וצ"ע (ע"ח).

(ג) אימתי קונה אדם שביחה בכניסת בין השמשות ואין אדם קונה שביחה לאחר בין השמשות ברה"א שהיה במקום הראוי לקנות שביחה אבל אם היה בין השמשות במקום שאינו ראוי לקנות שם שביחה ח"ו קונה שביחה אפילו לאחר שחשכה אם יגיע למקום הראוי לקנות שביחה כיצד הרי שהיה כשקדש היום בימים או בנהרות למעלה מ' טפחים אינו ראוי לקנות שם שביחה אע"ג דמספקא לן אם יש תחומין למעלה מ"ט מ"מ בימים ונהרות לכ"ע אפילו ג' פרסאות אין תחומין מן התורה שאינן דומין לדגלי מדבר וא"כ לעולם למעלה מ"ט הוי ספק דרבנן ולפיכך אם יגיע למטה מ"ט אפילו באמצע שבת שם קונה שביחה ויש לו משם אלפים אמה לכל רוח (סי' ת"ד).

(ד) קונה אדם שביחה בין ער בין ישן דהואיל אלו היה ער היה קונה ישן נמי קונה. היה ישן בעיר כל בין השמשות הרי הוא כשביחת אנשי העיר ואם היה ישן בשדה קנה שם שביחתו אלפים לכל רוח (ת"ח).

(ה) ישב לו לנוח אעפ"י שסבור שהוא רחוק מתחום העיר ולאחר שחשכה נודע לו שהוא בתחומי העיר הרי הוא כאנשי העיר ודוקא שהיה דעתו לכנוס לעיר אבל אם לא היה דעתו לכנוס לעיר או אפילו שהיה דעתו לכנוס לעיר אלא שאמר בין השמשות שביחתי במקומו אין לו שביחת אנשי העיר אלא יש לו שביחת מקומו אלפים לכל רוח ואם כלחה מדהו בעיר יחבאר לקמן סימן כ"ז וכן אם היה חוץ לתחומי העיר קנה שביחה במקומו (ת"ח).

(ו) אלפים אמה שאמרנו חוץ ממקומו הן וכמה הוא מקומו של אדם ד' אמות כדכתיב שבו איש תחתיו ור"ל שכל איש ישבות שיעור תחתיו ותחתיו של אדם הוא ד"א ג' אמות לגופו של אדם ואמה לפשיטת ידיו ורגליו ואע"ג דלענין טלטול אין לו אלא ד' אמות עם אלכסונן מ"מ לענין תחומין הקילו חכמים ונתנו לו ד' אמות לכל רוח ממקום עמידת רגליו (ע"ו וכן הכריע ח"י) ונמצא שמותר להלך בשבת לכל צד ממקום עמידת רגליו ב' אלפים וד' אמות וכל זה ששבתו בשדה שאינו מוקף מחיצות (ע"ז).

הלכות שבת כלל עו

(ז) שבת במקום שהוא מוקף מהיצות או אפילו בתל גבוה י' ורחב ד' וכן בנקע עמוק י' ואפילו בקמה קצורה ושכולת מקיפים אותה דכ"ז היו רה"י לשבת כמו שבארנו בדין הוצאה אם הוא מוקף לדירה ואפילו אין בה עתה דיוורן חשוב כולו כד' אמות ואפילו גדול מאד וה"ה אם אינו מוקף לדירה אלא שהוא רק סאתים דמותר לטלטל בכלו כמו שבארנו שם חשוב כולו כד' אמות ומהלך את כולו וחוצה לו ב' אלפים אבל אם הם יותר מסאתים הואיל ואינו מוקף לדירה דינו כשבת בשדה לעיל וקנה שבתה במקומו (סז).

(ח) שבת בבית או בעיר אפילו היא חריבה אפילו גדולה כאנטוכיא מהלך את כולה וחוצה לה אלפים אמה (ת"ח).

(ט) עבודה של עיר נחשב מכלל העיר ואינו היא עבודה ע' אמה וב' שליש אמה הסמוכין לעיר אעפ"י שהוא קרקע פנוי שאין בו שום בנין מפני שכן דרך להניח לעיר מקום פנוי והוא נקרא קרפף העיר שהוא נ"י העיר והכל נחשב מכלל העיר ונחשב עם העיר כד' אמות ותיכף ממקום שבלתה עיבור העיר מתחיל למדוד אלפים ואע"ג דבשבת בשדה מתחיל למדוד מעמידת רגליו ד' אמות ואח"כ ב' אלפים היינו דוקא בשדה אבל במקום שמוקף מהיצות כיון שחשבינן אפילו גדולה הרבה רק כד"א אין נותנין לו חוצה לו אפילו פסיעה אחת אלא תיכף מתחיל לחומו ממקום שכלו המהיצות או העבור ואפי' שבת בבית שהוא רק ד"א מ"מ לא פלוג רבנן ואין נותנין לו מחוצה לו כלום אלא מתחיל למדוד תיכף (מ"א ס"ס ת"ח).

(י) היו ב' עיירות סמוכות זו לזו אם אין ביניהם רק קמ"א אמה ושליש שהוא שיעור ב' קרפפות הרי שניהם נחשבין לעיר א' (סל"ח).

(יא) אפילו העיר אינה מוקפת חומה אלא בתים סמוכים זה לזה אלא שאין בין בית לבית ע' אמה אפילו עד מהלך כמה ימים נחשב לעיר וממקום שכלה הבית האחרון מרחיק עוד ע' אמה וב' שלשים ומשם מתחיל למדוד (כ"כ רמב"ם נדה"ס נפ' כ"ז וכ"כ תוספת דף כ"ז וכ"כ הרא"ש שם וכן עוכת מדין דיושני לריפין נסיון של"ח דמייירי נזין להם מחילה כוש"כ רמ"א שם דל"כ לא גרע מהיקף לדירה נסיון של"ח וטעמא דזין להם קביעות הא חס קבע יש להם דין עיר וכ"כ הרא"ש ריש מי שטולאו ורי"ז הכיחו הכ"י נס"י ת"ה).

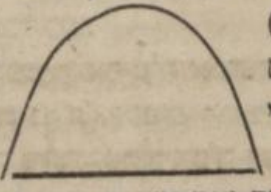
(יב) בתים אלו שאמרנו אפילו אין בהם דיוורן אלא שראוין לדירה כגון ג' מהיצות אפילו אין עליהם תקרה או ב' מהיצות עם תקרה ובלבד שיהיה בין המהיצות אורך ורוחב ד' אמות דכל בית שאין בו ד"א על ד"א אעפ"י שדרין בתוכו אינו בית כלל (כ' המ"א ס"ק ו' דחס ח"ן ט' רחב ד"א אע"פ שרחבה כמה לא מקרי בית. וז"ע שאף שני"ד סימן רפ"ו סעיף י"ג פסק הש"ע כן והיא דעת רמב"ם ע"ז הרי כ' סס הש"ך דלעת הרבה פסקים דחס יש ט' כדי לרנע הוי בית וא"כ כ"ס נמירי דרננן ועיין נסיון של"ו נמ"א ס"ק ו') אבל יושבי צריפין שעושין מן ההוצין וערבה וכיוצא בהן שאין להם קביעות לא מקרי בית דירה (סל"ט).

(יג) הבא למדוד אלפים של חחום העיר אם היתה העיר ארוכה וקטנה שאין ארכה כרחבה או שהיתה מרובעת ולא לרבעו של עולם הואיל ויש לה ד' זוויות שוות מניחים אותה כמות שהיא ומודדים אלפים לכל רוח. היתה עגולה עושין לה זוויות ורואין אותה כאלו היא בתוך המרובע ומודדין חוץ מצלעות אותו מרובע אלפים לכל רוח שנמצא משתכר הזווית וכשהוא מרובע מרבע לריבועו של עולם כדי שתהא כל רוח ממנה משוכה כנגד רוח מרוחות העולם ומכוונת כנגדה.

(יד) היחה רחבה מצד א' וקצרה מצד א' רואין אותה כאלו כולה רחבה
 היחה עשויה כמין גאם דהיינו כמין דלת כזה
 וזיה לצד הקשת ומרבעים אותה לריבועו של
 כל אותו חלל וכל העיגול של קשת וכן הולכים
 הקשת ומשם מודדים אלפים אמה כמו הדרים

אם רצו ללכת מכיחם דרך היחור (הקשת נקרא מה שזוהו נעניגל וסיחור סוף
 הכחש שיש בין שני ראשי הקשת כזה)

ולא דרך הבתים כזה יש חילוק אם
 מד' אלפים אמה נמצא שתחומי
 זה מצטרפין להרדי ומודדין לזה מן

שבין היחור והקשת כאלו הוא מלא בתים ואם היה בין שני ראשיה יותר מד' אלפים אמה
 אין מצטרפין ואין מודדין אלא מן הקשת ו"א מן המקום שנחקר שם הקשת עד שאין
 בו עוד ד' אלפים אמה. וכל זה מיירי שיש בין הקשת והיחור יותר מאלפים דכיון דמכא
 נפיק מכיחו הולך לו תחום שלם מקמי דלימטי ליתר לא משחינן ליה מן היחור אבל אם אין
 ביניהם אלפים מודדין בכל ענין מן היחור אפילו הוא יותר מד' אלפים אמה ומעמא דלעולם
 כשיכול להלך אעפ"י שכל חלל הקשת עד היחור יותר מאלפים אמה מ"מ כיון שיכול להלך
 דרך הבתים סביב הקשת עד שמגיע לאחד מן הראשים ומשם יכול להלך לראשו האחר
 שהרי תחומיהם נבלעים זה בתוך זה חו לא אסר ליה אותה החלק לשוייה כשתי עיירות
 ורואין אותה כאילו היא מלאה בתים וחצירות וה"ה נמי אם אין בין היחור לקשת אלא
 אלפים אעפ"י שיש בין שני ראשי הקשת יותר מד' אלפים אמה מודדין מן היחור דהא מצו
 אהו דרך היחור מהראש האחד לראש האחר כיון דהיחור מובלע בתוך אלפים של קשת.
 (טו) עיר שהרבה בתים יוצאין זה אחר זה עד רחוק מאלפים מן העיר לצפון וכן
 לדרום דינה כעיר העשויה בקשת כסימן הקודם.

(טז) היה מצד א' מהעיר יוצאים בתים ובצד השני לא היו בתים אם רוחב העיר
 באותו צד פחות מאלפים אע"פ שמשך אלו הבתים הם יותר מאלפים כיון שיכול לבא
 לצד השני שהרי יכול להלך דרך הבתים ומשם יפנה לשם כגון שבמזרח העיר מצד צפון
 יש בתים וארכם למזרח יותר מאלפים ובצד דרום אין כאן בתים כיון שבמזרח אין מרות
 העיר אלפים נמצא יכול לילך עד סוף הבתים ומשם יכול לילך לדרום שהרי אין כאן
 אלפים וכן אם העיר במזרח יותר מאלפים אלא שהבתים שבצפון אינם נמשכין למזרח
 אלפים נמצא יכול להלך מסוף העיר מבית שהוא בדרומית מזרחית לצד דרום נגד הבית
 שבצפון ולכן רואין כאלו היה חוט מתוח מצפון לדרום וכאלו היה גם בדרום בתים ולכן
 ההולך מן העיר אפי' לצד דרום מתחיל למדוד לאחור שהלך לדרום נגד הבית שבסוף
 צפון ומשם מרחיק ע' אמה ומודד אלפים אבל אם אורך הבתים מצפון יותר מאלפים
 וגם אורך העיר למזרח יותר מאלפים ונמצא שא"א לו שיבא בצד דרום נגד הבתים
 שבצפון עד שצריך להלך אלפים ולכן אע"פ שכשהולך דרך הבתים מודד מן ע' אמה
 לאחור שכלות הבתים אבל ההולך בקצה הדרום מרחיק רק ע' אמה מהעיר או מן הבתים
 שסמוכים לעיר בתוך ע' אמה ומשם מודד אלפים (א).

(יז) הא דמרחיקין ע' אמה דוקא מעיר או בתים הסמוכים דנחשבי' כעיר אבל אם
 אין שם רק בית א' אפי' הוא גדול הרבה מ"מ אינו חשוב כ"כ ליתן לו קרפף אלא מתחיל
 ולמדוד מקיר הבית וחוצה (סז).

(יח) אין מודדין תחום העיר אלא בחבל של פשתן שהוא ארוך חמשים אמה לא פחות ולא יותר לא פחות מפני שהוא נמתח ביותר ומאריך המדה ולא ארוך יותר מפני שמחמת ארכו הוא מכביד באמצע ואינו יכול למתוח כראוי ונמצא שמתמעטת המדה של אלפים הרבה ודבר זה אסמכיה אקרא דכתיב אורך החצר מאה אמה ורוחב חמשים בחמשים ב' יתירה לומר בחבל של חמשים אמה מדוד. וישים ראש החבל כנגד לבו שכן קבעו לו חכמים מקום זה כדי שלא יתן זה החבל כנגד צוארו וזה כנגד רגליו והחבל מתקצר וחתומין מתמעטין וימתחנו בכל כחו.

(יט) ואם יש נהר לפניו לסוף ע"ה אמה והנהר הוא רחב יותר מכ"ה אמה ולא יוכל למדוד בחבל של חמשים ב' פעמים חמשים שהרי יכלה באמצע והנהר יעשה כן: לאחר שמדד חמשים אמה חוזר לאחוריו כ"ה אמה כדי שיהא החבל של נ' אמה שלם עד הנהר ואח"כ ימדוד בחבל זה משפת הנהר עד אחוריו עבר השני מן הנהר.

(כ) ולא ימדוד אלא כנגד העיר דרך ישרה ומכוונת אפי' אם יש הרים וגאיות לא ילך מכנגדה בצדה למקום שהוא ישר למדוד שם שהוא נוח לו למדוד ואחר כך יחזור כנגד העיר לפי מדה שמדד להיות צופה משם כנגד מדתו לא יעשה כן מפני שלפעמים יש שם כנגד העיר הרים וגבעות שיש לו להבליע כמו שיחבאר לפיכך ימדוד כנגד העיר וכשהגיע להר אם הוא כ"כ זקוף עד שאם יורידו חוט המשקולת מראשו עד לארץ לא יתרחק החוט מכנגדו למטה בשיפולו ד' אמות או א"צ למדוד כ"כ הירידה והעלייה שכיון שהוא זקוף כ"כ עד דלא חזי לילך על שיפועו שהוא פחות מד"א הקילו בו חכמים שא"צ ליטול גובה שיפועו למדת התחום מפני שיש טורח במדידתו. בד"א שבראש ההר אין בו מישור דלא ניחא להשתמש עליו אז אין מודדין כל ההר בכלל התחום כלל אבל אם יש מישור בראש ההר דניחא להשתמש עליו נוטל ראש ההר במדידת התחום ואין שיפועו ממעט התחום משום דניחא חשמישתיה עליו ואם אין השיפוע גובה כ"כ בזקיפה אלא חוט המשקולת מתרחק כנגדו ד' אמות ומתלקט ההר י' בחוף ה' ר"ל שבהלוך ה' אמות של שיפוע ההר עולה י' טפחים דשיפוע כזה נוח להלוך עליו כזה הגיעו מדידתו כמו בכל המדידות דהיינו בחבל של חמשים אמה ורואים אם אין משפתו אל שפתו אלא חמשים אמה מבליעו בחבל של חמשים אמה כיצד יעשה זקוף עץ גבה בשפתו מזה ועץ א' כנגדו בשפתו מזה ומותח חבל מזה לזה ומדת אותו החבל חושב במדידת אלפים של התחום ואם הוא רחב יותר מנ' אמה עד שאינו יכול להבליעו בחבל של נ' אמה מודדו בחבל של ד"א כיצד עושה נותן התחתון החבל כנגד לבו והעליון כנגד רגליו שמרויחין כזה שיחמט מדדו של כל ד"א חצי קומת אדם ואח"כ עולה התחתון למקום שעומד העליון והעליון עולה עוד ד' אמות ומודדין ככהחלה וכן יעשה עד שימדוד כולה ואם הוא משופע יותר עד שבהלוך ד"א עולה י' טפחים היו זקיפתו ביותר שאין הילוכו נוחה אז הקילו בו ולא הטריחו להבליעו בחבל של נ' אמה ע"י זקיפת עצים אלא אם יש בו נ' אמה ישער אותו כמה יש בו לפי אומד הרעת ואם יש בו יותר מנ' אמה מודדו בחבל של ד"א על האופן שנחבאר שאין כ"כ טורח במדידה כזו.

(כא) הגיע לגיא אם שפיע הוא באופן עד שחוט המשקולת מתרחק מכנגדו למטה ד' אמות שיכולין להלוך בשיפוע קצת או רואים אם יכול להבליעו משפתו אל שפתו מלמעלה בחבל של נ' אמה ע"י זקיפת שני עצים כמו שנחבאר מבליעו כיון שאין רחבו יותר מנ' אמה הגיעו מדידתו ככל המדידות ואם הוא רחב יותר מנ' אמה מודדו בחבל של ד"א על אופן שנחבאר בהר והוא שלא ידא עמוק יותר מאלפים אמה אבל אם הוא

עמוק יותר מאלפים אמה מודד הירידה והעליה של כל השיפוע כמו בקרקע חלקה שכיון שהוא עמוק אלפים שהוא שיעור של תחום בפני עצמו חשבוהו בפני עצמו ואעפ"י שבהר מודדו בחבל של ד' אמות כדי למעט מדרונו ומשמע אפי' הוא גבוה יותר מאלפים שאני הר דעלייתו קשה ואין דרך לעלות עליו הרכה אבל גיא ירידתו קלה לפיכך חשבוהו למישור בפני עצמו ומהאי טעמא לא חלקו בגיא אם מתלקט י' מתוך ה' אמות או מתוך ד' או לא כיון דירידתו קלה וכו' ואם אין החוט מתרחק מכנגדו למטה ד' אמות הוי זקיפתו ביותר ואין נוח לירד שם לגיא או אם יכול להבליעו בחבל של ג' אמה מבליעו ולא התירו לו כאן לפי אומד הדעת כמו בהר דשאני הר כיון שהוא עשוי בידי שמים הקילו להיות אומד אבל גיא שעשוי בידי אדם כדרך שעושין גיאות ועמקים סביבות העיר לחזק לא הקילו להיות אומדו אלא אפי' אין החוט מתרחק מכנגדו ד' אמות למטה ודלא הוי להילוך מבליעו כן כתב הטור בשם ר"ת (למ"ט).

(כב) הגיע להר או לגיא וכל מה שהוא ממנו מכנגד העיר הוא רחב מנ' אמה שאינו יכול להבליעו כגון שהוא במזרח העיר וכל אורך מזרח אינו יכול להבליעו וההר או הגיא יוצאין חוץ לתחומי העיר אם יכול להבליעו בחוף אלפים של צד צפון או דרום ילך ויבליענו שם כיון שהוא עדיין בחוף אלפים של צד צפון העיר או דרום העיר אבל אם אינו יכול להבליעו בחוף אלפים של צד צפון העיר או דרום העיר אעפ"י שיכול להבליעו חוץ לתחומי העיר ולא כנגד התחומין לא יתרחק מצד העיר חוץ לתחומין להבליעו שם גזירה שמה יאמר מדת התחומין שלצד העיר באה לכאן.

(כג) אין סומכין אלא על מדידת אדם מומחה שהוא יודע ובקי במדידת קרקעות.

(כד) ומודדין את התחומין כריבוע שלם עד שיהיו הזויות עשויין כטבלא מרובעת והיינו שמודד אלפים בשוה על פני כל אורך העיר למזרח מן קיר העיר וחוצה וכן אלפים על פני כל רוחב העיר לצפון או לדרום ואח"כ רואין הזוית כאילו הוא טבלא מרובעת למלא כל הקרן והיינו שהיא התחום בקרן זויות אלפים על אלפים למלאות האלפים שבמזרח ושבצפון או דרום כריבוע שוה וכן כמערכ ויהיה התחום בקרן זויות של כל זויות העיר באלכסון אלפים ות"ת אמה דהא קי"ל כל אמתא כריבוע אמתא ותרי חומשי באלכסון. אבל לא ימדוד מאמצע הקרן אלפים לאלכסון וכן בקרן שכנגדו ויתן אח"כ החוט מזה לזה שא"כ תפסיד הת"ת שבקרן וגם לא יהיה התחום כנגד העיר בשוה אלא אלף ותכ"ח אמה ומשהו דהא כשתמדוד אלף ותכ"ח כנגד העיר בשוה ואח"כ המדוד בקרן זוית על אלכסונן של אלף ותכ"ח יהיה התחום כנגד העיר בשוה ואח"כ הקע"ב פחות ד' חומשין צרפם יחד יהיה אלפים פחות ד' חומשין דהא תרי חומשין מאלף הם ד' מאות ותרי חומשין מת' הם ק"ס ותרי חומשין מכ"ה הם י"א אמה וחומש צרפם יחד יהיה אלפים פחות ד' חומשין וכשתוסיף הד' חומשין למלאות אלפים בקרן זויות הוסיף משהו על אלף ותכ"ח לכך מודדין בתחלה אלפים בשוה כנגד צלע מזרח וכן כנגד צלע צפון ודרום וכן כמערכ ואח"כ ממלאין הזויות מרובעת ויהיה ממלא אלפים על אלפים ויהיה אלכסונן של הזויות אלפים ות"ת (ס"ט וכל"ט).

(כה) כיון דתחומין דרבנן הקילו להאמין אפילו עכד או שפחה לומר עד כאן תחום שבת אבל קטן כל זמן שהוא קטן אינו נאמן דשמה טועה הוא ואינו מבחין ואע"ג דבכל דבר דרבנן קטן נאמן היינו דבר שהוא בידו כמבואר בחבורי חכמת אדם כלל ע"ב אבל כשהוא גדול נאמן לומר זכור אני שעד כאן היינו מהלכין בשבת כשהייתי קטן (ס).

(כו) הרועים ושומרי פירות וכוצא בהן בזמן שדרבן ללון בעיר אעפ"י שאוכלין בשדה הם כאנשי העיר שאין קבע שלהן אלא בעיר ואם דרבן ללון בשדה אעפ"י שנכנסים ואוכלין בעיר מודרין להם מן השדה דאעפ"י שנכנסים ואוכלין בעיר אגן סהדי שאלו היה להם מי שיביא להן פתן לשדה לא היו נכנסין לעיר וכן התלמידים האוכלים אצל בעה"כ שבתיהם בשדות וחוזרים ולנים בבית רבם מודרין תחומן מבית רבם ששם היו חפצים גם לאכול (ת"ט).

(כז) הקונה שבתה חוץ לעיר והיה מודר וכלתה מרתו באמצע העיר או אפילו בסוף העיר אין לו מן העיר אלא עד המקום שכלתה לו מרתו ממקום שקנה שבתה שאין אומרים שהעיר נחשב כד' אמות אלא למי ששבת בתוכה או למי שכלתה מרתו בחוץ העיר כיצד היה מודר וכלתה מרתו חוץ לעיר אפילו אמה א' מחשבין לו העיר כולה כד' אמות ומשלים למרתו כדלקמן כלל ע"ז אע"ג דמדינא סגי כשכלתה בסוף העיר מ"מ כיון שמדידה זו באלפים פסיעות נמסר לכל אדם לכן החמירו הפוסקים שיהיה כלה דוקא חוץ לעיר ומ"מ לצורך יש לסמוך דאפילו כלה בסוף העיר הוא בחוץ לעיר (א"ר ג"ס מ"ט) דלכן כ' הרמב"ם כלתה מרתו חוץ לעיר בעיבורה של עיר מחשבין לו העיר כולה כד"א דאעפ"י שעיבור העיר כעיר היינו להקל אבל לא להחמיר. ולענין רוחב העיר מבואר לקמן בכלל שאח"ז סימן ה' (סי' ת"ח).

(כח) מי שיצא חוץ לתחום אפי' אמה א' אין לו אלא ד' אמות לכל רוח כדלעיל סימן ו' ודוקא שיצא במזיד ולדבר רשות אבל באונס או שהולך לדבר מצוה אפי' יצא כבר ג' אמות ואפילו גם אמה ד' אלא שעדיין רגלו א' בתוך ד' אמות כיון שעדיין נבלע מקצת מד' אמותיו שנחננו לו חכמים בתחום זה יכול לחזור לאמה זו וכיון שכבר נכנס בתחומו ה"ז כאלו לא יצא ונשאר על תחומו כבתהלה (מ"א ריש סי' ת"ה וכ"כ א"ר).

(כט) מי שהוציא וזהו נכרים או שנאנס בשאר אונסין ויצא חוץ לתחום והוא בבקעה או במקום שאין מוקף לדירה אין לו אלא ד' אמות כדין הוצא חוץ לתחום אבל אם נכנס באונס או שהנכרים נתנוהו במקום שמוקף מחיצות לדירה אע"ג שהפסיד תחומו מ"מ מותר להלך בכל אותו היקף כיון שהוציאה היה שלא לדעת ואם החזירוהו נכרים או בשאר אונס לתחומו ה"ז כאלו לא יצא כיון שהוציאה וגם החזרה היה שלא לדעת (ת"ה).

(ל) יצא לדעת אעפ"י שנכנס לעיר המוקף חומה אין לו אלא ד"א שהרי לא שבת באויר המחיצות אבל אם חזר לעירו ששבת בה והיא מוקפת לדירה (א"ר חזק לא נזכר אלא בכתבנו בעיר אחרת דלא שבת באויר מחיצות אבל נחזר לעיר כיון ששבת בה י"ל דלא נעיקן מוקפת לדירה דהא נעיקן מוקף כלל כללעיל י"ל דרמ"א למד זה מדברי ר"ז שהביא הכ"י שכתב וכן בכל מקום שאמרנו שהעיר כולה כד"א לריך מוקפת אלת נעיקן עירוט עכ"ל וי"ל סברתו דאע"ג דכל העיר לו כד"א כיון ששבת בה ע"מ כיון שילא חוץ לתחום לענין זה הפסיד שניתתו ולריך עכ"פ שהיה מוקף וכמ"כ הרמ"א כעין זה ריש מי שהוציאו ע"ה) או שמתקן בעירוב כדין אעפ"י שיצא וגם חזר לדעת מ"מ כיון ששבת באויר אותן המחיצות נחשב לו כל העיר כד' אמות ומותר להלך בכלה אפילו גדולה הרבה אבל חוץ לעיר אסור לילך אפילו פסיעה א' אפילו החזירוהו נכרים שהרי כיון שיצא לדעת הפסיד תחומו דלעולם אינו מוחזר לתחומו הראשון אא"כ הוציאה היה שלא לדעת וגם החזרה (ע"ה).

(לא) זה שיצא חוץ לתחום שלא לדעת שאין לו אלא ד' אמות אם היה נצרך לנקבו י"א דוקא גדולים וי"א אפילו לקטנים יכול לצאת אפילו למקום רחוק עד שימצא מקום צנוע שלא יחבייש שם לפנות ויכול ללכת עד בית יהודים לפנות שם דתחומין מדרבנן

וגדול כבוד הבריות ועצה טובה לו שיתקרב בצד החומו שאם לא ימצא מקום צנוע עד
 החומו יכול לכנס ולאחר שנכנס הוא כאלו לא יצא ואם מצא מקום צנוע קודם לא יכנס
 אלא יפנה שם ויתרחק ממקום שנפנה עד שיכלה הריח ומשם יש לו ד' אמות. ואם נתרחק
 מהריח ונכנס בתחומו כאלו לא יצא וכ"ז ביצא שלא לדעת אבל ביצא לדעת אע"ג דמוחר
 גם כן לילך למקום צנוע לפנות מכל מקום אף שהגיע לתחומו יש לו כל דין המבואר בס' **כ'**
 ביצא לדעת (סי' ת"ז).

(לב) מי שיצא הוץ לחומו ברשות כגון החכמה שכאה לילד וכיוצא בזה יש לו
 אלפים לכל רוח מאותו מקום שהגיע לו ואם הגיע לעיר (כ"ל שאותו מקום שהלך לשם הוא
 העיר) הרי הוא כאנשי העיר ויש לו אלפים לכל רוח הוץ לעיר ואם באמצע הדרך אמרו
 לו שכבר א"צ לילך לשם יש לו ממקומו אלפים לכל רוח ואם מקצת החומו נבלע בתוך
 אלפים הראשונים ה"ז חוזר למקומו וכאלו לא יצא וכל היוצאים להציל נפשות ישראלים
 מיד עכו"ם או מן הגהר ומפולת יש להם אלפים אמה לכל רוח ואם היו מפתחים לשבות
 באותו מקום הרי אלו חוזרים למקומם ובכלי זינים (סי' ת"ז).

(לג) כיון שבארנו דבימים ונהרות שהמים עמוקים עד שיש מקרקע הספינה לקרקע
 הים י"ט אין קונים שם שכיחה וא"כ המפליג בספינה ונכנס בה מע"ש וקידש שם כמבואר
 לעיל כלל ד' אם לא יצא כלל מהספינה והספינה הפליגה בשבת וא"כ כשמגיע ליבשה
 קונה שם שכיחה אפי' באמצע השבת ויש לו שם אלפים לכל רוח כאלו היה שם באותו
 מקום בע"ש בין השמשות ואם פגע פעם אחת במקום שלא היו המים עמוקים י"ט מקרקע
 הספינה ואם כן קנה שם שכיחה ואם אח"כ הלך בספינה הוץ לחומו כיון שנכנס בה
 מע"ש הוי ליה כיצא שלא לדעת ולכן אם בא הספינה לנמל או למקום שמוקף מחיצות
 או שהוצרך לצאת מן הספינה לנקביו או מכח גשמים או מחמת החמה וצריך לכנס לעיר
 או שרחפוהו נכרים לחוץ העיר כיון שאותו מקום מוקף מחיצות מותר להלוך בכל העיר
 אותו היקף (א) וה"ה כשנתנהו נכרים לספינה אחרת מהלך אח כולה כמבואר לעיל סי'
 י"ח ואפילו לא נכנס אלא לעיבורה של עיר ה"ה כאלו היה בעיר דלקולא אמרינן עיבורה
 של עיר הוי בעיר. ונהגו שלא לצאת מן הספינה אלא ישראל אחר אומר לנכרי שיוציאהו
 לעיר או לשפת הים מקום שהוא גבוה י"ט וי"א דעומק הנמל הוי מחיצה (ת"כ).

(לד) ואם עדיין לא יצא אלפים ממקום שפגע למטה מעשרה ונכנס לעיר דינו
 כדן המהלך בחוץ החומו ופגע בעיר דיש חילוק אם כלחה מדתו בחצי העיר או בסוף
 העיר כדלעיל סי' כ"ז (סג).

(לה) ואם יצא פעם אחת מן הספינה בשבת או שחזר לכחו כדלעיל כלל ד'
 ונמצא שכבר קנה שכיחה באותו מקום וחזר ונכנס לספינה לישב בה ולא ע"ד להפליג
 והספן הפליג בשבת דינו כיצא שלא לדעת וכדלעיל סי' ל"א אבל אם נכנס לספינה ע"ד
 להפליג דינו כיצא לדעת ודינו כשיגיע בשבת ליבשה כדלעיל סימן י"ט ומ"מ מותר לכנס
 לספינה קטנה התלויה בה לפנות ולחזור לספינה הגדולה (סג).

(לו) ובין יצא פעם אחת או לא כיון ששבת עכ"פ באויר מחיצות מותר לילך באותה
 ספינה כולה אפי' כשהיא עומדת ובלבד שיהיה להספינה מחיצות גבוהות י"ט באמצעייתה
 אעפ"י שבראשה מפני השפוע אין שם גבוה י"ט אבל אם נפתחו דופני הספינה או שהולך
 על קורות השטין על המים (אקורין פֶּאָרְטֶמֶט) כיון שאין שם מחיצות ולכן כ"ז שהוא שט על
 המים מותר להלוך בכלו שלעולם אינו עומד בתוך ד"א אחרים דלעולם הספינה נוטלתו
 מתחת ד"א ונותנתו לד"א אחרים אבל כשהיא עומדת אינו מהלך בה אלא ד"א (סג).

כלל עז. דין המערב ברגליו או בפת וע"י שלוח:

(א) תקנו חכמים שמי שיצטרך לילך לרוח א' אלפים אמה יערב בסוף אלפים אמה או במקום שירצה ובלבד שלא יהיה חוץ מאלפים וא"כ ה"ז כאלו מקום שביחתו שם במקום עירובו ויש לו במקום עירובו אלפים אמה לכל רוח ולפיכך מי שהיה שובת בעיר ונתן עירובו בעיר או בעיבורה של עיר או אפי' בחוץ ע' אמה של עיר לא עשה כלום ולא נשכר ולא הפסיד בתחומין מפני שהוא ועירובו במקום אחד שהרי בלא"ה מתחיל למדוד לאחר ע' אמה של עיר (ת"ח).

(ב) נתנו חוץ לעיבורה של עיר ה"ה נשכר מעירובו ולהלן כדי השיעור שהרחיקו מעיבור העיר ולהלאה ומה שנשכר מעירובו ולהלאה הפסיד לאחוריו כיצד הרי שהניח עירובו אלף אמה למזרח העיר נמצא אנו הושבין ששבת שם ומשם יש לו ב' אלפים למזרח נמצא מהלך מן העיר למזרח ג' אלפים אמה דהיינו אלף אמה עד עירובו ומעירובו אלפים ונגד זה הפסיד אלף אמה למערב העיר שאלו לא הניח עירוב והיה שביחתו בעיר היה מותר להלוך למערב העיר אלפים עכשיו שהניח עירוב וקנה שביחה אלף אמה רחוק מן העיר למזרח נמצא מותר להלוך למערב מעירובו אלף אמה עד העיר ועוד אלף אמה חוץ לעיר ולא יותר וכדלקמן סימן ג' ד' נמצא השתכר במזרח והפסיד כמותו במערב וכן כל כיוצא בזה ולפיכך אם הניח העירוב למזרח לסוף אלפים מן העיר הפסיד מן המערב ואסור לו להלוך למערב אפי' אמה אחת (סז).

(ג) זה שהניח העירוב רחוק מעירו ובלבד שהוא בתחום העיר אף על פי שהוא חוץ תחום ביתו מותר לחזור לביתו. כיצד הרי שהיה העיר ממזרח למערב ב' אלפים אמה וביתו הוא לצד מערב ורחוק ממזרח העיר אלף ות"ק אמה ונמצא כשהלך לערב אלף אמה למזרח העיר א"כ הוא רחוק מביתו אלפים ות"ק אמה וכבר הוא חוץ לתחום ביתו ואלו היה בא מן הדרך וקנה שביחה באותו מקום שעירב בארנו לעיל כלל הקודם סימן כ"ז שאם כלחה מדתו בחוץ העיר אסור לו להלוך יותר מאלפים וא"כ ה"ה לזה שהלך לערב אסור לחזור ללון בביתו ויצטרך ללון עכ"פ בחוץ העיר רחוק מביתו ת"ק אמה מ"מ הקילו חכמים לזה שעירב שבשירצה לחזור לאחר שהחשך מותר לחזור לביתו ראין זה דרכי נועם שע"י תקנת חכמים יצטרך ללון חוץ לביתו וכיון שלן בה הקילו עוד יותר שיהיה נחשב כל העיר לו כד' אמות אפי' היא גדולה הרבה ואעפ"י שכלחה מדת תחומו באמצע העיר. ומ"מ לא הקילו רק לענין זה שיהיה מותר להלוך בכל העיר אבל חוץ לעיר למערב אסור להלוך שהרי כבר יצא חוץ לתחום עירובו (סז נרמ"ח).

(ד) בד"א שכלחה מדתו באמצע העיר אבל אם כלחה מדתו חוץ לעיר כגון שהעיר ממזרח למערב תתקצ"ט אמה והניח עירובו למזרח העיר אלף אמה מן העיר נמצא שמדת תחום עירובו כלה אמה אחת חוץ לעיר למערב וכיון שכלחה מדתו חוץ לעיר כבר כתבנו בכלל ע"ז סימן י"ז דאפילו כבא מן הדרך אם כלחה חוץ לעיר מהלך את כל העיר כד' אמות ומשלים ע"ז מדת תחומו דהיינו תתקצ"ז אמה למערב העיר (סז).

(ה) זה שאמרנו שהקילו לזה שלן בעירו לחשוב לו כל העיר כד"א ובכלחה חוץ לעיר להשלים עליו זה דוקא לצד שעירב בו דהיינו מזרח ומערב שהוא לאורך דרכו שהיה צריך לערב שם אבל לרוחב דהיינו לצפון ודרום לא הקילו לו מזה כלום ואין לו אלא ברוחב מדת תחום עירובו דהיינו רוחב אלפים וד"א לצפון וכן לדרום. כיצד הרי שהיה העיר שדר בו מן המזרח למערב תתקצ"ו אמה ומצפון לדרום ה' אלפים אמה ועירב זה למזרח העיר אלף אמה מן העיר וזה שקנה שביחה במקום עירובו אין לו אלא

ב' אלפים וד"א לכל רוח נמצא רוחב החומו מן צפון לדרום הוא ד' אלפים וד' אמות אם הניח העירוב בשדה דאו מקום עירובו ד' אמות על ד' אמות ונתנין לו אלפים לכל רוח עם הזוית (ואם הכיח בעיר או צניח מטאר בסיון ו') ולכן כשהחזיר לעירו אעפ"י שמסתברא שגם בזה הקילו שכל העיר נחשבת לו כד"א וא"כ מותר להלך מצפון לדרום בתוך העיר כל ה' אלפים אמה ואפילו כלחה מרתו באמצע העיר כיון שכחבנו שהקילו עליו שמוחר להלך כל העיר ממזרח למערב ה"ה נמי שמוחר לילך מצפון לדרום בכל העיר אבל אסור לזוז לצפון ודרום העיר מקיר העיר וחוצה כמו בכלחה מרתו בחצי העיר (לעיל סיון ז') שהקילו עליו שיהיה לו כל העיר כד"א ואעפ"כ אסור לזוז מקיר העיר וחוצה למערב ה"ה הבא בצפון ודרום ולא עוד אלא דאפי' בכלחה חוץ לעיר שהקילו לו שמוחר להשלים תתקצ'ו אמה למערב מ"מ ברוחב צפון ודרום אין לו אלא רחב מרת החום עירובו ד' אלפים וד' אמות שהרי זה הפסיד שביחת העיר וקנה שביחת החומו (ויש מחכמי קהלתינו חללים לומר דנכלתה מרתו חוץ לעיר כיון שהקילו לו להשלים חוץ לעיר תתקצ'ו אמה למערב ולא יעלה לו למדה ה"ה שהקילו לו שלא יהיה מרת העיר עולה ללפון ודרום ומוחר להלך גם ללפון ודרום בכל לך אלפים ולא כ"ל) ולכ"ע במורד (ר"ל שגא מן הדך ומודד אלפים אמות ממקום רגליו) אפי' כלחה מרתו חוץ לעיר דאע"ג דכל העיר נחשב כד"א (כללעיל כלל ע"ז סי' י"ז) ומסתמא מותר להלך גם לצפון ודרום בתוך העיר אבל חוץ לעיר בין לצפון ודרום ובין למזרח ומערב אין לו אלא ד' אלפים מרובעים ממקום שביחת רגליו (ור' יונתן כ' דנכלתה מרתו באמצע עיר אין לו ללפון ודרום כרוחב בתוך העיר והוא חזיל לשיטתו שפסק כפסק המחנה דבאמצע עיר לא הקילו לו חכמים כלום וכיון שלא הקילו לו למערב ה"ה ללפון ודרום אבל לפסק רמ"א דאפי' באמצע הקילו לו עכ"פ שיהיה כל העיר לו כד"א ומסתמא ה"ה לרוחב העיר ודברי רמ"א שכתב דלר"י נכלתה הקילו לו ג"כ כרוחב הוא תמוה וכמ"ש רמ"א ומ"כ בס' אבן העזר ומדייק כן מדברי ר"י דבריו אינם מובנים כלל מדברי ר"י מדוקדקים היטב ומה שהק' דכיון דחשנין לו העיר כד' אמות וא"כ לריך ליתן לו פאות כמו בכל שבת שנת זה לק"מ דנאמת לכל שבת שנת מותנין פאות למקום שהוא שבת אבל זה שהפסיד שביחת העיר מהיכי תימי ליתן לו פאות העיר) (סז).

(ו) הנהו עירובו בעיר אחרת או אפילו בבית אחד אפילו עיר חריבה מהלך את כולה והוצה לה אלפים אמה לכל רוח ואז גם רוחב החומו הוא כנגד העיר כולו אבל אם הניח במקום שאין מוקף מחיצות כגון בשדה נותנים למקום העירוב ד' אמות ולכל רוח אלפים אמה נמצא מהלך אלפים לכל רוח רק ברוחב ד' אמות (שם דרמ"א).

(ז) הנותן עירובו חוץ לחומו אעפ"י שאינו כלום מ"מ נשאר על החומו ביתו דמסתמא ניהא ליה בשלא יקנה עירובו שישאר על החומו ביתו (סז).

(ח) עיקר מצות עירוב שילך למקום שרוצה לקנות שם שביחה וישב שם עד שתחשך ודאי ואפילו לא אמר כלום (ת"י) אלא שהיה כוונתו לקנות שם שביחתו קנה אבל אם לא היה כוונתו לא קנה שם שביחה אלא בביתו ואין חילוק בין שיצא מביתו להחשיך שם או שבא בדרך וחשכה לו במקום שנחבין לקנות שם קונה אלא היוצא מביתו לערב אפי' במקום שנחבאר שאין העירוב קונה לו מ"מ נשאר על החומו ביתו. אבל הבא בדרך וטעה בשביחתו במקום שאין עירובו עירוב אסור לזוז ממקומו כמו שנבאר לקמן בסיון ט"ז וכבר כתבנו שהמחשיך לקנות שביחה מותר לחזור וללון לביתו ומ"מ קנה שביחה במקום שהחשיך עליו (ת"ט).

(ט) אם אינו רוצה להטריח עצמו ולהחשיך שם יוכל לערב באוכלין דהיינו שילך שם מבע"י ויניח שם פת מזון ב' סעודות כל אחד ואחד לפי מזונו כגון שהיה חולה ואם

הוא רעבתן סגי בשתי סעודות בנינויה שהם ו' ביצים או דבר שמלפתין בו פת ב' סעודות או שאר דבר ובלבד שיהיה דבר שמלפתין בו פת ככל משפטי עירובי חצרות (כמטאזר לעיל כלל ע"ג סימן ח') ומניח במקום המשחמר ומברך בא"י אמ"ה אשר קב"ו על מצות עירוב ואומר בזה העירוב יהיה מותר לי לילך למחר אלפים אמה לכל רוח וחזור ולן בכחו (סע).

(י) אם לא בירך יצא אבל אם לא אמר בזה העירוב אינו עירוב ומ"מ אף אם לא אמר הנוסח הנוכח אלא שאמר זה יהיה עירוב סגי דעכ"פ קרא שמו עירוב (דיומס לע"ת בסיומן ע"ז) (תט"ז).

(יא) אין מערבין לב' רוחות כגון שיאמר הצי יום יהיה ערובי למזרח ורצי יום למערב ואם עירב כך כיון שהוא ספק איזה עירוב יקנה לו אסור לו לילך אלא עד מקום שאפשר לו לילך מוכח שניהם כיצד הרי שהניח עירוב למזרח לסוף אלף מן העיר ולסוף אלף למערב העיר אסור לו לילך רק אלו האלף דאף אם קנה לו למזרח עכ"פ מותר לו לילך עוד אלף למערב וכן אף אם קנה לו במערב מותר לו לילך אלף למזרח אבל יותר מזה אסור להלך אפי' פסיעה אחת נחן אחד לסוף אלף למזרח וא' לסוף אלף ות"ק למערב הולך למזרח ת"ק אמה שמא קנה לו העירוב למערב ולמערב הולך אלף וכן כל כיוצא בזה (תי"ג) אבל מותר לערב לב' רוחות על תנאי שיאמר לאיזה רוח שאצטרך למחר יקנה לי העירוב ואם ארצה אהיה ככני עירי וכדלקמן סי' כ"ג.

(יב) כיון שעיקר מצות עירוב לערב ברגליו לכן המערב ברגליו מותר לערב אפילו לדבר רשות אבל המערב בפח לא הקילו לו חכמים לכתחלה לערב אלא כשהוצרך לילך בשבת לדבר מצוה ואפי' רק לקבל פני חבירו הבא מן הדרך או אפי' לטייל בפרדס שיש בו שמחה או שהיה חוץ לעירו וצריך לילך לביתו ואם עירב לדבר מצוה מותר לילך אף לדבר רשות ובדיעבד שעירב לדבר רשות ה"ז עירוב (תט"ז).

(יג) אין מערבין ע"ח בין השמשות שהוא ס' יום ס' לילה ובדיעבד אם הוא לצורך יש לסמוך על המתירין (עיין סי' תט"ז ובא"ר ס"ק ז') וכ"ש אם הניח העירוב ולאח"ז אירע ספק אם נאכל או נאכד בין השמשות דמעמידין על חוקתו שהיה קיים אבל אם הוא ספק אם הניח עירוב דלא היה לו כלל חוקת כשרות לכ"ע לא היו עירוב (ת"ט).

(יד) כיון דעירוב מטעם דנחשב כאלו קבע דירתו שם צריך שיהיה הוא ועירובו במקום אחד כדי שיהיה אפשר לו לאכול בהש"מ לפיכך אם נחכוון לשבות ברה"ר והניח עירובו ברה"י או להיפך אין זה עירוב שהרי א"א לו להוציא מרשות לרשות בין השמשות שמא הוא לילה וכן אם הניחו במקום שא"א לו ליקחנו בהש"מ אם לא שיעשה איסור דאורייתא כגון שנפל עליו גל וצריך לחפור במרא וחצינא או שהניחו במגדל ונאכד המפתח וצריך לסתור הבנין וכן אם הניח העירוב כגומא שבקרקע והניח עליו עפר אע"ג דיכול לפנות בידו מ"מ נ"ל דהוי מלאכה מה"ת שהרי הוא בטל לגבי קרקע וא"כ הוי חופר וכן אם הניח על אילן או קנה רך שהוא מחובר אע"ג דאיסור שימוש באילן אינו אלא מדרבנן מ"מ אינו עירוב דכיון שהוא רך ונוח לקטום וקרוב לכא לידי חיוב חטאת גזרו עליו בין השמשות אפי' לדבר מצוה וכן כשמניח עירובו ברה"ר רחוק ח' אמות משביתתו אע"ג דיכול להביאו בפחות פחות מר"א כיון דאפשר לכא לידי חיוב חטאת גזרו עליו ביה"ש וכן כל כיוצא בזה אבל אם א"צ למלאכה דאורייתא אעפ"י שצריך לעשות איסור דרבנן כגון שנחכוין לשבות ברה"י או ברה"ר והניח העירוב בכרמליה או איפכא וכן אם הגיחו חרות אבנים שא"צ לחפור רק שצריך לפנות ולטלטל האבנים וכן אם נחנו בקנה

שהוא תלוי ונעוץ ה"ז עירוב ובלבד שלא יהיה הקנה רחב ד' טפחים וכן כל כיוצא בזה דכיון דאסור לערב כ"א לדבר מצוה וקיי"ל כל דבר שהוא משום שבות לא גזרו בין השמשות לצורך מצוה.

(טו) היה בא בדרך ועודנו רחוק מן העיר ד' אלפים אמה ומתירא שתחשך לו קודם שיבא בתוך אלפים של עיר וראה מרחוק או שהיה מכיר אילן או גדר או כל דבר מסוים רחוק ממנו אלפים אמה יאמר שביחתי הריה שם ובלבד שיסיים מקומו כגון שיאמר בד' אמות המזרחיות או המערביות כדי שיהא ניכר מקום שביחתי ואז קנה שם שביחתי ויש לו משם אלפים אמה אעפ"י שלא יגיע לאותו מקום בהילוך כינוני עד שתחשך אם עדיין שהות שעכ"פ יכול להגיע לשם קודם שתחשך אם ירוץ ואז מותר להלך אפילו בנחת או שיניח כאן וילך כל הדרך אלפים משתחשך (ח"ר) דכיון שהוא בדרך וא"א לו לערב שם הקילו לו חכמים לקנות שביחתי אפי' בריחוק מקום אבל אם א"א לו להגיע לשם מבע"י אפי' כשירוצו לא מהני. היו שנים או יותר ואחד מכיר והשאר אינם מכירים אלו שאינם מכירים מוסרין שביחתי למכיר והמכיר אומר תהא שביחתינו במקום פלוני (סז).

(טז) היה אותו מקום שאמר שביחתי שם רחוק יותר מאלפים אמה אסור לזון ממקומו דכיון דמכאן עקר דעתו ושם לא קנה אינו רומה לסימן ח' ששם כיון שהוא בביתו ודאי דעתו שאם לא יקנה לו עירובו ישאר לו תחום ביתו משא"כ בבא בדרך (מ"א סימן ת"א).

(יז) עני שא"א לו לערב במזון ב' סעודות והלך לקנות שביחתי במקום ידוע וכשיצא מפתח ביתו או שהיה דר בעליה וירד ממנה לילך לשם אירע לו מקרה שלא יוכל לילך לשם בין שהחזירו חבירו ובקש ממנו שילין עמו או שהוא מעצמו חזר כדי ללון בביתו או שאר עיכוב כיון שנחכוין לקנות שם שביחתי מותר להלך עד אותו מקום ומשם יש לו אלפים לכל רוח ורוקא לבא בדרך או לעני שהחזיק כבר לילך שם הקילו שיקנה שביחתי בריחוק מקום אבל מי שאינו עני ולא בא בדרך אעפ"י שהחזיק בדרך או עני ולא החזיק לילך לא מהני אפי' אמר שיקנה לו שביחתי במקום פלוני אא"כ הולך לשם ומחשיך שם (ת"י) אבל ע"י שליח לא מהני לערב ברגליו (ח"ר סס"י תט"ז) וכן מוכח בגמ' כמה פעמים ובמתניתין ולא אמרו לערב ברגליו אלא להקל וכו'.

(יח) אם ירצה מותר לשלוח העירוב ע"י שליח והשליח מוליך העירוב למקום ידוע ומברך (עיין מ"א סי' ע"ג ס"ק כ') ואומר בזה העירוב יהא פלוני מותר לילך ממקום הזה אלפים לכל רוח ואם מערב בשביל רבים צריך שיהיה מזון ב' סעודות לכל או"א ואומר בזה העירוב יהיה מותר לפלוני ופלוני או לבני העיר פלוני לילך מכאן אלפים לכל רוח (ת"ט).

(יט) השליח צריך שיהיה גדול ובר דעת ומודה בעירוב לאפוקי חש"י אפילו ראה שהניחו העירוב במקום שצוה להם אינו כלום דלא אלימי למקני שביחתי ונכרי נמי שמא לא כיון בהנחתו לשום עירוב ואפיקורס כיון שאינו מודה בעירוב לא מהני מה שהניח שם ואפילו אמר להם שימסרו העירוב לישראל גדול וגם עשה אותו שליח לקבל מיד אחד מאלו וניח העירוב כשבילו אינו כלום דשמא לא הולוכו העירוב לאותו ישראל אא"כ ראה שהם מסרו לאותו ישראל אע"ג שלא ראה שהישראל הניח העירוב כשר דחוקה שליח עושה שליחותו כיון דתחומין אינו אלא מדרבנן ועוד דאפי' היה דאורייתא היה סמכנין כזה אחזקה זו דהיכא דאם לא יעשה שליחותו יבוא המשלח לידי איסור אפי' בדבר דאורייתא אמרינן חוקה שליח עושה שליחותו (סז). ועיין בחיבורי שערי צדק פרק ח' מבואר כל דיני דחוקה שליח עושה שליחותו.

(כ) הא דשליח מותר לערב דוקא מדעת משלחו אבל בלא דעתו אין בעירוב כלום דאין חבין לאדם אלא מדעתו וע"ת הוא חוב לו שהרי מפסיד מצד שכנגדו ואפי' בשביל בנו ובתו הגדולים אפי' סמוכים על שלחנו ובשביל עבדו ושפחתו העבדים ובשביל אשתו אינו יכול לערב אלא מדעתם. ומ"מ אם עירב בשבילם ושמעו ושחקו ולא מיחו ה"ז כשר ובשביל בנו ובתו הקטנים יותר מכן ו' שנים אפי' אינם סמוכים על שלחנו ואפי' מיחו או שהניחו בעצמם עירוב לרוח אחרת אינו כלום אלא נגררים אחר אביהם אבל קטן עד כן ו' שנים יוצא בעירוב אמו וא"צ להניח בשבילו מזון ב' סעודות (ועיין לעיל בדין חימוך קטן) (ת"ז).

(כא) ולפיכך האומר לחכירו ערב לי אם אמר לו סתם מסתמא נחרצה שכל מה שיעשה נוחא ליה ועירובו עירוב אבל אם אמר לו ערב לי בפח ועירב לו בדבר אחר או שאמר לו להניח העירוב במקום פלוני ועל דבר פלוני והוא שינה וק"ל דכל שליח משמנה מדעת משלחו עקר השליחות לגמרי ואינו שלוחו עוד אין עירובו עירוב וכ"ז אין חילוק בין עירב לו בשלו או בשל המשלח (סי' ת"ט) (מ"א ו"ר).

(כב) ספק אם שינה השליח שליחותו ה"ז עירוב דחוקה שאין שליח משנה מדעת משלחו (ס"א ס"ק י"ז).

(כג) המערב בשביל אחר בין יחיד או רבים משלו צריך להניח בעד כל נפש מזון ב' סעודות. וצריך לזכות להם ע"י אחר ודין הויכוי לע"ת כדין הויכוי בערובי הצרות (כ"ט) שנתאזר לעיל כלל ע"ג סי' ד') וצריך להודיעם וכל מי שהודיע לו מבע"י אפי' לא גמר בלבו לסמוך עליו מבע"י אלא לאחר שחשבה הוי עירוב דק"ל בדרכנן יש ברירה ואמרינן הוכרר הדבר שדעתו היה מתחלה לכך אבל אם לא הודיעו מבע"י אינו יכול לסמוך עליו לאחר שחשך וכן מי שהניח עירוב לכל שבתות השנה ואמר איזו שבת מהם שארצה אסמוך על עירוב זה אעפ"י שלא גמר בלבו עד למחר יכול לסמוך עליו וכן אם אמר לב' או ג' ערבו עלי ועל איזה מכם שארצה אסמוך עליו אעפ"י שלא ברר עד שתחשך יכול לסמוך עליו כיון שהתנה כך (ת"ג).

(כד) המניח עירובו שיהיה לכל שבתות השנה צריך שיניחו במקום מוצנע שלא יאבד ושלא יתעפש ויכול להתנות לומר עירוב לשבת זה אבל לא לשבת אחרת לשבת אחרת ולא לשבת זה לשבתות ולא לז"ט לז"ט ולא לשבתות (ת"ז).

(כה) אם שלח עירוב על ידי שליח והחזיק השליח בדרך ונתעכב ולא הניח העירוב לא קנה זה שכיחה שם אע"ג שהשליח כבר החזיק בדרך אינו דומה לדלעיל סי' י"ז שהרי א"א לערב ברגל ע"י שליח אלא בפת וזה לא תניח הפת (סי' ת"י ועיין ס"ר ס"א' ת"ז).

(כו) כשם שאסור להלוך חוץ לתחום בשבת כך אסור בז"ט וכ"ש ביה"כ. וז"ט הסמוך לשבת בין מלפניה או מלאחריה וכן שני ימים טובים של גלויות הוי ב' קרושות ויכול לערב ב' עירובין לב' רוחות וסומך על איזה מהם שירצה ליום ראשון ועל העירוב שברוח השני ליום השני או מערב עירוב אחד לרוח אחד וסומך עליו לא' משני הימים וביום השני יהיה ככני עירו וכאלו לא עשה עירוב ויש לו ב' אלפים לכל רוח. כד"א בב' יו"ט של גלויות אבל ב' יו"ט של ר"ה הרי הן כיום א' ואינו מערב לב' ימים אלא לרוח א' (ת"ז).

(כז) זה שאמרנו שיש לו לערב ב' עירובין לב' רוחות לב' ימים הוא שיהיה אפשר לו להגיע לכל אחד מב' העירובים ביום הראשון אבל אם א"א להגיע לעירוב של יום ב' ביום הראשון אין עירוב הב' עירוב שהעירוב מצותו שיהיה סעודה הראויה לו מבע"י וזה

הואיל ואינו יכול להגיע לזה העירוב ביום הראשון ה"ז אינה ראויה מבע"י כיצד הרי שהניח עירובו ברחוק אלפים מביחו למזרח וסמך עליו ליום א' והניח עירוב ב' ברחוק אמה או יותר לרוח מערב וסמך עליו ליום ב' אין זה השני עירוב שהרי ביום הראשון א"א לו לילך למקום שעירב על יום ב' שהרי הוא חוץ לתחומו שכיון שהניח לסוף אלפים למזרח אין לו למערב כלום אבל אם הניח עירובו ברחוק אלף ות"ק אמה מביחו למזרח ליום ראשון ועירוב השני ליום ב' רחוק מביחו למערב פחות מת"ק אמה ה"ז עירוב שהרי אפשר שיגיע שם ביום ראשון (סז).

(כח) המערב ב' עירובין אפי' לרוח אחד לשני הימים צריך שיהיה העירוב קיים בליל הראשון וכליל הב' כל בין השמשות שהוא זמן קניית העירוב ולכן עצה טובה שלאחר שהשכה בליל ראשון אם הוא יו"ט יטלנו ויוליכנו לבית ולמחר ביום טוב מוליד אותו פת לשם לאותו מקום וממתין עד שתחשך ודאי ולא יאמר כלום דאמירתו חשוב הכנה ואסור להכין מיו"ט לחבירו ומ"מ אפי' אמר עירובו עירוב (ע"א נ"ט נ"ח) כיון דבלא"ה סגי ואוכלו שם כשירצה או יניחנו שם שכבר קנה עירוב ואם יו"ט לאחר שבת מוליכו בע"ש ומניחו שם במקום המשתמר שהרי א"א לו להביא לביתו ולמחר בשבת הולך לשם אם העירוב קיים ממתין עד שתחשך ומביאו כשירצה ואם נאבד בשבת קנה עירוב לראשון בלבד ואין לו עירוב ליו"ט שכיון שהם ב' קדושות אין א' קונה ליום השני ולא מבעי' ביו"ט שלאחר השבת שהרי א"א לו להוליך שם בשבת פת אחר משום איסור הוצאה אלא אפי' ביו"ט שלפני שבת אם נאכל העירוב ביו"ט אסור לו להוליך פת אחר לשם דדוקא אם מוליד לשם אותו פת עצמו שכבר קרא שמו עירוב מעיו"ט וא"כ א"צ לומר כלום וא"כ אין כאן הכנה כלל אבל אם יקח פת אחר צריך ע"כ לקרות שמו עירוב כדלעיל סימן י' וא"כ מכין מיו"ט לשבת ואפי' בדעיבד אם קרא שם אינו עירוב ואפי' אם היה שוגג בזה שהיה סבור דמותר (דאומר דמותר שגג ט"ז י"ד סימן ל"ט ומ"א סימן רמ"ח) וקיי"ל בעשה איסור הרבנן בשוגג מותר אפי' אינו עירוב שהמניח ע"ה כקונה שם בית ע"י אמירה זו ואין קונין בית בשבת ואפי' אם הניח עירובי חבשילין לא מהני (כדלקמן כלל ק"א סימן י"ז) וכן א"א לערב בפת לב' רוחות אפי' אם יוליד אותו פת עצמו לרוח ב' שהרי ע"כ צריך לקרות שם עירוב עליו שתיכף כשנטלו ממקומו הראשון נחבטל שם עירוב ממנו (עיין ח"ר נ"ט פרישה) ודוקא ביו"ט של גליות או י"ט ושבת דב' קדושות הן אבל ב' י"ט של ר"ה אם נאכל בראשון אפי' עירובו ג"כ לשני שתיכף כבהש"מ ראשון נקנה לו העירוב לב' הימים דיום אחר הוא העיקר וחשבינן לשני כמו חול לענין זה משא"כ ב' יו"ט ש"ג דמספקא שמא יום ב' הוא העיקר (ע"א ס"ק ח').

(כט) עירב ברגליו לראשון אם עירב לב' הימים לרוח אחד יהוו ביום הראשון בין שהוא שבת או יו"ט ויעמוד באותו מקום שעמד אתמול ויחשוב בלבו שיקנה שם שביחה ולא יאמר כלום מפני שאסור לעשות שום הכנה מיו"ט לשבת או להיפך אפילו בדבור ומ"מ אפי' אמר עירובו עירוב שאין זה הכנה גמורה שהרי אפי' לא אמר כלום קנה שביחה וגם ל"ש בזה שקונה בית שהרי ממילא נקנה לו דדוקא במערב בפת שאינו קונה אלא באמירה ונמצא קונה בית משא"כ במערב ברגליו שממילא נקנה לו בע"כ שהרי אפי' בבא בדרך וחשכה לו ולא השב בלבו לקנות שביחה נקנה לו מקומו (סז).

(ל) ואמנם אם רוצה לערב ברגליו לב' הימים לב' רוחות י"א דמותר דכיון דע"י הליכתו בלבד נקנה לו התחום וגם א"צ שיאמר כלום וא"כ אין כאן לא הכנה ולא משום מקני בית (רע"א נ"ט ופרישה כ' דין זה בלשון אפשר ולא ראם ע"ק) וה"ה אם עירב

בראשון בפת מותר לערב ברגל בשני אפי' בכ' רוחות אבל עירב בראשון ברגל א"א לערב
 בפת לשני אפי' ברוח אחד אבל י"א דכל שלא עירב בראשון לאותו רוח אינו מערב
 ברגליו בשני לא באמירה ולא בשתיקה הדוקא היכא דאיכא גלוי דעתא שרוצה לקנות
 שם שביחה כגון זה שעירב שם בראשון וגלוי דעתיה דניחא ליה גם בשני בזה מדגני
 שמעירב בשתיקה אבל כשלא עירב שם כלל מעי"ט דילמא לא ניחא ליה להפסיד לצד
 אחר וכיון שכן בעי אמירה ובמקום דצריך אמירה אסור משום הכנה. (ריטב"א נ"ג רי"א
 ק"ל ואפשר שז"כ דעת ר"י שכ' ד"ה גופא עירב ברגליו וכו' לחוש רוח עלמו וכו').

(לא) ומ"מ התיר באחד שבא בספינה בי"ט הסמוך לשבת דאע"ג דביו"ט אסור
 לזוז ממקומו כמבואר לעיל אבל בשבת מותר לו לצאת שקנה שם שביחה אפילו בלא
 אמירה דאנן סהדי דניחא ליה למקני מידי דהוי אישן (חסה שלא כח"ר נ"ג ע"ג).

(לב) ולפ"ז נ"ל דגם כשלא עירב כלל בראשון לא בפת ולא ברגל לדעת המתירין
 לערב ברגל אפי' לב' רוחות ה"ה דמותר בזה לערב ברגל כיון שאין כאן לא מקני שביחה
 לא הכנה דמ"ש וצ"ע (שכרי הרש"א סיים שם מי שזכח ולא עירב ע"ת אפי' בב' יו"ט של גלות
 אינו מניח מו"ט לחבירו ואפילו בתנאי שהמניח עירוב ה"ז קונה בית ע"כ וכו' ונאמר דבילה י"ז
 ע"א וע"כ כ"ל דזה דוקא לערב בפת אבל ברגל מותר וא"כ ק' למה לא הזכיר רבא תקנה זו וכ"ל
 הרש"א למה לא חילק בכך וכו') ועיין לעיל בדיון עשיית חפציו בשבת כלל ס' באיזה דבר
 מותר להחשיך על החחום ונ"ל דיש לסמוך ע"ז לצורך מצוה כגון שנודע לו ביו"ט למול בן
 חבירו או שאר מצוה.

כלל עח. דין תחומי כליו ובהמתו:

(א) כשם שאין אדם רשאי לילך בשבת ויו"ט חוץ לתחום כך כליו ובהמתו קנו
 שביחת הבעלים ואסור לאחר להוציאם חוץ לאלפים של הבעלים ומ"מ אפי' חוץ ל"ב
 מיל י"א דלכ"ע אינו אלא מדרבנן (ת"ד מ"א) ואם עירבו הבעלים לרוח אחד אין שום
 אדם יכול להוליכם לרוח אחרת אלא מה שהבעלים מותרים לילך ואם השאיל כלים
 לאחר השואל נקרא בעלים ואפי' רק הבטיח לו להשאיל לו מעי"ט ולא נטל השואל מבח
 המשאיל עד הלילה אעפ"כ קנה שביחת השואל (סי' ע"ז) ולכן ישראל שהשאיל כליו
 לנכרי שמחוץ לתחום והחזיר לו בשבת או ביו"ט אסור לטלטלן חוץ לד"א שקנו שביחת
 אצל הנכרי ולא עוד אלא אפי' כליו של נכרי קונים שביחה אצל הנכרי אע"ג שהנכרי
 אינו בר שביחה גזרו חכמים חפצי נכרי אטו חפצי ישראל ולפיכך נכרי שהביא כליו של
 ישראל שהיו מונחים חוץ לתחום וא"כ ע"כ קנו שביחה במקומו שהרי א"א ליתן להם
 שביחת בעליהם כיון שהוא חוץ לתחום או שהביא כליו של נכרי בשדה ובמקום שאין
 מוקף מחיצות אסור לטלטלן חוץ לד"א ואם הביא הנכרי למקום שמוקף היקף כגון לעיר
 המוקף מחיצות או לחצר או למבוי שמתוקן בעירוב כדיון או לבית כל ההיקף נחשב להם
 כד"א ומותר לטלטלן בכל ההיקף וה"ה אם הביא דבר מאכל שאין בו חשש צידה ומחומר
 כמבואר בדיון נכרי שעשה מלאכה בשבת כלל ס"ג (סי' ת"א). אבל חפצי הפקר אין
 קונים שביחה אלא המוציא הראשון הם ברגליו ואינו יכול להוליכן רק למקום שהוא מותר
 לילך שם לפיכך חריץ מלא מים שבין ב' תחומי שבת מקצתו בתחום עיר זה ומקצתו
 בתוך תחום של עיר אחרת אם הם מים מכונסים שחיהם אסורות למלאות אפי' בתוך
 תחומם שהמים שבתוך התחום קונים שביחת העיר דכיון שסמוכים לעיר דעת אנשי
 העיר עליהם ולא הוי כחפצי הפקר. וצריך לעשות מחיצה של קנים בעלמא בסוף התחומין

להפסיק אפי' רק מחיצה תלויה שאינו מגיע לקרקע החריץ דבמים הקילו דגם מחיצה תלויה מותר אבל אם הם מים המושכים אינם קונים שביחה כלל אלא הרי הם כרגלי הממלא. ובור של תבן העומדת בין ב' תחומין אלו מאכילין מכאן ואלו מאכילין מכאן כיון שאין מערבין ולא גזרינן שמה יקח אחד מחלק חבירו (ת"ב).

(ב) ישראל שעבר והוציא פירות חוץ לתחום אם במזיד הוציאם אסורים באכילה לכל ישראל באותו שבת וי"ט אע"ג דנכרי שהביא מחוץ לתחום אינו אסור אלא למי שהובא בשבילו כיון שנעשה האיסור ע"י ישראל חמור טפי ואסור לטלטלן חוץ לד"א אפי' הכניסם לעיר המוקפת חומה כד"ן יצא לדעת (לעיל כלל ע"ז נס"י כ') ואם בשוגג מותר לאכלם בני אדם הדירים שם אבל למי שהביא אסור דלא גרע מנכרי שהביא פירות מחוץ לתחום דאסור למי שהובא בשבילו והריטב"א כ' דאפי' לבעלים מותר כיון שהיה הוציאם בשוגג וכ"מ ברמב"ם (ועיין כלל ע' נכ"א סי' ע'). ואסור לטלטלם חוץ לד' אמות אם הוא מקום שאינו מוקף מחיצה ואם הוא במקום שמוקף מחיצות כל ההיקף להם כד"א כד"ן דיצא שלא לדעת שם כסימן י"ח. וכ"ז כשהם עדיין חוץ לתחום אבל אם החזירן לתחומן הראשון אפי' במזיד ואעפ"י שלא החזירן לעירן הרי הוא כאלו לא יצאו ממקומם ויש להם אלפים לכל הרוח ובוהו עדיפי הפירות מאדם שיצא חוץ לתחום וחזר (כלל ע"ז ס"י י"ט) דפירות נחשבים לעולם כאנוסים וא"כ ה"ז כד"ן מי שיצא באונס וחזר באונס (לעיל סי' י"ח) ומותר באכילה אפי' לאותו ישראל שהחזירם במזיד דכיון שהחזירם אין שום איסור עליהם (עיין מה שכתבתי כלל ע' נכ"א סימן ס' ועיין עוד בכלל ק"ה סימן ת"ה).

הלכות יום טוב.

כלל עט. דין עיו"ט ודיני קידוש ליו"ט:

(א) דין עיו"ט כע"ש לכל דבר וראוי לכל אדם לטבול עצמו בעיו"ט זכר למקדש שהיו כל ישראל מחוייבים לטהר עצמם ברגל להראות בבהמ"ק ומגלחין ונוטלין צפרנים. וכל דבר שאסור לומר לנכרי בע"ש לעשות בשבת אסור גם כן בעיו"ט במלאכות האסורות ביו"ט.

(ב) נהגו שלא להקזיז דם בשום עיו"ט דבערב שבעות יצא שד דשמה טבוח ואלו לא קבלו ישראל את החטרה היו טבחו להון לבשריהו ולדמיהו וגזרו רבנן על כל עיו"ט משום ערב שבעות. ושרעפפוען (שקורין Banki) יש מתירין מלבד השענא רבא שהוא יום הדין ועכ"פ בערב שבעות יש להחמיר ובלילה שלפני ערב יו"ט מותר להקזיז חוץ מליל השענא רבא. ועיו"ט אחרון של פסח הכל מותר דאינו רגל בפ"ע (מ"א סי' תס"ח) וכ"ז כשרוצה להקזיז לבריאות אבל משום סכנה כבר דשו בו רבים ושומר פתאים ה' ואפילו בערב שבעות התיר בא"ר כשציוו הרופאים בחולה שיש בו סכנה דיל' דוקא הקזה שלהם אסרו משא"כ בהקזה שלנו ולכן במקום סכנה יש להתיר אבל לא בלא"ה.

(ג) קידוש של יו"ט אינו אלא מדרבנן ומ"מ דין קידוש בי"ט כד"ן קידוש בשבת לכל דבר (סי' רע"ח) אלא שבי"ט מוסף לברך שהחיינו בין בליל ראשון ובין בליל שני עבור יו"ט דכיון דליל ב' הוא משום ספיקא דיומא ושמה היה חול ולכן חייב לברך גם בליל ב' ואם לא בירך בליל א' ונזכר ביום א' מברך בכל שעה שנזכר וכן אם לא בירך בלילה

ב' אימת שנזכר אפי' ביו"ט האחרון מברך (תפ"ג נמ"ח) וא"צ להניח בליל ב' פרי חדש
 לברך שהחיינו כיון שהוא משום ספק (ת"ר נמ"ח) אבל בליל ב' של ר"ה נוהגין להניח לפניו
 פרי חדש דכיון דב' ימים של ר"ה היו כיומא אריבא ולכן ס"ל למקצת פוסקים דאין מברכין
 שהחיינו בליל ב' ולכן מניחין פרי חדש משא"כ בב' י"ט של גליות. ומ"מ אפי' בר"ה אם
 אין לו פרי חדש מברכין שהחיינו. ובסוכות חייב לברך שהחיינו משום י"ט וגם משום
 סוכה ולכן אם היה אנוס וכה"ג שלא אכל בסוכה בלילה ראשונה אע"ג שבירך בביתו
 למחר או באיזה יום מז' ימי סוכה כשנכנס בסוכה מברך שהחיינו משום סוכה ומ"מ מי
 שלא אכל בסוכה בליל ב' וכבר בירך שהחיינו בביתו למחר כשנכנס בסוכה א"צ לברך
 שהחיינו דשהחיינו שבירך פעם אחת משום סוכה סגי (וע' נח"ל סי' ג' תרמ"ח) ולכך בליל
 א' דסוכות מברך לישב בסוכה תיכף אחר קידוש ואח"כ שהחיינו דשהחיינו קאי גם על סוכה
 אבל בליל ב' דשהחיינו לא קאי על סוכה רק על י"ט ולכן מברכין שהחיינו תיכף אחר
 קידוש ואח"כ לישב בסוכה (כהכרעת הש"ע ורמ"א בסמ"ח וכו"כ א"ר שם נשם הרגס
 גדולים ללא כרש"ל וע"ז ומ"א שם ומה שכתב המ"א ר"ס תרמ"ג דאם היה הסוכה עשויה מנרק
 זמן ואח"כ סוכה היינו דוקא כשנכיר בשעת עשיה וכו"כ נמ"ח) ובשביעי של פסח אין מברכין
 שהחיינו שהכל רגל א' אבל בשמיני עצרת וש"ח מברכין שהחיינו דש"ע רגל בפ"ע.

כלל פ. דין מלאכות של י"ט וזורע וחורש וקוצר ומעמר:

(א) כל המלאכות האסורות בשבת בין מדאורייתא או דרבנן אסורין ביו"ט וכן כל
 דבר שאסור לעשות בצרכיו אעפ"י שאין בו מלאכה המכואר בכלל ס'. וכל דבר שאסור
 לדבר בו (נכלל ס"ח) מה שאסור בשבת אסור ביו"ט. וכל הדברים שאסור שמא יכתוב
 (כמונאר נכלל ל"ח סי' ל') כגון אין דנין וכו' וכן כל עניני מקח וממכר וכל מיני שחוק
 דאסור בשבת (כדלעיל כלל ל"ד) ה"ה ביו"ט. ולכן הנצרך במשך ליו"ט לא יאמר לטבח תן
 לי בסלע או בשתיים אלא מחלק כפי החלקים שדרך לחלק בעיר בלא פיסוק דמים ומביא
 ב' בהמות ואומר זו כזו ולמחר שמך הנשאר וכפי ששוה כך יפרע לו אבל אסור שיאמר
 לו מה שאתה נוטל בעד זו אתן לך בעד זו והיו סכום מקח. והא דמותר לחלק דוקא
 בלא גורל אלא שהם מותרים זה לזה אבל אם מקפידין עד שצריכים גורל אסור אפילו
 בלא גורל דגזרינן שמא יבואו לידי משקל ומדה ומנין ודוקא חברים אבל שכנים שאינם
 חברים אפי' מקפידים מותרים לחלק בלא גורל. ואסור לשקול כשר אפי' בביתו לידע
 כמה יבשל ולא מרגי בפותח מעט או מוסיף מעט כמו במשקל (נכלל ל"ח) דהתם מיהו
 רק כשופך אל כלי משא"כ במשקל בכל ענין אסור ואפילו ליחנו בכף מאוזנים לשמרו מן
 העכברים אסור אם הוא תלוי במקום שרגילין לשקול ביה ואסור ליקח המשקל ביד אחד
 והבשר ביד שני אבל לשקול בידו דהיינו שמשער כמה יש בו מותר אבל אם הוא אומן
 שיודע לכין בצמצום גם זה אסור ודוקא למכור אבל בתוך ביתו לידע כמה יבשל מותר
 אפי' באומן. ואם יודע לכין בדרך חתיכתו לחתוך לישראל או ב' חותך כדרכו וכן מותר
 לומר לו הן לי כך וכך ליטרות שאינו מכין למשקל רק להודיע לו כמה צריך (ת"ק) כללו
 של דבר אין בין יו"ט לשבת אלא אוכל נפש בלבד אלא בשבת חייבין סקילה וחטאת
 ובי"ט לוקה חוץ ממלאכת אוכל נפש כגון השחיטה והאפיה והבישול וההוצאה של אוכל
 נפש מרשות לרשות וההבערה לבשל בהן האוכל נפש דכל אלו מותרים אם הם לצורך
 אכילה וכן מכשירי אוכל נפש שלא היה אפשר לעשותם מעי"ט (כמו שנזכר נכלל פ"ה
 ול"ד) אבל אוכל אפי' היה אפשר לעשות מעי"ט מותר לעשותו ביו"ט. ומ"מ אם אינו

מפיג טעם כלל כגון בישול פירות יבשים יש להחמיר לעשות מעי"ט ומיהו אם אין לו פנאי וכ"ש ששכח ולא עשה מעי"ט מותר לעשותו בי"ט ע"י שינוי קצת (כמו שנתאר לקמן כלל פ"ה סי' ז' חי"ה) (תל"ה נמ"א ס"ק ב' ג').

(ב) מלאכות אלו השייכים באוכל נפש וכן הוצאה והבערה אפי' אינו צריך להם בי"ט לאכילה ממש אלא לאיזה צורך כגון להוציא לטיול ולהדליק לכבוד ריבוי נרות מותר דאמרין מותר שהותרה לצורך הותרה נמי שלא לצורך א"נ מקרא דאך אשר יאכל לכל נפש הותרה נמי לצורך איזו הנאה וטיול שצריך לו לבו ביום דאשר יאכל משמע נמי הנאה וכאלו כתיב אשר יהנה לכל נפש ואם עשה שלא לצורך כלל כגון המכשל מי"ט לחול (א) אם הוא עדיין שהות ביום שאפשר לאכול ממנו או אפי' אם הוא כבר אכל מ"מ אלו באים אורחים היה עדיין שהות שיאכלו בו ביום אעפ"י דמ"מ אסור מדרבנן מ"מ אינו לוקה לכ"ע ואם הוא כבר סמוך לחשיכה עד שא"א לשום ישראל לטעום ממנו באותו היום י"א רחייב (תקכ"ז).

(ג) לפיכך הורישו והוריעה שאינן שייכים לא"נ בי"ט לוקין עליהם מן התורה לכ"ע וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט (תכ"ה).

(ד) קוצר ומעמר ודש וזורה וטוהן ומרקד וצידה אעפ"י שהם מלאכות שעושין בא"נ עצמו ואפשר להנות מהם בי"ט אעפ"י כ כלם אסורים אלא עפ"י אופנים שנבאר בכל מלאכה ומלאכה. ומיהו י"א דבאמת מדאורייתא מותר אלא שחכמים אסרוהו (עז) מפני שכולן הם מלאכות שנעשות לימים הרבה עפ"י רוב ואלו היו מותרים בי"ט יחבטלו משמחת י"ט לפיכך אסרו הכל אפי' מה שצריך ליומו ועוד שאין בהם הפסד אם יעשה מעי"ט וי"א דכולם אסורים מדאורייתא מגוה"כ ולא החירה התורה מלאכת א"נ רק מלישה ואילך ועוד יש טעמים אחרים (עז) (עיי' נב"י נשס המ"מ ומדברי הב"י משמע דסברת המ"מ שהיא מדרבנן ונאמרת נמ"מ עזבאר שהיא דאורייתא שכתב שיש מי שסובר שכולם מדאורייתא ולא"כ כ' הטעם מפני שמלאכת עבודה כלל כל שצריך לזה עבדים ע"ט וכן דעת הרשב"א).

(ה) לפיכך אין עולין באילן ולא רוכבין ע"ג בהמה (כמטאר הכל במלאכת קולר בהל' שנת) וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט (תקכ"ד).

(ו) המעמר והוא המאסף יהר וצובר צבורים במקום גידולן פירות או קש או עצים. לפיכך אין מביאין עצים מן השדה אפי' היו מכונסין שם מעי"ט שמא יטעו הרואים ויחשדוהו שאסף מן הכפוזרים וכן אסור ללקט ולהניח בחצר בין עצים גדולים או קטנים אם לא שמדליק שם בחצר דאו מותר ללקט ממה שמונת לפניו. ובשדה גם זה אסור (סימן תק"ח).

(ז) היו לו עצים מכונסים בחוך מקום שמוקף מחיצות אעפ"י שהוא רחוק מכיתו אם הוא בחוך החיים וגם יש לו שם מסגרת בענין שהוא מקום משחמר מותר להביא ממנו עצים ואם אינו מקום המשחמר או שרחוק יותר אסור דעתיה מיניה והוי מוקצה (עז).

כלל פא. דין דש וחליבת פרות (סי' תק"ה).

(א) הרש אע"פ שהוא באוכל נפש כבר בארנו דאסור לרמב"ם מדרבנן ולרשב"א מדאורייתא מ"מ בדברים שאינן אסורים בשבת אלא מדרבנן (כמו שנתאר הכל בהלכות שנת) יש מהם שהתירו חכמים בי"ט וכן בשאר מלאכות והיינו מה שהוא נצרך מאוד לשמחת י"ט. לפיכך אע"פ דיש אוסרין בשבת לסחוט או שכול של ענבים אפי' לחוך האוכל מ"מ בי"ט מותר אם סוחט לחוך אוכל דלא קי"ל בשבת להחמיר אלא משום חומרא

דשבת אבל ב"ט סומכין על רוב הפוסקים דאין זה דומה לרש דמלאכת דש הוא על א' משני אופנים או שמפרק אוכל מן הקש והתבן כדישה בתבואה או שסוחט משקה מאוכל כסחיטת זיתים וענבים וכיון שסוחט לתוך האוכל קי"ל דמשקה הבא לתקן האוכל הוי המשקה ג"כ אוכל וא"כ אינו דומה לסחיטת ענבים למשקין וגם החרצנים אינן פסולת גמור וא"כ אינו דומה לדישה בתבואה ולכן מותר (עיין מה שכתבתי בהלכות שנת במלאכת דש נכ"א סי' ב' ג' ותנין הדברים).

(ב) ולפיכך מותר ג"כ לחלוב פרה אפי' ע"י ישראל לתוך האוכל מבהמה העומדת לאכילה אע"פ רבשבת אסור היינו משום דבשבת א"א לשחטה ונחשבת הבהמה כפסולת גמור אבל ב"ט דמותר לשחטה וא"כ אין כאן פסולת כלל ולא דמי לרש דגן משבלין שהם פסולת גמור וגם אינו דומה לסחיטת ענבים כיון שהולב לאוכלין (תק"ה).

(ג) בד"א שהולב לתוך אוכלין מרובין כגון שהולב לתוך לביבות שרופה לאכלן בו ביום ונותן בו כ"כ לביבות כפי השיעור שראוי לאותו חלב אם מעט או הרבה ומכ"ש אם נבלע כל החלב בהאוכלין אבל להלוב ללביבות או פרורין מעט יותר ממה שצריך לתקן אסור אפי' ע"י נכרי דכיון דאינו בא לתקן האוכל הרי הם משקין גמורים והוי דש ממש כסחיטת ענבים כמו שבארנו בהלכות שבת.

(ד) בד"א בבהמה העומדת לאכילה אבל אם עומדת לחלוב וא"כ אסור לשחטה ב"ט שהרי היא מוקצה (כמו שכתב לקמן סי' כ"ד ז"ל המוקצה) וא"כ הבהמה נחשבת לפסולת ולכן אסור לחלוב אפי' לתוך האוכלין שהרי הוא כמפרק דגן משבלין. ונ"ל דאם יש בזה מניעת שמחת י"ט שאין לו מה שיאכל כ"א מאכלי חלב כיון דיש מתירין מוקצה ב"ט יש לסמוך עליהם ולהתיר לחלוב לתוך האוכלין כדרך שנתבאר בסי' ג' (ועוד שהרי הרמב"ן מתיר לשלם וכ' הנ"י וד"מ דנקטינן להקל אלא אלא כן ונמוקס הדחק יש לסמוך על רמב"ן).

(ה) היחה הבהמה של נכרי אפי' עומדת לחלוב מותר לחלוב לתוך האוכלין הנכרי אינו מוקצה מדעתו כלום ואין מוקצה שייך בבהמת נכרי אבל שלא לתקן האוכל ופשיטא לקדרה ריקנית אפי' חלבו הנכרי לעצמו והיא בהמה העומדת לאכילה אסור דכיון דמעיקרא היחה החלב תורת אוכל עליו והשתא נעשה משקה הוא נולד ונולד אסור אפי' בשל נכרי (ש"מ"א ס"ק ג').

(ו) היה י"ט אחר שבת ונחלב בשבת אפילו חלבו הנכרי לתוך האוכלין ואפילו בבהמה העומדת לאכילה כיון שאסור בשבת אסור גם ביום א' דאין שבת מכין ליו"ט אבל ביום ב' שהוא יו"ט שני מותר (אע"פ דנזכרים הנעשים באיסור בשנת ע"י נכרי י"א לאסור גם ביום ב' כמבאר בסו' תקט"ו נמ"א הכא שרי כיון שיש היתר למור לנכרי לחלוב בהמות בשנת כדאיתא לעיל בהלכות שנת כלל כ"ט סי' י"א לא גזרו לאסור ביום ב') ואם י"ט ביום ה' ו' ונחלב ביום ה' מותר ביום ו' אבל מה שנחלב ביום ו' שהוא יו"ט ב' אסור בשבת ודוקא ב"ט של גליות אבל ב"ט של ר"ה הנחלב ביום א' אסור גם ביום ב' ואם י"ט ביום ה' ו' ונחלב ביום ה' אפ"ה אסור גם בשבת דשני יו"ט של ר"ה ביום אחד דמי.

(ז) לענין לסחוט לימאנע וציטראן וכן דין סחיטת בגד כל מה שאסור בשבת אסור ב"ט (וכתבאר בהלכות שנת במלאכת דש) (סי' תק"ס נמ"א).

(ח) יש מתירין למלול קטניות וכיוצא בו ב"ט בלא שינוי וי"א דוקא בראשי אצבעותיו (ועיין בהלכות שנת סי' ח') (תק"ה).

(ט) אסור לבחוש שעורים להסיר קליפתן דהוי דש (סי' תק"ד סעיף ג') (ב).

(י) אסור לרוך שקדים להוציא החלב דדומה לסחיטת פירות ולכן אעפ"י שמפיג טעם קצת אסור (סי' תל"ה נמ"ח).

כלל פב. דין זורה ובורר (נסי' תק"י).

(א) הזורה לרוח כל מה שאסור בשבת אסור ב"ט ומבואר בהלכות שבת במלאכת זורה.

(ב) הבורר, לרשב"א אסור מדאורייתא ולכן כל מה שבשבת חייב אסור גם ב"ט (כמוצא הכל בהלכות שבת נמלאכת זורה) אלא מה שאסרו בשבת מדרכבן התירו ב"ט ולפ"ז אפי' כשבורר ביד אינו מותר אלא מה שצריך לאותו סעודה אבל לסעודה אחרת אפי' לבו ביום אסור אבל לדעת שאר פוסקים וכ"כ בש"ע דכל מלאכות שהם בא"נ גופא אינו אלא מדרכבן התירו לגמרי מלאכת בורר בין האוכל מחוך הפסולת ובין פסולת מחוך האוכל רק שיברור אותו שהוא ממועט בטרהה בין מחמת שהוא המועט ובין מחמת שהוא נוה יותר לברור מחמת שהוא גם והשני הוא דק (באמת כן מוכח בט"ז ומ"ח וכ"מ צנור והיינו לפי מה שפירש"י דהא דאמרינן ל"ג דכפיט צטרחה קאי על הפסולת אבל לפי מ"ש הר"ן וכ"כ חוס' בשבת קמ"ב ע"ב דקאי על האוכל וכ' הר"ן דאפשר דתחוייבו איתכחו וז"ל בפסולת מוחנה אע"ג דיט טורח צנור האוכל מוחמת שהוא דק אפי' הכי דוקא אוכל מפסולת מותר דכיון שהפסולת מוחנה עס פסולת עליו עכ"פ לענין זה שאסור לטלטל הפסולת וכ"כ הסמ"ק נסס ח"ה וכ"כ נח"ר וזה מיושב קו' הט"ז ומ"ח על רמ"ח בדין לחיס ומלחתי שכ"כ ח"י) ומותר לברור אפי' לסעודה אחרת שצריך לבו ביום ובלבד שלא יברור בנפה וכברה כיון שכן דרך ברירתו בחול (תק"י).

(ג) נפל צנור לתוך הקמח יש אוסרין ליקח אותו בידו שכן דרך ברירתו בחול ויש מתירין (תק"ז). וכן לברור פירורי מצות הגדולים מחוך הקמח הנבחר מן המצות דדומה לצנור בקמח. (ודעי הריקוד כנאר לקמן ח"ה נמלאכת מוקד) (תק"ד סק"ט).

(ד) אעפ"י שהתירו לברור קטניות לא יתנם במים שיצף הפסולת למעלה או שיפול העפר למטה שזה דרך חול (תק"י מ"ח סק"ד).

(ה) אין עושין חמאה מן החלב ב"ט אע"פ שמוותר לברור לפי שיש בזה טורח גדול ונעשה לימים רבים ולכן אע"ג שהחמאה חדשה טובה יותר מן הישנה אסור ואפילו ע"י נכרי אם לא במקום מניעת שמחת יו"ט דיש להתיר ע"י נכרי מה שצריך לבו ביום ולרשב"א גם זה אסור (עס סעיף ה') (א).

(ו) אין מעמידין חלב ב"ט ע"י קיבה או שאר דברים שיתקבץ החלב ויקפא ויחבר הקעס וכן אסור לעשות Serwatka מאלקען דהיינו שנותן מעט חומץ בחלב כדי שיתברר מי החלב דכל זה בורר ממש ואסור לרשב"א מדאורייתא ולש"ע מדרכבן (עס).

(ז) אסור לקלוט השומן (סקורין Smiotana רמיהן) מן המאלקען אלא יניח מעט סמוך למאלקען דזה אפי' בשבת מותר ודוקא מה שצריך לבו ביום אבל לצורך מחר בלא"ה אסור משום הכנה כדלקמן. ואם חושש שיפסיד מותר לקלוט בענין זה ע"י נכרי (עס נמ"ח) ונ"ל דמותר לקלוט הראהם מן החלב לשחות בו קאפֿעֿע.

(ח) דין סינון משקה דינו ב"ט כמו בשבת (כמוצא נמלאכת זורה בהלכות שבת) דכל מה שאסור בשבת מדאורייתא לא התירו ב"ט עכ"פ מדרכבן לכ"ע וכן לסנן מים בכנר פשתן דאסור משום מלכן (כמוצא נמלאכת שבת נמלאכת מלכן) בזה גם לרמב"ם אסור מדאורייתא שזה הוא מלאכה שאינו ממלאכת א"נ (עיין לעיל דיש הלכות י"ט נכ"ח)

סי' ח') ולכן יש לזוהר שיסנן ע"י נפה שעשויה משערות (ועיין כ"ז בהלכות שנת במלאכת טור) (ע"ז סעיף ד').

(ט) דין עשיית גבינות נבאר לקמן במלאכת בונה אי"ה.

כלל פג. הטוחן (סי' תק"ז).

(א) הטחינה אע"ג שהיא בא"ג עצמה אסורה לרשב"א מדאורייתא ולשאר פוסקים עכ"פ מדרבנן לפי שדרך לטחון לימים הרבה ומ"מ מותר לטחון חבלין שמפיגין טעמם אם יטחנן מעי"ט וכן מותר לשחוק המלה אך מפני שאינו מפיג טעם כלל צריך שינוי קצת כגון שיטה המכתשת לצדדין או שידוך בקערה וכיוצא בו וכ"ז מותר אפי' לרשב"א כיון דאין דרך לטחון בכלי זה לימים הרבה מותר מן התורה אבל פלפלין וחרדל ברחיים שלהן אסור שזה הוא עובדא דחול וטוב לשחוק הפלפלין והכרכום במדוכה ודוקא ע"י שינוי קצת כיון שאינו מפיגין טעם כלל ולרשב"א שחיקת פלפלין וחרדל ברחיים שלהן כיון שהוא כלי שדרך לטחון בו לימים הרבה אסור מדאורייתא ואסור אפי' ע"י שינוי (עיין סי' תק"ז סעיף ג') וכל זה מדינא אכל ראוי להורות דאפי' חבלין המפיגים טעם ידוך ע"י שינוי קצת שמתוך כך יהיה זכור שלא ידוך יותר ממה שצריך וכ"ש אם ידע מאחכול שיצטרך לחבלין אלו די"א דמדינא צריך שינוי והשינוי שיעשה בתמכא דהיינו שלא יגרור בקערה רק על השולחן או על המפה.

(ב) קאפֿע נ"ל דדינן כפלפלין ואסור עכ"פ ברחיים שלהם ונ"ל דע"י נכרי מותר אפי' ברחיים שלהם רק שהנכרי יטחון בשינוי קצת ושמעתי בק"ק פראג שאם נוטל החיבה הקטנה שעשוי לקבל הקאפֿע השחוק ומניח שם נייר זה נקרא שינוי (א).

(ג) מותר לגרור גבינה בי"ט על רייבאייזען ע"י שינוי ודינו כמלה דאין מפיג טעם. ונ"ל דמותר לגרור ע"י שינוי גם תמכא שקורין גרען דאע"ג דכלי זה מיוחד למלאכה זו ודומה לרחיים של פלפלין לא דמי דהתם דומה לרחיים של חיטים משא"כ כלי זה דרומה למכתשת שכוחשין בו חבלין וכ"ש דמותר לכתוש או לגרור מצות על רייבאייזען בלא שום שינוי דאין טחינה אחר טחינה ומן לחתוך ירקות דק דק בסכין (תק"ז סעיף ג') (ב).

(ד) כ"ז שמותר לשחוק דוקא מה שצריך לכו ביום אבל ליום אחר הכל אסור ולרשב"א דוקא מה שצריך לאותה סעודה כדלעיל במלאכת כורר ואפי' דיכת מצות יש לזוהר (עיין בהלכות שנת).

(ה) עצים שראוים לבשל כמו שהן אסור לבקעם לחתיכות קטנות שיהיה נוה יותר להדליק כמו שנוהגין לבקע לצורך כישול דגים דהוי טרחה יתירה ואפי' לשברם ביד אסור אבל עצים שאינו ראוי לבשל בהם מחמת גדלן מותר לבקע ממנו בסכין לחתיכות גדולות דאין זה טוחן אלא עובדא דחול ולכן דוקא בקרדום אסור דזה הוי עובדא דחול אבל בסכין וכיוצא בו מותר וכל מה שאסור אסור אפי' אין לו עצים לבשל בהם (כסי' תק"ז ועיין נעה"ק) אבל לעשות קיסמין קטנים להבעיר האש דבזה בשבת חייבין עליו ואם כן בי"ט אסור לרשב"א מה"ח ולשאר פוסקים מדרבנן (ג).

כלל פד. המרקד (סי' תק"ז).

(א) הרקדה היא מהמלאכות האסורות שגם היא נעשית לימים הרבה ולרשב"א אסור מדאורייתא ולכ"ע אסור מדרבנן לרקד בגפה וכברה אפי' ע"י שינוי. ואם כבר

רקדו מאתמול ורוצה לרקדו שנית בשביל שחאה הפת נאה צריך שינוי קצת כגון שירקד ע"ג שלהן ואם דרכו בכך בחול ירקד בשינוי אחר כגון במפה.

(ב) בד"א שלא נפל בו דבר אבל אם נפל בו צרור בי"ט נ"ל דיש לרקדו ע"י נכרי או שירקד באחורי נפה שהוא שינוי גמור וכן הדרך מצות בי"ט וצריך לרקד הקמח הנטחן מן הפרורין ירקד באחורי נפה ולנטלו ביד (עיין כלל פ"ג) (א).

(ג) לא רקדו עדיין הקמח כלל מותר ע"י נכרי בדרך שינוי דהוי שבות דשבות כיון שאינו עושה כדרכו (ע"ס סעיף ז').

כלל פה. הלש (סי' תק"ז).

(א) לישנה מותרת בי"ט ומ"ט לא ימדוד הקמח בי"ט דהוי עובדא דחול אלא יקח באומד הדעת ואם אינו ממלא המדה אלא פוחת או מוסיף אפי' בכלי המיוחד למדה מותר כמבואר בהלכות שבת כלל ל"ח (פ"ח ע"ס ז"ח).

(ב) מותר לעשות פתין גדולים ולא חיישינן שמתוך כך יאפה יותר ממה שצריך (ע"ס ע"ג סעיף ה').

(ג) אם יש לו פת נקיה אינו אופה פת קיבר אא"כ יש לו בני בית שרגיל להאכילם פת קיבר אבל אם יש לו פת קיבר מותר לאפות פת נקיה ומותר לכתחלה לאפות פת קיבר תחלה ואח"כ פת נקיה (ע"ס סעיף ז' ונמ"ח) וכן אפי' יש לו פת נקיה שאפה מעי"ט מותר לאפות עוד פת נקיה שיכול לומר אני רוצה לאכול היום פת חמה וכן אם לש עיסה מעי"ט לצורך אחר י"ט ולא הספיק לאפותה עד שהשיכה ואם יניח כך תפסיד אם צריך באמת לאכול פת א' והוא הפסד גדול יש להתיר לעשות פתין גדולים ולאפות אבל לאפות על סמך שיאכל פת א' אסור כדלקמן כלל צ"ט סימן ח' (עיין נס"י תכ"ח נמ"ח ע"ס).

(ד) אסור לעשות שאור בי"ט אלא ע"י שינוי מפני שאפשר לעשות מעי"ט שאינו נפגם בכך (סעיף ח').

(ה) כשלוש עיסה בי"ט מותר להפריש חלה אבל אסור לשרפה בי"ט דאין שורפין קדשים בי"ט וגם אסור לאפותה דאין ראוי לאכילה שהרי כולנו טמאי מחיים ולכן ישמור החלה עד הערב ואז ישרפנה אבל אם לש מעי"ט אסור להפריש חלה בי"ט אלא יאכל ויניח מעט מן הפת ולערב יפריש מתחיתה שהשאייר חלה וישרפנה אבל אסור לשייר רק כרי חלה דכתיב ראשית עריסותיכם וא"כ צריך שהיה שריה ניכרים או אם רוצה יכול ללוש עוד עיסה א' בי"ט ויקף אותם זה אצל זה ויפריש מאותה עיסה גם על מה שלש מעי"ט ודוקא כשצריך לפת חמה (סי' תק"ז ס"ק י"ח). ונ"ל דאין דומה למש"כ בס"י הנ"ח דמותר לאפות על ידי הערמה שאומר אני רוצה פת חמה דהכא בלא"ה יש לו פת חמה שהרי אופה עיסה ראשונה משא"כ התם שאפה מעי"ט.

(ו) אע"ג דלישנה מותר בעי"ט מ"מ אסור לגבל טיט לסתום בו התנור שמטמינין בו לשבת דנראה כמתקן לכנין ואפי' לגבל אפר דאינה בר גיבול יש להחמיר. ונ"ל דע"י נכרי מותר לגבל אבל לא טיט דהוי בר גיבול ולכן צריך לזוהר שיכין מעי"ט טיט מגובל. ומה שנוהגין העולם ליקח רפש מרחוב גם זה אסור אא"כ הוא כבר תלוש מעי"ט ומונח בקרן זוית דאל"כ בטל לגבי קרקע והוי כמחובר והוא שהיה דעתו ע"ז מעי"ט דאל"כ הוי מוקצה (תק"ז סעיף ז' ונמ"ח) (א).

(ז) יש לזוהר ללוש פרימועל (אקורין זקקטין) מעי"ט שהישינים יותר טובים מהרדשים. ומ"מ אם אין פנאי או ששכח מעי"ט יעשה בי"ט ע"י שינוי קצת שאם רגיל

הלכות יו"ט כלל פו פז פח

לעשות על השולחן יעשה על מפה וכיוצא בו וכן הדין בכל אוכל נפש. ומותר לכתחילה להמתין לעשותו בי"ט על ידי שינוי (תל"ה).
(ח) דין גיבול מורסן לכהמה ועוף מבואר לעיל בהל' שבת במלאכת לש (תק"ז).

כלל פו. האופה וכל צרכי אפיה (סי' תק"ז).

(א) האפיה והבישול מותרת בי"ט ומותר להבעיר התנור כדרכו ולגרוף ממנו הגחלים והאפר. ומותר לשרות המכבדות שמכבדין בו התנור במים לצננו אם הסיקו יותר מהצורך ומתיירא שיחחרך הפת אע"ג שמכבה וכן מותר לצלות בשר ע"ג גחלים אעפ"י שמכבה הגחלים ע"י הנחת הבשר כיון שא"א בענין אחר ומ"מ אם כבר גרף התנור רק שנשאר בו עוד גחלים קטנים שאינו מויק לפת אסור לשרות המכבדות לגרפו ופשיטא דאסור לטבול המכבדות במים לכבותה שלא תשרף כיון שאין זה לצורך הפת ומותר לסתום פי התנור בטיט מגובל וכיוצא בו (עיין כלל ז"ג סי' ח') כיון שא"א בענין אחר הוי כאוכל נפש עצמו דמותר (ועיין לקמן במלאכת עומק).
(ב) אם גרף מקצת התנור עד שאפשר לאפות באותו מקצת אסור לגרוף השאר.
(ג) דין תנור חדש המצא בכלל צ"ג.

כלל פז. הגווז הצמר וכו' והתופר והקורע:

(א) הגווז והמלכן והמנפץ והצובע והטווה והמיסך והעושה ב' בתי נירין והאורג ב' חוטין והפוצע ב' חוטין והקושר והמתיר כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט. ולענין תלישת שער ונצוה בשעה שהיטה יתבאר אי"ה במלאכת שוחט.
(ב) התופר והמתיר כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ומ"מ מותר לתפור העופות שממלאין אותן וכיוצא בהן אך צריך לזוהר שישים החוט במחט מעי"ט דגזרינן שמה יחתך אותו כשיהיה ארוך ונמצא מחקן כלי (עיין נכ"א כלל ט' סי' ח') ואם לא נתן מעי"ט אסור ליתן החוט במחט בי"ט ולאחר שהפך מותר לחתוך או לשרפו ונהגו שלא לחתבו אלא לשרפו דוקא (סי' תק"ט). (כ' הצ"י נס"י תק"ט נשס הרשב"א דמותר לחפור עוף שאינה תפירה הוא לזרז ח"כ ע"כ. ולפ"ז ל"ע דמשמע דהוי תפירה וח"כ לשיטת רמב"ם שכתבתי ריש הל' י"ט דכל מלאכות כאורג וטכה אסור אפילו לזרז ח"כ אפשר דאסור ול"ע ועיין לעיל כלל ט' מה שכתבתי נכ"א סי' ח' נשס הירושלמי ולפי מה שכתבתי שם נשס הירושלמי הטעם משום שח"כ יחתך החוט למדתו וחייב משום שחתך וח"כ אין ספק דמותר לחתכו לאחר שתפר ועיין בד"ו שמשמע שחסיפס קטת בזה דזה לא שייך אלא קודם התפירה).
(ג) פוצעים אגוזים במטלית ולא חיישינן שמא תקרע דאינו חייב אלא בקורע ע"ם לתפור (סי' תק"ח).

כלל פח. הצד (סי' תל"ז).

(א) צידה אסורה בי"ט לרשב"א מדאורייתא ולשאר פוסקים מדרבנן ולכן כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ומלבד איסור צידה אפי' באלו שכבר ניצודו עב"פ כל בעלי חיים הם מוקצים אם לא שהומינם מאתמול כמו שנבאר.
(ב) אווזים ותרנגולים ויונים שבביתו או שבחצר העומדים לאכילה מותר לצוץ לצורך אכילה בי"ט לשחטן. ודוקא אותן שכבר הורגלו בבית ובחצר שאפי' אם יצאו חוץ לחצר באין לערב לביתן ולכן מותר לצודן אפי' חוץ לחצר ומ"מ שלא לצורך אכילה אסור

(מ"ח עט) אבל אם קנה מחדש שעדיין לא הורגלו ואם יצאו לא יחזרו אסור לצורך אפילו כשהן בביתו. ונ"ל דבליילה כשהן יושבין על הקורה מותר לצורך דבליילה לא שייך בהן צידה כדאיחא בשבת דף ק"ו הצד הגבים בשעת הטל פטור (כר"י עיניסס מתעוררות וכו' הס ניטדין עכ"ל) וידוע דגם הרנגולים בליילה כן ואותן שהורגלו אין בהם ג"כ משום מוקצה כיון שעומדין לאכילה מ"מ ירא שמים ראוי לזוהר שיברור מעי"ט איוה שרוצה לשחוט דשמו אותה שיטול ימצא שהיא כחושה ונמצא שטלטל שלא לצורך.

(ג) יוני שובך ויוני עליה אעפ"י שכבר הורגלו לבוא לקניהן כיון שעשויין להשמט ולברוח מפני בני אדם ואין נוח לתפסן לכן אסור לצורך ואפי' הזמינן מעי"ט ואמר זה זה אני נוטל אסור לצורך אבל קטנים שאינן מפריחין אלא מדרין ג' אמה כיון דאין בהם משום צידה מהני בהם הזימון.

(ד) כיצד הוא הזימון אומר מעי"ט זה זה אני נוטל אעפ"י שאינו לוקח אותם בידו כיון שכבר הזמינן ולא הקפיד למשמש בהם כבר הסכים בדעתו שאפי' יהיו כחושים ישחטם אבל לא מהני שיאמר מכאן אני נוטל למחר או אני מוזמן כולם דשמו יטלטל מה שאינו צורך שימצא שהם כחושים אבל אם אפשר שיצטרך כולם אוי יאמר אני מוזמן כולם.

(ה) דגים אסור לצורך במקום שהביבר רחב הרבה והדגים נשמטים אילך ואילך ואם יכול לתפסן בידים אין בהם צידה אבל אם צריך כלי אסור ואם א"צ כלי רק מחמת שאינו רוצה לירד במים נהגו להקל ואם יש שם דגים הרבה צריך לעשות בו סימן כגון חוט וכיוצא בו ויחזור ויניחנו במים ואם צריך למולם זימן לכולם כמו בסימן ד'.

(ו) ספק אם נצודו ב"ט וכן כל ספק מוכן אסור ואפי' ב"ט שני (מ"ח) ובצורך גדול נ"ל דיש לסמוך על ש"ע (וכן הסכים נפ"ח דמותר ז"ט ע"י).

(ז) כל בע"ח שהם מוקצים יש לזוהר שלא ליתן להם מזונות בסמוך להם שמו יקח מהם אבל ברחוק קצת מותר.

כלל פט. השוחט (מ"ח).

(א) שחיטה מלאכה המותרת ב"ט לצורך אותו יום אבל שאר דברים שאסורים משום נטילת נשמה כמו שאסור בשבת אסור ביו"ט כמבואר בהלכות שבת במלאכה שוחט ומותר להוליך סכין והבהמה אצל הטבח ואפי' גדי קטן שצריך להוליכו על כתפו אפי' היה אפשר להוליכו מעי"ט וה"ה שהטבח יכול להוליך הסכין אצל הבהמה.

(ב) הרוצה לשחוט ביו"ט לא יבדוק הסכין קודם שחיטה שמו ימצאנו פגום וישחיונה במשוחות שלו וה"ז עושה כלי דאסור אף ביו"ט ולכן יבדקנה מעי"ט ומצניע וסומך על חוקה זו ושוחט בלא בדיקה ודוקא אם הוא סכין שחוקתו בכך שאינו נפגם ממילא (עיין בחיטויי ניכת אלס נצער חוקה) ואם לא בדקו מעי"ט והוא שעת הרחק יכול לבדוק. ומ"מ לאחר שחיטה צריך לבדוק דאו לא חיישינן שמו ישחיו.

(ג) השוחט בהמה אינו רשאי לתלוש הצמר והשער לעשות מקום לסכין אפי' בידו דהוי עוקר דבר מגידולו ואסור כמו קוצר אלא מפנהו בידו אבל לא בכלי ומושכו אילך ואילך ואף אם יתלוש כיון שאינו מחכוין מותר וכן השוחט העוף אסור למרוט הנוצות לעשות מקום לסכין (כן סתם נצ"ע וע"ש נח"מ). והפ"ה שם כ' בשם הר"ן דנודגין להקל כדעת רמב"ן כיון שסופו של י"ט לרחות אצל מלאכה זו שהרי הנוצה עתידה לתלש משום אוכל נפש מה לי מחיים או לאחר מיתה דגם לאחר שחיטה הוי אב מלאכה כדלעיל

כלל כ"א סימן ב' ועוד דקיי"ל כר"ש דמלאכה שאצ"ל פטור הילכך משום שמחת יו"ט מותר
לכתחלה ואע"ג שהפ"ח כ' ראייה כדעת הש"ע מ"מ נהגו עכשיו השוחטים למרוט מפני
שאומרים שא"א לשחוט בלא זה ויש להם על מי שיסמוכו ומ"מ בודאי אם אפשר לשחוט
בלא מריטה רק שיפנה בידו יש להחמיר.

(ד) אסור לשחוט חיה ועוף אא"כ יש לו עפר מוכן מעי"ט לכסות בו או אפר
כירה שהוסק מעי"ט או אפי' שהוסק בי"ט ועדיין הוא חם שראוי לצלות בו ביצה דאל"כ
היו נולד ואם כבר שחט מותר לכסות אף באפר שהוא מוקצה או בעפר תיחוח שע"ג
קרקע אע"ג שהוא מוקצה דמשום מצות כסוי שרינן מוקצה כדיעבד ובלבד שיהיה החוח
הרבה (כמטאר לקמן במלאכת טיכה) ודוקא ששחט בי"ט אבל אם שחט מעי"ט אסור
לכסות הדם אפי' בעפר מוכן דאפי' בלא כיסוי מותר באכילה.

(ה) שחט ונמצא טרפה אסור לטלטלה אבל מותר להצניעה במקום קר שלא
חסרה דאי לא שרית ליה לאצנועי ימנע עצמו מלשחוט ויהבטל משמחת יו"ט דחושש שמא
ימצא טרפה. ומותר ג"כ למכרו לנכרו עפ"י התנאים שמותר למכור לישראל כמבואר
לקמן מטעם הנזכר. ודוקא בהמה דשכיחי בה טריפות חיישינן שמא לא ישחוט אבל
עופות דלא שכיחי בהם טריפות וא"כ לא מימנע מלשחוט ולכן אסור להצניע ואסור
למכרו לנכרי אם נמצאת טרפה ואפי' בהמה אם יכול להצניע שלא חסרה אסור למכור
לנכרי ואם נשחטה מעי"ט ונטרפה אסור אפי' להצניע אא"כ נשחטה סמוך ליו"ט כ"כ שלא
היה באפשר שימכור קודם יו"ט. ומ"מ כל זמן שהעוף בידו מותר להוליכו וליתנו במקום
המשחמר כמבואר בהלכות שבת בדיני מוקצה.

(ו) אע"ג דמדינא מותר לשחוט בהמה בי"ט מ"מ האידנא נוהגין שלא לשחוט
אפי' היכא דלא שכיחי טריפות אם לא שצורך גדול לצורך יו"ט או שהבהמה מסוכנת
ויפסיד אבל עופות נוהגין לשחוט. ומותר לשחוט עוף אע"ג שיש בו ריעותא וצריך בדיקה
מ"מ סומכין על החזקה דרוב כשרות הם ואמרינן מסתמא תהיה מן הרוב.

(ז) בהמה מסוכנת וירא שמא חמות וכבר אכל אסור לשחטה בי"ט ואם יש
שהות ביום כדי לאכול ממנה כזית צלי באותו יום אפי' קודם הפשט ואפי' לא יאכל מן
שאר היה רוצה היה אוכל או אם יקלעו לו אורחים הוי להו וא"כ מותר מדאורייתא לא
גזרו רבנן משום הפסד ממון ומ"מ י"א כיון שאינו שוחטה לצורך יו"ט אסור להפשיטה
דכולי האי לא שרינן ואם שחטה בשדה או אפי' בהמה בריאה ששחט לצורך יו"ט לא
יביאנה כמוטות כדרך שעושה בחול אלא יביאנה איברים איברים (א).

(ח) בהמה חציה של נכרי וחציה של ישראל יכול לשחטה בי"ט דאי אפשר
לאכול כזית בשר בלא שחיטה ואפילו יש להם שתים יכול לשחוט שתיהן דא"א שהיו
שניהן שוין בכל דבר. ואם רצה הנכרי ליתן לו הגדולה והטובה אסור לשחוט שתיהן.

(ט) כיון אין שוחטין אותו בי"ט מפני שצריך לכסות דמו מספק שמא הוא חיה
והרואה שהוא מכסה דמו בי"ט יאמר שהוא ודאי חיה דאל"כ לא היו מטריחין אותו
לכסות בי"ט וא"כ יבא להתיר חלבו כדן חיה דהחלב מותר ובאמת כיון הוא ספק חיה
ספק בהמה ולכן אפילו יש לו עפר מוכן כדלעיל בסימן ד' אפ"ה אסור. ואם שחט לערב
אם רישומו ניכר מכסה בלא ברכה ודוקא ששחט בקרן זוית אבל אם שחט באמצע
חצר אפילו דם בהמה מותר לכסות בעפר מוכן דהוי כגרף של רעי שלא יתלכלט
כליו כחצר (ב).

כלל צ. המפשיט (סי' תל"ח).

(א) השוחט בהמה טוב שלא יבדוק עד שיפשיט דכיון דנשחטה בחוקת היחור עומדת ואם לא פשט מקודם ונמצא טרפה אסור להפשיט וכן עוף שנטרף בשחיטה אסור למרוט הנוצות ואע"ג דיש לחוש שמא ימנע עצמו ולא ישחוט כיון דהפשט הוא מלאכה דאורייתא לא שרינן מטעם זה דדוקא איסור דרבנן שרינן סופו משום תחילתו כמבואר במלאכת שוחט סימן ה' (ועיין לקמן במלאכת מעבד) ומותר לטלטל העור והנוצות להצניען דאל"כ דילמא מימנע ולא שחית אבל בלא"ה אסור לטלטל עורות ונוצות כמבואר בהלכות שבת (בהלכות מוקצה) ולכן אם יודע שלא יפסוד אסור לטלטל (תל"ט).

(ב) גדיים וטלאים שדרכן להפשיט העור שלם לא יפשיט כן ביום טוב שהוא טורח גדול (סע).

כלל צא. המולח והמעבד (סי' תל"ט).

(א) אין מולחין עורות שהוא צורך עיבוד וחייבין עליו וכן אין מולחין החלבים אפי' נשחטה בי"ט דדבר שאינו אוכל גמור שייך בו עיבוד. וכבר בארנו דמלאכה דאורייתא לא התירו משום שמא ימנע ולא ישחוט וכן אסור לשטחן ע"ג יתדות דמוכה מילחא שעושה כן כדי שלא יסריח ויטעה לומר שהתירו אף המליחה וכן אסור למלוח בשר על החלב באויר דכיון דאין דרך בחול למלוח כן מוכח מילחא שעושה כן בשביל החלב ומ"מ מותר לטלטלו ולהצניעו משום הפסד דאין זה אלא מדרבנן והתירוהו משום שמא ימנע וכו' (תל"ט).

(ב) אע"ג דאין עיבוד באוכלין מדאורייתא מ"מ מדרבנן אסור כמבואר בהלכות שבת ולכן בשר שנשחט מעי"ט ונמלח והורח משום דם אסור למלחו שנית בי"ט כדי שלא יפסיד ואפי' קודם אכילה שהרי אין דרך למלוח בשר בשעה בישולו ואדרבה מדיחין אותו ממלחו בשעת הבישול וא"כ מוכחא מלחא שמולח רק לתקן הבשר ולכן אסור אבל מותר למלוח בשר אפי' נשחט מעי"ט להוציא דמו שאם ימלח מעי"ט ויצטרך למלחו עוד הפעם שלא יסריח אין מוטעם כ"כ (תק"י) (וכ"ע באגודה בערוכין פ"ח בהגהה) (סע).

(ג) מיני דגים המתקלקלין כשיניחו זמן רב במלח מותר למלחן בי"ט אעפ"י שקרען מעי"ט אבל הדגים שהן משובחין כשמניחין במלח אסור למלחן בי"ט כשהיה יכול למלחן מעי"ט דהוו כמכשירי א"נ שאפשר לעשותן מעי"ט (סע נח"א ודינו כדלקמן כלל ז"ד).

(ד) היה לו בשר הרבה יותר ממה שצריך היום וצריך למלוח להוציא דמו ואם לא ימלח השאר יפסיד אם הוא בליל י"ט או ביום קודם אכילה או שרוצה לאכול היום עוד מותר למלוח אפי' כמה חתיכות בבת אחת דהכל חדא טרחה היא ואם כבר מלח מה שצריך לאותו יום מותר להערים ולומר אני הפץ לאכול חתיכה זו ולא מזה שכבר מלח וכן בכל חתיכה וחתיכה אבל אם כבר אכל וא"צ עוד היום אסור ואם נשחט בי"ט מותר למלוח ע"י הערמה זו אפי' אחר שאכל אם יש הפסד בוודאי כשלא ימלח דומיא שהתירו במסוכנת במלאכת שוחט סימן ז' ונ"ל דה"ה דגים שהמלח מועיל להם אם קרען בי"ט לאכול מהם בו ביום ואם יניחו כך יפסידו בוודאי דמותר למלוח ע"י הערמה זו אפי' אחר אכילה אבל שלא לצורך היום אסור לקרען ופשיטא למלחן ובמקום הפסד גדול יש להתיר כמו במסוכנת (כלל פ"ט סי' ז') ודוקא בענין שלא היה יכול לקרען ולמלחן מערב יום טוב אבל אם כבר היה בביתו מערב יום טוב אסור (כדלקמן סי' ו' ולעיל סי' ג').

(ה) כשנשחט ביו"ט וחושש שמא יפסיד וצריך למלחו להוציא דמו כמו שבארנו כיון שא"א למלוח עד שנקר מותר לנקר כל הבשר ע"י הערמה זו אבל אם נשחט מעי"ט לא ינקר אלא מה שצריך וטוב לשנות קצת אם אפשר אבל אחוריים דא"א ע"י שינוי יש להחמיר שלא לנקרו אם נשחט מעי"ט והיה שהות לנקרו מעי"ט ובמקום הרחק יש להקל לצורך י"ט.

(ו) אם הבשר ביום ג' לשחיטתו ואם ישהא אחר י"ט יהיה אסור לאכלו כ"א צלי אסור לנקרו ולהדיתו ע"י הערמה שיאמר אוכל ממנו כזית כיון דהיה יכול לנקרו מעי"ט וע"י פשיעתו גרם לעצמו פסידא ואם כבר נקרו מותר להדיתו בי"ט דמ"מ ראוי לאכילה ואינו עושה מעשה רק ששופך עליו מים וראוי לכתחילה שימלאו מים מעי"ט ויאכלו הקצבים חתיכה ממנה ואם אפשר להניח ההרחה עד י"ט ב' לא ידיתו בי"ט ראשון (פ"ח ס"ט ת"ק).

(ז) אעפ"י שבשבת אסור למלוח הרבה חתיכות צנון דהוי כעיבוד אבל בי"ט מותר שאי אפשר לעשותו מעי"ט ויש מהמירין גם בזה דאפשר לטבול אחד אחד במלח ויאכל (ס' ת"ק).

(ח) מולגין הראש והרגלים ומהבהבין אותן באור אבל אין טופלין בסיד דמחוי כמעבד (ס' ת"ק) מותר למלוג הרנגולת אבל לא גדי שלם אפילו אם מולג לאכול העור (ת"ט).
(ט) בהמה שנשחטה בי"ט מותר לטלטל העור ולתת אותה במקום דריסת רגלו בני אדם שכדרך הילוכם ידרסו עליה ולא יפסיד העור ואע"ג דגם זה אסור מדרכנן התיח בזה סופן משום החילתן דאל"כ מימנע ולא שחט אבל לשטחה על גבי יחידות אסור דמוכח מילתא שעושה זה לצורך העור (ת"ט מ"א ללא כג"ח) (א).

כלל צב. הממחק:

(א) הממחק העור אסור לכ"ע וכן למרח רטיה וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט. ומ"מ מותר למרח פי התגור בטיט דהוי כאוכל גפש עצמו (כ"כ רש"א נעה"ק שער ב' וכ"כ הר"ן הביאו הנ"י סימן תק"א אבל מדברי הר"ש והנ"י שם שכתב נשם ר"ח דעפר אסור שזא ימרח מוכח להדיא דמירוח אסור ומדברי הר"ש שסיים מיהו נכולי שזעתא וכו' אין הכרע ע"ש ונש"ע סס"י תק"ז ב' ג"כ רק מותר לסתום פי התגור ושזע רק לסתום בלא מירוח וכו"ל לדעת רמב"ם שכתבתי דכל מלחכה שאינה של אוכל נפש אסור ומדאורייתא אע"ג דהוי נש"א אסור למרח רק לסתום בלא מירוח דזה אינו מותר בגמרא שימרח).

(ב) אסור לחמם נר של שעוה או חלב לרבקו במנורה או בכותל שמא ימרח (ס' תקי"ד) ונ"ל דאם השפופרת סתום בחלב מותר לנקותו בסבין וכיוצא בו (א).

(ג) הממחק והמשרטט והכותב והמוחק כל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ולמן אעפ"י דמותר ללוש ולאפות בי"ט כל מה שצריך אבל אסור לחקוק בדפוס בעיסה איזה צורה. ונ"ל רוקח סימן ר"פ יש שחוקקין עץ אחד בחקיקה מצה או עוף אחד אע"ג דלענין גט קי"ל וכתב ולא וחקק אבל ביום טוב אסור לא מיבעיא לרבי יוסי דמתייב משום רושם אלא לד"ה ולא גרע מקומם וקנקנתום ובאבק דרכים שאסור וכו' עכ"ל ולפ"ז אסור לעשות לעבוקבוען בדפוס שיש בו איזה ציור. ונ"ל דאפי' ביד אסור לעשות מן העיסה כמין צורה עוף או שאר צורה.

כלל צג. הבונה והסותר והמכה בפטיש:

(א) הבונה אסור וכל מה שאסור בשבת אסור בי"ט ולכן אין עושין גבינה בי"ט דהמגבן בשבת חייב משום בונה והגבינה הישנה יותר טובה מחדשה ואפי' היה לו אונס ולא עשה מעי"ט אסור שהוא מלאכה שנעשית לימים הרבה (סי' תק"י) (א).

(ב) כשעושים סוכות (אָקורין אויבע או זאָאער־הייזען) לישב שם לקרר ולאחר שגמר הדפנות והסכך לפעמים נוהגים שם עצים לעבותה אם בתחלה עשייתה נתן כדי לעבותה או לחזקה אסור ליטלן והיו סותר שהרי נחבטלו לדפנות או לסכך אבל אם לאחר שנגמר הרופן והסכך נתגם שם אפי' סמכו לעבותה מותר (מ"ח) אבל הט"ו אסור בזה כיון שעכ"פ דעתו לעבותה. וה"ה אם זרק חבילות על הסכך דאינו בטילות לגבי הסכך מותר ליטלן להסיקו כיון שלא התיר החבילה מסתמא לא בטלי לגבי סכך אבל אם נתן עצים על הסכך בטלים לגבי הסכך ואסור ליטלן והיו סותר (סי' תקי"ח).

(ג) כיבוד הבית דינו כמו בשבת וכמדומה שנוהגין היתר ומכבדין הבית. ואפשר כיון שיש מתירין אפי' בשבת וכ"ש בבתינו שלנו שהם מרוצפין באבנים או בקרשים ול"ש בו אשוויי גומות על זה סומכין להתיר אבל בש"ע כ' לאיסור (תק"כ).

(ד) העושה גומא אפי' בחול ועפר המונח בכלי שייך בו גומא ולכן צריך ליותר כשלוקחין חול לפור הבית שלא יעשו גומא אלא שיקחו בשוה אם לא שהוא תחוח כ"כ שתיכף כשמוציא החול נופל מה שסביביו ונחתם הגומא (כ) אבל בפירות וקמח וכיוצא בו ל"ש גומא ובנין לכ"ע ולכן מותר ליקח מן הכלי אף כשעושה גומא (סי' תכ"ח מ"ח ס"ק ל"ג).
(ה) מה שתוחבין ביום טוב נר של שעוה בחול הקשה המ"א אסור ולי צ"ע אבל מותר להוציא דבר החשוב אף על פי שנשאר גומא דגומא ממילא הוי אם לא שהוא בבית דחיישינן שיכא להשוות גומות דאז אסור להוציא (מ"ח סע) (ג).

(ו) לכתחלה יש ליותר שלא יבשל מתחלה בקדרות חרשות כלי הרס שאינו גלאזירט שע"י הכשול ראשון נגמרו ונתחזקו והיו כמתקן מנא ולכן יבשל בהם לכתחלה מעי"ט ובריעבד ואין לו קדירה אחרת כזה מותר לבשל בהם שכלי הרס שלנו נגמרים מהיסק היוצר אבל אלו שהם גלאזירט א"צ ליותר אפי' לכתחלה (תק"ג).

(ז) אסור לאפות בתנור חדש שהטיט מתיכש ומתחזק ע"י ההיסק והיו תיקון כלי (מ"ח סע) ונ"ל דזה דוקא שנעשה מחדש אבל אם כבר נעשה ימים הרבה ממילא נתיכש בלא"ה וגם אין מדרך תנורים שלנו לפחות.

(ח) כלים של פרוקים אע"ג שדרכן להדקם בחוזק ואסור לפרקן ולהחזירם בשבת (כדליתא בהלכות שבת נכנין כלים כלל מ"ד) אבל בי"ט מותר כיון דאין בנין בכלים לא גזרו משום שמחת י"ט והוא שלא יתקע ויהדקנו בחוזק דבוק חייב אפי' בי"ט (תקי"ט).

(ט) אין פוחתין את הנר של טיט דהיינו בעוד שהטיט רך אסור למעך אותו באצבעו לעשות לו בית קיבול וכן אפי' אם כבר נעשה הבית קיבול וגם נתיכש בחמה או באור אלא שהגיה בו קש או שאר דבר כדי שלא יפלו הדפנות אסור ליטלן בי"ט דמתקן מנא וכן אם ב' כלים מחוברים יחד בתחלת עשייתן אסור להפרידן (סע).

(י) נכרי שהביא כתב החום מותר לפתחו בי"ט דהיינו לשבור רק החותם (ומקא שאין בו איתיות דאל"כ אסור משום מוחק) וכן אם מחותם היטב עד שצריך לקרוע הנייר אסור דאין קורעין נייר בי"ט (כדלעיל במלאכת קורע) (סע נמ"ח) (ד).

(יא) לקטום קש או קיסם לחצוץ בו שיניו כדינו בשבת כן בי"ט (כמוצא בהלכות שבת במלאכת מכה בפטיש סי' י"ח) (סע).

הלכות יו"ט כלל צד

(יב) להתיר ולתחוק הקשרים שבכלים ולפתוח דינו בי"ט כמו בשבת (כמוצא עס כלל מ"ד) (סז).

(יג) אסור לעשות קמטים בבגדים דהוי מהקן מנא (ועיין בהלכות שנת צמלאת מלבן סי' י"ז) (סז).

(יד) אסור ליתן בשמים על הבגד כדי שיקלוט הריח משום דמוליד ריחא והוי כתיקון מנא אבל אם כבר היה מריח מותר אע"ג שמוסיף ריחא קצת (תק"א ותק"ב) ופשיטא דאסור ליתן דבר שמריח למים כדי שיריחו (תק"ח).

כלל צד. דין מכשירי אוכל נפש (סי' תק"ט).

(א) כתיב אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם וקבלו חז"ל מדרכתיב לכם לרבות לכל צרכיכם דהיינו אפי' מה שאינו אוכל נפש עצמו רק שהם מכשירים שאי אפשר לאכול בלא זה גם זה מותר מן התורה ומדכתיב הוא לבדו משמע למעט דוקא הוא ר"ל אוכל נפש מותר אבל מכשירין אסורים ואחר שריבה הכתוב ומיעט קבלו חז"ל דמכשירין שא"א לעשותן מעי"ט מותר אבל מכשירין שהיה אפשר לעשותן מעי"ט אסור ואעפ"כ אין מורין לרבים להתיר מכשירין אפי' בא"א לעשותן מעי"ט שמא יבואו להתיר אף מה שאפשר (תק"ט).

(ב) שכח וכ"ש נתעצל ולא עשה מעי"ט אסור לעשותן אבל אם לא היה לו פנאי או שלא ירע בו מאתמול שנשכח מותר (סז נמ"ח) (א).

(ג) י"ט ראשון לגבי י"ט שני דינו כעי"ט ואסור לתקן בי"ט ב' אם נשבר בי"ט ראשון (סז נמ"ח).

(ד) אף על גב דמדאורייתא שרי לעשות המכשירים שאי אפשר לתקן מעי"ט מ"מ אסור לתקן בענין שעושה כלי גמור שהוא טורח מרובה ולא התירו אלא בדבר שטרחתו מועט דלא עדיף מא"נ עצמו שאסרו בדברים שנעשים לימים הרבה (ב).

(ה) לפיכך סבין שנפגם אפי' בי"ט אסור להשהייה במשחות של אבן כדרכו מפני שעושה כלי גמור אבל מותר להדרה במשחות של עץ או אבן בעלמא שאינה משחות וכיוצא בו ומ"מ אין מורין כן לרבים שלא יבואו להשחוז במשחות ואם אין צריך לחדד רק להעביר השמנונית מותר לכתהלה אפי' בפני רבים ע"ג עץ וכיוצא בו ואפי' אם כונתו לחדד רק שהיא מלאה שמנונית עד שנראה לכל ויכול לומר שלהעביר השמנונית עושה מותר אבל במשחות אסור אפי' אם א"צ אלא להעביר השמנונית מ"מ אין מורין כן ואם עמדה כ"כ עד שאינה חותכת כלל אסור לחדד אפי' בשל עץ שמא ישחוז במשחות (סז).

(ו) שפוד של ברזל שנעקם מעי"ט אסור לפושטה אפי' אין צריך לזה שום כלי ויכול לפשטה בידו אפ"ה אסור אבל אם נעקם ביום טוב אם יכול לצלות בו כך אסור לתקנו ואם אי אפשר לצלות בו כלל מותר לתקנו ביום טוב ואין מורין כן ומ"מ בכל המכשירין אפי' נשבר ביום טוב אם אפשר לשאול מחבירו אסור לתקן (ג).

(ז) שפוד של עץ אין מחדרין אותו ואין מחליקין אותו בסכין שזה עושה כלי גמור (רצנ"ח) ולכן אם היה ארוך יותר מדאי אסור לתתו או לשורפו לקצרו דהוי תיקון כלי ונ"ל אפי' בלא אפשר מעי"ט אסור (ד) אבל מותר לתחוק או לשרוף האגוד שאוגדין בו העופות שאין בוה שום תיקון כלי ואפי' בשבת מותר לתחוק.

(ח) אין שוברין החרס ואין חותכין או קורעין הנייר לצלות עליהן ואין פוצעין הקנה לעשות כמו שפוד דכל מילי דעביד להשתמש בו הוי תיקון כלי (סי' תק"ט).

(ט) וכן אסור ליקח עץ מכין העצים לחתות בו האור אפי' הוא עץ יבש דלא שייך בו מוקצה שראוי לכשל בו מ"מ מחזי כתיקון כלי אא"כ הוכן לכך מעי"ט (סי' תק"ז).
 (י) אין נופחין במפוח דרומה שרוצה לעשות כלי. והעולם נהגו היתר במפוח של בעלי בתים על ידי שינוי קצת שהופכו מלמעלה למטה ונ"ל שאין בכלל זה מה שנופחין על האש בכגדו או בכלי העשוי לכך מנוצות דאין זה דומה כלל למפוח (סי' תק"ז).
 (יא) בלי שאופין בו מיני טיגון וצריך ללכנו קודם שנוחנים בו האוכל ואפי' בישל הלב מעי"ט והיום רוצה לטגן בו של בשר מותר ללכנו בי"ט כיון דבלא"ה צריך ללכנו קצת ואף על גב שעכשיו צריך קצת ליבון יותר עד שחהיה הקש נשרף עליו מבחוץ כדי הכשר כלי מחלב לבשר מ"מ לא מחזי כתיקון כלי גמור ופשיטא שאין לאסור משום הליבון עצמו שהרי הוא לצורך א"נ אבל אם היה הכלי טרפה אסור ללכנו בי"ט אפי' נטרפה בי"ט דכיון דצריך ליבון כ"כ עד שיהיה נצוצות נחזין הוי תיקון כלי גמור (תק"ט).
 (יב) אסור להגעיל כלי בי"ט אם היה אפשר להגעילו מעי"ט אבל אם נטרפה בי"ט מותר להגעיל כלי דאין כאן משום תיקון כלי דאפשר להשתמש בו בלא"ה דברים צוננים ודוקא כשיש לו מים רוחחים שהרתיחו לצורך אונ"ג אבל להרתיחו כדי להגעיל אסור להגעילה הוי מבשירי אוכל נפש (רדב"ז ח"ז סי' ת"ג).
 (יג) אסור להטביל כלים חדשים כיון דאסור להשתמש בהם קודם טבילה הוי כמתקן ומ"מ אם א"א להטביל מעי"ט כיון די"א דאפי' כלי מחכות אינו אלא מדרבנן מותר להטביל בי"ט ומ"מ אין מורין כן וכן שפוד שצלו בו בשר שאינו מלוח אע"ג דנהוגין ללכנו מותר ללכנו בי"ט כיון דאינו אלא חומרא בעלמא ולכן אפי' היה אפשר ללכנו מעי"ט מותר (מ"א סעיף י"ג סע).
 (יד) אסור לחתוך נר ארוך לשנים ע"י סכין וכן פתילה אפי' קודם שהודלקה דהוי תיקון כלי אבל מותר להדליקה באמצע אם צריך לשתיחה (סי' תקי"ד) (ה).
 (טו) אין גודלין פתילה וכן אין סותרין נר שעוה הקלוע מקליעתה דהוי סותר (סימן תקי"ז).
 (טז) דין הרהת ושפשוף כלים דינן כמו בשבת בהל' שבת במלאכת בונה (סי' תק"ט).

כלל צה. דין מכבה ומבעיר (סי' תקי"ד).

(א) אסור לכבות הנר אפי' אם צריך לשמש מטתו ואין יכול לכפות עליו כלי או להוציאו אפ"ה אסור ונ"ל דלצורך שעה שיעצרו מחגבר או ליל טבילה יש לסמוך על המתירין (רע"א ור"ן) בי"ט ב' של גליות לכבות ואם יכול להדביק הנרות לעשותן כמין אבוקה כדי שידליק מחר לא יכבה או שיעמיד הנר במים וכשיגיע שם ממילא יכבה כ"ז יש להחיר. בי"ט שני של גליות (ועיין בפ"ח סי' תנ"ז סעיף ג' ונח"ל סי' תקי"ד ס"ק ו') וכן מותר להעמיד במקום שהרוח שולט כדי שיכבה ובלבד שלא יהיה הרוח מנשב או דאל"כ הוי כמכבה בדים ודוקא לצורך השמיש יש לסמוך ע"ז (עיין מ"א).
 (ב) מותר לכסות האש בכלי או בעפר מוכן לצורך אותו יום אבל אסור לכסות לצורך הלילה (סי' תק"ג).
 (ג) מדורה מהרבה עצים כל עץ שלא אחז בו האור עדיין מותר לשטמו שאין חיבור זה לזה וכן מותר ליקח עץ הדולק בצד זה של מדורה ולהניחו בצד האחר של המדורה הואיל שאינו מכין לכיבוי כלל וגם אינו פס"ד אבל ליקח אותו לגמרי מן הכירה אפי' להאיר נכון להחמיר ואם האש גדול ומויק לחבשיל שיקריח מותר להסיר קצת עצים

לצר אחר אבל לא יכבה וצריך להזהר בני ביתו כשמכשלין דגים שלאחר גמר הבישול לא יקחו האודים אלא ינחום לשרוף (סי' תקי"ד).

(ד) אסור ליקח פתילה מנר הדולק אפי' ליתנה בנר אחר שהיקף כשמוציא הוא מכבה משא"כ בעץ הדולק שלא יכבה כ"כ מהרה וכן אסור להטות הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה והוי כיבוי אבל חתיכות הלב המונחים בנר מותר ליקח החתיכות הרחוקות מהפתילה שאינו דומה לגרם כיבוי דהא בזה אינו גורם כלל כיבוי אלא שמונע שלא ישרף ודומה למדורה של עצים בסופן ג' אבל בנר של שמן אסור ליקח משמן שבנר שהשמן כולו חיבור א' והנוטל ממנו מ"ט הוי מכבה ממש (סג).

(ה) מותר ליתן סביב הנר קודם שידליק דבר המונע מלשרוף בענין שיכבה כשיגיע לשם ולצורך הפסד אפי' לאחר שהדליק דאינו אלא גרם כיבוי וכן מותר לתחוב נר הדולק בחול כדי שכשיגיע לחול יכבה ומ"ט לא יניח הנר בצווענבען או להדביק בכוחל בענין שיכבה כשיגיע לשם דהוי כאלו חותך מן הנר וזה בודאי אסור כמו נר של שמן שהרי לוקח מגוף הנר והוי מכבה דדוקא ליתן דבר המונע לשרוף מותר (סג) (ואף שחילוק זה דחוק מאוד אין בו כח לחלוק ח"ו ועיין ח"ו).

(ו) מותר להוסיף פתילות לנר דולק להוסיף אורה ואם כוונתו שיבער הרבה ויכבה בש"ע מתיר וא"ר אוסר ונראה דבריו (א) כי כן כ' הרשב"א בעה"ק להדיא וכן לכפול נר של שיעור כדי שישרוף מהרה דינו הכי (סג).

(ז) אין להקל למחוט הפתילה מנר של חלב ושעוה אפי' באצבע וכ"ש בכלים אבל מותר להטות הפחם למטה ובנר של שמן מותר לנפץ באצבע הפחם שנעשה בראש הנר ובלבד שלא ימחוט בכלי אבל בנר שכבה כבר ורוצה להדליקו מותר להסיר הפחם. ושיורי שמן ופתילה מותר להדליקם אפילו ביו"ט אחר שבת או ב' יו"ט של ר"ה ואין כאן משום הכנה (סג).

(ח) אסור לכבות דליקה בי"ט ודינו כשבת (כמוטאר נהלכות שנת נמלאכת מוכנה) ומ"ט אם לא יהיה לו מקום לאכול אפי' בבית נכרי או שישרוף כלי חשמיש שצריך לאכול בהם בי"ט מותר לכבות (סג).

(ט) מותר לעשות מדורה להתחמם כנגדה ואם אין הקור גדול אסור להחם בית החורף ומ"ט ע"י נכרי מותר (סי' תקי"ח).

(י) מותר להחם בי"ט מים לרחוץ ידיו אבל לא כל גופו דלא התירה התורה אלא דבר השוה לכל נפש וזה אינו צורך אלא למפונקים ואפי' לרחוץ לתינוק אסור דהאידנא אף בחול לפעמים אין רוחצין תינוק ב' או ג' ימים אם לא במקום שהתינוק צריך לזה דאז מותר לרחצו אבל אסור לחמם בשבילו לרחוץ אפי' ע"י נכרי אם לא במקצת חולי אבל מותר לישראל כשצריך להחם מים לבשל או להדיח להרבות מים כדי שישאר גם לקטן לרחיצה ובלבד שלא יוסיף מים בקדרה לאחר שהעמיד על האש רק שיקח מתחלה כלי גדול (סג).

(יא) אפילו במים שהוחמו מעי"ט יש אוסרין לרחוץ וכן נוהגין.

(יב) אסור להוציא אש בין מאבן או מזכוכית (שקורין ברענגגאנז) ומכל דבר דאסור להוציא דבר חדש שהרי יכול לעשות מעי"ט ואם הוציא מותר להשתמש בו (סי' תק"ג).

(יג) אין עושין מוגמר דהיינו לפזר מיני בשמים על הגחלים בין להריח בין לגמר הבית והכלים דכ"ז אינו אלא למפונקים ולבעלי תענוג ולא התירה התורה אלא דבר

השוה לכל נפש ולכן אסור גם כן לעשן בי"ט בעשב (שקריין טובכזק) דאינו שוה לכל נפש (סי' תקי"ד) (ב).

(יד) המדליק נר של יו"ט צריך לברך אקב"ו להדליק נר של יו"ט ובשבת אומר נר של שבת ושל יו"ט (סז).

כלל צו. דין הוצאה מרשות לרשות (סי' תקי"ח ומקכ"ג).

(א) מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש הותרה נמי שלא לצורך א"נ ובלבד שיהיה לו צורך קצת כגון שמתירא מגניבה וכיוצא בו אבל שלא לצורך כלל י"א דהייב וי"א דאינו אלא מדרבנן וכל בעל נפש יחמיר על עצמו שלא להוציא רק מה שצריך קצת לאוכל נפש או לקישוט והמהוורים שהיו מונחים כבר בבית הכנסת לא יביאם לביתו אפי' משום חשש גניבה וכ"ש שאר כלים אלא שאם הביאם ביום טוב לבית הכנסת ומתירא מגניבה מותר להחזירם דהתירו סופן משום החלתן (תקי"ח). ואם רוצה לומר במהוורים דברי שירות ותושבחות ביו"ט לעולם מותר להביאם.

(ב) במקום שיש עירוב מותר לטלטל אפי' מה שאינו לצורך היום כלל רק שיש בו חורת כלי ובמקום שאין עירוב אסור לטלטל אפי' מחצר לחצר ומ"מ נוהגין לטלטל סכנים בכיסו אעפ"י שאין בו עוד לצורך היום כגון לאהרן אכילה אבל להוציאם חוץ לעיר לגמרי אסור כיון שאין בהם צורך היום (סז).

(ג) מותר להוציא את הקטן אעפ"י שאסור בשבת והיו צורך קצת אפילו לטייל מותר (סז).

(ד) לא ישא משאות גדולות כמו בחול אלא ישנה כדי שיהיה ניכר שעושה כן לצורך יו"ט ומבית לבית או שזימן אצלו אורחים אפילו הם בני עירו וצריך למהר עושה בדרכו (סי' תקי"י).

(ה) סומא וחוגר שיכולין לילך בלא מקל אסורין לילך במקל ברה"ר או בכרמליח אבל אם אינו חסר אלא עירובי הצירות מותרים דאין עירוב לי"ט (סי' תקכ"ג).

(ו) אין יוצאין בכסא (שקריין Porte-chaise) שהיא כתיבה קטנה והוא יושב בה ושני אנשים נושאים אותו א' איש או אשה. ואיש שרכים צריכים לו מותר אפי' יכול לילך בלא כסא אם יש בו איזה צורך כגון שלא יטנף בגדיו או ביעתותא (סז).

(ז) משלח אדם לחבירו ביו"ט דרך רה"ר כל דבר שיכול לאכול בי"ט אעפ"י שאין חבירו צריך לזה כגון בהמה ועוף העומדים לאכילה דאין בהם משום מוקצה וכל מיני אוכלים או כלים אפי' שאינן ראויים לו בי"ט כגון הפולין מ"מ כיון שבחול יכול ליהנות ממנו בלא שום מעשה שמהה הוא למשלח. אבל דבר שא"צ חבירו היום וגם בחול א"א להנות ממנו כך שמחוסר עדיין מלאכה כגון בהמה ועוף העומדים לגדל וולדות שא"א לשחמן ביו"ט וגם בחול א"א להנות מהם כך דמחוסרים שחיטה וכן תבואה שמחוסר טחינה ודיכה אסור לשלוח אפי' במקום שיש עירוב והיו עובדא דהול (כ"כ הרמב"ם נפי' המשנה נהדיא וכן משמע דאי איתא דעמא דנ"ט משם הולא א"כ הי ליה למתני לעיל במתניתין דאין מוליאין את הקטן ולפ"י ל"ע על הט"ו והמ"א נסי' תק"ו שכתב דנמקום שיש עירוב מותר וכ"מ נט"ו סי' תקכ"ג סק"א ול"ע) ואם חבירו צריך היום ליתן תבואה לכהמתו מותר לשלוח במקום שיש עירוב בענין שאין בו משום איסור הוצאה דהא לצורך בהמה אסור להוציא (כלקמן נכלל ל"ו סי' ח'). נכל מה שמותר לשלוח לא ישלח ע"י ג' בני אדם דאושוי מלתא דנראה באלו שלחם למכרם ואם כ"א נושא מין אחר מותר (תקט"ז).

הלכות יו"ט כלל צו צח

(ח) יו"ט אין צריך עירובי הצירות ושיתופי מכואות אבל עירובי תחומין צריך (סי' תקכ"ח) ומ"מ מהני עירוב לדברים שאין צריך כלל ביום טוב כדלעיל סימן ב'.

כלל צו. דין שביתת בהמה ביו"ט ושאר דינים בבחמה (סי' תקכ"ג ותקכ"ג).

(א) שביתת בהמה ביו"ט י"א דדינו כמו בשבת (בהלכות שנת כלל כ"ז) וי"א דאין אדם מוזהר על שביתת בהמתו ביום טוב (סי' רמ"ז ותל"ה) ולכ"ע אין מוציאין משא על בהמה ביום טוב שהוא עובדא דחול ולכן אין רוכבין על הבהמה ביו"ט (סי' תקכ"ג) וגם שמא יחתוך זמורה.

(ב) דין מחמר אחר בהמתו כתב הפ"ח (נסי' תל"ה) דדינו כשבת.

(ג) אין מנהיגין בהמה במקל ביום טוב ואפי' במקל דאזמניה לכך שאין בו מוקצה דמחוי שמוליכה למוכרה (תקכ"ג).

(ד) אין מגרדין בהמה במגדרת שמשרת השער והוי פסיק רישיה אבל זבובים שדרכן לתלות בבהמה מסירין אותם אעפ"י שקצתן אין נפרדין מן הבהמה אלא בעשיית הבורה מ"מ כיון שאינו מחבין לכך הוי דבר שא"מ ושרי (סג).

(ה) אין מילדין הבהמה אבל מסעדין אותה שאוחז בולד שלא יפול לארץ ונופח לו בחוטמו ונותן לו דר בפיו (סג).

(ו) בהמה טהורה שרחקה וולדה שורין שליתה במים ומזלפין עליו כדי שתרחיק ריחו ותרחם עליו. וכן מותר ליתן מלא אגרוף מלח ברחמה כדי שתזכור צער לידה אבל בבהמה טמאה אסור לעשות כך דטמאה כשרחקה ולדה שוב לא תרחם עוד והוי טרחא בכדי (סג).

(ז) לא ימוד אדם מאכל לבהמתו אלא נותן לה באומד (תק"ז).

(ח) כל מלאכות המותרים לעשות ביו"ט לצורך אדם אעפ"י אסור לעשות בשביל בהמה דכתיב יעשה לכם וקבלו הו"ל לכם ולא לבהמה ולכן אסור לבשל ולהוציא ולאפות וכיוצא בו לצורך בהמה וכן אסור לגבל מורסן אלא עפ"י תנאים המכוארים בהלכות שבת במלאכת לש אבל מותר לטלטל מזונות וליתן לפניהם (תק"ג).

כלל צח. דין מלאכה לצורך עכו"ם (תק"ג).

(א) מדכתיב יעשה לכם קבלו הו"ל לכם ולא לעכו"ם לפיכך אסור לבשל ולאפות וכן כל המלאכות המותרות לעשות בשביל ישראל לצורך קצת אבל לצורך עכו"ם אסור מדאורייתא ואפי' להזמין נכרי לביתו שיאכל מה שבשל לצורך עצמו אסור גזרה שמא יבשל לצורך עכו"ם בקדרה אחרת כיון שרוצה לכבדו ואוכל על שלהנו אבל מותר לשלוח לו לביתו ואפי' דרך ר"ה שלנו ע"י עכו"ם דכיון דשולח לביתו לא חיישינן שיבשל בשבילו בקדרה אחרת ודוקא כששולח לו ממה שהכין לעצמו אבל אסור להרבות בשבילו אפילו באותו קדרה שמכשל לעצמו דאע"ג דבענין זה מותר להרבות לצורך סוחר (כמו שזכרנו) אפ"ה נכלל ל"ט) אפ"ה לצורך גוי אסור דכשמכשל לעצמו י"ל דממליך ואכל כולו היום וגם מחמת ריבוי בשר מוטעם החכשיל שאוכל היום ביותר טעם משוכה או משום חד טרחא אבל כיון שכונתו לצורך גוי חיישינן שאם נתיר לו להרבות בשבילו אף הוא יבשל בקדרה אחרת.

(ב) ומוזה תראה גודל המכשלה שנוהגין רבים לשלוח ביו"ט דורון לנכרי שרוצה לכבדו ומוסיפין בשבילו ולא מבעיא שאסור לאפות בשבילו הלא א' כמו שנוהגין ומכ"ש

שנוהגין לחבו צמוקים שאינן בדוקים מחולעים ואסור לישראל לאכול או לעשות בשבילו קרעמול ובלניצעם דכ"א וא' צריך טרחה לעצמו וגם אין א' משביח מחמת הריבוי (כמ"כ המ"א נ"ס רש"א נס"י תק"ג ועיין לקמן כלל ז"ט) אלא אפי' מה שמרבין לבשל בשבילו דגים אפי' כשמבשל גם לצורך עצמו אסור להרבות בשביל גוי.

(ג) ודוקא לגוי שרוצה לכבדו גזרינן אבל נכרי שבא לו בשליחות או כיוצא בו שאינו חשוב בעיניו לכבדו וכ"ש עבדו ושפחתו מותר להרבות באותה קדרה שמבשל לצורך עצמו מפני שמחמת הריבוי מתקן החבשיל או משום שהוא חד טרחה כמו שנבאר בכלל הסמוך ואפי' אין לו דבר אחר ליתן להם אבל אסור לאפות אפי' בשביל עבדו פת וכיוצא בו שהרי כ"א וא' צריך טרחה בפ"ע וכ"ש בתנורים שלנו שאין הפת מושבח ממה שיש הרבה פת בתנור או מעט ואפי' אם יש לו דבר אחר למאכלם ונוכל לומר שכל הפת ראוי לישראל ויתן להם דבר אחר לאכול אפ"ה אסור וכ"ש דאסור לבשל בשבילם בקדרה מיוחדת ופשיטא לבשל בשבילם דבר אסור דאינו ראוי כלל לישראל.

(ד) בני החיל אסור לבשל בשבילם כמו שנבאר ואם הם נותנים קמח שלהם לישראל לאפות להם פת אם אינם מקפידים כשישראל נותן ממנו לחינוק בשכר האפייה מותר לאפות שהרי אם לא יאפו כל הפת לא יוכלו ליתן לחינוק אפי' מעט פת וא"כ נחשבת כל האפייה בשביל פת זה שנותנים לחינוק וכיון שאינו מיוחד איזה פת יהנו לחינוק מצינן למימר על כ"א ואחר זה הוא שיהנו לחינוק (כמ"א נ"ס ס"ק ד' כ' שכ"כ תוס' וז"ע דלא מלינו זאת בתוס' דתוס' אדרבה ס"ל כדמ"ס ע"ג נב"י ונב"ז ס"ק ו' וגם נב"ר נ"ס ס"ק ז' ז"ע כי נראה שנסחף אחרת היתה לו בתוספת ד"ה חז"ן).

(ה) אבל ישראל ונכרי שיש להם עיסה בשותפות אסור לאפות חלק הנכרי עם חלקו שהרי אפשר שיחלוקו קודם האפייה (ונפסחים מ"ו בתוס' ד"ה הו"ל כתבו דמ"מ אינו אלא מדרבנן). ובהמה הציה של נכרי מבואר לעיל סוף כלל פ"ט.

(ו) אסור לישראל להוציא שום דבר ביו"ט לצורך עכו"ם אבל מותר לשלוח לו ע"י עכו"ם כגון שצריך להחזיר משכון לעכו"ם וכיוצא בזה (תק"ח).

כלל צט. דין הכנה מיו"ט לחבירו ולחול (סי' תק"ג).

(א) כל המלאכות המותרות לעשות ביו"ט לצורך היום אבל לצורך מחר אפי' לי"ט ב' אסור ואפי' בב' י"ט של ר"ה דאע"ג דקיי"ל דכיומא אריכתא הם דוקא לחומרא אבל לא לקולא ואם עבר ובישל אפי' במזיד מותר (ומ"מ לריק תשנה שכרי עכ"פ נישל מ"ט לחול ולריק תשנה כדין עובר על אסור דרבנן כדלעיל כלל ט') אבל בהערים אסור (כדלקמן כלל ק"ג סי' י"ג) ואפי' דבר שאין בו מלאכה כגון להביא מים ואפי' יין להבדלה אסור להבין מיו"ט לחבירו וכ"ש לחול (כ"כ מ"א ססי' תרס"ז ועיין מה שכתנתי בכלל קמ"ז סוף דין ישיבת הסוכה דכ"ל דאם יהיה טורח גדול להביא צלילה מותר להביא צינור וכו' אם לריכה למים ומ"מ לט"ק חיל אין להחיר).

(ב) אבל מותר למלאות קדרה בשר וכיוצא בו אע"פ שאין ברעתו לאכול אלא כזית ואפי' אם כבר הניח הקדרה אצל האש מותר להוסיף וכן אם הוא בקדרה קטנה מותר להחליף ולהניח בקדרה גדולה שמחמת הריבוי בשר ודגים הרוטב הוא מוטעם ביותר ולכן אע"פ שיעקר טרחתו הוא בשביל מחר מותר כיון שיש בו חועלת גם לצורך היום.

(ג) אבל אסור לעשות קרעמוזעל או קראפצען וכיוצא בו יותר ממה שצריך לבו ביום שאין א' משביח מחבירו וצריך לטרוח בכל אחד ואחד בפ"ע.

הלכות יו"ט כלל צמ"ק

(ד) וכן אם צריך מים להחם מותר למלאות הכלי אע"פ שהוא גדול ביותר מצרכו אם עושה הכל בטורח א' שממלא אותו בפעם א' אבל אם כבר מלא הכלי אסור להוסיף עליו דהוי טירחא לצורך מחר ואין כאן השבחה לצורך היום ואם ירא שיחבקע הכלי ע"י האש מותר להוסיף שהרי זה לצורך יום טוב.

(ה) הא דמותר להרכות בשר דוקא באותה קדרה אבל בקדרה אחרת מאותו מין אסור לבשל לצורך מחר על סמך שיאכל ממנה כזית שנראה לכל שאין זה אלא הערמה שהרי כבר יש לו אותו מין אם לא שצריך באמת לאותו יום יותר מקדרה זו ואפי' בדיעבד יש אוסרין בענין זה (פ"ח סי' תק"ג).

(ו) הערמה זו היא קודם אכילה אבל לאחר שאכל אסור ומ"מ בדיעבד אם אוכל ממנו קצת מותר אבל אם אינו אוכל ממנו כלום רק שמערים שמא יצטרך או שמא יבואו אורחים אפי' בדיעבד אסור לאכול ממנה.

(ז) אע"ג דמותר להערים בהערמת אכילת כזית יש לזהר שלא יאמר בפירוש שעושה מאכל זה לצורך הלילה ומכ"ש לצורך חה"מ או חול דיש אוסרין לגמרי אם לא שבדעתו באמת לצורך י"ט שיאכל המקצת ואז מותר להוסיף.

(ח) אם צריך לפת אחד לצורך היום י"א דמותר למלאות כל התנור פת שהפת נאפה יפה בזמן שהתנור מלא ודוקא כשצריך באמת לכבד אחד אבל אם אינו צריך באמת אלא שאופה על סמך שיאכל פת א' אסור דבתנורים שלנו י"א דל"ש לומר שהפת נאפה יפה וגם זה אין להתיר אלא לצורך גדול (עיין ח"ר סי' תק"ו).

(ט) אסור להעמיד הגרות במנורה וכן לחקן הפתילות והעששיות ב"ט א' לצורך הלילה אם לא שמדליקין ביום לכבוד בית הכנסת או להשתמש בהם היום (סי' תקי"ד ונמ"ח).

כלל ק. דין פירות ודגים ושאר דברים שהובאו ביו"ט (תקט"ז).

(א) כבר בארנו בהלכות שנת דפירות המחוברים בקרקע ובאילן וכן דגים וכ"ד המחוסר צידה אסור לכ"ע משום מוקצה ואפי' בטלטול ולכן אפי' נשרו או נצודו מאילן או אסורין אפי' בטלטול לכל ישראל וה"ה ב"ט אסורין באותו יום ולערב מותרין מיד.

(ב) אפי' אם ספק אם נלקט או נצוד היום או נפל מאילן או ניצוד מעצמו או אפי' ודאי שנלקט וניצוד אלא שהנכרי עשה זה לעצמו אסורין בו ביום ואפי' לטלטלו אפי' שלא הובאו בשבילו אבל לערב מותרין מיד דכיון דלא עשה המלאכה בשביל ישראל ל"ג שיאמר לו הישראל להביא.

(ג) וכן אפי' ודאי נעשה היום אבל הוא ספק אם נעשה בשביל ישראל מותר לערב מיד אם הוא צורך י"ט דלא מחמירין מספיקא להצריך בכדי שיעשה אבל שלא לצורך י"ט או אורחים וכיוצא בו יש להחמיר להמתין גם בזה בכדי שיעשה ואם יש כאן ב' ספיקות דהיינו ס' נצוד היום ואת"ל שנצוד היום שמא נצוד בשביל הנכרי נ"ל דלכ"ע א"צ להמתין בכדי שיעשה.

(ד) אבל נכרי שהביא דורון לישראל מדבר שיש במינו מחובר או צידה אף על פי שמסופק אם נלקט ונצוד היום צריך להמתין בכדי שיעשה דמסתמא מביא מן המשובחין אם לא שניכר שאינן להם כראוי דאז גם בזה דינן כספק (נמ"ח ס"ק י"ג).

(ה) נכרי שהביא דורון לישראל ביו"ט ראשון צריך להמתין עד מוצאי י"ט שני בכדי שיעשה דכיון דמביא לו דורון חיישינן שאם נתיר לו ביו"ט שני יאמר לנכרי להביא לו כדי שיהיה לו ביו"ט שני אבל אם הל' י"ט ה' ו' מותר בשבת אם הם פירות שראוי

לאכלן חיינן (שהרי אסורין בטלטול ואיך יבטלם ביום טוב) דלא גזרינן שיאמר לו שני ימים קודם לזה להביא לו אבל בר"ה אם הל' ה' ו' אסור גם בשבת דקיי"ל דב' ימים ר"ה הם כיומא אריכא ואין י"ט מכין לשבת משא"כ ב' י"ט של רגלים דחד מינייהו ממ"נ חול אבל אם הביא ביום ו' ודאי אסורין בשבת בין בר"ה ובין בשאר רגלים וכן אם הביא בשבת אסורין ביום א' שהוא יו"ט משום הכנה (מ"א ס"ק ח').

(ז) דין זה שאמרנו שמה שהובא בי"ט ראשון אסור גם בשני אינו מוסכם מכל הפוסקים ולכן אם הוא לצורך אורחים שאינן מעיר הזאת (כמבאר לעיל כלל מ' סיון ד') יש להקל ולהתיר במוצאי י"ט ראשון בכדי שיעשה ואז משום כבוד האורחים מותר גם לבעה"ב לאכול עמהם כיון דיש מתירין לעולם במוצאי י"ט בכדי שיעשה ודוקא שאין לו מאותו המין אבל אם יש לו מאותו מין לא מקרי צורך י"ט.

(ז) אם הוא צורך גדול יש להתיר אפי' דגים שהביאו לו בי"ט ראשון שחל ביום ה' ו' לבשל אותן ביום ו' לצורך שבת אע"ג דקיי"ל דאסור אפי' בטלטול גם ביום ב' מ"מ לצורך גדול יש לסמוך על דעת המתירין אפי' באכילה ביום ב' די"ט ודי' לנו לאסור באכילה ולא בטלטול כיון שיש צד היתר גם לדין אפי' באכילה לצורך אורחים כדאיחא בסיומן הקודם (ט"ז ס"ק ח').

(ח) שיעור בכדי שיעשה עיין לעיל בהלכות שבת כלל ס"ג ומ"מ לענין זה קיל י"ט שלעולם גם הלילה עולה לחשבון אפי' אין דרך לעשות מלאכה זו בלילה (מ"א ס"ק כ"ח) ומיהו י"ל דדוקא כבא מחוץ לתחום כיון די"א דא"צ להמתין בכ"ש אבל בצידה ומחובר אפשר דגם בי"ט אין הלילה עולה (ע"ש במ"ח).

(ט) הא דמחמירין להמתין בהביא בי"ט ראשון עד מוצאי י"ט ב' בכ"ש דוקא בנכרי שהביא דורון שעושה המלאכה בשביל ישראל וגם גזרינן שמא יאמר לנכרי להביא לו לצורך י"ט ב' אבל נכרי המוכר דגים ופירות או שישראל שכר נכרי שיביא לו דגים קודם י"ט וכיוצא בו ונשתהא מלהביא עד יו"ט אין לו דין זה אלא אפי' לדין סגו להמתין ביו"ט ראשון ודינו כדין נכרי הצד בשביל עצמו בסיומן ב' (מ"א ס"ק ו').

(י) נכרי שמביא דגים ופירות למכור בעיר שרובה נכרים מדינא מותר ליקח ממנו לצורך הלילה ובלבד שלא יטלטלם באותו יום ובלבד שלא יזכיר סכום דמים רק יקח ממנו בהקפה אם רגיל עמו ולא ישא ויתן עמו בעבור המקח. ואמנם אם יש לחוש שאם נתיר יזכה להביא בשביל ישראל אסור וצריך להתירשב בדבר (מ"א ס"ק כ"ב).

(יא) דברים שאינן במינן מחובר ולא מחוסר צידה ולא משום מוקצה שהביא נכרי דורון לישראל מחוץ לתחום אע"פ שאסורין בו ביום למי שהובא בשבילו ולערב בכדי שיעשה (כמבאר כ"ז בהלכות שנת כלל ס"ב) מ"מ אם הביא בי"ט ראשון מותר לכ"ע במוצאי י"ט ראשון בכדי שיעשה (סעיף ה' ונמ"א ס"ק כ"ח).

(יב) דין נכרי מסיח לפי תומו שלא נלקט וניצוד היום מכואר שם בהלכות שבת ומ"מ אם הוא מי"ט לשבת והם פירות שאינן נאכלין חיינן די"א דאסורין מדאורייתא דהוי כמכין מי"ט לשבת אינו נאמן (עיין מ"א ס"ק י"ז) (ומה שיש לדקדק בדבריו עיין לעיל כלל הקודם נמ"א ועיין כלל ק"א ססי' ד').

(יג) ישראל שנתן מעות לנכרי לקנות דבר אע"פ שאין בו לא משום צידה ומחובר ומוקצה מ"מ לא טוב עשה שהרי אסור לומר לנכרי מעי"ט שיקנה וימכור לו דהוי מקח וממכר. ומ"מ בדיעבד מותר באכילה אם אינו רגיל בכך אבל הרגיל בכך אסור (סעי' כ"ט) נס"י ז"ל ס"ק ג' נעלם מומי דין זה נס"י תקי"ז).

(יד) בעיר שרובה נכרים מותר לקנות מנכרים פת אם הרוב הם נכרים שלוקחים פת וקמה אם שומתו ידוע בענין שאין בו משום מקה וממכר אפי' אם נטחן הקמה היום אין בו משום מוקצה שהרי גם אתמול היה ראוי לכוס ודוקא אם הוא לצורך דיש אוסרין (מכרי"ל) דשמא נרקד היום ויאמרו דהרקדה מותר ביו"ט משא"כ בשבת דהכל יודעין דאסור הכל אפי' לצורך א"צ (וכני המנחם מהו' משה זלה"ה הקצה לי שהרי כ' המ"א דתחילת הרקדה מותר ע"י נכרי נשינו כדלעיל כלל פ"ד והשנתי לו כיון שאינו מותר ע"י נכרי אלא ע"י שינוי לא שייך לטעות משא"כ כשהנכרי עושה מעצמו) ומיהו אסור לקרות הנכרי לביתו וליתן בערו מעות דהוי עובדא דחול ואפי' על ידי נכרים אסור לקנות וכן בכל דבר שקונה מנכרים אסור לישא וליתן עמו או ליתן המעות רק שיתן לו בהקפה ואם אינו מאמינו מותר ליתן לו משכון.

(טו) מותר לקנות מנכרים כל דבר שא"צ פיסוק דמים וע"ד הנזכר כמבואר בסימן הקודם אפי' דבר שבא מחוץ לתחום אם הוא עיר שרובה נכרים אבל בעיר שרובה ישראלים אסור לקנות ממנו (א).

(טז) ישראל ששיגר דורון לחבירו ע"י נכרי מעי"ט ונתעכב הנכרי והביאם ביו"ט מחוץ לתחום אע"פ שאסור לכל ישראל לטלטלם חוץ לד' אמות כמבואר שם בהלכות שבת מ"מ מותר אפי' לאותו ישראל לאכלם בו ביום דדוקא כשהנכרי מביא משלו גזרין שמא יאמר לו להביא וגם כאן אינו נהנה ממלאכת יו"ט כלל שהרי היה יכול להביא גם מעי"ט אלא שנשתהא בדרך ואם יש להוש שיהנה הנכרי בחליפין צריך חותם אבל אם הוא דרך רחוק שלא היה יכול להגיע כלל קודם יו"ט כאמת אסור דהוי כאלו יאמר לו שילך בשבת ויו"ט ודוקא שהיה דעתו מאתמול וידע מזה ששלח לו אבל בלא"ה אסור משום מוקצה ולעת הצורך יש לסמוך ולהתיר אע"פ שלא ידע מזה כלום דאע"ג שהיה חוץ לתחום מ"מ לא הקצה דעתו ממנו להדיא דדוקא ביש לו פירות חוץ לתחום ולא הביא קודם י"ט זה הוא מוקצה שהרי הקצה דעתו ממנו אבל זה אע"פ שלא היה דעתו עליו מ"מ גם לא הקצה דעתו ממנו (מ"א וא"ר) (ב).

(יז) דין אם הוציא הנכרי לפתות מן הבור שמטמנים בו בחורף מבואר בכלל ס"ג סימן כ"ג.

כלל קא. דין מוקצה:

(א) כל מה שאסור לטלטל בשבת בין מחמת איסור או מחמת חסרון כים או מחמת מצוה אסור גם בי"ט ונוסף עליו דבי"ט יש אוסרין אפי' מוקצה מחמת מיאוס וכ"ש מוקצה מדעת כיון דיו"ט קיל ואתי לזלוולי ביה החמירו וכל פרטי דיניהם מבוארים בהלכות שבת ברני מוקצה. ומ"מ מותר לטלטל מוקצה אפי' אבנים בשביל אוכל נפש אם צריך לאותו מקום ודוקא לטלטל המוקצה מותר אבל להשתמש במוקצה אפי' לצורך אוכל נפש אסור כן סתם הב"י בש"ע. אבל יש מתירין מוקצה בי"ט. ומ"מ נולד אע"ג דיש מתירין גם בזה מ"מ הכריע רמ"א דאף אותן המקילין במוקצה מ"מ בגולד יש להחמיר. ולפ"ז אין לטלטל עצמות שנפרקו בי"ט (תל"ה ובמ"א סי' תק"ז ותק"ט ותק"ח).

(ב) לפיכך מי שיש לו פירות ושאר מיני מאכל או עצים והקצם לסחורה לאוצר אסור לאכול או להשתמש בי"ט עד שיזמינם מעי"ט ויאמר מכאן אני אוכל או משתמש למחר ואם שכח לומר מעי"ט אעפ"י שאסור או להסתפק ממנו ביו"ט ראשון מותר לומר בי"ט ראשון מכאן אני אוכל למחר ולא מקרי מכין מ"ט לחבירו כיון שאינו אלא אמירה

בעלמא ונ"ל דחנוונים שדרכן למכור תמיד הרי הוא כאלו אמר (סז). (ועיין ט"ז סי' תקט"ז סס"ק ט"ו בשם רש"ל). ודוקא במוקצה סתם אבל במוקצה דבע"ה דיש לחוש דלמא מטלטל ושביק (כדלעיל כלל פ"ח) וכגון תרנגולת העומדת לגדל ביצים כזה לא יכול להזמין מי"ט לחבירו אא"כ זימן מעי"ט (ול"ל לעיל כלל ע"ג סס"א כ"ח הוי הכנה יותר וכ"כ הט"ז דמ"מ הוי עובדא דחול ול"ע דמ"ט חס"י זל"ג ס"ג דמותר להתנות).

(ג) מי שיש לו פירות או בהמה מחוץ לתחום ואין לנוח בתוך התחום כיון דאקציה בידים אפי' הביאן נכרי או שבאו מאליהן בתוך התחום אסורין משום מוקצה (סי' תל"ח).
 (ד) ביצה שנולדה בי"ט אסורה אפי' בטלטול וכ"ש באכילה ואפי' נתערבה באלף כולן אסורין ואפי' ספק אם נולדה בי"ט ונתערבה באחרות כולן אסורין דהוי דבר שיש לו מתירין (א) ואם נולדה בי"ט אחר שבת או בשבת שאחר י"ט אסורה מדאורייתא דסעודת שבת וי"ט צריך הכנה כדכתיב והכיניו את אשר יביאו וכל ביצה שנולדה היום מאתמול גמרה לה ונמצא שיש"ט הכין לשבת או להיפך ואם נולדה בי"ט א' של גליות מותרת בשני ממ"נ דא' חול אבל אם נולדה ביו"ט הסמוך לשבת אסורה בשבת וכן אם נולדה בשבת אסורה בי"ט של אחריה מדרבנן אבל הנולדה בי"ט א' של ר"ה אסור אף בשני דשניהם כיומא אריכא דמי ואם שבת אחר י"ט אסור גם בשבת (סי' תקי"ג) ונכרי שהביא ביצים ומסיה לפי תומו שנולדו מכבר במדינתנו שמביאין הרבה ושכיחי ביצים לרוב אפי' הביא ביו"ט אחר השבת דאסור מה"ח מ"מ הא דלא אולינן אחר הרוב בדבר שיל"מ אינו אלא מדרבנן וקיי"ל דבדרבנן נכרי מסל"ח נאמן (סז) ודין אם ליבנו מאכל בכיפה שנולדה בי"ט עיין בחבורי חכמת אדם כלל נ"ג.

(ה) נ"ל דאם היה מונח מפתח של אוכלין בתיבה המיוחדת למעות ומונח בו מעות דהוי מוקצה כמו שבארנו בהלכות שבת בדיני מוקצה מותר להוציא התיבה כדי ליקח ממנו המפתח דהא מותר לטלטל מוקצה לצורך א"צ וכיון דמותר להוציאו לצורך מותר גם כן להחזירו דהתירו סופן משום תחלתן (ב).

(ו) עצים יבשים שראוי לכשל בהם י"א דמותר להשתמש בהם בכל תשמיש אפי' למאן דאוסר מוקצה ביום טוב וי"א דדוקא לכשל בהם או לצלות בו דהיינו שתוחב בו הבשר דמה לי לצלות בו או לצלות בגחלתו אבל להשתמש בו שאר תשמיש כגון לסמוך בו הקדרה או שאר דבר אסור דהא עצים ואבנים הוי מוקצים (כדלעיל כלל ס"ח) ולא נתנו בי"ט אלא להסקה אבל לא לשאר תשמישים אבל בעץ לח לכ"ע אסור להשתמש בו (סי' תק"ב ונמ"א סז).

(ז) אותו ואת בנו שנפלו לבור מעלה את הראשון על מנת לשוחטו ואינו שוחטו ומערים ומעלה את השני רצה זה שוחט רצה זה שוחט דמפני צער בע"ה התירו להערים אבל עכ"פ צריך לשחוט א'. ואם נפלו בהמות אחרות שאינן אותו ואת בנו אעפ"י שאין שוחט א' מותר להערים כיון שכולן ראויין לשחוט (תל"ח).

(ח) אין מבקעין עצים מן הקורות שעומדים לבנין דהוי מוקצה מחמת חסרון כים ואסור לכ"ע ולא מקורה שנשברה ביו"ט ואם היתה בריאה מעיז"ט אסור לכ"ע דאע"ג דבהמה בריאה שמתה מותר להמתירין מוקצה היינו דאדם מצפה שמא ישחטנו חרש שוטה וקטן מה שאין כן בקורה דכודאי אין אדם מצפה שתשבר קורתו. ולהאוסרין נולד ביו"ט פשיטא דאסור ולהאוסרין אף מוקצה ביו"ט אפילו היתה רעועה מעיז"ט וקרובה להשבר אפ"ה אסור וכן כל שבתי כלים אפילו היתה רעועה מעיז"ט וקרובה להשתא שבר כלי. ואם יש עליו תואר כלי כגון שבתי עריבה לצוק לתוכו מקפה יש מתירין

הלכות יו"ט כלל קא קב

אפי' נשבר ביו"ט מסיקין בו ויש אוסרין (סי' תק"ח) וכיצד מבקעין נחבאר לעיל כלל פ"ג.
 וכלים שלמים אם אין לו עצים די ספוקו (דל"כ עונר מזוס כל תשחית) או בכלים שנשברו
 מעי"ט מותר להסיק ואם הסיק בכלים אסור להפוך בהם לאחר שהודלק המקצת דאו
 הוי כשברי כלים אא"כ ריבה עליהם עצים מוכנים ולכן עץ המיוחד לחתות בו האש
 (סקרין Kaszerz) שנשבר אסור להסיקו דהוי שבר כלי (מ"ח ס).

(כט) עצים שנשרו מן הדקל ביו"ט אין מסיקין בהם דה"ל נולד וגזרו שמא יעלה
 ויחלוש (תק"ח) ואם נשרו ביו"ט מותר להסיקן בשבת ע"י נברי ע"י ביטול ברוב (סי' תק"ח).
 שקדים ואגוזים שאכלם מעי"ט מסיקין בקליפיהם ביו"ט אבל אם אכלן ביו"ט אין מסיקין
 בקליפיהן דה"ל נולד דאחמול היו עומדים לאדם. גם אין להסיק עם האגוזים והשקדים
 עצמם אא"כ הם בקליפה שאין דרך כלל להניחם על האש משא"כ בכלים (ס"ג ונ"ח).

(י) לקח עץ שאינו מיוחד לשפוד וצלה בו בשר אסור לטלטלו אחר כך שאינו כלי
 אלא שומטו ומניחו בקרן זווית כדי שלא יזוקו בו וזה מותר אפי' אין עליו בשר כלל אבל
 כשצריך מקום השפוד להעמיד שם קדרה מותר לסלקו דלצורך א"נ מותר לטלטל מוקצה
 אפי' סתם עצים דאסורים אפי' לצורך גופו ומקומו (תקי"ח).

(יא) דין פירות שהיו טמונים בבור ונפתח הבור או שפתחו נכרי מבואר בכלל ס"ג בסופו.

(יב) ליתן כלי תחת הדלף כדינו בשבת כך ביו"ט (ומותר לעיל כלל ס"ד) ומותר

לכסות פירות או כדי יין או לבנים מפני הדלף (תקכ"ח).

כלל קב. דין עירובי תבשילין (תקכ"ז).

(א) יו"ט שחל להיות בע"ש לא יכשל תחלה לצורך השבת בקדרה בפ"ע דאע"ג
 דמדאורייתא כודאי מותר דהא אי מקלעי אורחין הוי ליה לאותו יום מ"מ מדרבנן אסור
 לכתחלה לבשל מי"ט לחול וה"ה לשבת ואע"ג שראוי להתיר לצורך שבת אף לכתחלה
 דלא גרע כבוד שבת ממה שהתירו לשחוט בהמה מסוכנת משום הפסד ממונו מטעם
 הואיל מ"מ לא רצו חכמים להתיר אלא ע"י עירוב תבשילין דע"י העירוב נעשה כאלו
 התחיל כבר לבשל מעי"ט לשבת ועכשיו גומר כדי שיאמרו מה מי"ט לשבת אין מבשלין
 ק"ו מי"ט לחול (א).

(ב) מותר להניח עירוב זה אפי' בספק חשיכה ואם כבר קיבל עליו יו"ט כגון שאמר
 ברכו או שהציבור כבר אמרו ברכו אסור להניח ואם הוא בבה"ב ומתירא שיעבור זמן
 מנחה יתפלל מנחה ולא יניח ע"ת ויכול להקנות קמחו לאחרים כמו שנבאר. ונ"ל דאם
 הניח ע"ת קודם שהתפללו הציבור תפלת י"ט אע"ג שאמרו כבר ברכו עירובי עירוב (ד'
 למשך על ראב"ן טכ"כ נס"י קס"ח ע"ט).

(ג) עירוב זה עושין בפת ותבשיל ואם עשאו בתבשיל לכר מותר.

(ד) שיעור התבשיל כוית בין לאחד ובין לאלפים. ויש אומרים דלכתחלה צריך

בפת כביצה.

(ה) צריך שיהיה התבשיל דבר שראוי ללפת בו הפת כגון בשר דגים וביצים
 (ימנ"ס ס"ז) לאפוקי דייסא וכן מיני לפת וקטניות במקום שאין דרך ללפת בהן הפת וה"ה
 פירות מבושלין במקום שאין דרך ללפת בו (ב).

(ו) בשעת הדחק שאין לו דבר לערב בו מותר לערב בדג מליח (סקרין העריג).
 דק"ל מליח כרוחח והוי כצלי (תשנת ח"ג). ולי נראה דאין מערבין בו כלל אפי' בשעת
 הדחק אבל בדבר שהוא כבוש וראוי לאכילה מערבין בו (ג).

(י) כל אדם צריך לערב ואפי' ב' בעלי בתים הדרים בבית אחד אם כ"א מבשל לעצמו צריך לערב בפ"ע ואסור לסמוך על עירוב שעושה חבירו או על עירוב של גדול העיר (ד). ומ"מ אם שכח לא מחמת עצלות אלא מחוך טרדתו או שהוא עם הארץ ואינו יודע איך מערבין או שסבר שמוחר לסמוך על גדול העיר ונ"ל דכ"ש אם ביקש מחבירו שיעשה העירוב ג"כ בשבילו וחבירו זיכה ע"י אחר ה"ז עירוב אבל אם שכח מחמת עצלותו או אפי' לא מחמת עצלות אלא שכבר שכח ב' פעמים ונ"ל אפי' אם לא היו רצופין לא יכול לסמוך עוד על חבירו שעירב בשבילו דנקרא פושע וצ"ע (ה).

(ח) כשרוצה לערב על אחרים א"צ לפרט אלא מניח סתם ואומר על כל הדרים בעיר הזאת. וכל מי שהוא בתחום העיר יוצא בו אבל מי שהוא חוץ לתחום אפי' הניח עירובי תחומין. אינו יוצא בו אא"כ התנה עליו המניח בהדיא וגם הניח עירובי תחומין שיוכל לבוא לכאן דמסתמא אין דעתו על מי שהוא חוץ לתחום.

(ט) המערב בשביל אחרים אפי' לא הודיעו לו אלא בי"ט מותר ובלבד שיודיעוהו קודם שיתחיל לבשל לצורך שבת.

(י) המערב לאחרים צריך לזכות להם ע"י אחר ואפי' על ידי בנו ובתו הגדולים אפילו סמוכים על שלחנו ועל ידי אשתו ולכתחלה יזכה ע"י אחר ולא ע"י הסמוכים על שלחנו בין בנו ובין אשתו אבל אינו מוכה ע"י בנו ובתו הקטנים אפי' אינם סמוכים על שלחנו דידם כידו וגם ע"י קטן אע"פ שאינו בנו לא יזכה לכתחלה ומ"מ אם אין לו אחר נ"ל דמותר לזכות על ידי קטן שאינו סמוך על שלחנו (ועיין נסי' סס"ז סעיף י' שכתב רמ"א דנדיענד סמוכין על דברי המקיל ואם כן ה"ה נקטן שאינו סמוך על שלחנו מותר ל"א דהתם) אבל בתו כל זמן שלא בגרה לכ"ע אינו מוכה על ידה דירה כיד אביה.

(יא) צריך הזוכה להגביה העירוב ממקום שמונח שם טפח וחוזר ונוטלו מן הזוכה ומברך בא"י אמ"ה אק"ב וצונו על מצות עירוב ואומר בהדין יהא שרא לנא לאפויי ולבשולי ולאטמוני ולאדלוקי שרגא ולמעבד כל צרכנא מי"ט לשבת לנו ולפלוגי או לכל בני העיר ואם אינו מוכה לאחרים א"צ לומר לנו ולפלוגי וכו' ואם אינו מבין בלה"ק יותר טוב לומר בלשון שמבין.

(יב) אע"פ שהניח עירוב אינו יכול לבשל מי"ט ראשון לשבת ואפי' אם יהיה אונס שלא יוכל לבשל ביום ו' מ"מ אסור דלא תקנו עירוב תבשילין שיועיל אלא לבשל ביום ו' אבל ביום ה' לא התירו. ומ"מ מי שלא הניח עירובי תבשילין קודם אכילה מותר להרכות באותו קדרה כמו שמבואר לעיל בדין הכנה מיו"ט לחול ואפי' ב' מיני תבשילין בב' קדרות כדאיתא שם אבל אם הערים לבשל ב' קדרות כדי שיוחיר לשבת אסור אבל אם עבר במזיד מותר וכן מותר לילך מבע"י לחדר בנר דולק לחפש איזה דבר ויניחנו דולק עד הלילה והחמירו במערים יותר מבמזיד שלעולם יעשה כן משא"כ במזיד שישים על לבו וישוב בתשובה.

(יג) נאכל העירוב או שנאכר קודם שהתחיל לבשל אינו יכול לבשל אא"כ נשתייר כוית ומ"מ אם התחיל כבר באותו תבשיל כגון שחתך הלפתות אע"ג שלא הניח עדיין הקדרה על האש וכיוצא בו שכבר התחיל ללוש הלביכות וכן שהתחיל ללוש העיסה מותר לבשל אותו תבשיל ולאפות אותו עיסה. ולאחר שהכין כל צרכי שבת יכול לאכול ולכתחלה יניח אותו ללחם משנה.

(יד) מי שלא עירב אסור לבשל ולאפות ואפילו להדליק נר אסור רק נר אחד וכשם שהוא אסור לבשל כך אחרים אסורים לבשל לו אפי' בכיתם ואין תקנה אלא שיתן

הלכות יו"ט כלל קב קג

קמחו ותבשילו לאחרים שערבו במחנה ואז מותרים לבשל בשבילו אפי' בכיתו וצריכין
הזוכים במחנה לקנות במשיכה דוקא אבל לא בקנין סודר דאין מקנין ביו"ט ואם אין שם
אחרים שערבו מותר לאפות בצמצום פת א' ולבשל קדרה א' ולהדליק נר א' וכן אם
אינו רוצה להקנות לאחרים. המתענה ביו"ט אסור לבשל לאחרים אפי' משרתת דכיון
דאסור לבשל לצורך עצמו אסור לבשל לאחרים ואם הוא ביום ו' אסור לבשל לצורך שבת
ג"כ אפי' ע"י ע"ת כיון דאסור לכו ביום אבל אחרים אופין ומבשלין לו ע"י ע"ת (שם ונמ"א).
(טו) אם הפריש תבשיל לעשות בו ע"ת ולא אמר נוסח בהדין יהא שרא דינו
כאלו לא עירב דכיון דתקנו חכמים ע"ת כדי שיברור מנה יפה לשבת ולכן העיקר הוא
האמירה ומ"מ ג"ל דלא יברך (כדעת רש"ל וט"ו ורח"ה לזה מוס' מעשר שני פ"ד מ"ו הסדה
מעשר שני ולא קרא שם ר"י חומר דיו וק"ל כותיה. אך ל"ע מסי' תי"ו דאם עירב ולא אמר כלום
דאינו עירוב כמ"ש שם המ"א בשם רש"י והוא גמ' ערוכה ערוצין ל"ח ול"ל דשם לא מיקרי עסק
באיתו עכין וכ"ל בשתק ולא אמר כלום אבל אם אמר נוסח אחר גרע משתיקה כדליתא בקדושין
דף ו' ומ"מ אם אמר שכוונתי היתה לשם עירוב תבשילין כ"ל דמהג"י) אבל אם אמר בהדין יהא
וכו' אבל לא בירך יצא דברכות אינו מעכב. עם הארץ שמעה ואמר במקום בהדין וכו'
לבשולי בהדין יהא שרא לעיולי וכו' נוסח של עירובי חצירות ג"ל בדיעבד והוא דר
יחידי שאין שם מי שזוכה לו כיון שהפריש עליו מעי"ט לע"ת מותר לבשל וכדאי הוא
הר"ש לסמוך עליו (י).

(טז) אם חל יו"ט יום ה' ויום ו' ונזכר ביום ה' שלא עירב יכול לערב בתנאי ויאמר
אם היום קודש איני צריך לערב ואם היום חול בעירוב זה יהיה מותר לבשל וכו' ומכרך
בתחלה ולמחר א"צ לומר כלום אבל בראש השנה קי"ל דשתייהם קדושה א' לחומרא
ולא מהני תנאי.

(יז) אפי' אם הניח ע"ת אין מערבין בע"ש לא עירובי תחומין ולא עירובי חצירות
דמחוי. כמתקן דע"ת אינו מתיר אלא צרכי סעודה ואם חל יו"ט של גלויות יום ה' ו' ונזכר
ביום ה' יכול לערב ע"ת בתנאי אבל עירובי תחומין דהוי מקנה רשותא אסור ואפילו
מספק (תקכ"ח).

(יח) המניח ע"ת ועירובי חצירות כולל בברכה א' ומכרך על מצות עירובין לשון
רבים ול"נ שיאמר על מצות ע"ת וע"ת ואומר בהדין יהא שרא לנא לאפווי וכו' ולטלטל
מבית לחצר וכו' (א"ר בשם ש"כ. נסי' ג"ה) (י).

כלל קג. דין יו"ט שני של גלויות ודין רפואה ביו"ט (סי' תל"ז).

(א) בני א"י אין עושין פסח ושבעות וסוכות אלא יום א' יו"ט חוץ ר"ה דבכל א"י
היו יודעין בזמן המקדש אימתי קבעו ב"ד ראש חודש שתיכף כשקדשו החודש היו משלחין
שלוחים בכל מקום להודיע אימתי נקבע וכאותן מקומות היו עושין חמיד רק יום א' יו"ט
ולכן גם אחר החורבן כיון דאנו בקיאים בקביעא דירחא כמו שתיקן ר' הלל הנשיא בנו של
רבי יודא הנשיא (ע' בתרי"ג מטת לרמב"ם ורמב"ן מסה קכ"ג) ולכן אין עושין רק יום א' אבל
בכל הגולה הם מקומות שלא הגיעו לשם שלוחי ב"ד ולכן אפי' כשהמקדש קיים היו צריכין
לעשות חמיד שני ימים מחמת ספק שלא ידעו אימתי היה ר"ח ולכן אעפ"י שאנו בקיאים
בקביעא דירחא התקינו חז"ל שלעולם צריכין אנו לעשות שני ימים וכל מה שאסור בראשון
אסור בשני ומנדין למי שמולל בו ואין חילוק בין ראשון לשני אלא לענין מת כמבואר
בחיבורי חכמת אדם בהלכות אבילות (תל"ז).

(ב) כל דיני הרפואה ביו"ט דינו כמו בשבת (כמו שזכרנו הכל בכלל ס"ט) ודוקא ביו"ט ראשון אבל ביו"ט שני אם יש לו חולי הכולל כל הגוף או אפי' חושש באחד מאיבריו שע"י הרגיש הצער בכל הגוף מותר לישראל בעצמו לעשות מלאכה דרבנן חוץ מיו"ט שני של ר"ה שדינו כיו"ט א' דקדושה א' היא ודוקא שכות דרבנן מותר ע"י ישראל ביו"ט ב' אבל מלאכה דאורייתא אסור ע"י ישראל אפי' ביו"ט שני (א).

(ג) בני א"י שבאו לח"ל אסורים לעשות מלאכה ביו"ט שני אם הגיעו למקום שיש שם ישוב של ישראל ואם הוא תוך התחום הוי כאלו הוא בתוך העיר ואפי' דעתו לחזור דאף על גב דבשאר דברים כל שדעתו לחזור שרי לעשות בצנעה מלאכה שאני דלעולם אי אפשר לעשות בצנעה (תוס') ועוד כיון שזה הוא מנהג גדול שפשט בכל הגולה כולה אין לפרוץ בו גדר ולכן אפי' מה שאפשר לעשות בצנעה אסור (בעל המאור) וכל זמן שלא הגיע לישוב אפי' אין דעתו לחזור מותר לפי שעדיין לא הוקבע להיות כמותן אבל אם הגיע לישוב אפי' לישוב נכרי כיון שאין דעתו לחזור נעשה כמותן ואסור בין במדבר בין בישוב. וכל חוץ לתחום אין נותנין עליו חומרי מקום שהלך לשם דכל חוץ לתחום הוי כלא הגיע לישוב (כל"ל נמ"ח) ולכן אם דעתו לחזור מותר לעשות ואם אין דעתו לחזור עדיין לא הוקבע להיות כמותן (סז).

(ד) בני א"י שבאו לח"ל ועשו מלאכה אין מנדין אותן אבל ראוי למונעו ולהחמיר עליו ובבקר קודם שיכנס לבהכ"נ יניח תפילין ויקרא בהם ק"ש דהקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר ואח"כ יכנס לבהכ"נ ויחפול עמהם תפילת י"ח בלחש ומשום שיש ביה יותר אריכות מתפלת יו"ט כדי שלא יהיה היכר יתחיל להתפלל קודם שיחילו וילבש בגדי יו"ט וכשחל יו"ט שני בע"ש מותר לבשל לשבת בלא עירוב ובליל שני של פסח לא יכרך הברכות שמברכין על הסדר לא קידוש ולא אשר גאלנו ולא על הלל ולא על מצה ומרור ויאמר הגדה כקורא בתורה ועל כוס א' יכרך בפה"ג ויכוין לפטור גם כוס ב' וכן יכוין בכוס של ברכת המזון ואם הוא בחדר בפני עצמו לא יסדר הסדר כלל וכל זה שדעתו לחזור. וכל שאין דעתו לחזור אעפ"י שאשתו נשארת שם הוי כאין דעתו לחזור. והעוקר דירחו עם אשתו מא"י לח"ל אעפ"י שדעתו לחזור דינו כאין דעתו לחזור (נמ"ח סז).

כלל קד. דין שמחת יו"ט (סי' תקכ"ט).

(א) כשם שמצוה לכבד שבת ולענגו כך כל ימים טובים שנאמר לקדוש ה' מכובד וכל יו"ט נאמר בהן מקרא קדש ולכן אסור לאכול בעי"ט ממנחה ולמעלה כמו בע"ש שזהו מכלל הכבוד כדי שיאכל סעודת יו"ט לתיאבון מיהו אם עי"ט שבת יכול לקיים ג' סעודות ויאכל מעט פת ולכתחלה יעשנה קודם מנחה קטנה ובדיעבד מותר עד הלילה. וחייב לאכול פת ביו"ט בערבית ושחרית ולקדש על היין וקידוש זה לכ"ע אינו אלא מדרבנן. וחייב לכצוץ על ב' ככרות כמו בשבת וירבה במאכלים כפי כחו שהרי חייב בשמחה ואם לא אכל בלילה יקדש ביום קידוש של לילה.

(ב) חייב אדם להיות שמח וטוב לב הוא בניו ואשתו וכל הנלוים עליו שנאמר ושמחת בחגך וישמח כ"א בראוי לו כיצד הקטנים נותן להם אגוזים ומגדנות והנשים קונה להם בנדים ותכשיטים כפי ממונו והאנשים בבשר ויין וחייב להאכיל לגר לתחום ולא למנה ושאר עניים האומללים אבל אם אינו מאכיל לעניים עליו נאמר וזריתי פרש על פניכם פרש חגיכם ובוהר מאריך מאד בעונש הדן ר"ל (א).

הלכות יו"ט כלל קד קה קו

(ג) אעפ"י שהאכילה והשתיה מצוה מ"מ לא ימשוך בו כל היום אלא מתפללין וקורין ואוכלין והולכין לבית המדרש וקורין ושונין ומתפללין מנחה וחזרין לאכול ולשתות.
 (ד) כששמח ברגל לא ימשוך בשחוק וקלות ראש שאין זה שמחה של מצוה אלא שמחה של הוללות וסכלות ולא נצטוינו על ההוללות אלא על שמחה של מצוה ויש בה עבודה יוצרנו שנאמר החת אשר לא עבדת את ה' א' בשמחה ובטוב לכב הא למדת שהעבודה בשמחה וא"א לעבוד את השם משחוק וקלות ראש.

(ה) כל איש ואיש חייב להשגיח על בני ביתו וכן ב"ד מהויבין להעמיד שוטרים ברגלים שיהיו מסכבין ומחפשין בגנות ופרדסים ועל הנהרות שלא יחקצו שם אנשים ונשים וכן בכיתם שלא יתערבו אנשים ונשים שמא יבואו לידי עבירה (ואפשר שלכן סמך הסמך בפר' קדושים אל תחלל נתך וסמך לו את שנתתי תשמרו) אלא יעבדו את ה' בשמחה.

כלל קה. דין תחומין:

(א) כבר בארנו בהלכות תחומין שכשם שאין אדם רשאי להלך בשבת יו"ט אלא אלפים אמה כך כליו ובהמתו אין יכול שום אדם להוליכם חוץ לאלפים אמה של בעליהם ואם ערבו בעליהם לרוח א' אין שום אדם יכול להוליכם לרוח אחרת אפי' פסיעה א' במקום שאין הבעלים יכולים לילך (סי' תקכ"ח).

(ב) ולכן מי שהיה לו פירות מופקדים בעיר אחרת רחוקה ממנו וערבו בני אותה העיר לבא אצלו לא יביאו לו מפירותיו שפירותיו כמוהו ודוקא כשייחד להם קרן זוית אבל אם לא ייחד להם הרי הם כרגלי זה שהם מופקדים אצלו. ודוקא כשלא קיבל הנפקד שמירתן אלא שייחד לו קרן זוית והם ברשות המפקיד אבל אם הם ברשות הנפקד בשמירתן שהוא מחוייב לשמור הם כרגלי הנפקד ואם ערבו מותרין הם להביא לו אבל אם עירב בעל הפירות לא מהני שהרי הם ברשות הנפקד (ע"ז א.) (א).

(ג) שאר דיני תחומין ביו"ט עיין לעיל בדין תחומין בשבת דשבת יו"ט שוין כזה.

(ד) דין מת כיום טוב מכואר בחיבורי הכמת אדם כלל ק"ע.

הלכות חול המועד.

כלל קו. דין מלאכות חוה"מ בכללן:

(א) חול המועד אסור במקצת מלאכות ומותר במקצתן (ע' רי"ז כתיב ד' ח"ס כללים נוס') לפי צורך הענין שהיה נראה לחכמים להחזיר ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דמלאכה בחה"מ אסור מדאורייתא כל שאינה צורך המועד או דבר האבד ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דאינה אלא מדרכנן ומ"מ החמירו חכמים בעונש זה יותר משאר איסורי דרבנן ואמרו המחלל את המועד היינו חה"מ כאלו עובד ע"ז ואמרו עוד המכוח את המועדות אעפ"י שיש בידו תורה ומע"ט אין לו חלק לעה"ב והמכוח ר"ל שאינו מכבדו במאכל ומשחה וכסות נקיה ולכן כל אדם חייב לכבדו לפי כחו וללבוש בגדי שבת (סי' תק"ז).

(ב) כל מלאכות שהם לצורך אכילה במועד אעפ"י שאסורה ביו"ט כגון הקצירה והטחינה והצידה מותר בחה"מ ולא עוד אלא שמוותר לכתחלה להמתין ולבין לעשותם במועד (מ"א סי' תל"ג סק"ח).

הלכות החו"מ כלל קו

(ג) דבר שאינו צורך א"נ והוא לצורך המועד ואינו דבר האבד כגון שצריך בגד למועד מותר מעשה הדיוט אבל לא מעשה אומן שנבאר במלאכת חופר ובונה (תקמ"ח).

(ד) ואם היה דבר האבד כגון שנפל כותל ביתו הסמוך לר"ה ואם לא יבנהו יגנבו כליו מותר אפי' מלאכת אומן וכן כיוצא בזה ומ"מ כל מה שיכול להקל בטרחה יעשה (סי' תקל"ז ותק"מ) ולא נקרא דבר האבד אלא כשעיקר הדבר נפסד אבל בשביל מעט תוספת קלוקל לא מקרי דבר האבד ולכן אסור לחקן מלבושיו ומנעליו אעפ"י שיחקרעו מעט יותר אבל אם יחקרעו ויחלקקלו הרבה מותר דהוי הפסד גדול (סי' תקמ"א ט"ז) ומ"מ ישנה קצת (ח"ר).

(ה) ספק דבר האבד מותר ולי נראה שיעשה על ידי נכרי (סי' תקל"ז) (א).

(ו) מלאכה גמורה אפי' לא יהיה בנמצא אחר המועד כגון ללקוט פירות לצורך אחר המועד אסור ואע"ג שיהיה לו ריוח מזה דאעבורי רווחא לא מקרי פסידא אבל לקנות ולמכור כיון שאין זה מלאכה גמורה אם אינו בנמצא לאחר המועד מותר לקנות ולמכור (תקל"ג מ"א ס"ק ו' וסי' תקל"ט) וכיון דמותר לקנות אעפ"י שצריך לעשות כלים לזה כגון שקונה יין וצריך לחביות והוי מלאכה גמורה מ"מ מותר (סי' תקל"ט סעיף ט').

(ז) כל המלאכות שהם לצורך המועד כשעושין אותן אומניהם כגון הציידים והטוחנין העושין לרבים למכור בשוק צריכין לעשות בצנעה שלא יהיה נראה שעושה לצורך חול כגון שעושים הרבה (סי' תקל"ג).

(ח) צרכי רבים מותר לעשותם בחה"מ ויש בזה ב' התירים (ח) במעשה הדיוט אפי' א"צ עתה במועד (ג) מעשה אומן דוקא אם צריך לה במועד. ובב' התירים אלו מותר אפי' כיון מלאכתו ובפרהסיא ובטורח דכל צרכי רבים אינם נגמרין אלא בשעה שהם בטילים ומתחברים כלם ואם לא יעשו עכשיו יחבטל הדבר ולכן אם יש להם מנהיג שהרשות בידו לעשות לבדו אסור לעשותו במועד. ולכן מותר לחקן הדרכים להסיר המכשולות ולציין הקברות מפני כהנים ולחקן המקואות. ובורות ומעיינות של רבים שנפל בהם עפר ואבנים מותר לתקנם אפי' אין רבים צריכים להם עתה כיון שאינו מעשה אומן אבל להפור בורות מחדש שהוא מעשה אומן דוקא אם רבים צריכים להם עתה מותר ואם אין צריכים להם עתה לא יעשו. ודוקא צרכי רבים כאלו שהם צריכים לגוף האדם. ומרחץ של רבים לרשב"א מותר אפי' מעשה אומן דחשוב ליה צורך המועד ולרא"ש דוקא מעשה הדיוט דלא חשוב ליה צורך המועד. ושאר צרכי מצוה אפי' בנין בהב"נ אם אין לחוש שיחבטל לגמרי אפי' צריך להם עתה אסור לעשות מעשה אומן (ב). ובורות ומערות של יחיד אסור להפור מחדש ואפי' צריך להם עתה שאין לו מה לשתות אלא ממקום רחוק הרבה (כ"ה נמ"מ וכל"ל נמ"ח) אסור ואם עשויים כבר ונתקלקלו אם צריך להם עתה מותר לתקנו ואם א"צ עתה אסור לתקנם ואפי' להמשיך לה מים דרך חריץ אסור אבל מותר לקבל מי גשמים ולהוליד לבור שאין בו טורח גדול. וכל צורך מצוה המותרת במועד מותר ליטול עליו שכר (תקמ"ד).

(ט) אפי' המלאכות המותרות אינם מותרות אלא לעשותם לעצמו או לאחרים כחנם אבל בשכר אסור. ודוקא בשכר קצוב אבל כשנותן לו לאכול בשכרו מותר ודבר האבד מותר לעשות אפי' בשכר דכשם שהתירו לבעה"ב ליתן מלאכה לפועל שאין לו מה לאכול כדבסמוך ה"נ התירו לפועל שיעשה בשביל בעה"ב (הגר"ח) ויש מחזירין לצורך המועד אפי' בשכר אם אינו מעשה אומן (תקמ"א ח"ר נזס כל"ט) (ג).

הלכות חוה"מ קו קז קח

(י) כל מלאכה האסורה במועד מותר לעשותה ע"י פועל שאין לו מה לאכול כדי שישתכר וירויח (עס) ומ"מ יעשה בצנעה מפני הרואים שלא ידעו שאין לו מה לאכול (סי' תקל"ד מ"א סס"ק ז') (ד).

(יא) נ"ל דכל המלאכות המותרות אסור לעשות בשביל נכרי אפי' בחנם ולפ"ז אסור לבשל לצורך נכרי לשלוח לו דורן כמבואר בהלכות יום טוב כלל צ"ח (ה).

(יב) נ"ל דאסור לשכור פועלים נכרים לעשות לו במועד אעפ"י שאם לא ישכור עכשיו יצטרך לשלם ביוקר גדול לאחר המועד אעפ"כ אסור (ו).

(יג) המכין מלאכתו והניחה למועד אפי' בדבר האבד בית דין מאבדין אותה ממנו ומפקדים אותה לכל ואם עשה מלאכת אחרים שא"ל לקנסו כגון חייט או סופר משמתין ליה ומלקין אותו ואם מת לא קנסין לבנו אחריו ואם הוא דבר האבד מותר הבן לעשות אותה מלאכה אבל דבר שאינו אבד פשיטא דאסור לעשותו (סי' תקל"ח וי"ג נט"ז נט"ח).

כלל קז. פרטי ל"ט מלאכות מה שהותר מהם בחה"מ. תחורש:

(א) לא מצינו שום דבר שהתירו בחרישה כי חרישה לעולם אינו לצורך המועד ואפי' ללקט עצים ואבנים מן השדה ליפותו לחרישה אסור אא"כ שעושה מעשה שניכר שאינו מכין לצורך ליפות הקרקע כגון שלוקט הגדולים ומניח הקטנים וכל כיוצא בזה (סי' תקל"ז סעיף ט"ו).

(ב) המזבל שדה תולדה דחורש ולכן אסור לזבל שדהו ואפי' להכניס הצאן לדיר שדהו אסור ואם הכניס הנכרי מעצמו א"צ למחות בידו ואפי' בשבת ובלבד שלא יתן לו שכר ואפי' שכר מזונות אסור ובי"ט מותר ליתן לו שכר מזונות ובה"מ מותר ליתן לו שכר ובלבד שלא ישכרנו ולא יסייע לו ולא ימסור לו שומר (א) ונ"ל דכ"ז דוקא במכניס צאן לדיר אבל כשהנכרי מזבל ממש דזה מלאכה דאורייתא אסור להניחו ואפי' קצץ מעי"ט אסור וה"ה בה"מ דכל מלאכת מחובר אסור ע"י נכרי אפי' בחה"מ (עס סעיף י"ד).

כלל קח. הזורע הקוצר המעמר הדש הזורה הבורר הטוחן המרקר

הלש והאופה:

(א) זריעה אסורה במועד בכל ענין ואם היה כבר זרוע וצריך להשקותו במים אף על גב דגם זה תולדה דזרוע מ"מ יש בו ענינים שהתירו בהם כגון אם יפסדו הזרעים וכן ירקות שרוצה לאכלן במועד יכול לדלות מים להשקותן כדי שיגדלו ויהיו ראויים למועד אע"ג שהוא טורח גדול לצורך המועד התירו לפיכך אם אינו רוצה לאכלן במועד רק כדי להשביחן אסור ואפי' המשכה בלא הדלאה אסור (מ"א וט"ז) (וכיון שאין דינים אלו מטיס בינינו לא כתבתי ומציאריס נש"ע סי' תקל"ז).

(ב) קצירה אסורה במועד ואפי' כשקוצר ענפי האילן לתקן האילן אסור ואם צריך לענפים להאכיל לבהמה צריך לעשות היכר כגון שיקוץ כולם מצד אחד (תקל"ז) אבל כשצריך למועד מותר לפיכך מותר לקוץ עצים ממחובר ולעקור כשות שראוי להטיל בשכר ולעקור שומשמיין לאכול הגרעינים וכן כל מיני ירקות ופירות שרוצה לאכול במועד מותר לתלוש וכ"ז דוקא מה שצריך למועד ומ"מ אין צריך לצמצם אלא עושה בהרווחה ואם יותיר יותיר ובלבד שלא יערים לומר לאחר שתלש אלו יאמר באלו אני רוצה כיון דאין אחד משוכח מחבירו ומ"מ אם הערים מותר (סי' תקל"ג מ"א ס"ק ז') ואם ליקט פירות

הלכות חוה"מ כלל קח קט

והוחזיר וירא שיתעפשו מותר לכבשם אבל אסור ללקט תחלה כדי לכבוש ואפילו לא ימצא לאחר המועד דמלאכה גמורה לא התירו משום זה דאין זה דבר האבד ואסור לקצוץ אילן אא"כ צריך לבשל ולחמם הבית וכיוצא בו אבל לצורך נסורת שלו אסור (סז) (ח"ר וכן סוף בנמרה) ולענין ביקוע עצים נוהגין להכין הכל מעי"ט אם לא במקום הפסד מרובה אבל ביד מותר (סז).

(ג) ומ"מ אם יש לו גן אצל גן של נכרי וגדר אחד להם והנכרי לוקט פירות שלו בחה"מ ואם לא ילקט הישראל גם פירות שלו יפסיד יכול גם הישראל ללקט את שלו דהוי דבר האבד ואם ירא שיתעפשו מותר לכבשם כיון דהוא דבר האבד ולא עוד אלא שאם אין לו כלים במה לכבוש מותר לעשות חביות וכל צרכיו בלא שינוי אם א"א בענין אחר ובלבד שלא יכין מלאכתו במועד (סי' תקל"ז).

(ד) אסור לקצור שדהו בחה"מ אם אינו נפסד אם יעמוד לאחר המועד ואם אין לו מה יאכל אפי' מוצא בשוק לקנות אין מצריכין אותו ליקח מן השוק אלא קוצר ומעמר וזורה ובורר כדרכו ובלבד שלא ידוש כדרכו אלא בשינוי (א) והנ"מ שאין צריך אלא לו לבדו אבל אם הוא צריך לדוש לצורך רבים דש כדרכו (סז) ומותר לחלוב הבהמות אפי' שלא לצורך המועד אע"ג דהוי מלאכה גמורה כמו דש דהוי דבר האבד שמכחיש הבהמה (תקל"ג).

(ה) וכן מותר לטחון ולרקד ולעשות שכר לצורך המועד אפי' כיון מלאכתו דבצורך אכילה מותר לכיין מלאכתו במועד ואפי' יש לו לחם מותר לטחון לאפות פת חמה דפת חמה עדיף וה"ה בשכר אם החדש עדיף ובלבד שלא יהיה ערמה בדבר לעשות יותר בכוונה ואם הערים מותר לאכלו אבל אסור לטחון אם יש לו קמח דאין שבה בקמח שנטחון היום או מימים רבים (סז).

(ו) נ"ל דאפי' אם יש לו פת נקיה מותר לאפות פת קיבר אע"ג דבי"ט אסור בחה"מ מותר ובלבד שצריך עכ"פ ג"כ קצת במועד ועושה בהרווחה ואם יוחזיר יוחזיר ובשעת הדחק כגון שלא יוכל לאפות תיכף לאחר המועד יש לסמוך להתיר לאפות ע"י שצריך קצת להערים ולעשות בכוונה יותר כיון שהערמה זו אינו ניכר כ"כ וכ"ש כשעושה פת אחד או לעבוקבען אחד גדול שאין בו אלא טורח אחד דנ"ל דמותר לכ"ע (ב).

(ז) אם אינו צריך לקצור או שאר מלאכות רק מעט לצורך המועד ואינו מוצא מי שיקצור או יטחון לו מעט מותר לקצור ולטחון הרבה דכ"ז הוא לצורך אותו מועט שצריך (ריטב"א נזס רב עקנל מרמנ"ן).

כלל קט • הגווז (תקל"ח).

(א) אסור לגזוז צאנו בחה"מ.

(ב) אסור לגלח במועד אע"ג דהוא צורך י"ט מ"מ אסרו חכמים כדי שיוגלח מעי"ט ולא יכנס למועד כשהוא מנוול ולכן אפי' אם גילח מעי"ט אסור לגלח דמי יודע אם גילח ומוזה הטעם אפי' היה אגוס או שהיה חולה ונתרפא ואפי' לא היה לו אומן מעי"ט מ"מ אסור לגלח משום דלא מוכח מילתא.

(ג) וכן אסור ליטול הצפרנים ואם נטלן מעי"ט מותר ליטלן בחה"מ דהא יש מתירין לעולם וכן לצורך טבילה נוטלן כדרכן בחול.

(ד) מי שיש לו שחץ בראשו מותר לגלח השער אפי' בחער (ח"ר) (א).

הלכות חוה"מ כלל קט קי

(ה) היוצא מבית אסורים בין שהיה חבוש אצל נכרים או ישראל מותר לגלח דכיון שהיה בצער לא גילה וכן הבא מעבר לים דמפורסם הדבר ודוקא כשלא היה בשוב בעי"ט דאל"כ היה לו לגלח עי"ט כל אלו אפי' היה שהות בעי"ט לגלח רק שלא היה לו פנאי ביום מותרין ומ"מ לא יגלחו אלא בצנעה (נ"ע) דככולס כ' הטור והש"ע ולא היה לו פנאי משמע אף שהיה עדיין יום גדול וכנ"ל מודיקת הים כ' ולא היה שעות ביום וכ"כ הב"י בשם רי"ז והלבוש העתיק ולא היה לו שעות ול"ע).

(ו) מותר לגלח לקטן במועד דכיון דאין עליו מצוה לגלח מעי"ט ל"ג עליו ומ"מ אם נראה כגדול לא יגלח בפרהסיא.

(ז) אבל שחל שביעי שלו בשבת ערב הרגל מותר לגלח במועד שהרי לא היה יכול לגלח בע"ש שעדיין היה חוץ ו'.

(ח) מי שהמיר ושב והמנהג שאין מצרפין אותו לכל דבר שבקדושה עד שיגלח מותר לגלח במועד.

(ט) כל אדם מותר ליטול שפה אפי' בפרהסיא וכן מותר לחוץ ולסרוק הראש במועד אעפ"י שמשיר השער ואין בו משום גילוח.

כלל קי. המלבן והמנפץ והצובע והטווה וכו' והאורג וכו' הקושר והמתיר וכו' הצד והשוחט וכו':

(א) אין מכבסין במועד כדי שיכבס מעי"ט ולא יכנס למועד כשהוא מנוול אבל הבא ממדינת הים והיוצא מבית אסורים או שביה ולא היה לו שהות לכבס מעי"ט מותר ומיהו לא יכבסו אלא חלוק אחד וכן אשה שצריכה ללבוש לבנים ולא היה יכולה לכבס מעי"ט כגון שפרסה נדה בי"ט ומי שאין לו אלא חלוק א' ואם אינו מכבס ע"ג הנהר או יכבס בצנעה ואם מכבס בנהר מותר אע"ג דהוי פרהסיא כיון שמחכבס שם יפה (תקל"ד).

(ב) בגדי קטנים שמלפפין בהם מותר לכבס אפי' הרבה כיון שמשתיינין תמיד וצריך להם הרבה (סז) ומטפחת הידים וכן שנופֿטוך של חוטם כיון שמתלכלכים תמיד מדינא מותר לכבסן אפי' יש לו הרבה אך כיון שמנהגנו שאין מחליפין המטפחת רק מע"ש לע"ש אסור לכבסן.

(ג) כלי פשתן מדינא מותר לכבס דאין לנו הכיבוס כמו שהיו מכבסין בזמן הגמרא אך נהגו בו איסור ואסור להתיר ומוזה נתפשט שנותנין לנכרי לכבס כחונת א' אם מכבס חוץ לבית אע"ג דכל מה שאסור אסור גם ע"י נכרי מ"מ בזה מקילין (א"י בשם פרישה) (סז).

(ד) מותר למעך בגדי פשתן בידיים אחר הכבוס כדי ללכנן ולרכבן אם הוא לצורך המועד וכן מותר להחליקן בכלי כדרך אבל אסור לעשות קמטיה שקורין פֿאלטען או פאלבן דזה מעשה אומן (תקמ"ח).

(ה) המנפץ והצובע מה שאסור בי"ט אסור במועד (סז).

(ו) הטווה אסור בתה"מ אעפ"כ מותר לטוות לו ציצית לבגדיו ואפי' בלא שני אבל לא יטוה בגלגל (שקורין טפיננרחד) אלא בידיו או על ירכיו (תקמ"ח).

(ז) הצריך לתפור לצורך המועד כמבואר לקמן ואין לו חוט במה לתפור צ"ע אם מותר לטוות חוט לתפור בו (א).

(ח) כל צרכי אריגה הכל אסור ואפילו לארוג רשתות לצוד בהם אסור דאין זה בכלל מכשירי א"ג שאינו מכשיר המאכל כמו חגור וסכין אבל זה לא הוי אפי' מכשירין

וכיון שהוא מלאכת אומן אסור אבל מותר לארוג מצודות מערכות וכיוצא בו לצורך המועד שאין זה אלא מעשה הדיוט (תקמ"ח).

(ט) לגדל הפתילות נכון להכין מעי"ט ומ"מ כדיעבד מותר לגדל מצמר גפן דהוי מעשה הדיוט (עיין בא"ר ס"י תקמ"ח) ונ"ל דלכ"ע אסור לעשות נרות של חלב ופשיטא של שעווה דאיכא ג"כ מירוח וכמדומה שנוהגין היתר לצורך מועד.

(י) מטה שמסרגין אותה בחבלים אם היה בה חבלים רק שנתרפו מותר לכ"ע למחוח אותן. ולשום בה לכתחלה חבלים לסרג אותה יש אוסרין (ועיין ב"י וז"ר) ולכ"ע אסור לגדל לכתחלה חבלים לסרג בהם אעפ"י שהוא לצורך המועד (סז).

(יא) הקושר והמתיר לא נזכר מה דינו ונראה לי דמה שאינו לצורך המועד אסור לכ"ע.

(יב) החופר אסור במועד ומי שצריך בגד למועד מותר לתפור אותו מעשה הדיוט דהיינו שיעשה תפירות רחבות ותפירה א' למעלה ואחת למטה כשיני הכלב אבל מה שישנה לאחוז המחט בענין אחר ממה שדרכו לא מהני. ונ"ל דאם אין לו מי שיעשה לו בגד לצורך המועד בענין זה מותר לכ"ע ליתן שכר לפועל שאין לו כי אם לחם כדי שיהיו לו צרכי יום טוב בריוח (סז ועיין לעיל בנ"ל כלל ק"ז סי' ד').

(יג) אסור לתקן מלבושיו ומנעליו הקרועים אעפ"י שיתקעו יותר דלא מקרי דבר האבד בשביל מעט תוספת קלקול אבל אם יתקעו לגמרי יש מתירין (ט"ז) ומיהו על ידי שני מותר לתקן אפי' לא יתקעו לגמרי כמו בסימן הקודם (סז).

(יד) צידה אסור שלא לצורך המועד ולצורך המועד מותר ומ"מ מותר לצוד כל מה שיכול וכן מותר למלוח הכל ע"י הערמה דחמיד יאמר אולי יודמן לי דג יותר משובח מזה ואע"ג דבמליחה לא שייך זה שהרי כבר יש לפניו גם הזותר טוב מ"מ כיון דמליחת אוכלין גם בשבת אין בו מלאכה מדאורייתא (כדליתא בהלכות שנת במלאכת מעבד) התירו בחה"מ ומותר לצוד בפרהסיא שניכר לכל שעושה לצורך המועד. ודוקא שאין אומנתו בכך אבל היה צייד לרבים עושה בצנעה (כדלעיל כלל ק"ז סי' ז') (תקל"ג).

(טו) לשחוט ולהפשיט מותר לצורך המועד.

(טז) למלוח העור ולעבדו אסור שאין זה צורך המועד וכן אסור למלוח אוכלין או לכבוש אוכלין אם לא ע"י הערמה (כמוטאר נסי' י"ד) וכן מותר לקנות פירות וירקות וכיוצא בו שלא יהיו בנמצא לקנות אחר המועד וכיון שמוותר לקנותם ואז אם לא ימלחם או יכבשם יפסדו מותר גם למלחן ולכבשן כיון דמקח וממכר וגם המליחה אינן מלאכה גמורה התירו (תקל"ג).

(יז) דין ממחק בעור וכשאר דברים אסור במועד (עיין בהלכות שנת) ומ"מ כל רפואה מותר במועד ונ"ל דה"ה למרח רטיה וכן כל עשיית רפואות אפילו דברים שהם מלאכה גמורה (תקל"ג) (ב).

(יח) המחחק למדה אסור כמבואר במלאכת מחחק אם לא לצורך המועד או מותר (כן כ"ל).

כלל קיא. הכותב (סי' תקמ"ה).

(א) אסור לכתוב בחה"מ ואפי' להגיה אות א' בספר אסור ודוקא בכתב שכותבין בו ס"ח דהוי מעשה אומן ואפי' הוא צורך רבים אם אינו צורך להם במועד אבל אם אין להם ספר אחר לקרות בו בצבור מותר דהוי דבר האבד שהרי זה מצוה עוברת

הלכות חוה"מ כלל קיא קיב

(מס"כ ננין נהכ"ס נכלל ק"ז) ואפילו לכתוב לכתחלה ע"י סופרים הרבה או להשלים כשאין להם ספר אחר מותר.

(ב) כותב אדם תפילין ומוזות לעצמו אפי' להניחן לאחר המועד ואם אין לסופר מה יאכל מותר לכתוב ולמכור לאחרים עד שיהיו לו הוצאותיו בריוח לשמחת יום טוב. ולהניחן במועד במקום שמניחין תפילין מותר בכל ענין. ואינו אסור אלא הכתיבה דהוי מעשה אומן אבל העשייה מותר לעולם.

(ג) מותר לכתוב השכנותיו וציאותיו וכתבים שכותבים כשמלזים על משכנות דכ"ז הוא דבר האבד דאם לא יכתוב ישכחם ואם אינו דבר האבד אסור אא"כ הוא לצורך המועד דאז שרי לכתוב בכחב שלנו דהוי מעשה הדיוט.

(ד) אגרת שלום מאדם לחבירו יש אוסרין ונהגו להקל כיון דכתב שלנו הוא מעשה הדיוט. ונהגין לשנות קצת לכתוב שורה עליונה עקומה דאע"ג דכה"ג לא מקרי שינוי ולכן כל דבר שאסור לכתוב לא מהני זה מ"מ בזה כיון דכלא"ה יש מתירין נהגין להקל. (ה) אין כותבין שטר חוב במועד אם לא נתן לו עדיין המעות אבל כשנתן לו כבר המעות דיש לחוש שמא ימותו העדים ויבא להפסד וכן אם אינו מאמינו מלוה ללוה והלוה צריך למעות בחוה"מ אפי' שאינו לצורך המועד מותר אבל כשלוה לצורך אחר המועד אסור. ואם לא ימצא אחר המועד מעות ללוות מותר לכתוב דהוי דבר אבוד או שאין לו לסופר מה לאכול ה"ז כותב. ומותר לכתוב שטר מכירה כשמוכר במועד לצורך המועד אבל כשמוכר קודם למועד אסור לכתוב במועד דאף שיחזור בהן ליכא פסידא דיכול לקנות במקום אחר ואסור לכתוב שטרי אריסות וקבלנות שקיבל קודם המועד.

(ו) מי ששלחו לשאול ממנו שאלה ואין השליח רוצה להתעכב עד אחר המועד מותר לכתבה ולהעתיקה אם לא ימצא לאחר המועד וה"ה אם למד בעצמו דבר חידוש מותר לכתבו שלא ישכח וכן אם שמע דבר חידוש או ראה ספר מחודש ולא ימצא לאחר המועד מותר. ובלבד שלא יכתוב שום אות בכתיבת ס"ה רק דוקא בכתיבה שלנו כתב משיטא (זקירין אונסקיטרייט) (ט"ז ס"ט) אבל אם כבר כתובים אצלו רק שאינם מסודרים אצלו נ"ל דאסור לסדרם. דהיינו לחזור ולכתבם אבל מותר לסדרם ובלבד שלא יחברם ולא יתפרם יחד (עיין בא"ר ו"ע).

(ז) כל דבר שמותר לכתוב מותר בלא שינוי ולעשות הקולמוס ודיו ואסור לתקן קונטרס לכתוב עליו אחר המועד (מ"ח ס"ט).

(ח) נ"ל דאם שלח שלוחו ליריד מותר למשלח לכתוב לו אגרת בענין סחורתו לכ"ע (כמו נסי' ג') דכ"ז הוי דבר האבד.

כלל קיב. דין מוקח וממכר (סי' תקל"ט).

(א) כל סחורה אסורה אפי' כל שהוא מפני הטורח בין לקנות בין למכור מיהו אם נודמן לו ריוח מרובה במועד יכול למכור ולקנות בצנעה ויציא לשמחת יום טוב יותר ממה שהיה דעתו להוציא.

(ב) אם יש לו סחורה שאם לא ימכרנה עתה יפסיד מהקין מותר למכרה ונ"ל דאפי' אם מסתפק שמא יבא לידי הפסד מן הקין מותר (עיין לעיל כלל ק"ז סי' ה'). ובמקח וממכר לכ"ע מותר (וכ"כ תוסמת נהדיף דף י' ע"ב ד"ה ונדבר האבד) אבל אם לא יפסיד מהקין אף שלא ירויח גם כן אסור דעבורי רווחא לא מקרי פסידא אם לא שהוא

הלכות חוה"מ כלל קיב

ריוח מרובה כדלעיל סימן א'. ומ"מ מי שדחוק במעות ועי"ז מקמץ להוציא לשמחת יו"ט ואלו היו לו מעות בריוח היה מוציא יותר מותר למכור כדי שיוציא יותר לשמחת יום טוב ואפי' בענין זה אינו מותר רק שתהיה החנות סגורה ופתוחה במקצת כשבא הקונה ליקח אבל בלא"ה אף זה אסור.

(ג) אם בא יריד בחוה"מ או אפי' יומא דשוקא שאינו שכיח כלל כגון אסיפת הוועד (שקורין Schadzka לוֹזְזֵאוּעֶנְקוֹנְסֵט) ואפשר דה"ה כשחל השבוע שלפני פסחם בחוה"מ וידוע דאז הם קונים הרבה חשוב כיומא דשוקא דלא שכיח וצ"ע. וכן כשבאו ספינות וסוחרים שאינם שכיחים תמיד או שמבקשים ללכת ומוכרים בזול או קונים ביוקר מותר לקנות ולמכור כדרכו וחשבינן הפסד ריוח כהפסד קרן אבל יום השוק הקבוע בכל שבוע אסור.

(ד) וכן מי שצריך לקנות יין בעת הבציר לצורך שתיית כל השנה ואם לא יקנה עתה לא ימצא כ"כ בזול מותר לקנות ולחקן החביות דאם לא תהיה החבית מתוקנת יפסיד היין ולכן מותר אע"ג דתיקון החביות היו מלאכה גמורה ומלאכה גמורה אסור משום עבורי רווחא אלא דכיון דמותר לקנות מותר ג"כ לחקן ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אבל להרויח אסור לקנות אם לא שלא ימצא כלל לאחר המועד להרויח בו אבל כשימצא רק שיהיה יותר ביוקר ולא יוכל להרויח בו כ"כ נ"ל דאסור (וכוונתו מדוקדק לשון רמ"א נהג"ס וע"ש צ"י ועיין בכללים סי' ו') (א).

(ה) אין לוקחין בתים עבדים ובהמה ואכנים אלא לצורך המועד או לצורך המוכר שאין לו מה יאכל או לצורך השכיר או הסרסר שמוליך הדברים הנקנים שאין לו מה יאכל. (ו) ודוקא אלו שיש פרסום בקנייתן לכן אסורים מדינא אבל שאר כלים כשלא ימצא לקנות לאחר המועד מותר אבל אם יכול לקנותן לאחר המועד מדינא אין נכון לקנותם מ"מ נהגו לקנותם בצנעה ואין למחות בידם שיש להם על מי שישמכו (עיין ס"י תקל"ט נמ"א ס"ק ט"ו).

(ז) מוכרי פירות או ירק וכל דבר שאינו מתקיים מוכרים כדרכן בפרהסיא שהכל יודעין שהוא לצורך המועד ומוכרי חבלין אע"פ שהוא דבר המתקיים לא בעי צנעא דהכל יודעין שהוא לצורך המועד וכיון דמותר לפתוח החנות לצורך ישראל כשבא נכרי לקנות ג"כ מותר למכור לו.

(ח) מותר לקנות הכל מן הנכרי דהוי כמציל מידם (מ"א ס"ק ט"ו) וכן נכרי שפרע לישראל בסחורה וכיוצא בו מותר לקבל ממנו ופשיטא דמותר לחבוע אותו בדין ועכשיו כיון שאנו רואין החובות מתקלקלים נהגין לחבוע אף לישראל בדין כמועד דחשבינן לדבר האבד.

(ט) בימי הפסח שנמצא דגים על שפת המים אסור לאספם כדי לייבשם או למלחם אא"כ יהיו ראויים לאכול מהם במועד (ועיין לעיל נמלכת לידה).

(י) להלוות לנכרי בריבית לאותם שרגילים ללוות ממנו מותר דהוי דבר האבד שאם לא ילוה ירגיל עצמו ללוות אצל אחר ואם אינו רגיל צריך ליקח הריבית של שבוע הראשון ויוציאו בשמחת י"ט. וג"ל דה"ה דמותר למכור סחורה לאותן שרגילים ליקח אצלו אבל לאותן שאינן רגילים לא מהני מה שיוציא הריוח ליום טוב כדלעיל. ומותר ליקח ערכות במועד על הלואה שיעשה אחר המועד (ב).

(יא) חילוף מטבעות אסור.

הלכות חוה"מ כלל קיג קיד

כלל קיג. דין בנין וסתירה (סי' תק"ע).

(א) בנין אפילו כ"ש אסור ומ"מ מותר ליטול גבשושית שבבית וכן מותר לתקן סדקים שבנג ובלבד שלא יתקן בכלי אומנות רק בידיו.

(ב) ציר הרלת והמנעול וכיוצא בו שהוא דבר האבד שאם ישאר ביתו פתוח יגנבו מותר לתקן כדרכו בלא שינוי ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד וכן כותל חצר הסמוך לרה"ר שנפל בונהו כדרכו ואם היה נוטה ליפול סותרו מפני הסכנה ובונהו כדרכו דלא"כ מימנע ולא סתיר ולכן במקום שאין סכנה אסור לסתור ולבנותו אפי' איכא חשש גנבי וכותל חצר שבינו לחבירו בונה מעשה הדייט.

(ג) מותר לבנות אבוס לכהמה ואצטבא לישוב או לישן עליה ובלבד שיעשה מעשה הדייט ולא מעשה אומן דאע"ג דהוא לצורך המועד כיון שאינו צורך אוכל נפש אסור מעשה אומן.

(ד) תנור וכירים וכן קדרות ואלפסין שאפשר לאפות בו במועד מותר לעשות כדרכו והוי צורך אוכל נפש ואם לאו אסור וכן מותר לחדד הסכין ואם נשבר במועד מותר לעשות אחרת בלא שינוי דכ"ז הוי לצורך א"ג ואפי' אם אפשר להשאיל מחבירו.

(ה) אם הומן הוא קור מותר להעמיד תנור בית החורף להסיק הבית ונ"ל דה"ה אם נשבר החלון בענין שאם לא יסתום אותו ישב בקור מותר לתקנו.
(ו) מנקרים את הרחיים.

כלל קיד. דין הוצאה בחוה"מ ודברים שאסור משום טורה (סי' תקל"ה).

(א) אע"ג דהוצאה מותר אפי' בי"ט מ"מ אפי' בחוה"מ אסרו דברים שיש בו טורה גדול ואפי' במקום דמותר להוציא אפי' בשבת ולכן אין מפנין מחצר לחצר דרך רה"ר אפי' מכעורה לנאה אבל אם יש פתח בין כ' החצרות מותר לפנות אבל מבית לבית באותו חצר מותר וכן אפי' דרך מבוי מבית לבית הסמוך לו יש מתירין ואם מתירא מחמת גנבים ושאר פסידא הבל מותר ואפי' מעיר לעיר בדבר האבד מותר אבל בדבר שאינו אבוד אסור להסיע אפי' ממונו (סי' תקל"ח).

(ב) אם הוא דר בחצר אחר מותר לפנות לחצר שלו אפי' מנאה לכעורה ששמחה לאדם לדור בשלו. ודוקא לחצר שלו אבל משום שאר הנאה כגון שהיה דר עם חבירו בשכינות ורוצה לדור בבית מיוחד אעפ"י שנוח לאדם מ"מ אסור ומ"מ אם היה דר בין הנכרים או ענין אחר הנדמה לזה יש להתיר עפ"י ראות עיני הטורה (תקל"ה).

(ג) שולה פשחנו מן המשרה וכל כיוצא בזה מדבר האבד ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד. ומותר להכניס פירות מפני הגנבים אם אינם במקום המשתמר ומיהו יעשה בצנעה כגון שיכניס בלילה ואם הוא דבר שיש בו פרסום בלילה יותר מביום כגון שצריך להכניסו באבוקות ובקולות יכניסם ביום ואם א"א לעשות כ"א בפרהסיא הבל שרי בדבר האבוד (סי' תקל"ח).

(ד) מי שיש לו סחורה שאם לא ירפכנה ממטה למעלה תתקלקל מותר להפכה בחוה"מ. היו לו פירות שטוחין בשדה ליבש וירא מהמטר מותר לחפותם בקש אפילו חיפוי עב (סז).

(ה) הזבל שבחצר אסור להוציא אלא יסלקנו לצדדים ואם נתרבה עד שנעשה החצר כרפת מותר להוציא לאשפה (סז).

הלכות חהו"מ כלל קיד קטו קטז קיז

(ו) מביאין מבית האומן כלים שהם לצורך המועד אבל מה שאינו לצורך המועד אסור שיחשדוהו שנתן לתקנו במועד ואפי' מאומן נכרי אסור. ואם אין לאומן מה יאכל וצריך ליתן לו שכרו אם אינו מאמינו מניחין בבית הסמוך לו ואם חושש שמא יגנבו מפני לחצר אחרת אבל לא יביאם לביתו אלא בצנעה (סי' תקל"ז).

כלל קטו. דין מלאכה ע"י נכרי ודין לשכור פועלים (סי' תקמ"ג).

(א) כל דבר שאסור לעשותו אסור לומר לנכרי לעשותו אבל מותר ליתן לנכרי מלאכה בקבלנות או בשכיר יום שיעשנה אחר המועד ובלבד שלא ימנה וישקול וימדוד בדרך שעושה בחול ואף אם יעשה הנכרי אח"כ המלאכה במועד א"צ למחות לו הואיל והתנה עמו בהדיא שיעשנה אחר המועד ומותר ליתן בגדים לכובס נכרי ובלבד שלא ימנה (סז).

(ב) ודוקא מלאכת תלוש אבל מלאכת מחובר אפי' אם הנכרי קבל המלאכה מעי"ט אסור להניחו לעשותם במועד אפי' חוץ לתחום דחיישינן שמא יבואו יהודים ממקום אחר אבל נכרי שהיה אריסו ונטל חלק מהתבואה כאריס מותר לעשות בשדה ואפילו אם יש לישראל עבדים נכרים והם אוכלים אצלו ומסייעין לאריס זה שרי כיון שאין הישראל נותן להם שכר על כך. ומלאכת תלוש שנתן לנכרי מעי"ט א"צ למחות אם הוא בביתו של נכרי (סז).

(ג) לצורך מצוה הצריך בחול המועד מותר לומר לנכרי לעשותו במועד (עיין מ"א ר"ט סימן תקמ"ג).

(ד) מותר לשכור פועלים ואפי' יהודים שיעשו מלאכתו אחר המועד (סז).

כלל קטז. דין צרכי בהמה (סי' תקל"ז).

(א) הצריך לרכוב במועד אפי' לטייל ולא יוכל לילך ברגליו יכול לעשות כל צרכי הרכיבה וליטול צפרני הסוס ולשום ברזל ברגליו ובלבד שלא יכוין מלאכתו במועד אבל מא"י לח"ל אסור לתקן צרכי רכיבה אם אינו לצורך כלל אע"פ שמותר לרכוב אפי' מעיר לעיר אבל אסור לתקן צרכי רכיבה ומותר לסרוק הסוס במגרדת של ברזל וכיוצא בו לפותחו ומקזין לו דם וכל רפואה אפי' יש בה מלאכה אבל אין מרביעין בהמה במועד מפני שאינו צורך המועד ולא דבר האבד.

(ב) אין מושיבין תרנגולות על הביצים לגדל אפרוחים ואם הושיבם קודם המועד וברחו מעליהם יכול להחזירם אם הוא בחוך הג' ימים לבריחה דאז מהני החזרה וגם אין טורח כ"כ להחזירם אבל לאחר ג' ימים אסור אפי' יפסדו הביצים דיש טורח גדול בחזרה וגם לא מהני עוד החזרה. ודוקא אותה תרנגולת מותר אבל להושיב אחרת אפי' מתה ראשונה לעולם אסור (סי' תקל"ז).

כלל קיז. דין אירוסין ונשואין בחוה"מ (סי' תקמ"ז).

(א) אין נושאים נשים במועד לא בחולות ולא אלמנות ואפי' בלא סעודה אסור שנאמר ושמחת בחגך ולא באשתך דאין מערבין שמחה בשמחה אבל מותר לארס דהיינו אפי' לקדש ובלבד שלא יעשה סעודה בבית ארוסתו אבל שלא בבית ארוסתו מותר לעשות ריקודין ומחולות עם מרעיו וכן אפי' בבית ארוסתו שלא בשעת אירוסין מותר. וכתיבת תנאים שלנו אליה רבה מתיר לעשות סעודה (ללא כע"ז). ומותר להחזיר

הלכות חוה"מ כלל קיז קיח

גרושתו מהנשואין דאין שמחה כ"כ. ומדינא מותר לישא ערב הרגל אפי' סמוך לחשיכה
ובלכר שלא יעשה הסעודה בלילה ראשונה דעיקר השמחה הוא חד יומא ומתחיל ביום
וגומר בלילה אבל למחר מותר לעשות סעודה אך במדינתנו אין נוהגין כלל לישא ערב
הרגל אם לא בשעת הדחק (א"י) ומותר לעשות סעודת מילה ופדה"ב ברגל ולא
חשיבא שמחה כ"כ.

(ב) אע"ג דאין מערבין שמחה בשמחה דוקא באדם אחד אבל מותר לב' בני
אדם לפיכך מותר לעשות חופת יתום ויתומה או עני עם שמחה נשואי בניו ביום א' אך
לא ב' אהיות (ט"ז).

(ג) כל דין אבילות בחוה"מ מבואר בחכמת אדם (כלל קס"ט ק"ע קע"א).

הלכות ראש חודש

כלל קיח. דין ר"ח ודין קידוש לבנה ודין הלל והפטרות:

(א) ר"ח מותר בעשיית מלאכה ונשים נוהגות שלא לעשות מלאכה ומנהג הגון
הוא ולכן אין להקל להם (תי"ז).

(ב) ר"ח אסור בתענית להרמב"ם מה"ח דאקרי מועד ולשאר פוסקים מדרבנן
ולכ"ע אף שאינו אוכל פת אלא פירות וכיוצא בו יצא (ואם קבל עליו להתענות כך וכן
ימים וסג"ע טו ר"ח עיין נש"ע סי' תי"ח) והמתענה תענית חלום בר"ח ניסן או בר"ח אב א"צ
ליחב תענית לתעניתו כיון די"א דמצוה להתענות בהם שהם תענית צדיקי' ומצוה להרבות
בסעודה ר"ח ואם חל בשבת יעשה חבשיל אחד יותר משאר שבתות (א"י נש"ע ט"ז).
מזכירין יעלה ויבא בבהמ"ז ואם לא הזכיר אם סיים ברכת בונה ולא התחיל עדיין הטוב
והמטיב אע"פ שאמר כבר בא"י מסיים אמ"ה אשר נתן ר"ח לזכרון לעמו ישראל ואם
כבר אמר הטוב א"צ לחזור כיון דאין חוב לאכול פת דוקא.

(ג) היה אוכל בער"ח ולאחר שהתחיל לאכול התפללו הצבור מעריב אזלינן בתר
התחלת הסעודה ואינו מזכיר של ר"ח (דמוס למ"ט כ' נס"י רס"ג סעיף ט"ז ובמ"א ס"ז) אבל
אם התחיל אחר שהתפללו הצבור אע"פ שהוא לא התפלל ערבית מזכיר של ר"ח דהיחיד
נגרר אחר הצבור (בדליתא נס"י רס"ג ובס"י תקנ"א סעיף ט' ובמ"א ס"ז ס"ק כ"ז יש ט"ס ול"ל
נמ"ר סי' קי"ז וכ"ה להדיא נס"י תי"ט נמ"א ובס"י רל"א ובא"ע ס"ס קכ"ג אך כ"ע שהרי כ' המ"א
נס"י ל' ס"ק ז' דנמלתא דרבנן אינו נגרר אחר הלצה) ואם לא התפלל מנחה עדיין אינו
מזכיר כיון שעתידי להתפלל מנחה של חול (תי"ט נמ"א).

(ד) חל ר"ח באחד בשבת אם לא אכל גם בלילה מזכיר רק של שבת ולא של
ר"ח דאזלינן בתר התחלת הסעודה ואם אכל גם בלילה כיון דצריך להזכיר של ר"ח ואם
זכיר גם של שבת הוי תרתי דסתרי ולכן מזכיר רק של ר"ח אבל כשחל חנוכה ביום א'
אפילו אכל גם בלילה מזכיר של שבת או של ר"ח דאין חיוב הזכרה של חנוכה כחיוב
של ראש חודש (ס"ז).

(ה) היה אוכל בר"ח מבע"י וכבר התפלל מעריב במוצאי ר"ח אינו מזכיר של ר"ח וה"ה
בשבת דהוי תרתי דסתרי ואם הוא לא התפלל אע"פ שהצבור התפללו מזכיר של ר"ח
ודוקא שהתחיל לאכול קודם שהתחילו הצבור להתפלל מעריב אבל אם התחיל לאכול אחר
שהתפללו הצבור מעריב אם כבר התפלל מנחה אינו מזכיר של ר"ח דנגרר אחר הצבור

הלכות ראש חודש כלל ק"ח

והוי כהתחיל בחול אבל אם לא התפלל עדיין מנחה כיון שצריך להזכיר של ר"ח במנחה מזכיר ג"כ בבהמ"ז (שם נמ"ח).

(ו) ר"ח שחל בשבת והזכיר של שבת ולא אמר יעלה אם נזכר קודם שהתחיל הטוב והמטיב אומר כדין ר"ח (כמזכיר לעיל סי' ז') ואם כבר פתח הטוב והמטיב אינו חוזר ואם שכח גם רצה ונזכר קודם שהתחיל הטוב אומר בא"י אמ"ה שנתן שבתות למנוחה ור"ח לזכרון בא"י מקדש השבת וישראל ור"ח (ועיין לעיל דין בהמ"ז כלל מ"ז).

(ז) ר"ח אסור בהספד וא"א צדוק הדין וקדיש וה"ה בכל יום שא"א תחנון ואפילו לחכם בפניו וכ"ש בזמנינו שאין לנו ח"ח ששוואלין אותו דבר הלכה בכ"מ ואומרה (כ"כ המ"א סס"י תקמ"ז ומש"כ ח"ר דעלינו דגם בזמננו לענין מסיס זי"ד סי' רמ"ג ונח"מ סס"י רס"ג בסמ"ע כ"ל דל"ד דהתם תליא נמי שטרמו אומנמו וא"ל לזה ת"ח זוק שס בשסקיס אבל היכא דנענין ת"ח אין לנו בזמננו וכו"ש לדעת רמב"ם דר"ח חקרי מועד מן התורה ולכן אין להקל ואף לפי מש"כ הל"ט דדורשין עליו היינו לומר דברי תורה אבל לא כמו בזמנינו שאומרים עליו קינות והספדים כ"ל דאסור בכל יום שאסור בהספד וכמ"ש הט"ז סי' ת"כ וכן כראי מועצה שכתב הט"ז דע"כ לא היו מוספקים אלא בל"ה אבל בהספד לכ"ע אסור. ובאמת הדבר תמוה מאוד דל"ה דאינו אלא תחנה אסור והספדים וקינות יהיה מותר).

(ח) דין הזכרת יעלה ויבא ב"ח מבואר בדין תפלה כלל כ"ד סימן כ"א ובכלל כ"ח. (ט) מ"ע מדרבנן לקרות ההלל בימים שנעשו נסים לישראל. ונהגו לקרות גם בר"ח אלא שהימים שהיבנו חכמים וסימנם בבט"ח או גומרין ההלל דהיינו ב' ימים ראשונים של פסח ב' של שבועות ט' של סוכות ה' של חנוכה ובר"ח ובשאר ימי פסח קורין הלל בדילוג ומ"מ מברכין תחלה וסוף. ומ"מ בימים שאין גומרים ההלל יזהר היחיד לקרותו עם הצבור דו"א דיהיד אין מברך אע"ג דלא קי"ל הבי מ"מ לכתחלה יזהר בזה ולכן אם בא לבה"כ סמוך להלל יקרא תחלה הלל עם הצבור ואח"כ יתפלל ואם הוא באמצע פסוקי דומרה יקרא הלל עם הצבור ולא יברך תחלה וסוף דברוך שאמר וישתבח נחשב לברכה גם על ההלל אבל בימים שגומרים הלל לא יעשה כן דלכ"ע היחיד מברך על ההלל. וכשקורא ביחיד אם יש שם שנים יאמר בפניהם הודו וכו' והם יענו דכיון שאומר הודו משמע שאומר לאחרים. ואסור להפסיק בו ובימים שגומרים הלל דינו לענין הפסקה כמו בק"ש (נכלל כ') ואם הפסיק אפי' שהיה לגמור את כולה א"צ לחזור לראש. וצריך לקרותו כסדר ואם דילג פסוק אחד צריך להחזור ולקרות מאותו פסוק ואילך כסדרו וצריך לקרות מעומד ואפילו לסמוך אסור דסמיכה אינה כעמידה חוץ מליל פסח שקורין מיושב.

(י) א"א הלל בבית אבל בר"ח וא"צ ג"כ לומר אח"כ בביתו דאינו חוב כ"כ אבל בחנוכה אומר כל אחד ואחד בביתו (סי' קל"א נמ"ח).

(יא) אחר הלל אומר קדיש שלם ומוציאין ס"ח וקורין בו ד' הכהן קורא וידבר צו ואמרת ולוי חוזר וקורא ואמרת וקורא את הכבש ועשירית וישראל קורא עולת חמיד עד ובראשי חדשיכם ורביעי קורא ובר"ח עד סוף (סי' תכ"ג נש"ע) (והגר"א נביאוריו סק"ג הכריע שהכהן קורא ככ"ל והלוי קורא את הכבש עד וזוים השבת והשלישי קורא מועלת תמיד עד ובראשי חדשים ע"ש).

(יב) אחר קה"ת אומר קדיש ואשרי ובה לציון והציי קדיש ומתפללין מוסף וחולצין התפלין קודם מוסף (ונכמ"ג ח"ח סי' כ"ט ס"ק ז' נט"ז כתב שיש לחלוץ התפלין קודם יס"ר

לחשיכה
חיל ביום
שא ערב
גל דלא
לב' בני
א' א'
הג הגון
מדרבנן
כך וכך
אב א"צ
להרבות
שכ"ג.
הטוב
אל ואם
עני בתר
אבל
דהיחיד
ע"ס ול'ז
המ"א
עין אינו
לא של
ח ואם
ביום א'
כהזיב
ח וה"ה
גל ר"ח
ל אחר
הצבור

הלכות ראש חודש כלל ק"ח

ששמו חקק שטבא לזיון מאס דנמערנא כוי מנרכין על חליפת תפלין לשמור חקיו ע"ע).
שיר של יום ר"ח (חמור ק"ד) ברכי נפשי.

(יג) הרואה לבנה בחדושה מברך אשר במאמרו וכו' ואין לקדש אלא כשהוא
וראי לילה שההא זריחה ע"ג קרקע וראוי להנות מאורה. וצריך שלא יהיה מסך מבריל
בינו לבין הלכנה אא"כ הוא דבר זך שהלכנה נראית ממנו שיוכל להכיר דברים הניכרים
לאור הלכנה וה"ה אם נתכסה בעבים אינו מברך אבל אם נתכסה בעב דק וקלוש מברך
ואם התחיל לברך שהיה סוכר שיוכל לגמור הברכה קודם שנתכסה ונתכסה באמצע
הברכה גומר הברכה אבל אם משער שלא יוכל לגמור קודם שנתכסה לא יתהיל. ונ"ל
דמ"מ בדיעבד יסיים הברכה ואם אפשר בקל לא יקדש תחת גג ואוהל שאינו דרך כבוד
אלא בחצר או בשדה כיוצאין לקראת מלך ובלבד שיהיה המקום נקי (ועיין בהלכות גרמת
כלל ג' סי' ט"ז סי' תכ"ז) ותחלה יתפלל מעריב ואח"כ קידוש לבנה דהריר קודם ומ"מ אם
הימים מעוננים ויש עוד רק ב' או ג' ימים יכול לקדש קודם מעריב (וכ"כ סי' נכ"ב).

(יד) מצוה מן המוכרח לקדש במוצאי שבת דאז הוא מבושם ומלוכש בכלים נאים
ואם יש לחוש דעי"ז לא יוכל לקדש יקדש אף בחול ואם מ"ש ליל י' בחודש אין ממתנינים
(ועיין מש"כ בכלל ס"ח דין שהי מטיה דס"ח ס"ל דלא משהיכן כלל למטה וכ"כ המ"ח רס"י כ"ה
וח"כ אין להמתין כלל עד מ"ט) ולא יקדש עד שיעברו לפחות ג' ימים מן המולד ויש
ממתנינים עד ד' ימים אם לא כשחל מ"ש בחוד ז' דאז מקדשין במ"ש ואין לקדש אלא עד
חצי כ"ט י"ב חשצ"ג מן המולד וחשבינן מע"ל. וסומא מותר לקדש הלכנה כי ברכה זו
נתקן על חידוש העולם ודומה ליוצר המאורות.

(טו) אין לקדש קודם ט"ב וכן כשהוא אבל אא"כ כשלא ישלים אבילותו עד י'
בחדש דאז יקדש בימי אבלו ואין לקדש כשהוא בתענית עד שיטעום מקודם ומ"מ
במוצאי יח"כ כיון שאז העולם בשמחה מקדשין אף קודם ולכתחלה אין מקדשין בליל שבת
או י"ט. ומ"מ בשעת הדחק מותר לקדש (שם נמ"ח ס"ק ז').

(טז) ר"ח שחל בשבת ערבית שחרית ומנחה מהפלל שבע ואומר יעלה ויבא בעבודה
ואינו מזכיר של שבת בעלה ויבא ומוציאין שני ספרים בראשון קורין שבעה בסדר
היום ובשני קורין מפטיר וביום השבת ובר"ח ומפטירין השמים כסאי חוץ מר"ח אלול שחל
בשבת מפטירין עניה סוערה מן סתם הכ"י אבל מנהגנו עפ"י רמ"א דאפי' ר"ח אלול שחל
בשבת מפטירין השמים כסאי ואז מפטירין כבי הצא רני עקרה וגם עניה סוערה כזו
לקרות ו' דנחמתא. וכן ר"ח אב שחל בשבת יש מקומות שמפטירין שמעו כדו לקרות ג'
דפורענותא אבל במקום שאין מנהג ראוי לקרות השמים כסאי (ובניאורי הגר"ח סק"ח
הכריע לקרות שמעו וע"ע). ור"ח שחל באחד בשבת קורין מחר חודש אבל כשחל ר"ח
אלול באחד בשבת קורין עניה סוערה ולא מחר חודש. ואם ר"ח ב' ימים מפטירין השמים
כסאי. ואם חל ר"ח באחד מד' פרשיות שנאדר מפטירין בשל פרשה ולא בשל ראש
חודש (סי' תכ"ה).

(יז) מפטירין ג' דפורענותא וז' דנחמתא וג' דתיובתא ואם טעה והפטיר בשבת
ראשון הפטירה של אותה סדר יפטיר לשבת הבאה דברי ירמיהו וגם שמעו אע"ג דאין
מדלגין מנביא לנביא הכא סמוכין זה לזה. ג' דפורענותא. דברי ירמיהו. שמעו. חזון. ו'
דנחמתא. נחמו. ותאמר ציון. עניה סוערה. אנכי. רני עקרה. קומי אורי. שוש אישי.
ובצ"ג במנחה דרשו. ובשבת תשובה מפטירין שובה (ובמהר"ל כ' שקורין שובה עד סוף
ואח"כ מתחילין ביחל תקעו עד ולא ינוש עמי לעולם וכ' הטעם נחמתא שאין זו כ"א ע' מסוקים

הלכות ראש חודש כלל קיח קיט

בהפטרות שנה ובאמת כן הוא המכהג לקרות שנה וגם הפסוקים מיואל כ"ל אך טעם מהרי"ל
 ל"ע הא סליק ענינא וכל דסליק ענינא מותר לקרות אף פחות מכ"א פסוקים וכן נוהגין תמיד
 לקרות הפטרה אף פחות מכ"א פסוקים היכי דס"ע אלא כ"ל הטעם דמוסיפין לקרות אחר זה
 הפסוקים מיואל כ"ל משום דמסיים בדבר רע ופושעים יכשלו גם לכן מהראוי לסיים בטוב.
 וכשר"ח ב' ג' ראו יש שבת בין י"ה לסוכות שקורין האוינו מפטירין ודבר דוד ובשאר
 שבתות השנה מפטירין מעין הפרשה. וכשקורין ב' פרשיות מפטירין בשל אחרונה מלבד
 באחרי קדושים כשהן מחוברין מפטירין הלא כבני כושיים שהיא הפטרת אחרי. מה
 שכתוב בחומשים הפטרת וישלח ויברח יעקב הוא טעות אלא בוצא מפטירין מן ויברח עד
 סוף הושע (ואחר כך פסוקים מיואל ואכלתם אכול וכו' וידעתם וכו' ג"כ מטעם לסיים בטוב).
 ובוישלח מפטירין מן ועמי תלואים וגם מקצת ויברח יעקב עד ומושיע אין בלתי ועפ"י
 הגר"א נוהגין להפטיר בפ' וישלח חזון עובדיה (תכ"ח).

הלכות פסח

כלל קיט. דין בדיקת חמץ:

(א) חדש ניסן הוא החדש הראשון לחדשי השנה כמו שכתוב בתורה וכו נגאלו
 אבותינו ממצרים וי"א דאף הגאולה העתידה לבא תהיה בניסן ובר"ח הוקם המשכן
 והקריבו י"ב נשיאים כמפורש בתורה ובכל יום שהיה הנשיא מקריב היה יו"ט שלו ואח"כ
 ע"פ ופסח וא"ח ולכן אין גופלים על פניהם כל החדש אפי' אחר הפסח מפני שכבר עבר
 רוב החדש בקדושה וא"א צדקתך בסוגה בשבת ואין מספידין בו ואין מתענים בו אפי'
 תענית יחיד ואפי' יאהרצייט חוץ מן הבכורים בע"פ וכן תענית חלום מתענים בו ואפילו
 חלם לו בר"ח ניסן וא"צ למיתב תענית לתעניתו (ועיין כלל קל"ג סי' ל"ז) וכן חתן ביום
 חופתו ואפי' בר"ח ניסן מתענה כיון די"א שהוא תענית צדיקים. ובערב פסח א"א מזמור
 לתורה ואא"א ולמנצח (תכ"ט). ושבת שלפני פסח קורין שבת הגדול מפני הגם הגדול
 שהיה בו שבשנה שיצאו ממצרים היה י' בניסן ביום שבת ולקחו כ"א מישראל שה לפסח
 וקשרו בכרעי מטותיהם כמש"כ בעשור לחדש הזה ויקחו להם שיה לבית אבות והמצרים
 ראו זה שרצו לשחוט אלהיהם והוצרכו לשחוק. ומנהג בכל ישראל שדורשין בשבת הגדול
 לפי שהוא חייב לדרוש בהלכות פסח קודם פסח ל' יום (סי' ת"ל).

(ב) מ"ע מה"ת להשבות החמץ קודם זמן איסור אכילתו שנאמר אך ביום הראשון
 תשביתו שאור מבתיכם ומפי השמועה למדו שהראשון זה הוא יום י"ד דל"ל כפשטא
 דר"ל ביום ראשון של פסח ישבית שהרי כבר נאמר ז' ימים לא ימצא וכו' וע"כ ר"ל ז'
 ימים שלמים ואם ימתין מלהשבית עד יום ראשון הרי אין כאן ז' ימים אע"כ דראשון זה
 ר"ל כאלו נכתב אך ביום הקודם תשביתו ומצינו כיוצא בו במקרא דכתיב הראשון אדם
 תולד ופירושו הקודם לאדם תולד (תל"א).

(ג) ומה היא השבתה זו האמורה בתורה שיבטלנו בלבו ויחשוב אותו כעפר וישים
 בלבו שכל חמץ שברשותו הרי הוא כעפר וכדבר שאין בו צורך כלל. דא"ל דכוונת התורה
 דוקא לבער מן העולם דא"כ הוי ליה לכחוב תבערו או תשרפו אע"כ השבתה בלב סגי
 דכיון דביטלו ונחשב לו כעפר הרי הוא הפקר ואינו שלו ואינו עובר עליו שהרי לא אסרה
 תורה בכל יראה ובל ימצא אלא בחמץ שלו כדכתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דר"ל

שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים (רמב"ם רפ"ג ונמ"ח סע) ואע"ג דבשאר הפקר לא מהני דאם יאמר אדם על נכסיו שיהיו כעפרא לא הוי הפקר ומכ"ש אם אינו מוציא בפיו שהרי תשבתו משמע אפי' ביטול בלב ולכ"ע בכל התורה דברים שבלב אינן דברים מ"מ כיון דחמץ ממילא אינו ברשותו של אדם שהרי התורה אסרה בהנאה אלא שהתורה העמידה אותו ברשותו לענין זה שיהיה נחשב כשלו לעבור עליו בכל יראה ומשום הכי בגילוי דעתא בעלמא דלא ניהא ליה דלהוי ליה זכותא בגויה כלל סגי ומהני בין לחמץ ידוע ובין לשאינו ידוע (תוס' ור"ן ריש פסחים).

(ד) מה"ת סגי בביטול וכ"ש אם רוצה לבערו מן העולם ובאחד מהן סגי ואמנם חז"ל החמירו דלא סגי באחד מהן אלא בשניהם דוקא לפי שחששו אחר שהביטול תלוי במחשבתן של אדם וברעותיהם ואולי ירע בעיני האדם שיש לו חמץ בעד כמה אלפים להפקיר ואף שנפיו יאמר שיהיה בטל והפקר וחשוב כעפרא מ"מ לבו לא כן יחשוב ולא יבטלנו בלב שלם והרי הוא עובר בב"י שהרי לא הוציאו מביטול ורשותו ועוד שמא מתוך שרגילין בו כל השנה אם יהיה בכיתו ורשותו גורנין שישכח ויבא לאוכלו ולכן תקנו חז"ל שאעפ"י שמבטל לא סגי אלא צריך לבדוק ולבערו מן העולם או שימכרנו לנכרי שיציא הנכרי החמץ מביטול של ישראל או שימכור הישראל החדר שהחמץ מונח בו לנכרי דאו הוי בכיתו של נכרי (ר"ן סע).

(ה) אם תאמר כיון שאף שביטל צריך לבער ל"ל הביטול כיון שכבר ביער הכל ז"א שחששו חכמים שמא ישאיר החיכת חמץ לאיזה צורך וישכח ולא יבערנו ונמצא תיבך כשנמצא בפסח יהיה עובר בב"י שהרי לא ביער ולא ביטל וי"א דעובר גם למפרע (מ"א סי' תל"ד סק"ה ולא הזכיר מה שכתב הר"ן להדיא ריש פסחים דאינו עובר למפרע ואינו דומה לאוכל חלב נשוגג דשאני הכא דחוקי אחזקה כיון שסבר ביער הכל ע"ש בר"ן וכ"מ ברש"י פ' כ"ט תוס' ד"ה ואי).

(ו) והצריכו חכמים לבדוק בחורין ובסדקים דאע"ג דבחורין וסדקים אין לחוש אלא לחמץ כל שהוא כגון פרורין ופרורין ממילא בטילי ואינו עובר בשום אופן מ"מ מחששא דשמא יבא לאכלו צריך לבער אפי' כ"ש (ריב"ז נפירש ונפ"ח סי' תמ"ד סעיף ד' חולק) ולפי שא"א לבדוק בחורין וסדקים אלא ע"י נר שאור היום אינו מועיל לחורין ולכן התקינו שכל הבדיקות לא יהיו אלא ע"י נר ולפי שאין אור הנר מועיל ביום לפיכך תקנו לבדוק בלילה שאז אור הנר יפה לבדיקה ועוד דביום אין כל אדם מצוי בכיתו שהולך למלאכתו אבל בלילה אז היא שעה שבני אדם מצויים בבתיהם ולפי שבלילה יש לחוש שמא יחטפנו שניה ולכן תקנו שתיבך בתחלת ליל י"ד חייבין לבדוק (כ"כ א"ר וחק יעקב נסו' תל"א וכן משמע לשון רמב"ם ומאז"ד ודלא כמ"א).

(ז) כיון שתקנו זמן קבוע לבדיקה זו שתהיה דוקא מתחלת הלילה לכן אסור להתחיל לאכול או לכונס/למרוחץ או לעשות מלאכה חצי שעה קודם תחילת הלילה ואפי' ללמוד אסור בין שלומד בפ"ע או שלומד עם אחרים (אלא בלימוד אינו אסור אלא בה"ש כן משמע ברמב"ם ועיין ח"י כדי שלא יתבטל מלימודו כ"כ) דחיישינן שמא ישכח מלבדוק ואם התחיל ללמוד מבעוד יום יש אומרים שצריך להפסיק אע"ג דהתחיל בהיתר (מלתא דרבנן היא דהא מה"ת בביטול סגי וקיימא לן דכל מילי דרבנן בהתחיל בהיתר לא יפסיק הבא כיון שהוא לאפרושי מאיסורא חמיר טפי ונ"ל דהמיקל כדעת המקילין לא הפסיד ואם התחיל לאכול או במלאכה נ"ל דיפסיק. ואותן המתפללים מעריב בזמנו בצבור יתפללו מקודם דטורח לקבצן אח"כ וגם אין לחוש כ"כ שישכח לבדוק שהרי חפלה היא דבר

קבוע דלא שייך בו שמא ימושך והמתפלל בכיתו יתן לאחר לכדוק והוא יתפלל ואם אין לו אחר והוא רגיל להתפלל לעולם ביחודי יכדוק תחלה דכיון דרגיל בכך שיחפלל לא ישבת. והח"י כתב דלעולם יתפלל תחלה דתדיר ושאינו תדיר תדיר קודם. ואותן אנשים שאומרים הלכה בפני אחרים כ' המ"א (סז) דמוחר ללמוד בלא פלפול כיון דיש לו שיעור קבוע (ונרמז"ס ובכ"מ סז מצינו דאפי' ללמוד עם אחרים אסור ול"ע) ומעימה בעלמא קודם בדיקה כגון פירות וכיוצא פת מותר (תל"ח).

(ה) אין בודקין אלא בנר של שעות והוא יחודי אבל ב' נרות קלועים הוי כאבוקה ואין בודקין לאור אבוקה שמתירא להכניסו לחורין שלא ישרוף הבית ולא בנר של חלב ושל שמן שלא יטוף על הכלים ויפסידם ואם בדק כדיעבד לאור אבוקה צריך לחזור ולכדוק כיון דמוזכר בגמרא דאין בודקין לאורו. וכשאר נרות כדיעבד או שאין לו נר של שעות דהוי כדיעבד עלתה לו בדיקה (סי' תל"ג עיין מ"א סק"ה) ואין כוונתו לענין הדין שיהיה שוה לאבוקה אלא ר"ל הטעם של שמן הוא כמו באבוקה (ועיין גר"ש ובח"י).

(ט) בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ ואפי' המרתופים של מוכרי יין ומי רבש צריך בדיקה שלפעמים השמש נכנס בהם בתוך סעודתו ופתו בידו וכן בכל מקום שיש לחוש לזה אפי' מקום שמתחזקין בו עצים לבשל. וכן בחי כנסיות ובתי מדרשות צריך בדיקה שהתינוקות מכניסים בהם חמץ (סז).

(י) ולכן צריך לכדוק כל הבתים והעליות והחורין שאינם גבוהים מתשמיש אדם או נמוכים פחות מג"ט דאלו א"צ בדיקה כלל דמתוך גבהן ועמקן אין דרך להשתמש בהם ואם מצוים חינוקות צריך לכדוק אף בנמוכים וכן צריך לכדוק תחת הספסלין והשולחנות שאוכלין שם. ובמקום שהתרנגולים מצוים א"צ לכדוק בקרקע הבית ובלול שלהן דמסתמא אף אח"ל שהיה בו חמץ בודאי תרנגולים אכלוהו אבל אם היה שם חמץ ודאי לא סמכינן ע"ז וצריך בדיקה (עיין בח"י סי' תל"ג ס"ק י"ב שרופה להשוות כל הדעות ומכרז באגדה דר"ל דכשיגיע זמן הכיעור לריך לנער ולא ידעתי מה יעשה צוה שכתב באורחות חיים ה"ל וחלז שתרנגולים נוטים סז א"ל בדיקה וכנהה גומר מוספק חמץ אבל מודאי חמץ לריך בדיקה עכ"ל וצוה כדחו דבריו) וכ"ש במקום שמעמידין אווזים בלול ומניחין לפניהם מכחון כלי עם שבולת שועל ושעורים שע"י אכילתם נופלים גרעינים לחוץ וא"א להם לאכול משם והם חמץ גמור שהרי שורין הגרעינים במים וצריך בדיקה מדינא. וכן צריך לכדוק כל הכלים שבשלו בהם כל השנה מיני קמחין ולנקותן יפה ועריבות שלשין בהם כל השנה אפילו העשויות בעץ אחר כדוק ומנוסה שאין הרחיצה והניקור מועיל להם וכן הכלים שמניחים בו קמח והסלים שמניחים בהם פת ולכן יחנם במתנה או ימכרם לנכרי או יטוחם בטיט (תמ"ג).

(יא) אם בדק ליל י"ג לאור הנר כדיעבד עלתה לו בדיקה ומ"פ נכון שיחזור ויכדוק ליל י"ד חדר אחר כעיקר תקנת חכמים ולא יכרך (ת"י) אבל המכבד חדריו ובודק ביום י"ג צריך מדינא לחזור ולכדוק כלילה כיון דבדק בלא אור הנר (תל"ג).

(יב) קודם הבדיקה יכבד היטיב דלא מכדיק שפיר בלא כיבוד ולכן נהגו ליטול נוצות כדי לכבד אוהן מקומות שימצא בהם חמץ והכיסים של בגדים והבתי ידיים שנותנים בהם לפעמים חמץ אפי' אמר ברי לי שלא ניתן לחוכו חמץ הוי כמלתא דלא רמיא על אינשי ולכן צריך בדיקה. והעולם נוהגין רק לנער הכיסים בשעת הביעור ונכון לכדוק אותם בשעת בדיקה (סז).

(יג) אע"ג דכתיב לא יראה לך חמץ דמשמע דוקא לראותו אסור קבלו חז"ל מדכתיב שבעת ימים לא ימצא דאסור להטמין או להניח בכית אחר שעכ"פ כיון שיודע

הלכות פסח כלל קיט

היכן הוא ה"ז מצוי לו ועובר ולכן חמץ שמונה עליו גל אכנים וכיוצא בו אם הוא פחות מג"ט צריך לבדוק ולבער ואם יש עליו גבוה ג"ט אעפ"י שידוע שיש שם חמץ א"צ לבדוק ולבער דהוי כמבוער ומ"מ צריך לבטל לכ"ע אלא די"א דהביטול הוא מדאורייתא דאל"כ אעפ"י שאין דעתו כלל לפקח הגל במועד מ"מ עובר משום לא ימצא וי"א דמדאורייתא אינו עובר כלל דדוקא להטמין בידים אסור מדאורייתא אבל הכא כיון שלא היה בדעתו להטמין אינו עובר. מ"מ מדרבנן לכ"ע צריך לבטל ולכן אם לא ביטל עד אחר זמן איסורו צריך לפקח הגל ולבער ולאחר הפסח אם מותר להנות ממנו מחלוקת בין הפוסקים ואם נפל עליו גל גדול שא"א לפקח והוא אבוד ממנו ומכל אדם מותר דלא קרינן ביה שלך (סי' תל"ג נמ"ח ס"ק י"ז).

(יד) ולהניח לכתחלה על החמץ כעין גל כגון שיש לו אוצר חטים וידע שיש שם חטים מחומצים בקרקעית הבור ועכשיו רוצה להניח שם עוד חטים אפי' הוא מתחלה השנה צריך לבער שה"ז כמטמין בידים ואפי' אין דעתו לפנותו קודם פסח ודוקא לכתחלה אבל בדיעבד או שלא שם על לבו לזה והניח עליו האוצר אם היה קודם ל' יום לפני הפסח א"צ לבער אלא מבטלו ודיו ולאחר הפסח כשמפנה האוצר אסור להנות מאותן חטים המחומצים שכיון שהיה יודע שיש כאן חמץ בודאי ואין לך אדם שאין דעתו לפנות אוצרו וגרע מחמץ שנפל עליו מפולת ממילא. ובתוך ל' יום אפי' אין דעתו לפנותו חוץ הפסח חייב לבער (סי' תל"ז).

(טו) ואם לא היה שם חמץ ידוע אלא ספק חמץ אם הוא חוץ ל' יום זקוק לבדוק מספק קודם שיניח שם האוצר בלילה לאור הנר ואם לא ברק זקוק לפנות האוצר ולבדוק דכל שלשים יום קודם הפסח חל עליו חובת בדיקה וקודם שלשים יום אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק דחיישינן שמא יפנה עד שלא ישאר עליו ג"ט ואח"כ יטרוד ולא יבדוק ואם אין דעתו לפנותו קודם פסח א"צ לבדוק מספק (סמ"ק תל"ז נמ"ח ונסמין תל"ג ס"ק י').

(טז) הטעם שמחלקין בין קודם לשלשים יום דכך תקנו חז"ל דשלשים יום קודם הרגל חל עליו חובת הרגל ולכן צריך כל אדם לעיין בכל השלשים יום שלא ישאר בו חמץ באופן שלא יוכל להסירו בנקל וכן לא ישליך גרעינים לתרנגולים במקום לח חוץ ל' יום שמא ישכח מלבערם (סז).

(יז) היוצא לדרך ומניח אשתו בביתו היא תבדוק ותבטל בביתו וגם הוא יבטל בדרך ולפי שיש חילוקי דינים בזה אם הוא חוץ ל' או קודם ל' כדלעיל בסמ"ק י"ד (ועי' ס"ג נ"ט ס"י תל"ה) וגם לכתחלה אין לסמוך על בדיקות נשים לכן ראוי שימנה שליח שיבדוק במקומו וגם יבטל (ועיין כ"ז נס"י תל"ו ועיין נח"י ס"ק י"ד ולקמן סי' כ"ה).

(יח) היוצא מביתו ונכנס לבית אחר בפסח כדרך בני הכפרים אם אין נכנס בו אדם והבית של יהודי או אפי' של נכרי ודעתו לחזור בו לאחר פסח צריך לבדוק ולבער אבל אם הבית של נכרי ועוקר דירתו ממנו א"צ לבדוק שהרי מפיקר חמצו ולא יזכה בו עוד וגם יקיים מצות ביעור בבית אחר שיכנס בו אבל אם מפרש לים או בשירא ולא יכנס בבית בפסח אע"ג שבדק הכיסים ובתי ידים מ"מ מדכתוב שאור מבתיכם משמע דעיקר מצוה הוא לבער מביתו ולכן י"א דאם הוא חוץ שלשים יום חל עליו חובת ביעור וצריך לבער בית הנכרי שהוא יוצא ממנו וי"א דאם נכנס בו נכרי א"צ ביעור אבל ישראל שיצא מבית ישראל וישראל אחר נכנס בו לכ"ע א"צ לבער שהשני חייב לבער (סי' תל"ו נח"י) והמשכיר בית לחבירו לצורך י"ד וממנו ואילך וקנהו באחד מדרכי הקנהה ששכירות

הלכות פסח כלל קיט

קרקע נקנה בו דהיינו בכסף ושטר וחוקה או קנין סודר אם עד שלא מסר לו המפתח
 חל י"ד או אפי' שכבר מסר לו המפתח וחזר והפקידו ביד המשכיר חייב המשכיר לברוק
 ואם משמסר לו המפתח חל י"ד על השוכר לברוק ולבטל שהרי כבר הפקיד המשכיר
 ומ"מ המשכיר יבטל ג"כ. ואם הוא בית שאינו נעול תיכף כשהחזיק על השוכר לברוק.
 ואם לא קנה באחד מדרכי הקניה אעפ"י שהמפתח ביד השוכר א"צ לברוק דה"ל כמו
 שהפקיד מפתח ביד אחר. והמוכר ביתו והחזיק הלוקח כיון שאין למוכר שום זכות
 בקרקע על הלוקח לברוק אעפ"י שהמפתח ביד המוכר. והמשכיר בית לגברי חייב
 המשכיר לברוק אעפ"י שמסר המפתח ב"ג (ח"ד) (גכ"ל פשוט לפי מהגמ' שמוכרים החדר
 עם החמץ שמוכר בו שט"פ מחויב הנעשה"כ לברוק כיון שלא החזיק בו הנכרי ופשיטא שאם גם
 המפתח בידו של נעשה"כ לכל הדעות חייב הנעשה"כ לברוק עיין בח"י סי' תל"ז סק"ג שהרי אין
 מוסרין לו השטר והמפתח עד יום י"ד וא"כ חל עליו חובת בדיקה תיכף בלילה). והשוכר בי"ד
 ואינו יודע אם הוא ברוק ישאל לו ואם אינו בעיר חזקתו ברוק ומבטלו בלבו ודיו וה"ה
 אשתו או ב"ב אפי' קטן שיש בו דעת נאמנים אפי' אם החזק שלא נבדק כיון שבדיקת
 חמץ דרבנן האמינוהו (ועיין עוד מדיני מוכר נש"ע סי' תל"א).

(יט) קודם שיתחיל לברוק יברך וצונו על ביעור חמץ דאע"ג דאינו מבער עד למחר
 מ"מ כיון דבדיקה זו לצורך ביעור הוי מעין הביעור. ואין מברכין על בדיקה חמץ דאין זה
 סוף מצותו וגם אין מברכין על ביטול חמץ כיון דעיקר הביטול תלוי בלב ואין מברכין על
 דברים שבלב ואם התחיל לברוק ולא בירך יברך כ"ז שלא סיים בדיקתו ואם שכח לברך
 כ"ז בדיקתו אוי יברך למחר בשעת הביעור (תל"ח). ויותר שלא ידבר בין הברכה לתחלת
 הבדיקה ואם סח מדברים שאינם צורך הבדיקה צריך לחזור ולברך ואם הוא מעגין
 הבדיקה א"צ לברך וטוב שלא ידבר עד שגמור כל הבדיקה ומ"מ בדיעבד אם דיבר אחר
 שהתחיל הבדיקה א"צ לחזור ולברך.

(כ) בברכה אחת יכול לברוק כמה בתים ואם בעל הבית רוצה יעמדו מבני ביתו
 אצלו בשעה שמברך והם יברקו איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעה"כ אבל אם אין
 בורק כלל לא יברך הבעה"כ אלא זה שבורק דהוי כשלוחו אע"ג שאין החמץ שלו. ואם
 באמצע הבדיקה נחלש הבעה"כ ומצוה לאחר לברוק אעפ"י שלא היה שם בשעת ברכה
 אין צריך לברך כיון שהכל מצוה אחד (שס). (ועיין גכ"א סוף הלכות פסח).

(כא) ואם יש הפסק בין הבתים כגון שבורק ביתו וחנותו שהוא בחצר אחרת
 יברך השליח שם בחנות דברכת בעה"כ אינו מועיל שהרי יש הפסק בדליכה ואפי'
 בעה"כ צריך לברך כשהולך מביתו לחנות לברוק (פ"ח) ונ"ל דאם הבית אחר סמוך לו
 א"צ לברך (ועיין בהלכות יולית כלל י"ג נכ"א סי' א' שהארכתי בה).

(כב) יש נוהגין להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבורק דחוששין שמא לא
 ימצא כלום ויהיה ברכתו לבטלה ואין לחוש לזה שהרי עכ"פ יבער למחר מה שמשייד
 והבדיקה היא לצורך הביעור (תל"ג וכן דעת הגר"א דביאורו סק"ט שא"ל להכית).

(כג) קודם הבדיקה ישים כל החמץ שמשייך לאכילתו במקום אחד ולא יוליך אנה
 ואנה דאז לא מהני ליה בדיקתו ואז יברוק ומה שימצא בבדיקתו יצניע גם כן שלא יאבד
 ממנו דאז צריך לחזור ולברוק ולכן המנהג לתלות אותו באויר או בחיבה במקום שלא
 יוכל עכבר לישלנו (תל"ד) (ונש"ע סי' תל"ח ובסי' תל"ט מוצא דין אם לא מלא מספר החמץ
 שהכית ודין עכבר ככנס למקום שדק וכבר נפיו).

(כד) ואחר הבדיקה בלילה יבטלנו ויאמר כל חמירא וחמיעא דאיחא ברשותי דלא חזיתיה ודלא בערתיה לבטיל ולהוי הפקר כעפרא דארעא וטוב ללמד לעמי הארץ שאינן מבינים בלא"ק או אשה המבטלת שתאמר בלשון שמבינה (לכיוון הו"ע: חמין ח'דער זייער: טייג ווען ע"ג: חין איין ראות חיוט: ח"ג הפקר חונד דען טטויבע דער ערדע גלייך געהחן: טען זיין) שהרי הביטול הוא מחורת הפקר ואם אינו יודע מה מהני הביטול (סד).

(כה) אע"ג דיכול אדם לעשות שליח לבדוק חמץ מ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו. ודוקא הבדיקה אבל הביטול י"א דאינו יכול לבטל ע"י שליח שהרי הביטול הוא מטעם הפקר ואם יאמר אדם לחבירו להפקיר נכסיו אינו כלום אם לא שזוכה לו החמץ באחד מדרכי הקניה מ"מ י"א כיון שבאמת החמץ אינו ברשותו בלא"ה שהרי אסור בהנאה אלא שהכתוב העמידו ברשותו לענין זה שיעבור עליו ולכן בגילוי דעת שאינו רוצה בו סגי ולכן בדיעבד מהני ע"י שליח והשליח יאמר המצו של פלוני יהיה הפקר ולכן אם אין האיש בביתו לא יסמוך על אשתו אע"ג דמסתמא היא כשלוחו בכל נכסיו מזה שהוא לזכותו ויבטל בעצמו במקום שהוא ומ"מ חבטל גם אשתו דשמא ישכח מלבטל ודוקא אשתו אמרינן מסתמא היא שלוחו אבל איש אחר אפי' אם עשהו שליח לבדוק אינו יכול לבטל דמה מהני ביטול אא"כ אמר לו בפירוש שיבטל ג"כ. אפטרופס של יתומים חייב לבדוק ולבער ולבטל ובמקום שנוחגין שכר על הבדיקה נוחן שכר ואם עבר ולא ביער ולא ביטל ועבר עליו הפסח אין לחייבו כיון שאינו חייב אלא בפשיעה ומה שלא מכר לא מקרי פשיעה אלא גרמא (ח"י סי' תל"ד ותמ"ג ועיין כלל ק"כ סי' ס').

(כו) אע"ג שכבר ביטל בלילה מ"מ יבטל עוד הפעם ביום שהרי לאחר שביטל בלילה חזר לאכול א"כ זכה באותו פת ושמא ישאר ממנו ולכן יבטל עוד הפעם ויאמר כל חמירא דחזיתיה ודלא חזיתיה דבערתיה ודלא בערתיה וכו' כדי לכלול אף מה שנשאר בלילה לסעודתו ולא יבטל ביום עד לאחר ששרף החמץ כדי לקיים מצוה ביעור חמץ שדינו לכתחילה בשרפה ואם יבטל קודם הרי אין החמץ שלו ואינו מצווה על שריפתו. ולא יסמוך על ביטול היום דשמא ישכח מלשרוף החמץ עד לאחר שעת איסורו ואז לא מהני ביטולו דלאחר זמן איסורו בלא"ה אינו שלו שהרי אסרה התורה בהנאה וא"כ מה מהני ביטולו ולכן צריך לבטל ג"כ בשעת הבדיקה בלילה (סד) ומ"מ הלש עיסה לאחר זמן איסורו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא חממין מבטלו קודם שחחמין דכיון דערין אינו חמץ הוא ברשותו ויכול לבטל (תמ"ד) ולכן העושין מצוה של מצוה בע"פ אחר הצות יאמרו כל הפרורין שיפלו יהיו הפקר (תכ"ח).

(כז) לא בדיק כלל י"ד יבדוק ביום י"ד חכף כשנוכח לא בדיק ביום י"ד יבדוק בתוך הפסח ואפי' בי"ט ואם מצא לא יטלטלנו אלא יכפה עליו כלי (כדלקמן סי' כ"ט). ואימתי שבדק מברך על ביעור חמץ וכ"ש אם נחמץ לו איזה חמץ בפסח מברך על ביעור חמץ שהרי זה לא היה כלל בכלל הביטול ומיהו אפי' אם בודק בחמץ שאינו יודע מ"מ מברך אע"ג שזה בכלל הביטול מ"מ מדרבנן חייב לבער וא"כ מברך על תקנת חכמים ומיהו אם נחמץ לו ע"י שנמצא חטה בחבשיל וכיוצא בו אינו מברך שאין זה ודאי חמץ. לא בדיק כל ימי הפסח אעפ"י כן צריך לבדוק אפי' אחר הפסח דאז ג"כ צריך לבערו כדי שלא ישל בו שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור ג"כ בהנאה ומ"מ על הבדיקה זו שלאחר הפסח לא יברך כיון שאינו אסור אלא מטעם קנס (סי' תל"ה ומ"א ס"ה הניח נ"ע) אם יבדק אם מלא חמץ בי"ט חבל נסיון תמ"ז כ' נפשיטות לבדק וכן כתב הח"י) ונ"ל דעל חמץ פחות מכזית לא יברך די"א דא"צ ביעור (עיין מ"א סי' תמ"ג ס"ק י' ולעיל סי' ו').

הלכות פסח כלל קיט

(כח) כל הבדיקות אעפ"י שבודק ביום מ"מ צריך לבדוק לאור הנר כמו בלילה (סימן תל"ג).

(כט) מצא חמץ בביתו בחול המועד יכרך ויוציאנו לחוץ ויבערנו כשרפה ואם ביו"ט שני וה"ה אחרון של פסח לא ישרפנו שהרי הבערה היא אב מלאכה ולכן ישליכנו לבית הכסא ואע"ג שאסור לטלטלו שהרי הוא מוקצה מ"מ ביו"ט ב' יש מקילין בשביל מצות ביעור וי"א דיום טוב שני כד"ן יו"ט ראשון אם כבר ביטל אבל אם לא ביטל או שנתחמץ לו ביו"ט לכ"ע ישליכנו לבהכ"ס (ח"י סי' תמ"ז) ואם מצא ביו"ט ראשון וכן בע"פ שחל בשבת ומצא לאחר שעה ה' דאסור בהנאה אסור לטלטלו ואפי' אם נתחמץ בפסח ולא היה בכלל הביטול ועובר עליו מד"ת וטלטול מוקצה אינו אלא מדרבנן מ"מ כיון שברצונו היה שורפו אלא שהכמים אסרו לטלטלו ואינו משהא אותו ע"מ לקיימו אלא ע"מ לשורפו אינו עובר עליו ולכן יכפה עליו כלי במקומו עד הלילה ואז ישליכנו לכה"כ (וע' נכ"ח סוף דין מוקלה) ואפי' לשרפו במקומו אסור אע"ג דמצות ביעור הוי עשה וא"כ בעידנא דעקר לאו דלא תעשה מלאכה מקיים לעשה וק"ל דעשה דוחה ל"ת שאני יו"ט דהוי עשה ול"ת (עיין נמ"א סי' תמ"ז ס"ק ג' ג') וכ"ז בחמץ גמור אבל חטה שנמצאת בחבשיל בח' של פסח יכול לשהות החבשיל עד הערב וא"צ לבערו כיון דאינו חמץ וודאי וגם אינו אלא משהו אבל ביום ו' של פסח יבערנו ע"י נכרי דהיינו שיאמר לנכרי לזרוק הכל לביה"כ דאם ישהא עד הלילה אז לא יצטרך עוד לבערו ונמצא משהא החמץ ע"מ לקיימו וזה אסור אפי' באיסור משהו (תמ"ז) (ועיין לקמן סי' קכ"ג סי' ח' מה שכתנתי נ"ס תשובת חכם בני וא"ר).

(ל) יכול לבער החמץ תיכף בלילה לאחר הבדיקה אם לא ישאיר לו עוד ואמנם אפ"ה טוב יותר לבערו ביום ד"א דאין ביעור חמץ אלא שריפה דילפינן מנותר ושריפת נותר צריך להיות דוקא ביום ומיהו הרבה פוסקים ס"ל דיכול לבערו בכל דבר רק שלא יהיה בעולם דהיינו לזרוק אותו לים או לבית הכסא והמנהג לשורפו ואם נתנו לנכרי קודם שעה ו' א"צ לבער ומ"מ לא קיים מצות שריפת חמץ ואסור ליתנו לעברו ושפחתו נכרים שצריך ליתן להם מזונותם אם הוא חמץ הרבה שיאכלו לאחר איסורו שהרי נהנה מהחמץ (ח"י נ"ס נ"ח) ואם שרפו משעה ו' ולמעלה הואיל דאסור בהנאה ה"ז לא יסיק בו חנור וכריים ולא יבשל ואם בישל או אפה אותו הפת ואותו חבשיל אסורים בהנאה ואפי' היה שם ג"כ עצים דהתירא דהוי זה וזה גורם ואפ"ה אסור דיש שבח עצים כפת והוי כאלו האיסור בעין (כמ"ג הט"ז נ"ד סי' קמ"ג ס"ק ד) וכן הפחמץ שלו אסורין בהנאה הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה (תמ"ה וכו"א) אם שרף חמץ קודם זמנו או שנתעפש עד שנפסל מאכילת כלב או שיחדו לשיבה וטח אותו בטיט מותר לקיימו בפסח ואם נפל לחוך החבשיל בחוך הפסח בטל ברובא בעלמא כיון שהוא עפרא בעלמא (תמ"ז נ"ח).

כלל קכ. דין חמץ של נכרי בבית ישראל ודין ישראל שמשכן חמץ לנכרי או לישראל (ת"מ תמ"ח).

(א) כתיב לא יראה לך חמץ וקבלו חז"ל דלכן כתיב לך להורות דדוקא שלך אי אחת רואה אבל חמץ שאינו שלו אינו עובר עליו ואמנם מדכתיב קרא אחרניא שבעת ימים שאור לא ימצא וכו' ולא כתיב לך משמע אפי' מה שאינו שלו עובר וקבלו חז"ל דודאי אינו עובר אלא על חמץ שלו ומיהו אם קיבל עליו אחריות אע"ג דק"ל בכל התורה דבר הגורם לממון לאו כממון דמי מ"מ רבי רחמנא הכא גבי חמץ אם קיבל עליו

אחריות עובר עליו דזה עכ"פ מצוי אצלו ברשותו ולכן נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל אם קיבל עליו אחריות מגנבה ואבדה דהיינו שהתנה עמו בפירוש שמקבל אחריות דאע"ג דבישראל אף בסתם הוא כקיבל אחריות דכיון דאמר הכנס לרשותי הוא כאלו קיבל בפירוש אם לא שאמר שאמר הנח לפני (כמונז'ר נח"מ סי' רל"ח) אבל בנכרי שהפקיד דק"ל שם סימן ש"א דאין דין שומרים לנכרי ולכן בעינן דוקא התנה אעפ"י דלא קנו מידו ומדינא אינו חייב מ"מ כיון שמחוק המלך כיון דהתנה חייב לשלם (ח"י סק"ח) ולכן בין שהוא בביתו או בכל מקום שהוא רשות של ישראל חייב לבער ואפי' יחד לו מקום בפני עצמו בשכירות לא מהני לכתחלה דק"ל שכירות לא קניא לקולא (עיין מ"ח סימן רמ"ח) ומ"מ בדיעבד סמכינן על ר"ח דס"ל דמהני יחד לו מקום והוי כמקבל אחריות על חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמוחר לכ"ע והיה נראה דאם ישראל שכר הבית מנכרי והשכיר מקום לנכרי מותר ממ"נ אפי' לכתחלה דאם שכירות קניא א"כ הוי ביתו של זה הנכרי השוכר ואם שכירות לא קניא א"כ אינו ביתו של ישראל כלל (וכונס"כ סמ"ח נס' רמ"ז) אך י"ל כיון שהוא עכ"פ ברשות הישראל ונקרא מצוי לו י"ל דגם בזה חייב לבער ולא מהני מה שיפקיד הישראל החמץ ביד נכרי אחר שאינו בעליו שכיון שהוא כשלו ה"ז כאלו מפקיד חמצו ביד נכרי שחייב לבער (כמו שגנז'ר נס' ה') אבל אם חזר והפקידו ביד בעליו הראשונים אינו חייב לבער דה"ל כמקבל אחריות על חמצו של נכרי ברשות הנכרי ומותר שהרי אינו שלו וגם אינו מצוי לו ומיהו אם הנכרי השני מקבל עליו כל אחריות מגנבה ואבדה צ"ע (ועיין כ"ז נח"מ וח"י סי' ת"מ).

(ב) י"א דאפי' אם אין הישראל מקבל עליו אחריות גניבה ואבדה אלא שהוא עליו כשומר חנם כיון שעכ"פ יש מציאות שיהיה חייב לשלם כגון ע"י פשיעה הוי כחמצו של ישראל וחייב לבער וי"א דאפי' אינו מקבל עליו שום אחריות אלא שהנכרי אדם כגון אנשי חילות וכיוצא בו שאם יאבד יעליל ויכפהו לשלם חייב לבער ויש חולקים (ע"ט נט"ז ונח"י) ואם הוא חייב מדינא דמלכותא לכ"ע חייב לבער ולכתחלה אם הוא שומר חנם יבערנו ובדיעבד ששכח לבער יש לסמוך אסברא ראשונה דכל שאין חייב בגניבה ואבדה מותר (ח"י סז).

(ג) ואם אינו חייב באחריות כלל אינו חייב לבערו ועכ"פ צריך לעשות לפניו מחיצה גבוהה י"ט כדי שלא יבא לידי מבשול ולאכלו כיון שחמץ לא ברילי מיניה אבל לא מהני לכפות עליו כלי כיון שיהיה מונח שם איזה ימים חיישינן שמא תנטל הכלי וכן מחיצה ע"י סדין ג"כ לא מהני שהולכין ובאין מתחתיו וכן נכרי שהניח חמץ בבית ישראל בלא רשותו אם הוא ביו"ט כופה עליו כלי וכוה"מ או שהניח בכוה"מ וכ"ש קודם פסח צריך לעשות מחיצה דכפיית כלי לא מהני רק ביו"ט או על איזה שעות אפי' בכוה"מ ואם יכול לזרוק אותו לחוץ או לבערו בענין שלא יצטרך לשלם לנכרי לא יטריח בכוה"מ לעשות מחיצה אלא יזרקנו או יבערנו (ח"י סז).

(ד) ודוקא שהנכרי הניחו בבית ישראל והלך לו דאיכא למיחש שמא יאכלנו לכן צריך כפיית כלי אבל נכרי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו א"צ להוציאו ולא לכפיית כלי שהרי נכרי משמרו וגם אינו מסור בידו כלל אבל אסור לישראל לאכול על שלחן אחד עם נכרי אעפ"י שיעשה היכר בהפסק מפה אע"ג דמהני כשוה אוכל בשך וזה חלב אבל חמץ שהוא כמשהו חיישינן שמא יתערב פירור ואפי' השלחן הוא גדול אסור דלא פלוג רבנן אבל אם אין הישראל אוכל על השלחן מותר להניח לנכרי שיאכל על שלחנו ואח"כ ירחצנו וידחנו יפה (סז).

(ה) ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל נכרי אעפ"י שקיבל עליו הנפקד אחריות מ"מ עובר עליו אף המפקיד דהא דמקבל עליו אחריות נעשה כשלו היינו דוקא לחומרא שגם הנפקד עובר אבל לענין זה שנאמר שיצא מרשות המפקיד לגמרי דהיינו לקולא ל"א דאדורבה בכל התורה קי"ל דעומד ברשות המפקיד ולכן ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר נפקדון יעכבנו עד שעה ה' ואם לא בא בעליו ימכרו לנכרי בענין שיוכל להזיז ולקנות ממנו אחר הפסח (כלקמן נכלל קכ"ג) ואסור למכרו לחלוטין אם לא שא"א לו למכרו בענין זה דאז מותר למכרו. לנכרי לחלוטין ואם יודע הנפקד שאם ימתן עד שעה ה' לא יוכל למכרו מותר למכרו קודם לזה (ועיין ח"ד וח"ד) ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו ואפי' אינו חייב באחריות כלל ונמצא שאינו עובר עליו מ"מ יעבור עליו המפקיד ומ"מ גם המפקיד לא יסמוך על זה וצריך גם הוא למכרו במקום שהוא אבל גם הנפקד אינו רשאי לסמוך על זה דשמא ישכח המפקיד ולכן הנפקד חייב לשלם להמפקיד שהרי פשע ולא מכרו (וסח"י חולק בזה וגם נח"י הכיח דין זה נכ"ע) ואם לא ביער ולא מכר ועבר עליו הפסח אומר לו הרי שלך לפניך ואם נאנס החמץ אח"כ דשוב א"י לומר הרי שלך לפניך חייב לשלם (תמ"ג נמ"ח ועיין ח"ד וח"ד) וישראל שמשכן חמץ ביד חבירו המלוה עובר עליו דישאל מן ישראל קונה משכון (תמ"ח מ"ח) ואם עבר ולא ביער צ"ע אם יכול לומר לו הרי שלך לפניך וחייב הלזה לפרוע לו מעותיו או דלמא כיון שפשע המלוה ולא מכרו הפסיד מעותיו ואפשר די"ל דמלוה על המשכון דין שומר יש לו ובשומר יכול לומר הרי שלך לפניך ה"נ במשכון וצ"ע (תמ"ג נמ"ח).

(ו) בכל מקום דישאל חייב לבער חמצו של נכרי ועבר ולא ביערו ובא הנכרי לאחר פסח רשאי ליתן לו החמץ דכיון דלאחר פסח אינו אסור אלא משום קנס בכה"ג לא גזרו אך מ"מ אסור שמא ימכרו לישראל והח"י וא"ר מתירין בהנאה (ת"מ).

(ז) נכרי שהלזה לישראל על חמצו והמשכון ברשות הנכרי או אפי' שמונח ברשות ישראל אלא שהקנהו לנכרי בקנין גמור אגב קרקע כמבואר לקמן בדין מכירת חמץ ואמר לו אם לא אפרע לך לזמן פלוני יהיה שלך מעכשיו והגיע הזמן ולא פרעו מותר אפי' לא הגיע הזמן פרעון עד אחר פסח דכיון דאמר לו מעכשיו נמצא כשהגיע הזמן ולא פרעו היה החמץ למפרע של נכרי והוי חמצו של נכרי ודוקא באלו ג' תנאים דהיינו (א) שאמר מעכשיו (ב) שיהיה ברשותו של נכרי (ג) כשיגיע הזמן ולא פרעו אבל אם חסר א' מן התנאים דינו כחמצו של ישראל שעבר עליו הפסח ואסור לכל ישראל להנות ממנו דאם לא אמר לו מעכשיו אע"פ שהוא ברשותו של נכרי מכל מקום כיון שכל ימי הפסח היה של ישראל דקי"ל דבעל חוב אינו גובה אלא מזמן הפרעון ואילך וכיון שהזמ"פ היה אחר הפסח ה"ז כחמץ של ישראל ברשות נכרי דעובר עליו המפקיד (כללעיל סי' ה') ואפי' אם הגיע הזמן קודם פסח ולא פרעו כיון שלא אמר לו מעכשיו וכיון דקי"ל דכל דאי הוי אסמכתא ואסמכתא לא קניא אע"ג די"א דאין דין אסמכתא לנכרי מ"מ רוב אחרונים פוסקים לאיסור ואפי' אמר מעכשיו רק שלא היה ברשות הנכרי אלא שהיה מונח ברשות ישראל אע"ג דהוי חמצו של נכרי כיון דאמר לו מעכשיו מ"מ ה"ל כחמצו של נכרי ברשות ישראל והאחריות על הישראל שהרי אם יאבד המשכון יצטרך הישראל לשלם לו דבשלמא אם הוא מונח ברשות הנכרי ה"ל מקבל אחריות חמצו של נכרי בביתו של נכרי דמותר (כללעיל סי' ה') משא"כ כשהוא ברשות ישראל ואפי' אמר מעכשיו וגם מונח ברשות הנכרי אם הגיע זמן פסח ופרעו א"כ לא קנאו הנכרי מעולם וה"ל חמצו של ישראל ברשות נכרי דאסור. ומ"מ לכתחלה נסתפקו הפוסקים אם מותר

הלכות פסח כלל קב קכא

לישראל להלוות בענין זה שכיון שבידו לפרותו בפסח אם כן אפשר דאעפ"כ עובר עליו (תמ"א ועיין מ"א זע"ז ס"ק ז' ועיין בפסחים מ"ז תוספת ד"ה סז"ל) ולכן ראוי להחמיר ולפרותו קודם פסח.

(ח) וכן ישראל שהלוה לנכרי על חמצו והמשכון ברשות הישראל ואמר לו מעכשיו והגיע הזמן אפי' לאחר פסח ולא פרעו אפי' אין אחריות החמץ על הישראל אסור שהרי כיון שהגיע הזמן ולא פרעו נמצא היה למפרע של ישראל ומ"מ אין הישראל מחויב לבער בפסח שהרי עדיין לא הגיע הומ"פ דשמא יפרנו ואפי' בא הנכרי בפסח ונתן דמיו מותר להניח לנכרי ליטול חמצו אבל אם לא אמר לו מעכשיו ואין אחריותו עליו מותר אעפ"י שהיה בבית ישראל (ועיין נח"י מה שהקשה ראש יוסף).

(ט) אם עבר ישראל ומכר החמץ לאחר זמן איסורו ואפי' בפסח גופו (פ"ח) י"א והמעות מותר אפי' לבעל החמץ שחמץ אינו תופס דמיו וי"א דרוקא אם שפחתו עשהה זאת שלא בידעת ישראל מותר אבל אם עשה הנכרי בידעתו של ישראל אסור עכ"פ לבעל החמץ מטעם קנס (עיין מ"א סי' תמ"ג ס"ק ו').

כלל קכא. דין חמץ ותערובת חמץ קודם פסח ונוקשה (תמ"ב ותמ"ג).

(א) ג' מיני חמץ הם. (א) שאור או חמץ בעין שראוי לאכילה ואינו מעורב בדבר אחר. (ב) חמץ גמור ע"י תערובות. (ג) חמץ נוקשה דהיינו חמץ רע שלא היה ראוי לאכילה מעולם כגון אותן שהסופרים מדבקין נירוותיהם שעושין מקמח ומים או שאינו חמץ גמור כגון שאור שעדיין לא החמיץ כל צרכו וי"א גם עיסה שנילושה במים עם מי פירות (עיין ריב"ז סי' ג') וחלוקין קצת בדינם. האוכל כזית מחמץ בעין חייב כרת וע"י תערובות אע"ג דליכא כרת מ"מ עובר בלאו דכל מחמצת וכו' שהוא אזהרה לתערובות חמץ שאין בו כזית בכא"פ ואם הוא מין במינו כגון שנתערב קמח מתבואה ששורין החיטין קודם הטחינה בקמח של פסח אם נתבטל ברוב כיון דמה"ח מותר אפי' לאכילה שהרי מה"ח בטל ברוב כדן כל איסורין שבתורה וא"כ מותר לשהותו מה"ח מ"מ מדרבנן חייב לבער משום לא פלוג אבל מין בשאינו מינו ר"ל תערובות חמץ בקוח"ה הבבלי אפי' נתערב בו עד שאין כזית בכא"פ מ"מ חייב לבערו שהרי עכ"פ החמץ מצורף ממילא ועובר בכ"י (תמ"ב במ"א ס"ק א') (ועיין ביבמות דף פ"ב ד"ה ר' יהודה דלפילי קמח חטין בקמח שעורים היו מין במינו לרצא דלזיל בתר שמוא וכו' שכתב תוספת בפסחים דף מ"ד ד"ה איתני' דהוי מבשיל"ט ל"ל דהתם נזרי דשומעתא חזי ואזני ס"ל דלזלין בתר טעמא אך מה"ח לח בלח חין כ"מ זה דודאי חזלין בתר טעמא כונ"כ הש"ך בסיון ל"ח [ועיין בי"ד סי' ק"ט ס"ק ח' ט'] רק לענין יב"ש ביב"ש וכו"ש אם נתערב זגן שלמה בכרי של תבואה שלריך לבער שהרי חלו הגרעינים הם ניכרים וכל דבר הכיכר ל"ש צי ניטול תמ"ז במ"א ס"ק מ"ה). וחמץ נוקשה מה"ח אינו עובר בכ"י מ"מ מדרבנן חייב לבער דלא פלוג רבנן אבל נוקשה ע"י תערובות מותר לשהותה (תמ"ג). נמצא לפ"ז דכל דבר שיש בו חמץ גמור חייב לבער ואם אין בו חמץ בעין אלא טעם חמץ כגון שבישל איזה דבר עם חמץ אע"פ שהסיר החמץ ולא נשאר בו אלא הטעם אפ"ה חייבים עליו דקיי"ל טעם כעיקר דאורייתא (ולענין כל יראה נוספת במ"א חס שניר עליו) אבל דבר שאין בו חמץ כלל אלא שנחבשל בכלי חמץ שהיה בן יומו או שנכבש בתוכו אע"ג דאסור באכילה לכו"ע מ"מ י"א דמותר להשהותה ודוקא קודם פסח אבל בישראל או נכבש בפסח אפילו אב"י צריך לבער (עיין מ"א סימן תמ"ב ס"ק ט' וח"י ס"ק א').

(ב) דבר המעמיד הוי כאלו הוא בעין ולא בטל אפי' באלף ולכן אם העמיד גבינות בחומץ שכר או חומץ שנחמץ בשמרי שכר חייב לבער וכן דבש (עקורין אגד) שהחמיצו משמרי דבש שבישל כל השנה ודבש הראשון שבישל היה מחומץ בשמרי שכר וזה שבישל עתה היה רביעי או חמישי חייב לבערו. ודוקא שלא היה שם מעמיד אחר אבל אם היה ג"כ מעמיד אחר של היתר הוי זה וזה גורם ומותר (מ"א סי' תמ"ג ועיין נחמ"ט אדם כלל כ"ג סי' ל"ז). וכל דבר שתחלת עשייתו כך כגון משקה שעושין מחומץ ושאר משקין מעורבין אפי' באלף לא בטל דהוי כדבר המעמיד ומיהו כ"ז אינו אלא מדרבנן. וכדיעבד אם שכח ולא ביערו ועבר עליו הפסח במקום הפ"מ יש להתיר בהנאה ע"י השלכת הנאת המעמיד לים המלח (עיין ח"י ס"ק ט"ז) ואם העמידו ע"י קיבה שנכבש בכלי חמץ אסור לאכלו ומותר להשהותה (סג).

(ג) שכר שלנו ויין שרף שלנו הוא חמץ גמור וכן השמרים מהם.

(ד) חמץ שהיה ראוי לאכילה אעפ"י שנחלקלל מ"מ חייב לבער עד שתפסל מאכילת כלב קודם זמן איסורו דאז הוי כעפרא בעלמא אבל לאכלו אפ"ה אסור ואם נפסל לאחר זמן איסורו חייב לבער (מ"א) (כדלעיל סוף כלל קי"ט).

(ה) בגדים שמכבסים בחלב חטה (עקורין Krochmal טט"ן רקע) מותר לקיימן ומ"מ אסור להציען על השלחן אם יש איזה ממשות עליהן בענין שיהיה חשש שיפרוך קצת וכ"ש שאסור לתת לחוץ קמח של פסח.

(ו) מותר לדבק ניירות בחלון בתוך ל' יום קודם פסח ובלבד שלא יהיה החמץ ניכר דכיון דהוא חמץ נוקשה ול"ש שמא יבא לאכלו דאינו ראוי אלא דלא פלוג רבנן וכיון שהוא מכוסה בנייר דל"ש כלל שמא יבא לאכלו לא החמירו אבל אם נראה מבחוץ אסור אבל קודם שלשים יום הכל מותר (סג).

(ז) דיו שבישלו בשכר קודם פסח מותר לכתוב בו ואם בשלו נכרי בפסח אסור לקנותו ממנו הגם חמץ ש"ג אסור בהנאה בפסח וכן חמץ גמור שנחערב עם שאר מינים שאינו מאכל אדם כלל כגון עריבת העבדנין שנתן לחוץ קמח ועורות אפי' נתן שעה א' קודם הביעור או אפי' לא נתן עורות רק שנתן הקמח ג' ימים קודם שעת הביעור וא"כ כבר נפסד והבאיש וכן הקילור והרטיה ותריקא שנתן לחוץ חמץ מותר לקיימו שהרי נפסד צורת החמץ (תמ"ג). (נדפוס הראשון כתבתי דמה עקורין מוכללחק מותר להשקותן וכתב לי אחי הישג מהו' לבי שזה טעות כי חקר הדבר שהוא חמץ גמור ומה שאינו מעפז היינו משם שהאפיה היא טעם וכן אמרו לי פה הנקיחין במלחכה זו וא"כ אע"ג שעירנו זו מוכי לנעושים דינו כחמץ גמור ע"י מערובת וחייב לבער).

(ח) חמץ בפסח מה"ת שוה לשאר איסורין ואוסר בנותן טעם דהיינו בששים אלא שהו"ל החמירו ואסרו תערובתו בין במינו בין שלא במינו במשהו אפי' בהנאה וצריך לשרוף הכל ולא סגי בפדיון דמי החמץ ולמכור השאר או למכור כך לנכרי אע"פ שאינו שוה יותר בשביל המשהו מ"מ כבר נהגו לשרוף הכל אבל הכלים שנחבשלו בחוכם אפילו חמץ גמור מותר להשהותם אחר הפסח וא"צ שבירה ומותר אז לבשל בהם בין במינו ובין שלא במינו. ואם נתערב מתערובת זה שנחערב במשהו בתערובות ב' ונמצא דאיכא תרי משהו כבר נתפשט ההוראה לאיסור (נמ"א תס"ו ס"ק י"ג) ולכן חבשיל שנמצא בו חיטה נאסרה הכף והקדרה וכל הכלים. ואם הגיסו בכף קדרה שניה הכל אסור וכתוב בא"ר דדוקא בכף יש להחמיר לאסור מטעם דאין לו פליטה מגופו או לח בלח אבל יבש שנחערב בו משהו ונתערב באחרות ויש רוב כנגדו ומכיר החתיכה השאר מותר אבל אם

ד עליו
החמיר
עכשו
אסור
מחויב
דמו
מותר
י"א
שחה
עכ"פ
דבר
ראוי
שאינו
ם מי
וע"י
זכות
חיטין
שהרי
חייב
וערב
בב"י
ז הוי
חל"ע
מה
ענין
הס
נובר
ותה
אלא
אלא
אס
או
אס
ט'

אינו מכיר הכל אסור. ובמקום הפ"מ ושמות יו"ט ויש עוד צד להקל כ' הכ"פ כס"י צ"ב
 סק"י דיש לעשות סניף להתיר התערובות הב'. ובמקום שיש הרבה צדדים להקל יש
 לצרף עוד דעת השאלות דס"ל דחמץ שוה לשאר איסורים ובטל בס' כמש"כ המ"א
 (סי' תס"ז ס"ק ל"ג). ולפי שיחבאר לקמן כלל קכ"ב סימן י"ב להקל בתערובות וא"כ י"ל
 דהיינו טעמא דרוקא בדאיכא ודאי משהו אמרינן חרי משהו אבל בכפף משהו לא
 אמרינן חרי משהו. אמנם י"ל דרוקא החם ד"ל עכשיו נפל וא"כ יש לסמוך על הפוסקים
 דס"ל דלעולם לא מהוקינן מומן לומן ואמרינן עכשיו נפל משא"כ בשאר ספיקות וכעין זה
 כתב שם בא"ר.

(ט) בר"א בדבר שאוסר בשאר איסורין בנ"ט וצריכין שיעור לבטלו אבל בדבר
 דבש"א א"צ לבטלו אלא דבעי הדרחה או קליפה או נטילה והיינו משום דאמרינן דאין
 האיסור נבלע כלל יותר מזה השיעור וא"כ ה"ה בחמץ סגי בהכי ולפיכך החותך בסכין של
 חמץ לפת וכיוצא בו מדברים שאינם חריפים אפי' בן יומא ואפי' אינו מקונח דבש"א
 א"צ אלא הדרחה או גרידה (כמוצאר נתיבתי חכמת אדם כלל מ"ט סי' ט') א"כ הכי נמי
 בחמץ די בהדרחה או גרידה ומ"מ בדיעבד אם בישל בלא הדרחה או בדבר שא"א בהדרחה
 או בגרידה אע"פ דבש"א מותר (כמוצאר שם כלל מ"ג סי' ג') אבל בחמץ אפי' דיעבד
 אסור דעכ"פ משהו מיהו איכא וביטול אינו שייך בפסח (וכ"כ הגאון בעל ח"ד וכו"כ נז"ר
 דכ"ט נמ"א ס"ק ל"ד) וא"ר פיקל בדבר שיש רק חשש שמא בא לחוכו פירור אבל בדבר
 שבא לחוכו ודאי משהו ולא הריח אסור אף בדיעבד וה"ה בדבר שצריך קליפה ונתבשל
 בלא קליפה אע"ג דבש"א בטיל (כמוצאר שם כלל ז"ב סי' י') אבל בחמץ אסור הכל
 (כמש"כ המ"א סי' תמ"ז ס"ק ל"ג).

(י) ולפ"ז בד"ן עירוי כגון שעירה מבלי חמץ על בשר כיון דקיימא לן דלכ"ע עירוי
 אינו אוסר יותר מכדי קליפה (כמוצאר שם כלל כ"ט) וא"כ ה"נ בחמץ (וע' נכ"א סימן כ'
 שכתתי דמקום שאין הפסד גדול יש לאסור כולו) וכן בד"ן תתאה גבר דקיי"ל דאם
 התחתון צונן אינו אוסר העליון רק כ"ק (כמוצאר נכלל ס') גם בפסח אינו אוסר רק כ"ק
 כגון שהניח בשר או מצה רוחח על חמץ צונן אמרינן תתאה גבר ואם הניח החיבה בשר
 רוחח בקערת חמץ צונן דקיי"ל בש"א (נכלל כ"ו סי' ד') דאינו אוסר אלא כ"ק ואפילו
 בדבר שיש לו רטיבות קצת תתאה גבר א"כ ה"ה בחמץ (ומש"כ המ"א סי' תמ"ז ס"ק ט'
 דיש להחמיר בדבר גזי הייט כדיוו בקליפה וכ"כ הגאון בעל ח"ד) ואם נשחמש בקערת חמץ
 אפי' צוננת ברוטב שהי"ב ואם כן בש"א צריך ס' נגד קליפת הקערה כמוצאר שם א"כ
 בחמץ אסור כולו דבכ"ד דצריך לבטל בש"א אוסר במשהו בפסח. ואם הניח חמץ רוחח
 בקערה של פסח נאסר הבלי עכ"פ כ"ק וא"כ כולו אסור ורוקא חמץ בעין אבל אם הניח
 דבר שבלע חמץ דבש"א אינו אוסר כלל דקיי"ל דמאכל אינו פולט בלא רוטב אם הבליעה
 היה דבר כחוש וא"כ י"ל דגם בחמץ מותר אך לפי מה שכתב הח"י דכחוד הפסח לאסור
 כולו חם בחם (כדלקמן סי' י"ח) וא"כ י"ל הכי נמי בתוך הפסח. ולכולי עלמא אין כלי
 אוסר כלי בניעתה.

(יא) ולפ"ז בנגע כבר חמץ בכבר מצה אפי' בתנור ושניהם רוחחים לדין לרמ"א
 דקיי"ל בכלל ס' סימן ט' דחם בחם בלא רוטב אוסר כולו אע"ג דמדרינא אינו אוסר רק
 כדי נטילה באיסור כחוש מכל מקום כיון שא"א בקיאיין בין כחוש לשומן אסור כולו אך
 זה שייך בדבר ששייך בו שומן אבל חמץ שהוא כודאי כחוש ול"ש לגזור אטו שומן ולכן
 פסק בש"ע באמת (כס"י תמ"ז ונסי' תס"ח) דאינו אוסר רק כדי נטילה אמנם הב"י או"ל

הלכות פסח כלל קכא

לשיטתו ב"ד סימן ק"ה אבל לדין דקיי"ל כרמ"א שם ולכן י"א דכולו אסור (רש"ל וי"ח)
 וי"א דאוקמי אדינא אפי' לדין (ט"ז ומ"ח) וכתב הח"י דבתוך הפסח יש לאסור כולו וה"ה
 בחטה שנמצאת במצה אפיוה נמי דינא הכי (תס"ז נרמ"ח). והתנור צריך הכשר באותו
 מקום שעמד החמץ אבל שאר מקומות א"צ הכשר דדוקא בבישול מפעפע בכל הכלי
 אבל לא באפיוה (מ"ח סי' תס"ז ס"ק ל"ז וח"י סי' תס"ח ס"ק י"ד).

(יב) בד"א בחמץ ומצה שאין א' מהם שומן אבל מצה המשוחה בשומן דקיי"ל
 בש"א (נחמ"ט אלס נכלל ס' סי' ג') דאזיל היתר ומפטם לאיסור ואוסר כולו וא"כ ה"ה
 הכא אוסר כולו. וכן מצה שנתכפלה ונגעה במצה אם אינה משוחה בשומן דינו כמו
 בסימן י"א אבל אם משוחה בשומן יש חילוק דאם נגעה במקום הכפל עצמו נמצא הוי
 כאלו נוגע באיסור מחמת עצמו דאמרינן אזיל היתר וכו' אבל אם נגעה בצד האחר דינו
 רק כאלו בלעה איסור ובאיסור הבלוע לא אמרינן בשאר איסורים אזיל היתר כמבואר
 שם (סי' ה') א"כ ה"נ בחמץ וא"כ אינו אוסר רק כדי נטילה. ולענין שאר המצות שנגעו
 במצה זו כיון דיש פוסקים בש"א דלא אמרינן כלל אזיל היתר ומפטם כמבואר שם ולכן
 במצה המשוחה בשומן שנגעה בחמץ גמור יש להתיר האחרת הנוגעת בזו שנאסרה ע"י
 קליפה או שימכרם לנכרי ואם אינה חמץ גמור רק נפוחה או כפולה ונגעה בצד האחר
 יש להתיר האחרת שנגעה בו (ועיי' מ"ח סי' תמ"ז ותס"ח דמשמע דלעולם נמצאה נאמן דינו
 זה) ואין חילוק בזה אם נגעה חוץ לתנור או בתנור דאפי' נגעה בתנור בחמץ שאר
 מצות שבתנור שאינם נוגעות מותרים שהרי עכ"פ המשוחים אינם משובחים כ"כ עד שיוזב
 מהם השומן (דל"כ נל"כ חסור מדין ט"ח כדליתא זי"ל סי' ז"י) וקיי"ל דאינו מפעפע בכל
 הכלי רק דוקא בבישול (כמש"כ המ"ח ססי' תס"ז) ואף על גב שכתב המ"א שם דאם
 התרנגולת שמינה הכל אסור היינו משום היפוך השפוד וכן משמע שם שכתב
 אפי' אינה נוגעת משמע אבל היפוך שפוד צריך דאל"כ ה"ל לכתוב סתם בכל ענין אסור
 אלא ודאי דאם לא היפך השפוד אינו אוסר אפי' בשמינה דאינה מפעפע. והגאון בעל
 ח"ד מחמיר בזה ונכנס בדחוקים דבסימן תמ"ז מיירי שהחטה נוגע בשפוד ומסתימת דברי
 המ"א שם לא משמע כן וגם היה לו לחלק בין בתוך התנור או חוץ לתנור אלא ודאי
 משמע דאין חילוק כן נ"ל ועיי' בנ"א סימן י"ג.

(יג) הטעם שהחמירו בחמץ לאסור במשהו יותר משאר איסורין הוא משום דלא
 בדילין מיניה כולא שתא וגם משום שהוא בכרת משא"כ בחלב ודם אע"ג דהוא בכרת
 מ"מ בדילין מיניה כולא שתא. ולפיכך דוקא מליל ט"ו אסור במשהו משא"כ בע"פ מו'
 שעות עד הלילה כיון דאז אע"ג דאסור מה"ח כמבואר לעיל מ"מ אין בו כרת וכן חמץ
 נוקשה אפי' בפסח אפי' להפוסקים דאסור מה"ח כיון שאין בו כרת ומכש"כ להפוסקים
 דאינו אלא מדרבנן ולכן אפי' בפסח בטל בס' (מ"ח תמ"ז ס"ק ה').

(יד) מדינא נותן טעם לפגם מותר גם בפסח (וכן סתם הכ"י נש"ע) אבל מטעמים
 הנזכרים החמירו הפוסקים לאסור בפסח אפי' נותן טעם לפגם דעכ"פ לא גרע ממהו
 ואפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור אבל בע"פ עד הלילה מותר ומ"מ בדבר שהוא
 עפרא בעלמא אפילו בפסח מותר דבשלמא נטל"פ עכ"פ יש טעם אלא שהוא פגום
 משא"כ כאן דאין כאן טעם כלל ומטעם זה מתיר החכם צבי בחשובה סימן ע"ה בסכין
 שעבר עליו י"ב חודש דאפילו חתך דברים הריפים אינו אוסר אבל אם נעשה כעפרא
 לאחר זמן איסורא אוסר דקיי"ל דאפי' העפר אסור בהנאה (כדליתא נסי' תמ"ה ולעיל כלל
 קי"ט סי' ל') (תמ"ז).

(טו) נחערב בע"פ ונתבטל בס' ונשתהא עד פסח אם היה חמץ בעין כגון חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת מבושלת ונתבטל ואח"כ חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה כ' המ"א דלכ"ע חוזר וניער ואסור במשהו ואם נטלו החטה מתרנגולת בע"פ או אפי' לא נטלו אלא שלא חממו התרנגולת בפסח אע"ג שעדיין נשאר בו טעם משהו כיון שאין בו אלא טעם בעלמא כ' המ"א רבוה לכ"ע אינו חוזר וניער (וכתבתי בנ"ל ג"כ בזה מחלוקת) ובדבר שיש בו ממשות האיסור אלא שאינו בעין כגון שכר שנחערב בדבש וכיוצא בו ונתבטל כבר קודם פסח בזה יש מחלוקת הפוסקים אם אמרינן חוזר וניער ולכן לכתחלה יאכלנו עד הלילה ובדיעבד במדינות אלו נוהגין בכל הערובות לח בלח דלא אמרינן חוזר וניער ומוחר לכתחלה בשעת התירא לערב בידים ולאכול בפסח. (ולכאורה היה נראה דזה דוקא שזדע לו קודם פסח וא"כ כבר נתבטל וכעשה היתר גמור אבל כשלא זדע לו כלל מן התעמטות עד פסח וא"כ הוי ככתעבד בפסח ואסור במשהו ועיין בנ"ל סי' כ"ד שכתבתי לבעולם מותר). ומ"מ במקום שיש לחוש לתערובות כגון פת שנפל לין אע"ג שנטלו משם מ"מ חיישינן שמא נשארו בו פירורין בעין וע"כ חוזר וניער ואע"ג שהוא צונן מ"מ כיון ששהה בפסח מעל"ע וא"כ הוי כבוש כמבושל ומ"מ מותר להשהותו ומותר להגות ממנו וכן כל דבר שמוחר לשהות מותר להגות ממנו (ח"י ס"ק י"ח) ומיהו אם סינו היין קודם פסח אע"ג די"א דלא מהני סינון מ"מ יש להקל לצורך ובלבד שיהיה בגד דק שא"א לפירור קטן לעבור דרך הנקבים ואז אף אם יעבור הוי כלח בלח. ואם שאב קודם פסח זוהמא של דבש בנפה חמוצה מותר דהוי לח בלח (ח"י ס"ק י"ז).

(טז) דבר שצריך קליפה ולא קלף מעי"ט מותר לקלוף בפסח (ח"י סי' תס"א ס"ק י"ח) ואם לא קלף וכישלו כך הבל אסור ואע"ג דאין כאן אלא בלוע וק"ל לעיל (סי' ת' דבדבר שאין בו אלא טעם לא אמרינן חוזר וניער היינו דוקא שנחבטל בס' אבל בקליפה אין בו באותו קליפה ס' נגד הבלוע (וכ"כ ח"י סי' תמ"ז ס"ק ו') אך זה דוקא כשהקליפה מדינא כגון חטה שנגע בחתיכה שנמלחה או אפי' כשיש לספק שמא נגע החטה או שלא ידעין באיזה חתיכה נגע החטה וא"כ טעונין כולן קליפא מדינא אבל אם לא נגע החטה בחתיכה זו רק שחתיכה אחרת נגע בחתיכה זו דאע"ג דנוהגין להצריכה קליפה (כדלקמן כלל קכ"ג) אם נתבשלה כך מותרת (סי' תס"ז נ"ל ס"ק ל"ג).

(יז) אע"ג דק"ל בש"א כלי שני דאינו מפליט ומבלע מ"מ בפסח יש להחמיר. דבלאו הכי גם כש"א יש אוסרין וגם י"א דבפסח אפי' בצונן אסור ודוקא כשהוא חם כ"כ שהים"כ דבלא"ה דינו כצונן. ומ"מ בהפ"מ או מניעת שמחת יו"ט בפרט בכלי שאינו בן יומא יש להקל וכן אם נשחמש בכלי שחשמישו בכ"ש אף בכלי הרם יש להקל (ח"י ס"ק נס"י תכ"ח). ומ"מ לכ"ע אם נשפך מכ"ש על צונן אין להחמיר ולומר דינו כערוו מכ"ר דאוסר כ"ק כולי האי לא אמרינן (תמ"ז ס"ק ט').

(יח) חמץ ומצה שאפו בתנור אחד אם התגור קטן וסתום ואיסור והיתר מגולין לרוב הפוסקים אסור אפי' להסוברין ריחא לאו מילתא בשאר איסורין אבל בחמץ אסורים דלא גרע ממהו מ"מ בהפ"מ יש לסמוך על המקילין גם בזה בין בצלי ובין בחמין הטמונין לשבת ואפי' בתנור סתום לגמרי (ולא כמ"ל נא"ח סי' תמ"ז) (כ"פ נ"ד סי' ק"ח ות"י) אבל אם ההיתר דבר חריף אפילו בתנור גדול ופתוח אסור אפי' בהפ"מ (ח"י ס"ס). והרף שסוחמין בו התנור לכתחלה יש ליקח חרשה ובדיעבד אינו אסור.

(יט) יבש ביבש אע"ג דבש"א ק"ל דמין במינו בטל ברוכ אבל חמץ ומצה אפילו באלף לא בטל דכשם דבלח איסורו במשהו ה"ה ביבש. וכ"ז בפסח אבל בע"פ דלח בס'

הלכות פסח כלל קכא

ה"ה ביבש דבטל ברוב ובלבד שיאכלנו קודם פסח דאל"כ חוזר וניער (מ"א ס"ק ט') ומ"מ יש חילוק בין לח ליבש דלח בלח שנחבטל מותר לקיימו לכ"ע אפי' למ"ד חוזר וניער אבל יבש ביבש אעפ"י שנחבטל אסור לקיימו דעכ"פ החמץ בביתו (ור"ל מדרבנן ע' זכ"א סי' ח') ולכן אם יכול לבשלו עד שיהא נימוח ויהערב קודם פסח בס' ואז דינו כלח ומותר לאכלו בפסח (מ"א ס"ק י"א) ובמקום הפסד גדול עיין בנ"א מה שכתבתי לענין לשהות.

(כ) יבש ביבש שנחערב ברוב בפסח ונאכל אחד מהם מותר דכיון דמה"ת בטל רק מדרבנן אסור ובדרבנן תלינן שוה שנאכל היה האיסור ובלבד שיאכל שנים שנים וה"ה דהתערובות השלישי שרי בש"א (וינזאר נחיצתי ח"א כלל ש"ג) (מ"א סי' תס"ז ס"ק ד').

(כא) הא דיבש ביבש בטל דוקא בפרוסה אבל ככר חמץ שנחערב לא בטל אפי' באלף דהוי דבר שבמנין (תמ"ז ס"ק ט') ומצוה שהיה בה חטה או שנחכפלה מצד אחד וחתכו הכפל (ול"ל שהוא צעקין שעדיין הוא דבר שבמנין) ונתערבה באחרת (היינו לשיטתו שכתב בסו"ת תמ"א ס"ק י"ב דצעקין ס' כנגד לז הפנימיו) בטל ברוב דלא מקרי דבר שבמנין (כיון דאין איסורו מחמת עלמו רק מחמת צלעו כמו שנאמר בח"א ט"ז (מ"א ט"ז). ומשמע מדבריו דס"ל דביבש אע"ג דקיי"ל דחוזר וכיעור זה דוקא באיסור מחמת עלמו משא"כ צלעו אינו אלא כטעם דלשיטתו לכ"ע אינו חו"כ וכ"ל מדבריו צמיון תכ"א ס"ק ל"ז שכתב דאם נתערבו צטילות וכ"כ בח"ד שכן דעת המ"א אצל דעת הח"י סי' תכ"א ס"ק כ"ד דאף בזה חוזר וכיעור).

(כב) כלי חמץ שנחערב בכלים אינו בטל דהא י"א דאפי' בש"א אינו בטל (סי' תמ"ז ב"א ס"ק מ') ומ"מ בהפ"מ ומניעת שמחת יו"ט יש לסמוך על א"ר שכתב בשם כנה"ג דבאינו ב"י יש להקל מ"מ יסיר כלי א' ממנו (ואפשר דכנה"ג כ"כ לשיטת הסוגרים בטל"פ מותר ול"ע זכנה"ג).

(כג) חטים שנחמצו ונתערבו בחטים אחרים עד שאינן ניכרים מותר להוסיף עליהן עד ס' ולטהנן ולאפות קודם פסח דקמה בקמה הוי לח בלח ואינו חו"ג ולא הוי מבטל איסור לכתחלה כיון שעדיין שעת היחר (תמ"ז ס"ק מ"ה ותמ"ז ס"ק ד'). ועיין לקמן כלל קכ"ד סי' כ"ח וכלל קכ"ו סי' ה').

(כד) בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם פסח ולא נזוהרו בהם לברוק המלח ולמלחם בכלי פסח מותר להדיחם ביו"ט ולאכלם דאף אם היה בהם מעט חמץ נחבטל קודם פסח ואפילו את"ל שמלחו בכלי חמץ ב"י מ"מ אין מליחה לכלים להפליט ועוד דסתם כלים אין משתמשים בהם חמץ הרבה ואם כן בוודאי יש ס' לבטל הפליטה וכבר נחבטל. אבל דגים מלוחים השרוים במים בכלי חמץ בפסח יש להחמיר לזוהר מהם דעינינו רואות שהשריית הערינג הוא עז ונמצא בולע מפליטת כלים בפסח אבל אם שרוי בכלי של פסח או קודם י"ט אפי' בכלי חמץ אין לחוש וכ"ז מדינא וכן סתם בכ"י בש"ע אבל אנו במדינות אלו קבלנו עלינו כאותן פוסקים להחמיר לכתחלה שלא לאכול כל המלוחים או הכבושים אם לא נזוהרו בג' דברים (א) לברוק המלח (ב) שלא לחתכם בסכין של חמץ (ג) שלא למלחם או לכבשם בכלי חמץ אפי' אינו ב"י. ואם הדיחו הבשר ג' פעמים קודם פסח נזהגים לאכלו והרחה תהיה ע"י שריה קצת ולא בהעברה בעלמא ובג' מימות מחולפים ובכלי פסח ובדיעבד אפי' בכלי חמץ או לשרותו בנהר ולכתחלה ישרה וידיח קודם פסח ומ"מ אם לא הדיחו מותר לשרות ולהדיח אפי' בפסח. וכ"ז דוקא בבשר בין בשר יבש ובין שנמלח מחדש אלא שנמלח מליחה מרובה עד שא"א לאכלו בלא הרחה (ח"ר נט"ו מו"ט) ומ"מ בדיעבד אפי' בע"פ אחר חצות אם אירע שנמלח בשר

בכלי חמץ שהם אב"י יש להחזיר ע"י הרחה אבל אם אינו יודע אם הוא ב"י אסור אפילו קודם הפסח הרבה (נ"ח נתענה סי' קכ"ג ועיין לקמן סי' כ"ה) אבל דגים אין נזהגין לאכלן ע"י הרחה ומ"מ כשיש דוחק בכשר מחזיקין גם בדגים. ואפילו בשר יבש שנמלח וחתכו חזק המלח שום בסבין חמץ דק דק ושמו על הבשר ליתן טעם וריח יש להחזיר ע"י הרחה ושריה ובלבד שלא יאכל השום. וכל הכבשים כגון גורקען ולימאנע וכיוצא בו אין מחזיקין כלל ע"י הרחה כיון דאין דרכן להדיחן וכן גבינות וכרכשות הממולאים בשר אפילו בלא שומים לא מהני להם הרחה שמא נתערב בו בפנים איזה פירור וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד שכבר בשלו אותו בפסח וא"א לקיימו לאחר פסח מותרים וכ"ש דאין אוסרים תערובתן אפי' בפחות מששים אבל אם יש שום בטבחות אוסר התערובות בפסח כחמץ גמור שהרי נחתך בסבין של חמץ (סי' תמ"ז).

(כה) וכ"ז שנמלחו בסתם כלים שבליעתן מחמץ משהו אבל אם נכבשו בכלים שמשחמשין חמץ בשפע כגון חביות של שכר או י"ש ומחבת שמטנגין בו מיני קמחין א"כ בודאי אין בזה שכתוכו לבטל הפליטה בס' ולכן אם נכבשו בתוכו אפי' במים מע"ל אפי' קודם פסח אם באותו רגע שפינה החמץ נתן לתוכו אם כן אע"ג דלא נעשה כבוש עד אחר מע"ל ואז כבר נטל"פ מ"מ י"ל דהבליעה והפגימה באים כאחד ואסור מדינא ומכ"ש אם נכבשו בו דברים חמוצים וחרפים דאפי' הכלי אינו ב"י אסורים מדינא דחורפיה משויא ליה לשבח. ואם נמלח בתוכו אע"ג דאין מליחה לכלים להפליט מ"מ מה שמונה בציד נעשה כבוש תיכף לאחר ששהה כדי שיחחיל להרתוח (מ"א ס"ק ט"ז) ומ"מ במקום הפסד יש לסמוך על הפוסקים דאפי' בציד בעינן דוקא מע"ל (ט"ז) ועיין בחיבורי ח"א זער אר"ה סי' ע"ז) ואין להחמיר בדברים שנעשו קודם פסח. וכ"ז בשפינת קודם פסח אבל אם עמדו בכלי חמץ בפסח או מקבלים טעם חדש בפסח ואסור הכל ומ"מ אינו אסור אלא מה שבתוך הציד רכבוש אינו מפליט בכלו (ומ"מ ל"ע) אס כנר ככנש קודם פסח ולא פיקן. ונכסח לא עמד ע"כ כל מע"ל אס נאמר דמטעמה כנש אז ככל רגע ורגע בולע וכמו ביציל משהתחיל לנשול בולע ככל רגע אז נימח דלעולם לא מפליט עד אחר מע"ל ואס פיכה קודם מע"ל עדיין לא בלע כלל ול"ע) ומ"מ בכבוש בציד או בדברים חמוצים כיו"ט יש להחמיר ולאסור כששהה כדי שיחננו על האור וירתיח וכדעת המ"א.

(כו) שומן מהותך וכן כל דבר שבשלו בכלי חמץ קודם פסח אם בשלו ונזהרו בב"ד לשם פסח רק שבשלו אותו בכלי שאב"י מותר לאכלו בפסח ובלבד שיערה אותם קודם פסח לכלי פסח אבל אם לא נזהרו בו בשעה עשייתו מחמץ חיישינן שמא נתערב בו משהו חמץ או שמא היה המחבת ב"י אפי' אומר עכשיו שברי לו שלא נתערב בו שום חמץ ושהיה הכל אינו ב"י לא מהני דמילתא דלא רמיא עליה דאינשי לאו אדעתא דאע"ג דקיי"ל בשאר איסורין סתם כלי אב"י וגם דהוי נ"ט בר נ"ט היינו משום שהוא טעם קלוש כ"כ ולכן אינו ראוי להול עליו שם חדש בשר וחלב אבל חמץ שמו עליו אלא שעד עכשיו לא אסרו הכתוב וכשהגיע זמן האיסור נעשה החתיכה נבלה ואף דאין כאן אלא טעם וכטעם ל"א חוזר וניער היינו אם נתבטל בס' אבל הבא לא נתבטל בס' רק שהוא נ"ט בר נ"ט והוי כנ"ט בר נ"ט דאיסורא ומ"מ מותרים בהנאה ונ"ל דגם בזה דוקא בנתבטל בכלים ששמשו בו חמץ בשפע כגון מחבת וקדירות שמבשלין בו מיני קמחין (כלעיל סי' כ"ה) דאין ס' נגד הבלוע ואם כן אין היתר רק מטעם נ"ט בר נ"ט אבל בכלים שידוע בודאי שבלעו רק מעט חמץ וידוע שיש ס' נגדו בודאי קיי"ל דבטעם אינו חר"ג אבל ביום טוב האחרון יש להקל דסתם כלים אב"י וגם הוי נ"ט בר נ"ט ומה"ט יש מקילין לשחות מי

הלכות פסח כלל קכא

דבש של כל השנה. מיהו אם יש לחוש שהעמידו אותו בשמרי שכר ואפי' אם דבש הוה לא נתחמץ בשמרי שכר רק שהעמידו אותו בשמרי דבש אך הדבש הראשון היו מעמידין אותו בשמרי שכר וזה הדבש הוא רביעי או חמישי עכ"פ אסור לשחוחו אפי' ביום טוב אחרון (מ"א סי' תמ"ג) (ולענין להשקותו עיין לעיל סי' א') ואם יש לחוש שנתכשל ביורות שמבשלין בו י"ש אסור אע"ג דאין חריפות הראשון משוי לשבח מ"מ יין שרף שהוא חריף ביותר ומשביח אסור אפי' ביום טוב אחרון (תמ"ז מ"א ס"ק כ"ה).

(כו) אם נתערב קצת מדברים האלו שאין בו חשש פירורים רק שנתכשל בכלי חמץ נהי דאסור בפסח מ"מ אם נתערב מותר התערובות ואפי' בפחות מס' דעכ"פ אין כאן אלא נ"ט בר נ"ט וגם סתם כלי אב"י אבל אם ודאי נתכשל בכלי ב"י אף על גב דהוי נ"ט בר נ"ט אסור הערובתו וגם ביום טוב אחרון אסור וכ"ש בשומן מהותך דיש לחוש בו מפרורין בעין (עיין מ"א ס"ק כ"ג סי' תמ"ו) ואם נתערב הרבה עד שאין ס' נגד התערובות אסור התערובות.

(כח) אם בשלו דברים חריפים כגון צנון וקרען קודם פסח כ' הט"ז סק"י לאסור אפי' באינו ב"י דאגב חורפיה וכו'. ובת"ח כלל ס"א סימן ז' כ' דלא נקרא ד"ח מחמת שהדבש ממתיק אותו וא"כ לפי מה שכתבתי בשער או"ה סימן ס"ז דחרי חומרא ל"א ד"א דל"א אגב חורפיה רק בקורט של הלחית ועוד הא י"א דאפילו בצנון שחתכו בסכין דוקא כשהוא ב"י אסור ואע"ג דזה דוקא בדברים שאינם חריפים כגון חפוחים החמוצים אבל צנון הוא חריף לדעת רמ"א וש"ע ומ"מ הכא דלת"ח הדבש ממתיק וגם דאינו אלא נ"ט בר נ"ט ואע"ג דבחמץ ל"א נ"ט בר נ"ט מכל מקום במקום הפסד מרובה כבר כ' א"ר בסימן תנ"א סק"ג להתיר ועיין בח"י סימן תנ"א ס"ק י"ד דהיכא דיש עוד צדדים להקל אמרינן דהוי התירא בלע ולפ"ז במקום מניעת שמחת יום טוב יש להתיר אפילו באכילה. אך לפי מנהגנו שמבשלין אותו תחלה ואחר כך שופכין המים ומבשלין בדבש י"ל דבמים אינו ממתיק וא"כ אפי' אב"י אסור ומכל מקום מותר לשהותה.

(כט) זיתים וכן בוסר שהסכימו האחרונים דהוי דבר חריף וכן שאר דברים חריפים שחתכו בסכין של חמץ אפילו אב"י קודם פסח ואם כן כל הויתים נעשים חמץ ואסורים ואע"פ שחזר וכבשן אינם חוזרים ופולטים דדוקא על ידי בישול פולט מה שבלע אבל לא על ידי כבישה (ט"ז ומ"א) ואם נדוכו יחד וכ"ש כשנתכשל יחד ואם כן פולט הכל ומסתמא יש ס' כנגד הסכין ואם כן מדינא היו מותרים לאכול שהרי עדיין שעת היתר כדקיי"ל בבצלים שחתכו בסכין חולבת (בח"א כלל מ"ד) מ"מ בחמץ חיישינן שמא נשאר משהו בעין ועוד דהא י"א דחוזר וניער (מ"א ס"ק ל"ח) אבל א"ר ס"ק ל"ו כ' כיון דרוב פוסקים ס"ל דטעם אינו חו"ג וגם יש פוסקים דאפשר לסוחטו מותר ולכן כ' דאין להחמיר. ונ"ל דאם יודע בוודאי שהסכין היה נקי דאין חשש משום פירור בעין וגם אינו ב"י דאיכא הרבה וצדדים להקל (כללעיל בס' כ"ח) ואם כן יש להקל במקום מניעת שמחת יום טוב להתיר אפילו באכילה ולהשהותה לכ"ע מותר (תמ"ז).

(ל) זנגביל שחתכו בסכין של חמץ אב"י או שדכו במדוכה של חמץ קודם פסח אע"ג דהוי חריף כיון דזנגביל יש אומרים דלא הוי דבר חריף (כמ"כ המ"א ס"ק ל"א) אם כן יש להקל עכ"פ בתערובות (שס). וזוהי י"ל גם כן טעם של הכ"ח שכתב למדך הכל קודם יום טוב כמ"ס המ"א שס היינו דלזיל לשיעורו דס"ל חמץ קודם זמנו הוי כ"ט בר כ"ט דהתירא כמו שכתב בתשובת נ"ח סי' קכ"ג וא"כ לא ק' ק' המ"א עליו).

(לא) דבר שאינו חריף שנידוך במדוכה מחומצת ממש מ"מ מותר אפילו אם נעשה בפסח דרוקא על ידי חריף ורוקא מבלע ומפליט אבל דבר שאינו חריף לא מהני דרוקא לכד להפליט בצונן אם היה הכלי נקי. אבל אם הכלי אינו נקי אע"פ שאינו חריף מ"מ על ידי הרוקא נכנס קצת לתוכו וא"א להדיח שהרי נידוך ולכן אפילו אם נעשה קודם פסח אסור (מ"א ס"ק ל"ד וכללעיל סי' ח') ורוקא בדברים הנדוכים דא"א בהדחה אבל אם חתכו דברים שאינם חריפים באקראי בסכין של חמץ שאפשר בהדחה או גרידה אפי' בפסח מותר אבל דברים שנעשו על ידי נכרי בגון דגים שחוחכין הנכרים אם הוא בתוך הפסח יש להחמיר דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הרבוק עליו. אבל נתערב מדברים הללו בתכשיל אפילו בפחות מס' אין לחוש להחמיר ואע"ג דסתם סכין אינו נקי היינו משמנונית אבל חמץ אינו דבר הנדבק ומ"מ ג"ל דבסכנים שחוחכין בו לחם במדינותינו ידוע שנדבק בו פרורי חמץ ולכן אפי' בדיעבד אסור אם לא הדיחו אותו דבר כמו בשומן מהותך (ט"ז).

(לב) רייבאייזען שלא פרוו עליו חמץ בעין רק שפררו עליו קרען שנחתך בסכין של חמץ ואם כן נעשה הרייבאייזען כולו חמץ אם פרוו עליו אפי' מצה בפסח הכל אסור שא"א שלא נדבק בו פירור קרען שהוא נבלע מחמץ ואם פרוו עליו בע"פ מצה וא"כ אף שנשאר פירור קרען מ"מ הפירור אינו אסור אלא מטעם בלוע ואם כן כבר נתבטל בס' ואינו חוזר וניער אבל אם פרוו עליו קרען בע"פ ואם כן צריך ס' נגד כל הרייבאייזען או נגד כל הסכין ואם לאו כולו אסור (עיין מ"א סי' תכ"א ס"ק ל"ה) ובפסח הכל אסור. ואם פרוו על רייבאייזען מצה נפוחה אסור לכתחלה ואם פרוו אחר כך מצות בדיעבד מותר ואם נתערב קמח ממצה נפוחה בשאר קמח מותר בשחיה ולמכרו.

(לג) לכתחלה אין להניח מלח אף על פי שהוא יבש במדוכה של חמץ ואם הניח מותר למלוח בו אף על פי שהוא דבר חריף מכל מקום כיון שהוא יבש אינו מפליט כלל ול"ד לשריית הערינג (לעיל בכלל הקודם) דהוי לח. ובשאר כלים המחמיר שלא להשתמש בו בפסח חבא עליו ברכה (כלאיתא זי"ד ססי' ג"ה) ואם דך בו כיון דאיכא דרוקא וחריף אסור. ובמדוכות שלנו שאין כותשין בו אלא בשמים יש להתיר (סז).

(לד) צריך לזהר שלא לנהל הקמח סמוך לבשר שהאבק נדבק בו ובדיעבד הט"ז (סי' תמ"ז סעיף קטן ט') כ' דלא מהני הדחה אבל בא"ר שם ס"ק מתיר בהדחה דקמח כיון שבא למים תיכף נמוח והוי לח בלח ממש (וכ"כ ס"ח בתשובה סי' ק"ז).

(לה) יש מחמירין שלא להסתפק מחומץ יין שמתפקין ממנו כל השנה דחיישין שמא נתנו בו מן הנשאר בסעודה ולפעמים יש בו פירווי לחם. ובמקומות אלו שאין חומץ מצוי אין מחמירין כזה. עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין חוץ שלשים יום לפסח בכלי חמץ ואם מלאוהו חוץ ל' יום נהגין שלא לשותחו בפסח ואינו אלא חומרא והמיקל לא הפסיד אבל בחומץ דהוי דבר חריף אם עמד בכלי חמץ ב"י (וי"ג אב"י) ושהה בחוכו כדי שיתנהו על האור וירתיח אסור מדינא (ומה שתמוס הס"י דחמץ אפי' אב"י עיין גכ"א מה שכתבתי ובמקלמ כותבי לא"ר) ובהפ"מ יש להקל עד שישהא בחוכו מע"ל וכרעת הש"ך בס"מ ק"ה. (סי' תמ"ז).

(לו) חבית יין שדבקו נסריו בכצק אם הוא תוך ב' חדשים קודם פסח עדיין דך הוא ונותן טעם בפסח אבל לקיימו מותר כיון שהכצק נעשה לחוק החבית ואם כן בטל לגבי חבית ואינו רק נוקשה ומותר לקיימו ואם כן היין נמי מותר לקיימו ואם נתנהו מקודם לכן כבר נתייבש ואינו ג"ט בפסח ומותר לשותחו ואף על גב דלעיל בדיבוק ניירות

הלכות פסח כלל קכב

סימן ה' סגי בל' יום שאני התם דאינו רק לענין לקיימו אבל הכא לענין שיהיו טעם בין בעינין שיהיה יבש גמור (ח"י) ואם יש כוח במקום אחד חייב לכער הכצק אע"פ שעשו לחזק אא"כ טחו בטיט (ס"ק ל' עס).

כלל קכב. דין תערובות חמץ ע"י בישול או מליחה בפסח (סי' תס"ז).

(א) חבשיל שנמצא בו גרעין מה' מיני דגן אע"ג דמדינא אינו אסור אא"כ נתבקעה ממש וכ"כ הב"י בש"ע ולי"א דוקא בראוי להתבקעות אבל אנו במדינתנו מחמירים דאפילו רק נתרכבה הכל אסור בהנאה אבל בלא נתרכבה אפילו נמצא בחמץ אין לחוש (מ"א ס"ק ל"ה) ואם נמצא בה' של פסח אפי' נעשה התערובות בפסח רק שלא נודע לו עד יום שמיני או אפי' עבר ושהה (ח"י) כיון דאינו אלא משהו מותר לשהותה עד אחר פסח ובהפ"מ יש לסמוך על חכם צבי סימן פ"ו וכ"כ א"ר בשם פסקי תוספת דאפי' מצא בשביעי של פסח כופה עליו כלי וישהה התרנגולת או החבשיל עד אחר פסח ואז מותר באכילה רק יבער החטה במוצאי יו"ט. ודוקא במשהו אבל דבר שהוא חמץ גמור דאסור מה"ת אפילו מצא ביו"ט אחרון אסור לאחר פסח עכ"פ מדרבנן (ח"י סי' תס"ז).

(ב) שכולה מקש שנמצא ואין בו גרעין שקורין שפרייע אינו מחמץ דרגיל הדבר שבשעת דישה נופלין כולן (ולא דמי לעלם חלול שכתבתי כנ"ל שער רוב וחזקה סי' מ"ג) אבל אם נמצא קליפה מחטה גופה זה אפשר דמחמץ וגם א"א שלא יהיה נדבק בו קצת ממשות חטה ועוד רזה דמי לעצם חלול שכתבתי שם לאיסור. ומורסן הוא הנשאר בנפה וזה בא וודאי לידי חימוץ (כדליתא במתכיתין אין שרין מורסין לתרנגולים) ובסובין שהיא הקליפה הגסה מסתפק המ"א שהרי להרי"ף דמפרש פת הדראה היינו פת סובין ואם כן מדנפיק ידי מצה שמע מינה דבא לידי חימוץ (וכוונת תמיהת ח"י נס"י תכ"ד דהמ"א מסתפק בסובין ובמתכיתין אי' אין שרין מורסין).

(ג) חבשיל שנמצא בו שלשה גרעינים שלא נתרכבו לא אמרינן חזקה שיש בחבשיל זה יותר גרעינים ושמה הם נתרכבו דלא חיישינן לזה אלא דוקא בתולעים דמיניה קא רבי משא"כ בדבר דאחי מעלמא לא חיישינן לזה (וכת"י ס"ק כ"ה הש"ג על זה והניח ראייה מהא דאמרינן שלשה ה"ו שכנת קבוצת אף על גב דהוי דבר דאחי מעלמא ולדעתו מזה ראייה שהרי דוקא במוצאי כדרכו דאז הוכחה שהיא קבוצת ועכ"פ אין ראייה מזה לדבריו).

(ד) חטה מרוכך שנמצא בעיסה או במצה אפוייה ואם כן יש לספק כיון דמנהג ישראל לשמור המים שלשין בהם ואם כן יותר מסתבר שהיה בקמה וכיון שאנו רואין שהעיסה לא נתחמזה אם כן כל שכן שהחטה לא נתחמזה ואם כן ראוי להתיר הכל וי"ל דכל העיסה אסורה דחיישינן שהחטה כבר נתחמזה במים קודם לכן ועכשיו על ידי הלישה והעריכה נתחמזה מן החטה ומוליד בכל העיסה מה שנפלט מהחטה דרך גלגולה (ואם נמלא גם כן חטה ביתר המים שלשין בהם הכל מודים שכל העיסה אסורה פ"ח). ומנהגנו אם הוא קודם הפסח אין אוסרין רק כרי נטילה ואפי' נמצא במצה אפוייה אבל אם לשו ואפו בתוך הפסח אזי אם נמצא בעיסה אוסרין כל העיסה ואם נמצא במצה או בחתיכת עיסה בין שהיא עדיין חייה או אפוייה אוסרין אותה עיסה או מצה כולה אבל שאר העיסות מותרים דאמרינן כאן נמצא וכאן היה ר"ל שנפלה במצה זו ומוקמינן המאכל על חזקתו שהוא בחזקת היתר ואפילו אם החטה מלאה מים ומלוחלחת מעבר לעבר י"ל שמא היתה בלועה במקום אחר ונפלה עתה לתוך עיסה או מצה זו (בש"ע סעיף י"ח).

הלכות פסח כלל קכב

(ה) אבל אם חילק העיסה להעזורים ונשאר חתיכת עיסה בידו ומצא בו גרעין מרוכך כל המצות שביד האחרים נמי אסורין דדוקא ממקום למקום לא מחזקינן איסורא ואמרינן כאן נמצא שהרי באותו מקום לא נולד שום ריעותא כלל בעיסות האחרות אבל בכה"ג דאנו מסופקים על שאר מצות מחמת שאנו מסופקים אולי היה הגרעין בעיסה זו בשעת לישה או עכשיו נפל קי"ל דמחזקינן מוזמן לזמן ואמרינן דמתחלה היה בעיסה וכלל אסורות ומ"מ בהפ"מ בלא נחבקעו ממש יש להתיר בהנאה (ח"י וכ"כ נא"ר) ואפשר דבכה"ג גם לכ"ע מותר ולכן עכ"פ מותר בהנאה (סז).

(ו) ונ"ל דכ"ו דוקא בגרעין אפי' נחבקעו אבל אם נמצא פירור לחם אפי' קודם פסח אסור כל העיסה או המצה שנמצא בו הפירור דשמא נשאר איזה פירור והוי כיבש דחוזר וניער (עיין תשו' הרשב"א סי' קע"ו).

(ז) וכן הדין באהר שלקח מהחבית כרוב בקערה והולוכו לבית אחר ושם נמצא חטה הכרוב שבחבית מותר דאין מחזקינן ממקום למקום ואמרינן כאן נמצא כאן היה ר"ל השתא נפל. ונ"ל דל"ד לבית אחר אלא אפי' באותו בית כיון שהוא מקום אחר (וכמש"כ הו"א ס"ק כ"ה) אבל אם נמצא החטה בחבית או אף מה שבקערה בבית אחר אסור דזה הוא מוזמן לזמן ומחזקינן למפרע (ו"א ס"ק ט"ז). ובמקום שנוכל לומר השתא נפל אפי' נמצא הגרעין באמצע החבית של כרוב ואם כן יש הוכחה קצת שמקודם היה בו דאם נפל עכשיו על הכרוב היה לו להמצא מ"מ מותר דאפשר כשהיה מהפך וממשמש בכרוב ובקערה נהפכו עליונים למטה ותחתונים למעלה אף על גב שאינו יודע שהפכה וממשמשה הוי כמילתא דלא רמיא אינשי וידים עסקניות הן (ח"ר ססי' תס"ז). וכ' עוד דאפילו נמצא בחבית מ"מ אותן הבעלי בתים שלקחו ממנו מקודם לזה אם יש הפ"מ ומניעת שמחת יו"ט יש להקל מטעם ספק ספיקה שמא עכשיו נפל בחביות ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו אם לא תיכף כשלקחו נמצא בחביות שלא היה שהות להתרכך בזה הזמן ואם אין הציר עולה ע"ג הכרוב בלא"ה יש להתיר הכרוב שבחביות ע"ש ואפי' אם המגופה היתה סתומה מ"מ י"ל עכשיו נפל וכבר היתה החטה מלאה מים ממקום אחר והכל לפי הענין. ובעערען-וויין שנוהגין במדינתנו יש להתמיר דמצוי הרבר למצוא גרעינין בבעערען אם לא שכררו הבעערען קודם נתינת המים.

(ח) אף על גב דמחזקינן מוזמן לזמן מ"מ במקום ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו או שמא לא נתחמצה אע"ג דספק זה שמא לא נתחמצה הוי ספק מחסרון ידיעה (כמש"כ הו"א ס"ק ט"ז) מ"מ בהפסד גדול יש מקום להקל (עיין כ"א סי' כ"ג) (א).

(ט) הא דקי"ל אין מחזקינן ממקום למקום היינו בענין זה שנטל מכלי זה והניח בכלי אחרת ומצא בו חטה וכן המערה מכלי לכלי ומצא בתחתון דלכ"ע לא מחזקינן אפי' באיסור דאורייתא דאמרינן כאן נמצא וכו' אבל אם טלטל הקדרה ממקום למקום ומצא בו חטה אף על גב דגם בזה אמרינן כאן נמצא מ"מ נ"ל דזה דוקא באיסור משהו דרבנן אבל אם מצא חמץ גמור שאין ס' כנגדו צ"ע להתיר דמאי הוית שחדין על החמץ והוי ממקום למקום דאמרינן כאן נמצא כשהוא צונן וכאן היה נדון על הקדרה כאן נמצא בקדרה זו כאן היתה בשעה שהיתה רותח והוי מוזמן לזמן כמו שהארכתי שם בשער ר"ח סימן כ"ט.

(י) הא דקי"ל מחזקינן מוזמן לזמן דוקא בסתם שלא היו בודקים לא המים ולא התכשיל אבל אם בדק המים והתרנגולת והיו בחוקת כשרות כודאי והניחן בחיבה או

הלכות פסח כלל קכב

שכיסה אותן אף על פי שכבר עברו איזה ימים מוזמן הבדיקה לעולם הם בחזקתן ולכ"ע אמרינן השתא נפל (כמו שהארכתי בזה ע"ס סימן ל"ג וכמ"כ המ"א ג"ס מ"ג ס"ק י"ח).

(יא) הא דאמרינן עתה נפל דוקא כשיש לחלות בזה כמו בזה אבל בדבר שאינו מצוי לא מקרי ספק כלל (מ"א ס"ק ט"ז) ולפ"ז כמעט נפל האי התירא כבירא דקשה הדבר למצוא שיפול גרעין בחבשיל בפסח שכל הבתים בדוקים ממניי תבואות אם לא שלפעמים מאכילים העופות גרעינים ולפעמים נדבק במשרחת איזה גרעין והכל לפי הענין (אך לפי מה שכתנתי בשער הקטוע סי' כ"ה ג"ס מהרי"ק דאפילו באפסר רחוק הוי ס' ע"ג ג"ס שהנחתי דבריו כל"ע מ"מ באיסור משהו ובשאינו ראוי להתקע יש לסמוך ולעשות מוטו ספק במקום ס"ס כגון שהוליד המאכל מוגלה דרך החלר או רחוב או על ידי המשרחת המאכילה לעופות וכיוצא בו ולומר שמה עכשיו כפל ואת"ל מקודם שמה לא כתרובה עד עכשיו וכן מלפני מנואר בתשנת מ"ג סי' ס"ט דאפילו במקום דמוצי חטיף כגון בתרנגולת אם יש עוד ספק א' מלטרף לס"ס ע"ג). ואם לא רקרו הקמה ונמצא גרעינים בשעת אפיית המצות ואח"כ נמצאו גרעינים בחבשיל תלינן במצוי שהיו בשעת אפיה ואם כן יש לעשות מזה ספק שמא נאפה יפה ואם כן אינו בא לידי חימוץ (ועיין בכ"א סי' כ"ז).

(יב) אם מלגו תרנגולת ברותחין ואחר כך לאחר שנטלו התרנגולת או בעוד שהתרנגולת בחוכו אלא שנצטננו המים נמצא במחבת גרעין שנתרככה וכן בשר שנחננו למים רותחים ולאחר שנטלוהו או שנצטננו במים גרעין רבו המחלוקת י"א אף על פי שעכשיו המים צוננין מ"מ מחזקינן איסור מוזמן לזמן ואמרינן מסתמא היה במחבת כשעוד המים היו מרותחין וכן אפי' לאחר שנטלו התרנגולת נמצא בכלי לא הוי ממקום למקום כיון שהתרנגולת היה בחוכו הוי מוזמן לזמן ולא הוי ממקום למקום אא"כ שהכלי או התרנגולת לא היה כלל בתוך כלי זה וה"ה לעיל בכרוב סימן ז' מיירי שלקח הכרוב בידים ונתן לקערה אבל הכנים הקערה לחביות ושאר עמה הכרוב זה הוא מוזמן לזמן (ועיין בבימת אדם וסי' ל"ח עד סי' מ"ג) ולפיכך אסור הכל ויש אומרים דאין מחזיקין כלל מוזמן לזמן אלא בקדשים ואמרינן עכשיו נפל (עיין בחיבורי בימת אדם בשער רוב וחוקה סי' ל"ה ל"ו שכן דעת רש"א דלא כמ"א) ויש אומרים דאף על פי דמחזיקין מוזמן לזמן ובבשר אסור אבל בתרנגולת יש חילוק דאם היה הגרעין שלימה דאו אין לומר שנתעכל אסור אבל בגרעינים שבורים מותר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל ואת"ל מקודם שמא כבר נתעכל והוי רק פרשא בעלמא ומנהגנו עפ"י רמ"א דבבשר או בעופות והגרעין שלימה אסור הכל ובתרנגולת וגרעינים שבורים דהוי ס"ס הכל מותר. וכן אם שרו בשר בצוננים ואחר כך לאחר שנטלו הבשר מן הכלי נמצא במים גרעין הכל מותר אפילו להאוסרים בצוננין דבכה"ג סמכינן על הפוסקים דלא מחזקינן מוזמן לזמן ואם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט יש להקל בכל זה בספיקות איסור דרבנן שהוא משהו ויש להתיר שאר חבשילין שיש בהם תערובות מאותו חבשיל של בשר אעפ"י שנמצא החטה בתוכו בעוד שהבשר היה שרוי בחוכו אע"ג ההחבשיל עצמו אסור כדלקמן בסימן הסמוך להאוסרין בצונן מ"מ התערובות מותר דהא יש מתירין בצונן וכן אם נמלגו ונמצא לאחר שנטלו התרנגולת או שנצטננו והגרעין שלימה ואם כן החבשיל אסור מ"מ התערובות מותר דסמכינן לומר עכשיו נפל (מ"א). והב"ח מחמיר כיון דספק זה שמא נתעכל יש חולקין דלא מהני נגד איסור ולכן מחמיר דבספק אחד אפילו להשהותה אסור ובס"ס מותר להשהותה או למכור לנכרי.

(יג) מי שנטל עוף וחחכה בקדרה רותחת למלגה ואחר זמן מצא חטה בעוף גם הקדרה אסורה דזה הוי מומן לזמן ואמרינן שמא היה בעוף בשעה שהכניסה לקדרה ודוקא שלא פתח העוף בטוב בענין שיש לספק שהיה בו מקודם אבל אם הוא בענין שאלו היה בתוכו היה רואה אותו או שהיה נופל אמרינן עתה נפל (וע"ש בב"א מסיון ל"ח עד סיון מ"ג).

(יד) מי שנטל לתוך פיו חתיכת מצה וחתיכת תרנגול והרגיש בפיו שיש שם חטה ונטל המאכל מפיו וראה חטה אם ניכר שהחטה נאפה אם כן מסתמא הוא מן המצה ואסור כד' נטילה ואם ניכרת שהיא מבושלת מסתמא היא מן התרנגול דרוב פעמים ניכר אך אם אינו ניכר והחטה מרוסקת ואם כן יש להחזיר שניהם התרנגול מותר מטעם ס"ס שמא נפל כשהוא צונן ואח"ל שמא היה מקודם בשעת בישול שמא נתעכל והמצה גם כן מותר כיון דאיסור משהו רק מדרבנן תלינן שהיה בתרנגולת (כדקיי"ל ב"ד בסיון קי"ח ונחטרי ח"א כלל ס"ג גבי ב' קדרות נאחד יש בו ס' ונאחד אין בו ס' וכפל לתוך א' איסור דרבנן תלינן לקולא שאני אומר גפיל לזה שיש בו שנים דאפילו באיסורי הכאה אמרינן שאני אומר ותלינן לקולא) (ח"י ס"ק מ"ח) ואפילו היה חתיכה בשר או תרנגול והחטה שלימה אף על גב שאין כאן אלא ספק א' שמא עכשיו נפל מ"מ מותר דלא מחזקינן איסור במקום למקום ומכירה על השלחן הוי במקום למקום אבל אם נמצא החטה בקערה שהוא אוכל מחוץ כיון דקיימ"ל דמחזקינן מומן לזמן אם כן חיישינן שמא היה החטה בתוך הקערה כשעירו לתוכו רותח וא"ל דהוי ס"ס ספק שמא היה כמצה ואח"ל בבשר או בקערה שמא עכשיו נפל זה אינו דאם כן צריך אתה לאסור המצה שהרי אם תאמר במצה (כ"ל שאפס ע"ס המצה) ואם כן המצה אסורה וכל מקום שאתה צריך לאסור אחד מהם אם כן שניהם אסורות דמאי הוית לאסור זו ולהחזיר זו שמא איפכא שהיה בבשר והמצה מותרת ובמקום שא' אסור קי"ל דשניהם אסורות אפילו באיסור דרבנן (כדליתא ב"ד ונחטרי ש"ס) (ש"ס בב"א ס"ק כ"ה).

(טו) אם נמצאה חטה בקועה בכלי של מים בפסח ואחר כך בשל באותן מים או לש בו עיסה י"א דאף על גב דהוא צונן ואין צונן מפליט ומבלע מ"מ משהו מיהא איכא ואסור. וי"א דלעולם לא מפליט ולא מבלע בצונן אפילו משהו דאף על גב דהחטה ודאי בולע מן המים ומחמיצה אבל אינו מפליט כלום (ויע"ש בב"א ס"ק ט"ו ומוכח מרשב"א דס"ל דטובן איסור עיין בב"א בשער רוב וחזקה סו' ל"ה דכ"ל דלא מוכח כלום) והמ"א כ' דבמקום שיש לחוש שנשתהא מעל"ע וכן בבשר דאית ביה פילי יש לאסור (כ"ל סוכנו דנשאר בשר יש תקנה בהחטה נשאר כ' נאית זיה פילי דא"ל נהחטה) ובמקום הפסד מרובה אם לא נתבקעה החטה ממש יש להחזיר למבור והמקיל אף באכילה לא הפסיד (ח"י). ודוקא שידוע שהיה החטה במים קודם שבישל באלו המים אבל אם נמצא לאחר שכבר בישל בהם הכל מותר מטעם ס"ס שמא עכשיו נפל ואח"ל מקודם שמא לא נתרככה עד עכשיו (ח"א) ואף על גב דהאי ספק שלא נתרככה עד עכשיו אינו ספק גמור כיון דמחזקינן מומן לזמן מכל מקום י"ל דהוי ס"ס שמא עכשיו נפל ואח"ל מקודם שמא הלכה כדעת המתירין בצונן וגם יש פוסקים דלא מחזקינן מומן לזמן אבל בחמץ גמור ליכא אלא ספק א' שמא עתה נפל ואסור (ש"ס בב"א).

(טז) והא דאוסר בצונן דוקא ע"י שריה קצת או על ידי התעסקות אבל אם נמצאה חטה מבוקעת אפילו בתרנגולת אף על גב שהיא לחה די בשטיפה בעלמא (ח"י ס"ק מ"ו) ואם שפשפו מורסן באווז לח או שהיא יבישה רק שהמורסן נשרו במים אפילו

הלכות פסח כלל קכב

להמתירין בצונן דכיון דאית ביה פילי וגם בכל צד יש בו בקעים לכן כולו אסור אפילו לא הדיח האווז אחר כך. וכערב פסח עד הלילה סגי בקליפה (ח"י סי' תס"ה) ואם שפשפו במורסן יבשים וגם האווז היה יבש סגי בקליפת העור (עיין ח"ר).

(יז) ואם נמצאו גרעיני תבואה בכאר מים בפסח ראוי לוהר בכל מה דאפשר שלא להשתמש באותן מים דשמא נכבש בתוכו מעת לעת ומ"מ אם אין להם מים אחרים כיון שחיינו הלויים בו יש להתיר שהרי הימים ושעורים במים נטל"פ ואף על גב דקיי"ל לדידן דגם נטל"פ אסור בפסח מ"מ הרי יש אומרים דבצונן אינו אסור אבל אם נמצא חתיכה פת וכיוצא בו שזה נימס בתוך המים יש לאסור אפילו בשעת הדחק ואפילו על ידי סינון שהרי יש אומרים דאפילו קודם פסח לא מהני סינון כדלעיל כלל קכ"א סימן ט"ו ומכ"ש בפסח דלכ"ע לא מהני סינון (ח"י ס"ק ל"ח ופ"ח).

(יח) ונ"ל דכ"ש דאם שפכו שכר על בשר דאסור שהרי אפילו בשאר איסורין יש אוסרין אפילו בהפ"מ אפילו כבשר חי ויש בו בקעים וא"כ אף על גב דכיו"ד בסימן צ"א (וע' נח"ל כלל מ"ג סי' ר') מתיר מכל מקום בחמץ בפסח יש להחמיר וצריך עכ"פ קליפה ואפילו במעשה דצמח צדק שנשאר מעט שכר בכלי ונטלו בו מים להדיח הבשר אחר מליחה דפסק דצריך קליפה. והח"י ס"ק מ"ז כ' דאינו אלא חומרא שהמים מבטלים רתיחת המלח. ול"נ דרינא הוא מטעם שכתבתי כיון דאית ביה פילי ולכן אפי' לא נמלח הבשר מ"מ צריך קליפה.

(יט) אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא קודם זמן איסורו וירדו המים המחומצים לבור בתוך הפסח אסור לשחות המים אפילו להמתירין בצונן הכא אסור שהרי נתערב הכל אבל אם היה אבי"א אע"ג דנטל"פ אסור לדידן מ"מ כיון שהגעיל קודם שעת איסורו מותר דאפילו שומן מהותך בכלי אבי"א קודם פסח מותר (כדלעיל כלל קכ"א סי' כ"ו) אבל בב"י אפילו אם נתערב קודם פסח אע"ג דהוי נ"ט בר נ"ט וגם כבר נחטל בס' מ"מ לכתחלה אין להשתמש בהם כיון דמים יש בקל למצוא ואם אחר שירד לבור לא שאבו מן המים יש לאסור אפי' בדיעבד דקוין וקיימו וכאלו הם בעין אא"כ ששאבו כבר כמה פעמים דאז הוי כעירוי וכיסה (ט"ז) (והח"י מיקל בזה כיון שגעשה קודם פסח הוי עכ"פ כ"ט נר כ"ט) ונ"ל דמדברי הט"ז באם נשחבר כד של חלב לתוך הבור ובשלו בו בשר קודם ששאבו מן הבור והיה הרוטב מלבין מן החלב אסור. (ודמות ראיה לדבר עירה דס הפר לדס השעיר וחזר ונתן את המלח צריקן כדי שיתערבו יפה. וכן כראס לעינים ועיין מכות דף ד' ע"א דחייטיקן במקום דקוין וקיימו וכן מוכח במקואות פ"ו משנה ד') ובזבחים פי' רש"י ד"ה בשלמא יש ס' שאין לך טפה מזה שלא בא מחבירו קצת ע"כ דוקא קצת.

(כ) אם נמצא גרעין מרוכך על בשר מלוח אע"ג שחמץ הוא איסור כחוש מחמירין לאסור אותה חתיכה שנמצא החטה עליה כולה וחתיכות האחרות הנוגעות בחתיכה זו אם מוספק שמא נגע החטה בשאר חתיכות כולן אסורין (וכ"ל דר"ל כדי קליפה דמ"ט מדין שח"ז) ואף שידעינן בודאי שלא נגע אלא באחד מהן ולא ידעינן באונו נגע כולן טעונין קליפה מדינא דחמץ בפסח לא בטיל ברוב ואם כן אם נתבשלה בלא קליפה אוסרת תערובתן (עיין נח"ל סי' תס"ז נמ"א ס"ק ל"ג) ואם ירצה יכול למכור הכל לנכרי או להשהות חתיכה האחת המונחת עמה עד אחר הפסח ושאר החתיכות שבודאי לא נגעו בחטה לכתחלה יקלוף אותם ובדיעבד שנבשלו בלא קליפה מותרין דכיון דאין איסורו רק מחמת בלוע כחוש אינו הולך מחתיכה לחתיכה בלא רוטב (מ"ג סי' ס"ט ונ"ח נח"ש' סי' כ"ד) (ועיין בט"ז מש"כ הלכה למעשה) ודוקא שמצא החטה בעורה מונחת במלח קודם

הלכות פסח כלל קכב

שהדיוח אבל אם מצאה לאחר שהדיוח הבשר או על עוף מבחויז על כרחך נפל עליו
לאחר המליחה דאל"כ היה נופל על ידי ההרחה אבל אם מצא בחוך עוף שהוא הלול
אפילו לאחר הרחה אסור דאמרינן מה שלא נפל הוא מחמת שמונה בחוכו ומכל מקום
אם יש לחלוח שעכשיו נפל אפילו בעוף מותר (סג נמ"א ס"ק ל').

(כא) אם נמצאה החטה בכלי שמלחו בו בשר לאחר מליחה והרחה אם לא נמלח
כל כך כדרך שמולחין לקדרה אף על גב שאנו מחמירין ואומרים שאין אנו בקיאים בזה
מכל מקום הכל יודעין האיך מולחין לקדרה ולכן אם לא נמלח כל כך מותר (כמ"ג נמ"א
נסי' ל"ח) אך אם נמצא ציר למטה בשולי הכלי והחטה למעלה היישנין דמחמצית החטה
שנתרככה יצאה טפת המץ ונוטפת על החתיכה דרך הילוכו מלמעלה למטה וכולן נאסרות
דאף על גב דנאכל מחמת מלחו מכל מקום הציר הוא לעולם רוחה ואם כן נאסר מן
הציר (נ"ח נתי' סי' כ"ד) ואם נמלח כדרך שמולחין לקדרה והציר עולה על גביהן הכל
אסור ואם לאו מה שבציר אסור (ט"ז חס"א).

(כב) אפילו נתרככה החטה אם חוינן דאין החטה נתלחלה מן המלח כגון שהיא
נגובה אינה אוסרת דאינה פולטת כל עיקר דהוי טהור מליח וטמא חפל וכן אם נפל
חמץ על בשר מלוח אף בפסח יש להקל במקום הפ"מ כמו בשאר איסורין (ח"י סימן
תמ"ז ס"ק ו').

(כג) ספק אם נתרככה החטה וגם ספק אם היה אז ציר בשולי הכלי מותר דהוי
ס"ס (סג נ"ח נתי' וצ"ע).

(כד) חרנגולת צלויה שנמצא בה חטה בפסח חותך מקום פעפועו דהיינו כדי
נטילה בכחוש ואם הוא שומן אסור כולו וזהו לדעת הב"י דמחלק בין כחוש לשומן וי"א
דאפילו בכחוש דאע"ג דבשאר איסורין לדעת הב"י אינו אסור אלא כדי נטילה מכל מקום
בחמץ דאיסורו במושהו על ידי היפוך השפוד מחפשט הטעם בכולו. וי"א כל החרנגולות
הצלויות עמה באותו שפוד ונוגעות זה בזה כולן אסורים שעל ידי היפוך השפוד מחפשט
מזו לזו ואם לא היפך השפוד דינו כדין מליחה ואם החרנגולת שמינה אפילו אינה נוגעת
אוסרת הכל דכיון שהיא שמינה זב השומן על ידי היפוך השפוד והוי כבישול המפעפע
בכל הכלי (חס"ז) ואמנם כ"ז שנמצא בחוך החרנגולת דיל' שנחמצה במים שהורחה בו
אבל אם נמצא על החרנגולת א"כ אי איתא דהוי משעת הרחה היה נופל וע"כ עכשיו
נפל ושומן הוי כמי פירות ואינו מחמיץ (חס"ג).

(כה) חטה שנמצאת בופק העוף לאחר שהבהבו אותו החטה שורף דלא נחשב
כמעוכל והעוף מותר דאין צלי אסור יותר מקליפה והופק במקום קליפה ואפילו לדין
דאוסרין בצלי כולו מ"מ בהבהוב דגרע מצלי לב"ע מותר (סג).

(כו) נוהגין שלא להבהב העופות בקש עם השכלין שמא יש בו דגן מחומץ ולכן
מהבהבין בעשבים או מחתכין השכלין מן הקש וכדיעבד מותר (ט"ז) ואפילו היה בו דגן
מחומץ בוודאי מותר (א"ל חס"ה).

(כז) יין לבן שהוכהה מראיתו וחקנו בחלב חטה אף על פי שכבר נתבטל בששים
קודם פסח אם ידוע אותו יין לא ישחה ממנו בפסח שמא נשאר קצת חלב חטה בעין
וחזור וניער (תמ"ז ס"ק מ"ה) וג"ל דיש לשאול להאומנים המתקנים דאם יש להוש לזה
אפילו נתערב בחבית אחרת יש לאסור דה"ל ספק אחד בגופו וספק א' בתערובות ולענין
אם מותר לחקנו שמא ישחה בפסח מבואר בחיבורי חכמת אדם כלל נ"ב.

הלכות פסח כלל קכג קכד

כלל קכג. דין אכילת חמץ בערב פסח ודין איסור חמץ בע"פ ובפסח ולאחר הפסח (תמ"ג).

(א) ג' זמנים חלוקים לחמץ מה"ת מו' שעות עד הלילה ובתוך הפסח ולאחר הפסח. ערב פסח משש שעות ולמעלה אסור באכילה ובהנאה מה"ת ולוקין עליו לדעת רוב הפוסקים (תמ"ג) וילפינן מדכתיב לא תאכל עליו חמץ כלומר על קרבן הפסח וקבלו חז"ל דר"ל משעה שראויה לשחיטת הפסח שהוא לאחר הצות היום אבל אין בו כרת לכ"ע וגם אין עוברין בכל יראה עד הלילה (מש"כ ה"י דמרש"י זצ"ק כ"ט משמע דס"ל דמשש שעות עובר צ"י ול"כ דאינו מוכרח ד"ל דכוונתו דפסח שער צ"י ע"ש ועיין בפסחים) ולפיכך לא החמירו גם כן בתערובות אלא דינו כשאר איסורי חורה לבטל בס' (תמ"ז). ומתחלת ליל ט"ז וכל הפסח אסור באכילה וחייבין על אכילתו כרת וגם אסור בהנאה ועוברין בכ"י וב"י ולפיכך החמירו בו חכמים שאיסורו במשהו (סג) ולאחר הפסח קי"ל דאינו אסור כלל מה"ת אלא דחכמים אסרו חמץ שעבר עליו הפסח מטעם קנס כיון שעבר עליו בכ"י (תמ"ח) ואפילו בחמץ שביטל ולא עבר בכ"י מכל מקום אסור כיון שאותו חמץ ראוי לעבור עליו בכ"י היישינן שאם נחיר אותו אזי לא יבערנו ויסמוך על הביטול ומעקר תקנת חכמים שחקנו לבערו. ולכן אפילו היה שוגג או אונס ולא מכרו אסרו חז"ל ולפיכך חמץ שלא היה ראוי לעבור עליו בכ"י כגון חמץ נוקשה או שנפסל קודם איסורו מאכילת כלב או שנחערב מין במינו ברוב או מין בשאינו מינו בששים מותר לאחר הפסח וכ"ש חמץ של נכרי שעבר עליו הפסח דמותר אפילו באכילה (תמ"ז ע"ש).

(ב) כיון דמדאורייתא אסור מו' שעות עשו חכמים הרחקה שלא יבא האדם ליגע באיסור חורה ואסרו לאכול חמץ אף קודם הצות ב' שעות מקודם ואע"פ כן התירו כל שעה חמישית בהנאה למכרו לנכרי וליחנו לבהמה וחיה ועוף רק שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו ושלא ישאר כלום. ומתחלת שעה ששית אסרו חכמים גם בהנאה ואז צריך לבערו מן העולם ואפילו ביטול אינו מועיל עוד שהרי כבר אינו שלו אע"פ שאין איסורו אלא מדרכנן בהנאה כל שעה ששית מ"מ כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון (תמ"ג).

(ג) השעות הללו חשבינן שעות זמניות ר"ל שלעולם מחלקים היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים ל"ב חלקים ואם היום ארוך ט"ז שעות חשבינן כל שעה שעה ורביע ואוכלין שליש היום, ומ"מ כיון שי"א דמותר לאכול עד ב' שעות קודם הצות היום אע"ג דלא קי"ל הכי לענין אכילה מ"מ אם שכח למכור עד שעה קודם הצות מותר למכרו (מ"ח).

כלל קכד. דין מכירת חמץ וחמץ שעבר עליו הפסח (סו' תמ"ח מ"ט כ').

(א) כבר בארנו שכל דבר שהוא חמץ גמור צריך לבער כגון לחם ושכר וי"ש וגרעינין של תבואה שצמחו וכן תבואה שרחצו אותו במים או שנפלו עליה מים בתלוש וכן כל מיני גרויפנן מתבואה הירוע שרוחצין התבואה קודם עשיית הגרויפנן וכן כל כיוצא בו צריך לבער קודם הפסח ואם לא ביער נתבאר בכלל הקודם.

(ב) ואם יש לו חמץ הרבה שאינו רוצה לבערו ולהפסידו יכול למכור לנכרי קודם שעה חמישית ואפילו לנכרי המשרת בתוך ביתו מותר למכרו רק שלא יהיה קניו לו קנין עולם (כטן אלו שקורין Poddawanie) ובלבד שתהיה המכירה כדין וגם החמץ יוציא חוץ לביתו דאל"כ מחזי כמקבל בפקדון חמצו של נכרי אבל מדינא מותר שהרי אין הישראל חייב באחריות אבל אם כשיאבד החמץ יצטרך הישראל להחזיר דמי המכירה לנכרי

הלכות פסח כלל קבר

אסור. ואם יש לו חמץ הרבה וא"א להוציאו חוץ לביתו ימכור לו גם החדר ואגב הקרקע יקנה גם כן החמץ ולפי שהרבה פוסקים ס"ל דאינו קונה בכסף אלא דוקא בשטר עם הכסף ולכן יתנה עמו שיקנה בכסף לחוד ויותר טוב שיכתוב גם כן שטר ואף שאין הנכרי נותן לו כל הכסף רק איזה זהובים (סקריין זווייגנאכ) יתנה עמו שיקנה בוה האויפגאב החדר והחמץ ושאר הכסף יזקוף עליו במלוה. וצריך ליותר שיתן לו המפתח מן החדר כדי שיכול הנכרי לכנוס שם ואסור לישראל ליתן עליו עוד מסגרת או חותם ולאחר המכירה מתיר הח"י ליתן מסגרת וחותם אם מתירא שיגנוב הנכרי ונ"ל דה"ה דיותר ליתן חותם עליו משר העיר אם הנכרי מאבדו שהרי החמץ הוא באחריות הנכרי ואף על גב שהוא כעין משכון אצל הישראל כיון שישראל מנכרי אינו קונה משכון וגם הוא ברשות הנכרי שהרי מכר לו החדר וגם אין הישראל חוזר מן המכירה אלא שרוצה לכופו שישלם לו דמיו נ"ל דיותר (עיין סי' תמ"א בסו"ס).

(ג) גם צריך ליותר שיפסוק דמים עם הנכרי כמה יתן בעד הבית וכמה יתן בעד כל מדה שבר או י"ש וכיוצא בו דבלא פסיקות דמים אין כאן קנין כלל (ח"מ סי' ר' סעיף ז') אא"כ שיאמר כפי שישום אותו פלוני או ג' בקיאות או שיפסוק דמיו לפיכך לא מהני שיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ שלי אא"כ יאמר לו אני מוכר לך בית זה בכך וכך וחמץ זה בעד סך כך וכך ויכול לזהנות עמו שהמדידה יהיה אחר הפסח (ותמי' לי על סמ"א שכתב דלא כהמון שאומרים אני מוכר לך המפתח אלא לריך שיאמר אני מוכר לך החמץ דגם לשון זה לא מהני אא"כ קנין דמים וע"כ שזמנת כך כוונתו וי"מ היה לו לנכרי וכשיאמר לו אני מוכר לך בית זה או חמץ זה בעד פרוטה זו מותר (וכ"כ סמ"א) דאין סהדי דהישראל גמר ומקני כדי שלא יעבור בב"י. וכל קנין שנהגו בו הסוחרים כגון שנותן כפו לחבירו (סקריין נוטלונג) או אגב קרקע מהני. ולא ימכור לשליח של נכרי דאין שליחות לנכרי. ואם עשה הישראל שליח למכור חמצו והשליח מכר החמץ אגב קרקע שלו אפילו בלא שום נתינת מעות גם כן מהני בדיעבד וצריך לפרוט שם הלוקה בשטר וצריך לפרש כל מין חמץ שיש לו ולא יכתוב סתם אני מוכר כל שיש חשש חימוץ דהוי כאין מינו ידוע שהרי אינו יודע אם שוה הרבה או מעט (כ"כ סמ"א ד) אלא יפרט כל מין ומין רק המדידה א"צ שיהיה דוקא קודם פסח אלא כמו שכותבים דהמדידה והשומא יהיה לאח"פ וא"כ סמכה דעתו (ועיין עוד הרבה חילוקים סמ"א ד סה"א ד) מאלו כל מרטי סדנרים).

(ד) בדיעבד שלא מכר לו רק בכסף לכד או במשיכה לכד מותר כיון דיש פוסקים כרש"י דנכרי קונה בכסף לכד דוקא וי"א כר"ח במשיכה דוקא ולכן בדיעבד סמכין על כל א' מן הדעות ונ"ל דה"ה אם מכר לו החמץ אגב קרקע בלא כסף ובלא שטר רק שהנכרי החזיק בקרקע בא' מדרכי קניות קרקע דהיינו בחדר שיש לו מנעול ונכנס בחיוב ע"ד להחזיק בו גם כן בדיעבד מותר וה"ה אם הקנה לו בחליפין דהיינו שהנכרי נתן סודר שלו להישראל שעל ידי זה שמקנה לו הסודר מקנה לו זה החדר והחמץ נמי בדיעבד מותר (כדליתא) סמ"א סי' קכ"ג סעיף י"ד וע"כ בסמ"ע שמוסר צוה מכל מקום נראה לי להחזיר וכן כתב מ"א רס"י תמ"א) ודוקא שהנכרי נתן סודר שלו להמוכר אבל לא מהני שיתנו עדים סודר שלהם להמוכר כמו בין ישראל לישראל שהעדים מקנין הסודר שלהם דאין שליחות וזכיה לנכרי (ועיין מ"א רס"י תמ"א) (ועיין כ"כ סי' ס"ה).

(ה) אם הבית שהחמץ שם אינו שלו אלא ששכר אותו מן הנכרי או מישראל נ"ל דאז לא מועיל מכירתו דאין ימכור דבר שאינו שלו אלא ישכיר לנכרי אותו החדר

הלכות פסח כלל קכד

(וכ"כ נח"ל בהדיא ועיין נכ"ח סי' תמ"ח ובסי' ת"ן נכ"ח ומ"א) וישכיר לו החדר סתם ולא יאמר לו בהדיא שמשכירו להניח בתוכו חמץ כדלקמן סי' י"ז.

(ו) אם ישראל מניח חמצו בחדר של חבירו המוכר את חמצו צריך להודיע לישראל המוכר ועשהו שליח למכור ואם הניח שלא מדעתו אסור (ח"י ע"ס ס"ק ע"ז).

(ז) ואסור להתנות עמו שיחזור ויקנה ממנו לאחר הפסח אבל מותר להבטיח לו שיקנה ממנו לאחר הפסח ויתן לו ריוח.

(ח) ואסור למכור לישראל מומר או מומרת דאף על פי שחטאו דינם לכל דבר כישראל ממש ונמצא עובר משום לפני עור והוי כחמץ של ישראל שעבר עליו הפסח (ט"ו סי' תמ"ח).

(ט) ואם היה לו חמץ בספינה על הדרך יוכל גם כן למוכרו באחד מדרכי הקניה (ע"ס נכ"ח) וגם כן יפקיר לפני בית דין (ועיין נכ"י).

(י) אם יבא לו חמץ בפסח על עגלה או ספינה ויצטרך לשלם מכס ושכר עגלה ימכור לנכרי בכסף ושהנכרי יסלק הכל ואחר כך יפקירנו גם כן (ח"י ע"ס).

(יא) מתנה ע"מ להחזיר אף על גב דבכל החורה הוי מתנה גמורה משום חומרא דחמץ החמירו אבל מתנה גמורה וחלוטה מהני לכ"ע וכן מותר ליתן לו החמץ במתנה אף על פי שיודע שלא יגע בו אלא ישמרנו עד אחר פסח ויחזור ויתן לו מותר ובלבד שיחננו לו מתנה גמורה בלא שום חנאי ואם הנכרי אינו רוצה להחזיר לו החמץ אסור לתבוע אותו בדיניהם. ואם הנכרי מכר לישראל אחר צריך לחזור ולמכור לבעלים הראשונים ואם נתן לנכרי יותר מן הראוי אין צריך הבעלים להחזיר לו (מ"א עיין כ"א סימן ד').

(יב) אסור ליתן בהמתו לנכרי להאכילה בפסח אם ידוע שמאכילה חמץ ולכן צריך למכור גם הבהמות ואפילו אינו מקדים לו דער אסור (ועיין נכ"א סי' ה' דלא כפ"ת) וצריך להזהיר זה לסוחרי סוסים ומכ"ש שנהגין קלות ששוכרים נכרי שיתן סובין עם מים לסוסים אלא צריכים למכור הסוסים עם השטאלל ולא יהיה להם שום עסק עמהם בפסח (עיין לקמן כלל קכ"ז סי' י"א).

(יג) ישראלים שיש להם ברויהיזער שלהם או שוכרים מנכרי וכן המחזיקים (arendā פנ"ט) ששוכרים משר יורות ורחיים ליקח מכל שכר שמבשלין מדה חמץ עיין בכ"ח וט"ז ומסקנת המ"א דאין לו היתר אלא שימכור קודם פסח הרחיים והיורות או יצוה להטוחנים שלא יפרישו המדות בפסח שהרי יכול לומר איסורא לא ניחא לי דלקני אלא יכתבו הנכרים שטחנו בפסח ויגבה מהם לאחר פסח (מ"א סי' ת"ז עיין כ"א נכ"ח ומ"א סימן ת"כ ובח"ד).

(יד) ישראל שמקבל מנכרי בריבית ככרות בכל שבוע יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח מתבואה שלא רחצו או מעות וכיון שהתנה עמו כך אף על פי שאחר פסח נותן לו ככרות חמץ הם חליפי הקמח והמעות ושרי וכדיעבד אפילו לא אמר לו והביא אחר הפסח מותר שהרי לא זכה בו הישראל בפסח. וישראל שקנה חוק הכומרים וכיוצא בו שנותנים להם לחם מותר ליקח מהם לאחר פסח מה שחסר להם בפסח שהרי לרוב פוסקים אינו קונה הישראל בכסף אלא דוקא במשיכה ואפי' הפוסקים דקונה בכסף לבד מכל מקום כיון דחמץ שעבר עליו הפסח אינו אסור אלא משום קנס והבא ליבא למקנס שהרי הישראל לא זכה בו מעולם (ת"ן נכ"ח).

(טו) ישראל ונכרי שיש להם תנור בשותפות יאמר לנכרי קודם פסח טול אתה של פסח בין רב או מעט בין יאפה או לא יאפה ואני אקח אתר הפסח דהוי כמוכר התנור להנכרי בפסח ומה איכפת ליה לישראל אם יאפה חמץ או מצה ואמנם היותר נכון למכור השבוע של פסח להנכרי ויטול הדמים מתחלה. ופשיטא דבארבעה ימים שהם יום טוב על כל פנים אסור לומר טול אתה (כמוכר כלל ג' ע"ג ועיין ח"ד).

(טז) ישראל שהיה לו תנור ואפה בו נכרי חמץ בפסח ואפה שלא בידיעת ישראל אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דכיון שהתנור של ישראל לבד ואם כן ה"ל משתכר באיסורי הנאה ואם קבל כבר מותר להנות ממנו דחמץ אינו חופס דמיו אלא דלכתחלה אסור להשתכר באיסורי הנאה (כלל ע"ג כלל ק"כ סי' ט') אבל בכרות אפילו בדיעבד שקבלו ממנו אסור שהרי חיקף כשאפה בו זכה בכרות אלו וה"ל חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח. ואם יש לישראל הזה גזבר נכרי שמשכיר התנור ומחה לגזבר שלא ישכיר התנור בפסח ושלא בידיעת הישראל השכיר הגזבר וקיבל המעות מותר הישראל לקבל ממנו המעות אבל אם קיבל בכרות אף בזה אסור (ח"ד).

(יז) מותר להשכיר תנורו לנכרי ע"מ שיאפה בו מצה ואע"ג שאופה בו חמץ אין זקוק לו שהרי אפי' לא יאפה בו כלום צריך לשלם שכרו אבל אסור להשכיר לו סתם כיון דמסתמא עומד לאפות בו חמץ הוי כאלו פירש לו אבל מותר להשכיר חמורו וסוסו סתם דמסתמא אינו עומד דוקא לחמץ אף על גב שיודע שהנכרי יביא עליו חמץ אבל אם מפרש לו שרוצה שיביא עליו חמץ יש לאסור אבל כלים אסור להשכיר אפילו סתם שהרי הוא רוצה בקיומם שאלו לא יבשל בהם יחבקעו ועוד כיון שהכלי עצמו בלוע מחמץ ואסור בהנאה אסור להשכיר לכתחלה. וכן בית אסור להשכיר לשום בו חמץ אבל בסתם לדור בו מותר ודוקא כשמשכירו חוץ הפסח או בע"פ אבל איזה ימים קודם פסח מותר. ויש מתירין להתם חמין בכלי חמץ לחוף ראשו ולרחוץ בו או להשתמש בו בדבר יבש או לח מה שאינו דבר אכילה דכיון שאין נהנה מחמץ שבתוכו ועוד דהוי שלא כדרך הנאתו מותר אבל למכרו לנכרי אסור כיון דעומד לאכילה ומוכרו לנכרי ונהנה ממנו הוי כאלו נהנה ממנו הוא (ע"ג ע"ג).

(יח) להיות שומר אצל חמץ אפי' חמצו של נכרי אם הוא נוטל שכר (כלל ע"ג) אסור לכ"ע שהרי משתכר באיסורי הנאה ויש אוסרין אפילו יהיה בחנם ונ"ל משום דמסתמא אם לא קיבל ממנו הנאה לא היה שומר בחנם ואם כן הוי נמי משתכר באיסורי הנאה כדלקמן בסימן שאה"ז ומכל מקום בדיעבד שנטל שכר יש להתיר כיון שאינו חופס דמיו (ח"י סק"ט).

(יט) אסור לקנות חמץ לנכרי בפסח אפילו במעותיו של נכרי דאין שליחות לנכרי ונמצא הישראל קונה אותם ועוד שמא יאכל ממנו ועוד שהוא רוצה בקיומו שהרי הנכרי מחזיק לו טובה בשביל זה (ע"ג).

(כ) היחה בהמת נכרי טעונה חמץ אסור לפרוק בפני הנכרי מטעם המכואר ובמקום שיש צער בע"ח כיון דצער ב"ח דאורייתא וגם שאינו מכין משום טובה הוי כלא אפשר ולא מכין ומותר (ע"ג ע"ג).

(כא) מותר לומר למשרתו נכרי בפסח הילך דינר וקנה ואכול אף על פי שיודע שיקנה חמץ ובשעת הדחק מותר לומר לו גם כן צא ואכול ואני פורע וכן מותר לומר לחנוני אני פורע אע"ג דהחנוני נותן בשליחות הבע"ה והוי כשלוחו וכיון שמוזנותו עליו דרי כנהנה מחמץ מ"מ כיון שעדיין לא נתן המעות לחנוני לא חשיב חמצו של ישראל

הלכות פסח כלל קכד

אבל לכ"ע אסור שיקדים ליתן מעות לחנוני שיתן עבור המעות חמץ למשרתו דזה הוי שלוחו ממש ואסור לכ"ע. וכן הדין אם צריך ליתן חמץ לבניו הקטנים ישא אותם לבית הנכרי ויאכיל אותם הנכרי שם ויאמר אני פורע ובלבד שלא יקדים דינר ופשיטא דאסור להאכילם ביד דאז הוא תיכף קונה החמץ (ועיין בהלכות נרכות כלל ס"ז סי' ע').

(כב) ישראל שלוחו כבר מחבירו קודם פסח על מנת שיתן לו כבר אחר אפילו אם עבר הישראל הלוח והניחו עד לאחר פסח מ"מ מחויב לשלם דאע"ג דלכתחלה אסור לקבל חליפי חמץ (כללעיל כלל ק"כ) מ"מ זה לא מקרי חליפי חמץ שהרי כיון שהלוח זה לא הלוח לחזור לו כבר זה בעין אלא לאכילה הוי כאלו חייב לו מעות ולפ"ז אפילו נותן לו מעות בעד הכבר אפילו בפסח מותר (ח"י ס"ז) ויש מקומות שנהגו בזה איסור לכתחלה ללוות חמץ שיפרע לו חמץ (ת"כ).

(כג) חמץ שנמצא לאחר הפסח ולא ידעין אם הוא של ישראל או של נכרי אסור באכילה ומותר בהנאה והולכין אחר רוב בני העיר ואם יש לחלות שנעשה אחר הפסח אפילו ברוב ישראל מותר באכילה ועיין בח"י דיש מתירין בחמץ שהוא ספק אם עבר עליו הפסח ע"ש (סי' תמ"ט).

(כד) גר שמת קודם הפסח והניח חמץ ועבר עליו הפסח כל הקודם לזכות בו אחר הפסח מותר שהרי לא עבר עליו בכל יראה שום אדם אבל כשמת הגר בפסח או שגזל ישראל ממנו קודם פסח אעפ"י שמת הגר קודם פסח אזי עבר בב"ה הגר או הגזלן ואסור (ח"י רס"י תמ"ח).

(כה) מי שיש לו שותפות עם נכרי בחמץ ועבר עליו הפסח חלקו של ישראל ודאי אסור בהנאה אך לאחר שנטל הנכרי חלקו חלק של נכרי מותר בהנאה דכיון דחמץ לאחר פסח אינו אלא מדרבנן ובמילתא דרבנן קי"ל יש ברירה. ובאכילה צ"ע דיל"ד דעשאוהו כשל תורה דמטעם זה כתב הרשב"א דאף על גב דמותר לעשות רפואה מחמץ שעבר עליו הפסח אבל לענין אכילה אסור להתרפאות אלא במקום סכנה (ח"י ס"ז ונס"י תס"א). ואם יש להם בשותפות חמץ ושאר דברים כתב בח"ד דאסור לומר לו טול אתה חמץ ואני שאר דברים אע"ג דאינו אסור אלא מדרבנן ע"ש.

(כו) נכרי שהביא דורון לישראל ביום אחרון של פסח לא יקבלנו הישראל וגם לא יהא ניכר שחפץ בו וטוב שיאמר בפירוש שאינו רוצה שיקנה לו רשותו ואז אפילו הניח הנכרי בביתו בתוך הפסח מותר שהרי לא זכה בו הישראל (תמ"ח) ואם נתן חיטים לטוחן נכרי ואמר הנכרי שלחת החיטים א"צ להאמין לו. ואם אפה הנכרי ממנה פת בפסח בלא ידיעת ישראל ואחר פסח הביא לו הפת מותר לישראל ליקח הדמים מן הנכרי דה"ל כמוזיק (ח"י ס"ז). ונכרי שמכר חיטים לישראל ואח"כ נודע שהוא חמץ ואם כן י"ל דהוי מקח טעות דאיסורא לא ניחא ליה דליקני בח"י הניח בצ"ע וח"ד כ' דאסור (ס"ז).

(כז) בין חמץ שנתערב או עירב במוזד קודם פסח בששים דאע"ג דבפסח חוזר וניער כגון יבש ביבש (כללעיל כלל קכ"א) מ"מ אם עבר עליו הפסח מותר שהרי לא עבר בב"ה והיינו אם היה במינו אבל במין בשא"מ אם כן עבר בב"ה (כללעיל כלל קכ"א) בין חמץ שנתערב ממילא בפסח בס' אע"ג דצריך לבער מדרבנן מ"מ אפילו עבר ושהה במוזד מותר שהרי גם בזה לא עבר בב"ה מה"ח (מ"ח). משמע דמיידי שלא היה יודע כי מקודם שנתערב ואם כן לא עבר בב"ה כמש"כ המ"ח סי' תל"ד ס"ק ה' ול"ע שהרי אפי' עבר עליו במוזד כיון שנתערב בס' ולא קנסין רק צעיקת אהל לא התערבות אס כן אפי' ידע כמי דנכח הכי שהרי אפי' צעזע עליו במוזד כל הפסח ונתערב אחר הפסח מותר ואם כן מ"ש ואפשר כיון

הלכות פסח כלל קבר קבה

דעבר במזיד וגם שסה במזיד חף על מי שנתערב אסור דדוקא כשנתערב אחר פסח ומילא מותר
 ונש"כ בפסח כיון דהתערבות נעשה בפסח אסור) ובין חמץ גמור שעבר עליו מה"ח ונתערב
 ממילא אחר הפסח כס' מותר דדוקא בפסח החמירו כמשהו אבל לאחר הפסח כיון
 שאין בו ברת הוא כשאר איסורין ובטל כס'. וי"א דלאחר הפסח בטל ברוב דלא קנסו
 בחמץ שעבר עליו הפסח אלא כשהוא בעינא אבל כשנתערב מותר והמיקל לא הפסח.
 ודוקא בנתערב בשוגג אבל אם עירב במזיד אפילו לאחר פסח דינו כדן מבטל איסור
 ואסור (כמזכיר נח"ל כלל כ"ב) ואפילו להפוסקים דגם בזה בעינן ס' מכל מקום אם נתערב
 בפחות מס' סגי בהשלכת הנאת האיסור לים המלח דאע"ג דבפסח לא קי"ל הכי מבטל
 מקום לאחר הפסח הואיל וקנסא בעלמא הוא מהני פדיון ואז מותר אפילו באכילה.
 אבל אם נתערב קודם פסח ברוב או בפחות מס' ועבר עליו הפסח אם הוא מין במינו
 אם כן עכ"פ לא עבר מה"ח בכ"י מותר בהנאה ואסור באכילה אבל מין בשא"מ דעבר
 עליו מה"ח אסור. ודעת הכ"ח דדוקא אם נתערב פחות מכזית חמץ בחבשיל אפילו נודע
 לו קודם פסח ועבר ושהה כיון שלא עבר בכ"י וליכא למקנסו מ"מ אסור באכילה דטעם
 חמץ קא טעים אלא סגי ליה בפדיון. אבל דעת האחרונים דבכל פחות מס' מהני
 השלכת הנאה. וכן חמץ נוקשה אפילו בלא תערובות כיון דלא עבר בכ"י מותר בהנאה
 וכן בכל חמץ שאיסורו מדרבנן ועבר עליו הפסח מותר בהנאה (סס"י) תמ"ז נח"ל ונח"ל
 ע"ס) וכן מותר לערבו לכתחלה קודם פסח כדי להשהותו כיון דאין איסור לשהותו
 רק מדרבנן.

(כח) חמץ שנחבקעו ואין ביקוען ניכר שנתערבו בכרי אסור להשהותו ואם עבר
 ושהן אסורים אחר הפסח ואסור למכרן לנכרי (ועיין לקמן כלל קכ"ו סי' ס') ואם לא נודע
 לו עד לאחר הפסח סגי בהשלכת הנאה לים המלח כדלעיל בסימן הקודם.
 (כט) שמרי שבר או שאור שעבר עליו הפסח וחמץ בו עיסה אסור דהוי כאלו
 הוא בעיניה וכן הדין בכל דבר המעמיד (כמזכיר לעיל כלל קכ"א סי' ז' ועיין בס' הח"י
 נח"ל ונח"ל סי' תמ"ז ס"ק ט"ז).

כלל קבה. דיני הגעלה (תכ"ח).

(א) כל כלי חרש שנשתמש בהם חמץ אינו מועיל להם הגעלה שהתורה העידה
 שאי אפשר להוציא האיסור מכ"ח על ידי הגעלה שהרי בקדירה של מחכות שבישל בה
 חטאת כתיב דמהני לה העגלה ובכ"ח כתיב חשבר ואפילו אם ימלאם גחלים לא מהני
 כיון שאין דרכן בכך שמא חיים עליהו שלא יחבקעו ולא ילכך יפה.
 (ב) אבל התנורים שמסיקים בהם אף על פי שהם של חרם מהני להו ליבון אך
 לא מהני בלהבה לבד אלא שצריך ללכנו כל כך עד שיהיו ניצוצות נחזין ממנו ואחר כך
 צריך לדקרק שיגרוף הגחלים על פני כל התנור דגם בלע ע"י גחלים (תס"ח) וקי"ל בכל
 דבר כבולעו כך פולטו. ואפילו הסיקו כמה פעמים לא מהני אא"כ היה כוונתו להכשיר
 לצורך פסח כי שמא לא הלכו הגחלים ע"פ כולו ומכל מקום בזה שהסיק כמה פעמים
 אם נסתפק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לחתיר אבל אם לא הסיק רק פעם אחת
 ומסופק אם הלכו הגחלים ע"פ כולו יש לאסור אפילו כדיעבר וטוב וישר שלא לאפות
 המצה בהיסק זה שהכשיר דשמא היה בו חמץ בעין ונמצא נהנה מחמץ וכיון דאינו אלא
 מחומרא בעלמא לכן אם לא הכשיר בערב יום טוב מותר להכשירו ביום טוב. ולא יעשה
 היסק ב' בהערה שלא לצורך יום טוב (ת"י תס"ח) וכן הבירה צריך להסיק שילכו הגחלים

ע"פ כולו או שיטיח בטיט כעובי אצבע אבל הקאבעל שבתנור בית החורף לא מהני היסק כיון שאין דרכו להסיקו שם שמא יחוס מללכנו היטיב וכן לא מהני אם מטיח בטיט א"כ מטיחו מלמעלה ולמטה ומכל צדדיו. ובדיעבד אם לא הכשירו התנור והניחו שם קדרה בפסח רוב האחרונים מחירים שהרי אין שם חמץ בעין רק מה שנבלע בתנור ואם כן הוי כב' קדרות שנגעו זו בזו ואפילו א"ל שהיה שם משהו חמץ בעין כיון שאין שם רוטב אם כן אינו אוסר רק כדי קליפה דכ"ד שאינו אוסר כולו אין חילוק בין פסח לשאר איסורים (כמוטאר כלל קכ"א) ודי לאסור הקדרה והחכשיל מותר אבל אם נתנו בתנור או כירה או קאבעל מצה אזי אפילו בדיעבד אסור כולו. ונ"ל מה שהחמירו האחרונים בתנור בית החורף דלא מהני ליבון היינו כמו שעושין במדינת פולין גדול ששם מקום כבודם של רמ"א והמ"א ובאשכנז כידוע שהתנור נעשה רק מקאבעלען ואם כן הוי כלי חרס ממש אבל במדינה זו שידוע שבונין סביב הקאבעלען מחיצה של לבנים ואם כן דינו ממש כתנור שאופין בו דבזה לא חיים שמא פקעי ולכן נ"ל דכ"ע מודים דמהני ליבון או טוח בטיט (וכ"ס לתורים שקורין במדינותינו שזעלדלדקע אפען טיט עליו כסוי מוכי לבון). ולכן נ"ל דבמקום שאין לו לבשל בכירה יש להתיר ללבן תנורי בית חורף במדינת ליטא וכיוצא בו שעושין התנורים כן. ובתנורים אלו שאין אופין בהם וכן בכירה א"צ להסיק כל התנור או כל הכירה רק מקום מושב הקדירה ומקום שדרך לבשל שם כל השנה (ח"י סי' תכ"א).

(ג) שאר כל הכלים בין כלי עץ או כלי מתכות או כלי אבן וכלי עצם מהני הגעלה ובלבד שלא יהיו דברים שמתקלקלים בחמין כגון שעשויין בדבק ואפילו אם רק הקתא מדובק בדבק אין להם תקנה בהגעלה דחיישינן דלמא חיים עלייהו ולא יגעילן יפה. וכל כלי צריך הכשר לפי תשמישו אם נשחמש בהם בכלי ראשון צריך הגעלה בכלי ראשון ואם תשמישו בעירו יגעילנו בעירו ואם תשמישו על ידי אור בלא משקה צריך ליבון ואם יש לחוש שמא נשחמש בו פעם אחת בכלי ראשון או על ידי אור אף על גב דיש פוסקים דהולכין אחר רוב תשמישן אם בכ"ר או בכ"ש דאף על גב דבלע פעם אחת על ידי אור או כ"ר מכל מקום כיון שאינו ב"י ואם כן מותר מה"ת אם כן הם אמרו להגעיל והם אמרו לילך אחר רוב תשמישן וכן סתם הב"י בש"ע אבל כל האחרונים חולקין וס"ל דאזלינן אף אחר מיעוט תשמישן (ומכל מקום אם הכלי אינו ב"י הולכין אחר רוב תשמישן ואין צריך ליטון פ"ח סי' תכ"א סעיף ו' בשם תשוב' מ"ע מפאני סי' ל"ז) ולכן מנהגנו להגעיל הכל אפילו קערות וטעללער בכ"ר דוקא ובדיעבד אם נשחמש בלא הגעלה בכלי שאין משחמשין בו רק בכלי שני כגון טעללער והוא אינו ב"י אפילו בכלי חרס מותר במקום מניעת שמחת יום טוב והפ"מ דק"ל כ"ש אינו מבליע וגם שרבים מקילין בנטל"פ (שם בח"י ס"ק ח').

(ד) קודם שיגעיל צריך להעביר כל חלודה (שקורין רָוּט) אבל אם אין בו רק מראות שחורות (שקורין פֿעקקען) אין קפידא ולא יהיו בכלי גומות כי אז צריך לנקר היטיב היטיב הגומות כי הגעלה אינו מפליט רק מה שכלוע בכלי אבל לא מה שיש בעין. ואם הוא כלי ברזל או נחושת ילבן מקום הגומות ואח"כ יגעיל וכן הסכינים הקבועים בקתא של כסף יסירו ויגעיל הסכין וגם הקתא כדן כל ידות הכלים לקמן ולכתחלה ילבן הסכין. וסכינים שלנו שהקתא קבוע במסמרים ויש בו גומות אינו מועיל לו הגעלה אלא יסיר הקתא ואם השחיו במשחות של נפחים ואחר כך הגעיל מהני אפי' לכתחלה כמו ליבון אם יכול לנקות הגומות ובדיעבד אם הגעיל או השחיו במשחות להשחמש בו בחמין אינו אסור (שם ח"י ס"ק כ') והגדן של סכין אין תקנה בהגעלה ואסור להכניס בה הסכי

בפסח כי א"א לנקרן אם לא שיפתח התפירות וינקר היטיב. וכל כלי שיש בו סדקים או גומות או הלודה מכפנים בתוך הכלי ולא יכול לנקר ולנקותן לא מהני הגעלה וצריכין ליבון באותו מקום אבל אם הוא מבחוץ לעבר השני אינו מוזק (סא).

(ה) כלים שמשחמשים בהם על ידי אור דהיינו בלי מים כגון שפוד ואסבלה שצולין עליו חמץ צריכים ליבון ואפילו בדיעבד אסר אבל אם צלו עליו בשר מלוח שנמלח ממלח שלא נכדק אע"ג דלכתחלה צריך ליבון מ"מ בדיעבד אם צלו עליו בפסח בלא הכשר מותר דאח"ל שהיה בו חמץ כבר נחבטל קודם פסח אע"ג דבכלי לא שייך ביטול מ"מ מספיקא לא מחזקינן איסורא. אבל מחבת שמטוגנין בה כגון אותן שמטוגנין בהם (סקורין סקוורודע) אע"ג שתשמישה ע"י אור מ"מ יש מקילין דרי בהגעלה כיון שחמיד יש בו לחוחית של שמן או שומן. אבל דעת רוב הפוסקים דרינו כחשמישו ע"י אור ולכן צריך ליבון (סעיף י"ח).

(ו) הכלים הצריכים ליבון י"א דרינם כליבון דשאר איסורים דגם חמץ כיון דשמו עליו הוי כשיגיע פסח כנבלה וצריך ליבון עד שיהיו ניצוצות ניתזין מומנו וי"א דחמץ קודם פסח דינו כהתירא בלע ודי בליבון קל שיחלבו כ"כ עד שקש נשרף עליו מבחוץ ולכן דבר שצריך ליבון מדינא צריך ללבוש עד שיהיו ניצוצות ניתזין אבל דבר שדינו בהגעלה רק שיש בו סדקים שמחמירין ללבנן סגי בליבון קל ונורגין ללבן האגנות לכתחלה מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין אופן בו עוגות בעין אבל האגנות שאופין בהם עוגות בעין אפי' שמושחין אותן בחמאה או שומן (כטן סקווראטן שאופין טו טטרטטן או קוצנן) צריכים לבון מדינא (וכן הסקווראדעס שפעמים מחמירין בהן סובין לחולה לריכין ליבון מדינא).

(ז) כלי הצריך ליבון אם לא ליבנו אף על פי שהגעילו אסור להשתמש בו בחמץ דחיישינן שמא לא פלט הכל על ידי הגעלה ויהזור ויפלוט (ני"ד סי' קכ"א נט"ז) וכן כלי שצריך הגעלה אסור להשתמש בהם עד שיכשירן כדון. ודוקא בדרך קבע אבל בדרך ארעי מותר להשתמש בצונן. ולכן לכתחלה מצניע כל הכלים של חמץ במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם (מ"א ס"ק נ' נזס כ"ח) והאחרונים מקילין בכלי מתכות שאין צריך להצניען דרוכין אינם כ"י ואף אם ישחמש בהם רבו המתירין בנטל"פ בפסח ומכ"ש באותן שחשמישו בכ"ש כגון טעללער והמחמיר אף בזה חע"ב. ומכל מקום כלי חרס י"א כיון דבליעתן מרובה הוי כגופו של איסור ולכן צריך להצניעם.

(ח) ידות הכלים צריך הכשר כמותן דמוליד הבליעה בכולו ואם לא הגעילו היות ונשחמש בתוך הכלי אין לאסור בדיעבד דאינו מפליט בכולו ואם נשחמש ביד הכלי שלא הכשיר אסור שהרי בלע בכולו (מ"א ס"ק כ"ד) וי"א להיפך דאינו מוליד בכולו (ע"כ ופ"ח ני"ד סי' קכ"א ועיין בחיטוי ח"א ענין א"ה שהארכתי בה) ומ"מ יכול להגעיל היתר על ידי עירוי שמערה עליהן שזה שבלע מצד השני אינו אלא כמו עירוי שניתזין עליו ניצוצות (מ"א ע) ולכ"ע כלי שצריך ליבון ולא הכשיר היתר ונשחמש ביד אסור דבליבון ל"ש לומר ככולעו כך פולטו שאינו אלא ששורף הבליעה במקום שמלכו (פ"ח ע).

(ט) כיסוי של כלי צריך הגעלה כמו הכלי כיון שמוזע בכל שעה מחום הכלי ואם נתנהו בפסח על הקדרה אסור כל החבשיל ואם הוא כיסוי שמימימים אותו על התורה או הבלעכע שאופין בהם חמץ צריך ליבון לכ"ע לפי שנוגעת בתורה (סעיף ט"ז).

(י) כלי שיש בו טלאי ואינו דבוק יפה בענין שיש לחוש שמא יש שם חמץ בעין צריך להרחיב הסדק כדי שיוכל לנקרו היטיב או שצריך ללבוש אותו מקום עד שבוודאי אם יש שם איזה חמץ תשרף ותהיה לאפר דהיינו שילכו עד שניצוצות ניתזין הימנו ואם מדובק

הלכות פסח כלל קכה

יפה בענין שאין בו ממש אלא מחמת שבלע חמץ אם קדם הטלאי לבלעה כגון שהיה הטלאי בו מחדש או שהכשיר הכלי ואחר כך נתן עליו הטלאי ואחר כך נשתמש בו מהני לה הגעלה עכשיו דממ"נ כבולעו כך פולטו אבל אם היה הבליעה קודם לנתינת הטלאי אם כן הטלאי מפסיק בין הבליעה ובין מי הגעלה לכן צריך ללבוש שם מקום הטלאי. ואם הטלאי הוא שהחזיק לחוכו בדיל או כסף אם כן נשרף גוף האיסור ואם כן אין חילוק אם קדם הטלאי או לא ואין צריך ליבון. וכלים שמהפין בבדיל יש מחמירין שצריכין הגעלה אח"כ מפני שהאומנין אין מדקדקין ללבוש הכלי כדן ויש לחקור אצל האומנין (עיין פ"ח וז"י והנה חקרתי שזלננין הכלי כדי שיקלט הבדיל אבל ידות הכלים אין מלנניס ולכן לריכיס לזכר עכ"פ להגעיל את הידות והיותר כסון להגעיל לאחר הלמוי) ודושם שעושין האומנים בחוק הכלי מותר להגעילם מאחר שנעשה מחדש רק שינקרם היטב ואם א"א ישם גחלים על אותו מקום (סעיף י"ג).

(יא) מדוכה במקום שנהגו לדרך בו שומים ובצלים עם פרורי לחם ודמי לבית שאור לקמן סימן י"ג לכן מצריכים ליבון עד שקש נשרף מבחוץ אך במדוכות שלנו שלעולם אין דכין בהם רק כרכום ופלפלין וכיוצא בו די בהגעלה וראוי להחמיר לדרך הכל לפני פסח דאז הוי נ"ט בר נ"ט (ועיין נכ"א סי' י"ח) ואם דכו בלא הגעלה כיון שאין בו אלא חשש שמא נתערב פירור חמץ בכשמים שדכו בו או שמא חתכו אינגווער וכיוצא בו בסכין של חמץ ודכו בו בחק יעקב משמע להקל כדעכד אך כ"ז במדוכה שיש רק חשש חמץ אבל בהאקקמעווער שידוע שחוחכין הבצלים בסכין של חמץ ומניחים אותו בכשר ומחכין בהאקקמעווער אותו בשר דק דק א"כ י"ל דאסור וצ"ע (וע' נכ"א סי' כ"ב) ומדוכה של עץ יש לקלפו בכלי אומנות דחיישינן לגומות ולהגעילו אח"כ (סע).

(יב) סלים שמולחים בהם בשר יש מצריכים להם הגעלה דחיישינן שמא היה חמץ בחוק המלח שמלחו בו ובלעו טעם חמץ דאע"ג דהבשר מותר ע"י הדחה כמבואר בכלל קכ"א מ"מ שאני התם דאף את"ל שבלע קצת בטל קודם פסח משא"כ בכלי ל"ש בו ביטול וי"א שאין לחוש לזה מן הסתם ואין צריך הגעלה כלל אם לא בידוע שהיו גרעינן מחומצים או פרורים במלח דאז לכ"ע צריך הגעלה לבחילה (פ"ח) ומ"מ כדעכד אם מלחו עליו בכל ענין מותר דק"י"ל אין מליקה לכלים להפליט (סע).

(יג) כל הכלים אפילו של חרס שנשתמש בהן חמץ בצונן מותר להשתמש בהן מצה אפילו בחמץ שהרי לא בלעו כלום בצונן ובלבד שהיו מודחים היטיב חוץ מבית שאור או בית חרוסת דהיינו שנותנים לחוכו דברים חריפים עם חמץ וכן בחביות שמחזיקים בהם י"ש שבאלו אף על פי שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן אסור להשתמש בהם מצה בחמץ אבל להניח בהם מצה אפויה בצונן בדרך ארעי מותר. ומ"מ ללוש בהן אסור דממהר להחמין מכח הכח שבכלי וכ"ז בלא הגעלה אבל ע"י הגעלה אפילו בית שאור וחרוסת מותר אם אינם של חרס אבל לשל חרס לא מהני הגעלה ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן (והפ"ח גם אלא בלונן) וכן סתם הב"י בש"ע. ומנהגנו שאין משתמשים בפסח בכלי חרס אפילו בצונן אפילו בדרך ארעי אפילו בכלי עץ כגון הדף שעורכים עליו כל השנה וכן עריבה שלשין בה אף על גב דמדינא סגי בהגעלה מ"מ מנהגנו שאין משתמשים כלל בעריבות ודפין משתמשים בהם כל השנה דנוהגין כדעת הפוסקים דלכית שאור וחרוסת לא מהני הגעלה (מ"א ס"ק ל"ג). ולפי טעם זה היה לנו לאסור אפילו בכלי מחכות כגון כלים של נחושת שעומד בו י"ש כל השנה אבל י"א הטעם דדוקא בעריבות ודפין שא"א לגרר יפה

ולנקותן שלא ישאר משהו באיזה סדק וכן כל הכלים שהיו מחויקים בו קמה וכן החביות שהיו מחויקים בו שכר או משקה שעושין במדינות אלו ממי סוכין (שקורין בארטטן) או שמניחין בתוכו קמה מעורב במים (שקורין פאואנטקי) שכל אלו א"א לנקרן אבל אם היו קודם פסח מחויקין שם מים איזה זמן אין לחוש להגעילו אחר שינקרו אותו היטיב (ט"ז ס"ק כ') והביא ראיה משקים שכ' רמ"א דמהני כיבוס ול"נ דאין ראיה מושם דבשקים מתיר החפירות מקודם ואחר כך מהני כיבוס מושא"כ באלו הכלים שנעשו מנסרים הרבה ומהדקין אותם כרייפען אפשר לא מהני הגעלה כי א"א שלא ישאר חמץ בעין אך עכ"פ הכלים שהם מרף א' בודאי מהני הגעלה (וכמוכ"ז לקמן סי' י"ד) ולפ"ז כ"ש דמהני הגעלה לכלי בדיל ושאר מיני מתכות ובלבד שינקר יפה יפה מכל הסדקים ואם החזיק בהן י"ש צריך לבשל בו תחלה מים עם אפר עד שישחלק ממנו הריח לגמרי ואח"כ יגעיל (ט"ח ס"ק כ"ז) ודוקא לכלים שהם פתוחים לגמרי ויכול להכניס ידו לתוכו לנקר יפה ולראות ולבדוק ככל הסדקים שלא יהיה נדבק בו שום ממשות אבל אם אינו בענין זה לא מרגי להם אפילו יבשל באפר כמה פעמים וכן סכין שגורדין בו בצק כל השנה וחביו בו בצל בפסח אם ידוע שהיה נקי מותר דל"ד כלל לבית שאור כיון שלא בלע על ידי חמין (תמ"ז מ"א ס"ק ל"ז).

(יד) ונ"ל דזה דוקא בכלי שנעשה נוחתכה אחת (כמוכ"ז הט"ז ס"ק כ"ד) אבל העשויים מנסרים הרבה כחביות וכלים שלנו דידוע שנכנס הזוהמא בין נסר לנסר לאלו לא מהני הגעלה (וכמוכ"ז הכ"ח הביאו מ"א ס"ק ל"ט וכ"כ נע"ז) אפי' אם יפתח אחד משוליה שא"א לנקר בין נסר לנסר וע' בא"ר בשם הפריישה שמהמיר מאוד דאם נשתמש בחבית של שכר ולא פתח השולים וניקר היטב דאסור אפילו בדיעבד משום חמץ בעין ומ"מ משמע מדברי האחרונים דאם פתח א' משוליה וניקר היטב כפנים דמהני הגעלה ול"נ דבמקום שאין דוחק גדול יש להחמיר גם בזה לכתחלה שהריבר ידוע שבודאי נדבק זוהמא בין נסר לנסר וכ"ש שהדבר ידוע שלפעמים נרפים העקולים (שקורין רייפע) ואז בודאי נכנס לבין הנסרים מן השכר וזה נשאר אף לאחר שיתקן החביות וזה בלתי שום ספק ואפילו אם יאמר שידוע לו שלא תיקן שום פעם החביות נ"ל דהוי מילתא דלא רמיא וגם כשעומד החבית כך ריקן בחמה ידוע דאז נרפים הרייפע ולכן נ"ל דאין להקל כלל להשתמש בכלים של נסרים ככלים שלנו ואפילו שריה במים כמה ימים לא מהני קן נ"ל וכן כתב הגאון בעל ח"ד דכן עיקר. אבל חבית של מי דבש אפילו אם נחבשל הדבש ביורה של שכר מ"מ יש להתיר ע"י הגעלה דהוי נ"ט בר נ"ט אע"פ דקיי"ל דלענין חמץ לא אמרי' נ"ט בר נ"ט מ"מ יש להקל.

(טו) בדיעבד אם נתנו בחבית בלא הגעלה יין או דבש והדחתו היטיב מקודם בענין שאין בו חשש מחמץ בעין רק מחמת הטעם שעמד בתוכו היין מעל"ע ונעשה כבוש אם לא עירו היין והדבש קודם פסח אסור שעכ"פ נטל"פ ואסור לדין אבל אם עירו אותו מקודם פסח כ' המ"א דכיון מותר דהוי נטל"פ דשכר בין נטל"פ אבל בדבש אם היה הכלי כ"י אסור ולי צ"ע דנ"ל דבין ובין בדבש אעפ"י שהחבית היה כ"י מן השכר מ"מ מותר כיון שאינו יוצא ע"י כבישה עד אחר מעל"ע ונמצא כבר נטל"פ קודם הפסח ואם נתנו לתוכו דבר חריף כחומץ או שנכבש בתוכו ירקות אפילו לא היה כ"י אסור דאגב חורפי' משויא ליה לשבח (ועיין כ"ז נט"ל סי' כ"ז כ"ח) וכן אם נתנו יין או דבש בכלי שהחזיקו בו י"ש אפילו היה אב"י אסור הבל דעינינו רואות שהוא חריף מאוד (מ"א ס"ז).

(טז) כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה דהגעלה מפלטת מעבר לעבר משא"כ הקילוף.

(יז) הגעלת החביות יעשה בדרך זה ילבין אבנים וישימם בהם ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית כדי שחגיע ההגעלה לכל מקום.

(יח) הנפה נהגו שלא להשתמש בה כלל אפילו ע"י שפשוף היטיב והגעלה כי א"א לנקות אותה ואפילו במקום שאין שם נפה חדשה מוטב שלא ירקדו הקמח (מ"ח) ואם נמצאו גרגרי חיטה בקמח וא"כ אם ימצא אותם בפסח במצה מבושלת אסור דאע"ג שכבר נאפה מ"מ י"ל דלא גרע ממצה שנילוש בה קמח ונאפה (בססי' תנ"ט וסי' תס"ג) ולכן בשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על הכ"י שכתב שמותר להשתמש בנפה אחר שישפשפו אותה יפה יפה ואח"כ יגעיל אותה דהוי כחליטה ואם א"א לנקותה ואין לו נפה אזי ישמור שלא יאכל המצות כ"א יבשלים ולא יתנם ברוטב ובדבר לח (סז) וכן נוהגין שלא להשתמש ברייבאייזען וכן הכיס של רחיים וכן סלים שמשחמשין בהם חמץ וכל כיוצא בזה אין משחמשים בהם אפילו ע"י הגעלה שא"א לנקותם וכדיעבד שנשתמש ברייבאייזען עיין כלל קכ"א סימן ל"ב. (ולענין השקים והסדיקים עיין בכלל קכ"ח סימן ו').

(ט) הרחה (סקורין טויפֿען) אין מועיל לו הגעלה לפי שבולע האיסור ע"י האור ולכן אפילו אם יקלוף ויגעול לא מהני ואם הוציא ברחת של חמץ יקלוף המצה (ר"ל כדי נטילה כדין חס נחס) כיון דחמץ אינו אלא איסור כחוש אינו יוצא מחתיכה לחתיכה בלא רוטב אך לפי מה שרגלין לאפות עוגות עם שומן אם כן אויל היתר ומפטם לאיסור ואוסר כולו ואם הדיחו הרחה ואם כן אין לו רק בלוע סגי בנטילה (מ"א ס"ק ל"ז ו"ל דאפילו להש"ך זי"ד סי' ק"ה שכתב דל"ע צכלי שצלע שומן חס מפליט בלא רוטב לאסור צבולו היינו כשהאיסור עלמו הנצלע היה שומן בזה ל"ע לדעת הש"ך אבל הכא האיסור עלמו כחוש רק מחמת דמפטם י"ל דמודה למ"ח) ואם נתערבה באחרות כיון דאין איסורו מחמת עצמו רק מן הבלוע וא"כ לא הוי דבר שבמנין ובטלות אם הוא קודם פסח אבל בפסח הכל אסור דלא שייך ביטול (וכ' הח"י דלדין דקיי"ל צינש לחזור וייער חס כן אפילו קודם פסח לא נטיל חס"כ עשאן לח בלא ו"ל לדבריו דאע"ג דאין כאן חס טעם וטעם אינו חוזר וייער כ"ל דזה דוקא כגון חטה על תרנגולת דכתבטל הטעם צס' אבל צדצר שאינו אסור חס כדי קליפה חס כן לא כתבטל הטעם שהרי אין בקליפה לבטל הטעם ואם כן הוי כגופו של איסור וחוזר וייער אבל מדברי המ"א משמע דגם בזה נטיל כיון שאינו חס טעם וכבר כתבטל כשהיה בלא ואינו חס"כ וע' לעיל כלל קכ"א סי' כ"ח) וכ"ז בחמץ גמור אבל במרדה שהוציא בו מצה כפולה ונפוחה די לאסור הרחה לכתחלה אבל כדיעבד אינו אסור ויותר מזה כ' הח"י דאם א"א למצוא בקל רחת אחרת מותר לכתחלה להוציא בה המצות דא"כ יצטרך תמיד מרדה חדשה והוי כדיעבד ואם נסתפקו במרדה אם היתה של חמץ או חדשה מותרים כל המצות (סי' תכ"ח).

(כ) השולחנות והחביות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה ולפעמים נשפך עליהם מרק מן הקדרות לחובן ולכן מערין עליהן רותחין ויש נוהגין דמניחין עליהם אח"כ מפה שמא נדבק בו עדיין עוד חמץ בעין אבל סתם חביות א"צ הגעלה. והגעלת השולחנות נוהגין שמלבנים אבנים ושופכין עליו מים רותחים מן היורה או אפילו מכלי שני דהא נרתחין על הדף והוי ככ"ר (כ"כ אר"ה כלל כ"ח סי' ע' וכ"כ צפ"מ ובלבד ולא כ' שישפך עליהן דוקא מכ"ר) ויותר שיוליך האבן ע"פ כולו כדי שיהיו המים מרותחין ע"פ כולו. ומיהו בשולחנות וכיוצא בו די אם יערה עליהן מים מרותחין מן כלי ראשון בלא אבנים שהרי

חביות
(א) או
היו
(ע"ה)
שקים
הרבה
עכ"פ
געלה
י"ש
(ט)
ראות
מהני
בצל
(תח')

אבל
לו לא
שוליה
חביות
ומ"מ
ול"ג
נדבק
(א) ואו
שום
דלא
להקל
מהני
חבשל
דלענין

בענין
ש אם
אותו
היה
השכר
קודם
ה ב'
זנו יין
חרין

לא בלעו גם כן רק על ידי עירוי (ועיין לקמן סי' ל"ה) (סעיף כ') וכן ידוע הכלים אם א"א להכניסם ליורה סגי בעירוי שלא בלעו גם כן רק ע"י עירוי (ס"ק כ"ה) אבל כלים שיש להם בליטות שא"א להעביר עליהן אבן לא מהני בהגעלה זו (מ"א ס"ק י"ח) וכן קדירות של מחכות או נחושת שבלעו על ידי בישול אצל האש לא מהני הגעלה זו (ועיין ס"ח סעיף ט"ו וכ"מ בא"ר וכו') דאפילו בדיעבד אם לא הכתיח בהם המים אסור לכלל גדול הוא כמלעו כן סולטו ואם כן אינו סולט רק על ידי מים שעומדים אצל האש.

(כא) כל כלי שתיה כגון כוסות מדינא סגי בשטיפה בין של מחכות ובין של עץ או חרס שהרי תשמישן בצונן ואין שווה בחוכו מע"ל אך אנו נוהגין דמצריכין הגעלה וכן נוהגין משום שלפעמים נותנים בהם לחם ושכר הם ועוד שלפעמים שורין בו פתיתי לחם או שכר וי"ש וכבוש כמבושל (סעיף כ"ה ובמ"א ס"ק י"ז וברש"י שלא צוקומו) וכ"ש המדות שלפעמים מחממין בו שכר בימות החורף וכן הכלים ששותין בהם י"ש שהוא חרף וקיי"ל דשיעור כבישה בדבר חרף הוא רק כדי שיתן על האש וירתיח וא"כ מדינא צריכין הגעלה (אם במ"א ס"ק מ"ט).

(כב) כלי זכוכית אפילו פלאשען ששוהין בו השכר כמה ימים או חדשים י"א דזכוכית אינו בולע כלל אפילו אם נשתמש בהם בחמץ ולכן לעולם אין צריכין רק שטיפה והדחה ויש מחמירין דאדרבה אפילו הגעלה לא מהני לזכוכית וכן המנהג במדינות אלו אבל בדיעבד אין להחמיר ולכן אם היה תשמישן בצונן אפילו בלא הגעלה כשר ואם תשמישו בחמץ או שיש לחוש שעמד בו חמץ מע"ל מהני הגעלה בדיעבד. ובמקום שאין בנמצא כלי זכוכית ואין לו כוסות ושאר כלים רק הכלים המחומוצים ג"ל דפלאשען אין להם תקנה שירוע שהשמרים נדבק בהם וכן כל כלי שא"א לו להכניס ידו לתוכו לנקות אותו היטיב היטיב אבל כוסות אם יכול לנקותן יפה יפה יכול להכשירן על ידי עירוי ג' ימים דהיינו שיתן אותם לכלי אחר וישהה שם במים יותר מכ"ד שעות ואז ישפוך אותן המים וישפוך לתוכו מים אחרים וישהה גם כן יותר מכ"ד שעות ויחזור לשפוך המים ויתן מים אחרים וישהה בתוכו כ"ד שעות עד שישהה בחוץ ג' מימות מחולפות ג' מעת לעת דאפילו את"ל ששהה בתוכו חמץ מע"ל ובלע חמץ מ"מ הא לא ישהה עכשיו מע"ל ואע"ג דבכ"ח שנשתמש בו חמץ בחמץ אסור להשתמש בו אפי' בצונן (כמ"כ בסו' י"ג) מ"מ הא י"א דכלי זכוכית אינו בולע כלל אפילו על ידי חמץ ובמקום דוחק יש לסמוך על זה אבל במקום שנמצא לקנות חדשים אסור לפרוץ גדרן של ראשונים כיון שהמנהג כן הוא שלא להשתמש בהן.

(כג) כלי כסף שיש בחוכן החוץ זכוכית (שקרין טאענץ) אין להגעילו ודינו ככלי זכוכית אבל מבחוץ אינו מוזק (ע"ש במ"א ס"ק כ' שכתב דכיון דקיי"ל ב"ד דהבליעה הולכת בכל הכלי וא"כ אף מבחוץ אסור וכו') דלפי מה שכתב המ"א שם ס"ק כ"ד שעכ"פ אין מפליט מכל הכלי וא"כ כיון דאין בו חלץ חשש שמוא כשתמש בו בחמץ ואת"ל שכתמש בו שמוא לא ישתמש בו בפסח בחמץ ואת"ל ששתמש בו בחמץ הא אינו מפליט מלד הב' ולכן מתיר רמ"א משא"כ במחבת אם מלחי שתמש בו בחמץ וגם ישתמש עכשיו בחמץ).

(כד) שפוד ישן שצלו בו עופות בפסח מותרין אע"פ שמקודם צלו בו בשר ממולח במלח שלא נבדק דאע"פ שאם היה ידוע לנו שהיה במלח חמץ אע"פ שהיה לפני פסח מ"מ היה אסור שהרי בכלי לא שייך לבטל איסור ואם כן למ"ד חוזר וניער היה אסור מכל מקום מספיקא לא מחזקינן איסורא שהיה חמץ על הכלי ומכל מקום אין להתיר רק בדיעבד. אבל אם צלו על הכלי פעם אחת מוליחא או שיכשו עליו התיכת לחם ולא

הלכות פסח כלל קכה

ליכנוהו בנתיים אסור (סעיף כ"ז ונמ"א סע) ונ"ל לפ"ז פשיטא בקאפפערברענגער המיוחד רק לקאפפער דאם קלו בו קאפפער דמוחר בדיעבד. ונ"ל דבזה אפילו לכתחלה מותר שהרי יש באן כמה ספיקות שמא לא היו גרעינים בחוך הקאפפער דכשלמא במלח רגילין למצוא בו גרעינים משא"כ בקאפפער דידוע שלא שביח כלל למצוא בו גרעינים והעולם נוהגין ללבנו בליבון קל. ורחים של קאפפער ששחקו בו קאפפער בלא הכשר פשיטא דמוחר ולא עוד דאם אין לו אחרת נ"ל דמוחר לשחוק בו אפילו לכתחלה שהרי לא רגיל כלל למצוא גרעינים בקאפפער ואח"ל שהיו בו גרעינים שמא נקלה יפה ואינו בא עוד לדי חיסוף ועכ"פ צ"ל דחיישינן שמא היו בו גרעינים ולא נקלה יפה ונתערב עם הקאפפער ויבא לדי חיסוף אם כן גם הגעלה לא יועיל בו וע"כ צריכין לנקותה יפה שלא ישאר בו משהו אם כן בלא הגעלה נמי מותר. ומ"מ י"ל כיון דא"א לנקותה היטיב ממהו יגעיל דהוי חליטה ברותחים ואם רוצה להיות מן המהדרין אם אין לו רחיים מיוחד לפסח ינקרו כפי כחו היטיב ואחר כך יכניס אותו ברותחין. (ועיין לעיל סי' י"ב נסס פ"ח ולעיל י"ח גני נפס וכו"ט נזה ד"ל דכ"ע מודים).

(כה) הברוות שנחביות של יין וכן הפראפפערן של יין והעצים שתוחכין בהם כלי שחיה של שכר צריכין הרהה לשום בהם כלים של פסח מפני שממשמשין בהם בידים המדובקים חמץ (סע).

(כו) דרייאפוס צריך ליבון דלפעמים נשפך עליו כשמכשלין עליו לביכות וכיוצא בו (סעיף ד') ולפ"ז פשיטא דצריך ללבן אותן הברזילים (סקורין קאולירעט) שמושכין בהם הקדירות מן התנור שידוע שנשפך עליהם מן הקדירות.

(כז) כלי שחשמישו מבחוץ כמו קערה שכופין לפעמים על הקדרה או כלי ששואבין בה מהקדרה אף צד החיצון צריך הגעלה (ססי' תכ"ז נמ"א).

(כח) כלי שפיה צר שאי אפשר לשפשפו מבפנים או שיש לו קנים אסור להגעילה (סע).

(כט) אין מגעילין בשום משקה די"א דאין כח בשום משקה להפליט הבלוע מן הכלי רק מים לכד ואפילו במים המעורבים עם אפר (סקורין לויג) וכן כמה שנוהגים הצורפים על ידי שמרי יין או בוויין שטיין מעורב במים רק במים לכד. ומיהו בדיעבד מהני הגעלה בכל משקה. ואין לאסור הכלי מפני שבלע מוויין שטיין אם הוא לאחר יב"ח (כדליתא זי"ד סי' קכ"ג סעיף ט"ז). ואסור להשתמש לכתחלה במי הגעלה (ח"י ס"ק י"ח נסס א"ה) ונ"ל דא"ה מיירי כשמגעיל הכלי משום בליעה איסור דאז הוי כמבטל איסור לכתחלה אבל כשמגעיל לצורך פסח אם כן אין איסור עליו כלל קודם פסח אף על גב דחמץ שמו עליו זה דוקא לענין לאכלו בפסח ואפשר דמ"מ כיון שמגעילין של בשר וגם של חלב ושל איסור הכל בכלי זה ולכן גם אם מגעיל רק של מין אחד של היתר אין להשתמש בהם דאחי לאהלופי (וכה"ג כ' האו"ה סע) אבל בחמי טבריא אין מועיל הגעלה אפילו לכלי שני דאינו תולדות אור כלל וקיי"ל כבולעו כך פולטו מה בולעו ע"י תולדות אור כך פולטו דוקא ע"י תולדות אור (תכ"ב).

(ל) אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי דאל"כ במקום שמחויק בצבת אין בא שם ממי הגעלה. וטוב יותר לשום הכלים במהרוזה קטנה הקלועים (סקורין נעטן) או בסל.

(לא) לא יניח כלים הרבה לתוך כלי ויגעילם יחד אם נוגעים זה בזה דבמקום נגיעתן לא סלקי הרתיחה אף על גב דלענין טבילה אין הוצצין לענן רתיחה שאני.

הלכות פסח כלל קכה

(לב) מצינו שצוהה התורה להגעיל כלי מדין וכן בקדשים כתיב ואם בכלי נחשת
 בשלה ומורק ושוטף במים ר"ל בהגעלה והיינו משום דרתיחת המים הוא מוציא כל מה
 שבלוע בכלי אך אם הכלי ב"י או אינו מועיל כלום שהרי הכלי חוזר ובולע האיסור ואין
 להתיר שהרי הוא נ"ט בר נ"ט שהרי באיסור לא שייך נ"ט בר נ"ט (כמטל"פ בחיבורי ח"א
 כלל מ"ח) ולכן צריך שיהיה בכלי שהגעיל בו ששים נגד הכלי שמגעיל ואם כן תיכף בטל
 האיסור בששים ואם אין בו ס' לא מהני הגעלה אבל אם הכלי אינו כן יומא אפילו אם
 אין ס' נגד הכלי מותר דאף על גב דחוזר ובולע נטל"פ וגם מתחילה לא היה רק נטל"פ
 מ"מ מתחילה בלע האיסור כשהיה לשבה משא"כ עכשיו בולע רק מנטל"פ. ולכן המגעיל
 צריך לזוהר שבשעה שמכניס הכלי להגעיל יעלו המים רתיחות ולא מהני בטה שהיא חס
 שהיד סולדת בו רק דוקא ע"י רתיחה מפליט הבלוע ולכן כשהחוזר להגעיל כלי אחר צריך
 שיראה שיעלו המים רתיחות דעל ידי שהכניס הכלי הראשון נצטנן קצת המים וכל פעם
 ופעם כשמכניס כלי צריך לזוהר בזה שיעלו המים אכעמועות מחמת הרתיחה.

(לג) לפי הטעם הגובר לדין דק"ל דנטל"פ ומשהו איסור כפסח אם כן לא מהני
 הגעלה ביום טוב ובחור"מ אפילו לכלי שאינו ב"י וגם יש ס' דעכ"פ חוזר ובולע משהו
 מנטל"פ אבל מותר ללבן שהרי שורף אבל מן תחלת שעה ה' עד הלילה דאז איסור עכ"פ
 מדרבנן וכ"ש לאחר שש שעות דאיסור מה"ח אף על גב דמהני הגעלה אך אז צריך
 שיוהר בכל חומרות הנזכרים דהיינו שיהיה הכלי אינו ב"י או שיהיה ששים נגד הכלי ואם
 מגעיל כלים הרבה אפילו בזה אחר זה צריך שיהיה ששים נגד כולם שהאיסור חוזר וניער
 מכל מקום בדיעבד סמכינן על הפוסקים דלא אמרינן חוזר וניער ואם כן כשמגעיל בזה
 אחר זה בדיעבד יש להתיר אם היה ס' נגד הכלי הגדול שבהם. וכן צריך שיגעיל החלה
 כלים שבליעתן מועטת ואחר כך אלו שבליעתן מרובה דאם לא כן יש לחוש שבלעו ממה
 שפולטין אותם שבליעתן מרובה. וכן צריך לזוהר שאם נחו המים פעם אחת מרתיחתן
 איסור להרתיחן פעם ב' רכל זמן שהן רותחין לא בלעו ממי הגעלה ואם נחו מרתיחתן
 בלעו. וכן צריך לזוהר שלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים כדי שלא יבלעו ממי הגעלה.
 וכן צריך להגעיל היוורה הגדולה שמגעיל בה תחלה וסוף. וכן זוהר שלא ישהה הכלים
 בתוך מי הגעלה יותר מדאי דאז יחזרו ויבלעו (ועיין בפ"ח ופ"ד בבבא מציעא ס"ק ח').

(לד) אבל קודם שעה ה' דאז עדיין זמן היחר אף על גב דכתבנו דגם בחמץ
 איסור בנחבשל בכלי חמץ ב"י אפילו קודם פסח מכל מקום לענין הגעלה דאיכא הרבה
 נ"ט החמץ בכלי והכלי במים והמים בכלי ומכ"ש דיש פוסקים דאפילו חמץ קודם איסורו
 מקרי התירא ולכן מותר להגעיל ואין צריך לדקדק בכל החומרות הללו.

(לה) ומכל מקום כיון שבהגעלה כלי איסור צריך לזוהר לעולם בכל החומרות
 הנזכרים אם הכלי ב"י ואין ס' כנגדו דבכל איסורין לא מהני נ"ט בר נ"ט דבשלמא
 כשהוא אינו ב"י או הוא נטל"פ ומותר בכל איסורין אבל כשהוא ב"י א"א להגעיל כלי
 איסור עד שיהיה צריך לדקדק בכל זה ומכ"ש שרוב עולם אין בקיאים בדינים ולכן נזהגין
 שלא להכשיר שום כלי ב"י אפילו לבדו ויש ס' נגד הכלי ולכן אפילו המגעיל קודם פסח
 נזהגין שלא להגעיל שום כלי שהוא ב"י רק דוקא אב"י דכיון שהוא אינו ב"י נטל"פ ולכן
 א"צ להגעיל היוורה הגדולה אם גם היא אב"י אלא או בתחלה או בסוף ואם אינו רוצה
 להשתמש ביוורה הגדולה בפסח א"צ להגעילה כלל ואם הוא ב"י א"א להגעיל בה כלל
 שהרי הכלים יבלעו איסור מהיוורה וגם א"א להגעיל אותה בפני עצמה כלל שהרי חוזר
 וחבלע ממי הגעלה שהרי אין כלי שיהיה ס' כמה שבחוכו ולכן א"א להגעיל שום כלי

הלכות פסח כלל קבה קבו

שא"א להכניס בכלי אחר אא"כ היא אינו ב"י. וכיון שצריך שיעלו המים גם על שפחה שהרי גם שם בלעה מהניצוצות הנחזין עליה לכן נוהגין כשיעלו המים רתיחות היטיב זורקין להוכם אבן מלובן או לפידים ואז המים נשפכין גם על שפתו. ונוהגין שלא להגעיל כלל אחר הצות מ"מ נ"ל שאם שכח ולא הגעיל יכול להגעיל בביתו כלים שאינם ב"י עד הלילה כיון דנטל"פ מותר עד הלילה ואע"ג דנטל"פ אסור לכתחלה היכא דלא אפשר שאני דאם כן גם בכלי איסור יהיה אסור אפילו באינו ב"י אא"כ שיהיה ס' נגד הכלי ובמקום צורך שאין לו כלי ל"ט יש להתיר החשוב כדיעבד.

(לו) כבר בארנו בסי' י"ט כיצד מוגעילין השולחנות ונתנו לשפשף אותן היטיב וישהה אחר השפשוף מע"ל כי בלא"ה צריך להמתין עכ"פ שיהיה מנוגבים יפה מן המים הצוננים שלא יצטננו הרוחחין ולכן נהגו מילתא דפסיקא מע"ל ויזהר לשפוך עליהם בזריות ולא ע"י זריקה באויר דזה לא חשוב עירו. ויזהר שישפוך עליהם מן הכלי שבישל בו המים אבל לא ישאוב עם כלי אחר מהקדירה ולערות עליהן להגעיל דזה מקרי כלי שני אם מגעיל בלא אבן מלובן כדלעיל סי' כ' ואם שוהה הכלי ששואב עמו חוץ הקדרה עד שהמים מעלין רתיחה בקדרה הקטנה מקרי שפיר כ"ר (מ"ח ע"ג ו"ז ני"ד).

(לו) נוהגין שאחר הגעלה שוטפין הכלי שהגעיל במים קרים ומ"מ כדיעבד אין מעכב (סז).

(לח) שאר דיני הגעלה ע' בחיבורי חכמת אדם כלל ע"ד.

כלל קבו. דין דברים שבאים לידי חימוץ ודין מי פירות:

(א) חמץ האמור בתורה קבלו חז"ל שהוא דוקא מה' מיני דגן שהם חטים ושעורים ושכולה שועל (שקורין הַחֶמֶץ) ושיפון הוא קאָרן וכוסמין שפעלט שמינים אלו אם יבאו במים באים לידי חימוץ משא"כ כל מיני קטניות ואפילו אורז ודוחן (וטַחַטְחָרְקֶע datarka שקורין טירקישטען ווייטלען) אינם באים לידי חימוץ אלא לידי סרחון. ולכן כל מה שנעשה מה' מיני דגן כגון יין שרף ושכר וכן כל מיני גרויפען יש שמלחלחים אותם במים (כגון הַחֶמֶץ־גְּרויפען) שידוע שצריך לבשל אותם קודם שעושין מהם גרויפען או ששורין אותן זמן רב במים וכן גרעינים שצמחו כמחובר שזוהו שאמרו בגמרא שנתחמצו כמחובר כ"ז הוא חמץ גמור והאוכל מהם כוית חייב כרת והאוכל מהן כ"ש כשהוא בעין אסור עכ"פ מה"ח כדין חצי שיעור ומדרבנן אפילו באלף לא בטיל ואסור בפסח (תס"ז).

(ב) אחד מה' מינים אלו שנטבע בנהר או שנפלו עליו מים ושהו שם שיעור מיל כיון דניחוי בלא עסק לכ"ע אפילו לא נחבקע כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם פסח וכיון שמודיעו מותר למכור אפילו הרבה וכן אפילו אם מוכר מעט לישראל צריך להודיע ואם ניכר שהם נתחמצו א"צ להודיע לישראל כיון שהחמץ ניכר. ואם מוכר לנכרי קודם פסח מוכר מעט לכל אחד ואחד דאפילו את"ל שהנכרי ימכור לישראל מסתמא יאכלנו הישראל קודם פסח דמסתמא קונה ישראל לאכלם מיד אבל הרבה אסור למכור לנכרי שמא יחזור הנכרי וימכרנו לישראל ואפילו אם ניכר החמץ יש אוסרין דחיישינן שמא יטחנם הנכרי וימכור הקמח לישראל. ומ"מ למנהגנו שאין לוקחין קמח לפסח מן השוק ואפילו אם יש לישראל קמח בביתו אינו משהה אותו בביתו אא"כ מוכרו לנכרי כדן מכירת חמץ א"כ אין לחוש לזה ולכן יש להקל אם ניכר החמץ (סז).

הלכות פסח כלל קכו

(ג) חטים שלחתו אותן במים (דהיינו כמו שנהגים שחוללים החטים מעט מים לכקתן זה נקרא לתיבה) וכן שעורים כשעושין מהם גאגליך או גרויפען לוחתין אותן במים קודם כתישה אע"ג דזה אינו מחמיץ בודאי שהרי עוסקים בהם בשעת רחיצה ואינו דומה למי ב' שנפלו למים דהתם מונח כלא עסק כלל מ"מ אסור אפילו לקיימו בכיתו דאין אנו בקיאים בלתיחה והוי ספק חמץ אלא מוכרים כדון מכירת חמץ. ומ"מ אם עבר ושהה כתב בא"ר רס"י חס"ז בשם זקינו שהתיר למכרם לאחר פסח כיון דאינו אלא ספק. ומ"מ גרויפען של שבולח שועל הוא חמץ גמור כמו שחקרתי אצל האומנים וכן מוכרי קמח חטים בעיירות שידוע שרוחצים הרבה במים וגרע מלתיחה וזה אפילו בדיעבד אסור דזה הוא חמץ גמור (עין ח"י סי' תנ"ז מש"כ לחלק בין עיירות לכפרים ומייתי ראיה מן הש"ס ונ"ל דאין ראיה מיומיהם לזמנינו וגם לא ממדינה למדינה והכל לפי מנהג המקומות גם מה שז' דבני הכפרים לא מקרי קטע דכולהו כידי בכל יום ע' נחיתרו ח"א שער הקטע סי' י"ט ונ"ל סי' קי"ד ונש"ך שס"ק י"ט).

(ד) ולכן מנהגנו שאין לוקחין קמח מן השוק אפילו בשעת הדחק וצריכין לזוהר שלא יבאו מים או גשמים על החטים דאז אפילו לא נחבקעו אסורים. ודגן שהיה מונח בעליה וירדו גשמים דרך גג בקצת מקומות ונתלחלו אותן שנתלחלו אסורות והשאר מותר להשהותן מכה ס"ס שמא לא ירדו עליהם גשמים ואח"ל ירדו שמא לא נתחמצו אבל לאכלן ובמקום שאפשר לקנות אחרים אסור ומ"מ אם א"א לקנות אחרים מותר ג"כ לאכלן מטעם ס"ס ואם נפל מעט שלג או מים על תבואה וידוע מקומו יגרוף העליונים והשאר מותר (חס"ז שס נט"ו).

(ה) חטים אפילו שכאו בספינה או שהיו מונחים בכורות אם הם יבישות וקשות ולא נשתנה מראהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן וכן אפילו שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשרות עד שהיו קצת מהשבלים שעל הערימות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה. וכן חטים שנמצאו בהם מבוקעות או מצומחות השאר מותר שהדבר מצוי שבשעת הגשמים עליונות הגדיש ותחתיותו מתחמץ ואין המים נוגעין באמצעיותו כלל (שס) ומ"מ צריכין לברר המצומחות או צריכין לדקדק היטיב שיהיה עכ"פ ששים נגד המצומחות. ואם יש בהם חטים שאכלו מהם עכברים יכרר מה שאפשר ובדיעבד אפילו לא היה ס' נגד אלו שאכלו עכברים מותר דהאי רוק שבפי עכברים אינו מחמיץ לחטה שהיא קשה ואפשר דבשעורים שאינו קשה כ"כ מחמיץ (סי' תנ"ז) ובשעת הדחק מותר לכתחלה להוסיף חטים או שעורים לבטל המצומחות בששים כיון דלפני פסח עדיין היתר אך צריך לטחנן קודם פסח וגם לאפות די"א דקמה בקמה דינו כיבש כיבש וחוזר וניער ובדיעבד מותר לאפותן אף בפסח דקיי"ל דקמה בקמה דינו כלא בלא וא"כ כבר נחבטל לפני פסח וקיי"ל דבלח אינו חוזר וניער (תנ"ז נט"ו ונמ"א שס וע' נמ"א סס"י תמ"ז שז' שס הרשנ"א דאסור להוסיף עליהם עד ששים כדי לאכלן נפסח דהוי כונטל איסור כ"ל דהרשנ"א אזיל לשיטתו דס"ל דחזון קודם פסח נקרא איסור כנש"כ הנמ"א שס ס"ק כ"ד ולכן דברי הנמ"א ל"ע). ולכן בשנה שידוע לנו שנתרבו גשמים בעת הקציר וידוע שמצוי מאד בהם מצומחות צריך לבדוק אח"ז אם יש עכ"פ ששים כנגדם ומש"כ רשב"א והש"ע דאין חוששין לסתם חטים (ר"ל אעפ"י שנמלצו בהם מצומחות אין חוששין לשאר חטים) אבל ודאי דצריך לבדוק אם יש שם ששים. ופשיטא כשמוליכין החטים למכור והגשמים יורדים על השקים עד שהשק"ל כמעט כולו שרוי במים וגם החטים נתלחלו אסורים מדינא בפסח שהרי הריעותא נגלה לעינים וצריכין להזהיר ע"ז כי המוכרים אין מקפידין

ע"ז כי רובן אינן בני תורה וגם צריך להזהר להמוכרי תבואה בשנה שרבו גשמים או שירדו מים על השקן דאזי מחויבים למכור התבואות כדין מכירת חמץ ואסורים למכור מהם לנכרים אחר זמן איסורו וברוחק להתיר להם שיהיו סרסרים לנכרים לקנות ולמכור אכל לקנות ולמכור לעצמם הוא איסור גמור.

(ו) כבר כתבתי שחקרתי אצל האומנין העושים מיני גרויפען שגרויפען של שכולת שועל הם חמץ ודאי ופ"א נתפור שק של גרויפען אלו על מצות אפיוות ואסרתי לאכול המצות אפילו ביכש שבלא ספק שנכנס קצת בנקבי מצות. וגרויפען של שעורים הרוב אינם מלחלחים אותם כלל בעשייתן אך יש מקצתן שמלחלחים אותם מעט. גאגליך הנכתשים בין בכלי בין ברחיים מולפין עליהם ג"כ מים בשעת עשייתן ואותן שקורין פערל גריטץ שהוא ג"כ משעורים הם נכתשים יבשים ואין נוחנים בהם מים כלל. רעצנע גרויפען הם ג"כ לא באו עליהם מים כלל ומ"מ אסורים לחולה שאין בו סכנה שידוע שנחערבו בהם הרבה גרעינים מתבואה ומ"מ מותר להשהות אותם בכיתו כיון שלא באו עליהם מים אבל אותן שקורין מילך גרויפען או הקמח מזה דעכ"פ אינו כקמח ממש שהם כמו פרוורים אלו שורין הרעצנע מקודם כמה שעות ולכן אם לא בירר מהם גרעיני התבואה אסור לשהות בכיתו ופשיטא שאסורין לחולי שאב"ס. כתבתי כדי שידעו הכל מה להתיר או לאסור כי כבר שמעתי שמורה א' החיר במעשה הנ"ל בגרויפען של שכולת שועל לאכול המצה ביכש ושגג שלא ידע שהם חמץ גמור וגם מוכרי גרויפען צריכין לזהר שלא יהיוקו כלל בביתם המילך גרויפען וכ"ש למכרם אא"כ ברזו מתוך הרעצנען גרעיני התבואה קודם הטחינה עד שיש בודאי ס' כנגד הגרעינים.

(ז) אפילו קמח של ה' מיני דגן אינו בא לידי חימוץ אלא דוקא כשנלושה עם מים לבד אבל מי פירות בלא מים אין מחמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנלושה במי פירות אפילו שהתה כל היום אבל אינו יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה ובקרא כתיב לחם עוני ומ"מ כל בעל נפש יחוש להפוסקים דס"ל דמי פירות בלא מים הוי עכ"פ נוקשה וזהר בשימור כשאר עיסה (ח"י ט"ז כ"ג ותומת ישרים) וחלב ומי ביצים ושאר משקן אפילו דברים החמוצים כגון מי רמונים וחפוחים וחומץ ודבש ושומן וכה"ג. כ"ז הוא בכלל מי פירות. אבל במדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות ואפילו לקטוף המצות אין נוהגין רק לאחר אפייתן בעודן חמין ואין לשנות ואם אפה נוהגין שלא לאכלן אלא ישנהו עד אחר פסח (עיין סי' תמ"ד) אם לא בשעת הדחק לצרכי חולה או זקן הצריך לזה (סי' תס"ג). ומי פירות עם מים בין שנלוש תחלה עם מי פירות ואח"כ בא למים קודם שנאפה ובין שנלוש במים תחלה ואח"כ באו עליו מי פירות ואפילו כשנתייבשו כבר המי הפירות תוך הקמח ואח"כ בא למים כל זה נקרא מי פירות עם מים וממהר להחמיץ יותר משאר עיסה ולכן אם לש יאפה מיד (ט"ז נח"א). ואם לא נאפה מיד כיון שלא שהה שיעור מיל בלי עסק ולא ניכר בה שיעור חימוץ יש לאסור באכילה ומ"מ יש להתיר בהנאה או לשהותו עד אחר פסח כיון דיש פוסקים דאינו ממהר להחמיץ יותר משאר עיסה (תס"ג).

(ח) היין אע"ג שא"א לו בלא טפת מים שנולח בשעת הבציר דינו כמו פירות לבד שכבר נתבטלו המים בין קודם הלישה. ודוקא המים שנפלו לחוכו בעת הבציר שאז מחמת החסיסה נשחטו המים ליין אבל אם נפל לחוכו אחר החסיסה דינו כמו פירות עם מים ולפ"ז י"ל דמי דבש שקורין מעד שאנו מכשלין הוי ג"כ מי פירות שהרי ע"י הבישול והחסיסה נהפך המים להיות כמו פירות (ולכן אם כמלאה חטה נמי דגש אפילו כתבתי

בענין א"ל לומר עכשיו כפל או שחזר מי הדגש נפסח ונחלצה ט חטה כיון שהיא ספק שפח
 הוי מי פירות כ"ל לאסור לשעתו אבל עכ"פ מותר להשקות) וכן יין צמוקים כ' המ"א דהוי
 מ"פ ונ"ל דמייירי לאחר ג' ימים שאז היין הוא תוסס אבל בלא תסיסה לא מקרי מ"פ
 וכ"מ ממעשה דכרוב שהביא המ"א (סמיון תס"ז) דק' למה לא נימא דהוי מ"פ
 אלא ודאי דזה דוקא בדבר שיש בו תסיפה ובחשובת חכם צני סימן ק"מ חולק על
 דין זה דיון צמוקים וס"ל דיון צמוקים אם הביא לנסכים כשר היינו בלא מים ובאמת
 דבריו נראים ומכ"ש לפי מה שכתב המ"א בשם רוב הפוסקים וכולם ס"ל דחטה
 שנמצאה בדבש או ביון אם בא לתוכו שום מים דינו כמ"פ עם מים ולכן אין להקל רק
 דוקא בדבר שכתבתי דהיינו לאחר התסיסה וגם בזה נ"ל דכל בעל נפש יחמיר שלא
 לאכול רק למכור או לשהות עד אחר פסח.

(ט) חטה שנמצאה בשומן אוו אם נמצאה באותו קדרה שבשלו השומן קודם פסח
 לאחר שהורח מן המליחה נמצא שיש בו ג"כ מים מן ההרחה אע"ג דשומן ודאי נקרא
 מי פירות מ"מ החטה נתחמצה דהוי כמי פירות עם מים בשעת לישה דאסור (כמ"כ
 הו"א ס"ק ג') דדוקא כשנתבטל המים מקודם במי פירות מועיל לדעת המחירין וא"כ
 השומן אסור (וכ"ל דזהו כוונת הגל"ה שהביא הו"א דס ונ"כ ל"ל) ומ"מ אם התיכו לשם
 פסח והיה נוהר בכ"ד ואומר בבירור שיודע שלא התך תיכף אחר הרהה רק שכבר
 נתייבשו המים או שנמצא בכלי שעירה לתוכו השומן מהקדרה שהתך בו השומן דהוי
 ממקום למקום דאין מחזיקין איסור אלא אמרינן כאן נמצא וכאן היה ותלינן שנפל לקדרה
 זו ואע"ג דהשומן שנחבשל כבר נחבשל עם מים של הרהה מ"מ לא הוי כמי פירות עם
 מים שכבר נתבטל המים בשומן מחמת הבישול ובין שהיה עכשיו השומן רותח או צונן
 בין קרוש ובין אינו קרוש מותר דתלינן שנפלו הגרעינים לתוכו כשהיה רך ואפילו נמצא
 מעט מים למטה בקדרה כבר פסק כח המים ע"י הבישול (ועיין כ"א דל"ל סי' קכ"ב) אבל
 אם עשו בשומן זה קנאדעל ונמצאה חטה בקנאדעל כיון שיש בקנאדעל מים הוי מי פירות
 עם מים ואסור דמסתמא עכשיו נפל בקנאדעל דכאן נמצא כאן היה. ואם בדקו השומן
 בקדרה שהתיכו בו השומן והיה נוהר בכל דבר כדלעיל ונמצאו בו עוד גרעינים תלינן
 החטה שכאה מן השומן דתלינן במצוי וידוע כשמרתיחין שומן מבשלין אותו הרבה וא"כ
 כבר נתבשלה החטה ואינו מחמצת עוד והכל מותר ואפי' לדין דלא בקיאיין בחליטה היינו
 כמו שכתב הרמב"ם גורה שמא לא ירתיה יפה וזה לא שייך בשומן שצריך בישול רב
 אבל אם נמצאה בקדירה שעירה לתוכו השומן לא מהני דשם לא נתבשל החטה.

(י) חטה שנמצאה בקרעמול הגעשה בדבש ונמצאו ג"כ חטים בדבש התיר אמין
 בנ"ב דתלינן במצוי ואמרינן שהחטה היחה בדבש בשעה שהתיכו אותו להסיר השעוה
 ואמנם תקרתי אצל הרבה ב"ב העוסקים במלאכת דבש ואמרו לי שאין מרתיחין כלל
 הדבש אלא לפרקים אבל מסתם מעמידין הכלי שיש בו דבש רק בתנור שאינו חם כ"כ
 ואז צף הדבש מלמעלה ומסירין אותו (ועיין סוף עקלין בה"א משיתחרר נפי' הרמב"ם)
 וא"כ לא נתבשלה החטה מעולם וא"כ אם יש בקרעמול מעט מים או רוטב או ששרו
 מצה במים אעפ"י שחטט המים מ"מ א"א לסחוט כל המים ואפילו חממו הדבש על האש
 מ"מ אין מבשלין אותו הרבה וא"כ לדין דלא בקיאיין בחליטה יש לאסור. אך אמין שם
 מתיר ומסתמא חקר דשם מרתיחין הדבש היטיב להוציא השעוה וכיון דאינו אלא איסור
 משרו סמכינן אחליטה דידן. ומ"מ זה שייך דוקא אם בשלו הדבש היטיב היטיב משא"כ
 בשומן דמסתמא מרתיחין אותו היטיב (ועיין בה"א סי' כ"ב).

(יא) כל תולדות המים הם כמים ומחמיצים כגון הטל ומי רגלים ומי הפה כגון הרוק ומי החוטם (ולכן לריכיס לזכר שלא יעיף מהחוטם על העיסה) ודמעות עין וצואת האוזן כל אלו מחמיצים. צואה עבה אינו מחמיץ אבל צואה רכה בין דאדם בין של בהמה ועוף יש אומרים דדינו כמי פירות וא"כ הוי בעיסה כמי פירות עם מים וי"א דאפי' כמי פירות לא הוי ואין מחמיץ כלל (ח"ר). ומי רגלי בהמה ועכברים י"א דהוי כמי פירות (כ"כ רמב"ם פ"י עה' עומצת אוכלין) וי"א דמחמיץ (עיין ח"י). זיעת אדם וזיעת בהמה ומי מרה ודם וחלב ושומן אינו מחמיץ אבל מי הפה של בהמה ועכברים הוי כרוק האדם דמחמיץ (תס"ז וע"ג נמ"א וח"י).

(יב) זיעת החום אם מויע מחמת חום הבל מיפ לכ"ע מחמיץ ואם מחמת עצמו או מחמת האש יש מתירין וכן סתם בש"ע ולזה הסכימו א"ר וח"י ופ"ח ויש אוסרין (ועיין נכ"א סי' כ"ו) וגם לענין זיעת כותל של עץ (סע).

(יג) אם נתלחלה הקמח בשק ממים יאחזו בידו כל המקום המלוחלח בשק עד שריק כל הקמח שבשק ואם נתלחלה במקומות מרובים וא"א לאחזו מקום המלוחלח אם עדיין הוא לח ירקד הקמח והפרורין הם חמץ והשאר מותר אבל אם כבר נתייבש וא"כ לא מהני ריקוד דחיישינן שמא יתערב איזה פירור ואעפ"י שהוא לפני פסח וקיי"ל דקמח בקמח מקרי לח בלח ואינו חוזר וניער כדלעיל (כלל קכ"ג) מ"מ פירורים נקרא יבש וא"כ חוזר וניער בפסח ולכן אם היה המעשה בפסח וכבר נתייבש צריך לבער הכל כדין הערובות בפסח אבל לפני פסח ירקדנו וימכור או ישמרנו לאחר פסח. ודוקא שהיה במקומות הרבה אבל אם הוא במקום א' אפילו כבר נתייבש יאחזו אותו מקום בידו עם הקמח והשאר מותר ואפילו בפסח יש להחיר ע"י שאוחזו בידו לעני או במקום הפסד גדול ומ"מ טוב לרקד הקמח ואפילו ביו"ט מותר לרקד כיון דאין בו פסולת לא הוי מלאכה ואם א"צ לאכול מן הקמח ביום טוב אסור לרקד ע"י ישראל רק ע"י נכרי כדי לבער החמץ או אם לא שהה שיעור מיל יתננו לנכרי במתנה (מ"א סק"ח) וגם אם עדיין לח יעשה כן אם הוא במקום א' שאפשר לאחזו בידו והשאר ירקד ומ"מ בעודו לח ואחזו כל המקום המלוחלח ולא ירקד הקמח או שריקד ולא אחזו בידו מותר בדיעבד קודם פסח (סע) ויקח מצות אחרים למצות של מצוה.

(יד) וכ"ז שנתלחלה בודאי ממים אבל אם הוא ספק אם נתלחלה ממים או ממי פירות אפילו כבר נתייבש אם רקדו הקמח אח"כ מותר לאכול בפסח דהוי ס"ס שמא נתלחלה ממי פירות ואת"ל ממים שמא לא נתערב בו כלום (ח"י ח"ר נגס דרישה) ונ"ל דה"ה אם ינדע בודאי שנתלחלה מויעת חומה או מהשתנת עכברים וכיוצא באלו במקום שנהלקו הפוסקים אם הוי מי פירות ורקדו הקמח א"כ הוי נמי ס"ס שמא הלכה כדעת הפוסקים דהוי מי פירות ואת"ל דהוי מים שמא לא נתערב בו כלום ושמא פירור נקרא לח. (ר"ל שמא לא נתערב שום דבר במלה ו' שהרי אין חשש אלא שמא נתערב איזה פירור חס נקרא יבש וזו חוזר וכיער וא"כ על כל מלה ומלה יש ספק שמא לא נתערב בו המלה כלום וכ"לן לרוחא דמלתא יאכל איזו מלה קודם פסח דכיון דהחשש אינו רק משום פירור דהוי יבש וביבש לכ"ע תליין שהאיסור נאכל ועיין נכ"א סי' כ"ג). ומותר לכתחלה לרקדו אע"ג דאין עושין ס"ס בידים מ"מ קודם פסח עדיין כולו היתר אבל לא רקדו אין כאן אלא ספק א'.

(טו) ומ"מ בכל אלו שהם ספק מי פירות וכ"ש מ"פ לכדו צריך שימור רב כדין מי פירות עם מים ולכן צריכין להזהרים שתאפה מיד דהיינו שלא יעשו העיסה יותר משלשה קווארט ורק כדי חשבון האנשים העוזרים בגלגול המצות שלא ישאר שום בצק

ביד המעריך (שקורין קנעטער) ואף שכן ראוי לעשות בכל המצות אמנם כאלו צריכין לזוהר ביותר.

(טז) עכברים שנשכו השקים אם ניכר שאכלו מן הקמח ומכ"ש כשמונה בחבית דהני עכברי רשיעי מהלכין בכל החבית וא"כ אם הוא חוץ הפסח כולו אסור ולפני פסח ירקד הקמח ולמכור או לשהותו אחר פסח (כדין כחלחל נמים נסי' י"ג) ואם הוא שעת הדחק יש להקל גם בזה אפילו נתייבש לאהוו סביב מקום הגשוך והשאר ירקדנו ויאכל בפסח ועכ"פ בזה וגם בדין הנ"ל כסי' י"ד יקח מצות אחרים למצות של מצוה ומ"מ בחבית או בשק שאינו מקושר יפה יש לאסור דמסתמא הלכו בכל החבית (עיין נסי' חס"ג וסי' חס"ז בט"ו ומ"א וח"י).

(יז) אין שורין מורסין לתרנגולים בשום פנים (אפילו לא יטהה שיער מול דלכתחלה אסור להכהות אפילו רגע) ולא חולטין דהיינו שמניחין המורסין במים רותחים דאע"ג דמדינא המים הרותחים אינן מניחין להחמיץ מ"מ כיון שאין אנו בקיאים איזה נקרא חליטה אסור אפילו בדיעבד (חס"ה). וחתיכת עיסה שנפל למים רותחין בשעת רתיחתן וסלקוהו מיד (מ"א סי' תכ"ד ולא ידעתי מנ"מ אם סלקו או לא כיון שכבר נתחלה) הח"י וא"ר מתירין להשהותו או למכור. וחולה שרפואתו שחולטין שעורין אם אפשר ע"י נכרי יעשה ואם אי אפשר ירתיח המים היטב היטב ואח"כ יטיל לתוכו השעורים ואם אפשר יעשה במי פירות ואם א"א בכ"ז במקום סכנת נפשות הכל מותר (ס"ג נח"י). ונ"ל דה"ה לפעמים כשאנשי חילות עובדים שכופין ישראל לכשל להם מיני גרויפען אם יכול להציל עצמו במטון מחוייב ליתן לפי יכולתו ואם א"א באופן אחר אוי אם אפשר לפייסן שיכשל להם גרויפען של רעצגע טוב ועכ"פ יברר אותם מגרעין של חבואה שיש בהם. ואם א"א לפייסן בכך ונתנין גרויפען של שעורים אוי זוהר הישראל שניח לכשל המים מקודם היטיב עד שמכושל הרבה ואז יניח לתוכו הגרויפען מעט מעט כדי שלא יתקררו המים והוי כחליטה וגם ברעצגע יעשו כן כי בודאי נתערבו עמהם ג"כ גרעינים של חבואה כידוע אבל גרויפען של שבלת שועל שקורין האַפֶּער ידוע שהגרויפען הם חמץ גמור כדלעיל סימן א'.

(יח) כשנחתנים שעורים או חטים לפני העופות בפסח זוהר שלא להשליכם במקום לח שיבואו לידי חימוץ וכ"ש שאסור ליחנם במים ואפילו אם אינם שוהים כדי שיעור חימוץ דלכתחילה אסור להשהותה אפילו רגע והנותן שבלת שועל או שאר חבואה לבהמתו יתן לה מעט מעט שלא ישאירו והנותן מהבהמה אם יש עליו רוק צריך לבער שמחמת הרוק שבפיו פן יחמיץ ונכון לבער אע"פ שאין רואה עליו רוק ופשיטא דאסור ליתן סובין אפי' הם יבישים וכלא מים לפני בהמה דמתמת הרוק של הבהמה יחמיץ (חס"י). (יט) זוהר לברוק המלח קודם הפסח שלא יהיו בו גרעינים שמחמת לחלוחית המלח מתחמיץ הגרעין ומ"מ קודם פסח מותר לכטל בס' ובע"פ לאחר חצות אם מצא גרעין שנחרךך ישליך כדי נטילה סביבו ואם מצא בפסח יניח המלח עד אחר פסח ואם שמו בחכשיל מאותו כדי נטילה בפסח אסור אם נחרכה החטה (חס"ג) וכן יש לברוק התכלין קודם שטחנן (חס"ג). ומלח שלנו שנעשה ע"י שמכשלין אותו במים ודאי מחמיץ ומה שחופרין בקרקע י"א דהוי מי פירות וי"א להיפך (מ"א ס"ג).

כלל קכו. דין דברים שאסורים משום מנהג:

(א) כל מיני קטניות וזרעונים כגון רייז הירזע גריצע וכל דבר שבעולם בין הם עצמם שלימים ובין הקמח שלהם אפילו כשיעוהו אותם זמן מרובה וישרו במים לא יבואו

לידי חימוץ אלא לידי סרחון ולכן מן התורה מותר לאכלם ולעשות מהקמח כל מה שירצו אך הגאונים שהיו כמה מאות שנה לפנינו נהגו לאסור מפני הע"ה שיבואו לטעות ויאמרו מ"ש קמח קטניות או קמח ה' מיני דגן ולא ידעו הטעם ולכן נהגו כל תפוצת הגולה האשכנזים וכן במדינות פולין שגם הם נחשבים מכני אשכנזים לאסור ואפי' לבשל קטניות ורעצני ואורז ודוחן שלימים אסרו הכל מפני הטעות שכיון שבימיהם וגם עד עכשיו בכמה מקומות עושים מהם קמח ובוה דומה לה' מינים ויאמרו כשם שמותר לבשל אלו כך מותר לבשל ה' מיני דגן ולא ידעו שאלו באים לידי חימוץ וכיון שאבותינו נהגו כך אסור לנו לשנות משום אל תטוש תורה אמך אבל מותר לטחון ולאפותם כעין מצות ולאכלה. וכן בכל מנהגי ישראל שנהגו באיזה דבר אע"פ שלא עשו דבר זה לתקנה אלא שנהגו כך מעצמם איכא איסור לאו מדברי נביאים כמש"כ אל תטוש וכו' אבל דבר שתקנו חז"ל או אפילו הגאונים שבזמנינו לעשות סייג וגדר לתורה אזי אסור לשנות בלאו דאורייתא דכתיב לא תסור וכו' אע"פ שאין זה אלא איסור דרבנן לענין ספק כך תקנו חז"ל שאע"פ שאסור מדאורייתא לעבור עליו מ"מ יהיה ספיקו לקולא ולכן בשעת הדחק שאין לאדם מה לאכול אלא בדוחק גדול מותר לבשל קטניות ושאר דברים ומ"מ כל מה שאפשר לזהר מאורז ודוחן ורעצני (סקורין טירקייטען וויילען) יזהר מהם כי הם דומין יותר לה' מינים (ועיין נכ"ל סי' כ"ח מה שכתבתי) ומ"מ בדיעבד אם נפל דבר מאלו לתוך התבשיל מותר אם יש רוב בהיתר כנגדם ואינו בעין ומה שהוא ניכר זורק. ומותר להרליק בשמנם ולהנות מהן אבל אסור לעשות מהן י"ש (עיין נכ"ל סי' ל"ח) וכן נהגו שלא לאכול חרדל אפילו נתערב קודם פסח בין וכיוצא בו כיון דררכו בכך לערב ומ"מ מותר להשהות כל שאר מינים בבית אע"פ שנפל עליהם מים אפילו צמחו.

(ב) עוד מנהג אבותינו שלא לאכול פירות יבשים אם לא שידע בכירור שנתייבשו בדרך שאין בו חשש חימוץ כגון שלא נתייבשו בתנור שאפה בו חמץ כי אם לאחר הכשירו או בחמה וכן מנהג אבותינו שלא לאכול תאנים יבשים וצמוקים בין גדולים או קטנים מפני שאומרים שמפורץ עליהם קמח בשעת תקונן וכן קליפת פאמער אנצען דיין כפירות יבשים ומ"מ המשקין שעושים מצמוקים נוהגין היחך לשחותן. וכן נוהגין במקצת מקומות שלוקחין פירות יבשים מן הנכרי ושופכין עליהם מים קרים ושורה בתוכן עד שנעשה משקה אבל לבשלן עם הפירות נוהגים איסור וגם הפירות אינם אוכלים והכלים ששואבין בהם המשקה נוהגים שלא להשתמש לדבר אחר והטעם דחוששין שמא נדבק בהם קצת חמץ לכן אין אוכלין אותם אבל המשקה שותים דאותו המעט בטל בששים קודם פסח אע"ג ששורה גם בפסח מ"מ לא החמירו בספק. ומה שנוהגין איסור לבשלן משום דע"י בישול יהבי טעמא ביותר ואע"ג שיש נכרים שמייבשין הפירות בתנור אחר שאפו בו לחם מ"מ היו נ"ט בר נ"ט דהתירא ואע"ג דאנן קי"ל לאסור אפילו בנ"ט בר נ"ט הכא דספק הוא שהרבה נתייבשו בחמה או אחר שהוסק התנור לכן נהגו ביש מקומות להקל ובמקומות אחרים נוהגין להחמיר גם בזה (סי' תס"ז נמ"ל ס"ק ח') וכן נוהגין שלא לאכול זאפראן ונעגעלבען וחרדל שקורין זענף. דבש נוהגין שלא לאכול אלא דוקא דבש שקונים בחביות המעורב עם השעורה וי"א דוקא הבא כן מן הכורת עם החרדים הקטנים שעדיין לא נחרסק בי יש לחוש שמערבין בו קמח לעבותו וצריך לחקור ולידע מנהג המקומות כי יש מדינות שנותנין לחם בכורת בשעת רדיה או שאר דברים של חמץ. וכמוקם שיש לחוש אסור הדבש לאכול בעין בפסח אבל מותר לעשות ממנו משקה מעד קודם פסח.

הלכות פסח כלל קבו

(ג) צוקער שהוא כמו חול (ויקרא ווטקצבאד או רצהר-לוקער) שבוה לא נעשה עוד שום מלאכה כ' אמ"ו בנודע ביהודא סימן כ"ד שכבר נתפשט המנהג שצריך להביא כתב הכשר (אהאבורג או אונאוטערדונטן) כי במדינות שגדל שם הקני צוקקער הקמח הוא ביוקר כפלי כפלים ולכן אין בו חשש חמץ אבל במדינות אלו יש לחוש שמוזיפין ויש בו תערובות קמח ולכן המנהג כאשר הוא מובא בספינה ממקום גידולו (אהאבורג או אונאוטערדונטן) שולח הרב שלוחו לחתום החביות ומביאים אותו מחותם עם כתב הכשר מהרב. ויש עוד מין צוקקער שנקרא פודער וזה כבר נתבשל במקום גידולו ומ"מ נתפשט המנהג בקצת מקומות לאכלו. ואמ"ו בנודע ביהודא כ' שאסור לאכלו בעין רק שיבשל אותו קודם פסח כדי שיהיה לח בלח קודם פסח. והוטצוקקער נוהגין לאכלו בפסח רק שצריך כתב הכשר ומ"מ אין מחזיקין הוטצוקקער לחמץ גמור ולכתחלה צריך למכרו כדון מכירת חמץ וכדיעבד שלא מבר מותר וכן טאבאק במקומות שמוכרים פאקקען שכבר נחתך להתיכות קטנות אין משתמשים אלא בכחב הכשר שמוזלפין עליו שכר (ודע שחקרתי אלל האומנין שעשין שטכטאצק דהיינו שאפ"ן בחוטם הפעקען טאבאק שמתלחים איתם ניי"כ וידוע שיי"כ אסור בהכחא מדינא ויש עדיין נ"ה אכאים יריאים שמוגין כן דמה שמוגין להקל אינו לא מטעם הפ"מ [ע' נ"ה ס' קכ"ג] וא"כ ראוי להס ליזהר שלא לשאוף אותו טאבאק) וכל אלו הדברים מותר להשהותן בבית ואין אוסרים תערובתן. ובלילות צוקקער שמתפין בו פירות או בשמים עפ"י רוב יש בו חמץ גמור.

(ד) נוהגין שלא להשתמש בכלים גלאזירט בפסח י"א מפני שמחנקן בסוכין וי"א מפני שמא חיפה כלים ישנים ולכן אין משתמשין רק כשישב שומר ויראה מתחלת עשיית הגלאזיר במה מתקנין ועד שהוסקו בהגור וכן אין משתמשין בכלים צבועים (סי' תכ"א).

(ה) נוהגין במדינות אלו שלא לאכול מצה עשירה אפילו נילושה במי פירות לבר בלא שום תערובות מים.

(ו) כל דברים הללו שהוא מנהג אבותינו מותר לצורך גדול או לחולה אפי' אב"ס או לצורך חינוק אם צריכין הרבה לכך (ועיין כלל קכ"ו סי' ו').

(ז) דברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור מחמת שהיו סוברים שהוא איסור ועכשיו נחבר לו שהוא מותר או שהיה סבור שהוא איסור גדול ונחבר לו שאין איסור כ"כ אע"ג שי"א דצריך התרה כבר כ' רמ"א בי"ד סי' רי"ד ססעי' א' דנוהגין כסברה האומרים דאינו נדר כלל וא"צ התרה. ולפ"ז אותן הנוהגין לאכול כל ימי הפסח מצה שמורה מחמת שהיו סוברים שמצוה לאכול שמורה כל ימי פסח רשאים לשנות בלא התרה דבאמת אין מצוה כלל רק בלילי פסח למצת מצוה (פ"ח נח"א סי' תכ"ז) ונ"ל דאם הוא מטעם שחששו לשאר חטים שבאו עליהם מים ונוהגים כן מחמת סייג דינו כדבסמוך סי' ט'. ולפ"ז נ"ל פשוט דמה שיש נוהגים שלא לאכול צנון ושומים שאין לזה שום טעם וריח ומותר להתיר להם בפשיטות דבודאי בזה ל"ש שום סייג.

(ח) אבל אם נהגו מחמת פרישות וחסידות כגון הרגילים להתענות בתעניתים לפני ר"ה ובעי"ת והנוהגים שלא לאכול בשר ויין מי"ז בחמוץ וכיוצא בהם. זה הוי כנדר ואם רצה לחזור מחמת שאינו בריא צריך להתיר נדרו בשלשה ופתח בחרטה שמתחרט שנהג כן לשם נדר ואלו ידע שיתחרט לא היה נודר בלשון נדר. אבל כשאירע ב"מ בימים האלו א"צ התרה וגם מותרים לאכול בשר כיון שמחענה אדעתא דמנהג ואין המנהג להתענות בהם כשיש ב"מ אבל בחולה וראי לא אסיק אדעתא שיחלה (ע"ד נ"ה סע).

(ט) ואם נהגו מחמת סייג כגון שלא לילך ליריד ביום עש"ק (כשנולד לפני נ"טן בפסחים) בזה מחלוקת בין הפוסקים די"א דהוי כאלו קבלו עליהם באיסור תורה וא"כ לא

הלכות פסח כלל קכו

מהני התרה וי"א דגם בזה מהני התרה ולזה נוטה דעת פ"ח ואם הוא דבר שכל בני העיר נהגו כך אפילו לדעת המתירין שיכולין להתיר בחרטה היינו שכל בני העיר מתחרטין אבל היחיד אינו יכול להתיר לעצמו בחרטה ואפילו אם התירו לו אינו מותר ואפילו הולך לעיר אחרת כל שדעתו להזור חייב לנהוג כחומרי מקום שיצא משם (פ"ח סז) ודוקא בדבר שנהגו מקצת עם או אפילו איזה קהלות אבל דבר שנהגו כל ישראל וקבלו עליהם כגון חפיפה וכיוצא בו א"א להתיר בשום ענין (ט"ז סז סזס רט"ז).

(י) וכל זה בדבר שקבלו מעצמם אבל דברים שיש בו מחלוקת בין הפוסקים ובמקום אחר נהגו כדברי האוסר א"כ לא קבלו עליהם איסור חדש שהיה נראה לנדר אלא שקבלו עליהם שדבר זה אסור באיסור תורה או מדרבנן לא מהני בזה שום התרה שאין בדורותינו מי שיכול להכריע נגד אותו חכם שאוסר כ"א אפשר לחד בדרא (פ"ח סז סי' ג'). ולפ"ז אותן אנשים שנוהגים שלא לשחות ולאכול חדש היינו עפ"י דעת כל הפוסקים ראשונים ומחמת חולשתם או שאינם בריאים רוצים להתיר נדרם נ"ל דאם קיבל עליו מחמת שחשש שידע שכל הראשונים אוסרים וא"כ כבר קיבל עליו באיסור תורה ולא מחמת נדר ודינו ככל איסורי תורה שאסור רק לחולי שיש בו סכנה ולא מהני התרה אבל אם לאו בר הכי הוא רק שסבר שהוא חסידות א"כ דינו כמקבל משום פרישות בסי' ח'. ונ"ל דדוקא בזה אבל במי שנהג תמיד להמתין בין אכילת בשר לחלב ו' שעות ועכשיו מפני חולשתו רצה לנהוג כהמקילין להמתין רק איזה שעות כיון דלכל הדעות אין האיסור רק מחמת סייג וגדר וא"כ מהני לזה התרה להמקילין בסי' ט'.

(יא) וכל זה בדברים שקבלו והנהיגו מעצמם אבל אם היתה הסכמת גדר לרבים או סייג לתורה ולדבר מצוה אינן יכולים להתיר (י"ז סי' רכ"ח סעיף כ"ח). ולא עוד אלא שיכולים הצבור לעשות תקנה עליהם ועל זרעם ואפילו דברים שלא קבלו עליהם בני העיר בהסכמה אלא שנהגו כן מעצמם לעשות סייג וגדר לתורה אף הבנים חייבים לנהוג באותו גדר כדאיתא להדיא בפסחים דבני בישן לא היו אזלי מצור לצידון בע"ש ובאו בניהם לפני ר"י ואמרו אבותינו הי' אפשר להם ואנן לא אפשר ואמר להם כבר קבלו אבותיכם ומוזהרין מדברי קבלה שנאמר אל תטוש תורת אבך (ריב"ז ורימ"ז). ודוקא כשכל בני עיר הנהיגו כך אבל יחיד שנהג איזה דבר לסייג או לחסידות אין הבן חייב לנהוג אותה חומרא אא"כ עשאה פעם אחת בחיי אביו או אחר מיתתו ולא התנה בפירוש שאינו מקבל עליו חומרא זו דאז הרי קבלה לעצמו (פ"ח סי' ז').

(יב) דבר שקבלו אבותיהם למגדר דאמרינן שהבנים חייבין לנהוג כן אם כל בני העיר רוצים להתיר נדרם בחרטה כ' הפ"ח דלדעת הסוברים דאפילו דבר שנעשה לסייג יש להם התרה כשמתחרטים כולם וא"כ כ"ש שיכולין בניהם כולם להתיר וי"א דדוקא האבות היו יכולים להתיר כיון שהם המציאו אותו איסור אבל לבניהם לא מועיל התרה ונ"ל דזה דוקא כשלא תקנו האבות על הבנים אבל כשקבלו על זרעם ג"כ לכ"ע לא מועיל להם התרה.

(יג) שאר דינים כתבתי בחיבורי שערי צדק שער משפטי הארץ בסופו.

כלל קכח. דין המצות ומצות של מצוה משעת קצירתן עד אפייתן:

(א) המצות שכתב בתורה קבלו חז"ל דאין יוצאין אלא דוקא במה שהוא מה' מיני דגן דאלו באים לידי חימוץ משא"כ שאר מינים שנאמר לא תאכלו עליו חמץ ו' ימים תאכל מצות וקבלו חז"ל דהכתוב בא להקיש מצה לחמץ מה חמץ אין חייבים עליו

אלא בה' מיני דגן כדלעיל בכלל הקודם אף מצה אין יוצאין בה אלא דוקא כמה שהוא מה' מיני דגן. ונוהגין לעשות מצות מחטים משום הידור מצוה אבל מותר לעשות אף מכל שאר ד' מיני דגן (תכ"ג) וזהבנהים יוצאים בחלה. ואין יוצאין בפת סובין או מורסן אבל לש' הוא את העיסה בסובין ומורסנין שבה אבל אם הפרשן מן הקמח וחזר ועירב עמהו המ"א מסתפק והח"י כ' בפשיטות דאין מצטרף. ויוצא במצה מסולת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני. ומ"מ טוב לכתחלה שלא לעשות המצה רחבה יותר מדאי. ואין יוצאין במצה גזולה. בד"א כשגזל מצה אבל אם גזל חטים או קמח ועשה מצה יוצא בה שקנאה כשיניו וחטים לכד הוא חייב לו. ולענין הברכה כ' המ"א דלא יכרך דהוי מצוה הבאה בעבירה. אבל יוצאין במצה שאולה (תכ"ד).

(ב) צריכין לזוהר מאד שלא יהיה קחטים שום חשש חמץ ולכן ראוי לדקדק ולדע שלא עמדו השבלים במחומר עד שיתייבשו וילבינו כל צרכן דכיון דנתייבשו כל צרכן ואז אם ירדו עליהם גשמים יכולין לבא לידי חימוץ שהרי כיון שאינם צריכים עוד לניקת הקרקע א"כ לא נחבטלו הגשמים בתוכן והרי הם כאלו מונחים בבלי (חיי אמתו גמולא דלחמין נמחזר) אך סומכין מן הסתם שאין מניחין לעמוד בקרקע כ"כ שלא יפלו הגרעינים ומ"מ ראוי ונכון להשגיח ע"ז דלפעמים מחמת הגשמים או שאר מניעות עומדין בקרקע לאחר שנתייבשו כל צרכם ולכן ראוי ונכון לקצור החטים בעוד שיש בהם עוד מעט טראה ירקות דאז אין חשש מחמת גשמים.

(ג) כבר פתחנו בכלל הקודם שהתבואה שלחתו (ר"ל שחטו) הוא ספק חמץ ולכן צריך לזוהר ג"כ שלא יטחנו אפילו רחיים אחר באותו בית שטוחנין בו תבואה לתותה שהאבק יתערב זהר ואפילו אם נאמר דיש ס' מ"מ לכתחלה ודאי צריך לזוהר ולכן יעשה מחיצה ביניהם מן הקרקע מלמטה עד התקרה.

(ד) נוהגין לנקר הרחיים היטיב ולכסות כל הכלים בכגד פשתן או שרוחצין כל הכלים היטיב שלא ישאר בהם קמח מחומץ ובדיעבד או בשעת הדחק שא"א לנקר הרחיים מותר לטחון בלא ניקור רק שיאפה הכל קודם פסח וכן אם טחנו באותו רחיים שטחנו בו תבואה לתותה אין לאסור בדיעבד כיון שהוא קודם פסח דאז בטל (תכ"ג נח"י).

(ה) כיום שטחנו בו הקמח אסור לאפותו שאז הקמח רותח ומחמם המים ומחמץ אלא יטחון עכ"פ מעת לעת קודם האפיה ואם עבר ולש אין לאסור בדיעבד (ז"י עס).

(ו) השקים שמניחים בו קמח טוב לעשותן חרשים ואם נתן בו קמח מתבואה לתותה אפילו פעם אחת צריך להתיר כל התפירות שיש בו ולרחצו היטיב בשפשוף וחמין ואפר וחביטה ואפילו אימורא (עקירין זיטן). וכן אסור לעשות מצות על המפות שכבר עשו עליהם פעם אחת שהחמץ נדבק בהם ולא מהני בהם הרחה לכד וכ"ש דלא מהני מה שמהפכין לצד השני ההחמץ מבצבץ ויוצא מעבר לעבר אלא שצריכין כיבוס בחמין ואפר וחביטה. ובדיעבד שעבר ועשה מצות על הסדין בלא כיבוס אם הוא חך הפסח אף בדיעבד אסור אך אם הפך הסדין או כנסו ולא התיר האימורא אין להתמיר בדיעבד ואפשר אפילו לכתחילה א"צ להתיר הזוים כי מסתמא אין עושין עליו מצות וכן לענין השקין שנתן לתוכן קמח ולא התיר התפירה אין לאסור בדיעבד (סי' תכ"א נח"י ס"ק כ"ג) ונ"ל דאם נמצא בתוך התפירות כמו עיסה שנתייבש אפילו בדיעבד אסור אפילו קודם פסח שהרי פירודין לא נקרא לח וחזר וניער (ועיין לעיל כלל קכ"ז סי' י"ד).

(ז) אסור להניח השק עם קמח ע"ג בהמה שאין עור עב תחת השק כי הבהמה מזיע וגם לא יניח-הרכה שקים זה על זה במקום שאפשר כי אז יתחמם הקמח. ובדיעבד אין לאסור בזה כדלעיל סי' ג' (תכ"ג).

(ח) אסור ללוש המצות אלא דוקא במים שהיו צוננין מתחלתן ועד סופן ולפי שהחמה מהלכת בימי ניסן בלילה תחת הקרקע ועי"ן מתחמם כל המים שהרי כולן נובעין מתחת הקרקע לכן אסור ללוש במים שנשאבו בלילה שהרי כבר היו חמים ואפילו אם ימתין י"ב שעות י"א דלא מהני כיון שכבר פעם אחת היו חמין ועוד יש הרכה טעמים בזה ולכן צריך לשאבן סמוך לבין השמשות וימתין י"ב שעות כדי שיצטננו י"ב שעות דהיינו כל היום במחויבר ואח"כ כל הלילה י"ב שעות בחלוש ואם אין יכול לכיין בין השמשות יקדים מעט אבל לא הרכה. ובדיעבד ששאבן מבע"י או לאחר תחלת הלילה בשעת הרחק יש להקל-ללוש בהם אחר עלות השחר אעפ"י שלא עמדו י"ב שעות אבל לא קודם עה"ש (ח"ר צ"ט סי"ק) ויכול לשאוב בפעם אחת על כמה ימים אלא שאינו הידור מצוה. והמנהג לסנן המים שלא יפלו לחיכוך איזה גרעינים וכצ"ל מכוסים מטעם זה (ועכ"פ לעיין מזה ראוי לזהר בגילוי) ועמיד המים במקום קר דהיינו אם העת חם יתנם במרתף ואם העת קר ואז המרתף חם מעמיד במקום אויר ואז יזהר להכניס קודם שיוצא השמש כיון שעומד במקום מגולה שלא יתחמם מן השמש דאז אסור ללוש בהם אפילו אחר שיצטננו ולכן טוב יותר שלא יעמיד המים אלא תחת הקרה ומחיצות (תכ"ה). ומאוד צריך לזהר שלא יעמיד המים בהדר שיש בו תנור בית החורף או תנור שאופין בו מצות שבליילה סותמין הנקב שהעשן יוצא ואז הבית חם (ומלאמי צ"ל סי' תכ"ה סק"ג ו"ל מעשה צ"ח ש"ס מי מותר בבית החורף חם ועל לוקי הגאון וצ"ל חם הכלי היה חם כשלקחו ואמר לאו והתיר עכ"ל והנה הח"י סי' תכ"ה סק"ג כ' דפארין היינו כחמיות הרק ובי"ד סי' ל"ז כ' ס"ד דפארין חם כמים העומדים בבית צימית החמה וצ"ל חם שצמדו כל הלילה בבית מחומם והוא לא גרע מזה וכ"ל דדוקא צפטרין כמים הגרופים מדוד הוא אסור אבל לא סתם צפטרין וכן יש לדקדק מדתני צפטרין ולא צמתי חמה וצמתי דוקא צמתי חמה) ולפעמים מחמת הקור נקראו המים אסור להעמידם אצל תנור חורף שיפשו. (ט) הנהרות הם יותר קרים מן הבארות אבל בזמן שהנהרות גדולות מהפשרות שלגים יותר טוב לשאוב מהבארות (סז).

(י) לא ישאבם ע"י נכרי אלא ע"י ישראל ולא יתנם בכלי שהיה בו דבש או שאר מי פירות דאז ממחר להחמין אא"כ רחצם היטב ולכתחילה טוב להגעילן. ונ"ל דאסור לתנם בכלי שהחזיקו בו דברים חמוצים אפילו של פסח כגון שהחמיצו בו גורקען וכיוצא בו או חביות של דג מלוח (סקורין הנורניג) וכ"ש אם החזיקו בו י"ש אפילו של פסח דהוי כבית חרוסת דלא מהני הגעלה אא"כ בשלם הרכה במי אפר והחזיקו בו כמה ימים מים (ועיין לעיל כלל קכ"ה סימן ג'). ולא יתנם בכלי נחשת די"א דמהמם ומ"מ בעבר ולש בהם מותר (פ"ח סימן תכ"ה). ואין לשפוך מים שלנו בין ששאבן ללוש מצות מצוה או שאר מצות מפני התקופה או מת ונוהגין ששואבין למצה של מצוה בכלי חרס חדשים (סז).

(יא) אם רואה שלא יספיק לו המים שלנו מותר לשפוך לחוכו מים שלא לנו ובלבד שיהיה רוב מים שלנו ולכתחילה דוקא חד בתרי ממש (סז).

(יב) כשאופין מצות ביום א' לאחר שבת יזהר להביא מים כלל ה' דהיינו הלילה השייך ליום ו' אבל לא ישאבם בע"ש שא"א לכיין בין השמשות וגם אין

מהראוי להקדים. ובדיעבד ישאוב ע"י נכרי סמוך לכהש"מ או ישאוב בע"ש לאחר מנחה סמוך למעריב.

(יג) עבר ולש במים שלא לנו אסור ויש מתירין אם היה בשוגג ומ"מ אין ליקח אותם לצאת י"ח מצה כלילה ראשונה אבל אם לש במים שהוחמו בחמה ופשיטא חמי אור אעפ"י שעכשיו הם צוננים אסור אם לא בשעת הדחק ומ"מ אם לש אפילו בחמין מותר בהנאה (עיין ח"י וא"ר ופ"ח).

(יד) לא ירחוק הקמח במדה שאז אינו נילוש יפה וכשיבא לתוך התכשיל יתחמץ (תנ"י).

(טו) אסור ללוש עיסה יותר משיעור ג' קווארט שהוא שיעור חלה ואדרבה יש למעט כי כשהעיסה גדולה א"א לעסוק בה בפעם אחת וא"כ חלק מן העיסה מונח בלא עסק ואסור ומ"מ אם אופה ביו"ט דאין מודרין קמח ביו"ט אע"ג דיש מתירין למדוד מ"מ מנהגנו שאין מודדים אלא לוקחין מאומד (סג) (וכ"ל דאפילו לפי המתמירין ואומרים ששיער חלה הוא ה' קווארט וי"א ו' מ"מ אסור ללוש עיסה יותר מן ג' קווארט שהרי מנא"ר בכל האחרוני ששיער חלה הוא מ"ג ביצים רק שהמתמירין אומרים שהביצים שלנו הם קטנים וביניהם עכ"פ לכ"ע אסור ללוש יותר משיער חלה וא"כ כמו שהביצים נתקטנו כן האגסים נתקטנו כן כ"ל) ומ"מ אם עבר ולש יותר משיעור זה אפילו במזיד מותר דיש מתירין אפילו לכתחלה.

(טז) אסור ליתן מלח או שאר חבלין בעיסה של מצה וכן אם נפל לתוכו מעט פלפלין או סיד או אינגווער ואפשר ה"ה נעגעלכען אפילו קורט א' אסור שמחמם כל העיסה ודוקא כשנילוש בתוכו אבל אם נפל עליו יסלקנו ומ"מ בדיעבד מותרים בהנאה. וי"א דדוקא פלפלין וסיד אבל בשאר חבלין מותר אפילו באכילה (תנ"י).

(יז) כל עשיית המצה אסור במקום השמש וכיומא דעיבא אסור תחת כל אויר הרקיע דיומא דעיבא כולי שמשא ואין לשין אלא בבית מקורה ולא נגד חלון פתוח אפילו אין שם שמש שמא יהיה מעונן ולא אדעתיה אבל אם יש זכוכית בחלון מותר במקום שאין השמש בא שם אבל אם השמש בא לשם לא מהני הזכוכית אא"כ מכסה בסדן וכן נוהגין (כן כ"ל דלא כח"י). עבר ולש תחת השמש או סמוך לתנור מותר והב"ח אומר ואם הוחמה העיסה לכ"ע אסור (תנ"י).

(יח) אסור ללוש ולעשות המצות בבית שיש שם תנור בית החורף מהוסק או אפילו תנור שאופין בו ומחמת שמבערין חמיד אש והוא עשוי כמו תנור בית החורף או אפילו עשוי כסחם תנור שאופין בו רק שמבערין בפיו ומחמת זה הבית מחומם צריך לזוהר בזה מאד ולפתוח הדלת והחלונות ומכ"ש שלא יתעסקו במצות נגד פי התנור (סג). (יט) לא יניחו העיסה רגע בלא עסק ואם מונחת בלא עסק שיעור ח"י מינוטען הוי חמץ ואם המצה עשויה וירא שלא חבא לידי הימץ מותר לשברה ולהזוור לעשותה ולכן צריכין לזוהר שלא ילושו עיסות יותר ממה שיש עוזרין שמוגלגלין המצות דאל"כ העיסה תהיה מונחת בלא עסק (סג).

(כ) אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח שאותו קמח אינו נילוש יפה ושמה לא נאפה יפה אותו הקמח ויש לחוש שיחננו אח"כ במרק ויהמץ ואם יש שם אדם אחר שילוש עיסה קטנה מגיבול קשה יערבנה עם עיסה זו הרכה שפיר דמי אבל זה שלש הרכה אסור ללוש גם הקשה שא"א לאדם א' ללוש ב' עיסות בפעם א' ואם א"א בענין זה והוא עני או שרחוק לעיסה זו מותר להוסיף קמח רק שיוהר שלא ליתן המצות לדבר לח רק יאכלנו ביובש שהרוק אינו מחמיץ תיכף ובדיעבד שנתן המצה לרוטב יש להחמיר

שהרי המצה מפסקת בין האור והקמח ואפי' בקמח שקלו אותו בתנור לבד רוב הפוסקים מחמירין וכ"ש בזה לדין דאסרינן מצה כפולה (ס"א) תכ"ט וסי' תס"ג ע"ט נמ"ח).

(כא) ישער לחתוך מן העיסה כ"כ חתיכות שיש עורין בכדי שלא ישאר בידיו כלום מן העיסה ותיכף כשגומרין מללוש העיסה תיכף יחלקו לגלגל (ס"ב).

(כב) יזהיר שישגיחו שלא יהיו פרורין על השלחן כדי שלא ידבקו במצה ותהיה כמצה כפולה (ס"ג).

(כג) העוסק בלישה יזהר שלא יהיה בעריבה שלשין בה שום גומא וחריץ וסדק ויחליקם לעשותו יפה אבל לא ידביק עליו חתיכת נחושת במסמרים אלא ע"י היתוך וכן המרדה וכן אם עושה על השולחן מצות בלא סדין יזהר לסתום הנמוט היטיב שלא יכנס בו בצק ולא יעמיד העריבה על כר וכסת שמחמם אבל על בגד או עור מותר. ויזהר לרחוץ ידיו ולנקותם היטיב עכ"פ לאחר שלש שיעור חימוץ וכן הכלים שלשין בהם ירחצו היטיב לאחר שעשו בהם ב' או ג' עיסות עד שלא יהיה מהתחלת הלישה יזהר משיעור מיל וכן הסדינים שמכסין בהם השולחנות די להחליף משיעור מיל לשיעור מיל והמדקדקין יזהיר ינוח ברכה על ראשם ומנהג חסידות הוא (ס"ד).

(כד) וכן ישגיחו על עצים המגלגלין שיהיו נקיים ולהחליפם בזמן הנוכח וכן כלים המנקבין בהם (ס"ה).

(כה) המגלגלים ישגיחו אם מודבק בידיהם עיסה שירחצו ידיהם ג"כ משיעור מיל לשיעור מיל. ולא יעשו המצות כמין חיה או עוף או דג לפי ששוהין בעשייתן אבל כל מה שעושין במסרק אפילו אם הוא עשוי כעין צורה כיון שזה עושה שלא יתפח המצה מותר ומ"מ ימהר לעשותו. ויש לעשות המצות רקיקין ולא עבה טפח ומ"מ יש מקומות שעושין אותם קצת עבה אך צריך לזהר הרבה שלא יוציא מן התנור עד שתהיה נאפח יפה ושהיה התנור מחומם הרבה שלא תבא לידי חימוץ (ס"ז).

(כו) לאחר שעשו המצה יהיו נזהרים מאוד להוליכו בוריוות אל התנור ויזהר להאופה שתיכף יניחנו בתנור שלאחר שנתחמם העיסה בידיים יחמיץ מיד כשתהיה בפי התנור ששם החום גדול ולכן צריך שיושיט להאופה איש זריו ובעל תורה וירא שמים שיהיה נזהר בזה. ויזהר מאוד שלא להחזיק המצה נגד פי התנור אפילו רגע (ס"ח).

(כז) ראוי לכל ירא שמים שקודם שיאפה ישכיר התנור כדין אעפ"י שאפו בו מצה כי מי יודע אם היו נזהרים ובפרט בעו"ה שרוכן אינם מן המהדרים ולכן ישכיר התנור כדין מחמץ למצה כמבואר בהלכות הגעלה ויהיו הגחלים מהלכים ע"פ כולו ויהיה חם מאוד (ואני חושש אם התנור אינו מחומם כדרכו שכרי יש מחמירין שלא יתן מלה במקום שכבר אפו בו מלה א' עיין בח"י וכ"ש בזה).

(כח) האופה יהיה נזהר שלא תחכפל המצה בתנור ושלא יגיע אחת בחברתה שבמקום הכפל והנגיעה אינו שולט האש כ"כ ושלא יוציאנה עד שתהיה נאפת כ"כ עד שאם ישברנה לא יהיו חוטין נמשכין דאל"כ תתחמץ וכדיעבד שהוציא הט"ו חז"י אוסרין וא"ר כ' דאם החזיר מיד מותר וכ"ש אם יש לספק שמא אין נמשכין חוטין. ומהראוי להוציא מצה שנתכפלה במרדה אחרת אך לא נוהגין כן ומצה כפולה או נפוחה אוסרין אותה תוך הפסח אבל שאר מצות שבתנור מותרין וקודם פסח אין לאסור רק מקום הדבק. ונפוחה אין לחלק בין לפני פסח או תוך הפסח ולעולם כל המצה אסור ומ"מ בדיעבד שנגעו ב' מצות כשהן לחין בתנור בדיעבד מותר. וכתב בא"ר שכל הגאונים אוסרים נפוחה זולת הט"ו שהפריו על המדה וקבלה בידם דלמעלה סמוך לקצת המצה

וכן למטה מקרי קרום ואין לאסור אבל אם נפוחה אפילו שלא באמצע אלא בקצוות
וניכר מבחוץ מחמת שעלה למעלה והנקב הוא כמו אגודל בינוני הן שניכר למעלה או
למטה בזה יש לאסור אפילו התערובות וגם הכלים כשאין בו ס' יש לאסור וריבאי זען
לכתחלה יש לאסור אך אם כבר נשחמשו בו יש להקל ודלא כח"י אך בהנאה יש להתיר
ואם היו שוככות זו על זו אם נסתלק תיכף תלוי בפלוגתא של הט"ז והח"י וא"ל דינו
כפולה ואסורין (ח"ס"פ).

(כט) כל ד' ימי פסח אם רצה לאכול מצה אוכל לא רצה אינו אוכל רק שלא
יאכל חמץ ויאכל בשר ופירות וכיוצא בו אבל לילה ראשונה חייב כל אחד מישראל
לאכול מצה כדכתיב בערב ותאכלו מצות וקבלו חז"ל שהוא מצות עשה אפילו בזה הזמן
דאין שם פסח וה"א מדכתיב על מצות וכו' וכיון דליכא פסח יהיה פטור נמי ממצה
והודיענו הכתוב שזה מצוה לדורות. ולכן לילה ראשונה וכן לדין כליל ב' חייב כ"א
מישראל לאכול לא פחות מכזית מצה וזו נקראת מצה של מצוה כיון שמצוה עלינו
לאכול. וכל כזית הוא כחצי ביצה לפחות ויאכלנו ביחד ולא מעט מעט ויש מחמירין
להכניס הכזית לפיו בפעם אחת ולבלוע כשהוא מרוסק כזית כאחד ואם שהה מתחלת
אכילה עד סופו בכרי אכילת ג' ביצים (דכיינו לחומר) לא יצא (סי' תפ"ז).

(ל) כל אוהרות ושמירות הנזכרים בין בקצירה ובלישה ובאפייה אין חילוק בין
המצות שאוכלין כל ימי הפסח או אלו שיוצאין בהם בלישה שהרי הכל הוא מחשש
חימוץ. ואמנם המצות שאוכלין בכ' הלילות לצאת בו מצות בערב תאכלו מצות הם
צריכים שימור יתירה לא משום חימוץ בלבד אלא שצריך שימור יתירה לשם מצות מצה
ולא סגי כשיודע בו שלא בא לידי שום חימוץ דכתיב ושמרתם את המצות וקבלו חז"ל
דמצוה זו היא שצריך שישמור לשם מצה ולפחות צריך שישמור אותה משעה שמוליכין
החיטים לטחון דאז התקרבה למים דסתם רחיים הוא של מים ואז צריך לשמור. והרבה
פוסקים ס"ל דצריך שמירה משעת קצירה שתיכף משנקצר ישמרנה לשם מצה וזהו שקורין
מצה שמורה ואף שמצד הדין אין צריך שמירה זו אלא לכזית של חובה מ"מ נודגין
החרידים וכן ראוי שיהיו כל המצות משומרים משעת קצירה שיש כמה חששות מביאת
מים על החיטים וגם לפעמים שמנחין לייבשן במחובר יותר מדאי מפני שאין להם פנאי
לקצור וזו שקורין שמורה עכ"פ ממהרין לקצור בעוד שהם לחים קצת (סי' תכ"ג) ואדוננו
הגר"א החמיר מאוד בזה שלא לאכול רק מה שמשומר משעת קצירה כל ימי הפסח
והיינו מטעם הזה ומכ"ש כשמוליכין החיטין יורד לפעמים גשמים מרובים על השקים עד
שכמעט נשרה כל השק במים ואסור מדינא כדלעיל כלל קכ"ז.

(לא) ולכן כיון שצריכה כזית זו שימור לשם מצוה ראוי שכל מה שיעשה יאמר
לשם מצוה מצוה אפילו בשאיבת המים ופשיטא הלישה והגלגול והאפיה בכלן יאמר לשם
מצוה. וצריך דוקא ישראל שהוא בן י"ג שנה או אשה בת י"ב שנה אבל קטן פסול וכן
נכרי פסול אפילו בישראל עומד ע"ג אם לא שא"א בענין אחר דאז מותר בנכרי ע"י
ישראל עומד ע"ג (סי' ת"ס).

(לב) וראוי לכל ירא שמים שיהיה הוא בעצמו עומד על עשיית המצה וכל שכן
במצת המצוה ולהזהירם ולזרום וכן היו עושין גדולי ישראל הראשונים וגם בזמנינו
(סז) וההמון טועים מאוד וחושבים שכל הזהירות והזהירות הוא רק למצה שמורה ולכן
סקילין מאוד בשאר המצות וטועים הם שאין שום חילוק והפרש בשום דבר לכל הדינים
וד' הטוב יכפר.

הלכות פסח כלל קכח קכט

(לג) יש מהדרין ואופין מצה של מצוה בע"פ אחר חצות שהוא זמן הקרבת הפסח ואז בשעת לישא יאמר כל פרורין שיפלו וכן בצק הנדבק בכלים יהיה הפקר כדי שיהיו מבוטלין קודם שיתחמצו דאחר שיתחמץ כיון שהוא לאחר זמן איסורו לא מהני ביטולו (תכ"ח).

(לד) אם נמצא גרעין של תבואה בתוך העיסה אם הוא קודם הפסח נוטל מן העיסה כדי נטילה אבל אם אפו מצה בפסח ונמצא הגרעין בעיסה אסורה כל העיסה דע"י הלישה מתמצה טעם הגרעין וע"י המים והלישה מתכלכל טעם המשהו בכל העיסה ואם נמצא בחתיכה מן העיסה ויש לתלות שמא לא היתה בעיסה אינו אסור רק אותה חתיכה ואם אי אפשר לתלות שנפלה עכשיו וע"כ היה קודם לזה אסור כל העיסה (וכנר כתבאר דינו בכלל קכ"ב סי' ד' ה').

(לה) אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה בד"א כשגזל מצה אבל גזל חטים או קמח ועשה מזה מצה יוצא דקנאה בשינוי ודמים הוא חייב לו ומ"מ לא יברך עליו דהוי בוצע ברך (מ"ח) ולכן אם הרכה אופים בתנור א' יאמרו כל מי שיגיע לידו מצותי יהיה לו במתנה וכן כשטוחנן נכון לומר כן שמא יתחלף הקמח אבל יוצאין במצה שאולה (תכ"ד). (לו) אין יוצאין בפח סוכין ומורסין אבל כ"ז שהכל מעורב הקמח והמורסין יוצא ואם נטל המורסין מתוכו וחזר לתוכו יש להסתפק וטוב לכתחלה שלא לעשות המצות שיוצאין בהם בלילה רחבה יותר מדאי שהרי נקרא לחם עוני (סז).

(לז) דין החלה אנו בקהלתנו נוהגין שאין נוטלין חלה מן העיסה רק אחר שנאפו ואז מניחין הכל בסל אחד ונוטלין חלה (כמבאר בחיטוי עברי דק פק ד').

כלל קכט. דין ערב פסח:

(א) כבר כתבנו לעיל (כלל קכ"ח) דאסור לאכול חמץ רק עד שליש היום לפי גדלו ואחר כך אסור באכילה ומותר עוד בהנאה ולמכרו לנכרי שעה א' ואח"כ אסור מדרבנן אפילו בהנאה עד חצי היום לפי גדלו וקטנו ומחצי היום ולמעלה אסור בהנאה מדאורייתא וישרף החמץ בשעה חמישית ויבטל החמץ.

(ב) כשהיה בית המקדש קיים ביום שמביאין קרבן הוא יו"ט שלו וכיון שבע"פ מהצות היום הוא זמן שחיטת הפסח שכ"א מישראל חייב בו ולכן היה יו"ט לכל ישראל שהיו אסורין במלאכה ולכן אף האידנא דליכא פסח כיון דדבר זה הוא מתקנת חכמים הכולל בכ"מ וקיי"ל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו ולכן אף עכשיו אסור במלאכה מחצות היום והעושה בו מלאכה משמתין אותו ואינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה וחמור בזה ערב פסח משאר ע"ש ועי"ט אפילו להפוסקים דס"ל ע"ש ועי"ט אסור במלאכה ממנחה גדולה ולמעלה מ"מ אין משמתין אותו (סי' סס"ח).

(ג) בד"א כשעושה מלאכה להשחבר או אפילו בחנם והוא מלאכה גמורה כגון לחפור בגדים ממש אבל מותר לתקן כליו ל"ט וכל מה שמותר בחוה"מ כ"ש דמותר בע"פ (ועיין בהלכות חס"ט). ויש מתירין לתקן בגדי חבירו ל"ט בחנם ובלבד שלא יעשה מלאכה גמורה אפילו לצורך י"ט ומותר לכתוב ספרים דרך לימודו אבל לאחרים אפילו בחנם אסור (סז ונח"י).

(ד) יש מקומות שקבלו עליהם שלא לעשות מלאכה בע"פ אפילו קודם חצות היום וא"כ חלה על זרעם אחריהם ג"כ וא"א להתיר להם וכ' רמ"א שכן נהגו במקומו ומ"מ נהגו שהחייטין והספרים והכובסין וי"א גם רצענין מתחילין ועושין עד חצות וכשאר

אומנות אם התחילו מקודם והוא לצורך מועד עושין עד הצות. אבל האחרונים כתבו שלא ראו מקום שנהגו איסור עד הצות. ולכן לא אאריך בדון הולך ממקום שעושין למקום שאין עושין שבכל מדינתנו עושין והרוצה לעיין בעיניו בסמ"ח. ואם אין לו מה יאכל מותר לעשות אף אחר הצות דאין לך צורך מועד יותר מזה (ח"י ס"ק י"ח והוא בכלל מה שכתב המ"ח דכל מה שמותר בח"מ כ"ש צ"ע).

(ה) הובל שבחצר לא יוציאנו אלא יסלקנו לצדדים אא"כ נתרבה בחצר ואין מושיבין בתחלה תרנגולת על ביצים ואם כבר ישבה על הביצים וברחה מחזירין אותה ואם מטה מושיבין אחרת תחתיה ולעת הצורך מותר להושיב גם בתחלה (ח"ר). גורפין במגרפה הובל מתחת רגלי הבהמה ומשליכין אותו לאשפה (סע).

(ו) יש אוסרין לעשות מלאכה אפילו ע"י נכרי ויש מחזירין וכן נוהגין (סע).

(ז) לספר עצמו ע"י נכרי יש אוסרין לפי שע"כ הישראל המסתפר צריך להטות ראשו ומסייע לו וה"ו דומה כאלו הישראל עושה (עיין מ"ח ס"ק י"ג וכ"ל לפי מה שכתב רמ"ח נס"י שכ"ח להסיר הולאת השן בשבת וע"ש בע"ז חנ"ל הע"ך ב"ד סי' קכ"ח צנח"כ כ' דדוקא בגילוח המצות שייך דין מסייע חנ"ל לא באיסורי שבת וא"כ כ"ש צ"ע ונפרט שגם הח"י מותר) ונ"ל דיש להקל אבל ודאי דישאר אסור לספר לנכרי. ונטילה צפרנים אסור לאחר הצות ומ"מ אם שכח לטלן קודם הצות מותר לטלן (ח"ר שכרי יש מותרין חפ"י בח"מ ס"ט).

(ח) אע"פ שבח"מ אסור להביא כלים מבית האומן אא"כ לצורך המועד אבל בע"פ מותר אפילו אינם לצורך המועד (סע).

(ט) ע"פ שהול בשבת בודקין ליל י"ג ומבערין ביום ו' בשעה ה' כמו בכל ע"פ מברכים על הבדיקה ומבטלין בלילה בזמן הבדיקה וכן בשבת לאחר שאכל מבטל וא"צ לבטל ביום ו' בשעת שריפת החמץ (סי' תמ"ד).

(י) אין מבטלין בשבת זה דייסא והם שעורים או חיטין כחושין וכן אין עושין המולייתא מקמחין (סקורין טו"ט וקוגעט) שהרי החמץ דבק בקדרות ואסור לקנחן שלא לצורך השבת ואם עבר ועשה משום מצות ביעור חמץ מותר לקנחו באצבע ולהדיחו. ואח"כ ינער המפות שאכל בהם ויטמין כל כלי החמץ ואם נשאר פת יכול ליתנו לנכרי ואם הוא עיר שאסור להוציא יתן לו דבר מועט שיוכל לאכלו וכן בכל פעם יתן לו דבר מועט ובלבד שלא יתנו לתוך ידו (כמונאר נהלכות שנת כלל ס"ג) ואם אין שם נכרי ליתן לו יכפה עליו כלי עד מוצאי י"ט (כמונאר לעיל כלל ק"ח) ונ"ל דבדאי מותר ג"כ להאכיל לבהמה או להשליכה לבית הכסא דבזה ג"כ מבער החמץ (סע). ואם שכח למכור חמצו שיש לו בהדר מיוחד יתן לנכרי בשבת במחנה וימסור לו המפתח שיקנה עי"ז החרד והחמץ ואם א"א במחנה ימכור לו אפילו בשבת דלא הוי כמקח וממכר כיון שאינו עושה רק להנצל מאיסור חמץ. ואם אין לו נכרי לכבד הבית יכבד הישראל בכבוד (ח"ר סע).

(יא) ע"פ שחל בשבת ושכח להפריש הלה בערב שבת מלחם חמץ שאפה לשבת אסור לאכול ממנו אע"ג דבתחלה ח"ל אוכל ואח"כ מפריש הכא כיון שצריך לבער החמץ נמצא אכל טבל למפרע וגם א"א ליתן במחנה לנכרי שמא יאכלנו (מ"ח סי' תק"ו) ומצאתי בספר קרבן נתנאל שכתב ז"ל לא נהירא פסק המ"א דכדאי הם שפסקו לקולא להפריש חלה בשבת וליתן לכהן קטן או לגדול שטבל לקריו ואף לכהן טמא דיוכל לבטלה ברוב וכו' ואי ליכא כהן אוכל והולך וישיר פחות מכוית ויכפה עליו כלי עד מ"ט כמו שאר חמץ שנשאר אם אין לו נכרי בסי' חמ"ד סק"ה ולפסק המ"א קשה הא מפיקע מחלה בידים כנ"ל לפסק הלכה עכ"ל הק"נ (ע"ש נוס' ב"ט דף ט' צד"ע).

הלכות פסח כלל קכ"ט קל

(יב) הבכורים חייבין להתענות ובסעודת ברית מילה או פה"ב נהגו כאן ק"ק ויילנא להקל והמ"א כ' רבמרדכי נהגין להחמיר ואם חל ע"פ בשבת יתענו ביום ה' והאסטנים שאם יאכל ביום אינו תאב לאכול מתענה כדי שיאכל מצה לחאבון ובכור הבא אחר נפלים מתענה.

(יג) אסור לאכול מצה בע"פ אבל בליל י"ד וכ"ש לפניו מותר מדינא אך יש נוהגים שלא לאכול אפילו מר"ח (ח"י) והאוכל מצה בע"פ כאלו בא על ארוסתו קודם שבירך ז' ברכות וכן קודם, אכילת מצה מברכין ז' ברכות ואפילו קטן וקטנה היודע מענין י"מ אסור ליתן לו מצה לאכול ואפי' מצה מפוררת וחוזר ולשה בין ושמן וחוזר ואפה אסור לאכול די"א דיוצאין בו אבל מפוררת ומבושל (סקורין אלה ברייזו או קנאדען) מותר לאכול דאין זה לחם כלל לכ"ע וה"ה קרעמועל המטוגנים (ולענין נככה ע' נהל' נרסות כלל כ"ד) (תע"פ).
(יד) ודוקא קודם שעה עשירית אבל משעה עשירית ולמעלה אפילו קנאדעל וכיוצא בו אסור כדי שיאכל מצה לחאבון אבל מותר לאכול מעט פירות וכשר ודגים וגם בכ"ז יזהר שלא ימלא כריסו מהם (סז).

כלל קל. דין הסדר בליל פסח (מס' תע"ג עד ס' ת"פ).

(א) כבר כתבנו שכל אחד מישראל חייב לאכול מצה המשומרת לשם מצוה כלל פסח מן התורה ולכתחלה המצוה שיאכל כזית מאותו מצה שמברכין עליו המוציא ועמו כזית שמברכין עליו על אכילת מצה דהיינו מן המצה הפרוסה ואחר כך כזית שאוכל עם המרור שכורכין כריכה ואחר כך אפיקומן. והטעם לאלו ג' זיתים שכזית ראשון הוא משום מצת מצוה וזה מה"ת אפילו בזמן הזה כדכתיב בערב תאכלו מצות. וכזית של כריכה הוא דיש מחלוקת במה שכ' בפסח על מצות ומרורים יאכלוהו דרבנן סברי דר"ל שיאכל עם הפסח מצוה וגם מרור מצה בפני עצמו ומרור בפני עצמו והלל סובר דר"ל שיאכל שניהם עם הפסח ולכן מתחלה אנו עושין כדברי רבנן ואוכלין מצה בפ"ע ומרור בפ"ע ואח"כ זכר למקדש וכהלל אנו אוכלין שניהם ביחד. וכזית אפיקומן הוא במקום פסח שנאכל באחרונה ולכן אוכלין כזית אפיקומן באחרונה (תע"ג). ושיעור כזית הוא כחצי ביצה וחולה יכול לסמוך על הפוסקים שהוא כשליש ביצה אם אי אפשר לו לאכול כחצי ביצה (תפ"י) והנשבע שלא לאכול מצה סתם וא"כ כיון שחל על מצת הרשות חל נמי על מצת מצוה וצריך להתיר השבועה ואם פירש שלא יאכל בליל פסח הו' שבועת שוא ולוקה ואוכל ואם אמר קונם אכילת מצה צריך להתיר נדרו (תפ"ה).

(ב) מי שאינו יכול ללעיס המצה מותר לשרות במים מעט עד שיחרך קצת ובלבד שלא יהיה נמחה לגמרי אבל לא ישרה בין שמבטל טעם המצה ומ"מ מי שאינו יכול לאכול כשנשרה במים מותר לשרות בין או שאר משקין ודוקא לזקן או חולה או שא"א לו כלל לאכול בלא"ה אבל שאר כל אדם אף דיעבד אינו יוצא בשרוי בין או שאר משקין וכ"ש ברותחין ואפילו שרה רק בכלי שני שהרי י"א דכלי שני מבשל וכ"ש בבשול דאין יוצאין בו כלל וכן מותר לאכול מצה מפוררת אף שהוא קמח ומברכין עליו המוציא ובלבד שיאכל כזית (ס' תס"ה).

(ג) כ"א מישראל חייב לאכול כזית מרור כב' לילות ראשונות והוא מ"ע מדרבנן כזית"ז שאין לנו פסח וצריך לדקדק בזה שיאכל לא פחות מכזית דכל דבר שמצותו לאכול אינו פחות מכזית ומצוה בחזרת ואם אין לו חזרת יחזור אחר ראשון ראשון כפי הסדר השני במשנה דהיינו חזרת, עולשין, תמכא, חרחבינא, מרור. אך כיון שאין אנו

בקיאיין בירקות אלו בשמותם ולכן המרור הנהוג במדינתנו הוא מעעררעטטיג והוא תמכא
 שנוכר במושגה ואמנם האוכל אותו כשהוא שלם כמעט הוא סכנה ואין בו מצוה שמחמת
 הריפות הוא מוזק גדול וגם א"א לאכלו כזית בפעם א' ולכן צריך לפררו על רייכאייזען
 ולהעמידו מגולה כך דאז מפיג הריפותו. והגר"א הנהיג שלא לפרר אותו קודם ביאתו
 מברב"ג כדי שלא יפיג כל הטעם דאז אינו יוצא או שיפרר כיום ויניח בכלי ויכסה הכלי
 עד התחלת הסדר ואז יפור אותו על קערה ועי"ז יפיג הריפותו (ועיין נכ"ח) ואז ימעך
 אותו וישער שיהיה כזית ויכול לאכלו בטוב וכן כשיעשה כריכת מצה ומרור צריך שיאכל
 כזית שהרי אנו אוכלין מספק שמא צריך לאכול מצה ומרור ביהד כהלל ואין אכילה
 פחות מכזית. ומי שחושש לאכול הקרעו שמא יזיק לו יוכל לסמוך על הח"צ שמעיד
 שהזיק שקורין שלאטטען הוא חזרת שנוכר במושגה וכן שמעתי מהמשולחים הבאים מארץ
 הקדושה ואמרו ששם אוכלין שלאטטען למרור רק שאמרו ששם הם עלין גדולין והשרש
 גדול ואין תמיה כי במדינתנו עדיין הם תחלת הצמיחה ולכן העלין קטנים וכ"כ הח"י ששמע
 מלועז א' ואע"ג דאינו מר כלל לא אכפת לן. (ח"ל ארחת חיים ולא לריך למהדר אמריתת
 דהא מטה נחזרת ומאי חסא דחס וכו' ובירושלים התיימן הכי חזרת אינו קרוי מרור אלא מותק ל'
 חייא נר' הסעי' כל עלמו אינו חלי אלא נחזרת וכן הוא בגמרא דילן דף ל"ט והלכט כ' שו"א
 ועריך בלשון טלין) ועכ"פ צריך תמיד למעך החלל שיהיה בעלין כזית בלא שום חלל ביניהם
 והקרעו לא יקח אלא מן הנבעול האמצעי שבראשי העלין אבל לא יקח מן השרשים
 המתפצלים דאין יוצאין אלא בקלח ולא בשרשים ויזהר שלא ישרה אותו מעת לעת במים
 דהוי כבוש ואין יוצאין בכבוש ואם אין לו מאלו הירקות אף שאוכל דברים מרים לא יברך
 עליהם דאין מצוה אלא מה שנקרא מרור בלשון תורה. ואם בלע המרור ולא לעם אינו
 יוצא דטעם מרור בעינן אבל בלע מצה יצא דאע"ג דגם במצה בעינן טעם מצה ולכן אינו
 יוצא במצה מבושלת שאני החם דכיון דכשלה אין במצה גופא טעם מצה אבל כשבלע
 המצה אע"ג שהוא מרגיש טעם מצה בפיו מ"מ המצה לא אכר שמה וטעמה אבל
 במרור צריך שיטעום בפיו ג"כ טעם המרור ולכן לא יצא (תע"ג ותע"ה).

(ד) החרוסת עושין מאגוזים ושקידים וחפוחים וצימרינד ואינגווער ויהיה עב וזר
 לטיט ובשעה שצריך לטבול בו המרור ישפוך לתוכו יין או חומץ שיהיה רך וראוי לטיבול
 ואם הל בשבת לא ישפוך היין לחרוסת אלא ישנה שיתן החרוסת לתוך המשקה.

(ה) הירקות לטיבול ראשון נוהגין בכל אשכנז ליקח העלין מן פעטערזילע בלשון
 פולין פעטרעשקי ומה שלוקחין לטיבול בצל כיון שאין להם ירק אחר נוהגין כן.

(ו) נוהגין להניח על הקערה ביצה וזרוע וצריך לצלות מעי"ט ואם שכח וצלאן בי"ט
 צריך לאכול הזרוע בי"ט ראשון אבל לא בלילה שאין אוכלין צלי בלילה אבל הביצה מותר
 לאכול בלילה וצריך שיהיה מעט בשר על הזרוע דאל"כ אין זה תבשיל ומנהג זה הוא זכר
 לב' תבשילין שהיו אוכלין במקדש כליל זה אחד קרבן חגיגה ואחד קרבן פסח ובחרו
 בביצה דבלשון תרגום היא ביעא ור"ל דבעי רחמנא ופרקינן. ורע עלי המעשה שזרקין
 הזרוע והיא כיוזי מצוה ומצוה להניחו למחר לתוך הצלי שצולין לי"ט ואוכלין אותו.

(ז) כזית מרור שאוכל בפני עצמו צריך לטבול בחרוסת מלו אבל לא יאכל
 החרוסת עם המרור רק יעיר החרוסת מעליו כדי שלא יכטל החרוסת טעם של המרור
 והבריכה נוהגין שאין טובלין אותו בחרוסת אבל נכון לנהוג כהפוסקים להטביל כיון שאנו
 עושין מספק כהלל והלל היה מטביל כוראי בחרוסת.

הלכות פסח כלל קל

(ח) צריך לזוהר שלא יאמר לצלות זרוע לפסח ד"א דאפילו כדיעבד אסור ולא זרוע בלבד אלא אפילו על שאר בשר בהמה י"א דאסור אפילו כדיעבד אם אמר בלשון הקדוש בשר זה לפסח דנראה כאלו הקדישו לקרבן פסח אבל מותר לומר בשר זה על פסח (מ"כ המ"א בלשון אשכנז מותר לא ידעתי מה אסור יש בלש"ק וז"ע) ומ"מ אם אינו בשר גדי וטלה מותר כדיעבד שהרי הפסח אינו בא אלא מגדי וטלה. ומ"מ לכתחלה יזהר אפילו על בשר עוף (תס"ט).

(ט) יש מקומות שאוכלין עלי כלל פסח ואנו בני אשכנז ממקומות שאין אוכלין עלי בשני לילות האלו אפילו עלי קדר ואפילו בשלו ואח"כ צלאו גזרה שלא יאמרו שהוא בשר פסח ואוכלין קדשים בחוץ ואפילו בשר עגל או עוף כל דבר שמתעון שחיטה אבל דגים וביצים צלוי מותר. ויש אוכלין ביצים כלל הסדר וזכר לחורבן שהיו מקריבין פסח ועבשו בטל אבל אין בזה שום מצוה ודלא כההמון שחושבים זה למצוה ומכח זה ממלאים כריסם עד שאוכלין אפיקומן על אכילה גסה ולכן צריך אדם לידע בנפשו.

(י) כ"א מישראל חייב לשחות ד' כוסות מדרבנן בשני הלילות וצריך שיחזיק הכוס לפחות רביעית וצריך לשחות בפעם א' לפחות רובו של כוס ואפילו הוא גדול שהרי החיוב הוא לשחות כוס ואפילו מי שאינו שותה יין מפני שמויקו או שונאו צריך לדחוק עצמו לקיים ד' כוסות ויכול למוזג היין במים או שישתה מה שהוא חמר מדינה או יין צמוקים. והייב למכור כסותו או להשכיר את עצמו בשביל ד' כוסות. והכוסות צריכין הדרחה ושטיפה וכל מה שצריך כוס של ברכת המזון (כמוצא נהל' נרכות כלל מ"א) ומ"מ אם הם נקיים א"צ שטיפה והדרחה בין כוס לכוס אלא סגי בשטיפת כוס הראשון (תע"ג).

(יא) כ"א מישראל מחויב מן החורה לספר יציאת מצרים כלל א' מדאורייתא ובליל ב' מדרבנן והיא מצוה נוספת על כל שאר לילות שהרי בכל לילה חייב להזכיר יציאת מצרים אבל בלילה זה חייב לספר המעשה וכמו שנסדר בהגדה ולכן אמר ר"ג. כל שלא אמר ג' דברים אלו ר"ל הטעם של ג' דברים אלו שהם פסח ומצה ומרור לא יצא ואם אין בידו הגדה יאמר בחומש פרשיות של יציאת מצרים. וסומא חייב בהגדה וכשיגיע למצה זו או מרור זה לא יאמר רק מצה שאנו אוכלין וכו'. וכן מרור שאנו אוכלין וכו' (תע"ג ונח"י) ול"נ כיון שצריך להגביה יכול לומר מצה זו ומרור זה.

(יב) כל המצות הנוהגות בב' לילות אלו שהם ד' כוסות ומצה ומרור וסיפור יציאת מצרים א' אנשים וא' נשים חייבין (כן משמע מלשון הש"ע דחייבת אף בהגדה ומלשון הטור משמע דוקא באלו ולמעטוי הגדה וכן משמע לכאורה בפסקים דף ק"ח ע"ב בתוספת ד"ה שאף הן ע"ש אבל ח"א לומר כן דכתיב דפטורות מה"ת כיון דהוי מ"ע שהזמ"ג מ"מ כיון דמחויבות בד' כוסות וקיי"ל דאם שתאן שלא על הסדר לא יצא כדאיתא בגמרא שם ובש"ע וא"כ ע"כ חייבות בהגדה כדי שישתו על הסדר וכ"כ תוס' להדיא בסוכה ל"ח ד"ה מי שהיה וא"כ מש"כ הטור כגון מלה ומרור ר"ל כמו מלה ומרור ולכן לר"ך להזכיר בני ביתו שלא יזלזלו בכל זה ובפרט באכילת מרור שמולולין בו מאוד וגם לר"ך. להודיע להם בלשון שמוניס עכ"פ הטעם של פסח מלה ומרור כדי שיקיימו מלה זו וגם שישמעו קידוש וברכת אשר גאלנו ויכוין להוליאם) (תע"ג).

(יג) אכילת מצה והכריכה ואפיקומן וד' כוסות צריך לאכול ולשתות בהסיבה דהיינו שיטה עצמו על צד שמאלו כשהוא מיסב ואין חילוק בין שהוא איטר או לא לעולם יסב בשמאל של כל אדם ואם אכל בלא הסיבה וכן בשני כוסות הראשונות יחזור ויאכל וישתה בהסיבה אבל בשני כוסות אחרונות דאסור להוסיף על הכוסות יסמך על הפוסקים

הלכות פסח כלל קל

דס"ל דיצא בזמנה' כיון שאין דרכינו בכך. ונ"ל דה"ה באפיקומן דהא אסור לאכול ב' פעמים אפיקומן (סז).

(יד) אחר כל האכילה אוכלין כוזה מצה המשומרת והיא נקראת אפיקומן ולכתחלה יאכל ב' זיתים א' זכר לפסח וא' לחגיגה וצריך שיוהר באכילתו שלא ימלא כריסו בסעודה שלא יאכל האפיקומן על אכילה גסה שהאפיקומן אנו אוכלין זכר לפסח שנאכל באחרונה ואסור לאכול הפסח על אכילה גסה ואסור לאכול ולשתות אחר אכילת אפיקומן חוץ מן הבוסות שמחוייב לשתות ואחר ד' כוסות אסור לשתות ג"כ שאר משקין המשכרין מפני שחייב אדם לספר ביציאת מצרים עד שתחטפנו שינה וחיישינן שמא ישכר (עיין ח"י סי' תפ"ח) אבל לאקריין ואפ"עלוויין וטהעע וכיוצא בו מותר ואם צמא הרכה אחר אפיקומן מותר לשתות (עיין ח"י סי' תע"ח) ויוהר לאכול קודם חצות שהפסח אינו נאכל אלא עד חצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם חצות ולא יאכל אותו בכ' מקומות או אפילו בב' שלהנות דומיא דפסח דכתיב בבית אחד יאכל ואם ישן באמצע אכילתו והקיץ אינו חוזר לאכול אבל אם ישן בסעודה קודם שאכל אפיקומן לא היו הפסק.

(טו) אם שכח לאכול האפיקומן אם נזכר קודם ברכת המזון אעפ"י שכבר נטל מים אחרונים או שאמר הכ ונברך מותר לאכול בלא ברכת המוציא (עיין לעיל הל' גרמ"ה כלל ח"ד) דאחכא דרחמנא סמכינן ולא חשיב היסח הדעת שלנו לכלום כיון דמחוייב לאכול ואם כבר בירך ברהמ"ז אם נזכר קודם שברך על הכוס כפה"ג יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל האפיקומן ויחזור ויברך ברהמ"ז ויברך על הכוס ואם לא נזכר עד אחר שברך על הכוס אם אינו נוהר בכל השנה לברך ברהמ"ז על הכוס יטול ידיו ויברך המוציא ויאכל אפיקומן ויברך ברהמ"ז שנית בלא כוס אבל אם נוהר תמיד לברך על הכוס אין יצטרך לשתות עוד כוס והוא כמוסיף על הכוסות לכן לא יחזור לאכול ויסמוך על אכילה מצה שאכל מקודם אבל אם לא היה לו אלא כוזה מצה המשומרת משעת קצירה ולא אכל ממנה מקודם אפילו לא נזכר עד אחר שגמר כל הסדר יטול ידיו ויאכל אותו כוזה ויחזור ויברך על הכוס אעפ"י שהוא מוסיף על הכוסות וא"צ לחזור ולומר הלל דאעפ"י שלא שתאן כסדר יצא דסדרן אינו מעכב (ח"י גזס תשנת הרה"ט ללא כו"ח) ואם נאבר האפיקומן יאכל כוזה אחר ממצה שמורה (תע"ג).

(טז) אם אין לו אלא ד' מצות שמורות יקח ב' ללילה ראשונה וב' ללילה שניה ואם אין לו אלא ג' אם יספיק לו ללילה ראשונה בא' יעשה הכל בלילה א' מן א' ויניח ב' ללילה ב' משום לחם משנה ואם לא יספיק לו א' יקח א' וחצי ללילה ראשונה ויספיק לו א' וחצי ללילה ב' די"א דלעולם כלילה של פסח סני בא' ומחצה משום דבעינן מה דרכו של עני בפרוסה. ואם אין לו אלא ב' זיתים יקח ללילה ראשונה ויברך על אכילה מצה על זית א' ואחר יניח לאפיקומן ואם אין לו אלא זית א' יברך המוציא על אלו שאינו משומר כלל ולא יברך ברכת אכילת מצה ויברך על מרור ויאכל הכריכה ג"כ עם מצה שאינה משומרת ואחר כל אכילתו יברך על אפיקומן על אכילת מצה וכפסק הש"ע. ונ"ל דזה מיירי דוקא בענין שאין יוצאין בשאר מצות כלל שאינו משומר כלל משום מצה אפילו משעת טחינה אבל אם משומר משעת טחינה כסתם מצות שלנו רק שאינו משומר משעת קצירה יעשה כמש"כ הט"ז דיברך על הכוזה שמורה המוציא וגם אכילת מצה והכריכה ואפיקומן יאכל משאר המצות ועיין בג"א. וחולה שאין יכול לאכול אלא כוזה א' של מצה יאכל מקודם כל מאכלו בלא המוציא ואח"כ יטול ידיו ויברך המוציא ועל אכילת מצה על הכוזה אבל אם אין לו ג"כ יין א"כ צריך לקדש תחלה על הפת ואח"כ יאכל (תפ"ג).

הלכות פסח כלל קל

(יז) אם אין לו יין לכוסות יקח מה שהוא חמר מדינה אעפ"י שאינו אלא בימי הפסח כגון מי דבש ואם גם זה אין לו יקח (זמקרינן או בעערטן=וויין) (מ"ח) ואם אין לו שום כוסות מקדש על הפת ומברך המוציא ובוצע דהיינו שפורס תחלה את האמצעית ונוטל החצי לאפיקומן וגומר הקידוש ומברך על אכילת מצה ואוכל ואח"כ מטבל מיבול ראשון ואומר מה נשתנה וכל הגדה עד גאל ישראל ומברך ברהמ"ז ואומר הלל בלא חתימה לפי שזה נתקן על הכוס אבל ברכת אשר גאלנו הוא במקום שעשה נסים (כ"כ) דוקא כפי רפ"ג והניחו ג"כ פ"ח). ולפ"ז ה"ה בחולה שאינו יכול לאכול לא מצה ולא ד' כוסות מ"מ מברך אשר גאלנו (ומ"ח כתב טעם מלבדו) ונ"ל דלא יאמר תיבות לאכול בו מצה ומרור רק והגיענו הלילה הזה כן ה' אלהינו יגיענו וכו' ואם יש לו כוס א' יקח אותו לקידוש ואם יש לו ב' יקח אותו לברכת המזון (סי' תפ"ג).

(יח) נהגו להדר בליל פסח לברך בזימון כדי לענות כשיאמר בהלל הודו יהיו שנים עונים ומ"מ בדיעבד אף אשתו וכו' מצטרפים ויענו אחריו ואם הם ג' יאמר א' הודו וב' עונים ואם הם ב' יאמרו שניהם הודו וכשיש בבית א' ד' ב"א הולך לאחר אכילתו להצטרף בבית חבירו עם ב' וצריך זה לזוהר שלא יאכל האפיקומן בביתו דאז אסור לאכול ולשתות בבית חבירו ואינו מצטרף שם וגם אסור לברך ברהמ"ז אלא במקום שאכל וגם אסור לאכול שם עוד הפעם אפיקומן שהרי אינו נאכל כב' מקומות ולכן לא יאכל כאן אפיקומן אלא על שלחן חבירו שיברך שם ברהמ"ז. (והח"י כ' דמכר"ל מפרש קורא תגר על מנהג זה שהרי אין חיוב לברך דוקא בזימון ולכן משבח העללים שאין יולדים מפתח ביתם).

(יט) אם יש אנשים או נשים בבית אחד שאינם יודעים לעשות הסדר או אפילו ב' או ג' בתים יכול אחר לעשות להם דהיינו לאחר שעשה הסדר בביתו ואכל ומירך ברכת המזון הולך לבית אחר ועושה קידוש בשבילם והם ישתו ואומר הגדה לפניהם עד גאל ישראל ואז הם שותים כוס שני ואוכלין מצה ומרור ואוכלין כל צרכיהם אבל הוא אסור לאכול ולשתות עמהם שהרי כבר אכל אפיקומן בביתו. ואפילו אם לא יאכל אפיקומן בביתו מ"מ לכתחלה י"א דאפילו שאר מצות אינן נכון לאכול כב' מקומות ואח"כ יברכו ברהמ"ז ואם אינם יודעים יקרא עמהם מלה במלה ואח"כ ילך לבית השני והשלישי ועושה להם כסדר הזה ואח"כ הולך לביתו וגומר ההלל ושותה כוס ד' ואח"כ ילך לבתיהם ויגמור עמהם הלל או אם ירצה גומר הכל בביתו ואח"כ הולך לבתים אחרים או אם ירצה עושה הסדר תחלה בבית אחרים ואינו אוכל עמהם ואח"כ הולך לביתו ועושה הסדר (תפ"ד).

הסדר בקצרה

(פ) יבין מושבו מבע"פ כפי יכלתו במצעות נאות ויהיו הכוסות שטופות ומודרות מבע"פ (ודיכס כדן כוס של ברכת המזון כמנהג לעיל בהלכות ברכות ויהיה הכוס שלם ומוחזק עכ"פ רביעית ואם אינו מוחזק רביעית לא יל"ז) כדי שתיכף כשיבא מבהב"ג יעשה הסדר כדי שלא ישנו התינוקות כדי שישאלו מה נשתנה ותהיה הקערה סדורה לפניו דהיינו שיניח בקערה ג' מצות ויכסה אותם במכסה כמו בשבת וי"ט אך מה שנוהגין לברוך המצות ומניחין המטפחות בין מצה למצה הוא מנהג בורות. ועליהם הזרוע מימין וביצה משמאל מרור לברכה באמצע הרוסת תחת הזרוע כרפס תחת הביצה מרור לברכה באמצע. וסדר זה אינו מעכב. ומי המלה יניח על השלחן ומי המלה יעשה מבע"פ ואם שכח יתן המים תחלה ואח"כ יתן לתוכו מלה.

(ג) תיכף בביאתו מכהכ"ג מנהגנו ללבוש קיטטעל ואכל אינו לובש ומ"מ הלבוש ג"כ לא הפסיד. אח"ז ימוזג הכוסות ואם יש לו משרת המשרת ימוזג להראות הירות. (ג) קדש. קודם שיקדש יזהר לכל ב"ב זכרים ונקבות שישתו מן הכוסות עכ"פ רוב רביעית בפעם אחת בלא שום הפסק ויש שמקמצין וכועסים על המשרתים אם שותין הרבה ועתידים ליתן הרין כי הוא מכשילם ומונעם מן המצוה ואם הפסיק בשתיה בכדי שתיה רביעית בשני כוסות ראשונות יחזור וישתה ובשתי אחרונות לא ישתה ואם שתה בין שתיה לשתיה כשיעור אכילת פרס לעולם יחזור וישתה כוס אחר. לא יקדש עד שתחשך דהיינו צאת הכוכבים ואז יקדש כמש"כ בהגדה ואם חל בשבת אומר ויכולו ואם חל במ"ש אומר יקנה"ו. אם שכח להבדיל ולא נזכר עד שהתחיל ההגדה ישלים ההגדה דכיון דהבדלה צריך כוס קבוע נראה כמוסיף על הכוסות ולכן ישלים ההגדה עד גאל ישראל ואח"כ יבדיל ואם לא נזכר עד אמצע הסעודה יבדיל בתוך הסעודה ויברך בפה"ג אם לא היה דעתו לשתות יין בתוך הסעודה ואם שכח עד אחר ברהמ"ו יאמר הלל והבדלה על כוס ד' כיון דא"א בענין אחר (מ"א ות"י) וא"צ ליטול ידיו קודם קידוש אם לא שאין ידיו נקיות ירחוץ מעט וקודם שיקדש יכין שרוצה לקיים מצות קידוש וגם לקיים מצות ד' כוסות שכוס של קידוש הוא א' מד' כוסות ויש נוהגין לומר הרני מוכן לקדש ולקיים מצות ד' כוסות רק שצריכין לזהר שלא יאמרו זה לאחר קידוש שהרי בידך על הכוס בפה"ג אלא דוקא קודם קידוש. וקודם הגדה יכין או יאמר לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים.

(ד) ורחץ. לאחר שקידש יטול ידיו דמדינא כל דבר שמיכולו במשקה צריך נט"ו ואע"ג דבזמנה"ז אין נוהגין כן רק מי שנוהג בפרישות מ"מ כליל פסח נוהגין ליטול כדן נטילה בלא ברכה כדי לעשות היכר לחינוקות כדי שישאלו.

(ה) כרפס. אח"ז יטול פעטרזיל (עקירין פעטרטקע) או ירק אחר וטובל במי המלח ומברך בפה"א ואם גדל הירק בכלי בבית כמו שנוהגין שנוטעין בצלים בכלי בבית אזי לא יברך בפה"א רק שהכל.

(ו) יחץ. אח"ז יקח המצה האמצעית וישברנה לכ' חלקים דהיינו חלק א' גדול והב' קטן ממנו והחלק הגדול יניח חחת המפה לאפיקומן ויהיו נוהרין שיכרוך האפיקומן במטפחות שלא כובסו בשטאָרקמעהל כי הברים מסתמא מכובסים בהם כנהוג. והחלק הקטן יחזור לקערה ויהיה מגולה כל זמן אמירת הגדה רק כשמגיע לוהיא שעמדה לאבותינו אז נוטלין הכוס בידו או יכסה המצה ואח"כ יגלה אותה עד שיגיע ללפיכך ואז נוטל הכוס ומכסה המצה.

(ז) מגיד. אח"ז יגביה הקערה ונוהגין שכל בני ביתו מגביהין הקערה ולפעמים שאשתו נדה ואז מתביישת או שבאים לידי שחוק ולכן יותר נכון שלעולם לא הגביה אשתו הקערה כמו שנוהגין כמה גדולים ויאמר הא לחמא עניא. מוזגין כוס שני כדי שישאל התינוק מה נשתנה אם אין שם תינוק ישאל בנו או חבירו או אפילו אשתו ואז יאמר עבדים היינו והנכון כמו שנוהגין היראים לפרש ההגדה בלשון אישכנו או בלשון שמבינים שהרי גם נשים הייכות בכל המצות ובאמירות הגדה ולכן חניב שגם המשרתת חשב אצל השלחן ותשמע כל הגדה ואם צריכה לצאת לחוץ לכשל עכ"פ מחויבת לשמע הקידוש ולכשיגיע לרכן גמליאל אומר כל שלא אמר וכו' חכנום ותשמע עד לאחר שתיה כוס ב' שהרי מי שלא אמר ג' דברים הללו לא יצא ונוהגין שגם קוראין אותם שתשמע העשרה מכות שהביא על המצרים כדי להגיד להם כמה נסים עשה הקב"ה בשביל

הלכות פסח כלל קל

ישראל. וכשיגיע למצה זו צריך להגביה המצה להראותה למסובין ויש שנושקין אותה כדי לחבב המצה בעיניהם וכן כשיגיע למרור זה. אבל כשיאמר פסח שהיו אבותינו וכו' לא יגביה. וכשיגיע ללפיקך מגביה כ"א כוסו בידו עד שחוחם גאל ישראל ואז יכסה הפת וישתה כוס שני וכבר נחפשט המנהג שמברכין על כל כוס וכוס ברכה ראשונה אבל ברכה אחרונה אין מברכין רק על כוס ד'.

(ח) רחצה. יטול ידיו כדון נט"י לאכילה ויברך.

(ט) מוציא מצה. לפי שבי"ט צריך לחם משנה אך ברכת אכילת מצה צריך דוקא בפרוסה שהרי נקראת לחם עוני ומה דרכו של עני בפרוסה לכן מניחין הפרוסה בין ב' השלימות ולוקח שלשתן בידו ומברך המוציא ועל אכילת מצה ואח"כ מניח השלישית בקערה ובוצע מהעליונה ומהפרוסה מכל א' כזית ויאכל בהסיכה שני הזיתים ביחד ואם א"א לאכול שניהם ביחד יאכל של המוציא תחלה ואח"כ מהפרוסה ולכתחלה ירסק היטיב שני הזיתים או הזית בפיו ויבלעם בבת אחת ואם קשה לו לבלוע יאכל מעט מעט רק שלא ישהה בכדי אכילת פרס מתחלת אכילת הכזית עד סוף אכילת הכזית.

(י) מרור. אח"ז ירכך החרוסת דהיינו שישפוך לחובו יין או חומץ כדי שיהא ראוי לטבול בו ויקח כזית מרור וכבר כתבתי שיפרר אותו מקודם כדי שפיג טעמו קצת אבל לא יניח להפיג כל טעמו ויטבלנו בחרוסת וינערנו ממנו דאל"כ יבטל טעם המרור ויברך על אכילת מרור וצריך שילעום המרור שיטעום הטעם המר אבל אם בלע ולא לעסו לא יצא אבל מצה אעפ"י שלא לעסו יצא והמרור לא יהיה כבוש מע"ל אפילו במים.

(יא) כורך. אח"כ יקח כזית מצה מן השלישית השלימה כדי לקיים בה ג"כ מצוה ואם צריך לה למחר יקח מן העליונה או האמצעית ויקח עוד כזית מרור וכורכה עם המצה והנכון לטבול גם מרור זה בחרוסת ויאכל שני הזיתים בבת א' אם אפשר לו כדלעיל סימן ט' ויזהר שלא יסיח בדברים שאינן מצרכי סעודה עד לאחר שאכל הכריכה שהרי ברכת אכילת מצה ומרור קאי גם על זה ומ"מ אם סח בדעבד א"צ לברך (ודע דאין חילוק בין המרור שנוכך עליו או זה שלוקח בכריכה ללא כשזמתי מוקלת בני אדם נשס כתבי האר"י שהם ב' מינים והם אינם יודעים בין ימינם לשמאלם שהרי ה' מיני יקח שולאין בהם מלמעטין זה לזה אפילו לקט מכולן כזית ולא אלא דהעולם כוהגים ליקח העליון של מעעררעטטוי לכך עליו שהא כוח יותר לאכול וגם שהם הידור מלה).

(יב) שלחן עורך. אח"כ אוכל סעודתו ואין אוכלין צלי בב' לילות אלו אפי' בשלו ואחר כך צלאו בקדרה ואפילו בשר עוף אם לא לצורך חולה וביצים צלויים מותר ויש מקומות שנוהגים לאכול ביצים בשני לילות והמיקל בזה שלא לאכול תע"ב כי ממלאין כריסם ואוכלין אפיקומן באכילה גסה וכן אני נוהג והכל לפי מה שהוא אדם ישגיח על עצמו שלא למלאות בטנו.

(יג) צפון. לאחר גמר סעודתו אוכלים מן המצה שמונחת תחת המפה והוא נקרא אפיקומן ולכתחלה יאכל כ"א ב' זיתים א' זכר לפסח וא' זכר להגיגה ועכ"פ לא יפחות מכזית א' ויאכלנו בהסיכה והיא זהיר לאכול קודם הצות ויקדים עצמו שגם ההלל יקרא קודם הצות (ואם שכח לאכול אפיקומן עיין לעיל סי' ט"ז) ואחר האפיקומן לא יאכל ולא ישתה שום דבר.

(יד) ברך. אח"ז מוזגין כוס שלישי ונטול מים אחרונים ומברך בהמ"ז ומצה לחזור אחר זימון ונהגו שבעל הבית בעצמו מברך ולאחר בהמ"ז שוחן כוס ג' בהסיכה ומברך

הלכות פסח כלל קל

ברכה ראשונה ואסור לשחוח בין כוס ג' לכוס ד' ומ"מ אם הוא כוס גדול ודוה דעתו ע"ז בשעת ברכה מותר לשחוח ממנו כמה פעמים דהכל נחשב לשחוח אחת.

(ט) הלל. אחר בהמ"ז נוהגין לפתוח הדלת כדי לזכור שהוא ליל שמורים ובזכות אמונה זו יבא משיח וישפוך חמתו על אויביו ולכן אומרים שפוך חמתך וכו' ואח"כ מוזגין כוס ד' ומתחילין לא לנו וגומרין ההלל ואומר יהללך עד אתה אל ואינו חותם ואומר הלל הגדול היינו כ"ו כל"ח ואח"כ אומר נשמת וישתבח עד מעתה וע"ע וחיתם עד חי העולמים ואפילו אבל בתוך ז' אומר הלל ולאחר שסיים הברכה מברך ושוחה כוס ד' בהסיכה ואם רוצה ממתין עד שיאמר הפיוטים תחלה ואחר שתיתו מברך ברכה אחרונה אם שחה רביעית בפעם א' ואחר ד' כוסות אינו רשאי לשחוח רק מים או לאקריץ יש להתיר אם צריך לשחוח וכ"ש כליל שני דמותר אבל בכל דבר דין ליל ב' כלילה ראשונה.

(טו) נרצה. הייב אדם לספר ביציאת מצרי' עד שתחטפנו שניה ולכן יש קוראים אחר הסדר שיר השירים. ונוהגין שלא לקרות על מטתו רק פ' שמע ולא שאר פסוקים שקורין בשאר לילות להגן להראות שהוא מאמין שהוא ליל שמורים מן המזיקים אבל אם לא קרא קריאת שמע בזמנו דהיינו שהתפלל מעריב קודם צאת הכוכבים מחוייב לומר כל ג' פרשיות שהרי מחוייב לקרות ק"ש עכ"פ.

(יז) שאר דינים כגון שאין לו מצה שמורה אלא כזית או ששכח לאכול אפיקומן או מי שרוצה לעשות הסדר בהרכה בתים חמצא בכלל זה למעלה.

(יח) דין התפלות ידוע ומפסיקין לומר משיב הרוח בתפלת המוסף ביום א' ואם טעה מבואר בהלכות תפלה כלל כ"ד ושם כלל כ"ח.

(יט) נוהגין שלא לשמש מטתו ב' לילות ש"פ עפ"י האר"י ז"ל ואמנם כבר כתבתי שאין זה אלא להיראים שלא יכשלו ח"ו בעבירה אבל למי שיצרו תקפו אין לו להתמיד כלל כי אין בו אלא מדה חסידות ואין לך איסור בתשמיש מדינא באשתו הכשרה רק אבלות שלו או שלה ובט"כ ויום הכפורים.

כלל קלא. דין ספירת העומר:

(א) בזמן המקדש בתחלת ליל י"ז בניסן שהוא ליל ב' של פסח היו קוצרין העומר ומ"ע מן החורה לספור כל אחד ואחד ספירה כדכתיב וספרתם לכם וכו' וכתוב שבועה שבועות תספור לך מההל חרמש בקמה תחל לספור ז' שבועות ועכשיו שאין לנו לא קצירת העומר ולא הבאה מ"מ חייב כאו"א מישראל לספור ספירה מדרבנן ומדכתיב תספור חמשים יום משמע שצריכין לספור ימים ופעם כתיב ז' שבועות משמע דמצוה למנות שבועות ולכן צריכין לספור היום יום א' בעומר עד שמגיע לו' ימים אומר היום ז' ימים שהם שבוע א' בעומר ואם מנה הימים בלא שבועות או להיפך אע"ג דיצא מ"מ יש לחזור ולספור בלא ברכה.

(ב) מצוה בתחלת הלילה זמנה כל הלילה ואם שכח כל הלילה יספור אותו יום בלא ברכה וכליל שאחריו מברך כיון שעכ"פ ספר ביום ואם שכח ולא ספר גם ביום או יספור כלילות האחרונות בלא ברכה דכיון שדילג יום א' הרי אינם חמימות וכתוב ז' שחחוח חמימות תהיינה.

(ג) היה מסופק אם דילג יום א' או לא מברך שאר הלילות בברכה דהא י"א דספירה בזמנה"ז היו דאורייתא ואם כן הוא ספק דאורייתא ומברכין מספק ולחוספת דס"ל דספירה בזמנה"ז אינו אלא מדרבנן הא ס"ל דאפילו בודאי דילג יום א' סופר בברכה

הלכות ספירת העומר כלל קלא

דס"ל דכל יום הוא מצוה בפ"ע (עיין מה שכתנתי בהלכות זריות כלל ה' כ"א סי' ו') ונ"ל דה"ה בנסתפק כשספר אתמול היה עדיין יום דינא הכי.
(ד) מצוה לכתחלה לספור מעומד דכתיב מהחל חרמש בקמה ודרשינן בקומה ואם ספר מיושב יצא.

(ה) מצוה לספור כל או"א דכתיב וספרתם לכם ואם שמע מחבירו ונתכוין השומע ומשמיע להוציאו יספור בלא ברכה (ע' ת"י).

(ו) מצוה לספור אחר צאת הכוכבים ואם ספר בין השמשות יצא ולמ"ד דספירה אינה אלא מדרבנן אף לכתחלה מותר בין השמשות דהוי ספק דרבנן.

(ז) השואל מחבירו בין השמשות כמה ימי ספירה בזה הלילה יאמר לו אתמול היה כך שאם יאמר לו היום כך וכך אע"פ שלא אמר בעומר מ"מ כיון דבדיעבד אפי' לא אמר בעומר יצא ואע"פ שלא נתכוין לצאת כיון דלרוב פוסקים ספירה אינה אלא מדרבנן וקיי"ל דמצוה דרבנן א"צ כונה (וצ"ל וסתפק דאפילו לא אמר ג"כ היום יצא) וקודם בהש"מ אין לחוש ומותר לומר שהרי אין זמן ספירה.

(ח) לכתחלה לא יברך עד שיודע בכירור כמה צריך לספור. ומ"מ בדיעבד אם בירך ע"ד שישפור כמו שיאמר חבירו ושחק ושמע וספר יצא אבל לכתחלה אסור להפסיק אפי' בשתיקה בין הברכה להמצוה יותר מכדי דיבור (כלעיל בהל' זריות כלל ה' סי' ט').

(ט) אם בירך אדעתא לומר היום יום ד' שסבר שהם ד' ימים ובאמת הוא ה' ימים וסיים בה' ימים יצא אבל אם היה הטעות בדבור כגון שאמר ה' ימים ובאמת אינו אלא ד' ימים אע"ג שבשעה שבירך סבר שהוא ד' ובירך אדעתא דלימא ד' ואח"כ סבר שהם ה' וספר ה' אזלינן בתר דבורו וצריך לחזור ולספור ומ"מ אם לא שתק הרבה הברכה עולה לו.

(י) יאמר מנין הימים הכל בלשון זכר יום אחד שני ימים ארבעה חמשה וכו' וכן עד עשרה כולם בה' שהוא לשון זכר ולא שלש ארבע חמש. ושמונה אין חילוק בין לשון זכר לנקבה אלא בנקודה שיאמר שמנה בקמץ (עיין בהל' ז' ולא בסגול' דזה הוא לשון נקבה. ומאחר עשר ואילך המנין המועט בלשון זכר אחד עשר יום שנים עשר יום ולא שתיים עשר שלשה עשר יום ולא ימים והמנין המרובה בלשון נקבה אחד עשר ולא אחת עשרה שנים עשר ולא שתיים עשרה וכן אחד ועשרים שנים ועשרים שלשה ועשרים וכן כולם והמנין המועט קודם למרובה ולא עשרים וא' וכן כולם ומ"מ בדיעבד כולם יצא. (יא) בין פסח לעצרת מהו תלמידי ר"ע ולא מהו כימים שא"א בו תחנון וא"כ נשאר ל"ג יום ולכן נוהגים קצת אבלות אין נושאים נשים ואין מסתפרין ל"ג ימים ויש בזה מנהגים שונים. ובקהילתנו אמר לי הרב ר' שמעון ז"ל מ"ץ דקהילתנו שנוהגין איסור מיום א' דר"ח אייר עד ג' סיון דאמרינן מקצת היום ככולו מלבד בל"ג בעומר נוהגין היתר שהוא יום היולא דרשב"י ולכבודו נוהגין קצת שמהו ואם הל' יום ל"ג ביום א' נוהגין בקהילתנו שמתפרין ביום ו' ולכן הנשים נוהגין שלא לעשות מלאכה מפסח עד עצרת משקיעת החמה שאז היה זמן הקבורה.

(יב) אסור לאכול חרש דהיינו חבואה חדשה אע"פ שנורעה אם לא נשרשה קודם ט"ז בניסן שהוא זמן הקרבת העומר אסור אפי' בומה"ז בא"י עד תחלת י"ז ניסן ובהל' ע"ד ליל י"ח ניסן. ולרוב הפוסקים אסור מה"ת בין בארץ בין בח"ל ואפילו בחבואה של נכרים ולדבריהם דינו בכל דבר ככל איסורי תורה ואפילו פליטת כלים אסור אך כיון שהוא דבר קשה לכל העולם לכן סומכין על הפוסקים דס"ל דאינו נוהג בח"ל ומ"מ כל אזהב נפשו

הלכות ספירת העומר כלל קלא

ירחיק מזה. וכמדינות אשכנז רוב החבואה נשרשה קודם לעומר. אך במדינות אלו ידוע שלעולם אין זורעין קודם פסח שעורים ושכולת שועל ולכן צריכין לזוהר מהם אפי' כשעשאין משקין אבל חטים ודגן שקורין קאָרן רובא דרובא נזרע באלול וחשרי ומוחרין. ואינו נזרע חדש אלא בחבואה של ה' מיני דגן אבל לא בשום מין אחר (וכל דיני חדש מטאכר במיטרי עברי לזק פ"ג ע"ט) והגר"א היה מהדר לאכול מצות מחדש כליל י"ח ניסן כיון שהיה עליו שם איסור עד היום כדי להראות שמה שנמנע היה מחמת מצות הכורא (וכעין זה כ' תוס' שציעות דף י"ג ד"ה לא קלא) והיה מחמיר באיסור חדש ככל איסורי תורה.

(יג) הגר"א ביטל מנהג מלהעמיד אילנות בעצרת משום שעכשיו הוא חוק העמים להעמיד אילנות בחג שלהם (אקורין פּעִינגֶטען) (ועיין ע"ז דף י"ח בתוס' ס"ט) וכתבתי בה בדין חוקות העמים בחלק י"ד.

הלכות תענית.

כלל קלב. (תקס"ג).

(א) מצות עשה מה"ח לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שלא תבא על הצבור שנאמר על הצר הצורר אחכם והרעותם בחצוצרות כל דבר שיצר לכם כגון בצורת ודבר וארבה וכיוצא בהן זעקו עליהן והריעו (רמב"ם) וכשם שהצבור מתענים ומתפללים על צרתם כך מצוה על כל יחיד שיחענה ויחפלה על צרתו כיצד היה לו חולה בתוך ביתו או תועה כמדבר או חבוש בבית האסורים יש לו להתענות ולבקש רחמים (תקע"ח) ודבר זה מדרכי החשובה הוא שכומן שחבוא צרה ויזעק עליה ויריעו וידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו אלה וזה הוא שגרום להסיר הצרה מעליהם אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו צרה זו נקרה מקרה ה"ז דרך אכזריות וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים ותוסף הצרה צרות אחרות והוא שכתוב בתורה ותלכתם עמי בקרי והלכתי עמכם בחמת קרי כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהוא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי. ומדברי סופרים להתענות על כל צרה עד שירוחטו מן השמים וכימי תעניות אלו זועקין בתפלה ומתחננים ומריעין בחצוצרות (רמב"ם פ"א מהלכות תענית) והצוצרות לאו דוקא אלא ה"ה שופר (ולכן תוס' ס"א כס"י תקע"ח לוס אין נוסגין לתקוע בשופר בעת לרה אף על גב דאין דין ת"ל נבבל מ"ט כיון שכוז מ"ע מן התורה).

(ב) מדינא אין גוזרין תענית על הצבור בתחלה בחמישי מפני כשיראו שיקנו סעודות גדולות לסעודות ערב וגם לצורך שבת יסברו שרעב בא לעולם ויקרו השער אבל במדינות אלו דלא שכיחי מפקיעי שערים מותר (ס"י תקע"ג) ואין גוזרין תענית על הציבור מתחילה בר"ח ולא בחנוכה ופורים או בחול המועד או בט"ו בשבט שהוא ר"ה לאילנות או ט"ו באב (למט) ואם התחילו להתענות על הצרה אפילו יום א' ופגע בהם ימים אלו מתענין ומשלימין וזהו מדינא אבל האידנא צבור דינם כיוחיד ומפסיקין בר"ח ומשלימין יום אחר וכן נוהגין. וב"ד שגזרו שלא לאכול בשר בכל ב' ה' חצי שנה או שנה אם לא עלה על דעתם שיהיה ר"ח וט"ו באב תוך משך זה צ"ע אם מותר או לא דמסתמא לא נחבוננו לאסור ימים שא"א בהם תחנון או סעודת מצוה (עיין במ"א ס"י תקע"ג ס"ק ח' ונכ"ר ס"י

הלכות תענית כלל קלב

תק"פ סק"ט) וישלימו יום אחר אבל יהייד שקבל עליו חל האיסור ומשמע דאפי' בסעודה מצוה אלא אם כן התנה בשעת הנדר (סז ונמ"ח).

(ג) יהייד שרוצה להתענות תענית נדבה צריך לקבל מבע"י בתפלת המנחה שלפניו בשומע תפלה או אחר שסיים תפלתו וקודם שיעקור רגליו יאמר הריני בתענית יהייד מחר יה"ר שחיה תפלתו או אחר שסיים תפלתו וקודם שיעקור רגליו יאמר הריני בתענית יהייד מחר יה"ר שחיה תפלתו רק בשומע תפלה יהרהר בלבו שמקבל התענית ואף על פי שאוכל ושוחה אח"כ אין בכך כלום. וכן אם קיבל עליו להתענות ג' או ד' ימים או יותר זאח"ז שיחנה בימים ויאכל בלילות אין בכך כלום והוא קבלה לכולם ואין צריך לקבל כל או"א במנחה שלפניה ואם קיבל עליו איוה ימים ואינם רצופין כגון שקיבל עליו בה"כ וכיוצא בזה י"א דצריך קבלה לכ"א ואחר במנחה שלפניו הואיל ואינם רצופים אבל י"א דסגי בקבלה א' וכן נהגו העם (תקס"ג).

(ד) אם קיבל עליו להתענות ב' ימים רצופין מותר לאכול בלילה שניניהם אם לא שפירש בהדיא אף הלילות (סז).

(ה) הרגיל להתענות בעשרת י"ח או ביום א' דסליחות וערב ר"ה א"צ לקבלם שמקובלים ועומדים מכח מנהגם וכן תענית חלום א"צ קבלה וכן תענית בה"כ שאחר פסח וסוכות כשעונה אמן אחר הש"ץ ודעתו להתענות הוא קבלה וא"צ לקבל עוד. ומ"מ אם רוצה אינו מתענה כיון שלא הוציא בפיו אבל אם הוציא בשפתיו חייב להתענות וכן תענית שגזרו הצבור י"א דסגי בהזכרת הש"ץ ומכ"ש תענית צבור דא"צ לקבל (סז).

(ו) אם לא הוציא בפיו אלא שהרהר בלבו להתענות אעפ"י שלא הרהר בשעת תפלה אלא אח"כ בעוד שהוא יום היו קבלה אע"ג דלענין נדר לא מהני הרהור עד שיוציא בפיו אבל תענית היו קרבו וכהיב וכל נדיב לב עולות אבל אם לא קיבל אפילו ע"י הרהור אלא שהיה בדעתו להתענות אבל לא גמר בלבו אם כבר התחיל להתענות אסור לאכול בלא התרה אבל כל זמן שלא התחיל להתענות אינו חל התענית ומותר לאכול (סז).

(ז) אם קיבל עליו קודם תפלת מנחה בפיו רוב האחרונים מחמרים דהוי קבלה (סי' תקס"ג נמ"ח והט"ז נס' תקס"ג) ואפילו לא הוציא בפיו אלא שגמר בלבו י"א דאעפ"כ צריך להתענות מדין נדר וכיון דהוא מלתא דאורייתא אזלינן לחומרא (שחי' לראש"י מותר לקבל כל היום ולר"ת הרהור כדטר ומ"כ המ"ח נסס' תקס"ג נסס הלבוש דזקא נהולא מפיו חזל בהרהור אין חייב להתענות הוא תמוה דלדרכה בלבוש סי' תקס"ג סעי' ו' כתב דלא הוי קבלה לענין ענינו משמע דעכ"פ צריך להתענות וכ"כ ח"ד) (סז).

(ח) אפילו אבל עד חצי היום וקיבל עליו תענית עד הלילה חייב להתענות מדין נדר (סז).

(ט) אם לא קיבל עליו במנחה לא נקרא תענית לענין שאם חייב תענית סתם לא יצא ידי נדרו. ונ"ל דבוה יש להחמיר אפילו קיבל קודם מנחה דהא י"א דלא מהני קבלה זו (סז).

(י) אם קיבל עליו להתענות יום סתם אפי' בערב שבת צריך להתענות עד שיראו ג' כוכבים בינונים (חזל נהלים לא מהני כל"ל נמ"ח) אם לא שפירש בשעת קבלה התענית עד איוו שעה שירצה וכן תענית חלום צריך להשלים עד צה"כ ואפילו בע"ש (תקס"ג ונמ"ז) סימן רמ"ט) וכן המנהג אבל תענית של עי"ת אפילו ער"ה א"צ להתענות רק עד פלג מנחה אחרונה שהוא שעה ורביע קודם צה"כ ויתפלל מנחה תחלה וכן חתן. ומ"מ נכון להתנות מתחלה (סז).

הלכות תענית כלל קלב

(יא) בענין תפלה ענינו יש מחלוקת בין הפוסקים די"א דכל שלא קיבל עליו מבע"י או אפילו שקיבל עליו להתענות עד אחר תפלה מנחה כיון שאין משלים אין מתפלל ענינו וכן נוהגים לענין אם גזרו הצבור תענית עד אחר מנחה כיון שאין משלימין אין הש"ץ אומר ענינו אבל לענין יחיד נוהגים להתפלל ענינו אפילו לא קיבל עליו מאתמול רק עד מנחה גדולה אם התפלל קודם שאכל אבל אם אכל מקודם אינו מתפלל וה"ה אם לא קיבל עליו מאתמול כלל והתענה כל היום ואם לא קיבל עליו מאתמול וגם לא התענה אלא עד מנחה גדולה צ"ע אם יתפלל ענינו ומ"מ נכון שידלג חיבת ביום תעניתו אלא יאמר ענינו ה' כי בצרה גדולה וכו' (ועיין נ"ח). וכתענית חלום לכ"ע מתפלל ענינו אעפ"י שלא קבלו מבע"י (סז).

(יב) אם טרוד בעסקיו עד חצי יום או יותר ונמלך להתענות עד הלילה כיון שלא אכל כל היום נקרא תענית שעות ומתפלל ענינו.

(יג) כיון דתענית דומה לצדקה ולקרוב ולכן האומר אם לא אעשה דבר פלוני אשב בתענית אעפ"י שמה שתלה תעניתו בו הוי דבר רשות לא אמרינן דהוי אסמכתא אלא צריך לקיים נדרו וכ"ש אם תלה בדבר מצוה או שאמר אם יצילני ה' מצרה או אם יצליח דרכי דהוי נדר גמור (סז).

(יד) נוהגין שיחיד אינו אומר ענינו אלא במנחה שמה יצטרך לאכול אבל ש"ץ אומר גם בשחרית שא"א שלא יתענה א' מן הצבור וש"ץ אומר ברכה בפ"ע בין גואל לרופא ואם שכח נתבאר לעיל בהלכות תפלה כלל כ"ט סימן ה' אבל היחיד אין קובע ברכה לעצמו אלא כוללה בשומע תפלה וכשמגיע לבי אחה שומע תפלה וכו' אומר ענינו ומסיים כי אחה ה' העונה בעת צרה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה כי אחה שומע תפלה עמך וכו' בא"י שומע תפלה ודלא כהמון עם שמוסיימים בא"י העונה בעת צרה וזה טעות גדול (תקס"ט).

(טו) טוב לומר אחר אלקי נצור רבון העולמים הנדפס בסידור אבל אין היחיד רשאי לומר י"ג מדות דרך תפלה ובקשה דהוי דבר שבקדושה שא"א בפחות מז"ד אבל מותר לאומרה דרך קריאה בניגון וטעמים.

(טז) המתענה ומפרסם עצמו לאחרים להשתבח שהוא מתענה נענש על כך אבל אם אינו עושה להתפאר אלא שמבקשין ממנו שיאכל מותר לומר שמתענה.

(יז) כל תענית חוץ מט"ב ויה"כ מותר לאכול ולשתות עד שיעלה עמוד השחר והוא שלא ישן שינת קבע אבל אם ישן שינת קבע אסור לאכול ולשתות אא"כ התנה ואם הוא רגיל לשתות לאחר השינה א"צ להתנות על השתיה (תקס"ז).

(יח) כל השרוי בתענית הן על צרתו או על חלומו או שמתענה עם הצבור על צרתם ה"ו לא ינהג עידונין בעצמו ולא יקל ראשו ולא יהיה שמח וטוב לב ומכ"ש שלא ישחוק בשום שחוק אלא דואג ודואג ודואג כנאמר מה יתאונן אדם חי גבר על חטאיו (תקס"ח) וכל הפורש מן הצבור בין בתענית ובין בממון או בגופו אינו רואה בנחתו וכל המצטער עמהם זוכה ורואה בנחתו. ואם אינו יכול לעזור הצבור לא בגופו ולא בממונו אל יעמוד במקום סכנה (ססי' תקע"ז).

(יט) בתענית יחיד מותר לטעום את החבשיל אם יש בו מלח או חבלין דכיון דחלי בקבלתו מסתמא לא קיבל עליו אלא אכילה ושתייה וטעימה לא הוי אכילה. וטעימה זו בחיך דוקא ולחוקקו מיד שלא תעבור מן החיך ולפנים ומותר לטעום עד רביעית ודוקא מעט מעט ופליט אבל רביעית בפעם אחת אסור אפילו מפליט מיד ואפילו מעט מעט

הלכות תענית כלל קלב

אסור יותר מרביעית וכל היום מצטרף לרביעית ודוקא בתענית יחיד אבל בח"צ הכתובים דוקא דהיינו י"ז חמוז וצ"ג ועשרה בטבת ותענית אסתר לאפוקי ח"צ שגזרין הקהל לפעמים (ח"ר) דלא תלי בקבלתו נוהגין להחמיר (תקס"ז) ובט"ב וביה"כ מדינא אסור. ונ"ל כשמבשלין ביום לצורך סעודה מצוה אפילו בתענית הכתובים חוץ מט"ב מותר לטעום אם צריך מלה ותכלין ובלבד שיזהר לפלוט ולא יבלע כלום ודוקא מעט מעט ועד רביעית (דהא הרבה מסקים מתירין אכילו כלל סעודת מילה).

(כ) ולרחוץ פיו במים בשחרית בח"צ אסור (ומש"כ הו"א דנפחות מרביעית מותר היינו לדעת ה"י ג"ע דנותיר טעמיה בת"ל אבל לרמ"א דטעמיה אסור בת"ל ה"ה החילה) אבל בתענית יחיד מותר במים אפילו יותר מרביעית דבמים לא מתהני כלל וה"ה בחומץ שאינו ראוי לשתייה אבל בשאר משקין אסור ביותר מרביעית. ונ"ל דבמקום צער גדול יש להתיר אפילו בט"ב רהיצת הפה במים רק שיזהר ביותר לכפוף ראשו ופיו למטה שלא יבא לגרונו וביה"כ יש להחמיר גם בזה בכל מה דאפשר (תקס"ז).

(כא) בתענית יחיד מותר ללעוס עצי קנמון ושאר עצים מחוקים ללחלח גרונו ולפלוט אבל בח"צ וכ"ש ט"ב ויה"כ אסור (סג).

(כב) הרוק אם יש באפשר יפלוט ומ"מ במקום דא"א מותר לבלוע אפילו ביה"כ דאע"ג דאוכלין שאין ראויין לאכילה פטור אבל אסור היינו במתכוין לאכילה אבל בכליעת רוקו שאינו מכוין כלל להנאתו מותר (מ"א וח"ר סג).

(כג) הנודר לצום עשרה ימים ולא ייחד דוקא לימים ידועים אלא באיזה יום שירצה וקבל עליו במנחה להתענות למחר והוצרך לאכול לדבר מצוה כגון בסעודת מצוה אע"פ שאין שייך בגוה או מפני כבוד אדם גדול או שמצטער ה"ז לזה ופורע יום אחר לאחר שהתענה מקצת היום (ח"ר ג"ע הר"א ג"כ וי"י) שהרי לא קבע הימים בתחלת נדרו ואע"פ שקבלו במנחה שלפניו היינו מכח נדרו שקדם לו אבל אם לא נדר מתחלה להתענות אלא שקיבל עליו במנחה להתענות למחר וכ"ש אם אמר בתחלת נדרו אתענה יום פלוני או בה"כ כל השנה או חצי שנה וכ"ש ח"צ או יום שמת בו אביו ואמו דכיון שמחוייב לצום יום זה דוקא אפי' מצטער הרבה אינו יכול ללוותו ולאכול היום ולהתענות יום אחר (תקס"ח).

(כד) ודוקא שאמר בה"כ כל השנה או שאמר בה"כ של חצי שנה זו אבל אם אמר סתם בה"כ חצי שנה או שנה אין זה כיום זה אלא כסתם שהרי אינו נדר להתענות דוקא בחצי שנה זו ולזה ופורע (מ"א סג).

(כה) הנודר להתענות בה"כ מותר להחליף ולהתענות בה"ה אבל לא ימים אחרים לפי שמסתמא כוונתו להם הואיל והם יומא דדינא (סג).

(כו) מיהו תענית בה"כ שאחר פסח וסוכות או עשרת י"ח ואירע בריח מילה או פדה"ב או שאר סעודת מצוה (מ"א ס"ק ט) מצוה לאכול וא"צ התרה כי כל המתענה אדעתא דמנהגא מתענה ולא נהגו להתענות בימים אלו כשיש סעודת מצוה. ונ"ל דה"ה פדה"ב שלא בזמנה נמי נקרא סעודת מצוה (ללא כמ"א שכ' לאסור עפ"י התום' גמ"ק וכבר כתנתי בה"ב שבת כלל ח' ג"כ דנחיוך וביש"ג איתא להדיא דהוי סעודת מילה וכתנתי נפיוט דעת התום' ג"כ כדנריהס ללא כמ"א שדחק בדנריהס) אבל שאר תעניות שגזרין הצבור וכן יא"צ אסורים לאכול אפילו בסעודת מצוה. כ' סיון שחל בע"ש מותר לאכול על סעודת מצוה כיון דא"א לעשות הסעודה בלילה ואם חל בחול הניח במ"א בצ"ע אם מותר לאכול בסעודת מצוה שהרי יכולין לעשות הסעודה בלילה (מ"א ס"ק י') ונ"ל

דבעיר שאין מתענין כ' סיון ויש שם אנשים ממקומות שמתענין אם צריכין להשלים למנין על הסעודה מותרים לאכול (וכס"ג כ' נח"ל סי' תקפ"ו).

(כו) ואם ידע לפני ר"ה שיאכל בין ר"ה ליה"כ על סעודת מצוה מחויב להתענות יום א' לפני ר"ה דהא הטעם שמתענין ד' ימים לפני ר"ה הוא להשלים ד' ימים שאוכלין בעשי"ח. ודוקא כשיש מיום א' דסליחות יותר מד' ימים כגון שחל ביום ש"ק או ביום ב' אבל אם חל ביום ה' וא"כ ליכא אלא ד' ימים א"צ להתענות יום א' קודם הסליחות דמעיקרא לא קבילו עלייהו אלא להתענות דוקא בימי הסליחות (סז).

(כח) וכיון שהטעם בתעניתים אלו שמתענים אדעתא דמנהגא ולכן דוקא כשלא קיבל עליו תענית במנחה אלא שסמך עצמו על המנהג או שענה אמן כשמברכין בה"ב דאז לא קיבל עליה בנדר ואם רצה שלא להתענות רשאי ולכן אפילו לא ידע שזימני אותו לסעודה והתחיל להתענות מ"מ מותר לאכול בסעודת מצוה אבל אם קיבל עליו התענית במנחה שעשה יותר ממנהג צריך לקיים ולהתענות אפילו בסעודת מצוה וי"א דאף כשקיבל עליו במנחה מותר כיון שקבלתו היה עבור המנהג אבל מי שאינו מתענה כל בה"ב או כל עשי"ח אלא שמתענה יום או יומים ונמצא דזה צריך לקבל במנחה ודינו כאלו מתענה באמצע השנה שהרי אינו תלוי במנהג וחייב להתענות (סז) וה"ה מי שיש לו מקצת חולי אם לא קבל במנחה אלא על דעת מנהגא אינו צריך התרה אבל אם מתענה יותר ממה שהצבור מתענין צריך התרה (סי' תקפ"א מ"א ס"ק י"ג) אבל הש"ך כ' ב"ד סימן ר"ד סק"ב דמחמת שאינו בריא לעולם צריך התרה.

(כט) במקום דמותרים לאכול על הסעודה אינו תענית כלל ומותר אח"כ לאכול אפילו בכיתו אבל קודם הסעודה אסור לאכול אבל בעלי הכרית מותרים לאכול מיד ד"ט שלהם הוא (סז) חוץ מט"ב שנדרחה (כדלקמן כלל קל"ז) (ח"ר).

(ל) ח"צ או ח"ה או יום שמת בו אביו ואמו ושכח או הויד ואכל אפילו הרבה חייב להשלים כיון דיום זה מיוחד להתענות ואע"ג דמדינא אין צריך להתענות יום אחר מ"מ ראוי להתענות לכפרה בה"ב אבל אם נדר להתענות יום א' או ב' ומחמת הנדר קיבל עליו להתענות למחר (כן כ"ל כמ"כ סמ"א נסק"ה) ושכח ואכל אפילו רק כזית או ששחה מלא לוגמיו אע"ג די"א דאיכר תעניתו ומותר לאכול מ"מ יש פוסקים דכיון דקבלו הוי כיום זה וחייב להשלים התענית. ומ"מ כיון דמדינא איכר תעניתו נותנין עליו עוד חומרא שצריך להתענות יום אחר מספיקא ודוקא שאכל כזית בפ"א או ששחה מלא לוגמיו בפ"א אבל אם לא אכל בפ"א אלא שהפסיק בין תחילת אכילה ראשונה לסוף אכילה אחרונה יותר מכדי אכילת פרס וכן אם לא שחה מלא לוגמיו בפ"א (עיין נהלכות יו"כ ס"ס תרי"ג) לא איכר תעניתו כלל ומשלים התענית וא"צ להתענות יום אחר דזה לא נקרא אכילה. והנודר לצום ב' ימים ולילות ושכח ואכל כלילה צריך להתענות ב' ימים רצופים אחרים (סז).

(לא) המקבל עליו להתענות יום א' או יותר ומצטער הרבה בתעניתו יכול לפדותו בממון דאומדן דעתא דאדעתא דהבי קיבלו התענית נחשב לצדקה וכיון שנותן דמי חלבו ודמו לעניים יצא ואם קבלו דרך נדר לא מהני ושיעור הפדיון העשיר לפי עשרו (סז) אבל בתענית שגוזרים הצבור לא מהני פדיון אם לא שהתנו כן הצבור.

(לב) מי שנדר להתענות כך וכך תעניתים אעפ"י שבשעת נדר היה ימות הקיץ יכול להתחם עד ימות החורף אם הוא חלש וצער לו להתענות בימים ארוכים דמסתמא לא היה הגון לו להתענות בימים ארוכים אבל המ"א חולק בזה דחיישינן שמא ימות (סז).

הלכות תענית כלל קלב

(לג) בת"צ ש"ץ שאינו מתענה לא יתפלל ואם אירע שעבר לפני התיבה יאמר (בש"ת) ענינו ביום צום התענית הוזה (מ"א סי' תקס"ו ס"ק ז'). וכל דתיבת בש"ת הוא ט"ס דומ"כ לדעת ר' נתן משמע דאפילו עלה ירד ולטור משמע דיאמר ברכה בפ"ע בין גואל לחופא וכיון דפסק דדיעבד כטור א"כ יאמרה כדון כן כ"ל ובמחלית השקל מקיים גי' המ"א שלפניו בש"ת ח"ל דהטור ס"ל דאפילו לכתחלה יכול להתפלל מי שאינו מתענה ולומר ענינו ברכה בפ"ע וכהי דהרב"י הסכים לדעת החולקים היינו לכתחלה גם אפילו דיעבד שלא לקבוע ברכה בפ"ע אלא יאמרה בש"ת ויסיים ג"כ בא"י ש"ת לבד וכיון שאמר ביום התענית הזה ולא תעניתו שפיר דמי דאינו משקר כסדרת הטור וגם לא קבע ברכה בפ"ע וגם הלטר ילאו י"ח כמבואר בסו' קי"ט דאס שכת הש"ץ ענינו יאמר בש"ת ופ' סס המ"א דאס סיוס בש"ת לבד ולא לכן אס הש"ץ אינו מתענה יעשה כן לכתחלה) וה"ה אם אין ש"ץ אחר מוטב שיחפלל מי שאינו מתענה משיחבטלו לשמוע קדיש וברכו. ואם אין בברכה"נ י' שמתענים אע"פ שיש בעיר י' שמתענים אין הש"ץ קובע ברכה בפ"ע אלא דינם כיחידים ומ"מ יאמרנה בש"ת כיון שהוא תענית צבור (א"ר וכ"ו בתש"י רש"א סי' פ"א). ויחיד שאינו מתענה ומתפלל עם הצבור יאמר בש"ת ענינו ויאמר ביום תענית צבור זה (אלי' זוטא גסס ז"ח) אבל כשמתפלל עם הש"ץ לא יאמר אפילו עם הש"ץ לברכה בפ"ע. וש"ץ המתענה תענית יחיד לא יאמר ענינו כשמתפלל בקול רם אפילו לא התפלל עדיין בלחש אלא יאמר ענינו אחר סיום תפלתו. והש"ץ יאמר במנחה אלקינו וא"א ברכנו בברכה וכו'.

(לד) בתעניות צבור הכתובים חוץ מט"ב קורין ויחל ומפטירין דרשו בין שחל בשני וחמישי בין שחל בשאר ימים אפילו חל בע"ש מפטירין דרשו. וכן תענית בה"ב שאחר הפסח ואחר סוכות וכן כ' סיון מאחר שהוא מנהג קבוע ברוב ישראל דינו כת"צ לכל דבר אבל כשהצבור גוזרים על כל צרה שלא תבא עליהם אם קבעו ביום אגד"ו לפעמים גזרו הראשונים ולא קראו בתורה כלל רק אמרו סליחות ותחנונים. ורמ"א כ' דיכולין לקרות ויחל ולומר ענינו אבל אם חל ב' ה' שחרית אין דוחזין פ' השבוע ולמנחה ויחל ודרשו. ואם גזרו שלא לשום צורך אלא לשוב בתשובה וכן ער"ח יש מקומות שקורין בתורה במנחה ולא בשחרית ובמקום שאין מנהג אין לנהוג כן לכתחלה (תקס"ד) וכ"ז דוקא כשיש י' המתענים באותו בה"ב. ולענין אם יש בהן שאינו מתענה בשחרית דבלא"ה קורין בתורה אפילו קורין ויחל מותר לקרותו אא"כ כשהתענית הוא ביום אגד"ו. ובמנחה לעולם לכתחלה יצא מברכה"נ ואם קראוהו בדיעבד יעלה (וכבר כתבאר לעיל בהלכות תפלה כלל ל"א סי' י"ט) (סג).

(לה) מי שנתחייב לצום עפ"י תקוני תשובה מרוקה והאר"י כך וכך תעניתים טוב יותר להתענות מפורים כמש"כ וחטאתי נגדי תמיד ומ"מ אם ירצה יכול לפטור אותם בהפסקות דהיינו ב' ימים וב' לילות רצופים ויפסיק מעט מבע"י דנחשב ליום א' ויום ראשון ג"כ ליום א' ויום שני נחשב כל שעה ושעה ליום והוא כ"ד שעות וא"כ הוי כ"ז ומעט בליל ג' ונחשב לכ"ז תעניתים וג' ימים וג' לילות רצופים נחשבים לע"ב תעניתים (ועיין בסוף קיטור ראשית חכמה) אבל הגודר לצום כך וכך ימים צריך לקיים נדרו ולצום מפורים (תקס"ח).

(לו) המתענה ת"ח בשבת ובי"ט או בחה"מ או בר"ח או בחנוכה ופורים או בעיה"כ צריך למיתב תענית לתעניתו ואפילו בניסן או בימים שבין ר"ח סיון לעצרת או בין יה"כ לסוכות ומ"מ המתענה ת"ח בר"ח ניסן או אב א"צ למיתב תענית לתעניתו די"א דמצווה להתענות והוי תענית צדיקים (סג).

הלכות תענית כלל קלב

(לז) יאהרצייט מתענה ביום המיתה ולא ביום הקבורה ואפי' בשנה ראשונה ואפי' נקבר ביום שלאחריו ונוהג האבילות עד היאהרצייט ולא יותר ואם נקבר ב' או ג' ימים אחר המיתה יתענה ביום המיתה וינהג אבילות עד תשלום י"ב חרש מזים קבורה (כן הכריע נא"ר) אבל בשמע שמות אביו משלים האבילות ביום המיתה כשאר אהיו. ואם חל יא"צ בימים שא"א בו החנון המנהג שלא להתענות כלל. ואם הוא בעל ברית א"צ להתענות די"ט שלו הוא ואם ירצה יתענה עד מנחה גדולה. ואם מת באדר המנהג שכשנת העיבור מתענה בראשון ויש מחמירים להתענות בשניהם (ובניאורי סג"א הכריע לעיקר כדעיה ז' ע"ט) ואם היה השנה שמח בו מעובר מתענה בחרש שמח בין בראשון בין בשני (סג) ונ"ל דאם א"י אם בראשון או בשני יתענה בשני חרש שהרי מוקמינן האדם על חוקתו ואמרינן חי היה ועוד שהרי י"א דלעולם מתענין בשני (וצ"ח דיני יאכרצייט עיין בחכמת אדם).

(לח) יא"צ צריך להשלים אפילו חל בע"ש אבל אם חל בשנה ראשונה בע"ש ולא השלים אזי כשחל בע"ש אינו צריך להשלים אבל אם חל בחול וא"כ צריך להשלים ממילא חל עליו הנדר (ועיין בהלכות שנת כלל א' סי' ח').

(לט) הנודר לצום כך וכך ימים רצופים ואירע בהם תענית חובה עולין לו (ועיין בס' תקס"ט נמ"א בזה כמה חילוקי דינים).

(מ) יחיד המתענה על צרתו ועברה או על חולה ונתרפא או מת צריך להשלים כל התעניות שקיבל עליו אבל צבור שמתענין על שום דבר ונענו קודם חצות לא ישלימו ואם ח"ח ורוב צבור רוצים להשלים אין היחיד רשאי להפריש מהם (וע' נמ"א סי' תקס"ט ס"ק א') ויחיד שמתענה ח"צ ונודע שקודם קבלת התענית כבר עברה הצרה א"צ להשלים. וה"ה צבור ששמעו אחר חצות שקבלו התענית בטעות א"צ להשלים ובוה אין ראוי לצבור להחמיר א"כ שכבר הוא סמוך לחשיכה (סג).

(מא) דין הנודר להתענות ופגע בו ר"ח וחנוכה ופורים נחבאר בא"ח סי' תקע' ודין באיזה ימים אין גוזרים ח"צ בס' תקע"ב.

(מב) מי שעבר עבירות ידועים הממואר ברזקה ובכתבי האר"י כמה ימים צריך להתענות לכפרה חייב להתענות אע"ג דמצטער בזה הרבה ואעפ"כ אם ח"ח הוא ותורתו אומנתו אפילו בומה"ז לא יסגף עצמו כ"כ אפילו על עונות ידועים רק שישוב לפני ה' בלב שלם ויבכה מקירות הלב וילמוד יותר ממה שהיה רגיל כי התורה הוא מקוה טהרה ונמשלה לאש וכל אשר יבא באש כאש יובא וטהר וימעט מכל התענוגים ויאכל רק כדי קיום גופו שלא יחלש כדי שיהיה לו כח לעבודת ה' ולא ילך לשום סעודה וכ"ש לסעודת מריעות וישמור שבת בכל דקדוקיה ופרטיה ואם אפשר יתענה עכ"פ בכל שבוע יום א' או עכ"פ כל יום בה"כ עד חצות והעיקר הבכיה והידידי וגדרים שלא יעשה זאת עוד לעולם וה' יראה ללכב (ועיין בהלכות תשובה). ומ"מ מי שהוא איש בריא ואין התענית מזיק לו כלל אלא שרוצה להתענות לתשובה על עבירות שאדם דש בעקבו נקרא קדוש אבל אם אינו בריא וחזק וע"י התענית מתיש כחו אפילו מי שאינו ח"ח נקרא חוטא ואם הוא לומד וע"י התענית מומעט במלאכת שמים אינו רשאי לישב בתענית א"כ כשהצבור גוזרים תענית דאו אסור לפרוש מן הצבור ומלמדי תנוקות פשיטא דאסורים להתענות שממעט מלאכת שמים וגו' את הבריות (תקע"א).

(מג) נוהגין שהחתן והכלה מתענין ביום חופתם מפני שמוחלין להם עונותיהם ואינם מתענים בר"ח חוץ מר"ח ניסן שהוא תענית צדיקים ולא בחנוכה ופורים ולא בט"ז שבט

ובט"ו אב אבל בניסן ובימים שבין ר"ח סיון עד שבועות ובין יה"כ לסוכות ול"ג בעומר מתענין (סי' תקע"ג) ובא"ח של שבועות אינם מתענים (כדליתא בחגיגה י"ח). אבל בא"ח של סוכות ושל פסח אינו אלא מנהג ואולינן בחר המנהג (סי' תכ"ט נמ"א סז).
 (מד) דין תעניתים על הגשמים בא"י ועל שאר הצרות הבאות על הצבור ודין ימים שמתענים בו תענית צדיקים מבואר בש"ע מסי' תקע"ה עד סי' תקפ"פ (סז).

הלכות תשעה באבי כלל קלג. (תקמ"ט).

(א) יש ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שאירעו בהם כדי לעורר הלבבות לפקח על דרכי החשובה והיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיו כמעשינו עתה עד שגרים להם ולנו אותן הצרות שבזכרון הדברים אלו נשוב להיטיב שנאמר והתודו את עונם ואת עון אבותם. ולכן חייב כל איש לשום אל לבו באותן הימים ולפשפש במעשיו ולשוב בהן כי אין העיקר התענית כמש"כ באנשי ניוה וירא ה' את מעשיהם ואמרו רז"ל וירא את שקם ואת תעניתם לא נאמר אלא את מעשיהם ואין התענית אלא הכנה לתשובה לכן אותן אנשים שכשמתענים הולכים בטויל ומדברים דברים בטילים תפשו הטפל והניחו העיקר ומ"מ אין לפטור א"ע בתשובה לבד כי ימים אלו הם מ"ע מדברי הנביאים להתענות בהם וכבר קבלו כל ישראל ונהגו כן בכל העולם (כדלק' סי' ו').
 (ב) ואלו הן יום ג' בחשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבה גהלת ישראל הנשארת לאחר שהרב בה"מ והשאירו נבוכדנצר בא"י ושם אותו לראש על ישראל וע"י שנהרג גלו כולן ונהרגו מהם לאלפים.

(ג) עשרה בטבת שבו סמך מלך בבל נ"ג הרשע על ירושלים והביאה במצור ובמצוק ומה נמשך החורבן.

(ד) י"ז בתמוז אירעו בו חמשה צרות נשחברו הלוחות כשירד משה מן ההר כמפורש בתורה וזה היה בי"ז בתמוז ובוטל התמיד עוד מלהקריב בכית הראשון והובקעה העיר בחורבן בית שני דאע"ג דבחורבן הראשון נבקעה העיר בט' לחדש כיון ששניהם היו בחדש זה קבעו לחורבן בית שני דחמירא עלינו ולא רצו לגזור בשניהם דאין מטריחין על הצבור יותר מדאי ושרף אפוסטמוס הרשע את התורה והועמד צלם בהיכל על ידי רשעי ישראל וזה גרם גלותינו וצרותינו (סי' תקמ"ט).

(ה) וט"ב שהיה בו חורבן הגדול שנחרב בה"מ הראשון וגם השני ואותו היום הוא מוכן לפורענות מיום עלות ישראל ממצרים שבו ביום נגזר על אבותינו שבמדבר שלא יכנסו לארץ בו ביום חזרו המרגלים וכבו ישראל בכיה של חנם ונקבע לבכיה לדורות ונלכדה ביתר היא היתה עיר גדולה והיו בה אלפים ורכבות מישראל והיה להם מלך גדול וחשבו כל ישראל שהוא מלך המשיח ונפל ביד הנכרים ונהרגו כולם והיתה צרה גדולה כמו חורבן בהמ"ק ובו ביום חרש טורנוסרופס את ההיכל ואת סביביו ונתקיים הפסוק ציון שדה חרש.

(ו) ג' תעניתים אלו הוין מט"ב תקנו הנביאים שאם ירצו כל ישראל ויסכימו שלא להתענות בהם הרשות בידם אמנם כבר רצו כל ישראל וקבלו עליהם לדורות להתענות בהם ולכן אסור לפרוץ גדר ומ"ט בשעה שרצו וקבלו הקילו בהם שיהיו מותרים לאכול

הלכות תשעה באב כלל קלג

בלילה שלפניהם וכן עוברות ומניקות פטורות אלא שכ"ז שאינן מצטערות נהגו להתענות ואם מצטערות הרבה אסורות להחמיר על עצמן וכן הולה אפילו אין בו סכנה פטור מלהתענות לכ"ע ומ"מ אף הצריך לאכול לא יתענג עצמו בבשר ויין רק כפי מה שצריך ואפילו הקטנים שיש להם רעה להתאכל אע"ג שאין מחוייבין לחנכם אפילו בן י"ב שנה ואפילו בחענית שעוה מ"מ ראוי לחנכם שלא יאכלו רק כדי קיום הגוף לחם ומים או שאר מאכל פשוט כדי שיחאבלו עם הצבור (תק"נ).

(י) גם הקילו בהם שמוחרים ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל ותשמיש המטה ומ"מ הבריא ומי שהוא בעל נפש יחמיר בכולן כמו בט"ב אלא שאם הל יום טבילה יקיים עונתו וגם בנעילת הסנדל לא יחמיר משום חוכא וטלולא. ועשרה בטבת שחל בע"ש צריכין להשלים ואם חלו תעניתים אלו בשבת דוחין אותם לאהר השבת.

(ח) כיון שבי"ז בחמוז התחיל מקצת החורבן שבוטל החמיר ובטלו הנסכים לכן נוהגים שאין נושאים נשים מי"ז חמוז וכ"ש דאסור לעשות מחולות וריקודין וגם נוהגין לאסור חספורת מי"ז בחמוז אבל בככוס לא נהגו לאיסור שאין גוזרין על הצבור גזירה שא"י לעמוד בה וכן מותר ברחיצה אפילו בחמין. ויש נוהגין שלא לאכול בשר ושלא לשחות יין מי"ז בחמוז אם לא בשבת או סעודה מצוה ואם קיבל עליו בפירוש בלשון נדר שלא לאכול בשר ויין עד ט"ב אסור אפילו בשבת וצריך התרה אבל אם לא הוציא רק בדרך קבלה בעלמא מותר בשבת ובסעודה מצוה (תקכ"א מ"א ס"ק כ"ז) ויש שמתעניין לגמרי מי"ז ואילך וגם נוהגין שאין מברכין שהחיינו בימים הללו אף על גב דאפילו אבל מברך שהחיינו מ"מ ימים אלו כיון שהזמן הוא זמן פורענות אין מברכין שהחיינו לזמן הזה ולכן ג"כ אין לובשין בגד חדש דצריך לברך שהחיינו ובשבת יש נוהגין היתר לברך שהחיינו ואם לא ימצא הפרי אחר ט"ב או על פדיון הבן מברכין אפילו בחול כדי שלא יחמיץ המצוה. צריך לזוהר מי"ז בחמוז עד ט"ב מראש ד' שעות עד סוף ט' שעות שלא לילך יחידי ולא יכה התלמידים בימים ההם אפילו ברצועה. וראוי לכל אדם להתאבל בימים ההם אחר חצי היום ויבכה כמו חצי שעה.

(ט) משנכנס ר"ח אב אין שמחין כלל ובר ישראל דאית ליה דינא בהדי נכרי לשחמיט מניה ריע מוליה ואם אפשר ישחמיט מניה כל החדש ועכ"פ עד אחר ט"ב (סז).

(י) מר"ח עד התענית מדינא י"א דצריך למעט בכל משא ומתן ומנהגנו להחיר בכל מו"מ שהכל נחשב לדבר מצוה שהוא פרנסתנו ומ"מ צרכי חופה ובנין של שמחה צריכין למעט ואפילו שאר בנין שאינו אלא להרוחה בעלמא אסור ואם קצץ עם נכרי לצ"ר ביתו אם יכול לפייסו בדבר מועט שימתין עד אחר ט"ב נכון הדבר וא"ל מותר (סז).

(יא) אסור לעשות נשואין מר"ח עד התענית מדינא ואם לא קיים פ"ו מדינא מותר לעשות נשואין כיון שהוא מצוה אלא דנוהגין דאעפ"כ אין נושאין דלא מסמנא מלחא אבל מותר לעשות שידוכים כמו שנהגו בכתיבת תנאים ולאכול מיני מרקחת דזה לא הוי סעודה כלל אבל לעשות סעודה אסור (סז מ"א ס"ק י') ואפילו בט"ב עצמו מותר לעשות שידוך שלא יקדמו אחר.

(יב) אע"ג דמדינא אין אסור לכבס אלא בשבוע שחל ט"ב אנו נוהגין לאסור מר"ח והאיסור הוא משום אבילות שגם האבל אסור בהן ואפילו אין לו אלא חלוק אחד אסור ומיהו מר"ח עד השבת יש להחיר באין לו אלא חלוק אחד (ח"ד) וכן המכובסים מקודם אסורים בין ללבוש בין להציע בהן המטה ואפילו מטפחות הידים והשלחן אסור ואפילו אינו רוצה ללבוש עתה אלא להניחו אחר התענית אסור. ואסור לעבריות לכבס אפילו

הלכות תשעה באב כלל קלג

413

בגדי נכרים בשבוע שחל ט"ב בו משום מראית העין שלא ידעו שהוא של נכרי אבל אם ניכרים שהם של נכרי או בצנעה מותר ונ"ל דמר"ח עד שבת חזון אפילו למנהגנו גם כן מותר לכבס של נכרי (וכן משמע מל"ל כתב רמ"א ז"ל דנוהגין מר"ח). וכן אסור מצד המנהג ליתן כלים לכובסת נכרית לכבס מר"ח ואילך אפילו תאמר לו שתכבס אחר ט"ב אבל מותר ליתן קודם ר"ח אעפ"י שכובסת אחר ר"ח ומיהו הצריך לילך למרחקים מותר לכבס ע"י נכרי אפילו לכמה שבתות וע"י ישראל אם א"א ע"י נכרי והוא צורך גדול הב"ח מתיר אבל המ"א וא"ר אוסרין וכ"ה בראב"ן (תקכ"ח).

(יג) לצורך מצוה כגון אשה שלובשת לבנים מותרת לכבס וללבוש לבנים ואפילו בט"ב וכן אם אין לו כחונת לשבת ומכ"ש דמותר ע"י נכרי וכן מותר ללבוש כלי פשתן ולהציע על השלחן לבנים כדרך שעושין בשאר שבתות (סז).

(יד) מדינא אסור ללבוש כלים חדשים בין צבועים בין לבנים בין של צמר בין של פשתן בשבת זה ואפילו מנעלים חדשים ומצד המנהג מר"ח והיינו אפי' בשבת אף דנוהגין לברך שהחיינו בשבת או אפילו קנה בגד מתוקן וכבר בירך עליו שהחיינו קודם י"ז בתמוז (דל"כ כל"ה אסור משום שלא יוכל לנכד שסחייו) וכן אסור לתקן בגדים חדשים או מנעלים חדשים מר"ח וכן לקנותן ונהגו להקל לעשות בגדים חדשים לאחרים אם נחנו לו קודם ר"ח אבל מר"ח אסור ליתן לתקן בגדים חדשים וכן נהגו להקל אפילו ליתן מר"ח לאומן נכרי לעשות כדי שיהיו מוכנים לאחר ט"ב אם צריך הרבה לזה דאע"ג דבכיבוס נוהגין לאיסור אפילו ע"י נכרי שאני הכא דעדיין לא נקרא שמו על הבגד ולצורך נשואין מי שאין לו אשה ובנים מותר לעשות בגדים חדשים דהא מדינא מותר לו אפי' לישא ואפי' בט"ב עצמו שרי לעשות בגדים ע"י נכרי לצורך נשואין (סז).

(טו) נשים שנוהגות שלא לסדר החוטין לאריגה משום שזה נקרא שתי וכיון שנחבטל אבן השחיה החמירו בזה עליהם מעצמם אסור להתיר להם ומ"מ מותר לעשות קרונן דלאו בגד הוא.

(טז) אע"ג דמדינא אינו אסור בבשר ויין אלא בעט"ב בסעודה המפסקת כדלקמן לפי שנחבטלו קרבנות ונסכים מ"מ אנו כבר נהגו לאיסור מר"ח ואין שוחטין אלא לצורך חולה אעפ"י שאין בו סכנה או לסעודת מצוה ונ"ל דמי שחבר מהשר להאכיל בשר לנכרים ואם לא ישחוט יפסיד אזי יתן מכל בהמה לעני חולה איזה חתיכה וא"א לכזית בשר בלא שחיטה. ואם א"א אזי לא יברך על השחיטה כיון שאין ישראל אוכל ממנו. ומיד שהתפללו הקהל ערבית בער"ח אעפ"י שהיחיד עדיין לא התפלל אסור שלעולם היחיד נגדר אחר הצבור (מ"א ס"ק כ"ז ול"ע נס"י ל' סק"ז דנמלחא דנגנן אינו נגדר) ואסור אפילו בתכשיל שנחבשל בו בשר וכ"ש תכשיל שיש בו שומן וכן בבשר עוף ובשר מלוח אפילו יותר מג' ימים אע"ג דהטעם באיסור בשר משום שנחבטלו הקרבנות ולאחר ג' ימים לא מקרי עוד בשר לענין קדשים שהרי שלמים אין נאכלין יותר מב' ימים וכן עופות לא היו קריבים ע"ג מזבח חוץ מחורים ובני יונה וגם אין שמחה אלא בבשר בהמה מ"מ נהגו לאיסור ומ"מ מי שא"א לו לאכול מאכלי חלב יאכל בשר עוף ומ"מ ראוי ונכון שמן ו' אב לא יאכלו בשר ויין אפילו יולדת אם אפשר דכו' אב נכנסו גוים להיכל ואכלו ושחו וקלקלו (סי' תקכ"ד מ"א ס"ק ט') ולהינוק שאינו יודע להתאבל על ירושלים מותר ליתן בשר ויין. וכוס של הבדלה אם יש שם הינוק יתן לו לשחות ואם לאו מותר הוא בעצמו לשחות כוס של הבדלה ובסעודת מצוה כגון מילה ופדה"ב וסיום מסכתא מותר אפילו בשבוע של ט"ב לאכול בשר ויין וכ' בס' א"ר דבסיום דוקא אם בזמן אחר היה ג"כ עושה סעודה

הלכות תשעה באב כלל קלג

לסיום וגם לא ימהר בלימודו כדי להשלים בזמן ההוא רק שנודמן עפ"י שיעור קבוע שיש לו לסיים בזמן ההוא. וסעודה בר מצוה אם הביא ב' שערות היו סעודה מצוה וכן אם דורש הבר מצוה מעניני דב"מ היו ג"כ סע"מ (יש"ש נ"ק פ"ז סי' ל"ז). וסעודה גלילה שלפני הנילה נמ"ח סי' תר"ז ס"ק י"ג כתב בשם תשנת כ"ג דהו סע"מ וסיים לכן יש להחמיר לענין כדר משמע דוקא לענין כדר וא"כ י"ל אכילת בשר דאינו אלא מנהג יש להקל ובא"ר מסופק בזה) ומלבד הקרובים הפסולים לעדות ומלבד הבעלי מצוה מותר להוסיף עוד י' משום ריעות הדינו אלו שדרך בעל אותה סעודה להזמין אותם שאר פעמים משום ריעות אבל אלו שאין מזמין אותם בשום פעם אלא שהולכים רק לשחות עבירה היא בידם (לבטע וע' ח"ד) ונשים השייכות לסעודה במקום שדרך לזמנן לסעודה ג"כ מותר ונ"ל ראשית בעל הסעודה מותרת אף בסיום מסכתא וכן בניו. ומי ששולחין לו לביתו אסור לאכול. וכל זה אפילו בערב ט"ב מותר ובלבד שיעשנו קודם חצות (תקנ"ח).

(יז) חספורת מדינא אסור בשבוע שחל בו ט"ב אחד ראשו וכן כל שער שבו ואנו נוהגים מי"ז בחמוז אבל מותר ליטול צפרנים וכ"ש בע"ש או לצורך טבילה אפילו בע"ש חזון. אבל חספורת אסור אפילו לכבוד שבת דבלא"ה אין רגילין לספר כל שבוע ובזמן כל שמעכב אכילה מותר (סז).

(יח) אסור לגדולים לספר לקטנים ולכבם כסותם מפני שצריך לחנכם (וכ"ל חמ"ט) לא הגיעו לחינוך מאס עגמת כמ"ט (עיין נמ"ח ס"ק ל"ח) בשבת שחל בו ט"ב בחובו אבל בגדים שמלפפין בהם קטנים לגמרי שמוציאין רעי ומשתינין בהם מותר וכן שאר בגדי קטנים בני ב' וג' שנים נוהגים להתיר ומ"מ לא יכבסו הרבה ביחד ואם אין מכבסים על הגהר יש לכבסם בצנעה ונ"ל דלצורך קטנים אין להחמיר אפילו לפי מנהגנו אלא בשבת זו (סז). (יט) נוהגין שלא לרחוץ מר"ח אפילו בצונן וכל רחיצה לרפואה מותר אפילו בחמין ואפילו בשבוע שחל בו ט"ב (ח"ד) וכן נדה רוחצת וטובלת כדרכה ואם טובלת ליל י' מותרת לרחוץ בעט"ב אם א"א לרחוץ בליל י' ולמוצאי ט"ב חופפת מעט דבעינן סמוך לטבילה הפיפה וה"ה הלובשת לבנים יכולה לרחוץ מעט כדרכה הואיל ואינה עושה לחענוג ובע"ש של חזון הנוהג לטבול בכל ע"ש מותר לטבול ומי שמבטלה לפעמים אסור וכן מי שרגיל בחפיפת הראש בחמין בכל ע"ש מותר אבל לא בזיף ולויג שעושין מאפר ונ"ל דה"ה ברחיצת פניו ידיו ורגליו בחמין מי שרגיל בכל ע"ש. ובצונן מותר לכ"ע בע"ש חזון לרחוץ פניו ידיו ורגליו ויולדת או חולה מותרת לרחוץ בחמין. ור"ח אב שחל בע"ש האחרונים מתירין לרחוץ (סז).

(כ) אפילו מי שתכפו אבילות של מת ושל שבת זו לא יספר כדרכו וכן אסור לכבס כסותו בנחר ואפר אלא במים. אבל שחל יום שלשים שלו בי"ח בחמוז מותר לספר כיון שאינו אלא מנהג היו חכפיהו אבילות אבל כה"ג בשבת שחל בו ט"ב אסור בין בכבוס ובין בחספורת עכ"ל הב"ח (תקנ"ח נמ"ח ס"ק י"ט) משמע דוקא בשבת שחל בו ט"ב דאסור מדינא אבל מר"ח דאינו אלא מנהג מותר אבל ברקח סי' שי"א כתב בהדיא דמר"ח אסור ברחיצה בחמין אפילו בכה"ג.

(כא) מילה שהוא מר"ח עד ט"ב נוהגין שהמוהל והסנדק ואבי הבן ואמו לובשין בגדי שבת ואפילו בשבת שחל בו ט"ב אבל המכניס התינוק (אקורין געפֿטטער) אסור ומ"מ האשה המכנסת התינוק נוהגת ללבוש בגדי שבת שזה עיקר מצותה ובלא"ה אסור. אפילו בשבת חזון אין מחליפין אלא הכתונת לכד וזה מותר אפילו בשבת שחל בו ט"ב ונ"ל דה"ה פוזמקאות שאינו לובש אלא מפני הויעה ופשיטא שמוותר להציע לבנים על השולחן.

הלכות ערב תשעה באב כלל קלד

אבל פרוכת ומפוח ומעילים של שבת לדעת הש"ע בשבת חזון מותר אבל לא כשחל ט"ב בשבת (סז) ובק"ק ווילנא נוהגין עפ"י הגר"א ללבוש בגדי שבת ויש משנים בגד אחד.

כלל קלד. דין ערב תשעה באב (תקנ"ב תקנ"ג).

(א) עט"ב לא יאכל אדם בסעודה המפסקת ב' מיני חבשילין אפילו הכל מין אחד כגון מיני קמחין (עקריין פערפֿיין או טאָנעט) אסור לאכלן כשכשילין א' רכה ואחד עבה וכן קראפליך הממולאין בגבינה היו ב' חבשילין ואפילו כישל ב' מינים שנאכל כמות שהוא חי אסור ולכן במדינתנו שאין דרך לבשל עדשים עם ביצים אסור לאכלן אך נוהגים לאכול או עדשים או ביצים שהן זכר לאבלות שאין להם פה כשאר דברים כאכל שאין לו פה ואפילו זה אסור כשכבר אכל מין אחר באותה סעודה ודלא כהמון עם שמתחלה אוכלין מין מבושל ואחר כך יושבים לארץ ואוכלין ביצים וכ"ש דאסור להפסיק ביניהם בבהמ"ד דגורם ברכה שא"צ אבל מותר לאכול אפילו כמה מינים פירות כשהן חיים. והמון העם אוכלים כמה מינים פירות על הארץ ואין לזה טעם וריח.

(ב) מי שאפשר לו לא יאכל בסעודה המפסקת אלא פת חריבה במלח וקיתון של מים ויש מחמירים לטבל אחר אכילה פת באפר ולאכלו ע"ש ויגרם בחצץ וכו' ועכ"פ לא יאכל אחר סעודתו לקינוח דברים שרגיל בהם כשאר פעמים וימעט בשחיה ממה שרגיל לשחות והכל לפי מה שהוא אדם.

(ג) נהגו לישוב ע"ג קרקע בסעודה המפסקת כדי שתהיה ניכר שהיא סעודה שפילה וא"צ לחלוץ מנעליו דכל שהוא משום אבל אינו חל עד שתחשך ואחר שאכל מותר לישוב על הספסל עד שתחשך.

(ד) יש לזוהר שלא ישבו ג' לאכול יחד סעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון כדי שלא תהיה סעודה חשובה ולכן אפילו אם אירע שאכלו ביחד לא יזמנו דאין זה קביעות כיון שאין דעתן לקבוע.

(ה) וכל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע וכשהוא אחר הצות אבל קודם הצות או אפילו אחר הצות ודעתו לאכול אחריה סעודת קבע א"צ לזוהר בכל זה.

(ו) ומנהג הישר לאכול קודם הצות או אחר הצות סעודת קבע וסמוך לחשיכה אוכלין על הארץ חבשיל א' ואח"כ מי שמחזיר שזיק לו התענית מותר לאכול פת עם חמאה או גבינה כדי לשבוע ובלבד שלא יאכל ב' חבשילין.

(ז) המתענה ב' ה' כל ימות השנה ואירע בו עט"ב ישאל על נדרו או שיחענה עד אחר מנחה ואוכל סעודה המפסקת קודם ביאת השמש כיון דא"א לו להתענות ב' ימים ומ"מ אם ברי לו שלא יזיק לו יחענה ב' ימים ומ"מ אף מי שאינו רוצה להשלים אסור לאכול כ"פ וגם כל דין סעודה המפסקת עליה ולכן אם צריך לאכול יותר ישאל על נדרו.

(ח) אעפ"י שאכל סעודה המפסקת מותר לחזור ולאכול אא"כ קיבל עליו בפירוש שלא לאכול עוד היום ואפילו לא הוציא בפיו אלא שקבל בלבו להתענות הוא קבלה (עיין מ"א זכאיו הגר"ח) ואסור אז כל מה שאסור בט"ב חוץ מנעילת הסנדל דמותר דהוי כאלו התנה בפירוש חוץ מזה (עיין ט"ז) אבל אם לא קיבל אפילו בלב אלא שנגמר בדעתו שלא לאכול אינו כלום ומותר אפילו באכילה.

(ט) כל זמן שלא קיבל עליו התענית מותר אפי' באכילה ובכולם עד בין השמשות אבל בין השמשות אסור דהוי ספק לילה. ונוהגין לחלוץ המנעלים קודם ברכו אפי' אם

הלכות השעה באב כלל קלה

מחפלה ביום ובמוצאי שבת אחר ברכו חוץ מש"ץ שחולץ קודם ברכו מפני בלכול הדעת
 ויזהר שלא יגע בידיו במנעליו דאל"כ צריך נטילת ידים לחפלה.
 (י) נוהגין שלא ללמוד עט"ב אחר הצות אע"ג שמוחר באכילה כיון שיכולין ללמוד
 בדברים שמוחר ללמוד בט"ב והוא חומרא בעלמא.

כלל קלה. דין ט"ב (תקכ"ד עד תק"ס).

(א) ט"ב אסור באכילה ושתייה ברחיצה וסיכה ונעילת הסנדל והשמיש המטה ואסור
 לקרות בתורה בין שבכתב ובין שבע"פ שדברי תורה משמחין הלב ומוחר לקרות בירמיה
 בדברים הרעים שבו ואם יש בהם פסוקי נחמה צריך לדלגן וכן מה שכתוב פורעניות על
 א"ה צריך לדלגן וכן מותר ללמוד איוב ומדרש איכה ופ' אלו מגלחין דמיירי מדין אבל
 ומנודה אבל אסור לישא וליתן בהלכה ואפילו ע"י הרהור אסור דעכ"פ משמח וכ"ש
 דאסור לעיין איזה קושי' או תירוץ אפילו בדברים הרעים דמשמח הלב ואסור להורות
 הוראה כ"א לצורך חולה הצריך עכשיו ואסור לדין דיני ממונות דדין היינו תורה ואם אין
 הבע"ד יכולין להמתין עד מחר אפשר דשרי דהוי כרבים צריכים לו (מ"א) וחזן הקורא
 מותר לחזור הפרשה קודם שיקרא ומוחר לקרות כל סדר היום ואפילו איזהו מקומן
 ואסור ללמוד עם החינוקות אפילו דברים רעים כדי שידעו דזה שמחה הוא להם אבל
 מותר לומר לפניהם דברים הרעים כדי לשטר לב החינוק.

(ב) אפי' עוברות ומניקות צריכין להתענות ולהשלים אפי' מצטערות הרבה אם לא
 ח"ו שיש לחוש לסכנה וחיה כל ל' יום דרינה כחולה שאין בה סכנה אפי' אם אינה חולה כלל
 וכן שאר חולה שאין בו סכנה כשצריכין לאכול דעת רוב הפוסקים דא"צ להתענות דבמקו'
 חולה ל"ג רבנן (ר"ן סוף תענית ומ"ו כדעת הרמב"ן וב"ח כ' משום דנדברי קבלה ט"ב זה לשאר
 תעניות וכלן אסורין אלא דבזמן שלום דתליא ברט"ה ט"ב אלא שאז"כ רט' להקל בג' תעניות
 ובט"ב לא רט' להקל וכן משמע דעת הרמב"ם שכתב על כל ד' תעניות ובהו כל ישראל וכו' וכ"כ
 בהדיא בחי' רשב"א מגילה דף ה' עכ"ל שם ר"ת עודה בזה ודברי הט"ו לא הננתי דמו"ל חס ט"ב
 הוא מדברי קבלה א"כ ה"ה בחולה שאז"כ אסור דכעין דאורייתא תיקון וא"כ מה זה שכל ביולדת
 חס לא שהיא קלת חולה ול"ע ועכ"פ חולה שאז"כ חס לריך לאכול כראיה דהמיקל לא הפסיד)
 ומיהו נוהגין להתענות כל זמן שאין להם צער גדול שיש לחוש ח"ו לסכנה והמיקל לא
 הפסיד ומכ"ש באדם חלוש והוא חולה שאין בו סכנה שלא להחמיר ומ"מ לא יתעסקו
 במאכל ובמשחה אלא כדי קיום הגוף ומ"מ יתענו איזה שעות אם לא בחיה שמרגשת
 בעצמה שהיא בריאה ושאיין מוסיף לה התענית או צריכה להתענות וחק' ג' ימים אסור
 לה להתענות.

(ג) רחיצה בין בחמין בין בצונן אפילו להושיט אצבעו במים ואפילו טבילת מצוה
 כגון אשה שחל טבילתה בט"ב אסור אע"ג דמדינא היה מותר כיון שאינו של תענוג מ"מ
 כיון דאפילו אם חטבול אסורה לשמש ובלא"ה בזמנה"ז ליכא טבילה בזמנה כדאי הוא בית
 אלקים לאבד טבילה א' (ועיין כלל קל"ג סי' י"ט).

(ד) כיון שאינו אסור אלא רחיצה של תענוג לכן נוטל אדם ידיו שחרית וצריך
 לזהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי האצבעות מפני שרוח רעה שורה עליו ולאחר שניגב
 ידיו ועדיין לחות קצת מעבירם על עיניו (ועיין בביאור הגר"א סי' תרי"ג סק"י שכתב לעיקר
 שאסור בחילה ע"ש ראיתי מיושלים) ואם היה לכלוך על עיניו ודרכו לרחצם במים רוחץ
 בדרכו ואינו חושש דהוי כמלוכלך בטיט דמותר.

(ה) אם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה מותר לרחוץ להעביר הלבלוך ומהו לא יטול כל ידיו אלא לפי הצורך להעביר הלבלוך ואם עשה צרכיו וקינח וכן אם הטיל מים ישפשף בידו הניצוצות ורוחץ עד סוף קשרי אצבעותיו והיו כמלוכלך. ואם רוצה להתפלל אפילו לא קינח מותר ליטול עד קשרי אצבעותיו וה"ה למנחה לתפלה ירחוץ עד קשרי אצבעותיו.

(ו) נשים המבשלות וצריכין להדיח ולרחוץ המאכלים מותר דהא אין מתכונים לרהיצה.

(ז) הבא מן הדרך ורגליו מלוכלכות מותר לרהצם במים וכן מותר לשרות מפה במים בעט"ב ומוציאה מן המים והיא מתנבבת עד שאין בה טופח להטפיה ומקנח בה פניו ידיו ורגליו אפילו עושה כן לתענוג כיון שהיא ניוכה.

(ח) סיכה אינה אסורה אלא של הענוג אבל מי שיש לו חטטין מותר לסוך.

(ט) נעילת הסנדל דוקא של עור ואפילו של עץ אם מחיפה בעור או של בגד ולמטה בשולים תפורים בעור אסור אבל של בגד ושל עץ וכיוצא בו מותר דלא נקרא מנעל אלא של עור.

(י) המהלך בדרך ברגליו כיון שהוא טורח גדול לא אסרו חכמים ומותר בנעילת הסנדל וכשיגיע לעיר חולץ אבל אם יושב בעגלה אסור.

(יא) ההולכים בין הנכרים נוהגים ללבוש מנעלים אע"ג שאין למחות בידם כיון שיש גדולים המתירים מ"מ אין לזה טעם דמה בכך שילעיגו עלינו הנכרים בלא"ה מלעיגים עלינו ומ"מ אותן היושבים בהנות ודאי אסורים דאך ידעו הנכרים אם הולכים בלא מנעלים.

(יב) תשמיש המטה אסור ולכן אסור לישן עם אשתו במטה אהת וגם נכון שלא ליגע בה בלילה.

(יג) אסור לשאול שלום חבירו בט"ב ואפילו לומר צפרא טבא וכיוצא בו אסור ואם ע"ה שואל בשלומו משיב לו בשפה רפה משום שלא ישנאנו וכן אסור לשלוח דורון לחבירו דהוה בכלל שאילת שלום.

(יד) לא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבא לידי שחוק והתול ואותן אנשים שיושבים בבב"ב ועושין שחוק עליהם נאמר כל מי שאינו מתאבל וכו' וגדול עונם מנשיא.

(טו) מלאכה בין בלילה ובין ביום תלויה במנהג המקומות וכן פרקמטיא ואנו נוהגין לאסור בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת אפי' מעשה הדיוט בין בלילה ובין ביום עד הצות אבל דבר שאין בה שיהוי כגון הדלקת נרות וקשירה וכיוצא בו מותר ומ"מ ראוי לכל י"ש להתמיר על עצמו שלא לעשות מלאכה כל היום כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות וכן נוהגים לאסור משא ומתן קודם הצות ולאחר הצות נוהגין להתיר ומ"מ לא ימשוך בעסקיו כדי שלא יסיח דעתו מהאבילות ולחלוב הפרות טוב לעשות ע"י נכרי ואם א"א מותר לחלוב בעצמו וכל העושה מלאכה בט"ב בקביעות אינו רואה סימן ברכה ומלאכת דבר האבד מותר וע"י נכרי מותר אפילו בכיתו בכל מקום.

(טז) כל האוכל ושותה בט"ב אינו רואה בשמחת ירושלים וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה. כל הדברים שאסור מדינא בט"ב כגון אכילה וכו' אין חילוק בין בלילה ובין ביום עד הערב ומה שנוהגין שרוחצין קודם מנחה הוא מנהג של מרות וע"ה ונשים היו נוהגין כן לחזק את לבן שנולד משיח בט"ב ושעתיד לבא אבל אין ראוי לכל בן תורה לעשות כן.

הלכות תשעה באב כלל קלה

(יז) יש נוהגין לשכב כליל ט"ב על הארץ ומשיים אבן תחת ראשו ויש לאדם להצטער בענין משכבו כליל ט"ב שאם רגיל לשכוב בב' כרים ישכב על א' מיהו הכל לפי מה שהוא אדם וימעט בדכורו והנאתו בט"ב בכל מה דאפשר.

(יח) המנהג הפשוט שלא להניח תפילין בט"ב שחרית ולא טלית גדול אלא לובשים טלית קטן בלא ברכה ומיהו לאחר הצות מותר להניח טלית ותפילין וכן נהג הגר"א.
(יט) כליל ט"ב מתפללים ערבית ואחר י"ח אומרים קדש שלם ואומרים איכה וקנינות ואפילו כשהוא ביחיד ואח"כ אומרים ואתה קדוש ואחר זה קדיש בלא תתקבל עד למחר במנחה.

(כ) ליל ט"ב ויומו נוהגים שיושבים על הארץ ויש שיושבים על השק ומארכין בקנינות עד קודם הצות ונוהגים שלאחר שיצאו מבהכ"נ שחרית יושבין על ספסלים דכיון דאינו אלא מנהג לא מחמירין כולי האי ואסור לספר ולדבר ולצאת לחוץ בשעת הקנינות כדי שלא יפסיק לבו מן האבילות.

(כא) אין אומרים תחנון בט"ב דאקרי מועד כדכתיב קרא עלי מועד וכו' ומ"מ מותר לעשות הספר על חכם אפילו לאחר הצות הכל היום הוא נקבע לכבי אבל צ"ה אין אומרים. ואין אומרים אה"א ולמנצה ולא פיתום הקטורת ומכ"ש קרבנות דלא מקרי סדר היום שאין כל אדם אומר אבל מזמור לתורה אומרים שהרי בזמן בה"מ היה י"ט והחזן אומר ענינו בין גואל לרופא (ח"ר דלא כע"ז) וכן מנהגין ובענין חמירת ברכת כהנים נא"ר כ' שזמרים ונשכחה"ג כ' שלא לומר וכו' נספר ד"ו שג"ל הטעם כיון שט"ב אסור בשאלת שלם ח"ך יאמר וישם לך שלם) (ע"ט).

(כב) אם יש אבל בעיר הולך כלילה לבהכ"נ וגם כיום עד שיגמרו הקנינות.

(כג) מנהג שלנו שאין אומרים נחם בי"ח בברכת וירושלים כ"א בתפלת המנחה שאז הציחו אש כבה"מ ונשרף עד שקיעת החמה כיום העשירי ולכן נוהגים מקצת להתענות גם כיום י' ולכן מתפללים אז על הנחמה ומש"ה מנהג טוב שלא לאכול בשר כליל עשירי ויולדת מותרת (ח"ר) וכן נוהגין כיום עשירי עד הצות היום וכן אין לרהוץ במרחץ ואין להסתפר עד הצות היום אבל בסעודה מצוה מותר אפילו כליל י' והסעודה שעושין כלילה שלפני החתונה במקום שאין משלחין באותו פעם סבלונות לא מקרי סעודה מצוה ולכן אין לאכול בשר וכ"ש שלא יהיה שם בלי זמר עד אחר הצות כיום י'. והמתענה כיום י' אסור לאכול ג"כ בשר בסעודה ראשונה משום אבילות דיומו ויאמר נחם בכל התפלות ערבית שחרית ומנחה ויקרא איכה כיום י' ואם הם י' לא יקראו בצבור ונ"ל דלפי מנהג קהלתנו שקורין במגילה הכתובה כדן על הקלף ובגלילה ומכרכן בט"ב על מקרא מגילה אבל בי' באב לא יכרך ופשוט דמותר ללמוד וכ"ש להניח תפילין ואסור להחמיר בזה (ח"ר נא"ר כ"ג) ומ"מ הצריך לאכול בט"ב אומר נחם כל פעם שאוכל שהרי מדינא גם בכל התפלות צ"ל אלא שכבר נהגו שלא לאמרו אלא במנחה משא"כ כאכילה אין כאן מנהג ואמרו בברכת בונה ירושלים כמו יעלה ויבא ורצה.

(כד) אם יש תינוק למול מלין אותו אחר שגומרים הקנינות ונותנים הכוס לתינוק הגדול קצת דשיך בחינוך ואם מלין אצל היולדת אם אינה מתענה כמבואר לעיל סימן ב' אזי תשמע היא הברכה ולא תפסיק בדברים בין הברכה לשתיית הכוס ותשתה היא ואבי הבן ואמו והמוהל והסנדק נקראים בעלי ברית ומותרים ללבוש בגדי שבת לאחר הקנינות עד לאחר המילה ואז פושטין אותם.

הלכות תשעה באב כלל קלו

(כה) לאחר גמר הקנינות יוצאין לבה"ק ואפילו על קברי נכרים כלומר הרי אנו חשוכין כמתים ועכ"פ לא ילכו על הקברים אפי' על קברי ישראל כי הרוחות מתדבקים בו ה"ו אם לא לצורך מת אלא יעמדו ברחוק ד' אמות.
 (כו) נוהגין שלא להכין צרכי סעודה ושלא לשחוט עד אחר הצות אבל לצורך מצוה מותר. ויש מקומות נוהגין לשחוט לצורך אכילה למחר (מ"א סי' תקכ"ח וט"ו סי' תקכ"ט).
 (כז) אסור לעשן טאבאק (אקירין רויכען). והכה"ג החמיר מאד עד שכתב שהעובר ע"ז משמתים אותו.

כלל קלו. דין תשעה באב שחל באחד בשבת:

(א) ערב ט"ב שחל בשבת או ט"ב שחל בשבת ונדחה אין לו כלל שום דין ט"ב ואוכל בשר ושוחה יין ואפי' במנחה והמונע עצמו משום אבל עכירה בידו ומ"מ לא ישב בסעודה חכירים ולא ינהוג בשמחה אלא בדאבון נפש ואם הל מילה יעשה הסעודה קודם מנחה ואסור באכילה ושחיה ורחיצה בין השמשות שהרי הוא ספק לילה אבל לא יחולץ הכנעלים עד שחשך ויאמר הש"ץ ברכו דאסור להראות אבילות בשבת. והש"ץ חולץ קודם ברכו משום בלבול הדעת רק שיאמר מקודם המבדיל בין קדש לחול (תקס"ג).
 (ב) ט"ב שחל בשבת אומרי' אב הרחמי' בשחרית (ח"ר) ובמנחה א"א צדקתך צדק.
 (ג) י"א דאסור בהשמיש המטה כמו אבל דנהג דברים שבצנעה וכן נוהגין ואמנם כשחל ליל טבילה בשבת יש מתירין ונ"ל דאע"ג דק"ל בזמנה"ו אין טבילה בזמנה מ"מ משום ביטול מצות עונה יש לסמוך על המתירין (א).

(ד) ט"ב שחל בשבת י"א שיש להחמיר שלא ללמוד בו אלא דברים שמוותר ללמוד בט"ב אבל מותר לחזור שמו"ח ומכ"ש קודם הצות. בשבת חזון אם אין מי שיודע לקונן במפטיר כנהוג אלא א' ממי שכבר בירך בתורה יעלה שנית ולא יברך ויאמר קדיש אחר מפטיר ואם כבר אמרו קדיש צריך זה לחזור ולקרוא כבודרה ויברך החלה וסוף (סי' רכ"ג י"א ס"ק י"ד).

(ה) במוצאי שבת כשרואה הנר מברך מאורי האש ואין מבדילין על הכוס דאסור לטעמו וא"ל ליחננו לחינוק כמו גבי מילה בט"ב דהתם לא היו מילתא דקביע משא"כ הברלה דהוי כמו מילתא דקביע דהרבה פעמים הל ט"ב באחד שבת וגורנין שהחינוק יבא לשחות כשיגדיל ואע"ג דנותנין לחינוק לאכול ולשחות היינו מה שצריך בשבילו אבל לעשות דבר בשבילנו וליתן לחינוק אסור אבל מבדילין בהפלה כשאר שבת ובליל מוצאי ט"ב מבדיל על הכוס אבל אינו מברך לא על הבשמים ולא על הנר ואפי' לא בירך על הנר במ"ש דאין מברכין על הנר אלא במ"ש בזמן שנברא. וכן אסור לברך על הבשמים בליל ט"ב כיון שאינן באין אלא להענוג אין עושין בט"ב ויהיה לבני ביתו שקודם שעושים שום מלאכה יאמרו המבדיל בין קודש לחול.

(ו) המתענה ב' ימים ט"ב ישמע הברלה בליל עשירי מאחרים ואי ליכא אחר יתן לחינוק לשחות ואל ימתין מלהבדיל עד יום ב'.

(ז) אם יש מילה בט"ב שנדחה מדינא מותר לבעלי הברית דהיינו אבי הבן ואמו והמוהל והסנדק להתפלל מנחה גדולה היינו מו' שעות ומהצה (עיין ח"ר דלא כמ"ח וכן מלאכי נחוק הלכות שבת סי' קי"ג בהדיא) ואז מותרים לאכול ולרחוץ אבל סעודה לא יעשו עד הלילה וה"ה פרה"ב דהאב והכתן לא ישלימו (עיין ח"ר דשם תי"ט) ומ"מ נ"ל דוקא אם הפרה"ב בזמנו שחל ל"א שלו בו כיום אבל שלא בזמנו ואפי' היה יום ל"א בשבת דאעפ"כ

הלכות חשעה באב כלל קלו קלו

הוא שלא בזמנו צריכין להשלים (שהרי נלח"ה המ"ח נס"י תקס"ח ס"ל דשלא בזמנו לא היו סעודת מלכה וגם הא"ר הק' על תי"ט דיל' דשלאי מילכה דכתיב ני' שז אכבי הגם דל"ל דלק"ס שהרי דין זה נובע ממועצה דר"א בר"ל שז"ט עליו היה מחמת קרבן עמים וא"כ דומה לפד"הב מ"מ י"ג דגם התי"ט מודה דאסור).

(ח) ט"ב שחל בשבת ונדחה ליום א' בלילה אסור לאכול בשר (כמו לעיל כלל קל"ד סי' כ"ג) אבל ביום ב' מותר לאכול בשר ויין ואין עליו דין עשירי באב כלל וכן הגודג להתענות בכל שנה עשירי באב א"צ להתענות (תקנ"ח).

כלל קלו. דין לעשות זכר לחורבן:

(א) משחרב בהמ"ק תקנו חז"ל שבכל דבר שיש בו שמחה יהיה בה זכר לחורבן ואסמכותו אקרא דכתיב אם אשחך ירושלים וכו' אם לא אעלה וכו' ע"כ אמרו לא יסוד אדם כל ביתו כסיד אלא מניח בו אמה על אמה בלא סיד כנגד הפתח כדי שיראהו חמיד כשיוצא ונכנס ויזכור החורבן ויחאונן עליו אבל מה שמציידין כל ההדר ומשחזרין אמה א' לא מהני דגם זה הוא ציור ואף שכחבין זכר לחורבן לא מהני (א).

(ב) וכן התקינו שהעורך שלחן לעשות סעודה לאורחין לא יתן כל התכשילין הראויים לסעודה וכן האשה לא תתקשט בכל התכשיטין בפעם א' וכשהתקן נושא אשה לוקח אפר מקלה ונותן בראשו במקום הגהת הפילין (ול"ע שכ"ז אין נוהגין כלל) והכל כדי לזכור ירושלים שנאמר אם לא אעלה וכו' על ראש שמחתו.

(ג) וכן גזרו שלא לשמוע שום כלי שיר ואפי' שיר כפה וכל מיני שמחה אסור ואסור למלאות פיו שחוק בעה"ז והמוטרין בשעת מלאכתן אסור ואם ידוע שלא ישמעו מוטב שיהיו שוגגין וכו' אבל לשמחת התן וכלה הכל שרי.

(ד) בשעה שמכסין ראש הכלות ביום החופה אסור לכסות במעיל שיש בו חוש כסף וזהב כי י"א דזהו שגזרו על עטרות כלות.

(ה) אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעה"ז ואפי' כשמחה של מצוה כגון בחתונה ופורים (ט"ז).

הלכות ראש השנה.

כלל קלח. דין ימי הסליחות וערב ראש השנה:

(א) באהבה הקב"ה את עמו ישראל הרבה להיטיב אותנו וצונו לשוב לפניו בכל עת שנחטא ואף שהתשובה טובה בכל עת מ"מ הרש אלול הוא מוכרח ומוכן יותר שמקובל תשובתו משאר ימות השנה לפי שימים אלו הם ימי רצון מעת נבחרנו לעם שכשחטאו ישראל בעגל ונשחברו הלווחות בי"ז בחמוז ואח"ז עלה משה בהר והתפלל ואמר לו הקב"ה פסל לך ונתרצה ליתן לו לווחות שניות ואז עלה בר"ח אלול ונשתהרה שם עד יום כפור שהיה גמר כפרה ואיתא בתנא דבי אליהו ישראל היו נוהגים כל אותם הימים צום ותענית ויום אחרון שבכולם דהיינו בעשרה בתשרי גזרו תענית ולנו בתענית ולפיכך נקבע אותו יום דהיינו יום הכפורים לכפרה לעולם ולפי שהיו ימים אלו ימי רצון מאז לכן בכל שנה ושנה מתעורר עוד הרחמים למעלה והם ימי רצון ולפי שכשעלה משה תקעו בשופר במחנה להודיע לישראל שלא יטעו עוד לכן גם אנחנו נוהגים לתקוע בשופר

בכל יום מר"ח אלול ותוקעין בכל החדש הוי"ן ער"ה כדי להפסיק בין תקיעת רשות לחובה ויש מקומות שתוקעין גם במנחה ויש מהחילין מיום א' דר"ח ויש מיום ב' ועיקר התקיעות הוא לעורר לב העם ולהחריד לבותם שיעוררו לבותם לתשובה כי כן טבע קול השופר להחריד כמוש"כ אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. והייב כל אדם עכ"פ להכין את עצמו ליום שיכנס למשפט לפני ה' בר"ה שלשים יום קודם בתשובה ותפלה ויתן כל לבו רק בעבודת ה' ונתנו רמז לזה אני לדודי ודודי לי ר"ח אלול ולכן ירבה בכל החדש בתשובה ותפלה וצדקה ונתנו רמז לזה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים ר"ח אלול לרמז שבחודש אלול ירבה במתנות לאביונים ומטעם זה יש נוהגין להתענות מר"ח אלול ואמנם אין ראוי לנהוג בתענית אלא מי שהוא אדם כריא ויודע כודאי שהתענית אין מזיק לו ואינו מבטלו מת"ח אבל בדורות הללו שאנו חלושי כח ופשיטא הלומדים ומכ"ש מי שאין לו בלא"ה אלא לחם בדוחק יותר טוב שיאכל מעט וילמוד כפלים (וכבר הארכנו בזה בהלכות תענית).

(ב) כיון שהם ימי תשובה לכן נוהגין בהרבה מקומות לעמוד כל אלול באשמורת קודם היום ולומר סליחות ותחנונים ואנו נוהגים שלא לקום רק ד' ימים לפני ר"ה שבד' ימים אלו נוהגין להתענות המתענים י' ימי תשובה ולפי שא"א להתענות בר"ה ב' ימים ושבת תשובת ועיה"כ לפיכך מתענים ד' ימים קודם כדי להשלים י' ימים בתענית ולכן מקדימים ג"כ באשמורת בד' ימים מקודם ואמנם אם חל ר"ה ב' ג' שאז אין בשבוע זו ד' ימים והיו צריכין להקדים משבוע הקודם איזה ימים ובכדי שיהיה יום מסוים לפיכך נוהגין לקום בשבוע העבר מיום א' ונוהגין רוב הצבור להתענות עכ"פ ביום א' של סליחות. ועוד טעם שקבעו ד' ימים שכן מצינו בקרבנות שטעונים ביקור ממום ד' ימים קודם הקרבה ובכל הקרבנות בפ' פנחס כתיב והקרבתם עולה ובר"ה כתיב ועשיהם עולה ללמד שבר"ה יעשה כל אדם עצמו כאלו מקריב את עצמו ולכן קבעו ד' ימים לבקר כל מומי הטאתו ולשוב עליהם.

(ג) אבל אסור לצאת מביתו לכנוס לכהכ"נ לומר סליחות מלבד בער"ה שמרכיב בסליחות וכן במקום שנוהגין להרכות בסליחות בעיה"כ.

(ד) ידקדקו לחזור אחר ש"ץ היותר הגון והיותר גדול במע"ט שאפשר שימצא שיחפיל סליחות וימים נוראים ושיהא בן שלשים שאז כבר נח רחיתה הדם של בחרות ונכנע לבו ויהא נשוי וכל העוזרים ומסייעין לש"ץ שאינו הגון כאלו גזול טוב מן הקהל ועתידין ליתן את הדין (ס"ח) ורע עלי המעשה שראיתי שמעמידים בימים נוראים ש"ץ שינגן יפה וכבר כ' המ"א סימן תקכ"ט בשם רש"ל שהחזונים המאריכים בניגונים אינן מחציו לה' ולא מחציו לכם והבט נא וראה מה שכתב הגאון בעל ת"ש ע"ש שהארץ בנגות זה ובפרט בימים הנוראים אוי לאזנים שכך שומעות כי הש"ץ כונתו רק על הניגון שיהיה יפה וטוב כפי שסידר א"ע בימים שצריכים ביקור ולשוב בתשובה כנ"ל ואין כונתו על התפלות והבקשות שסידרו לנו ומבלבל דעת השומעים התפלה על סדר הברכות והתקיעות ואי איישר חילי אבטל המנהג הרע הזה ועכ"פ ראוי לכל י"ש במקום שדבריו נשמעים שישים פניו לדבר הזה כי מי שיש בידו למהות וכו' והוא רחום יכפר והיודע בעצמו שאינו בקי מאוד ואינו יודע לשמור אפי' משגה אין לו להכניס א"ע בעבודת ה' ואם אין ראוי והגון ובקי אין מקיפין לו בשאר עונשין (ח"ר נסס כלס) (וכ"ל דל"ל כשאר וכו') והוא לשון הקפה והמתכה כמו החטוי מקיף והנה ככל העבירות מקיפין ואין גובין לאלתר ובה גובין לאלתר כמו אין מקיפין בחטל האס וכן אמו בשבעות דף ל"ט כשאזיימין על השבעה ככל עבירות

חיו
לק"ס
מ"ט

כלל
הנהגה

חורבן
יסוד
יראהו
שדורין

ראויים
לוקח
לזכר

אסור
ישמעו

זו חו"ט

החנות

ניו בכל
בן יותר
זו לעם
והתפלה
הה שם
ל אותם
בתענית
ימי רצון
ה משה
בשופר

הלכות ראש השנה כלל קלח

חולץ נ' ג' זוחת וכלן כפרעים מיד) ומיהו כל ישראל כשירים רק שיהיה מרוצה לקהל
 אבל מי שיחפלה בחוקה אין עונין אחריו אמן ואם רואה שיש מחלוקת בשביל החפלה
 לא יחפלה אעפ"י שהפלה מי שאינו הגון (ס"ח תשנ"ח) ואבל כל י"ב חודש לא יחפלה
 בר"ה וי"כ אא"כ ליכא אחר אבל כל ימי סליחות אפי' ער"ה מותר ובימים שא"א חתנו
 מותר לאבל להתפלל ואפי' בר"ח מותר עד הלל (ח"י) וכמדומה שהגר"א לא היה מניח
 להתפלל אפי' שחרית בר"ח. ויש להחמיר בימים נוראים עכ"פ ליתן עליהם כל חומר
 העניות כמבואר בהל' תפלה בכלל כ"ט (ח"ר) וכ' עוד בשם תורת אמת ההולך בערכאות
 של נכרי' אין ראוי להיות ש"ץ בר"ה וי"כ אא"כ עשה תשובה (ח"ר נס"י כ"ג ס"ק ו').

(ה) ער"ה הוא יום אחרון מן השנה וקבלו חז"ל שכל העושה תשובה יום א' בשנה
 חשוב כאלו שב כל השנה ולכן נהגו שכולם מתענים ומשכימים הרבה קודם היום ומרבים
 בסליחות וכיודים ויש נוהגין עוד לילך על הקברות ואמנם צריכים לזהר מאוד שלא יכנס
 לקברות מי שהוא טמא קרי כי אז החצונים מתדבקים בו וגם לא ילך על קברי רשעים
 כי הם כמזיקין ויהיה נזרזר מאוד שלא ישם מגמתו להתפלל ולבקש מן המתים שקרוב
 הדבר שיהיה בכלל ודורש אל המתים אלא יחפלה להקב"ה שיעשה חסד בזכות הצדיקים
 המתים ומרבים שם בצדקות ובהתנונים וישים כל אדם על לבו לשוב בכל לבו ומכ"ש
 בעבירות שבין אדם לחבירו ולא ימתין עד עיה"כ לבקש מחילה מחבירו אלא יקדים עצמו
 למצוה וכל היום יעסוק בתורה ובמצוה וראוי לכל אדם לטבול במקוה או בנהר ולא יקדים
 לטבול עד שעה קודם הצות היום ולא יסית דעתו כל היום מתשובה.

(ו) דין התעניתים אלו של א' דסליחות וער"ה ושאר ימי תשובה נחבאר לעיל
 בהלכות תענית (כלל קל"ח סי' כ"ז כ"ח).

(ז) מכנסין ומספרין בער"ה לכבוד י"ט ולובשין בגדי שבת בר"ה להראות שאנו
 בטוהים בהסדר עליון שיוציא לאור משפטנו אחר התשובה.

(ח) נוהגין לעשות החרת נדרים בער"ה כדי להנצל מעונש נדרים ואמנם ראוי
 לכל אדם שילמוד הלכות נדרים (וינוהלים נחמט דזס) כי יש הרבה נדרים שא"א להחזיר
 אותם ונכשלין בהם גם צריך כל אדם שיהיה נזהר שיכין מה שהוא אומר ולא כמו
 שחושבין הע"ה שהוא איזה תחינה וראיתי מהיראים שאינם מבינים בלה"ק שאומרים
 הגוסס של החרת נדרים בלשון לע"ז (חויף' היו נדרים נדרער שנועת וועלבע חוץ חויף' און
 גענוואונטן הנבע חונד און קען יזו מתיר זיין, הנבע חוץ חרטה, חוץ אונגע זיין חויף' און
 גענוואונטן הנבען בלשון נדר נדרער שטעה [ויחירו לו ואו יאמר] חוץ בין מוסר מודעה, דחם
 ווען חוץ חויף' און נעהאטן ווערדע, דערוועלבע גנור ניכט חל זיין זען).

כלל קלט. דין ליל ראש השנה ותפלת ראש השנה:

(א) כליל ר"ה יכנס לבה"כ ביראה ורעד כי כבר הגיע העת להכין כסאות למשפט
 בשמים ממעל. וראוי לכל אדם אף מי שאינו נזהר להתפלל מעריב בזמנו עכ"פ יזדר
 בעשרה ימים אלו שהוא מיום א' דר"ה עד אחר יח"כ להתפלל מעריב בזמנו ואף בשאר
 דברים שלא היה נזהר בכל השנה ואף שאין דעתו לנהוג כן לעולם עכ"פ ינהג כן מי
 ימים אלו שהם ימי תשובה ורחמים וכשם שאנו אומרים שהקב"ה מתנהג בחסידות כן
 ראוי לכל אדם להתנהג בימים אלו בחסידות מה שאפשר לו ויחפלה בכונה גדולה וכ"ש
 שלא ישכח להוסיף מה שחקנו חז"ל בתפלה זכרנו ומי כמון וסיוס הברכות המלך הקדוש
 ובחול המלך המשפט (ואס שכת נתנאר כל הדינים לעיל בהל' תפלה כלל כ"ד סי' י' וסי' ט"ז)

הלכות ראש השנה כלל קלט

וסי' כ"ד כ"ה וכלל כ"ח סי' י"ז) ויש נוהגין להתפלל כל התפלה בר"ה וי"כ בכריעה ואמנם צריכין הם לזקוף כדי לקיים הכריעות ולכן כשמתחיל ברוך כורע וכשיאמר ה' זקוף ואחר כך יכרע עד קודם סיום ברכה וזקוף ואחר כך כשיאמר ברוך יכרע וכשיאמר ה' זקוף וישאר זקוף עד שהתחיל כבר איזה תיבות בברכה כ' דהיינו שיאמר עכ"פ אתה גבור לעולם ה' בזקיפה דאסור לשחות בתחלת ברכה וסוף ברכה אלא במקום שתקנו חכמים וכן כל תחלת ברכה וסוף ברכה צריך שיאמר בזקיפה ואמנם מאחר שירדה חולשה לעולם יותר טוב להתפלל באיברים זקופים ולב כפוף ובכונה רצויה כי אין חפץ לה' לכוף כאגמון ראשו ולבו כל עמו.

(ב) אע"ג שכחבו הפוסקים דבר"ה וי"כ מותר להתפלל בקול מעט מ"מ כל ירא לדבר ה' יתפלל בלחש כמו בכל השנה כי איתא בזהר שאם מגביה קולו כ"כ עד שחבירו יכול לשמוע תפלתו אוי אין תפלתו נשמעת למעלה ולכן כל אדם יותר בזה ומכ"ש שגם המתירין אינם מתירים אלא להגביה קולו מעט לא כמו שעושין ההמוני בצעקות וקולות.

(ג) יותר כל אדם להגיה סדר תפילות שלו שלא יהיה משובש וירשום הכל כדי שלא יבא לטעות. בנוסח זכרנו צ"ל מ"ח אותיות ולכן לא יאמר וכתבנו בספר החיים אלא כתבנו בספר חיים וכן כשיאמר זכרנו לחיים וכן לעולם כשאומר לחיים לא יאמר לחיים בפתח תחת הלמ"ד אלא בשוא לחיים דאע"ג דבכל השנה אומרים הלמד בפתח עפ"י דקדוק מ"מ בימים אלו שתלוין בדין צריכין לומר כנ"ל שלא יוכל השטן לומר שמבקש לא חיים דפתח בלמ"ד משתמע לא ובנוסח תן פחדך לא יאמר כמו שידענו וידלג כמו כדי שיעלו מ"ב תיבות חוץ תיבת ובכן וכטור כ' שכנוסח ובכן תן יש מ"ד תי' לפי"ו אין למחוק תיבת כמו כי בזה יש מ"ד תיבות ובנוסח ובכן צדיקים יאמר בע שן תכלה בבי"ח ולא בכ"ף ולא יאמר ודברך מלכנו אמת אלא ודברך אמת ולא יאמר ואז צדיקים אלא ובכן צדיקים וכו'.

(ד) כשחל ר"ה בחול אומרים יום חרועה אף בערבית וכן בקידוש ובשבת אומרים בין בקידוש בין בכל התפלות וזכרון חרועה לפי שאין תוקעין בשבת ומ"מ כדיעבד שהחליף וסיים הכרכה יצא.

(ה) לאחר התפלה נוהגין לומר כל א' לחבירו תכתב ותחתם לאלתר לחיים טובים.

(ו) בכואו לביתו יהיה השלחן ערוך ונרות דולקים כמו שאר יום טוב ויקדש בדין (כמו שאר בהלכות יו"ט כלל ע"ט גדין קידוש) (וכבר כתנתי בהלכות נרפות כלל כ"א סי' ז' דמה שנהגין ליקח עכבים על שחייבו כיון שאין אלו נקיאין בשיעור טל הלכן לכן לא יכרכו עליו רק טרא פרי האדמה) וכיון שהוא תחלת השנה נוהגין לעשות לסימן טוב לאכול דברים הרמוזים לזה (והטעם לזה עיין ברמב"ן תחלת לך לך מש"כ דע כי כל גזרות עירין משילא למטה סימן לזה לא ישתנה בשם אופן זה כ"ל ברור שהא הטעם שאמרו חז"ל השתא דאמרת סימנא עלתא) ונוהגין במדינותינו לאכול חפוח מתוק וראוי לנהוג שיכרך על החפוח בפה"ע ויאכל מעט ואח"כ יטבול בדבש ויאמר יה"ר שתחדש עלינו שנה טובה ומתוקה ואוכלים ראש ואפי' של דג ואומרים יה"ר שנהיה לראש ולא לזנב ואם הוא ראש כבש יותר טוב ואוכלין מיני לפתן (סקרין אערטן או ריבען שהא לשון ריטי) ואומרים יה"ר שירבו זכויותינו ואין אוכלין דברים המבושלין בחומץ ואוכלין בשר שומן וכל מיני מתיקה כדכתיב לכו אכלו משמנים וכו' והכל לסימן טוב ולכן פשיטא שיותר מאוד שלא יכעוס בימים האלו מלבד גודל האיסור כדי שיהיה לסימן טוב רק יהיה שמח לכו ונכון לכו ובטוח בה' עם החשובה ומע"ט ואין אוכלין אגוזים שמרבים כיתה וניעה ואנשי מעשה לומדין על השלחן ד' פרקים משניות שבמס' ר"ה.

לקרא
תפלה
יתפלל
תחנון
מניח
חומר
כמות
בשנה
מרכים
יכנס
שעים
שקרב
דיקים
ומכ"ש
עצמו
יקדים
לעיל
שאני
ראוי
להחזיר
כמו
ומרים
ין איך
ין איך
דחם
משפט
יותר
בשאר
כן כי
וח כן
וכ"ש
קדוש
י' ע"ז

הלכות ראש השנה כלל קלט

(ז) החרדים אל דבר ה' לא ישמשו מטחם כלילוח אלו אם לא כליל הטבילה דאז יקיים עינתו ויחזור לטבול כדי שיהיה בטהרה ואפי' לא יוכל לטבול למהר מ"מ לא יטבל העונה בשביל זה רק שלא ירבה שהוק עמה רק לקיים המצוה ואם היתה יכולה לטבול מקודם כה"ג אסור ואמנם אלו האוכלים לשובע בטנם או ח"ו כשנכנס במחשבתו הרחוק אשה יותר טוב שישמש מטחו מח"ו שיבא לידי עבירה ויטבול בשהרית אם יוכל ובלבד שיהיה נוהר מסחיטת שיער.

(ח) מה מאוד ראוי ונכון שיתברר כל אדם אף שאין דרכו בכך בכל השנה עכ"פ בימים אלו ישכים לעמוד קודם קריאת השמש לבה"כ כדי שיוכל לפנות ולהכין עצמו לתפלה עם הצבור מראש עד סוף ולאחר תפלת שחרית אומרים אבינו מלכנו ואם חל בשבת א"א א"מ לפי שאסור לומר ויהי בר"ה ויש שכתבו דידלג ולא יאמר א"מ הטאנו לפניך ואח"כ קוראין בס"ת ומפטירין. ואם יש מילה מלין קודם תקיעת שופר סימן לדבר זכור ברית אברהם והדר ועקידת יצחק ואח"ו מתפללין מוסף ובנוסח ומפני הטאנו יש במקצת סידורים ואין אנו יכולים לעלות ולראות והיא טעות דאף שבתמ"ק היה קיים אין צריך לעלות ולראות אלא בנ' רגלים אלא ואין אנו יכולים לעשות חובותינו ויאמר ואת מוספי יום הזכרון כדי לכלול בו גם מוספי ר"ח שנקרא גם כן זכרון וצריך שיאמר ושני שעירים לכפר ואומרים ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור ולא כהאומרים לזרע יעקב תזכור ומ"מ אם טעה באיזו נוסח א"צ לחזור וצריך לומר מלכות זכרונות שופרות כסדר ואם הקדים ברכה לחברו צריך לחזור ולומר כסדר ומאריכים בתפלה עד קרוב לחצות ולא יותר (תק"ה).

(ט) מי שאין לו שופר מ"מ יכול להתפלל מוסף שהברכות והתקיעות אין מעכבין זה את זה וגם אם יש לו שופר והתפלל קודם תקיעות יצא (ס).

(י) יהיה שדר בשוב ואי אפשר לו לילך למקום שיש שם מנין יזהר מאוד שיחפלה שחרית בשעה שידוע שבכל המקומות מתפללין הצבור דאף על גב דהקב"ה דן את העולם בכל יום בשלש שעות ראשונות מ"מ אין זה אלא לפקידה בעלמא לאותו יום אבל בר"ה שהקב"ה דן לכל השנה ולפעמים לשנים רבות וכיון שהוא יום הדין והוא יתפלל ביחוד שמה יעיניו בדינו ומי יצדק אבל בשעה שהצבור מתפללין או תקובל תפלתו בתוך תפלת הצבור ולכן צריך לזהר שלא יתפלל מוסף ביחוד בנ' שעות ראשונות דאז הוא שעת הדין דאע"ג דבכל המקומות עסקין עדיין באמירת פיוטים אין זה תפלת הצבור ועוד דמוסף עם שחרית לא הוי בשעה שהצבור מתפללין ולכן צריך להתפלל בזמן שמשער שמתפללין מוסף בשאר מקומות או יתפלל אחר ג' שעות ואם יש לפניו מקום שיוכל לשמוע תקיעות אעפ"י שגם אין מנין ויצטרך להתפלל ביחוד ויכול לילך למקום שיש שם מנין רק שאין להם שופר מוטב שילך לשמוע תקיעות אעפ"י שיחפלה ביחוד ומוטב שלא יתפלל כלל רק שישמע התקיעות דהתקיעות ביום א' היא מ"ע דאורייתא וגם ביום ב' עכ"פ הוי משום ספק דאורייתא אבל אם יש שהות ביום שיוכל לילך לקיים שניהם ילך למקום שמתפללין ואח"כ ילך לשמוע התקיעות שכל היום כשר לתקיעות ובלבד שיזהר שלא ילך חוץ לתחום כדלקמן כלל ק"מ.

(יא) לאחר התפלה אוכלים ושותים ושמים לא שמחה של הוללות אלא שמחה של מצוה ואין כותענין בר"ה ולא בשבת תשובה ואמנם לא יאכלו כל שבעם למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניו כל היום ויזכור חמיד שתלוי בדין הוא וכל העולם ולכן יש נכנעים מלאכול בר"ה מאכל שהביב להם מאוד (תק"ז) ולאחר האכילה יקבע עצמו

הלכות ראש השנה כלל קלט

ללמוד ואם ראשו כבד עליו יישן מעט אם א"א לו בלא זה ייש נוהגים לגמור כל תהילים ומותר לומר גם ההלל אע"ג דא"א הלל בר"ה וי"כ משום שהלל הוא שמחה ועכשיו תלוי בדין היינו דוקא כשאומר בדרך שיר אבל כשאומר דרך תהנה ובקשה מותר (תקפ"ד).

(יב) המתענה בר"ה מי שאינו מתיירא לנפשו א"צ להתענות בר"ה כל ימיו ואפשר מה שקבלה באיזה מקומות שהנוהג והגיל להתענות ומשנה רגילותו ואינו מתענה אינו משלים שנתו היינו דוקא ברגיל להתענות אבל מי שהתענה פעם א' לא יארע לו כל און ולא ידע דבר רע וכן עשיית מעשה בעצמי ומ"מ בלילה אסור להתענות (תקפ"ז).

(יג) המתענה תענית חלום בר"ה אם הוא ביום א' יתענה גם ביום ב' ומ"מ המתענה בר"ה אין צריך למיחב תענית להתענתו ואפילו חל בשבת. והמתענה ראוי ונכון שילמוד כל היום ופשיטא אם אינו מתענה מחמת חלום רק מחמת השוכה דבשלמא בת"ח יש לומר כיון דהענוג הוא לו אם כן מקרי לכם משא"כ בשאר תענית וכיון שאינו הציז לכם צריך שיהיה לר'. (ועיין לעיל כלל ק"ל סי' י"ד שאסור לנצל לאחרים) ואין אומר ענינו והמתענה פ"א בר"ה אם התנה מתחלה שאינו מקבל עליו בנדר ושאינ דעתו להתענות רק היום אין צריך התרה אבל סתם צריך התרה (סז).

(יד) ב' יו"ט של ר"ה אפילו בא"י עושין ב' ימים ונחשכין ליומא אריכא לפי שאפי' בזמן המקדש לפעמים היו עושין ב' יו"ט-אם באו עדים מן המנחה ולמעלה לפי שלעולם היו עושין יום ל' של אלול ל"ט דשמא יבואו עדים ויקדשו החדש באותו יום ואז לא היה רק יום א' אך אם באו לאחר שכבר הקריבו חמיר של בין הערבים ואם יקבלו העדים באותו יום יהיה קלקול שנמצא שאמרו שיר של חול על החמיר וגם היו צריכין לדרחות עשה שלאחר החמיר אסור להקריב שום קרבן והרי היו צריכין להקריב המוספין ולכן התקינו שלא יהיו מקבלין העדים רק עד המנחה ואם באו אחר מנחה היו גומרין אותו יום בקדושה כדי שלא יזלזלו בו לשנה הבאה ולמחר היו מקדשין החדש והיה י"ט מה"ח ולפיכך אפי' לאחר החורבן אפי' אם באו העדים קודם מנחה התקינו שלעולם יעשו שני ימים ומתחילין למנות ימי החדש מיום ראשון (תר"ח). וכל דין יום ראשון נוהג גם ביום ב' ולכן ביצה שנולדה ביום א' דר"ה אסור גם בשני וכן מה שנצוד ונחלש באחד אסור בשני כמבואר בהלכות י"ט. חלב שנחלב באחד אסור גם ביום ב' ואם חל ר"ה ה' ו' אסור גם בשבת (ת"ר).

כלל קמ. דין השופר (סי' תקפ"ו).

(א) מ"ע מה"ח לשמוע תרועת השופר בר"ה שנאמר יום תרועה יהיה לכם וקבלו חז"ל הלמ"מ דילפינן ג"ש מדכתיב ביום הכפורים של יוכל והעברת שופר תרועה מה תתם בשופר אף בר"ה בשופר.

(ב) שופר קבלו חז"ל שהוא לשון שפופרת ר"ל דבר חלול ולא כל דבר החלול נקרא שופר אלא דוקא קרן של בהמה והיה החלולין שכן הן בטבען שיוצא עצם א' מראשו ועליו תקוע עצם חלול וזה העצם החלול הוא נקרא שופר ולכמהלה מצוה מן המוכתר לתקוע בקרן של איל כדי להזכיר עקירת יצחק ועוד שהוא כפוף ומצוה בכפופין לרמוז שכל אחד יכפוף לבנו בתשובה ומיהו אם לא מצא איל יתקע בשל מין אחר שהוא כפוף ואם אין לו מן המינים הכפופים כשר אף מן המינים שקרנותיהן הלולין ופשוטין וכלבד שיהיה היה או בהמה טהורה דכל דבר טמא פסול לעשות ממנו צרכי מצוה דילפינן מתפילין שנאמר בו למען תהיה תורת ה' נפיך וקבלו חז"ל דר"ל מן המין המותר בפיך

הלכות ראש השנה כלל קמ

אבל קרן של מין שקרנותיו אינו אלא עצם א' ואינו חלול פסול דזה לא נקרא שופר כלל
וכן קרן של פרה ושור אע"ג שהוא חלול מ"מ פסול דלא נקרא שופר אלא קרן בלבד
כדכתיב בכור שורו וכו' וקרני ראם קרניו הרי שמדמה התורה קרן השור לקרני ראם
אע"פ שזה חלול וראם אינו חלול מ"מ כיון שהקישן התורה לכן אפי' בדיעבד פסול.

(ג) שיעור אורך השופר טפח דהיינו ד' גודליו במקום הרחב כדי שיאחזנו התוקע
כידו בארבע אצבעותיו ויראה מכאן ומכאן כל שהוא כדי שלא יאמרו שנופח בידו.

(ד) לא הוציא זכרותו דהיינו כשהקרן מחובר כבהמה בולט עצם אחד מן ראש
ונכנס לתוך הללו של השופר כזכרות בנקבות וכשעושיין ממנו שופר צריך להוציא עצם
הזכרות ואם לא הוציאו אלא הניחו בתוכו ועשה בו נקב ותקע בו יצא שהרי קול שופר
שמע ועצם זה אינו חוצץ דק"ל מין במינו אינו חוצץ אבל אם הוציא עצם זה הזכרות
ונקב אותו ועשאהו חלול כשופר ותקע בו לא יצא שעצם זה לא נקרא שופר שהרי לא
נברא חלול כשפותרת וי"א דאם הוציאו פ"א ונקבו וחזרו ונתן בתוך השופר פסול (ח"ו).

(ה) הפכו לא שנא הפכו כדרך שמהפכין החלוק שמהפכין הפנימי לחוץ והחוץ
לפנים לא שנא שהניחו כמות שהוא אלא שהרחיב צד העליון שהוא בטבעו קצר וקצר
הצד המחובר בראש שטבעו להיות רחב או אפי' שהשופר נעשה כדון אלא שדרך
התוקע לתקוע בצד הקצר והוא היפך השופר והניח צד הרחב אצל הפה ותקע בו לא
יצא דכתיב והעברת שופר חרועה וקבלו חו"ל הר"ל הדרך העברתו כלומר בדרך חמומת
גידולו שהאיל מעבירו בראשו מחיים כך צריך לתקוע בו דהיינו במקום הקצר (כ"כ הר"ן
והריטב"א נספיקה נפ' לולב הגזול ד"ה וסיני ומס"כ בירושלמי מדכתיב מן המלך הייט לאסווכתא
ולשן לחות ונ"ל דמס"כ בראש"ש נר"ה רק בירושלמי מוסס גמאר מן המלך נשמוט נדמוס מראש"ש
מה שכ' הר"ן שהרי נספיקה כ' דמסול מה"ת מוסעברת) ואע"ג דפסוק זה נאמר בחקיעות של
יה"כ של יובל כבר קבלו חו"ל דילפינן ג"ש שיהיו כל החקיעות של ר"ה ויה"כ של יובל שוין.

(ו) אבל אם היה ארוך וקצרו עד שנשאר בו כשיעור וכן אם גררו בין מבפנים
או מבחוץ עד שנעשה דק מאוד כשר שהרי לא שינה אותו מתמונתו שהיה בראש האיל.
(ז) כל הקולות כשירים בשופר בין שהיה קולו עב או דק מאוד ובלבד שיהיה זה

הקול מחמת עצמו אבל אם נשתנה קולו ע"י דבר אחר מכמות שהיה בתחלה פסול
לפיכך אם נתן שופר בחוך שופר ותקע בו אם הפנימי עורף על החיצון משני צדדיו שאז
אינו שומע אלא קול הפנימי לבד יצא והוא שלא נשתנה הקול מחמת החיצון ואם אין
הפנימי בולט מב' צדדיו אע"פ שלא נשתנה קולו לא יצא דשופר א' אמרה תורה ולא
ב' שופרות ויש מכשירין אם לא נשתנה קולו ובלט רק לצד הפה אע"פ שאינו בולט מצד
הרחב ובלבד שגם החיצון לא יהיה בולט בצד הרחב דאז הוי ב' שופרות.

(ח) כיון דק"ל שופר אחד ולא ב' שופרות לכן אם הוסיף עליו כל שהוא בין
במינו ובין שלא במינו פסול ולכן אפי' אם דיבק שברי שופרות אפי' חסמו באור ודבקו
יחד מיניה וביה בלא דבק ועשה מזה שופר ואפי' אם יש בשבר של צד פיו שיעור שופר
ואלו לא הוסיף עליו היה כשר כיון שהוסיף עליו בין במינו ובין שלא במינו פסול דהוי
ב' שופרות.

(ט) וכ"ז כשהוסיף עליו על ארכו אבל אם צפהו מבחוץ אפי' בזהב וכיוצא בו
שאינו מינו אם לא צפה מקום הנחת פה אלא למטה ממנו מבחוץ אם לא נשתנה קולו
כשר אבל במקום הנחת פה פסול ולפי שיש בו חלוקי דינים לכן צריך לזוהר בזה שיהיה
עב"פ מקום הנחת פה כולו אינו מצופה ובלבד שלא ישתנה קולו מחמת הציפוי דאז פסול.

הלכות ראש השנה כלל קמ

(י) ולכן אותם המציירים בשופר ציורים במיני צבעונים לא יפה עושין דשמוא נשתנה קולו מעט אבל מותר לחקוק בשופר עצמו ציורים לנאותו.

(יא) לכתחלה אין לתקוע בשופר שיש בו נקב אפי' נשתייר בו שיעור תקיעה לצד פיו משום שקולו פגום והקריבהו נא לפחתך ואם אין מצוי לו כ"כ שופר שלם אם לא סתם הנקב כשר שכל הקולות כשירים בשופר ואפי' לא נשתייר בו שיעור תקיעה.

(יב) אבל אם סתם הנקב אם לא נשתייר רובא פסול לעולם אפי' סתם במינו וקולו כמות שהיה תחלה דכיון דלא נשתייר רובא בטל ממנו שם שופר ולא נעשה שופר אלא ע"י סתימה זו ונמצא הוי שופר ודבר אחר או ב' שופרות דפסול אך אם נשתייר בו רובא י"א דצריך עוד ב' תנאים דהיינו (ה) שיהיה הסתימה דוקא במינו דהיינו בחתיכת קרן דאז כיון שנשתייר הרוב בטלה לגבי השופר אבל שלא במינו לעולם לא בטל לגבי השופר והוי שופר וד"א (ג) אעפ"י שנשתייר רובו וסתמו במינו צריך שיחזור קולו לכמות שהיה קודם שניקב דאל"כ כיון שנשתנה קולו אין הסתימה בטלה ולכן בעינן שלשה תנאים. (ה) נשתייר רובו (ג) חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב (ג) סתמו במינו ואם הוא שעת הדחק באין לו שופר אחר סמכינן על הפוסקים דסגי בב' תנאים נשתייר רובו וסתמו במינו אע"פ שלא חזר קולו לכמות שהיה או אם חזר לכמות שהיה אע"פ שסתמו שלא במינו אבל בלא נשתייר רובו אע"ג שיש בו חרתי למעלוותא דהיינו שחזר קולו לכמות שהיה וגם סתמו במינו אפ"ה פסול דבטל מתורת שופר.

(יג) ודוקא שלא נזכר עד י"ט דאז אסור ליטול הסתימה דהוי כתיקון כלי כיון שעל ידי זה מכשיר השופר אבל אם נזכר קודם יום טוב יטול הסתימה ודינו כאלו לא סתמו (כס"י י"ח) דכשר.

(יד) נסדק לארכו י"א אפילו לא נסדק אלא כל שהוא וגם דבקו בדבק אפ"ה פסול וגרע מניקב דכשר משום דבניקב יש מקום לרוח לצאת משא"כ בנסדק דאין מקום לרוח לצאת ולכן כל זמן שתוקע הסדק מוסיף והולך וכל העומד לנסדק דומה כאלו כבר נסדק כולו ובנסדק כולו לכ"ע פסול ואם הדקו הרבה בחוט ומשיחה דאז לא יוסיף להסדק כשר וכלכך שלא ישחנה קולו מחמת המשיחה (דל"כ נלח"ה פסול כללעיל סי' ט') ואז אפי' לא נשתייר שיעור תקיעה לצד הפה כשר אבל יש פוסקים דהא דנסדק פסול היינו בנסדק כולו אפי' רק מצד א' הוי כשני חתיכות שופר שדבקו דפסול דשופר א' אמר רחמנא ואפי' אם חממו באור ודבק הסדק מיניה וביה פסול ואם נסדק רובו יש חילוק דאם לא דבקו פסול דרובו ככולו אבל אם דבקו כשר ואם לא נסדק אלא המיעוט אפי' לא דבקו כשר והא דמכשרינן בדבקו בנסדק רובו י"א אפי' דבקו בדבק דכיון דהדבק אינו ניכר לא הוי כמין בשא"מ וי"א דהוי מין בשא"מ ופסול אא"כ דבקו מחמת שחממו באור ולכתחלה ודאי יש להחמיר לפסול אפי' בכל שהוא ובשעת הדחק שאין לו שופר אחר יש להקל כהפוסקים דכשר במיעוטו אף שלא דבקו אר' ברובו ודבקו אפי' בדבק ונ"ל דדוקא בדבק מכשרינן דהוי כאלו הוא שלם אבל אם מהדקו בחוט ומשיחה לא מהני לדעה זו דדוקא בנסדק מיעוטו להפוסלן דסופו לנסדק לגמרי בזה מהני חוט (דל"כ כ"ר דכ' שא"כ ע"ה) (מ"ח סק"ד).

(טו) ונ"ל דדוקא בסדק כל שהוא מחמירין המחמירין אבל בפגימה כשר לכ"ע דדוקא בסדק הולך ומוסיף (ומה שכתב נל"ר נגס תי"ט דכ"ס נפגס פסול בדשנין צומזין נפגס שיש בו חסרון כסדק אין בו חסרון ולכן לא תני בשופר נפגס ע"ש לא הנכתי כלל דלדרכה דל"כ קשה לקה תני גבי צומזין נפגס וכסדק כיון דכ"ס הוא חז"כ דאין למודין

הלכות ראש השנה כלל קמ

כפנס מנסדק וכן להיסק וז"ל גבי שפר ללא תני נפנס מוכח לכפר וכן הסכים ז"ל לכפר
דנפנס דינו ככקב).

(טו) נסדק לרחבו במיעוטו כשר ברובו פסול דהוי ליה כאלו ניטל כולו אא"כ
נשתייר לצד פיו כשיעור וי"א אפי' שלא לצד פיו ולא חשוב הפסק דמין במינו אינו הוצין.
(יז) הרחיק את השופר מפיו לנפח בו ותקע בו פסול כיון שאין השופר נוגע אל פיו.
(יח) הגזול שופר לכתחלה אסור לתקוע בו דהוי מצוה הבאה בעבירה ומ"מ
בדיעבד יצא אפילו לא נתייאשו הבעלים דאין גזל בקול ומ"מ אין מברכין עליו אבל
בשופר שאול יוצאין אפי' לכתחלה ומברכין עליו אע"ג דכתיב יום תרועה יהיה לכם ובגלגל
דכתיב ולקחתם לכם קי"ל דאין יוצאין בשאול שאני החם דלכם קאי על ולקחתם משמע
שהלקיחה יהיה משלכם וכן בציצית תעשה לך אבל הכא קאי לכם על התרועה ולא שייך
לומר שיהיה משלכם דא"כ הל"ל ולקחתם לכם שופר ולכן שאול כשר ולכן מותר לטול
שופר חבירו שלא מדעתו ולתקוע בו דמסתמא ניחא לאדם לקיים מצוה בממונו ואף על
גב דכשיתקע בו הרבה נתקלקל קצת ליכא למויהש שמא יתקע בו הרבה דלמה יתקע יותר
מצרכו (מ"א סק"ד) משמע אבל להתלמד אסור ליקח שלא מדעת הבעלים אם לא שידוע
שחבירו אינו מקפיד בזה.

(יט) אע"ג דתקיעות שופר הוא מ"ע מה"ח מ"מ אם א"א לקיימו אלא ע"י שיעבור
איסור אפי' רק איסור דרבנן העמידו רבנן וזביריהם ומוטב שחכתבל מצוה מה"ח בשב
ואל תעשה משיעבור איסור דרבנן בקום ועשה ולכן אם היה מונח על השופר גל של
אבנים או שאר דברים שאסורין בטלטול או שהיה השופר מונח בראש האילן או חוץ
לתחום או מעבר לנהר אסור לעלות באילן או לשובט בנהר להביאו. ולעבור במעברא
(סקורין פר"ה) או בספינה קטנה אם א"א בלא"ה יש לסמוך על המתירין (כגו"כ כמ"ח
כ"י תל"ט ועיין מה שכתתי בהלכות סוכה נמשות ח"ס) אבל באמירה לנכרי כגון לשלוח
להביאו אפי' מחוץ לתחום מותר במקום מצוה דהוי שבות דשבות ואם הנכרי הביאו אפי'
חוץ ל"ב מיל ד"א דהוי דאורייתא אפי"ה תוקעין בו דהא מותר לטלטלו בתוך ד' אמות
וא"כ שרי לצאת בו דלא אסרו חו"ל בכאו חוץ לתחום אלא באכילה והנאה ומצית לא
להנות נתנו ועכ"פ אסור לטלטל חוץ לד"א כדן בא מחוץ לתחום ואם עשה נכרי שופר
מקור שלו מותר לתקוע בו דלא הוי נולד כיון שנמרו בידו אדם אבל אם עשאו מקורן של
ישראל אסור דה"ל נולד ומותר ליתן לחובי מים או יין לצחצחו ואין בו משום תיקון כלי.

כלל קמא. דין התקיעות והכרכות ומי שחייב בהן:

(א) זמן תקיעות שופר ביום ולא כלילה שנאמר יום תרועה ומצותה משעת הנץ
החמה ואילך עד הלילה ומ"מ אם לא היה לו שופר ביום והביאו לו בין השמשות חוקע
בלא ברכה (וע' בהל' גרכות כלל ה') ובדיעבד אם תקע משעלה עמוד השחר יצא (תקפ"ח).
(ב) כשחל ר"ה בשבת אין תוקעין דחכמים גזרו שמא יעבירו ד"א בר"ה ואסור
לטלטל אם לא לצורך גופו או מקומו וביום טוב אסור להשתמש בו דהוקצה למצותו
אבל בטלטול מותר.

(ג) כל שאינו מחוייב בדבר אין מוציא אחרים ידי חובתו ולכן חרש שוטה קטן או
חרש שאינו שומע אעפ"י שיכול לדבר כיון שפטורים אין יכולין להוציא אחרים אבל שומע
ואינו מדבר שחייב כיון ששומע התקיעות ואעפ"י שאינו יכול לבדק אם אין שם אחר שידוע
לתקוע יברך אחר והוא יתקע. סומא הייב בתקיעות ויכול להוציא אחרים ולכתחלה יש

לחוש לדעת האומרים דסומא פטור ומ"מ אם כבר הוחזק בכך אין לסלקו משום זה ונשים פטורות דהוי מ"ע שהוזמן גרמא (תקפ"ט).

(ד) אין יוצאין י"ח אא"כ מתכוין לתקוע לשם מצוה אבל המתעסק לתקוע רק להתלמד לא יצא בין התקוע ובין השומעים ממנו ואין יוצאין אא"כ שנחכוין התקוע להוציא השומעים וכן השומעים יכונו לצאת אבל אם נחכוין התקוע ולא השומע או להיפוך לא יצא ומ"מ לא בעינן שיחכוין דוקא להוציא פלוני ופלוני אלא שיחכוין סתם להוציא כל השומעים ומסתמא התקוע כבהכ"נ מתכוין להוציא כל השומעים ולפיכך אם היה ביתו סמוך לבהכ"נ או שהלך סמוך לבהכ"נ אם כיון לבו לצאת יצא אבל אם היו חוקעין בבית לחולה ולילדה והיה ביתו סמוך לו ושמע לא יצא דמסתמא לא נחכוין זה להוציא אלא ההולה.

(ה) אין יוצא י"ח אא"כ שמע קול שופר ממש ולא קול שופר המעורב בד"א ולכן השומע מבחוץ תקיעות כהכ"נ צריך לשער אם שמע קול שופר או קול הברה דאז לא יצא וזה תלוי בריחוק מקום ולכן צריך לקרב עצמו לבהכ"נ וכן היושב בבית אסורים במערה שחדת הקרקע ותוקע שם ומחמת ההבל נתבלבל הקול ממילא אפי' בעומד סמוך לו ולכן אם יש אנשים עומדים למעלה מבחוץ צריך להבחין אם שמעו קול שופר או קול הברה ואם להיפוך שתוקעין מבחוץ והשומע בפנים י"א רבוה לעולם אם הוא בסמוך שומע קול שופר דדוקא אם תוקע בכור ומערה שם נתבלבל הקול מחמת הבל המערה משא"כ אם תוקע מבחוץ וי"א דגם בזה תלי בהבחנתו ומ"מ אנו לא סמכינן על בקיאות ולכן אם משער שלא שמע רק קול הברה יחזור לשמוע קול שופר ויברך ואם מסופק ישמע בלא ברכה אבל אם התקוע וגם השומע בכור לעולם שומעים קול שופר (תקפ"ז).

(ו) צריך לתקוע מעומד דילפינן מעומר דכתיב וספרתם לכם והכא כתיב יום תרועה יהיה לכם ובעומר כתיב מהחל חרמש בקמה וקבלו הו"ל דר"ל בקומה ולכן לא יסמוך על דבר שאם ינטל אותו דבר יפול דוה לא נקרא עמידה וגם השומעים יעמדו (א"ר ללא כמ"ח) ומ"מ כדיעבד אם תקע מיושב יצא דבעומר גופא קי"ל דאינה אלא למצוה ולא לעיכוז ונוהגין לתקוע על הבימה משום כבוד הצבור ויתקע בצד ימינו ויהפוך פי השופר למעלה ולא לצדדיו ונוהגין להקרות להתקוע מלה במלה אפי' תקיעה ראשונה כדי שלא יטעה (תקפ"ח).

(ז) קודם שיתקע צריך לברך אקב"ו לשמוע קול שופר ולא יאמר לשמוע בקול דמשמע לעשות רצונו ולא יאמר וצונו לתקוע דהא לא כתיב בקרא ותקעתם רק יום תרועה ועוד שהרי צריך לעשות גם תרועה ובדיעבד יצא בכללן וגם יברך שההיינו ואנו במדינתנו נוהגין שגם ביום ב' מברכין שההיינו ואין חילוק בין אם מברך לעצמו או שכבר יצא ומברך להוציא אחרים דלעולם מברך ב' ברכות הנזכרות (גמ"ל י"ט ע"ס ו"ל דמכאן ז"ס אינו חלף לאגזיס שאין יודעין וכ"כ פ"ח שכן נכון ללא כמ"ח) ומ"מ אם כבר יצא התקוע הנכון שיברך השומע לעצמו ולא התקוע ואין נוהגין כן ואם תוקע לנשים והוא כבר יצא לא יברך התקוע דמצד הדין נשים פטורות משופר אך שהנשים יברכו בעצמן אם ירצו אבל התקוע לא יברך ומ"מ מותר לתקוע אף שהתקוע כבר יצא ואין שם אלא נשים (אנל הפ"ח כ' דדעת רוב הטסקיס שאם כבר יצא אסור לתקוע לנשים) ואפי' בשביל קבנים מותר לתקוע כדי לחנכם במצות והמ"א כ' דאם צריך לתקוע בשביל נעיים יכוין שלא לצאת בתקיעות דבהכ"נ ואז ילך להאשה ויתקע שם ויברך ואע"ג שאח"כ הולך לבהכ"נ לשמוע תקיעות על סדר הברכות מ"מ א"צ לחזור ולברך כיון שכולה הדרא מצוה היא לו אין הפסק מויק בזה. ולא יתקע ביחוד בג' שעות ראשונות דאז הקב"ה יושב בדין כמו

הלכות ראש השנה כלל קמא קמב

שכתבו לעיל לענין תפלה אלא יתקע להם או בשעת תקיעות בהכ"נ או לאחר ג' שעות
ואם האשה צריכה לאכול בשחר תאכל קודם התקיעות כי בלא"ה מדינא פטורין ואע"ג
שכבר קבלו עליהם הוכיח מכל מקום במקום צער או חולי י"ל דלא קבלו (סז).

(ח) המתחיל לתקוע ולא יכול להשלים ישלים אחר על סמך הברכה שבירך הראשון
שהרי הראשון כיון להוציא כל השומעים וא"כ ה"ו כאלו כ"א בירך דקיי"ל שומע בעונה
ואפי' לא ענה אמן וה"ה אפי' אם הראשון לא יכול לתקוע כלל נמי דינא הכי ואם זה
השני לא שמע הברכה צריך לברך בפ"ע בלחש ואם זה נכנס באמצע התקיעות ולא שמע
התקיעות הראשונות ספק אם יתחיל לראש התקיעות משום עצמו ואע"ג דקיי"ל דסדר
תקיעות אינו מעכבות וא"כ יכול לתקוע להוציא הצבור ואח"כ יתקע לעצמו הסדר שנחסר
לו מ"מ כיון שמברך בשביל עצמו ראוי לו שיתקע כלם ועל הסדר (ואפשר אזכור ספיקא של
שכנ"ג טהניא ח"ר) ונ"ל דהכל לפי הענין (סז).

(ט) לא ישוחו לא התוקע ולא השומעים משבירך עד כלות כל התקיעות בין
דמיושב ובין של מעומד ונ"ל דה"ה עד לאחר שלשים קולות שתוקעין לאחר התפלה ומ"מ
סדר התפלות והפיוטים לא מקרי הפסק בין התקיעות אבל בין ברכה לתקיעה אפי' סדר
התפלה הוי הפסק וצריך להזכור ולברך אא"כ שח בדבר שהוא לצורך הברכה כגון הביאו
שופר וכיוצא בו וכדלעיל כלל ה' ואין חילוק בכל זה בין המברך או השומע דאפי' שח
השומע בין התקיעה לברכה צריך להזכור ולברך ובדיעבד ששח בין התקיעות אין צריך להזכור
ולברך דהכל מצוה א' היא ואינו דומה לשח בין תפילין לתפילין דהתם הם ב' מצות (סז).
(י) בתקיעות מיושב דהיינו קודם שמתפללין מוסף מותר הש"ץ לתקוע אבל התקיעות
שעל סדר הברכות מדינא אסור להש"ץ לתקוע כדי שלא יתבלבל אך כשמתפלל מתוך
סידור דינו כמוכתח שלא יתבלבל ומותר לתקוע אבל משום הפסק בתפלה ודאי אין לחוש
בין שהתקיעות הם לצורך התפלה (סז).

כלל קמב. סדר התקיעות (תק"ז).

(א) כמה תקיעות חייב אדם לשמוע ב"ה תשע לפי שנאמר בר"ה זכרון תרועה
יום תרועה יבזיה"כ של יוכל כתיב שופר תרועה וילפינן ג"ש שביעי שביעי שיהיו כל
התקיעות של חדש שביעי שוין ונמצא הוי כאלו כתיב בר"ה ג"כ תרועה וקיי"ל שכל תרועה
צריך להיות תקיעה לפניה ותקיעה לאחריה שכן למדו רז"ל מקראי נמצא צריך לשמוע
ג"פ הר"ה תר"ה תר"ה. ואפי' שמע ט' קולות אלו בט' שעות ביום ואפי' בט' בני אדם
תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה יצא אם לא היה מוחמת אונם אבל אם מוחמת
אונם לא יצא ועיין לקמן סימן י"א.

(ב) תרועה זו האמורה בתורה קבלו חז"ל שהוא לשון כביה ומתאונן שכן ת"א יום
יבא ומצינו דכתיב ותיכב אם סיסרא שר"ל שהיתה בוכה ומתאוננת ודרך הבוכה ומתאונן
שגונח מכאב לב והם קולות ארוכות קצת ומופסקים קצת ולא תכופים יחד והוא אותן
קולות שאנו קורין שברים ואח"כ מילל בקולות קצרות תכופים יחד שאנו קורין תרועה
וכרוב הימים והגלות נסתפקו חז"ל (כיינו עפ"י מה שכתב רמב"ם אבל רב האי כ' דלא משס
ספק עיין בה"ש ובנ"י) אם התרועה הוא לשון גנוהי היינו שברים קולות ארוכות או לשון
יללה קולות קצרות או אפשר שניהם יחד שברים תרועה ולכן תקנו חז"ל לצאת ידי כל
הספקות ולתקוע ג"פ תשר"ה וג"פ תש"ה וג"פ תר"ה אבל אין לספק שמה תתלה תרועה
ואח"כ שברים וא"כ היה להם לתקן ג"כ לתקוע תרש"ה דכיון דתרועה הכתובה הוא לשון

הלכות ראש השנה כלל קמב

בכיה ויללה ואין דרך הבוכה לליל בראשונה ואח"כ לגנוח אלא הדרך תחלה עושה גניחות ואח"כ מיילל וא"ל כיון שכבר תקנו לתקוע תשר"ת א"כ יוצא ממ"נ אם תרועה הוא שברים כבר תקע ואם התרועה היא תרועה כבר תקע ולמה לן לתקוע תש"ת ותר"ת הטעם דצריך שיתקע תקיעה תרועה תקיעה רצופים שלא יפסיק בין קול לקול עם קול אחר (כמו שכתוב בסמוך) וא"כ שמא התרועה הוא שברים לכד והרי הפסיק בתרועה בין השברים לבין תקיעה שלאחריה וכן שמא התרועה היא תרועה לכד ונמצא שהפסיק בשברים בין תקיעה ראשונה לתרועה.

(ג) השברים קבלו חז"ל שלא יהיו פחות משלשה שברים זה אחר זה.

(ד) שיעור תקיעה קבלו חז"ל שהוא כשיעור תרועה ולפ"ז בסדר תשר"ת שאנו עושין שמא התרועה הכתובה הוא שניהם יחד ש"ת וא"כ צריך להאריך ג' בתקיעות כשיעור ש"ת ובסדר תש"ת שאנו עושין שמא התרועה הוא שברים צריך להאריך בתקיעות כשיעור ג' שברים שהם קולות ארוכות קצת ובסדר תר"ת שאנו עושין שמא התרועה הוא יללה אין צריך להאריך רק כשיעור תרועה ואם קיצר בשיעור התקיעה משיעור התרועה שבאותו סדר לא יצא.

(ה) וכן בשברים ותרועה שאם קיצר מן השיעור שנכתוב בסמוך לא יצא אבל מותר להאריך בין בתקיעה ובין בשברים וכן בתרועה וכן מותר לעשות בבח אחת ד' או ה' שברים.

(ו) שיעור התרועה שאנו קורין תרועה קבלו חז"ל שהוא ג' יבבות ונחלקו הפוסקים די"א שהיא כשלשה יבבות דהיינו ג' כוחות בעלמא ולפ"ז בסדר תר"ת שאנו תוקעין דשמא תרועה היא מה שאנו קורין תרועה וכיון דשיעור תרועה הוא רק כג' כוחות וקיי"ל דשיעור תקיעה כשיעור תרועה א"כ התקיעות דבסדר תר"ת אינו רק כשיעור ג' כוחות ולכן י"א שצריך לזוהר בסדר תשר"ת ותש"ת שלא יאריך בשבר א' כשיעור ג' כוחות כיון דבסדר תר"ת נקרא זה תקיעה אך אין אנו נוהגין כן ומאריכין יותר דסבירא לן כיון דבסדר תשר"ת ותש"ת שאנו עושין דשמא התרועה הכתובה היא שברים ולא תרועה ומותר להאריך בשבר א' קצת ובלכד שלא יאריך בשבר א' כשיעור ג' שברים בתש"ת דאז שיעור תקיעה כתרועה דידיה דהיינו ג' שברים וה"ה בתשר"ת כשיעור ג' שברים ותרועה אבל יש פוסקים דס"ל דכל יבבא הוא ג' כוחות וא"כ התרועה שהיא ג' יבבות היינו ט' כוחות וכן ג' שברים כל שבר הוא ג' כוחות ולפ"ז כיון דקיי"ל דשיעור תקיעה בתרועה נמצא צריך להאריך בתקיעת תשר"ת שכל תרועה יהיה כשיעור ח"י כוחות (דכיוצא ט' שברים וט' לתרועה) ובסדר תש"ת ותר"ת צריך להאריך בכל תקיעה כשיעור ט' כוחות לפחות.

(ז) ולכן לכתחלה צריך לצאת ידי כל הדעות וצריך התוקע לזוהר שיאריך בתקיעות תשר"ת שכל תקיעה יהיה לפחות כשיעור ח"י כוחות והתקיעות של תש"ת ותר"ת לפחות כשיעור ט' כוחות דבזה יוצא לכ"ע שהרי מותר להאריך אפי' יותר מכשיעור כמו שמבואר בסימן ה' וגם יזוהר לכתחלה בתש"ת שיקצר בכל שבר שלא יהיה כשיעור ט' כוחות עכ"פ דאם יאריך בשבר א' כשיעור ט' כוחות לכ"ע הוי שיעור תקיעה וא"כ יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה ואפי' בדיעבד אם האריך כשיעור ט' כוחות צריך לחזור ולתקוע וגם יזוהר לכתחלה שיעשה בתרועה כשיעור ט' כוחות.

(ח) כל קול מקולות השופר צריכין שיהיו בשלימות בנשימה א' דתרועה כתיב ולא תרועות ואם מפסיק ביניהם אין כאן תרועה שלימה וכן התקיעות ולכן צריך לזוהר שיעשה

הלכות ראש השנה כלל קמב

הג' שברים בנשימה א' דאע"ג דשברים הם קולות מופסקים אין הבוונה שיפסיק בין שבר לחבירו אלא הבוונה שיהיה ניכר שכל שבר הוא בפ"ע ולא חבופים יחד כתרועה ואפילו בדיעבד אם לא עשאן בנשימה א' לא יצא (כ"כ הגר"א וז"ל נשס כ"ג ללא כע"ז ומ"א והמציין בכל הפוסקים יראה להדי' דאין ח' מהם דס"ל דכדיעבד ילא זולת הראב"ן לפי מה שב' הרא"ש ובהדי' חולק עליו הרא"ש והגר"א כ' דגם הראב"ן מודה בזה ואפילו רש"י שהניח הג"י דכ' זולת כלום ר"ל יותר מכדי נשימה נשמע אבל בכדי נשימה כבר היינו לר"י בתקיעה ותרועה שהם עכ"פ ב' קולות אבל קול ח' אפי' כדי נשימה אם הפסיק פסול).

(ט) ולכן יש מן הפוסקים שסוברים דבסדר תשר"ת דחשבינן לש"ת לתרועה וא"כ צריך לעשותן בנשימה א' דוקא ואם הפסיק ביניהן בכדי נשימה לא יצא (כ"כ הג"י וה' ה"ה לדלעיל נשס הגר"א) אבל ר"ת ס"ל כיון דגנזיהו וילולי לא עבדי אינשי בנשימה א' ולכן אע"ג דש"ת בסדר תשר"ת הוי תרועה א' מ"מ לכתחלה יעשה דוקא בב' נשימות וי"א עוד דלר"ת אם עשאן בנשימה א' לא יצא ולכן יש מקומות שלעולם עושין ש"ת בב' נשימות אפילו לכתחלה ויש מקומות עושין לצאת ידי שניהם דהיינו שבתקיעות מיושב עושין בנשימה א' כיון דלדעה ראשונה אפי' בדיעבד לא יצא ואח"ל דהלכה כר"ת דגנזיהו וילולי לא עבדי בנשימה א' מ"מ הא י"א דמורה דבדיעבד יצא אפילו בנשימה א' וכדי לצאת גם דעה ב' דס"ל דלר"ת אפי' בדיעבד לא יצא אם עשאן בנשימה א' ולכן בתקיעות מעומד שבמדינתנו הוקעין על כל ברכה תשר"ת יעשה בב' נשימות דוקא כמו שנבאר לקמן סי' י"ז.

(י) ולכן המקרא לפני החוקע סדר התקיעות שלא יטעה צריך לזהר בתקיעות דמושב שיקרא לפניו שברים תרועה בפעם א' כדי שיהיה החוקע לתקוע אותם בנשימה א' ואפי' בתקיעות דמעומד יחטוף קריאת תרועה אע"ג שכתבנו לעשות בב' נשימות דוקא עכ"פ לכ"ע אסור לשהות יותר מכדי נשימה ואם ימשך הקריאה יהיה יותר מכדי נשימה וכיון שאנו עושין מספק שמא צריך ש"ת אף לר"ת דגנזיהו וילולי לא עבדי בנשימה א' מ"מ אסור לשהות יותר מכדי נשימה (עיין נג"י).

(יא) קולות אלו אפי' לא שמען רצופים אלא ששהה בין שמיעת קול א' לחבירו יצא ובלבד שישמעם על הסדר אבל אם שמעם שלא בסדר כגון ששמע התרועה קודם לתקיעה וכיוצא בו לא יצא וכמו שנבאר בסי' שאח"ז ומיהו י"א דדוקא שנתכוין לשמוע קול זה לשם מצוה אבל אם אינו מתכוין כלל לשם מצוה כגון ששמע תקיעה ואח"ז שמע תרועה ולא נתכוין כלל לשם מצוה ואח"ז שמע שברים וכן כולם אינו מוסיף מה ששמע התרועה קודם לשברים דלא יהא אלא ששמע קול בהמה וכיוצא בו וי"א דאפי' בשומע כשמתעסק ואינו מתכוין כלל לשם מצוה אפ"ה מעכב והמ"א מכריע בזה להקל ובכל זה אין חילוק בין השומע להחוקע דאע"ג דהשומע אינו עושה מעשה אפ"ה פוסל (וג' נסי' תקס"ח נמ"א ס"ק ג' שב' דמור"ן מוכח כן וכן מוכח נסי' תק"ל נמ"א ס"ק י') ודוקא בסדר א' הוא דמעכב קול אחר שאינו שייך לאותו סדר אבל הסדרים אינן מעכבין זה את זה שאפילו תקע או שמע תחלה סדר תר"ת או חש"ת ואח"כ תשר"ת יצא וכן בענין אחר ולא עוד אלא אפי' שמע פ"א או ב' תשר"ת ואח"כ תקע חש"ת וכיוצא בו יתקע לבסוף פ"א או ב' תשר"ת ויוצא בזה דגם זה אינו מעכב שהרי מדינא א"צ לתקוע על סדר ברכות רק על כל ברכה פעם א' סדר א' כדלקמן (סי' תק"ל נמ"א ס"ק י"ג וע"ג נמ"א ס"ק ה' נשס הלשט דכ' דלמ"ד דתקיעה כמותעסק הוי הפסק לריך לחזור לראש הוה תמוס דל"כ במתני' דתניא אין נידו אלא אחת היכא משכחת לה וכמו שהק' הר"ן וכו' דזה כונת הלשט שכתב ואם תקע וכו' בין תשר"ת

הלכות ראש השנה כלל קמב

הראשון וכו' אך גם ז"א שהרי הירושלמי קאי אדוכא דמתני' שלא היו תוקעין רק פעם א' מה שכ' המ"א ואם תקע ר"ל מה שכ' הלכנו ואם תקע וכו' ע' בר"ן וכו').

(יב) כיון שצריך שלא יתקע או ישמע קול אחר שאינו שייך לאותו סדר לפיכך היה עומד בתשר"ת והקדים התרועה לשברים וכן בתש"ת שטעה ועשה גם תרועה בין לפני השברים או לאחריה וכן בתר"ח אם טעה ועשה שברים בין לפני התרועה או לאחריה או שעשה שברים ולאחר שסיים עשה עוד אפי' שבר א' אע"ג דמוחר לעשות ד' או ה' שברים היינו דוקא כשעושה הכל כנשימה א' דאז נחשב הכל לשברים א' אבל תיכף כשסיים השברים כדן שכבר עשה ג' שברים והפסיק וחזר לעשות אפי' שבר א' וכן אם עשה תרועה כדן אפי' רק כשיעור ג' כוהות בעלמא כיון די"א דיוצא בזה כדלעיל סי' ו' וא"כ כיון שהפסיק בה וגמר כבר התרועה וא"כ כשחוזר להריע הרי עושה ב' תרועות והפסיד כל אותו הסדר ואפי' התקיעה שעשה קודם התרועה או השברים הפסיד וצריך לחזור לתקיעה ויעשה אותו הסדר כסדר.

(יג) אם טעה בתשר"ת ואחר שעשה ב' שברים התחיל להריע ונזכר מיד צריך לחזור לעשות ג' שברים דאע"ג דבסי' תשר"ת חשבינן לשברים ותרועה הכל לתרועה וא"כ אין כאן קול אחר וא"כ היה כדן שיתקע רק שבר א' להשלים הג' שברים כיון שעדיין לא עשה שיעור תרועה וכ"כ מקצת הפוסקים מ"מ ראוי להחמיר כאותן פוסקים דסבירא להו כיון שהתחיל להריע אין מצטרף שבר זה שיתקע ואין כאן שברים דהא בעינן ג' שברים (כ"כ הט"ו) ודבריו נכונים דאין הפסד כמה שחזר ותקע כיון שיש מחמירים כמש"כ הרא"ש הביאו המ"א בס"ק ז' וכל מה שאנו עושין משום ספק אין בו חשש שנת ואף שהגרא"א כ' דאף שה"ע שכ' הג' שברים לריך שהיו כנשימה א' ואפילו נדיעבד מעכב ואעפ"כ כ' דיתקע שבר א' וע"ש שמחלק וחולק על הרא"ש מ"מ כ"ל דהמחמיר לא הפסיד כיון דאין כאן כדמדי איסור כיון דהרא"ש כ' דתלי זה בזה ואע"ג דלתקוע בחכם הוי שנת כמו שהשיג בתשו' ח"ל סי' ל"ה על הט"ו מ"מ במקום ספק כ"ל דנדלף ליכא איסור שהרי כ' האחרונים לתקוע ק' קולות וכ"ל מאחר שעושין לשם מילה אין איסור) ומ"מ אפי' גמר התרועה ואח"כ נזכר שלא עשה אלא ב' שברים א"צ לחזור לתקיעה ראשונה שכיון דבסדר תשר"ת גם השברים וגם התרועה הם נחשבים לתרועה לא הפסיק בקול אחר כיון שכבר התחיל בשברים ה"ז דומה לחוקע ואין קולו עולה יפה שאינו מפסיד התקיעה אלא תוקע שברים תרועה אבל אם לא התחיל כלל בשברים אלא שהתחיל בתרועה אע"ג דהכל הוא תרועה כיון שהקדים התרועה לשברים אין זה מעין התרועה שבסדר זה דלא עכרי אינשי לעשות הלילה קודם לגנוחי ולכן הפסיד אפי' תקיעה ראשונה.

(יד) בד"א בתשר"ת אבל בתש"ת אם התחיל בשברים ובאמצע התחיל להריע אפי' לא גמר וכ"ש להיפך וכן בתר"ח אפי' התחיל להריע ובאמצע הפסיק והתחיל לעשות אפי' שבר א' בכל זה כיון שאין זה שייך כלל לתרועה שבסדר זה הפסיד גם תקיעה ראשונה וכבר כתבנו דלא הפסיד אלא אותו סדר אבל אותן הסדרים שעשה כהוגן עולין לו.
(טו) אם תקע סדר א' כנשימה א' מחלוקת בין הפוסקים אם יצא וספק דאורייתא לחומרא.

(טז) ולפיכך צריכין לזוהר במקום שבתי כנסיות חכופים זה אצל זה שלא יתקעו בבהכ"נ אחת עד שיגמרו באחרת דאל"כ לא ישמעו על הסדר ואפי' אינו מתכוין לשמוע לשם מצוה ואין ברצונו כלל לשמעם מ"מ כיון שיש פוסקים דאפי' שמע כמתעסק הפסיד התקיעות ששמע (כללעיל נסי' י"א) לכן צריכין לזוהר בזה.

(יז) עיקר התקיעות הוא לתקוע על סדר הברכות כשחזור ש"ץ תפלת המוספין שחוקעין למלכיות ולזכרונות ולשופרות ומדינא לתקוע על כל ברכה תר"ח ולפי הספק שנסתפקו בתרועה היה לנו לתקוע על כל ברכה תשר"ת פ"א ותש"ת פ"א ותר"ת פ"א וכן נוהגין במקצת מקומות אך כיון שתקנו חז"ל לתקוע קודם מוסף והם נקראין תקיעות דמיושב ר"ל שעדיין הקהל יושבין ולא עומדין בתפלה והטעם שתקנו כן לערבב השטן שלא יקטרג בתפלת המוספין ובתקיעותיהן שהשטן מתבהל מקול השופר בזכרו שלע"ל דכתיב יתקע בשופר גדול שאז יעבירו הקב"ה מהעולם כדכתיב בלע המות לנצח ואע"ג שאינן אלא לערבב השטן מ"מ צריך לתקוע אותן בכל דיניהן וחוקותיהן שכתבנו וכ"ש שמברכין עליהם ברכת השופר ולפי שכבר יצאו י"ח באלו התקיעות בין מה"ת ובין מה שתקנו משום ספק לא רצו חז"ל להטריח עוד על הצבור ולכן תקנו לתקוע על כל ברכה רק סדר א' כפי דין תורה תר"ת ולא חשו לתקוע כל הספיקות וגם לא חשו להפסקה בין הקולות ובלבד שיהיה כסדר שתקנו ואמנם כל המקומות אין שוין בזה דיש נוהגין לתקוע על כל ברכה תשר"ת וכן אנו נוהגין במדינות אלו דכזה מ"מ יוצאין ידי חובת תקיעת התורה שאם התרועה היא שניהם עושין ואם שברים או תרועה עושין ולא נשאר אלא שמא אינו אלא שברים ונמצא מפסיק התרועה בין שברים לתקיעה או שמא אינו אלא תרועה ומפסיק שברים בין תקיעה לתרועה לא חשו לזה משום טורח צבור ומ"מ מה שמפסיק בשמיעת קול אחר הגזכר בסימן י"ג י"ד פוסל גם בכאן.

(יח) כבר כתבנו בסימן ט' שנוהגין לתקוע על סדר ברכות שברים תרועה דוקא כב' נשימות והטעם דבתקיעות אלו כיון שאין אנו נוהגין לתקוע אלא פעם א' תשר"ת ע"כ אנו סוברים מ"מ כיון שעושה כל ג' מיני תרועות באיזה מהן שהוא מן הדין יוצא והשאר כמו שאינו וא"כ אנו חוששין שמא מן הדין ראוי לתקוע רק תר"ת או תש"ת וא"כ אם יתקע שברים תרועה בנשימה א' אין כאן שברים ולא תרועה ולכן עושין כב' נשימות דאף את"ל דמדינא צריך ש"ת הא י"א דאפי' בתרועה גופא אם הפסיק כדי נשימה יצא ומ"מ יזהר שלא יפסיק יותר מכדי נשימה.

(יט) אחר גמר התפלה נוהגין לתקוע עוד הפעם שלושים קולות ויש נוהגין לתקוע עוד הפעם ל' קולות כדי להשלים מאה קולות וכשנומר כל התקיעות יש אומרים דאסור לתקוע עוד בהנם דהא תקיעות בי"ט היא שכות ואפי' התוקע ביום ב' אסור לתקוע ביום א' להתלמד (סי' תקל"ז) ולהוציאו שלא לצורך פשיטא דאסור ודינו כשאר דברים המבוארים לעיל כלל צ"ז סימן א'.

(כ) כבר כתבנו דאם לא היה לו שופר ביום א' ובא לו בהש"מ תוקעין בלא ברכה. ואם חל ר"ה ה' ו' והביאו שופר ביום ו' לאחר שהתפללו של שבת ועדיין הוא יום כ' בט"ז סימן ת"ר שיתקע בלא ברכה.

(כא) אעפ"י שתקיעת שופר בר"ה גזרת הכתוב רמו יש בו כלומר עורו ישנים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחששו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם אתם השוכחים את האמת בהכלי הזמן ושוגים כל שנתם בהכל וריק אשר לו יועיל ולא יציל הביטו לנפשותיכם והטיבו דרכיכם ומעלליכם יעזוב כל א' מכם דרכו הרעה ומחשבתו אשר לא טובה (רמב"ם פ"ג מהלכות תשובה).

הלכות יום כפור.

כלל קמג. דין עשיית וערב יו"כ:

(א) באהבת ה' את עמו כמדתו כי חפץ חסד הוא ולא נחפוץ כמות המת כי אם בשוכו מדרביו וחיה לא לצרכו ולהנאתו כי אם יצדק מה יתן לו כי אם להטיב לו באהריתו ולכן לא יום ולא יומים ממתין ומצפה לתשובת רשעים אלא הרחיב לנו את הזמן ותיכף בתחילת השנה והחודש נפתחים כל השערים: שערי תשובה, שערי מחילה וסליחה. והם פתוחים ועומדים עד זמן נעילת שערים ביוה"כ. והכרוז יוצא מלפני שוכי בניי שוככים ארפא משובותיכם. ומי לא יירא ויפחד בשמעו קול שופר מכרוז ואומר יורו ישנים משנתכם קום קרא אל אלהיך כי הנון ורחום הוא. וגדול העון מי שלא שב ואינו רואה להרכות בחורה ומע"ט בימים האלו מכל ימות השנה כי אנחנו הלואי שנתיה מן הבינונים אשר משפטם תלוי עד יוה"כ. וכל זמן שהאדם חי אין הקב"ה נוהג במדתו להטות כלפי חסד לבינונים ר"ל אם היה הכף שקול עושה חסד ולוקח עון א' מן הכף או שנוטל זכות משלו ונותן לכף השניה שמדה זאת אינו נוהג אלא לאחר מותו שאי אפשר לאדם עוד לעשות איזה זכות אבל בחייו אומר הקב"ה הרי הפתח פתוח ובידך לזכות באיזה מצוה ואתה מתעצל בעצמך ומתחייב בנפשך. לכן צריך כל אדם לפחד על עצמו שיחאמץ בתשובה על העבר ולהרבות מצות ומע"ט בכדי שיהיה טהור ורך לפני בוא יום הקדוש הזה כמש"כ לפני ה' חטהרו ואל יאמר אדם הלא בכל יום אני מניח חפילין וציעות ומברך ומתפלל וא"כ ודאי שכף של זכויות יכריע מי שאין לו לב אומר כן כי צריך לחשוב ג"כ כמה חבילות עבירות האדם עושה בכל יום בדברים בטלים ולה"ר וכל דבורים אסורים וכן בכל האברים (ויסלחתי ככך נזה בהקדמת חיבורי זכתי תורת משה ויראוי לכל אדם שיקראנו בעשיית). ובאמת בטעות הזה טעו הרבה בני אדם שחושבים שאין צריך לשוב רק מעבירות חמורות ע"ז ג"ע ש"ד וחילול שבת וכיוצא בו וזה שקר מוחלט כי יש עונות שאדם דש בעקביו שהם חמורים מג' עבירות הג"ל. הנך רואה מה שאז"ל בחומר לה"ר שהוא קשה מע"ז ג"ע ש"ד ודרשו זה מן הפסוק וזהו עבירה השכיח ומצויה מאוד בבני אדם כמו שהעידו על זה חז"ל כולן בלה"ר וראה כחו של לה"ר עד שהאומר נורא בי פלניא (כ"ל היכן כמלא רק אש צנית פלוני עש סגסגים ממיד) זהו אבק של לה"ר והנה הטעם שחמור מג' עבירות החמורות הוא שוה אוחז במעשה הנחש הקדמוני שדבר לה"ר על הקב"ה ואמר לחוה מן האילן הזה אכל וברא העולם וע"ז פיתה אותה ושכב עמה (כאז"ל הטיל נה זאמא) הרי ג"ע, וגרם מיתה לכל העולם הרי ש"ד, והטה את לב אדה"ר וחווה לכפור אף שתיכף עשו תשובה הגונה מ"מ גרם כל זה. ראה כחו של לה"ר עד היכן מגיע. וכן יש חבילות חבילות עבירות שבני אדם רגילין בהם אשר רבו מלספר כמו שבועות שקר ושוא וזהו רגיל אפי' כשמספר איזה שקר לחבירו או שמוכר חפץ לחבירו נשבע כה יעורני ה' והרי נשבע בשם ועון שבועה הוקשה לע"ז וחמור ממנו כדכתיב כי לא ינקה את אשר ישא שמו לשוא. מקלל עצמו או חבירו בשם שאומר זאלל מיד אדער זאלל דין גאטט שטראפען וכ"ז אין חילוק בין שיאמר בלה"ק או בכל לשון. מברך או מזכיר השם לבטלה וכ"ש כל החפלות וברכות אם יעין בנפשו בעו"ה הכל הוא בלא כוונה רק נעשה טבע שכבר רגיל פיו ולשונו להחפלה ולברך. מלבין פני חבירו, מתכבד בקלון חבירו, מצער א' מישראל בין בדברים בין במעשה שנאמר לא חנו וגו' וזה קאי על אונאות דברים דבאונאות ממון כתיב וכי תמכרו וגו' לא חנו. ואם מצער אלמנה או יתום חייב מיתה בידי שמים שנא' כל אלמנה ויתום לא תענון וגו'. מלוח בריבית בלא היתר עסקא או זקוקים וכל א' וא' מורה לעצמו איזה התירים ואינן נשאלין למורים איך להתיר ומכ"ש הסוחרים עם החלפנים כמעט א"א בלא נגיעת איסור ריבית

וכבר מבואר בחיבורי ח"א (כלל קל"ג וקמ"ג). שנאת איש לרעהו, כעס, הסתכלות בנשים,
 הניפות, ליצנות, דברים בטלים, דברי משא ומתן בשבת וי"ט, ובכל אלו רגילים העולם מאוד
 ואפי' הלומדים ומופלגים כשישימו על לבם ימצאו שרובם נכשלים ברוב אלו דברים ועוד
 יש הרבה עד אין מספר. וביטול ח"ח כנגד כולם כי הרחוק מן התורה רחוק מעבודת
 הבורא ולכן תקנו השיבנו אבינו לתורתך וקרננו מלכנו לעבודתך וכפי הריבוי בעסק התורה
 כן יתרבה ויתקרב לעבודה. ולכן תקנו קדמונינו לחקוע מר"ח אלול כדי שישים האדם אל
 לבו כאלו מתרין אותו לדין ולבו יחיל בקרבו כי באו ימי הפקידה לפקוד לעיין בדינו וכל
 מעשיו בספר נכתבין אפי' חנועה קלה שעושה ובעת ההיא האלהים יביא במשפט את כל
 המעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע. ובעת אשר יביאו דינו לפני מלך בשר גדם הלא
 יחרד חרדה גדולה. וכמאמר ריב"ז אם יענשני ר"ל בעונש ממון אין ענשו עונש עולם שאוכל
 להרויח עוד ממון ואם יאסרני ביסורי הגוף אין איסורו איסור עולם כי יכול להיות שימות
 ומי שימלוך תחתיו יוציאני לחפשי וכדמצינו בג"נ ואם ימותני אין מיתתי מיתת עולם כי
 אינו יכול לשלוט רק בגופי אבל הרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ואעפ"כ בודאי יירא
 ויפחד ויחרד חרדה גדולה וישית עצות בנפשו ובכל דרכי חריצות יחוש אולי ימצא מפלט
 לו ולא יעלה על רוחו לפנות ימין או שמאל ולהתעסק ביהר חפציו ולא ישגיח לפתח ולשרד
 אדמתו ולא יתרפה ביום צרה מלהסיר מעליו כל מהשבות מעניניו רק יכין לבו ומחשבתו
 להנצל כצבי מיד ואם כך לפני דינו של בשר ודם כ"ש כשעומד לדין הוא ובניו וכל אשר
 לו לפני מס"ה הקב"ה שאם יענש אותו ח"ו בממון ויגזור עליו עניות הוא עונש עולם ואם
 יכהו ח"ו בגופו או בכניס הוא איסור עולם ואם יגזור עליו או על בניו מיתה היא מיתת
 עולם ולכן מה נואלו היוצאים לפעלם ולעבודתם כל היום בימים האלו וכ"ש מתחלת ימי
 הסליחות שהם נגד ימי ביקור של קרבן וכ"ש בי ימי תשובה ימי הדין והמשפט ואינם
 יודעים מה יהיה משפטם. ולכן מחוייב כל אדם ליתן לנפשו ולשים אל לבו ולמעט בעסקיו
 ולקבוע ביום ובלילה שעות מיוחדות להתבודד בחדריו במשכיות לבו ולקדם באשמורת
 ולהתעסק בדרכי התשובה וכשרון המעשה ולשפוך שיחה לפני בוראו ולהתוודות על עונותיו
 ויוסיף לעשות מצות ומע"ט ולעסוק בתורה יותר ממה שעושה בשאר ימים וירבה בצדקה
 יותר מכל השנה כי העת עת רצון והתפלה נשמעת בה ומצות עשה מה"ח שיחזור בתשובה
 לפני יוה"כ כמש"כ לפני ה' תטהרו ולכן מהראוי שיתנהג האדם בעשי"ת בדברים והומרות
 אף שאינו נזדר בהם כל השנה כי גם הקב"ה מתנהג בחסידות עם בריותיו והאוכלים פת
 פלטר כל השנה בימים האלו ראוי שלא לאכול כ"א פת ישראל וכן בכל הדברים וביותר
 צריך אדם לתקן בדברים שבין אדם לחבירו כי עליהם אין יום הכפורים או אפי' מיתה מכפר
 עד שיחזור הגול והעושק ופיים לחבירו עד שימחול לו ואפי' מתענה מאה שנים ויביא כל
 אילי נביות ויתודה מאה פעמים ביום לא יתכפר לו כדאיתא במשנה הביא אשמו עד שלא
 הביא גזילו לא יצא שהרי כשהוטא לאדם הוא חוטא בכפלי' א' לאדם וא' להקב"ה שעבר על
 צויו ועד שמפיים לחבירו כיצד יתודה כי הלא עיקר הוידוי הוא עזיבת החטא והחרטה והרי
 עדין השרץ בידו ולכן צריך מקודם לפיים חבירו עד שימחול לו ואז לא נשאר רק החטאים
 אשר בינו למקו' ותועיל התשובה כמו שאמר דוד המע"ה במומור נ"א שהוא מזמור התשובה
 לך לבדך הטאתי ר"ל הלא חטא זה אינו ביני לאדם רק ביני לבניך וא"כ בדרך למחול.
 ולכן לאחר שתיקן הבל יתודה על חטאתיו. ויש אנשים שטועים ונותנים מה שבידם מהגול
 לצדקה ומפורים לעניים וזה טעות גמור כמש"כ יד ליד לא ינקה רע ואעפ"י שאז"ל גול
 ואינו יודע למי גול יעשה מהם צרכי רבים היינו שעשו כן לפי שאינו יודע למי גול אבל אם

יודע לא יועיל לו כלום עד שיחזיר לו ואם מת יחזיר ליורשיו. וצריך שיתודה בפיו ובלבו
 בהכנעה גדולה ובבכי ובלב נשבר ואז הוא כקרבן כמש"ה לב נשבר ונדכה וגו' ויסכים בדעתו
 שלא ישוב עוד לעשות כזה דכיון דהוידוי הוא כקרבן אז"ל קרבן בלא תשובה נקרא זבח
 רשעים תועבה. ולכן צריך שישבו ויסכים בדעתו שלא ישוב עוד לעשות ויבכה ויתמרמר
 ויתודה על אשר הכעים את הארון ה' צבאות ופגם נשמתו אשר חנן ה' לו להיטיב באחריתו
 ואיך טינף אותה במעשיו הרעים ויתעצב אל לבו ויתבייש מאלהיו לשאת עינו אליו בזכרו
 טינף מעשיו אשר עשה כנערותו וגם עד זקנה ושיבה ויאמר אל לבו מה עשיתי מדוע דבר
 ה' בייתי ולא זכרתי אשר בראני מאין וגמלני כל הטובות ואנכי קלקלתי מעשי ושלמתי רעה
 תחת טובה אוי לי אוי עלי כי ארד אבל שאולה וע"י התמרמרות בכביה ודאי ישבר לבו
 בקרבו עד שיסכים בדעתו באותו שעה שיתאמץ בכל כחו שלא ישוב עוד לעשות מעשה
 הרע הזה והוא התשובה האמיתית שיתמרמר כ"כ עד שיעיד עליו ארון הכל שהסכים בדעתו
 באותו שעה שלא ישוב עוד לעשות כזה כל ימיו וכשיזכה למרירות גדולה כזו יהיה בטוח
 לבו שיתכפר לו ואשרי המגיע ליודוי זה. והנה ההמון חושבים כששבים ביה"כ נתכפר להם
 הבל ועל סמך זה הם עושים בכל השנה כאלו הם ברשות עצמן ולכן יש שמתענין משבת
 לשבת בהפסקות ב' או ג' ימים רצופים ועומדים ביה"כ כל היום והלילה ואינם מגביהים
 ידיהם כלל וכיוצא בדברים אלו מסיגופים ותעניות ובכל השנה הם עושים נאצות ותועבות
 גדולות ועליהם אמר המוכיח הגדול ר' ליב טארלער זלה"ה משל נאה ואמר שפעם א'
 נתאכסן אצל ב"ב א' וביקש ממנו למחול לו שאינו יכול לכבדו כראוי וא"ל אמת כי יש לי
 איזה אוונות שאשביע אותם לפטם אבל הם כחושות עדיין ואינן ראוין להתכבד ויהי היום
 לאחר איזה חדשים נודמן עוד לאותו פונדק וקבלו הבעה"כ בסכר פנים יפות ושהט אוון
 וכבדו וכשישבו לאכול א"ל הבעה"כ זו מן האוונות שאמרתי שהם כחושות וא"ל המוכיח
 הלא א"א לפטם אוון רק ערך ג' או ד' וה' שבועות וזה כבר זמן רב והשיב שכך אני עושה
 כאשר האוון כבר מפותם באופן שא"א לה עוד לאכול אין אני נותן לה לאכול כמה ימים
 וע"י התענית אז יכולה לחזור ולאכול וכן אני עושה לה תמיד עד זמן שאני רוצה לאכלם.
 כך דרכו של יצה"ר כמש"כ הולך אחריה פתאום כשור לטבח יבא ר"ל שהשור קודם שחיטה
 מפטמים אותו והשור סובר שהוא לטובתו ובאמת הוא לרעתו והנה כל חיות הקליפות
 הוא כשאדם עושה איזה מצוה והוא רשע ובוה מניצוץ הקדושה אשר מגיע לאדם בשכר
 מצותו כ"ז לוקח הקליפה והוא חיותו וכאשר ירבה אדם לפשוע הרבה עד שלא נשאר בו
 שום ניצוץ קדושה אזי מפתה אותו להתענות כסיגופים ותעניות ולשוב בתשובה ואז הוא
 כקטן שנולד ואז כשיחזור לחטוא הוא חוזר ליתן בו כח ומוזה תראה כמה טועים אותן
 אנשים כי אפי' להסוכרים דיה"כ מכפר בלא תשובה היינו כשעבר עבירה במקרה אבל
 כשחוטא ואומר יה"כ מכפר לכ"ע אין יה"כ מכפר דאין קטיגור נעשה סניגור כדאיתא
 להריא בגמרא ולכן אל יסמוך האדם על זה ויהיה כל ימי השנה אצלו כמו ימים נוראים
 רק שבימים האלו ראוי לאדם להשגיח יותר ויותר על מעשיו ועיקר גדול שבימים אלו ילך
 כל אדם לבית הכנסת ובהמ"ד לשמוע דברי תוכחות ומוסר שדורשים שם כמשאז"ל אוהב
 את התוכחות והאיש השונא תוכחות רחוק מאוד מתשובה כמו שכתוב ועוזב תוכחת
 מחעה ונאמר אוהב מוסר אהב דעת ושונא תוכחת בער ונאמר מוסר רע לעזוב אורח
 שונא תוכחת ימות ונאמר אוון שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין ונאמר לא יאהב
 לץ תוכח לו אל חכמים לא ילך. וראוי לאדם שירגיל את עצמו בכל ימי השנה שתהיה
 רגיל בפיו בכל שעה התפלה שהתפלל דוד המלך ע"ה הורני ה' דרכיך הדריכני באמתך

הלכות יום כפור כלל קמג

יחד לכבי ליראה את שמך וטהר רעיוני ולכי לעבודתך וכיוצא באלו פסוקי יראה מובטח לו שינצל מכל חטא ופשיטא שהוא חוב גמור על כל אדם שלמוד בכל יום בספרי היראה אם מעט ואם הרבה שהוא יותר חיוב מכל למודו ואפי' אם יחבטל עי' מלימוד פ' משניות או שאר לימוד כי מה ה' אלהיך מנקש ממך כי אם ליראה אותו וכדאיחא במשנה אם אין יראה אין תורה כי מה תועיל לו התורה אם אין דעתו לקיים ואמנם לא חספיק לו היראה לבד אם אינו לומד התורה כי אם אינו יודע מה לעשות מה תועיל לו היראה כדאיחא שם במשנה אם אין תורה אין יראה ר"ל אין יראתו כלום הגם שבוודאי יותר טוב כאשר יהיה אדם ירא שמי' אף שהוא עם הארץ יותר ויותר טוב מלמדן ואין לו יראה כמוש"כ טוב איש רש הולך בחומו מעקש שפתיו ר"ל טוב רש בחורה והולך בחומו מלומד תורה בלא יראה שנקרא תורתו רק עקשות פה. ולכן כללו ש"ד כל מה שיוכל אדם לעשות בכ"ז שיש לו פנאי לפנות מחשבתו וללמוד תורה ביום או בלילה ובתנאי שתהיה כוננתו לעשות ולקיים כל מה שילמוד ולא ילמוד רק כדי לקיים מצות לימוד כ"א ללמוד ולעשות ואזי תהיה תורתו רצויה. ולפי שהמתוודה צריך עכ"פ להבין מה שהוא אומר ולומר היודי בנחת ומוטב לומר אשמנו פעם אחת בכוונה מלומר ג"פ במהירות ובלא כוונה ולפי שדברי היודי שתקנו קדמונים הם כפולים ומכופלים ואינם מוכנים לכל לכן כתבתי פירושו לפי מה שלקטתי מספרי ראשונים. הגה יודי זה אשמנו נתקן עפ"י הפוסקים שא"צ לפרוט החטא ולכן תקנו אותו על שם הכנאים הרעים שנחבנו בהם ישראל לגנאי. ולפי שהחוטא פוגם בכ"ב אותיות התורה ולכן תקנו עפ"י א"ב שיפרש כל אדם חטאיו בין האותיות כגון באשמנו יאמר אכלתי דבר איסור וכן בכולם.

אשמנו. ע"ש הכתוב (הושע ה') עד אשר יאשמו ובקשו פני. והוא לשון ואשמה הנפש ההיא ופי' הרמב"ן בחומש שהוא לשון שממה שמהראוי שתהיה הנפש שוממה. ויכלול כאן אכלתי דברים האסורים נבלות וטרפות שקצים ורמשים (ויבדוע שנש"ה אין אדם כמעט שגיטל תאכילת שרצים ולפעמים שלאחר שאכל הנצר נודע שהיתה נבלה וטרפה. והאוכל דברים המוחזקים בתולעים (כגון מאליכש והירק שקורין קראפע) דומה באוכל במזיד זה ידוע וצדוק וממסס שכל הקאשיקס שנוכחים שמוניחים בהם צער ודגים הם תולעים תולעים וכל אדם יכול לצדוק כי כאשר יכה אדם על השלחן יפלו תולעים הרבה אין מספר (וכן הרעשיטעם והגמטת שוליים איזה ימים נחמת ומרחופים ואפילו צנתיים יש בהם ג"כ תולעים לרוב) אכלתי בלא ברכה לפניו ולאחריו.

בגדנו. ע"ש הכתוב (סס) בה' בגדו וכו'. מלת בגידה הוא כאשר ייטיב אדם לחבירו וא"כ בוודאי מהראוי שיחזיק לו טובה עבור זה ומכ"ש שלא יעשה כנגדו רעה וכשאנו עושה כן זה נקרא בגידה גדולה שאנו בוגדים בהקב"ה שמטיב עמנו לעולם ונותן לנו חיים ופרנסה. בגדנו בין אדם לחבירו וגמלנו לו רעה תחת טובה. (אם נעל ח"ו נעילה אסורה יאמר נעלתי נעילת אסורות. וכבר כתבתי שכן לכל אדם לומר כן שמו חטא בזה נגמול אחר) בטלתי מללמוד תורה. ברכתי ברכה לבטלה ברכה שאינה צריכה ברכה בלא כוונה. בטלתי מ"ע לקרוא ק"ש בזמנה. בטלתי מ"ע ול"ה.

גולגו. ע"ש הכתוב (מלאכי ג') כי אתם קובעים אותי וע"ש הפסק גזול אביו ואמו וארז"ל גזול אביו הקב"ה ואמו כ"י (וא"ל להאריך בשון זה שהרי אמרו סאה של שכות מי מקטרג גזל מקטרג בראש) גאיתי (וכתיב תועבת ה' כל גסה לב).

דברנו דופי. ע"ש הכתוב (סס) חזקו עלי דבריכם וכו' אמרתם שוא עבוד אלקים וזהו דבר של דופי. דברנו א' בפה וא' בלב (כפי המפרשים דר"ל דופי בגי פיות היינו א')

הלכות יום כפור כלל קמג

צפה וא' כלל). דברנו דברים בטלים לשון הרע שקרים דברי מרמה חניפות נבול פה דברי משא ומתן בשבת ויו"ט. (וכנה הפה והלשון ואפתיים ושניים הם דמות ד' גדי כהונה וידוע שגדי כהונה המלוכלכים פסולים לעבודה וא"כ כיון שטמא הפה איך כפתח פה להתפלל ולבקש עלינו ואין קטיגור כעשה סכיגור).

העו"נו. זה נמצא בפסוק כ"פ והוא פועל יוצא ר"ל שגרמנו לעוות מה שהיה ישר בענין המחטיא את חבריו (וכן אם הוא איזה גלגול כשמה שהיה מתקן וכתגלגל לתקן אותו חטא וכאשר חטא הרי עיות וקלקל אותה הכשמה). הוריתי הוראות בטעות והכשלתי רבים. הוצאתי זרע לבטלה. הקשיתי עצמי לדעת. הרהרתי הרהורים רעים. הסתכלתי במקום ערוה. הסתכלתי בנשים להנות מהן. הניפותי ידי על חברי להכותו. הלכתי פני חברי ברכים. והרשענו. גם זה נמצא לרוב בפסוק והוא ג"כ פועל יוצא שעשינו שנעשו גם אחרים רשעים על ידינו (וגם כן כללעיל זהשינו).

זרנו. ר"ל היינו אנשי רוע לב כמוש"כ וזון לבך השיאך (עובדי א'). ולולתי בכבוד שבתות וי"ט, ולולתי בכבוד אב ואם ולולתי לומדי תורה.

חמסנו. ע"ש הכתוב החמס קם למטה רשע (יחזקאל ז') הוא כמו גזל כגון שיש לחבירו איזה חפץ והוא אינו רוצה למכרו ולוקח ממנו בחוקה ומשלם לו מעות כדי שיוי או אפי' יותר רק כיון שאינו מוכר לו ברצון זה נקרא חמס. הללתי שבת וי"ט, הללתי השם. טפלנו שקר. ע"ש הכתוב (יחזקאל י"ג) והנם טחים אותו הפל כי הקליפות הם חמיד בפירוד וזה מחסרו ית' שלא יחברו לקטרג כמוש"כ יתפרדו כל פועלי און ובעונותינו גרמנו שטפלנו יחד פועלי השקר ועוד טפלנו שקר ר"ל שנחברנו ונטפלנו עצמנו לעוברי עבירה (ובאמת דר"כ רע"א האודק לעוברי עבירה אעפ"י שאינו עושה כמעשהה מקבל עונש כולל בהן וכן הוא נמשך בזכות פ"ח).

יעצנו רע. עשה"כ היועצים על ה' רעה (שלפעמים מיעץ את חברו כדי להבזיז ריחו בפני בני אדם או שנותן לו עלה להכאתו לפי דרכו וגורם לחבירו הפסד). יהדתי עצמי עם נשים (בין ככרית או ישראלית אפי' פנויה וכ"ש אשת איש או ערוה).

כזבנו. ע"ש הכתוב והמה דברו עלי כזבים (הטע ז') ר"ל שדברנו דברי כזב בין לתועלת או ללא תועלת (וגדל החטא הזה כמוש"כ דובר שקרים לא יכון לנגד עיני) כעסתי (ואר"ל כל הכועס כאלו עובד ע"ז וכתיב איש חמה רב פשע וכיוצא באלו פסוקים הרבה).

לצנו. עשה"כ שמועו וגו' אנשי לצון (ישעיה כ"ח) וכת' ללוי אינס מקבלים פני השכינה ואינו כל המתלכץ כופל גניבה) לבשתי שעטנז, לא שלמתי שכר פעולת שכיר בזמנו ועברתי על לאו דלא תלין פעולת שכיר אהך עד בקר ועל מ"ע ביומו תחן שכרו.

מרדנו. ע"ש הכתוב המורדים והפושעים בי (יחזקאל כ'). ענין מרד הוא חמור מכולם כי יש שעושה עבירה לחיובן שתקפו יצרו וזה נקרא רשע ופושע אבל יש שעושה עבירה אעפ"י שאין יצרו תקפו עליו רק מחמת שאינו מאמין כלל במצוה זו.

נאצנו. עשה"כ נאצו את קדוש ישראל (ישע' א') שגרמנו בעווננו עד שהכעסנו את ה' כמוש"כ וירא ה' וינאץ מכעם בניו ובנותיו ואוי לו לעבד שמכעים את רבו. נשבעתי לשוא ולשקר (ובעוה"ר רוב העולם ככשלים בזה שנשבעים אפי' אם אינו מחוייב שבועה בתוך המו"מ כשבע ואומר כה עזרתי ה' וכבר ידוע שזה הוא כשבע בשם ולפעמים אפי' כשמדבר דברי בטלים עם חברו ואומר דבר שקר כדי לאמת דבריו אומר גם כן כה יעזרתי ה' לפי שכבר הרגיל לשוא ככך ועל זה יהיו כל הדווים שכאשר כתחייב שבועה בנ"ד על תביעת חברו לפעמים מוחל לחבירו ואינו רוצה לישבע אעפ"י שאינו כשבע בשם שנטלוהו לישבע בשם מחמת גדול העבירה של לא תשא ואיך לא יבז

הלכות יום כפור כלל קמג קמד

מלשנע נחמס שבועה נשס). נדרתי ולא שלמתי (ועבר ז' לאיין ח' הסודר כאלו נכה נמה והשני
 אס לא שילס כדרו). נהניתי מעוה"ז בלא ברכה.

סררנו. עש"ה כפרה סוררה (השע ד') ונאמר וסרתם מן הדרך ר"ל סר לבנו מעבודת
 הבורא (כמש"כ ולעס הזה היה לב סורר ומורה ר"ל סורר מלקיים ע"ע ומורה לעבור על ל"ת).

עוינו. (עין הוא העשה ענינה נמוזד למלאות תאוות).
 פשענו. פשע הוא כענין מרד (ויש לומור שיש ז' מורדים ח' שמואין בה' ובמורה
 ואעפ"כ מורד ואינו חולה לקיים המטת. ז' שמורד וחמת שכפר בכל).

צררנו. עש"ה צרך רוח אותה בכנפיה (סע) (ר"ל שהיינו טרדים ח' לחניה).
 קשינו עורף. ע"ש הכתוב והנה עם קשה עורף שהרי מהראוי לאדם כשישמע

לדברי המוכיח או כשרואה שנענש בממון או בחולי ר"ל הוא או בניו בודאי מהראוי שיכנע
 וישוב אל ה' אבל קשינו עורף ולא עשינו תשובה ותלינו שזה בא במקרה ולא מן ה'.

רשענו. עשינו מעשים שע"ז נקרא רשע כגון המרים יד על הכירו כדכתיב רשע
 למה חכה וכו' וכן הגוול והגונב נקרא רשע בקרא וכיוצא באלו.

שחתנו. עש"ה שחת עמך ונאמר בנים משחיתים השחתה היא דבר ערוה וע"ז
 ר"ל שעשינו דבר ערוה ולא דוקא שבעל ערוה אלא אפי' חיבוק ונישוק ובכלל זה המשחית

ומוציא זרע לבטלה אפי' ע"י הרחור וכ"ש אם נואף בידו ח"ו ודברים הדומין לע"ז כל
 המתגאה כאלו עע"ז המעלים עיניו מצדקה וכן כל הכועס כאלו עע"ז וכיוצא בו הרבה.

תעבנו. ר"ל עשינו מעשים רעים שע"ז האדם נקרא תועבה כמש"כ לא תאכל כל
 תועבה. וכן ע"ז נקרא תועבה כמש"כ ולא חביא תועבה אל ביתך.

תעינו. זהו וידוי כללית היינו כמש"כ כולנו כצאן תעינו כי לא הלכנו בדרך הישר
 ולכן אף אתה לא עזרתנו לשוב כארז"ל הבא לטמא פותחין לו ר"ל שאין משמרים אותו

משמים לסייעו שישוב עד שישים האדם אל לבו שישוב ואז הבא לטהר מסייעין אותו
 וז"ש תעתענו ר"ל שהנחת אותנו על בחירתנו להיות תועים.

סרנו ממצותיך וכו'. ואלו היינו בוחרים בדבר ששוה למצותיך לא היה רע כל
 כך אבל בחרנו בדבר שלא שוה לנו ולכן ואחה צדיק וכו'.

כלל קמז. דין ערב יה"כ:

(א) כתיב ועניחם את נפשותיכם בחשעה לחדש בערב הזה לו לכתוב בחשעה
 לחדש בערב הענו נפשותיכם עד ערב וכו' ומדכתיב ועניחם וכו' בחשעה לחדש משמע
 שיתענו בט' ובאמת יה"כ אינו אלא בי' לחדש וקבלו חז"ל דאדרבה מצוה מה"ת לאכול בערב
 י"כ ורצה הקב"ה ליתן שכר בעד האכילה כאלו התענו שאין דומה המקיים המצוה ויש לו גם
 כן הנאת הגוף כאכילת שבת ונ"ט למקיים מצוה שיש בו צער כמו שאמרו לפום צערא אגרא
 ואלו כתיב בט' לחדש תאכלו לא היה לנו שכר אלא כמקיים מצותו ע"י אכילה ולכן שינה
 הכתוב וכתב מצות אכילה בלשון תענית שיהיה נחשב אכילה זו לפני הקב"ה כאלו היה תענית
 כדי ליתן שכר כמקיים מצוה בצער עינוי (פ"ח) ולכן מצוה לאכול ולהרכות בסעודה והנודר
 שלא יאכל בשר חוץ מי"ט מותר ג"כ בעי"כ בסעודה המפסקת ולא בשחרית (ע' סו' תר"ח
 נמ"א ס"ק ז') ונ"ל דלדידן דרגילין לאכול בשר גם בסעודה שחרית וכל הנודר אדעתא
 דמנהגא נדר ולכן מותר אפי' בסעודה שחרית (וב"ל דזכו סוכת המ"א נס"י תר"ד שכתב סמס
 שיותר לאכול בעי"ה וכתב ועסס"י תר"ח וכוונתי לחלק דדוקא בזמן הגמרא) ומי שלא נדר בהדיא
 אלא שנוהג כך שלא לאכול בשר כ"א בימים שא"א בהם חתנון אוי אפי' בלילה של עיה"כ

מוחר לאכול ודוקא בלילה ממש אבל לא מקודם לזה אעפ"י שהתפלל ערבית ונכון שלא יאכל אפי' בסעודת שחרית מאכלי חלב חמאה ושום וכיצים שמרבין זרע.

(ב) אסור להתענות בו שום תענית ומי שראה הלום שמתענין עליו ומתיירא לנפשו ורוצה להתענות יתענה עד סעודה המפסקת דוודאי מה"ת סגי כשיאכל פעם א' ומיהו כיון דלאחר חצות חל עליו שם תענית מוטב שלא להתענות ואם רוצה יקבל עליו להתענות יום אחר ויקובל כאלו התענה היום כן נ"ל (עיין סי' רס"ח נמ"א ס"ק ז').

(ג) אין נופלים על פניהם וא"א למנצח דכתיב ביה ביום צרה וא"א מזמור לתודה בזמן הבית אסור להקריב שום קרבן הנאכל בעי"ה דממעט זמן אכילתו שהרי עכ"פ כל הקרבנות נאכלין ליום ולילה אחריו וכי"כ א"א לאכול ונמצא מביא לידי פסול ולכן נ"ל שלא יאמר גם כן פרשה הקרבנות בעיה"כ אבל פ' עולה מותר שאינו נאכל.

(ד) כבר נתפשט המנהג לעשות כפרות בעיה"כ דהיינו שלוקחין חרנגול זכר לזכר וחרנגולת לנקבה ולמעוברת ב' דהיינו חרנגול שמא הולד זכר וחרנגולת דאפילו אם הולד נקבה יחכפרו שניהם היא והולד כא' ואפי' ב' בני אדם יכולים ליקח כפרה אחת. ויש לוקחים למעוברת ב' חרנגולות וחרנגול אחד ואמנם אף שכמה גאונים כתבו מנהג זה מ"מ מה שנשרש בלב ההמון שכל כפרת יה"כ תולה בזה וכמעט שכפרות ואכילת מצה נחשב להם למצוה אחת וסוברים שאין להם כפרה ביה"כ אם לא בחרנגול ועי"ז באים לידי איסור נבלה ח"ו שדוחקין זא"ו בקהלות גדולות והשוהטים ניעורים כל הלילה בפנים ועופים ואינם מרגישים בסכין ואי לדידי צייתי ואינם רוצים לבטל מנהג זה טוב יותר היה להם לסבב על ראשיהם במעות כמו שכבר נשרש בלב עמי הארץ שאם א"א להם להשיג חרנגול אוי מסבבין במעות שבאמת כן מצינו במנהג קדמונים שהיו מסבבים בזרעים (כמז"כ המ"א נסס רש"י נשנת פ"ח) ותחשב להם לצדקה ושלא יהיו נכשלים באיסור נבלה ח"ו ומכ"ש לפי מנהג הנכון ליתן הכפרות לעניים או לפדותן וליתן המעות לעניים ומי שיכול ורוצה מן המוכתר אוי יקרא להשוהט לביתו באשמורת הבוקר ויהיה תיכף לסמיכה שחיטה אבל לא יחשוב שזהו כפרתו אלא יחשוב שכל מה שעושין לעוף הזה הכל היה ראוי לכא עליו (כענין הכוונה בקרבנות) והקב"ה ברחמיו עבור התשובה שעשה היפך הגזרה ונתקיים דוגמתו בעוף הזה (כענין שכ' סמונ"ן ריש פ' לך לך נענין הליכת אברהם) גם יזהרו שלא ידקדקו אחר כפרות לבנים וכבר נתפשט בין הנשים שאין לוקחין אחרים רק דוקא לבנים ומהדרין אחריהם ולוקחין ביוקר והוא מדרכי האמורי וחזק לע"ז לכן יזהרו בזה אלא שאם ממילא יבא לידו לקנות במקח שאר חרנגולים יקנה אותן ולא יאמר כלום והמנהג לזרוק בני מעיהם לפי שנוונים מן הגזל ובני המעיים הם הכלים הראשונים שמקבלים הגזל לכן מרחיקים עצמן מלאכלם כדי ליתן אל לבו להרחיק עצמו מגזל.

(ה) אע"ג שחייב אדם לשוב בכל יום וכ"ש בעשי"ת מ"מ בעיה"כ החיוב יותר ויותר שיהיה כל היום בתשובה ולקיים מש"כ כי ביום הזה וכו' לפני ה' תטהרו ור"ל כי בר"ה אין הקב"ה דן בעצמו אלא ב"ד של מעלה דנין אבל ביה"כ אוי הקב"ה בעצמו וכבודו יושב על המשפט ומשגיח ולכן צריך כל אדם לידע בנפשו לפני מי הוא מטהר לפני ה' ולכן יראה לתקן הכל מה שעוית בין מה שבין אדם למקום וכ"ש שבין אדם לחבירו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע במזון ואונאת דברים כי עכירות שבין אדם לחבירו אין יה"כ מכפר עד שירצה את חבירו ולכן אפי' לא הקניטו אלא בדברים צריך לפייסו ואם אינו מתפייס בראשונה יחזור וילך פעם ב' וג' ויפייסנו בכל פעם במין ריצוי אחר וכל פעם יקח עמו ג' אנשים ואם אינו מתפייס בג"פ אינו זקוק לו אא"כ רצה לעשות לפניו משה"ד אלא

הלכות יום כפור כלל קמד

יעמיד י' כ"א ויאמר בפניהם שכבר בקש ממנו מחילה (זכרי'ל). וכשביקש ממנו זה כדין
 וזה אינו מוחל לו נקרא חוטא ואכזרי שאין זה ממדת ישראל אלא ממדת עשו שעליו
 נאמר ועברתו שמרה נצח ומ"מ אם זה מוכין לטובה כדי שלא ירגיל בכך מותר. ואם
 הוציא שם רע א"צ למחול לו דאיכא דשמע בש"ר ולא שמע שביקש ממנו מחילה ולא
 נפק מהשדא ומ"מ אם רוצה כמדת ענוה הוא ימחול לו גם בש"ר ואם מת זה שחטא לו
 אין לו מחילה אא"כ יביא י' בני אדם ומעמידם על קברו וילך על קברו יחף ויאמר הטאתי
 לאלקי ישראל ולפלוגי זה שחטאתי לו והם ישיבו לו מחול לך מחול לך ג"פ (ח"ר) ואפילו
 הוציא עליו ש"ר ואם הוא מהלך ג' פרסאות ישלח שלוהו. ואם חרפו לאחר מיתה אין
 צריך לילך על קברו אלא יבקש ממנו מחילה במקום שביישו ואז צריך לעשות תשובה על
 שעבר הרם קדמונים שלא להוציא ש"ר על מתים.

(י) ואם יש לחבירו בידו ממון שיש לו חביעה עליה יודיענו אעפ"י שחבירו לא ידע
 מזה כלל ועכ"פ יסדר לפני הרב ומ"ץ הענין בשלימות ובאמת בלא שקר דאל"כ אינו אלא
 כגונב דעת עליון וישאל האיך ינהג. כללו ש"ד כל דבר שבממון לא יסמוך על הוראתו כי
 היצה"ר יש לו התירים הרבה כ"א ישאל למ"ץ שיורה לו הדרך עפ"י דרכי התורה כדי שלא
 ישאר בידו ממון חבירו בעול.

(י) מצוה לטבול בעיה"כ אעפ"י שהוא טהור מטומאת קרי ומכ"ש כששימש מטתו
 כדי שיוזיה נקי וטהור ביום הקדוש ומ"מ אין מברכין על הטבילה ועיקר זמן הטבילה לאחר
 הצות ומיהו הרוצה להקדים לא יקדים משעה ה' על היום שעה א' קודם הצות והאומרים
 וידוי במקוה אינו אלא מנהג ואם הוא אסטנים שא"א לו לילך במקוה יטילו עליו ט' קבין
 מים (ואפי' מים תמין וכו' נעך ט' קווארט טליש) ויכול לשפוך אפי' מג' כלים רק שיחול
 בשני עד שלא פסק הראשון וכן בשלישי עד שלא פסק השני אבל ד' כלים אין מצטרפין
 והטובל עצמו במים שבכלים אינו כלום.

(ח) אפי' הוא אבל בחוך ז' מותר לטבול בעיה"כ שעה קודם הלילה אע"ג דנהגין
 לאסור רחיצה כל ל' טבילת מצוה שאני. ושאר כל דיני אבילות כגון ישיבה ע"ג קרקע
 ובלא מנעלים נוהג עד הלילה דאין שום מעלה לעי"כ משאר עי"ט רק שמצוה לאכול.

(ט) כיון שחייב כל אדם להתגדות ביה"כ תיקנו חז"ל להקדים הידוי בחפלת מנחה
 שכבר מחצות היום מתחיל להתנוצץ קדושת היום דשמא מחמת אכילת סעודה המפסקת
 תארע לו תקלה שלא יוכל להתגדות אחר הסעודה או שמא ימות ולכן תקנו שלאחר
 שהתפלל מנחה לאחר שסיים עושה השלום קודם יהיו לרצון יתודה וכן כל היודים ביה"כ
 אין מסיימין בה בברכה (ודיני כידוי כתננו בהלכות תשובה).

(י) עונות שהתגדה עליהן ביה"כ שעבר אעפ"י שלא שינה עליהם אפי' הכי החזיר
 ומתודה עליהן ה"ז משוכח שנאמר וחטאתי נגדי תמיד אע"ג שבודאי כבר כיפר עליו יה"כ
 מ"מ שמא לא זכה לקבל תשובתו או שלא שב בתשובה שלימה.

(יא) אחר חפלת מנחה נוהגין כל הקהל להלקות ואע"ג דאין מלקות זה מועיל כדי
 שמחוך כך ישים אל לבו לשוב מעבירות שבידו.

(יב) כשהיה סמוך לחשיכה שעה או ב' אוכלין סעודה המפסקת ואין לאכול אלא
 דברים הקלים להתעכל כדי שלא ימלא בטנו ולא יוכל להתפלל כראוי ולא יאכל דברים
 המחממים ולא מאכל חלב חמה אלא בשר עוף וכיוצא בו. וצריך לזוהר מאוד להוסיף
 מחול על הקודש מעט בענין שיפסיק האכילה מבעוד יום קצת קודם בהש"מ ותוספת עינו
 הוא ג"כ מה"ת וחז"ל למדו כן מהפסוקים ומ"מ אין צריך להפסיק בעוד יום גדול רק מעט

קודם בין השמשות ואם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול יכול לחזור ולאכול כל זמן שלא קיבל עליו תענית בעוד שהוא יום אך יש שכתבו שהמנהג שלאחר שאכל אסור לאכול דבזה שמפסיק הוי כאלו קיבל עליו בפה ולכן נכון שקודם בהמ"ז יאמר בפירוש שאינו מקבל עליו עוד התענית ונ"ל דמי שהיה ברעתו כן נמי מותר אבל בסתם אם נהג כך אסור ולא ראיתי מי שנהג כך ויש להחמיר דקבלה בלב הוי קבלה (כ"כ המ"א נס"י תקי"ג וכ"כ הגר"א דלכ"ע הוי קבלה דלא כרמ"פ).

(יג) המנהג הפשוט במדינות אלו שלא להטמין חמין מעיה"כ למוצאי יה"כ דהוי כמכין מיה"כ לחול.

(יד) בעוד יום ודאי מדליקין נרות וידליק בהדרגה ששוכב שם כדי שלא יבא לידי תשמיש. ואעפ"י שי"א שאין מברכין על הנר ביה"כ מ"מ המנהג הפשוט שמברכין להדליק נר של יה"כ ואם חל בשבת פשיטא שמברכין להדליק נר של שבת ושל יה"כ וגם שהחיינו ואמנם אז לא יברך שהחיינו בבהכ"נ.

(טו) מצוה להרבות נרות בבתי כנסיות דכתיב לקדוש ה' מכבוד זה יה"כ שאין בו אכילה ושחיה מצוה לכבדו בנרות וכסות נקיה ונוהגין במדינותינו שכל בעל הבית עושה נר של שיעור לביתו (ולא יגעה טעוה של נתי ע"י) וגם נוהגין לעשות נר בשביל נשמת אביו ואמו שמחו ואמנם גם כזה אדוקים מאוד עד שמדליקין אפי' בהש"מ ויש למחות בידם ומ"מ ע"י נכרי נ"ל דמותר כיון שחושבים זה למצוה גדולה (עיין נהל' שנת כלל ה' סי' ו') ואם כבו הנרות בי"כ אסור לומר לנכרי לחזור להדליק וכן אסור לומר לנכרי לקבל שיעור הנוטף ואפי' לומר לו עיה"כ שידליק ויקבל השעוה אסור.

(טז) נוהגין להציע השולחנות ביה"כ כמו בשבת ונוהגין ללבוש הקיטל שהוא בגד מתים וגם אכל מותר ללבוש.

(יז) מאחר שהעולם מקפידים אם כבה נרו אף שלדעתי אין בו שום חשש דלפעמים נכבה מחמת רוח או מחמת חום מ"מ כיון שהעולם מקפידים כזה ראוי לכל אדם ליתן נרו לשמש ולא ישגיח עליו כלל וגם המותר יניח בבהכ"נ דבלא"ה למוצאי י"כ מבטלין תפלת ערבית מתוך זה ולכן נכון לחקן כמו שכתבתי.

(יח) אפילו מי שלובש שק מחמת תשובה אסור ללבוש בי"כ שהוא י"ט וכ"ש אותן הנוחנים אבנים או קטניות באנפילאות (סקרין וזקקען) ועומדים עליהם משום תשובה שאסור ואף בשאר ימות השנה נ"ל דאסור שזה מדרכי נביאי הבעל כדכתיב ויתגדרו כמשפטם וכו' עד שפך דם עליהם וכן מנהג הכומרים.

(יט) המנהג לברך את הבנים קודם שנכנסין לבהכ"נ שאז כבר חל קדושת היום ושערי רחמים נפתחים והנוסח שאנו מברכים ושימך וכו' ויה"ר מלפני אבינו שבשמים שיתן בלבך אהבתו ויראתו ותהיה יראת ה' על פניך כל ימי חיך שלא תחטא ותהי חשקך בתורה ובמצות עיניך לנכח יביטו פיך ידבר חכמות ולכך יגהה אימות יריך יהיו עוסקות במצות רגליך ירצו לעשות רצון אביך שבשמים ויתן לך בנים ובנות צדיקים וצדיקות עוסקים בתורה ובמצות כל ימיהם ויהי מקורך ברוך ויזמין לך פרנסתך בהיתר ובנחת ובריוח מתחת ידו הרחבה ולא ע"י מחנות בשר ודם פרנסה שתהיה פנוי לעבודת ה' ותכתב ותחתם לחיים טובים וארוכים בחוק כל צדיקי ישראל. אמן.

(כ) אח"י ילך לבהכ"נ באימה ורעדה. והמנהג בקהלנו בכל בתי מדרשים להוציא ס"ח מהיכל כמש"כ בכתבי האר"י ז"ל וכבר נדפס בחמדת הימים החפלה שמסדר ואמנם לא כל אדם מבין הדברים רק מי שבא בסוד ה' ומי שא"י הוא להם כדברי ספר החתום

ולכן העתקתי מספרים קדמונים תפלה בלשון קל כי בלא"ה לדעת הרבה פוסקים מצוה וידי הוא סמוך ללילה דוקא וראוי לכל אדם לאמרה וזה נוסחה ואשרי מי שיאמר אותה גם בשחרית.

הנוסח המוסכם מהפוסקים*

כל נדרי ואסרי ושבועי ונדויי וחרמי וקונמי וכינויי וקנסי די נדרנא ודי אשחבענא ודי נדינא ודי חרמנא ודי אסרנא על נפשחנא מיה"כ שעבר עד יה"כ הוה שבא עלינו לשלום ומיה"כ הוה עד יה"כ שיבא עלינו לשלום נדרנא לא נדרי ושבוענא לא שבועי ונדוינא לא נדויי וחרמנא לא חרמי ואסרנא לא אסרי כולהו אחרטנא בהון יהא רעוא די יהון שביחין ושביקין לא שרירין ולא קימין ונסלח לכל עדת בני ישראל ולגר הגר בתוכם כי לכל העם בשגגה.

רבון העולמים אב הרחמים והסליחות אשר ימינך פשוטה לקבל שבנים ואתה בראת את האדם להטיב לו באחריתו ובראת לו שני יצרים יצר טוב ויצר הרע כדי שתהיה הברירה בידו לבחור בטוב או ברע כדי לתת לו שכר טוב על טוב בחירתו כי כן גזרה חכמתך כמו שכתוב ראה נתתי לפניך היום את הטוב ואת הרע את החיים ואת המות ובחרת בחיים. ועתה אלהי לא שמעתי לקולך והלכתי בעצת יצה"ר ובדרכי לבי ומאסתי בטוב ובחרתי ברע ולא די לי שלא קדשתי את איברי אלא טמאתי אותם. בראת בי מוח ולב ובהם חוש המחשבה לחשוב מחשבות טובות והרהורים טובים ולב להבין דברי קדשך ולהתפלל ולברך כל הברכות במחשבה טהורה ואני טמאתי אותם בהרהורים ומחשבות זרות ולא די לי בזה אלא שע"י הרהורים רעים באתי לידי הוצאות זרע לבטלה פעם ברצון ופעם באונס בטומאת קרי המטמא את כל הגוף ומהם בראתי משחיתים ומחבלים הנקראים נגעי בני אדם אוי לי כי תחת המחשבות הטובות שיכולתי לברוא ע"י זה מלאכים קדושים שיהיו סניגורים ופרקליטים טובים עלי תחתיים בראתי משחיתים לחבל את עצמי כמו שכתוב והוכחתי בשבט אנשים ובנגעי בני אדם. בראת בי עינים ובהם חוש הראות לראות בהם מה שכתוב בתורה ולקדש אותם בראיית כל דברים שבקדושה והזהרת בתורתך ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם אוי לי כי הלכתי אחרי עיני וטמאתי אותם להסתכל בנשים ובכל דבר טומאה. בראת בי אזנים לשמוע דברי קדושה ודברי תורה אוי לי כי טמאתי אותם לשמוע דברי נבלה ולה"ר וכל דברים האסורים אוי לאזנים שכך שומעות בראת כי פה ולשון ושניים וחד וגרון ונתת בהם כה לדבר בהם חמש מוצאות האותיות הקדושים של א"ב אשר בהם בראת שמים וארץ ומלאים ובהם ארגת תורתך הקדושה ובכת הדיבור הכדלת את האדם מן הכהמה ואפי' ככהמה לא הייתי כי טמאתי פי בדברי נבלה בלשון הרע בשקרים ליצנות רכילות מחלוקת מלבין פני חבירו מקלל את חבירו מתכבד בקלון חבירו דברי משה ומתן בשבת וי"ט בשבועות ונדריים. בראת בי ידים וחוש המישוש לעסוק בהם במצות ואני טמאתי עצמי במשמושין של איסור להכות באגרוף רשע ולהרים יד להכות את ישראל ולטלטל דברים המוקצים בשבת וי"ט. בראת כי רגלים להלך לכל דבר מצוה ואני טמאתי אותם ברגלים ממהרות לרוץ לרעה. בראת כי ראש הגויה ותחמת אותו באות ברית קודש להיות עבד נאמן לעבודתך ואני טמאתי אותו בהוצאת זרע לבטלה

(* הנוסח כל נדרי כתקנה על שבעות וכדריים שאדם כשנע וכדר על עלמו כמו אוכל ולא אוכל וכדומה ולא על שבעות אשר כשנע לקיים חוק ומשפט המדינה ולא על דברים אשר בין אדם לחבירו, כי שבעות כאלה לא יבעלו ולא יפרו לעולם וכל העובר עליהם יהיה לדחוף עולם.

ובקרי ולהקשות עצמי לדעת שלא במקום מצוה (ונעלתי בעילות אסורות). מששתי את כל
 איברי ומצאתי אותם בעלי מומין מכף רגלי ועד ראשי אין בי מחוס. ועתה ה' אלהי גלוי
 וידוע לפניך שלא נחבונתי בכל החטאים והעונות להכעים אותך ולמרוד כנגדך אך הלכתי
 בעצת יצרי הרע אשר תמיד בכל יום פורש רשת לרגלי ללכדני ואני עני ואביון חולעת ולא
 איש כשל כחי לעמוד כנגדו ועמל הפרנסה לפרנס את בני ביתי וטרדת הומן ומקרוי הם
 היו בעוכרי. ולפי שכל זה גלוי וידוע לפניך כי אין אדם צדיק בארץ אשר לא יחטא לכן
 ברחמך הרבים נתת לנו יום אחד בשנה אדיר וקדוש יה"כ הוזה הבא לטובה לשוב לפניך
 ולכפר על כל עונותינו ולטהר אותנו מכל טומאתנו כמו שכתוב כי ביום הזה יכפר עליכם
 לטהר אתכם מכל הטאתיכם לפני ה' חטהרו. ועתה ראה עמך ישראל אשר לקחת אותם
 לעם מי כעמך ישראל טהורים וקדושים המיחלים ומצפים למחילתך באנו לפניך בלב נשבר
 ונדכה בעניים ודלים ורשים לבקש ממך מחילה סליחה וכפרה על כל מה שחטאנו ועוינו
 ופשענו לפניך. ידענו ה' רשענו עון אבותינו בושנו ונכלמנו להרים פנינו אליך כבושת גנב
 כי ימצא ואיך נפתח פה ונרים ראש כי ברוב עונינו העברנו מעלינו הצלם הקדוש אשר
 הוא מלביש אותנו אשר כל המזיקים והמקטרגים אינם יכולים להביט בפניו כמש"כ וראו
 כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך והתלפנו אותו בצלם טמא ולבשנו בגדים
 צואים ואיך נבוא בשער המלך בלבוש שק מלוכלך בצואה מתמיהים אנהנו על נפשנו איך
 נעשתה התועבה הזאת כי הוצאנו נפשנו ורוחנו מעולם הקדוש וברחנו למקום מדבר ציה
 וצלמות למקום הטומאה והקליפות. ואתה ה' אלקינו הרוצה בתשובת רשעים כמש"כ שובו
 שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל. ונאמר כי לא אחפוץ במות המת נאום
 אדני אלהים והשיבו וחיו. ונאמר החפץ אחפוץ מות רשע נאום אדני אלהים הלא בשובו
 מדרכיו וחיה. עתה שמנו אל לבנו לשוב ולבא לפניך בכבושת פנים. אבינו מלכנו רחם
 עלינו כרחם אב על בנו שמרד כאביו ויצא מביתו ובשובו אל אביו בכבושת פנים ובכבי
 וצעקה ומתנפל לפניו מדרך האב לרחם על בנו. ואם עבדים אנהנו המכה את עבדו
 ביסורים כשמרד בו הנה כבר לקינו בשעבוד גליות ויסורין שבנוף או עניות וצער גידול בנים
 ושאר מכאובים. יסרנו ה' אך במשפט ואל באפך פן תמעטנו. רחם עלינו וצוה למלאכך
 הקדושים הממונים על הטהרה להפשיט את הבגדים הצואים מעלינו ולטהרנו מכל
 חטאתינו וילבישו אותנו שנית בלבוש הקדושה כמש"כ הסירו הבגדים הצואים וגו' והלביש
 אותך מחלצות. וכתפלת דוד המלך ע"ה השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני. לב
 טהור ברא לנו אלקים ורוח חרשה תהן בקרבנו. ואם פשענו ומרדנו כמדת בשר ודם אתה
 עשה כמדתך למחול ולסלוח ועל יעכבו עונותינו לשוב לפניך כמדתך לקבל שבים וחוק לבנו
 בתורתך וביראתך שתהיה יראתך תמיד קבועה בלבנו וטהר רעיונינו ומחשבותינו לעבודתך
 וראה בשברון לבי כי מתנחם אני על מעשי הרעים שעשיתי עד היום הוזה ובוכה ומתאונן
 ומתודה עליהם ואומר הטאתי עויתי ופשעתי לפניך וקבל תשובתי בחוק תשובת כל עמך
 ישראל השבים לפניך בכל לבם כי גם אני מבני אברהם יצחק ויעקב ואל יעכבו עונותי
 הרבים מלשוב לפניך בכל לב וזכני שאשוב לפניך בלב שלם ולהתחרט על עונותי חרטה
 גמורה ולעזוב מעשי הרעים עזיבה עולמית ורחם עלי והצילני עד עולם מכל חטא ועון כי
 לולא רחמך וחסדיך אי אפשר לעמוד נגד היצה"ר אשר הוא כאש בוער בעצמותי ולכן
 רחם עלי והן בי כח לעמוד כנגדו כמו שאמרו חכמים הצדיקים בדבריהם הבא לטהר
 מסייעין אותה. והנה אני מקבל עלי קדושת יום הכפורים ולהתענות בו בחמשה עניים שצוית
 לנו ע"י משה עבדך בתורתך הקדושה אכילה שתיה רחיצה סיכה נעילת הסנדל תשמיש

המטה ולשבות ביום הקדוש הזה מכל מלאכה. וע"י עינוי של אכילה ושתייה חכפר לנו מה שחטאנו באכילות ושתיית אסורות. וע"י עינוי רחיצה וסיכה חכפר לנו מה שחטאנו בתענוגי העולם הזה אשר התענגנו בימי החול ובפרט בתענוגים האסורים. וע"י עינוי נעילת הסנדל חכפר לנו מה שחטאנו ברגלים ממהרות לרוץ לרע ואח אשר עברנו על כ"ד דברים שב"ד מנדין עליהם ונתחייבנו להיות יחפי רגלים כנדרוים. וע"י עינוי מתשמיש המטה חכפר לנו מה שחטאנו ופגמנו בכרית קודש בקשוי שלא במקום מצוה ובטומאת קרי ובהוצאות זרע לבטלה (ומה שנעלכו נעילת אסורות). וע"י חמש תפלות ותחינות ובקשות יתוקן מה שפגמנו בחמש מוצאות הפה החך והגרון והלשון והשניים ושפתיים שמהם יוצא הרבור וטמאנו אותם בכל דברים האסורים ונדרים ושבעות. וע"י חיבוק ונישוק סה"ת וע"י זכות התפלות שנתפלל ביום הקדוש הזה יעלו ויבאן ויגיעו ויצטרפו עמהם כל התפלות שהתפללנו בכל השנה בלא כוונה ויהיו כולם נכללות בתפלות היום הזה ויגיעו לראשך להיות עטרה לראשך בכלל תפלות ישראל. וע"י דמעות עינוי יתוקן מה שפגמנו בראיית עינים בכל דבר טמא והסתכלות בנשים. וע"י רחיחת גופנו ע"י התענית והתפלות יתוקן מה שהרחתנו רמ"ח איברינו ושם"ה גידינו באש של יצה"ר. וכמיעוט חלבינו ודמינו ע"י התענית יסופר כל מה שחטאנו ושעונוי ושפשענו לפניך ותהיה נחשבת לפניך התענית כאלו הקרבנו את גופנו על גבי המזבח ותקובל לפניך לריח ניחוח כקרבן וכעולה. והנה ידענו כי אנחנו מהוויים להתענות עפ"י תקוני התשובה על כל חטא וחטא ולסגף את גופנו בתשובת המשקל נגד מה שהתענגנו בעבירות אך גלוי וידוע לפניך שאין בנו כח להתענות אפי' על חטא אחד ומכל שכן על כל עון ועון כי רבו עונותינו מלספור וכשל כחנו ולכן יה"ר מלפניך ה' אלהינו שיהיה צום התענית ביום יוה"כ הקדוש הזה הבא עלינו לטובה כפרה על כל עונותינו. ויה"ר מלפניך אל מלך יושב על כסא רחמים הרוצה בתשובת רשעים שתתן בלבנו ובלב כל עמך בית ישראל והביתך ויראתך לירא אותך כל הימים ובתוכם תרחם על פושעי עמך בית ישראל ותן בלבם פחד הדר גאונך והכנע לבם האבן וישוכו לפניך בלב שלם כמו שהבטחת על ידי נביאך לכל ירח ממנו נדח גם כי הרבו אשמה לפניך עד שנגעלו בפניהם דרכי תשובה אתה ברחמיך הרבים תחזור להם תחירה מתחת כסא כבודך וקבלם בתשובה ורחם עלינו ותן בנו כח לעבוד אותך כל הימים והסר ממנו כל המניעות והסבות המונעות אותנו מלעבוד אותך כי אתה יצרתנו ותדע כל מחסורי בני אדם וטבעם המבלבלים אותם מעבודתך ובידך להסירם ולמנעם ולא חטרוף עלינו את השעה עד שנשוב לפניך בלב שלם ונהיה כל ימינו בתשובה ומעשים טובים עד סוף רגע אחרונה אשר יהיה לרצון לפניך לאסוף את נשמתנו אליך אז יהיו כל מחשבותינו דבוקים כך ואז הצא נשמתנו בקדושה ובטהרה ואז נזכה לעלות ממטה למעלה ולהשפיע שפע בכל העולמות מלמעלה למטה. ותן בנו כח להתענות ביום הקדוש הזה ולהשלים התענית בכל חמשה ענים ושלא יגרום מעשנו להיות נכשל ח"ו בשום א' מן החמשה הענים כי כולנו בני זרע אברהם יצחק ויעקב ידידיך. וזכנו לגדל בנינו לחורה ולמעשים טובים ולא יתפסו ח"ו בעונותינו וחתמנו בספר חיים טובים של יראת שמך חיים שנעבוד אותך בלב שלם חיים שלא נכשל ח"ו בשום חטא ועון ואשמה חיים של פרנסה בנחת ובכבוד ובהיתר ולא תטרידנו הפרנסה בטרדת הזמן ותן לנו פרנסה בהשקט ושלוה כדי שיהיה לבנו פנוי תמיד לעבודתך וטהר רעיונינו ומחשבותינו כדי שנהיה אנחנו דבוקים כך תמיד.

ולהיות שידעתי שכמעט אין צדיק בארץ אשר לא יחטא בין אדם לחבירו במזון או בגופו במעשה או בדבור פה ועל זה דוה לבי בקרבי כי על חטא שבין אדם לחבירו אין

הלכות יום כפור כלל קמ"ד קמה

יזה"כ מכפר אפי' אין יום המיתה מכפר עד שירצה את חבריו ועל זה נשבר לבי בקרבי ורחפו עצמותי ולכן אני מפיל החנתי לפניך שחרתם עלי ותתנני להן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל בני אדם והנני מוחל במחילה נמורה לכל מי שהטא נגדי בין בגופו ובין בממונו או שדיבר עלי לשון הרע ואפילו הוצאת שם רע וכן לכל מי שהזיק לי בגופי או בממוני ולכל חטאות האדם אשר בין אדם לחברו חוץ מממון אשר אני יכול להוציא עפ"י דין וחוקי מי שחוטא כנגדי ואומר אחטא לו והוא ימחול לי וחוקי מאלו אני מוחל במחילה גמורה ולא יענש שום אדם בסכחי. וכשם שאני מוחל לכל אדם כן התן את חני בעיני כל אדם שימחלו לי במחילה גמורה. ובכן יעלו ויבאו ויגיעו ויראו וירצו וישמעו תפלותינו 'קבל רנת' עמך 'שגבנו' טהרנו 'נורא ותוציא כל הניצוצות הקדושות שנפלו לקליפה ע"י חטאותינו. וע"י קדושת יזה"כ יתעוררו מדותיך הגדולה והגבורה והתפארת והנצח וההוד כי כל בשמים ובארץ לך ה' הממלכה אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה ותתפשט עליהם קדושת יזה"כ לכפר עלינו כמש"כ בתורת משה עבדך כי כיום הזה יכפר עליכם לפני ה' טהרו. והי נועם ה' אלהינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו. ותעביר ממשלת זרון מן הארץ ומלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך והן שמחה לארצך וששון לעירך וצמיחת קרן לדוד עבדך אמן כן יהיה רצון. יהיו לרצון וגו'.

כלל קמה. דין יזה"כ:

(א) יזה"כ לילו כיומו לכל דבר וכבר כתבנו שצריך להוסיף עוד מחול על הקודש וכ"ש שבין השמשות אסור שהוא ספק איסור כרת ולכן בעוד יום יכנס לכהכ"נ מעוטף בבגד לבן ונקי ויתעטף בטלית בעוד יום כדי שיוכל לברך עליו דאין מברכין על הציצית בלילה כמבואר בהל' ציצית. ומ"מ אם לא נתעטף מבע"י יתעטף משחשיכה בלא ברכה.

(ב) דברים האסורים ביה"כ אכילה שתיה רחיצה סיכה נעילת הסנדל תשמיש המטה. ואע"פ שכולן אסורין לדעת הרבה פוסקים מה"ח מדכתיב תענו את נפשותיכם (וע' כדריס דף פ' ע"ג דמשמע להדיא שכולן הם מה"ח) וכל דברים הללו מצינו בפסוקים שנקרא עינוי מ"מ לכ"ע אין היוב כרת אלא על אכילה ושתיה ולכ"ע נמסר לחכמים להתיר כפי שנראה בעיניהם.

(ג) כל מלאכה שחייבין בשבת חייבין ביה"כ וכל שבשבת פטור אבל אסור גם ביה"כ כן אלא שבשבת זדונו בסקילה וביה"כ כרת כדכתיב וכל מלאכה וגו' ונכרתה וכל שאסור לטלטל בשבת אסור לטלטל ביה"כ וכשם שצריך לערב עירובי הצירות ותחומין לשבת כך צריך ליוה"כ (תי"ז).

(ד) אע"ג דכל שהוא אסור מה"ח מ"מ אין חייב כרת אלא אם אכל או שתה כשיעור ושיעור האוכלין ככוחת הגסה והוא פחות מעט מכביצה בינונית ושיעור זה שוה לכל אדם בין לננס בין לעוג מלך הבשן שכך קבלו הו"ל הלמ"מ דשיעורו נשתנה מכל איסורי תורה שכל איסורי תורה כחלב ודם ושאר חייבי כריתות שיעורן ככזית אבל ביה"כ כיון דלא כתיב לשון אכילה אלא הוציא הכתוב האכילה בלשון עינוי כמש"כ אשר לא תעונה וקבלו חז"ל דבפחות מככוחת אין מיישב הדעת כלל אפילו לננס עדיין הוא מעונה ובככוחת מיישב הדעת קצת אפי' לעוג מה"ב. וכל האוכלין מצטרפין לשיעור זה ובלבד שיהיו ראויים לאכילה אבל אוכלין שאינם ראויים לאכילה אין חייבין עליהן כרת. ואכילה ושתייה אין מצטרפים.

(ה) אכל וחזר ואכל אם יש מתחלת אכילה ראשונה עד סוף אכילה אחרונה כדי אכילת פרס מצטרפין ואם לאו אין מצטרפין ופטור ושעור אכילת פרס י"א ד' ביצים וי"א ג' ביצים.

(ו) שיעור שתיה להתחייב עליו קבלו חז"ל כמלא לוגמיו (ר"ל מלא פיו) ולא מלא לוגמיו ממש אלא כדי שישלכנו לצד א' בפיו ויראה כמלא לוגמיו וזה אינו שוה לכל אדם אלא שמושערים בכל אדם לפי מה שהוא הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו וגם זה אינו שוה לכל איסורין שבחזרה דשיעורן ברביעית אלא שכן הלמ"מ שכל אדם מתיישב דעתו קצת כמלא לוגמיו שלו והוא פחות מרביעית באדם בינוני. וכל המשקין מצטרפין למלא לוגמיו ובלבד שיהיו ראויין לשתיה.

(ז) שתה מעט וחזר ושתה מעט אם יש מתחלת שתיה ראשונה עד סוף שתיה אחרונה כדי שתיית רביעית מצטרפין והייב ואם לאו אינן מצטרפין ויש אומרים דשיעור צירוף שתיה כאכילה בכא"פ.

(ח) מותר ליגע באוכלין ומשקין ליתן לקטנים ולא היישינן שמא יאכל וישתה דאימת יום הדין עליו.

(ט) איסור רחיצה בין בחמין ובין בצונן ואפי' להושיט אצבעו במים אסור ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלך בטיט או בצואה או שנשף דם מחוטמו מותר לרחצם שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג ומ"מ זוהר שלא ירחץ אלא מקום המטונף בלבד.

(י) ומ"מ מותר לרחוץ ידיו בשחרית ומברך על נט"י ולא יכוין להנאה רק להעביר רוח רעה מן הידים (ועיין בניסוח הגר"א סי' תרי"ג סק"י טכ' לעיקר שאסור נרחילה ע"ש מש"כ בשם היחזלמי וע' נכ"א מש"כ ע"ש) וזוהר שלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו דהא אינו מותר אלא משום להעביר רוח רעה דהוי כמלוכלך בצואה ומקום שריית הטומאה אינו רק על האצבעות בלבד (א).

(יא) אם הטיל מים ושפשף ומכ"ש כשעשה צרכיו וקינח מותר לרחוץ כל היום דהוי כמלוכלך בצואה ואם רוצה להתפלל מותר אפי' לא קינח ומ"מ נכון הדבר כשמטיל מים שישפשף להוציא נפשו מפלוגתא וכל נטילות אלו עד סוף קשרי אצבעותיו והכהנים כשעולין לדוכן נוטלין עד הפרק (ב"ר).

(יב) מי שרגליו כהות מותר לרחצם כיון שאינו עושה לתענוג.

(יג) מי שאין דעתו מיושבת עליו כלל עד שיקנח פניו במים מדינא מותר אלא שכבר נהגו להחמיר ואפי' ברחיצת העינים ומ"מ אם יש לו לבלוך ע"ג עין דינו כמלוכלך בטיט דמותר ואסור לשרות מפה במים מעיה"כ ולנגבה קצת להצטנן בו ביה"כ או להעביר על פניו דשמא לא חנגב יפה ויבא לידי סחיטה.

(יד) ההולך לדבר מצוה מותר לעבור במים.

(טו) ההולה אפי' אין בו סכנה רוחץ כדרכו וכן כלה כל ל' יום מותרת לרחוץ פניה ונ"ל שזה היה בימיהם שלא היו בכה"כ כל היום והתירו שלא תחגנה על בעלה אבל בזהמ"ז שאינו רואה אותה כל היום לא שמעתי שנוהגין להותר.

(טז) הרואה קרי ביה"כ אם לח הוא מקנחו במפה ואם כבר נתיבש רוחץ מקומות המלוכלכות בו לבד דיינו כצואה ואסור לטבול אעפ"י שרגיל לטבול בשאר ימות השנה.

(יז) אסור לאשה לטבול ביה"כ אפי' הגיע זמן טבילתה בו ביום ואפי' שלא לשם תשמיש דזה בלא"ה אסור אלא כדי שתהא טהורה אסור ואשה שלוכשת לבנים ביה"כ מותרת לרחוץ מעט בין ירכותיה.

הלכות יום כפור כלל קמה

449

(יח) סיכה אסורה אפי' מקצת גופו ואפי' אינו אלא להעביר את הזוהמא ולא לתענוג אסור ואם יש בו חטטין וכ"ש חולה שאין בו סכנה סך כדרכו.

(יט) נעילת הסנדל או מנעל של עור אפי' של עץ מחופה עור אסור ויש אוסרין בשל עץ אפי' אינו מחופה עור דגם זה נקרא מנעל אבל של גמי או קש או בגד מותר דלא נקרא מנעל אלא של עור ויש להחמיר שלא לנעול מנעל אפי' מפני רפש וטיט וגשמים או שהוא בין הנכרים שהרי י"א דכל הענוים הם מדאורייתא ואם קשה לו מאוד לילך כך ברפש וטיט ילך עד פתח בהכ"נ ואז יחלוץ וישאם בידו ויטמנם בבהכ"נ ועכ"פ לא ינעול מנעל אלא סנדל בלא עקב.

(כ) כל חולה אעפ"י שאב"ס או שיש לו מכה ברגלו וכן הוהיה כל שלשים יום מותרת לנעול את הסנדל ופשיטא במקום שיש לחוש לסכנה דמותר.

(כא) מותר לעמוד על כרים וכסחות של עור כיון שאינו מנעל ומ"מ בשעת חפלת י"ה אסור לעמוד על שום דבר דנראה כמתגאה ומ"מ נ"ל באיש מצוין דמותר לעמוד על מעט עשבים להפסיק בין הקרקע.

(כב) אסור בתשמיש המטה ולכן יש לנהוג עם אשתו ככל דיני נדה ופשיטא שלא יגע בה בין ביום ובין בלילה וכ"ש שלא לישן עמה במטה אחת אפי' כשהם לבושים ולא ירבה עמה דברים.

(כג) הרואה קרי ביה"כ ידאג כל השנה ואם עלתה לו שנה מוכטח לו שהוא בן עה"ב (וע' תיקון לזה בספר חמדת הימים) (ב).

(כד) דין התינוק ותינוקת מבואר לעיל הל' תפלה כלל ס"ו. סי' י"א ברין הינוך קמון. (כה) עוברות ומניקות מתענות ככל אדם.

(כו) עוברת שהריחה מאכל וידוע שאם אין נותנין לה מה שמתאוה היא וולדה מסוכנים לכן אם אמרה צריכה אני אעפ"י שאין פניה משתנים כלל או שרואין שפניה משתנים אעפ"י שלא אמרה כלום לוחשין לה באונה שיום הכפורים הוא שלפעמים מתיישבת דעתה בזה ואם לא נתקררה דעתה בזה מאכילין אותה בזה הענין שמתחלה טובלין אצבע או כף ברוטב ונותנין לחך פיה שלפעמים בטיפה אחת מתיישבת דעתה ואם לאו נותנין לה רוטב עצמו פחות מכשיעור כדלקמן סימן כ"ט בחולה.

(כז) יולדת חוך ג' ימים לא תתענה כלל אפי' אמרה א"צ מאכילין אותה בע"כ ואומרין לה אכלי וע"ז נאמר אל תצדק הרבה (א"ר) ומ"מ יש להאכילה פחות מכשיעור כמש"כ בחולה. מג' עד ז' אם אמרה צריכה אני מאכילין אותה מכאן ואילך הרי היא ככל אדם. וימים אלו אינן חושבין בהן מעת לעת שאם ילדה בז' בתשרי קודם הלילה לא חשבינן מע"ל וא"כ יה"כ הוא מע"ל ג' אפ"ה אין מאכילין אותה אם לא אמרה צריכה אני דחשבינן כל יום ויום לפי סדר הימים ואפי' נולד בז' בתשרי קודם הערב חושבין אותו ליום א' וא"כ עיה"כ הוא יום ג' ויה"כ הוא לאהר ג'. וכ"ז היינו מחמת צער לידה אבל אם היא חולה דינה לגמרי כשאר חולה. וביולדת א"צ לשאול לרופא אלא נשים אחרות הבקאות נאמנות אם אומרות שצריכה לכך.

(כח) כל אדם שהריח מאכל ונשתנו פניו מסוכן הוא אם לא יתנו לו ממנו ומאכילין אותו ממנו (ועכ"פ כשמריח ריח מאכל יזכר מאוד כל אדם שיפליט כל הרק שיצא נפיו ולא יכלע לאו נא לירי סכנה כדאיתא בכתובות ס"א ע"ב) אבל כל זמן שלא נשתנה פניו אפילו אמר שצריך לאכול אסור להאכילו.

(בט) חולה אפי' אין בו סכנה עכשו אלא שאמר שצריך לאכול שאם לא יאכל
 יכבד עליו החולי ויסתכן (ג"ח) אפי' הרופאים אומרים אינו צריך שומעים לחולה ומאכלים
 אותו דלב יודע מרת נפשו ואפילו אם הרופאים אומרים שהמאכל זיק לו (ואע"ג דלעיל
 כלל ס"ח סי' ו' כתבתי דאם הרופא אומר שזיק לו שומעין לרופא והביאו ה"ח סי' שכ"ח סק"ז
 היינו לענין שאר רפואות דלא שייך בו לב יודע וכו' וא"כ מאי חזית דסומכת לחולה סמוך על רופא
 ואפי' בחול סומכין על רופא אבל לענין אכילה דשייך לב יודע אין בדבריו של רופא שאמר שזיק לו האכילה
 כלום ואפילו נשאר רפואות שחולה אומר שצריך לרפואה פלגית והרופא אומר אינו צריך אבל לא
 זיקה ומכ"ש כשאומר שאינו מסוכן נמוכעת הרפואה אבל תועילתו גם כזה שומעין לחולה. העתקתי
 מתשובת רמב"ם ח"א סי' ס"ז) ואם החולה אמר א"צ אם יש שם רופא בקי אפי' נכרי שאומר
 שאפשר שיכבד עליו החולי ואפשר שיכול לבוא עי"ז לסכנה אעפ"י שאינו אומר שמא
 ימות מאכילין אותו על פיו ואפי' רופא אחד אומר צריך ואחד אומר א"צ מאכילין אותו
 דהוי סכנת נפשות להקל (ואם ח' בקי יותר ע' גש"ע סי' תרי"ח ברמ"ח וי"ח ס"ק ד' ונח"ל סס)
 ואם הרופא אומר שאינו מכיר החולי אין דבריו מעלין ולא מורידין מיהו אם נחלש הרבה
 עד שנראה לרוב ב"א שאצלו שהוא מסוכן אם לא יאכל מאכילין אותו.

(ל) כשמאכילין את היולדת והחולה מניחין לפניו המאכל ואומרים לו אם יודע
 אתה שאפשר שתסתכן אם לא תאכל די מחסורך אוי תאכל עד שתבין שדי לך בכך אבל
 אם אפשר לך שלא תאכל כשיעור בפעם א' תאכל לעולם בפחות מכשיעור דהיינו באכילה
 יאכל כשני שלישי ביצה וישהה כדי אכילת ד' ביצים ולפחות כדי אכילת ג' ביצים ויחזור
 ויאכל כן ובשתיה יבדוק החולה עצמו כמה הוא כדי שישלגנו לצד א' ויראה כמלא לוגמיו
 וישתה פחות מזה מעט וישהה בין שתיה לשתיה כדי אכילת ד' ביצים או ג' ביצים ולפחות
 ישהה בין שתיה לשתיה כדי שיעור שתיית רביעית. ויש להחולה לבדוק זה מעיה"כ כמה
 הוא שיעור לוגמיו דהיינו שיכניס לחוך פיו משקין ויפליטם לחוך כלי וכן ישער מעיה"כ
 כמה הוא שיעור זמן אכילת ד' ביצים ואז יכול לאכול בראיית על האוהר.

(לא) מי שאהוו בולמוס והוא חולי שבא מחמת רעבון וסימניו שעניו כהות ואינו
 יכול לראות מאכילין אותו עד שיאורו עיניו.

(לב) חולה שאוכל ביה"כ אם דעתו מיושבת עליו לברך ברהמ"ז יאמר יעלה ויבא
 בברהמ"ז ואם הל בשבת יאמר ג"כ רצה ואם שכח א"צ לחזור שאינו מחויב לאכול דוקא
 פת אבל לא יקדש וא"צ לבצוע על ב' ככרות (תרי"ח).

(לג) מותר להריח ביה"כ בשמים וכיוצא בו ויזהר לברך עליהם. ואמנם כל זמן שלא
 הסיח דעתו מלהריח אסור לחזור ולברך דהוי ברכה שא"צ. ויש אנשים שמריחים במים
 המריחים (שקורין טפיריטון אבל טפיריטוןו שאינו מריח אין מברכין עליו כלל) ואין מברכין
 עליו כלל ועושים איסור. ועוד עושין איסור שעושין קשר בטאשענטוך ושופכין עליו שפיריטון
 והנה הקשר בקצה א' הוא מלאכה דאורייתא כדאיתא בהל' שבת במלאכת קושר ומה
 שנתנן עליו שפיריטון הוא איסור בפ"ע שמולדין בו ריח ולכן צריך לזהר בזה.

(לד) סדר התפלה ידוע. וראוי לכל אדם שירשום בסידורו כי נשמטו בכמה
 סידורים רצה ומודים ויכול לבא לידי טעות וגם במוסף לא נרשם עד היכן יאמר מתפלת
 שחרית (וע' נכ"ח הגהות בסדר עבודה סי' ג' ד').

(לה) נהגין לשטוח עשבים בבהכ"ז ואין הטעם כמו שחושבין ההמון כדי לעמוד
 עליו אלא הטעם לפי שנוהגין לעשות זכר למקדש להשתחות בשעת עלינו ובאמירת
 והבהנים והעם וכו' היו כורעים ומשתחווים ולפי מנהג הנכון להשתחות בפישוט ידים ורגלים

כדין
בלא
כלל
הקר
ועכ
וגם
יחיד
נותן
ש"ץ
במק
ברכ
שהו
זו"פ
והוא
ומת
מן
ברכ
על
מבר
מן
בתי
או
שהו
להר
שהו
ואז
ואז
עוף
שיני
לעב

כדין השתחואה במקדש ובמקום שהקרקע מרוצף באבנים אסור להשתחות כן ועובר בלאו שנאמר ואכן משכיח לא תחנו בארצכם להשתחות עליה ואפי' במקום שאינו מרוצף כלל צריך להטות קצת על צדו דגזרינן אטו אבנים לכן שוטחים עשבים כדי להפסיק בין הקרקע דאו ל"ג. ואם אין לו עשבים יפסיק בטליתו או בדבר אחר (סי' קל"ח).

(לו) זמן תפלה נעילה כשהחמה בראש האילנות כדי שישלים אותה עם צה"כ ועכשיו נוהגין שממשיכין התפלה גם כלילה אך צריך לזוהר להתחיל עכ"פ בעוד יום גדול וגם יאמר החרוז היום יפנה וכו' קודם הערב שמש דאל"כ דובר שקרים (תרכ"ג).

(לז) אם חל בשבת מזכיר בה של שבת ואם לא הזכיר חוזר ובידוי לאחר התפלה יחיד אינו מזכיר של שבת וש"ץ כיון שאומר אותה נותן בתוך התפלה מזכיר גם באחה נותן ואם לא הזכיר הש"ץ שבת באחה נותן א"צ לחזור אבל בשאר התפלה בין יחיד ובין ש"ץ אם לא הזכיר שבת חוזר (ע' ננ"י ססי' תרכ"ג) ואם עדיין יום כהנים נושאים כפיהם במקום שנהגו אבל אם כבר חשכה אין נשיאות כפים כלילה ומ"מ אומר הש"ץ בתפלה ברכות כהנים וה"ה במנחה. ואומרים אבינו מלכנו אפי' חל בשבת ואפי' גמרו כיום כיון שהוא גמר החתימה. ובסוף הסליחות אומרים פעם א' שמע ישראל וג' פעמים בשכמל"ו וז"פ ה' הוא האלהים. ולאחר שגמר התפלה תוקעין תקיעה א' אע"פ שלא הבדילו. עדיין והוא סימן לסילוק שכינה.

(לח) צריך להוסיף מחול על הקדש מעט שימתינו מעט אחר צאת הכוכבים ומתפללין תפלת ערכית ואומרים אותה חוננתנו (תרכ"ד).

(לט) מבדילים על הכוס ואין מברכים על הבשמים אפי' חל בשבת והרוצה לעשות מן המובחר לצאת דעת האומרים לברך גם על הבשמים כשחל בשבת נ"ל דלאחר שסיים ברכת המבדיל בין קדש לחול או יברך על הבשמים ולא באמצע הברלה (ע' ח"כ אקס"ה על הט"ו) (סז).

(מ) מברכים על הנר אפי' כשחל בחול וטעם ברכה זו אינו כשאר מ"ש שאז מברכים משום שהוא נברא במוצאי שבת ולכן מותר לברך אפי' על אור שהוציא עכשיו מן האבנים וכווצא בו אבל ברכת האש ביה"כ הוא מטעם מפני שהיה אסור כל היום בתשמישו ולכן אסור לברך אלא דוקא על נר שדלק מעיה"כ או שהדליק נכרי ביה"כ לחיה או לחולה ששבת ממלאכת איסור וי"א שאין מברכין על נר של כהב"נ ונ"ל דה"ה מה שהדליק בביתו לכבוד היום שהרי עיקרו לא נעשה להאיר אלא לכבוד היום ונוהגין להדליק נר אחר מנר זה ומבדילין על שניהם ומ"מ אם אין לו נר מותר לברך על מה שהוציא מן האבנים וידליק נר ממנו וימתין מעט שלא יהיה בעמוד הראשון שהדליק ואז יברך עליו.

(מא) אוכלים ושותים ושומחים במוצאי יוה"כ דאיתא במדרש שבת קול יוצא ואומר לכו אכלו בשמחה לחמכם.

(מב) תיקף אחר הברלה או אחר הסעודה מצוה לעסוק מעט בסוכה אם אינו עיף מן התענית כדי לקיים ילכו מחיל אל חיל.

(מג) בש"ע כתב שיש שעושים ב' ימים יה"כ אך מימינו לא שמענו משום אדם שינהוג כן דאע"ג דבכל יו"ט אנו עושים ב' ימים מספק מ"מ כיון שרוב צבור אין יכולים לעמוד בזה להתענות ב' ימים רצופים לא תקנו מספק כיון דאנן בקיאי בקביעא דירחא.

הלכות סוכה

כלל קמו. דיני סוכה:

(א) כתיב בסוכת תשבו ו' ימים למען ידעו דורותיכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו' מארץ מצרים מתחלה כתיב בסוכת חסר וכאן בסוכות הושבתי כתיב מלא להורות ב' מיני סוכות שישבו א' סוכות של ענני כבוד וא' סוכות ממש בשעה שצרו על העיירות במלחמות סיחון ועוג. וצוה מצוה זו בתשרי ולא בניסן שהוא זמן י"מ משום דבימות החמה אינו ניכר המצוה כי כן דרך ב"א לישב בסוכות מפני החום משא"כ בתשרי שכבר הגיעו ימות הגשמים ואז ניכר שהוא למצוה (תרכ"ה).

(ב) זה שנאמר בתורה בסוכות תשבו היינו הסכך שלמעלה שזה נקרא סכך שמסכך על האדם ומגן עליו מזרם וממטר כדכתיב וסוכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר אבל הדפנות אינם קרויים סוכה ולפיכך כל הפסולים שנכתוב לקמן דפסלה התורה בסוכה היינו דוקא בסכך אבל כולם כשירים בדפנות (ת"ל ונט"ז ע"ג).

(ג) ומ"מ הלמ"מ וגם מרבינן מהכתוב דלא קרויה סוכה אלא אם כן יש לה דפנות. ומצוה מן המוכרח שיעשה ד' דפנות שלימות ומ"מ אם עשה לה רק ב' דפנות ובשלישית טפח מרווח הלמ"מ דכשרה ובלכר שיעשה צוה"פ דהיינו אם היו ב' מחיצות זו אצל זו כמין גם על טפח ומעמידו בפחות מג"ט דופן מרחשור סוכה שהיא ז' סוף המקצוע השני כנגד אותו טפח

או אפי' למעלה מהן שאינו נוגע בהן רק שיהיה כנגדן ממש דהוי צה"פ (כמנאר בהלכות שנת נדין מוחיטת) ואפי' אם הסכך מונח עליהן מ"מ ראוי להחמיר ולהניח קנה על גביהן דהסכך לא נעשה לשם צורת הפתח (סי' תר"ל מ"א ס"ק ב') ואז מותר לטלטל בתוכו ולהוציא מן הבית דרך הלון הפתוח לסוכה בשבת שבתוך החג דאע"ג דבשאר שבתות אסור לטלטל אא"כ יש תיקון ברוח רביעית מ"מ בשבת שבתוך החג אמרינן מנו דהוי דופן לענין סוכה הוי נמי לענין שבת. ודוקא בשעת הדחק אבל בלא"ה ראוי להחמיר (עיין ר"ן וי"י) אבל בפחות מן ב' דפנות שלימות ושלישית טפח וצה"פ לא מהני אם יעשה כל הדפנות ע"י צורת הפתח אע"ג דצה"פ היא מחיצה גמורה (כמו שכתבנו בכלל מ"ח) מ"מ לענין סוכה לא מהני אפי' בדופן ג' ומכ"ש בשאר מחיצות (כ"כ ר"ן נהליא ריש סוכה) וכן מחיצות של קנה פחות מג"ט לא מהני אא"כ עושה ד' דפנות (וע"י סי' תר"ל נמ"א סק"ח).

(ד) היה לה ב' דפנות זו כנגד זו יחד דלעיל עושה דופן שיש ברחבו מג"ט סמוך לאחד מב' הדפנות וא"כ השלישי דופן של ז' טפחים רכל פחות להניח קנה מן הפס על דופן האחר כדי שיהיה צוה"פ (וכנסו גזלה וזמן ג' רחוק הרבה מן הפס ששעה מ"א הכיח נל"ג אס מהני וא"ר מכשיר) ודוקא כשנעשה מחיצה ג' ע"י לבד צריך צוה"פ אבל אם יש דופן של שבעה טפחים בלא לבד וכ"ש ג' דפנות שלימות א"צ לצוה"פ אלא שנוהגין לעשות לנוי. ולפי שיש הרבה דינים בענין עשיית הדפנות שאינן שלימות ואין הבל בקיאיין בזה לכן נהגו לעשות מחיצות שלימות ומי שאין לו כדי צרכו למחיצות עדיף שיעשה ג' מחיצות שלימות מד' שאינן שלימות (ע"ג).

(ה) העושה סוכתו בבית בוזית של כותל מזרח וכותל דרום ונמצא שאין כאן אלא ב' מחיצות ולמעלה מונח קורות הבית ויש לומר פי תקרה יורד וסותם לא מהני

להשוב לדופן ג' אלא ישים תחת הקורה קנה מכאן וקנה מכאן ויהיה נחשב לצורת הפתח (טז ט"ז).

(ו) גובה הדפנות אין פחות מ"ט מן הקרקע ואם אין לו נסרים גבוהים כ"כ יעמידם פחות מג"ט סמוך לקרקע או בפחות מג"ט סמוך לסכך דאמרינן לכוד אבל אם יש אזור ביניהם ג"ט אפי' גבוהים הרבה פסול דהוי מחיצה תלויה. ורוחב המחיצות אין פחות מ' טפחים על ז"ט דהוי השיעור שמחזיק ראשו ורובו של אדם ושלחן טפח. ומותר לו להוסיף ברחבה אפי' כמה מילין ובגובה עד עשרים אמה אבל אם הסכך למעלה מעשרים אמה פסול כדלקמן ואם היה בחלל הסוכה בפנים פחות מ"ט בגובה או פחות מ' על ז' בארבה ורחבה פסול דזה דירה סרוחה ואין אדם דר בדירה סרוחה ומ"מ מה שמכנים כלים לחוכה או נוי סוכה אעפ"י שממעט חללה מ"ט כשרה דמ"מ הוי דירה אבל אם הסכך יורד לתוך י"ט פסול שאין זה דירה (תל"ג) ומן הצד כגון שאינה אלא ז' על ז' ותלה במחיצות אפי' לנוי ופחתה מ' על ז' פסולה (תל"ד) ואם הסוכה גדולה הרבה ובמקום א' יש קרן א' משוך לפנים שאין בו ז"ט על ז"ט אסור לישוב שם כיון שהמקום צר לו לשבת לא הוי דירה וכ"ש אם הייתה ארוכה הרבה ואין ברחבה ז' דפסולה אפי' לדין דשיבתנו אינו כשלהם מ"מ פסולה (תל"ד).

(ז) כל הדברים כשרים לדפנות בין מדבר שאינו גדולי קרקע כגון עורות וכן דבר המקבל טומאה כגון סדינין וכיוצא בו וכן מכלים ובלבד שיכולה לעמוד ברוח מצויה ולכן אם עושה מחיצות מיריעות וכיוצא בו צריך לקשור אותם למעלה ומלמטה כדי שלא יניד אותם הרוח ומ"מ אין נכון לעשות מיריעות שמא יפסקו ולא אדעתיה. ואפילו יש בהם פרצות הרבה ואפי' חמתה מרובה מצלחה כשרה שכ"ז אינו פוסל אלא בסכך וכן אפי' מבעלי חיים ואפי' שיעמיד בני אדם לשם מחיצות אלא דבשבת וי"ט צריך שלא ידעו שלשם מחיצה הועמדו שם דאסור לעשות מחיצה בשבת וגם צריך ליהדר שלא לעשות מחיצה מיריעות בשבת וי"ט ואפי' אם לא נקשר בקשר גמור מ"מ אסור מטעם דאסור לעשות מחיצה בשבת וי"ט וצריך להזהיר ע"ז את בני הכפרים (תל"ב).

(ח) ששה דברים פוסלים בסכך (ה) דבר המקבל טומאה (ג) שאין גידולו מן הארץ (ג) מחובר (ד) חמתה מרובה מצלחה (ה) תעשה ולא מן העשוי (ו) למעלה מכו' אמה. ולפיכך צריך שיהיה הסכך מדבר שהוא גידולי קרקע ואינו מקבל טומאה שנאמר חג הסוכות תעשה וכו' באספך מגרנד ומיקבך. ואין לומר דהכתוב בא להורות באיזה זמן שיעשה שהרי כבר כתיב בשביעי בט"ו לחדש וקבלו חז"ל דכוונת הכתוב להורות ממה שיעשה הסכך שיעשה ממה שאוסף מן הגרן ומן היקב דהיינו הקש וענפי האילן שהם דבר שגדולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה דקש וענפי אילן אין מקבלין טומאה דאין לומר דה"ל בגרן ויקב עצמו דהיינו האוכל שהוא דבר המקבל טומאה דא"כ ה"ל באספך גרנד ויקבך אלא ע"כ דכוונת הכתוב בפסולת גרן ויקב דהיינו מה שמאסף מן הגרן ומן היקב והוא הפסולת (תרכ"ט).

(ט) וגם ילפינן מפסוק זה שלא יסכך בענפי אילנות המחוברים באילן דהוקא בפסולת גרן דהיינו בתלוש אבל תלוש ולבסוף חברו כגון נסרים שחברן בכותל מקרי תלוש לענין זה (טז כו"ט).

(י) ולכן המסכך בעורות של בהמה אעפ"י שלא נעבדו עדיין שאינם מקבלים טומאה או במיני מחכות או בכלים דכל זה אינו גידולי קרקע ואפילו בעפר דעכ"פ לאו גדולי קרקע הוא אלא קרקע עצמו פסולה הסוכה מה"ת. והמסכך בשברי כלים אע"ג

הלכות סוכה כלל קמו

שכבר טהרו מטומאתם ע"י שבירה זו וגם אינן מקבלים טומאה מ"מ פסולה מדרבנן ולכן כל עץ שנמצא בו ברזל אין לסכך בו דשבר כלי הוא (סז).

(יא) כל דבר שיש לו בית קיבול אין מסככין בו דמקבל טומאה. ומ"מ מותר לסכך בקנים כיון שלא נעשו לקבלה וה"ה מרוב (סז).

(יב) המחצלות שעושין מקנים או מענפי אילן הרכים ומעמידין בעגלות (שקורין קערכ) אסור לסכך בהם שהם כלים ואפילו לאחר שביטלן מתורת כלים כדלעיל סי' י' אבל אם עשה לסיכוך אפילו יש לה שפה רק שלא תהיה לה בית קיבול (עיין ח"ר) מסככין בה אם לא במקום שנהגו להניח מחצלאות אלו כנגדן כעין תקרה דאז אסור דיבוא לטעות ויאמר מ"ש לישב בסוכה או בבית אבל אלו מהצלאות שנעשו מקליפת עץ (שקורין Rogoza אנטטנט) פסולים שהם נעשים לבסות בהם סחורה והיו כלים ומקבלים טומאה (סז).

(יג) אין מסככין בדבר שריחו רע או שנושרין עליהן וא"עפ שהם גידולי קרקע ואינם מקבלים טומאה כגון עשבים שאינן ראויין לאכילה אסור דחיישינן שמא מתוך שריחו רע או שעליהן נושרין תמיד יצא מן הסוכה (סז) ומ"מ כדעבד יצא וכן אם אין לו במה לסכך מותר (מ"ח) אבל אם אין נושרין רק בשעת הרוח כשר לסכך בהם אפי' לכתחלה. וכן לא יסכך בדבר שמתייבש תוך ז' שמא לא יהא בו שיעור הכשר סוכה.

(יד) כבר כתבנו דנקרא סוכה על שם שנעשה לצל ומדכתיב חג הסוכות תעשה לך קבלו חז"ל תעשה ולא ממה שנעשה כבר שלא לשם צל ועכשיו נמלך שתהיה לצל לפיכך המניח עצים או קש ע"ג מחיצות לייבשן ולא לשם צל כלל ואח"כ נמלך שתהיה לשם סוכה פסול מה"ת שהרי מתחלה לא נעשה לשם צל ולפיכך אסרו חכמים לסכך אפילו לשם סוכה בדברים שדרך בני אדם להניחן לייבשן כגון חבילה של קנים או של קש אע"ג שמסכך עכשיו לשם צל וסוכה משום גזרה ואמנם לא אסרו אלא באותו ענין שדרך בני אדם רגילין להניח לייבש ואין זה נפחות מכ"ה קנים וגם לא נקרא חבילה אלא מה שיוכל לטלטל ממקום למקום ע"י אגוד זה כגון שנקשר בכ"י ראשיה או באמצע אבל אם קשר רק מצד א' כיון שאין יכול לטלטל ע"ז לא נקרא חבילה ומטעם זה נמי אם יש בגוץ א' כ"ה קנים אעפ"י שקשרם ג"כ בראש השני לא נקרא חבילה כיון שעיקרן א' ואגוד בידי שמים לא נקרא אגוד ומ"מ אם אגד עמהם אפילו רק קנה א' הוי חבילה ואותן המסככים בקש צריכים ליוהר שלא יעשו אגודות מן הקש בכדי שלא יפורם הרוח דפסול מדרבנן (תרכ"ט).

(טו) ולכן נמי חבילה שאין קושרין אותן אלא למוכרם כמנין ומיד כשיקנה הקונה יתירנה אינה חבילה. ובמדינתנו שמוכרין אגודות ענפי אילנות (שקורין יעלניק) וקוצצין אותן לפור בבית אפשר שאין דינם כחבילה כיון שאין דרך להניחן לייבשן דאדרבה כשיתייבשו אז אינן שוין כלום (סז).

(טז) ומטעם זה כיון דאין זה אלא מדרבנן אם כבר סיכך בחבילה לשם סוכה ואח"כ נזכר א"צ להתירן ולהגביהן ולהזוור ולהניחן אלא מתיר האגודות ודיו דכיון דאין החשש אלא שמא יבא לטעות ויאמר דמותר לישב תחת סוכה שהניח רק לייבש וכיון דמגלה דעתו במה שמתירין שהוא בקי בדין תעשה ולא מן העשוי סגי. אבל אם הניחן שלא לשם צל רק לייבש אע"פ שמתירן עכשיו פסול מה"ת שהרי נעשה בפסול אלא צריך להתיר האגודות ולנענען דהיינו שיגביהן ויחזור ויניחן לשם סוכה (סז).

(יז) נסרים אעפ"י שהן גידולי קרקע ואינן מקבלים טומאה אם יש ברחבן ד"ט אסרו חכמים לסכך בהם אפילו אם יניחם על עובין ששם הם קצרים אפ"ה אסור דסתם

תקרה של בית נעשה מנסרים רחבים ויבא לטעות ויאמר מ"ש לישב בסוכה מ"ש לישב בבית והתורה אמרה בסוכות תשבו ולא בבית אבל אם אינן רחבין ד"ט אעפ"י שהן משופין ורומין לכלים אם לא ייחדן לשום תשמיש מותר לסכך בהן דאין רגילות לסכך בית בנסרין הפחותים מד"ט. ומ"מ אין אנו נוהגין כלל לסכך בנסרים דבמדינתנו נוהגין לעשות תקרות הבית אף בנסרים שאינן ד"ט ולא עוד אלא אפילו בלאטטען דבזה אין דרך כלל לעשות ממנו תקרה אפילו בזמננו נוהגין לאסור לסכך בהן שמא יבא לסכך כ"כ עד שלא יהיו גשמים יורדין לתוכה ושייך בזה גזירת בית ומ"מ בשעת הדחק או שאין לו במה לסכך מותר לסכך אפי' בנסרים שרחבין ד"ט וה"ה בכל דבר האסור משום גזרה (שם נמ"ח ס"ק כ"ב).

(יח) כיון דנקרא סכך ע"ש שמוגין מן החמה לכן צריך להניח כ"כ עד שתהיה צלחה מרובה מחמתה ואם היה חמתה מרובה פסולה מה"ת שהרי אין כאן סכך ולכתחלה יהיה הסיכוך קל כדי שיראו ממנו הכוכבים הגדולים הנראים בלילה ומ"מ אם היתה מעובה כמין בית אע"פ שאין הכוכבים נראים בתוכה כשרה אבל אם היא מעובה כ"כ עד שאין הגשמים יכולים לירד בתוכה אפילו כשיורדין גשמים מרובים וא"כ הוי כעין בית פסולה משום גזירת בית (תל"ח).

(יט) אויר פוסל בסוכה בג' טפחים בין בגדולה ובין בקטנה בין באמצע בין מן הצד ג"ט פסול בפחות מג"ט כשרה ומצטרף להשלים הסוכה אבל אין ישינים תחתיו וחמור אויר מסכך פסול שבסימן כ' שבאויר נראה ההפסק לעינים (ט"ז). ואם יש אויר ג"ט במקום א' ואינו חולק הסוכה כל הסוכה כשרה מלבד באותו מקום ואם חולק הסוכה לשנים עד שלא נשאר שיעור הכשר סוכה עם ג' דפנות אותו חלק שאין בו הכשר סוכה פסול. ואם היה הסכך דק מאוד שיש בה אויר הרבה אלא שאין ג"ט במקום א' כיון שבין הכל צלחה מרובה מחמתה כשרה ובלבד שלא יהיה במקום א' כדי ראשו ורובו (סימן תל"ב).

(כ) סכך פסול אם הניח מן הצד סמוך לדופן אפילו מהלך על כל אותו הצד אם הוא פחות מד' אמות כשרה דהל"מ דאמרינן דופן עקומה ר"ל דחשבינן לסכך כאלו הוא מן הדופן ועקום ונכפף למעלה. ואם הגג עקום כגגין שלנו אעפ"י שיש בשיפוע ד' אינו פוסל אא"כ יש במשכו ד' ואם הגג עקום למעלה ולמטה בסמוך לקורה אעפ"י דאינו נמשך ממנו ג"ט כיון דבגובה רחוק ממנו ג"ט אין מצטרפין ולא אמרינן חבוט ולבוד להחמיר. ונחלקו הפוסקים די"א דוקא כשהדפנות מגיעים לסכך אמרינן דופן עקומה (ר"ן ז"ח מ"א) וי"א דאפילו אינם מגיעים לסכך נמי אמרינן כאלו הדופן מגיע עד למעלה ונכפף (טור ט"ז ס"ב) ואפילו הניח סכך פסול אצל כל הד' דפנות אם הוא פחות מד"א כשרה הסוכה באמצע אם יש באמצע המסוכך בסכך כשר שיעור סוכה אבל אם הוא ד' אמות לא אמרינן דופן עקומה וא"כ כיון שזה אינו נקרא דופן נמצא אע"ג שבאמצע הסוכה הניח סכך כשר מ"מ כל הסוכה פסולה שהרי אין לה דפנות דהדפנות אינן מועילין לסוכה כיון שהם מופלגים מן הסוכה ואם יש לסוכה ד' דפנות והניח סכך פסול אצל דופן א' אע"פ שהוא יותר מד"א כשרה אם יש בסכך הכשר שיעור סוכה שהרי יש לה ג' דפנות רק שלא ישב תחת הפסול.

(כא) בד"א מן הצד דשייך לומר דופן עקומה אבל באמצע הסוכה אם הוא פחות מד"ט בטל לגבי הסכך ולא מקרי כלל סכך פסול והסוכה כשרה ומותר לישב אפילו תחת הפסול (כ"כ זש"ע אצל דעת הראב"ד דאפילו נפחות מד"ט חשבינן לסכך פסול לענין זה שאסור ליטע תחתיו וכ"מ דעת הר"ן דף רל"ט ע"ב וכ"כ ריענ"א נח"י סוכה דף י"ט וכו' שכן הסכים רבו

הלכות סוכה כלל קמו

וכ"כ רי"א נ"ג ולכן יש להחמיר) ואם הסכך פסול ד"ט והסוכה יש לה ג' דפנות והפסול הולך ע"פ ארכה פסולה כל הסוכה שהרי אין כאן בכל צד אלא דופן ומחצה ואם הפסול הולך לרחבה ונשאר שיעור סוכה בחלק הפנימי חלק הפנימי כשר והחיצון פסול ואם יש פחות מד' אמות מדופן אמצעי עד סוף הסכך פסול א"כ אף חלק החיצון כשר דזה שיושב בחלק הפנימי מחשב לו לסכך וזה שיושב בחלק החיצון מחשב לו לדופן (סימן תרל"ג מ"ח סק"ו) בד"א בסוכה גדולה שיש בה יותר על הסכך פסול ז' טפחים על ז' טפחים אבל בסוכה קטנה שאין בה אלא ז' על ז' או אפילו ט' ומחצה כיון דכי שקלת ליה לפסול ליכא הכשר סוכה ולכן בין באמצע בין מן הצד בג"ט פסולה בפחות משלשה כשרה וישנים תחתיו ומצטרף להשלים הסוכה לכשיעור (סע).

(כב) לפיכך בית המסוכך כל השנה בנסרים ורוצה לעשות ממנו סוכה ומניח סביב הדפנות נסרים וכן המסוכך תחת הגג ומניח סביב הדפנות מן הרעפים צריך לזוהר שלא יהיה בנשאר ד' אמות ומ"מ יש להחמיר גם בפחות מד' טפחים שלא לישב תחתיו כדלעיל סימן כ'.

(כג) אם הניח אויר בין הדפנות לסכך ברחבו בפחות מג"ט ק"ל לכוד וכל הסוכה כשרה שאנו רואים כאלו הדפנות מחוברים לסכך אבל אם הניח אויר ג"ט פסולה שהרי אין כאן דופן לסוכה רבזה ל"ש לומר דופן עקומה כיון שאין כאן אלא אויר (סע).

(כד) סכך פסול פחות מד' ואויר אצלו פחות משלשה אין מצטרפין לפסול הילכך אם יש אויר ג' במקום א' ומיעטו אפי' בסכך פסול כשר ודוקא בסוכה גדולה אבל בקטנה שאין בה אלא ז' על ז' אם יש כשניהם האויר והסכך פסול ג' טפחים מצטרפים לפסול. (כה) אם יש סכך פסול ב' טפחים ועוד סכך פסול ב"ט ואויר פחות מג' מפסיק באמצע יש להסתפק דכיון דק"ל דכל פחות מג' הוא כלבוד וא"כ י"ל ה"ה הבא הוא כאלו ב' הפסולים הם ביחד וא"כ הוא סכך פסול ד"ט אבל אם בשני הפסולים אין בהם ד"ט לא אמרינן דנחשב האויר ביניהם כאלו היה סתום בסכך פסול דדוקא כשאלו השני פסולים היו סמוכים אמרינן אבל לא כשמפורד לעשותו סתום (תרל"ג).

(כו) סככה בשפודין של ברזל וכיוצא בו מדברים הפסולין לסכך בהן ואין בהם ד' ואין בהם במקום א' ד' והניח בין שפוד לשפוד כמלא שפוד ונתן שם סכך כשר פסול שא"א שיעמצם כל האויר מסכך כשר ונמצא הפסול מרובה אבל אם העדיף סכך הכשר מעט על הפסול כשר. ודוקא בסוכה גדולה אבל בסוכה קטנה צריך להיות מן השפודים פחות מג"ט במקום א' (תרל"ג).

(כז) בשעת הרחק וכיוצא בו שמוחר לסכך בנסרים (כדלעיל סי' ט"א) ויש לו בית שמסוכך בנסרים ואין עליהם מעויבה מ"מ פסולה לסוכה מה"ח אע"פ שנמלך עכשיו לשם סוכה משום העשה ולא מן העשוי כדלעיל שהרי בית פסול מה"ח דסוכה אמר רחמנא ולא בית ולכן צריך לעשות מעשה שיסיר כל המסמרים ומנענע כל נסר ונסר (כן פרש"י ורע"ג וכן מוכח ע"כ) או שיטול מן ב' נסרים נסר א' ויהן סכך כשר במקומו וכולה כשרה אפי' הנסרים רחב ארבעה ול"ש בזה גזרת תקרה כיון שעושה מעשה שמוכיח שבקי ברין העשה ולא מן העשוי וברין שלא ישב תחת תקרות הבית (ואמנם י"א דאם כבר היה מעויבה על הנסרים אין להחמיר ליעול המעויבה ולפקק או ליעול א' מנכתיים. והנ"ל הניח זה בל"ג וגם בל"ד תשמע דמותה) (סי' תרל"ג).

(כח) פסל היוצא מן הסוכה דינו כסוכה כגון שעשה ב' דפנות כמין גם ארוכות ודופן א' ארכו רק ז"ט והסכך הוא יוצא הרבה כנגד דופן הארוכה ונמצא שאין לסכך

הלכות סוכה כלל קמו

הוה רק ב' דפנות מ"מ כשר ואפילו אם עשה הדופן השלישי יותר מ"ט וא"כ י"ל שגילה דעתו שרוצה לעשות דפנות שלימות ואינו רוצה להשתמש רק כנגד הדפנות מ"מ כשר (סז).
 (כט) אם הניח הסכך למעלה מעשרים אמה מקרקעיתו של הסוכה פסולה מה"ח דכתיב הן הסוכות תעשה לך שבעת ימים ר"ל שתעשה בענין זה שאפשר לך לעשות שלא תעמוד רק ז' ימים דהיינו בנין עראי אבל למעלה מכ' אמה א"א לעשות אלא בנין קבע פסולה (תל"ג).

(ל) לכתחלה ראוי להחמיר שלא להעמיד הסכך בדבר שמקבל טומאה ולכן אין ליתן סולמות של עגלות או המחוברים בכותל שנותנים שם מאכל בהמה שהם ככלים ומקבלים טומאה וכן שאר סולמות שיש להם בית קיבול השליבות וכ"ש שאר כלים כגון מרה ומגריפה כדי לסכך עליהן ואפילו ליתן אותם על הסכך כדי שיהויק הסכך שלא יפול דגזרינן שמא יבא לסכך בהם ומה שנותנין הכלונסאות על כותל אבנים המחובר משום דשם ל"ש למגור. וכ"ז לכתחלה אם אפשר לזוהר אבל אם א"א שאין לו שאר דברים או בדעבד קי"ל דמותר להעמיד הסכך בדבר המקבל טומאה ולכ"ע מותר לחבר הכלונסאות שמניח הסכך עליהם במסמרות של ברזל כיון שאין סומך הסכך על המסמרות אלא שמחזיק בהם העמודים זה מותר לכ"ע וכן מותר לקשרם בחבלים של פשתן או בנגדים בלויים אבל לקשור הסכך עצמו בכלונסאות בחבלים ראוי לזוהר לכתחלה כיון שקושר הסכך עצמו בדבר המקבל טומאה (סי' תרכ"ט נח"ה).

(לא) אותן שעושין סריגות מעצים דקים ומחוברים יחד והן רחב ד' יש להסתפק האפשר דדינן כנסר שיש בו רחב ד"ט דפסול ואעפ"י שנותן עליו סכך כשר אפשר שיש לאסור מ"מ אין למחות בהנהגין היתר כיון שנותן עליו סכך כשר ל"ש גזרת תקרה (תרכ"ח מ"ח סק"ז).

(לב) סוכה שאין לה גג כגון שהיו ראשי הדפנות דבוקות זו בזו כזה
 או שסמך ראש הדופן לכותל כזה
 סכך ולא דופן ומ"מ אם יש בפחות כשרה ולפי שאינו מצוי במדינותינו
 שמשכבין בו מותר לישן אפי' תחת הדפנות (ססי' תרל"ח).

(לג) מדכתיב בסכת תשבו בלא ו' דמשמע בסוכה א' ולא בסוכה שתחת הסוכה ולכן אם עשה ב' סככים זה למעלה מזה ושניהם צלתה מרובה מחמתה (דכל שחמתה מרובה לא שמה סכך ועיין נסי' תרכ"ח) ויש ביניהם סוכה דהיינו י"ט (דל"כ אין שמה סכך והיו כאלו כולו סכך ח') פסול וכ"ש אם עשה סוכה תחת תקרת הבית דפסולה אלא דבזה אפילו אין תקרת הבית גבוה י"ט מן הסכך פסולה דבצל סוכה אמרה התורה ולא בסוכה שתחת הבית וכן בסוכה שתחת האילן אפילו ענפי האילן מועטים שחמתם מרובה מצלתם והסוכה הוא בלא האילן צלתה מרובה מחמתה מחלוקת בין הפוסקים וכיון דהוי מלתא דאורייתא אוליגן לחומרא דכל הסכך שכנגד הענפים רואין אותן כאלו אינן אא"כ הסכך כשר הוא כ"כ שאפילו אם תנטל כל הסכך שמונח נגד הענפים אעפ"כ תשאר הסוכה צלתה מרובה מחמתה וכל זה פסול מדכתיב בסכת חסר ו' להורות לא בסוכה שתחת הסוכה ולא בסוכה שתחת הבית ולא בסוכה שתחת האילן ואפילו אם יקצצו אה"כ ענפי האילן שיהיו הענפים עצמן מהסכך אע"ג דהשתא הם כשרים לסכך שהרי אינו מחובר מ"מ הסוכה פסולה שהרי כבר נעשה בפסול והוי תעשה ולא מן העשוי אא"כ יגביה כל ענף וענף ויהזור ויניחנו על הסכך לשם סוכה ומטעם זה אסור לישן בסוכה במטה שיש

לה גג למעלה אע"ג שאינו גבוה י"ט שהרי אינו ישן בצל סוכה אלא בצל אהל (סימן תרכ"ז כ"ז כ"ח).

(לד) והעושה סוכה תחת תקרת הבית ואח"כ מסיר הרעפים י"א דפסולה דהוי תעשה ולא מן העשוי ויש מכשירין דזה גופא מה שמסיר הרעפים הוא מעשה ויש ליוזר בזה. ולכ"ע מותר לעשות סוכה תחת הגגות העשויים לפתוח ולסגור ומותר לסגור מפני הגשמים ולחזור ולפתוח רק שיפתח קודם עשיית הסוכה ואף שאח"כ סוגר הגג ה"ז כאלו פירם עליה סדין וחזור ונוטלה כיון שנעשה בהכשר. ומותר לפתוח ולסגור בי"ט אם יש להם צירים ואין בזה משום בנין וסתירה דהוי כפתח (תרכ"ז).

(לה) העושה סוכה למטה בבית תחת הגג שהסירו הרעפים אעפ"י שנשארו עדיין העצים הדקים (שקורין אַנטטען) שהרעפים מונחים עליהם כשר אפילו לישב תחת העצים עצמן דהעצים עצמן הוכשרו כיון שעשה מעשה והסיר הרעפים ויש מחמירים שיהיה בין כל אחד ד' טפחים או לפחות ג' טפחים אבל אם היתה כך בלא רעפים או אותן העצים יש להם דין סכך פסול דאע"ג דבאמת הם סכך כשר מ"מ כיון שהניחם שם שלא לשם צל הרי הם פסולים משום תולמ"ה ודינם כדו"ן סוכה שתחת האילן בסימן ל"ב ע"ש. ואם מניח הסכך עליהם הב"ח אוסר אם אין ביניהן ג"ט אבל מ"א וא"ר מתירין אם יש ריוח ביניהם יותר כדלעיל סימן כ"ו (ע' סי' תרל"ח סעיף ח').

(לז) פירם סדין תחת הסכך לנוי אם הוא כחך ד"ט לסכך כשרה דכיון שהוא לנוי בטל לגבי סכך ואם הוא רחוק מן הסכך ד"ט הוי אהל בפ"ע ופסולה ואם אינו לנוי אלא להגן אפילו בפחות מד"ט פסולה הסוכה ויש ליוזר שלא לתלות שום נוי בסוכה אלא דוקא בפחות מד"ט לסכך. ומ"מ דבר שהמתה מרובה מצלחה ליכא למיחש דל"ש לגזור בזה (פ"ח) ונ"ל דלכך אין מדקדקין בתליית מגורות התלויות.

(לז) ומ"מ כיון די"א דמותר לפרוס סדין תחת הסכך בפחות מד"ט כדי להציל מן הגשמים דבטל לגבי סכך ולכן אם הרוח מכבה הנרות מוטב לעשות כן משיאכל חוץ לסוכה ומיהו לא יברך לישב בסוכה דיש פוסלין דדוקא לנאותה כשרה אבל מפני הגשמים וכיוצא לא בטיל לגבי סוכה (תרכ"ט ות"מ).

(לח) סוכה אעפ"י שלא עשאה לשם מצוה כשרה ואפילו עשאה נכרים שאינם מצוים כלל דלא הקפידה התורה אלא שתעשה הסוכה צל כדכתיב חג הסוכות תעשה וסוכה הוא דוקא שנעשה לצל אפילו לא נעשית אלא לדירת ארעי כמו שעושין הרועים וכיוצא בו כשרה ובלבד שתהיה מסוכך כדו"ן אבל סוכה הנעשית מאליה כגון שהיה מונח גדיש גדול וחטט בו מלמטה עד שנעשה בו דפנות וסכך ממילא פסולה לפי שלא נעשית לצל ואם עשאה לבית דירה הרי דינו כבית ופסולה אא"כ מגביה הסכך וחוזר ומניחו (תרל"ה תרל"ז) ואין לעשות הסכך קודם שיעשה הדפנות ואפי' בדיעבד יש פוסלין ואם עשה טפח סמוך לסכך מותר לסכך קודם שיעשה שאר דפנות כמו בחוטט בגדיש (דהיינו כמבואר בש"ע סי' תרל"ה).

(לט) סוכה העומדת משנה לשנה כשרה כיון שנעשה פעם א' לצל ומ"מ כיון שעבר החג הרי בטלה העשיה ואע"ג דמדינא א"צ שיעשה לשם סוכה כדאיתא בסימן הקודם מ"מ מצוה מן המוכרח שיחדש דבר מה בסכך לשם סוכה ואפילו בטפח על טפח סגי או שילך החידוש על פני כולה ואפילו רחב כל דהו וה"ה בסוכות הנזכרים בסימן הקודם מצוה לחדש בה דבר ואם עשאה לשם חג אפילו מתחלת השנה כשרה וא"צ חידוש (ס).

(מ) מותר לעשות סוכה בראש עגלה ובספינה ובלבד שיכולה לעמוד ברוח מצויה ולכן גם הסוחרים יכולים לעשות סוכה בעגלה שלהם (אקורין בידען) ובלבד שיהיה בתוכה גבוהה י"ט ורחב ז"ט בלא הגלגלים (תרכ"ח).

(מא) יוצאין בסוכה שאולה דכתיב כל האזרח בישראל ישבו בסכת ומדכתיב בסכת חסר ו' משמע שכל ישראל ראויים לישב בסוכה א' ובענין זה א"א שיגיע אפי' שוה פרוטה לכ"א אע"כ ע"י שאלה והוא דכתיב חג הסוכות תעשה לך וקיי"ל דכ"מ דכתיב לך ר"ל משלך קבלו הו"ל דר"ל לאפוקי גזולה ואמנם כיון דקיי"ל קרקע אינה נגולה וא"כ אם תקף את חבירו והוציאו מסוכתו וגולה וישב בה אע"ג דלכתחלה אסור אפי' לישב בסוכת חבירו שלא מדעתו אפי' אין דעתו לגולה דאע"ג דניחא ליה לאדם לקיים מצוה בממונו מ"מ הכא קפיד שאינו רוצה שיהיה עמו יחד מ"מ התורה שכתבה מיעוט דלא יצא בגזולה ע"כ לא מיירי בהכי שהרי קרקע אינה נגולה וא"כ הו"ל כשאולה וכן אין לומר דמיירי שגזל עצים ועשה מהם סוכה דנהי דלפי דין תורה לא יצא שצריך לקיים מה דכתיב והשיב את הגולה מ"מ כיון שכבר תקנו חכמים שזה א"צ לסתור סוכתו אלא ישלם דמי עצים לבעלים וא"כ כשזה נותן לו דמי העצים ה"ז אינו בכלל גזולה שהרי יש כח ביד חכמים להפקיר מטון חבירו דקיי"ל הפקר כ"ד הפקר. ואין למצוא אלא כשזה אינו משלם לו דמי העצים או שראובן עשה לו סוכה בראש העגלה או בספינה ושמעון גזל והוציא את ראובן דכזה ליכא תקנת השבים ופסול מדאורייתא וכן אם ראובן עשה לו סוכה בקרקע של שמעון וחזר שמעון בעל הקרקע והוציא את ראובן מסוכתו הבנויה בקרקע שלו ונמצא היא גזולה ביד שמעון דאין כאן תורת שאולה שהרי אינה עומדת בקרקע של ראובן אפי' אם בנה ראובן מדעת שמעון שהשאל לו הקרקע לו' ימים מ"מ לא הו"ל הקרקע בחזקת ראובן אלא בחזקת שמעון וגם אין כאן תקנת השבים לומר ששמעון קנה העצים ע"י שיחן ממון לראובן דדוקא בגזל עצים וטרח בהם ובנה מהם בית או סוכה בזה יש תקנת השבים אבל זה שגזל סוכה עשויה אין כאן תקנת השבים (תל"ז).

(מב) ומטעם זה אסור לעשות סוכה ברה"ר דאף דנאמר מסתמא ישראל מוחלין חלקם מ"מ הרי גם לנכרים יש להם חלק ברה"ר וא"כ גזול הנכרי דנכרי ודאי לא מחלי ואף דקיי"ל דקרקע אינה נגולה וא"כ בדיעבד יצא מדין תורה מ"מ אסור לברך לישב בסוכה כיון שאינו שלו עכ"פ וא"ר מתיר לברך בדיעבד אם אין לו אחרת (סז).

(מג) ומטעם זה יש לזוהר שלא יקצץ ישראל סכך של סוכה בעצמו אלא יקנה אותם מנכרים (וע' נט"ז ס"ס תרס"ה) ומ"מ אם א"א מותר לקצוץ בעצמו ובלבד שיטול רשות מבעל הקרקע (סז).

(מד) מי שלא עשה סוכה קודם י"ט מותר לעשות בכה"מ ומותר שיהיה לו ב' סוכות ויאכל היום בוו ולמחר בוו (סז).

(מה) עצי סוכה בין הסכך ובין הדיפנות אסורין בהנאה כל ח' ימים ולדין גם בט' שהרי בח' עדיין מחוייב לאכול בסוכה וכיון דאיתקצאי בין השמשות אתקצאי לכולי יומא ואם חל שבת לאחר י"ט נהגין שלא להסתפק ממנו גם בשבת דהוי כמכין מו"ט לשבת ואיסור הנאה בשיעור סוכה אסור מה"ת דכתיב חג הסוכות וקבלו הו"ל דכא להורות דהסוכה דומה לחגיגה מה חגיגה אסורה בהנאה שהרי היא קדשים אף הסוכה היא קדושת הגוף ומ"מ אף מה שהוא יותר מהבשר סוכה אסור מדרבנן ואפי' ליטול קיסם לחצוץ שיניו אסור וכן נוי סוכה אסורים משום בזוי מצוה ואפי' אם נפלו מ"מ אסורין כל ט' (ובשבת וי"ט אסורין אפי' בעלגול משום מוקלה ואפי' למאן דמתיר. אחרת שכתב בס' תרס"ה שאני סוכה

הלכות סוכה כלל קמו קמו

שהכל בטל לשיעור סוכה שאסור מדאורייתא ואינו תלוי בדעתו כלל משא"כ אחריו דתלי בדעתו ולענין תנאי להחנות עליהן להנות מהן עין בהל' שבת כלל ס"ז סי' י"ד ומ"מ אין אנו נוהגין להחנות ומ"מ נוהגין לטלטל הסריגים המצויים שלא יתקלקלו מן הגשמים ואפי' בלא תנאי דמסחמא מתחלה ע"ד זה תלאן ומ"מ נכון להחנות שיעמיד קודם בין השמשות ראשון ויאמר אני מתנה שאיני בודל מהן כל בין השמשות של הט' ימים דאז מתחלה לא חלה עליהם הקדושה או שמתנה ואומר אני מתנה עליהם לאכלם ולהשתמש בהן כל זמן שארצה וא"כ גם בהש"מ בכללו (ת"ל"ח) (וע' לעיל כלל ס"ז סי' י"א וי"ב לענין לטלטל ולהטות מניי סוכה). (מו) אין לעשות דפנות הסוכה מיריעות שעטנו וכן לא יחלה שעטנו לנוי אא"כ גבוהים מהשמיש אדם וגם לא יקשור אותן דברים שברעתו לטלטלן מפני הגשמים דאסור להתירן בי"ט אלא יעשה עניבה (ס"ס נ"ח).

(מו) אסור לחקוק פסוק בסוכת תשבו על דלעת וכיוצא בו שיבוא לידי בזיון ועוד להרכבה פוסקים אסור לכתוב פסוקים אלא דוקא חומש שלם ואע"ג דנוהגין היתר להתלמד בהן דוקא אבל שלא לצורך אסור (ס"ס וע' נ"ד סי' רפ"ג נ"ז). (מח) מי שא"א לו לעשות סוכה אלא מעבר הגדר וצריך לעבור בספינה קטנה אם א"א לו בשום אופן אחר מותר לעבור בספינה קטנה שגוי יעבירנה כדי שלא יצטרך הישראל לעשות שום דבר (ת"ל"ט נ"ח) (א).

(מט) היושב בסוכה ושלחנו בחוץ הכיח כאלו לא אכל בסוכה מדרבנן דגזרו שמה ימשוך אחר שלחנו אבל אם מקצת שלחנו בחוץ הסוכה אפי' רק טפח אע"פ שכל השלחן בחוץ הכיח יצא דהא סגי בשלחן טפח (ס"ס' ת"ל"ד).

כלל קמו • דין ישיבת הסוכה (ת"ל"ט ת"מ ת"מ"ח).

(א) כחייב בסכת תשבו ו' ימים וא"א לומר ישיבה ממש אלא קבלו חו"ל תדורו בסוכה (וי"א לזן עכ"כ כמו וישט נקדש) אמרה תורה שידור בסוכה כמו שדר בביתו בכל השנה שתהיה עיקר דירתו בסוכה שיכניס בה כליו הנאים ומצעות נאות ואוכל ושוחה וישן בסוכה ומטייל בה ולומך בה וכשמספר עם חבירו הכל יהיה בסוכה כללו של דבר שהסוכה תהיה נחשבת לדירתו לגמרי. ולפי שקדושת סוכה גדולה מאוד ראוי שלא לדבר בה כ"א קדושה ותורה וכ"ש שיוהר מלדבר שם לה"ר ורכילות ושאר דבורים האסורים. (ב) ומ"מ לא תהיה מצוה בזויה עליו ולכן לא יכניס בה כלים שאינם דרך כבוד כגון קדרות וכלים שמשוהין בהם קמח ועריבות וכד ששואבין בו מים ויורה ומחכת ומכתשת וכיוצא בהן ונוהגין שלא להכניס קדרות אפי' קודם אכילה וקערות לאחר שאכל צריך להוציאן לחוץ. ונוהגין שלא להכניס נר של חרס דמאים וכן לא יעשה בה חשמיש בווי כגון שטיפת קדרות וקערות אבל כוסות מותר וכ"ש דאסור להשתין בה אפי' בכלי אע"פ שעושה כן בביתו אבל חשמיש המטה מותר בסוכה שהרי עיקר מצותה איש ואשתו ומ"מ אם הכניס בחוכה כלים מאוסים לא נפסלה הסוכה בכך ומ"מ בשעה שהם בחוץ הסוכה י"א דפסולה מדרבנן ואין מברכין לישב בסוכה עד שיוציאם (כ"כ ר' מטח וכ"מ ת"ל ר"ף סוף סוכה) ומ"מ ג"ל דאם אין לו כלי וצריך לאכול מן הקדרה מותר להכניסם ויציע המטה ויכסה השלחן שבסוכה ולא בביתו וכל כלי שתיה כגון כוסות וכיוצא בו בסוכה ולא בביתו כדי להראות שאין זו דירתו.

(ג) אין ישינים חוץ לסוכה אפילו שינת ארעי דאין ארעי לשינה דפעמים דסגי לאינש בזה וה"ל קבע אבל מותר לאכול אכילת ארעי חוץ לסוכה דהיינו אפי' כביצת פת

וכן מותר לשחות מים ויין אם אינו קובע עצמו לשחות יין. ולאכול פירות אפי' בדרך קבע דפירא לא חשוב קביעות שלהם. וכל זה מדינא והמחמיר עליו שלא לשחות אפי' מים חוץ לסוכה ה"ז משוכה. ותבשיל העשוי מה' מיני דגן אם קבע עליו חייב בסוכה וכן בשר ודגים אם אוכל יותר מכביצה וקבע עליו ראוי להחמיר ולאכול בסוכה וכן חבורה שקובעין עצמן לשחות איזה משקה כגון מי דבש וכיוצא בו וכ"ש יין ראוי להחמיר שלא ישחו כ"א בסוכה דל"א דכיון ששותה בקביעות הוא קבע וחייב בסוכה וכן באכילת פירות בקבע עם בני חבורה ראוי להחמיר.

(ד) ומה שנוהגין להקל עכשיו בשניה שאינן ישינין. בסוכה רק המדקדק במצות י"א משום צינה דיש צער לישן במקומות הקרים ועוד שרוב ב"א אין להם סוכה מיוחדת שיוכל לישן שם עם אשתו וה"ל מצטער דפטור כדלקמן אבל כל אדם ראוי ליוהר שחיהיה לו סוכה מיוחדת ולישן שם עם אשתו. ולענין אם חל ליל טבילה בחג וא"א לישן עם אשתו בסוכה אם מצטער ודאי פטור (ועיין נכ"ח) (א).

(ה) קורא ולומד בסוכה ואם אין דעתו מיושבת עליו בסוכה לומד בביתו אבל בלא"ה ילמוד בסוכה ואם יש לו טורח רב להביא ספרים הרבה לסוכה אפשר דפטור ואם יכול להניחם שם כל החג חייב דאין זה טורח (ח"ר) וכן המתפלל בביתו אם יש לו מנוחה מתפלל בסוכה וא"ל יתפלל בביתו אבל במקום שיש בהכ"נ הולך לבית הכנסת. והבדלה עושין בסוכה.

(ו) כיון ששיבתו בסוכה חייב להיות כמו ישיבתו בביתו לכן אם ירדו גשמים כ"כ שמשער בעצמו שאלו היה יושב בביתו וירדו גשמים היה קם והולך לחדר אחר כן כשיושב בסוכה וירדו גשמים מותר לצאת ואם ירדו כ"כ שאם יפלו לתוך התבשיל יפסול אפי' אין התבשיל לפניו או שמחמת הקור יקרשו המאכלים השמנים מותר לאכול בביתו. ודוקא לענין אכילה אבל לענין שינה אפי' בגשמים מועטים הוא צער לישן שם ויכול לצאת.

(ז) היה אוכל בסוכה וירדו גשמים והלך לביתו ופסקו הגשמים אין מחייבין אותו לחזור לסוכה עד שיגמור סעודתו וה"ה כשהיו יורדין גשמים כשהיה בביתו ואכל בביתו אע"ג שעדיין לא טרח עצמו אפ"ה א"צ לפסוק סעודתו אלא גומר סעודתו בביתו (ריטב"א נח' סוכה) וכשיוצא מחמת גשמים אל יבעט ויצא אלא יצא כנכנע כעבד שמוג כוס לרבו ושפכו על פניו.

(ח) היה ישן וירדו גשמים ונכנס לביתו ופסקו גשמים אין מטריחין אותו לעלות לסוכה עד שיעלה עמוד השחר ואם היה ישן א"צ להקיצו עד שיקיץ מאיליו ונ"ל דה"ה בזה אע"פ שהיה ישן בביתו מחמת הגשמים. ודוקא ששכב כבר אבל אם עדיין לא שכב ופסקו גשמים חייב לישן בסוכה מידי דהוי שלא שכב עד הלילה שצריך לעלות לסוכה.

(ט) וכ"ז בשאר ימי הסוכות דאם רוצה שלא לאכול פת הרשות בידו וא"כ יכול לפטור עצמו מן הסוכה לגמרי שיאכל רק פירות ואפי' בי"ט שהיוב לאכול פת מ"מ כשירצה לא יאכל אלא כזית או כביצה פת דפטור מסוכה אבל בלילה ראשונה של סוכות דחייב מה"ל לאכול כזית פת עכ"פ בסוכה דילפינן ג"ש ט"ו ט"ז מחג המצות דכמו דבלילה הראשון של פסח חייב לאכול עכ"פ כזית פת משום מצה ה"נ בלילה הראשונה של סוכות חייב לאכול עכ"פ כזית פת בסוכה משום סוכה ולכן דעת הרבה פוסקים ראשונים דכמו דנפסח בכל ענין חייב ה"ה בסוכות בכל ענין חייב לאכול כזית בסוכה ואפילו ירדו גשמים דאע"ג דבירדו גשמים פטור דילפינן מתשבו כעין תדורו היינו דוקא בשאר ימים אבל בלילה הראשונה לא פטרתו החורה משום מצטער דאפ"ה חייב ויכול לברך לישב בסוכה ויש מגדולי הפוסקים דס"ל דאפי' בלילה הראשונה פטור בירדו גשמים דאז אין חייב סוכה

כלל אלא דילפינן ג"ש דאעפ"י דבשאר ימים הרשות בידו שלא לאכול או לאכול כוונת
 ופטור מן הסוכה אבל בלילה ראשונה אפי' כוונת חייב בסוכה אבל בירדו גשמים פטור
 ולכן כדי לצאת ידי כל הדעות ראוי להמתין עד הצות הלילה דאם יפסקו גשמים קודם
 הצות יכנס לסוכה ויברך ויאכל דכמו דמצה אין זמנה אלא עד הצות ה"ה סוכה ואם אינו
 רוצה להמתין כ"כ אזי עכ"פ ימתין שעה ושתיים ואם לא פסקו יעשה קידוש בסוכה ויברך
 שהחיינו ויכוין לפטור גם שהחיינו על הסוכה דאע"ג דשמא פטור מסוכה מ"מ לא גרע
 מאלו בירך שהחיינו בשעת עשיית הסוכה דיצא ולא יברך לישב בסוכה ויאכל בסוכה כוונת
 ושאר סעודתו יאכל בביתו ומ"מ ימתין אח"כ עד הצות שאם יפסקו הגשמים יחזור ויאכל
 בסוכה כוונת ויברך לישב בסוכה או שיאכל תחלה כל סעודתו בביתו וגם יקדש בביתו ויברך
 שהחיינו משום י"ט וימתין עד הצות ויאכל כוונת בסוכה אלא דאז אם פסקו הגשמים צריך
 לחזור ולברך שהחיינו משום סוכה ולישב בסוכה (והדקדק הראשון יותר כסוף) ומ"מ כיון
 שמתלוקת הפוסקים די"א דזמן מצה כל הלילה וא"כ ה"ה בסוכה וכיון שהוא מולחא
 דאורייתא לכן ראוי להמתין כל הלילה שאם יפסקו גשמים יאכל כוונת בסוכה ואע"ג דאם
 מצטער ורוצה לישן נראה דממ"נ פטור דלמאן דס"ל דמצטער חייב הא ס"ל דאפי' בירדו
 גשמים חייב והרי כבר אכל ולמאן דס"ל דמצטער פטור וא"כ פטור מ"מ אם יפסקו
 הגשמים או חייב ושמא ס"ל דזמנה כל הלילה ואף דכיון שהוא מצטער בשניה מותר לו
 לישן ואז אין מחייבין אותו להקיצו אפילו אם רוצה להחמיר ולהקיצו נקרא הדיוט ואסור
 לברך לישב בסוכה. מ"מ אם מתחזק על עצמו שלא לישן ופסקו גשמים ואוכל בסוכה
 מברך וקיים מ"ע. ואם לא אכל בלילה בסוכה יברך שהחיינו למחר כשיכנס לסוכה.

(י) וכ"ז בלילה ראשונה אבל בליל ב' אם ירדו גשמים ראוי שימתין ג"כ ומי שאינו
 רוצה להמתין יקדש בביתו ויאכל סעודתו ואח"כ יאכל כוונת בסוכה ולא יברך לישב בסוכה
 וגם לא יברך שהחיינו ויסמוך על שהחיינו שבירך בליל ראשון.

(יא) ומטעם זה כיון די"א דבליל ראשון אפי' מצטער ואפי' אם ירדו גשמים חייב
 ולכן אע"פ דבשאר ימים מי שאין לו סוכה ומצטער להוליד מאכלו לסוכת חבירו פטור
 מסוכה מ"מ כליל ראשון אם ירדו גשמים ופסקו ומ"מ עדיין מנשף וא"א לאכול בסוכתו
 ויש לחבירו סוכה עם גג העשוי לכך לסגור ולפתוח חייב לילך לסוכת חבירו אע"פ שמצטער
 ומ"מ כיון שיש פוסקים דבירדו גשמים פטור אפי' בליל א' א"כ לא יברך שם אם לא
 שאינו מצטער בזה (ח"י סי' תר"ט ס"ק ט') וג"ל דבמצטער כזה יכול אדם להחייב את עצמו
 ולעשות בשמחה ולברך ואינו דומה לירדו גשמים או מצטער מחמת חולי דזה אינו תלוי
 בו וגם כלם מצטערים בזה ולכן אסור לברך ונקרא הדיוט כיון שמן השמים עכבוהו אבל
 בצער דתלי בגופו אם זה אינו מצטער בכך למה יפטור שהרי כמה בני אדם הולכין לבית
 חבריהם לאכול שם (וח"י כ' נז"ט ר"י) דכפטור ושעה פלגתא הוא בין הסוסקים חס מוכך
 ונ"ל דכה"ג יש לברך וכן נכל מיני מלטער שכתוב לקמן דפטור מן הסוכה מ"מ כליל א' חייב
 וכ"כ רמ"א נס"י תר"ט להרבה פוסקים (ב).

(יב) אם מותר לנענע הסכך מן הגשמים שנפלו עליו בשבת וי"ט מכוואר לעיל כלל
 ס"ז סימן כ"ז.

(יג) מדינא דגמרא לדעת פוסקים ראשונים כשבירך בסוכה ויצא לעשות צרכיו
 וכיוצא בו ולא לחזור תיכף בענין שהיתה יציאה גמורה וא"כ הרי הסיח דעתו מן המצוה
 כשיחזור אח"כ צריך לברך שנית ואפי' ק' פעמים ביום ואימת שנכנס אע"פ שאינו אוכל
 שם מברך שהרי גם הישיבה והעמידה שם היא מצוה דהוי כעין תדורו וכן נהג הגר"א

הלכות סוכה כלל קמו

ודוקא שיצא יציאה גמורה אבל אם יצא להביא דבר לסוכה א"צ לברך שהרי לא הסיח דעתו (עיין בהלכות לילית כלל י"ג כ"א סי' א' שכתבתי שם לשון ר' מנחם ז"ל) אבל מנהג כל העולם כדעת הפוסקים שאינם מברכים אלא בשעת אכילה ואפי' אם יושבים בסוכה קודם אכילה איזה שעה אינם מברכים דס"ל דברכה שמברכין על האכילה היא פוטרת הכל ומ"מ אין נכון הדבר שישב כך בלא ברכה ולכן הנכון שתיכף בבואו מבהכ"נ יברך על דבר שהוא מה' מינים ואף שאינו אוכל אלא כוזה וכיוצא בו כיון שהוא קובע עליו יברך לישב בסוכה ולא יברך אח"כ בשעת אכילה.

(יד) ולכ"ע כשהולך לבהכ"נ וחוזר לסוכה צריך לברך שנית אבל כשיושב כל היום בסוכה אף שאוכל י' פעמים אינו חוזר ומברך ואפילו לא יצא כל ז' ימים מסוכתו אינו מברך כיון שלא הסיח דעתו.

(טו) והמתענה בסוכות וג"ל דה"ה אם אין בדעתו לאכול פת באותו יום לכ"ע שכל אימת שיצא יציאה גמורה חייב לברך דדוקא כשאוכל פת ס"ל להנהו פוסקים שמברך על עיקר חיוב סוכה ופטר כל הדברים הטפלים אבל כשאינו אוכל ל"ש זה. וג"ל דה"ה כשיצא יציאה גמורה לאחר אכילה וחוזר ונכנס ולא יאכל עד הערב וקודם האכילה יצטרך עוד הפעם לצאת לבהכ"נ דבוה ג"כ לכ"ע צריך לברך וכן ההולך לסוכת חבירו צריך לברך שם בין יאכל שם או לא (ומש"כ תוספות דפטר הטויל אינו ר"ל יליצה גמורה ע"מ שלא לכנס תיכף שלא ר"ל יליצה ע"מ לחזור).

(טז) שכח לברך עד אמצע אכילה מברך בכל זמן שיזכור ואפי' אם אכל כבר שהרי מעיקר הדין צריך לברך אף שאינו אוכל.

(יז) כיון דילפינן אכילת לילה א' בסוכה ממצה לכן לא יאכל עד שחשכה ודאי וזהו לאכול קודם הצות וגם בערב סוכות לא יאכל פת לאחר הצות היום ושאר דברים המשביעים מט' שעות ומחצה כמו בע"פ (עיין מ"ה).

(יח) כיון דקיי"ל חשבו כעין תדורו לפיכך המצטער לישב בסוכה מחמת צנה או הרוח או ריח רע או דבר אחר ואם יצא חוץ לסוכה יצאל מצער זה פטור מן הסוכה ולפיכך מי שכבו לו הנרות בסוכה כשבת ויש לו גר בביתו מותר לאכול בביתו וא"צ לילך לסוכת חבירו אם יש טורח גדול בדבר וכן המצונן או מי שאין לו בגדים כראוי פטור (א"ר ג"ס ז"ח) ואם צר לו המקום לישן בסוכה שאינו יכול לפשוט ידיו ורגליו עיין ט"ז סימן תר"מ ס"ק ה' (וג"ל דהכל לפי מה שהא' חלם דיש שולטער מזה מאוד) ולא יוכל אדם לומר מצטער אני אלא בדבר שדרך בני אדם להצטער בוה וכן אם לא יוכל להנצל בסוכה מזה הצער אבל אם יכול להציל עצמו מזה הצער אף בסוכה חייב ולפיכך אבל חייב בסוכה דאף בבית לא יצאל מזה ועוד שיוכל להסיח הצער מלבו ואם בא רוח לכבות הנרות מותר לפרוש סדין או בגד מן הצד (ובס"כ כתבאר לעיל בכלל הקודם סי' ל"ז).

(יט) ודוקא שעשה הסוכה מתחילה שלא יגיע לו צער הוזה ובמקרה בא לו אבל העושה סוכתו מתחילה במקום ריח רע או במקום שמתירא מפני גנבים שזיקו לו בגופו ואפילו במקום שביום אינו מתירא רק בלילה א"א לישן בו אינו יוצא בו ואפילו באכילה אבל מה שא"א לישן בו מחמת צנה יוצא בה שאלו לא היה צנה היתה ראויה ואם אינו מתירא מהזיק הגוף רק מגניבת כליו יוצא שיוכל להכניסם לביתו.

(כ) חולה אפי' אין בו סכנה ואפי' רק חש בעיניו או בראשו פטור מן הסוכה ואפי' המשמשין אותו בזמן שצריכים לשמש החולה פטורין מן הסוכה אבל המשמשים

הלכות סוכה כלל קמו

למצטער חייבין והמקוץ דם אם רק לשמור הבריאות חייב ואם מחמת חולי פטור והשוחה משקה לשלשל אם מחיירא שזיק לו הצנינה פטור.

(כא) שלוחי מצוה פטורים מן הסוכה בין ביום ובין בלילה אפי' אינם הולכים אלא ביום ודוקא שצריך לטרוח אחר הסוכה אבל בלא טורח צריך לישב בסוכה וה"ה אם אינם יכולים לישן בסוכה מפני שהיו יגיעים למחר ולא יוכלו לקיים המצוה כראוי פטורין.

(כב) הולכי דרכים ביום פטורים ביום וא"צ להמתין עד שימצאו סוכה וכן ההולכים בלילה אבל כשמגיעים לישוב צריכין לעשות שם סוכה כ"כ המ"א אבל הלבוש כתב דהולכי דרכים ביום א"צ להמתין עד שיוגיעו למקום שיש בו סוכה אבל בלילה אם יגיעו למקום שיש שם סוכה חייבים לאכול ולישן בסוכה משמע אבל ביום אפי' מגיע למקום שיש שם סוכה א"צ לכנוס שם ולאכול בסוכה ובודאי אין כוונת הלבוש שאף אם נח ביום במקום שיש שם סוכה באותו בית עצמו שיהיה פטור כיון שא"צ שום טורח אלא דנ"מ דביום א"צ להמתין. וגם אם נכנס לעיר שיש שם יהודים ונכרים. ובעל אושפיזא הוא נכרי א"צ לילך אצל יהודים לאכול בסוכה דכעין חדורו כמו שדרכו בכל השנה שנח ביום באושפיזא כיון שאינו נח אלא איוה שעות ועוד הוה לא גרע ממצטער לילך לסוכת חבירו אבל בלילה כיון שנח שם כל הלילה צריך לילך לסוכה (וכו' לק"מ מה שהק' המ"א דא"כ יום וליילה שיון) אבל שיעשה לו סוכה א"כ יצטרך לעסוק רוב הלילה או עכ"פ כמה שעות עד שיעשה וזה לא הוי כעין חדורו (ומה שכ' תוספת ור"ן כשהגיע לישוב היינו במקום שיש סוכה וכן משמע דברי הא"ח שהניח הכ"י ומ"מ המחמיר תע"ג) ולכ"ע א"צ להמתין מלאכול עד שיעשה הסוכה כמו בירידת גשמים דלא אמרינן שימתין מלאכול אלא כיון שעכשיו רצה לאכול ואין לו סוכה פטור ה"ה בזה. וההולכים בכפרים יחמירו על עצמן לשוב לבתיהם ואם הם במקום א' איוה ימים חייבים לעשות להם שם סוכה. ומ"מ מותר להולכי דרכים להחמיר על עצמן (עיין מ"א בשם יחזלמי).

(כג) היושבים בחנות אעפ"י שדרכם בכל השנה לאכול בחנות חייבין לילך לבתיהם לסוכה אפי' כשהחנות בתוך העיר והוא דר חוץ לעיר דדוקא הולכי דרכים פטורים אבל לא היושב בכיתו (מ"א).

(כד) שומרי גנות ופרדסים פטורים בין ביום ובין בלילה דהא אין יכול לזוז משם וא"ל שיעשה סוכה התם דאם ידע הגנב שיש להשומר מקום קבוע יגנוב מצד אחר לפיכך אם היה שומר כרי וכיוצא בו שיכול לשמור כולו ממקום א' חייב לעשות סוכה במקום ששומר ואעפ"י שאינו יכול להכניס לשם כל כליו מ"מ דר שם כדרך כל השנה. והעושין יין אצל הנכרי בסוכות פטורים דצריכים לשמור שלא יגע בהם הנכרי וה"ל אם יכול לשמור ממקום א' חייב.

(כה) נשים ועבדים פטורים מן הסוכה דהוי מ"ע שהו"ג ולכן לא יברכו אנשים בשבילם להוציאם אם כבר ברכו אבל הם עצמם מברכים וקטנים שצריכים לאמם דהיינו כבן ה' או ו' כל חד לפי חורפיה אין אביו חייב לחנכו אבל יותר מזה חייב אביו לחנכו במצות וגם אחרים אסורים ליתן לו לאכול חוץ לסוכה (ועיין דגון חייטך קטן נהל' מפלה כלל ס"ו). (כו) דין קידוש וברכת שהחיינו וברכת סוכה בליל א' ובליל ב' נתבאר בד"ץ קידוש כלל ע"ט.

(כז) נוהגין לברך בשאר הימים לישב בסוכה אחר ברכת המוציא קודם שיטעום כדי שיתחיל בסעודה והיינו לפי המנהג שאין מברכין אלא בשעת אכילה וברכת סוכה לא הוי הפסק בין המוציא לאכילה דהוי כצרכי אכילה דלא הוי הפסק ובליל שבת וי"ט דאיכא

הלכות לולב כלל קמח

קידוש מברכין לאחר הקידוש ולפי עיקר הדין לברך בכל עת שיכנס לישב בה מברך חיכה בשכנס בה ובליל א' שצריך לקדש תחלה צריך שיעשה הקידוש מעומד כדי שיברך לישב בסוכה ג"כ קודם שישב כדי שתהיה עובר לעשייתה והיינו מעיקר הדין אבל לפי מנהגנו גם בליל א' מקדשין מיושב.

כלל קמח. דין לולב וג' מינים (תרכ"ח).

(א) מ"ע מה"ח שכל אהר מ"שאל יטול לולב וג' מינים שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון וכו' ובחר הכי כתיב ושמתם לפני ה' אלהיכם ז' ימים וקבלו חז"ל דר"ל לפני ה' דהיינו במקדש תשמחו בלולב ז' ימים ובשאר מקומות ביום ראשון לבד הוא מה"ח אלא שחז"ל תקנו ליטול כל ז' אף בזמנה ואפי' בח"ל וזכר למקדש.

(ב) כפות תמרים האמור בתורה הן חריות של תמרים שקורין לולב. ענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס. ערבי נחל האמורים בתורה אין כל דבר הגדל על הנחל אלא מין ידוע הנקרא ערבי נחל. פרי עץ הדר האמור בתורה הוא אחרוג שהוא בלשון תרגום כמו מרגג ובלה"ק הוא הדר. וכל אלו הדברים נתפרשו מפי מרע"ה הלל"מ.

(ג) ד' מינים הללו מצוה א' הם ומעכבין זה את זה וכולן נקראים מצות לולב לפי שהוא הגבוה מכלן לפיכך נקראים על שמו ואין פוחתין מהן ואין מוסיפין עליהם שנאמר ולקחתם לכם ולא כתיב ולקחת או קחו לכם אלא קבלו חז"ל דר"ל לקחה חמה ואם חסר מין א' אין כאן לקחה חמה.

(ד) בר"א שמעכבין זה את זה אם אין כל ד' מינים מצוים לפניו אבל אם כולם לפניו ונטלם א' א' יצא ויטול הלולב תחלה ויברך עליו ודעתו על האחרים ואם סח ביניהם שלא לצורך הלולב ומיניו צריך לברך על כל א' וא' בפני עצמו דדוקא אם נטלן כלן בפעם א' כיון שהלולב גבוה מכלן כלן בטלין אצלו אבל כשסח ביניהם אע"ג דכולן מצוה א' הן צריך לברך (ח"י) וכן אם לאחר שבירך ראה שהערכה פסולה או ההדס או שהיה מונח ההדס שלא כדרך גדילתו צריך לחזור ולברך על אותו מין ולברך שהחיינו (א).

(ה) מצוה מן המוכחר שיטול לולב א' כדכתיב כפת תמרים חסר ו' דהיינו א' ואחרוג א' כדכתיב פרי עץ והדסים ג' שקבלו חז"ל מדכתיב ענף עץ עבות ענף א' ועץ א' ועבות א' וב' ערבות כדכתיב וערבי נחל לשון רבים ומ"מ בשעת הדחק שאין לו הדס כשר יהדר עכ"פ שיהיה בר א' שלא נקטם ובשעת הדחק אפי' אחד וקטום כשר כמו שנבאר בדין הדס הנקטם דסמיכין על מ"ד דסגי בהדס אחד.

(ו) מצוה מן המוכחר לאגוד לולב והדס וערבה ולעשות שלשתן אגודה א' בקשר נמור דהיינו ב' קשרים זה על זה משום נוי מצוה ויכול לאגדם במין אחר ואין כאן משום כל תוסף כיון שעושה לנוי (ריטנ"ח) וי"א הטעם דכיון דקיי"ל מה"ח א"צ אגוד וא"כ האגוד עומד בפני עצמו וכיון שאינו כדרך גדילתו אין כאן משום כל תוסף (אבל אם כעל מין אחר לגמרי כדרך גדילתו עובר ענין כל תוסף לשיטה זו אף שילא ידי המליה. סוכה דף ל"ג נתום' ד"ס כו"ל) (ב) ואם נשרו מן העלין בתוך האגודה אף על גב שמפסיק בין המינין אין לחוש דמין במינו אינו חוצץ אבל החוטין שכורכין בהן ההדס חוצץ דכיון דהוי שאינו מינו וגם לא לנוי הוי חציצה ואם לא אגדו מבע"י או שהותר האגודה אסור לאגדו כ"ט בקשר אלא לאגדו בעניבה או כמו שנוהגין שכורכין סביבת ג' מינים אלו ותוחבים ראש הברך תוך העגול הכרוך. והמנהג הפשוט ליטול הלולב שדרה נגד פניו וקושרין ההדס

הלכות לולב כלל קמח

מימין הלולב והערבה משמאל ויש לקשור ההדס מעט גבוה יותר מן הערבה וישפיל ההדס והערבה בסוף הלולב כדי שיטול שלשתן בידו ועושין בלולב ג' קשרים.

(ז) יטול האגודה בימין והאתרוג בשמאל לפי שבלולב יש ג' מינין ולא יטול כל ארכעה מינים ביד א' שכך סדרן הכתוב פרי עץ הדר כפת תמרים וענף וכו' וערבי נחל אבל בלולב לא כתיב וכפת תמרים הרי שחיבר הכתוב ג' מינים בידו ואתרוג לבדו ומ"מ צריך לחברם יחד ולא יפירדם לעולם בין בשעת הנענועים ובין בהקפה. ואיטר נוטל הלולב בימין שלו שהוא בשמאל כל אדם ואתרוג בשמאל שלו שהוא ימין כל אדם ומ"מ בין איטר ובין כל אדם אם היפך יחזור ויטלנו בלא ברכה די"א דלא יצא וא"ר כ' דדעת כל הפוסקים דאם החליף יצא. ושולט בכ' ידיו הרי הוא ככל אדם.

(ח) גידם שאין לו ידים כלל יטול הלולב בורע ימין ואתרוג בורע שמאל שהרי לא כתיב ולקחתם ביד. ואם יש לו יד א' יטול הלולב באותו יד דלעולם היד אצלו ימין ואתרוג בורע.

(ט) צריך ליטלן דרך גדילתן ראשיתן למעלה ועקריהן למטה והאתרוג דרך גדילתו הוא ג"כ העוקץ למטה רק אחר שנעשה גדול מחמת כובדו נוטה למטה וצריך ליזהר שיהיה העוקץ למטה ואפי' בדיעבד לא יצא.

(י) לאחר שנטל הלולב בימינו (ל"ע מה שז' המ"א ס"ק ח' שיטול האתרוג תחלה הרי נסעיף ה' מטאר להיפך ול"ע) יברך על נטילת לולב וביום הראשון גם שהחיינו קודם שנטל האתרוג כדי שיהיה עובר לעשייתו או כשירצה יקח גם האתרוג אלא שיהפוך שיטלנו עם העוקץ למעלה או שיכוין שלא לצאת עד אחר הברכה וזה המוכרח כי ע"י ההיפוך עושין נקבים באתרוג (דאפילו למ"ד מוטת אין לריכות כוונת הייט נסתם אבל נע"כ דלפי חינו וז"ל והו ג"כ כוונת הש"ג שהניח המ"א סי' תרכ"א ס"ק י"ב אלא שלשנו לדרך תיקון וכל"ל ואם נתכוין שלא לצאת עד שיברך מותר וזוה סרה השגת המ"א) אבל קודם שיטול הלולב בידו אין לברך כמש"כ בהל' ברכות בכלל ה' ויברך מעומד וגם הנטילה תהיה מעומד ומותר ליטלנו כמה פעמים ביום לחיוב מצוה שכן היו עושין אנשי ירושלים שאפי' כשהלכו בשוק הלולב בידם אבל אסור לברך רק פעם א' ביום. וצריך ליטלנו בידו ואם סדר על הלולב או שהניחו בכלי ואוחז בדופני הכלי לא יצא דהוי חציצה ואם אחז בכית יד של הכלי או שהניח ידו תחת שוליו לא יצא דהוי לקיחה ע"י דבר אחר בדרך בזיון ואם כרך סודר על ידו או שלכש בתי ידים י"א דיצא דבטל לגבי היד וי"א דלא יצא ויחזור ויטלנו בלא ברכה. ונכון שיהלוצ' החפילין קודם שיטול הלולב כיון שהלולב הוא אות אע"ג דמטעם חציצה אין לחוש וכן כשטבעות בידו אין כאן חציצה כיון שאינו על כל היד מ"מ נהגו לכתחלה להסיר אפי' הטבעות וי"א דאפי' בדיעבד מעכב ולכן יחזור ויטלנו בלא ברכה (ע' ח"ה). ונ"ל דמי שלא בירך שהחיינו ביום א' ואפי' אם לא בירך מחמת שהיה ספק באיזה מין אם הוא כשר ואח"כ נודמן לו כל ד' מינים כשרים אפי' ביום ז' מברך שהחיינו וה"ז דומה למי שלא בירך שהחיינו של י"ט שמברך כל ז' (כמש"כ המ"א ססי' תע"ג ואף שיש לחלק קלת מ"מ כ"ל דמוכרך וכן הוא בהדיא בס'י תרע"ז סעיף א').

(יא) אם לא בירך קודם הנטילה מברך אח"כ שגם הנענועים הן מן המצוה והקפה צ"ע דאינו אלא זכר למקדש (ומיהו נסוכה ל"ט ע"א תוס' ד"ה אבל וכו' משמע דכל שחזק מטה מן המוכרח הוי עובר לנעשיתן ע"ש וכ"כ הרא"ש ע"ה) אבל לאחר שהסירו מידו לאחר גמר מצותו אינו מברך עוד.

(יב) נ"ל שאם לא הביאו לו הלולב ובאמצע הלל הביאו לו מותר לברך בין הפרקים דהיינו בין מומור למומור (ג).

הלכות לולב כלל קמח

(יג) ינענע לאחר שבירך אעפ"י שבירך עליו שלא בשעת הלל וכן ינענע בכל הודו ובהודו שבסוף הלל שכופלין אותו מנענע שתי פעמים ובאנא הושיעה נא אבל לא בהצליחה נא. ונ"ל שאם מתפלל ביחידי אינו מנענע אלא בהודו שבהחלת ההלל ולא ביאמר נא ישראל דאין מנענעין אלא בהודו אלא שהש"ץ מנענע ביאמר נא כיון שהקהל עונין הודו גם הוא מנענע משא"כ ביחיד (עיין בב"י) ואפי' הש"ץ נוהגין שאינו מנענע אלא ביאמר נא ישראל אבל לא ביאמרו נא.

(יד) יחלק הנענענים דהיינו בהודו יש ו' תיבות חוץ מן השם וינענע בכל תיבה לרוח אחד ובשם לא ינענע ורמז לדבר ירננו כל עצי יער לפני ה' ובאנא ינענע לב' רוחות בתיבה א' ומנהג הפשוט שמנענעים מזרח דרום מערב צפון מעלה ומטה וי"א כשמנענע למטה ישפיל רק ידיו למטה ומ"מ ישאר בדרך גדילתו ובאמת זה הוא הנכון (שכרי בב' כנשי עלת שכתב בהם תוספת וקבלו חז"ל דר"ל מוליד ומציא מעלה ומוריד וכן הוא כל התוספת שנתורה וטדאי עס לא היה רק שהפיל ידו למטה) ומ"מ יש נוהגין שמנענע ומחפך הלולב לצד מטה ואם הוא בכה"ג שמנענעים באופן זה אל ישנה מן המנהג. ונוהגין שמנענעים העלין של הלולב בשעת הולכה והבאה והמנענעים בכח עד שכמעט הלולב נשבר עי"ז הוא טעות רק כסכום מעט סגי.

(טו) מצות לולב ביום ולא בלילה וכל היום כשר שאם לא נטל יטלנו אח"כ ולכחולה לא יטול עד שתחנף החמה ואם נטלו משעה"ש יצא. ואם לא נטלו עד בין השמשות אם הוא כשאר ימים יטלנו בלא ברכה ונ"ל דה"ה ביום א' (ע' מ"א ר"ס תרכ"ג ולעיל בהלכות נרכות כלל ה' סי' כ"א) (ד).

(טז) אסור לאכול קודם שיטלנו ואם שכח ואכל ונזכר על שלחנו ביום ראשון שהוא מה"ת כיון שהתחיל לאכול באיסור אעפ"י שיש עדיין שהות ביום ליטלו מ"מ צריך להפסיק מאכילתו וליטלו כדן כל דבר שהוא מה"ת שאם התחיל באיסור צריך להפסיק אבל בשאר ימים שאינו אלא מדרבנן אם יש שהות ביום א"צ להפסיק אלא גומר סעודתו ואח"כ יטלנו. ומי שבא בדרך ומצפה שיבוא למקום שיש בו לולב או הדרים על הישוכים ומשלהין להם לולב ימתנו עד הצות היום ולא יותר דאסור להתענות ומי שחלש לבו ואין יכול להמתין כ"כ מותר למעום קודם דדוקא באכילה גזרינן שמוא ישבח משא"כ טעימה בעלמא אבל מי שאינו חלוש יחמיר אף בטעימה (תרכ"ג).

(יז) מותר להחזיר הלולב למים ולהוסיף עליו מים אבל לא יחליף דמרחק לתקוני מנא ובחזרה"מ מצוה להחליף כדי שישאר לח ומהודר. ונוהגין ליקח בחזרה"מ בכל יום ערבה חדשה ללולב והוא הידור מצוה (תרכ"ד).

(יח) ערבה שנתלשה בי"ט בין בי"ט א' ובין ביום ב' אסור לטלטל באותו יום והוי מוקצה ואפי' אין לו אחרת ואפי' למי שלא נקצץ בשבילו. מ"מ הנחלש בי"ט א' מותר בשני דלא היישינן שיאמר לנכרי לתלוש דלא היישינן שיעשה מצוה בעבירה ואם הביא נכרי לולב לישראל מחוץ לתחום כיון שמוותר לטלטלו מותר ליטלו ואפי' מי שהובא בשבילו דאין כאן אלא איסור הנאה ומצות לאו להנות נתנו ואפי' הביאו חוץ לי"ב מיל (ועיין בב"י י"ט כלל כ"ג נשמת חסד סי' ג') ומ"מ אסור לטלטלו חוץ לד"א (נמ"א נס"י תקפ"ז ס"ק כ"ד) וה"ה אם ישראל שלחו ונשתהה הנכרי בדרך ומותר לשלוח נכרי בי"ט אחר לולב אפי' חוץ לי"ב מילין אם יחזור בו ביום אע"ג די"א דהוי דאורייתא מ"מ לולב הוי עשה רבים ודחינן איסור אמירה לנכרי בשביל זה ועוד דהא י"א דגם זה אינו אלא מדרבנן ואם י"ט א' ביום א' אסור לשלוח הנכרי בשבת להביאו בי"ט דשבות קרובה התירו דהיינו

הלכות לולב כלל קמח קמח

מה שצריך לבו ביום אבל להחזיר משבת ל"ט אסור (רש"י וט"ו ופ"ק) ואם אין לחזירו לולב והוא חוץ לתחום אם אין לו מעות לקנות לולב מותר לזה לשלחו אבל אם יש ביכולתו לקנות ופשע ולא קנה א"א לאדם הטא בשביל שיזכה חבירך והא דמותר לשלוח דוקא כשיודע בודאי שיביאו לו לולב אבל אם הוא ספק אפי' ביום א' אסור לשלוח נכרי כיון דעושה ודאי איסור דרבנן אע"ג דאפשר שיקיים מצוה דאורייתא אין ספק מוציא מידי ודאי (תרכ"ה).

(יט) בזמן המקדש היו מקיפין את המזבח בכל יום מו' ימי החג במורכבות של ערבה ולכן גם אנחנו נוהגין לעשות זכר למקדש ומוציאין ס"ח ומעלין אותה על המגדל ומקיפין את המגדל בכל יום פעם א' ואומרים הושענו כפי שנדפס בסידורים וביום ז' שהוא הושענא רבה היו מסבבין המזבח ז"פ ולכן גם אנחנו מקיפים ז"פ ונוהגין שאין מקיפין רק מי שיש לו לולב ומ"מ אם אין לולב בכל העיר ביום ז' יקיפו בערבה. ומי שהוא אבל י"א דאינו מקיף והמקיף לא הפסיד ושכר מצוה בידו (תרכ"ס).

(כ) באתרוג של מצוה בשעת מצותו אין להריח בו ד"א דאז אין עומד להריח אבל שלא בשעת מצותו מותר להריח בו ומברכין הנותן ריח טוב בפירות וכן בשבת שבתוך החג (וע' כלל ס"ז סי' י"ג לענין להריח באתרוג והדס תרכ"ג) אבל הלולב אסור לטלטל בשבת אפי' לצורך גופו ומקומו כדלעיל בהל' שבת (סז) ומותר ליתן האתרוג בתוך המוכין שהיה מונח בו מעי"ט שכבר קלט הריח אבל לא יתן במוכין אחרים או בכגד משום דמוליד ריחא בכגד והוי כתיקון מנא ואע"ג דאינו מכין מ"מ הוי פסיק רישא (תרכ"ח נמ"ח).

כלל קמח. דין הפסולים בד' מינין:

(א) מדכתיב ולקחתם ולא כתיב ולקחת להורות דבעינן לקיחה חמה וזה כולל ב' ענינים (ב) שיהיה כל מין ומין בשלימות שלא יהיה חסר ממנו כלום דאל"כ אין כאן חמה (ג) כ"ש כשחסר מין א' לגמרי דפשיטא דאין כאן חמה וממילא נשמע כיון שקבלו הל"מ שיעורו של כל א"א ממילא אם אין בו כשיעור בין מתחלת ברייתו או שנחסר אח"כ או שנשתנה אותו המין בין מתחלת ברייתו או אח"כ ממה שהוא ראוי שיהיה אותו המין נמצא ה"ז כאלו אינו וא"כ חסר לו אותו המין ובכלל הוה אם הוא עומד לשרפה כגון של ע"ז וכיוצא בו ואם כן דומה כאלו כבר נשרף דכל העומד לשרפה כשרוף דמי ואין כאן שיעור וה"ז כאלו חסר לו אותו המין (תרכ"ט).

(ב) ומדכתיב לכם קבלו חז"ל דר"ל משלכם למעוטי שאול דאעפ"י שחזירו משאיל לו לא יצא וכ"ש גזול (סז).

(ג) ומדכתיב פרי עץ הדר קבלו חז"ל דאע"ג דבכל המצות כתיב ואנוהו היינו למצוה מן המוכתר אבל בד' מינין הקפידה התורה דאפי' לעכב בעיני הדר ואע"ג דלא כתיב הדר רק באתרוג כדכתיב פרי עץ הדר מ"מ כיון שכולן בפסוק אחד ילפינן א' מחזירו ובעיני הדר בכלן וכיון שלא פירשה התורה מה הוא הדר ע"כ מסרה התורה לחכמים שהם יפרשו מדעתם (סז).

(ד) עוד יש פסול מה"ח הנוהג בכל המצות והוא מצוה הבאה בעבירה שעושה המצוה ע"י עבירה כגון שגזל לולב (סז).

(ה) נמצא הפסולין בד' מינין הם ששה (ה) שיהיו לו כל הד' מינין (ז) אין שמו עליו (ז) חסר כל שהוא (ז) הדר שלא יהיה בו מום (ה) מצוה הבאה בעבירה (ו) יבש אסמכוהו אקרא דכתיב לא המתים יהללו יה וכיון שהוא יבש הרי זה כמת וי"א דפסול משום הדר.

(ו) אע"ג דבפסוק זה כתיב ולקחתם לכם ביום הראשון ומשמע דלא הקפידה התורה בכל אלו הפסולין רק ביום א' מ"מ יש מן הפוסקים דס"ל דבמקדש שכל ז' הימים הוא מה"ת ולכ"ע לדין ביום א' שהוא מדאורייתא כולן נוהגין ופסולין מדאורייתא ובשאר הימים לכ"ע שאול כשר (כמו שנבאר דין לשאל וגזול לקמן) וכן חסר לכ"ע כשר בשאר הימים והפסול מחמת שחסר לו אחד מן המינים או שאין שמו עליו או שעומד לשריפה או שאין בו שיעור לכ"ע פסול מדרבנן כל ז' ובהדר נחלקו הפוסקים דלרוב הפוסקים אינו נוהג אלא בראשון ויש פוסקים דאף הדר נוהג כל ז' ובשעת הדחק יש לסמוך על רוב הפוסקים. וי"ט שני מחולקים הפוסקים י"א דדינו בראשון וי"א דדינו בשאר ימים ולכן נוטלין בלא ברכה והטעם דבעיקר הלקיחה שיהיו כל הדר' מינין ראו חכמים לתקן שיהיה נוהג כל ז' ימים אבל שאול וחסר שאינו בעיקר הלקיחה לא תיקנו ובהדר משום הידור מצוה כזה מחולקים הפוסקים והפסול מחמת מצוה הבאה בעבירה כיון דחמיר איסורו שנוהג אפי' בשאר מצות נוהגין נמי כאותן הפוסקים המחמירים כל ז'. וכיבש שהוא כמת י"א דאפי' לדעת המקילין דלא בעינן הדר כל ז' מ"מ יבש פסול משום לא המתים וגו'. וי"א דבשעת הדחק מותר לברך על לולב יבש וי"א דאפי' על כל ד' מינין יבישים דכיון שהוא שעת הדחק ראו חכמים להכשירם לגמרי אפי' ביום ראשון דבעינן הדר לכ"ע ראו חכמים לומר שזה הוא הדר דאעפ"י דאם אינו שעת הדחק פסולים לגמרי מ"מ בשעת הדחק כשרים לגמרי ומברכין. וי"א עוד דאף דבשאר מינים לא בעינן הדר כל ז' היינו משום דלא כתיב בהו בהדיא הדר אבל אחרוג שכתוב בו בהדיא הדר פסול כל ז' ולכן יש לנהוג הכל לפי שעת הדחק (סז) ועיין בתשובת חכם צבי סי' ט' שמכשיר בשעת הדחק לברך אפי' על אחרוג חסר וכ"ש בניטל עוקצו.

(ז) ונ"ל דלא מקרי שעת הדחק אא"כ אין בכל העיר ד' מינין כשרים אבל אם יש לא' ד' מינין כשרים לא הוי שעת הדחק ויברך על של חברו ויעשה הנענועים בשלו אם אי אפשר בשל חברו ומ"מ כיבש ואינו יבש גמור ויש לחבירו לח אבל לא לח גמור לכתחלה יטול שלו ואם שלו אינו לח גמור אבל לא יבש ושל חברו לח גמור לכתחלה יברך בשל חברו וכדיעבד יחזור ויטול בלא ברכה אבל אם שלו היה יבש גמור ושל חברו לח גמור אפי' בדיעבד חוזר ומברך על של חברו ואם שלו כשר לכ"ע אלא שאינו מהודר כמו של חברו אעפ"כ יטול שלו (פ"ר נ"ס מני"ט סי' תרמ"ט) ואם אין בכל העיר ד' מינים כשרים יטול מה שנמצא ב' או ג' מינין ויעשה כל הנענועים וכן הש"ך ובלבד שלא יברך אבל אסור ליקח מין אחר דיבואו לטעות בשאר שנים משא"כ בג' מינין לא יבואו למעות דהכל יודעים שצריך ד' מינין (סז).

(ח) תארו וגידולו של לולב כשיוצא מן הדקל יוצא עץ אחד כשרביט והוא חלק ואין בו עלין כלל ולאחר שגדל מעט ניכרין בו העלין ואם ינענעו בו יהיו נפרדין ממנו אבל לא ממילא וכל זה נקרא בגמרא אופתא וראש כל עלה ועלה הוא קוץ שיכולין לשרט ידיו וזהו נקרא כופרא (כדל' נכ"מ גבי ללף) ואח"ז נפרדים ממנו העלין והם מונחים זה על זה חכופים יחד על השדרה וכשגדל יותר מתפרדין העלין מן השדרה ואינם שוכבים וע"ז ומ"מ עדיין עולין עם השדרה וכשיחקשו הרכה נפרדין לגמרי מן השדרה אלא שתלוין בו כענפי שאר אילנות ומדכתיב כפת חמרים ולא כתיב כף או עלי חמרים קבלו חו"ל דהוא לשון כפיחה שהוא לשון קשור ואגוד שהצריכה התורה שיקחנו כומן שיש בו עלין דאו שייך לומר שהעלין כפותים בו משא"כ קודם לזה שהוא חלק לגמרי בלא עלין הנקרא אופתא דאו ל"ש לומר שהוא כפות וגם למעט לאחר שכבר נפרדו ונתפשטו העלין לגמרי מן

הלכות לולב כלל קמט

השדרה דאז אינו כפות כלל וזה נקרא בגמרא חרותא (א) אלא דוקא בזמן שיש לו עלין שייך בו לשון כפיתה וגם לא קודם שנפרדו העלין ממילא דאז מלא קוצים ואין זה דרכי נעים ומצוה מן המוכרח ליטול בשעדיין הם חכופים בשדרה. ומ"מ אף אם נפרדו קצת כיון שעולין עם השדרה עדיין נקרא כפות וכשר וא"צ לאגוד אותו כדי שיהיו העלין שוכבים על השדרה. ופסול זה באופתא וחרותא הוא פסול מגופו שאין שמו עליו (תרי"ט).

(ט) בריית עלין של לולב כשהן גדילין ב' ב' מב' צירי השדרה וכל עלה כפול ודבוק מגבו ופתוח מלפניו וגב של כל עלה ועלה הדבוק נקרא תיזומה ואם נחלקה התיזומה של רוב העלין וברוב כל עלה ועלה ולא דוקא שנחלקה מנבה (ראב"ד ובעה"ע ומ"מ) אלא כל שנמדקו רוב העלין וברוב כל עלה ועלה שזהו ששנינו נפרצו העלין (היינו כפי' החום' וסוף ראשונים) ר"ל שנחלקו העלין וא"כ ה"ז כאלו אינו (סד) והיו כאלו הלולב בלא עלין והיו באופתא דהוי פסול מגופו ופסול כל ז' (ריט"ב).

(י) בריית הלולב שבראש השדרה במקום שכלה יוצאין על השדרה לפעמים ב' עלין ולפעמים ג' עלין והם ג"כ כפולין ומחוברין מגבו ואם נחלקה העלה האמצעי אם כלה בג' עלין או שנחלקה א' אם כלה בכ' עלין ונחלקה עד השדרה גם זה בכלל נחלקה התיזומה והיו כאלו ניטל אותו עלה ואינו הדר זהו דעת רוב הפוסקים אבל יש מחמירין יותר דאפי' לא נחלק רק מעט בסדק כל שהוא א' מן העלין העליונים נמי פסול דע"י הנענועים סופה לסדק כולה וכל העומד לסדק כסדוק דמי (ב) וראוי להחמיר אם אפשר ודוקא שנמדקה בענין שאינו נראה שנמדקה אבל אם נתרחב הסדק עד שנראה הסדק וזהו שנקרא בגמרא שנמדק כהמנך אפי' לא נחלקה העלה העליונה רק העלין שאצל העלה העליונה אפילו במיעוט פסול וכ"ש אם נמדקה השדרה כהמנך דפסול (סד).

(יא) לולב דסליק בחד הוצא בעל מום הוא ופסול י"מ שעליו אינן כפולין מתחלה ברייתן (רימ"ס) וי"מ שעלה העליונה לא היה כפול (ד"מ גסס לל"ג) וי"מ שכל עליו מצד א' וצד א' נשאר בלא עלין (רז"י) וי"מ שדרך עלי הלולב שיוצאין זה אחר זה וזה יש לו עלה א' מעיקרו עד ראשו (רא"ע) וקיי"ל לחוטרא ככל הפרושים ומיהו י"א דכ"ז הוי פסול מגופו וי"א דהפסול משום הדר (ר"ן) וי"א דבאין עליו כפולים אפשר י"ל דהפסול משום הדר אבל לפירוש רש"י ורא"ש הוי פסול מגופו לכ"ע (ריט"ב) ואם היו העלין קצרים עד שאין ראשו של זה מוגיע לעיקרו של זה פסול ונ"ל דזה תלוי גם כן במחלוקת אם הוי פסול הגוף או משום הדר ולריטב"א הוי פסול הגוף (ג).

(יב) נקטם ראשו פסול וגם בזה נחלקו רוב הפוסקים ס"ל דהיינו אם נקטם רוב של כל העלין וי"א דאם נקטם רק העלה העליונה הוי נקטם ויש מחמירין אפי' לא נקטם רק כל שהוא מעלה העליונה פסול דאינו הדר וגם בזה ראוי להחמיר ומ"מ אם אין לו לולב אחר אלא שנקטם ראש העלה העליונה או שנחלקה מעט יש לסמוך על רוב הפוסקים ולברך עליו ואפי' ביום א' (אבל בנקטמו חכ עלין לכ"ע פסול אפי' נשעת סדק כ"כ ח"ר דהוי כוכת רמ"א ולא כמ"א נס"ק ו').

(יג) יש לו קוצים בשדרתו או שנצמת ונכווין או שעקום באמצעיתו לפניו עד שנעשה שדרתו כגב בעל חטוורת או שנעקם לאחד מצדיו פסול אבל אם נכפף לאחוריו כשר דהוה דרך ברייתו ודוקא שהשדרה כפופה אבל אם עליו העליונים כפופים מעט הרא"ש אוהב אותם יותר דאז התיזומה בשלימות וחר"ן פסול ואם רוב העלין כפופין בראשיהם לכ"ע פסול.

הלכות לולב הדם וערבה כלל קמט קנ

(יד) נשברה השדרה ונפלה למטה ולא נשאר בה שיעור לולב כ' המ"א דכשר (דחמה לנהמה שנסברה השדרה לכשר וכ' ח"כ דש"ה לכשאר החוט וכלל דכוונת המ"א כיון דלין השדרה סי' טריפות וא"כ ה"כ לכשר) ואם נשברו רוב העלין פסול.

(טו) יבשו רוב עליו פסול י"א משום שאינו הדר וי"א משום דנקרא מת והריטב"א כ' דאף לפ"ז הפסול הוא משום הדר ולא נקרא יבש אא"כ נפרך בצפורן או כשכופלין העלין נשברין (כלט) וכ"ז כשאין בעיר לח דרוב פוסקים ס"ל דבשכלה ירקות שבו זהו יבש. (טז) שיעור הלולב שיהיה עכ"פ ד' טפחים שהן ט"ז אצבעות. וכדיעבד סגי י"ג גודלין ושליש ושיעור זה הוא דוקא השדרה בלא העלין העליונים וכל הפסולים שכתבנו למעלה הוא דוקא בתוך שיעור זה.

כלל קנ. דין פסולי הדם וערבה (תרי"ז תרי"ח).

(א) עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס והלמ"מ שיהיה ארכו עכ"פ י"ב גודלין ובשעת הדחק יש לסמוך על הפוסקים דסגי ב' גודלין ויהיה בכל השיעור הזה ממטה עד למעלה עבות דהיינו מעשה שרשרות שר"ל שיהיו יוצאין ג' עלין בשורה א' בשורה בכל קו וקו שלא יהיה א' נמוך או גבוה מחבירו ואם היה עלה א' נמוך או גבוה ה"ז נקרא הדס שוטה ופסול. וכן אלו הגדילין בב' ב' עלין פסולים דאע"ג דכלן גדילין באילן א' כידוע נזה"כ הוא שדוקא ענף שהוא עבות כשר שהרי לא נאמר בתורה ענף עץ הדם אלא עץ עבות ולכן פסול אפי' בשעת הדחק ואף שהעולם נזהגין בו היזר והאחרונים דחקו עצמם למצוא מקום למנהגם מ"מ לא מצאו (וע' דניאורי סג"ח). ולכן הירא דבר ה' יטרח למצוא הדס שהוא עבות ובתוך אלו היבשיים שמביאים עם האתרוגים בדוחק נמצא א' למאה ולכן אין להם חזקת כשרות עד שיישרם בחמין ויבדוק אותם ואם לא מצא יטול בלא ברכה והרבה מן הפוסקים ראשונים ס"ל דאסור להוסיף מה שאינו עבות ועובר על כל חוסף וכיון שאינו מין הדם פסול כל ז' ונ"ל דאם חשש בהדס שמא הוא מורכב וכיוצא בו מהני תנאי שיאמר אם הוא הדם אצא בו וא"ל יהיה כאבן ואז אין כאן כל חוסף כמו בב' זוג תפילין.

(ב) כדיעבד אם לא היה גידולו ממטה למעלה ג' בקו אחד אלא שלמטה הוא גידולו ב' ב' או תרי וחד ואח"כ יוצא ג' ג' אם הוא רוב שיעור של הדם כשר (א).

(ג) היה עבות אלא שנשרו עליו אם נשאר ג' עלין בקו אחד ואפי' אינן בראשו בשעת הדחק שאין לו אחר נוטלו ולא יברך דיש פוסלין אפי' אם נשר רק עלה א' מכל קו מרוב השיעור של ההדס ומ"מ בשעת הדחק אם נשאר ברוב השיעור בכל קו ב' עלין כשר ואם נשר מרוב השיעור אפי' מקו א' ב' עלין פסול לכ"ע (חזן מצעל העיטור) אבל אותן הגדילים ב' ב' אם נשר עלה א' מקו א' (וכן מוכח דמ"ש מהדס בת ג' טרפי דאס נשרו ב' עלין מקו ח' דפסול ה"ה בזה וכ"כ הט"ז נהדיח ומש"כ הב"ח מכל קו כ"ל דר"ל מכל הקנים חבל לכ"ע אפי' לא כשר רק עלה ח' מקו ח' פסול ומש"כ הט"ז דלר"ש צעיקן ב' עלין לא הנכתי) מרוב שיעור אורך ההדס פסול ובכ"ז אינן משגיחין העולם ואפי' אם נאמר שהם הדס מ"מ פסולים ובעוה"ר העולם נכשלים בזה ואי לדידי צייתי כל שלא ידוע לו שיש לו הדס כשר שהוא ג' בקו אחד לא יברך על שלו אלא על של חבירו ופסול זה דגשרו עליו פסול מגופו שאין שמו עליו ופסול כל ז'.

(ד) היו ענביו מרובין מעליו אם ירוקות כשר שעדיין הוא מראה הדם ואם כבר נעשו אדומים או שחורים פסול דהוי כמנומר ואינו הדר ואם מיעטן כשר ואין ממעטין

הלכות הדרם וערבה ואתרוג כלל קנא

ב"ט דהוי כמתקן מנא עבר ולקטן כשר ואדם אחר שא"צ לזה ההדרם מותר ללקטן א'
א' לאבילה דכיון דאינו מחכוין לתקן אע"ג דהוי פ"ר כיון דלא אכפת ליה במקום מצוה
מותר (ע' נהל' שנת כלל ט') ופסול זה כיון שהוא משום הדר א"כ פסול כל ז' (מ"א ס"ק ד').
(ה) נכמשו כל העלין כשר.

(ו) יבשו כל העלין פסול ואם נשתייר בראשו קן א' ובו ג' עלין לחין כשר ואפילו
אם גם מקן זה יבשו ב' עלין יש מכשירין ואם אוהן עלין שלא יבשו נכמשו יש פוסלין
דאע"ג דנכמש כשר כיון שכולו יבש לא מהני הכמוש להציל ולא נקרא יבש עד שילבינו
פניהם לאחר שנפרך בצפורן אבל כל זמן שהם ירוקים קצת אע"פ שנפרך בצפורן כשר ופסול
היבש כמו כלולב ואם כל ההדרם לח אלא שיבש בראשו יש פוסלין (מ"א סק"ח נ"ח נ"ח).
(ז) נקטם ראשו דהיינו שנקטם העץ כשר דלא ניכר כ"כ הנקטם בהדרם וכיון שיש
פוסלין בנקטם צריך להדר אם אפשר שלא יהיה נקטם בראשו.

(ח) נ"ל דמה שרגיל שיוצאים בין הקנים ענפים קטנים צריך לקטום אותם כדי שלא
יפסיקו בין הקנים ואע"פ שנקטם כשר לכ"ע כיון שאינו בראשו (כ"כ הט"ז נ"ח נ"ח נ"ח).
וכ"כ הר"ן וכל הפוסקים לדין פשוט ולא ידעתי למה לא העתיק כב"י דין זה נ"ח נ"ח.

(ט) ערבי נחל האמור בחורה אין כל דבר הגדל על הנחל כשר אלא מין ידוע
הנקרא ערבי נחל עלה שלה משוכה כנחל ופיה חלק וקנה שלה אדום ואף בעודו ירוק כשר
שכשיששה באילן נעשה אדום ולפי שרוב מין זה גדל על הנחל לכך נקרא ערבי נחל ואפי'
גדל בהרים או במדבר כשר וי"א שלכתחלה יהדר ליקח מאותן הגדלים על הנחל. ויש
מין ב' שקנה שלה אדום ועלה שלה משוכה אלא שפיה אינו חלק שיש בו פגימות אלא
שכל הפגימות נוטות לצד אחד וזה ג"כ כשר ונקרא חלפי גילא ויש מין ג' שקנה שלה לבן
ועלה שלה עגולה ובה פגימות כמגירה שיש לה ב' עוקצין ונקרא צפצפה וזה פסול שאינו
מין ערבה ושיעור הערבה כשיעור ההדרם ופחות מזה פסול כל ז'.

(י) ערבה שיבשה או שנקטם העץ שבראשו פסול שאינו הדר ואם נפרצו העלין
י"א דהיינו גדלדלו העלים מן הקנה ותלוים למטה (נ"ח ס"ק ב' ט"ס ול"ל המ"מ מ"ח נ"ח נ"ח
שכלללו) או שנסדקה ונחלקו העלין או שנשרו רוב העלין פסול שאין שמו עליו ופסול כל
ז' אבל כמושה או שנשרו מקצת העלין כשר וצריך להשיגה מאוד בערבה דמתחמט
הנענעיים נושרין העלין ואז פסולה (ב).

כלל קנא. דין אתרוג (תרמ"ח).

(א) פרי עץ הדר האמור בחורה הוא אתרוג ואם הוא יבש שאינו מוציא שום ליחה
פסול דאינו הדר ויש פוסלין אפי' כמוש (ע' א"ר דלא כמ"א וכן גרסת נה"ג כמוש פסול).
(ב) ניקב ואין בו חסרון כלל אם הוא מפולש פסול ואם אינו מפולש והניקב הוא כאיסר
אע"פ שאין בו חסרון כלל כגון שתחב בו יחד אפ"ה פסול וכ"ז באינו חסר אבל אם חסר
ממנו כל שהוא פסול (רמב"ם וירא"ש וכן סתם נ"ח נ"ח) אבל י"א דכלא חסרון אינו פסול אפי'
ניקב מפולש אלא כשיש בו חסרון או יש לחלק דאם הוא מפולש אע"פ שאינו חסר אלא
כל שהוא פסול ואם אינו מפולש צריך שיהיה בו חסרון בכאיסר (ראב"ד) ומה הוא מפולש
י"א דדוקא שניקב מעבר לעבר וי"א דאם מגיע לחדרי הורע הוי מפולש ואם ניקב הקליפה
העבה מצד זה לצד זה לכ"ע הוי מפולש ומ"מ מה שנראה לפעמים באתרוג שהיה בו נקב
בעודו במחובר אלא שנקרם עליו עור ובשר זה לא נקרא נקב וכשר ובשעת הדחק נוהגין
להכשיר חסרון כל שהוא אם אינו מפולש ואם הוא ספק אם יש בו חסרון כ"ש אוליגן

לקולא כיון דיש מכשירין אפי' בודאי וכן אם מסופק אם מגיע להדרי הורע כשר דסמכינן על הפוסקים דדוקא מעבר לעבר פסול (א"ר) וטעם דניקב פסול י"א משום שאינו לקיחה חמה (טור) וי"א משום שאינו הדר (א).

(ג) נסדק מראשו לסופו אפי' אינו חסר כלום ואפי' לא נסדק אלא רוב עובי הקליפה העבה פסול דסופו לרקוב אבל כל שלא נסדקה רוב קליפתו לא מקרי נסדק ודוקא שנסדק מלמעלה ומלמטה דהיינו מסוף החוטם עד סופו אבל אם נשאר בו מלמעלה ומלמטה אפי' כל שהוא כשר שאז יחזור לבריאתו ודוקא שנשאר החוטם שלם אבל אם נסדק בחוטמו אפי' כ"ש פסול כדלקמן סי' י"ב ונ"ל דאפי' בחוטם דוקא שנסדק רוב קליפה החיצונה דבלא"ה לא מקרי נסדק וטעם פסול דנסדק הוא משום הדר (ב ג).

(ד) אתרוג שנרגש במשמוש היד שנימוח כל בשרו בפנים וקליפתו החיצונה וגם הדרי הורע קיימין יש מכשירין ויש פוסלין משום חסר.

(ה) האתרוג מבחוץ יש לו קליפה ירוקה דק מאוד ולפנים ממנו היא הקליפה העבה לבנה והוא בשר האתרוג ולפנים ממנו יש כמו עגול ובו מונחים גרעינין וזה נקרא הדרי הורע ואם נקלף אותה קליפה הירוקה שאינו מחסרו אלא נשאר ירוק כמו שהוא ברייתו כשר אפילו נקלף כולו ובלבד שנשתייר בו כל שהוא (וכן סתם נש"ע) וי"א שצריך שישאר בו כסלע דהיינו שליש טפח (כדליתא נ"ד סי' ל'). ואם אין מראה הקילוף דומה לשאר האתרוג אם נקלף רובו פסול ודינו כחזוית לקמן סי' ח' וכ"ו שנקלף הכל ביחד אבל אם נקלף בכ' וג' מקומות אפי' במיעוט האתרוג. אם אינו דומה לשאר האתרוג פסול דהוי כמנומר. ובשעת הרחק יש להכשיר אפי' בכ' וג' מקומות אע"פ שאינו דומה לשאר האתרוג ובלבד שתהיה מראה כשרה ואם הוא במקום אחד אפי' ברובו כשר (כי לאיתי נא"ר שכ' נראה נתמים דעים לראנ"ד שהוא מסכים ג"כ ל"א ע' נב"י) אבל אם יש לו מראה פסול כגון לבן ושחור פסול ובחוטמו יחבאר דינו לקמן (ד).

(ו) ניטלה פטמתו והוא העץ שחקע באתרוג למעלה בחוטמו ועליו הוא השושנתא אם ניטל עד האתרוג פסול דהוי כחסר ואם לא היה לו עץ זה מעולם וניכרים הם כי יש במקומו כמו גומא מתחלת ברייתו כשר ואם יש לו אותו העץ אלא שנחסר השושנתא יש מחמירין בזה וטוב להחמיר במקום שאפשר ליקח יותר מובחר מזה אבל אם הוא המובחר אין להחמיר בשביל השושנתא.

(ז) ניטל עוקצו הוא העץ שלמטה שבו חלוי באילן ונשאר מקומו גומא פסול משום חסר ואם ניטל רק מקצתו ונשאר הגומא מכוסה כשר.

(ח) עלתה עליו חזוית אם במקום א' אם הוא על רובו של אתרוג מכ' צדדין פסול ואם אינו רק על רוב של צד א' כשר (מ"א ס"ק י"ג) אבל אם הוא בכ' וג' מקומות דמחוי כמנומר יש פוסקים דאפי' אם אינו מתפשט אלא על מעוטו של אתרוג פסול ודעת רוב פוסקים דאף בזה דוקא אם מתפשט ברוב האתרוג ואע"פ"י שכשנצרך מקום החברבורות לא יהיה אלא מיעוט מ"מ כיון שנחפשט ברוב האתרוג מחוי כמנומר ופסול ולא דוקא ברוב האתרוג אלא אפי' אם הוא רק ברוב היקף האתרוג עד שנחפשט מכ' צדדים פסול (ס"ק י"ג) ואינו כשר אלא כשהוא במיעוטו ומצד א'. ופסול דחזוית הוא משום הדר. וחזוית הוא כמו אבעבועות וניכר במשמוש היד שהוא גבוה משאר האתרוג אבל אותן שרגילין להיות הרבה ומצוי ברוב אתרוגים או מה שנעשה עקום ואדום כשר דחשבינן למראה אתרוג אך כבר כתב היש"ש המורים מרובים והיודעים מעוטים וגם התה"ד הניח דין זה בצ"ע ולכן הירא לדבר ה' ישתדל לקנות אתרוג בלא חזוית ובהרת.

הלכות אתרוג כלל קנא קנב

(ט) פסול זה דחווית חוזר להכשירו אם כשיקליף אותו מקום חוזר למראה אתרוג ולא יהיה חסר כלום.

(י) פחות סרוח מנומר פסול שאינו הדר וכן כבוש ומבושל ואם נכבש בדבש כ' הט"ז דהוי כבוש והב"ח כ' דלא הוי כבוש ומיהו צריך בדיקה אם יש בו לחלוחית ואתרוג שהוא משנה שעברה ולא נכבש ודאי יבש הוא ואין לו לחלוחית.

(יא) אלו הן מראות הפסולות באתרוג שחור או לכן ודינו כחווית (כס"ח) אבל ירוק הוי מראה אתרוג (כדמוכח בסעיף כ"ח דדוקא משום דעדיין לא נגמר פרוי פסול ירוק) וכן אדום כשר (כדמוכח נמ"ח ס"ק י"ט וכן הטור והש"ע לא כתבו רק שחור ולכן כן כ"ל).

(יב) מחוטמו ואילך דהיינו ממקום שמתחיל לשפיע עד הפיטמא פוסל חווית וכל שינוי מראה הפוסל וכן יבש ונסדק ונקלף ונשתנה ממראה האתרוג ואם חסר בכ"ש מחוטמו אם פסול כל ז' צ"ע וכ"ז דוקא כשנראה לעינים אבל לא כשיצטרך לחפש אח"ז (ה).

(יג) התיום דהיינו שגדל ב' דמוקים זה בזה כשר וסמ"ג וראב"ן ור"ו פוסלים.

(יד) העגול כ' המ"מ עגול מכל צד ככדור פסול וכן אם גדלו ברפוס ועשאו כמין בריה אחרת דאין שמו עליו אבל אם נעשה כברייתו אעפ"י שעשאו כעין דפין דפין כשר אע"ג שנראה בין הדפין כחסר כיון שתחלת ברייתו הוא כך ונקרם העור והבשר כשר.

(טו) הירוק שדומה לעשבי השרה פסול משום שלא נגמר פרוי ופסול כל ז' ואם התחיל כבר להוריק כשר דכשמשוהין אותו יחזור כולו למראה אתרוג.

(טז) שיעור אתרוג הקטן לא פחות מכביצה פחות מזה פסול כל ז' שלא נגמר פרוי ולא נקרא פרי ואפי' אם היה בו כשיעור ובימי החג נצטמק ועמד על פחות מכביצה מ"מ פסול משום שאינו הדר (ו) וגדול אפי' הרבה כשר וראוי לכל אדם להדר שיהיו לו כל ד' מינים מוכחרים ומהודרים וכבר בארנו בהלכות ברכות כלל ס"ח ס"ה ה' ההידור מצוה שליש ושם מבואר כיצד יעשה אם כבר קנה ורוצה להחליף או אם רוצה לקנות (תל"ז).

כלל קנב. דין שאר פסולים בד' מינין ודין שאול וגזול ואתרוג השותפים:

(א) מותר ליקח לולב ושאר המינים מגנות הכומרים ואפי' אילן הנטוע בפני ע"ז כיון שאין עובדין לאילן ומ"מ אם יש אחרים אעפ"י שאינן יפים כאלו יקח אחרים (תל"ט).

(ב) אתרוג ושאר המינים המורכבים פסולים שאין שמם עליהם.

(ג) אם גדלו בעציץ שאינו נקוב צ"ע (א).

(ד) כבר כתבנו מדכתיב לכם קבלו חו"ל דביום ראשון בעינן לכם ממש ולא שאול ולכן אסור ליטול לולבו של חבירו ביום א' שלא מדעתו (אע"ג דגבי ליילת כמי כתיב לך וקיימ"ל דשאלה פטור ואס"ה מותר ליטול טלית חבירו בלא דעתו ולכך עליו שאני התם דליילת אינו חובת גברא ואף דשאל פטור מ"מ מותר לכרך מידי דהוי כשיס' צמ"ע שהזמ"ג אבל לולב חובת גברא וא"כ איך ילא בו וכ"ש איך יכרך כיון שאינו יולא בזה דבלולב ל"א דשאל פטור אלא דשאל אין מטה כלל וזו טובת המ"ח כס"י י"ד ס"ק ד') ואם נטלו מדעתו אע"ג דאמר לו בלשון שאלה אם אינו יודע דאין יוצאין בשאול י"א דיוצא בו דמסתמא נחבין ליתן לו בענין זה לצאת בו ואם היה יודע שאינו יוצא בשאלה מסתמא היה נותן לו במתנה ע"מ להחזיר אבל בשאר ימים מותר ליטול לולב של חבירו אפי' שלא מדעתו ולכרך עליו דמסתמא ניתא ליה לאינש לקיים מצוה בממונו רק שיהיה בענין שאין לחוש שחבירו מקפיד ע"ז כגון להוציא מביתו או שיודע שחבירו מקפיד דאז אפי' בשאר ימים אסור דשואל שלא מדעת הוי גולן (תל"ט) (ב).

(ה) נתנו לו במתנה ע"מ להחזיר אם החזירו יצא ואם לא החזיר אפי' ע"י אונס שנאנס מידו וכיוצא בו לא יצא ואם החזירו לאחר זמן מצותו אם אמר סתם ע"מ שתחזיר יצא אבל אם אמר ע"מ שתחזירנה לי מסתמא דעתו שצריך אותו לצאת בו ולכן לא יצא ונ"ל דאפי' אמר לו זה הריני כאלו התקבלתי לא יצא דלא הוי כקיום התנאי וצ"ע (תרכ"ח) (ג).
 (ו) נתנו לו סתם מסתמא דעתו במתנה ע"מ להחזיר ומוחר לזה ליתן לחבירו וחבירו לחבירו ובלבד שהאחרון יהזור לבעליו ואפי' אם אמר ע"מ שתחזירנה לי מ"מ מסתמא כוונתו לאחר שיטלו כולם ומ"מ אם מפרש לו שלא יתן אסור ליתן לאחר שהרי מקפיד וזה שמוחזר ליד בעליו צריך לחזור וליתנו במתנה כדי שיהיה של בעלים שהרי נעשה כשלו (סז).
 (ז) אם אין האיש בביתו והאשה רוצה ליתן לאחר תלוי באומדן דעת הבעל אם מקפיד עליו וכן לקנות ממנה מותר דמסתמא ניהא לבעל וזכין לאדם וכו' אם לא שהוא אדם חשוב וזילא ליה מלתא (סז).

(ח) שותפים שקנו אתרוג לצאת בו מסתמא אדעתא דהכי קנאוהו דבשעת מצותו כ"א מקנה חלקו לחבירו ולכן המנהג שהקהל קונין אתרוג וכל הקהל יוצאין בו דאדעתא דהכי קנאוהו כשגובין דמי אתרוג אפי' לפי מנהגנו שכ"א נותן כמה שירצה נ"ל דזה שאינו נותן לא יצא אם יש ביכלתו ליתן (סז).

(ט) אעפ"י שכ"ז הוא דין גמור וח"ו לפקפק בו מ"מ כיון שאין הכל יודעין להקנות לכן מוטב לכתוב על שלו אם יש לו כל ד' מינים כשרים בלא פקפוק אעפ"י שאינם מהודרים כמו של חבירו ואם אין לו מוטב שיטול של חבירו הכשרים משיטול של הקהל כי י"א דבשל קהל לא יצא דשמא יש באחד מהם מי שאין בדעתו להקנות חלקו לחבירו גם יש בעיר כמה קטנים יחומים שיש להם חלק בו ואינם יודעים להקנות כדלקמן סי' י"א ואף דלא קי"ל הכי אלא דקי"ל דיוצאין בשל קהל מ"מ עדיף טפי ליטול של יחיד (וכדעת ר' שרידא גאון שכתב הטור בסו' תרכ"ח).

(י) נ"ל דמוחר ליקח מעות מחבירו בעבור טרחתו שישלח לו הלולב בכל יום לבית הכנסת אחרת דאינו נוטל אלא שכר טרחתו וה"ה שמוחר לומר לו אני מוכר לך אתרוג מיום א' דחוה"מ ואילך.

(יא) ביום א' לא יתן הלולב לקטן קודם שיצא בו ונ"ל דה"ה אם מוכה רבים כלולבו לא יתן לקטן עד שיברכו כלם מפני שהקטן קונה ואינו יכול להקנות לאחרים מה"ת ונמצא שאף שהחזירו לו אינו מוחזר ואם יאמר לקטן יהא שלך עד שתצא בו נמצא שלא יצא הקטן ומב"ש לדין דעושין ב' ימים ואם כן גם ביום ב' צריך שיהיה שלו ולכן לא יוציאנו מידו אלא יהיה תופס הלולב עם התינוק דאו לא זכה בו הקטן (ולריך עיון דאם כן איך ינכר הקטן וא"ת דאעפ"כ מותר לנכר א"כ ע"כ א"כ יתנו לו במתנת שאלה או שיאמר לו יהיה שלך עד שתלך בו).
 (יב) כבר בארנו דבגזול לא יצא לא מבעיא ביום א' ולפני יאוש דאינו שלו אלא אפי' לאחר יאוש ובחוה"מ דלא בעינן לכם אפי"ה אינו יוצא בגזול דהוי מצוה הבאה בעבירה אבל אם גזל לולב ועשה בו מעשה ששינה אותו מכמות שהיה ואם כן כבר קנה אותו בשינוי מ"מ אסור לכתוב עליו דכתיב בצע ברך נאף ה'. ומיהו י"א דלאחר יאוש אינו אסור אלא לגזול עצמו אבל לאחר מותר ומאוד צריך אדם לזהר בכל מצוה שלא יהיה בו שום חשש גזל כדכתיב שונא גזל בעולה ולכן צריך לזהר שלא יקצץ ישראל לצורך לולבו א' מד' מינים אפילו מקרקע של נכרי ואפילו כשנתן לו הנכרי רשות דשמא גזל הקרקע מישראל וקי"ל קרקע אינה נגזלת וא"כ לא מהני רשותו אלא יקצץ נכרי או ישראל אחר כדי שיהיה יאוש ושינוי רשות ביד אחר ויתן לזה (סי' תרכ"ט).

הלכות הוש'ר וש'ע ושה' כלל קנג

(יג) דין טלטול לולב ואתרוג בשבת ודין להריח בו מבואר לעיל כלל ס"ו סי' י"א י"ב
י"ג י"ד. ודין הדור מצוה מבואר בהל' ברכות כלל ס"ח סי' ה'.

כלל קנג. דין הושענא רבא ושמיני עצרת ושמחת תורה:

(א) דין הקפות שנוהגין בה"ר מבואר לעיל כלל קמ"ח סי' י"ט.
(ב) יום ז' של חג קוראין אותו הושענא רבה לפי שמרכין בו לומר הושענות לפי
שבתג נדונין על המים והכל הולך אחר החיתום ולכן נוהגין להיות נעורים כל הלילה
ובשחרית מרכין קצת בזמירות של פסוקי דזמרה כמו ביו"ט אלא שאין אומרים נשמת
אלא תיקף אחר סיום שירת הים אומר ישתבח.
(ג) מנהג נביאים שכל אחד יטול ערבה כיום זה מלבד ערבה שבלולב וכיון שאינו
תקנת חכמים אלא מנהג לכן אין מברכין עליו ואין חילוק בין ערבה זו לערבה של לולב וכל
הפוסל בה פוסל נמי בערבה זו ולכן לא יקצצנה ירשאל אלא נכרי מלבד נשרו רוב עליו
דכשר בזה אפי' עלה א' בכר א' ומיהו אין זה הדור מצוה ולכן נוהגים לעשות הושענות
יפים ויש נוהגין ליקח ערבה ארוכה וגסה שהרי בבהמ"ק היו לוקחין ערבה גבוהה י"א (עיין
פ"ר). ומזה תראה כמה טועים המנתקים העליון מן הכדים וחוחכין אותו מלמטה שלא
היה ארוך דאדרבה יותר מצוה בארוכים ובעליון הרבה שהוא מצוה מן המובחר ונוי מצוה.
ואינה ניטלת אלא בפני עצמה שלא יאגד דבר אחר עמה ומ"מ המנהג לאגדה בעליון של
לולב לנוי אבל אינו מעכב דאדרבה י"א שיותר טוב שיהיו נפרדים גם אין שיעור כמה
ענפים יקח ומנהג הראוי ליקח ה' גבעולין ולא יחברם כלל עם הלולב אלא לאחר שהקיף
ההקפות עם הלולב אזי יקח הערבה זו ויש שאין אווחין אותה עד שמגיעים לתענה
אמונים שאז מתפללים על המים ואז מניחין הלולב מידם ולוקחין ערבה זו. ולפי שמצוה
בחכמה ונחלקו בה הפוסקים י"א דהיינו נענוע וי"א היינו לחבוט אותה ולכן עושים שניהם
דהיינו שמנענעים בה ואחר שגמר כל ההושענות חובטין אותה בקרקע ה' פעמים ודי בזה.
ומה שנוהגין שהחובטין עד שיפלו כל העליון הוא מנהג של חינוקות משום שמחה ולאחר
שחבט לא יורקנה על הקרקע דהוי על כל פנים תשמישי מצוה שאין לנהוג בה בזיון
אלא ישרפנה.

(ד) אם חל יום ז' באחד בשבת וקצצו נכרים ערבה בשבת אפי' צוה לו ישראל
מוחר מיהו אם יש פרהסיא בדבר אפי' לא אמר לו הישראל לקצצו בשבת רק אמר לו
ראה שתהא מזומנת למוצאי שבת יש להחמיר אם יש לו ערבה אחרת.

(ה) לדין שעושין יו"ט ב' ימים ואם כן שמיני עצרת הוא ספק שביעי לכן צריכין
לישב בסוכה וגם יישן בסוכה כל הלילה וכל היום ולא כמו שנוהגין לאכול רק חצי סעודה
אלא אין שום חילוק בין שמיני לו' ימים אלא דכו' הימים הוא מדאורייתא וכו' הוא
מדרבנן ואע"ג דכשאר מצות דרבנן מברכין ג"כ מ"מ כח' לא מברכין לישב בסוכה דהוי
חרתי דסחרי שאומר בקידוש וכתפלה אח יום שמיני עצרת וא"כ איך יברך לישב בסוכה.
ואין לאכול עד הלילה ומ"מ אפי' אוכל בסוכה לאחר שהתפלל ערבית אעפ"י שעדיין הוא
יום לא יברך לישב בסוכה והעולם מקילין ואינם אוכלין כל היום בסוכה רק מקצת סעודה
בשחרית ובליל שמיני אף מקצת מדקדקים במצות אינם ישנים כלל בסוכה אבל רבינו
הגאון החסיד מהו' אליהו החמיר מאד שצריך לישן לילה וגם לאכול כל היום בסוכה
כפשטא דלישנא דגמרא מיכל אכלי ואמרו עוד אלא מעתה הישן בשמיני ילקה פרש"י
ואנן מיתב יחבינן אלמא דצריך לישן ג"כ בסוכה. ופעם א' היה קור גדול כליל ח' ואמר

אעפ"י שבשאר הימים היה פוטר מן הסוכה מ"מ להראות הלכה לתלמידים צוה שילבישו עצמם בטוב וילינו בסוכה. ובקידוש הלילה מברכין שהחיינו דשמיני רגל בפני עצמו.

(ו) בשמיני סמוך לחשיכה אם א"א לו או שיהיה לו טרחה הרבה לפנות הכלים מן הסוכה כלילה מותר לפנות ביום להביאם לביתו ובלבד שלא יסדרם עד הלילה דאם יסדרם ביום הוי כמבין מיום טוב לחבירו ולכן אם השלחן הוא של פרקים לא יניח הטבלא על הרגלים דכשגומר איזה דבר הוא הכנה אבל ההבאה לביתו לא הוי הכנה (וכ"ל דכן מוכח ע"כ שהרי נסי' תי"ז סעיף ב' מצאנו להדיא דמותר להוליך העירוב לטורח יום ב' והוא גמרא ערוכה צערונין ל"ח דדוקא אם אמר זה יהא עירוב הוי הכנה אבל ההולכה לא הוי הכנה וכן פירש רש"י להדיא בילה דף מ' ע"א צמסכה מי שזמן וכו' ב"ה לא יוליכו וכו' מנת בידם לביתם לסעודת הלילה עד כאן לשונו אע"כ דדוקא היכא שגומר איזה ענין מקרי הכנה וכן מוכח ממהרי"ל שהביא המ"א ססי' תרס"ו דמותר להביא השולחנות לבית רק להעריכם אסור. וכתב עוד בשמו דאסור לחפש הס"ת מי"ט לשנת אע"כ כמו שחלקתי ואפשר שזה כוונת המ"א שס שכ' וע' סי' תי"ז ס"ב. ולפ"ז מ"א המ"א שס וכ"כ הלבוש נסי' תפ"ח דאסור להביא יין מי"ט לחבירו ל"ע דמ"ט מהלכת עירוב. ול"ל דכוונתם בסמוך לחשיכה דמוכח מלתא דחינו לטורח היום. ולכן כ"ל דנשעת הדחק שלא ימלא כלילה בקל מותר להביא יין וכן מ"ט לחבירו דכ"ז לא מקרי הכנה רק שריך להביא צעד יום גדול ללא מוכח מלתא דאפשר דלריך עדיין לטורח היום וגם לא יביא כדרך שנושא בחול רק ישנה ומ"מ לטורח חול אין לנו ראיה להתיר די"ל דדוקא לטורח מטה מותר ולכן אין מליעין מטה משנת לחול) ויהיה זהיר במנורות או שאר דברים הקשורים שם בקשר של קיימא דאסור להתיר בי"ט וכבר כתבנו דאסור להנות מגוי סוכה אפי' בשמחת תורה שהרי בח' בהש"מ אסור שמא עדיין יום ואחקצי לכולא יומא ודוקא מיני מאכל וכיוצא בו אבל קרמים וסדינים ומנורות לכתחלה אין מקצה אותם שהרי מטלטלן אפי' מפני הגשמים.

(ז) יום אחרון של חג היינו ביום תשיעי שהוא לדין גם כן שמיני עצרת קוראין אותו שמחת תורה לפי שגומרין בו התורה. ובלילה מקדשים ואומרים את יום שמיני ומברכין שהחיינו ונוהגין במדינות אלו להוציא כל ספרי תורות שבהיכל ומקיפים את הבימה ואומרי' שירות והגר"א היה מקיף ז' פעמים ואמר הנוסח שנרפס בסידורים ואח"כ אתה הוא אלהינו והאדרת והאמונה כמו שנרפס במחזורים והיה מקיף ומרקד לפני הספר תורה בכל כחו ובמקצת מקומות אין קורין כלילה אלא גוללין הספר תורה על קריאה של מחר וכן נוהגין בק"ק פראג ובמדינות אלו קוראין גם כלילה ובשחרית מקיפין גם כן וקורין בספר תורה ראשונה וזאת הברכה ובשניה מתחילין בראשית וכו'. מפטיר ומרכיב בקרואים משום כבוד התורה ועוד כדי שיזרוו כולם בשמחת התורה ונוהגים שהעולים נודרים נדבות להחזיק בלומדי תורה ומכ"ש חתן תורה וחתן בראשית שמרכיב בנדבות ויש מקומות שח"ת וח"ב עושים סעודה למריעיהם לכבוד התורה ואין לחוש במה שאחד מן העולים חוזר ועולה וגם כשקוראין שנים בפעם אחת או כהן ולוי עם כל הכהנים והלויים הגם שהנכון שאחד מברך ויוציא את האחרים מ"מ יש מקומות שכלם מברכים. וא"ר מיישב המנהג ועוד משום דיהיבי דעתיהו ושמעו ומ"מ נכון הדבר שיכחרו י' אנשים ששומעים בקריאת התורה ויענו אמן כי נוהגין קלות גדול שאין עשרה ששומעין קריאת התורה ואע"ג שמצוה גדולה לשמוח אבל אסור להבעיר פולפער וראוי למחות ולגעור בעושיין כן אבל מותר לקבוע שפופרת מלאה פולפער בתוך הנר מעי"ט אע"פ שהנר כבה על ידו (מ"א סי' תקי"ד).

הלכות חנוכה

כלל קנר. דיני חנוכה:

(א) בבית שני כשמלכו מלכי רשעה גזרו גזירות על ישראל ובטלו דתם ולא הניחו אותם לעסוק בתורה ומצות ופשטו ידם בממונם ובכנותיהם ונכנסו להיכל ופרצו בו פרצות וטמאו הטהרות וצר להם לישראל מאוד מפניהם ולחצום לחץ גדול עד שריחם עליהם אלהי אבותינו והושיעם מידם והצילם וגברו בני השמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל מידם והעמידו מלך מן הכהנים וחזרה מלכות ישראל יתר על מאתים שנה עד חורבן הבית. (ב) וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום כ"ה בחדש כסליו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך א' ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים אלו שמתחילין כ"ה כסליו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנרות בערב על פתחי הבתים בכל לילה ולילה משמונת הלילות להראות ולגלות הנס וימים אלו נקראין חנוכה ר"ל חנו כ"ה שכיום כ"ה חנו מאויביהם ואע"ג שהנס של השמן לא היה אלא ז' ימים שהרי היה בו להדליק יום א' מ"מ כיון שאפי' בלא נס השמן היה ראוי לקבוע יום כ"ה שנחו בו מאויביהם להלל ולהודות כמו שקבעו פורים ביום שנחו בו ולפי שבאותו יום מצאו גם השמן התקינו שיהיו מדליקין גם בלילה שלפניו ג"כ לפרסם נס של השמן גם באותו יום.

(ג) אע"ג דקיי"ל דבטלה מגילת תענית ר"ל דשם כתבו כל ימים טובים שהיו להם בבית שני שהתקינו חכמי אותו דור על הניסים שאירע להם לאחר ההורבן וביטלו אותם לפי שערכה כל שמחה מ"מ חנוכה ופורים לא ביטלו ואסורים בהספד ותענית ומ"מ מותרין בעשיית מלאכה והנשים נוהגות שלא לעשות מלאכה בעוד שנרות דולקות ויש שנוהגין איסור מלאכה ביום א' וביום ח' דומיא דפסח וסוכות ומנהג טוב הוא ואין להקל להם דהוי כדברים המותרים ואחרים נהגו בו איסור ומה שהנשים נוהגין יותר מאנשים מפני שבאותן הימים נעשה הנס ע"י אשה שבת יוחנן כ"ג היתה יפת תואר מאוד ואמרה למלך הצורך שתשכב עמו והאכילתו חבשילי גכינה כדי שיצמא וישתכר מן היין וישן וירדם וכן היה והחכה ראשו והביאתו לירושלים וראו שרי צבאם כי מוח מלכם וינוסו. ולפי שהנס נעשה ע"י חבשיל חלב לכן נוהגין קצת לאכול חבשיל חלב בחנוכה וזכר לנס שנעשה ע"י חלב. (ד) אע"ג דאסור בהספד ותענית מ"מ מותר להספיד חכם בפניו (עיין כהל' ר"ח) ומותר להתענות בו תענית חלום ומ"מ צריך למיחב תענית לתעניתו כדן מתענה בשבת אבל שאר תעניות אסור אפי' יום שמת בו אביו ואמו ומ"מ יום שלפני חנוכה דהיינו כ"ד כסליו מותר בתענית ולא גזרינן שמא יבא להתענות בחנוכה דלא חמיר כולי האי ולכן יש מתענים בו המורת ערב ר"ח אבל בהספד אסור ומ"מ לכתהלה לא ינהוג כן להתענות כ"ד כסליו וכ"ש דאסור לגזור תענית ציבור (סי' תרכ"ו).

(ה) י"א שמצוה קצת להרבות בסעודה בחנוכה שבימים האלו נגמרה מלאכת המשכן ועוד לפי שהצוררים טמאו ההיכל ועשו חנוכה הבית בה' ימים אלו בבית המקדש ומ"מ לא הוי סעודת מצוה וכשאומרים זמירות ושבתות הוי סעודת מצוה.

(ו) צריך לזוהר מאוד בהדלקת הנרות ואפי' עני המתפרנס מן הצדקה שואל או מוכר כסותו כדי להדליק להודיע הנס ולהוסיף בשבת ח' והודיה לו על הניסים שעשה לנו ומ"מ א"צ לשאול ולמכור אלא לנר א' בכל לילה שהיא עיקר המצוה (ח"ר) ואם יש לו נר א' אעפ"י שאין לו נר על השלחן ידליק הנר לשם חנוכה ואע"פ שע"כ משתמש לאורה (סי' תרע"ח צ"ח).

(ז) הכל חייבין בנר חנוכה אנשים ונשים וקטן שהגיע להיגוך חייב אביו להנכו שהכל היו באותו נס וסומא אם יש לו אשה היא הדליק או ישתתף בפרוטה ואם יש לו בית מיוחד ואין לו אשה ידליק בסיועת אחרים ואשה יכולה להדליק להוציא אפי' איש.

(ח) כל השמנים כשירים אע"פ שאינו נמשך אחר הפתילה ואפילו כליל שבת שבתוך חנוכה דאע"ג דלנר שבת אסור להדליק בהם התם משום דמשתמשין לאורה חיישינן שמא יטה משא"כ בנר חנוכה שאסור להשתמש לאורו לכן לא גזרינן. ומ"מ מצוה מן המוכרח ליקח שמן זית רומיא דנס שבמקדש שהיה בשמן זית ואם אין מצוי יקח שמנים שאורם זך ונקי או נר של שעוה שגם כן אורו זך ואם אין לו יקח של חלב או שומן וה"ה הפתילות שאין מדליקין בהם בשבת מותר להדליק בהם נ"ח ומ"מ מצוה מן המוכרח ליקח צמר גפן או חוטי פשתן וא"צ להחליף הפתילות בכל לילה אלא מדליק בהם עד שיכלו ולא יעשו הנרות משעוה של בתי ע"ז אע"פ שבטלו הנכרי משום דמאיים.

(ט) מצוה להדליק בנר של מחכות משום הידור מצוה או של זכוכית ואם מדליק בנר של חרס כיון שהדליק בו לילה א' נעשה ישן ואין מדליקין בו כלילה אחרת דמאיים ולכן צריך ליקח כלי חדש בכל לילה או שיסיק אותו באור.

(י) מילא קערה שמן והקיפה פתילות אם כפה עליה כלי כל פתילה עולה בשביל נר אחד לא כפה עליה כלי אפי' לנר א' אינו עולה לפי שהיא כמדורה ומותר להדליק בפמותות שקרוין לאמפע שכ"א מובדל מחבירו אע"ג דאין כופה עליה כלי ונ"ל דה"ה אם יש הפסק מדיצה בין נר לנר ובלבד שיהיה בין נר לנר עכ"פ רחב אצבע אפי' לא כפה עליה כלי וכן נוהגין דרוקא בקערה שאין שום הפסק בין נר לנר ומ"מ אין הידור מצוה להדליק בלאמפע מפני שהנרות הם בעגול וכן אם מדליק בנרות שעוה יעמידם בשוה ולא א' גבוה וא' נמוך וכן לא יעשה קליעת ב' נרות ביחד אע"ג שאורו רב מ"מ הוי כמדורה אלא שיהיה נר יחידי ולא יעמידם סמוך כל כך שיתחממו זו מזו דאו נכפלות ונופלות ולא קיים המצוה.

(יא) נר שיש לו ב' פיות לא ידליקו בו ב' בני אדם אפי' כלילה ראשונה לפי שאנו נוהגין שכ"א מוסיף בכל לילה כדלקמן יטעו הרואים וליכא היכר כמה נרות מדליקין ואפשר דוקא נר שיש לו רק ב' פיות אבל במנורת חנוכה שלנו שיש בו ח' פיות מותר להדליק ב' בני אדם זה בקצה זה וזה בקצה זה שהרי הכל רואין שהדליקו ב' דאל"כ היה מדליק כסדר א' אצל חבירו.

(יב) מקום הדלקתה בזמן הגמרא היה מצותה להדליק בפתח הסמוך לרה"ר אם הבית פתוח לרשות הרבים ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר אך בזמננו שאנו דרים בין האומות מנהגנו להדליק כ"א בביתו ואפי' יש לו חדרים ופתחים הרבה לחצר ולרה"ר אינו מדליק אלא בביתו שמשחמש בו כל תשמישו עם ב"ב (תרע"ח).

(יג) מצוה מן המוכרח שניחנו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שחאה מזווה מימין ונר חנוכה משמאל ונמצא שהוא מסובב במצות ואם אין שם מזווה מניחו מימין דבכל מקום ימין עדיף והיותר עדיף להניח בחלל הפתח כמו שנכתוב לקמן סי' כ"ג (סז).

(יד) מצותו להניח למעלה מג' טפחים מן הקרקע ולמטה מעשרה טפחים דאו ניכר שהניח שם לשם מצוה דנר העשוי להאיר אינם מניחים נמוך כ"כ ואם הניח למעלה מט' יצא אבל אם מניחו למעלה מעשרים אמה לא יצא דלמעלה מכ' אמות לא שלטה ביה עין ואינו ניכר (סז).

הלכות חנוכה כלל קנר

(טו) אם יש הרבה שמדליקין וצריכין להדליק בשאר מקומות מ"מ זיהויו שלא להדליק במקום שמדליקין כל השנה דאז לא יהיה היכר כלל (סז).

(טז) הדר בעליה יכול להניח בחלון אע"פ שהוא גבוה למעלה מ"ט. ונ"ל דלדין מצוה יותר בחלון מלהניח אצל הפתח דבחלון יש היכר לבני ר"ה ואם החלון גבוה מקרקע רה"ר למעלה מכ' אמה וא"כ אין היכר לבני ר"ה אוי יותר טוב להניח בפתח (סח).

(יז) מדליקין ומברכין בבית הכנסת משום פרסומי ניסא ומניחין בכותל דרום ומסדר הגרות ממזרח למערב ויש נוהגין לסדרן צפון ודרום ונהרא נהרא ופשטא. ואין אדם יוצא בגרות של בהכ"נ וצריך לחזור ולהדליק בביתו ומדליקין בבהכ"נ בין מנחה למעריב ובע"ש אם הוא סמוך לחשיכה ואין מנין בבהכ"נ יברך וידליק מיד דמ"מ איכא פרסומי ניסא כשבאים אח"כ לבהכ"נ. בבהכ"נ לא ידליק מישהוא אבל כליל ראשון שאז הקהל בשמחה שמברכין שהחיינו אבל בשאר לילות מותר אבל כשמדליק אבל בבית כליל ראשון מברך שהחיינו (תרע"ז ט"ז סק"ח).

(יח) זמן הדלקתה הוא עם סוף שקיעת החמה דהיינו צה"כ ולא מאחרים ואם הוא טרוד ולא יהיה לו פנאי אחר כך יכול להדליק מפלג המנחה ולמעלה דהיינו שעה ורביעי קודם צה"כ וחשבינן השעה לפי קוצר היום דהיינו שעות זמניות וכלכד שיחן בה שמן כ"כ שחאה דולקת עד חצי שעה לאחר צה"כ ואם אינה דולקת כלילה לא קיים המצוה וצריך לחזור להדליק ולברך ונ"ל דאם הוא מסופק אם כבר הוא צה"כ ידליק ומוטב למחר קצת מלאחר (עין פ"ח רי"ס תרע"ג וביאורי הגר"ח).

(יט) שכח או הזיר ולא הדליק עם שקיעת החמה מדליק והולך עד שתכלה רגל מן השוק שהוא כמו חצי שעה לאחר צה"כ ואיכא פרסומי ניסא וכל זה בזמניהם שהיו מדליקין בחוץ וכיון שכבר כלה רגל מן השוק אין כאן היכר אבל לדין שמדליקין בפנים לכתחלה יזהר להדליק בזמנו ומיהו כדיעבד כ"ז שגני ביתו נעורים יכול להדליק ולברך ואם כבר ישנים אין לברך אלא ידליק בלא ברכה דכמו דלדיריהו לא היה מברך אלא בזמן פרסום הגם ה"נ לדין.

(כ) קודם שידליק יקבץ כל בני ביתו לפרסם הגם ומשהגיע זמנה אסור אפילו ללמוד וכ"ש אכילה וש"ד ואפילו החחיל פוסק ויחפולל תחלה מעריב וכלכד שלא יאחר עיקר זמן הדלקה שהוא עד שתכלה רגל מן השוק וא"ל מוטב שידליק תחלה וי"א שידליק קודם מעריב וכן נהג הגר"א.

(כא) צריך שיחן בו שמן שידליק לפחות חצי שעה (א) ואפי' בזמנה"ז ואפי' כדעבד נ"ל דלא יצא אם אין כשיעור ויחזור וידליק בלא ברכה אבל אם נוהן שמן הרבה שידלוק יותר אין בו שום מצוה אבל בגרות של שעה יש הידור מצוה כשהם ארוכים.

(כב) קי"ל הדלקה עושה מצוה ר"ל שיעקר המצוה הוא בשעת הדלקה ולכן צריך שתהיה ההדלקה במקום מצוה ואם היה מונח שם נר דולק מכע"י אינו כלום שהרי לא הדליק לשם מצוה אלא יכבנה ויחזור וידליק וא"צ להסירו ולחזור ולהניחו ומטעם זה ג"כ צריך שיחן בו קודם שביכך שמן כשיעור שידלוק חצי שעה וידליק אבל אם לא היה בו כשיעור קודם שהדליק אע"פ שאחר הדלקה הוסיף בו שמן עד שדולק אפילו כל הלילה לא יצא כיון שכשעת הדלקה לא היה בו כשיעור אלא יכבנה ויחזור וידליק ומ"מ לא יברך די"א דלא בעי שיעור ומטעם זה ג"כ אם הדליק וככתה בין שכיבה הרוח או שהוא עצמו כיבה א"צ לחזור ולהדליק דחיכף כשהדליק קיים המצוה ואם רוצה להחמיר ולחזור ולהדליק עכ"פ לא יברך ודוקא שהעמיד במקום שראוי להיות דולק אבל אם העמידה

במקום העומד לכבות כגון במקום שהרוח שולט לא קיים המצוה כלל ויחזור וידליק ומ"מ לא יברך ומטעם זה אם הדליקה למעלה מכ' אמה אעפ"י שלקחה כך דלוק והניחה למטה מכ' לא יצא (תרע"ט) (ב).

(כג) לפי שיש דעות שונות בענין ההדלקה מאיזה נר יתחיל לכן הנכון להניחו בתוך חלל הפתח שיהיו כולם שוין בטפח הסמוך לפתח ואם א"א ומניח בכוחל בין שמניח בימין הפתח ובין שמניח משמאל הפתח יתחיל להדליק בליל ראשון בנר היותר ימיני ובליל ב' כשיוסיף נר אחר סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי לפנות לימין וכן לעולם יתחיל הברכה בנר הנוסף שהוא מורה על תוספת הנס וי"א דאם מונח בימין הפתח או צריך להתחיל תמיד בנר הימיני שהוא סמוך לפתח ודעבד כמר עבד וכו'. ואם מדליק בחלון או בחלל הפתח נ"ל שבליל ראשון ידליק בנר היותר ימיני ובליל ב' ביותר שמאלי וירחק א"ע לצד השמאל כדי שיפגע תחלה בשל שמאלי כדי שלא יצטרך להעביר על המצוה (עיין ט"ז תרע"ו) (ג).

(כד) עיקר מצות נר חנוכה שידליק נר א' בכל בית אפי' אם רבים בני הבית וכן בכל לילה א"צ יותר מנר א' והמהדרין מדליקין נר א' לכל א"א והמהדרין מן המהדרין מדליקין כאו"א מבני בית בליל א' נר א' ובכל לילה ולילה מוסיפין נר אחד דהיינו כלילה ב' ב' נרות עד שבליל ח' מדליקין ח' (וכן המנהג הפשוט צמדימיתנו) וצריכין ליותר שיתן כאו"א נרותיו במקום מיוחד כדי שיהיה היכר כמה נרות מדליקין ואם השמן הוא ביוקר מוטב שידליק בנרות של שיעור כדי להיות מהמהדרין מן המהדרין ממה שידליק בשמן זית נר א' בכל לילה לבד (תרע"ח) (ד).

(כה) כיון שעיקר מצותה נר א' לכן מי שאין לו שמן הרבה ואם יתן בכל נר ונר לא יספיק אפי' בא' כשיעור מוטב שיתן בא' כשיעור שהרי יש פוסקין דבפחות מכשיעור לא יצא כלל ושאר נרות יסמוך על הפוסקים דס"ל דאין צריך שיעור ואם יש לו בצמצום ולחברו אין לו כלל מוטב שידליק כל לילה א' ויתן גם לחבירו שידליק עכ"פ א' ואפשר דדוקא כשאינו מבני ביתו אלא מכית אחרת או שאינו סמוך על שלחנו כדלקמן אבל אם הוא מב"ב וא"כ עיקר המצוה אינו חל כלל על חבירו רק שחבירו רוצה להיות מן המהדרין מוטב שיהיה הוא ממהדרין מן המהדרין וכן מי שאין לו נרות שיספיק לו לכל ח' לילות כגון שאין לו אלא ח' נרות ידליק א' בכל לילה ואם יש לו ט' ידליק בליל ב' ב' ואם יש לו י' נ"ל דידליק בליל ב' ב' ובליל ג' לא ידליק ב' דאינו לא כמר ולא כמר ואם יש לו יותר ידליק בכל לילה כראוי רק שישיר לכל שאר הלילות א' לכל לילה (וע' נסל' ברכות כלל ס"ח) ומטעם זה ג"כ מי שאין לו פנאי כלל להדליק כל הנרות ידליק לפחות א' ויצוה לאחר שידליק השאר וכן הש"ץ בבהכ"נ יעשה כן אם צריך למחר להתפלל (וע).

(כו) ומטעם זה נהגו להחמיר שלא להדליק נר חנוכה נר מנר אע"ג דשאר נרות של מצוה כגון נרות של בית הכנסת ושל שבת ושל ח"ת ושל חולה כולן נר של מצוה הוא ומותר להדליק מזה לזה אבל בנר חנוכה מחמירין לפי שעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו מצוה כ"כ וכ"ש דאסור להדליק השמש שכבה מנר של חנוכה שהרי השמש הוא של רשות (תרע"ז) (ד).

(כז) בליל ראשון מברך קודם הדלקה ג' ברכות להדליק שעשה נסים ושהחיינו ובשאר הלילות אינו מברך שהחיינו ואם לא בירך בליל ראשון שהחיינו או שלא הדליק כלל מברך בלילה ראשונה כשנוכר כשידליק.

הלכות חנוכה כלל קנר

(כח) אם לא הדליק כלל א' אין לו תשלומין ביום דשרגא בטיהרא וכו' וידליק בשאר הלילות כשאר בני אדם (תרע"ג).

(כט) היה עומד כליל ג' וסבר שהוא ליל ב' ולא הדליק רק ב' יצא ואינו צריך לחזור ולהדליק מראש שהרי העיקר אינו אלא נר אחד אלא ישלים מה שהסר וא"צ לברך (ועיין נכ"ח נכלכות לולב כלל קע"ד סי' א').

(ל) כל זמן מצותה דהיינו חצי שעה אסור להנות מאורה שום השמיש ואפי' לאכול לאורה ואפי' ללמוד לאורה יש אוסרין ולכן נוהגין להניח אצלו השמש שבהן מדליק הנרות כדי שאם ישחמש אצלו ישחמש לאור השמש ואם הניח במקום שאין רגילין להדליק שם נר אין צריך נר אחר על השלחן להשתמש לאורו דאז לא יאמרו לצרכו הדליקו. ומ"מ צריך להניח שמש אצלו שמא ישחמש שם אבל אם מדליק במקום שרגילין להדליק שם נר צריך נר אחר על השלחן דאל"כ יאמרו לצרכו הדליק (תרע"ג).

(לא) כבר כתבנו דלאחר שדלק כשיעור חצי שעה מותר לכבותה ולהנות מן השמן או להשתמש לאורה ומ"מ טוב להתנות לכהלה קודם הדלקה שאינו מקצה רק כפי השיעור די"א דאם נתן בסתם מסתמא הקצה הכל למצותה דמשום חיוב המצוה אינו מצפה שיכבה הנר ואם כן כל השמן הוי מוקצה למצוה ולד"ה אם כנתה ממילא בחוק שיעור הזמן דכתבנו לעיל שא"צ לחזור ולהדליק ואם כן שמן זה לכ"ע אסור להנות ממנו דהוקצה למצותה ולכן מה שנשאר כליל ח' מן השמן והפחילות עושה לו מדורה ושורפו בפני עצמו ואם נתערב בשמן אחר צריך ס' לבטלו. ואם הדליק נרות של שעה ובחוק זמן שיעור מצותו כנתה ונתערב נר זה בנרות אחרות אסור להשתמש ולהדליק נר אחר אפי' נתערב באלף דנר חנוכה נקרא דבר שבמנין שהרי מונין אותן ודבר שבמנין לא בטיל אלא אם נתערב א' ידליק ב' וכן אם נתערב ב' ידליק ג' דאז כיון דעכ"פ יש א' של היתר מותר להשתמש לאורן (תרע"ג).

(לב) אכסניא שאין לו אשה בכיתו או שיודע שאין אשתו מדלקת צריך להדליק או שישתתף בפרוטה עם אחר דהיינו שעי' זה מקנה לו חלק בשמן והבחורים אם הם סמוכים על שלחן בעה"ב י"ל דהם בכלל ב"ב ומן הדין פטורים אם הוא אוכל בכית בעה"ב ומ"מ ראוי שיהיה מן המהדרין שכ"א מדליק בפני עצמו ואפי' אם רק אוכל בכית בעל הבית וישן בחוך חדר בפ"ע ידליק במקום שאוכל בקביעות אבל ההולך לסעוד אצל חבירו פעם א' חייב לילך לביתו ולהדליק ואם אחוזו תאות האכילה ואינו רוצה לזוז ממקום אכילתו יצוה לכ"ב שירליקו בשבילו ומ"מ מצוה בו יותר מבשלוחו אבל ההולך לבית אביו או חמיו וכיוצא בו לדור שם כל ימי חנוכה ידליק במקום שאוכל שם ימי חנוכה אף שביום הולך באקראי לביתו ואוכל שם אכילת ארעי דכיון דקבע לו כל ימי חנוכה אצל אביו שם הוא ביתו (ש"ס נס"ח).

(לג) מי שיש לו אשה בכיתו ויודע בה כודאי שתדליק פטור מלהדליק ומיהו י"א דעכ"פ חייב לראות את הנרות ולברך שעשה נסים ושהחיינו או שישמע מאחר ויענה אמן וגם י"א דאם ירצה להדליק מותר לו להדליק ולברך ואף לפי דעה זו לפי מה שמבואר לעיל דעיקר זמן הדלקתה הוא רק עד שתכלה רגל וידוע שהנוסעים לירידים נוסעים כמה שעות כלילה ולכן ראוי לכל י"ש להזהיר לאשתו קודם נסיעתו שהיה זהירה בזה להדליק חיבה בצאת הכוכבים והוא יסמוך עליה ומ"מ כשיבא לאושפיזא ידליק בלא ברכה ויהדר לשמוע הברכות ממי שחייב להדליק ויענה אמן ואם אין אחר עמו והוא בכית נכרי או שבא לאחר שכבר הדליקו שם ידליק ויסמוך על הפוסקים דפטור מלברך ככל דין ספק

הלכות חנוכה כלל קנר

483

ברכות להקל (ואין זה דומה לכסים שנזכרות על מלת עשה שה"ג דהתם מכינסות ח"ע בחיוב מה שאין כן כאן שכבר נפטר).

(לד) מי שיש לו אשה בביתו ואינו יודע בודאי שחדליק וכא באותו לילה לביתו ומצא שהדליקה בעדו י"א כיון שלא ידע בודאי א"כ כבר הל עליו תקנת חכמים וצריך להדליק ומ"מ לא יברך די"א דפטור.

(לה) בערב שבת מדליקין נ"ח תחלה ואחר כך נר שבת ודוקא לאחר פלג המנחה ונ"ל דצריך שיתן בה שמון כ"כ עד שתהיה דולקת חצי שעה כלילה ואם לאו הוי ברכתו לבטלה (ה) ואם כבתה קודם שקיבל עליו שבת יחזור וידליקנה כיון שעדיין יום הוא ומ"מ א"צ לברך שהרי בירך בהיתר (ודומה למנך על תקיעת שופר ואינו יכול לתקוע) וצריך לזוהר שיתן דבר בפני הנרות להוץ ביניהם לבין הפתח שלא יכבם הרוח כשפותח הדלת ואם טעה והדליק נר של שבת אם לא קיבל שבת במחשבתו ידליק אח"כ נ"ח אבל אשה כיון שנוהגות שמקבלות שבת בהדלקתן לכן לא תדליק אלא תאמר לאחר שידליק (תרע"ח).
(לו) אם אין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר של שבת יקנה נר שבת משום שלום בית ומ"מ סגי בנר א' לשבת וא' לנר חנוכה ובזמנה"ז שמדליק בפנים יקנה לנר חנוכה שהרי לא ישב בחושך ואעפ"י שאסור להשתמש לאורה הוי כשעת הסכנה דמניח על שולחנו (תרע"ח).

(לז) במ"ש מדליקין נר חנוכה קודם הבדלה ואם שכח אחת חוננתו יאמר המכדיל בין קודש לחול דאין גבון לעשות פעם כך ופעם כך (ח"ר) ואין מבדילין בנר חנוכה דאסור להנות מאורו (תרפ"ח).

(לח) דין על הניסים בתפלה מבואר בכלל כ"ד סי' כ"ד.

(לט) בבחמ"ז מוזכרין על הניסים בנורה לך קודם ועל הכל ואם שכח אין מחזירין אותו ובשבת וחנוכה ושכח של שבת בענין שצריך לחזור ולברך נ"ל דצריך להזכיר גם של חנוכה (והמ"ח נסי' קפ"ח ס"ק י"ג כתב דאין לריך ולא הסכתי שהרי מה שצריך כמאן דליתא דמיו) וחנוכה שחל ביום א' ואכל בשבת ונמשך סעודתו כלילה אפי' אבל גם כלילה מזכיר של שבת לבר (וע' כלל קי"ח סי' ל') (תרפ"ג).

(מ) כל ח' ימי חנוכה גומרין ההלל וא"א תחנון וצו"ץ ולמנצח (תרפ"ג) ובבית האבל לא יאמרו אלא יאמר כאו"א בביתו (מ"ח סי' קל"ח) וא"כ משמע שהאבל לא יאמר אפי' בחנוכה. ולענין הספר עיין בדן ר"ח.

(מא) קורין בפ' נשיאים ומתחילין מוהי ביום כלות משה בפ' נשא וקורא הכהן עד ביום הראשון ולוי וישראל קורין ביום הראשון וביום ב' קורא כהן ביום השני עד פר בן בקר ולוי עד ביום השלישי וישראל ביום שלאחריו והיינו ביום השלישי וכן בכל יום. וביום ח' מתחילין ביום השמיני וישראל מתחיל מיום תשיעי עד כן עשה את המנורה ור"ח וחנוכה מקדימין לקרות בשל ר"ח ג' שהוא תדיר ואח"כ הרביעי בחנוכה ואם טעה החזן וקרא ד' בשל ר"ח אם לא הוציאו רק ספר א' א"צ לקרות יותר ואם הוציאו ב' ספרים ואז יש משום פגם של ס"ח שיאמרו שהיא פסולה צריך לקרות חמישי בשל חנוכה ויאמר קדיש אחר החמישי ואם כבר אמר אחר הרביעי א"צ לחזור ולומר ואפי' אם באמצע קריאת הרביעי נזכרו יגמור הקריאה בר"ח ואח"כ יקרא של חנוכה ואם טעה וברך כבר על של חנוכה תחלה יקרא אח"כ בשל ר"ח (ססי' תרפ"ד) (ע"ז ומ"ח נסי' ק"מ ללא כרימ"ח) ור"ח טבת שחל בשבת מוציאין ג' ספרים וקורין ו' בראשונה בסדר היום ובשניה קורין א' בר"ח ובשלישית קורין מפטיר בשל חנוכה דר"ח תדיר אע"ג דבחנוכה איכא פרסומי ניסא מ"מ

הלכות חנוכה כלל קנר

חדיר קודם להקדים והפטרה קורין בשל חנוכה רני ושמחי דלענין לרחות פרסומי ניסא עדיף. ולפ"ז נ"ל דאם טעו וקראו בשני בשל חנוכה ובשלישית בשל ר"ח מ"מ קורין הפטרה בשל חנוכה משום פרסומי ניסא (וע' ברא"ש פ' ב"מ וע' לנז' ומ"ח) ואם קראו הפטרה של ר"ח השמים כסאי יצאו. ור"ח אדר שחל להיות בשבת מוציאין גם כן ג' ספרים וקורין בראשונה ו' בסדר היום ובשני קורין א' בר"ח ובשלישית פרשת שקלים למפטיר והפטרה בפ' שקלים ואם טעו והתחילו לקרות מקודם פ' שקלים יגמרו ויברך אחריו ואח"כ יקראו מפטיר בר"ח והפטרה יקראו גם כן בשל ר"ח (וע' תש' אפי"ז ננ"ב מ"ח סי' י"ח).

(מב) מי שיש לו יאהרצייט בחנוכה לא יחשוב לפי ימי החנוכה אלא לפי ימי החודש שהרי לפעמים ר"ח טבת יום א' ולפעמים ב' ימים.

(מג) סדר ד' פרשיות שהם שקלים זכור פ' פרה ופ' החודש מבואר בש"ע סי' תרפ"ה.

הלכות מגילה.

כלל קנה. דיני פורים:

(א) משנכנס אדר מרבין בשמחה (תרפ"ז).

(ב) שבת שלפני פורים קורין פ' זכור והוא מ"ע מה"ח לזכור מעשה עמלק ולשנוא אותו שנאה קבועה בלב עד שאם היה באפשר למחות אותו מן העולם שלא ישאר ממנו שום זכר בין אדם ובהמה וכליו ומטלטליו שלא יזכר שמו לומר שזה הוא מעמלקי כדכתיב זכור את אשר עשה וכו' תמחה את זכר עמלק ומיהו י"א דמצוה דאורייתא זו יוצאין מה שקורין. פ' זו בתורה בסדר השבוע ומ"מ כיון שאין כאן היכר לזה כיון שהוא פ' השבוע ועוד שהרי מצות צריכות כונה ולכן יחדו לזה להסמיך קריאת פ' עמלק למגילה ששם כתוב נמי מחיית עמלק שהמן היה מכני בניו של עמלק וי"א שגם פ' פרה הוא מצוה מה"ח לקרותה ולכן צריכין בני הישובים שאין להם מנין לבא למקום שיש מנין בשבתות הללו לשמוע פרשיות אלו ואם אי אפשר להם לבא מ"מ יזהרו לקרותם בנגינות ובטעמים (תרפ"ה).

(ג) בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם והיו צריכין לבקש רחמים ותחנונים שיעזרם ה' להגנם מאויביהם ומצינו כשהיו ביום מלחמה שהיו מתענין שכן אמרו במדרש שמרע"ה ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה ואם כן בודאי גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום ולכן קבלו עליהם כל ישראל לתענית צבור להתענות בי"ג אדר ונקרא תענית אסתר כדי לזכור שהבורא ית' רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ה' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם ומ"מ אינו חובה כ"כ כדי לתעניתים הכתובים ולכן יש להקל בו לעת הצורך כגון מעוברות ומניקות או אפי' חולה קצת מכאב עינים שאם מצטערין הרבה לא יתענו וכן ביולדת כל ל' יום ויפרעו אח"כ אבל שאר הבריאים לא יפרשו מן הציבור ואם הל' פורים ביום א' מתענין ביום ה' ואם חל בו ברית מילה מותר לאכול על המילה ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים כ"כ רמ"א אבל הט"ז וא"ר כ' דאסור לאכול ביום ה' אלא יעשו הסעודה בלילה כדין י"ז חמוז ונ"ל פשוט דבעלי הברית מותרין לאכול ביום ה' כמש"כ בכלל קל"ב לענין ט"ב שנדרה וא"צ להתענות ביום ו' (וכי"ט לשטת הט"ז שקבעו זוקא ביום ה' ובאמת כן מצוה בשאלות פ' תשא חז"ל לדעת רמ"א דאין כאן יום קבוע אס' כן מותרים כל בעלי הסעודה לאכול בשחרית גם כן רק שמוציאים להתענות ביום ו' ואין חילוק בין בעלי ברית לשאר אדם) וכפי הגרסה המנהג כט"ז שהרי לא ראינו לעשות הסעודה ביום (עיין ט"ז סי' תרפ"ז).

הלכות מגילה כלל קנה

(ד) נוהגין ליתן קודם פורים מחצית מן המטבע הקבוע באותו מקום ובאותו זמן
זכר למחצית השקל שהיו נותנין באדר לצורך קרבנות הצבור ומנהג ליתן ג' מחצית דבב'
כי תשא כתיב ג'פ' תרומה וקטן א"צ ליתן אלא די"א דמבן י"ג שנה שהביא שערות שהוא
כבר גדול חייב וי"א עד בן עשרים פטור וכל קטן שאביו נתן בשבילו פעם א' חייב ליתן
לעולם (תרכ"ד).

(ה) חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור לקרותה ביום זכר לנס שהיו צועקין
ביום ובלילה ושל יום זמנה כל היום מהנץ החמה עד סוף היום ואם קראה משעלה ע"ה
יצא ושל לילה מתחלת תיכף מיציאת הכוכבים וזמנה כל הלילה אבל קודם צה"כ אעפ"י
שמוצטער מאוד מתמת התענית אסור להקדים והקורא קודם צה"כ לא יצא כלל ואפי'
קרא מקצתה קודם צה"כ לא יצא וצריך לחזור ולקרות (פ"ח רס"י תרפ"ז וכ"כ הגר"א ס"ס
תרכ"ב ומ"מ כ"ל דלא יחזור וינכך ללא כפ"ח כיון שכל האחרונים לא השיגו ע"ז) ואם הוא לצורך
גדול או שא"א לו לשמוע המגילה קודם שיטעום כדי לחזק מעט מחולשת התענית מותר
לטעום מעט כשהיית קאפפֿע וכיוצא בו (מ"א סס"י תרכ"ב).

(ו) כל המצות אפי' שבתורה מאחרין לקריאת המגילה משום פרסומי ניסא אא"כ
ליכא שהות לעשות שחיהו ואם יקרא המגילה לא יהיה לו באפשר לקיים המצוה כיון שהוא
מצוה מה"ח ומגילה מדרבנן מצות התורה קודם אעפ"י שלא יקרא המגילה כלל אבל מת
מצוה דהיינו שמונח בשדה בבזיון מבטלין מגילה וקוברין אותו תחלה ואפי' אם לא יהיה
שהות כלל לקרות המגילה דגדול כבוד הבריות שדוחה מצוה דרבנן אבל קבורת מת המונח
בביתו מגילה קודמת שהרי אפשר לקוברו אח"כ (וכן הוא הסכמת אחרונים דלא כרמ"א
סס"י תרפ"ז) ונוהגין למול קודם המגילה.

(ז) אפי' ת"ח ששקול נגד כל המצות מבטלין לשמוע מקרא מגילה בציבור ואפי'
יכול לכנוס עשרה מ"מ מצוה מן המוכחר לילך לבהכ"נ הוא ואשתו ובניו לשמוע המגילה ברוב
עם ומ"מ נ"ל מי שמתפלל כל השנה בקביעות במנן המיוחד לו להתפלל שם א"צ לילך לבהכ"נ.
(ח) בזמן מרדכי בעת הנס כתיב שהיהודים שבבל מקום נלחמו ביום י"ג ונחו ב"ד
ועשו אותו משתה ושמחה ובשושן ניתן ליהודים להלחם עם שונאיהם גם ביום י"ד ולא עשו
י"ט עד ט"ו וכיון שבאותו זמן נחלקו לב' ימים ולכן כשקבעו מרדכי ואסתר בהסכמת אנשי
כנה"ג לקבוע פורים לדורות חלקו אותו ג"כ לב' ימים והיה ראוי לתקן שכל עיר שהיא
מוקפת חומה כמו שושן יהיה דומה לשושן לעשות בט"ו והיה ראוי לתלות הכבוד בשושן
ולתקן שכל עיר המוקפת חומה מימות אחשורוש יקראו בט"ו אך כיון שא"י היתה חריבה
באותה עת תקנו שכל עיר שהיא מוקפת חומה מימות יב"נ יקראו בט"ו והשאר ב"ד מלבד
שושן אעפ"י שאינה מוקפת מיב"נ אפ"ה קורין בט"ו מפני שבה נעשה הנס (ר"ן וי"ג) ולכן כל
עיר שידוע לנו שהיא מוקפת חומה מימות יב"נ עושין בט"ו ואפי' אינה מוקפת חומה עכשיו
ואפי' הם בח"ל ואפי' הכפרים הסמוכים להם בתוך מיל אפי' אינם נראים או אם נראים
אפי' אינו סמוך קורין בט"ו (ואם נראה וואז רחוק ממיל עיין במ"א ס"י תרפ"ח ס"ק ג' וז"ר
שהצריך בזה) היה ספק אם הוא מוקף מיב"נ או לאו קורין ב"ד ובט"ו ובלילה ומ"מ לא
יברכו רק על קריאתה בליל י"ד ויומו וכן נוהגין בק"ק פראג וכיון דבמדינתנו לא מספקין
כלל בזה בשום עיר לכן לא הארכתיו בזה.

(ט) בזמן שתקנו לקרות המגילה התקינו שיהיו בני הכפרים רשאין להקדים לקרות
פעמים בי"א לחדש פעמים בי"ב פעמים בי"ג לפי שבני הכפרים רובן אינן בקיאים לקרות
והיו צריכין ליכנס לעיר בפורים לקרות המגילה ולפי שהם מספיקים כל צרכי העיר לכן

הלכות מגילה כלל קנה

הקילו עליהם שכשהל יום ב' או יום ה' שקודם פורים בא' מאלו הימים דאז בלא"ה היו בני הכפרים מתכנסים לערים לשמוע קריאת התורה ולדון ואז קורין גם שם המגילה כדי שיהיו פנים בפורים להספיק צרכי העיר ולכן אף שבזמנה"ז אין דין זה נוהג מ"מ המפרש בים וכיוצא בו בענין שלא יהיה לו מגילה לקרות בה בפורים מותר לקרות באחד מאלו הימים בלא ברכה ואם א"ל לו להמתין עד י"א בחדש יקראנה אפי' מר"ח שכל החדש נהפך לשמחה כדכתיב והחדש אשר נהפך ומ"מ אם נודמן לו אח"כ מגילה ביד חוזר וקורא אותה בברכה אפי' קראה בי"ג דעכ"פ היה שלא בזמנה (וע' מגילה י"ט תוס' ד"ה בן כפר) ואם לא נודמנה לו עד ביום ט"ו אפשר דא"צ לחזור ולקרות מיון שכבר קרא אבל אם לא קרא כלל הייב לקרותה בט"ו בלא ברכה אבל אחר ט"ו אין זמנה כלל שנאמר ולא יעבור וכל הקורא המגילה בלא זמן הקבוע לו צריך לקרותה דוקא בעשרה מיון שאין קורא בזמנו.

(י) אין קורין מגילה בשבת אפילו במקומות שהם מוקפים חומה שקורין בט"ו אפ"ה כשהל בשבת מקדימים לקרות בע"ש לפי שגזרו הז"ל כיון שהכל חייבין ואין הכל בקיין בקריאה שמא יטלנה בידו לילך אל הבקי ויעביר ד' אמות ברה"ר ולפי שאסור לקרות בה באותו שבת לכן אסור גם לטלטל אותה אבל כשהל י"ג בשבת מותר לטלטל המגילה דמ"ש שבת זה משאר שבתות השנה ומ"מ אין נכון להביא המגילה לבחכ"נ אפי' במקום שערכו דמ"מ מכין משבת לחול דומיא להביא יין להבדלה בסי' תרס"ז (וע' נכ"ל קל"ג סי' ו' מס שכתבתי ט"ס) ושאר הדינים מבוארים בש"ע סי' תרפ"ה סעיף ו'.

(יא) הכל חייבין בקריאת המגילה אחד אנשים וא' נשים וגרים ועבדים אפי' אינם משוחררים (כ"כ המ"ח מדכ' הטור סתם עבדים ופליג על הכ"י) וחייב לחנך גם הקטנים שהרי כולם היו בגורת להשמיד ולהרוג ולאו דוקא לקרות כל א' לעצמו אלא אפי' אם שומע מפי הקורא יצא י"ח ובלבד שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה לפיכך אם היה הקורא חש"ו השומע ממנו לא יצא אפי' קטן שהגיע לחינוך (נמו"ח סי' תרפ"ט ס"ק ד' מסופק בזה וע' ח"ר) וכן נשים אעפ"י שמתחייבות מ"מ אין עליהן חובת קריאה אלא חובת שמיעה שמתחייבות לשמוע מאיש ואפי' לעצמה לא תקרא אלא שיקרא לפניה איש. (לשון זה שכ' המ"ח ס"ק ו' לא נמנע ב"ח רות והגר"ח הביא לטעמו וז"ל מוכרח אם ר"ל אינה קוראת לאחרים אבל לעצמה קוראת ול"ע) ומ"מ נ"ל דאם אין לה מי שיקרא לפניה תקרא היא לעצמה במגילה כשרה ומכרכת אקב"ו לשמוע מקרא מגילה וכיון שהנשים חייבות לכן צריך כל א' לקרוא בביתו לפני המשרתת ובנותיו.

(יב) כבר כתבנו שמצוה מן המובחר לשמוע המגילה בבחכ"נ במקום שיש רוב אנשים משום ברוב עם וכו' ועכ"פ לכתחלה צריך לחזור שיהיו עכ"פ י' אנשים גדולים בזמן קריאתה משום פרסומי ניסא ואם נשים מצטרפות לעשרה מסופקים הפוסקים כיון שגם הם מתחייבות אפשר דמצטרפין או אפשר דמ"מ לא מצטרפין ואם א"ל בעשרה קורין אותה ביחיד כיון דקורא בזמנו איכא פרסום הגם בשאר מקומות ומ"מ אם באותה העיר קורין בציבור רק איזה יחיד לא שמע יכול לקרותה אפי' לכתחלה ביחיד כיון דכבר נתפרסם הנס על ידי קריאת הציבור (ססי' תר"ן).

(יג) אם אין שם מנין אם כולם יודעים לקרות כל א' קורא לעצמו כמו בחפלה דאין הש"ץ מוציא בפחות מ' וכדיעבד אם א' קרא ונתמין הקורא וגם השומעים להוציא יוצאין וי"א דאפי' לכתחלה יותר טוב שא' קורא ויוציא את האחרים משום ברוב עם וכו' ואמנם אם א' יודע והאחרים אינן יודעין לכ"ע יקרא זה ויוציא האחרים (ססי' תרפ"ט).

(יד) המגילה נקראת ספר ולכן צריכה להיות כתובה על קלף וככל משפטי דיני תביעת ס"ת ומבואר בסי' תרצ"א ובהגמ"י וז"ל למנין שיטין ורוחב ג' למשפחתיכם ובין שיטה לשיטה וכו' ושיעור גליון למעלה ג' אצבעות ולמטה ד' ובין דף לדף ב"א וכל פרשיותיה סתומות וכו' וצריך לתופרה בגידין ואם תפרה בחוטי פשתן פסולה ואם אין לו גידין כ"כ לתפור כל המגילה בגידין ע"ש כיצד תופרין (ודוקא כשאניכ תפרה כולה אבל אם תפרה כולה בגידין ח"ל לקלקל כמה תפירות וכן משמע להדיא גרמ"ס נפ"צ הלכה י"ח) ואין לעשות בה נקודות או לכתוב בה הטעמים מ"מ כדיעבד כשר ואפי' לכתחלה מותר אם אין שם מי שיודע לקרות כהוגן או להקרות לש"ץ ומ"מ אם אין הטעמים במגילה מותר לקרות בלא טעמים ובלבד שיקרא התיבות כראוי שלא יקרא תיבה שמשמע עבר או עתיד ויקרא להיפך כגון ומרדכי יושב לא יקרא יושב וכן והמן נופל לא יקרא נפל דכזה לא יצא (א) אבל אם קורא יהודים שצריך לקרות ביד א' וקורא יהודיים כיון שאין הענין משתנה יצא (ת"ר"ן) ובכל אלו מותר לקרות בכרכה אבל אם אין לו מגילה הכתובה כדן אלא שנכתבה או נרפס על הנייר או בספרים נרפסים שלנו אע"ג דעכ"פ יקרא בו כיון שאין בכל העיר מגילה כשירה אבל לא יצא ידי מצוה ופשיטא שאין מברכין על קריאתה ואסור לגזול מגילה ולקרות בה ופשיטא שאין מברכין דהוי בוצע ברכ' ומ"מ אם קרא בה יצא כדיעבד דאין גזל בקול (ת"ר"ח).

(טו) כשיקרא בציבור לא יקרא מיושב מפני כבוד הציבור אבל כשיקרא ביחיד מותר לקרות בין עומד ובין יושב ומותר שיקראוה שנים אע"ג דבכל מקום אמרינן תרי קלי לא משתמעו מ"מ במגילה אידי דחביבה מתכוננים לשמוע.

(טז) צריך לקרותה כולה מתוך הכתב ואם קראה ע"פ לא יצא וצריך שתהיה לכתחלה כתובה כולה לפניו שלא יחסר בה אפי' אות א' ובדיעבד אפי' היו חסרים כמה תיבות וקראם בע"פ יצא ומיהו י"א דבתיבות שאינם מפסידים הקריאה אף על פי שלא קראם כלל יצא אבל במפסידים הקריאה לכ"ע לא יצא כגון וימי הפורים לא יעברו והשמיט לא או מתנות לאביונים השמיט המ"ם ולפי שאין הכל בקיאים בזה מה הוא מפסיד הקריאה ומכ"ש שי"א שלעולם חוזר לכן לעולם אפי' השמיט אות א' יחזור ויקרא בלא ברכה ואם השמיט וידע שזה מפסיד הקריאה יחזור ויקרא בכרכה ואם כן אם קרא מרדכי יושב וכו' וכן והמן נפל אפי' כבר סיים כל המגילה צריך לחזור ולקרותה בלא ברכה ואם חסר במגילה ענין שלם אפי' באמצע או שחסר מתחילתה או מסופה אפי' אינו ענין שלם אפי' כדיעבד לא יצא וכן אם היו בה אותיות מטושטשות ואין רישומן ניכר ביותר מחציה. ונ"ל דהוא הדין אם היו נפסקין האותיות חשוב כחסר.

(יז) מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה או חומשין שלנו שכדפוסם לא יקרא עם הש"ץ דשמו יתן דעתו על מה שהוא קורא וקריאתו הוי כקורא בע"פ ואפי' אם הוא יתן דעתו ויכוין למה שאומר הש"ץ אפ"ה היישינן שמא ישמע אחר לקריאתו ויחכוין לצאת בזה (ובזה עתיד לדיק על מ"ל וע' נב"י בשם רש"י ונש"ל ח"ח ושניכס אמרו ד"ח) וכן לא יסייע שום אדם ע"פ לחזן ולכן אותם הפסוקים שאומרים הקהל צריך לחזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה.

(יח) אסור להפסיק בקריאתה ולשהות בנתיים אלא יקראנה בפעם אחת ומכ"ש דאסור לשות. ומ"מ כדיעבד אפי' שח וכ"ש אם שחה אפי' שעה ויותר ואח"כ חזר למקום שפסק וגמר יצא ודוקא אם שח הקורא דעכ"פ קרא כולה אבל אם שח השומע ולא

הלכות מגילה כלל קנה

שמע אפי' חיבה א' כבר בארנו לעיל כפי' ט"ז שצריך לחזור ולקרות כדאיתא שם וכן אם קרא אותה והוא מתנמנם יצא כיון שעכ"פ קורא אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא. (יט) קרא ודילג חיבה אחת או פסוק א' אעפ"י שנמר כולה אין תקנה לקרות אח"כ מה שהשמיט אלא צריך להתחיל מאותה חיבה שהשמיט ולקרות כסדר ואם לאו לא יצא. (כ) נשים וע"ה או מי שאין מבין לה"ק אעפ"י שאינם יודעים ומבינים כלל אפ"ה יצאו דעכ"פ איכא מצות קריאה ופרסומי ניסא.

(כא) הקורא המגילה צריך לבוין להוציא כל השומעים וגם השומע צריך שיכוין לצאת. וצריך שיוהר שישמע כל המגילה ואם לא שמע אפי' חיבה א' חוזר כדלעיל אבל אם לא כיון בכל חיבה יצא דלא גרע מנשים וע"ה.

(כב) הקורא צריך שיאמר י' בני המן ועשרת הכל בנשימה א' להודיע שכלם נהרגו ונתלו כאחד. ונוהגין לבתחלה לומר בנשימה א' מחמש מאות איש עד עשרת ועשרת בכלל ובדיעבד אפי' הפסיק בין י' בני המן יצא (ב) ומה שנוהגין במקצת המקומות שכל הקהל אומרים י' בני המן אינו מנהג אלא הקורא יאמר לכד והקהל ישמעו כמו כל המגילה.

(כג) מנהג כל ישראל שהקורא פושט כל המגילה ואינה מניחה כרוכה אלא כופל אותה דף על דף כאגרת שכן המגילה נקראת אגרת הפורים אבל השומעים אינם צריכים לפשטה וגם המנהג שהקהל אומרים ד' פסוקי גאולה בקול רם וצריך הקורא להמתין עד שיסימו ואז יקרא הוא ממגילה כשרה (ת"ל"א).

(כד) הקורא את המגילה מברך ג' ברכות על מקרא מגילה, ושעשה נסים, ושהחיינו, ואין מברכין לשמוע מקרא מגילה כמו בשופר דמשמע דאם אינו משמיע לאזנו לא יצא ובאמת יצא משא"כ בשופר דעיקר תלו' בשמיעת האזן ואם לא בירך וקרא יצא. י"א דביום אין מברכין שהחיינו כיון שכבר בירך בלילה אבל בכל מדינותינו נוהגין שמברכים גם ביום שהחיינו דעיקר זמנה ביום (כ' הגר"א דאע"ג דעיקר מלטה ביום כמש"כ המ"א מ"מ כיון שצריך בלילה ולא דלא גרע מצדך אסוכה וללכז בשעת עשיה חזל המ"א כ' דלמ"ד דעיקר מלטה ביום לררך לחצר ולכרך שהחיינו וזה שכ' הגר"א וסוכה בשעת עשיה י"ל כמש"כ הר"א סוף סוכה בשם ר"ג מאיברא דזוקא בשעת עשיה חזל חס לך בירך בשעת עשיה ולא בשעת מלטה לא ולא ואע"ג דהר"א ש' שם דלדיקן אין מצרכין ביום ב' שהחיינו על לולב כ"ל דזה עדיף כיון שצריך בראשון בשעת מלטה וא"כ ה"ל הרי בירך בשעת מלטה בלילה י"ל דחס עכ"פ עיקר מלטה היא ביום א' משא"כ במגילה דלדרכה עיקר מלטה ביום ולכן מצרכין) וכללא הוא כל מקום שהלכה רופפת הלך אחר המנהג.

(כה) אחר שקרא המגילה כרוכה כולה ומניחה לפניו ומברך ברכת הרב דגנאי הוא שהמגילה תהיה מונחת כך ואפי' התחיל כבר ואמר ברוך אתה כיון שלא אמר השם יפסיק ויברוך ואח"כ יחזור ויתחיל אבל אם כבר אמר השם צ"ע אם יחזור לתחלת ברכה בשביל זה (ע' ח"ר ת"ל).

(כו) אם נשתחק הקורא באמצע המגילה וצריך אחר לקרות א"צ לברך שהרי כולם יצאו בברכתו (והמ"א כתב דלריך לחזור לראש חזל ח"ר כ' דמתחיל ממקום שפסק ל"ד לתורה דהתם המצד מצד לעלמו ולא להוליא הלכך משא"כ הכא שצריך להוליא הלכך ודמי לשופר ודבריו ככוכים בטעוה). (כז) בברכת שהחיינו של יום יכוין גם על מצות משלוח מנות ומתנות לאביונים ומכל מקום אם אין לו מגילה אין מברך שהחיינו בשבילם דזה נוהג בשאר ימים.

(כח) חייב כל אדם אפי' עני המקבל צדקה ליחן לפחות כ' מתנות לב' עניים דהיינו מתנה א' לאחר וכן לשני דכתיב ומתנות לאביונים משמע ב' מתנות לב' אביונים ואין

מדקדקין במעות פורים אלא כל הפושט יד ליטול נותנים ואם הוא במקום שאין עניים שם יכול לעכב מעות פורים עד שיבואו עניים או שישלחם למקום שירצה.

(כט) חייב כל אדם לשלוח עכ"פ לאדם א' ב' מנות כמש"כ ומשלוח מנות איש לרעהו משמע ב' מנות לא' וכל המרבה לשלוח לריעים ה"ז משובח ומ"מ מוטב להרבות במתנות לאביונים מלהרבות בסעודתו ובמשלוח מנות שאין שמחה גדולה ומפוארה אלא לשמח לב עניים ויתומים ואלמנות ודומה לשכינה שנאמר ולהחיות לב נדכאים (רמז"ס).

(ל) כיון שכל הנס היה ע"י יין כי בתחלה נטרדה ושת"י ע"י משחה ובאה אסתר וכן ענין המן ומפלתו היה ע"י יין לכן חייבו חכמים להשתכר ולפחות לשחות יותר מהרגלו כדי לזכור הנס הגדול ואמנם היודע בעצמו שיזלזל או במצוה מן המצות בנט"י וברכה וברהמ"ז או שלא יתפלל מנחה או מעריב או שינהוג קלות ראש מוטב שלא ישתכר וכל מעשיו יהיו לש"ש.

(לא) לא נקרא מנות אלא דבר שראוי לאכול כמות שהוא בלא תיקון כגון בשר ודגים מבושלים ולא חיין או מיני מתיקה או פירות או כוס יין ומי דבש וכיוצא בו (כ"ל דמירושלמי פ"ק סוף הלכה ד' משמע דאם שלח לעני דבר מחכ"ל ולא ג"כ משום מחמת לאביונים ולא משום משלוח מנות דגרסינן גס ר' יודן כשיאפה שלח לר' הושעיה רבא חדא עטס וחד לגין דחמר שלח ליה וא"ל קיימת צנו ומתנות לאביונים חזר ושלח לו חד עיגל וחד גרנ דחמר שלח וא"ל קיימת צנו ומשלוח מנות משמע מזה דמתחלה שלח לו מתנה קטנה הוא כדרך שמתנים לאביונים ואח"כ כששלח לו מתנה מרובה חזר ושלח מזה משמע מזה שאם שלח דבר פחות לעשיר אינו יולא בזה ידי משלוח מנות).

(לב) סעודת פורים היא מצוה מדרבנן וחייב לאכול ולשחות ולשמוח ועכ"פ צריך שתהיה הסעודה ביום וכן משלוח מנות ומתנות לאביונים כדכתיב ימי משתה וכו' ובבהמ"ז מזכיר על הנסים ואם שכח אפי' היה בסעודה ראשונה שאכל ביום אינו חייב לחזור (א"ר צטס תה"ד סי' ל"ח וככ"ל דכ"מ בירושלמי פ' ג"ש הל' ד') ואם התחיל לאכול מבע"י ונמשכה בלילה אף על פי כן מזכיר על הנסים ואם חל בערב שבת וקידש בתוך הסעודה מזכיר אם לא התפלל עדיין אבל אם כבר התפלל אינו מזכיר ונ"ל דלפי מה שנחבאר לעיל כלל ק"ה סי' ד' דאם אבל בלילה חייב להזכיר של עכשיו ואם כן היה בשבת היאך יאמר חרתי דסתרי וכיון דאין הזכרת על הנסים חמור כ"כ לכן יאמר רק של שבת.

(לג) גם נשים חייבות במשלוח מנות ומתנות לאביונים ומ"מ אשה שיש לה בעל סומכת שבעלה שולח בשבילה ואינו נכון אלא יש להחמיר.

(לד) פורים מדינא מותר במלאכה דאע"ג דכתיב משתה ושמחה ויו"ט מ"מ לא קבלו עליהם לעשותו יו"ט ומ"מ אח"ז נהגו מעצמם במקצת מקומות שלא לעשות בו מלאכה ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין והעושה אינו רואה ריות מאותה מלאכה ואנו נוהגין שלא לעשות מלאכה אלא לצורך פורים או ע"י נכרי ומ"מ מותר לכתוב אפי' אגרת שלום וכן פנקס חובותיו וכל דבר שא"צ עיין גדול וכ"ש לכתוב דבר מצוה.

(לה) כל מצות פורים אינה נוהגת אלא ביום י"ד להקורין בו ביום או בט"ו להקורין בו אבל של זה בזה אינו נוהג ומ"מ נוהגין בשמחה ומשתה קצת בכ' הימים אבל אינו מדינא כלל וכלל דהא כתיב נזכרים ונעשים ואיתקש עשיה דהיינו השמחה לזכירה שהיא הקריאה.

(לו) ב' ימים י"ד וט"ו אסורים בהספד ותענית ונחלקו הפוסקים אם נוהג בו אכילות מרדכיב שמחה ולכן אבל תוך ז' יוהר בכל דיני אכילות חוץ מנעילת הסנדל וישיבה ע"ג קרקע שהוא דבר שרואין הכל וכ"ש דרכים שכצנעה נוהג וכ"ש דאסור לראות כל מיני

הלכות מגילה כלל קנה

שמחה ואם יכול לאסוף מנין לכיתו לקרות המגילה מוטב וא"ל יתפלל בכיתו וילך לכהכ"ג
 לשמוע קריאת מגילה וכשחריף ילך לכהכ"ג ואם חל במ"ש ילך לכהכ"ג.
 (לז) האבל חייב לשלוח מנות ומכל מקום לא ישלח דבר של שמחה וכ"ש דחייב
 במתנות לאביונים אבל אין שולחין לאבל כל י"ב חדש כל דבר אפילו אינו של שמחה אבל
 אם האבל הוא עני מותר לשלוח לו מעות או דבר שאינו של שמחה ואם אין בעיר רק
 האבל עם אחר חייב לשלוח לאבל כדי לקיים מצות משלוח מנות.
 (לח) מי שמח לו מת בתענית אסתר נמצא בלילה שהוא אונן קודם קבורה לא
 יאכל בשר וישתה יין שהרי בלילה אין חייב כלל ויקרא המגילה וגם יקרא ק"ש ותפלה
 וביום שיקברו את המת ימתן עד לאהר הקבורה ואז יקרא ק"ש ותפלה וביום יקרא המגילה
 ואם שמע קודם הקבורה יצא ומ"מ נכון לחזור ולקרותה בלא ברכה ומ"מ לא יגיד תפילין
 כיון שהוא יום ראשון לקבורה כדן אבל. (וע' נתיביו חכמת אלם נקי' מלגת וזשה).
 (לט) מותר לישא אשה בפורים ולעשות סעודה ואין בזה משום מערבין שמחה
 בשמחה וכל שכן שמותר לעשות פריון הבן. והמ"א כתב דיעשה חופה ביום י"ג.
 (מ) יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אסור גם כן בהספד ותענית אבל שאר דברים
 אין נהגין בהם. וי"א שחייב להרכות במשחה ושמחה בי"ד של אדר ראשון ואין נהגין כן
 מכל מקום ירבה קצת בסעודה לצאת ידי כולם ולכ"ע אין אומרים על הנסים.
 (מא) מי שאירע לו נס וכ"ש בני עיר יכולין לתקן בהסכמה וחרם עליהם ועל
 הבאים אחריהם לעשות אותו יום לפורים (והפ"ח נס' תל"ז חולק עליו נסעיף י"ד וכל
 דחיה סעודה שעשין בשביל הנס היא סעודת מטה חף לפי דבריו כע"כ ניש"ט כ"ק
 סי' ל"ז דכל סעודה שעשין לזכר כפלאות ה' היא סעודת מטה ע"כ דלא כמו שכתב הפ"ח דהוי
 סעודת ראות שלא ראה דברי הי"א"ש שלא נדפס בימיו ועוד כ"ל דלא כפ"ח שהרי ר' יעקב לא
 התענה בט"כ שנדחה כרח"ל מפני ד"ט שלו הוא והיינו דס"ל לא נעלה מנ"ח כע"כ הפ"ח וז"ל
 קשה כיון דקיי"ל בעלה וכן חותן י"ט שעושים בשביל מטה הם ומגילת תענית כדליתא ביחזקוני
 מגילה דף ג' ח"כ דוכו להון אעין וכו' וז"ל מה ראה שלא להתענות ח"כ לענין זה נעלה
 שלא לעשות הו"ט על כל ישראל אבל כל יחיד נזון המטה י"ט שלו הוא ויחר ג"ל דיוכל להיות
 שראש"ל ס"ל ג"כ נעלה מנ"ח וז"ל לא התענה דיוקף י"ט לכל ישראל נעלה וה"ל כיון שעשין
 לזכר כפלאותיו הוי מטה).

וכן אנו עושים על הנס שנעשה לנו כשנת תקס"ד אור ליום ט"ז כסליו שהיתה
 הריגה גדולה בחצר שאני דר בו סחמת הבערה שיצאה ללהב מן פולפער ונפלו כמה
 בתים בחצר וגם בית אחד שלי ומהדר שהיו שם כל כ"ב נפל ב' חצי חומה וקורה אחת
 והחומה נפלה על בתי וויטקע עד שהיה כפסע בינה לבין המוח וכן אשתי נתפעעה בפניה
 השפה העליונה לכמה חתיכות והשניים התחחונים כלם נשכרו בפיה וגם בחדר שישבתו
 שם עם בני נשכרו החלונות והדלת ונתבקעו החומות וגם נעשה בג בני ב' נקבים ומכל
 כ"ב כלם ומניני אין אחד שלא יצא מהם עכ"פ איזה טיפת דם והש"י ברחמי וחסדיו חשב
 לנו הרים כקרבן לכפר להצילנו ונשארנו כולנו בחיים אף שהיה לי היוק גדול כמה מאות
 אדומים החליף הש"י בחסדו דמים לדמים וזולתינו נהרגו בעו"ה כחצרי ל"א נפשות וגם
 בחצר המנוח מהור"ר נח במהור"ר פייכש ובנו הנגיד הרבני המופלא מהר" פייכש נתבקעו
 החומות והביפות והדברים ארוכים לכתוב השגחת השמים על אנשי החצר מי שראוי
 להציל ולהודמן לשם מחצרות אחרים שיהרגו ולהראות כי ענינו על כל דרכי איש ולמען
 ספר נפלאות ה' ברכתי זכר עשה לנפלאותיו קבלתי עלי ועל זרעי כל"ג יום ט"ז כסליו

אחר
 לה'
 כמו
 במת
 ק"ג
 ידו
 כי
 הקר
 בפ"ב
 דעל
 מע"ל
 מתו
 מזמ
 בתר
 מ"ג
 הרמ
 למד
 שכל
 פשו
 העב
 הדיו
 לא
 בעצ
 ע"פ
 מעו
 כל
 לרה
 האו
 והל
 כרנ
 אמ
 וכו'

הלכות מנילה כלל קנה

491

אחר שהוא בלא"ה במדינתנו בהרבה קהלות יום תענית לח"ק ג"ח לעשותו כמעט חציו לה' עכ"פ ומי שיוכל יתענה וכלילה שאח"כ יתאספו יחד תיכף אחר מעריב וידליקו נרות כמו כו"ט ולומר שיר היחוד כולו בנעימה ובמתון ושיר הכבוד בזמרה ואח"כ מזורי תהלי' במתון ואלו הם קי"א קי"ז קי"ז כ"ג ל"ד ס"ו ק' ק"ג קב"א ק"ל קל"ד קל"ה קל"ט קמ"ג קמ"ח קנ" ואח"כ לעשות סעודה ללומדי תורה למי שאפשר וליתן צדקה ככרכת ה' כפי השגת ידו ה' ירפא שבר עמו.

(בחיטרי ניכת אלם נסופו תמלל כל הז"ת שכו נענין חלר עלי ע"ט).

ברוך שהחינו וקימנו לזמן הזה וראיתי שנגמר חיבורי היי אדם אמרתי אודה לה' כי טוב אבא ביתו בעולות ואזכרה לו תודה ויה"ר שתהיה האמירה נחשבת לקרבן כאלו הקרבתי תודה ואמרתי עליו המזמור. וזה פירושו.

מזמור לתודה, פירש"י לאמרו על קרבן תודה וצ"ע שהרי בערכין פ"ב וכ"פ הרמב"ם בפ"ב מהל' כלי המקדש דאין אומרים שירה אלא על חובת ציבור וכ"כ החוס' בהדיא שם דעל קרבן יחיד אפי' על חובתו א"א שירה ונ"ל דכוונת רש"י ע"פ מש"כ הרמב"ם סוף הל' מע"ק בשעת סמיכה מתודה על הטאת עון הטאת וכו'. ועל תודה ושלמים נ"ל שאינו מתודה אלא אומר דברי שבח ע"ש וזהו כוונת רש"י שבשעת סמיכה אומר על תודה מזמור לתודה.

הריעו לה' כל הארץ, לשון זה מצינו במזמור ל"ב שירו לו שיר חדש הטיבו וכו' בתרועה וידוע שכ"מ שנאמר שיר חדש ולא שירה קאי על לע"ל שנמשל לזכר ובמזמור מ"ג הריעו לאלהים וכו' כי ה' עליון וכו' ובמזמור צ"ח דקאי נמי על לע"ל שיר חדש וכו' הריעו לה' כל הארץ ובמזמור ס"ו הריעו וכו' אי' בש"ט זש"ה אז אהפוך משום דקשה למדרש לשון הריעו לכן מפרש דקאי על העתיד וכן כאן במזמור לתודה שאמרו במדרש שכל הקרבנות יבטלו לע"ל חוץ מן תודה וכן כל התפלות יבטלו חוץ מן ההודאה והטעם פשוט כי כל הקרבנות כאין על חטא חוץ מן התודה שהוא על הגם והנה כתיב אשרי העם יודעי תרועה והענין הוא כמו שהארכנו במקום אחר כי ע"י תקיעת שופר מתעורר הדין למעלה רק ע"י שאנו חוקעין בשופר יחרדו הלככות כמ"ש אם יחקע שופר בעיר ועם לא יחרדו ומכח זה חוזקין בחשוכה ואז הדין נהפך למעלה לרחמים כי עי"ז שאנו מעוררים בעצמינו הדין עלינו ואומרים הרי אנו מעוררים הדין לקבל עלינו כל גזירותיך כמו שכתבנו ע"פ למשפטך עמדו היום ר"ל דוד המע"ה אמר הרי אנו עומדים לקבל משפטך ועי"ז מעורר הרחמים וסגולה זו אינו אלא לישראל שהם צדיקים ויכולים לעורר הדין משא"כ כל האומות שאינם יכולים לעורר הדין כי אז יכלו כלם כי אין בהם מעשים להפך הדין לרחמים אבל לע"ל שאז יהפוך כל העמים ויטו שכם א' לעברו ולכן אמר הריעו לה' כל הארץ כי אז כל העולם יכולים לתקוע בשופר ולעורר הדין.

עבדו וכו' בשמחה ובזאת וכו' ברננה, כמ"ש בזוהר דהכהנים הם מסטרא דשמחה והלויים מסטרא דרננה והיינו עבדו שהיא עבודת הכהנים בקרבן בשמחה והלויים יהיו ברננה. או י"ל ע"פ דאי' בילקוט אמור סימן תשנ"א ע"פ והיית אך שמח שהוא מיעוט אמר הקב"ה בעה"ז אין השמחה כשלימות אבל לע"ל תהיה שמחה שלימה וז"ש עבדו וכו' בשמחה.

הלכות מגילה כלל קנה

בואו ברננה, עפ"י דאיתא בש"ט ע"פ שמחו בה' וכו' והרנינו כל ישרי לב אמרו הצדיקים לנו אתה נותן רק הגילה ולישרים חדננה אמר הקב"ה רננו צדיקים ולכן לע"ל שיהיו כלם צדיקים אמר בואו לפניו ברננה.

דעו כי ה' הוא אלהים, ידוע כי הוא האושר המקווה לנו לע"ל להשיג האמת איך הנהגת הקב"ה הוא הכל בחסד ודין וכמו שאנו אומרים היחוד הגדול ה' הוא האלהים ולכן אמר כי אז כלם יודעים אותו כמש"כ וע"ז אמר דעו עתה כי ה' הוא האלהים.

הוא עשנו ולא אנחנו, והקרי הוא לו בוא"ז כי בעה"ז כאשר רואה אדם שמעליה הוא תולה בעצמו ואומר כתי ועוצם ידי עשה לי החיל הזה אבל לע"ל יכירו הכל כי הוא עשנו לשון חיקוק כי הכל נתקן ממנו ית' ולא אנחנו עשינו שום דבר.

בואו שערינו בתורה, היינו בקרבן. חצרותיו בתהלה היינו התפלה כראיתא במדרש.

הודו לה' ברכו שמו, היינו ה' הוא האלקים כי לה' רוסו על ה' ושמו הוא האלקים

כמש"כ ביום ההוא וכו' ה' אחד ושמו אחד, כי טוב ה' לעולם חסדו כי החילוק בין חסד

לאמת כמש"כ הרד"ק אמת הוא מה שראוי לאדם מצד מצותו וחסד הוא בהנם והנה

חסד ד' הוא לעולם וכראיתא במדרש שקודם מ"ה היה זן העולם רק בחסדו וזהו לעולם

משא"כ אמונתו הוא רק לדור ודור כדכתיב לאלף דור.

תם ונשלם שבח לאל בורא עולם

סדר לוח הסימנים על פי סימני הש"ע

א	כלל א סי' א ב ג	יש כלל יא סי' ג ד	מה כלל יד סי' כו
ב	כלל א' סי' ז ט	כ כלל יא סי' זח טז	מו כלל ח סי' א ב ג ד ה ו ז
ג	כלל ג סי' א ב ג	כא כלל יא סי' לו ח ט	מז כלל ח סי' י וכלל ט' סי'
ד	כלל א' סי' ז' וכלל ז' עד סוף הכלל וכלל ז סי' ד' וכלל ז סי' ד ה ו ז	כב כלל סג סי' כ	א ב ג ד ה ו ז ח ט י יא
ה	כלל ה סי' ד' וכלל ז סי' ד ה ו ז	כג כלל יא סי' ח	מח כלל י סי' ד
ו	כלל ה סי' ח וכלל ז סי' ח	כד כלל יא סי' א'	מט כלל ח סי' יא
ז	כלל ז סי' ז	כה כלל יג סי' א עד סוף הכלל	נ כלל י' סי' ד
ח	כלל ה סי' ח וכלל יא סי' ח	כו כלל יד סי' ט	נא כלל ו סי' ב וכלל יח סי'
ט	כלל יא סי' יב	כז כלל יד סי' טז ח	א ב ג
י	כלל יא סי' ו ז ח ט י	כח כלל יד סי' טו כט	גב כלל יע סי' ד ה ו ז
יא	כלל יא סי' יג ד ה ו ז ח ט	כח כלל יד סי' טו כט	גד כלל יח סי' ד וכלל כט
יב	כלל כג ד ה ו ז ח	כח כלל יד סי' טו כט	זח סי' ח עד סוף הכלל
יג	כלל יא סי' כ'	כח כלל יד סי' טו כט	נד כלל כ סי' ג
יד	כלל יא סי' לג ד ה ו	כח כלל יד סי' טו כט	נה כלל ח סי' נג כד ה ו ז
טו	כלל יא סי' כז ח ט לב	כח כלל יד סי' טו כט	וכלל כט סי' א וכלל ל סי' א ב
טז	כלל יא סי' ט	כח כלל יד סי' טו כט	נו כלל ל סי' ד ה ו ח
יז	כלל יא סי' זח	כח כלל יד סי' טו כט	נז כלל יח סי' ה
יח	כלל יא סי' ג	כח כלל יד סי' טו כט	נח כלל כא סי' ג וכלל לד סי' ה
		כח כלל יד סי' טו כט	נט כלל כא סי' ו וכלל ל סי' א
		כח כלל יד סי' טו כט	ס כלל כא סי' א ד
		כח כלל יד סי' טו כט	סא כלל כא סי' א ב ג ד ה ו
		כח כלל יד סי' טו כט	סב כלל ה סי' טו
		כח כלל יד סי' טו כט	סג כלל כא סי' ה ו ז י ט

קמא כלל לא סי' ה ו ז ח ט	כלל כז סי' יח	צט	סד כלל כא סי' ח ט
קמב כלל לא סי' ל	כלל קלט סי' ג	ק	סה כלל ה סי' יב ג וכלל כ' סי' ג
קמג כלל לא סי' לב ג ד	כלל כז סי' יא ז וכלל כד	קא	סו כלל כ סי' ד ה ו ז ח ט
קמד זס	סי' ז	קב	וכלל כא סי' ז יח וכלל
קמה זס	כלל כו עד סוף הכלל	קג	כה סי' יב וכלל לא סי' כט
קמו כלל לא סי' ז ג	כלל כה סי' ג ד	קד	סז כלל כא סי' ט
קמז כלל לא סי' ד יג ד ה	כלל כד סי' כ וכלל כה	קה	סח כלל כ סי' י
קמח קמט	סי' א יא	קו	סט כלל ל סי' ג ז
קנ כלל יז סי' טו יז ח ט	כלל כז סי' ה	קז	ע כלל כא סי' ז
קנא כלל יז סי' ז ח ט יב יג	כלל סו סי' ז	קח	עא נחיתרי ח"א על י"ד כלל קנט
קנב כלל יז סי' י	כלל כז סי' יח	קט	עב זס
קנג כלל יז סי' יא כ כא ז ג	כלל כז סי' ג ד ה ו ז ח ט	קי	עג כלל ד סי' יא
ד ה ו ז ח ט ל לא ז ג ד	י יא ז ג ד ה ו	קיא	עד כלל ג סי' טו וכלל ד סי' טו
ה ו ז ח ט מ מא ז ג ד	כלל יט סי' ח וכלל לב סי' ז	קיב	עה כלל ד ומסי' א עד ח
ה וכלל לא סי' מו	כלל כד סי' לא וכלל סד	קיג	עו כלל ג סי' ב ו כ ד ה ו ז
קנד כלל יז סימן כד מב מו	סי' א ז ג ד ז	קיד	לא לב
ז ח ט כ כא ז וכלל לא	כלל כד סי' א	קיו	עז כלל ג' סי' ו כח
סי' מו	כלל כד סי' יט	קיז	עח כלל ג סי' ו וכלל כה סי'
קנה קנו קנז	כלל כג עד סוף הכלל	קיח	ה ו ז ח
קנח כלל לו עד סוף הכלל	כלל כד סי' ג ד ה ו ז ח ט	קיט	עט כלל ג סי' ו ז ע י ב ד ה
וכלל מ סי' י	קטו כלל כד	קכ	כ ז ג
קנט כלל לו עד סוף וכלל לא	קטז זס	קכא	פ כלל ג סי' לד
עד סוף	קצו כלל כד סי' יב ג ד	קכב	פא כלל ג סי' ח
קס כלל לט עד סוף	כלל קלט סי' א	קכג	פב כלל ג סי' ב ט
קסא כלל מ סי' ה ו	קיט כלל כט סי' ז	קכד	פג כלל ג סי' יא לב
קסב כלל מ סי' א ז ג ד	קב כלל כד סי' כז	קכה	פד כלל ג סי' ט יא
קסג כלל מ סי' יא ז	קבא כלל כד סי' כד	קכז	פה כלל ג סי' לב לה ו וכלל ד
קסד כלל מ סי' יד טו	קכב כלל כד סי' סו ז	קכח	סי' יב
קסה כלל מ סי' נג	קכג כלל כד סי' כח ט ל	קכט	פו כלל ג סי' ז
קסו כלל ה סי' י	וכלל כט סי' ז	קל	פז כלל ג סי' כ כא
קסז כלל ה סי' יא יח יט וכלל	קכד כלל ו סי' ג ד ה	קלא	פח כלל ג סי' לו ח
מג סי' יא ז וכלל מה סי'	קכה כלל ל סי' ט	קלב	פט כלל טו עד סוף וכלל כז
א וכלל מח סימן ז וכלל	קכו כלל כד סי' כג	קלג	סי' א ז
סז סי' טו	קכז כלל ל סי' י	קלד	צ כלל יז סי' א ז ג ד ה ו ז
קסח כלל מב סימן א ג ד ה	קכח וסי' קבט וסי' קל כלל לב	קלה	וכלל יט סי' א ז ג וכלל
ו ז ח ט י וכלל מג	עד סי' לב	קלז	כז סי' ד ה ו י
סי' ח ט י וכלל יד סי'	קלא כלל לב סי' לב לד	קלח	צא כלל א סי' ט וכלל כז סי' ח
ג ד ה ו ז ח ט י יא	קלב כלל לב סי' לה	קלט	צב כלל ג סי' ג ד ה וכלל ז
ז ג ד	קלג כלל ל סי' ג בהשמות	קלמ	סי' ז ג וכלל כז סי' ב ט
קסט בכלל מה בהשמות	קלה כלל לא סי' א טו ח ט	קלנ	י טו טו וכלל כה סי' ז
קע כלל מב סי' ז ג	כ כא ז	קלס	צג כלל כז סי' א ז ג ד
קעא כלל מה סי' ה ז	קלז כלל לא סי' ז ד ה ו	קלס	צד כלל כז סי' ה
קעב כלל מה סי' כה וכלל מט	קלא כלל לא סי' כט	קלס	צה כלל כז סי' יא
סי' י	קלט כלל ט סי' ו וכלל לא סי'	קלס	צו כלל כז סי' ז
קעג כתבאר נחמת אדם כלל מ	יב לו ז	קמ	צז כלל כז סי' ט
	קמ כלל לא סי' כג ל		צח כלל ח סי' טו

לוח הסימנים

רנה
רנו
רנז
רנח
רנט
רס
רסא
רסב
רסג
רסד
רסה
רסו
רסז
רסח
רסט
רע
רעא
רעב
רעג
רעד
רעה
רעו
רעז
רעח
רעט
רפ
רפא
רפב
רפג
רפה

כלל לח סי' יח וכלל יח רכב כלל סג סי' א וכלל סג
סי' ו יח
כלל מט סי' ג וכלל רכב כלל סג סי' ג ד ה יח
נח סי' א ג ה ו ז יח רכב כלל סג סי' ו ח יח
טו וכלל כג סי' ד וכלל רכה כלל סג סי' ו ז ח ט
נג סי' א ו י וכלל כה סי' וכלל סג סי' א טו וכלל
ח ב וכלל נח סי' ד ה סה סי' ג
כלל כח סי' ג ח ט יד רכו כלל סג סי' ז ט
זכלל כג סי' ג ד רכו כלל סג סי' ז ט
כלל מט סי' א ג ג ז ח רכח כלל סג סי' ג
ט וכלל נח סי' ד יג וכלל רכט כלל ז ט סי' ד ה
נג סי' ב ז ח וכלל כד רל כלל סד סי' ד וכלל סה
סי' ט וכלל כה סי' ח ב סי' ח ב
כלל נח סי' א ב וכלל כג רלא כלל א סי' א
סי' א ג ג ה רלב כלל לג
כלל ה סי' ז ח ט י וכלל רלג כלל ד סי' א ב וכלל לג
מט סי' יג וכלל כג סי' רלד כלל לג
יב וכלל ס' סי' א ג ד רלה כלל לד סי' ג ג ד
כלל כ סי' ז רלו כלל לד סי' א ב
כלל ז ט סי' ב' וכלל מט רלז כלל סד סי' ז
סי' ג יח וכלל כ סי' ב ג רלח כלל י
ד ה ח טו יח כ ח וכלל רלח כלל לה
נח סי' י יח וכלל כג סי' רט נחזחר נחזמת אדם
ו וכלל כג סי' ה וכלל כה כלל קסח
סי' א ב יד רמא זס
כלל ה סי' יח וכלל נח
סי' ו ז ח

הלכות שבת

כלל מט סי' טו וכלל כ רמב כלל א סי' ד
סי' יב יג טו ח יח יט רמג כלל ה סי' ז
וכלל נח סי' טו וכלל נח רמד כלל ג סי' ו ז ח ט עד
סי' טו יט טו וכלל יח סי' א'
כלל מט סי' יב וכלל ו רמה כלל ג סי' כא ג ד ה
סי' ג' וכלל נו מסי' כ רמו כלל ג סי' כב וכלל נו
עד סוף הכלל וכלל ס' סי' יג ד טו
סי' ב רמו כלל ג סי' ג ד
כלל ג ו סי' א ב ג ד רמח כלל ד עד סי' ד
כלל ה סי' יח יט כ רמט כלל א סי' ז ח ט
כלל ה סי' ג רנ כלל א סי' ג ה
כלל מה סי' א וכלל סי' א רנא כלל א סי' ב וכלל ב
כלל מה סי' א וכלל סח סי' ח
סי' א ב ג ד ה ו ז ח ט י רנב כלל ב סי' א וכלל ג סי'
כלל סח א ב ג ד ה כלל סג סי' ד ה
כלל סה סי' ד ו רנג כלל ב סי' ד וכלל כ
כלל ה' סי' ד ה ו סי' יט ב יד טו ש ח
כלל לב סי' לח ח ט
כלל סה סי' ז רנד כלל ב סי' ב ג

קעד כלל יח סי' א ב וכלל רא
נג סי' א ו יח ב וכלל
נה סי' ד ה ו ז וכלל ט רב
סי' ה וכלל ס' סי' ד ז
קעה כלל סג סי' יב ג ד
קעו כלל ז ט
קעז כלל ז ט סי' א ב ג ה
קעה כלל ח סי' טו ח וכלל מד רג
סי' ה וכלל יח סי' ח
וכלל א סי' כד וכלל כח רד
סי' א עד סי' ט
קעט כלל יח א ב ג ד וכלל
ס' סי' א ה
קפ כלל יח סי' ד רה
קפא כלל יח סי' א ב ג
קפב כלל יח סי' ה ו
קפג כלל יח סי' ז ח וכלל יח
סי' ד ג וכלל כ סי' כה
קפד כלל יח סי' ז ט י וכלל רז
כ סי' כג
קפה כלל ה סי' ד וכלל יח
סי' ב
קפו כלל ה סי' כב וכלל יח
סי' ב
קפו כלל יח סי' יד
קפה כלל יח סי' א טו טו רט
יח ח ט כ כא ג ג ד
קפט נחזחר נחזמת אדם כלל
קסג סי' טו
קצ כלל יח סי' ט וכלל מט
סי' יד
קצא כלל ה סי' טו
קצב כלל יח סי' יח ב יד
קצג כלל ה סי' כ וכלל יח
סי' א ב ד ה ו
קעד כלל יח סי' ג
קעה כלל יח סי' ח
קעז כלל יח סי' יח ט
קעז כלל ה סי' ח יח ב א ב
וכלל יח סי' ג וכלל יח
סי' יג
קעה כלל יח סי' ח
קעט כלל יח סי' כ
ר כלל יח סי' טו
רא כלל לח סי' ח וכלל יח
סי' ו יח
רבא כלל סה סי' ז

לוח הסימנים

רנה כלל ב	רפו	נהלכות ברכות כלל כו	שח	כלל לט סי' י וכלל כב
רנו כלל ה סי' ח	סי' ח וכלל כח סי' ה	ונה"ש כלל ו סי' יט	סי' ח ט י וכלל סה סי'	ב ג ד ט וכלל סו סי' ב
רנז כלל ב סי' ה ו	רפז	כלל סח סי' יז	ד עד סי' יח טו וכלל סז	סי' ו יב יד זכ א ב ג ד
רנח כלל כ	רפח	כלל ז סי' ד ה ו	סי' ו יב יד זכ א ב ג ד	כלל סז סי' ב ג טו
רנט כלל ב סי' ז וכלל מה	רפט	כלל ו סי' יח כו	כלל סז סי' ב ג טו	כלל סה סי' ג וכלל סז
סי' ז	רצ	כלל ז סי' ז י	סי' ז ח ט	כלל סז סי' יג ח ט
רס כלל א סי' מ	רצא	כלל ז סי' א ב ג ד ה ו	שיא	כלל סז סי' יג ח ט
רסא כלל ה סי' ח ו	וכלל ח סי' ט	רצב	שיב	כלל י סי' ב
רסב כלל ה סי' ז	רצג	הל' ב כלל לח סי' לה	שיג	כלל לט סי' ד ה ו ז ט י
רסג כלל ג סי' ד ה ונה"ש	רצד	הלכות ברכות כלל כד	יא יב יג יד וכלל מ סי'	ח וכלל מד סי' ד ה ו
כלל ה סי' ד ה ו ת	סי' יח ונה"ש כלל ח סי'	ג ד ה ו	שיד	כלל ח סי' ז וכלל כט
טי	רצה	כלל ח סי' לד	סי' ד וכלל מא עד סוף	וכלל מז סי' א וכלל מד
רסד כלל ה סי' טו טז יז ח ט	רצו	כלל ח סי' יא ב ג ד	סי' א ב ג	כלל לט סי' א ב ג וכלל
כ כא	טו כד	כלל ח סי' כה ו	שמו	מד סי' י מ
רסה כלל ה סי' כב וכלל סה	רצז	ה"ב כלל ה סי' יח ונה"ש	שמו	כלל ל וכלל לח סי' א ב
סי' ה	רצח	כלל ח סי' כז ח ט ל לא	ג ד ו וכלל מ סי' ז	כלל כו כד עד סוף
רסו כלל כד סי' א ה וכלל נח	רצט	כלל ח סי' טו יז ח ט כ	וכלל מד סי' ז	שיח
עד סוף	א ב ג	כלל יח סי' לו	כלל ט סי' יח וכלל ה'	סי' א ב ג ד ה ו ז ח ט
רסז כלל לד סי' ח ט ונה"ש	ש	כלל כב סי' ה ו ז וכלל	י יא יב יג יד כ	שיט
כלל ו סי' א ב	שא	מז סי' ו וכלל כב סי' ה	כלל יט וכלל טז סי' א	ב ג ד ה ו ז ח ט יא יב
רסח כלל כח סי' א ב ג ד ו	שב	וכלל כד סי' ב ה ו וכלל	וכלל יט סי' ו וכלל כב	סי' ד
זכלל ל"ד סי' יא	שג	טו עד סוף וכלל ע סי' ה	כלל מ סי' ט ונה"ש כלל	ט סי' ו וכלל יד סי' ב ג
רסט כלל כח סי' כח	שד	הל"ב כלל ג סי' כט וה"ש	ד ה ו יא יד טו וכלל כד	סי' א ב ג ד
רע הלכ' ב כלל לד	שה	כלל ח סי' ו וכלל ה סי'	סי' א ב ג ד	שכא
רעא כלל ו סי' ג ד ה ט י	שו	ב ג ח ט יא יג יד וכלל	כלל סד	י וכלל טז סי' יג וכלל ח
יא יב יג יד טו טז יז	שז	לד סי' ג וכלל מד סי' י	כלל סה	סי' א ב ג ד וכלל יט סי'
כד סה כו וכלל עט סי'	שח	יג יד כד וכלל ס סי' טו	כלל סז	א ב ג ד וכלל כ סי' כא
ו ג	שט	כלל כא סי' ה ו וכלל מד	כלל סח	וכלל לב וג סי' ו ז ח ט
רעב כלל י ר"ז ח	שך	סי' י	כלל סט	י יא וכלל ד סי' ה
רעג כלל ו סי' ו כ כא כב	שך	כלל סז	כלל סז	שכב
ג ד	שך	כלל סח	כלל סח	סי' יח
רעד הלכות ב כלל ז	שך	כלל סח	כלל סח	שכג
רעה כלל מה מו סי' יד	שך	כלל סח	כלל סח	כלל לד סי' ד וכלל לח סי'
רעו כלל יג סי' ו ז ה	שך	כלל סח	כלל סח	ו ז ח ט וכלל מד סי' יז
רעז כלל מה מו סי' יא יב טז	שך	כלל סח	כלל סח	כא וכלל סוף סי' י
וכלל סז סי' ד	שך	כלל סח	כלל סח	
רעח כלל סח	שך	כלל סח	כלל סח	
רעט כלל סו סי' ג וכלל סז	שך	כלל סח	כלל סח	
סי' ה	שך	כלל סח	כלל סח	
רפ כלל לח סי' ו	שך	כלל סח	כלל סח	
רפא כלל כא סי' א	שך	כלל סח	כלל סח	
רפב כלל לח סי' לה לח לט	שך	כלל סח	כלל סח	
רפג רפד נהל' ברכות כלל	שך	כלל סח	כלל סח	
יא סי' לט ונה"ש כלל ז	שך	כלל סח	כלל סח	
סי' יח	שך	כלל סח	כלל סח	
רפה כלל ז סי' ט נהלכות ברכות	שך	כלל סח	כלל סח	

לוח הסימנים

שכר כלל יא סי' א ג וכלל י	שמו כלל חכסי' ד וכלל ג סי' כ	שפא כלל עד סימן ח ג ג ד
סי' ה וכלל נט סי' ב	שמוח כלל כב סי' ז ג וכלל	ה ו ז ח
חד יוד	נג סימן נג	שפב כלל ד סי' ד וכלל עה
שכה כלל סג סי' ח ג ג וסי'	שמוט כלל כג סי' ו וכלל כד סי' ב	סי' ח ג ג ד ה ו ז ח ט
ט עד סי' כב	שג כלל יג סי' ב ה יב יט כב	י יא ב ג ד ה ו ז ח ט כ
שכו כלל עד סי' ד	שנא כלל נג סימן ח	שפג כלל עה סימן ח כה
שכו כלל לב לג סי' ב ג ד ה	שנב כלל כג סי' ו וכלל כד סי' כח	שפד כלל עה סימן כד
וכלל לד סי' ב	שנג כלל נג סימן זך	שפה כלל עה סימן טו
שכה כלל יד סי' ט וכלל יאח	שנד כלל נג סימן ג ד וכלל	שפו כלל עד סימן כח וכלל
סי' ו וכלל לד סי' ד וכלל	נה סימן ב ג ד	עג סימן יח
חד סי' טו וכלל סד סימן	שנה כלל נג סי' ה וכלל נה	שפז כלל עג עד
יא טו וכלל סט סימן ח	סי' ח ג ג ד ה ו ז	שפח טס
ב ג ד עד סף	שנו כלל נג סימן טו	שפט כלל מה סימן כו
שכט נביכת אדם זער הקטע	שנו כלל נה סימן ה	שצ כלל עה
של כלל סח חסי' טו עד סף	שנח כלל נח סימן א ב ג ד	שצא כלל עג סימן ח וכלל
שלא נחכמת אדם סף קוט	ה ו ז ח ט י	עה סימן ח כב סח
שלב כלל לט סי' ח	שנט כלל נח סימן ד	שצב כלל עה
שלב כלל מ סי' ד	שס	שצג כלל עד סימן י
שלד כלל ט סי' יב וכלל מה	שסא	שצד כלל עד סימן ט
זו עד סי' יא טו וכלל סו	שסב כלל מוח סימן א ב ג ד	שצה כלל עד
סי' כ וכלל סח סי' יד	ה ו ז ח יב יג	שצו כלל עו סימן ז
שלה תלל יג סי' ח	שסג כלל מוח סי' ט וכלל נג	שצז כלל ש סי' ח וכלל קה
שלו כלל יא סו' א ב ג ד וכלל	סי' ח וכלל עא סי' ח ב	סימן ב
יב סי' א ב ג ד ה ו ז ח	ג ד עד יא יג עד כט	שצח כלל ש סי' ב י ג ד ה ו ז
שלו כלל מ סי' ג ד ו	וכלל עד סימן כד	שצט כלל ש סימן יב יט
שלה כלל מ סי' ט וכלל מד סי'	שסד כלל עא סי' יב כג	עד סי' ט
יט וכלל מו סי' יט כו	שסה כלל עא סי' יג כ	ח כלל ש
שלט כלל לח סימן ו וכלל מד	שסו כלל עד סי' ח ג ג ד ה	הא כלל עו סימן ד ה
סימן כ כב	ו ז ח יא כא ב ג ט	חב כלל עח
שמו כלל יג סי' א ב ג וכלל	וכלל עג סימן טו	חג
יט סי' ה וכלל כח סימן	שסז כלל עד סימן ז	חד כלל עו סי' ג
א ב ג ד ז וכלל כח	שסח כלל עד סימן א ב ח	חה כלל ש סימן יא כח כט
וכלל כט סי' א ב ג וכלל	שסט כלל עד סימן א	ל לג ד ה ו
לד סי' ח וכלל טו סי' ח	שע כלל עד סי' א ב ג ד ה	חו כלל עג סימן לא
ב ג ד וכלל לח סימן	ו ז ח ט י יא יב יג	חז כלל ש סימן לא
ח ג ג ד ה	שעא כלל עג סימן א	חה כלל ש סי' ח ט וכלל
שמא כלל ס סימן טו	שעב כלל עד סי' יב יג יד כה	עו סימן ח ט יג ד ה
שמב כלל לח סימן ח	שעג	יח יט
שמג הל"ב כלל סו	שעד כלל מוח סימן כח	חי כלל עו סימן ח כה
שמד כלל א סימן א	שעה כלל עד סימן טו טו	חיא כלל עו סימן טו
שמה כלל מו סי' א ב ג ד ה ו	שעו כלל עד סי' ח יח יט	חיב כלל עו סימן יא
ז ח ט י יא יב וכלל וט	שעז	חיצ כלל עד סימן נג
עד סף וכלל ו עד סף	שעה	חיד כלל עו סימן כח ב
שמו כלל כב סימן א וכלל	שעט	חטו כלל עו סימן י יב
נג סימן ח ט י יא יב	שפ כלל עד סימן א ב	חמו כלל עד סימן כד ו ז
יד טו	ג ד	ח ט

הז
הח
חיש
חב
חכב
חג
חבד
חבה
חבו
חבא
חכט
חל
חלא
חלב
חלג
חלד
חלה
חלו
חלו
חלה
חלט
חמ
חמא
חמב
חמג
חמד
חמה
חמו
חמו

הלכות ר"ח

היו כלל קיח סי' א
 היח כלל קיח סי' ב'
 היט כלל קיח סי' ג ד ה
 חכ כלל קיח סי' ז
 חכב כלל ד סי' נ וכלל כד
 סי' כב וכלל קיח סי' ט
 חבג הל"ב כלל לא
 חבד גס כלל טו
 חבה גס כלל כד וכלל כח
 חבו כלל קיח סי' יא ב ג
 חבח כלל קיח סי' יד טו

הלכות פסח

חבט כלל קיט סי' א
 חל כלל קיט סי' א
 חלא כלל קיט סי' ב ג ד ה ו ז
 חלב כלל קיט סי' יט כ כח
 חלבג כלל קיט סי' ח ט י יא
 ב ג כב כח
 חלד כלל קיט סי' כג כד ה ו
 חלה כלל קיט סי' כו
 חלו כלל קיט סי' יד טו טז
 ט י ח
 חלו כלל קיט סי' יח
 חלה כלל קיט סי' כג
 חלט כלל ה ו וסי' ה ז
 חמו כלל קכ סי' א ב ג ד ה ו
 חמא כלל קכ סי' ז ח
 חמב כלל קמט סי' י וכלל קכא
 סי' א ב ג ד ה ו ז
 חמג כלל קכ סי' טו וכלל
 קכא א ב ג
 חמד כלל קיט סימון כו וכלל
 קכט סי' ט י יא
 חמה כלל קיט סי' ל
 חמו כלל קיט סי' כט
 חמוז כלל קכא סי' ח ט י יא
 ב ג ד ה ו ז ח ט י כ
 כא ב ג ד ה ו ז ח ט ל
 לא עד סוף וכלל קכב
 סי' נו וכלל קכג ס"ס א'
 וכלל קכד סי' כו
 חמח כלל קכג סי' א וכלל קכד
 עד סי' יד כד ה ו

חמט כלל קכד סי' כג
 חג כלל קכד סימון יד עד
 כב
 חגא כלל קכה עד סוף וכלל
 קכו סי' יד
 חגב כלל הל"ז
 חגג כלל קכו סי' ה וכלל
 קכו סי' ט וכלל קיח סי'
 א ב ג ד ה ו ז
 חגד כלל קכח סי' א וכלל
 קכח סי' לה ו
 חגה כלל קכח סי' ח ט י יא
 ב ג טו
 חגו כלל קכח סי' יד טו
 חגז כלל קכח סי' ב ד
 חגח כלל קיט סי' כו וכלל
 קיח סי' לב
 חגט כלל קכח סי' ז ח ט כ
 כא ב ג ד ה
 חגס כלל קכח סי' לא ב
 חסא כלל קכח סי' כו ח וכלל
 קל סי' ב
 חסב כלל קכג סי' כד וכלל
 קכו סי' ח ט י יט וכלל
 קכו סי' ה ו
 חסג כלל קכו סי' א
 חסד כלל קכו סי' ז
 חסה כלל קכו סי' ז
 חסו כלל קכו סי' יא ב ג ד
 ה ו ז ח
 חסז כלל כט א סי' טו כ וכלל
 קכב עד סוף וכלל קכו
 סי' א ב ג ד ה ז וכלל
 קכו סימון ב ג וכלל קכח
 סי' לו
 חסח כלל עט סי' ב וכלל קכט
 סי' ב ג ד ה ו ז ח
 חסט כלל קל סי' ח
 חע כלל קכט סי' יב
 חעא כלל קכט סי' יג יד
 חעב כלל קל סי' יב יג
 חעג כלל עט סי' ג וכלל קל
 סי' ג ד ה ו יא
 חעד כלל קל צדן הסדר
 חעה כלל קל סי' ג ד
 חעו כלל קל סי' ט

הלכות יום טוב

חצה כלל פ' סי' א ג ד וכלל
 פא סי' י וכלל פה סי' ז
 וכלל קטו סי' א ב
 חצו כלל קב
 חצז כלל פח
 חצח כלל מ סי' ב וכלל מט
 וכלל לב סי' ג וכלל קא
 סי' ג ד
 חצט כלל לו וכלל לח סי' א ח
 ט וכלל מט
 חק כלל פ סי' א וכלל ט סי'
 ב ג ד ה ו
 חקא כלל פ סי' ו ז וכלל פג סי'
 ה וכלל קא סי' ח ט
 חקב כלל לב סי' ה ז וכלל כד
 סי' י וכלל לה סי' ב יב
 וכלל קטו סי' ו
 חקג כלל מט
 חקד כלל פא סי' ט וכלל פב
 סי' ב וכלל פג סי' א ב
 ג ד
 חקה כלל פא עד סימון ה ו
 סי' ז
 חקו כלל פג סי' ג וכלל פד
 וכלל פה עד סי' ה וכלל
 ק עד סוף

חרסוה כלל סו סי' יב יד
חרסו כלל קג סו' ו
חרסו כלל סו סי' יג טו
חרסוה כלל קג סו' ה
חרסט כלל קג סו' ו ז

חרלד כלל קמו סי' ו מט
חרלה כלל קמו סי' לח
חרלו כלל קמו סי' לח למ
חרלו כלל קמו סי' ז ג ד
חרלח כלל סה סי' ה וכלל סו
סי' יב טו וכלל קמו
סי' מד

חרא כלל קלח סי' יד
חרב כלל קמו
חרג כלל קמו
חרד כלל קמד טו' ח ב ג
הלכות

הלכות חנוכה

חרע כלל קנד סי' ח ב ג ה
חרעא כלל קנד סי' י יא יב ג
ד ה ו ז כה
חרעב כלל קנד סי' יח יט כ
כא כח
חרעג כלל סו סי' טו
חרעד קנד סי' כו
חרעה כלל קנד סי' כה ז

חרלט כלל קמו סי' מד וכלל
קמו סי' לו עד סי' יח
חרט כלל קמו סי' לו וכלל
קמו סי' יח יט כ כא ב
ג ד ה
חרמא כלל קמו סי' ט
חרמוג כלל קמו סי' טו
חרמד כלל קיח

הלכות יום הכפורים

חרה כלל קיוד סי' ד
חרו כלל קיוד סי' ה ו ז ח
חרז כלל קמד סי' יא
חרח כלל קיוד סי' יב
חרט כלל קמד סי' יג
חרז כלל קיוד סי' ח טו טו
יו יח

הלכות לולב

חרעו כלל קנד סי' א ב ג כו
חרעז כלל קמוח לא ב ג
חרעה כלל סו סי' יג וכלל קנד
סי' ו לה' ו
חרעטסס סי' לו
חרפ שס סי' לה
חרפא כלל קנד סי' לו
חרפב כלל קנד סי' למ
חרפג כלל קנד סי' מא
חרפד כלל קנד סי' מא
חרפה כלל א סי' א וכלל כה
סי' ב

חרמה כלל קמוט סי' ח ט י יא
ב ג ד ה
חרמו כלל קי סי' א ב ג ד ה
ו ז ח
חרמו כלל קי סי' ט י
חרמוח כלל קמו סי' א עד סוף
חרמט כלל קמוט סימן א ב
ג ד
ה' ו ז וכלל קגב סי' א ב
ג ד יב

חריא כלל קמה סי' א ב ג
חרוב כלל קמה סי' ד ה ו ז
ח ט
חרוג כלל קמה סי' ט י יא ב
ג ד ה ו ז
חרוד כלל קמה סי' יח ט כ
כח
חרשו כלל קמה סי' כב כג
חרטו כלל סי' יח
חרזו כלל קמה סי' כה ו ז
הריח כלל קמה סי' כח ט ל
א ב
הרכב כלל קמה סי' לד
הרכב כלל קמה סי' לו
הרכד כלל קמה סי' לח עד
סוף
הרכה כלל קמו סי' יו

הלכות פורים

חרפו כלל קנד סי' ד
חרפו כלל קמה סי' ה ו ז
חרפח כלל קמה סי' ח ט י
חרפט כלל ה סי' כב וכלל
קנה סי' יא יג
חרצ כלל קנה סי' יב יד ה ו
ז ח ט כ כח ב ג ה
וכלל קנד סי' כה
חרצא כלל קנה סי' יד
חרצב כלל קנה סי' כד
חרצג כלל ה"ל סי' לב
חרצד כלל קנה סי' ד
חרצה כלל ה"ל סי' כח ל לא
ב ג
חרצו כלל סי' לד ה ו ז ח ט
חרצז כלל ה"ל סי' ו

חרג כלל קמוט סי' טו
חרגא כלל קמוח סי' א ב ג ד
ה ו ז ח ט י יא ב ג ד
חרגב כלל קיוד סי' טו טו
חרנג כלל סו סי' נג וכלל
קמו סי' כ
חרנד כלל קמו סי' יח
חרנה כלל קמוח סי' יח
חרנו כלל ז ונו סי' טו
חרנו ה"ל כלל סח סי' ה
חרנח כלל קמוח סי' כ וכלל
קגב סי' ד ה ו ז ח ט א
חרנט כלל לא ה"ל ב
חרס כלל קמוח סי' יט
חרסא כלל עט סי' ז
חרסב כה"ל כח
חרסג שס בהלכות תפילין
חרסד כלל קג סי' א ב ג ד

הלכות סוכה

חרכו כלל קמו סי' ג ד ה
חרכו כלל קמו סי' לו
חרכח כלל קמו סי' לח
חרכט כלל קמו סי' ח ט י יא
ב ג ד ה ו ז ח ט
חרל כלל קמו ב ג ד כו
חרלא כלל קמו סי' יח כו כח
לב
חרלב כלל קמו סי' יט כ כא
ב ג ד ה
חרלג כלל קמו סי' ו כט

ביאורי ראשי תיבות.

א

גדולות. בה"ש, בהש"מ: בין השמשות. בה"א:
 בית הלל לערסו. בה"ק: בית הקברות. ב"ו:
 נשר ונס. ב"ג: טרף נפשות. ב"ח: נשר
 וחלב. בזמ"ז: זמן הזה. ב"ח: בית חדש,
 בעל חיים. בט"ב: נטיית נפש. ב"י: בית יוסף,
 בית ישראל, כל יראה, כל ימלא, בן יוסף. ב"ט:
 ביום טוב. ביה"ו: נרוך ה' המטרך לשלם
 ועד. ב"ד: נורה דעה. ב"כ: ברכת כהנים.
 בבא"פ: נכדי אכילת פרס. בכנ"ס: בני
 כנסיות. בלע"ז: נלאן עם זה. בלה"ק: נלאן
 הקדש. בלא"ה: נלא הכי. בר"ז: נלא זה.
 במ"ק: נמספר קטן. במ"מ: טרף מיני מוצות.
 במ"ב: טרף מיני נשמים. ב"מ: נמה ועליון,
 נכח מליצה, נרות טילה, נר מטה. ב"נ: נר
 נש. בנ"א: ננשמת אדם. בנ"ר: טרף נפשות
 רמת. ב"ס: נ' סעודות, נ' סאחים. בע"ב:
 בעלי נחיים. בעה"ב: בעל הבית. בעה"ע:
 בעל העיטור. בע"כ: בעל כרחו. בע"פ: בעל
 פה. בע"ח: בעלי חיים. בפ"ע: נפני עלמו.
 בפה"ע: טרף פרי העץ. בפה"א: טרף פרי
 האדמה. בפה"ג: טרף פרי הגפן. ב"פ: נ'
 פעמים, נ"ח פסוקים. ב"ק: ננא קמח. ב"ר:
 ברכה ראשונה. ברה"ח: ברכת התורה. בר"ח:
 בראש חדש. ב"ש: נרוך שאמר, בית שואל,
 בית שואי. בש"א: נשאר אישיון. בש"כ:
 נרוך שם כבוד. בשל"ע: נרוך שלא עשני.
 בש"ח: נשועת חפלה. בשבמ"ו: נרוך שם
 כבוד מלכותו לעולם ועד. בתה"ד: נחמות
 הדען.

א"א: אי אפשר, אשת איש. אא"א: אל
 ארך חיים. אא"ב: אלח אס כן. אב"י: אינו
 בן יוסף. אב"ס: אין בו סכנה. אדה"ר: אדם
 הראשון. א"ה: איומת העולם, אכפי העיר, אגן
 העזר. אה"ק: ארון הקודש. או"ה: איסור
 והיתר. או"א: אלקטוראלקי אטתיטו, אחד ואחד,
 אב ואם. א"ז: אר זרוע. או"ל: אמה זכרונם
 לברכה. אח"פ: אחר פסח. א"ח: אסרו חג,
 אוכח חיים, אירחות חיים. אח"כ: אחר כך.
 אח"ז: אחר זה. א"י: אשר יבר, אינו ידע.
 א"ה: אס ירטה השם. איש"ר: אמן יהא שמיה
 רבה. א"כ: אס כן. א"ל: אמר ליה, אס לא,
 אמר לי. א"מ: אינו מולכטו. אמ"ו: אדוני
 מורי ורבי. אמ"ה: אלקטו מלך העולם.
 אנכה"ג: אכפי כנסת הגדולה. א"ג: אוכל כפש.
 אע"ג: אף על גב. אע"פ, אעפ"י: אף על פי.
 אעפ"כ: אף על פי כן. אע"כ: אלא על כרחך.
 א"ע: אף עלמו, אגן עזר. אר"פ: אמר רב
 פסא. אפ"ה: אפילו הכי. א"צ: אין לרך.
 א"ר: אליה רבא. אקב"ו: אשר קדשנו מוטמו
 וטמו. אח"ל: אס תמלא לומר.

ב

ב"א: ברכה אחתה, בית אלנשת, נח
 אחת, בית אברהם, בני אדם, בית אדם, נ"ח
 אשות. בא"י: נרוך אמה ה', נארן ישראל.
 בא"ד: נאיוע דוטר. ב"ב: בני בית, ננא נחרא,
 בני בית, בעלי נחיים. בב"ב: ננא בן נועל.
 בב"ה: ננדק הבית. בג"ר: נג' ראשונות.
 ב"ד: בית דין. בר"א: נמה דנרים אשורים,
 נל אשות, נדנר אחד, נדנר אחר. ב"ה: נרוך
 הוא. בה"ג, בהמ"ק: בית המקדש. בהב"ג:
 בית הכנסת. בה"ב, בהב"ס: בית הכסא.
 בהמ"ז: ברכת המזון. בה"ג: בעל הלכות

ג

ג"א: ג' אלנשת, ג' אחושת. ג"ח: גמילת
 חסדים. גוה"כ: גורת הכתוב. ג"ט: ג'
 טפחים. ג"כ: גס כן. ג"ע: גילוי ערוות,
 גן עקן. ג"פ: ג' פעמים, ג' פסוקים. ג"ר: ג'
 ראשית. ג"ש: גורה שיה, ג' שאכלה.

ד
 דאל"כ
 ד"ה:
 ופדישה
 ד"ט:
 דלא פס
 דל"ש:
 דס"ל:
 דקוב"ד
 דריסת
 דרלה

ה'
 הגאון
 הגמ"י
 הגהות
 הדיון
 זה ה'
 משכטו
 הלכה
 המלך
 המלך
 מווי ה'
 הפ"ע:
 הקדש
 הרע"ב
 השענה
 השפתי

וא'
 לא.
 וזמן ה'
 והחכם
 זה ה'
 ול"ח:
 ולעניות
 ולק"ק
 ומש"כ
 וש"ד:

ד

ז

ז"א: זה אינו. זאח"ז: זה אחר זה. זא"ז: זה את זה. זב"ז: זה בזה. זוה"ק: זהו הקדוש. ז"ח: זהו חכם. ז"ט: זהו טעמים. זמ"ע: זהו ענין הענין. ז"ל: זהו זכרון לנבוכדנצר, זהו לזכרון. זלה"ה: זהו זכרון לחיי העולם הבא. זמ"פ: זהו זמן פרעון. זע"ז: זה על זה. ז"פ: זהו זמן פעמים. ז"ש: זהו שמו.

ד"א: ד' אמות. דא"א: דאי אפשה. דאל"כ: דאם לא כן. דבר"ה: דבראש השנה. ד"ה: דיוטר המתחיל. דברי הכל. דו"פ: דרישה ופרישה. ד"ז: דזה לשון. ד"ח: דנר חרף. ד"ט: ד' טעמים. ד"ל: דיש לומר. דל"פ: דלא פסיק, דלא פליגי. דלצ"צ: דללמח לדק. דל"ש: דלא שט, דלא שייך. ד"מ: דרכי משה. דס"ל: דסבירה ליה. דקי"ל: דקיימח לן. דקוב"ה: דקולטא נרוך הוא. דריה"ר: דריסת הנגל. דר"ח: דראש חדש. דר"ל: דרלה לומר. ד"ח: דנר תורה.

ח

ח"א: חכמת אדם. ח"ב: חתן בראשית. ח"ג: חלק ג'. ח"ד: חות דעת. ח"ה: חלק ה', חילול ה', חיקור הדיון. ח"ו: חס ושלום. חו"ג: חחר וניער. חוה"מ, חוה"מ: חול המועד. חו"ל: חכמינו זכרונו לברכה. ח"י: חק יעקב. ח"ל: חולה לארץ. חכ"א: חכמים אמרים. ח"מ: חושן משפט. ח"צ: חכם בני. ח"ק: חננאל קדישא, חלי קדיש. חש"ו: חרש שטה וקטן. ח"ח: חתן תורה.

ה

ה"א: ה' חלקנו, הוה חמינא. הגר"א: הגאון ר' אליהו. הג"א: הגאון אשרי. הג"מ, הגמ"י: הגאון שיימוני. הג"ט, הגמ"ר: הגאון מורדכי. ה"ג: ה"ג גרסינן. ה"ה: הוא הדיון. ה"ה"ד: הוא דלמינן. ה"ז: הרי זה. ה"ס"ב: ה"ס סולדת ט. ה"מ: הריני כפרת משכט. הלק"ט: הלכות קטנות. הלמ"מ: הלכה למשה מסיני. ה"ל: הוה ליה. המה"מ: המלאך המות. המ"ע: המטות עשה. המע"ה: המלך עליו השלום. הנ"מ: ה"נ מילי. ה"נ: הכא כתי. ה"ג"ל: הנזכר לעיל. הפ"א: הפרי אדמה. הפ"ע: הפרי עין. הפ"מ: הפסד מרובה. הקב"ה: הקדוש נרוך הוא. הרב"י: הרב בית יוסף. הרע"ב: הר' שניידא נרטרוא. ה"ד: השענא רנא. הש"י: השם יתברך. הש"כ: השמתי כהן.

ט

ט"א: טעם אחר. ט"ב: טי"ב נאב. טב"י: טבילת ידים. ט"ג: טלית גדול. טו"מ: טל ומטרה. ט"ז: טורי ובה. טב"ע: טעם כעיקר. ט"ס: טעם סופר. ט"ק: טלית קטן.

י

י"א: יש אומרים, יו"ד אמות. יב"ח: י"ב חודש. יב"נ: יבאע בן נון. י"ג: יש גורסין. י"ד: יורה דעה. יו"ד: יהי רטון. יוה"ב: יום הכפורים. י"ט: יום טוב, יו"ד טעמים. י"נ: יין נסך. י"ש: יין שרף. י"מ: יליאת מלרים, יש מפרשים. יצה"ר: יצר הרע. יקנה"ז: יין קידוש כר הדלה זמן. יהמ"א: יהי רטון מלפניך ה' חלקנו. יש"ש: יש של שלמה. יש"ש: ירא שמים. י"ח: ימי תשובה. ית"ש: יתברך שמו.

ו

ו"א"ח: ואם תאמר, ואל תעשה. ואל"ל: ואם לאו. ובעי"ח: ובעשרת ימי תשובה. ובזמ"ז: ובזמן הזה. וברג"א: ובהגאות אשרי. והח"צ: והחכם בני. ו"ש: וזה שמונו. וה"ז: והרי זה. ו"כ: ויום כפור. וכ"ד: וכל דבר, וכן דעת. ול"ח: ולא חיישינן. ולפ"ז: ולפי זה. ולענ"ד: ולעניות דעתי. ול"ד: ולא דמי, ולא חזקא. ולק"ק: ולקדשי קדשים. ומכ"ש: ומכל שכן. ומש"כ: ומה שכתב. ומע"ט; ומעשים טובים. וש"ד: ושל ראש.

כ

כ"א: כי אס. כא"פ: כדי אכילת פרס. כאו"א: כל אחד ואחד, כבוד אב ואם. כ"ג: כהן גדול. כ"ד: כל דבר, כדי דיעור, כל דבר.

ראשי תיבות

כארז"ל: כאשר אמרו רבותינו זכרונם לברכה.
 כאול"ל: כאשר אמרו זכרונם לברכה. כמש"כ:
 כש שכתב. כה"ג: כהאי גוונא. כהן הגדול.
 כר"פ: כרחמי ופלתיו. כר"מ: כוכבים ונחלת. כ"ז:
 כל זמן, כל זה. כ"ח: כלי חרס. כ"י: כל
 ישראל. כ"ב: כל כך, כן כתב. כל"ח: כי
 לעולם חסדו. כ"מ: כן עשוע, כל המקום,
 כיצד ונרכיון, כסף עשנה. כמ"ד: כמחן דאמור.
 כמשו"ל: כמו שאמרו זכרונם לברכה. כמש"ה:
 כמו שאמר הכתוב. כגל: כמזכר לעיל, כן נראה
 לו. כנה"ג: כנסת הגדולה. כ"פ: כן פסק,
 כמה פעמים. כ"צ: כל לרסו. כצ"ל: כן גרד
 להוציא. כש"ע: כשאלחן ערוך. כ"ק: כלי קיטל,
 כדו קליפה, כחני קדש. כ"ר: כלי ראשון. כ"ש:
 כלי שני, כל שהוא, כל סכן. כשכ"ג: כספר
 שזרי. כנסת הגדולה.

ל

ל"א: לשון חשכנו, לח אמרינו. ל"ב: לישנא
 בתרא. לבו"ד: לבשר ודם. ל"ג: לח גורינו, לח
 גרמינו. ל"ד: לח דמי, לחי חוקת. לה"ק: לשון
 הקדש. להש"י: להשם יתברך. לה"ר: לשון הרע.
 ל"ח: לח חייסין, לחם חמודות, לעולם חסדו.
 לח"מ: לחם עשנה. לי"ח: לידעי חן. לב"ע:
 לכולי עלמא. ל"ל: לוח לן, ליכח למיזר.
 למש"כ: לחם שכתבתי. למ"ד: לחמן דאמור.
 למ"צ: לשורה לדק. למ"ש: למוחזי שנת, לחם
 שכתבתי. לעה"ב: לעולם הבא. לע"ז: לעבודה
 זרה. לפ"ז: לפי זה. לפ"ע: לפי ערכו, לפי
 ענינו. ל"צ: לח לריכא. לק"מ: לח קשה מידו.
 לק"ט: לקיעי תורה. ל"ש: לח שנת, לח שייך.
 ל"ח: לח העשה.

מ

מ"א, מ"א: מן אברהם. מא"ה: מעמוד
 חכמי העיר. מב"ש: מנחך אמור. מבשא"מ:
 מין באיש ויטה. מ"ב: משאת נכיון. מבי"ט:
 וזה בר יוסף טרמי. מבע"י: מעבוד יות.
 מג"ח: מגלת הענית. מג"פ: מג' פאוקים.
 מה"ש: מלאכי השרת. מהש"ן: מהשליח
 נטור. מה"ד: מלת הדיון, ויהי דתינות. מהר"ט:
 מהרר ושיעו טרמי. מהרר יום טוב, מהרר יוסף
 טרמי. מדרש"א: מהרר שמואל אילנה.
 מהר"ל: מהרר יחזקלי. מה"ט: מהאי טעמא.

מה"ח: מן התורה. מהר"ק: מהרר יוסף
 קיטין. מה"ב: מלך הנגן. מו"מ: משא ומתן.
 מ"ז: משנה זי"ן. מ"ח: מים חיים. מ"ט: מוז'
 טעמא. מו"ב"ן: מיומת יהושע בן טין. מו"ט:
 מעדני יום טוב, מערב יום טוב. מבי"ש: מכל
 אכן. מל': מלאן. מ"מ: מכל מקום, מניד
 משנה. ממו"ג: ממה נפשך. ממו"ה: מלך מלכי
 היולכים. מסל"ח: מסיח לפי תומו. מ"ע:
 משה עשה, מנחה עזרה, מלביש עהמים.
 מעו"ט: מעדני יום טוב. מע"ט: מעשים טובים.
 מע"ה: משעלה עמוד השחר. מעו"ט: מערב
 יום טוב. מע"מ: מעדני מלך. מע"ל מעה"ע:
 מעת לעת. מע"ק: מעשה קרבנות. מ"פ: מי
 פירח. מפ"ע: מפת עיר"ס. מ"צ: מורה לדק.
 מ"ק: מועד קטן, מנחה קטנה. מ"ר: מי
 תגלים. מרע"ה: משה רבנו עליו השלום. מ"ש:
 מוחזי שנת, מה שכתב, מוז' שנת, מעשר שני.
 משא"ב: מה שאין כן. משל"מ (מל"מ): משנה
 למלך. משאצ"ל: מלאכה שאינה לריכה לטפה.
 מש"ה: משם הכי. מש"כ: מה שכתב. מ"ח:
 מהמרח תניחא.

נ

נ"א: נשמת אדם, נפילת חסידים. נ"ב: נודע
 נירודה. נ"ח: נר חנוכה. נ"ט: נתון טעם.
 נט"י: נפילת ידים. נטל"פ: נתון טעם למנס.
 נ"כ: נשיאת כפים. נ"ל: נראה לו. נ"מ,
 נפ"מ: נפקח עינה. נ"ג: נטכדללה, נקד"כ,
 נה"ב: נקודות הכסף. נ"ש: נחלת שבעה,
 נר שנת.

ס

ס"ג: ששנה גדולה. סר"ר: ספק דרבנן.
 סה"ח: ספר החמושה. ס"ח: ספר חסידים.
 סט"ז: סעף ט"ז. ס"ל: סניח ליה. סמ"ע:
 ספר שאירח עינים. סמ"ק: ספר מלת קטן.
 סמ"ג: ספר מלת גדול. ס"ס: ספק ספיקא.
 סס"י: סוף סימן. ס"ע: סליק ענינא. סע"מ:
 סעדת עוטה. ס"פ: סוף פרק. ס"ח, סה"ח:
 ספר תורה, ספר הערה.

ע

ע"א: עשרת חלילים, עמוד ח'. ע"ב:
 עמוד ב"ח. ע"ג: על גבי. עג"ז: על גב זה.

ר' אליעזר מומצן, ר' אליה מורחמי. ראב"ן: ר' אליעזר בר נתן. ראב"י: ר' אליעזר בן יעקב. ראב"צ: ר' אליעזר בר לזק. רבע"ה: רבינו עלוי השלוס. ר"ג: רבן גמליאל. רדב"ז: רבינו דוד בן זמרא. ר"ה: רשות הרבים, ראש השנה. רה"ט: רוח הטומאה. רה"ר: רשות הרבים. רר"ח: רוב וחזקה. רז"ל: רבותינו זכוכס לברכה. ר"ח: רבינו חננאל, ר' חנניאל, ראש חדש. ר"י: רבינו יונה, ר' יואדה. רי"ף: רבינו יצחק פאסי. ריב"ש: רבינו יצחק בר ששת. רי"ו: רבינו יוחס. רי"א: ר' יואדה אומר. ריטב"א: רבינו יוס טוב צר אברהם. ריא"י: רבינו ישעיה אחרון זכוכס לברכה. ריב"ז: ר' יוחנן בן זכאי. ר"ל: רנה לומר, רחמכא ליכלן. רמב"ם: רבינו משה בר מיימון. רמ"ע: רבינו מנחם עזריה. רמ"מ: ר' משה מייזן. ר"מ: ר' מאיר. רמ"א: רבינו משה איסרלס. רמב"ן: רבינו משה בר נחמן. רס"י: ריש סימן. ר"נ: רבינו נסים, ר' נתן. רע"ב: ר' עבדיה ברטורא. ר"ע: ר' עקיבאל. רע"א: ר' עקיבאל אומר. רש"ל: רבינו שלמה לוריא. רשב"א: רבינו שלמה בן אדרת. רשב"י: ר' שמעון בן יוחאי. רש"י: רבינו שלמה ירחי או יצחקי. ר"ת: רבינו תם.

ש

ש"א: שאר איסורים. שאח"ז: שאחר זה. שא"י: שאינו יודע. שא"צ: שאין לריך. שאיס"ב: שאין יד סולדת צו. שבאל"ה: שבלאו הכי. שבע"פ: שנעל פה. ש"ג: של גלות, שלטי גבורים. ש"ד: שאר דברים, שפיכות דמים. שהמ"ר: שהמי רגלים. שהומ"ג, שהו"ג: שהזמן גרמא. שה"ד: שרת הדין. ש"ה: שאני הכא. שו"ח: שאלת ותשובת. שח"ט: ודרש אחר טוב. ש"י: של יד. ש"ל: שיש לומר. שב"א: שכל אחד. ש"כ: שפתי כהן. שב"ד: שכן דעת. שבנה"ג: שיירי כנסת הגדולה. של"ה: שני לחות הברית. ש"ל: שיצולי לקט. ש"מ: שמוע מנייה, שכיז מרע, של מעלה. שמה"ד: שזרת הדין. שמע"צ: שמיני עלרת. ש"נ: של ככרי. ש"ס: שזה סדרים. ש"ע: שולחן ערוך, שמנה עשרה, שלא עשני, שמיני עלרת. שעב"פ: שעל כל פנים. שעיו"ז: שעל ידיו זה. שע"ג: שעל גביו. שע"כ: שעל כרחק. ש"פ: של פסח. שצ"ל: שדרך לומר. ש"צ: שלא לצור, שערו

ע"ד: על דרך, על דעת. ע"ה: עם הארץ, עמוד השחר, עלוי השלס. עה"ז: שלס הזה. עה"ק: ענדת הקדש. עה"ש: עמוד השחר. עה"נ: על הנסים. עו"ה: שטחיתו הרבים. ע"ז: על זה, עטרה זרה. ע"ח: עירובי חלמות. עט"ב: ערכ ט' באב. ע"י: על ידי. עיו"ז: על ידי זה. עיה"כ, עיכ"פ: ערכ יוס כסור. עיו"ט: ערכ יוס טוב. עי"ח: עשרת ימי תשובה. עכ"ל: עד כאן לאוט. עכ"פ: על כל פנים. עכו"ם: עטרת סוכנים וחולות. ע"מ על מנת. ענט"י: על כטילת יוס. ע"ע: עד עולם. עע"ז: ענד עטרה זרה. ע"פ: ערכ פסח, על פי, על פני. עפ"ח: עיון פרק חיות. עשה"כ, עשה"ה: על שם הכתוב. ער"ה: ערב ראש השנה. ער"ח: ערב ראש חדש. ע"ש: עיון שס, ערב שבת, עלת שבת, על שס. ע"ח: עלת חמיר, עירובי החמיון, עירובי תבשילין.

פ

פ"א: פעם אחת, פרק א'. פ"ה: פרק ה'. פה"א: פרו האדמה. פה"ע: פרו העץ. פה"ז: פרו הגפן. פה"ב, פדה"ב: פדיון הבן. פו"ר: פרוה ורביה. פ"ח: פרו חדש, פרק חיות. פ"ט, פמ"ג: פרו יוגדים. פ"נ: פרו ככרי, פקח נפש. פ"ק: פרק קמא. פ"ה, פס"ק: פסיק רישא. פרש"י: פירש ר' שלמה ירחי. פר"ה: פרו חדש.

צ

צ"ג: צור גפן. צה"כ: לאת הככבים. צ"ה: לחוק הדיון. צוה"פ: צרת הפתח. צו"ג: צוס גדליה. צ"ל: לריך לומר, לריך להזית. צ"ע: לריך עיון. צ"צ: צוח לרק, לרקחך לרק.

ק

קב"ו: קדשו נוסחתי וטו. קה"ח: קריאת התורה. קו': קושיא. ק"ו: קל וחומר. קימ"ל: קיימח לך. ק"ק: קהילה קדושה, קת קהילות. קק"ק: קדש קדש קדוש. ק"ש: קריאת שמוע.

ר

רא"ש: רבינו אשר. ראב"ד: רבינו אברהם בר שד. רא"ה: רבינו אהרן הלוי. רא"מ:

ראשי תיבות

לך. ש"ק: שנת קדש. ש"ר: אל ראש, שס
 דשעים. שר"ל: שרזה לומר. ש"ש: שס שנים.
 ש"ח: שיעז תפלה, שיעזי תשנה, שנים
 חזקה.
 ח. ת': תשנית. ח"א: חרמם אינקלום. חה"ר:
 מחמת הדשן. חו"ט, ח"ט: חוסמת יום טוב.
 ח"ח: תלמוד חכם, תענית חלום, תורת חטאה,
 תורת חיים. ח"י: חוסמת ימים. ח"ל: תלמוד
 לומר. חנ"ך: תורה כביאים כתובים. חע"ב:
 חנא עליו ברכה. חפה"ר, חה"ר: חפלת הדק.
 ח"צ: תענית לטור. חר"י: תלמידי רבינו זכה.
 חר"ח: תקיעה רועה תקיעה. חרש"ח: תקיעה
 רועה שנים תקיעה. ח"ש: חטאות שר
 חשר"ח: תקיעה שנים רועה תקיעה. חש"ח:
 תקיעה שנים תקיעה. ח"ת: תלמוד תורה.

ת.

חזק לדעת כי הלוינים א ב וכו' הנרשמים לפעמים בדברי המחבר עראים על ההצחח
 והביאורים הארוכים נסמחו בשטח אדם.

תיקונים

(שאר כתמי הדפוס כמו חלוף אותיות דומות מעצמם יתקנו.)

תיקון	טעות	שורה	עמוד
נאמר (משלי כ"ד וי"ז) בתחבלת	נאמר בתחבולות תעשה מלחמות	13	1
משובח	משובח	26	"
תעשה לך מלחמה.	בהקיצותה	6	2
בהקיצותך	ההויה	36	"
תהיה	ס"ב ק'	38	3
ס"ק ב'	אסור להתחכך באמה וכל	30	5
אסור. ולהתחכך באמה כל	אינו מוזהר על	34	7
אינו מוזהר רק על	במחנה	38	"
במחנהו	החמיר	32	8
החמירו	מלקח	13	9
מקלח	בכל	14	"
בכלי	להלכיב	13	12
להלהיב	לתלמוד תורה בין ביום ובלילה	2	22
לתלמוד תורה ביום ובלילה	כ"א במשנה גמרא פוסקים	34	"
כ"א מקרא, משנה גמרא פוסקים	אורחי	3	23
אורחיה	שהיה	13	25
שהיה	ממש	28	"
ממשי	המ"א בשם של"ה כ' דצריך לברך	18	32
המ"א בשם של"ה כ' דאין צריך	לברך וכל הפוסקים כתבו דצריך		
לברך	על מצות ועכ"פ	39	"
על מצות בחולם ועכ"פ	להראות אהבה	4	44
להראות שם אהבה	יהיה	37	46
היה	לאלו	7	49
לאורו	בשמחה וא"א	34	"
בשמחה ומעומד וא"א	נדבה ולא כחה"מ	35	"
נדבה ולא כע"פ ולא כחה"מ	וא"כ	14	50
ואח"כ	ועם	16	55
עם	להתפלל	14	62
אם התפלל	כמנהג	32	"
המנהג	המלך	39	"
המלך המשפט	אפילו בברכה	17	64
אפילו בברך	וכן יחיד המתפלל בקול רם	36	"
תיבות אלו מיותרים המה	גבוה	36	67
גבוה י"ד	להתפלל	2	72
להתפלל ביחיד			

תיקונים

תיקון	טעות	שורה	עמוד
שכבר	שכברי	35	74
שחבלה הברכה	שחבלה	33	77
יש שם רבים	יש שם	36	78
יצאו	יצא	14	80
ובפרשת	ובפרשה	32	"
דאמרינן	דאמרינו	37	"
שקורא הו' מה שקרא	שקורא הו' מה שקרא	8	81
מה	מהו	18	84
וכן יש ליהודי	וכן ליהודי	48	91
אכל	יאכל	15	102
לעולם	לעולם	24	103
מדברים	ודברים	19	104
ללפת	ללכת	8	105
לן וגסך	לונברך	11	106
וגסך	נכרך	12	"
כלל כ"ד	כלל נ"ד	9	111
אבל	בל	3	117
מן רעצני שקורין בלשון אשכנז	מן ראנגען	29	122
טירקישען וויצען	ראנגען-ברייא	29	124
רעצני-ברייא	ראנגען-ברייא	31	"
רעצני-ברייא	היין	29	125
חיי	המהיה	33	"
המהיה	גרויפע-גערות	36	"
גערות-גרויפען	שנהלקו	37	"
שנהלקו	עכשו טפל	10	130
עכשו נעשה טפל	בפה"ע	29	131
בפה"ג	שחבשל	6	132
הבשיל	נגבא	31	"
נגבא	בחדר	38	133
בחדר זה ולא	ולא הפסיק	9	134
ולא הפסיק	סי' ר"י	28	"
סי' ר"ו	הסמ"ג	29	135
הפרמ"ג	פה אף	30	136
פה חמה אף	סמ"ג	7	138
פרמ"ג	שיש	16	"
שיש בה	בברכה	18	"
ברכה	נאמן	15	139
ונאמן	מצא	36	142
קרה			

Handwritten signature or note at the bottom of the page.

- מעלות הנבואה** Commentarius hebraicus in commentationem Maimonides de prophetiae gradibus. Von demselben. 15 fr. = 4 Sgr.
- משניות** Mischna mit punctirtem Texte und hebräisch-deutscher Uebersetzung von Dr. Jos. 6 Bände in 4. fl. 10. 30 fr. = Rthlr. 6.
- מנהיג** von Ibn Tarchi, über Grund und Ursprung der Minhagim. Berlin 1856. 3.
- בibelverse** in hebräischer und deutscher Sprache zu Dr. W. Büdinger's Religionsbuch von M. Auerbach in Emmendingen. 2. Aufl. 18 fr. = 5 Sgr. 45 fr.
- עץ חיים** oder Mendelssohn'sche Uebersetzung des חובש fl. 2. 24 fr.
- קרבן מנחה תפלה** in 4. Sulzbach. fl. 1. 30 fr.
- חומש** mit hebräisch-deutscher Uebersetzung.
- חומש** mit רש"י Uebersetzung und ביאור von Mendelssohn. Sulzbach. 5 Bände. fl. 4. 30 fr.
- ירמיה** mit Uebersetzung und Erklärungen. Fürth. 24 fr.
- יחזקאל** mit Uebersetzung und Erklärungen. Fürth. 24 fr.
- סליחות** mit Uebersetzung in deutschen Lettern. Hannover. fl. 1. 12 fr.
- Esther** oder die belohnte Tugend, eine Posse in jüdisch-deutscher Mundart von Jos. Herz. 24
- מחזור** 2 Bde mit jüdisch-deutscher Uebersetzung. Sulzbach. 4. 51
- משלי** übersetzt und commentirt von E. H. Löwenstein. 12 1/2
- Taphet**, deutsche Lesesibel. 54 fr.
- פירוש פסוקים** mit wörtl. deutscher Linienübersetzung. 15 fr.
- פירוש ברכות משניות** mit ברטנורה 8. 18 fr.
- פירוש ברטנורה בבא קמא** 8. 6 fr.
- שמר כתובה** 6 fr.
- שמר חליצה** fl. 3. 30 fr.
- עקרים** Uebersetzung von Dr. W. u. E. Schlessinger. fl. 3. 30 fr.
- Abonnement** für Schriften des jüdischen Literaturvereins praenum. fl. 3. 30 fr.
- Jeschurun**, monatliche Zeitschrift von R. Pirsch, alljährlich 2. fl.
- אמירה לבית יעקב** oder die drei besondern Pflichten jüdischer Ehefrauen von R. Bamberger in Würzburg. 18 fr. = 5 Sgr.
- מבחר הפנינים** mit dem erläuternden hebr. Kommentar von Aron Dessau und deutschen Uebersetzung von H. Lewinson. 36 fr.
- דברי הו' סיני** Die Worte des Bundes angereihet an die zehn Bundesworte auf Sinai; eine Erbauungsschrift für Schule und Haus von H. J. Schüss, Religionslehrer in Cleve. fl. 1. 30 fr.
- ארץ מישרים** moralischen Inhalts von E. Dreifuss, Rabbiner in Sulzburg. fl. = 1 Rthlr. 5 Sgr.
- חובת הלבבות**, Lehrbuch der Herzenspflichten von R. Beschorji ben Joseph, mit Uebersetzung von M. E. Stern. fl. 2. = Rthlr. 1 5 Sgr.
- Damascia**, die Judenverfolgung zu Damascus von E. H. Löwenstein 1841. 54 fr. = 15 Sgr.
- Denkmal der Liebe und Weihe**, sieben Vorträge bei der Barmizwafeier von E. Lediseur in Cassel. 18 fr.

מגלה אסתר auf הרגום שני	hebr. = deutsch.	12 fr.
דברי חיים	homiletisch = exegetische Vorträge auf alle הפסוקים von Schüss in Gleve.	fl. 1. 45. = 1 Rthlr.
הדרת הילד	hebräische und deutsche Lesesibel mit Bildern.	12 fr.
ס' ברכת המזון והברכות והקן לילה		3 1/2 Sgr.
	mit deutscher Uebersetzung.	7 fr. = 2 Sgr.
יום כפור קטן	mit Uebersetzung	7 fr. = 2 Sgr.
מנהגים		12 fr. = 3 1/2 Sgr.
רש"י ביאור	mit Uebersetzung, Carl'sruhe.	fl. 2. 36 fr. = 1 1/2 Rthlr.
תהלים ditto	" " " " " " " "	fl. 2. 24 fr. = 1 1/2 Rthlr.
איוב ditto	" " " " " " " "	54 fr. = 1/2 Rthlr.
דניאל עזרא ונחמיה	ditto " " " " " " " "	fl. 1. 45. fr. = 1 Rthlr.
דברי הימים	ditto " " " " " " " "	fl. 1. 45 fr. = 1 Rthlr.
מגילות	ditto " " " " " " " "	36 fr. = 10 Sgr.
הלכות שבת	mit Uebersetzung von J. Weil. Carl'sruhe 50 Bogen.	fl. 2. 24 fr. = Rthlr. 1. 10 Sgr.
קול בוכנ	oder Klagesieder Jeremias, erklärt und metrisch übersetzt v. Löwenstein.	18 fr. = 5 Sgr.
לקט אמרים	Sentenzen, Sprüche und Lebensregeln aus dem Talmud und andern Urquellen orientalischer Weisheit in hebräischer und deutscher Sprache heraus- gegeben von H. J. Löwenheim.	fl. 1. 19 fr. = 20 Sgr.
תקן שלמה	ohne יוצרה Sulzbach.	24 fr.
" " mit " "	" " " "	30 fr.
שפפורים, eine Sammlung jüd. Volksfagen	ic. I. Band	fl. 1. 36 fr.
" " " " " "	II. "	" " " "
" " " " " "	III. "	" " " "
" " " " " "	IV. "	fl. 2. 24 "
Verschiedene Portraits, מורה, Gratulationskarten für ראש השנה, Con- firmationscheine ic.		

Die unterzeichnete Buchhandlung unterhält stets ein reichhaltiges Lager in neuen und alten hebräischen wissenschaftlichen Werken, in allen Arten liturgischer Schriften und rituellen Gegenständen. Dieselbe kauft und verkauft ganze hebräische Bibliotheken zu den möglichsten Preisen.

Die hebräisch-antiquarische Buchhandlung von
J. Kauffmann in Frankfurt a. M.

Messel am
Haag 1876

ם שני
חיים
Gie
הילד
לילה
mit
ד קאן
זנהגים
שוניס
זהלים
איוב
נחמיה
הימים
מגילות
שבת
בוכים
אמרים
Ure
geg
שלמה
"
Sippur
"
"
"
Ber
fermati
Die
neuen
gischer
hebräif

